Uwumbɔr aagbaŋ

Bible without Deuterocanon in Konkomba

Contents

MATIU 1
MAK 39
LUK 62
JƆNN 101
LITULN 128
ROM YAAB 166
1 KORINT YAAB 182
2 KORINT YAAB 197
GALASIA YAAB 207
EFESUS YAAB 213
FILIPI YAAB 218
KOLOSE YAAB 222
1 TESALONIKA YAAB 226
2 TESALONIKA YAAB 229
1 TIMOTI 231
2 TIMOTI 236
TAITUS 239
FILEMONN 241
HIIBRU YAAB 242
JEMS 255
1 PIITA 259
2 PIITA 264
1 JƆNN 267
2 JƆNN 271
3 JƆNN 272
JUUD 273
TIBƆKPIIRKAAN 275

Uwumbɔr aagbaŋ
Bible without Deuterocanon in Konkomba

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

Language: Konkomba

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http:// creativecommons.org/ licenses/ by-nc-nd/ 3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.
The Bible without Deuterocanon

in Konkomba
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-03-17

ISBN 978-1-5313-0712-7

PDF generated on 21 Sep 2016 from source files dated 21 Sep 2016
c7765cba-ce13-51c8-80b3-68facb5fdf4a

This print-on-demand edition of Scripture is designed, produced, and provided at cost by the Digital Bible Society. This is made possible through partnerships with the Bible League of Canada, Open Doors International and other missions and translation agencies. We are deeply grateful for the sacrifices made in translating this edition of Scripture and the generosity of others in making this Bible available to you.

To order additional copies of this Bible or hundreds of translations like it or to learn more about our ministries and the mission of Scripture distribution in every language, we invite you to visit www.DBS.org (USA), www.BibleLeague.ca (Canada), and www.OpenDoors.org (Europe). May God bless your work in sharing and teaching these Scriptures, until, as it is written, the earth is *"filled with the knowledge of the glory of the LORD, as the waters cover the sea."* (Habakkuk 2:14)

Tibɔnyaan ti
MATIU
ŋmee ti na

Yesu Kristo aayaajatiib ponn ni aayimbil
(Luk 3.23-38)

1 Yesu Kristo aamaal ponn ni aayimbil le
bi kigbaŋ kee ponn ni. U nan ye Ubɔr David
aayaabil la. David mu nan ye Abraham
aayaabil.
2 Abraham le nan ma Aisak, Aisak mu ma
Jakob,
Jakob mu ma Juda ni unaabitiib.
3 Juda mu ma Peres ni Sera. Bina aayimbil
le nan ye Tamar.
Peres mu ma Hesronn, Hesronn mu ma
Ram,
4 Ram mu ma Aminadab, Aminadab mu
ma Nasonn,
Nasonn mu ma Salmonn,
5 Salmonn mu ma Boas. Una aayimbil nan
ye Rahab la.
Boas mu ma Obed. Una aayimbil nan ye
Ruf la.
Obed mu ma Jese, 6 Jese mu ma Ubɔr
David.
David mu ma Solomonn. Una nan ye Yu-
raya aapuu la, le David kpan u.
7 Solomonn mu ma Rehoboam, Re-
hoboam mu ma Abija,
Abija mu ma Asa,
8 Asa mu ma Jehosafat, Jehosafat mu ma
Joram,
Joram mu ma Usia,
9 Usia mu ma Jotam, Jotam mu ma Ahas,
Ahas mu ma Hesekia,
10 Hesekia mu ma Manase, Manase mu ma
Amonn,
Amonn mu ma Josia,
11 Josia mu ma Jekonia ni unaabitiib buy-
oonn baadim nan faa bi butɔb ki chuu
bi buen Babiloŋ na.
12 Baah chuu bi ki di buen Babiloŋ ni na, nee
aapuwɔb le
Jekonia ma Sealtiel, Sealtiel mu ma
Serubabel,
13 Serubabel mu ma Abiud, Abiud mu ma
Eliakim,
Eliakim mu ma Asor,
14 Asor mu ma Sadok, Sadok mu ma Akim,
Akim mu ma Eliud,
15 Eliud mu ma Eleasar, Eleasar mu ma
Matann,
Matann mu ma Jakob,
16 Jakob mu ma Josef, u ye Mari aachal na.
Mari mu ma Yesu u bi yin u ke Kristo u ga
gaa binib lii na.
17 Abraham yoonn ki yoor kina ki ti saa
Ubɔr David yoonn na nan ye yaajatiib kipiik
ni binaa la. David yoonn ki yoor ki ti saa
buyoonn baadim chuu bi ki di buen Babiloŋ
aatiŋ ni na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa
la. Buyoonn baadim chuu bi ki di buen
Babiloŋ ni na ki yoor ki ti saa Kristo yoonn
na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa la.

Baah ma Yesu Kristo pu na
(Luk 2.1-7)

18 Baah ga nan ma Yesu Kristo na, le bi nan
puu ke bi ga di una Mari ki di tii Josef. Baa
nan kee kunn u, le bi kan ke u kpa lipuul
Uwumbɔr Aafuur Nyaan pu. 19 Uchal Josef
aah ye uninyaan na, le waa ban ke u jinn
u inimɔɔn. U ŋa nlandak ke u loon ki yii
u. 20 Waah dakl̀ tibɔr ngbaan kina na, le u
kan Uwumbɔr aatuun ubaa tidaŋ ponn ni.
Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “Josef,
Ubɔr David aayaabil, taa yii ke saan joo Mari
u li ye aapuu; ba pu? Uwumbɔr Aafuur
Nyaan le tii u lipuul ngbaan. 21 U ga maa
ubijabo, le aa ga yin u ke Yesu;* ba pu? uma
le ga nyan waanib baatunwanbir ni.”
22 Nimina mɔmɔk nan ŋa ke ni gbiin
Uwumbɔr aah nan cha waabɔnabr len pu
na ke, 23 “Usapɔɔn u kaa nyi uja na ga nan
dek lipuul ki maa ubijabo, bi ga li yin u
ke Imanuel.”† (Imanuel aatataa le ye ke
“Uwumbɔr bi ti chee”.)
24 Le Josef finn ki fii le ki nan ŋa Uwumbɔr
aatuun aah tuk u ke u ŋa pu na, le ki yoor
Mari di ŋa upuu. 25 Waa nan doon u chee le
u nin ma waajan aabijabo. Le Josef yin u ke
Yesu.

2

Bilankpalb bi nyan ni liwipuul wɔb na

1 Bi nan ma Yesu, Betlehem aatiŋ ponn
ni la, ki bi Judea aatiŋ ni na, n-yoonn mu
Herod ye ubɔr na. Baah ma Yesu na, le
bilankpalb bibaa nyan ni liwipuul wɔb ki
dan Jerusalem, 2 ki nan baa ke, “Baah ma
ubo u ye Juu yaab* aabɔr na, u bi la chee?

* 1:21 : Yesu aatataa le ye ke “Uwumbɔr gaa timi lii”.
† 1:23 : Lik Aisaya 7.14.
* 2:2 : Bi nan ki yin Israel yaab ke Juu yaab la.

Ti kan waaŋmabil liwipuul wəb, le ti dan ke
ti nan doon u.”
3 Ubər Herod, ni Jerusalem aatiŋ aanib
məmək aah ŋun tibər ngbaan na, le ti muk
bi. 4 Le u yin Uwumbər aatotoorninkpiib ni
Uwumbər aakaal aaməməkb məmək, le ki
nan baa bi, “Bi ga maa Kristo u ga gaa binib
lii na la chee?”
5 Le bi tuk u, “Betlehem aatiŋ, ki bi Judea
aatiŋ ni na; ba pu? Uwumbər aabənabr aah
nan ŋmee pu na sə:
6 ‘Sin Betlehem aatiŋ, ki bi Judea aatiŋ ni na,
saa ye kitiwaatiir Judea aatim ponn ni;
ba pu? uyidaan ga nyan aa ponn ni,
ki ga li ye Uwumbər aanib Israel yaab aayi-
daan.’ ”†
7 Le Herod yin bilankpalb ngbaan libəəl
ni, le ki baa bi, “Liŋmabil ngbaan nan nyan
ni bayoonn?” Le bi tuk u. 8 Le u tun bi ke bi
buen Betlehem, ki tuk bi, “Li cha man ki ti
bee ubo ngbaan aabər mbaməm. Ni yaa ti
kan u kan, ni gir ni man ki nan tuk mi, aan
m mu buen ti doon u.”
9 Waah len kina doo na, le bi siir ki cha.
Baah siir ki cha na, le bi kan liŋmabil li bi
nan kan liwipuul wəb na loln bi pu nsan, ki
ti fuu ubo ngbaan aah bi nin chee na, le ki
sil nima chee paacham. 10 Baah kan liŋmabil
ngbaan na, le bi kpa mpopiin sakpen ki
məəni. 11 Le bi koo lidichal ngbaan ni, ki ti
kan ubo ngbaan ni una Mari. Bi nan gbaan
kitiŋ ki doon ubo ngbaan, le ki chuu piir
baataakər ki tii u ipiin. Bi nan tii u salmaa,
ni tulalee u bi yin u ke frankinsense, ni
tulalee u bi yin u ke mir na.
12 Le Uwumbər nan tuk bi tidaŋ ponn ni
ke bi taa ki gir buen ubər Herod chee. Nima
pu na, bi nan dii nsan yayan le ki kun.

Josef aah yoor Yesu ki di san buen Ijipt aatiŋ ni pu na

13 Baah nan chaa kun na, Josef nan
kan Uwumbər aatuun tidaŋ ponn ni. Le
Uwumbər aatuun ngbaan bui u, “Fiin ki
yoor ubo ngbaan ni una ki san buen Ijipt
aatiŋ ni, ki ti li bi nima ki kiir bundaln m ga
nan tuk si ke aa nya nima na. Ubər Herod
ga li ban ubo ngbaan ke u ku u.”
14 N-yaayoonn ngbaan le Josef fii le ki
yoor ubo ngbaan ni una kinyeek, ki nyan
nima ki buen Ijipt, 15 ki ti bi nima le Herod
ti kpo.

Nimina nan ŋa kina ke ni gbiin Uwumbər
aah nan cha waabənabr len pu na, ke
Uwumbər bui ke, “M yin Maabo ke u nyan
ni Ijipt aatiŋ ni.”‡

*Ub*ər Herod aah ku mbim pu na

16 Le Herod bee ke bilankpalb ngbaan
ŋmann u la. Le u gee liŋuul sakpen, ki
cha waajab ku mbijabim bi məmək ye ŋibin
ŋilee aabim, ni bi mu kaa fuu kina na, ki
bi Betlehem, ni Betlehem aatingbaan ni na.
U nan baa bilankpalb ngbaan ke bi kan
liŋmabil ngbaan bayoonn. Nima le cha u
bee Yesu aabin aah saa pu na.
17 Waah ku mbim ngbaan pu na, le ni gbiin
Uwumbər aabənabr Jeremia aah nan len pu
na ke,
18 “Bi ŋun kifuuk Rama aatiŋ ni,
ki ye ikpowiil aafuuk la.
Rachel le wii waabim pu,
bi məmək kpo a,
le ubaa aan ŋmaa səŋ usui.”§

Josef aah di Yesu nyan ni Ijipt aatiŋ ni pu na

19 Ni bi cha le Herod ti kpo. Waah kpo
na, le Josef, u nan bi Ijipt aatiŋ ni na, kan
Uwumbər aatuun tidaŋ ni. 20 Le Uwumbər
aatuun ngbaan bui u, “Fii ki yoor ubo ng-
baan ni una ki gir buen Juu yaab aatiŋ ni.
Binib bi nan ban bi ku ubo ngbaan na kpo
a.”
21 Le u fii ki yoor ubo ngbaan ni una, ki ti
fuu Juu yaab aatiŋ ni.
22 Le u ŋun ke Ubər Herod aabo Akelaus jin
ute aanaan Judea aatiŋ ni. Nima pu na, Josef
nan san ijawaan, kaa ban u buen nima. Le
Uwumbər tuk u tidaŋ ni waah ga li cha nin
chee na. 23 Le u buen kitiŋ kibaa ni, bi yin ki
ke Nasaref, ki bi Galilee aatiŋ ni na. Waah
ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr
aah nan len pu na, ke bi ga yin Yesu ke
Nasaref aatiŋ aanii la.

3

*J*ənn u muini binib nnyun ni na aah
moon Uwumbər aabər pu na

(*Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; J*ənn 1.19-28)

1 N-yoonn ngbaan le Jənn u muini binib
nnyun ni na bi nteersakpiin ni, Judea aatiŋ
ni, 2 le ki mooni, “Kpeln nimi aabimbin man.
Uwumbər aanaan peen ni a.” 3 Uwumbər
aabənabr Aisaya nan len Jənn aabər ke,

† 2:6 : Lik Maika 5.2. ‡ 2:15 : Lik Hosea 11.1. § 2:18 : Lik Jeremia 31.15.

"Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar ke:
'Toor Uwumbɔr aasan man,
ki ŋa waasan mu li tok ki tii u.' "*
4 Jɔnn nan pee kikpalk ki bi nan di laaku-
mii aakor luu ki na, ki di ligbapapaln buu
uchaŋ ni. Waajikaar nan ye itoon ni tisiir
la. 5 Le binib nyan ni Jerusalem, ni Judea
aatim mɔmɔk ni, ni Jɔɔdann aamɔɔl aat-
ingbaan ni, ki dan u chee, 6 le ki nan kpiir
baatunwanbir tuk Uwumbɔr. Le Jɔnn muin
bi nnyun ni, Jɔɔdann aamɔɔl ni.
7 Le Jɔnn kan Farisii yaab ni Sajusii yaab†
pam dan u chee ke u muin bi nnyun ni.
Le u baa bi, "Nimi ijagen aabim, ŋma sur
nimi ke ni nya ntafadaan mu choo na ni?
8 Ni li tun lituln li ga mɔk ke ni sil kpeln
nimi aabimbin na, 9 ki taa bui ke niyaaja
aah ye Abraham na, nima le ga cha ni nyan
ntafadaan ni. M tuk nimi la, Uwumbɔr ga
ŋmaa di ŋitakpal ŋimina kpaln Abraham
aayaabitiib, 10 hali dandana wee Uwumbɔr
toor kichɔk ke u ti gaa isui. Isui imɔk kaa
lu ŋisubil ŋi ŋan na, u ga gaa i, ki di ŋa
mmii ni. 11 Mma muini nimi nnyun ni la,
ki mɔk ke ni kpeln nimi aabimbin. Unii u
paa ni m pu na jer mi. Maa ŋeer m chuu
takl waanaatak tii u. Uma le ga nan muin
nimi Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ni mmii ni.
12 U joo waayikpimbik uŋaal ni, u ti chaar
waajikaar, ki ga di njikaabim ŋa lipil ni, ki di
tigbengbir see mmii mu kaan junn na ni."

Waah muin Yesu nnyun ni pu na
(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

13 N-yoonn ngbaan le Yesu nyan ni
Galilee, ki dan Jɔnn chee, Jɔɔdann aamɔɔl
ni, ki ban ke Jɔnn muin u nnyun ni. 14 Le
Jɔnn aa kii, le ki len ke, "Ni ŋan si le muin
mi nnyun ni, le aa ban ke m muin si."
15 Le Yesu bui u ke, "Kii kina n-yoonn mue.
Ni ŋan ke ti ŋa Uwumbɔr aah ban pu na
mɔmɔk."
Le Jɔnn kii ki muin u nnyun ni. 16 Waah
muin u doo na, libuul ngbaan ni le Yesu
nyan ni nnyun ni. Le kitaapaak chuu piir.
Le u kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan sunn ni ki
naahn linanjel, ki nan tɔŋ u pu. 17 Le u ŋun
nneel len paacham ke, "Njapɔɔn u m gee u
na sɔ. Nnimbil gbiin u."‡

4

Kinimbɔŋ aah tɔŋ Yesu pu na
(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

1 N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr Aafuur
Nyaan cha Yesu buen nteersakpiin ni ke
kinimbɔŋ ti tɔŋ u. 2 Yesu nan lul bumɔb
nwiin pu ni kinyeek iwiin imonko ilee.
Iwiin imonko ilee ngbaan aah jer na, le
nkon chuu u. 3 Le kinimbɔŋ u tɔŋni binib
na dan u chee, le ki nan bui u, "Aa yaa
ye Uwumbɔr Aajapɔɔn kan, bui ŋitakpal
ŋimina aan ŋi kpaln tijikaar."
4 Le Yesu bui ki ke, "Ni ŋmee Uwumbɔr
Aagbaŋ ni ke, 'Tijikaar baanja aan ŋmaa
tii unii limɔfal. Limɔboln limɔk nyan
ni Uwumbɔr aamɔb ni na le ga tii unii
limɔfal.' "*
5 Le kinimbɔŋ di Yesu buen Jerusalem, le
ki ti di u tɔŋ Uwumbɔr Aadichal paab, 6 le ki
bui u, "Aa yaa ye Uwumbɔr Aajapɔɔn kan,
lir ni kitiŋ. Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni
ke,
'U ga tuk waatuuntiib ke bi li lik si,
le bi ga li joo si biŋaal ni, aataal taa gbeer
litakpal.' "†
7 Le Yesu bui ki ke, "Ni ki ŋmee
Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, 'Taa tɔŋ Aadindaan
Uwumbɔr.' "‡
8 Le kinimbɔŋ ki yoor u buen lijool li fɔk
sakpen na paab, le ki ti mɔk u dulnyaa
aanaan mɔmɔk, ni mu aanyaan, 9 le ki bui
u, "Aa yaa gbaan kitiŋ ki pak mi kan, m ga
di nimina mɔmɔk di tii si."
10 Le Yesu bui ki ke, "Kinimbɔŋ, li cha.
Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, 'Li pak
Aadindaan Uwumbɔr ki dii uma baanja.' "§
11 Le kinimbɔŋ siir cha u. Le Uwumbɔr
aatuuntiib dan nan ter u.

Yesu aah piin waatuln Galilee aatiŋ ni pu na
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

12 Yesu nan ŋun ke bi chuu Jɔnn ki di ŋa
kiyondiik ni. Nima le u nan nyan nima ki gir
buen Galilee. 13 U nan cha Nasaref le ki buen
ti kal Kapenaum, kitiŋ ki bi nnyusakpem
chee na ni. Ki ye Sebulunn aanib ni Naftali
aanib aatiŋ la. 14 Waah kal nima na, le ni

* 3:3 : Lik Aisaya 40.3. † 3:7 : Farisii yaab ni Sajusii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na. Bi mu aa nan dii nkaal ngbaan mbamɔm. Bi nan kpa kigaak la, kaa nan kpa linimbaasaln. ‡ 3:17 : Lik Aisaya 42.1. * 4:4 : Lik Ikaal 8.3. † 4:6 : Lik Ilahn 91.11-12. ‡ 4:7 : Lik Ikaal 6.16. § 4:10 : Lik Ikaal 6.13.

gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan
len pu na ke,
15 "Sebulunn aanib ni Naftali aanib aatiŋ
ki bi Jəədann aaməədapuul,
nnyusakpem wəb,
aan bi yin ki ke Galilee aatiŋ,
ŋinibol məmək aabəŋ aah ŋmal təb
ponn ni nin chee na,
16 nima aanib bi bi mbəmbəən ni na kan
nwiihn sakpiin.
Binib bi bi mbəmbəən ni, ki san nkun
ijawaan na,
nwiihn woln bi pu."*
17 N-yoonn ngbaan ki joo cha le Yesu piin
ki mooni binib ke, "Kpeln nimi aabimbin
man. Uwumbər aanaan peen ni a."

Yesu aah yin bijanbam binaa pu na
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

18 Yesu nan chuun kpak Galilee
Aanyusakpem aagbaan le ki ti kan naabitiib
bilee, bi yin ubaa ke Simonn ki dulni u ke
Piita, le ki yin unaal ke Andru. Bi nan bi
mae kipəək nnyun ni. Bi nan ye bijanbam
la. 19 Le Yesu bui bi, "Dii mi man, aan m cha
ni ban binib ki nan tii Uwumbər." 20 Waah
len kina na, libuul ngbaan ni le bi siir cha
baapər le ki dii u.
21 Le u foor siib kpee, le ki ki kan naabitiib
bilee, Jems ni unaal Jənn, bi ye Sebedee
aajapətiib na. Bi ni bite Sebedee nan bi
buŋəb ni, ki bi leŋni baapər. Le Yesu yin
bi. 22 Libuul ngbaan ni le bi siir cha buŋəb
ngbaan ni bite le ki dii u.

*Yesu aah mooni Uwumb*ər aabər ki cha
bibum pəək pu na
(Luk 6.17-19)

23 Le Yesu bə dii Galilee aatim məmək
ni, ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib
Uwumbər aabər ki mooni Uwumbər aanaan
aabənyaan tee, le ki cha bibum bi kpa iween
aabəŋ məmək na, ni binib bimək kaa pəə
na pəək. 24 Le waayimbil moon Siria aatim
məmək ni. Le bi joo ni bibum məmək u
chee, binib bi iween aabəŋ joo bi na, ni binib
bi tiyayaar joo bi na, ni binib bi ŋibimbik joo
bi na, ni binib bi aawon faan na. Le u cha bi
məmək pəək. 25 Le kinipaak nyan ni Galilee
aatingbaan ni, ni kitiŋ ki bi yin ki ke Ntim
Kipiik na ni, ni Jerusalem aatiŋ ni, ni Judea
aatingbaan ni, ni Jəədann aaməədapuul, ki
dii u.

5

*Binib aah ga ŋa pu ki kan Uwumb*ər aany-
oor na
(Luk 6.20-23)

1 Yesu aah kan kinipaak ngbaan na, le u
jon ligongoln paab, le ki kal. Le waadidiliib
kuun u chee. 2 Le u waar uməb ki bui bi ke:
3 Binib bi nyi ke bi ye bigiim Uwumbər wəb
na,
waanyoor bi bi pu. Bima le yeh
Uwumbər aanaan.
4 Binib bi kpa mpombiin baatunwanbir pu
na,
Uwumbər aanyoor bi bi pu; u ga səŋ
bisui.
5 Binib bi sunn bibaa taab na, Uwumbər
aanyoor bi bi pu.
Bima le ga li yeh dulnyaa wee.
6 Binib bi aanimbil man ke bi li ye bininyaam
na,
Uwumbər aanyoor bi bi pu. Binimbil
ga gbiin.
7 Binib bi kpa linimbaasaln na, Uwumbər
aanyoor bi bi pu.
U mu ga san bi kinimbaak.
8 Binib bi dii Uwumbər ni bisui məmək na,
waanyoor bi bi pu.
Bima le ga kan uma Uwumbər.
9 Binib bi par kijaak na, Uwumbər aanyoor
bi bi pu.
U ga len ke bi ye waabim.
10 Binib bi ji falaa Uwumbər aasan aadiim pu
na,
waanyoor bi bi pu.
Bima le yeh uma Uwumbər aanaan.
11 "Binib yaa sii nimi ki ŋa nimi falaa
ki məln inyamən məmək aabəŋ ki paan
nimi, ki bii nimi, min Yesu pu kan,
Uwumbər aanyoor bi ni pu. 12 Ni li
kpa mpopiin sakpen, ba pu? ni ga nan
kan tinyoor sakpen paacham. Kina le bi
nan ŋa Uwumbər aabənabtiib bi nan bi
n-yaayoonn na falaa."

*Uwumb*ər aanib aah naahn n-yaan ni
nwiihn pu na
(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

13 "Nimi maadidiliib le ye dulnyaa wee ni
aayaan. N-yaan yaa bii, ki yaa kaa ki mə
kan, nibaa aa bi ki ga ki ŋmaa ŋa mu aan
mu məək. Mu aa ki bi tibər tibaa ni. Bi ga di
mu kpir la. Le binib ga taa mu pu ki jer.

* 4:16 : Lik Aisaya 9.1-2.

[14] "Nimi le ye dulnyaa wee ni aawiihn,
ni woln binib aanimbil. Kitisakpeŋ ki bi
ligongoln paab na aan ŋmaa bər. [15] Unii
yaa see karyaa kan, waan di lisambil chiŋ
u pu. U ga di u təŋ tiwan paab la, le u woln
kidiik məmək ponn ni nwiihn. [16] Ni li bi kina
man. Cha binib məmək kan nimi aawiihn
aah wiin pu na, aan bi kan nimi aatunyaan
aan ki pak Nite Uwumbər u bi paacham na."

Uwumbər aakaal aaməkm

[17] "Ni taa dak ke m dan m nan kuln
Uwumbər aakaal ni Waabənabr aabər. Maa
dan ke m nan kuln ti. M dan ke m nan
ŋa taah len pu na məmək chub la. [18] M
tuk nimi mbamən la, nkaal ngbaan mubaa
aan jer, see mu aah len pu na məmək ŋa.
Buyoonn paacham ni dulnyaa ga li bi na,
nkaal ngbaan məmək ga li beenin bi. [19] Nima
pu na, unii umək yii nkaal ngbaan ponn
ni siib na, ki mək binib kina na, u ga li ye
uwaatiir Uwumbər aanaan ni. Unii umək
kii nkaal ngbaan, ki mək binib kina na, u
ga li ye unikpaan Uwumbər aanaan ni. [20] M
tuk nimi la, nimi aabimbin yaa kaa ŋan ki
jer Uwumbər aakaal aaməməkb ni Farisii
yaab* aabimbin kan, naan koo ni Uwumbər
aanaan ni."

Binib taa li gee liŋuul

[21] "Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na
aanib, 'Taa ku unii, ke unii ubaa yaa ku uken
kan, bi ga ji u tibər.'† [22] Min le tuk nimi ke
unii umək gee liŋuul una aabo pu na, bi ga
ji u tibər. Unii umək tuk una aabo, 'Saa bi
tibər tibaa ni,' bibəjirb aaninkpiib ga ji u
tibər. Unii umək tuk una aabo ke, 'Si ujər'
na, u ŋeer u koo mmii mu kaan junn na ni.
[23] Aa yaa bi Uwumbər Aadichal ni ki ban aa
tii Uwumbər ipiin, ki teer ke aa koo aana
aabo ubaa aataani ni kan, [24] di saapiin di bil
nima, ki buen ti chuu utaal waahr, aan ki
nin gir ni ki nan tii Uwumbər ipiin ngbaan.

[25] "Aa ni unii yaa kpa tibər, u ban u di
ti buen kooti ni kan, chuu utaal mala aan
ni taa kee fuu nima, u taa di si ŋa ubəjir
aaŋaal ni, ubəjir mu taa di si ŋa kiyondiik
aaninkpel aaŋaal ni, ke u di si ŋa kiyondiik
ni. [26] M tuk si mbamən la, saan nyan nima ki
nan saa buyoonn aa ga pa kooti ni aamom-
bil məmək doo na."

Kidagook aabər

[27] "Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na
aanib, 'Taa gər kidagook.'‡ [28] Min le tuk nimi
ke unii umək kan upii aan usui koo u ni
kan, u kpaan gər kidagook usui ni la. [29] Aa
yaa gee tiwan ke saah gee aanimbigiil pu
na kan, tiwan ngbaan yaa təŋ si ke aa tun
titunwanbir kan, di ni lii. Saawan nibaa yaa
bee yəli kan, ni soor ni tiwon məmək koo
mmii mu kaan junn na ni. [30] Aa yaa gee
tiwan ke saah gee aaŋangii pu na kan, tiwan
ngbaan yaa təŋ si ke aa tun titunwanbir
kan, di ni lii. Saawan nibaa yaa bee yəli kan,
ni soor ni tiwon məmək koo mmii mu kaan
junn na ni."

Uja taa jenn upuu
(Matiu 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

[31] "N-yaayoonn na aanib nan ki len ke 'Uja
yaa jenn upuu lii kan, u ŋmee kigbaŋ, ki di
tii u ki mək ke u jenn u.'§ [32] Min le tuk nimi
ke upii yaa kaa gər kidagook kan, uchal yaa
jenn u lii kan, u ŋa u upiidagoor le na. Uja u
yoor baah jenn upii u lii na mu ye udagoor
la."

Naah ga puu tipuur pu na

[33] "Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na
aanib ke, 'Taa puu Uwumbər nnyamən pu,
ke aa yaa puu Uwumbər kan, ŋa saah len pu
na.' [34] Min le tuk nimi: ni taa puu Uwumbər.
Ni taa puu paacham mu; ba pu? paacham
ye Uwumbər aabərjal la. [35] Ni taa puu kitiŋ
mu; ba pu? kitiŋ ye Uwumbər aataa aajal la.
Ni taa puu Jerusalem mu; ba pu? Jerusalem
ye Uwumbər u ye Ubərkpaan na aatiŋ la.
[36] Taa puu aayil; ba pu? saan ŋmaa kpeln
kiyikpirk kibaa, ki li ye kiyikpipiin, kaan
ŋmaa kpeln kibaa ki li ye kiyikpibəŋ. [37] Ni
po len ke 'Een', bee 'Aayii'. Ni yaa ki kpee
nibaa kan, naa ŋan."

Naah ga ŋa binib bi ŋa nimi bakaa na pu na
(Luk 6.29-30)

[38] "Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na
aanib, 'Unii yaa chuu lokr aanimbil kan,
bi chuu lokr u mu yaal. Unii yaa gbaa
fenn aanyin kan, bi chuu fenn u mu yaan.'*

* 5:20 : Farisii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na. Bi mu aa nan dii nkaal ngbaan mbaməm. Bi nan kpa kigaak la, kaa nan kpa linimbaasaln. † 5:21 : Lik Nnyam 20.13; Ikaal 5.17. ‡ 5:27 : Lik Nnyam 20.14; Ikaal 5.18. § 5:31 : Lik Ikaal 24.1-4. * 5:38 : Lik Nnyam 21.24; Liifai Yaab 24.20; Ikaal 19.21.

39 Min le tuk nimi: unii yaa ŋa si bakaa
kan, taa giin u waah ŋa si pu na. Unii yaa
faa si aaŋangii aataapak kan, aa cha u faa
aaŋangan aataapak mu. 40 Unii yaa ban u di
si buen bibəjirb chee ke u ti gaa saabəkul
kan, tiin u saakekeln mu. 41 Uja yaa muk si ke
aa cheen u mal ubaa kan, cheen u mal bilee.
42 Unii yaa mee si tiwan kan, tiin u. Unii yaa
ban ke aa pinn u tiwan kan, taa yii."

Naah ga ŋa nimi aadim pu na
(Luk 6.27-28, 32-36)

43 "Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na
aanib, 'Li gee aana aabo ki nan saadin.'†
44 Min le tuk nimi: ni li gee nimi aadim man,
[ki bui binib bi seei nimi na ke, 'Uwumbər
ŋa tinyoor ŋa ni pu;' ki ŋa binib bi nan nimi
na tiŋann,] ki mee Uwumbər ki tii binib bi
ŋani nimi falaa ki muk nimi na. 45 Ni yaa
ŋani kina kan, ni ga li ye Nite Uwumbər u
bi paacham na aabim; uma le cha waawiin
puur ki woln tiniwanbir ni bininyaam pu, ki
cha utaal nu ki tii binib bi ŋan na, ni binib bi
kaa ŋan na. 46 Ni yaa gee binib bi gee nimi na
baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbər chee
ee? Bilampoogaab mu gee binib bi gee bi na
la. 47 Ni yaa dooni ninaabitiib baanja kan, ni
ŋan ki jer biken aa? Aayii. Binib bi kaa dii
Uwumbər aasan na mu ŋani kina la. 48 Nima
pu na, ni li bi mbaməm, ke Nite Uwumbər u
bi paacham na aah bi pu na."

6

Naah ga tii bigiim ipiin pu na

1 "Ni li nyi man, ki taa tun nimi aatunyaan
binib aanimbil ni, ke bi kan aan ki pak nimi.
Ni yaa ŋani kina kan, naan kan tinyoor Nite
Uwumbər u bi paacham na chee.
2 "Aa yaa tii ugiin tiwan kan, taa joo
kiloŋ gbaa ke biŋmaŋmannim aah ŋani pu
mmeen aadir ni, ni kitiŋ ponn ni, ke binib
pak bi na. M tuk nimi mbamən la, bi kan
baapal le na. 3 Aa yaa tii ugiin tiwan kan, taa
cha aaŋangan li nyi aaŋangii aah ŋa pu na.
4 Tii u libəəl ni. Le Aate Uwumbər u kan saah
ŋa pu libəəl ni na ga pa si binib aanimbil ni."

Naah ga mee Uwumbər pu na
(Luk 11.2-4)

5 "Ni yaa mee Uwumbər kan, ni taa mee
u ke biŋmaŋmannim na aah mee u pu na.
Bi gee ke bi sil mmeen aadir ni, ni kitiŋ
ponn ni ki mee Uwumbər, aan binib kan
bi. M tuk nimi mbamən la, bi kan baapal
le na. 6 Sin ma kan, aa yaa mee Uwumbər
kan, koo saadiik ni, ki di jaaleŋ piin, ki mee
Aate Uwumbər u bi libəəl ni na. Le Aate
Uwumbər u kan saah ŋani pu libəəl ni na
ga tii si tinyoor.
7 "Ni yaa mee Uwumbər kan, ni taa len yəl
yəl aabər ke binib bi kaa dii Uwumbər aasan
na aah len pu na. Bi dak ke bi yaa len sakpen
kan, nima le ga cha Uwumbər ŋun. 8 Ni taa
ŋani ke baah ŋani pu na; Nite Uwumbər nyi
naah ban tiwan ni na, naa kee mee u. 9 Ni
yaa mee Uwumbər kan, bui ke,
'Tite Uwumbər u bi paacham na,
cha binib li san saayimbil.
10 Saanaan dan.
Bi li ŋani saageehn dulnyaa wee ni
ke baah ŋani paacham pu na.
11 Tiin timi din aawiin aajikaar.
12 Cha timi aataani ki pinn timi,
ke ti mu aah di cha pinn binib
bi koo timi aataani ni pu na.
13 Taa cha ti kan ntəŋ.
Nyan timi kinimbəŋ aaŋaal ni.
[Si le yeh nnaan, ni mpəən,
ni mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na.']
14 "Ni yaa di cha pinn binib baataani kan,
Nite Uwumbər u bi paacham na mu ga di
cha pinn nimi. 15 Ni yaa kaa di cha pinn binib
baataani kan, Nite Uwumbər mu aan di cha
pinn nimi aatunwanbir."

Naah ga lul buməb pu na

16 "Ni yaa lul buməb kan, ni taa bii nin-
imbil wəb ke biŋmaŋmannim aah ŋani pu
na; bi bii binimbil wəb ke binib bee ke bi
lul buməb. M tuk nimi mbamən la, bi kan
baapal la. 17 Sin ma kan, aa yaa lul buməb
kan, finn aanimbil wəb, ki di nkpan ŋmir
aayil, 18 aan binib taa bee ke aa lul buməb.
Aate Uwumbər u bi libəəl ni na le ga bee.
Le Aate Uwumbər u kan saah ŋa pu libəəl
ni na ga tii si tinyoor."

Paacham aawankpal
(Luk 12.33-34)

19 "Ni taa kuun liwankpal bil dulnyaa
wee ni. Idundur ni ŋipulaaleen ga bii
ni. Binaayukb mu ga loon koo ni ki nan
sun ni. 20 Ni di liwankpal bil Uwumbər
do. Idundur ni ŋipulaaleen aan bii li nima.
Binaayukb mu aan koo ni nima ki nan sun

† 5:43 : Lik Liifai Yaab 19.18.

li. [21] Saawankpal aah bi nin chee na, aasui
mu bi nima la."

Tiwon aawiihn
(Luk 11.34-36)

[22] "Linimbil ye tiwon aakaryaa la. Aan-
imbil yaa wiin kan, saabimbin məmək ga
li gbii nwiihn la. [23] Aanimbil yaa jəb kan,
saabimbin məmək ga li gbii mbəmbəən la.
Aanimbil li tii si nwiihn na yaa bəən kan, aa
bi mbəmbəən sakpiin ni la."

Uwumbər ni liwangol
(Luk 16.13; 12.22-31)

[24] "Unii ubaa aan ŋmaa li ye dindatiib
bilee aanaagbiija; u ga li nan ubaa, le ki gee
uken; u ga li si ubaa aachaŋ ni, le ki lik uken
fam. Naan ŋmaa dii Uwumbər ni liwankpal
mu.
[25] "Nima le m tuk nimi ke ni taa cha nimi
aalandak muk nimi tiwon aawan pu, ki taa
li dak: 'Ti ga ji ba? Ti ga nyu ba? Ti ga
peen ba?' Liməfal bi tijikaar baanja pu la
aa? Tiwon bi tiwanpeenkaan baanja pu la
aa? [26] Lik inyoon i laani paacham na aah bi
pu na. Yaa ko tijikaar ki mu aa chee, ki mu
aa faa njikaabim fuu ŋipil ni. Nite Uwumbər
u bi paacham na le kpiini i. Naa jer i ii? [27] Ni
ponn ni ubaa ga ŋmaa muk waalandak aan
ki yunn jer Uwumbər aah siin pu na aa?*
[28] "Ba pu ni cha ilandak muk nimi tiwan-
peenkaan pu? Dakl lik mmopuun aah bi
pu na man. Mu aa tun lituln, ki mu aa fik
tikokonn. [29] M tuk nimi la, Ubər Solomonn u
nan peeni tiwanpeenkaan nyaan na aawan-
peenkaan aa nan ŋan ke mmopuun aah ŋan
pu na. [30] Timoor bi din ki ga fe wu mmii
fen, le Uwumbər ŋa ti mmopuun mu ŋan
na. Waan tii nimi tiwanpeenkaan aa? Naa
gaa Uwumbər ki kii mbaməm la. U ga tii
nimi.
[31] "Nima pu na, ni taa cha ilandak muk
nimi, ki taa li dak: 'Ti ga ji ba? Ti ga nyu
ba? Ti ga peen ba?' [32] Tiwan ngbaan məmək
pu le binib bi kaa dii Uwumbər aasan na
aanimbil man. Nite Uwumbər u bi paacham
na nyi ke ni ban tiwan ngbaan məmək. [33] Ni
li ban Uwumbər aanaan, ni waasanyaan le
waahr; le u ga di tiwan ngbaan məmək kpee
nimi. [34] Nima pu na, ni taa cha fen u choo
na aabər muk nimi. Fen le ni ga fe dak fen
aabər. Ni yaa dakl din aabər din kan, ni ŋeer
kina la."

7

Ni taa galni binib
(Luk 6.37-38, 41-42)

[1] "Ni taa galn binib, aan Uwumbər mu
taa galn nimi. [2] Naah galni binib pu na,
Uwumbər mu ga galn nimi kina la. Naah
tii binib pu na, Uwumbər mu ga giin kina
le ki tii nimi. [3] Ba ŋa aa lik ki waa lidəchəl
li bi aana aabo aanimbil ni na, kaa tee waa
jaatəlk u bi aayaan ni na? [4] Aa tee ŋa kinye
ki bui aana aabo, 'Cha m nyan lidəchəl li
bi aanimbil ni na,' ka jaatəlk bi aayaan ni?
[5] Sin uŋmaŋmann umina, chuu nyan jaatəlk
ngbaan aanimbil ni waahr, aan ki li waa
mbaməm, aan ki nan nyan aana aabo yaan
ni lidəchəl.
[6] "Ni taa di tiwan ni bi chain na di tii ibə.
I ga gir nan junn nimi. Ni taa di nleenyaan
di tii igbeer. I ga taa taa mu pu."

Naah ga li mee Uwumbər pu na
(Luk 11.9-13)

[7] "Ni li mee Uwumbər man, le u ga tii
nimi. Ni li ban Uwumbər chee man, le ni ga
kan. Ni li kpaar jaaleŋ man, le u ga piir tii
nimi. [8] Unii umək mee Uwumbər na, u ga tii
u. Unii umək ban na, u ga kan. Unii umək
kpaar jaaleŋ na, u ga piir tii u. [9] Tə, ubo
ubaa yaa mee ute maab kan, u ga di litakpal
tii u uu? [10] U yaa mee u ujan kan, u ga di
ukuub tii u uu? [11] Nimi titunwanbirdam yaa
tee nyi ipiin i ŋan na ki tii nimi aabim kan,
ŋmaninkabaa Nite Uwumbər u bi paacham
na le aan di tiwan ni ŋan na ki di tii binib bi
mee u na aa?
[12] "Nima pu na, naah ban ke binib li ŋani
nimi pu na məmək, ni mu li ŋani bi kina.
Uwumbər aakaal ni waabənabr aabər le
mək kina."

Naah ga dii pu na
(Luk 13.24)

[13] "Ni li dii mbisaməb mu kaa waa na.
Nsan mu cha mmii mu kaan junn na ni na
waa la. Nsan ngbaan aabisaməb mu waa la.
Binib bi dii mu na, bi wiir la. [14] Nsan mu cha
liməfal li kaa kpa ndoon na ni na aa waa.
Nsan ngbaan aabisaməb mu aa waa. Binib
bi dii mu na aa wiir."

Naah ga ŋa pu ki bee binib aabimbin na
(Luk 6.43-44)

* 6:27 : Bee "...aan ki di lisaŋ libaa kpee waafəfək pu uu?"

15 "Ni li nyi binyaməndam bi ŋmanni ke bi
ye Uwumbər aabənabr na. Bi ŋmanni ke bi
ye ipiih, le ki tee ye ŋisapol ŋi ga bii nimi na.
16 Baatuln pu le ga cha ni bee bi. Bukokom
ga ŋmaa lu nkakan aa? Ichakpeejagar ga
ŋmaa lu saasaa aa? 17 Isui imək ŋan na ga lu
ŋisubil ŋi ŋan na la. Isui i kaa ŋan na ga lu
ŋisubil ŋi kaa ŋan na la. 18 Busub bu ŋan na
aan ŋmaa lu ŋisubil ŋi kaa ŋan na. Busub
bu kaa ŋan na mu aan ŋmaa lu ŋisubil ŋi
ŋan na. 19 Busub bumək kaa lu ŋisubil ŋi
ŋan na kan, bi ga gaa bu, ki di ŋa mmii
ni. 20 Nima pu na, baah ŋa pu na le ga cha
ni bee biŋmaŋmannim bi ŋmanni ke bi ye
Uwumbər aabənabtiib na."

Binib bi ga koo Uwumbər aanaan ni na
(Luk 13.25-27)

21 "Naa ye binib bimək yin mi ke 'Din-
daan, Dindaan' na le ga koo Uwumbər
aanaan ni. Binib bi ŋani Nte Uwumbər u
bi paacham na aah gee pu na le ga koo
waanaan ni. 22 Liyaadaal ngbaan le binib
pam ga bui mi, 'Tidindaan, Tidindaan, ti
nan nabr Uwumbər aabər saayimbil pu, ki
nyan tiyayaar binib ni, saayimbil pu, ki tun
lijinjiir aatun saayimbil pu.' 23 Le m ga tuk
bi, 'Nimi titunwanbirdam, maa nyi nimi.
Siir m chee man.' "

Bidimaab bilee aabər
(Luk 6.47-49)

24 "Nima pu na, unii umək ŋun maabər
ngbaan ki ŋani kina na, naahn unii u kpa
nlan, ki maa waadiik litakpal pu na. 25 Utaal
nun, le nwam nyan, le libuln daar, le ki pee
kidiik ngbaan. Kaah si litakpal pu na, le kaa
lir.
26 "Unii umək ŋun maabər ngbaan, kaa
ŋani kina na, naahn unii u kaa kpa nlan ki
maa waadiik litambol pu na la. 27 Utaal nun,
le nwam nyan, le libuln daar ki pee kidiik
ngbaan; le ki lir. Ki lir kookoo la."

Yesu aapəən

28 Yesu nan len doo. Waah tuk bi tibər ti
na, le ni gar kinipaak ngbaan. 29 U tuk bi ke
unii u kpa Uwumbər aapəən na la, kaa tuk
bi ke Uwumbər aakaal aaməməkb aah tuk
bi pu na.

8

Yesu aah cha ukəndaan pəək pu na
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

1 Yesu nan sunn ni ligongoln na taab. Le
kinipaak sakpeŋ dii u. 2 Le ukəndaan ubaa
dan u chee ki nan gbaan unimbiin ni, le ki
doon u ki bui u, "Ndindaan, aa yaa gee kan,
aa ga ŋmaa cha m pəək."
3 Le Yesu taln uŋaal, ki meeh u, le ki bui u,
"M gee. Aa pəək a." Libuul ngbaan ni le u
pəək. 4 Le Yesu bui u, "Li nyi, ki taa tuk unii
ubaa. Li cha Uwumbər aatotoor chee ki ti
di aabaa mək u, ki toor kitork tii Uwumbər,
Moses aakaal aah len pu na. Nima le ga mək
binib ke aa pəək a."

Yesu aah cha butəb aajab aaninkpel
aatutunn pəək pu na
(Luk 7.1-10)

5 Yesu nan koo Kapenaum aatiŋ ni. Le
butəb aajab nkub aaninkpel ubaa dan u
chee ki nan gaŋ u ki bui u, 6 "Ndindaan,
maatutunn də linampal. Uwon faan ki wu
sakpen a."
7 Le Yesu bui u, "M ga dan ki nan cha
waaween səŋ."
8 Le u bui u, "Ndindaan, maa ŋeer aa dan
ndo ki nan koo maadichal ni. Aa yaa po len
ke 'Pəək' kan, maatutunn ngbaan ga pəək.
9 Min mbaa kii maaninkpel aaməb, ki mu ye
butəb aajab aaninkpel la, le ki bui ubaa, 'Li
cha,' le u buen; ki bui ubaa mu, 'Dan,' le u
dan; ki bui maanaagbiija, 'Ŋa kina,' le u ŋa."
10 Yesu aah ŋun waah len pu na, le ni gar
u pam. Le u bui binib bi dii u na ke, "M tuk
nimi mbamən la, maa kee kan unii ubaa bi
Israel yaab ponn ni ki gaa mi ki kii mbaməm
kina. 11 M tuk nimi la, binib pam ga nya ni
liwipuul wəb, ni liwilir wəb, ki nan kal, ki
ji Abraham, ni Aisak, ni Jakob chee tijikaar
Uwumbər aanaan ni. 12 Le Juu yaab bi ba
ga koo ni na, Uwumbər ga chuu nyan bi
lipaal mbəmbəən aah bi nin chee na. Bi ga
wii ki ŋmə ŋinyin nima chee." 13 Tə, le u
bui butəb aajab aaninkpel ngbaan, "Li dii
saasan. Saah gaa mi ki kii mbaməm pu na,
ni ŋa kina ki tii si."
Yesu aah len kina na, libuul ngbaan ni le
uninkpel ngbaan aatutunn pəək.

Yesu aah cha bibum pam pəək pu na
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

14 Yesu nan buen Piita aadichal ni, le ki ti
kan Piita aapuu aana bun ki də kidiik ni. Le
uwon ton. 15 Le Yesu meeh uŋaal. Le uwon
səŋ. Le u fii, ki chann u tichann.

16 Kijook aah joor na, le binib dan Yesu
chee, ki joo ni binib bi tiyayaar joo bi na
pam. Yesu nan po len tibɔr baanja la, le
tiyayaar ŋgbaan nyan bi ni. Le u cha bibum
mɔmɔk mu pɔɔk. 17 U ŋa kina ke ni gbiin
Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya aah nan len pu
na ke, “Uma ubaa le nyan ni iween, ni
tibunbunn timi aawon ni.”*

Binib bi nan ban ke bi dii Yesu na
(Luk 9.57-62)

18 Yesu nan kan ke kinipaak ki dii u na wiir
sakpen a. Nima pu le u nan tuk waadidiliib
ke u ban u puur nnyusakpem la. 19 Le
Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkr ubaa nan dan
u chee ki nan bui u, “Umɔmɔkr, m ga dii si,
saah cha nin chee na mɔk.”
20 Le Yesu bui u, “Iŋɔk kpa yaah koo ibuu
i ponn ni na. Inyoon i laani paacham na
mu kpa yaadil. Min Unibɔn Aabo ma aa kpa
maah ga doon nin chee na.”
21 Le waadidiir ubaa mu bui u, “Ndindaan,
m mee si nsan, cha m buen ti sub nte waahr,
aan ki nan dii si.”
22 Le Yesu bui u, “Dii mi dandana wee, ki
cha bitekpiib sub tɔb.”

Yesu aah ŋa pu ki cha kibuŋ ŋmin na
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

23 Le Yesu koo buŋɔb ni. Le waadidiliib
mu dii u. 24 Baah chuun nnyun ni cha na le
kibuŋ ti fii ki bi daar, le tinyunkpenn fii ti
ti biin buŋɔb pu. Yesu nan dɔ geen. 25 Le
waadidiliib dan ki nan gbaa finn u ki bui u,
“Tidindaan, ter timi. Ti ga bee nnyun ni.”
26 Le u bui bi, “Ba ŋa ni san ijawaan? Naa
gaa mi ki kii mbamɔm.” Le u fii ki kae kibuŋ
ni nnyun. Le kibuŋ ni nnyun mɔk ŋmin
chii.
27 Ni nan gar bi pam. Le bi baa tɔb, “Ba
aanibol le na? Hali kibuŋ ni nnyun kii
waamɔb.”

Yesu aah cha biwaab bilee pɔɔk pu na
(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

28 Le bi fuu nnyusakpem aadapuul,
Gadarene yaab aatiŋ ni. Baah fuu nima
na le biwaab bilee nyan ni baah sui binib
titakpalunn ti ponn ni na, ki tooh u nsan
ni. Biwaab ngbaan yaa nan kan unii kan,
bi ga gbaa u la. Nima pu na, ubaa aa nan
ŋmaa jer nima chee. 29 Baah kan Yesu na,
le bi teen ke, “Sin, Uwumbɔr Aajapɔɔn, aa
ban ba ti chee? Aa dan do ke aa nan ŋa timi
falaa n-yoonn aah kaa kee ŋeer buyoonn
aa?”
30 Le igbeer i wiir na bi dandar ki chuun
ji. 31 Le tiyayaar ti bi bijab ngbaan ni na gaŋ
Yesu, “Aa yaa nyan timi binib ngbaan ponn
ni kan, cha ti ti koo igbeer ngbaan ni.”
32 Le Yesu bui ti, “Li cha man.” Le ti nyan
binib ngbaan ni, le ki ti koo igbeer na ni.
Libuul ngbaan ni, le igbeer ngbaan mɔmɔk
san sunn limɔɔgongoln taab, le ki ti koo
nnyun ni ki kpo.
33 Le bijab bi kiir igbeer ngbaan na san
buen kitiŋ ni, ki ti tuk binib Yesu aah cha
biwaab ngbaan pɔɔk pu na, ni tibɔr ngbaan
mɔmɔk. 34 Kitiŋ ngbaan aanib aah ŋun kina
na, le bi mɔmɔk dan ki nan tooh Yesu nsan
ni. Baah kan u na, le bi gaŋ u ke u nyan
baatiŋ ni.

9

Yesu aah cha uja u aawon faan na pɔɔk pu na
(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

1 Le u gir koo buŋɔb ni, ki ki puur
nnyusakpem ki kun udo aatiŋ ni. 2 Le bijab
bibaa luln ni uja u aawon faan na likekeln
ni Yesu chee. Le Yesu kan baah gaa u ki
kii mbamɔm pu na, le ki bui uja u aawon
faan na, “Maabo, chuu aabaa, m di cha
saatunwanbir pinn si.”
3 Waah len kina na, le Uwumbɔr aakaal
aamɔmɔkb bibaa dakl bisui ni ke, “Uja wee
sii Uwumbɔr la.”
4 Le Yesu bee baalandak, le ki baa bi, “Ba
ŋa ni dak ilandak i kaa ŋan na nisui ni?
5 Maah len ke m di cha waatunwanbir pinn
u na le pɔɔ aan m yaa len ke ‘Fii ki li chuun’
le pɔɔ? 6 M ga mɔk nimi ke min Unibɔn
Aabo kpa mpɔɔn dulnyaa wee ni ke m di cha
pinn titunwanbir.” Waah len kina na, le u
bui uja u aawon faan na ke, “Fiin ki yoor
saawandookaan ki li chaa kun.”
7 Libuul ngbaan ni le uja ngbaan fii ki chaa
kun. 8 Kinipaak ngbaan aah kan kina na,
le bi san ijawaan, ki nyuŋ Uwumbɔr u tii
unibɔn mpɔɔn kina na.

Yesu aah yin Matiu pu na
(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

9 Le Yesu siir nima ki buen. Waah cha
na, le u kan ulampoogaar ubaa bi yin u ke
Matiu. U ka baah gaal lampoo nin chee na.
Le Yesu bui u, “Li dii mi.”

* 8:17 : Lik Aisaya 53.4.

Le u fii ki dii u.
10 Le Yesu ni waadidiliib nan kal Matiu do
ki jin tijikaar. Le bilampoogaab ni titun-
wanbirdam bi wiir na dan nan jin bi chee
tijikaar. 11 Farisii yaab aah kan kina na, le
bi baa waadidiliib, “Ba ŋa nimi aaməmokr
ji bilampoogaab ni titunwanbirdam chee
tijikaar?”
12 Le Yesu ŋun baah len pu na, le ki bui
ke, “Binib bi kpa laafee na aa ban dokta, see
binib bi bun na le ban dokta. 13 Uwumbor
Aagbaŋ len ke waa ban ke binib toor kitork
baanja ki tii u. U ban ke bi li san tob
kinimbaak la.* Li cha ki ti bae tibor ngbaan
aatataa. Maa dan ke m nan yin bininyaam.
M dan ke m nan yin titunwanbirdam [ke bi
nan kpeln baabimbin.”]

*Kim*olul aabor
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

14 Le Jonn aadidiliib dan Yesu chee, le ki
nan bui u, “Ti ni Farisii yaab lul bumob
kpakpaayuk la. Ba pu saadidiliib ma aa lulni
bumob?”
15 Le u baa bi, “Bicham bi dan bi nan ji
ubondinn aajim na ga ŋmaa li kpa mpom-
biin buyoonn upiidinn bi bi chee na aa?
Aayii. N-yoonn choo, le bi ga nan chuu
nyan upiidinn na bi chee mpoon. N-yoonn
ngbaan le bi ga lul bumob.”
16 Yesu nan ki len ke, “Ubaa aan di
likekepoln aageln leŋ libokukpokl. U yaa
ŋa kina kan, likekepoln aageln na ga kar
libokukpokl na. Liboln ngbaan ga jer njan
yaan. 17 Ubaa mu aan di ndawiin ki di ŋa
kilookpok ponn ni. U yaa ŋa kina kan,
kilook ngbaan ga puu, ki bii. Ndaan mu ga
kpir. Bi ga di ndawiin ki di ŋa kiloopoŋ ni
la. Le ndaan aan kpir. Kilook ngbaan mu
aan bii.”

*Yesu aah cha upii ubaa p*ook aan ki fikr
upiibo nkun ni pu na
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)

18 Yesu aah bi len kina na, le uninkpel
ubaa dan nan gbaan unimbiin ni ki doon u,
le ki bui u, “Mbisal kpo a. Dan nan di aaŋaal
paan u pu, le u ga fikr.”
19 Le Yesu fii ki dii u. Waadidiliib mu dii u.
20 Le upii u fu tipiir ŋibin kipiik ni ŋilee taa
door na nan bi nima, ki dan Yesu aapuwob,
le ki nan meeh waabokul aamojuul; 21 ba pu?
u nan dak usui ni ke u yaa po meeh Yesu
aabokul kan, u ga pook.
22 Le Yesu fenn ki kan u, le ki bui u,
“Mbisal, chuu aabaa. Saah gaa mi ki kii
mbamom pu na, nima le cha aa pook.”
Libuul ngbaan ni le u pook.
23 Le Yesu fuu uninkpel ngbaan aadichal
ni, ki ti koo li ponn ni, ki kan kinipaak
nima. Bi nan wii ikpowiil, ki pii ŋiwul, ki
faa kifuuk. 24 Le u bui bi, “Nyan lipaal man.
Upiibo ngbaan aa kpo. U geen la.”
Le bi laa u sakpen. 25 Baah nyan kinipaak
ngbaan lipaal na, le u koo ni upiibo ngbaan
aah bi kidiik ki ponn ni na, le ki ti chuu
uŋaal, le u fii. 26 Le bi mooni tibor ngbaan
itingbaan momok ni.

Yesu aah likr bijoom bilee aanimbil pu na

27 Yesu nan siir nima. Waah cha na le
bijoom bilee dii u, ki tar ke, “David Aayaabil,
san timi kinimbaak.”
28 Le u ti koo kidiik ni. Le bijoom ngbaan
mu koo ni u chee. Le u baa bi, “Ni pak ke m
ga ŋmaa likr ninimbil aa?”
Le bi kii, “Tidindaan, een.”
29 Baah len kina na, le u meeh binimbil, le
ki bui bi, “Naah gaa mi ki kii pu na, ni ŋa
kina ki tii nimi.” 30 Le binimbil likr. Le u sur
bi mbamom ke bi taa tuk unii ubaa.
31 Le bi buen ki ti joo waayimbil mooni
itingbaan momok ni.

*Yesu aah cha ubir p*ook pu na

32 Bijoom ngbaan aah nyan ni Yesu chee
na, le binib bibaa nan joo ni ubir u tiyayaar
joo u na. 33 Le Yesu nyan tiyayaar u ni. Le
u len, kaa ki ye ubir. Le ni gar kinipaak
ngbaan pam. Le bi len ke, “Taa kee kan kina
timi Israel yaab aatiŋ ni.”
34 Le Farisii yaab bui ke tiyayaar aayidaan
le tii u mpoon ke u nyan tiyayaar binib ni.

Yesu aah san kinipaak ngbaan kinimbaak pu na

35 Yesu nan bo dii ntisakpem, ni nti-
waatiir ni, le ki koo mmeen aadir ni, ki tuk
binib Uwumbor aabor, ki mooni Uwumbor
aanaan aabonyaan tee, le ki cha bibum bi
kpa iween aaboŋ momok na, ni binib bimok
kaa poo na pook. 36 Waah kan kinipaak
ngbaan na, le u san bi kinimbaak sakpen;
ba pu? bi naahn ipiih i yol ki do kitiŋ, kaa
kpa upihkpaal na la. 37 Le u bui waadidiliib,
“Idi biir a, ki wiir. Bidicheeliib ma aa wiir.
38 Nima pu na, ni li mee kisaak Aadindaan

* 9:13 : Lik Hosea 6.6.

man ke u tun ni bidicheeliib bi nan chee waajikaar.”

10

Yesu aakpambalb kipiik ni bilee
(Mak 3.13-19; Luk 6.12-16)

1 Yesu nan yin waakpambalb kipiik ni bilee ke bi dan u chee, le ki nan tii bi mpɔɔn ke bi ti nyan tiyayaar binib ni, ki cha bibum bi kpa iween aabɔŋ mɔmɔk na, ni binib bimɔk kaa pɔɔ na pɔɔk.
2 Waakpambalb kipiik ni bilee ngbaan aayimbil sɔ: njan, Simonn u bi yin u ke Piita na, ni Andru u ye Simonn aanaal na; Jems u ye Sebedee aajapɔɔn na, ni Jɔnn u ye Jems aanaal na; 3 Filip, ni Batolomiu; Tomas, ni Matiu u nan gaal lampoo na; Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na, ni Tadeus; 4 ni Simonn u nan ban u kuln waatiŋ aadim na, ni Judas Iskariot u ga nan kooh Yesu na.

Yesu aakpambalb kipiik ni bilee aatuln
(Mak 6.7-13; Luk 9.1-6)

5 Yesu nan tun waakpambalb kipiik ni bilee ngbaan bi ti moon Uwumbɔr aabɔr ki bui bi, “Ni taa buen binib bi kaa ye Juu yaab na aatiŋ ni, ki taa buen Samaria yaab aatiŋ kibaa ni. 6 Li cha man Israel yaab bi yenn Uwumbɔr aasan ni na aatim ni, 7 ki ti li mooni Uwumbɔr aabɔr ke waanaan peen ni a, 8 ki cha bibum pɔɔk, ki li fikr binib bi kpo na, ki cha bikɔndam pɔɔk, ki nyan tiyayaar ni bipɔnib binib ni. Ni kan mpɔɔn, kaa pan nibaa. Ni mu li tii bibum laafee, ki taa li ban tipar. 9 Ni taa li joo ŋimombil tikpalɔnn ni, 10 ki taa li tu lituln, ki taa li joo libɔkul ki kpee naah pee li na pu, ki taa li joo ŋinaatak, ki taa li joo tijaangbar; ba pu? ni ŋan ke ututunn mɔmɔk ji waatuln pu la.
11 “Ni yaa fuu kitiŋ kibaa ni kan, ni li ban uninyaan u ga gaa nimi waadiik ni na, ki li bi nima ki ti saa buyoonn ni ga nan nya nima na. 12 Ni yaa koo lidichal libaa ni kan, ni doon bi ki bui bi ke Uwumbɔr aanyoor bi bi pu. 13 Lidichal ngbaan aanib yaa gaa nimi kan, Uwumbɔr aanyoor ga li bi bi pu. Bi yaa kaa gaa nimi kan, waanyoor aan li bi bi pu. 14 Lidichal libaa aanib, bee kitiŋ kibaa aanib yaa kaa gaa nimi, ki yaa kaa kii nimi aabɔr kan, ni nyan nima ki kpaar nitaa aatatan ki lii nima. 15 M tuk nimi mbamɔn la, bundaln Uwumbɔr ga nan ji binib tibɔr na, binib ngbaan aatafadaan ga jer Sodom ni Gomora aatim aanib aatafadaan.”

Binib aah ga ŋa Yesu aanib falaa pu na
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

16 “M ga tun nimi, ni ti moon Uwumbɔr aabɔr. Ni ga li bi ke ipiih i bi ŋisapol aakaasisik ni na la. Ni li kpa nlan ke iwaa aah kpa nlan pu na, ki li bi suuna ke ŋinanjel aah bi pu na. 17 Ni li nyi man. Bi ga nan chuu nimi ki ji nimi tibɔr, ki gbaa nimi ŋinaalab mmeen aadir ni. 18 M pu, le ntim aaninkpiib ni bibɔrb ga ji nimi tibɔr. Le ni ga tuk Juu yaab, ni bi kaa ye Juu yaab na tibɔnyaan tee. 19 Bi yaa chuu nimi kan, ni taa baa nisui ni ke ni ga len kinye; n-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, Uwumbɔr Aafuur Nyaan le ga tuk nimi naah ga len pu na; 20 naa ye nimi le ga len, Nite Uwumbɔr Aafuur Nyaan le ga cha ni len.
21 “Binib ga di binaabitiib ŋa binib aaŋaal ni, ke bi ti ku bi. Tetiib mu ga di baabim ŋa binib aaŋaal ni, ke bi ti ku bi. Binib mu ga yii bitetiib ni binatiib, ki cha binib ku bi. 22 Le binib mɔmɔk ga li nan nimi m pu. Unii umɔk jin limɔr ki dii mi ki ti saa limɔfal aadoon na, uma le ga ŋmar. 23 Bi yaa ŋa nimi falaa kitiŋ kibaa ni kan, ni san buen kitiŋ kiken ni. M tuk nimi mbamɔn la, buyoonn min Unibɔn Aabo ga nan gir ni na, naan kee bɔ dii Israel yaab aatim mɔmɔk ni, ki doo.
24 “Unii u bae mbaem na aa jer waamɔmɔkr. Unaagbiija ubaa mu aa jer udindaan. 25 Unii u bae mbaem na yaa bi ke waamɔmɔkr aah bi pu na kan, cha unimbil gbiin kina. Unaagbiija yaa bi ke udindaan na kan, cha unimbil gbiin kina. Bi yaa yin udichadaan kinimbɔŋdaan kan, baan yin waachiln ni aanib mu kinimbɔŋdam aa?”

Ni li san Uwumbɔr baanja
(Luk 12.2-7)

26 “Ni taa san binib ijawaan man. Tibɔbɔrkaan mɔmɔk ga kpiir. Tibɔr timɔk bɔɔ na, ti ga nyan mpaan pu. 27 Maah tuk nimi tibɔr ti libɔɔl ni na, ni li mooni ti binib ni. Maah loon tibɔr ti nitafal ni na, ni li mooni ti lipaal. 28 Ni taa san binib ijawaan man. Bi ga ŋmaa ku nimi aawon baanja la. Baan ŋmaa ku nimi aawiin. Ni li san Uwumbɔr u ga ŋmaa bii tiwon ni nwiin mɔmɔk mmii mu kaan junn na ponn ni na. 29 Bi kooh iyaar ilee janjan ubaa la. Nite Uwumbɔr yaa kaa kii kan, uyaar ubaa aan lir ni kitiŋ. 30 Uwumbɔr nyi nimi aayikpir

aakahm. [31] Nima pu na, ni taa san ijawaan
man. Ni jer iyaar pam."

Len binib aanimbil ni ke aa ye Yesu yoo la
(Luk 12.8-9)

[32] "Unii umək len binib aanimbil ni ke u
ye miyoo na, m mu ga len Nte Uwumbər u
bi paacham na aanimbil ni ke udaan ngbaan
le ye miyoo. [33] Unii umək len binib aanimbil
ni ke waa ye miyoo na, m mu ga len Nte
Uwumbər u bi paacham na aanimbil ni ke
udaan ngbaan aa ye miyoo."

*Binib bi dii Yesu na, ni bi kaa dii u na aa kpaa kimə*baan
(Luk 12.51-53; 14.26-27)

[34] "Maah dan dulnyaa wee ni na, ni taa
dak ke nima le ga cha binib məmək li kpaa
kiməbaan. M pu, le butəb ga li bi. [35] M pu,
uja ga kpak ute kinikpakpak, usapəən mu
ga kpak una, upii mu ga kpak uchapii. [36] Unii
aadim ga li ye waachiln ni aanib la.*
[37] "Unii umək gee ute, bee una ki jer mi
na, waa ŋeer u le ye maadidiir. Unii umək
gee ujapəən, bee ubisal ki jer mi na, u mu
aa ŋeer u le ye maadidiir. [38] Unii umək kaan
yoor waadəpuinkoo ki dii mi na kan, waa
ŋeer u le ye maadidiir.
[39] "Unii yaa kaa kii ke u kpo m pu kan,
waaməfal ga bee yəli la. Unii yaa kpo m pu
kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na."

*Uwumb*ər aah ga pa binib pu na
(Mak 9.41)

[40] "Unii yaa gaa nimi maanib kan, u gaa mi
le na. Unii yaa gaa mi kan, u gaa Uwumbər u
tun ni mi na le na. [41] Unii yaa gaa Uwumbər
aabənabr kan, waah ye Uwumbər aabənabr
na pu le cha u gaa u, nima na, u ga kan
Uwumbər aabənabr aapal. Unii yaa gaa
uninyaan kan, waah ye uninyaan na pu le
cha u gaa u, nima na, u ga kan uninyaan
aapal. [42] M tuk nimi mbamən la, unii umək
tii maadidiir waatiir ubaa nnyunyunkoo
baanja na kan, waah ye maadidiir pu na le
cha u tii u, nima na, u ga kan tiyaapar."

11

*J*ənn aah tun ni waadidiliib Yesu chee
pu na
(Luk 7.18-35)

[1] Yesu aah tuk waadidiliib kina ki ti doo
na, le u siir nima, ki buen ti moon Uwumbər
aabər itingbaan ni.
[2] Le Jənn u muini binib nnyun ni na bi
kiyondiik ponn ni ki ŋun Yesu Kristo aah
tun pu na. Le u tun ni waadidiliib u chee
[3] ke bi ti baa u ke u ye unii u Uwumbər
aabənabtiib nan len ke u ga dan na aan waa
ye? Bi li ban uken aa?
[4] Le Yesu bui bi, "Gir buen Jənn chee ki ti
tuk u naah ŋun pu na, ni naah kan pu na:
[5] ke m likr bijoom aanimbil, ki cha biwəb, ni
bikəndam, ni bitafakpaab pəək, ki fikr binib
bi kpo na nkun ni, ki tuk bigiim Uwumbər
aabənyaan tee. [6] Unii u kaa joo mi beeni na,
Uwumbər aanyoor bi u pu."
[7] Le Jənn aadidiliib ki gir buen u chee.
Baah cha na, le Yesu len kinipaak ngbaan
chee Jənn aabər ke, "Naah nan buen Jənn
chee nteersakpiin ni na, ni nan buen ni
ti kan ba? Lipul li libuln fiini li na aa?
Aayii. [8] Ni nan buen ni ti kan ba? Uja u
pee tiwanyaan na aa? Aayii. Binib bi pee
tiwanyaan na bi bibərb aadichal ni la. [9] Ni
nan buen ni ti kan ba? Uwumbər aabənabr
aa? Mbamən, m tuk nimi la, ni nan kan
unii u jer Uwumbər aabənabr na. [10] Ni
ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke Uwumbər
bui ke, 'Maatutunn sə. M tun ni u ke u
loln ni nsan ki nan toor nsan ki siin si.'*
Jənn le ye ututunn ngbaan. [11] M tuk nimi
mbamən la, baa kee ma unii ubaa u jer
Jənn u muini binib nnyun ni na. Le unii
u ye uwaatiir Uwumbər aanaan ni na jer
Jənn. [12] Buyoonn Jənn nan fuu ni ki nan saa
dandana na, le binib aanimbil man ke bi ti
koo Uwumbər aanaan ni, le ki koo mpəən
pu. [13] Uwumbər aakaal ni waabənabr aaliin
nan len Uwumbər aanaan aah ga li bi pu na,
ki nan saa Jənn aayoonn. [14] Ni yaa ban ke ni
pak baah nan len pu na kan, ni ga bee ke
Jənn ye Uwumbər aabənabr Elaija u bi nan
len ke u ga fuu ni na la. [15] U kpa litafal u ŋun
na kan, u ŋun.
[16] "M ga di ba ŋaŋ dandana aanib ngbaan?
Bi bi ke mbim mu ka kinyaŋ ni ki bui biŋeen
aatətiib, [17] 'Ti pii ŋiwul tii nimi, le naa saar.
Ti wii ikpowiil, le naa kaani.' [18] Dandana
aanib ngbaan mu bi kina la; Jənn dan ki nan
lulni buməb, kaa nyu ndaan, le bi len ke u
kpa kinimbəŋ. [19] Min Unibən Aabo dan le ki
ji ki nyu, le bi len ke m ye upusakpiindaan

* 10:36 : Lik Maika 7.6. * 11:10 : Lik Malakai 3.1.

ki ye udanyur, ki jɔnni bilampoogaab ni
titunwanbirdam. Tɔ, nlan aah tun pu na le
mɔk ke mu ŋan."

Binib bi kaa kpeln baabimbin na aabɔr
(Luk 10.13-15)

20 N-yoonn ngbaan le Yesu piin ki bi len ki
kae ntim mubaa aanib. U nan tun lijinjiir
aatun pam ntim ngbaan ponn ni, le baa
kpeln baabimbin. Nima le cha u kae bi. 21 U
nan len ke, "Korasinn aatiŋ aanib, tibɔbir
bi ni pu. Betseda aatiŋ aanib, tibɔbir bi ni
mu pu; ba pu? m yaa ba nan tun lijinjiir
aatun Taya aatiŋ ponn ni, ni Saidonn aatiŋ
ponn ni ke maah tun ni ponn ni pu na
kan, bi ba ga kpeln baabimbin ni yunn
a, ki li pee tiwanpeenkaan ni saak kuub
na, ki di nfatan puk biyil, aan ki mɔk ke
bisui bii baatunwanbir pu. 22 M tuk nimi la,
bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, nimi
aatafadaan ga jer Taya ni Saidonn aatim
aanib aatafadaan. 23 Nimi Kapenaum aatiŋ
aanib, bi ga yoor nimi paacham aa? Aayii.
Bi ga sunn nimi kitekpiitiŋ ni; ba pu? m
yaa ba nan tun lijinjiir aatun Sodom aatiŋ
ponn ni ke maah tun ni ponn ni pu na kan,
kitiŋ ngbaan ba ga li bi ki nan saa dandana
wee. 24 M tuk nimi la, bundaln Uwumbɔr
ga ji binib tibɔr na, nimi aatafadaan ga jer
Sodom aatiŋ aanib aatafadaan."

Dan Yesu chee man ki kan lifuur
(Luk 10.21-22)

25 N-yoonn ngbaan le Yesu bui ke, "Nte
Uwumbɔr, u ye paacham ni taab Aadindaan
na, aa bɔr tibɔr timina bilankpalb ni binim-
biwolm, le ki di mɔk chapɔntiib, nima pu le
m pak si. 26 Nte, saageehn le na, nima le cha
aa ŋa kina.

27 "Tɔ, Nte Uwumbɔr le tii mi tiwan
mɔmɔk. Ubaa aa nyi min Uwumbɔr Aa-
japɔɔn, see Nte Uwumbɔr. Ubaa mu aa nyi
Nte Uwumbɔr, see min Ujapɔɔn. Binib bi m
ban ke m di Uwumbɔr mɔk bi na, bi mu nyi
u.

28 "Nimi bimɔk tun lituln ki ti bak na, dan
m chee man, le m ga tii nimi lifuur. 29 Gaa
maatuln man, ki bae mbaem m chee; m bi
suuna, ki sunn mbaa taab. Ni ga kan lifuur;
30 ba pu? maamɔkm aa pɔɔ. Maatuln mu aa
nyuun."

12

Juu yaab aakpaakool daal aabɔr
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

1 N-yoonn ngbaan le Yesu ni waadidiliib
bɔ dii kisaak kibaa ponn ni, Juu yaab aak-
paakool daal. Nkon nan joo waadidiliib, le
bi piin ki bi chur tijikaar ki geei ki per ki
ŋmɔ. 2 Le Farisii yaab kan baah ŋani pu
na, le ki bui Yesu, "Lik saadidiliib aah ŋani
pu na. Timi aakaal aa kii ke bi ŋa kina
likpaakool daal."

3 Le u baa bi, "Naa karn Ubɔr David aah
nan ŋa pu na aa? Nkon nan joo u ni waanib.
4 Le u koo Uwumbɔr Aadichal ni. Le u ni bi
ŋman Uwumbɔr aaboroboro. Baah ŋman
boroboro ngbaan na, le bi bii Moses aakaal
mu len ke Uwumbɔr aatotoorb baanja le
ga ŋmɔ boroboro ngbaan na. 5 Tɔ, lik-
paakool daal mɔmɔk Uwumbɔr aatotoorb
bi bi waadichal ni na mu bii likpaakool
daal aakaal, le ubaa aa galni bi. Naah kee
karn kina Nkaal aagbaŋ ni ii? 6 M tuk nimi
la, unii u jer Uwumbɔr Aadichal na bi do.
7 Uwumbɔr Aagbaŋ len ke waa ban ke binib
toor kitork baanja ki tii u. U ban ke bi li san
tɔb kinimbaak.* Ni yaa ba nyi iliin ngbaan
aatataa kan, naa ba ga galn binib bi kaa
kpa taani na. 8 Tɔ, min Unibɔn Aabo le ye
likpaakool daal mu Aadindaan."

Yesu aah cha uja u aaŋaal faan na pɔɔk pu
na
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

9 Le u siir nima, ki koo baameen aadiik ni.
10 Le uja u aaŋaal faan na bi nima. Le bi ban
ke bi galn Yesu, le ki baa u, "Timi aakaal kii
ke unii li tei bibum likpaakool daal aa?"

11 Le u baa bi, "Ni ponn ni ubaa yaa kpa
upiih ubaa aan u yaa lir liboln ni likpaakool
daal kan, saan nyan u uu? 12 Unibɔn aa jer
upiih ii? Nima le mɔk ke timi aakaal kii ke
ti ŋani ni ŋan na likpaakool daal." 13 Waah
len kina na, le u bui uja u aaŋaal faan na,
"Taln aaŋaal."

Le u taln uŋaal. Le mu naar, ki pɔɔk ke
muken na. 14 Le Farisii yaab nyan lipaal, le
ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na.

Ututunn u Uwumbɔr lee u na aah bi pu
na

15 Yesu nan bee baah kpokl pu na, le ki siir
nima. Kinipaak nan dii u, le u cha bibum
mɔmɔk pɔɔk, 16 le ki bui bi ke bi taa li joo

* 12:7 : Lik Hosea 6.6.

u mooni. [17] Waah ŋa kina na, le ni gbiin
Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu
na, ke Uwumbər len ke,
[18] "Maatutunn u m lee u na sə.
M gee u, le u gbiin nnimbil.
M ga di Maafuur Nyaan gbiin u.
Le u ga tuk ŋinibol məmək
maah ga ji binib tibər pu na.
[19] Waan li kpak kinikpakpak,
kaan li tar,
kaan li kpa kifuuk ntim ni,
[20] kaan koo lidabil li boon na,
kaan junn karyaa u kaa wiin mbaməm
na.
U ga kan linyaŋ, ki tii binib məmək
baabamən.
[21] U pu, le ŋinibol aanib məmək ga li kpa
limakl."†

Binib bibaa aah sii Uwumbər Aafuur Nyaan pu na

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

[22] Le binib bibaa joo ni unii u tiyayaar ŋa u ujoon ni ubir na Yesu chee. Le Yesu cha u pəək, le u len, unimbil mu likr. [23] Le ni gar kinipaak ngbaan məmək pam. Le bi bi baa təb, "Uja ngbaan sil ye Ubər David Aayaabil aa?"

[24] Farisii yaab aah ŋun kina na, le bi len ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le tii u mpəən ke u nyan tiyayaar binib ni.

[25] Le Yesu bee baalandakbir ngbaan, le ki bui bi, "Nnaan mubaa ni aanib yaa jaa təb kijaak kan, nnaan ngbaan ga bee yəli la. Kitiŋ kibaa ni aanib mu yaa jaa təb kijaak kan, kitiŋ ngbaan ga bee yəli. Lidichal libaa ni aanib mu yaa jaa təb kijaak kan, lidichal ngbaan ga bee yəli. [26] Tiyayaar aayidaan yaa nyan tiyayaar binib ni kan, u jan ubaa kijaak la. Waanaan ga ŋa kinye aan ki sil? [27] Ni yaa len ke tiyayaar aayidaan Beelsebul le tii mi mpəən ke m nyan tiyayaar binib ni kan, ke ŋma tii nimi aanib mu mpəən ke bi nyan tiyayaar binib ni? Nimi aanib aah ŋani pu na le ga mək ke ni kpa mbaməm bee naa kpa. [28] Tə, Uwumbər Aafuur Nyaan le tii mi mpəən le m nyani tiyayaar binib ni. Nima le mək ke Uwumbər aanaan fuu ni ni chee."

Yesu aah nyaŋ mpəəndaan kinimbəŋ ki bii kaawan pu na

[29] "Ubaa aan ŋmaa koo mpəəndaan aadichal ni ki bii waawan, see u puen buu u le waahr, le ki nin bii waadichal.

[30] "Unii umək kaa dii mi na, u ye maadin la. Unii umək kaa kuuni binib tii mi na, u yaal bi la. [31] M tuk nimi la, Uwumbər ga di cha pinn binib aatunwanbir ni baasiibil məmək. Tə, unii yaa sii Uwumbər Aafuur Nyaan ma kan, Uwumbər aan di cha pinn udaan ngbaan. [32] Unii yaa bii min Unibən Aabo kan, Uwumbər ga di cha pinn u. Unii yaa bii Uwumbər Aafuur Nyaan kan, Uwumbər aan di cha pinn u dulnyaa wee ni, kaan di cha pinn u paacham mu."

Naah ga ŋa pu ki bee unii aabimbin aah bi pu na

(Luk 6.43-45)

[33] "Busub yaa ŋan kan, bu aasubil ga li ŋan. Bu yaa kaa ŋan kan, bu aasubil mu aan li ŋan. Bu aasubil pu le aa ga bee bu aah ye busub bu na. Kina le unii aatuln pu le ga cha aa bee ke u ŋan aan waa ŋan. [34] Nimi ikuub aabim, ni ye titunwanbirdam la. Ni ga ŋa kinye ki len iliin i ŋan na? Ilandak i gbii unii aasui ni na, ima le u ga len. [35] Ilandak nyaan bi uninyaan aasui ni, nima le u ga len iliin i ŋan na. Ilandak i kaa ŋan na bi unii u kaa ŋan na aasui ni, nima le u ga len iliin i kaa ŋan na.

[36] "M tuk nimi la, bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, liyaadaal ngbaan le bi ga kpiir baah nan len tibər yəl yəl ti na məmək ki tuk Uwumbər. [37] Saaməliin le ga nyan si. Saaməliin mu le ga bii si."

Baah ban ke Yesu tun lijinjiir aatuln pu na

(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

[38] N-yoonn ngbaan le Uwumbər aakaal aaməməkb bibaa ni Farisii yaab bibaa bui Yesu, "Umməkr, ti ban ke aa tun lijinjiir aatuln, aan tinimbil kan, aan ti gaa si ki kii."

[39] Le u bui bi, "Nimi dandana aanib, ni ye titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbər, nima le ni ban lijinjiir aatuln. Uwumbər aabənabr Jona aah nan bi ujan sakpiin aaponn ni iwiin itaa ni tinyer titaa pu na, [40] kina le min Unibən Aabo mu ga li bi kitiŋ ponn ni iwiin itaa ni tinyer titaa. Lijinjiir aatuln limina baanja le ni ga kan. [41] Jona nan tuk Ninefa aatiŋ aanib Uwumbər aabər. Le bi kpeln baabimbin. Min, u jer Jona na, le tuk nimi Uwumbər aabər, le naa kpeln

† 12:21 : Lik Aisaya 42.1-4.

nimi aabimbin. Bundaln Uwumbər ga ji
binib tibər na, Ninefa aatiŋ aanib aah nan
kpeln baabimbin pu na, nima le ga mək ke
nimi aabər bii. 42 Seba aapiibər nan nyan ni
dandar ke u nan ŋun Ubər Solomonn aalan
aaliin. Min u jer Solomonn na bi do la, le
naa ŋun maaliin. Bundaln Uwumbər ga ji
binib tibər na, upiibər ngbaan aah nan ŋa
pu na, nima le ga mək ke nimi aabər bii."

Tiyayaar aah ga gir ni pu na
(Luk 11.24-26)

43 "Tiyayaar yaa nyan unii ni kan, ti ga li
chuun gər nnyun aah kaa bi kipəək ki ponn
ni na, ki ban taah ga kal nin chee ki fuur na,
kaan kan. 44 Le ti ga len ke ti ga gir kun taah
nyan unii u ponn ni na la. Le ti ga gir ni,
le ki nan kan ke bi toor taakookoo yaan ki
ŋa mu mbaməm, nibaa aa bi ni ni. 45 Le ti ga
buen ki ti joo ni tiyayaar tilole ti bir ki jer
ti na. Le ti məmək ga nan koo unii ngbaan
ponn ni, ki ga li bi u ponn ni, le ki bii u ki
jer waah nan bi njan pu na. Kina le ni ga li
bi dandana aanib bi kaa ŋan na chee."

Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)

46 Yesu aah bi len kinipaak ngbaan chee
na, le una ni unaatiib dan nan sil lipaal ki
ban ke bi len u chee. 47 Le kinipaak ngbaan
ponn ni ubaa tuk u, "Aana ni aanaatiib si
lipaal ki ban bi len aa chee."
48 Le u baa bi, "Ŋma ye nna? Bilabi ye
nnaatiib?" 49 le ki taln uŋaal mək waa-
didiliib, le ki bui ke, "Lik, nna ni nnaatiib
sə. 50 Ba pu? unii umək ŋani Nte Uwumbər
u bi paacham na aah gee pu na, uma le ye
nnaal, ni nninkpan, ni nna."

13

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl
(Mak 4.1-9; Luk 8.4-8)

1 Liyaadaal ngbaan le Yesu nyan lipaal, le
ki buen ki ti kal nnyusakpem aagbaan. 2 Le
kinipaak sakpeŋ dan u chee, ki wiir. Nima le
u koo buŋəb ni, nnyun ni, le ki kal bu ponn
ni. Kinipaak ngbaan məmək mu si lipaal.
3 Le u tuk bi tibər pam ŋiyataŋak ponn ni,
le ki bui ke, "Ukpaal ubaa le nan buen u ti
yaa njikaabim. 4 Waah yaa na, le mubaa lir
nsan ponn ni. Le inyoon dan nan peei jin.
5 Le mubaa mu lir ntakpateer paab, titan aah
kaa wiir nin chee na. Titan aah kaa wiir na,
le mu guu puln mala. 6 Le nwiin puu, ki ton,
ki see mu. Mu aah kaa kpa inyaan mbaməm
na, le mu yəl. 7 Le mubaa mu lir ikokon ponn
ni. Le ikokon muun le ki ku mu. 8 Le mubaa
mu lir kitiŋ ki ŋan na ponn ni le ki mar.
Ngem lun nkub nkub, ngem mu lun imonko
itata, ngem mu lun piitaa piitaa.
9 "U kpa litafal na kan, u ŋun."

Ŋitaa ŋi pu u ŋak bi ŋiyataŋak na
(Mak 4.10-12; Luk 8.9-10)

10 Le waadidiliib dan nan baa u, "Ba pu aa
ŋak bi ŋiyataŋak?"
11 Le u bui bi, "Nimi le Uwumbər cha ni
bee waanaan aabəbərkaan, kaa cha bima
bee. 12 Unii u kpa nlan ki bee Uwumbər
aanaan aabər na, Uwumbər ga kpee u, le u li
kpa sakpen. Unii u kaa kpa na, Uwumbər ga
chuu gaa waah kpa mu pəkaa na. 13 Kinipaak
ngbaan lik, kaa waa, ki pel kaa ŋun, kaa
bee maaliin aatataa. Nima le cha m ŋak
bi ŋiyataŋak. 14 Baah bi pu na, le ni gbiin
Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu
na ke,
'Bi ga pel ki pel,
kaan bee Uwumbər aaliin aatataa.
Bi ga lik ki lik kaan li waa.
15 Ba pu? binib ngbaan aasui aa bi nibaa ni.
Bitafal kpaa la.
Bi ŋub binimbil,
kaa ban ke binimbil woln,
kaa ban ke bitafal ŋun,
kaa ban ke bisui bee Uwumbər aaliin
aatataa,
kaa ban ke bi kpeln baabimbin ki dii
Uwumbər aasan ke u tii bi laafee.'*
16 "Nimi maadidiliib, Uwumbər aanyoor
bi ni pu; ba pu? ninimbil woln, nitafal mu
ŋun. 17 M tuk nimi mbamən la, Uwumbər
aabənabtiib pam ni bininyaam pam nan
ban bi kan naah kan tiwan ni na, kaa kan.
Bi nan ban bi ŋun naah ŋun tibər ti na, kaa
ŋun ti."

Liyataŋakl ngbaan aatataa aah cha pu na
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)

18 "Li pel man aan m tuk nimi unii u yaa
njikaabim na aayataŋakl aatataa. 19 Binib
yaa ŋun Uwumbər aanaan aabər kaa bee
taatataa kan, le kinimbəŋ ga dan nan nyan
tibər ti bi bisui ni na. Njikaabim mu lir
nsan ponn ni na le na. 20 Njikaabim mu lir
ntakpateer pu na mu ye binib bi ŋun tibər
ngbaan, ki gaa ti mala ni mpopiin na. 21 Bi

* 13:15 : Lik Aisaya 6.9-10.

mu aa gaa ti mbamɔm bisui ni. Bi ga li joo
ti ni yunn siib. Bi yaa kan limukl ti pu kan,
bee binib yaa ŋa bi falaa ti pu kan, libuul
ngbaan ni, le bi ga di ti lii. 22 Binib ngem
mu bi ke njikaabim mu lir ikokon ponn ni
na la. Bi ŋun tibɔr ngbaan la. Le bitafal bi
baabimbin ni, ni liwankpal ni. Nima le ku
tibɔr ngbaan bisui ni, le taa mar. 23 Binib bi
ŋun tibɔr ngbaan ki bee taatataa, ki kii ti
na, bima le bi ke njikaabim mu lir kitiŋ ki
ŋan na ponn ni, ki mar na. Ngem lun nkub
nkub, ngem mu lun imonko itata, ngem mu
lun piitaa piitaa."

Timoor ti bi ipui ponn ni na aayataŋakl

24 Yesu nan ki ŋakl bi liyataŋakl liken ke,
"Uwumbɔr aanaan naahn ukpaal u yaa ipui
i ŋan na waakpaab ni na la. 25 Kinyeek kibaa
daal, binib aah dɔ geen na, le waadin dan
nan di timoor yaa ŋmal ipui ngbaan ponn
ni, le ki buen. 26 Ipui aah muun ki mar
na le bi kan ke timoor mu bi i ponn ni.
27 Le ukpaal ngbaan aatutum dan nan baa u,
'Timi aaninkpel, saa nan di ipui i ŋan na le
di yaa saakpaab ni ii? Timoor ngbaan mu
nyan ni la?' 28 Le u bui bi, 'Maadin ubaa le
ŋa kina.' Le bi baa u, 'Aa ban ke ti buen
ti ŋɔi nyan timoor ngbaan aa?' 29 Le u bui
bi, 'Aayii. Di cha ti man. Ni yaa ŋɔi nyan
timoor ngbaan kan, nibaakan, ipui ibaa mu
ga li kpaan ŋɔi ki dii ti. 30 Cha man ipui
ngbaan ni timoor ngbaan kpaan muun, aan
ki nan biir. Ni yaa nan ŋeer lipuicheel kan,
m ga tuk bipuicheeb: Puen ŋɔi nyan man
timoor ngbaan waahr, aan ki buu ti, ki di
see mmii, aan ki nin chee ipui ki di fu maapil
ponn ni.' "

Tisufar aabil aayataŋakl
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

31 Yesu nan ki ŋakl bi liyataŋakl liken ke,
"Uwumbɔr aanaan naahn linaanyiimbil li
uja ubaa nan di bun waakpaab ni na la.
32 Tisufar ngbaan aabil le ye liwaatiir, ŋibil
mɔmɔk filk jer lima la. Bi yaa di libil ngbaan
bun kan, li ga puln ki muun, ki jer tisufar
mɔmɔk, ki ga ŋa busub la. Le inyoon i laani
paacham na dan nan ter yaadil bu aabon
pu."

Boroboro aanyɔk aayataŋakl
(Luk 13.20-21)

33 Yesu nan ki ŋakl bi liyataŋakl liken ke,
"Uwumbɔr aanaan naahn boroboro aanyɔk
mu upii nan di ŋa boroboro aayon ponn ni,
aan boroboro ngbaan mɔk duun na la."

Yesu di ŋiyataŋak ŋmeen ki tuk bi
(Mak 4.33-34)

34 Kina le Yesu ŋakl ŋiyataŋak ki tuk
kinipaak ngbaan, kaa len tibaa bi chee see
ŋiyataŋak ŋmeen. 35 Waah ŋa kina na, le ni
gbiin Uwumbɔr aabɔnabr aah nan len pu na
ke,
"M ga waar mmɔb ki ŋakl ŋiyataŋak,
ki len tibɔbɔrkaan ti nan bɔr
buyoonn Uwumbɔr nan naan dulnyaa
wee
ki nan saa dandana wee na."†

Timoor ti nan bi ipui ponn ni na aayataŋakl aatataa

36 Yesu nan siir cha kinipaak ngbaan, ki
gir buen kidiik ni. Le waadidiliib dan u
chee, ke u tuk bi timoor ti bi ipui ponn ni
na aayataŋakl aatataa.
37 Le u bui bi, "Ukpaal u yaa ipui i ŋan
na le ye min Unibɔn Aabo. 38 Bukpaab
ngbaan le ye dulnyaa wee. Ipui i ŋan na
le ye Uwumbɔr aanaan ni aanib. Timoor
ngbaan le ye kinimbɔŋ aanib. 39 Ukpaal
aadin u yaa timoor ngbaan na le ye kin-
imbɔŋ. Lipuicheel le ye dulnyaa aadoon.
Bipuicheeb ngbaan le ye Uwumbɔr aatu-
untiib. 40 Baah nan ŋɔi timoor ti ki di see
mmii ponn ni na, dulnyaa aadoon ga nan
li bi kina la. 41 Min Unibɔn Aabo ga tun ni
maatuuntiib dulnyaa wee ni, bi nan chuu
titunwanbirdam, ni bitɔtɔŋ mɔmɔk, aan ki
nyan bi maanaan ni, 42 ki di ti ŋa mmii
sakpiin ni. Bi ga wii ki ŋmɔ ŋinyin nima
chee. 43 N-yoonn ngbaan le bininyaam ga
li bi Bite Uwumbɔr aanaan ni, ki wiin ke
nwiin aah wiin pu na. U kpa litafal na kan,
u ŋun."

Liwankpal li bɔr na aayataŋakl

44 "Uwumbɔr aanaan naahn liwankpal li
bɔɔ bukpaab ni, kitiŋ ponn ni na la. Le uja
ti kan liwankpal ngbaan, le ki ki di biin li
pu. Le ni mɔ u ki ti nyaŋ. Le u buen ke u ti
kooh waawan mɔmɔk, ki gir ti daa bukpaab
ngbaan."

Nleenyaan aayataŋakl

45 "Uwumbɔr aanaan naahn uwankooh u
chuun ban nleen mam mu ŋan na ke u daa

† 13:35 : Lik Ilahn 78.2.

na la, 46 le ki ti kan nleenyaan mu kpa ki-
daak sakpen na, le ki buen ti kooh waawan
məmək, ki ti daa nleenyaan ngbaan."

Kipəək aayataŋakl

47 "Uwumbər aanaan naahn kipəək ki bi-
janbam di mee nnyun ni ki chuu ijan mək
aabəŋ na la. 48 Kaah gbiin ijan na, le bi dar
ki nyan lipaal, le ki kal ki gann ijan i ŋan
na ki di ŋa tibəəkur ni, ki cha i kaa ŋan na,
ki di mee. 49 Dulnyaa aadoon mu ga nan
li bi kina la. Uwumbər aatuuntiib ga nan
dan dulnyaa ni, ki nan gann titunwanbir-
dam bininyaam ponn ni, 50 ki ti di ŋa mmii
sakpiin ni, binib aah wii ki ŋmə ŋinyin nin
chee na."

*Tibə*kpokr ni tibəpənn

51 Le Yesu baa bi, "Ni bee tibər timina
məmək aatataa aa?"
Le bi kii, "Een."
52 Le u bui bi, "Unii u tuk binib Uwumbər
aakaal na yaa dii mi kan, u naahn
udichadaan u nyan ni waawankpal ponn
ni tiwankpokr ni tiwapənn."‡

Nasaref aatiŋ aanib aah yii Yesu pu na
(Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

53 Waah nan ŋakl ŋiyataŋak ngbaan ti doo
na, le u siir nima, 54 le ki gir kun udo aatiŋ
Nasaref ni, le ki ti koo mmeen aadiik ni, ki
tuk binib Uwumbər aabər. Waah tuk bi pu
na, le ni gar bi. Le bi baa təb, "Uja wee kan
nlan mue la chee? U kan mpəən mue la
chee ki tun lijinjiir aatun ngbaan? 55 Waa ye
kapenta na aabo la aa? Una aa ye Mari la aa?
Unaatiib aa ye Jems, ni Josef, ni Simonn, ni
Judas la aa? 56 Uninkpatiib məmək aa bi do
chee na la aa? U kan nlan mue, ni mpəən
mue la chee?" 57 Bi nan len kina le ki yii u.

Le Yesu bui bi, "Binib pak Uwumbər
aabənabtiib see bido aatiŋ ni aanib, ni
baachiln ni aanib baanja le aa pak bi."
58 Baah kaa gaa u ki kii na, waa nan tun
lijinjiir aatun pam nima chee.

14

Jənn u nan muin binib nnyun ni na aakun
(Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

1 N-yoonn ngbaan le Ubər Herod ŋun
Yesu bər, 2 le ki bui waatutum ke, "Jənn u
nan muini binib nnyun ni na le na. U fikr
nkun ni la. Nima le cha u kpa mpəən, ki tun
lijinjiir aatun."

3 Budabu pu Herod len kina na le ye ke
u nan chuu Jənn ki buu u tikululn ki di u
ŋa kiyondiik ni. Taani u cha u nan chuu
u na le ye ke Jənn nan bui u 4 ke waah joo
unaal aapuu Herodias na, naa ŋan, ke u bii
Uwumbər aakaal la. 5 Jənn aah nan len kina
na, le Herod ban ke u ku u, le ki san Juu yaab
ijawaan. Bi nan len ke Jənn ye Uwumbər
aabənabr la.

6 Le Herod aamaaldaal aawiin fuu ni. Le
u ŋa tijiir ke bi ji. Le Herodias aabisal
dan nan waa liwaal, Ubər Herod ni waanib
aanimbiin ni. Le ni məər Herod sakpen. 7 Le
u puu tipuur ke u ga tii u waah ban pu na.

8 Le una bui u ke u bui Ubər Herod ke u tii
u Jənn aayil likusambil ponn ni.

9 Usapəən ngbaan aah bui u kina na, le
Ubər Herod aasui bii. Waah puu tipuur ti
bicham aanimbil ni na pu, waa ban ke ti bee.
10 Nima le u tun unii ke u li cha kiyondiik
ponn ni ki ti gii ni Jənn aayil. 11 Le u ti joo ni
uyil likusambil ponn ni ki nan di tii usapəən
ngbaan. Le u mu di ti tii una. 12 Le Jənn
aadidiliib dan nan yoor linikpol ngbaan ki
ti sub, le ki buen ti tuk Yesu.

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋiŋmu pu na
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jənn 6.1-14)

13 Yesu aah ŋun kina na, le u koo buŋəb
ni, le ki buen kipəək ni, binib aah kaa bi nin
chee na. Le kinipaak ngbaan ŋun ke u buen,
le ki nyan baatim ni, ki chuun kitiŋ ki buen
u chee. 14 Waah nyan buŋəb ni na, le u kan
kinipaak sakpeŋ, le ki san bi kinimbaak, le
ki cha bi ponn ni bi ye bibum na pəək.

15 Naah joor na, le waadidiliib dan nan
bui u, "Ti bi kipəək ni la. Ni jer tijikaar
aajim yoonn a. Cha kinipaak ngbaan buen
itingbaan ni ki ti daa tijikaar ji."

16 Le u bui bi, "Taa cha bi buen man. Nimi
nibaa tii bi tijikaar bi ji man."

17 Le bi bui u, "Ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ni
ijan ilee baanja le bi."

18 Le u bui bi, "Li joo ni tii ni mi man," 19 le
ki bui kinipaak ngbaan, "Kal kitiŋ timosənn
pu man," le ki yoor ŋiboroboro kpin ŋiŋmu
ni ijan ilee ngbaan, ki waan lik paacham, ki
doon Uwumbər, le ki gii boroboro ni ijan
ngbaan, ki di tii waadidiliib. Le bi yakr siin
kinipaak ngbaan mək aanimbiin ni. 20 Bi

‡ 13:52 : Nibaakan tiwankpokr ye Uwumbər aagbakpok, tiwapənn mu ye Yesu aaməkm.

məmək nan ŋman ki bab. Baah ŋman ki
bab ki gur ni na, le Yesu aadidiliib nan yoor
tijikaar ti gur na ki gbiin tibɔɔkur kipiik ni
tilee. 21 Bijab bi jin tijikaar ngbaan na ga nan
li fuu ŋichur ŋiŋmu. Baa nan kahn bipiib ni
mbim kpee.

Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Mak 6.45-52; Jɔnn 6.15-21)

22 Libuul ngbaan ni le Yesu muk waa-
didiliib ke bi koo buŋəb ni ki loln u pu
nsan ki puur nnyusakpem na. Le u tuk
kinipaak ngbaan ke bi li chaa kun. 23 Waah
tuk bi kina na, le u jon lijool paab ubaa, u
ti mee Uwumbər. Le ni mue. Le u bi nima
chee ubaa. 24 Waadidiliib mu bi buŋəb ni
nnyusakpem aakaasisik ni. Libuln nan daar
sakpen ki tok bi, tinyunkpenn mu yeŋni
baaŋəb.

25 Ikooja aah wii buyoonn na, le u chuun
nnyun paab, ki buen bi chee, ki ti ŋaŋ bi.
26 Waadidiliib aah kan u chuun nnyun pu na,
le ijawaan chuu bi sakpen, le bi len ke ni ye
utekpiir aawiin la, le ki faa ikuun tən tən.

27 Libuul ngbaan ni le Yesu bui bi, "Chuu
nibaa man. Min ye. Ni taa san ijawaan
man."

28 Le Piita bui u, "Ndindaan, ni yaa sil ye
si kan, bui mi ke m chuun nnyun pu ki dan
aa chee."

29 Le Yesu bui u, "Li chuun choo." Le Piita
nyan buŋəb ni, ki chuun nnyun paab ki cha
Yesu chee. 30 Le u kan libuln aah daar ki
feeni tinyunkpenn pu na, le ki san ijawaan,
le ki piin ki bi muini cha, le ki teen ke,
"Ndindaan, nyan mi."

31 Libuul ngbaan ni le Yesu taln uŋaal
ki chuu u, le ki bui u, "Saa gaa mi ki kii
mbaməm. Ba ŋa aa joo mi beeni?"

32 Le bi məmək bilee koo buŋəb ni. Libuul
ngbaan ni le libuln ŋmin. 33 Le binib bi bi
buŋəb ponn ni na gbaan Yesu aanimbiin ni,
ki dooni u, le ki len ke, "Mbamən, aa sil ye
Uwumbər Aajapɔon la."

Yesu aah tii bibum laafee Genesaret aatiŋ ni pu na
(Mak 6.53-56)

34 Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Gene-
saret aatiŋ chee, le ki nyan buŋəb ni. 35 Le ki-
tiŋ ngbaan aanib bee u, le ki buen itingbaan
məmək ni, ki ti yoor bibum məmək, ki joo ni
bi Yesu chee, 36 ki nan mee u ke u cha bibum
ngbaan meeh waabɔkul aaməjuul. Binib
bimək meeh li na pɔək libuul ngbaan ni.

15

Biyaajatiib aakaal
(Mak 7.1-13)

1 N-yoonn ngbaan le Farisii yaab, ni
Uwumbər aakaal aaməməkb nyan ni
Jerusalem ni ki dan Yesu chee, le ki nan baa
u, 2 "Ba ŋa saadidiliib bii tiyaajatiib aakaal,
kaa ŋir biŋaal aan ki nin ji tijikaar?"

3 Le Yesu baa bi, "Ba ŋa ni mu
bii Uwumbər aakaal, nimi aakaal pu?
4 Uwumbər len ke, 'Aa li pak aate ni aana,'*
ki ki len ke, 'Unii yaa len tibəbir lii ute bee
una pu kan, ni ku u.'† 5 Tɔ, nimi le len
ke unii yaa bui ute, bee una, 'Maah ba ga
tii si ni na, maan ki ŋmaa tii si. M di tii
Uwumbər a,' 6 ki yaa kaa pak ute kan, ni
len ke naa kpa taani. Naah len kina na, le
ni yii Uwumbər aabər nimi aakaal pu. 7 Ni
ye biŋmaŋmannim la. Uwumbər aabɔnabr
Aisaya aah nan len nimi aabər pu na, u nan
len mbamən la, ke,

8 'Binib ngbaan pak Uwumbər buməb ni la.
Bisui daa u chee.
9 Bi dooni u yəli la,
ki mək binib biyaajatiib aakaal
ke ni ye waakaal la.' "‡

Tiwan ni ŋani unii titunwanbirdaan na
(Mak 7.14-23)

10 Le Yesu yin kinipaak ngbaan, ki nan bui
bi, "Li pel man, aan ki bee man maah ga tuk
nimi pu na aatataa. 11 Tijikaar ti koo unii
aaməb ni na aan ŋmaa ŋa u titunwanbir-
daan. Tiwan ni nyan uməb ni na, nima le
ŋani u titunwanbirdaan."

12 Le Yesu aadidiliib dan nan baa u, "Saa
nyi ke saah len pu na le cha Farisii yaab gee
liŋuul aa?"

13 Le u bui bi, "Tisufar timək Nte
Uwumbər aa bun ti na, u ga chuu ŋəi ti
la. 14 Taa gar bi man. Bi ye bisanməkb bi jəb
na la. Ujoon yaa mək ujoon nsan kan, bi
məmək bilee ga lir libuul ponn ni la."

15 Le Piita bui Yesu, "Tuk timi liyataŋakl
ngbaan aatataa."

16 Le Yesu baa bi, "Ni mu aa kee bee
maaliin aatataa aa? 17 Tiwan ni koo unii

* 15:4 : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16. † 15:4 : Lik Nnyam 21.17; Liifai Yaab 20.9. ‡ 15:9 : Lik Aisaya 29.13.

aaməb ni na koo lipuul ni, le u ti sənn.
Naa nyi kina aa? [18] Tiwan ni nyan unii
aaməb ni na, ni nyan usui ni, ki ŋani u
titunwanbirdaan la. [19] Tiwan ni nyan binib
aasui ni na le ye ilandak i kaa ŋan na, ni
linikul, ni kidagook aatuln, ni kinaayuk,
ni linyaməngee, ni ŋisiibil. [20] Nimina le
ŋani unii titunwanbirdaan. U yaa kaa ŋir
uŋaal ki ji tijikaar kan, nima le aan ŋa u
titunwanbirdaan."

*Upii aah gaa Yesu ki kii mbam*əm pu na
(Mak 7.24-30)

[21] Le Yesu nyan nima, ki buen Taya ni
Saidonn aatingbaan ni. [22] Le upii u ye
Kanaann aabo na bi nima, le ki dan nan
teen ke, "Ndindaan, si u ye Ubər David
Aayaabil na, san mi kinimbaak. Tiyayaar le
joo mbisal ki muk u sakpen a."
[23] Le Yesu aa len tibaa. Le waadidiliib dan
nan gaŋ Yesu ke u jenn u, u paa bi pu ki kpa
kifuuk sakpen a.
[24] Le Yesu bui bi, "Uwumbər tun ni mi
ke m nan ter Israel yaab bi yenn Uwumbər
aasan ni na baanja la."
[25] Waah len kina na, le upii ngbaan dan ki
nan gbaan unimbiin ni ki doon u, le ki bui
u, "Ndindaan, ter mi."
[26] Le Yesu bui u, "Ti yaa di mbim aajikaar
ki di tii ibə kan, naa ŋan."
[27] Le u bui u, "Ndindaan, ni ye mbaməŋ la;
ibə mu tee ji ŋijikaabol ŋi nyan ni idindaan
aateebul pu ki lir ni kitiŋ na."
[28] Le Yesu bui u, "Upii, aa gaa mi ki kii
mbaməm la. Saah ban pu na, ni ŋa kina ki
tii si." Libuul ngbaan ni le ubisal pəək, kaa
ki bun.

Yesu aah tii bibum pam laafee pu na

[29] Yesu nan siir nima ki bə dii Galilee
Aanyusakpem ni, le ki ti jon lijool paab, le ki
kal kitiŋ. [30] Le kinipaak sakpeŋ joo ni biwəb,
ni bijoom, ni bibirb, ni bitaageeb, ni bibum
aabəŋ, ki nan di bil Yesu aanimbiin ni. Le
u tii bi məmək laafee. [31] Le ni gar kinipaak
ngbaan pam; bi kan bibirb len tibər, ni
bitaagendam pəək ki chuun, ni biwəb mu
fii chuun, ni bijoom aanimbil likr. Le bi pak
Israel yaab Aawumbər.

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋinaa pu na
(Mak 8.1-10)

[32] Yesu nan yin waadidiliib ke bi dan u
chee, le ki bui bi, "M san kinipaak ngbaan
kinimbaak la; bi bi m chee iwiin itaa, kaa
kpa nibaa bi ji. Maa ban m tuk bi ke bi li
chaa kun, kaa puen tii bi tijikaar ke bi ji.
Nibaakan, bi ga ti fik nsan ponn ni."
[33] Le waadidiliib bui u, "Ti bi kipəək ni la.
Ti ga kan tijikaar la chee aan ki tii kinipaak
ngbaan aan bi ji bab?"
[34] Le u baa bi, "Ni kpa ŋiboroboro kpin
ŋiŋa?"
Le bi bui u, "Ti kpa ŋiboroboro kpin
ŋilole, ni njanbim siib."
[35] Le u bui kinipaak ngbaan, "Kal kitiŋ
man," [36] le ki yoor ŋiboroboro kpin ŋilole
ni njanbim ngbaan, le ki doon Uwumbər,
ki gii gii, ki di tii waadidiliib, le bi yakr
siin kinipaak ngbaan məmək aanimbiin ni.
[37] Le bi məmək ŋman ki bab. Baah ŋman
ki bab na, le waadidiliib yoor tijikaar ti gur
na, ki gbiin tibəəkur tilole. [38] Bijab bi nan
jin tijikaar ngbaan na nan ye bijab ŋichur
ŋinaa la. Baa nan kahn bipiib ni mbim kpee.
[39] Le u bui kinipaak ngbaan, "Li chaa kun
man," le ki koo buŋəb ni, ki buen Magadann
aatiŋ ni.

16

Baah ban ke Yesu tun lijinjiir aatuln pu na
(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

[1] Farisii yaab ni Sajusii yaab bibaa nan
dan Yesu chee, ki ban bi təŋ u, le ki bui u,
"Tun lijinjiir aatuln Uwumbər aapəən pu,
aan ti kan." [2] Le u bui bi, "Paacham yaa
maln kijook kan, le ni bui ke utaal aan nu.
[3] Paacham yaa maln ki bəln kichakpiik ni
kan, le ni bui ke utaal ga nu din. Paacham
pu, le ni beer ke utaal ga nu aan waan
nu. Le naa bee Uwumbər aah ŋani pu
dandana na. [4] Nimi dandana aanib, ni ye
titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbər, nima
le ni ban lijinjiir aatuln. Uwumbər aah nan
ŋa lijinjiir aatuln ki ŋa waabənabr Jona pu
na, lituln limina aaboln le ni ga kan. Maan
mək nimi lijinjiir aawan niken kpee."
Waah len kina na, le u siir nima ki cha bi.

*Bi li nyi Farisii yaab ni Sajusii yaab aam*əkm
(Mak 8.14-21)

[5] Le u ni waadidiliib puur nnyusakpem.
Le waadidiliib suln, kaa joo boroboro. [6] Le
Yesu bui bi, "Ni li nyi man Farisii yaab ni
Sajusii yaab aaboroboro aanyək bər."
[7] Le bi bui təb, "Taah kaa joo boroboro na,
nima le cha u len kina."

8 Le Yesu bee baah len təb chee pu na,
le ki baa bi, “Ba pu ni len təb chee ke naa
joo boroboro? Naa gaa mi ki kii mbaməm.
9 Naa kee bee maabimbin aa? Naa teer maah
nan di ŋiboroboro kpin ŋiŋmu kpiin bijab
ŋichur ŋiŋmu pu na aa? Ni nan yoor tijikaar
ti gur na tibəəkur tiŋa? 10 Naa teer maah
nan di ŋiboroboro kpin ŋilole kpiin bijab
ŋichur ŋinaa pu na aa? Ni nan yoor tijikaar
ti gur na tibəəkur tiŋa? 11 Ba pu naa bee
ke maa len boroboro aabər? M len ke ni li
nyi Farisii yaab ni Sajusii yaab aaboroboro
aanyək aabər la.”
12 Waah len kina na, le bi bee ke waa len
boroboro aabər. U len ke bi li nyi ki taa dii
Farisii yaab ni Sajusii yaab aaməkm la.

Piita aah len Yesu aabər pu na
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)

13 Le Yesu buen Siisarea Filipi aatingbaan
ni. Waah bi nima na, le u baa waadidiliib,
“Binib bui ke min Unibən Aabo ye ŋma?”
14 Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jənn u
nan muini binib nnyun ni na la, le biken
mu len ke aa ye Uwumbər aabənabr Elaija
u nan bi n-yaayoonn na la, le biken mu len
ke aa ye Uwumbər aabənabr Jeremia, bee
Uwumbər aabənabr ubaa la.”
15 Le u baa bi ke, “Nimi, ni len ke m ye
ŋma?”
16 Le Simonn Piita bui u, “Aa ye Kristo u
ga gaa binib lii na. Aa ye Uwumbər u fu na
Aajapəən la.”
17 Le Yesu bui u, “Simonn, Jənn aajapəən,
Uwumbər aanyoor bi aa pu la. Naa ye
unibən le kpiir kina mək si. Nte Uwumbər
u bi paacham na le kpiir kina mək si. 18 Piita,
m tuk si la, aa ye litakpal* la. Litakpal
limina pu le m ga di maanib siin. Le nkun
aapəən aan nyaŋ bi. 19 M ga tii si mpəən
Uwumbər aanaan ni. Tiwan ni aa ga buu
dulnyaa wee ni na, nima le buu paacham
mu. Tiwan ni aa ga buur lii dulnyaa wee ni
na, nima le buur lii paacham mu.”
20 Le Yesu sur waadidiliib ke bi taa tuk unii
ubaa ke u ye Kristo ngbaan.

Yesu tuk waadidiliib waah ga ji falaa pu na
(Mak 8.31–9.1; Luk 9.22-27)

21 N-yoonn ngbaan le Yesu piin ki bi kpiir
tuk waadidiliib, “See m buen Jerusalem ki
ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni
Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər
aakaal aaməməkb ga ŋa mi falaa sakpen, le
ki ku mi. Iwiin itaadaal le Uwumbər ga fikr
mi nkun ni.”
22 Le Piita di u nyan n-gbaan, le ki ti sur
u ke, “Ndindaan, Uwumbər cha ni ŋa libuln
ki daa jer. U taa cha ni pii si.”
23 Le Yesu fenn lik Piita le ki bui u, “Kin-
imbəŋ, siir foor m chee. Aa ye lisugeln la, le
ki lek mi nsan. Aa dak ke unibən aah dak pu
na la, kaa dak ke Uwumbər aah dak pu na.”
24 Yesu nan bui waadidiliib, “Unii yaa
ban u dii mi kan, cha u yii ubaa, ki yoor
waadəpuinkoo aan ki li dii mi. 25 Unii umək
kaan ŋmaa kpo m pu na kan, waaməfal ga
bee yəli la. Unii umək ga ŋmaa kpo m pu
na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon
na. 26 Unii yaa kan dulnyaa wee ni aawan
məmək ki lann waaməfal kan, ba aanyoor
le u kan? Unii tee ga di ba ki daa waaməfal?
27 Min Unibən Aabo ga fuu ni ki ga li kpa Nte
Uwumbər aapəən. Le Uwumbər aatuuntiib
ga li dii mi. N-yoonn ngbaan le m ga tii
binib məmək lipal, baatuln aah ŋeer pu na.
28 M tuk nimi mbamən la, binib bi si do na
ponn ni bibaa aan kpo see bi puen kan min
Unibən Aabo jin maanaan waahr.”

17

Yesu aawon aah kpeln pu na
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

1 Iwiin iloob aah jer na, le u di Piita,
ni Jems, ni unaal Jənn, ki jon lijool fəfək
libaa paab, bibaa. 2 Le uwon kpeln binimbil
ni. Unimbil wəb wiin ke nwiin aah wiin
pu na. Le waawanpeenkaan kpaln tiwan-
pipinn ke nwiihn aah piin pu na. 3 Le bi
kan n-yaayoonn na aabənabtiib Moses ni
Elaija bi len u chee tibər. 4 Le Piita bui u,
“Ndindaan, taah bi do na, ni ŋan. Aa yaa
gee kan, cha m ŋa ŋiboo ŋitaa, ki di libaa tii
si, ki di liken tii Moses, ki di liken tii Elaija.”
5 Waah beenin bi len kina na, libuul ng-
baan ni le ntaalangbapiin dan nan biin bi
pu. Le nneel len ntaalangbapiin na ponn ni
ke, “Njapəən u m gee u na sə. Nnimbil gbiin
u. Li ŋun waah len pu na man.”*
6 Waadidiliib aah ŋun nneel ngbaan pu
na, le bi san ijawaan sakpen, le ki lir kitiŋ
lichichikr. 7 Le Yesu dan nan meeh bi, ki bui
bi, “Fii man. Taa san ijawaan man.” 8 Le bi
waan lik paacham, kaa ki kan ubaa see Yesu
baanja.

* 16:18 : Piita aatataa le ye ke “litakpal”.
* 17:5 : Lik Aisaya 42.1.

9 Le bi gir sunn ni lijool ngbaan taab. Baah
bi sunni na, le Yesu bui bi, “Ni taa tuk ubaa
naah kan pu na, ki nan saa buyoonn min
Unibɔn Aabo ga fikr nkun ni na.”
10 Le bi baa u, “Ba pu Uwumbɔr aakaal
aamɔmɔkb len ke Elaija le ga puen dan le
Kristo† nin fuu ni?”‡
11 Le u bui bi, “Mbamɔn, see Elaija fuu ni,
ki nan toor tiwan mɔmɔk. 12 M tuk nimi la,
Elaija puun fuu ni a. Le baa nyi u, ki ŋa u
baah ban pu na. Baah ŋa u falaa pu na, kina
le bi ga ŋa min Unibɔn Aabo mu falaa.”
13 Yesu aah len Elaija aabɔr kina na, le
waadidiliib bee ke u len Jɔnn u nan muini
binib nnyun ni na aabɔr la.

Yesu aah nyan libimbikl ubo ni pu na
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)

14 Le bi fuu kinipaak ngbaan aah bi nin
chee na. Baah fuu ni na, le uja ubaa dan nan
gbaan unimbiin ni, 15 le ki bui u, “Ndindaan,
san maabo kinimbaak. Libimbikl le joo u,
ki ŋani u falaa sakpen, ki cha u lir mmii
ni, ni nnyun ni kpala kpala. 16 M joo ni u
saadidiliib chee, le baa ŋmaa nyan libimbikl
na u ni.”
17 Le Yesu bui ke, “Nimi dandana aanib,
naa gaa Uwumbɔr ki kii, ki mu aa dii u
mbamɔm. Ni ban ke m yunn ni chee kinye
pu, aan ki li kpa limɔr ni pu, aan ni gaa mi
ki kii? Li joo ni ubo ngbaan m chee.” 18 Baah
joo ni u na, le Yesu kae libimbikl li joo u na.
Le li nyan u ni. Libuul ngbaan ni le u pɔɔk,
kaa ki bun.
19 Le Yesu aadidiliib dan u chee bibaa, le ki
nan baa u, “Ba pu taa ŋmaa nyan libimbikl
ngbaan u ni?”
20 Le u bui bi, “Naa gaa Uwumbɔr ki kii
mbamɔm. Nima le naa ŋmaa nyan li. M tuk
nimi mbamɔn la, ni yaa gaa Uwumbɔr ki kii
siib kina kan, ni ga bui lijool limina ke, ‘Fii
nima chee,’ le li ga fii. Nibaa aan li pɔɔ ni
chee. [21 Libimbikl limina aaboln ma kan,
ni yaa kaa lul bumɔb ki mee Uwumbɔr kan,
naan ŋmaa nyan li.”]

Yesu aah ki tuk bi waakun aabɔr pu na
(Mak 9.30-32; Luk 9.43-45)

22 Waadidiliib mɔmɔk aah nan bi Galilee
aatiŋ ni na, le u bui bi, “Bi ga di min Unibɔn
Aabo ŋa binib aaŋaal ni, 23 le bi ku mi. Le
iwiin itaadaal Uwumbɔr ga fikr mi nkun
ni.”
Le biponn bii sakpen.

Uwumbɔr Aadichal aamombil

24 Yesu ni waadidiliib aah fuu Kapenaum
aatiŋ ni na, le binib bi gaal Uwumbɔr
Aadichal aamombil na dan nan baa Pi-
ita, “Saamɔmɔkr aa pa Uwumbɔr Aadichal
aamombil aa?”
25 Le u bui bi ke, “U pa la.”
Piita aah fuu linampal na, le Yesu puen
len u chee ke, “Simonn, dulnyaa wee ni
aabɔrb gaal baatiŋ aanib chee lampoo aan
bicham chee? Aa dak kinye?”
26 Le u bui u, “Bicham chee.”
Le Yesu bui u, “Kina kan, baatiŋ aanib aa
pa. 27 Tɔ, taa ban ti koo baataani ni. Li cha
nnyusakpem ni ki ti di njapiin lii nnyun ni.
Saah ga chuu njan aajan u na, yoor u ki chuu
waar umɔb. Aa ga kan limombil umɔb ponn
ni. Nyan li ki ti pa tii bi, m ni si pu.”

18

Ulau ye uninyuun?
(Mak 9.33-37; Luk 9.46-48)

1 N-yoonn ngbaan le Yesu aadidiliib dan
nan baa u, “Uwumbɔr aanaan ni, ulau tee
ye uninyuun?”
2 Le u yin ubo ke u dan u chee, ki di
u siin bikaasisik ni, 3 le ki bui bi, “M tuk
nimi mbamɔn la, ni yaa kaa kpeln ki bi
ke bibilb waatiir aah bi pu na kan, naan
koo Uwumbɔr aanaan ni. 4 Unii umɔk sunn
ubaa taab ki bi ke ubo waatiir umina aah bi
pu na kan, udaan ngbaan le ye uninyuun
Uwumbɔr aanaan ni. 5 Unii umɔk gaa ubo
umina aaboln maayimbil pu na, u gaa mi le
na.”

Taa tɔŋ ubo ubaa ke u tun titunwanbir
(Mak 9.42-48; Luk 17.1-2)

6 “Unii yaa tɔŋ mbim bi gaa mi ki kii na
ponn ni ubaa ke u tun titunwanbir kan,
tibɔbir ga li bi u pu. Bi yaa ba tee di kinaak
sakpeŋ ki di tul leen uneen ni, ki tur u lii
nnyusakpem ni, nin chee nyoo na kan, ni
ba soor ki tii u, ni u tɔŋ ubo ubaa. 7 Ntɔŋ pu,
tibɔbir bi dulnyaa wee ni aanib pu. Tɔ, ntɔŋ
ga li bi. Tibɔbir mu bi unii u tɔŋ binib ke bi
tun titunwanbir na pu.
8 “Aa yaa gee tiwan ke saah gee aaŋaal,
bee aataal pu na kan, tiwan ngbaan yaa tɔŋ
si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa
yaa lann ŋŋaal mubaa, bee litaal libaa, ki

† 17:10 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na. ‡ 17:10 : Lik Malakai 4.5.

kan limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor
ni aa li kpa iŋaal ilee ni ŋitaa ŋilee ki ti li
bi mmii mu kaan junn na ni. 9 Aa yaa gee
tiwan ke saah gee aanimbil pu na kan, tiwan
ngbaan yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir
kan, di ni lii. Aa yaa lann linimbil libaa, ki
kan limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor
ni aa li kpa ŋinimbil ŋilee, ki ti li bi mmii mu
kaan junn na ni."

Kiwakork ki wɔŋ na aayataŋakl
(Luk 15.3-7)

10 "Li nyi man ki taa lik bibilb ponn ni
ubaa fam. M tuk nimi la, baatuuntiib
bi paacham Nte Uwumbɔr aanimbiin ni
n-yoonn mɔmɔk. [11 Min Unibɔn Aabo dan
dulnyaa wee ni ke binib bi wɔŋ na ŋmar la.]
12 "Unii yaa kpa ipiih nkub, i ponn ni ubaa
yaa wɔŋ kan, ni dak ke u ga ŋa kinye? U ga
di cha ipiih imonko inaa ni kipiik ni iwae na
ligongoln paab, ki buen ti ban upiih u wɔŋ
na la. 13 M tuk nimi mbamɔn la, u yaa ti kan
u kan, u ga li mɔɔni upiih ngbaan pu, ki jer
waah ga li mɔɔni ipiih imonko inaa ni kipiik
ni iwae i kaa wɔŋ na pu na. 14 Kina le Nite
Uwumbɔr u bi paacham na aa ban ke bibilb
waatiib ngbaan ponn ni ubaa wɔŋ."

Saah ga ŋa aana aabo u ŋa si bakaa na pu na

15 "Aana aabo yaa ŋa si bakaa kan, pɔɔn
aabaa ki buen ti kan u n-gbaan suuna ki tuk
u waataani. U yaa ŋun tii si kan, aa giin
u ki siin waabuul ni la. 16 U yaa yii, kaa kii
tii si kan, pɔɔn aabaa ki ban unii ubaa, bee
bilee, ki ki buen u chee ki ti kan u, aan binib
bilee, bee bitaa ngbaan ŋun tibɔr ngbaan
mɔmɔk ki li ye saaseeraadam.* 17 U yaa yii,
kaa kii tii bi mu kan, nyan ti mpaan pu ki
tuk Uwumbɔr aanib. U yaa yii, kaa kii tii bi
mu kan, ni lik u ke ulampoogaar, bee unii u
kaa dii Uwumbɔr aasan na.
18 "M tuk nimi mbamɔn la, tiwan ni, ni
ga buu dulnyaa wee ni na, nima le buu
paacham. Tiwan ni, ni ga buur lii dulnyaa
wee ni na, nima le buur lii paacham mu.
19 "Cha m moo tuk nimi man, ni ponn
ni bilee yaa kpaan kimɔbaan dulnyaa wee
ni, ki mee Nte Uwumbɔr u bi paacham na
kan, u ga ŋa naah ban pu na ki tii nimi.
20 Binib bilee, bee bitaa, yaa kuun tɔb chee
maayimbil pu kan, m ga li bi bikaasisik ni."

Unii u kaa di cha pinn waatutuŋeer na

21 Le Piita dan nan baa Yesu, "Ndindaan,
nna aabo yaa ŋani mi bakaa kan, m ga di cha
pinn u nfum muŋa? Nfum mulole ee?"
22 Le Yesu bui u, "Maa tuk si ke nfum mu-
lole. Cha pinn u imonko itaa ni kipiik nfum
mulole. 23 Ba pu? Uwumbɔr aanaan naahn
ubɔrkpaan u nan ban u bee waatutum aah
joo waapɔln pu na la. 24 Waah piin ki bi lik
kina na, le bi joo ni waatutunn ubaa u joo
waapɔln tikunabr aamombil ŋichur ŋichur
kipiik.† 25 Waah kaa kpa ŋimombil ŋibaa ki
ga pa lipɔln ngbaan na, le udindaan bui ke
bi di u ni upuu, ni waabim, ni waah kpa
tiwan ni na mɔmɔk, ki di kooh, aan ki di
ŋimombil ngbaan pa lipɔln ngbaan. 26 Le
ututunn ngbaan gbaan udindaan aanim-
biin ni, ki gaŋ u ke, 'Ndindaan, pɔɔn aabaa
ki ji limɔr. M ga pa si maah jin saapɔln li
mɔk na.' 27 Le udindaan san u kinimbaak, ki
di cha pinn u lipɔln ngbaan, le ki di u lii.
28 "Le ututunn ngbaan nyan lipaal, ki ti
kan waatutuŋeer u joo waapɔln kpakpaln
nkub na, le ki chuu u, le ki chuu uneen ni,
ki bui u ke, 'Pa mi saah joo maapɔln li na.'
29 Le waatutuŋeer ngbaan gbaan unimbiin
ni, ki gaŋ u ke, 'Pɔɔn aabaa ki ji limɔr. M
ga pa si.' 30 Le waa kii, le ki chuu u ti ŋa
kiyondiik ni, u li bi nima ki ti saa buyoonn u
ga pa lipɔln ngbaan na. 31 Waatutuŋeertiib
aah kan kina na, le ni bii bisui sakpen. Le
bi dan nan tuk bidindaan waah ŋa pu na
mɔmɔk. 32 Le bidindaan yin u, ki nan bui
u, 'Aa ye bakadaan la. Saah gaŋ mi na, le
m di cha pinn si saapɔln mɔmɔk. 33 Aa mu
ba ga san saatutuŋeer kinimbaak ke maah
san si pu na la.' 34 Udindaan aah gee liŋuul
u pu sakpen pu na, le u cha bi ti ŋani u falaa
kiyondiik ni, ki ti saa buyoonn u ga pa lipɔln
ngbaan mɔmɔk doo na.
35 "Tɔ, unii umɔk kaa di cha pinn una aabo
usui ponn ni na kan, Nte Uwumbɔr u bi
paacham na mu ga daa utafal kina la."

19

Uja taa jenn upuu
(Mak 10.1-12)

1 Yesu aah len kina ti doo na, le u nyan
Galilee aatiŋ ni, ki buen Judea aatiŋ ki bi
Jɔɔdann aamɔɔdapuul na ni. 2 Le kinipaak

* 18:16 : Lik Ikaal 19.15. † 18:24 : Griik aaliin ni, bi ŋmee ke "talenti ŋichur kipiik." Ni ga fuu unii aapal ki ti saa ŋibin kipiik ni ŋiŋmu la.

sakpeŋ dii u. Le u cha bi ponn ni bi ye bibum
na pəək.
3 Le Farisii yaab bibaa nan dan u chee, ki
ban bi təŋ u, le ki baa u, “Uja yaa jenn upuu
lii waageehn pu kan, timi aakaal kii kina
aa?”
4 Le Yesu baa bi, “Naa karn Uwumbər
Aagbaŋ aah len pu na aa? Ni ŋmee ke
Uwumbər u naan bi na, u nan naan uja ni
upii,* 5 le ki len ke waah naan uja ni upii
na, uja yaa yoor upii kan, bi ga nya cha
bitetiib ni binatiib, ki kpaan təb chee, ki
ŋa unibaan.† 6 Nima pu na, baa ki ye binib
bilee, bi ye unibaan la. Uwumbər aah kpaan
bi na, unibən taa yakr bi.”
7 Le Farisii yaab ngbaan baa u, “Ni yaa ye
kina kan, ba pu Moses nan len ke uja yaa
ban u jenn upuu kan, u ŋmee kigbaŋ ponn
ni ke u jenn u, ki di tii u, ki nin jenn u?”
8 Le Yesu bui bi, “Nitafal aah pəə pu na,
nima le cha Moses tii nimi nsan ke ni jenn
nipuutiib. N-yoonn mu Uwumbər nan naan
tiwan məmək ki nan saa dandana wee na,
waa tii bi nsan kina. 9 M tuk nimi la, upii
yaa kaa gər kidagook, aan uchal jenn u lii
ki ki yoor upii uken kan, uja ngbaan kpaln
udagoor la. [Upii aachal yaa jenn u lii, uja
uken yaa yoor upii ngbaan kan, uja ngbaan
kpaln udagoor la.”]
10 Le Yesu aadidiliib bui u, “Uja ni upuu
aabər yaa ye kina kan, uja yaa kaa yoor upii
kan, ni soor.”
11 Le Yesu bui bi, “Bijab məmək aan ŋmaa
gaa naah len pu na ki yii bipiib məmək.
Bijab bi Uwumbər tii bi mpəən ke bi yii
bipiib na, bima le ga ŋmaa yii bi. 12 Bibaa bi,
baah ma bi na, baa ye bijab. Bibaa mu bi, bi
kpaa bi la. Bibaa mu bi, ki yii bipiib məmək
Uwumbər aanaan aatuln pu. Uja umək ga
ŋmaa gaa tibər ngbaan ki yii bipiib məmək
na, u gaa ti.”

Yesu aah ŋa Uwumbər aanyoor ki ŋa
mbim pu pu na
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)
13 Le binib joo ni mbim ki di dan Yesu
chee ke u nan di uŋaal paan bi pu, ki mee
Uwumbər tii bi. Le waadidiliib kae bi. 14 Le
Yesu bui bi, “Cha mbim ngbaan dan m
chee man. Taa ki jenn bi man. Binib bi
aabimbin bi ke mbim aah bi pu na, bima le
yeh Uwumbər aanaan.”
15 Le u di uŋaal paan bi pu, le ki siir nima.

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)
16 Unachipəən ubaa nan dan Yesu chee le
ki nan baa u, “Uməməkr, m ga tun litunyaan
bayaar aan ki kan liməfal li kaa kpa ndoon
na?”
17 Le Yesu baa u, “Ba pu aa baa mi litun-
yaan pu? Uwumbər baanja le ŋan. Aa yaa
ban liməfal li kaa kpa ndoon na kan, kii
waakaal.”
18 Le u ki baa u, “Mulakaal?”
Le Yesu bui u, “Taa ku binib; taa gər kida-
gook; taa su kinaayuk; taa li ye nnyamən
aaseeraadaan; 19 li pak aate ni aana;‡ li gee
aana aabo ke saah gee aabaa pu na.”§
20 Le unachipəən ngbaan bui u, “M joo
ikaal imina məmək tibir ni la. Ba gur?”
21 Le Yesu bui u, “Aa yaa ban ke aa li
bi mbaməm kan, buen ti kooh saah kpa
tiwan nimək na, ki di ŋimombil ngbaan di
tii bigiim, aan ki li kpa liwangol paacham,
aan ki dan nan dii mi.”
22 Unachipəən ngbaan aah ŋun kina na,
le ni ŋa u mpombiin; ba pu? u nan kpa
liwankpal sakpen a. Le u siir nima.
23 Le Yesu bui waadidiliib, “M tuk nimi
mbamən la, ni pəə uwankpadaan koo
Uwumbər aanaan ni. 24 Cha m moo tuk nimi
man, uwankpadaan aah ga koo Uwumbər
aanaan ni pu na, ni pəə jer laakumii aah ga
koo seerkaa aaboln ni pu na.”
25 Waadidiliib aah ŋun kina na, le ni gar bi
pam. Le bi baa u, “Ni yaa ye kina kan, ŋma
ga tee ŋmar?”
26 Le Yesu lik bi le ki bui bi, “Ni pəə binib
le chee. Nibaa aa pəə Uwumbər chee.”
27 Le Piita bui u, “Lik, ti nan di timi aawan
məmək di lii ki dii si. Ti ga kan ba aanyoor?”
28 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamən
la, min Unibən Aabo ga kal libərjal pu, ki
kan mpakm sakpen dulnyaapəən ponn ni.
N-yoonn ngbaan, nimi bi dii mi na mu ga
kal ŋibərjal kipiik ni ŋilee pu, ki ga ji Israel
yaab aanibol kipiik ni ŋilee tibər. 29 Unii
umək di cha waadichal, bee ukpetiib, bee
unaatiib, bee uninkpatiib, bee ute, bee una,
bee waabim, bee tisar, maayimbil pu na
kan, u ga kan kina nfum nkub, ki ga li kpa

* 19:4 : Lik Mpiin 1.27; 5.2. † 19:5 : Lik Mpiin 2.24. ‡ 19:19 : Lik Nnyam 20.12-16; Ikaal 5.16-20. § 19:19 : Lik Liifai Yaab 19.18.

limɔfal li kaa kpa ndoon na. [30] Tɔ, binib bi
ye bisalolm na pam ga nan ŋa puwɔb yaab.
Binib bi ye puwɔb yaab na pam ga nan ŋa
bisalolm."

20

Ukpaal aah pa paatiib pu na

[1] "Uwumbɔr aanaan naahn ukpaal u nan
pue kichakpinaanyeek ni u ti ban paatiib
bi nan tun waasaak ni aatuln na la. [2] Waah
kan njan yaab bi na, u nan tuk bi, 'M ga pa
nimi tikunabr aamombil libaa nwiin ni mu
aalirn.'* Bi nan kii tii waah siin bi pu na. Le
u mɔk bi waasaak ponn ni. [3] Le ni saa tikur
tiwae yoonn, le u ki buen kinyaŋ ni ki ti mui
bijab bibaa si nima, kaa kpa lituln libaa. [4] Le
u bui bi, 'Buen maasaak ponn ni ki ti tun
man. Naah tun pu na, m ga pa nimi kina
la.' [5] Le bi buen. Nwiin aah ti saa sisik ni
na, le u ki gir buen kinyaŋ ni, le ki ti ki mui
bijab bibaa mu si nima. Le u tuk bi mu kina.
Nwiin aah ti kpar na, le u ki gir buen kinyaŋ
ni, le ki ki ŋa kina. [6] Nwiin aah ti taln ŋitaa
ki ban mu lir na, le u ki gir buen kinyaŋ ni,
le ki ti ki mui bijab bibaa mu si nima. Le
u baa bi, 'Ba pu ni si kina nwimɔn, kaa tun
nibaa?' [7] Le bi bui u, 'Taa kan unii u ga tii
timi lituln aan ti tun na.' Le u bui bi, 'Ni mu
li cha maasaak ponn ni, ki ti tun man.'

[8] "Nwiin aah lir kijoobɔŋ na, le ukpaal ng-
baan tuk bitutum aaninkpel, 'Yin ni paatiib
ngbaan ki nan pa bi baapal. Piin ki pa bijab
bi gbiln puwɔb na, aan ki ti pii bisalolm.'
[9] Le bijab bi gbiln puwɔb na aah dan bi nan
gaa baapal na, u pan bi tikunabr aamombil
libaabaa. [10] Bisalolm aah dan bi nan gaa
baapal na, bi dak ke bi ga kan ki jer puwɔb
yaab na, le u pan bi mu tikunabr aamombil
libaabaa. [11] Baah gaa baapal na, le bi ŋul
ukpaal ngbaan pu, [12] ki len ke, 'Bijab bi gbiln
puwɔb na tun kikurk kibaa baanja la. Timi
le boo ko nwimɔn. Ntoton ŋun timi la. Le ti
ni baapal ki ŋak.'

[13] "Le ukpadaan bui bi ponn ni ubaa, 'Njɔ,
maa jin si pem pem. Aa ba kii ke aa ga gaa
tikunabr aamombil libaa la. Naa ye kina aa?
[14] Yoor saamombil ki li chaa kun linampal.
M ban m tii puwɔb yaab ke maah tii si pu
na la. [15] Maa kpa nsan ke m di maamombil
ŋa maah gee pu na aa? Maah kpa tibulchinn
pu na le cha aa kpa lipiipoln aa?'

[16] "Liyataŋakl limina aatataa le ye ke
puwɔb yaab ga nan ŋa bisalolm. Bisalolm
mu ga nan ŋa puwɔb yaab."

Yesu aah ki len waakun aabɔr taataa pu
na

(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)

[17] Yesu ni waadidiliib ni kinipaak nan
cha Jerusalem. Waah cha na le u di waa-
didiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan,
le ki bui bi, [18] "Li pel man, ti yaa ti fuu
Jerusalem kan, bi ga di min Unibɔn Aabo ŋa
Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Uwumbɔr
aakaal aamɔmɔkb aaŋaal ni, le bi ji mi tibɔr,
ki ga len ke ni ŋeer bi ku mi, [19] le ki ga di
mi ŋa binib bi kaa ye Juu yaab na aaŋaal ni
ke bi yook mi, ki lue mi ŋinaalab, ki kpaa mi
ndɔpuinkoo pu. Le iwiin itaadaal Uwumbɔr
ga fikr mi nkun ni."

*Waadidiliib ponn ni bilee aana aah mee u
pu na*

(Mak 10.35-45)

[20] N-yoonn ngbaan le Sebedee aajapɔtiib
bilee na, ni bina, nan dan Yesu chee, le bina
nan gbaan unimbiin ni, ki doon u, ki mee u
ke u ter u.

[21] Le u baa u, "Aa ban ba?"

Le u bui u, "Aa yaa jin saanaan kan, cha
njapɔtiib bilee ngbaan li ka aa chee, ubaa li
ka aaŋangii wɔb, uken mu li ka aaŋangan
wɔb."

[22] Le Yesu bui binachipɔm ngbaan, "Naa
nyi naah mee mi pu na aatataa. Ni ga ŋmaa
ji falaa ke maah ga ji pu na aa?"

Le bi bui u, "Ti ga ŋman."

[23] Le u bui bi, "Ni mu ga sil ji falaa ke
maah ga ji pu na. Binib bi ga kal ŋŋangii
ni ŋŋangan wɔb na ma kan, naa ye min le
ga lee bi. Nte Uwumbɔr le leer binib bi ga
kal nima chee na."

[24] Le waadidiliib kipiik bi gur na aah ŋun
Sebedee aajapɔtiib aah bui Yesu pu na, bi
gee liŋuul bi pu. [25] Le Yesu yin bi mɔmɔk
ke bi dan u chee, le ki nan bui bi, "Ni nyi
ke dulnyaa ni aanib aayidam yoor bibaa
paacham la. Binib bi kpa tininkpir na mu
joo baanib mpɔɔn pu la. [26] Nima taa li bi
kina man. Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u
li ye uninyuun kan, u ŋa ubaa ni mɔmɔk
aatutunn. [27] Ubaa yaa ban ke u li ye usaloln
kan, u ŋa ubaa ni mɔmɔk aanaagbiija, [28] ki
li bi ke min Unibɔn Aabo aah bi pu na; maa

* 20:2 : Griik aaliin ni, bi ŋmee ke "denarius ubaa." Ni nan ye nwiin mubaa aapal la.

dan dulnyaa wee ni ke bi nan tun lituln tii
mi, m dan ke m nan tun lituln tii binib, ki
kpo ke m gaa binib pam lii la."

Yesu aah likr bijoom bilee aanimbil pu na
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)

29 Yesu ni waadidiliib nan nyan Jeriko
aatiŋ ponn ni. Le kinipaak sakpeŋ dii bi.
30 Baah cha na, le bijoom bilee ka nsan
aaməgbeln, le ki ŋun ke Yesu ban u jer. Le bi
tar ke, "Tidindaan u ye Ubər David Aayaabil
na, san timi kinimbaak."
31 Le kinipaak ngbaan kae bi ke bi ŋmin.
Le bi moo tar ke, "Tidindaan u ye Ubər
David Aayaabil na, san timi kinimbaak."
32 Le Yesu sil nsan ni, ki yin bi ke bi dan, le
ki nan baa bi, "Ni ban ba?"
33 Le bi bui u, "Tidindaan, ti ban ke aa likr
tinimbil tii timi la."
34 Le kinimbaak chuu Yesu. Le u meeh
binimbil. Libuul ngbaan ni le binimbil likr,
le bi dii u.

21

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jənn 12.12-19)

1 Bi nan peen Jerusalem, ki fuu Befej
aatiŋ, ki bi lijool li bi yin li ke Olif aasui
aajool na paab. Baah ti fuu nima chee na, 2 le
Yesu bui waadidiliib ponn ni bilee, "Li cha
man naah si gbək kitiŋ ki na ni. Ni yaa koo
ki ponn ni kan, libuul ngbaan ni, ni ga kan
ubon si gbin, waabo si u chee. Chuu gbiln
ubon ngbaan, ki li joo ni u ni waabo m chee
man. 3 Unii ubaa yaa len tibaa kan, ni bui u,
'Tidindaan le ban i,' le u ga cha ni li joo ni i
libuul ngbaan ni."
4 Nimina le gbiin Uwumbər aabənabr aah
nan len pu na ke,
5 "Tuk Sionn aatiŋ aanib,
Lik, nimi aabərkpaan choo ni chee la.
U sunn ubaa taab le ki dik ubon pu,
u dik ubon u laa diin na pu la."*
6 Le Yesu aadidiliib buen ki ti ŋa waah len
pu na, 7 ki joo ni ubon ngbaan ni waabo, le
ki di baakeken paan u pu. Le Yesu diŋ u
pu. 8 Kinipaak ngbaan nan di baakeken ter
nsan ponn ni. Bibaa mu bar tisufar ki di
ter nsan ponn ni. 9 Le binib bi loln u pu
nsan na, ni binib bi paa puwəb na nan bi tar
ke, "Hosiana,† pakn Ubər David Aayaabil
man. Uwumbər ŋa tinyoor ŋa unii u choo
waayimbil ni na pu. Hosiana bi paacham."‡
10 Yesu aah fuu Jerusalem ni na, le kitiŋ
ngbaan aanib məmək fii ki bi baa təb, "Ŋma
ye umina?"
11 Le kinipaak ngbaan bui bi, "U ye
Uwumbər aabənabr Yesu u nyan ni Nasaref
aatiŋ ki bi Galilee aatiŋ ponn ni na la."

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jənn 2.13-22)

12 Yesu nan ti koo Uwumbər Aadichal ni,
le ki jenn nyan binib bimək kooh tiwan ki
daa tiwan li ponn ni na, ki labr bilikpelm
aateebul mam chiŋ, le ki labr binib bi kooh
ŋinanjel na mu aajal ki di chiŋ, 13 le ki bui bi,
"Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke Uwumbər
len ke, 'Bi ga yin Maadichal ke Mmeen
Aadichal la;' nimi le ŋani li bififiirb aakakaa
chee."§
14 Bijoom ni biwəb nan dan Yesu chee
Uwumbər Aadichal ni, le u cha bi pəək.
Le mbim mu bi Uwumbər Aadichal ni na
tar ke, "Hosiana, pakn Ubər David Aayaa-
bil man." 15 Uwumbər aatotoorninkpiib ni
Uwumbər aakaal aaməməkb aah ŋun kina,
ki kan Yesu aah tun lijinjiir aatun pu na, le
bi gee liŋuul, 16 le ki baa Yesu ke, "Saa ŋun
mbim ngbaan aah len pu na aa?"
Le Yesu bui bi ke, "M ŋun. Naa kee
karn Uwumbər Aagbaŋ ni ii? ke, 'Mbim ni
mbipəm ga pak Uwumbər mbaməm.' "*
17 Yesu aah len kina na, le u siir cha bi, le
ki nyan Jerusalem, ki buen Betani aatiŋ ni,
u ti doon nima.

*Yesu aah len tib*əbir busub bubaa pu na
(Mak 11.12-14, 20-24)

18 Naah ki woln kitaak na, le u gir buen
Jerusalem. Waah cha na, le nkon joo u. 19 Le
u kan likakaln si nsan aaməgbeln, le ki buen
bu taab, kaa kan lisubil libaa bu pu, see tifar
ŋmeen. Le u bui busub ngbaan, "Saan ki
lu ŋisubil n-yoonn mu kaa kpa ndoon na."
Libuul ngbaan ni le busub ngbaan məmək
kuur.
20 Waadidiliib aah kan kina na, le ni gar
bi pam. Le bi baa ke, "Ba pu busub ngbaan
kuur mala kina?"
21 Le Yesu bui bi, "M tuk nimi mbamən la,
ni yaa gaa Uwumbər ki kii, kaa joo beeni
kan, ni mu ga ŋmaa ŋa kina. Naa ye nimina

* 21:5 : Lik Sekaria 9.9. † 21:9 : Hosiana aatataa le ye ke "gaa timi lii." ‡ 21:9 : Lik Ilahn 118.25, 26. § 21:13 : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11. * 21:16 : Lik Ilahn 8.2.

baanja le ni ga ŋa. Ni yaa po bui lijool limina
ke li fii ki ti lir nnyusakpem ni kan, ni ga ŋa
kina. 22 Ni yaa mee Uwumbɔr ki yaa pak ke
u ga ŋa naah mee u pu na kan, u ga ŋa kina
tii nimi."

Baah baa Yesu waatuln pu pu na
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)

23 Yesu nan koo Uwumbɔr Aadichal ni, le
ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr. Waah ŋani
kina na, le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni
Juu yaab aaninkpiib dan u chee ki nan baa
u, "Aa kpa nsan ke aa ŋa saah ŋani pu na aa?
Ŋma tii si nsan ngbaan?"
24 Le u bui bi, "M mu ga baa nimi mbaan.
Ni yaa ŋmaa gar kan, m mu ga tuk nimi
maah kpa nsan pu ki ŋani maah ŋani pu na.
25 Jɔnn aah nan muin binib nnyun ni na, ŋma
nan tii u nsan? Uwumbɔr aan binib?"
Le bi kpokl tɔb ke, "Ti yaa bui ke
Uwumbɔr le tii u nsan kan, u ga baa timi ke
ba ŋa taa nan gaa u ki kii. 26 Ti yaa ki len
ke binib le tii u nsan kan, ti san kinipaak
ngbaan ijawaan baah ga ŋa timi pu na la; ba
pu? bi mɔmɔk len ke Jɔnn nan ye Uwumbɔr
aabɔnabr la." 27 Nima le bi bui Yesu, "Taa
nyi."
Le Yesu bui bi, "M mu aan tuk nimi maah
kpa nsan pu ki ŋani maah ŋani pu na."

*Binachip*ɔm bilee aayataŋakl

28 "Dakl lik man maah ga tuk nimi pu na
aatataa. Uja ubaa nan kpa japɔtiib bilee, le
ki dan nan bui u ye upol na, 'Maabo, buen
kisaak ponn ni din ki ti tun.' Le u bui u,
29 'Maan buen.' Naah kpee siib na, le u jer
waalandak ki buen kisaak. 30 Le uja ngbaan
buen uwaatiir mu chee le ki bui u, 'Maabo,
buen kisaak ponn ni din ki ti tun.' Le u bui
u, 'Maaninkpel, m ga buen,' ki mu aa buen.
31 Mbim bilee ngbaan ponn ni, ulau ŋa bite
aageehn?"
Le bi bui u, "Njan yoo."
Le u bui bi, "M tuk nimi mbamɔn la, bil-
ampoogaab ni bipiidagoob koo Uwumbɔr
aanaan ni, ki cha nimi. 32 Ba pu? Jɔnn nan
dan ni chee ki nan tuk nimi nsan mu ŋan
na. Le naa gaa u ki kii. Bilampoogaab ni
bipiidagoob le gaa u ki kii. Ni nan kan
baah gaa u ki kii pu na, le naa kpeln nimi
aabimbin, kaa gaa u ki kii."

Bikpaab bi kaa ŋan na aayataŋakl
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)

33 "Li pel man liyataŋakl liken.
Udichadaan ubaa le nan bi le ki naan kisaak,
le ki ŋum isui i lu ŋisubil na ki ponn ni, le ki
di idɔ gob kisaak ngbaan, le ki gbii libuul li
bi ga di ŋisubil ŋa li ponn ni na aan ki mueni
nyani ŋaanyun na, le ki maa libimbifɔfɔŋ ke
unii li ka li paab ki kiir kisaak ngbaan, le ki
yin bikpaab bibaa, le ki di kisaak ngbaan
ŋa biŋaal ni, ke bi li lik ki. Isui ngbaan
yaa nan lun ŋisubil kan, bi ker ki tii u, aan
ki ker bibaa mu. Waah ŋa kina na, le u
siir ki buen kitiŋ ki daa na ni. 34 Buyoonn
ŋisubil nan puir na, le u di waatutum tun
bikpaab ngbaan chee, bi ti gaa ni waasubil
kisaak ngbaan ponn ni, ki li joo ni. 35 Le
bikpaab ngbaan ti chuu waatutum ngbaan,
ki gbaa ubaa, ki ku ubaa mu, ki yur ubaa
mu ŋitakpal u ti kpo. 36 Le usadaan ngbaan
ki tun bitutum bi wiir ki jer njan yaab na.
Le bikpaab ngbaan ŋa bi mu kina. 37 Kookoo
yaan le u di ujapɔɔn tun ni bi chee, le ki bui
ke 'Bi ga pak uma la.' 38 Bikpaab ngbaan aah
kan waabo ngbaan na, le bi bui tɔb, 'Uma
le ye waafaajil. Cha ti ku u man aan ki ji
waafaal.' 39 Le bi chuu u, ki di nyan n-gbaan,
le ki ti ku u.

40 "Kina pu na, usadaan yaa nan fuu ni
kan, u ga ŋa bikpaab ngbaan kinye?"

41 Le bitotoorninkpiib ni Juu yaab ngbaan
bui ke, "U ga sil ku titunwanbirdam ngbaan,
ki di kisaak ngbaan tii bikpaab bi ga li bilni
u waasubil ŋibin mɔmɔk na."

42 Le Yesu baa bi, "Naah kee karn
Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na aa? ke,

'Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye
litakpajal.

Uwumbɔr le ŋa kina, le ni gar timi pam.'†

43 "M tuk nimi la, Uwumbɔr ga nyan ni
chee waanaan, ki di tii linibol li ga dii waah
ban pu na. [44 Unii u lir litakpal ngbaan pu
na, u ga kool. Unii u litakpal ngbaan lir u pu
na, li ga nan u ke ntayon na."]

45 Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii
yaab aah ŋun kina na, le bi bee ke Yesu di
liyataŋakl ngbaan ŋaŋ bima la. 46 Le bi ban
ke bi chuu u, ki mu san kinipaak ngbaan
ijawaan; ba pu? kinipaak ngbaan len ke
Yesu ye Uwumbɔr aabɔnabr la.

† 21:42 : Lik Ilahn 118.22-23.

22

Unii u ŋa ubəndinn aajikaar na aayataŋakl
(Luk 14.15-24)

1 Le Yesu ki ŋakl bi liyataŋakl ke,
2 "Uwumbər aanaan naahn ubərkpaan u
ŋa ubəndinn aajikaar ki tii ujapəən,
3 ki tun
waatutum ke bi yin binib bi u ban ke bi dan
nan ji na. Baah yin bi na, le bi yii, kaa dan.
4 Le u ki tun bitutum biken ke bi ti yin bi
ki tuk bi, 'Ubərkpaan len ke u gor tijikaar
məmək doo a. U kər inaaja ni tiwakor ti
filk na, ki gor tiwan məmək doo a,' ke bi
dan. 5 Le baa gar waatutum. Bi nan beenin
tun baatuln; ubaa nan buen kisaak, uken
mu buen u ti tiir kitiir. 6 Bi gur na chuu
bitutum ngbaan, ki gbaa bi ki ku bi. 7 Le
ubərkpaan ngbaan gee liŋuul sakpen, le ki
tun waajab le bi ti ku binikurb ngbaan, le
ki see baatiŋ mmii. 8 Le u bui waatutum,
'Ubəndinn aajikaar gor a. Binib bi m yin
bi na aa ŋeer bi ji tijikaar ngbaan. 9 Li cha
kitiŋ ponn ni aasan ni man, ki ti yin ni
naah ga kan binib bimək na, bi dan ki nan ji
ubəndinn aajikaar ngbaan.' 10 Le waatutum
buen kitiŋ ponn ni aasan ni, ki ti yin ni baah
kan bi na məmək, binib bi ŋan na ni bi kaa
ŋan na məmək. Le bi nan gbiin kidiik ki bi
ji tijikaar ki ponn ni na.
11 "Le ubərkpaan ngbaan koo ni u nan lik
binib bi dan bi nan ji tijikaar ngbaan na,
le ki kan uja u kaa pee tibəndinn aawan-
peenkaan na. 12 Le ubərkpaan ngbaan baa
u, 'Njɔ, aa ŋa kinye ki koo ni do, kaa pee
tibəndinn aawanpeenkaan?' Le u si ŋmin.
13 Le ubərkpaan ngbaan bui waatutum ke bi
chuu u, ki buu uŋaal ni utaa, ki nyan u, ki ti
di mee lii lipaal mbəmbəən ni. U ga wii ki
ŋmə ŋinyin nima chee.
14 "Liyataŋakl ngbaan aatataa le ye ke
baah yin bi na wiir, le baa nyan bi na aa
wiir."

Baah pen Yesu nlan pu na
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)

15 Le Farisii yaab buen bi ti kpokl baah ga
peei Yesu nlan pu aan ki chuu u na. 16 Le bi
tun baadidiliib ni Ubər Herod aanib bibaa
Yesu chee, le bi ti bui u, "Uməməkr, ti bee
ke aa len mbamən la, ki mək timi Uwumbər
aasan mbaməm, kaa san unii ubaa ijawaan,
kaa pak ubaa ki jer uken. 17 Tuk timi saah
dak pu na. Ni ŋan ti pa lampoo ki tii
Ubərkpaan Siisa aan naa ŋan?"
18 Le Yesu bee baah bir pu na, le ki baa
bi, "Nimi biŋmaŋmannim, ba ŋa ni təŋ mi?
19 Mək mi lampoo aamombil."
Le bi joo ni limombil nan mək u. 20 Le u
baa bi, "Ŋma aanaŋ ni liyimbil bi li pu?"
21 Le bi bui u, "Siisa yaan."
Le u bui bi, "Nima pu na, di ni ye Siisa
yaan na, ki di tii u man, ki di ni ye Uwumbər
yaan na, ki di tii Uwumbər."
22 Baah ŋun kina na, le ni gar bi pam. Le
bi di cha u ki buen.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

23 Liyaadaal ngbaan le Sajusii yaab dan u
chee. Bima le len ke binib aan fikr nkun
ni. 24 Le bi bui u, "Uməməkr, Moses nan len
ke uja yaa kpo, kaa kpa mbim kan, unaal
di ukpopii ngbaan kpan, ki maa mbim tii
ukpel.* 25 Naabitiib bilole nan bi ti ponn
ni. Le upol din upii, ki kpo, kaa kpa ubo.
Le unaal di ukpopii ngbaan kpan, 26 ki mu
kpo, kaa kpa ubo. Le u paa u pu na mu ŋa
kina. Le bimək bilole kpan upiibaan, ki kpo
doo, kaa kpa ubo. 27 Kookoo yoo, le ukpopii
ngbaan mu kpo. 28 Kina pu na, binib yaa nan
fikr nkun ni kan, upii ngbaan ga li ye ŋma
aapuu? Bi məmək bilole nan joo u la."
29 Le Yesu bui bi, "Naa bee Uwumbər
Aagbaŋ aah len pu na, kaa bee Uwumbər
aah kpa mpəən pu na. Nima le cha ni yenn
nimi aaliin ni. 30 Binib yaa nan fikr nkun ni
kan, baan yoor bipiib, bipiib mu aan mən
bijab. Bi ga li bi ke Uwumbər aatuuntiib bi
bi paacham na aah bi pu na la. 31 Joo cha
binib aah ga fikr nkun ni pu na aabər kan,
naa karn Uwumbər aah nan len pu na aa?
32 ke uma le ye Abraham, ni Aisak, ni Jakob
Aawumbər.† Uwumbər yaa len ke u ye binib
bi kpo na Aawumbər kan, nima le mək ke bi
kpa liməfal."
33 Kinipaak ngbaan aah ŋun Yesu aah tuk
bi pu na, le ni gar bi pam.

Mulakaal ye nkaalkpaan?
(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

34 Le Farisii yaab ŋun ke Yesu len tibər ki
jin Sajusii yaab. Le bi kuun ki dan Yesu chee.
35 Le bi ponn ni ubaa, u nyi Uwumbər aakaal
mbaməm na, ban ke u pen Yesu nlan, le ki

* 22:24 : Lik Ikaal 25.5. † 22:32 : Lik Nnyam 3.6.

baa u, 36 “Uməməkr, Uwumbər aakaal ponn
ni, mulakaal jer ikaal məmək?”
37 Le Yesu bui u, “ ‘Aa li gee Aadin-
daan Uwumbər aasui məmək ni, ni saawiin
məmək, ni saalandak məmək.’‡ 38 Nkaal mu-
mina le ye nkaalkpaan ki jer ikaal məmək.
39 Leler aakaal naahn nkaal ngbaan la, ‘Aa
li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu
na.’§ 40 Moses aakaal məmək, ni Uwumbər
aabɔnabr aabər məmək si ikaal ilee yee le
pu.”

Kristo u ga gaa binib lii na aabər
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 Farisii yaab aah kuun təb chee pu na, le
Yesu baa bi mbaan mubaa ke, 42 “Kristo u ga
gaa binib lii na aabər pu, ni dak kinye? Ŋma
aayaabil ye u?”
Le bi bui u, “David aayaabil ye.”
43 Le u baa bi, “Kristo ngbaan yaa ye
David aayaabil kan, ba pu Uwumbər Aafuur
Nyaan nan cha David yin u ke Udindaan?
David nan len ke,
44 ‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ŋŋangii
wəb,
ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim
məmək na.’*
45 Tɔ, David aah nan yin Kristo ngbaan ke
Udindaan kina na, Kristo ga li ŋmaa ye
uyaabil aa?”
46 Yesu aah baa bi kina na, le ubaa aa ŋmaa
gar mbaan ngbaan, ki mu aa ki kaa bi baa u
mbaan muken daalbaadaal.

23

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməməkb ni
Farisii yaab aabər

(Mak 12.38-39; Luk 11.43, 46; 20.45-46)

1 Yesu nan bui kinipaak ngbaan ni waa-
didiliib, 2 “Uwumbər aakaal aaməməkb ni
Farisii yaab tuk nimi Moses aakaal aatataa.
3 Nima pu na, baah tuk nimi pu na məmək,
ni kii kina man, ki li ŋani kina. Ni mu taa
ŋakni baah tun pu na. 4 Bi mək nimi ni
ŋan na la, kaa dii ni. Bi di nkaal mu pəə
sakpen na, le ki di kpee Uwumbər aakaal
pu, ki tuk binib ke bi li dii kina. Bima bibaa
aa ter bi ke bi dii kina. 5 Baah tun pu na
məmək, bi ban ke binib kan aan ki pak bi.
Bi di Uwumbər aabər tam biyigbeer pu, ki
ŋa baabəkur aaməgbeln ni fək, ke binib kan
aan ki pak bi. 6 Bi gee ke bi kal bininyuum
aakakaa yaan ŋjim chee, ni mmeen aadir ni,
7 ki gee ke binib doon bi mbaməm kinyaŋ ni,
ki yin bi ke ‘Uməməkr.’ 8 Nimi, ni taa li ban
ke binib yin nimi ke ‘Uməməkr;’ ba pu? ni
kpa Uməməkr ubaa baanja la. Ni məmək
ye naabitiib la. 9 Ni taa yin ubaa ke ‘Nite’
dulnyaa wee ni; ba pu? ni kpa te ubaa la, le u
bi paacham. 10 Ni taa li ban ke ubaa yin nimi
ke Dindaan; ba pu? ni kpa dindaan ubaa la.
Uma le ye Kristo u gaa binib lii na. 11 Ni ponn
ni ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan, u li ye
nimi aatutunn. 12 Unii umək nyuŋ ubaa na,
Uwumbər ga sunn u taab. Unii umək sunn
ubaa taab na, Uwumbər ga nyuŋ u.”

Tibəbir ga li bi biŋmaŋmannim pu

(Mak 12.40; Luk 11.39-42, 44, 52; 20.47)

13 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni
Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim na,
tibəbir bi ni pu; ni kiir binib ke bi taa koo
Uwumbər aanaan ni. Nimi nibaa aa koo ni,
ki mu aa kii ke binib bi ban bi koo ni na koo
ni.
[14 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb
ni Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim na,
tibəbir bi ni pu; ni ji bikpopiib pem pem,
le ki mee Uwumbər ni yunni, ni ŋmanni ke
ni ye bininyaam. Nima pu na, Uwumbər ga
daa nitafal ki jer waah ga daa biken aatafal
pu na.]
15 “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni
Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim na,
tibəbir bi ni pu; ni puur nnyusakpem ki
chuun ntim məmək ni ke ni kan unii ubaa
ki ŋa u nimi aadidiir. Ni yaa ti kan u kan, le
ni ŋa u titunwanbirdaan ki jer nimi nibaa
aah ye pu na.
16 “Nimi bisanməkb bi jəb na, tibəbir bi
ni pu; ni len ke ‘Unii yaa puu Uwumbər
aadiik pu kan, naa ye nibaa, ke u yaa puu
ilik i bi ki ni na pu kan, see u gbiin tipuur
ngbaan.’ 17 Nimi bijərb bi jəb na, nilani jer
niken, ilik ngbaan le aan Uwumbər aadiik
ki ŋa ilik ngbaan chain na? 18 Ni ki len ke
‘Unii yaa puu Uwumbər aatork aabimbiln
pu kan, naa ye nibaa, ke u yaa puu ipiin i
bi li paab na pu kan, see u gbiin tipuur ng-
baan.’ 19 Nimi bijoom, nilani jer niken, ipiin
ngbaan le aan Uwumbər aatork aabimbiln
li ŋa ipiin ngbaan chain na? 20 Nima pu na,
unii yaa puu Uwumbər aatork aabimbiln pu
kan, u puu tiwan nimək bi li pu na mu la.

‡ 22:37 : Lik Ikaal 6.5. § 22:39 : Lik Liifai Yaab 19.18.
* 22:44 : Lik Ilahn 110.1.

[21] Unii yaa puu Uwumbər aadiik pu kan, u
puu Uwumbər u bi ki ni na mu la. [22] Unii
yaa puu paacham pu kan, u puu Uwumbər
aabərjal, ni Uwumbər u ka li pu na mu la.
[23] "Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni
Farisii yaab, tibəbir bi ni pu; ni yakr tikpi-
far nfum kipiik ki nyan nibaa na ki di tii
Uwumbər, ki muk nibaa ke ni joo Uwumbər
aakaal mumina, ki yii nkaal mu ye nkaalk-
paan na. Ni yii, kaa ŋani ni ŋan na,
kaa san binib kinimbaak, kaa dii Uwumbər
mbaməm. Ni ŋan ke ni li joo nkaal ngbaan,
ki yakr nimi aawan mu ki di tii Uwumbər.
[24] Ni ye bisanməkb bi jəb na la. Kisibirk
waatiir yaa bi tiwanyukaan ni kan, ni yak
nyani ki. Laakumii ma yaa bi kan, ni kpaan
nyu laakumii ni tiwanyukaan mək la.
[25] "Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni
Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim na,
tibəbir bi ni pu; ni ŋir tiyir ni ŋisambil
aapuwəb mbaməm, kaa ŋir ni ponn ni. Kina
le ni ban ke binib bui ke ni ye bininyaam.
Le nisui ponn ni gbii kinaayuk aatuln, ni
iniman aatuln. [26] Nimi Farisii yaab bi jəb na,
puen nyan kinaayuk aatuln, ni iniman nisui
ni waahr, aan lipaal yaan li ŋan.
[27] "Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb ni
Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim na,
tibəbir bi ni pu. Ni naahn ŋikaakul ŋi bi di
ikukuun aayon ki piir ŋi na la, le lipaal ŋan,
ponn ni mu gbii inikpab, ni tiwan ni bur na,
ni tijəŋ mək aabəŋ. [28] Ni mu bi kina la. Ni
ŋmanni ke ni ye bininyaam la, le ni ponn ni
gbii inyamən, ni titunwanbir."

*Uwumb*ər aah ga daa biŋmaŋmannim
aatafal pu na

(Luk 11.47-51)

[29] "Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb
ni Farisii yaab, bi ye biŋmaŋmannim
na, tibəbir bi ni pu; ni maa ŋikaakul
ki tii Uwumbər aabənabtiib bi nan bi
n-yaayoonn na, ki di ikukuun aayon ki piir
bininyaam aakaakul, [30] le ki len ke ni yaa ba
nan bi niyaajatiib yoonn ngbaan kan, naa
ba ga ŋa baah nan ŋa pu ki ku Uwumbər
aabənabtiib ngbaan na. [31] Naah len pu na
le mək ke ni ye binib bi nan ku Uwumbər
aabənabtiib ngbaan na aayaabitiib la. Nima
le nimi aabər bii. [32] Niyaajatiib aah nan tun
titunwanbir ti na, ni mu ga tun tima la, le
ki ti doo. [33] Nimi iwaa, bi ye ijagen aabim
na, ni ga ŋa kinye ki nya ntafadaan mu
ga pii nimi, mmii mu kaan junn na ponn
ni. [34] Nima pu le m ga tun ni Uwumbər
aabənabtiib ni bilankpalb ni biməməkb ni
chee. Le ni ga ku bibaa, ki kpaa bibaa mu
idəpuinkee pu, ki gbaa bibaa mu ŋinaalab
nimi aameen aadir ni, ki ŋa bi falaa ntim
məmək ni. [35] N-yoonn məmək binib nan ku
bininyaam la. Njan bi nan ku Abel u nan ye
uninyaan na, le ki ku bininyaam ki joo cha,
ki ti pii Barakia aabo Sakaria, u bi nan ku u
Uwumbər aadiik ni na. Bininyaam ngbaan
məmək aakun pu, le ntafadaan ga pii nimi.
[36] M tuk nimi mbamən la, ntafadaan ngbaan
ga pii nimi dandana aanib la."

Yesu aah gee Jerusalem aanib pu na
(Luk 13.34-35)

[37] "Jerusalem aanib, nsui bii ni pu la. Ni
ku Uwumbər aabənabtiib, ki yur waatutum
ŋitakpal ki ku bi. N-yoonn məmək le m nan
ban m kuun nimi ki di kpaan mbaa chee ke
ukəla aah kuuni waakoobi pu ki ŋani ufeen
ni na, le naa kii. [38] Lik, Uwumbər siir cha
nimi. [39] M tuk nimi la, naan ki kan mi ki
nan saa bundaln ni ga bui ke 'Uwumbər
ŋa tinyoor ŋa unii u choo waayimbil ni na
pu.' "*

24

*Baah ga gbaa wii Uwumb*ər Aadichal pu
na

(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)

[1] Yesu nan nyan Uwumbər Aadichal ni.
Waah nyan ki cha na, le waadidiliib dan
ki nan mək u, "Lik Uwumbər Aadichal aah
wiir pu na." [2] Le u bui bi, "Ni kan tiwan
nimina məmək aa? M tuk nimi la, bi ga nan
gbaa wii lidichal limina məmək. Litakpal
libaa aan ki li paa liken pu."

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)

[3] Le u buen ti kal Olif aasui aajool paab. Le
waadidiliib dan u chee bibaa, ki nan bui u,
"Tuk timi, bi ga ŋa kina bayoonn? Ba ga li
ye liməkl ki mək timi ke ni ŋeer aa fuu ni, ki
ŋeer dulnyaa aadoon?"
[4] Le u bui bi, "Ni li nyi man, ubaa taa
ŋmann nimi. [5] Binib pam ga nan dan ki nan
pur maayimbil ke bima le ye Kristo u ga gaa
binib lii na, ki ŋmann binib pam. [6] Ni ga ŋun
ke binib to butəb kənkəni do, ni dandar mu.

* 23:39 : Lik Ilahn 118.26.

Ni taa cha ni li muk nimi man. Uwumbər le
siin ke nimina məmək ga ŋa. Nima le aan
mək ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan
ni. 7 Linibol libaa ga to linibol liken butəb.
Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib
ga to təb butəb. Nkon ga lir ntim pam ponn
ni. Kitiŋ ga deŋ ŋipepel pam. 8 Nimina
məmək le ga li ye njan aafalaa.

9 "N-yoonn ngbaan bi ga chuu nimi, ki ŋa
nimi falaa, ki ga ku nimi. M pu, le ŋinibol
məmək ga li nan nimi. 10 N-yoonn ngbaan
le binib pam ga di maasan lii, ki ga kooh
təb, ki ga li nan təb. 11 Le binib bi ŋmanni
ke bi ye Uwumbər aabənabtiib na ga li wiir
ki ŋmanni binib pam. 12 Le titunwanbir ga li
wiir. Nima le binib pam aan ki li gee mi ke
baah nan gee mi njan pu na. 13 Unii umək ji
limər ki dii mi ki ti saa liməfal aadoon na,
uma le ga ŋmar. 14 Bi ga moon Uwumbər
aanaan aabənyaan tee itingbaan kookoo ni
waahr, aan ŋinibol məmək ŋun, le dulnyaa
ga nin doo."

Tiwan ni kaa ŋan na aabər
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24; Daniel 9.27)

15 "Ni ga kan tiwanbir ni bii tiwan nimək
bi chain na si Uwumbər Aadichal ni, ke
Uwumbər aabənabr Daniel aah nan len pu
na."* Tɔ, nimi bi karni na, ni li beer nimina
aatataa. 16 "N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni
kan, binib bi bi Judea aatiŋ ponn ni na, bi
san buen ŋijoo paab. 17 Unii yaa bi kidiik
paab† kan, u taa ki koo waadiik ni u ti yoor
waawan, u san mala. 18 Unii yaa bi kisaak
kan, u taa gir kun linampal ke u ti yoor
waakekeln. 19 N-yoonn ngbaan, bipiib bi kpa
ŋipuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi laa ŋaa li-
biil na ga li kpa kinimbaak. 20 Mee Uwumbər
man, aan u taa cha ni san kakab aayoonn,
bee likpaakool daal. 21 N-yoonn ngbaan
binib ga ji falaa pam. Buyoonn Uwumbər
nan naan dulnyaa wee ki nan saa dandana
wee na, baa kee jin falaa ngbaan aaboln, ki
mu aan ki ji falaa kina. 22 Uwumbər yaa kaa
bar falaa ngbaan aayoonn aawiin kan, ubaa
aan ŋmar. Le waanib aanimbaasaln pu u ga
bar falaa ngbaan aayoonn aawiin.

23 "N-yoonn ngbaan, unii yaa bui nimi ke
'Lik, Kristo u gaa binib li na sɔ,' ki yaa ki bui
ke 'U bi nima chee' kan, ni taa gaa waah len
pu na man. 24 Ba pu? biŋmaŋmannim ga
li bi. Bibaa ga bui ke bi ye Kristo ngbaan
la. Biken mu ga bui ke bi ye Uwumbər
aabənabtiib la. Le bi ga tun lijinjiir aatun
pam, ki ŋmann binib. Hali, bi ga pəən bibaa
ke bi ti ŋmann binib bi Uwumbər nyan bi
na. 25 Li pel man, m puen tuk nimi la.

26 "Nima pu na, bi yaa tuk nimi ke Kristo
ngbaan bi nteersakpiin ni kan, taa buen ti
lik man. Bi yaa ti ki tuk nimi ke u bi kidiik
ni kan, taa gaa man. 27 Min Unibən Aabo
yaa gir ni kan, ni ga li bi ke utaal aah moor
liwipuul ki cha liwilir pu na, unii məmək ga
kan.

28 "Liwankpol aah bi nin chee na, nangba
mam mu kuuni nima chee la."

Yesu aah ga gir ni pu na
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

29 "N-yoonn ngbaan aafalaa aapuwəb, le
paacham aawan aan ki li bi mbaməm.
Nwiin ga bəln. Uŋmal mu aan ki li wiin.
Iŋmabi mu ga lir.‡ 30 N-yoonn ngbaan le
binib ga kan liməkl li ga li bi paacham
ki mək bi ke min Unibən Aabo choo na.
N-yoonn ngbaan le ŋinibol ŋimək bi dul-
nyaa wee ni na ga wii. Bi ga kan min Unibən
Aabo bi ntaalangbam ni ki choo, ki wiin
chain, ki joo mpəən. 31 Le kakaan ga wii
mpəən pu. Le m ga tun ni maatuuntiib ke
bi buen liwipuul, ni liwilir, ni ŋŋangan, ni
ŋŋangii, ki ti kuun ni maanib məmək, ki di
dan m chee."

*Bukpas*əm aayataŋakl
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)

32 "Bukpasəm le ye liyataŋakl ki tii nimi.
Bu aabon yaa bi ŋani tifar kan, ni bee ke
ni yaa kpee siib kan, kiseek ga seer. 33 Kina
na, ni yaa kan nimina məmək bi ŋani kan,
ni bee ke ni yaa kpee siib kan, m ga gir ni.
34 M tuk nimi mbamən la, dandana aanib
aan jer le tiwan nimina məmək puen ŋa.
35 Paacham ni taab ga jer. Maaməbon ma
aan jer."

Ubaa aa nyi bundaln Yesu ga gir ni na
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)

36 "Ubaa aa nyi buyoonn m ga gir ni na.
Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aa

* 24:15 : Lik Daniel 9.27; 11.31; 12.11. † 24:17 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idə paan puln tidir paab, le ki di titan pər biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham. ‡ 24:29 : Lik Aisaya 13.10, 34.4; Esekiel 32.7-8; Joel 2.10, 31; 3.15; Tibəkpiirkaan 6.12-13.

nyi. Min Uwumbər Aajapəən mu aa nyi.
Nte Uwumbər baanja le nyi. 37 Min Unibən
Aabo aah ga nan gir ni buyoonn na, ga
li bi ke naah nan bi Nowa aayoonn pu
na la. 38 Nowa aayoonn ngbaan, buyoonn
nnyusakpem aa nan kee jin kitiŋ na, binib
nan bi, ki ji, ki nyu, bijab yoor bipiib, bipiib
mu mən bijab, ki ti saa bundaln Nowa nan
koo buŋəb ni na. 39 Baa nan nyi ke nibaa ga
ŋa bi, ki ti saa buyoonn nnyusakpem nan
jin kitiŋ məmək na. Le bi məmək nan bee
nnyun ni. Buyoonn min Unibən Aabo ga
nan gir ni na, ni ga li bi kina la. 40 N-yoonn
ngbaan bijab bilee ga li boo kisaak ko. M
ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken.
41 Bipiib bilee ga li boo nan idi. M ga nan
yoor ubaa ki di buen, ki cha uken.
42 "Ni li nyi man. Naa nyi bundaln min
Nidindaan ga gir ni na. 43 Ni li nyi ke
udichadaan yaa ba nyi buyoonn unaayuk ga
fuu ni na kan, waa ba ga doon geen. U ba ga
li ka lik, unaayuk ngbaan taa koo waadichal
ni. 44 Nima pu na, ni mu li gor man; ba
pu? buyoonn naan li dak ke m ga gir ni na,
n-yoonn ngbaan le m ga gir ni."

Ututunn u ŋan na, ni u kaa ŋan na
(Luk 12.41-48)

45 "Uyidaan ubaa yaa tii waatutunn ubaa
tininkpir ke u li lik waachiln ni aanib ki
tii bi tijikaar naah ŋeer buyoonn na kan,
ututunn ngbaan ga ŋa kinye ki li kpa nlan,
ki li tun waatuln mbaməm? 46 Udindaan
yaa nan fuu ni ki mui waatutunn ŋani uma
udindaan aah ban pu na kan, Uwumbər
aanyoor ga li bi ututunn ngbaan pu. 47 M
tuk nimi mbaməm la, u ga tii u tininkpir u
li lik waawan məmək. 48 Tə, ututunn yaa
ye titunwanbirdaan kan, u ga dakl usui ni
ke udindaan ga yunn, 49 ki ga piin ki gbaa
ututuŋeen aatətiib, ki ga dii bidagbiib, ki ji,
ki nyu ndaan ki gbii. 50 Le udindaan ga gir ni
buyoonn waan li dak ke u ga gir ni na, 51 ki
ga gbaa u ŋinaalab mbaməm, ki ga di u ŋa
biŋmaŋmannim aah bi nin chee na. U ga
wii ki ŋmə ŋinyin nima chee."

25

*Bisap*əm kipiik aayataŋakl

1 "Uwumbər aanaan naahn bisapəm
kipiik bi nan joo baakaryaa mam, bi ti tooh
upiidinn nsan ponn ni na la. 2 Bi ponn ni
biŋmu nan ye bijərb, biŋmu mu nan ye
bilankpalb. 3 Bijərb na nan joo baakaryaa
mam, kaa joo nkpan. 4 Bilankpalb na joo
baakaryaa mam, ki joo nkpan mu. 5 Le
upiidinn ngbaan yunn. Le bi məmək də
geen.
6 "Kinyetaasiik le bi ŋun bi teen mpəən pu
ke, 'Upiidinn choo. Nya ki tooh u nsan ni
man.' 7 Le bisapəm kipiik ngbaan məmək fii
ke bi toor baakaryaa mam. 8 Le bijərb biŋmu
na bui bilankpalb biŋmu na, 'Tii timi nkpan
man. Timi aakaryaa mam ban bi junn la.'
9 Le bilankpalb ngbaan bui bi, 'Nibaakan,
timi aakpan ngbaan aan ŋeer ti ni nimi. Li
cha man binib bi kooh nkpan na chee ki ti
daa ŋa man.' 10 Baah buen bi ti daa na, le
upiidinn fuu ni. Le bilankpalb biŋmu bi gor
na dii upiidinn ngbaan, ki koo waadiik ni,
bi ti ji upiidinn aajikaar. Le bi laŋ kidiik
ngbaan.
11 "Le bijərb ngbaan mu nan fuu ni, le ki
bui ke, 'Tidindaan, Tidindaan, chuu piir tii
timi.' 12 Le u bui bi, 'M tuk nimi mbaməm la,
maa nyi nimi.' "
13 Tə, Yesu aah ŋakl bi liyataŋakl ngbaan
doo na, le u bui ke, "Nima pu na, ni li nyi
man. Naa nyi bundaln m ga gir ni na."

Bitutum bitaa aayataŋakl
(Luk 19.11-27)

14 "Uwumbər aanaan naahn uja u nan cha
nsan, ki yin waatutum ki nan di waawan
məmək ŋa biŋaal ni na la. 15 U nan di
salmaa aakur aamombil ŋichur ŋiŋmu ki di
tii ubaa, ki di ŋichur ŋilee ki di tii uken, ki
di lichur libaa ki di tii uken mu. U nan tii bi
məmək baah ga ŋmaa tun pu na, le ki nyan
buen. 16 Ututunn u nan joo ŋichur ŋiŋmu
na, libuul ngbaan ni le u tiir kitiir, ki kan
tinyoor ŋichur ŋiŋmu ki di kpee. 17 Ututunn
u joo ŋichur ŋilee na mu tiir kitiir ki kan
tinyoor ŋichur ŋilee ki kpee. 18 Ututunn
u nan joo lichur libaa na ma nan buen ti
gbii libuul, le ki di udindaan aamombil sub
nima.
19 "Ni joo cha ki ti yunn, le bitutum ng-
baan aadindaan fuu ni, ki ban u lik bimək
aah tun pu na. 20 Le ututunn u nan gaa
salmaa aakur aamombil ŋichur ŋiŋmu na
nan joo ŋi, ni ŋichur ŋiŋmu ki kpee, ki
nan bui u, 'Ndindaan, aa nan tii mi ŋichur
ŋiŋmu la. M mu tiir kitiir ki kan tinyoor
ŋichur ŋiŋmu kpee.' 21 Le udindaan bui
u, 'Nfaan, aa ye ututunn la, ki tun lituln

mbamɔm. Maah nan tii si tiwan ni siib
na, aa joo ni mbamɔm. M ga ŋa si tiwan
sakpenn aaninkpel. Ji maamɔɔn.'
22 "Le ututunn u nan joo ŋichur ŋilee na
mu yoor ŋi, le ki nan bui u, 'Ndindaan, aa
nan tii mi ŋichur ŋilee la. M tiir kitiir ki kan
tinyoor ŋichur ŋilee ki kpee.' 23 Le udindaan
bui u, 'Nfaan, aa ye ututunn la, ki tun lituln
mbamɔm. Maah nan tii si tiwan ni siib
na, aa joo ni mbamɔm. M ga ŋa si tiwan
sakpenn aaninkpel. Ji maamɔɔn.'
24 "Le ututunn u nan joo lichur libaa na
yoor li, ki nan bui u, 'Ndindaan, m nyi aabɔr,
ke aa chur binib mpɔɔn la. Saah kaa bun ni
na, aa chee nima la. Saah kaa poo tijikaar ti
na, aa faa tima la. 25 Nima le m san ijawaan,
ki gbii libuul, ki di saamombil sub. Lik,
saamombil sɔ.'
26 "Le udindaan bui u, 'Utunwanbirdaan
umina, ugbanyakdaan umina, aa bui ke aa
nyi mbɔr ke maah kaa bun ni na, m chee
nima la, maah kaa poo ti na, m faa tima la.
27 Saah nyi kina na, ba ŋa saa di maamombil
ti bil banki ponn ni? Maah fuu ni na, m ba
ga kan maamombil ni tinyoor ki kpee,' le ki
bui biken, 28 'Chuu gaa lichur libaa li u kpa na
man, ki di kpee ututunn u joo ŋichur kipiik
na. 29 Unii umɔk kpa na, bi ga kpee u, le u li
kpa sakpen. Unii u kaa kpa na, bi ga chuu
gaa waah kpa ni pɔkaa na. 30 Chuu ututunn
u kaa kpa tinyoor ngbaan na, ki nyan u ki ti
di u lii lipaal, mbɔmbɔɔn ni. U ga wii ki ŋmɔ
ŋinyin nima chee.' "

Yesu Kristo aah ga ji binib tibɔr pu na

31 "Min Unibɔn Aabo ni maatuuntiib ga
fuu ni. Le m ga li kpa mpɔɔn sakpen ki
kal maabɔrjal pu ke ubɔrkpaan na. 32 Le bi
ga kuun ni dulnyaa wee ni aanib mɔmɔk
nnimbiin ni. Le m ga yakr bi ke upihk-
paal aah yakr ipiih ni iŋoob pu na, 33 ki
ga di bininyaam siin ŋŋangii wɔb, ki di
tiniwanbir siin ŋŋangan wɔb. 34 Le min, u
ye Ubɔrkpaan ngbaan na, ga bui binib bi si
ŋŋangii wɔb na, 'Nimi bi Nte Uwumbɔr ŋa
tinyoor ŋa ni pu na, dan nan ji nnaan mu
u nan toor siin nimi, buyoonn u nan naan
dulnyaa wee na. 35 Ba pu? nkon nan joo
mi, le ni nan tii mi tijikaar m ji. Nnyunyuu
nan joo mi, ni nan tii mi nnyun m nyun.
M nan ye uchaan la, le ni nan gaa mi. 36 M
nan chuun ŋŋmeen la, le ni nan tii mi
tiwanpeenkaan m peen. M nan bun la, le
ni dan nan mann mi. M nan bi kiyondiik ni,
le ni dan nan lik mi.'
37 "Le bininyaam ngbaan ga baa mi,
'Tidindaan, bayoonn ti nan kan si nkon
joo si, ti tii si, aa jin? Bayoonn ti nan
kan si, nnyunyuu joo si, ti tii si, aa nyun?
38 Bayoonn ti nan kan si, aa ye uchaan, ti
gaa si? Bayoonn ti nan kan si, aa chuun
aaŋmeen, ti peen si? 39 Bayoonn ti nan kan
si, aa bun, ti dan nan mann si? Bayoonn ti
nan kan si, aa bi kiyondiik ni, ti dan nan lik
si?' 40 Le min Ubɔrkpaan ngbaan ga bui bi,
'M tuk nimi mbamɔn la, naah nan ŋa kina
ki tii nnaabitiib, biwaatiib bimina na, ni nan
ŋa tii mi le na.'
41 "Le m ga bui binib bi si ŋŋangan wɔb
na, 'Nimi bi Uwumbɔr puun lii ni pu na,
nya m chee man, ki ti koo mmii mu kaan
junn, aan Uwumbɔr nan tuur siin kinimbɔŋ
ni kaawanbir mɔmɔk na. 42 Ba pu? nkon nan
joo mi, naa nan tii mi tijikaar m ji. Nnyun-
yuu nan joo mi, naa nan tii mi nnyun, m
nyun. 43 M nan ye uchaan, naa nan gaa mi.
M nan chuun ŋŋmeen, naa nan peen mi. M
nan bun, naa nan dan nan mann mi. M nan
bi kiyondiik ni, naa nan dan nan lik mi.'
44 "Le bi mu ga baa mi, 'Tidindaan, bay-
oonn ti nan kan si, nkon joo si, bee nnyun-
yuu joo si, bee aa ye uchaan, bee aa
chuun aaŋmeen, bee aa ye ubun, bee aa bi
kiyondiik ni, kaa ter si?' 45 Le m ga bui bi,
'M tuk nimi mbamɔn la, naah kaa nan ter
nnaabitiib, biwaatiib bimina na, naa nan ter
mi le na.' 46 Le bi ga kan ntafadaan n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. Le bininyaam ng-
baan ga kan limɔfal li kaa kpa ndoon na."

26

Bi kpokl baah ga ku Yesu pu na
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jɔnn 11.45-53)

1 Yesu aah len kina ki ti doo na, le u bui
waadidiliib, 2 "Ni nyi ke ni gur iwiin ilee le
bi ga ji Lakr-jer aajim.* N-yoonn ngbaan le
bi ga di min Unibɔn Aabo ŋa binib aaŋaal ni,
le bi ti kpaa mi ndɔpuinkoo pu."
3 Tɔ, n-yoonn ngbaan le Uwumbɔr aa-
totoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib nan
kuun Uwumbɔr aatotoorninkpel Kayafas
aachiln ni, 4 le ki kpokl ke bi ga loon chuu

* 26:2 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

Yesu ki ku u, [5] le ki bui təb, "Ti taa chuu u
njim ngbaan aayoonn man. Ti yaa chuu u
n-yoonn ngbaan kan, kinipaak ngbaan ga
ŋma tijar."

Upii ubaa aah nyuŋ Yesu pu na
(Mak 14.3-9; Jənn 12.1-8)

[6] Tə, Yesu nan bi Betani aatiŋ ni, ki bi
Simonn u nan ye ukəndaan na do, ki bi
ji tijikaar. [7] Waah bi ji tijikaar kina na, le
upii ubaa joo ni tulalee u kpa kidaak sakpen
na ki nan di kpir Yesu aayil paab. Tulalee
ngbaan nan bi kpalba nyaan u bi yin u ke
alabasta na ponn ni la. [8] Waadidiliib aah kan
kina na, le bi gee liŋuul, ki len ke, "Ba ŋa u
bii tulalee ngbaan kina? [9] Ti ba ga ŋmaa di
u kooh ki kan ilik sakpen ki di tii bigiim."
[10] Yesu nan bee baah len pu na, le ki baa
bi, "Ba ŋa ni muk upii ngbaan kina? U tun
lituln li ŋan na le ki tii mi. [11] Bigiim ga li
bi ni chee n-yoonn məmək. Mma aan li bi
ni chee n-yoonn məmək. [12] Waah di tulalee
ngbaan kpir nwon pu na, u toor mi ke bi ti
sub mi la. [13] M tuk nimi mbamən la, baah
ga moon tibənyaan tee nin chee itingbaan
məmək ni na, bi ga len waah ŋa pu na ke
binib li teer waabər."

Judas aah ban ke u kooh Yesu pu na
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

[14] Le Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn
ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot, buen
Uwumbər aatotoorninkpiib chee, [15] le ki ti
baa bi, "M yaa di Yesu ŋa niŋaal ni kan, ni ga
tii mi ba?" Le bi kahn tikur aamombil piitaa
ki di tii u. [16] Liyaadaal ngbaan le u piin ki bi
ban nsan mu u ga di Yesu ŋa biŋaal ni na.

Yesu ni waadidiliib aah jin njim ngbaan pu na
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jənn 13.21-30)

[17] Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ŋmə
boroboro u kaa kpa nnyək na aajan aawiin-
daal, le Yesu aadidiliib dan nan baa u, "Aa
ban ke ti gor njim ngbaan aajikaar la chee
ki tii si?"
[18] Le u bui bi, "Ni li cha kitiŋ ngbaan ni,
uja ubaa chee man, ki ti bui u, 'Uməməkr
bui ke waayoonn fuu a. U ni waadidiliib ga
dan nan ji Lakr-jer aajim aado.' "
[19] Le Yesu aadidiliib ŋa waah tuk bi pu na,
le ki gor njim ngbaan aajikaar.
[20] Kijook aah joor na, le Yesu ni waa-
didiliib kipiik ni bilee nan kal ke bi ji tijikaar
ngbaan. [21] Baah bi ji na, le u bui bi, "M tuk
nimi mbamən la, ni ponn ni ubaa ga kooh
mi."
[22] Waah len kina na, le bisui bii sakpen. Le
bi məmək baa u ubaabaa ubaabaa, "Ndin-
daan, ni ye min la aa?"
[23] Le u bui bi, "M ni unii u kpaani ji lisam-
bil libaa ni na le ga kooh mi. [24] Min Unibən
Aabo ga kpo ke naah ŋmee Uwumbər Aag-
baŋ ponn ni ke m ga kpo pu na. Uja u ga
kooh mi na ma kan, tibəbir ga li bi u pu; bi
yaa kaa ba ma u kan, ni ba soor ki tii u."
[25] Le Judas, u ga kooh u na, baa u,
"Uməməkr, ni ye min la aa?"
Le Yesu bui u, "Ni ye saah len pu na."

Tidindaan aajim
(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1 Korint Yaab 11.23-25)

[26] Baah bi ji tijikaar na, le Yesu yoor
boroboro, le ki doon Uwumbər, ki gii, ki di
tii waadidiliib, ki bui bi, "Gaa ki li ŋmə man.
Nwon le na."
[27] U nan yoor kiyinyook mu, le ki doon
Uwumbər, ki di tii bi, le ki bui bi, "Ni
məmək nyu man. [28] Maasin le na. Maasin
pu, le Uwumbər puu tipuupəln ki tii nimi.
Maasin ga nya binib pam aatunwanbir pu,
aan Uwumbər di cha pinn bi. [29] M tuk nimi
la, maan ki nyu ŋisubil aanyun ngbaan, ki
ti saa bundaln m ni nimi ga kpaan nyu mu
nsanpəən ni, Nte Uwumbər aanaan ni na."
[30] Le bi gaa Uwumbər aalahn, ki buen Olif
aasui aajool paab.

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jənn 13.36-38)

[31] Yesu nan bui bi, "Kinyeek kee, ni
məmək ga san ki cha mi. Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke 'Uwumbər ga ku upihdaan, le
ipiih yaa.'† [32] Buyoonn Uwumbər ga fikr mi
nkun ni na, le m ga loln ni pu nsan ki buen
Galilee aatiŋ ni."
[33] Le Piita bui u, "Bi məmək yaa san ki cha
si kan, mma aan san cha si."
[34] Le Yesu bui u, "M tuk si mbamən la,
kinyeek kimina, aa ga len nfum mutaa ke
saa nyi mi le ukooja nin wii."
[35] Le Piita bui u, "Bi yaa po ban bi ku m ni
si kan, maan len ke maa nyi si."

† 26:31 : Lik Sekaria 13.7.

Le waadidiliib məmək mu len kina.

Yesu aah mee Uwumbər pu na
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

36 U ni waadidiliib nan ti fuu nibaa chee,
le bi yin nima chee ke Getsemane. Le u bui
bi, "Kal do man, aan m buen nibaa chee ki
ti mee Uwumbər." 37 Le u di Piita ni Sebedee
aajapətiib bilee na buen. Le usui bii sakpen
ki ti nyaŋ. 38 Le u bui bi, "Nsui bii ki ti nyaŋ.
Ni wu ke nkun aah wu pu na. Kaln do man,
ki li lik man."
39 Le u foor siib, ki doon lichichikr, le ki
mee Uwumbər, "Nte, aa yaa kii kina kan,
nyan mi falaa u choo na ni. Tə, ŋa saageehn,
ki taa ŋa maageehn."
40 Le u gir buen waadidiliib bitaa ngbaan
chee, ki ti mui bi də geen; le u baa Piita,
"Naa ŋmaa li ka lik kikurk kibaa aa? 41 Ni
li ka lik man, aan ki li mee Uwumbər, aan
ki taa koo ntəŋ ni. Nisui ban ke ni li lik, le
tiwon aa pəə."
42 Le u ki foor siib, ki ki mee Uwumbər, le
ki bui ke, "Nte, ni yaa kaa ye m nyan falaa u
choo na ni kan, cha saageehn ŋa." 43 Le u ki
gir buen waadidiliib chee, ki ti mui bi ki də
geen; ngeen nan joo bi sakpen a.
44 Le u siir cha bi, le ki ki foor siib, ki
ki mee Uwumbər taataa, ki ki bui u tibər
tichachaan ngbaan. 45 Le u ki gir buen
waadidiliib chee, ki ti baa bi, "Ni beenin
fuur, ki də geen la aa? Lik man, n-yoonn
fuu a. U kooh min Unibən Aabo ki di ŋa
titunwanbirdam aaŋaal ni la. 46 Fii, ti li cha
man. Lik, uja u kooh mi na peeni a."

Baah chuu Yesu pu na
(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jɔnn 18.3-12)

47 Waah laa bi len kina na, le Judas u
ye waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa
na fuu ni. Le kinipaak dii u. Bi nan joo
kijaak aajum ni jagbaali mam. Bi nan nyan
ni Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu yaab
aaninkpiib chee la. 48 Judas u kooh Yesu na
nan bui kinipaak ngbaan ke bi yaa ti kan u
moor unii u aatakpiln‡ na kan, uma le na,
bi chuu u.
49 Baah fuu ni Yesu ni waadidiliib aah bi
nin chee na, le Judas kpaan buen Yesu chee,
le ki ti bui u, "Uməmək, aa pəə əə?" le ki
moor utakpiln.
50 Le Yesu bui u, "Njə, aa chuun kinye?"
Le bi dan nan chuu Yesu mpəən. 51 Le
Yesu aadidiliib ponn ni ubaa yoor waajaak
aajuk ki gaa per Uwumbər aatotoorninkpel
aanaagbiija aatafal. 52 Le Yesu bui u, "Di
saajuk ngbaan ki di fu kijuchook ni. Binib
bimək yoor kijaak aajuk na, kijaak aajuk
le ga ku bi. 53 Saa nyi ke m yaa mee Nte
Uwumbər kan, u ga tun ni bituuntiib bi jer
ŋichur kipiik ni ŋilee na m chee dandana
aa? 54 M mu yaa ŋa kina kan, maan gbiin
Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na ke m ga ji
falaa u choo na."
55 N-yoonn ngbaan le u baa kinipaak ng-
baan, "Ni joo kijaak aajum, ni ŋichakukul
ni nan chuu mi ke maah ye ufifiir le na
aa? M nan bi Uwumbər Aadichal ni iwiin
məmək, ki tuk binib Uwumbər aabər, le naa
chuu mi. 56 Tə, nimina məmək ŋa ke ni
gbiin Uwumbər aabənabtiib aah nan ŋmee
pu na."
Le waadidiliib məmək san cha u.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibər pu
na
(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jɔnn
18.13-14, 19-24)

57 Binib bi nan chuu Yesu na nan di u
buen Uwumbər aatotoorninkpel Kayafas
aadichal ni, Uwumbər aakaal aaməməkb ni
Juu yaab aaninkpiib aah kuun nin chee na.
58 Le Piita paa Yesu pu, ki bi dandar, le ki ti
fuu Uwumbər aatotoorninkpel aachiln ni,
le ki koo ni, ki ti kal butəb aajab chee ke u lik
naah ga ti doo pu na. 59 Le Uwumbər aato-
toorninkpiib ni bibəjirb aaninkpiib məmək
ban binib bi ga məln inyamən ki paan Yesu
na, aan bi kan waataani ki ti ku u na. Le
biseeraadam pam dan nan məln inyamən
paan u. 60 Bi mu aa kan waataani. Kookoo
yaan le binyaməndam bilee dan nan bui bi
61 ke uja ngbaan bui ke u ga ŋmaa gbaa wii
Uwumbər Aadichal, ki ki maa ki iwiin itaa
daal.
62 Le Uwumbər aatotoorninkpel fii sil, ki
baa Yesu, "Saan len tibaa aa? Binib ngbaan
aah bii si pu na, ti gbii aan taa gbii?" 63 Le
Yesu si ŋmin. Le Uwumbər aatotoorninkpel
bui u, "Puu Uwumbər u fu na pu, aa ye
Uwumbər Aajapəən Kristo u Uwumbər lee
u na aan saa ye?"
64 Le Yesu bui u, "Ni ye saah len pu na. M
tuk nimi la, n-yoonn mu choo na, ni ga kan
min Unibən Aabo ka Uwumbər aaŋangii
wəb, ki ga kan mi ntaalangbam ni paacham
ki choo."

‡ 26:48 : Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mək ngeehn.

65 Waah len kina na, le Uwumbɔr
aatotoorninkpel chuu kar ubaa aawan-
peenkaan, le ki bui ke, “U di ubaa ŋaŋ
Uwumbɔr la. Taa ki ban seeraadam. Ni ŋun
waah sii Uwumbɔr pu na. 66 Ni dak kinye?”
Le bi bui ke, “U ŋeer ti ku u la.”
67 Le bi teei timɔɔtan ŋa unimbil wɔb, le
ki gbaa u. Bibaa mu gbaa u ntapam, 68 ki bui
u, “Kristo ngbaan, lem Uwumbɔr aabɔnabr
aaliin ki tuk timi, ulau faa si.”

Piita aah nee Yesu pu na
*(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; J*ɔnn 18.15-18, 25-27)

69 Piita nan ka lichiln ni. Le usapɔɔn u ye
ututunn na dan nan bui u, “Aa mu nan bi
Yesu u ye Galilee aatiŋ aanii na chee.”
70 Le u nee bi mɔmɔk aanimbil ni ki bui
u, “Maa nyi saah len pu na aatataa,” le ki
buen kikaakpaak ni. 71 Le usapɔɔn uken mu
ti kan u, le ki bui binib bi bi nima chee na,
“Uja wee mu nan bi Yesu u ye Nasaref aatiŋ
aanii na chee.”
72 Le u ki nee ki puu Uwumbɔr ke waa nyi
u.
73 Le ni kpee siib, le binib bi si nima
chee na dan nan bui u, “Ni ye mbamɔn, aa
ye waadidiliib ponn ni ubaa la; saaliin ni
baaliin kpaan la.”
74 Le u ki puu Uwumbɔr, le ki bui ke, “Maa
nyi uja ngbaan. M yaa mɔn nnyamɔn kan,
Uwumbɔr daa ntafal.”
Libuul ngbaan ni le ukooja wii. 75 Le Piita
teer Yesu aah ba tuk u pu na ke, “Aa ga len
nfum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin
wii.” Piita nan nyan lipaal, ki ti wii sakpen.

27

Baah nan di Yesu di buen Pailat aanimbiin ni pu na
*(Mak 15.1; Luk 23.1-2; J*ɔnn 18.28-32)

1 Ki woln kitaak le Uwumbɔr aato-
toorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib mɔmɔk
kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na. 2 Le bi
buu u tikululn, ki di u buen kitiŋ ngbaan
aaninkpel chee, bi yin u ke Pailat, ki ti di ŋa
uŋaal ni.

Judas aah ku ubaa pu na
(Lituln 1.18-19)

3 Tɔ, Judas u kooh Yesu na aah kan ke bi ga
ku Yesu na, le u jer waalandak, le ki ki giin
ni tikur aamombil piitaa ngbaan ke u ti di
tii Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab
aaninkpiib, 4 le ki bui bi, “M tun titunwanbir
la. M kooh unii u kaa kpa taani na ke bi ti
ku u.”
Le bi bui u, “Naa ye timi aabɔr. Ni ye
saabɔr la.”
5 Le u di ŋimombil ngbaan di lii Uwumbɔr
Aadichal ni, ki siir cha bi, le ki buen ti leen
ubaa ŋŋmin le ki kpo.
6 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib pii ŋi-
mombil ngbaan ki bui ke, “Ni ye nsin
aamombil la. Timi aakaal aa kii ke ti di kina
aamombil ŋa Uwumbɔr aamombil ni.” 7 Le
bi kpokl baah ga ŋa ŋi pu na, le ki di ŋi daa
Kiyakmaabuuk aapepel ke bi ti li sui bicham
nima. 8 Nima pu, le bi yin nima chee ke
“Nsin aatiŋ” ki nan saa dandana wee.
9-10 Le ni gbiin Uwumbɔr aabɔnabr
Jeremia aah nan len pu na ke, “Bi di tikur
aamombil piitaa le daa kiyakmaabuuk
aapepel, Uwumbɔr aah tuk bi pu na.
Ŋimombil ngbaan ye unii aadaak, Israel
yaab ngem aah len ke bi ga daa u pu na.”*

*Pailat aah jin Yesu tib*ɔr pu na
*(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; J*ɔnn 18.33-38)

11 Bi nan di Yesu ti siin kitiŋ ngbaan
aaninkpel Pailat aanimbiin ni. Le Pailat baa
u, “Aa ye Juu yaab aabɔr la aa?”
Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”
12 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab
aaninkpiib bii Yesu. Le waa len tibaa.
13 Le Pailat baa u, “Saa ŋun baah bii si
sakpen pu na aa?”
14 Le Yesu si ŋmin, kaa len tibaa. Le ni gar
Pailat pam.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
*(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; J*ɔnn 18.39–19.16)

15 Njim ngbaan aayoonn yaa nan saa kan,
Pailat ga nyan unaagbiija u kinipaak ban
u na ki lii. 16 N-yoonn ngbaan unaagbiija
u kpa liyimbil na nan bi kiyondiik ni. Bi
nan yin u ke Barabas. 17 Kinipaak aah kuun
na, le Pailat baa bi, “Ni ban m nyan ŋma
kiyondiik ni? Barabas le aan Yesu u bi yin
u ke Kristo ngbaan na?” 18 Pailat nan bee ke
bi kpa lipiipoln Yesu pu, nima le cha bi di u
ŋa uŋaal ni.
19 Buyoonn u bi ji Yesu tibɔr na, Pailat
aapuu nan di unii tun ni, ke u li nyi ki taa
ŋa uja nyaan ngbaan nibaa; ke uja ngbaan

* 27:9-10 : Lik Sekaria 11.12-13.

pu, u daŋ tidaŋ ti muk u sakpen na kinyeek
na.
20 Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu
yaab aaninkpiib bui kinipaak ngbaan ke bi
tuk Pailat ke u di Barabas lii, ki ku Yesu.
21 Tɔ, le Pailat ki baa bi, “Bijab bilee ngbaan
ponn ni, m ga di ulau lii?”

Le bi bui u, “Di Barabas lii.”
22 Le Pailat baa bi, “Yesu u bi yin u ke
Kristo ngbaan na, m ga ŋa u kinye?”

Le bi məmək bui u, “Kpaa u ndəpuinkoo
pu.”
23 Le u ki baa bi, “Ba ŋa? U tun bakaa
bayoo?”

Le bi moo tar mpəən pu ke, “Kpaa u
ndəpuinkoo pu,” le ki ban bi ŋma tijar.
24 Pailat mu kan ke waan ŋmaa ŋa nibaa,
le ki ban nnyun, ki ŋir uŋaal binimbil ni, ki
len ke, “Uja nyaan ngbaan aasin aa bi ŋŋaal
ni. Ni ye nimi aabər la.”
25 Le bi məmək bui u, “Cha waasin li bi
timi, ni timi aabim aaŋaal ni.”
26 Le Pailat nyan Barabas lii, ki cha waajab
lue Yesu ŋinaalab, le ki di u ŋa biŋaal ni, bi
ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

Butəb aajab aah yook Yesu pu na
*(Mak 15.16-20; J*ɔnn 19.2-3)

27 Butəb aajab ngbaan nan di Yesu koo
Pailat aadichal ni, le ki kuun ni bijab bi
gur na ki nan gob u. 28 Le bi chuu peer
waawanpeenkaan, ki di libəkumaln peen u,
29 le ki di ikokon luu kiyikpupuk, ki di chiŋ u,
ki di lidabil ŋum uŋangii ni ke ubər na, le ki
gbaan unimbiin ni, ki ŋa u mbənyun, ki bui
u, “Juu yaab Aabər, aa pəə əə?” 30 le ki teei
timəətan lə u, le ki gaa lidabil ngbaan ki di
faa uyil paab. 31 Baah ŋa u mbəənyun ki ti
doo na, le bi chuu peer libəkumaln ngbaan,
le ki di waawanpeenkaan peen u, le ki joo u
cha, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

*Baah kpaa u nd*əpuinkoo pu pu na
*(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; J*ɔnn 19.17-
27)

32 Baah cha na, le bi kan uja ubaa, u ye
Sairene aatiŋ aanii, aan bi yin u ke Simonn
na. Le bi chuu u mpəən ke u tun Yesu
aadəpuinkoo. 33 Le bi ti fuu nibaa chee. Bi
yin nima chee ke Golgota. Golgota aatataa
le ye ke “Kiyikpaŋ aapepel.” Baah fuu nima
chee na, 34 le binib bibaa di ndaan ni nnyək
ki di ŋmal təb ponn ni, ki di tii Yesu ke u
nyun. Waah lak lik na, le u yii, kaa nyun.
35 Le butəb aajab ngbaan kpaa u
ndəpuinkoo pu, ki di waawanpeenkaan ti
yakr təb, le ki too inaan ke bi lik bimək
aah ga kan ni na,† 36 le ki ka lik u. 37 Bi nan
ŋmee kigbaŋ budabu cha bi ku u na, ki di
tam waadəpuinkoo pu, uyil paab. Kigbaŋ
ngbaan len ke, “Yesu u ye Juu yaab Aabər
na le na.” 38 Le bi di bififiirb bilee mu kpaa
idəpuinkee pu. Bi nan di ubaa kpaa uŋangii
wəb, ki di uken kpaa uŋangan wəb.
39 Le binib bi jer nima chee na sii u, ki
gbakr biyil, 40 le ki bui u, “Si u len ke aa
ga gbaa wii Uwumbər Aadichal ki ki maa li
iwiin itaa na, aa yaa ye Uwumbər Aajapəən
kan, sunn ni ndəpuinkoo pu, ki ŋmar.”
41 Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni
Uwumbər aakaal aaməməkb, ni Juu yaab
aaninkpiib mu ŋa u mbəənyun, ki bui ke,
42 “U nan gaal biken lir, kaan ŋmaa gaa ubaa
lii ki ŋmar. U yaa ye Juu yaab Aabər kan,
u sunn ni ndəpuinkoo pu, aan ti gaa u ki
kii. 43 U gaa Uwumbər ki kii, ki bui ke u ye
Uwumbər Aajapəən. Uwumbər yaa ban u
kan, cha u gaa u lii dandana.”
44 Le bififiirb bi bi di kpaa u chee
idəpuinkee pu na mu sii u kina.

Yesu aah kpo pu na
*(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; J*ɔnn 19.28-
30)

45 Nwiin kaasisik ni le itingbaan məmək
bəln, ki ti saa nwiin aah kpar pu na. 46 Nwiin
aah kpar na, le Yesu teen mpəən pu, “Eli,
Eli, lama sabaktani.” Naatataa le ye ke,
“Maawumbər, Maawumbər, ba pu aa siir
cha mi?”‡
47 Binib bi si nima chee na aah ŋun waah
teen pu na, le bibaa bui ke, “Uja ngbaan yin
Elaija la.” 48 Libuul ngbaan ni le bi ponn ni
ubaa san buen ki ti yoor nkiisuk, ki nan di
bən ndaan mu məən na ni, le ki di ŋa lidabil
pu ki di ŋa uməb chee ke u moor.
49 Le binib bi gur na bui ke, “Di cha. Cha
ti lik ke Elaija ga dan nan gaa u lii aan waan
dan.”
50 Le Yesu ki teen mpəən pu, le ki cha
waawiin nyan, le ki kpo.
51 N-yoonn ngbaan, le likekeln li yakr
Uwumbər aadiik ni nfum mulee na chuu
kar paacham ki ti saa kitiŋ. Le kitiŋ deŋ, le

† 27:35 : Lik Ilahn 22.18. ‡ 27:46 : Lik Ilahn 22.1.

ŋitakpasakpiin chuu war. [52] Ŋikaakul ngem
mu chuu piir, le Uwumbɔr aanib bi nan
kpo na pam fikr nkun ni, ki nyan ŋikaakul
ngbaan ponn ni. [53] Buyoonn Yesu fikr nkun
ni na, le bi koo Jerusalem aatiŋ ni, ki di
bibaa mɔk binib pam.
[54] Butɔb aajab aaninkpel, ni binib bi bi u
chee ki si kii Yesu na aah kan kitiŋ aah deŋ
pu na, ki kan tiwan nimɔk ŋa na, le ijawaan
chuu bi sakpen. Le bi bui ke, "Mbamɔn, u
sil ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la."
[55] Bipiib pam mu nan bi nima, ki si dan-
dar, ki si lik. Bi nan ye bipiib bi nyan ni
Galilee aatiŋ ni ki dii Yesu, ki tun lituln ki
ter u na. [56] Bi ponn ni ubaa ye Mari Magda-
lene; uken mu ye Mari, u ye Jems ni Josef
aana na; uken mu ye Sebedee aajapɔtiib
aana.

Baah sub Yesu pu na
*(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; J*ɔnn 19.38-
42)

[57] Kijook aah joor na, le uwankpadaan
ubaa, u ye Arimatea aatiŋ aanii na fuu ni. Bi
yin u ke Josef. U mu nan dii Yesu. [58] Le uja
ngbaan buen Pailat chee ki ti bui u, "Tiin
mi Yesu aawon." Le Pailat bui waajab ke bi
di ti tii u. [59] Le Josef yoor Yesu aawon, ki di
poo likekenyaan ni, [60] ki di ti sub kitakpaluŋ
ni. Kitakpaluŋ ngbaan le Josef nan cha bi
gbii ki, uma ubaa pu. Baa nan kee sub unii
ubaa ki ponn ni. Waah di Yesu sub na,
le u di litakpasakpeln li pee na, ki di leŋ
mbisamɔb, le ki buen. [61] Le Mari Magdalene
ni Mari uken mu bi nima chee, ki ka gbɔk
kitakpaluŋ ngbaan.

Bikikiirb aah kii Yesu aakaakul pu na

[62] Le ki woln Juu yaab aakpaakool daal, le
Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii yaab
kuun Pailat chee, [63] le ki bui u, "Timi
aaninkpel, ti teer ke unyamɔndaan ngbaan
aah nan bi na, u nan bui ke u yaa kpo kan,
iwiin itaadaal u ga fikr nkun ni. [64] Nima pu
na, cha bijab li kii waakaakul, ki ti saa iwiin
itaa daal, waadidiliib taa dan nan kur u, ki
bui binib ke u fikr nkun ni la. Bi yaa ŋa
kina kan, kookoo aanyamɔn mue ga jer ŋjan
yoo."
[65] Le Pailat bui bi, "Tɔ, yoor bikikiirb, ki li
cha man, ki ti cha bi li kii waakaakul naah
ban pu na."
[66] Le bi buen ki ti dab litakpal li leŋ
likaakul aamɔb na, ki cha bikikiirb ka kii li.

28

Yesu aah fikr nkun ni pu na
*(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; J*ɔnn 20.1-10)

[1] Juu yaab aakpaakool aah jin ki woln
kitaak na, le Mari Magdalene ni Mari
uken na buen ti lik likaakul ngbaan
kichakpinaanyeek ni. [2] Le kitiŋ deŋ sakpen;
ba pu? Uwumbɔr aatuun ubaa nan nyan
ni paacham, le ki nan chuu lekr litakpal
ngbaan, le ki kal li pu. [3] U nan moor lak lak
ke utaal aah moor pu na. Waawanpeenkaan
piin chain ke nkokoyon na. [4] Bikikiirb aah
kan u na, le ijawaan chuu bi sakpen, le
biwon gbaa, le bi lir ki fik.
[5] Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui bipiib
ngbaan, "Ni taa san ijawaan man. M nyi ke
ni ban Yesu u bi nan kpaa u ndɔpuinkoo pu
na la. [6] Waa bi do. U fikr nkun ni, waah
nan len pu na. Dan man ki nan lik waah ba
dɔ nin chee na, [7] aan ki buen mala ki ti tuk
waadidiliib ke u fikr nkun ni a, ki loln bi pu
nsan ki cha Galilee aatiŋ ni. Bi ga ti kan u
nima. Nimina le m ban m tuk nimi."
[8] Bipiib ngbaan nan san ijawaan, ki mu tee
kpa mpopiin pam. Le bi siir likaakul chee
mala, ki san buen ke bi ti tuk Yesu aadidiliib
Uwumbɔr aatuun ngbaan aah tuk bi pu na.
[9] Baah cha na, le Yesu ton bi nsan ni, le ki
doon bi. Le bi gbaan unimbiin ni, ki joo u,
le ki dooni u. [10] Le u bui bi, "Taa san ijawaan
man. Li cha ki ti tuk maadidiliib ke bi li cha
Galilee. Bi ga ti kan mi nima chee."

*Bikikiirb aah m*ɔln inyamɔn pu na

[11] Bipiib ngbaan aah cha na, le bikikiirb bi
nan kii Yesu aakaakul na buen Jerusalem,
ki ti tuk Uwumbɔr aatotoorninkpiib ti-
wan nimɔk ŋa na. [12] Le Uwumbɔr aato-
toorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib kuun
tɔb chee, le ki kal ki kpokl, le ki nyan ŋi-
mombil pam, ki di tii bikikiirb ngbaan, [13] le
ki bui bi, "Li cha man ki ti ŋmann binib ke
naah dɔ geen kinyeek na, le waadidiliib dan
ki nan nyan u likaakul ni. [14] Kitiŋ aaninkpel
yaa ŋun ke ni len ke ni dɔ geen, ki yaa jin
nimi tibɔr kan, ti ga nyan nimi."
[15] Le bikikiirb ngbaan gaa ŋimombil ng-
baan, le ki buen ti tuk binib ke Yesu aa-
didiliib dan nan nyan waawon likaakul ni a.
Nima pu le Juu yaab beenin len kina ki nan
saa din.

*Yesu aah di ubaa m*ɔk waadidiliib pu na
*(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; J*ɔnn 20.19-23;
Lituln 1.6-8)

[16] Yesu aadidiliib kipiik ni ubaa na nan
buen lijool libaa paab, Galilee aatiŋ ni, Yesu
aah nan mək bi nin chee na. [17] Le Yesu fuu ni
bi chee. Baah kan u na, le bi gbaan unimbiin
ni ki doon u. Le bibaa mu joo beeni.
[18] Le Yesu bui bi, "Uwumbər tii mi mpəən
məmək, paacham ni taab. [19] Li cha man
ŋinibol məmək chee, ki ti ŋa bi maadidiliib,
ki muin bi nnyun ni, Nte Uwumbər, ni min
Ujapəən, ni Nfuur Nyaan aayimbil pu, [20] ki
tuk bi ke bi li keei maah tuk nimi pu na
məmək. Teer man ke m bi ni chee n-yoonn
məmək, ki nan saa dulnyaa aadoon."

Tibɔnyaan ti MAK ŋmee ti na

Jɔnn u nan muin binib nnyun ni na aabɔr

(Matiu 3.1-12; Luk 3.1-18; Jɔnn 1.19-28)

1 Tibɔr timina le ye Uwumbɔr Aajapɔɔn
Yesu Kristo aabɔnyaan. 2 Uwumbɔr
aabɔnabr Aisaya nan ŋmee waabɔr ngbaan
aah ga piin pu na. U nan ŋmee ke Uwumbɔr
bui Waabo ke,
" 'Maatutunn sɔ. M tun ni u ke u loln ni
nsan,
ki nan toor nsan ki siin si.'*
3 Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar ke,
'Toor Uwumbɔr aasan man,
ki ŋa waasan mu li tok ki tii u.' "†
4 Kina le uja ubaa nyan sil nteersakpiin ni,
bi yin u ke Jɔnn. U nan muini binib nnyun
ni, le ki mooni ke, "Kpeln nimi aabimbin
man aan Uwumbɔr di cha nimi aatunwan-
bir pinn nimi, le m ga muin nimi nnyun ni."
5 Le kinipaak nyan Judea aatim mɔmɔk ni,
ni Jerusalem aatiŋ ni, ki dan u chee, ki nan
kpiir baatunwanbir tuk Uwumbɔr. Le Jɔnn
muin bi nnyun ni, Jɔɔdann aamɔɔl ni.
6 Jɔnn nan pee kikpalk ki bi nan di laaku-
mii aakor luu ki na. U nan di ligbapapaln
buu uchaŋ ni. Waajikaar nan ye itoon ni
tisiir la. 7 U nan mooni kinipaak ngbaan ke,
"Unii u jer mi na paan ni m pu la. Maa ŋeer
ke m gbiln waanaatak aaŋmin ki tii u. 8 Mma
muin nimi nnyun ni la. Uma le ga nan di
Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin nimi."

Waah muin Yesu nnyun ni pu na
(Matiu 3.13–4.11; Luk 3.21-22; 4.1-13)

9 N-yoonn ngbaan le Yesu nyan Nasaref,
kitiŋ ki bi Galilee ni na, ki dan Jɔnn chee.
Le Jɔnn muin u nnyun ni, Jɔɔdann aamɔɔl
ni. 10 Yesu aah nyan nnyun ni na, le u kan
kitaapaak chuu piir, le ki kan Uwumbɔr
Aafuur Nyaan sunn ni ki nan tɔŋ u pu, ki
naahn linanjel. 11 Le nneel nyan ni paacham
ki len ke, "Aa ye Njapɔɔn u m gee si na la.
Nnimbil gbiin si."‡
12 N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr Aafuur
Nyaan di Yesu buen nteersakpiin ni. U nan
ti bi nima iwiin imonko ilee la. Le kinimbɔŋ
tɔŋni u nima. 13 Timoor ni aapeel mu nan
bi nima. Le Uwumbɔr aatuuntiib nyan ni
paacham ki dan nan ŋa u tiŋann.
14 Le binib nan chuu Jɔnn ki di u ŋa
kiyondiik ni. Nee aapuwɔb, le Yesu buen
Galilee aatiŋ ni, ki ti mooni Uwumbɔr
aabɔnyaan, 15 le ki bui ke, "N-yoonn fuu a.
Uwumbɔr aanaan peen ni a. Kpeln nimi
aabimbin man, ki gaa tibɔnyaan tee ki kii
man."

Yesu aah yin bijanbam binaa pu na
(Matiu 4.12-22; Luk 4.14-15; 5.1-11)

16 Yesu nan chuun kpak Galilee
Aanyusakpem aagbaan, le ki ti kan Simonn
ni unaal Andru bi mae kipɔɔk nnyun ni;
bi ye bijanbam la. 17 Le Yesu bui bi, "Dii
mi man, aan m cha ni ban binib ki nan
tii Uwumbɔr." 18 Waah len kina na, libuul
ngbaan ni le bi siir cha baapɔr, ki dii u.
19 Le u foor siib ki kpee, le ki kan Jems ni
unaal Jɔnn, bi ye Sebedee aajapɔtiib na. Bi
nan bi baaŋɔb ponn ni, ki bi leŋni baapɔr.
20 Libuul ngbaan ni le Yesu yin bi. Le bi
siir cha bite Sebedee ni waatutum buŋɔb
ngbaan ponn ni, le ki dii Yesu.

Yesu aah nyan tiyayaar uja ni pu na
(Luk 4.31-37)

21 Le bi ti fuu Kapenaum aatiŋ ni. Juu yaab
aakpaakool daal, le Yesu koo mmeen aadiik
ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr. 22 Waah tuk
bi tibɔr ti na, le ni gar bi pam. U tuk bi ke
unii u kpa Uwumbɔr aapɔɔn na la, kaa tuk
bi ke Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb aah tuk
bi pu na.
23 Le uja u tiyayaar joo u na bi mmeen
aadiik ngbaan ni, 24 le ki teen ke, "Sin Yesu u
ye Nasaref aatiŋ aanii na, aa ban ba ti chee?
Aa dan aa nan ŋa timi fam la aa? M nyi si.
Aa ye Uwumbɔr aanii u ye chain na la."
25 Le Yesu kae tiyayaar ngbaan, ki len ke,
"Ŋmim. Di uja ngbaan lii."
26 Le tiyayaar ngbaan cha uja ngbaan aa-
won gbaa, le ki teen mpɔɔn pu, ki di u lii.
27 Le ni gar bi mɔmɔk pam. Le bi baa tɔb,
"Ba sɔ? Ni ye mmɔkm pɔɔn la aa? U kpa
mpɔɔn, le ki tuk tiyayaar ke ti di binib lii, le
ti kii waamɔb."
28 Nima pu na, Yesu aayimbil nan moon
Galilee aatingbaan mɔmɔk ni.

Yesu aah tii bibum pam laafee pu na
(Matiu 8.14-17; Luk 4.38-41)

* 1:2 : Lik Malakai 3.1. † 1:3 : Lik Aisaya 40.3. ‡ 1:11 : Lik Aisaya 42.1.

[29] Yesu ni binib bi dii u na nan nyan
mmeen aadiik ngbaan ni, le ki buen Simonn
ni Andru aadichal ni. Jems ni Jɔnn mu nan
dii bi. [30] Le Simonn aapuu aana bun, ki dɔ
kidiik ni. Le uwon ton. Le bi tuk Yesu ke
u bun la. [31] Le Yesu buen u chee, ki ti chuu
uŋaal, ki fiin u kaan. Le uwon sɔŋ. Le u
chann bi tichann.
[32] Liyaadaal aajook, buyoonn nwiin lir na,
binib nan dan Yesu chee, le ki joo ni bibum
mɔmɔk, ni tiyayaar aah joo binib bi na
mɔmɔk. [33] Kitiŋ ngbaan aanib mɔmɔk nan
kuun nima, Simonn ni Andru do linampal.
[34] Bibum ngbaan nan wiir pam ki nan kpa
iween aabɔŋ aabɔŋ na, le Yesu cha bi pɔɔk,
ki nyan tiyayaar aah joo binib bi na mu.
Tiyayaar ngbaan aah nan nyi waah ye unii
u na, waa nan tii ti nsan ke ti len tibaa.

Yesu aah tuk binib Uwumbɔr aabɔr
Galilee aatim ni pu na
(Luk 4.42-44)

[35] Njan aakooja aah wii na, le Yesu fii ki
nyan lipaal, ki buen nibaa chee, le ki ti bi
nima ubaa ki mee Uwumbɔr. [36] Naah woln
kichakpiik ni na, le Simonn ni ujɔtiib mu fii
ki nyan, ki bi ban u, [37] le ki ti kan u, le ki bui
u ke, "Binib mɔmɔk bi ban si la."
[38] Le u bui bi, "Cha ti buen ntim muken ni,
aan m ti tuk bi mu Uwumbɔr aabɔr. Nima le
cha m nyan ni Uwumbɔr do."
[39] Le u buen Galilee aatim mɔmɔk ni, ki
koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr
aabɔr, le ki nyan tiyayaar binib ponn ni.

Yesu aah cha ukɔndaan pɔɔk pu na
(Matiu 8.1-4; Luk 5.12-16)

[40] Ukɔndaan ubaa nan dan Yesu chee, le ki
nan gbaan unimbiin ni, ki garŋ u ke u ter u,
le ki bui u ke, "Aa yaa gee kan, aa ga ŋmaa
cha m pɔɔk."
[41] Le kinimbaak chuu Yesu. Le u taln
uŋaal, ki meeh u, ki bui u, "M gee. Aa
pɔɔk." [42] Libuul ngbaan ni le u pɔɔk, kaa ki
ye ukɔndaan. [43] Le Yesu bui u ke u li cha, ki
sur u mbamɔm ke, [44] "Li nyi ki taa tuk unii
ubaa. Li cha Uwumbɔr aatotoor chee, ki ti
di aabaa mɔk u, ki toor kitork tii Uwumbɔr
ke Moses aakaal aah len pu na. Nima le ga
mɔk binib ke aa pɔɔk a."
[45] Le uja ngbaan buen, ki joo tibɔr ngbaan
tuk binib mɔmɔk. Waah ŋa kina na, le
Yesu aa ki ŋmaa koo kitiŋ kibaa ni, binib
aanimbil ni. U nan gur bi kipɔɔk ni la. Le
binib nya itingbaan mɔmɔk ni, ki chaa u
chee.

2

Yesu aah cha uja u aawon faan na pɔɔk pu
na
(Matiu 9.1-8; Luk 5.17-26)

[1] Iwiin ilee aah jer na, le Yesu ki gir buen
Kapenaum aatiŋ ni. Le binib ŋun ke u
bi linampal. [2] Le kinipaak kuun ni nima
chee. Baah wiir pu na, mpaan aa nan ki
gur mbisamɔb chee, ubaa ki sil. Le u tuk bi
Uwumbɔr aabɔr. [3] Waah bi tuk bi Uwumbɔr
aabɔr na, le binib bibaa fuu ni, ki luln ni unii
u aawon faan na likekeln ni. Binib binaa
le nan luln ni u. [4] Kinipaak ngbaan pu, baa
nan ŋmaa koo ni Yesu chee. Le bi jon kidiik
paab,* ki chee liboln ki tuur waah si nin
chee kidiik ponn ni na, le ki di baah luln ni
unii u likekeln ni na ŋa liboln ngbaan ponn
ni, ki di u bil Yesu aanimbiin ni. [5] Le Yesu
kan baah gaa u ki kii mbamɔm pu na, le ki
bui uja u aawon faan na ke, "Maabo, m di
cha pinn saatunwanbir."
[6] Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa nan
ka nima, le ki bi dak bisui ni ke, [7] "Ba
ŋa uja wee len kina? U sii Uwumbɔr la.
Ubaa aan ŋmaa di cha pinn titunwanbir, see
Uwumbɔr baanja."
[8] Le Yesu bee baah dak pu na, le ki baa bi,
"Ba ŋa ni dak kina nisui ni? [9] Maah bui uja
u aawon faan na ke m di cha waatunwanbir
pinn u na le pɔɔ, aan m yaa bui u ke u fiin
ki yoor waawandookaan ki li chuun, le pɔɔ?
[10] M ga mɔk nimi ke min, Unibɔn Aabo kpa
mpɔɔn dulnyaa wee ni ke m di cha pinn
titunwanbir." Waah len kina na, le u bui uja
u aawon faan na ke, [11] "M bui si la, fiin, ki
yoor saawandookaan, ki li chaa kun."
[12] Libuul ngbaan ni le u fii sil, ki yoor
waawandookaan, ki nyan lipaal bi mɔmɔk
aanimbil ni. Le ni gar bi mɔmɔk pam. Le
bi nyuŋ Uwumbɔr ki bui ke, "Taa kee kan
kina."

Yesu aah yin Liifai pu na
(Matiu 9.9-13; Luk 5.27-32)

[13] Yesu nan ki gir buen nnyusakpem ni. Le
kinipaak dan u chee. Le u tuk bi Uwumbɔr
aabɔr. [14] Waah cha na, le u kan ulampoogaar
ubaa u ka baah gaal lampoo nin chee na. Bi

* 2:4 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

yin u ke Liifai, le ute ye Alfeus. Le Yesu bui
u, “Li dii mi.” Le u fii, ki dii u.
15 Nee aapuwəb, le Yesu bi Liifai do, ki bi
ji tijikaar. Le bilampoogaab ni titunwan-
birdam nan wiir, ki dii Yesu. Le bi ponn
ni pam mu ka u ni waadidiliib chee, ki bi
ji tijikaar. 16 Le Uwumbər aakaal aaməməkb
bibaa, bi ye Farisii yaab na aah kan ke Yesu
bi ji bilampoogaab ni titunwanbirdam chee
tijikaar na, le bi baa waadidiliib, “Ba ŋa
u ji bilampoogaab ni titunwanbirdam chee
tijikaar?”
17 Le Yesu ŋun baah len pu na, le ki bui
bi, “Binib bi kpa laafee na aa ban dəkta,
see bi bun na le ban dəkta. Maa dan ke m
nan yin bininyaam. M dan ke m nan yin
titunwanbirdam bi nan kpeln baabimbin
la.”

*Kim*əlul aabər
(Matiu 9.14-17; Luk 5.33-39)

18 Le Jənn aadidiliib ni Farisii yaab nan
bi lulni buməb. Le binib bibaa dan nan
bui Yesu ke, “Jənn aadidiliib ni Farisii yaab
aadidiliib lulni buməb la. Ba pu saadidiliib
ma aa lulni?”
19 Le u baa bi, “Bicham bi dan bi nan
ji ubəndinn aajim na ga ŋmaa lul buməb
buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii.
Buyoonn upiidinn bi bi chee na, baan ŋmaa
lul buməb. 20 N-yoonn mu choo, le bi ga
chuu nyan upiidinn na bi chee mpəən.
N-yoonn ngbaan le bi ga lul buməb.
21 “Ubaa aan di likekepəln aageln, ki di leŋ
libəkukpokl. U yaa ŋa kina kan, likekepəln
aageln na ga kar libəkukpokl na. Liboln
ngbaan ga waar ki jer njan yaan. 22 Ubaa mu
aan di ndawiin, ki di ŋa kilookpok ponn ni.
U yaa ŋa kina kan, kilookpok na ga puu, ki
bii. Ndaan na mu ga kpir. Bi ga di ndawiin
ki di ŋa kiloopəŋ ni la.”

*Juu yaab aakpaakool daal aabə*r
(Matiu 12.1-8; Luk 6.1-5)

23 Juu yaab aakpaakool libaa daal, le Yesu
ni waadidiliib bɔ dii kisaak kibaa ponn ni.
Baah chuun ki cha na, le waadidiliib joo
tijikaar na geei, bi ti ŋmɔ. 24 Le Farisii yaab
nan baa Yesu ke, “Ba ŋa saadidiliib ŋani
kina? Timi aakaal aa kii ke bi ŋa kina
likpaakool daal.”
25 Le u baa bi, “Naa karn Ubər David aah
nan ŋa pu na aa? Nkon nan joo u ni
waanib. Baa nan kpa tijikaar. 26 Le u koo
Uwumbər Aadichal ni, buyoonn Abiatar
nan ye Uwumbər aatotoorninkpel na, le ki
di Uwumbər aaboroboro ŋman, ki joo ti tii
waanib mu, bi ŋman. Baah ŋa kina na, le
bi bii Moses aakaal mu len ke Uwumbər aa-
totoorb baanja le ga ŋmə boroboro ngbaan
na.
27 “M tuk nimi la, unibən pu le likpaakool
daal bi, naa ye likpaakool daal pu le unibən
bi. 28 Min Unibən Aabo le ye likpaakool daal
mu Aadindaan.”

3

*Yesu aah cha uja u aaŋaal faan na pə*ək pu
na
(Matiu 12.9-14; Luk 6.6-11)

1 Le u ki gir buen mmeen aadiik ni. Le uja
u aaŋaal faan na bi nima. 2 Le bi lik Yesu,
ke u ga cha uja ngbaan pəək likpaakool daal
aan waan cha u pəək. Ba pu? bi ban bi kan
nsan aan ki galn u ke u bii likpaakool daal.
3 Le Yesu bui uja u aaŋaal faan na ke, “Nan
sil tikaasisik ni,” 4 le ki baa bi, “Likpaakool
daal kan, ti ga ŋa ni ŋan na aan ni kaa ŋan
na? Ti ga tii unii limɔfal aan ti ga ku u? Timi
aakaal mək timi kinye?”
Le baa len tibaa. 5 Le u lik bi məmək, le
ki gee liŋuul bi pu. Bitafal aah pəə pu na,
le ni bii usui. Le u bui uja u aaŋaal faan na
ke, “Taln aaŋaal.” Le u taln uŋaal. Le mu
pəək. 6 Le Farisii yaab ngbaan nyan lipaal, le
ki buen Ubər Herod aanib chee, le ki kpokl
baah ga ŋa pu ki ku Yesu na.

*Kinipaak aah nan kuun nnyusakpem chee
pu na*

7 Yesu ni waadidiliib nan buen Galilee
Aanyusakpem ni. Le kinipaak dii u. Bi nyan
ni Galilee aatim ni la, ni Judea aatim ni,
8 ni Jerusalem, ni Idumea aatim ni, ni ntim
mu bi Jəədann aaməədapuul na, ni Taya ni
Saidonn aatingbaan ni. Bi nan wiir sakpen
a. Bi ŋun Yesu aah tun lijinjiir aatun pu
na. Nima le cha bi dan u chee. 9 Le u bui
waadidiliib ke bi di buŋəb deen nnyun pu,
nnyusakpem aagbaan chee, aan u koo ni,
kinipaak ngbaan taa muen u. 10 U nan tii
binib pam laafee. Nima le bibum məmək
tur təb, bi ti fuu u chee aan ki di biŋaal meeh
u. 11 Tiyayaar ti joo binib na aah kan u na, le
ti cha bi gbaan unimbiin ni, le ki teen ke,
“Aa ye Uwumbər Aajapəən la.”
12 Le Yesu kae tiyayaar ngbaan ke, “Taa li
joo mi mooni man.”

Yesu aah nyan waakpambalb kipiik ni bilee pu na
(Matiu 10.1-4; Luk 6.12-16)

13 Yesu nan jon lijool paab, le ki yin waah
ban binib bi na ke bi dan u chee. Le bi dan
u chee. 14 Le u nyan bijab kipiik ni bilee, bi ti
li bi u chee. Le u yin bi ke waakpambalb.
U nyan bi ke u tun bi, aan bi ti tuk binib
Uwumbɔr aabɔr, 15 ki li kpa mpɔɔn ki nyan
tiyayaar binib ni.
16 Waah nyan bijab kipiik ni bilee bi na
aayimbil sɔ: Simonn, le Yesu duln u ke
Piita; 17 Jems ni unaal Jɔnn bi ye Sebedee
aajapɔtiib na, le Yesu duln bi ke Boanejes.
Boanejes aatataa le ye ke "Binib bi tar ke
utaal na"; 18 ni Andru, ni Filip, ni Batolomiu,
ni Matiu, ni Tomas, ni Jems u ye Alfeus
aajapɔɔn na; ni Tadeus; ni Simonn u nan
ban u kuln waatiŋ aadim na; 19 ni Judas
Iskariot, u ga nan kooh uma Yesu na.

*Binib bibaa aah sii Uwumb*ɔr Aafuur Nyaan pu na
(Matiu 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10)

20 Le Yesu chaa kun. Le kinipaak ki kuun
ni u chee. Nima pu na, u ni waadidiliib aa
nan kpa nsan bi ji tijikaar. 21 Udoyaab aah
ŋun kina na, le bi dan bi nan chuu u; ba pu?
bi ŋun binib len ke u waar la.
22 Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bi nyan ni
Jerusalem na le bui ke kinimbɔŋ, ki bi yin ki
ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le
joo u ki tii u mpɔɔn ke u nyan tiyayaar binib
ni.
23 Baah len kina na, le Yesu yin bi ke bi dan
u chee, le ki ŋak bi ŋiyataŋak ke, "Kinimbɔŋ
ga ŋa kinye ki nyan kima kinimbɔŋ binib ni?
24 Kitiŋ kibaa ni aanib yaa yakr ki yaa jaa ki-
jaak kan, kitiŋ ngbaan ga bee yɔli. 25 Lidichal
libaa ni aanib yaa yakr ki jaa kijaak kan,
lidichal ngbaan ga bee yɔli. 26 Kinimbɔŋ
aanaan yaab yaa yakr ki jaa kijaak kan, kaan
ki ŋmaa sil. Kaanaan ga doo."

*Yesu aah nyaŋ mp*ɔɔndaan kinimbɔŋ ki
bii kaawan pu na
(Matiu 12.29; Luk 11.21-22)

27 "Ubaa aan ŋmaa koo mpɔɔndaan*
aadichal ni, ki bii waawan, see u puen buu
u le waahr, le ki nin bii waadichal.
28 "M tuk nimi mbamɔn la, Uwumbɔr ga di
cha binib aatunwanbir mɔmɔk ki pinn bi. Bi
yaa sii u kan, u ga di cha pinn bi. 29 Uwumbɔr
Aafuur Nyaan ma kan, unii yaa sii muma
kan, Uwumbɔr aan di cha pinn u. U ga li
kpa taani n-yoonn mu kaa kpa ndoon na."
30 Binib bibaa nan bui ke tiyayaar le joo Yesu.
Nima le cha u len kina.

Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na
(Matiu 12.46-50; Luk 8.19-21)

31 Le Yesu aana ni unaatiib fuu ni ki si
lipaal, le ki tun unii ke u ti yin Yesu. 32 Le
kinipaak ka gob Yesu. Le bi tuk u, "Lik, aana
ni aanaatiib si lipaal ki ban si la."
33 Le u baa bi ke, "Ŋma ye nna? Bilabi ye
nnaatiib?" 34 le ki fenn toŋ waadidiliib bi ka
gob u na, le ki bui ke, "Lik, nna ni nnaatiib
sɔ. 35 Ba pu? unii umɔk ŋani Uwumbɔr aah
gee pu na, uma le ye nnaal, ni nninkpan, ni
nna."

4

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl
(Matiu 13.1-9; Luk 8.4-8)

1 Yesu nan ki gir buen Galilee
aanyusakpem aagbaan, ki ti tuk binib
Uwumbɔr aabɔr. Le kinipaak sakpeŋ ki
kuun ni u chee. Baah wiir pu na, le u koo
kal buŋɔb ni, nnyun ni. Kinipaak ngbaan
mu nan si nnyusakpem aagbaan. 2 Le u tuk
bi tibɔr pam ŋiyataŋak ponn ni.
3 U nan bui bi ke, "Li pel man, ukpaal ubaa
le nan buen u ti yaa njikaabim. 4 Waah yaa
njikaabim ngbaan na, le mubaa lir nsan ni.
Le inyoon dan, ki nan peei jin. 5 Le mubaa
mu lir ntakpateer paab, titan aah kaa wiir
nin chee na. Titan aah kaa wiir na, le mu
guu punn mala. 6 Le nwiin puu, ki ton, ki
see mu. Mu aah kaa kpa inyaan mbamɔm
na, le mu yɔl, ki kpo. 7 Le mubaa mu lir
ikokon ponn ni. Le ikokon muun, le ki ku
mu, le mu aa mar. 8 Le mubaa mu lir kitiŋ
ki ŋan na ponn ni, ki punn, le ki muun, ki
mar. Ngem lun piitaa piitaa, ngem mu lun
imonko itata, ngem mu lun nkub nkub.
9 "U kpa litafal na kan, u ŋun."

Ŋitaa ŋi pu u ŋak bi ŋiyataŋak na
(Matiu 13.10-17; Luk 8.9-10)

10 Yesu aah bi ubaa na, le waadidiliib
kipiik ni bilee na, ni binib bi nan bi u chee
na nan dan ki nan baa u waayataŋak ngbaan
aatataa. 11 Le u bui bi ke, "Uwumbɔr le cha

* 3:27 : Mpɔɔndaan na ye kinimbɔŋ la. Le Yesu kpa mpɔɔn jer u ki buu u.

ni bee waanaan aabəbərkaan. Binib bi kaa
bi waanaan ni na, u ŋak bima le ŋiyataŋak,
12 'Aan bi lik ki lik, kaa waa,
ki pel ki pel, kaa beer naatataa.
Bi yaa ŋun ki bee naatataa kan,
nibaakan bi ga kpeln baabimbin,
aan Uwumbər di cha baatunwanbir ki
pinn bi.' "*

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl aatataa
(Matiu 13.18-23; Luk 8.11-15)

13 Le Yesu baa bi ke, "Naa bee liyataŋakl
ngbaan aatataa aa? Ni ga ŋa kinye ki
bee ŋiyataŋak ŋiken aatataa? 14 Liyataŋakl
ngbaan aatataa le ye ke ukpaal ngbaan le
ŋaŋ unii u tuk binib Uwumbər aabər na.
15 Ndibim mu lir nsan ni na le ŋaŋ binib bi
ŋun Uwumbər aabər na. Libuul ngbaan ni
le kinimbəŋ dan ki nan nyan ti bisui ni.
16 Mu lir ntakpateer pu na le ŋaŋ binib bi
ŋun tibər ngbaan, ki gaa ti mala ni mpopiin
na. 17 Bi mu aa gaa ti bisui ni mbaməm, kaa
joo ti ni yunn. Bi yaa kan limukl ti pu kan,
bee binib yaa ŋa bi falaa ti pu kan, libuul
ngbaan ni le bi ga di ti lii. 18 Binib bibaa mu
bi ke njikaabim mu lir ikokon ponn ni na la.
19 Bi ŋun tibər ngbaan la. Le dulnyaa wee ni
aabər, ni liwankpal aakərk, ni tiwan aabəŋ
aakərk mu koo bisui ni, le ki ku tibər ngbaan
bisui ni, le taa mar. 20 Mu lir kitiŋ ki ŋan na
ponn ni na le ŋaŋ binib bi ŋun tibər ngbaan,
ki gaa ti, le ki mar. Ngem mar piitaa piitaa,
ngem mu mar imonko itata, ngem mu mar
nkub nkub."

Karyaa aayataŋakl
(Luk 8.16-18)

21 Le u baa bi ke, "Unii yaa see karyaa kan,
u ga di lisambil chiŋ u pu uu? U ga di siin
tiwandookaan aataab la aa? Waan di təŋ
tiwan nibaa pu la aa? 22 Tibər timək bəə na,
ti ga kpiir. Tibəbərkaan məmək mu ga nyan
mpaan pu. 23 U kpa litafal na kan, u ŋun.
24 "Cha nitafal li bi naah ŋun ti na ni man.
Naah tii pu na, Uwumbər mu ga giin kina le
ki tii nimi. U ga tii nimi ki jer naah tii pu
na. 25 Unii umək kpa na, Uwumbər ga kpee
u. Unii u kaa kpa na, Uwumbər ga chuu gaa
waah kpa ni pokaa na.†

Tijikaar aah ŋa pu na aayataŋakl

26 "Uwumbər aanaan naahn njikaabim
mu uja bun waasaak ni na la. 27 U geeni
kinyeek, kitaak yaa woln kan, u fii. Le
njikaabim ngbaan ga punn, ki muun. Waa
nyi mu aah ŋa pu ki punn, aan ki muuni
na. 28 Kitiŋ ngbaan le cha tijikaar ŋa. Njan le
mu punn, le ki nin muun ki poo, le ki mar.
29 Ti yaa nan biir kan, ni ŋeer lijikaacheel la.
Nima pu na, u ga di gərk, ki buen ti chee ti."

Tisufar aabil aayataŋakl
(Matiu 13.31-32, 34; Luk 13.18-19)

30 Yesu nan baa bi ke, "M ga di ba ki di
ŋaŋ Uwumbər aanaan? M ga di liyataŋakl
bayaar ki di ŋaŋ mu? 31 Mu naahn linaanyi-
imbil la. Libil ngbaan le ye libil waatiir, ŋibil
məmək filk jer lima la. 32 Bi yaa di li bun kan,
li ga punn ki muun ki jer tisufar məmək, ki
ŋa ibon i filk na. Le inyoon i laani paacham
na ga ŋmaa ter yaadil ibon ngbaan pu."
33 Kina le Yesu di ŋiyataŋak ŋimina aaboln
pam tuk bi Uwumbər aabər. U ŋak bi
ŋiyataŋak ki ti ŋeer baah ga ŋmaa pel pu
na la. 34 Waa len tibaa bi chee, see ŋiyataŋak
ŋmeen. U ni waadidiliib aah bi bibaa na, le
u ŋeer ŋiyataŋak ngbaan aatataa tuk bi.

Yesu aah ŋa pu ki cha kibuŋ ŋmin na
(Matiu 8.23-27; Luk 8.22-25)

35 Nwiin ngbaan daal aajook, le u bui
waadidiliib ke, "Cha ti puur nnyusakpem
man." 36 Le bi siir kinipaak ngbaan chee, ki
koo u chee buŋəb ni. Iŋəi iken mu nan bi
nima chee. 37 Baah cha na, le kibuŋ ti fii ki
bi daar. Le tinyunkpenn fii yeŋni, ki koo
buŋəb ngbaan ponn ni, le bu ban bu liin.
38 Yesu mu də liyikukur pu geen, liŋəjuul
wəb. Le bi dan nan finn u, le ki bui u ke,
"Uməməkr, ti yaa bee nnyun ni kan, aatafal
aa bi ti ni ii?"
39 Le u fii ki kae kibuŋ ngbaan, le ki bui
nnyun ngbaan ke, "Doon suuna." Libuul
ngbaan ni, le kibuŋ ngbaan ŋmin, nnyun
mu doon suuna, ni məmək ŋmin chii. 40 Le u
baa bi, "Ba ŋa ni san ijawaan? Naa kee gaa
mi ki kii mbaməm aa?"
41 Tə, ijawaan nan chuu bi sakpen, le bi
baa təb ke, "Ba aanibol bi na? Kibuŋ ni
nnyun mu kpaan kii waaməb."

* 4:12 : Lik Aisaya 6.9-10. † 4:25 : Naatataa le ye ke unii u pel Uwumbər aabər na, Uwumbər ga cha u moo ŋun. Unii u kaa pel na, Uwumbər aan ki cha u ŋun.

5

Yesu aah cha uwaar pɔɔk pu na
(Matiu 8.28-34; Luk 8.26-39)

1 Le bi fuu nnyusakpem aadapuul,
Gerasiin yaab aatiŋ ni. 2 Le uwaar ubaa
nan bi nima. 3 Waakookoo yaan nan ye
baah sui binib titakpalunn ti ponn ni na
la. Ubaa aa ŋmaa baa u kaan. Bi yaa buu u
tikululn kan, u keei ti la. 4 Bi nan joo idɔribi
ni tikululn buu u kpala kpala. Le u keei
tikululn ngbaan, ki gbaa wiir idɔribi mu.
Ubaa aa ŋmaa tiŋ u. 5 Nwiin pu ni kinyeek,
u po bi ŋikaakul ngbaan ni, ni ŋigongon
paab, ki tar, ki joo ŋitakpal geei ubaa.
6 Yesu aah nyan buŋɔb ni na, le uwaar
ngbaan bi dandar, ki kan u, ki san nan tooh
u nsan ni, le ki nan gbaan unimbiin ni, ki
doon u. 7-8 Le Yesu bui ke, "Tiyayaar, nyan
uja ngbaan ni." Le u teen ki len mpɔɔn pu
ke, "Yesu, si u ye Uwumbɔr u kaa kpa ŋeen
aatɔ na Aajapɔɔn na, aa ban ba m chee? M
gaŋ si Uwumbɔr pu, taa ŋa mi falaa."
9 Le Yesu baa u, "Bi yin si ke ba?"
Le u bui u, "Ti ye tiyayaar ti wiir na la,
nima le bi yin mi ke Kipaak," 10 le ki gaŋ u
sakpen ke u taa jenn nyan ti kitiŋ kee ni.
11 Igbeer ibaa mu nan bi nima chee, ki
wiir, ki chuun ji limɔɔgongoln paab. 12 Le
tiyayaar ngbaan gaŋ Yesu ke, "Cha ti ti koo
igbeer ngbaan ni." 13 Le u kii. Le ti nyan uja
ngbaan ni, ki ti koo igbeer na ni. Le igbeer
mɔmɔk san sunn limɔɔgongoln taab, ki ti
koo nnyun ni, ki bee nnyun ni. I ga nan li
fuu ŋichur ŋilee.
14 Le bijab bi kii igbeer ngbaan na san
buen kitiŋ ni, ni itingbaan ni, ki ti tuk binib
tibɔr ngbaan. Binib aah ŋun kina na, le
bi dan bi nan lik budabu ŋa na, 15 le ki fuu
ni Yesu chee, ki kan uja u tiyayaar ti wiir
na nan joo u na ka nima. U cheer, ki pee
tiwanpeenkaan, kaa ki chuun uŋmeen. Le
ijawaan chuu bi. 16 Binib bi kan Yesu aah
nyan tiyayaar uja ngbaan ni pu na nan tuk
bi Yesu aah ŋa pu na, ki tuk bi naah ŋa
igbeer ngbaan mu pu na. 17 Le bi gaŋ Yesu
ke u nya baatiŋ ni.
18 Le u gir ti koo buŋɔb na ni. Waah gir u
ti koo buŋɔb ni na, le uja u tiyayaar nan joo
u na gaŋ u ke u cha u dii u. 19 Le u yii, le ki
bui u, "Gir kun, ki ti tuk aadoyaab Uwumbɔr
aah san si kinimbaak ki tun litukpaan tii si
pu na."
20 Le u buen, ki di bɔ dii kitiŋ ki bi yin ki
ke Ntim Kipiik na ni, le ki tuk binib Yesu
aah tun litukpaan pu ki tii u na. Le ni gar
bi mɔmɔk pam.

Yesu aah cha upii ubaa pɔɔk aan ki fikr
upiibo nkun ni pu na
(Matiu 9.18-26; Luk 8.40-56)

21 Yesu nan ki gir puur nnyusakpem aada-
puul, buŋɔb na ni. Waah ti fuu nima na,
le kinipaak sakpeŋ kuun ni u chee. Le u si
nnyun aagbaan. 22 Le uja ubaa dan u chee. U
ye mmeen aadiik ni aaninkpel ubaa la. Le bi
yin u ke Jairus. Waah kan Yesu na, le u nan
gbaan unimbiin ni, 23 ki gaŋ u sakpen le ki
bui u ke, "Ni yaa ki kpee siib na kan, mbisal
ga kpo. M gaŋ si la, dan nan di aaŋaal ki di
paan u pu, aan u pɔɔk ki taa kpo."
24 Le Yesu dii u buen. Le kinipaak ngbaan
mu dii Yesu, ki mueni u.
25 Le upii u fu tipiir ŋibin kipiik ni ŋilee
taa door na, mu bi nima chee. 26 U nan chaa
biteteeb chee, ki kan falaa aabɔŋ mɔmɔk, ki
jin waamombil mɔmɔk doo, le naa soor. U
nan moo buŋni la. 27-28 Le u ŋun Yesu aabɔr,
le ki len usui ni ke u yaa po meeh waawan-
peenkaan kan, u ga pɔɔk. Le u bɔ kinipaak
ngbaan ponn ni, ki paan Yesu aapuwɔb, ki
taln uŋaal, ki meeh waawanpeenkaan.
29 Libuul ngbaan ni, le u pɔɔk, ki bee uwon
ponn ni ke iween ngbaan doo a. 30 Le Yesu
bee usui ni ke mpɔɔn ngem nyan u ni a. Le
u fenn kinipaak ngbaan ni, ki baa ke, "Ŋma
meeh maawanpeenkaan?"
31 Le waadidiliib bui u, "Aa kan kinipaak
ngbaan aah kpei si pu na, le aa baa ke ŋma
meeh si?"
32 Le u fenn, ki lik ŋipepel mɔmɔk ke u
kan udaan u meeh u na. 33 Le upii ngbaan
bee tiwan ni ŋa u na. Ijawaan mu chuu u,
le uwon gbaa. Le u dan nan gbaan Yesu
aanimbiin ni, ki tuk u waabɔr mɔmɔk. 34 Le
Yesu bui u, "Mbisal, saah gaa mi ki kii
mbamɔm pu na, nima le cha aa pɔɔk. Li cha
ni mpopiin. Saaween ngbaan aan ki fii."
35 Yesu aah len kina na, le binib bibaa
nyan ni Jairus do, ki tooh ni bi nsan ni, ki
nan bui Jairus ke, "Aabisal kpo a. Taa ki cha
Umɔmɔkr ngbaan ŋani falaa ki cha aado."
36 Yesu nan ŋun baah len pu na, le ki bui
Jairus, "Tii mi naadii, ki taa san ijawaan."
37 Yesu aa nan cha ubaa ki dii u ki kpee Piita
ni Jems, ni Jems aanaal Jɔnn pu. 38 Yesu nan
fuu Jairus do le ki ŋun kifuuk pu. Binib bi

nima ki wiir, ki wii ikpowiil, ki kaani. 39 Le u
koo lidichal ngbaan ni. Waah koo ni na, le
u baa bi, “Ba ŋa ni kpa kifuuk kina, ki wii?
Ubo ngbaan aa kpo. U geen la.”
40 Le bi laa u sakpen. Le u jenn nyan bi
məmək lipaal, 41 ki di ubo ngbaan aate ni
una, ni waadidiliib bitaa na, ki di koo waah
bi kidiik ki ponn ni na, le ki ti chuu uŋaal,
ki bui u ke, “Upiibo, m bui si la, fiin.”
42 Libuul ngbaan ni, le u fii sil, ki chuun
gonni. U nan ye ŋibin kipiik ni ŋilee aabo
la. Le ni gar bi ki ti nyaŋ. 43 Le Yesu bui bi
ke bi taa tuk unii ubaa, le ki bui bi ke bi tii
upiibo ngbaan tijikaar u ji.

6

Nasaref aatiŋ aanib aah yii Yesu pu na
(Matiu 13.53-58; Luk 4.16-30)

1 Yesu nan siir nima chee, ki gir buen udo
aatiŋ ni. Le waadidiliib dii u. 2 Likpaakool
daal, le u buen mmeen aadiik ni, ki ti tuk
binib Uwumbər aabər. Kinipaak ki bi nima
na aah ŋun waaliin na, ni gar bi pam. Le
bi baa təb ke, “Uja wee kan nimina məmək
la chee? U tee kpa ba aalanboln na? Waah
tun lijinjiir aatun pu na, u ŋani kinye ki tun
ŋi? 3 Waa ye kapenta na aa? Waa ye Mari
aajapəən la aa? Waa ye Jems, ni Joses, ni
Judas, ni Simonn aakpel la aa? Uninkpatiib
aa bi do chee na la aa?” Binib ngbaan nan
len kina ki yii u.
4 Le u bui bi, “Binib pak Uwumbər
aabənabtiib la, see bido aatiŋ ni aanib, ni
baamaal, ni baachiln ni aanib baanja le aan
pak bi.”
5 Le u di uŋaal paan bibum siib pu, ki cha
bi pəək, kaa ki ŋmaa tun lijinjiir aatuln liken
nima chee; ba pu? baa nan gaa u ki kii.
6 Baah kaa gaa u ki kii na, le ni gar u pam.

Yesu aah tun waadidiliib kipiik ni bilee pu na
(Matiu 10.5-15; Luk 9.1-6)

U nan bə dii itingbaan ni, le ki tuk binib
Uwumbər aabər. 7 Le u yin waadidiliib
kipiik ni bilee na ke u tun bi nibaa chee,
bilelee, bilelee. U tii bi mpəən ke bi ti nyan
tiyayaar binib ni, 8 le ki bui bi, “Ni taa tun
lisachuln aatuln libaa. Ni taa li joo nibaa
see kijaangbeek baanja. Ni taa li joo tijikaar,
ki taa li joo litaakər, ki taa li joo ŋimombil
tikpalənn ni, ki taa li joo libəkul ki kpee
naah pee li na pu. 9 Ni li tak ŋinaatak man.
10 Naah ti koo lidichal li ponn ni na, ni li bi
li ponn ni ki ti saa bundaln ni ga nyan kitiŋ
ngbaan ponn ni na, ki taa ki kpeln lidichal.
11 Kitiŋ kibaa aanib yaa kaa gaa nimi, ki yaa
yii nimi aabər kan, ni nya nima, ki kpaar
nitaa aatatan lii nima. Nimina le ga li ye
nsurm ki tii bi.”
12 Waadidiliib ngbaan nan buen, le ki ti
bui binib, “Kpeln nimi aabimbin man.” 13 Bi
nan nyan tiyayaar binib pam ponn ni, ki di
nkpan nuk binib pam aayil, le bi pəək.
14 Yesu aayimbil nan moon ŋipepel
məmək ni. Le Ubər Herod mu ti ŋun u pu,
le ki bui ke Jənn u nan muini binib nnyun ni
na le fikr nkun ni, nima le cha u kpa mpəən
ki tun lijinjiir aatun ngbaan.
15 Le biken mu bui ke u ye Uwumbər
aabənabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la.
Le biken mu bui ke u ye Uwumbər aabənabr
ke bibənabtiib bi nan bi n-yaayoonn na la.

Jənn u nan muini binib nnyun ni na aakun
(Matiu 14.1-12; Luk 9.7-9)

16 Tə, Ubər Herod aah ŋun Yesu aabər na,
le u bui ke, “U ye Jənn, u m nan chuu gii
uyil na la. U fikr nkun ni la.” 17 Budabu pu
Ubər Herod len kina na le ye ke u nan tun
waajab bi ti chuu Jənn, ki buu u tikululn, ki
di u ŋa kiyondiik ni. Taani u cha u chuu u
na, le ye ke Jənn nan bui u ke waah ŋa pu na,
naa ŋan. Ba pu? Ubər Herod nan kpa naal
ubaa, bi yin u ke Filip, le u nan gaa unaal
ngbaan aapuu u chee. Bi yin upii ngbaan ke
Herodias. 18 Le Jənn bui Ubər Herod ke waah
gaa unaal aapuu na, u bii Uwumbər aakaal.
19 Nima pu le Herodias nan nann Jənn,
ki ban u ku u, kaa ŋman; 20 ba pu? Ubər
Herod aa nan cha u ŋa u nibaa. Herod san
Jənn ki bee ke u ye uninyaan u bi chain
na la. Nima pu na, Herod nan gee u li pel
waabər. Waah nan ŋun waabər ti na nan ŋa
u ilandak sakpen a.
21 Le Ubər Herod aamaal aawiin daal
nan fuu. Le u ŋa tijikaar pam, ki yin
bininyuum, ni waajab aaninkpiib, ni Galilee
aatiŋ aaninkpiib ke bi dan nan ji. 22 Baah bi ji
tijikaar ngbaan na, le Herodias aabisal dan
nan waa liwaal bi məmək aanimbiin ni. Le
ni məər Ubər Herod, ni binib bimək nan bi ji
u chee tijikaar na. Le Ubər Herod bui u ke u
ga tii u ipiin. U yaa len waah ban pu na kan,
nima le u ga tii u. 23 U nan puu Uwumbər

ke u ga tii u waah ban pu na; ni yaa po ye
waanaan ligeln kan, u ga tii u.
24 Le usapɔɔn ngbaan buen ti baa una ke,
“M ga bui u ke u tii mi ba?”
Le una Herodias kan nsan mu u ga di ku
Jɔnn na, le ki bui waabo ke, “Li cha ti bui u
ke aa ban Jɔnn u muini binib nnyun ni na
aayil la.”
25 Le u gir buen Ubɔr Herod chee mala, ki
ti bui u ke, “M ban ke aa di Jɔnn u muini
binib nnyun ni na aayil, ki di ŋa likusambil
ponn ni, ki di tii ni mi dandana wee.”
26 Waah len kina na, le ni bii Ubɔr Herod
aasui sakpen. Waah puu tipuur ti bicham
aanimbil ni na, nima le waa ban ke ti bee.
27 Libuul ngbaan ni le u tun waajab ponn
ni ubaa ke u ti li joo ni Jɔnn aayil. Le uja
ngbaan buen kiyondiik ni, ki ti chuu gii ni
Jɔnn aayil, 28 ki di ŋa likusambil ponn ni, ki
joo ni nan di tii usapɔɔn ngbaan. Le u mu
di ti tii una. 29 Jɔnn aadidiliib aah ŋun kina
na, bi dan nan yoor linikpol ngbaan, ki ti di
sub.

Yesu aah kpiin bijab ŋichur ŋiŋmu pu na
(Matiu 14.13-21; Luk 9.10-17; Jɔnn 6.1-14)

30 Yesu aakpambalb nan ki gir ni u chee,
ki nan tuk u baah tuk binib Uwumbɔr aabɔr,
ki tun lituln mɔmɔk pu na. 31 Binib mu nan
bi nima chee ki wiir, bibaa choo, biken mu
gir. Nima pu na, u ni waadidiliib aa nan
kpa mpaan bi ji tijikaar. Le u bui bi, “Cha
ti buen kipɔɔk ni, binib aah kaa bi nin chee
na, ki ti li bi tibaa, ki kal ki fuur.” 32 Le bi koo
buŋɔb ni, ki kpak nnyusakpem aagbaan, ki
ti bi kipɔɔk ni bibaa.
33 Binib nan kan baah cha pu na. Le bi
ponn ni pam bee bi, le ki nyan itingbaan
mɔmɔk ni, ki san kpak nnyusakpem aagbaan, ki ti puen bi fuu nima. 34 Yesu aah
nan ti fuu nima ki nyan buŋɔb ni na, u kan
kinipaak sakpeŋ. Bi nan bi ke ipiih i chuun
kaa kpa upihkpaal na. Nima le u san bi
kinimbaak, ki tuk bi Uwumbɔr aabɔr pam.
35 Kijook aah joor na, le waadidiliib dan nan
bui u ke, “Ti bi kipɔɔk ni la. Kijook mu joor
a. 36 Cha binib ngbaan buen itingbaan ni ki
ti daa tijikaar ki ji.”
37 Le u bui bi, “Nimi nibaa tii bi tijikaar bi
ji man.”
Le bi baa u, “Ti ga di iwiin ikui ilee aapal
ki daa tijikaar ki nan tii bi, bi ji ii?”
38 Le u baa bi, “Ni kpa ŋiboroboro kpin
ŋiŋa? Li cha ti lik man.”
Le bi buen ti lik, ki gir ni nan tuk u ke, “Ti
kpa ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ni ijan ilee.”
39 Le u bui kinipaak ngbaan mɔmɔk ke,
“Kaln kitiŋ timosɔnn pu man, ŋikpuk
ŋikpuk.” 40 Le bi kal nkub nkub, ikuul
piiŋmu pu. 41 Le u yoor ŋiboroboro kpin
ŋiŋmu, ni ijan ilee ngbaan, ki waan lik
paacham, ki doon Uwumbɔr, le ki gii gii
boroboro ngbaan, ki di tii waadidiliib ke bi
yakr siin binib ngbaan aanimbiin ni. Le u
yakr ijan ilee ngbaan mu, ki di tii bi mɔmɔk.
42 Le bi mɔmɔk ŋman ki bab. 43 Baah ŋman
ki bab na, le waadidiliib kuun boroboro ni
ijan i gur na, ki gbiin tibɔɔkur kipiik ni
tilee. 44 Bijab bi jin tijikaar ngbaan na nan
ye ŋichur ŋiŋmu la.

Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Matiu 14.22-33; Jɔnn 6.15-21)

45 Libuul ngbaan ni, le Yesu muk waadidiliib ke bi gir koo buŋɔb na ni, ki loln
u pu nsan, ki puur nnyusakpem aadapuul,
ki buen Betseda aatiŋ ni. Le u tuk kinipaak
ngbaan ke bi li cha kun. 46 Waah chɔi bi na,
le u jon lijool paab, u ti mee Uwumbɔr. 47 Le
ni mue. Le u bi nima, ubaa. Waadidiliib mu
nan bi buŋɔb ni, nnyusakpem aakaasisik ni.
48 Libuln mu daar ki tok bi sakpen ki muk
bi. Le Yesu kan ke ni pɔɔ sakpen baah ga
ŋaal buŋɔb pu aan bu chuun na. Ikooja aah
wii buyoonn na, le u chuun nnyun paab, ki
buen bi chee, ki ti ŋaŋ bi. U ba ga nan jer
bi pu. 49-50 Le bi mɔmɔk kan u chuun nnyun
pu. Baah kan u na, le bi dak ke ni ye utekpiir
aawiin la. Le ijawaan chuu bi sakpen. Le bi
faa ikuun.
Libuul ngbaan ni le u bui bi, “Chuu nibaa
man. Min ye. Ni taa san ijawaan man,” 51 le
ki koo buŋɔb ni bi chee. Waah koo buŋɔb ni
na, le libuln ŋmin. Le ni gar bi ki ti nyaŋ;
52 ba pu? bitafal aah pɔɔ pu na, nima le baa
bee waah fe di boroboro tun lijinjiir aatuln
pu na aatataa.

Yesu aah cha bibum pɔɔk Genesaret aatiŋ ni pu na
(Matiu 14.34-36)

53 Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Genesaret aatiŋ chee, le ki nyan buŋɔb ni, ki
di bu gbin. 54 Baah ti nyan buŋɔb ni na,
libuul ngbaan ni le binib bee Yesu, 55 ki san
buen itingbaan mɔmɔk ni, ki luln ni bibum
ŋikeken ni, ki joo ni bi u chee. Bi yaa ŋun
waah bi nin chee na kan, le bi joo ni bibum

u chee. [56] U yaa buen ntisakpem ni, bee
itingbaan ni kan, bi joo ni bibum, ki nan
bilni kinyaŋ ni, le ki mee u ke u cha bibum
meeh waabɔkul aamɔjuul. Bimɔk meeh li
na, libuul ngbaan ni le bi pɔɔk.

7

Biyaajatiib aakaal
(Matiu 15.1-9)

[1] Le Farisii yaab ni Uwumbɔr aakaal
aamɔmɔkb bibaa nyan Jerusalem, ki dan
nan kuun Yesu chee. [2] Bi nan kan ke waa-
didiliib bibaa aah ji tijikaar pu na, bi bii
baakaal; ba pu? baa ŋir biŋaal.
[3] Farisii yaab ni Juu yaab biken dii biyaa-
jatiib aakaal la. Bi yaa kaa ŋir biŋaal
mbamɔm kan, baan ji tijikaar. [4] Bi yaa nyan
kinyaŋ ni kan, baan ji nibaa see bi puen fu
nnyun waahr, le ki dii ikaal aabɔŋ aabɔŋ ke
nimina na, ki ŋir ŋisambil, ni ŋibuu, ni tiyir,
ni tiwandookaan, baakaal aah dii pu na.
[5] Le Farisii yaab, ni Uwumbɔr aakaal
aamɔmɔkb ngbaan baa Yesu ke, "Ba ŋa
saadidiliib aa dii tiyaajatiib aakaal? Bi ji
tijikaar kaa ŋir biŋaal."
[6] Le u bui bi, "Nimi biŋmaŋmannim,
Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya aah nan len
nimi aabɔr na, u nan len mbamɔn la ke,
'Binib ngbaan pak Uwumbɔr bumɔb ni la.
Bisui daa u chee.
[7] Bi dooni u yɔli la,
ki mɔk binib biyaajatiib aakaal, ke ni
ye waakaal la.' "*
[8] Yesu nan ki tuk bi ke, "Ni di Uwumbɔr
aakaal lii, le ki joo binib yaan.
[9] "Ni tee yii Uwumbɔr aakaal, le ki dii
niyaajatiib aakaal. [10] Moses nan len ke, 'Aa
li pak aate ni aana,'† ki ki len ke, 'Unii yaa
len tibɔbir lii ute, bee una pu kan, ni ku
u.'‡ [11] Le nima len ke unii yaa bui ute, bee
una ke, 'Maah ba ga tii si ni na, maan ki
ŋmaa tii si. M di tii Uwumbɔr a,' [12] ki yaa
kaa tii ute ni una nibaa kan, ni kii kina la.
[13] Nimina ponn ni, ni yii Uwumbɔr aabɔr, le
ki dii niyaajatiib aakaal, ki tuk binib ke bi
mu li dii kina. Ni ŋani tiwan nimina mɔmɔk
aabɔŋ pam."

Tiwan ni ŋani unii titunwanbirdaan na
(Matiu 15.10-20)

[14] U nan ki yin kinipaak ngbaan, le ki bui
bi, "Ni mɔmɔk li pel man, aan ki bee maah
ga tuk nimi pu na aatataa. [15] Tiwan ni unii di
ŋa umɔb ni u di nab na nibaa aan ŋmaa ŋa u
titunwanbirdaan. Tiwan ni nyani umɔb ni
na, nima le ŋani u titunwanbirdaan. [[16] U
kpa litafal na kan, u ŋun."]
[17] Le u siir kinipaak ngbaan chee, ki kun.
Waah koo kidiik ni na, le waadidiliib baa
u waayataŋakl ngbaan aatataa. [18] Le u baa
bi, "Ni mu aa kee bee maaliin aatataa aa?
Naa nyi ke unii aah ji tiwan ni na aan ŋmaa
ŋa u titunwanbirdaan aa? [19] Waah ji ni na
aa koo usui ni. Ni koo lipuul ni la, le u
ti sɔnn." Yesu aah len kina na, ni mɔk ke
tijikaar tibaa aa kɔ.
[20] Le u nan ki tuk bi, "Tiwan ni nyan unii
aamɔb ni na, nima le ŋani u titunwanbir-
daan. [21] Tiwan ni nyani binib aasui ni na
le ye ilandak i kaa ŋan na, ni kidagook
aatuln, ni kinaayuk, ni linikul, [22] ni iniman,
ni mbiin, ni linyamɔngee, ni inimpoo, ni
lipiipoln, ni ŋisiibil, ni kalmbaani, ni kijɔrk
aatuln. [23] Tiwanbir nimina mɔmɔk nyan ni
unii aasui ni la, le ki ŋani u titunwanbir-
daan."

*Upii aah gaa Yesu ki kii mbam*ɔm pu na
(Matiu 15.21-28)

[24] Le Yesu siir nima, ki buen Taya ni
Saidonn aatingbaan ni, ki ti koo lidichal
libaa ni, kaa gee ke unii ubaa li nyi ke u bi
nima. U mu aa ŋmaa bɔr. [25-26] Upii ubaa nan
bi nima chee. Waa ye Juu yaab aanii ponn
ni ubaa. Bi nan ma u Fonisia aatiŋ ni, Siria
aatingbaan ni la. Le tiyayaar joo ubisal. Le
upii ngbaan ŋun Yesu pu, ki dan nan gbaan
unimbiin ni, ki gaŋ u ke u nyan tiyayaar ti
joo waabo na. [27] Le Yesu bui u, "Cha ti kpiin
mbim waahr. Ti yaa di mbim aajikaar ki di
tii ibɔ kan, naa ŋan."
[28] Le u bui u, "Ndindaan, ni ye mbamɔn
la; ibɔ mu tee dɔ teebul taab ki ji mbim
aajikaabol ŋi lir kitiŋ na."
[29] Le Yesu bui u, "Saah len mbamɔn pu na,
nima le cha m nyan tiyayaar ngbaan saabo
ni. Aa ga ŋmaa gir kun."
[30] Le u gir kun linampal, ki ti kan ke
tiyayaar ngbaan sil nyan waabo ni. U nan
dɔ kidiik ni la.

*Yesu aah cha ubir p*ɔɔk pu na

* 7:7 : Lik Aisaya 29.13. † 7:10 : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16. ‡ 7:10 : Lik Nnyam 21.17; Liifai Yaab 20.9.

31 Le Yesu ki nyan Taya aatingbaan ni, ki
di bɔn dii Saidonn aatiŋ ni, ki ti bɔn dii kitiŋ
ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na ni, ki ti fuu
Galilee Aanyusakpem ni. 32 Le binib bibaa
joo ni ubir u chee. Utafal mu kpaa. Le
bi gaŋ Yesu ke u di uŋaal paan u pu. 33 Le
Yesu di u nyan kinipaak ngbaan ponn ni,
ki di buen n-gbaan, ki ti di uŋanbim meeh
utafakpaa ngbaan aatafal, ki tii timɔɔtan
meeh utafakpaa ngbaan aalambil, 34 le ki
waan lik paacham, ki fuur lii uponn ni, le
ki bui u ke, "Efata." Efata aatataa le ye ke
"Kpaar."
35 Libuul ngbaan ni, le u ŋun. Ulambil mu
lɔkr, le u piin ki bi len tibɔr mbamɔm. 36 Yesu
nan bui bi ke bi taa tuk ubaa. U yaa bui bi ke
bi taa tuk ubaa kan, le bi moo mooni ti. 37 Ni
nan gar binib ki ti nyaŋ, le bi len ke, "Waah
ŋani nimɔk na, ni ŋan. U cha bitafakpaab
ŋun, ki cha bibirb mu len."

8

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋinaa pu na
(Matiu 15.32-39)

1 N-yoonn ngbaan le kinipaak ngbaan ki
kuun ni Yesu chee. Baa nan kpa nibaa bi
ji. Le u yin waadidiliib ke bi dan u chee,
le ki bui bi ke, 2 "M san kinipaak ngbaan
kinimbaak la; bi bi m chee iwiin itaa, kaa
kpa nibaa bi ji. 3 Bibaa nyan ni dandar la. M
yaa kaa tii bi tijikaar, ki bui bi ke bi li chaa
kun kan, bi ga ti fik nsan ponn ni."
4 Le waadidiliib bui u, "Ti bi kipɔɔk ni la.
Ti ga kan tijiir la chee aan ki di tii binib
ngbaan mɔmɔk aan bi ji bab?"
5 Le u baa bi, "Ni kpa ŋiboroboro kpin
ŋiŋa?"
Le bi bui u ke, "Ŋilole."
6 Le u bui kinipaak ngbaan, "Kaln kitiŋ
man." Le u yoor ŋiboroboro kpin ŋilole
ngbaan, ki doon Uwumbɔr, ki gii gii, ki di tii
waadidiliib ke bi yakr siin kinipaak ngbaan
aanimbiin ni. Le bi yakr siin binimbiin ni.
7 Bi nan kpa njanbim siib mu. Le u yoor ijan
ngbaan mu, ki doon Uwumbɔr, le ki bui bi
ke bi di i mu ki di yakr siin binimbiin ni.
8 Le bi mɔmɔk ŋman ki bab. 9 Bi ga nan li
fuu ŋichur ŋinaa. Baah ŋman ki gur na,
le waadidiliib peei ki gbiin tibɔɔkur tilole.
Le u bui kinipaak ngbaan ke bi li chaa kun.
10 Libuul ngbaan ni, le u ni waadidiliib koo
buŋɔb ni, ki buen Dalmanuta aatiŋ ni.

Baah ban ke Yesu tun lijinjiir aatuln pu na
(Matiu 12.38-42; 16.1-4)

11 Le Farisii yaab dan, ki nan kpak Yesu
kinikpakpak. Bi nan ban bi tɔŋ u la, le ki bui
u ke u tun lijinjiir aatuln Uwumbɔr aapɔɔn
pu, aan bi kan. 12 Le Yesu fuur lii uponn ni,
ki baa bi, "Nimi dandana aanib, ba ŋa ni ban
ke m tun lijinjiir aatuln aan ni kan? M tuk
nimi mbamɔn la, maan tun lijinjiir aatuln
aan ni kan."
13 Le u siir nima ki cha bi. Le u ni waa-
didiliib ki gir koo buŋɔb ngbaan ni ke bi
puur nnyusakpem.

Bi li nyi Farisii yaab aamɔkm
(Matiu 16.5-12)

14 Waadidiliib nan suln kaa joo boroboro.
Boroboro kpiln libaa baanja le nan bi
baaŋɔb ni. 15 Le u bui bi, "Ni li nyi man Farisii
yaab, ni Ubɔr Herod aaboroboro aanyɔk."
16 Le bi bui tɔb, "Taah kaa joo boroboro na,
nima le cha u len kina."
17 Le Yesu bee baah len tɔb chee pu na,
le ki baa bi, "Ba ŋa ni len tɔb chee ke naa
joo boroboro? Naa kee bee maabimbin aa?
Naa bee maah len pu na aatataa aa? Nitafal
pɔɔ la aa? 18 Ni kpa ŋinimbil, kaa waa aa?
ki kpa ŋitafal, kaa ŋun aa? 19 Maah nan
di ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ki gii yakr binib
ŋichur ŋiŋmu na, ni nan peei ni gur na
tibɔɔkur tiŋa? Naa teer la aa?"
Le bi bui u, "Kipiik ni tilee."
20 Le u ki gir baa bi, "Maah nan di ŋi-
boroboro kpin ŋilole ki gii yakr tii binib
ŋichur ŋinaa na, ni nan peei ni gur na
tibɔɔkur tiŋa?"
Le bi bui u, "Tilole."
21 Le u ki baa bi, "Naa kee nin bee maah
len pu na aatataa aa?"

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na

22 Le bi fuu Betseda aatiŋ ni. Le binib
bibaa joo ni ujoon Yesu chee, ki nan gaŋ u
ke u di uŋaal meeh u. 23 Le Yesu chuu uŋaal,
ki dar u ki di nyan kitiŋ ngbaan ni, le ki ti tii
timɔɔtan ŋa ujoon ngbaan aanimbil ni, ki di
uŋaal paan u pu, ki baa u, "Aa waa aa?"
24 Le u lik, le ki bui ke, "M waa binib chuun
ki naahn isui la."
25 Le Yesu ki gir di uŋaal paan unimbil
pu. Le u lik mbamɔm, ki pɔɔk, ki waa tiwan
mɔmɔk chain. 26 Le Yesu bui u ke u li tak
nsan chaa kun. U taa bɔ dii kitiŋ ngbaan ni.

Piita aah len Yesu aabɔr pu na
(Matiu 16.13-20; Luk 9.18-21)

27 Yesu ni waadidiliib nan siir nima ki di
buen Siisarea Filipi aatingbaan ni. Baah cha
na, le u baa bi, "Binib bui ke m ye ŋma?"
28 Le bi bui u, "Bibaa len ke aa ye Jɔnn u
nan muini binib nnyun ni na. Biken mu len
ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr Elaija u nan
bi n-yaayoonn na la. Biken mu len ke aa
ye n-yaayoonn na aabɔnabtiib ponn ni ubaa
la."
29 Le u ki baa bi, "Nima len ke m ye ŋma?"
Le Piita bui u, "Aa ye Kristo u Uwumbɔr
lee u na la."
30 Le Yesu sur bi ke bi taa tuk unii ubaa.

Yesu aah tuk waadidiliib waah ga ji falaa pu na
(Matiu 16.21-28; Luk 9.22-27)

31 Le u piin ki tuk waadidiliib ke, "Min
Unibɔn Aabo ga ji falaa sakpen. Juu yaab
aaninkpiib, ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib,
ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ga yii mi, ki
ku mi. Iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni."
32 U tuk bi tibɔr ngbaan chain la. Le Piita di u
nyan n-gbaan, ki ti sur u mbamɔm ke u taa
len kina. 33 Le Yesu fenn ki toŋ waadidiliib
biken, le ki kae Piita, ki bui ke, "Kinimbɔŋ,
siir foor m chee. Saa dak ke Uwumbɔr aah
dak pu na. Aa dak ke binib aah dak pu na
la."
34 Le Yesu yin kinipaak ngbaan ni waa-
didiliib, le ki bui bi, "Unii yaa ban u dii mi
kan, cha u yii ubaa, ki yoor waadɔpuinkoo,
aan ki li dii mi. 35 Unii umɔk kaan ŋmaa
kpo m pu na kan, waamɔfal ga bee yɔli la.
Unii umɔk ga ŋmaa kpo m pu, ni tibɔnyaan
tee pu na kan, u ga kan limɔfal li kaa kpa
ndoon na. 36 Unii yaa kan dulnyaa wee
ni aawan mɔmɔk, ki lann waamɔfal kan,
ba aanyoor le u kan? 37 Unii tee ga di
ba ki daa waamɔfal? 38 Dandana aanib ye
titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbɔr. Unii
yaa san inimɔɔn m ni maabɔr chee ke u di
tuk biken kan, min Unibɔn Aabo ga nan yii
udaan ngbaan. M ga gir ni, ki li kpa Nte
Uwumbɔr aapɔɔn. Uwumbɔr aatuuntiib bi
ye chain na, mu ga dii mi. N-yoonn ngbaan
le m ga yii udaan ngbaan."

9

1 U nan ki tuk bi, "M tuk nimi mbamɔn
la, binib bi si do na ponn ni bibaa aan kpo
see bi puen kan Uwumbɔr aanaan fuu ni ni
mpɔɔn."

Yesu aawon aah kpeln pu na
(Matiu 17.1-13; Luk 9.28-36)

2 Iwiin iloob nan jer, le Yesu di Pi-
ita, ni Jems, ni Jɔnn, ki jon lijool fɔfɔk
paab, bibaa. Le uwon kpeln binimbil ni.
3 Waawanpeenkaan nan kpaln tiwanpipiln,
ki wiin chain. Ubaa aa bi dulnyaa wee ni, ki
ga ŋmaa ŋa likekeln li li piin kina. 4 Le bi kan
n-yaayoonn na aabɔnabtiib Elaija ni Moses
bi len Yesu chee tibɔr. 5-6 Le ijawaan chuu
waadidiliib sakpen. Piita aa nan nyi waah
ga len pu na, le ki bui Yesu ke, "Umɔmɔkr,
taah bi do na, ni ŋan. Cha ti ŋa ŋiboo ŋitaa,
ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di
liken tii Elaija."
7 Le ntaalangbam dan nan biin bi pu.
Le nneel len ntaalangbam ngbaan ni ke,
"Njapɔɔn u m gee u na sɔ. Li ŋun waah len
pu na man." 8 Le bi fenn lik mala, kaa kan
unii ubaa, see Yesu baanja.
9 Le bi gir sunn ni lijool ngbaan taab. Baah
bi sunni na, le Yesu bui bi, "Ni taa tuk ubaa
naah kan pu na, ki nan saa buyoonn min
Unibɔn Aabo ga fikr nkun ni na."
10 Le bi kii kina. Bi mu nan baa tɔb ke,
"Waah len ke u ga fikr nkun ni na, naatataa
ye kinye?" 11 Le bi baa u, "Ba pu Uwumbɔr
aakaal aamɔmɔkb len ke Elaija le ga puen
dan, le Kristo nin fuu ni?"
12 Le u bui bi, "Mbamɔn, see Elaija puen
fuu ni ki nan toor tiwan mɔmɔk. Ni mu
ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke min Unibɔn
Aabo ga ji falaa sakpen. Binib mu ga yook
mi. 13 M tuk nimi la, Elaija puun fuu ni a. Le
binib ŋa u bakaa, baah gee pu na. Bi ŋa u
naah ŋmee pu Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke bi ga
ŋa u pu na."

Yesu aah nyan libimbikl ubo ni na
(Matiu 17.14-21; Luk 9.37-43a)

14 Le bi fuu waadidiliib biken aah bi nin
chee na, ki kan kinipaak sakpeŋ si gob bi.
Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa mu bi
kpak bi kinikpakpak. 15 Le kinipaak ngbaan
kan Yesu. Baah kan u na, le ni gar bi mɔmɔk
pam. Le bi san buen u chee, ki ti doon u. 16 Le
u baa waadidiliib, "Ni ni bi kpak ba pu?"
17 Le kinipaak ngbaan ponn ni, uja ubaa
bui u ke, "Umɔmɔkr, m joo ni maabo le aa
chee. Libimbikl le joo u, ki ŋa u ubir. 18 Li
yaa ti chuu u nin chee na kan, li di u lii kitiŋ
la. Le umɔb ponn ni puk tipupukr, le u ŋmɔ
ŋinyin. Le uwon chaar ki pɔɔk. Le m gaŋ

saadidiliib ke bi nyan libimbikl ngbaan. Bi
mu aa ŋmaa nyan li."
19 Le Yesu bui bi, "Nimi dandana aanib,
naa gaa Uwumbɔr ki kii. Ni ban ke m yunn
ni chee kinye pu, aan ki li kpa limɔr ni pu,
aan ni gaa Uwumbɔr ki kii. Li joo ni ubo
ngbaan m chee." 20 Le bi joo ni u Yesu chee.
Libimbikl ngbaan aah kan Yesu na, le li
cha ubo ngbaan aawon gbaa sakpen. Le u
lir kitiŋ, ki binni. Le umɔb puk tipupukr.
21 Le Yesu baa ute ke, "Libimbikl ngbaan aah
chuu saabo ngbaan na, ni yunn kinye?"
Le ute bui u ke, "Li chuu u tibir ni la. 22 Li
lir u mmii ni, ni nnyun ni kpala kpala, ki
ban li ku u. Aa yaa ga ŋman kan, san timi
kinimbaak ki ter timi."
23 Le Yesu bui u ke, "Aa len ke m yaa ga
ŋman kan. Nibaa aa pɔɔ unii u gaa mi ki kii
na chee."
24 Libuul ngbaan ni le uja ngbaan teen ke,
"M gaa si ki kii la. Ter mi aan m gaa si ki kii
mbamɔm."
25 Le Yesu kan ke kinipaak ngbaan san
choo, ki kuuni, ki goi bi. Le u kae libimbikl
ngbaan, le ki bui li ke, "Libimbikl li ŋa u ubir
ni utafakpaa na, m bui si la, nyan u ni, ki taa
ki chuu u daalbaadaal."
26 Le libimbikl ngbaan teen, ki cha ubo
ngbaan aawon gbaa sakpen, ki nyan u ni. Le
u gur dɔ ki naahn linikpol. Bi ponn ni pam
nan bui ke u kpo a. 27 Le Yesu chuu uŋaal, ki
fiin u. Le u fii sil.
28 Le Yesu koo lidichal ni. Waah koo ni
na, le waadidiliib nan dan u chee bibaa, ki
nan baa u, "Ba pu taa ŋmaa nyan libimbikl
ngbaan u ni?"
29 Le u bui bi, "Naan ŋmaa nyan libimbikl
limina aaboln, see ni mee Uwumbɔr [ki lul
bumɔb."]

Yesu aah ki tuk bi waakun aabɔr pu na
(Matiu 17.22-23; Luk 9.43-45)

30 Le bi siir nima, ki bɔ dii Galilee aating-
baan ni. Waa ban ke ubaa li nyi waah bi nin
chee na; u ban ke u ni waadidiliib li bi bibaa,
aan u tuk bi tibɔr tibaa. 31 U bui bi ke, "Bi ga
di min Unibɔn Aabo, ki di ŋa binib aaŋaal
ni, le bi ku mi. Bi yaa ku mi kan, iwiin itaa
daal le m ga fikr nkun ni."
32 Waadidiliib aa nan bee waah len pu na
aatataa, kaa kaa bi baa u.

Ulau ye uninyuun?
(Matiu 18.1-5; Luk 9.46-48)

33-34 Baah chuun nsan ni na, le waadidiliib
kpak tɔb ke, "Ti ponn ni, ulau tee ye
uninyuun?" Le bi fuu Kapenaum aatiŋ ni,
ki koo lidichal libaa ni. Baah bi kidiik ni na,
le u baa bi, "Naah ba chuun nsan ni na, ni
ba kpak ba pu?"
Le bi si ŋmin. 35 Le u kal, ki yin waadidiliib
kipiik ni bilee ngbaan mɔmɔk, ki bui bi ke,
"Unii yaa ban ke u li ye usaloln kan, u ŋa
puwɔb yoo, ki li ye ni mɔmɔk aatutunn."
36 Le u di ubo siin bikaasisik ni, ki yoor u
uŋaal ni, ki bui bi, 37 "Unii umɔk gaa ubo
umina aaboln maayimbil pu na, u gaa mi le
na. Unii umɔk gaa mi na, naa ye mi baanja
le u gaa, u gaa Uwumbɔr u tun ni mi na la."

Taa kiir unii u tun Uwumbɔr aatuln na
(Luk 9.49-50)

38 Le Jɔnn bui u ke, "Umɔmɔkr, ti kan unii
ubaa nyan tiyayaar binib ponn ni saayimbil
pu. U mu aa dii timi, nima le ti bui u ke u di
cha."
39 Le Yesu bui bi, "Ni taa ki tuk u ke u di
cha. Unii yaa tun lijinjiir aatuln maayimbil
pu kan, waan ŋmaa len tibɔbir m pu mala.
40 Ba pu? unii u kaa ye timi aadin na si tichaŋ
ni la. 41 M tuk nimi mbamɔn la, unii yaa tii
nimi nnyunyunkoo kan, naah ye maanib pu
na le cha u tii nimi, u ga sil kan tiyaapar."

Taa tɔŋ ubo ubaa ke u tun titunwanbir
(Matiu 18.6-9; Luk 17.1-2)

42 "Unii yaa tɔŋ mbim bi gaa mi ki kii
na ponn ni ubaa ke u tun titunwanbir kan,
tibɔbir ga li bi u pu. Bi yaa ba tee di kinaak
sakpeŋ, ki di tul leen uneen ni, ki tur u lii
nnyusakpem aabuul li nyoo na ni kan, ni ba
soor ki tii u, ni u tɔŋ ubo ubaa. 43 Aa yaa gee
tiwan ke saah gee aaŋaal pu na aan tiwan
ngbaan yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir
kan, di ni lii. Aa yaa lann ŋŋaal mbaa, ki
kan limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor
ni aa li kpa iŋaal ilee, ki koo mmii mu kaan
junn na ni. [44 Nima chee, 'ŋikpaambil ŋi
ŋmɔ biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii
mu wu bi na mu aan junn.'] 45 Aa yaa gee
tiwan ke saah gee aataal pu na aan tiwan
ngbaan yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir
kan, di ni lii. Aa yaa lann litaal libaa, ki kan
limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni
aa li kpa ŋitaa ŋilee, ki ti li bi mmii mu kaan
junn na ni. [46 Nima chee, 'ŋikpaambil ŋi
ŋmɔ biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii
mu wu bi na mu aan junn'.] 47 Aa yaa gee

tiwan ke saah gee aanimbil pu na aan tiwan
ŋbaan yaa təŋ si ke aa tun titunwanbir
kan, di ni lii. Aa yaa lann linimbil libaa ki
koo Uwumbər do kan, ni soor ni aa li kpa
ŋinimbil ŋilee, ki ti li bi mmii mu kaan junn
na ni. 48 Nima chee, 'ŋikpaambil ŋi ŋmə
biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii mu
wu bi na mu aan junn.'*
49 "Mmii ga ŋa unii məmək chain ke
n-yaan aah ŋani kitork aanann chain pu na.
50 N-yaan ŋan la. Tə, mu yaa bii ki yaa kaa ki
mə kan, nibaa aa bi ki ga ki ŋmaa ŋa mu aan
mu məək. Ni li bi ke n-yaan aah mə pu na,
ki li bi suuna təb chee man."

10

Uja taa jenn upuu
(Matiu 19.1-12; Luk 16.18)

1 Yesu nan siir nima, ki di buen Judea
aapepel, le ki puur Jəədann aaməədapuul.
Le kinipaak ki kuun ni u chee. Le u tuk
bi Uwumbər aabər, waah ŋani pu n-yoonn
məmək na.
2 Le Farisii yaab bibaa dan u chee, ki ban
bi təŋ u, le ki baa u ke, "Uja yaa jenn upuu
lii kan, timi aakaal kii kina aa?"
3 Le u baa bi, "Moses nan len kinye?"
4 Le bi bui ke, "Moses nan len ke uja yaa
ban u jenn upuu kan, u ga ŋmaa ŋmee
kigbaŋ pu ke u jenn u a, ki di tii u, le ki nin
jenn u."
5 Le Yesu bui bi, "Nitafal aah pəə pu na,
nima le Moses nan ŋmee nkaal mue tii nimi.
6 Uwumbər le aa len kina. Buyoonn u nan
naan dulnyaa wee na, u nan naan uja ni
upii.* 7 Nima pu na, uja yaa yoor upii kan,
bi ga nya cha bitetiib ni binatiib, ki kpaan
təb chee, 8 ki ŋa unibaan. Nima pu na, baa ki
ye binib bilee, bi ye unibaan la.† 9 Uwumbər
aah di bi kpaan na, unibən taa yakr bi."
10 Le Yesu ni waadidiliib koo lidichal libaa
ni. Baah bi kidiik ni na, le waadidiliib ki baa
u tibər ngbaan. 11 Le u bui bi, "Uja umək jenn
upuu lii, ki ki yoor upii uken na, uja ngbaan
ye udagoor la. 12 Upii mu yaa yii uchal, ki ki
mən uja uken kan, upii ngbaan ye udagoor
la."

Yesu aah ŋa Uwumbər aanyoor ŋa mbim
pu pu na
(Matiu 19.13-15; Luk 18.15-17)

13 N-yoonn ngbaan le binib bibaa joo ni
mbim Yesu chee, ki ban ke u di uŋaal paan
bi pu. Le waadidiliib kae bi. 14 Waah kan
ke bi kae bi na, le u gee liŋuul, ki bui waa-
didiliib ke, "Cha mbim ngbaan dan m chee
man. Taa ki jenn bi man. Binib bi aabimbin
bi ke mbim aah bi pu na, bima le yeh
Uwumbər aanaan. 15 M tuk nimi mbamən
la, unii umək kaa gaa Uwumbər aanaan ke
ubo aah gaal tiwan pu na, waan koo mu ni."
16 Le u yoor mbim ngbaan ŋmam, ki di uŋaal
paan bi pu, ki ŋa Uwumbər aanyoor ŋa bi
pu.

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na
(Matiu 19.16-30; Luk 18.18-30)

17 Yesu aah nyan nima chee na, le uja ubaa
san choo u chee, le ki nan gbaan unimbiin
ni, ki baa u ke, "Uməməkr nyaan, m ga ŋa
kinye ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na?"
18 Le Yesu baa u ke, "Ba pu aa yin mi
ke Uməməkr nyaan? Ubaa aa ŋan, see
Uwumbər baanja. 19 Aa nyi Uwumbər
aakaal: 'Taa ku binib; taa gər kidagook;
taa su kinaayuk; taa li ye nnyamən aaseer-
aadaan; taa ji binib pem pem; li pak aate ni
aana.' "‡
20 Le uja ngbaan bui u ke, "Uməməkr, m
joo ikaal imina məmək tibir ni la."
21 Le Yesu lik u, ki gee u, le ki bui u ke,
"Tiwan nibaa le gur. Buen ti kooh saah kpa
tiwan nimək na, ki di ŋimombil ngbaan tii
bigiim, aan ki li kpa liwangol paacham, aan
ki dan nan li dii mi." 22 Yesu aah len kina na,
le uja ngbaan aanimbil wəb ŋa gbilngbiln.
Ni ŋa u mpombiin; ba pu? u kpa liwankpal
sakpen a. Le u siir nima.
23 Le Yesu fenn lik waadidiliib, ki bui bi ke,
"Ni pəə sakpen ke binib bi kpa liwankpal na
koo Uwumbər aanaan ni."
24 Waah len kina na, le ni gar waadidiliib
pam. Le u ki bui bi, "Maabim, ni pəə sakpen
ke binib [bi tii liwankpal naadii na] koo
Uwumbər aanaan ni. 25 Uwankpadaan aah
ga koo Uwumbər aanaan ni pu na, ni pəə ki
jer laakumii aah ga koo seerkaa aaboln ni
pu na."
26 Le ni gar bi ki ti nyaŋ. Le bi baa təb ke,
"Ni yaa ye kina kan, ŋma ga tee ŋmar?"
27 Le Yesu lik bi, ki bui bi ke, "Ni pəə binib
le chee. Naa pəə Uwumbər chee; nibaa aa
pəə Uwumbər chee."

* 9:48 : Lik Aisaya 66.24. * 10:6 : Lik Mpiin 1.27, 5.2. † 10:8 : Lik Mpiin 2.24. ‡ 10:19 : Lik Nnyam 20.12-16; Ikaal 5.16-20.

[28] Le Piita bui u ke, “Tima kan, ti nan di
tiwan məmək di lii, ki dii si la.”
[29] Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamən la,
unii umək di cha waadichal, bee ukpetiib,
bee unaatiib, bee uninkpatiib, bee una, bee
ute, bee waabim, bee waasaak, m pu, ni
tibənyaan tee pu na, [30] u ga kan ŋidichal, ni
kpetiib, ni naatiib, ni ninkpatiib, ni natiib,
ni mbim, ni tisar, ni məmək nfum nkub
dandana aayoonn. Binib mu ga ŋa u falaa,
le n-yoonn mu choo na, u ga nan kan
limɔfal li kaa kpa ndoon na. [31] Tɔ, binib bi ye
bisalolm na pam le ga nan ŋa puwəb yaab.
Binib bi ye puwəb yaab na pam le ga nan ŋa
bisalolm.”

Yesu aah ki len waakun aabər taataa pu na
(Matiu 20.17-19; Luk 18.31-34)

[32] Yesu ni waadidiliib nan dii nsan ki cha
Jerusalem. Le Yesu loln bi pu nsan. Le ni
gar waadidiliib. Binib bi dii bi na mu san
ijawaan. Le u di waadidiliib kipiik ni bilee
na nyan n-gbaan, ki tuk bi binib aah ga ŋa
u pu na. [33] U nan bui bi, “Li pel man, ti
yaa fuu Jerusalem kan, bi ga di min Unibən
Aabo ki di ŋa Uwumbər aatotoorninkpiib ni
Uwumbər aakaal aaməməkb aaŋaal ni, le bi
ji mi tibər, ki ga len ke ni ŋeer bi ku mi, ki ga
di mi ŋa binib bi kaa ye Juu yaab na aaŋaal
ni. [34] Le bi ga yook mi, ki teei timəətan ŋa m
pu, ki lue mi ŋinaalab, le ki nin ku mi. Iwiin
itaa daal le m ga fikr nkun ni.”

*Jems ni Jə*nn aah ban pu na
(Matiu 20.20-28)

[35] N-yoonn ngbaan le Sebedee aajapətiib
Jems ni Jənn nan dan Yesu chee, ki nan bui
u ke, “Uməməkr, ti ban ke aa ŋa taah ga mee
si pu na le ki tii timi.”
[36] Le u baa bi ke, “Ni ban ke m ŋa ba ki tii
nimi?”
[37] Le bi bui u, “Aa yaa ji saanaan ki
kan mpəən kan, cha ti ponn ni ubaa li
ka aaŋangii wəb, uken mu li ka aaŋangan
wəb.”
[38] Le u bui bi ke, “Naa nyi naah mee mi pu
na aatataa. Ni ga ŋmaa ji falaa ke maah ga
ji falaa pu na aa?”
[39] Le bi bui u, “Ti ga ŋman.”
Le u bui bi, “Ni ga sil ji falaa ke maah ga
ji pu na. [40] Tɔ, binib bi ga kal ŋŋangii, ni
ŋŋangan wəb na ma kan, Uwumbər le ga lee
bi; naa ye min le ga lee bi.”
[41] Le waadidiliib kipiik bi gur na ŋun Jems
ni Jənn aah tuk u pu na. Baah ŋun kina na,
le bi gee liŋuul bi pu. [42] Le u yin bi məmək
ke bi dan u chee, le ki nan bui bi, “Ni nyi ke
dulnyaa wee ni aanib aayidam yoor bibaa
paacham la. Binib bi kpa tininkpir na mu
joo baanib mpəən pu la. [43] Nima taa li bi
kina man. Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u
li ye uninyuun kan, u ŋa ubaa ni məmək
aatutunn. [44] Ubaa yaa ban ke u li ye usaloln
kan, u ŋa ubaa ni məmək aanaagbiija. [45] Min
Unibən Aabo aa dan dulnyaa wee ni ke bi
nan tun lituln tii mi. M dan ke m nan tun
lituln tii binib, ki kpo ke m gaa binib pam
lii.”

Yesu aah likr ujoon ubaa aanimbil pu na
(Matiu 20.29-34; Luk 18.35-43)

[46] Le Yesu ni waadidiliib fuu Jeriko aatiŋ
ni, ki jer cha. Le kinipaak sakpeŋ dii bi.
Baah cha na, le ujoon u ye uwanmeer na,
ka nsan aaməgbeln, bi yin u ke Batimeus, u
ye Timeus aajapəən na. [47] Le u ŋun ke Yesu
u ye Nasaref aatiŋ aanii na ban u jer. Le u
tar ke, “Yesu, u ye Ubər David aayaabil na,
san mi kinimbaak.”
[48] Le binib pam kae u ke u ŋmin. Le u
moo tar ke, “Ubər David aayaabil, san mi
kinimbaak.”
[49] Le Yesu sil nsan ni, ki bui bi, “Yin ni u.”
Le bi yin u ke u dan, le ki bui u, “Li kpa
mpopiin, ki fii sil. U yin si la.”
[50] Le u chuu peer waakekeln, ki fii mala, ki
dan Yesu chee.
[51] Le Yesu baa u ke, “Aa ban ba?”
Le u bui u ke, “Uməməkr, m ban ke aa likr
nnimbil le tii mi.”
[52] Le Yesu bui u ke, “Saah tii mi naadii na
le cha aa likr. Li dii saasan.”
Libuul ngbaan ni le unimbil likr, le u dii
Yesu nsan ni nima.

11

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na
*(Matiu 21.1-11; Luk 19.28-40; J*ənn 12.12-19)

[1] Le bi peen Jerusalem, ki fuu Befej ni
Betani aatim, mu bi lijool li bi yin li ke Olif
aasui aajool na paab. [2] Baah ti fuu nima chee
na, le u bui waadidiliib ponn ni bilee ke, “Li
cha man naah si gbək kitiŋ ki na ni. Ni yaa
koo ki ponn ni kan, libuul ngbaan ni, ni ga
kan ubon u laa diin na si gbin. Ubaa aa kee
diŋ u pu. Chuu gbiln u, ki li joo ni u m chee

man. [3] Unii ubaa yaa baa nimi, ‘Ba ŋa ni
chuu gbiln u?’ kan, ni bui u, ‘Tidindaan le
ban u. U ga giin ni u dandana wee.’ ”
[4] Le bi buen ki ti kan ubon u laa diin na
gbin lipaal, mbisaməb chee, ki mal nsan. Le
bi chuu gbiln u. [5] Le binib bi si nima chee na
bibaa baa bi ke, “Ba ŋa ni chuu gbiln ubon
ngbaan?”
[6] Le bi tuk bi Yesu aah tuk bi baah ga
bui bi pu na. Le binib ngbaan cha bi buen.
[7] Le bi joo ni ubon ngbaan Yesu chee, ki
di baakeken biin u pu. Le Yesu diŋ u pu.
[8] Le binib pam di baakeken ter nsan ponn
ni. Bibaa mu koo timoor ni, ki bar tisufar
ki di ter nsan ponn ni. [9] Le binib bi loln
nsan na, ni bi paan puwəb na nan tar ke,
“Hosiana,* Uwumbər ŋa tinyoor ŋa unii
u choo waayimbil ni na pu.† [10] Uwumbər
aanyoor bi tiyaaja David aanaan mu choo
na pu. Hosiana bi paacham.”
[11] Le Yesu fuu Jerusalem, ki koo Uwumbər
Aadichal ni, ki lik tiwan məmək. Le nwiin
ban mu lir. Nima pu na, u nan nyan, le u ni
waadidiliib buen Betani aatiŋ ni.

Yesu aah bui busub bubaa pu na
(Matiu 21.18-19)

[12] Naah woln kitaak na, le bi nyan Betani
aatiŋ ni. Baah cha na, le nkon joo u. [13] Le u
kan likakaln li kpa tifar na si dandar. Le u
buen u ti lik ke ŋisubil bi aan ŋaa bi. Waah
ti fuu bu taab na, waa kan nibaa see tifar
ŋmeen. Naa nan kee ŋeer ŋikakan lu. [14] Le
u bui busub ngbaan ke, “Ubaa aan ki kan
lisubil libaa aa pu ki ŋmə n-yoonn mu kaa
kpa ndoon na.”
Le waadidiliib ŋun waah len pu na.

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na
*(Matiu 21.12-17; Luk 19.45-48; J*ənn 2.13-
22)

[15] Le bi fuu Jerusalem. Le u koo Uwumbər
Aadichal ni, ki jenn nyan binib bi kooh
tiwan ki daa tiwan na li ponn ni, ki labr
bilikpelm aateebul mam chiŋ, ki labr binib
bi kooh ŋinanjel na mu aajal chiŋ. [16] Waa
nan kii ke unii ubaa ki li tu lituln ki dii
Uwumbər Aadichal ponn ni jer. [17] Le u
bui bi ke, “Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni
ke Uwumbər len ke, ‘Maadichal ga li ye
mmeen aadichal, nin chee ŋinibol məmək
mee mi na la;’ le nimi di li ŋa bififiirb
aakakaa chee.”‡
[18] Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni
Uwumbər aakaal aaməməkb ŋun Yesu aah
ŋa pu na. Nima le bi kpokl baah ga ŋa pu
ki ku u na. Bi nan san u ijawaan, ba pu?
waah tuk kinipaak ngbaan Uwumbər aabər
pu na, ni gar bi məmək pam.
[19] Nwiin aah ban mu lir na, le Yesu ni
waadidiliib ki nyan Jerusalem aatiŋ ni.

*Likakaln ngbaan aam*əkm
(Matiu 21.20-22)

[20] Naah woln kitaak kichakpinaanyeek ni,
aan bi chuun nsan ni ki ti jer likakaln
ngbaan aah bi nin chee na, le bi mui busub
ngbaan kuur ki nan saa taab. [21] Le Piita
teer Yesu aah fe ŋa pu na, le ki bui u ke,
“Uməmək r, lik, saah fe puun lii busub bu pu
na, bu kuur a.”
[22] Le Yesu bui bi, “Tii Uwumbər naadii
man. [23] M tuk nimi mbamən la, unii umək ga
bui lijool limina ke li fii ki ti lir nnyusakpem
ni na, u yaa pak ke ni ga ŋa waah len pu na,
ki yaa kaa joo beeni usui ni kan, ni ga ŋa
kina ki tii u. [24] M tuk nimi la, naah ga mee
Uwumbər tiwan nimək na, ni tii u naadii
ke ni kan ni, le ni ga sil kan. [25] Ni yaa bi
mee Uwumbər kan, di cha pinn binib bimək
tun nimi taani na. Ni yaa di cha pinn bi
kan, Nite Uwumbər u bi paacham na mu ga
di cha pinn nimi aatunwanbir. [[26] Ni yaa
kaa di cha pinn biken kan, Nite Uwumbər
u bi paacham na mu aan di cha pinn nimi
aatunwanbir.”]

Baah baa Yesu waatuln pu pu na
(Matiu 21.23-27; Luk 20.1-8)

[27] Le bi ki fuu Jerusalem. Waah chuun
Uwumbər Aadichal ni na, le Uwumbər
aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal
aaməməkb, ni Juu yaab aaninkpiib dan u
chee, [28] le ki nan baa u ke, “Aa kpa nsan ke
aa ŋa saah ŋani pu na aa? Ŋma tii si nsan
ngbaan ke aa ŋa kina?”
[29] Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan.
Ni yaa ŋmaa gar kan, m mu ga tuk nimi
maah kpa nsan pu ki ŋa maah ŋani pu na.
[30] Jənn aah nan muin binib nnyun ni na, ŋma
nan tii u nsan? Uwumbər aan binib? Tuk
mi man.”
[31] Le bi kpokl təb ke, “Ti yaa bui ke
Uwumbər le tii u nsan kan, u ga baa timi

* 11:9 : Hosiana aatataa le ye ke “Gaa timi lii.” † 11:9 : Lik Ilahn 118.25-26. ‡ 11:17 : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11.

ke ba ŋa taa nan gaa u ki kii. [32] Taah
san kinipaak ngbaan ijawaan pu na, taan
ŋmaa len ke binib le tii u nsan, ba pu?
bi məmək len ke Jɔnn nan ye Uwumbər
aabənabamənn la." [33] Nima le bi bui Yesu ke,
"Taa nyi."
Le Yesu bui bi ke, "M mu aan tuk nimi
maah kpa nsan pu ki ŋani maah ŋani pu
na."

12

Bikpaab bi kaa ŋan na aayataŋakl
(Matiu 21.33-46; Luk 20.9-19)

[1] Le Yesu ki ŋakl bi ŋiyataŋak ke, "Uja
ubaa le nan naan kisaak, le ki ŋum isui i lu
ŋisubil na ki ponn ni, le ki di idə gob kisaak
ngbaan, le ki gbii libuul li bi ga di ŋisubil ŋa
li ponn ni aan ki muen nyan ŋaanyun na, le
ki maa libimbifəfəŋ ke unii li ka li paab ki
kiir kisaak ngbaan, le ki yin bikpaab bibaa,
ki di kisaak ngbaan ŋa biŋaal ni ke bi li lik
ki. Isui ngbaan yaa nan lun ŋisubil kan, bi
ker tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah ŋa
kina na, le u siir ki buen kitiŋ ki daa na ni.
[2] Buyoonn ŋisubil ngbaan nan puir na, le u
di unaagbiija tun bikpaab ngbaan chee, u ti
gaa ni waasubil kisaak ngbaan ponn ni, ki li
joo ni. [3] Le bi ti chuu u, ki gbaa u, ki giin ni
u, kaa tii u nibaa. [4] Le usadaan ngbaan ki di
unaagbiija uken tun bi chee. Le bi ti gbaa u
mu aayil wəb, ki yook u. [5] Le usadaan na ki
di unaagbiija uken tun bi chee. Le bi ti ku
u. Le u ki di binaagbiib pam tun bi chee; le
bi gbaa bibaa, ki ku bibaa mu. [6] Unii ubaa
le ti gur u chee. Ujapənbaal u, u gee u na
le gur. Kookoo yaan le u di ujapəən ngbaan
tun bikpaab ngbaan chee, le ki bui ke, 'Bi ga
pak njapəən ma.' [7] Le bikpaab ngbaan kpokl
təb, 'Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man,
aan ki ji waafaal.' [8] Le bi chuu u, ki ku u, le
ki di linikpol ngbaan nyan n-gbaan.
[9] "Tə, usadaan ngbaan ga ŋa kinye? U
ga dan nan ku bikpaab ngbaan, ki di kisaak
na tii bikpaab biken. [10] Naa karn Uwumbər
Aagbaŋ aah len pu na aa? ke,
'Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye
litakpajal.
[11] Uwumbər le ŋa kina, le ni gar timi
pam.' "*
[12] Le Juu yaab aaninkpiib bee ke Yesu di
liyataŋakl ngbaan ŋaŋ bima la. Nima pu le
bi nan ban bi chuu u, ki mu san kinipaak
ngbaan ijawaan, ki di cha u, ki siir.

Baah pen Yesu nlan pu na
(Matiu 22.15-22; Luk 20.20-26)

[13] Le bi di Farisii yaab bibaa, ni Ubər Herod
aanib bibaa tun Yesu chee bi ti pen u nlan.
[14] Baah fuu ni u chee na, le bi bui u ke,
"Uməməkr, ti bee ke aa len mbamən la, kaa
san ubaa ijawaan, kaa pak ubaa ki jer uken.
Aa mək timi Uwumbər aasan mbaməm la.
Ni ŋan ti pa lampoo tii Ubərkpaan Siisa aan
naa ŋan? Ti pa aan ti taa pa?"
[15] Le u bee ke bi ban bi pen u nlan la, le ki
baa bi, "Ba ŋa ni təŋ mi? Li joo ni limombil
m lik man."
[16] Le bi joo ni li. Le u baa bi, "Ŋma aanaŋ
ni liyimbil bi li pu?"
Le bi bui u ke, "Siisa yaan."
[17] Le u bui bi ke, "Di ni ye Siisa yaan na, ki
di tii u man, ki di ni ye Uwumbər yaan na tii
Uwumbər."
Waah len kina na, le ni gar bi pam.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na
(Matiu 22.23-33; Luk 20.27-40)

[18] Le Sajusii yaab bibaa dan u chee. Bima
le len ke binib aan fikr nkun ni na. [19] Le
bi bui u ke, "Uməməkr, Moses nan ŋmee
nkaal ki di tii timi ke, 'Uja yaa kpo, ki cha
upuu, kaa kpa ubo kan, unaal di ukpopii
ngbaan kpan, ki ma mbim ki tii ukpel.'†
[20] Tə, naabitiib bilole nan bi. Upol nan yoor
upii, le ki kpo, kaa kpa ubo. [21] Le unaal di
ukpopii ngbaan kpan, ki mu kpo, kaa kpa
ubo. Le utatar mu di ukpopii ngbaan kpan
ki mu kpo, kaa kpa ubo. [22] Bijab ngbaan
məmək bilole mu ŋa kina, ki kpo doo, kaa
nan kpa ubo. Kookoo yoo le upii ngbaan
mu kpo. [23] Binib yaa nan fikr nkun ni kan,
upii ngbaan ga li ye ŋma aapuu? Bi məmək
bilole nan joo u la."
[24] Le Yesu bui bi, "Naa bee Uwumbər
Aagbaŋ aah len pu na, kaa bee Uwumbər
aah kpa mpəən pu na. Nima le cha ni yenn
nimi aaliin ni. [25] Binib yaa nan fikr nkun ni
kan, baan yoor bipiib, bipiib mu aan mən
bijab. Bi ga li bi ke Uwumbər aatuuntiib
bi bi paacham na aah bi pu na la. [26] Joo
cha binib aah ga fikr nkun ni pu na aabər,
naa karn Moses aah nan ŋmee busub bu
nan gaal mmii na aabər nin chee na aa?

* 12:11 : Lik Ilahn 118.22-23. † 12:19 : Lik Ikaal 25.5.

Nima chee le ni ŋmee ke Uwumbər nan bui
Moses, ‘Min le ye Abraham, ni Aisak, ni
Jakob Aawumbər.’‡ 27 Uwumbər yaa len ke
u ye binib bi kpo na Aawumbər kan, nima
le mək ke bi kpa liməfal. Nimi, naah len ke
binib aan fikr nkun ni na, ni yenn sakpen
a.”

Mulakaal ye nkaal kpaan?
(Matiu 22.34-40; Luk 10.25-28)

28 Le Uwumbər aakaal aaməməkb ponn ni
ubaa nan bi nima, le ki ŋun baah gbaa təb
chee tibər pu na, ki bee ke Yesu aah len pu
na, u gar bi mbaməm la. Le u dan Yesu chee,
ki nan baa u ke, “Mulakaal ye nkaal kpaan?”
29 Le Yesu bui u ke, “Nkaal kpaan le ye
ke, ‘Israel yaab, li ŋun man, Tidindaan
Uwumbər ye Dindaan baan la. 30 Aa li gee
Aadindaan Uwumbər aasui məmək ni, ni
saawiin məmək, ni saalandak məmək, ni
saapəən məmək.’§ 31 Nkaal mu paa na le ye
ke, ‘Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa
pu na.’* Nkaal mubaa aa jer ikaal ilee yee.”
32 Le u bui Yesu ke, “Uməməkr, aa len
mbamən la. Saah bui ke Uwumbər ye
Uwumbər baan na, ti gbii la. Ubaa aa bi
ki kpee u pu. 33 Unii yaa gee Uwumbər
usui məmək ni, ni waalandak məmək, ni
waapəən məmək, ki gee una aabo ke waah
gee ubaa pu na kan, nima le ŋan ki jer u
di tiwakor toor kitork ki see mmii ni tii
Uwumbər.”
34 Le Yesu bee ke u len nlan aabər la. Le u
bui u, “Saa daa Uwumbər aanaan ni.”
Baah len tibər ngbaan doo na, ubaa aa ki
kaa u baa Yesu mbaan kpee.

Kristo aabər
(Matiu 22.41-46; Luk 20.41-44)

35 Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ni,
ki tuk binib Uwumbər aabər, ki baa bi,
“Uwumbər aakaal aaməməkb ŋa kinye pu
ki bui ke Kristo u ga gaa binib lii na ga li
ye Ubər David aayaabil? 36 Uwumbər Aafuur
Nyaan nan cha Ubər David ubaa len ke,
‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ŋŋangii
wəb
ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim
məmək na.’†
37 “Ubər David ubaa aah nan yin Kristo
ngbaan ke Udindaan kina na, Kristo ga li
ŋmaa ye uyaabil aa?”

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməməkb
aabər
(Matiu 23.1-36; Luk 20.45-47)

Le kinipaak ngbaan pel Yesu aah len
pu na, ki nan kpa mpopiin. 38 Waah tuk
bi Uwumbər aabər na, le u bui bi, “Ni li
nyi man Uwumbər aakaal aaməməkb aabər.
Baageehn le ye ke bi li pee ŋibəkul fəfək,
ki gee ke binib doon bi mbaməm kinyaŋ
ni, 39 ki ban ke bi kal bininyuum aakakaa
chee mmeen aadir ni, ni njim chee. 40 Bi ji
bikpopiib durm la, le ki mee Uwumbər ni
yunni ke bi ŋmann ke bi ye bininyaam la.
Uwumbər ga daa bitafal ki jer waah ga daa
binib biken aatafal pu na.”

Ukpopii ubaa aah tii sakpen pu na
(Luk 21.1-4)

41 Yesu nan ka mal Uwumbər aapiin
aadakaa, ki lik kinipaak ngbaan aah joo
ŋimombil ŋani dakaa ngbaan ponn ni pu
na. Le biwankpadam pam nan di ŋimombil
pam ŋa u ponn ni. 42 Le ukpopiigiin ubaa mu
dan nan di janjan mam bilee, ni ye kpakpaln
na, ki di ŋa u ponn ni. 43 Le Yesu yin
waadidiliib, ki bui bi, “M tuk nimi mbamən
la, ukpopiigiin wee tii ŋimombil ki jer bi
məmək aah tii pu na. 44 Bi məmək tii, ki gur
ŋimombil sakpen a. U ye ugiin la, le ki di
waamombil məmək tii, kaa ki gur nibaa.”

13

Baah ga gbaa wii Uwumbər Aadichal pu
na
(Matiu 24.1-2; Luk 21.5-6)

1 Yesu nan nyan Uwumbər Aadichal ng-
baan ni. Waah nyan ni na le waadidiliib
ponn ni ubaa bui u ke, “Uməməkr, lik ŋi-
takpal ŋi bi di maa lidichal lee na aah ŋan
pu na, lik tidir tee aah wiir pu na.”
2 Le Yesu bui u, “Aa kan tidir sakpiin
tee ee? Bi ga nan gbaa wii lidichal limina
məmək. Litakpal libaa aan ki li paa liken
pu.”

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Matiu 24.3-14; Luk 21.7-19)

3 Le u buen ki ti kal Olif aasui aajool li bi
tok Uwumbər Aadichal na paab. Le Piita, ni
Jems, ni Jənn, ni Andru dan u chee bibaa,
ki nan bui u ke, 4 “Tuk timi, bi ga ŋa kina
bayoonn? Ba ga li ye liməkl ki mək timi ke
ni ŋeer bi ŋa kina?”

‡ 12:26 : Lik Nnyam 3.6. § 12:30 : Lik Ikaal 6.4-5. * 12:31 : Lik Liifai Yaab 19.18. † 12:36 : Lik Ilahn 110.1.

5 Le u bui bi ke, “Ni li nyi man, ubaa taa
ŋmann nimi. 6 Binib pam le ga nan dan,
ki pur maayimbil, ke bima le ye min Yesu,
ki ŋmann binib pam. 7 Ni ga ŋun ke binib
to butəb kənkəni do, ni dandar mu. Ni
taa cha ni li muk nimi man. Uwumbər le
siin ke nimina məmək ga ŋa. Nima le aan
mək ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan
ni. 8 Linibol libaa ga to linibol liken butəb.
Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib
ga to təb butəb. Kitiŋ ga deŋ ŋipepel,
ŋipepel. Nkon ga lir ntim pam ponn ni.
Nimina məmək le ga li ye njan aafalaa.

9 “Nimi nibaa, li nyi man. Bi ga nan
chuu nimi, ki di buen bibəjirb chee. Bi
ga gbaa nimi mmeen aadir ni. M pu, le
ntim aaninkpiib ni bibərb ga ji nimi tibər.
Le ni ga tuk bi tibənyaan tee. 10 Binib
ga di tibənyaan tee tuk ŋinibol məmək
waahr, aan dulnyaa wee nin doo. 11 Bi yaa
chuu nimi, ki di buen bibəjirb chee kan, ni
taa puen dak nisui ni ke ni ga len kinye.
N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, ni len
Uwumbər aah ga tuk nimi pu na. Naa ye
nimi le ga len. Uwumbər Aafuur Nyaan le
ga len. 12 N-yoonn ngbaan le unii ga di una
aabo ŋa binib aaŋaal ni ke bi ti ku u. Tetiib
mu ga di baabim ŋa binib aaŋaal ni ke bi ti
ku bi. Binib mu ga yii bitetiib ni binatiib, ki
cha binib ku bi. 13 M pu, le binib məmək ga
li nan nimi. Unii umək jin limər ki dii mi ki
ti saa liməfal aadoon na, uma le ga ŋmar.”

Tiwan ni kaa ŋan na aabər
(Matiu 24.15-28; Luk 21.20-24; Daniel 9.27)

14 “Ni ga kan tiwanbir ni bii tiwan nimək
bi chain na si naah kaa ba ga li si nin chee
na.” (Tə, nimi bi karni na, ni li beer nimina
aatataa.) “N-yoonn ngbaan yaa nan fuu
ni kan, binib bi bi Judea aatiŋ ponn ni na
san buen ŋijoo paab. 15 Unii yaa bi kidiik
paab* kan, u taa ki koo waadiik ni ke u ti
yoor nibaa, u san mala. 16 Unii yaa bi kisaak
kan, u taa ki gir kun linampal ke u ti yoor
waakekeln. 17 N-yoonn ngbaan kan, bipiib
bi kpa ŋipuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi
laa ŋaa libiil na ga li kpa kinimbaak. 18 Mee
Uwumbər man ke u taa cha tibər tee ŋa
kakab aayoonn. 19 N-yoonn ngbaan, binib
ga ji falaa sakpen a. Buyoonn Uwumbər
nan naan dulnyaa na, ki nan saa dandana
wee na, baa kee jin falaa ngbaan aaboln,
ki mu aan ki ji falaa kina. 20 Uwumbər
yaa kaa bar falaa ngbaan aayoonn aawiin
pu kan, ubaa aan ŋmar. Le waanigeekaab
aanimbaasaln pu na, u ga bar falaa ngbaan
aayoonn aawiin pu.

21 “N-yoonn ngbaan unii ubaa yaa bui
nimi ke, ‘Lik, Kristo u ga gaa binib lii na
sə,’ ki yaa ki bui ke, ‘U bi nima chee’ kan,
ni taa gaa waah len pu na man. 22 Ba pu?
biŋmaŋmannim ga li bi. Bibaa ga bui ke bi
ye Kristo la. Biken ga bui ke bi ye Uwumbər
aabənabtiib la. Bi ga tun lijinjiir aatun ki
ŋmann binib; bi ga pəən bibaa ke bi ŋmann
Uwumbər aanib mu. 23 Ni li nyi man. M
puun tuk nimi tibər timina məmək.”

Yesu aah ga gir ni pu na
(Matiu 24.29-31; Luk 21.25-28)

24-25 “N-yoonn ngbaan aafalaa aapuwəb,
le paacham aawan aan ki li bi mbaməm.
Nwiin ga bəln. Uŋmal mu aan ki li wiin.
Iŋmabi mu ga lir. 26 N-yoonn ngbaan le ni
ga kan min Unibən Aabo bi ntaalangbam
ni ki choo, ki wiin chain, ki joo mpəən.
27 N-yoonn ngbaan le m ga tun Uwumbər
aatuuntiib dulnyaa wee ponn ni məmək,
liwipuul, ni liwilir, ni ŋŋangan, ni ŋŋangii
wəb, bi ti kuuni maanib məmək, ki di dan
m chee.”

*Bukpas*əm aayataŋakl
(Matiu 24.32-35; Luk 21.29-33)

28 “Bukpasəm le ye liyataŋakl ki tii nimi.
Bu aabon yaa bi ŋani tifar kan, ni bee ke ni
yaa kpee siib na kan, kiseek ga seer. 29 Kina
na, ni yaa kan nimina bi ŋani kan, ni bee ke
ni yaa kpee siib na kan, m ga gir ni. 30 M tuk
nimi mbamən la, dandana aanib aan jer le
tiwan nimina məmək puen ŋa. 31 Paacham
ni taab ga jer. Maaməbon ma aan jer.”

Ubaa aa nyi bundaln Yesu ga gir ni na
(Matiu 24.36-44)

32 “Ubaa aa nyi buyoonn m ga gir ni na.
Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aa
nyi. Min Uwumbər Aajapəən mu aa nyi.
Nte Uwumbər baanja le nyi. 33 Ni li nyi man,
ki li ka lik man, aan ki li mee Uwumbər; ba
pu? naa nyi buyoonn m ga gir ni na. 34 Ni
naahn uja u nan ban u chuun nsan, ki tuk

* 13:15 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idə paan puln tidir paab, le ki di titan pər biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

waatutum ke bi li joo waadichal mbaməm,
ki mək bi məmək baah ga tun lituln li na,
ki tuk ukikiir na ke u li kii, le ki nin buen.
35 Ni mu li nyi man. Naa nyi bundaln min
Nidindaan ga gir ni na, nibaakan kijoobəŋ,
nibaakan kinyetaasiik, nibaakan ikooja aah
wii buyoonn na, nibaakan lichakpitaawoln.
36 Ni li nyi man, aan m yaa lir nimi ki fuu
ni kan, maan nan muin ni də geen. 37 Maah
tuk nimi pu na, m tuk binib məmək la, li nyi
man."

14

Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Luk 22.1-2; Jɔnn 11.45-53)

1 N-yoonn ngbaan, ni nan gur iwiin ilee,
bi kuun ki ti ji njim mu bi yin mu ke
Lakr-jer aajim na.* N-yoonn ngbaan, le
bi ŋmə boroboro u kaa kpa nnyək na. Le
Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər
aakaal aaməməkb nan kal ki kpokl baah ga
ŋa pu ki loon chuu Yesu ki ku u na, 2 le ki bui
təb ke, "Ti taa chuu u njim ngbaan aayoonn
man. Ti yaa chuu u n-yoonn ngbaan kan,
kinipaak na ga ŋmə tijar."

Upii ubaa aah nyuŋ Yesu pu na
(Matiu 26.6-13; Jɔnn 12.1-8)

3 Tə, Yesu nan bi Betani aatiŋ ni, ki bi
Simonn u nan ye ukəndaan na do, ki ka ji
tijikaar. Waah ka ji tijikaar kina na, le upii
ubaa koo ni ki joo ni tulalee u kpa kidaak
sakpen na, bi yin mu ke naad, ki bi kpalba
nyaan u bi yin u ke alabasta na ponn ni. Upii
ngbaan nan chuu gii kpalba ngbaan aaneen
ni, ki di tulalee na məmək kpir Yesu aayil
pu. 4 Waah ŋa kina na, le bi ponn ni bibaa
gee liŋuul, ki baa təb ke, "Ba ŋa u bii tulalee
ngbaan kina? 5 Ti ba ga ŋmaa di u kooh ki
kan ilik ni jer iwiin ikui itaa aapal na, ki di
tii bigiim." Le bi ŋulni u pu.

6 Le Yesu bui bi, "Di cha u man. Ba ŋa ni
muk u kina? U tun lituln li ŋan na le ki tii
mi. 7 Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn məmək.
Naah ga li ban ni ter bi buyoonn na kan,
ni ga ŋmaa ter bi. Mma aan li bi ni chee
n-yoonn məmək. 8 U ŋa waah ga ŋmaa ŋa
pu na la. U di tulalee ngbaan kpir m pu ki
puen toor nwon ke bi ti sub mi la. 9 M tuk
nimi mbamən la, baah ga moon tibənyaan
tee nin chee itingbaan məmək ni na, bi ga
len waah ŋa pu na ke binib li teer waabər."

Judas aah ban ke u kooh Yesu pu na
(Matiu 26.14-16; Luk 22.3-6)

10 Le Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn
ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot, buen
Uwumbər aatotoorninkpiib chee, ki ti tuk
bi ke u ban u di Yesu ŋa biŋaal ni la. 11 Baah
ŋun kina na, le ni ŋa bi mpopiin. Le bi puu
tipuur ke bi ga tii u ŋimombil. Le u ban nsan
mu u ga di Yesu ŋa biŋaal ni na.

Yesu ni waadidiliib aah jin njim ngbaan pu na
(Matiu 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jɔnn 13.21-30)

12 Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ŋmə
boroboro u kaa kpa nnyək na aajan aawiin-
daal, bundaln bi ga kər upihbo na, le Yesu
aadidiliib dan nan baa u ke, "Aa ban ke ti
gor njim ngbaan aajikaar la chee ki tii si?"

13 Le u bui waadidiliib ponn ni bilee ke,
"Ni li cha kitiŋ ngbaan ponn ni man. Ni yaa
koo ki ponn ni kan, uja u tu nnyun na ga
ton nimi nsan ponn ni. 14 Ni li dii u man, ki
ti koo waah ga koo lidichal li ponn ni na, ki
bui udichadaan ngbaan, 'Uməməkr bui ke
u ni waadidiliib ga ji njim ngbaan aajikaar
kiladiik ni?' 15 Le u ga mək nimi paacham
aadisakpeŋ ki bi puun toor ki na. Ni gor
njim ngbaan aajikaar nima chee ki tii timi."

16 Le bi siir, ki buen kitiŋ ngbaan ni, ki ti
kan Yesu aah tuk bi ke bi ga kan pu na. Le
bi gor njim ngbaan aajikaar.

17 Kijook aah joor na, le Yesu ni waa-
didiliib kipiik ni bilee na koo kidiik ngbaan
ponn ni, ki kal ke bi ji. 18 Baah bi ji na, le u
bui bi, "M tuk nimi mbamən la, ni ponn ni
ubaa ga kooh mi. Nimi bi bi ji m chee na
ponn ni ubaa le ga ŋa kina."

19 Bisui nan bii. Le bi baa u ubaabaa
ubaabaa, "Ni ye min la aa?"

20 Le u bui bi, "Nimi kipiik ni bilee bimina
ponn ni ubaa le ga ŋa kina. Ni ye m ni unii
u kpaan bi ji lisambil libaa ponn ni na la.
21 Min Unibən Aabo ga kpo ke naah ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke m ga kpo pu
na. Tibəbir mu ga li bi uja u ga kooh mi na
pu. Bi yaa kaa ba ma u kan, ni ba soor ki tii
u."

* 14:1 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

Tidindaan aajim

(Matiu 26.26-30; Luk 22.14-20; 1 Korint Yaab 11.23-25)

22 Baah bi ji tijikaar na, le Yesu yoor
boroboro, le ki doon Uwumbər, ki gii, ki
di tii waadidiliib, le ki bui ke, "Gaa man.
Maawon le na."
23 Le u yoor kiyinyook, ki doon Uwumbər,
ki di tii bi. Le bi məmək nyun. 24 Le u bui bi,
"Maasin le na. Maasin pu, le Uwumbər puu
tipuupəln tii nimi. Binib pam aatunwanbir
pu le maasin ngbaan ga nya. 25 M tuk nimi
mbamən la, maan ki nyu ŋisubil aanyun
ngbaan ki ti saa bundaln m ga ti nyu ŋisubil
aanyunpəm Uwumbər aanaan ni na."
26 Le bi gaa Uwumbər aalahn, ki buen Olif
aasui aajool paab.

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na

*(Matiu 26.31-35; Luk 22.31-34; J*ənn 13.36-38)

27 Le Yesu ti bui bi, "Ni məmək ga san
cha mi. Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
'Uwumbər ga ku upihdaan, le ipiih yaa.'†
28 Buyoonn Uwumbər ga fikr mi nkun ni na,
le m ga loln ni pu nsan, ki buen Galilee."
29 Le Piita bui u, "Bi məmək yaa san ki cha
si kan, mma aan san cha si."
30 Le Yesu bui u, "M tuk si mbamən la,
kinyeek kimina, aa ga len nfum mutaa ke
saa nyi mi le lelee aakooja nin wii."
31 Le Piita po beenin len ke, "Bi yaa po ban
bi ku m ni si kan, maan len ke maa nyi si."
Le waadidiliib məmək mu len kina.

*Yesu aah mee Uwumb*ər pu na

(Matiu 26.36-46; Luk 22.39-46)

32 Le bi ti fuu nibaa chee, bi yin nima chee
ke Getsemane. Le u bui waadidiliib, "Kal do
man, m buen ti mee Uwumbər."
33 Le u di Piita, ni Jems, ni Jənn buen. Le
usui bii pam. Mpombiin ni nsuugar nan
muk u sakpen. 34 Le u bui bi, "Nsui bii
sakpen, ki ti nyaŋ. Ni wu ke nkun aah wu
pu na. Kal do ki li lik man."
35 Le u foor siib, ki doon kitiŋ lichichikr,
ki mee Uwumbər ke ni yaa ga ŋmaa ŋa aan
u taa ji falaa u choo na kan, u taa cha u ji
falaa ngbaan, 36 ki bui ke, "Nte, aa ga ŋmaa
ŋa tiwan məmək. Nyan mi falaa u choo
na ni. Aa mu tee ŋa saageehn, ki taa ŋa
maageehn."
37 Le u gir buen waadidiliib bitaa ngbaan
chee, ki ti muin bi də geen; le u bui Simonn
Piita ke, "Simonn, aa də geen la aa? Saa
ŋmaa li ka lik kikurk kibaa aa? 38 Ni li ka lik
man, aan ki li mee Uwumbər, aan ki taa koo
ntəŋ ni. Nisui ban ni li lik, le tiwon aa pəə."
39 Le u ki foor siib ki ti mee Uwumbər, ki
ki bui u tibər tichachaan ngbaan, 40 le ki ki
gir buen waadidiliib chee, ki ti muin bi ki
də geen la; ngeen nan joo bi sakpen. Le baa
nyi baah ga len pu na.
41 Le u ki buen ti mee Uwumbər, ki ki gir
ni taataa, ki ki muin bi də geen; le u baa bi,
"Ni beenin fuur ki də geen la aa? Ni ŋeer a.
N-yoonn fuu a. U kooh min Unibən Aabo,
ki di ŋa titunwanbirdam aaŋaal ni la. 42 Fii,
ti li cha man. Lik, unii u kooh mi na peen ni
a."

Baah chuu Yesu pu na

*(Matiu 26.47-56; Luk 22.47-53; J*ənn 18.3-12)

43 Waah laa bi len kina na, le Judas u ye
waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa na
fuu ni. Le kinipaak dii u. Bi nan joo kijaak
aajum ni jagbaali mam. Bi nan nyan ni
Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər
aakaal aaməməkb, ni Juu yaab aaninkpiib
chee la. 44 Judas u kooh Yesu na, nan bui
kinipaak ngbaan ke bi yaa ti kan u moor unii
u aatakpiln‡ na kan, uma le na. Bi chuu u
mpəən, ki di u buen.
45 Judas aah fuu ni na, le u kpaan buen
Yesu chee, ki ti bui ke, "Uməmək r," le ki
moor utakpiln. 46 Le bi chuu Yesu mpəən
pu. 47 Waadidiliib ponn ni ubaa nan yoor
waajaak aajuk ki gaa per Uwumbər aato-
toorninkpel aanaagbiija aatafal. 48 Le Yesu
baa binib bi dan bi nan chuu u na ke, "Ni
joo kijaak aajum ni jagbaali mam ke ni
nan chuu mi ke maah ye ufifiir le na aa?
49 Iwiin məmək m nan bi ni chee Uwumbər
Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbər aabər,
le naa chuu mi. Tə, nimina ŋa ke ni gbiin
Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na la."
50 Le waadidiliib məmək san cha u.
51 Unachipəən ubaa nan bi nima chee, ki
pee likekepiln, ki paani Yesu pu. Le bi laan
chuu unachipəən ngbaan aakekeln. 52 Le u
san cha waakekeln, ki san cha uŋmeen.

† 14:27 : Lik Sekaria 13.7. ‡ 14:44 : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon təb kina le ki mək ngeehn.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibɔr pu na

(Matiu 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jɔnn 18.13-14, 19-24)

53 Le bi di Yesu buen Uwumbɔr aatotoorninkpel aadichal ni. Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb mu kuun ni nima chee. 54 Le Piita paa Yesu pu, ki bi dandar, le ki ti fuu Uwumbɔr aatotoorninkpel aachiln ni, ki koo, ki ti kal bikikiirb chee wol mmii. 55 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni bibɔjirb aaninkpiib mɔmɔk ban biseeraadam bi ga bii Yesu aan bi ku u na. 56 Le biseeraadam pam mɔln inyamɔn paan u, ki bii u. Baah len pu na, naa kpaan. Nima pu na, baa kan waataani.

57 Le bijab bibaa fii sil, ki mɔln inyamɔn paan u, le ki bui ke, 58 "Ti ŋun u len ke u ga gbaa wii Uwumbɔr Aadichal li binib maa li na, ki ki maa liken li binib aa maa li na, iwiin itaa." 59 Le bijab bimina mu aah len pu na, naa kpaan.

60 Le Uwumbɔr aatotoorninkpel ngbaan fii sil bi mɔmɔk aanimbiin ni, le ki baa Yesu, "Saan len tibaa aa? Binib ngbaan aah bii si pu na, ti gbii aan taa gbii?"

61 Le Yesu si ŋmin, kaa len tibaa. Le Uwumbɔr aatotoorninkpel ki baa u, "Aa ye Kristo u ga gaa binib lii na aan saa ye? Aa ye Uwumbɔr u ti pak u na Aajapɔɔn aa?"

62 Le Yesu bui ke, "M ye. Ni ga kan min Unibɔn Aabo ka Uwumbɔr aaŋangii wɔb. Ni ga kan m bi ntaalangbam ni paacham ki choo."

63 Waah len kina na, le Uwumbɔr aatotoorninkpel chuu kar ubaa aawanpeenkaan, le ki bui ke, "Taa ki ban seeraadam. U di ubaa ŋaŋ Uwumbɔr la. 64 Ni ŋun waah sii Uwumbɔr pu na. Ni dak kinye?"

Le bi mɔmɔk bui ke u ŋeer bi ku u la.

65 Le bi ponn ni bibaa piin ki bi teei timɔɔtan ŋani u pu, le ki di likekeln poo unimbil, ki gbaa u, ki baa u ke, "Ulau faa si?" Bikikiirb ngbaan mu nan gaa u ki gbaa u.

Piita aah nee Yesu pu na

(Matiu 26.69-75; Luk 22.56-62; Jɔnn 18.15-18, 25-27)

66 Piita aah nan bi lichiln ngbaan ni na, le Uwumbɔr aatotoorninkpel aanaagbiipii ubaa dan 67 ki nan kan Piita bi wol mmii. Le u lik u mbamɔm, le ki bui u, "Aa mu nan bi Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na chee."

68 Le Piita nee, ki bui u, "Maa bee saah len pu na aatataa," le ki nyan lipaal kikaakpaak ponn ni. N-yoonn ngbaan le ukooja wii.

69 Le unaagbiipii ngbaan ki kan u, le ki bui binib bi si nima chee na ke, "Umina ye Yesu aadidiliib ponn ni ubaa la." 70 Le Piita ki nee lelee.

Le ni ki kpee siib, le binib bi si u chee na bui u ke, "Ni ye mbamɔn, aa ye Yesu aadidiliib ponn ni ubaa la; aa mu ye Galilee aatiŋ aanii la."

71 Le Piita puu Uwumbɔr, ki bui ke, "Maa nyi naah len unii u na. M yaa mɔn nnyamɔn kan, Uwumbɔr daa ntafal."

72 Libuul ngbaan ni, le lelee aakooja wii. Le Piita teer ke Yesu ba bui u ke, "Aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le lelee aakooja nin wii." Piita aah teer kina na, le u wii pam.

15

Pailat aah jin Yesu tibɔr pu na

(Matiu 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jɔnn 18.28-38)

1 Kichakpinaanyeek ni le Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb, ni bibɔjirb aaninkpiib mɔmɔk kal ki kpokl baah ga ŋa pu na. Le bi buu Yesu tikululn, ki di u buen kitiŋ ngbaan aaninkpel u bi yin u ke Pailat na chee, ki di u ŋa uŋaal ni. 2 Le Pailat baa u, "Aa ye Juu yaab aabɔr la aa?"

Le u bui u, "Saah len pu na, ni ye kina."

3 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ngbaan bii u sakpen. 4 Le Pailat ki baa u, "Saan len tibaa aa? Li pel baah bii si sakpen pu na."

5 Le Yesu aa ki len tibaa. Waah kaa len tibaa na, le ni gar Pailat pam.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na

(Matiu 27.15-26; Luk 23.13-25; Jɔnn 18.39–19.16)

6 Njim ngbaan aayoonn nan saa kan, Pailat ga nyan unaagbiija u kinipaak ban u na lii. 7 N-yoonn ngbaan, unaagbiija ubaa nan bi kiyondiik ni, bi yin u ke Barabas. U ni bakadam bi nan dii u na nan tukni kitiŋ ngbaan aaninkpiib, ki ku binib. Nima pu le bi nan di bi ŋa kiyondiik ni. 8 Le kinipaak ngbaan dan Pailat chee, ki bui u ke u ŋa waah ti ŋani pu njim ngbaan yoonn mɔmɔk na, ki nyan unaagbiija ubaa lii. 9 Le u baa bi, "Ni ban m nyan ni Juu yaab aabɔr la aa?" 10 Pailat bee ke Uwumbɔr aatotoorninkpiib

kpa lipiipoln Yesu pu, nima le cha bi di u ŋa
uŋaal ni.
11 Le Uwumbər aatotoorninkpiib bui kini-
paak ngbaan ke bi tuk Pailat ke u nyan
Barabas lii, naa ye Yesu. 12 Kinipaak ngbaan
aah tuk Pailat kina na, le u ki baa bi, “Kina
kan, uja u ni yin u ke Juu yaab aabər na, m
ga ŋa u kinye?”
13 Le bi teen ke, “Kpaa u ndəpuinkoo pu.”
14 Le Pailat baa bi, “Ba ŋa? U tun bakaa
bayoo?”
Le bi moo tar sakpen ke, “Kpaa u
ndəpuinkoo pu.”
15 Le Pailat ban ke u səŋ bisui. Kina pu na,
u nan nyan Barabas lii, le ki cha waajab lue
Yesu ŋinaalab, ki di u ŋa biŋaal ni, bi ti kpaa
u ndəpuinkoo pu.

Butəb aajab aah yook Yesu pu na
(Matiu 27.27-31; Jənn 19.2-3)

16 Le butəb aajab ngbaan di u buen Pailat
aachiln ni, ki yin bijab biken ke bi kuun
ni. 17 Le bi chuu peer waawanpeenkaan, le
ki di libəkumaln peen u, ki di ikokon luu
kiyikpupuk ki di chiŋ u, 18 le ki doon u ke,
“Juu yaab aabər, aa pəə əə?” 19 ki joo lidabil
gbaa uyil paab, le ki teei timəətan ləe u,
ki gbaan unimbiin ni ki doon u. 20 Baah ŋa
u mbənyun ki ti doo na, le bi chuu peer
libəkumaln ngbaan, ki di waawanpeenkaan
peen u, ki di u nyan, bi ti kpaa u ndəpuinkoo
pu.

Baah kpaa u ndəpuinkoo pu pu na
(Matiu 27.32-44; Luk 23.26-43; Jənn 19.17-
27)

21 Baah cha na, le bi ton uja ubaa nsan
ni, bi yin u ke Simonn, u ye Sairene aatiŋ
aanii la. U nyan ni ntingbaan ni, le ki choo
Jerusalem. U nan ye Aleksanda ni Rufus
aate la. Le bi chuu u mpəən ke u tun Yesu
aadəpuinkoo. 22 Le bi di Yesu buen nibaa
chee, bi yin nima chee ke Golgota. Golgota
aatataa le ye ke “Kiyikpaŋ aapepel.” 23 Baah
ti fuu nima chee na, le binib bibaa ban bi
tii Yesu ndaan mu nnyək ŋmal mu ponn
ni na ke u nyun. Le u yii, kaa nyun. 24 Le
butəb aajab ngbaan kpaa u ndəpuinkoo pu,
ki di waawanpeenkaan yakr təb. Bi nan
too inaan ke bi lik bimək aah ga kan ni
na. 25 Ni nan ye kichakpiik ni, tikur tiwae
yoonn la, le bi kpaa u ndəpuinkoo pu. 26 Le
bi ŋmee kigbaŋ budabu cha bi ku u na, ki
di tam waadəpuinkoo pu, uyil paab. Bi
nan ŋmee ke, “Juu yaab aabər.” 27 Bi nan
di bififiirb bilee kpaa idəpuinkee pu. Bi
di ubaa kpaa uŋangii wəb, ki di uken kpaa
uŋangan wəb. [28 Le ni gbiin Uwumbər
Aagbaŋ aah len pu na ke, “Bi ŋa u ke baah
ŋani titunwanbirdam pu na.”*]
29 Waah lee ndəpuinkoo pu na, le binib bi
jer nima chee na seei u, ki gbakr biyil, le ki
bui u, “Aa mu. Si u len ke aa ga gbaa wii
Uwumbər Aadichal ki ki maa li iwiin itaa na,
30 sunn ni ndəpuinkoo ngbaan pu ki ŋmar.”
31 Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni
Uwumbər aakaal aaməməkb mu ŋa u
mbənyun, ki bui təb ke, “U gaal biken le
bi ŋmar, kaan ŋmaa gaa ubaa lii. 32 Kristo u
ga gaa binib lii ki ye Juu yaab aabər na, u
sunn ni ndəpuinkoo pu dandana wee, aan
ti kan ki gaa u ki kii.”
Le baah di bififiirb bilee bi kpaa u chee
idəpuinkee pu na, bi mu sii u.

Yesu aah kpo pu na
(Matiu 27.45-56; Luk 23.44-49; Jənn 19.28-
30)

33 Nwiin kaasisik ni, le itingbaan məmək
bəln, ki ti saa nwiin aah kpar pu na. 34 Nwiin
aah kpar na, le Yesu teen mpəən pu ke,
“Eloi, eloi, lama sabaktani.” Naatataa le ye
ke “Maawumbər, Maawumbər, ba pu aa siir
cha mi?”†
35 Binib bi nan si nima chee na ŋun waah
teen pu na, le bibaa bui ke, “Li pel man, u
yin Elaija la.” 36 Le bi ponn ni ubaa san buen
ki ti yoor nkiisuk, ki nan di bən ndaan mu
məən na ni, le ki di ŋa lidabil pu, ki di ŋa
Yesu aaməb chee ke u moor, le ki bui ke, “Di
cha man, aan ti lik ke Elaija ga dan ki nan
sunn ni u aan waan dan.”
37 Le Yesu ki teen mpəən pu, le ki kpo.
38 Le likekeln li yakr Uwumbər aadiik ni
nfum mulee na, chuu kar paacham ki ti
saa kitiŋ. 39 Le butəb aajab aaninkpel u
si ndəpuinkoo ngbaan taab na kan Yesu
aah kpo pu na, le ki bui ke, “Mbaməŋ, uja
ngbaan sil ye Uwumbər Aajapəən la.”
40 Bipiib bibaa mu nan bi nima chee, ki
si dandar, ki si lik. Bi ponn ni ubaa ye
Mari Magdalene, uken mu ye Salome, uken
mu ye Mari u ye Jems waatiir ni Joses aana
na. 41 Yesu aah nan bi Galilee na, le bipiib
ngbaan nan dii u, ki tun lituln ter u. Bipiib

* 15:28 : Lik Aisaya 53.12. † 15:34 : Lik Ilahn 22.1.

bi wiir ki nan dii u dan Jerusalem na mu nan
bi nima chee.

Baah sub Yesu pu na
(Matiu 27.57-61; Luk 23.50-56; Jɔnn 19.38-42)

42 Kijook aah joor na, le uja ubaa fuu ni, bi
yin u ke Josef. U nan ye Arimatea aatiŋ aanii
la, ki ye bibɔjirb aaninkpiib ponn ni ubaa,
ki kpa liyimbil. 43 U mu nan bi kii Uwumbɔr
aanaan aah ga fuu ni buyoonn na. Ni nan ye
kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal
na, buyoonn bi gor ke bi ji likpaakool daal
na. Le Josef buen Pailat chee ni lipobil, ki
ti bui u, "Tii mi Yesu aawon." 44 Pailat aah
ŋun ke u kpo na, le ni gar u. Le u yin ni
bijab aaninkpel na, ki nan baa u ke, "Yesu
aah kpo na, ni yunn aa?" 45 Le u tuk u waah
kpo buyoonn na. Pailat aah ŋun ke u kpo
na, le u tii Josef nsan ke u yoor waawon.
46 Josef nan daa likekenyaan, ki nyan Yesu
aawon ndɔpuinkoo pu, ki di u poo likekeln
ngbaan ni, ki di u ti sub kitakpaluŋ ni. Bi
nan gbii kitakpaluŋ ngbaan litakpasakpeln
libaa aasikakl ni la. Le u di litakpapapaln
leŋ mbisamɔb. 47 Le Mari Magdalene, ni
Mari u ye Joses aana na, kan baah di Yesu
aawon sub nin chee na.

16

Yesu aah fikr nkun ni pu na
(Matiu 28.1-8; Luk 24.1-12; Jɔnn 20.1-10)

1 Juu yaab aakpaakool daal aajook, le
Mari Magdalene ni Salome, ni Mari u ye
Jems aana na, buen ti daa tulalee, bi ti
di ŋa Yesu aawon pu. 2 Le ki woln kitaak
kichakpinaanyeek ni, nwiin aah laa puu
na, le bi buen likaakul ngbaan chee. 3 Tɔ,
litakpal li lek kitakpaluŋ ngbaan aamɔb na
ye lisakpeln la. Nima pu na, baah cha na,
le bi baa tɔb ke, "Ŋma ga ti biln litakpal na
tii timi?" 4 Le bi lik, ki kan ke litakpal na
aa ki lek. 5 Le bi koo likaakul na ponn ni ki
kan unachipɔɔn ubaa ka ŋŋangii wɔb ki pee
libɔkupiln fɔfɔk. Le ni gar bi pam.

6 Le u bui bi, "Ni taa cha ni gar nimi man.
Ni ban Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii u bi nan
kpaa u ndɔpuinkoo pu na la. U fikr nkun
ni a. Waa bi do. Lik man baah nan di u
bil nin chee na. 7 Ni li cha ki ti tuk Piita ni
waadidiliib biken ke u loln bi pu nsan, ki cha
Galilee aatiŋ ni. Bi ga ti kan u nima, waah
nan tuk bi pu na."

8 Le ni gar bipiib na pam, le biwon gbaa.
Le bi nyan likaakul na ni, ki san. Ijawaan
aah chuu bi na, le baa tuk unii ubaa.

Yesu aah di ubaa mɔk binib pu na
(Matiu 28.9-10; Jɔnn 20.11-18; Luk 24.13-35)

[9 Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki
woln kitaak na aachakpitaawoln, Yesu aah
fikr nkun ni na, le u puen di ubaa mɔk Mari
Magdalene. Mari le ye upii u Yesu nan
nyan tiyayaar tilole u ni na. 10 Le Mari buen
binib bi nan dii Yesu na chee. Bi nan kpa
mpombiin ki ka wii. Le Mari tuk bi ke u kan
Yesu, u fikr nkun ni a. 11 Baah ŋun kina na,
le baa pak ti.

12 Nimina aapuwɔb, le bi ponn ni bilee
nan chuun cha ntingbaan ni. Baah cha na,
le Yesu nan di ubaa mɔk bi. Waa nan bi ke
waah nan bi pu buyoonn Mari Magdalene
kan u na. 13 Le bi gir buen biken chee, ki ti
tuk bi ke bi kan Yesu. Le baa pak baah len
pu na.

Yesu aah di ubaa mɔk waadidiliib pu na
(Matiu 28.16-20; Luk 24.36-49; Jɔnn 20.19-23; Lituln 1.6-8)

14 Nimina aapuwɔb, le waadidiliib kipiik
ni ubaa ka ji tijikaar. Baah bi ji na, le Yesu
di ubaa mɔk bi, le ki kae bi, ke ba ŋa baa pak
binib bi kan u, waah fikr nkun ni aapuwɔb
na aah len pu na, ke bitafal le pɔɔ. Baa gaa
u ki kii mbamɔm. 15 Le u ki tuk bi, "Ni li cha
dulnyaa mɔmɔk ni, ki di tibɔnyaan tee tuk
binib mɔmɔk. 16 Unii u gaa mi ki kii, ki cha bi
muin u nnyun ni na, u ga ŋmar. Unii u kaa
gaa mi ki kii na, Uwumbɔr ga bui ke waabɔr
bii. 17 Binib bi gaa mi ki kii na ga tun lijinjiir
aatun. Maayimbil pu le bi ga nyan tiyayaar
binib ni; bi ga len iliin yayan; 18 bi ga chuu
iwaa, le yaan ŋa bi nibaa. Bi yaa nyu liluul
kan, laan ŋa bi nibaa. Bi ga di biŋaal paan
bibum pu, le bi ga pɔɔk."

*Uwumb*ɔr aah di Yesu buen paacham pu na
(Luk 24.50-53; Lituln 1.9-11)

19 Tidindaan Yesu aah len bi chee tibɔr
doo na, le Uwumbɔr di u buen paacham, le
u ti kal uŋangii wɔb. 20 Le waadidiliib buen
ŋipepel mɔmɔk ni, ki ti tuk binib tibɔnyaan
tee. Le Tidindaan ter bi, ki cha bi tun
lijinjiir aatun. Baah tun lijinjiir aatun na,
nima le mɔk binib ke baah len tibɔnyaan ti
na, ti gbii. Amii.]

Tibɔnyaan ti
LUK
ŋmee ti na

1 Maaninkpel Teofilus, binib pam nan
pɔɔn bibaa ki ŋmee kigbaŋ ponn ni tibɔr ti
nan ŋa tikaasisik ni na. 2 Binib bi kan tibɔr
ngbaan aah piin ki ti doo pu na mooni ti, ki
tuk timi. Le bi ŋmee baah tuk timi pu na.
3 Min Luk, m mu bee mbamɔm tibɔr ngbaan
aah piin pu ki ti doo pu na. Nima le m dak
ke ni ŋan m mu ŋmee ti, taah piin ki ti saa
pu na, ki tii si, 4 aan aa mu bee baah tuk si
tibɔr ti na aabamɔn.

*Uwumb*ɔr aatuun aah len ke bi ga maa Jɔnn pu na

5 Buyoonn Herod nan ye Judea aatiŋ
aabɔr na, le Uwumbɔr aatotoor ubaa nan
bi, bi nan yin u ke Sekaria. U nan ye Abija
aamaal ponn ni aanii la. Upuu aayimbil nan
ye Elisabef. U mu nan ye Uwumbɔr aato-
toor Aaronn aamaal ponn ni aanii ubaa la.
6 Sekaria ni upuu mɔmɔk nan ye bininyaam
Uwumbɔr chee, ki dii waakaal mɔmɔk, ki
ŋani waah ban pu na, kaa kpa taani ubaa.
7 Baa nan kpa ubo. Elisabef nan ye upiiŋoob
la. Bi mɔmɔk mu nan por la.

8-9 Uwumbɔr aatotoorb aakaal aah dii pu
na, le bi lee Sekaria, u ti koo Uwumbɔr
Aadichal ni ki see tulalee aayon. Waayoonn
aah fuu ni na, le u koo Uwumbɔr Aadichal
ni, u ti tun lituln limina. 10 Buyoonn u bi seer
tulalee aayon ngbaan tii Uwumbɔr na, le
kinipaak sakpeŋ bi lipaal, ki mee Uwumbɔr.
11 Le u kan Uwumbɔr aatuun, baah seer
tulalee aayon libimbiln li paab na aaŋangii
wɔb. 12 Sekaria aah kan u na, le ni muk u,
le ijawaan chuu u. 13 Le Uwumbɔr aatuun
ngbaan bui u, “Sekaria, taa san ijawaan.
Uwumbɔr ŋun saameen a. Aapuu Elisabef
ga maa ubijabo, ki tii si. Le aa ga yin u
ke Jɔnn. 14 U yaa ma u kan, le aa ga li
kpa mpopiin pam. Binib pam mu ga li
mɔɔni. 15 U ga li ye uninyuun Uwumbɔr
chee. Waan nyu ŋisubil aadaan, ki mu aan
nyu ndaan mubaa. U ga li gbii Uwumbɔr
Aafuur Nyaan buyoonn bi ga maa u na, ki
li joo cha. 16 U ga cha nimi Israel yaab pam
gir ti dii Bidindaan Uwumbɔr. 17 U ga li
kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ni mpɔɔn, ke
Uwumbɔr aabɔnabr Elaija aah nan kpa pu
na, ki ga loln ni Tidindaan pu nsan. U ga cha
tetiib ni baabim ki kpaan.* U ga cha binib
bi kaa kii Uwumbɔr aamɔb na li kpa nlan,
aan bi kpeln, ki li dii bininyaam aah dii pu
na. U ga toor binib, bi li ye binib bi gor ki
kii Uwumbɔr na.”

18 Le Sekaria bui Uwumbɔr aatuun ng-
baan, “M por a, mpuu mu por a; m ga ŋa
kinye ki bee ke saah len pu na ga sil ŋa.”

19 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “M
ye Gabriel u si Uwumbɔr aanimbiin ni na la.
U tun ni mi ke m nan tuk si tibɔnyaan tee.
20 Ni yaa nan ŋeer kan, maah len pu na ga
gbiin. Saah kaa pak maah len pu na, le aa
ga ŋa ubir, kaan ki ŋmaa len tibɔr ki ti saa
buyoonn tiwan nimina ga ŋa na.”

21 Le kinipaak ngbaan si lipaal, ki si
kii buyoonn Sekaria ga nya ni Uwumbɔr
Aadichal ni na. U nan yunn kaa nyan ni, le
ni gar bi pam. 22 Waah nan nyan ni na, waa
ŋmaa len bi chee tibɔr. Nima le cha bi bee
ke u kan lijinjiir aawan Uwumbɔr Aadichal
ni. Le u beenin len libir, kaa ŋmaa len tibɔr.

23 Waawiin aah ye pu u tun lituln
Uwumbɔr Aadichal ni na aah doo na, le
u kun. 24 Ni bi ki cha, le upuu Elisabef dek
lipuul, ki di ubaa bɔr iŋmal iŋmu, 25 le ki bui
ke, “Uwumbɔr lik maah bi pu na la, le ki
ŋa mi tibulchinn kina ki tii mi, ki nyan mi
inimɔɔn ni.”

*Uwumb*ɔr aatuun aah bui Mari ke u ga maa Yesu pu na

26 Lipuul aah ŋa iŋmal iloob aapuul na, le
Uwumbɔr tun waatuun Gabriel ke u buen
Galilee aatiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Nasaref,
27 ke u buen usapɔɔn ubaa chee, bi yin u
ke Mari. Waa nyi uja. Bi nan puu ke bi
ga tii u tichar. Bi yin uchal Josef, u ye
Ubɔr David aamaal ponn ni aanii ubaa la.
28 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan fuu ni Mari
chee ki doon u, le ki bui u, “Uwumbɔr ŋa
si tibulchinn sakpen a, ki bi aa chee, ki
ŋa tinyoor ŋa aa pu ki jer waah ŋa bipiib
mɔmɔk pu na.”

29 Waah len kina na, le ni gar Mari sakpen.
Le u dakl lik waah len pu na aatataa.
30 Le u ki bui u, “Mari, taa san ijawaan.
Uwumbɔr ŋa si tibulchinn la. 31 Aa ga dek
lipuul, ki maa ubijabo ki yin u ke Yesu.
32 U ga li ye uninyuun la. Bi ga yin u
Uwumbɔr u kaa kpa ŋeen aatɔ na Aajapɔɔn.

* 1:17 : Lik Malakai 4.5-6.

Tidindaan Uwumbər ga tii u uyaaja Ubər
David aanaan. [33] U ga li ye uyaaja Jakob
aayaabitiib† aabər n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na. Waanaan aan doo."
[34] Le Mari baa Uwumbər aatuun ngbaan
ke, "Maah kaa nyi uja na, m ga ŋa kinye ki
maa ubo?"
[35] Le u bui u, "Uwumbər Aafuur Nyaan
ga sunn ni aa pu. Uwumbər u kaa kpa
ŋeen aatə na aapəən ga cha aa dek lipuul.
Nima pu na, saah ga maa ubo u na ga li ye
chain. Bi ga yin u ke Uwumbər Aajapəən la.
[36] Lik, aana aabo Elisabef, u por na, u mu pil
ubijabo aapuul. Baah nan yin u ke upiiŋoob
na kpa iŋmal iloob aapuul la; [37] nibaa aa pəə
Uwumbər chee."
[38] Le Mari bui Uwumbər aatuun ngbaan,
"M ye Uwumbər aanaagbiipii la. Saah len
pu na, u cha ni ŋa kina." Le Uwumbər
aatuun ngbaan buen.

Mari aah mann Elisabef pu na

[39] N-yoonn ngbaan le Mari gor mala ki
buen ŋijoo ponn ni, le ki ti buen kitiŋ kibaa
ni, ki bi Juda aatiŋ ponn ni,‡ [40] le ki koo
Sekaria do, ki doon Sekaria aapuu Elisabef.
[41] Elisabef aah ŋun idoon pu na, le waabo fii
uponn ni. Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin
Elisabef. [42] Le u len mpəən pu ki bui Mari,
"Uwumbər ŋa tinyoor ŋa aa pu ki jer waah
ŋa bipiib məmək pu na, ki ŋa tinyoor ŋa ubo
u bi aaponn ni na mu la. [43] Ba ŋa Uwumbər
nyuŋ mi kina ki cha Ndindaan aana dan nan
mann mi? [44] Ntafal aah ŋun saadoon na,
le maabo fii mponn ni, waah kpa mpopiin
pu na. [45] Si u gaa Uwumbər ki kii na, u ŋa
tinyoor ŋa aa pu la, ki ga ŋa waah nan tuk
si ke u ga ŋa pu na."

Mari aah gaa nlahn ki pak Uwumbər pu na

[46] Le Mari bui ke,
"M nyuŋni Uwumbər nsui ni la.
[47] M kpa mpopiin sakpen, Uwumbər u gaa
mi lii na pu.
[48] U teer mi u ye waanaagbiipiigiin na bər.
Dandana ki joo cha, binib məmək ga len
ke Uwumbər ŋa tinyoor ŋa m pu la,
[49] ba pu? Uwumbər u kpa mpəən na tun
litukpaan ki tii mi.
Waayimbil ye chain la.
[50] Binib bi san u na, u san bi kinimbaak,
ni biyaabitiib, ni biyaabisəsək ponn ni
ki joo cha.
[51] U mək binib waapəən,
ki jenn kalmbaanidam bi dak ke bi ye
bininyuum na.
[52] U nyan bibərkpaam baanaan ni,
ki nyuŋ bigiim.
[53] Binib bi nkon joo bi na,
u tii bi tijikaar nyaan, bi ji bab.
U cha biwankpadam chuun ni iŋaalpeen.
[54] Waah nan puu tipuur ti tii tiyaajatiib na,
u ŋa kina la, ki ter waatutum Israel
yaab.
[55] U teer ki san Abraham ni uyaabitiib kin-
imbaak
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na la."
[56] Tə, Mari nan bi Elisabef do iŋmal itaa,
le ki nin gir kun.

Baah ma Jənn u muini binib nnyun ni na pu na

[57] Le ni ŋeer Elisabef maa ubo. Le u ma
ubijabo. [58] Le udoyaab ŋun ke Uwumbər san
u kinimbaak sakpen. Le u ni bi kpaan ki
məəni.
[59] Waabo aawiin iniin daal, le bi dan bi nan
gii uchakpaln, le ki ban bi yin u ke Sekaria
ke baah yin ute pu na. [60] Le una aa kii, ki bui
ke bi ga yin u ke Jənn la.
[61] Le bi bui u, "Unii ubaa aa kpa liyimbil
limina nimi aamaal ponn ni." [62] Le bi di
biŋaal len ute chee, ki baa u ke u ban ke bi
yi waabo kinye.
[63] Le u bui bi ke bi tii u kigbaŋ. Baah tii u
na, le u ŋmee ke, "Waayimbil le ye Jənn." Le
ni gar bi məmək pam. [64] Libuul ngbaan ni le
Sekaria aalambil ləkr. Le u piin ki bi len ki
pak Uwumbər. [65] Le ijawaan chuu bidoyaab
məmək. Le Judea aatim mumək bi ŋijoo
ponn ni na aanib ŋun tibər ngbaan. [66] Ni nan
ŋa binib bimək ŋun ti na ilandak. Le bi baa
ke, "Ubo ngbaan ga li ye ba aanibol?" Ba
pu? Uwumbər aaŋaal nan bi u pu.

Sekaria aah pak Uwumbər pu na

[67] Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin
Sekaria, u ye Jənn aate na, le ki cha u len
Uwumbər aabər:
[68] "Cha ti pak Tidindaan u ye timi Israel yaab
Aawumbər na.
U dan nan ter waanib, ki nyan bi tinaagbiir
ni,

† 1:33 : Jakob aayaabitiib ye Israel yaab la. ‡ 1:39 : Ni nan ye iwiin inaa bee iŋmu aasachuln la.

69 ki tii timi unii u ga gaa timi lii, ki kpa mpɔɔn,
ki ye waatutunn Ubɔr David
aamaal ponn ni aanii ubaa na.
70 U nan cha waabɔnabtiib chain len kina n-yaayoonn na
ki joo cha.
71 U nan puu tipuur ke u ga nyan timi, timi aadim aaŋaal ni,
ni bimɔk nan timi na aaŋaal ni, aan ti ŋmar.
72 U nan len ke u ga san tiyaajatiib kinimbaak,
ki teer waah puu tipuur ti ye chain na bɔr.
73 U nan puu tipuur tii tiyaaja Abraham,
74 ke u ga nyan timi, timi aadim aaŋaal ni,
aan ti dii u ki taa li san ijawaan,
75 ki li bi chain,
ki li kpa mbimbinyaan u chee n-yoonn mɔmɔk.
76 Si, maabo, bi ga yin si ke Uwumbɔr u kaa kpa
ŋeen aatɔ na aabɔnabr.
Aa ga loln ni Tidindaan pu nsan,
ki toor nsan tii u,
77 ki tuk waanib ke u ga di cha baatunwanbir pinn bi,
ki gaa bi lii;
78 ba pu? timi Aawumbɔr kpa tibulchinn,
ki san timi kinimbaak.
U yaa gaa timi lii kan,
ni ga li bi ke nwiin aah puu ni pu na.
79 Ni ga woln binib bi bi mbɔmbɔɔn
ni ki san nkun ijawaan na pu,
ni ga mɔk timi nsan mu ga tii timi nsuudoon na."
80 Le ubo ngbaan muun, ki dii Uwumbɔr ni usui mɔmɔk, le ki nan bi nteersakpiin ni, ki ti saa buyoonn u piin ki bi tuk Israel yaab Uwumbɔr aabɔr na.

2

Baah ma Yesu pu na
(Matiu 1.18-25)

1 N-yoonn ngbaan le Ubɔrkpaan Siisa Agustus len ke binib mɔmɔk kuun ni ki nan ŋmee baayimbil, u lik baah wiir pu na. 2 Baah kahn binib kina njan pu na, Kirinius le nan ye Siria aatiŋ aaninkpel. 3 Le binib mɔmɔk buen bido aatiŋ ni, bi ti ŋmee baayimbil.

4 Josef nan ye Ubɔr David aamaal ponn ni aanii ubaa la. Nima pu na, u nan nyan Nasaref, kitiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na, le ki buen Ubɔr David aatiŋ, ki bi yin ki ke Betlehem, ki bi Judea aatiŋ ni na. 5 Le u ni upuu Mari, u kpa lipuul na, buen bi ti ŋmee baayimbil. 6 Baah bi Betlehem aatiŋ ni na, le ni ŋeer u maa ubo. 7 Le u ma waajan aabijabo, ki di u poo likekeln ni, ki di u di ŋa tiwakor aah ŋmɔ timoor dakaa u ponn ni na; mpaan aa nan ki bi bicham aadiik ponn ni ke bi koo.

*Uwumb*ɔr aatuuntiib aah fuu ni bipihdam chee pu na

8 Bipihdam bibaa nan bi nima chee timoor ni, ki kpaa baapiih ki lik i kinyeek. 9 Le Uwumbɔr aatuun dan bi chee. Le Uwumbɔr aawiihn woln bi pu. Le ijawaan chuu bi sakpen. 10 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui bi, "Taa san ijawaan man. M joo ni tibɔnyaan ti ga tii binib mɔmɔk mpopiin sakpen na la. 11 Kinyeek kee bi ma unii u ga gaa nimi lii na, Ubɔr David aatiŋ ni. Uma le ye Tidindaan Kristo.* 12 Ni ga kan ubo ngbaan aah poo ŋikeken ni, ki dɔ tiwakor aah ŋmɔ timoor dakaa u ponn ni na. Nima le ga li ye limɔkl ki tii nimi."

13 Libuul ngbaan ni le Uwumbɔr aatuuntiib bi wiir sakpen na fuu ni ntuun ngbaan chee, le ki pak Uwumbɔr, ki len ke,
14 "Cha ti nyuŋ Uwumbɔr u bi paacham na.
Lifuur ga li bi dulnyaa wee ni.
Uwumbɔr san binib kinimbaak la."

15 Le Uwumbɔr aatuuntiib ngbaan gir buen paacham. Le bipihdam ngbaan bui tɔb, "Cha ti buen Betlehem aatiŋ ni dandana, ki ti lik Uwumbɔr aah tuk timi ke tiwan ni ŋa nima na."

16 Le bi buen mala, ki ti kan Mari, ni Josef, ni ubo ngbaan. Ubo ngbaan dɔ tiwakor aah ŋmɔ timoor dakaa u ponn ni na. 17 Bipihdam ngbaan aah kan u na, le bi tuk binib Uwumbɔr aatuun ngbaan aah tuk bi ubo ngbaan aabɔr pu na. 18 Binib bimɔk ŋun bipihdam ngbaan aah len pu na, le ni gar bi. 19 Mari le teer tibɔr timina mɔmɔk, ki dakl lik taatataa usui ni. 20 Le bipihdam ngbaan gir buen baapiih chee timoor ni. Baah cha na, le bi nyuŋni Uwumbɔr ki pak u, baah

* 2:11 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Masiya aatataa le ye ke bi di olif aakpan kpir unii aayil pu ki mɔk ke u ye Uwumbɔr yoo.

kan ki ŋun pu na məmək pu; bi kan ki ŋun
Uwumbər aatuun ngbaan aah tuk bi pu na.

Baah yin Yesu liyimbil pu na

21 Ubo ngbaan aawiin iniin daal le ni ŋeer
bi gii uchakpaln. Le bi yin u ke Yesu.
Buyoonn Mari aa nan kee dek lipuul na, le
Uwumbər aatuun ngbaan nan bui u ke bi
yin u kina.

Baah di Yesu ki di tii Uwumbər pu na

22 Buyoonn ni ŋeer bi ŋa Mari chain,
Moses aakaal aah mək pu na, le bi di ubo ng-
baan buen Jerusalem, bi ti di u tii Uwumbər.
23 Ni ŋmee Uwumbər aakaal aagbaŋ ni ke bi
di njan aabijabo mək ki di tii Uwumbər. 24 Le
Josef ni Mari toor kitork ki tii Uwumbər,
waakaal aah len pu na. Nkaal ngbaan len
ke bi di ŋinanjel ŋilee, bee mbərnanjibim
mulee ki di toor kitork ngbaan.

25 Uja ubaa nan bi Jerusalem aatiŋ ni. Bi
nan yin u ke Simeonn. U nan ye uninyaan
la, ki dii Uwumbər aakaal məmək mbaməm,
ki lik bundaln Uwumbər ga nyan Israel yaab
baafalaa ni na. Uwumbər Aafuur Nyaan
nan bi u chee, 26 ki nan mək u ke waan
kpo, see u kan Uwumbər aanii Kristo u ga
gaa binib lii na waahr. 27 Uwumbər Aafuur
Nyaan nan cha u koo Uwumbər Aadichal
ni, le Yesu aate ni una joo ni Yesu ki di
koo ni Uwumbər Aadichal ni, bi ti di u tii
Uwumbər. Buyoonn bi di u koo ni na 28 le
Simeonn gaa u uŋaal ni, le ki pak Uwumbər,
ki bui ke,

29 "Uwumbər, aa ga ŋmaa cha saatutunn nya
dulnyaa wee ni, nsuudoon ni;
ba pu? dandana aa ŋa saah nan len pu na,
30 ki cha nnimbil kan Saabo u ga gaa timi lii
na.
31 Aa nan len ke aa ga tun ni u dulnyaa wee
ni.
Dandana wee u ga nya, aan binib məmək
bee waabər.
32 U ye nwiihn ki ga woln binib bi
kaa ye Israel yaab na aanimbil.
U pu, le binib ga nyuŋ saanib Israel yaab."

33 Simeonn aah len ubo ngbaan aabər kina
na, le ni gar ute ni una. 34 Le Simeonn ŋa
Uwumbər aanyoor ŋa bi pu, le ki bui ubo
ngbaan aana Mari, "Uwumbər nyan ubo
ngbaan ke u sunn timi Israel yaab ponn ni
pam taab, ki nyuŋ ti ponn ni pam mu. U ye
liməkl li binib pam ga yii li na. 35 Nima le ga
kpiir baah dak pu bisui ni na. Aasui mu ga
bii sakpen a, ki ga li wu ke unyoohn na."

36 Le upininkpel ubaa, u ye Uwumbər
aabənabpii, aan bi yin u ke Ana na, mu
nan bi. U nan ye Fanuel aabisal, ki ye Aser
aanibol ponn ni aanii ubaa la. U nan por
sakpen a. U nan bi uchal chee ŋibin ŋilole,
le uchal kpo cha u, le u ye ukpopii. 37 U
nan ye ŋibin imonko inaa ni ŋinaa aanii
la. U nan bi Uwumbər Aadichal ni n-yoonn
məmək, ki dooni u nwiin pu ni kinyeek, ki
lulni buməb, ki mee u. 38 N-yoonn ngbaan le
u mu fuu ni, ki dooni Uwumbər ubo ngbaan
pu, le ki di waabər tuk Jerusalem aanib
bimək lik buyoonn Uwumbər ga gaa bi lii
na.

Baah gir ni Nasaref aatiŋ ni pu na

39 Yesu aate ni una nan ŋa Uwumbər
aakaal aah len pu na məmək, le ki gir kun
bido aatiŋ Nasaref ki bi Galilee aatiŋ ni na.
40 Le ubo ngbaan muun, ki moo kan mpəən,
ki kpa nlan sakpen. Le Uwumbər aanyoor
nan bi u pu.

Yesu aah bi Uwumbər Aadichal ni pu na

41 Libiln mək, ute ni una nan chaa
Jerusalem, buyoonn Juu yaab ji Lakr-jer
aajim† 42 Yesu aah nan ti saa ŋibin kipiik ni
ŋilee na, le bi buen Jerusalem bi ti ji njim
ngbaan, baah ŋani pu ŋibin məmək na. 43 Bi
nan bi nima ki ti saa buyoonn njim ngbaan
aawiin doo na, le ki gir chaa kun. Le Yesu
u nan laa ye ubo na gaar Jerusalem ni. Ute
ni una mu aa nyi. 44 Bi dak ke u bi usachun
ŋeen aatətiib ponn ni. Le bi chuun nwimən
aasachuln, le ki nin ban u bidoyaab ponn ni,
kaa kan u. 45 Baah kaa kan u na, le bi gir buen
Jerusalem ponn ni, ki ti chuun ban u. 46 Iwiin
itaa daal le bi ti kan u Uwumbər Aadichal ni.
U ka biməməkninkpiib aakaasisik ni, ki pel
baah len pu na, ki mu baa bi mbaan, 47 ki kpa
nlan ki bee baah len pu na aatataa, ki giin
kii bi mbaməm. Nima le ni gar binib bimək
ŋun na. 48 Ute ni una aah kan u na, le ni gar
bi pam. Le una baa u, "Maabo, ba ŋa aa ŋa
timi kina? M ni aate ban si ni mpombiin."

49 Le u baa bi, "Ba pu ni ban mi? Naa nyi
ke ni ye ke m li bi Nte Uwumbər aatuln ni
ii?" 50 Le baa bee waah len pu na aatataa.

† 2:41 : Bi nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer bundaln Uwumbər aatuun u ku binib na nan lakr bi pu jer na. Lik Nnyam 12.1-27; Ikaal 16.1-8.

51 Le u dii bi ki gir Nasaref aatiŋ ni, le ki kii
biməi. Le una joo tibər timina məmək usui
ni. 52 Yesu nan muun ki moo kan nlan, le ki
kan kipak binib ni Uwumbər mu chee.

3

Jənn u muini binib nnyun ni na aah
moon Uwumbər aabər pu na
(Matiu 3.1-12; Mak 1.1-8; Jənn 1.19-28)

1 Buyoonn Ubərkpaan Tiberius Siisa nan
jin waanaan ŋibin kipiik ni ŋiŋmu ni, aan
Pontius Pailat mu ye Judea aatiŋ aaninkpel,
Herod mu ye Galilee aabər, aan unaal Filip
mu ye Iturea aatiŋ, ni Trakonitis aatiŋ
aabər, Lisanius mu ye Abilene aatiŋ aabər,
2 aan Anas ni Kayafas mu ye Uwumbər aato-
toorninkpiib na, n-yoonn ngbaan le Jənn u
ye Sekaria aajapəən na nan bi nteersakpiin
ni. Le Uwumbər len u chee tibər nima. 3 Le
u bə dii Jəədann aaməəl aatingbaan ni, ki
mooni ke, "Kpeln nimi aabimbin man, aan
m muin nimi nnyun ni, le Uwumbər ga di
cha nimi aatunwanbir pinn nimi." 4 Waah
ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr
Aisaya aah nan ŋmee pu Uwumbər Aagbaŋ
ni na ke,
"Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar,
'Toor Uwumbər aasan man
ki ŋa waasan mu li tok ki tii u.
5 Bi ga di titan gbiin tifatann məmək,
ki ber ŋijoo ni ŋigongon məmək lii
taab,
ki naar isan imək gər na,
ki ŋa isan imək kaa joon na, i li joon tii
u.
6 Binib məmək ga kan Uwumbər aah ga gaa
bi lii pu na.' "*
7 Le kinipaak nan dan Jənn chee, ki ban
ke u muin bi nnyun ni. Le u baa bi,
"Nimi ijagen aabim, ŋma sur nimi ke ni nya
ntafadaan mu choo na ni? 8 Ni li tun lituln li
ga mək ke ni sil kpeln nimi aabimbin na, ki
taa bui ke niyaaja aah ye Abraham na, nima
le ga cha ni nyan ntafadaan ni. M tuk nimi
la, Uwumbər ga ŋmaa di ŋitakpal ŋimina
kpaln Abraham aayaabitiib. 9 Dandana wee
Uwumbər toor kichək ke u ti gaa isui imək
kaa lu ŋisubil ŋi ŋan na, ki di ŋa mmii ni."
10 Le kinipaak ngbaan baa u, "Kina kan, ti
ga ŋa kinye?"
11 Le u bui bi, "Unii u kpa ŋibəkul ŋilee na,
u tii unii u kaa kpa libaa na. Unii u mu kpa
tijikaar na, u yakr tii unii u kaa kpa na."
12 Bilampoogaab mu nan dan u chee, ki
ban ke u muin bi nnyun ni, le ki baa u,
"Umməkr, ti mu ga ŋa kinye?"
13 Le u bui bi, "Ni taa gaa ŋimombil ki jer
baah siin nimi pu na."
14 Le butəb aajab mu baa u, "Ti mu ga ŋa
kinye?"
Le u bui bi, "Ni taa gaa unii ubaa aamom-
bil mpəən man, ki taa galn unii u kaa kpa
taani na. Cha ninimbil gbiin nimi aapal."
15 Jənn pu, le binib aalandak fii. Bi məmək
baa bisui ni ke, "U ye Kristo u ga gaa timi lii
na aan waa ye?" 16 Le Jənn bui bi məmək,
"Mma muin nimi nnyun ni la. Tə, unii u
jer mi na mu choo. Maa ŋeer ke m gbiln
waanaatak aaŋmin ki tii u. Uma le ga muin
nimi Uwumbər Aafuur Nyaan, ni mmii ni.
17 U joo waayikpimbik uŋaal ni, u ti chaar
waajikaar, ki di njikaabim ŋa lipil ni, ki di
tigbengbir see mmii mu kaan junn na ni."
18 Kina le Jənn nan sur binib ngbaan, ki
di ŋiməbon aabəŋ kpee ki sur bi, ki mooni
tibənyaan ngbaan. 19 U nan sur Ubər Herod
mu. Herod nan gaa unaal aapuu Herodias,
ki ki tun titunwanbir sakpen ki kpee. Nima
le cha Jənn nan sur u. 20 Le Herod ki tun
titunwanbir tiken ki kpee, ki chuu Jənn laŋ
kiyondiik ni.

Jənn aah muin Yesu nnyun ni pu na
(Matiu 3.13-17; Mak 1.9-11)

21 Jənn aah nan muin binib nnyun ni na,
le u muin Yesu mu nnyun ni. Le Yesu mee
Uwumbər. Waah bi mee Uwumbər na, le
kitaapaak chuu piir. 22 Le Uwumbər Aafuur
Nyaan sunn ni, ki nan təŋ u pu, ki naahn
linanjel. Le nneel nyan ni paacham ki len,
"Aa ye Njapəən u m gee si na la. Nnimbil
gbiin si."†

Yesu aayaajatiib ponn ni aayimbil
(Matiu 1.1-17)

23 Buyoonn Yesu naahn ke waah ŋa ŋibin
piitaa aanii na, le u piin ki tuk binib
Uwumbər aabər. Binib nan dak ke u ye Josef
aajapəən la.
Josef nan ye Heli aajapəən,
24 Heli mu nan ye Matat aajapəən, Matat
mu nan ye Liifai aajapəən,

* 3:6 : Lik Aisaya 40.3-5. † 3:22 : Lik Aisaya 42.1.

Liifai mu nan ye Melki aajapɔɔn, Melki
mu nan ye Janai aajapɔɔn,
Janai mu nan ye Josef aajapɔɔn,
25 Josef mu nan ye Matatias aajapɔɔn,
Matatias mu nan ye Amos aajapɔɔn,
Amos mu nan ye Nahum aajapɔɔn,
Nahum mu nan ye Esli aajapɔɔn,
Esli mu nan ye Nagai aajapɔɔn,
26 Nagai mu nan ye Maaf aajapɔɔn, Maaf
mu nan ye Matatias aajapɔɔn,
Matatias mu nan ye Semeinn aajapɔɔn,
Semeinn mu nan ye Josek aajapɔɔn,
Josek mu nan ye Joda aajapɔɔn,
27 Joda mu nan ye Joanann aajapɔɔn,
Joanann mu nan ye Resa aajapɔɔn,
Resa mu nan ye Serubabel aajapɔɔn,
Serubabel mu nan ye Sealtiel aa-
japɔɔn,
Sealtiel mu nan ye Neri aajapɔɔn,
28 Neri mu nan ye Melki aajapɔɔn, Melki
mu nan ye Adi aajapɔɔn,
Adi mu nan ye Kosam aajapɔɔn, Kosam
mu nan ye Elmadam aajapɔɔn,
Elmadam mu nan ye Er aajapɔɔn,
29 Er mu nan ye Josua aajapɔɔn, Josua mu
nan ye Elieser aajapɔɔn,
Elieser mu nan ye Jorim aajapɔɔn, Jorim
mu nan ye Matat aajapɔɔn,
Matat mu nan ye Liifai aajapɔɔn,
30 Liifai mu nan ye Simeonn aajapɔɔn,
Simeonn mu nan ye Juda aajapɔɔn,
Juda mu nan ye Josef aajapɔɔn, Josef mu
nan ye Jonam aajapɔɔn,
Jonam mu nan ye Eliakim aajapɔɔn,
31 Eliakim mu nan ye Melea aajapɔɔn,
Melea mu nan ye Mena aajapɔɔn,
Mena mu nan ye Matata aajapɔɔn,
Matata mu nan ye Natann aajapɔɔn,
Natann mu nan ye Ubɔr David aajapɔɔn,
32 Ubɔr David mu nan ye Jese aajapɔɔn,
Jese mu nan ye Obed aajapɔɔn,
Obed mu nan ye Boas aajapɔɔn, Boas mu
nan ye Salmonn aajapɔɔn,
Salmonn mu nan ye Nasonn aajapɔɔn,
33 Nasonn mu nan ye Aminadab aajapɔɔn,
Aminadab mu nan ye Adminn aa-
japɔɔn,
Adminn mu nan ye Arni aajapɔɔn, Arni
mu nan ye Hesronn aajapɔɔn,
Hesronn mu nan ye Peres aajapɔɔn,
Peres mu nan ye Juda aajapɔɔn,
34 Juda mu nan ye Jakob aajapɔɔn, Jakob
mu nan ye Aisak aajapɔɔn,
Aisak mu nan ye Abraham aajapɔɔn,
Abraham mu nan ye Tera aajapɔɔn,
Tera mu nan ye Nahor aajapɔɔn,
35 Nahor mu nan ye Serug aajapɔɔn, Serug
mu nan ye Reu aajapɔɔn,
Reu mu nan ye Peleg aajapɔɔn, Peleg mu
nan ye Eber aajapɔɔn,
Eber mu nan ye Sela aajapɔɔn,
36 Sela mu nan ye Kainann aajapɔɔn,
Kainann mu nan ye Afaksad aajapɔɔn,
Afaksad mu nan ye Sem aajapɔɔn, Sem
mu nan ye Nowa aajapɔɔn,
Nowa mu nan ye Lamek aajapɔɔn,
37 Lamek mu nan ye Metusela aajapɔɔn,
Metusela mu nan ye Enok aajapɔɔn,
Enok mu nan ye Jared aajapɔɔn, Jared mu
nan ye Mahalaleel aajapɔɔn,
Mahalaleel mu nan ye Kenann aajapɔɔn,
38 Kenann mu nan ye Enos aajapɔɔn, Enos
mu nan ye Sef aajapɔɔn,
Sef mu nan ye Adam aajapɔɔn, Uwumbɔr
le nan naan Adam.

4

Kinimbɔŋ aah tɔŋ Yesu pu na
(Matiu 4.1-11; Mak 1.12-13)

1 Yesu, u nan gbii Uwumbɔr Aafuur Nyaan
na nan nyan Jɔɔdann aamɔɔl chee. Le
Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha u buen nteer-
sakpiin ni, 2 le kinimbɔŋ ti tɔŋ u nima, iwiin
imonko ilee. Iwiin imonko ilee ngbaan Yesu
aa jin nibaa. Le iwiin ngbaan aah jer na,
nkon chuu u.
3 Le kinimbɔŋ bui u, "Aa yaa ye Uwumbɔr
Aajapɔɔn kan, bui litakpal limina aan li
kpaln tijikaar."
4 Le Yesu bui ki ke, "Ni ŋmee Uwumbɔr
Aagbaŋ ni ke, 'Tijikaar baanja aan ŋmaa tii
unii limɔfal.' "
5 Le kinimbɔŋ di u buen lijool li fɔk na
paab, ki ti mɔk u dulnyaa wee ni aanaan
mɔmɔk libuul ngbaan ni, 6 le ki bui u, "M ga
di mpɔɔn mumina mɔmɔk, ni mu aawangol
tii si. Bi nan di ni mɔmɔk tii mi la. M mu
ga ŋmaa di ni tii unii u m ban na. 7 Aa yaa
gbaan nnimbiin ni ki pak mi kan, sin le ga li
yeh ni mɔmɔk."
8 Le Yesu bui ki ke, "Ni ŋmee Uwumbɔr
Aagbaŋ ni ke, 'Li pak Aadindaan Uwumbɔr
ki dii uma baanja.' "
9 Le kinimbɔŋ di u buen Jerusalem, ki ti
di u tɔŋ Uwumbɔr Aadichal paab, le ki bui

u, “Aa yaa ye Uwumbər Aajapəən kan, lir ni
kitiŋ; [10] ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
‘U ga tuk waatuuntiib ke bi li lik si.
[11] Le bi ga li joo si biŋaal ni,
aataal taa gbeer litakpal.’ ”
[12] Le Yesu bui ki ke, “Uwumbər Aagbaŋ
len ke, ‘Taa təŋ Aadindaan Uwumbər.’ ”
[13] Kinimbəŋ aah təŋ Yesu ntəŋ məmək ki
ti doo na, le ki laa siir cha u.

Yesu aah piin waatuln Galilee aatiŋ ni pu na
(Matiu 4.12-17; Mak 1.14-15)

[14] N-yoonn ngbaan le Yesu gir kun Galilee
aatiŋ ni. Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən
mu bi u ni. Le waayimbil moon Galilee
aatingbaan məmək ni. [15] Le u koo mmeen
aadir ni, ki tuk binib Uwumbər aabənyaan.
Le binib məmək nyuŋ u.

Nasaref aatiŋ aanib aah yii Yesu pu na
(Matiu 13.53-58; Mak 6.1-6)

[16] Yesu nan ti fuu Nasaref aatiŋ, baah nan
kpiin u nin chee na. Juu yaab aakpaakool
daal, le u koo mmeen aadiik ni, waah ŋani
pu n-yoonn məmək na. Le u fii sil ke u
karn Uwumbər Aagbaŋ ni. [17] Le bi nan di
Uwumbər aabənabr Aisaya aagbaŋ di tii u.
Le u kpar kigbaŋ ngbaan, ki kan nin chee
ŋmee ke,
[18] “Uwumbər Aafuur Nyaan bi m ni;
u nyan mi ke m tuk bigiim tibənyaan
tee.
U tun ni mi ke m nan səŋ binib bi kpa
mpombiin na aasui,
ki tuk binaagbiib ke m gaa bi lii la,
ki tuk bijoom ke m likr binimbil,
ki nyan bifalaadam baafalaa ni,
[19] ki tuk binib ke buyoonn Uwumbər ga gaa
waanib lii na fuu ni.”*
[20] Le Yesu ki kpab kigbaŋ ngbaan, ki ki giin
ki tii mmeen aadiik ni aatotoor ngbaan, le
ki kal. Le binib bimək bi mmeen aadiik ni
na aanimbil kal u pu. [21] Le u bui bi, “Naah
ŋun Uwumbər Aagbaŋ ni aabər ti din wee
na gbiin la.”
[22] Le bi məmək pak u. Waah len iliinyaan
pu na, le ni gar bi pam. Le bi baa təb, “Waa
ye Josef aajapəən la aa?”
[23] Le u bui bi, “M bee ke ni ga bui mi liy-
ataŋakl limina, ‘Dəkta, tii aabaa laafee.’ Ni
ga ki bui mi, ‘Ti ŋun saah tun lijinjiir aatun
Kapenaum aatiŋ ni pu na. Tun kina do chee
na, saatiŋ ponn ni.’ [24] M tuk nimi mbamən
la, binib aan nyuŋ Uwumbər aabənabr ubaa
udo aatiŋ ni.
[25] “Li pel man, Elaija aayoonn na, utaal
aa nan nun ŋibin ŋitaa ni iŋmal iloob. Le
nkon sakpem lir kitiŋ ngbaan ni. N-yoonn
ngbaan Israel yaab ponn ni bikpopiib nan
bi ki wiir. [26] Uwumbər mu aa nan tun Elaija
u ti ter bi ponn ni ubaa. U nan tun u Sarefaf
aatiŋ, ki bi Saidonn aatiŋ ni na, ke u ti ter
ukpopii u bi nima na. [27] Uwumbər aabənabr
Elaisa aayoonn na, bikəndam nan bi Israel
yaab ponn ni ki wiir; le Uwumbər aa cha bi
ponn ni ubaa pəək. Naamann, u nan ye Siria
aatiŋ aanii na baanja le u nan cha u pəək.”
[28] Yesu aah len kina na, le binib bimək bi
mmeen aadiik ni na gee liŋuul sakpen, [29] le
ki fii, ki chuu nyan u kitiŋ ngbaan ni, ki di
u buen baatiŋ aah bi lijool li paab na, bi ti
di u lii lijool ngbaan aataab. [30] Le u bə dii
bikaasisik ni ki buen.

Yesu aah nyan tiyayaar uja ni pu na
(Mak 1.21-28)

[31] U nan fuu Kapenaum, kitiŋ ki bi Galilee
aatiŋ ni na. Le Juu yaab aakpaakool daal
u koo mmeen aadiik ni, ki ti tuk binib
Uwumbər aabər. [32] Waah tuk bi tibər ti na,
le ni gar bi pam. Ba pu? waabər nan kpa
mpəən. [33] Le uja u tiyayaar joo u na bi
mmeen aadiik ngbaan ni, le ki teen mpəən
pu ke, [34] “Sin Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii
na, aa ban ba ti chee? Aa dan aa nan ŋa timi
yəli la aa? M nyi si. Aa ye Uwumbər aanii u
ye chain na la.”
[35] Le Yesu kae tiyayaar ngbaan, ki len ke,
“Ŋmim. Di uja ngbaan lii.” Le tiyayaar
ngbaan di u lii kitiŋ, ki nyan cha u. Taah
lii u kitiŋ na, naa ŋa u nibaa.
[36] Le ni gar bi məmək pam. Le bi baa təb,
“Ba aabəboln sə? U kpa yiko ni mpəən le
ki tuk tiyayaar ke ti di binib lii. Le ti kii
waaməb.” [37] Le Yesu aayimbil moon ŋipepel
məmək, nima chee.

Yesu aah tii bibum pam laafee pu na
(Matiu 8.14-17; Mak 1.29-34)

[38] Yesu nan nyan mmeen aadiik ni, ki
buen Simonn aadichal ni. Le Simonn aapuu
aana aawon toŋ sakpen. Le bi mee Yesu ke
u ter u. [39] Le Yesu dan nan sil jonn u pu, le
ki kae iween i joo u na. Le uwon səŋ. Libuul
ngbaan ni le u fii, ki chann bi tichann.

* 4:19 : Lik Aisaya 61.1-2.

40 Tɔ, nwiin aah bi lir na, le binib bimɔk
kpa bibum bido na joo ni bi Yesu chee. Le
iween aabɔŋ aabɔŋ joo bi. Le u di uŋaal
paan bi mɔmɔk pu, ki cha bi pɔɔk. 41 Le
tiyayaar mu di binib pam lii, ki teen ke, "Aa
ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la."
Tiyayaar ngbaan bee ke u ye Kristo u gaa
binib lii na. Nima pu le u kae ti, kaa cha ti
len tibaa.

*Yesu aah tuk binib Uwumb*ɔr aabɔr Judea
aatiŋ ni pu na
(Mak 1.35-39)
42 Naah woln kichakpinaanyeek ni na, le u
nyan nima, ki buen nibaa chee, ki ti bi ubaa.
Le kinipaak ngbaan bi ban u. Baah ti kan u
na, le bi gaŋ u ke u taa buen cha bi. 43 Le u
bui bi, "See m buen ntim muken ponn ni, ki
ti tuk bi mu Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan.
Nima le cha Uwumbɔr tun ni mi."
44 U nan bɔ dii Juu yaab aatim ni, le ki
koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr
aabɔr.

5

Yesu aah yin ɲjan aadidiliib pu na
(Matiu 4.18-22; Mak 1.16-20)
1 Daalbaadaal le Yesu nan si Genesaret
Aanyusakpem aagbaan,* le kinipaak gob u,
ki mueni u, bi ŋun Uwumbɔr aabɔr. 2 Le u
kan iŋɔi ilee nnyusakpem aagbaan. Bijan-
bam aa bi i ponn ni. Bi nan bi nibaa chee, ki
bi finni baapɔr. 3 Le Yesu koo buŋɔb bubaa
ponn ni, bu ye Simonn yaab na, le ki bui u ke
u foor buen nnyun ponn ni siib. Baah foor
siib na, le u kal nima chee buŋɔb na ponn ni,
le ki tuk kinipaak ngbaan Uwumbɔr aabɔr.
4 Waah tuk bi ti doo na, le u bui Simonn,
"Buen nnyun aah nyoo nin chee na, aan ni
ti mee tipɔr ngbaan ki chuu ijan."
5 Le Simonn bui u, "Ndindaan, ti ban ijan
kinyeek na mɔk linimaln, kaa kan nibaa.
Tɔ, saah len pu na, m ga mee tipɔr na
nnyun ni." 6 Le bi mee tipɔr, ki chuu ijan
pam. Le tipɔr ngbaan ban ti kar. 7 Le
bi kab biŋaal ki yin biŋeen aatɔtiib bi bi
buŋɔb buken ponn ni na ke bi dan nan ter
bi. Le bi dan, ki nan nyan ijan ki gbiin
iŋɔi ilee ngbaan mɔmɔk. Nima le cha iŋɔi
ngbaan ban i muin. 8 Simonn Piita aah
kan kina na, le u gbaan Yesu aanimbiin ni,
ki bui u, "Ndindaan, siir m chee. M ye
titunwanbirdaan la."
9 Baah chuu ijan sakpen pu na, le ni gar
Simonn ni binib bimɔk bi u chee na, 10 ni
Sebedee aajapɔtiib Jems ni Jɔnn bi nan ye
Simonn aatutuŋeertiib na. Le Yesu bui
Simonn, "Taa san ijawaan. Dandana ki joo
cha, aa ga li ban binib tii Uwumbɔr la."
11 Le bi dar baaŋɔi cha n-gbaan, ki di cha
ni mɔmɔk, ki dii Yesu.

*Yesu aah cha uk*ɔndaan pɔɔk pu na
(Matiu 8.1-4; Mak 1.40-45)
12 Yesu nan bi kitiŋ kibaa ni. Ukɔndaan
ubaa mu bi nima. Waah kan Yesu na, le u
dan nan gbaan unimbiin ni, ki di unimbil
chiŋ kitiŋ, ki gaŋ u, le ki bui u, "Ndindaan,
aa yaa gee kan, aa ga ŋmaa cha m pɔɔk."
13 Le Yesu taln uŋaal ki meeh u, ki bui u,
"M gee. Aa pɔɔk." Libuul ngbaan ni, le u
pɔɔk. 14 Le Yesu bui u, "Taa tuk unii ubaa. Li
cha Uwumbɔr aatotoor chee, ki ti di aabaa
mɔk u, ki toor kitork tii Uwumbɔr ke Moses
aakaal aah siin pu na. Nima le ga mɔk binib
ke aa pɔɔk a."
15 Le Yesu aayimbil moo moon ŋipepel
mɔmɔk. Le kinipaak sakpeŋ kuun u chee ke
bi ŋun waah len pu na, ki ban ke u cha bi
ponn ni bi ye bibum na pɔɔk. 16 N-yoonn,
n-yoonn kan, le u ti nya bi chee, ki buen
kipɔɔk ni, u ti mee Uwumbɔr.

*Yesu aah cha uja u aawon faan na p*ɔɔk pu
na
(Matiu 9.1-8; Mak 2.1-12)
17 N-yoonn ngbaan le Yesu nan bi tuk
binib Uwumbɔr aabɔr. Le Farisii yaab ni
ikaal aamɔmɔkb bi nyan ni Galilee aat-
ingbaan ni, ni Judea aatingbaan ni, ni
Jerusalem na, nan ka u chee. Uwumbɔr
aapɔɔn nan bi u chee, le u cha bibum pɔɔk.
18 Le bijab bibaa luln ni uja u aawon faan na
likekeln ni, ki ban bi di u koo ni kidiik ni, ki
di u bil Yesu aanimbiin ni. 19 Binib aah nan
wiir pu na, baa kan mpaan bi koo ni. Le bi
jon kidiik ngbaan paab,† le ki chee liboln,
ki di u di luln ni, ki di u bil kidiik ponn ni,
Yesu aanimbiin ni. 20 Le Yesu kan baah gaa
u ki kii pu na, le ki bui uja u aawon faan na,
"Njɔ, m di cha saatunwanbir pinn si."
21 Waah len kina na, le Uwumbɔr aakaal
aamɔmɔkb ni Farisii yaab dak bisui ni ke,

* 5:1 : Genesaret Aanyusakpem: Bi ki yin mu ke Galilee Aanyusakpem la. † 5:19 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

"U ye ŋma ki sii Uwumbər? Ubaa aan ŋmaa
di cha pinn titunwanbir see Uwumbər
baanja."
22 Yesu nan bee baah dak pu na, le ki baa
bi, "Ba pu ni dak kina nisui ni? 23 Maah len
ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pəə
aan m yaa len ke 'Fiin ki li chuun' le pəə?
24 M ga mək nimi ke min Unibən Aabo kpa
mpəən dulnyaa wee ni ke m di cha pinn
titunwanbir." Waah len kina na, le u bui
uja u aawon faan na, "M bui si la, fii ki yoor
saawandookaan ki li chaa kun."
25 Libuul ngbaan ni le u fii binimbil ni,
ki yoor waawandookaan, ki chaa kun, le
ki chuun nyuŋni Uwumbər. 26 Le ni gar bi
məmək pam. Le bi nyuŋ Uwumbər, ki san
ijawaaŋ, ki bui ke, "Din, le ti kan lijinjiir
aawan."

Yesu aah yin Liifai pu na
(Matiu 9.9-13; Mak 2.13-17)

27 Nee aapuwəb, le Yesu nyan nima. Waah
cha na le u kan ulampoogaar ubaa, bi nan
yin u ke Liifai. U ka baah gaal lampoo nin
chee na. Le Yesu bui u, "Li dii mi." 28 Le u di
cha waawan məmək ki fii, ki dii u.
29 Le Liifai ŋa tijikaar sakpen waadichal ni
ki tii Yesu. Le bilampoogaab pam ni binib
biken dan nan ka ji bi chee tijikaar. 30 Le
Farisii yaab ni Uwumbər aakaal aaməməkb
bi mu ye Farisii yaab na bi ŋulni, le ki baa
Yesu aadidiliib, "Ba ŋa ni ni bilampoogaab
ni titunwanbirdam kpaan ki ji tijikaar ki
nyu?"
31 Le Yesu bui bi, "Binib bi kpa laafee na aa
ban dəkta, see bi bun na le ban dəkta. 32 Maa
dan ke m nan yin bininyaam. M dan ke
m nan yin titunwanbirdam ke bi nan kpeln
baabimbin la."

*Kim*əlul aabər
(Matiu 9.14-17; Mak 2.18-22)

33 Binib bibaa nan dan ki nan tuk Yesu,
"Jənn aadidiliib ni Farisii yaab aadidiliib
lulni buməb kpala kpala, ki mee Uwumbər.
Le saadidiliib ma ji ki nyu."
34 Le u baa bi, "Ni ga ŋmaa cha bicham bi
dan bi nan ji ubəndinn aajim na lul buməb
buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii.
35 N-yoonn choo, le bi ga chuu nyan upiidinn
na bi chee mpəən. N-yoonn ngbaan le bi ga
lul buməb."
36 Le u ki ŋakl bi liyataŋakl ke, "Ubaa aan
chuu gii lekr libəkupəln aakekengeln ki ti di
leŋ libəkukpokl. U yaa ŋa kina kan, u ga bii
lipəln na. Libəkupəln aageln ni libəkukpokl
ngbaan aa ŋak. 37 Ubaa mu aan di ndawiin ki
di ŋa kilookpok ponn ni. U yaa ŋa kina kan,
kilookpok ngbaan ga puu ki bii. Ndaan na
mu ga kpir. 38 See bi di ndawiin ŋa kiloopəŋ
ni. 39 Unii mu yaa nyu ndakpaan kan, waan
ki ban ndapəm. U ga len ke mu kpok na le
mə."

6

Juu yaab aakpaakool daal aabər
(Matiu 12.1-8; Mak 2.23-28)

1 Juu yaab aakpaakool libaa daal, le Yesu
ni waadidiliib bə dii kisaak kibaa ponn ni.
Le waadidiliib geei tijikaar ki per ki ŋmə.
2 Le Farisii yaab bibaa nan baa bi, "Ba ŋa ni
ŋani kina? Timi aakaal aa kii ke ni ŋa kina
likpaakool daal."
3 Le Yesu baa bi, "Naa karn Ubər David
aah nan ŋa pu na aa? Nkon nan joo u ni
waanib. 4 Le u koo Uwumbər Aadichal ni,
ki di Uwumbər aaboroboro ŋman, ki joo tii
waanib mu, bi ŋman. Baah ŋa kina na, le
bi bii Moses aakaal mu len ke Uwumbər aa-
totoorb baanja le ga ŋmə boroboro ngbaan
na.
5 "Tə, min Unibən Aabo le ye likpaakool
daal mu Aadindaan."

*Yesu aah cha uja u aaŋaal faan na p*əək pu
na
(Matiu 12.9-14; Mak 3.1-6)

6 Juu yaab aakpaakool liken daal, le Yesu
ki koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib
Uwumbər aabər. Le uja u aaŋangii faan na
bi nima. 7 Le Uwumbər aakaal aaməməkb
ni Farisii yaab lik Yesu, ke u ga cha u pəək
likpaakool daal aan waan cha u pəək. Bi ban
bi kan nsan aan ki galn u, ke u bii likpaakool
daal. 8 Le Yesu bee baalandak, le ki bui
uja u aaŋaal faan na, "Dan nan sil do binib
aanimbiin ni." Le u fii ti sil nima. 9 Le Yesu
baa bi, "Likpaakool daal kan, ti ŋa ni ŋan na
aan ni kaa ŋan na? Ti tii unii liməfal aan ti
ku u? Timi aakaal mək timi kinye?" 10 Le u
lik bi məmək, le ki bui uja u aaŋaal faan na,
"Taln aaŋaal." Le u taln uŋaal. Le mu pəək.
11 Le bi gee liŋuul Yesu pu pam, le ki kpokl
baah ga ŋa u pu na.

Yesu aah nyan waakpambalb kipiik ni bilee
pu na
(Matiu 10.1-4; Mak 3.13-19)

12 N-yoonn ngbaan le Yesu jon lijool paab,
u ti mee Uwumbər, le ki mee u kinyeek

ngbaan ki ti woln kitaak. 13 Naah woln
kichakpinaanyeek ni na, le u yin waadidiliib
ke bi dan u chee, le ki nyan bi ponn ni bijab
kipiik ni bilee, ki yin bi ke waakpambalb.
14 Baayimbil sɔ; Simonn u Yesu duln u ke
Piita na, ni unaal Andru; ni Jems, ni Jɔnn, ni
Filip, ni Batolomiu, 15 ni Matiu, ni Tomas, ni
Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na; ni Simonn u
nan ban u kuln waatiŋ aadim na; 16 ni Judas
u ye Jems aajapɔɔn na; ni Judas Iskariot u ga
nan kooh Yesu na.

*Yesu aah moon Uwumb*ɔr aabɔr ki cha
bibum pɔɔk pu na
(Matiu 4.23-25)

17 Le Yesu sunn ni lijool ngbaan paab, ki
nan sil nin chee ŋak na. Waakpambalb
ngbaan mu bi u chee. Binib bi dii u na
mu bi u chee ki wiir. Kinipaak ki nyan ni
Judea aatingbaan mɔmɔk ni, ni Jerusalem,
ni nnyusakpem aatim Taya ni Saidonn aat-
ingbaan ni na, mu bi nima. 18 Bi dan ke bi
nan ŋun waaliin, ki ban ke u tii bi ponn ni
bi ye bibum na laafee. Le u cha bi pɔɔk, ki
cha binib bi tiyayaar joo bi na mu pɔɔk. 19 Le
kinipaak ngbaan mɔmɔk ban ke bi di biŋaal
meeh u; ba pu? mpɔɔn nyan u ni, ki cha bi
mɔmɔk pɔɔk.

*Uwumb*ɔr aanyoor ni tibɔbir aabɔr
(Matiu 5.1-12)

20 Yesu nan lik waadidiliib le ki bui ke:
"Nimi bi ye bigiim na,
Uwumbɔr aanyoor bi ni pu;
nimi le yeh Uwumbɔr aanaan.
21 Nimi bi nkon joo nimi dandana na,
Uwumbɔr aanyoor bi ni pu;
ni ga nan ji ki bab.
Nimi bi wii dandana na,
Uwumbɔr aanyoor bi ni pu;
ni ga nan laa.
22 "Binib yaa nan nimi, ki yakr ni chee,
ki sii nimi, ki yin nimi mbiindam, min
Unibɔn Aabo pu kan, Uwumbɔr aanyoor
bi ni pu. 23 Bi yaa ŋa nimi kina kan, ni li
kpa mpopiin sakpen ki li mɔɔni; ba pu? ni
ga nan kan tinyoor sakpen paacham. Kina
le biyaajatiib nan ŋa Uwumbɔr aabɔnabtiib
falaa.
24 Nimi biwankpadam, tibɔbir ga li bi ni pu;
ba pu? ni puen kan ni mɔ na la.
25 Nimi bi ji babr dandana na, tibɔbir ga li bi
ni pu.
Nkon ga nan chuu nimi.
Nimi bi laa dandana na, tibɔbir ga li bi ni pu.
Ni ga nan li kpa mpombiin ki li wii.
26 "Binib mɔmɔk yaa pak nimi kan, tibɔbir
ga li bi ni pu. Kina le biyaajatiib nan pak
biŋmaŋmannim bi nan ŋmanni ke bi ye
Uwumbɔr aabɔnabtiib na."

Naah ga ŋa nimi aadim pu na
(Matiu 5.38-48; 7.12a)

27 "M tuk nimi bi pel na, ni li gee nimi
aadim man, ki ŋa binib bi nan nimi na
tiŋann, 28 ki ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa binib
bi seei nimi na pu, ki mee Uwumbɔr tii binib
bi ŋa nimi bakaa na. 29 Unii yaa faa si kitapak
kibaa kan, cha u faa kiken mu. Unii yaa gaa
saakekeln aa chee kan, di saabɔkul mu ki
kpee u. 30 Unii umɔk mee si tiwan na kan,
tiin u. Unii yaa yoor saawan kan, taa bui u
ke u giini ni. 31 Naah ban ke binib li ŋani nimi
pu na, ni mu li ŋani bi kina.
32 "Ni yaa gee binib bi gee nimi na baanja
kan, ni kpa tinyoor Uwumbɔr chee ee?
Titunwanbirdam mu gee binib bi gee bi na
la. 33 Ni yaa ter binib bi ter nimi na baanja
kan, ni kpa tinyoor Uwumbɔr chee ee?
Titunwanbirdam mu ŋani kina la. 34 Ni yaa
pinn binib bi ga giin tii nimi na baanja kan,
ni kpa tinyoor Uwumbɔr chee ee? Titun-
wanbirdam mu pinni titunwanbirdam ke bi
ki giin baah pinn bi pu na tii bi. 35 Ni ma
kan, ni li gee nimi aadim, ki ŋa bi tiŋann,
ki pinn binib tiwan, ki taa ki li ban ni. Le
Uwumbɔr ga tii nimi tinyoor sakpen. Ni
ga li ye Uwumbɔr u kaa kpa ŋeen aatɔ na
aabim. Uma le ŋani titunwanbirdam ni
binib bi kaa dooni u na tibulchinn. 36 Ni li
kpa linimbaasaln ke Nite Uwumbɔr aah kpa
pu na."

Ni taa galni binib
(Matiu 7.1-5)

37 "Ni taa ji binib tibɔr, le Uwumbɔr mu
aan ji nimi tibɔr. Ni taa galni binib, le
Uwumbɔr mu aan galn nimi. Ni di cha pinn
binib man, le Uwumbɔr mu ga di cha pinn
nimi. 38 Tiin binib man, le Uwumbɔr mu ga
tii nimi. U ga tii nimi sakpen. Mbamɔn, u
ga lee gbiin nimi lisambil, le ki yek yek, ki
ki lee kpee, le ki nyii nyii ki moo lee kpee
aan li ti bar kpir, aan ki di tii nimi. Naah tii
binib pu na, Uwumbɔr mu ga giin kina le ki
tii nimi."
39 Le Yesu ŋakl bi liyataŋakl ke, "Ujoon
ga ŋmaa mɔk ujoon nsan aa? Bi mɔmɔk

bilee aan lir libuul ponn ni ii? 40 Unii u
bae mbaem na aa jer waaməmək r. Unii
umək bae mbaem ki chikr na ga li bi ke
waaməmək r aah bi pu na la.
41 "Ba ŋa aa lik ki waa lidəchəl li bi aana
aabo aanimbil ni na, kaa tee waa jaatəlk u
bi aayaan ni na? 42 Aa yaa kaa waa jaatəlk
u bi aabaa aanimbil ni na kan, aa ga tee ŋa
kinye ki bui aana aabo ke, 'Nna aabo, cha m
nyan lidəchəl li bi aanimbil ni na?' Sin uŋ-
maŋmann, chuu nyan jaatəlk u bi aanimbil
ni na waahr, aan ki li waa mbaməm, aan ki
nan nyan aana aabo yaan ni lidəchəl."

Naah ga ŋa pu ki bee unii aabimbin na
(Matiu 7.16-20; 12.33-35)

43 "Busub bu ŋan na aan lu ŋisubil ŋi
kaa ŋan na. Busub bu kaa ŋan na mu
aan lu ŋisubil ŋi ŋan na. 44 Busub aasubil
pu, le aa ga bee bu aah ye busub bu na.
Binib aa ker saasaa bukokom pu, kaa ker
nkakan ichakpeejagar pu. 45 Ilandak nyaan
bi uninyaan aasui ni, le ki cha u len ni ŋan
na. Ilandakbir bi mbiindaan aasui ni, le ki
cha u len ni bir na. Ba pu? ilandak i gbii
unii aasui ni na, ima le u ga len."

*Bidimaab bilee aabə*r
(Matiu 7.24-27)

46 "Ba pu ni yin mi ke 'Dindaan, Dindaan,'
kaa ŋani maah tuk nimi ke ni ŋa pu na?
47 Unii umək dan m chee, ki ŋun maaliin, ki
ŋani kina na, m ga mək nimi waah naahn
udaan u na. 48 U naahn uja u ban u maa
kidiik, ki gbii ni nyoo, ki maa lidinyikl
ŋitakpal pu na la. Le nwam nyan, ki puu ki
yur kidiik ngbaan, le kaa deŋni; ba pu? u
maa ki mbaməm. 49 Unii u ŋun maaliin, kaa
ŋani kina na naahn uja u maa kidiik kitiŋ
pu, kaa puen gbii mbuu ki maa lidinyikl na
la. Le nwam nyan ki puu yur ki. Libuul
ngbaan ni le ki lir kookoo."

7

*Yesu aah cha butə*b aajab aaninkpel
aanaagbiija pəək pu na
(Matiu 8.5-13)

1 Waah len tibər timina binib aatafal ni ki
ti doo na, le u buen Kapenaum aatiŋ ni. 2 Le
butəb aajab nkub aaninkpel ubaa nan kpa
unaagbiija ubaa ki gee u sakpen. Le unaag-
biija ngbaan bun, ki ban u kpo. 3 Le butəb
aajab aaninkpel ngbaan ŋun Yesu aabər, le
ki tun ni Juu yaab aaninkpiib u chee, bi
nan bui u ke u dan nan cha waanaagbiija
pəək. 4 Juu yaab aaninkpiib ngbaan aah fuu
ni Yesu chee na, le bi gaŋ u ki bui ke, "Butəb
aajab aaninkpel ŋeer ke aa ter u. 5 U gee timi
aanib, ki maa mmeen aadiik tii timi."
6 Le Yesu dii bi buen. Waah ti peen
butəb aajab aaninkpel ngbaan aadichal na,
le uninkpel ngbaan tun ni ujətiib ke bi tooh
u nsan ni, ki ti bui u, "Tidindaan, butəb
aajab aaninkpel ke: Taa ki ŋani falaa, ke waa
ŋeer aa dan udo ki koo waadiik ni. 7 U mu
aa dak ke u ŋeer u dan aa chee. Aa yaa po
sil nsan ni ki len kan, waanaagbiija ga pəək.
8 Uma ubaa kii uninkpel aaməb, ki mu ye
butəb aajab aaninkpel la, le ki bui ubaa, 'Li
cha,' le u buen; ki bui ubaa mu, 'Dan,' le u
dan; le ki bui waanaagbiija, 'Ŋa kina,' le u
ŋa."
9 Yesu aah ŋun waah len pu na, le ni gar
u pam. Le u fenn ki toŋ kinipaak ki dii u
na, le ki bui bi, "M tuk nimi la, maa kee kan
unii u bi Israel yaab ponn ni ki gaa mi ki kii
mbaməm kina na."
10 Le binib bi tooh Yesu nsan ponn ni na
gir kun butəb aajab aaninkpel do, le ki ti
mui waanaagbiija ngbaan pəək a.

*Yesu aah fikr ukpopii aajap*əən nkun ni pu
na

11 Naa yunn le Yesu buen kitiŋ kibaa ni, bi
yin ki ke Neenn. Le waadidiliib ni kinipaak
pam dii u. 12 Waah peen kitiŋ ngbaan aagoln
aabisaməb na, le u kan uja ubaa kpo, bi
tu ni u. Una nan ye ukpopii la. U mu ye
ujapənbaal la. Le waatiŋ aanib pam mu dii u
ki wiir. 13 Tidindaan aah kan ukpopii ngbaan
na, le kinimbaak chuu u. Le u bui u, "Taa
ki wii," 14 le ki too foor duun linikpol na
aawandookaan chee, ki meeh ni. Le binib bi
tu ni u na sil. Le Yesu bui ke, "Unachipəən,
m bui si, fiin." 15 Le uja u kpo na fii kal, ki
piin ki bi len. Le Yesu di u tii una.
16 Le ijawaan chuu bi məmək. Le bi
nyuŋni Uwumbər, ki bui ke, "Uwumbər
aabənabr kpaan bi tikaasisik ni. Uwumbər
dan u nan ter waanib la."
17 Le bi mooni tibər timina itingbaan i
bi nima chee na ni, ni Judea aatingbaan
məmək ni, ki mooni Yesu aayimbil.

*J*ənn aah tun ni waadidiliib Yesu chee
pu na
(Matiu 11.2-19)

18 Jənn aadidiliib nan tuk u Yesu aah ŋani
pu na məmək. 19 Le u yin bi ponn ni bilee,

le ki tun bi ke bi buen Tidindaan chee, ki ti
baa u ke u ye unii u Uwumbər aabənabtiib
nan len ke u ga dan na aan waa ye? Bi ga li
ban uken aa?
20 Le Jənn aadidiliib ngbaan fuu ni Yesu
chee ki nan bui u ke, “Jənn u muini binib
nnyun ni na tun ni timi aa chee ti nan baa si
ke, ‘Aa ye unii u Uwumbər aabənabtiib nan
len ke u ga dan na aan saa ye, bee ti ga li ban
uken la aa?’ ”
21 N-yoonn ngbaan le Yesu cha bibum
pam pəək, ki nyan tiyayaar binib ni, ki likr
bijoom bi wiir na aanimbil; 22 le ki bui Jənn
aadidiliib, “Gir buen Jənn chee, ki ti tuk u
naah ŋun pu ki kan pu na, ke m likr bijoom
aanimbil, ki cha biwəb, ni bikəndam, ni
bitafakpaab pəək, ki fikr binib bi kpo na
nkun ni, ki tuk bigiim Uwumbər aabənyaan
tee. 23 Unii u kaa joo mi beeni na, Uwumbər
aanyoor bi u pu.”
24 Le Jənn aadidiliib aah buen na, Yesu len
kinipaak ngbaan chee Jənn aabər ke, “Naah
nan buen Jənn chee nteersakpiin ni na, ni
nan dak ke ni ga kan kinye? Ni nan dak ke
ni ga kan lipul li libuln fiini li na la aa? 25 Ni
nan buen ni ti kan uja u pee tiwanyaan na la
aa? Binib bi pee tiwanyaan ki ji mməən na
bi bibərb aadichal ni la. 26 Ni nan buen ni ti
kan Uwumbər aabənabr la aa? Mbamən, m
tuk nimi la, u jer Uwumbər aabənabr. 27 Ni
ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke Uwumbər bui
ke, ‘Maatutunn sə. M tun ni u ke u loln
ni nsan, ki nan toor nsan siin si.’* Jənn le
ye ututunn ngbaan. 28 M tuk nimi la, baa
kee ma unii ubaa u jer Jənn. Le unii u ye
uwaatiir Uwumbər aanaan ni na jer Jənn.”
29 Binib məmək ni bilampoogaab nan ŋun
Jənn aaliin, ki cha u muin bi nnyun ni.
Nima le mək ke bi kii ki tii Uwumbər
aabamən. 30 Farisii yaab ni Uwumbər aakaal
aaməməkb aa nan cha u muin bi nnyun ni.
Nima le mək ke bi yii Uwumbər aaməboln.
31 Tə, Yesu nan ki bui kinipaak ngbaan
ke, “M ga di ba ki di ŋaŋ dandana aanib
ngbaan? Bi bi ke ba na? 32 Bi bi ke mbim
mu ka kinyaŋ ni ki tuk biŋeen aatətiib, ‘Ti
pii ŋiwul le ki tii nimi, le naa saar. Ti wii
ikpowiil, le naa kaani.’ 33 Dandana aanib
ngbaan mu bi kina la; Jənn nan dan ki nan
lul buməb, kaa nyu ndaan, le bi bui ke u kpa
kinimbəŋ. 34 Min Unibən Aabo dan le ki ji
ki nyu, le bi bui ke m ye upusakpiindaan
ki ye udanyur, ki jənni bilampoogaab ni
titunwanbirdam la. 35 Tə, binib bimək kpa
nlan mbaməm na, bi bee ke Uwumbər aah
ŋani pu na, ni ŋan.”

Upii ubaa aah nyuŋ Yesu pu na

36 Farisii aanii ubaa nan bui Yesu ke u dan
nan ji u chee tijikaar. Le u koo waadichal ni,
ki kal ki bi ji. 37 Le upii u ye titunwanbirdaan
na bi kitiŋ ngbaan ni, ki ŋun ke Yesu ka ji
tijikaar Farisii aanii ngbaan do. Le u joo ni
nkpan mu nun mə na, kpalba nyaan u bi yin
u ke alabasta na ponn ni, 38 le ki dan nan sil
Yesu aapuwəb, utaa chee, le ki wii, ki cha
tinyunyunn lir Yesu aataa pu, ki finn utaa,
le ki joo waayikpir per utaa, ki moor utaa, ki
di tulalee ngbaan ŋmir utaa. 39 Farisii aanii
ngbaan aah kan kina na, le u dak usui ni ke,
“Uja wee yaa sil ye Uwumbər aabənabr kan,
u ba ga bee upii u meeh u na aabimbin aah
bi pu na, ke u ye titunwanbirdaan la.”
40 Le Yesu tuk Farisii aanii ngbaan ke,
“Simonn, m ban m bui si tibər tibaa la.”
Le u bui u, “Uməməkr, lem.”
41 Le Yesu bui u, “Bijab bilee le nan bi,
le ki joo uwankpadaan aapəln. Ubaa joo
waapəln ŋimombil ŋi ŋeer iwiin ikui iŋmu
aapal na, ubaa mu joo waapəln ŋimombil
ŋi ŋeer iwiin piiŋmu aapal na. 42 Bi məmək
bilee aah kaa kpa nibaa bi giin tii u na, le u
di cha pinn bi məmək. Bijab bilee ngbaan
ponn ni, ulau ga li gee u ki jer uken?”
43 Le Simonn bui u, “Waah di cha pinn unii
u aapəln wiir na le ga li gee u ki jer u aapəln
kaa wiir na.”
Le Yesu bui u, “Aa len mbamən la,” 44 le
ki fenn toŋ upii ngbaan, ki bui Simonn, “Aa
kan upii wee ee? M koo ni saadichal ni, le
saa tii mi nnyun ke m finn ntaa. Upii wee
ma kan, u di tinyunyunn le finn ntaa, ki di
waayikpir per ntaa. 45 Saa moor ntakpiln.†
Uma le moor ntaa buyoonn m koo ni na ki
nan saa dandana. 46 Saa di nkpan ŋmir n-yil.
Uma le di tulalee ŋmir ntaa. 47 M tuk si la,
m di cha waatunwanbir ti wiir na ki pinn u.
Nima le cha u gee mi sakpen. M yaa di cha
pinn unii titunwanbir siib na kan, udaan ga
li gee mi siib la.”
48 Yesu nan bui Simonn kina, le ki tuk upii
ngbaan, “M di cha pinn si saatunwanbir la.”

* 7:27 : Lik Malakai 3.1. † 7:45 : ...moor ntakpiln: Israel yaab nan doon təb kina le ki mək ngeehn.

49 Le binib bi bi ji u chee tijikaar na baa
bibaa bisui ni, “U ye ŋma ki di cha pinn
titunwanbir?”
50 Le Yesu bui upii ngbaan, “Saah gaa mi
ki kii pu na, nima le cha aa ŋmar. Li cha ki
li kpa nsuudoon.”

8

Bipiib bi dii Yesu na

1 Naa yunn le Yesu bɔ dii ntisakpem ni
ntiwaatiir ni, ki mooni Uwumbɔr aanaan
aabɔnyaan tee. Waakpambalb kipiik ni
bilee mu dii u. 2 Bipiib bi u nan cha bi
pɔɔk na mu dii u. Iween le nan joo bibaa.
Tiyayaar mu nan joo biken. Bi ponn ni ubaa
nan ye Mari, u bi yin u ke Magdalene na.
Tiyayaar tilole le nan joo u, le Yesu nan
jenn nyan ti u ni. 3 Bi ponn ni ubaa mu
ye Joana, u ye Ubɔrkpaan Herod aatutunn
Chusa aapuu na. Ubaa mu ye Susana. Bipiib
biken mu nan bi ki dii u ki wiir. Le bi mɔmɔk
di baawan ter u ni waakpambalb.

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl
(Matiu 13.1-9; Mak 4.1-9)

4 Le binib nyan itingbaan mɔmɔk ni, ki
dan Yesu chee, ki ŋa kinipaak sakpeŋ. Le
u ŋakl bi liyataŋakl:
5 “Ukpaal ubaa nan buen u ti yaa
njikaabim. Waah yaa na, le mubaa lir nsan
ponn ni. Le binib taa taa mu pu. Le inyoon
i laani paacham na dan nan peei jin. 6 Le
mubaa mu lir ntakpateer pu. Le mu guu
punn mala, ki mu ki yɔl mala; ba pu? nima
chee aa soon. 7 Le mubaa mu lir ikokon
ponn ni. Le mu ni ikokon kpaan muun. Le
ikokon ku mu. 8 Le mubaa mu lir kitiŋ ki
ŋan na ponn ni, ki muun, ki mar, ki lu nkub
nkub.”
Yesu aah len kina ti doo na, le u teen ke,
“U kpa litafal na kan, u ŋun.”

Ŋitaa ŋi pu u ŋakl bi ŋiyataŋak na
(Matiu 13.10-17; Mak 4.10-12)

9 Le waadidiliib dan ki nan baa u
liyataŋakl ngbaan aatataa. 10 Le u bui
bi, “Uwumbɔr le cha ni bee waanaan
aabɔbɔrkaan. Biken ma kan, u ŋak bi
ŋiyataŋak, aan bi lik, kaan li waa, ki pel,
kaan bee naatataa.”*

Unii u yaa njikaabim na aayataŋakl aatataa
(Matiu 13.18-23; Mak 4.13-20)

11 “Liyataŋakl ngbaan aatataa le ye ke
njikaabim ngbaan le ye Uwumbɔr aabɔr.
12 Mu lir nsan ponn ni na le ye binib bi ŋun
Uwumbɔr aabɔr na. Le kinimbɔŋ dan nan
nyan ti bisui ni, bi taa gaa Uwumbɔr ki kii, ki
ŋmar. 13 Mu lir ntakpateer pu na le ye binib
bi ŋun Uwumbɔr aabɔr ki gaa ti ni mpopiin
na. Bi mu aa gaa ti bisui ni mbamɔm. Bi gaa
Uwumbɔr ki kii ni yunn siib; tɔ, ntɔŋ yaa pii
bi kan, le bi ga di u lii. 14 Mu lir ikokon ponn
ni na le ye binib bi ŋun Uwumbɔr aabɔr aan
ki cha bitafal bi liwankpal ni, ni dulnyaa ni
aawan ni mɔ na ni, ni baabimbin aabɔr ni
na. Nima le ku tibɔr ngbaan bisui ni. Le taa
mar. 15 Mu lir kitiŋ ki ŋan na ponn ni na le
ye binib bi aasui ŋan ki ye mbamɔn na, ki
ŋun Uwumbɔr aabɔr, ki joo ti mbamɔm, ki
kpa limɔr, ki dii Uwumbɔr kaa di cha na.”

Karyaa aayataŋakl
(Mak 4.21-25)

16 “Unii yaa see karyaa kan, waan di lisam-
bil ki di chiŋ u pu, kaan di siin tiwan-
dookaan aataab. U ga di u tɔŋ tiwan paab
la, le u li wiin aan binib bimɔk koo ni na li
waa.
17 “Tibɔr timɔk bɔɔ na, ti ga kpiir.
Tibɔbɔrkaan mɔmɔk mu ga nyan mpaan pu.
18 “Cha nitafal li bi naah ŋun pu na ni man.
Unii u kpa na, Uwumbɔr ga kpee u. Unii u
kaa kpa na, Uwumbɔr ga chuu gaa waah dak
ke u kpa ti na.”

Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na
(Matiu 12.46-50; Mak 3.31-35)

19 Yesu aana ni unaatiib nan fuu ni ki ban
u. Kinipaak ngbaan pu le baa ŋmaa koo ni
u chee. 20 Le bibaa tuk u, “Aana ni aanaatiib
si lipaal ki ban si la.”
21 Le u bui bi, “Nna ni nnaatiib le ye binib
bi ŋun Uwumbɔr aabɔr ki ŋani taah len pu
na.”

Yesu aah ŋa pu ki cha kibuŋ ŋmin na
(Matiu 8.23-27; Mak 4.35-41)

22 N-yoonn ngbaan le Yesu ni waadidiliib
koo buŋɔb ni. Le u bui bi, “Cha ti puur
nnyusakpem man.” Le bi buen. 23 Buŋɔb na
aah cha na, le u dɔ bu ponn ni geen. Le
kibuŋ piin ki daar. Le nnyun feei ki koo
buŋɔb na ni, le bu ban bu gbii. Ni nan ye
linimaln la. 24 Le bi dan ki nan finn Yesu
ki bui ke, “Tidindaan, Tidindaan, ti ga bee
nnyun ni.”

* 8:10 : Lik Aisaya 6.9-10.

Le u finn, ki kae kibuŋ ni tinyunkpenn.
Le kibuŋ ni tinyunkpenn ŋmin chii. 25 Le u
baa bi, “Ba pu naa gaa mi ki kii?”

Yesu aah ŋa pu na, le ni gar bi pam. Le
ijawaan chuu bi. Le bi baa təb, “Ba aanibol
bi na, ki kae kibuŋ ni nnyun mu, aan ni kii
waaməb.”

Yesu aah cha uwaar pɔɔk pu na
(Matiu 8.28-34; Mak 5.1-20)

26 Bi nan fuu Gerasiin yaab aatiŋ ki bi
Galilee Aanyusakpem aadapuul na. 27-29 Le
uwaar ubaa nan bi nima, ki chuun uŋmeen
ni yunn, ki koo baah sui binib titakpalunn
ti ponn ni na, kaa kii u li bi linampal.
Tiyayaar chur u kpala kpala. Le udoyaab
nan di idəribi ni tikululn buu u ke bi kiir
u. Le u nan keei tikululn ni idəribi ngbaan.
Tiyayaar ngbaan le di u buen nteersakpiin
ni. Le Yesu aah nyan buŋəb ni na, uja
ngbaan dan nan tooh u nsan pu. Le Yesu tuk
tiyayaar ngbaan, “Nyan u ni.” Nima pu na,
waah kan Yesu na, le u teen, ki gbaan kitiŋ,
unimbiin ni, le ki len mpɔən pu ke, “Yesu,
sin u ye Uwumbər u kaa kpa ŋeen aatə na
Aajapɔən na, aa ban ba m chee? M gaŋ si,
taa ŋa mi falaa.”

30 Le Yesu baa u, “Bi yin si ke ba?”

Tiyayaar pam aah bi u ni na, nima le u bui
ke bi yin u ke Kipaak. 31 Le tiyayaar ngbaan
gaŋ Yesu ke u taa bui ti ke ti buen libuul li
nyoo na ni.

32 Igbeer nan bi nima chee ki wiir, ki
chuun ji limɔɔgongoln paab. Le tiyayaar
ngbaan gaŋ Yesu ke u cha ti koo igbeer
ngbaan ni. Le u kii. 33 Le ti nyan uja ngbaan
ni, ki ti koo igbeer na ni. Le igbeer ngbaan
məmək san sunn ni limɔɔgongoln taab, ki ti
koo nnyun ni, ki bee nnyun ni.

34 Tɔ, bijab bi kii igbeer ngbaan na aah kan
kina na, le bi san buen kitiŋ ni, ni itingbaan
ni, le ki ti tuk binib tibər ngbaan. 35 Binib
aah ŋun kina na, le bi dan bi nan lik budabu
ŋa na, le ki fuu ni Yesu chee, ki kan uja
u tiyayaar nyan u ni na ka Yesu chee ki
cheer ki pee tiwanpeenkaan, kaa ki chuun
uŋmeen. Le ijawaan chuu bi. 36 Le binib
bi kan Yesu aah cha uja ngbaan pɔɔk pu
na, tuk bi waah ŋa pu na. 37 Le Gerasiin
aatiŋ aanib, ni itingbaan məmək aanib san
ijawaan pam. Nima le bi gaŋ Yesu ke u nya
baatiŋ ni. Le u koo buŋəb ni ke u gir buen
nnyusakpem aadapuul. 38 Le uja u tiyayaar
nyan u ni na gaŋ Yesu ke u cha u dii u.

Le Yesu aa kii, ki bui u, 39 “Gir kun ki ti tuk
binib Uwumbər aah tun litukpaan tii si pu
na.”

Le u siir, ki bɔ dii waatiŋ ngbaan ni,
ŋipepel məmək, ki tuk binib Yesu aah tun
litukpaan pu tii u na.

Yesu aah cha upii ubaa pɔɔk aan ki fikr
upiibo nkun ni pu na
(Matiu 9.18-26; Mak 5.21-43)

40 Yesu aah puur nnyusakpem na, kini-
paak nan si kii u nima, ki kpa mpopiin ki
gaa u. 41 Le uja ubaa, u ye mmeen aadiik ni
aaninkpel, aan bi yin u ke Jairus na, dan nan
gbaan kitiŋ Yesu aanimbiin ni, ki gaŋ u ke u
dan udo, 42 ke ubisabaan, u ye ŋibin kipiik ni
ŋilee na bun, ki ban u kpo. Le Yesu dii u ki
buen.

Waah cha na, le kinipaak dii u ki mueni u.
43 Le upii u fu tipiir ŋibin kipiik ni ŋilee taa
door na bi nima. U nan chaa biteteeb chee,
ki jin waamombil məmək doo. Bi ponn ni
ubaa mu aa ŋmaa cha u pɔɔk. 44 Le u dan
Yesu aapuwəb, le ki nan meeh waabəkul
aaməjuul. Libuul ngbaan ni le u pɔɔk. 45 Le
Yesu baa ke, “Ŋma meeh mi?”

Le bi məmək nee ke baa meeh u. Le
Piita ni binib bi bi u chee na bui u, “Ndin-
daan, kinipaak ngbaan məmək bi aa chee ki
mueni si kina, le aa baa ke ŋma meeh si?”

46 Le Yesu bui ke, “Unii ubaa le meeh mi.
M bee ke mpɔən nyan m ni.” 47 Le upii
ngbaan nan bee ke waa bər. Ijawaan nan
chuu u, le uwon gbaa. Le u dan nan gbaan
Yesu aanimbiin ni, ki tuk u binib məmək
aanimbil ni, budabu cha u meeh u na, ni
waah pɔɔk libuul ngbaan ni pu na. 48 Le Yesu
bui u, “Mbisal, saah gaa mi ki kii na, nima le
cha aa pɔɔk. Li cha ni mpopiin.”

49 Yesu aah len kina na, le unii ubaa nyan
ni Jairus do ki tooh Jairus nsan pu, ki
nan tuk u ke, “Aabisal kpo a. Taa ki cha
Umməmkr ngbaan ŋani falaa ki cha aado.”

50 Le Yesu ŋun waah len pu na, ki bui
Jairus, “Taa san ijawaan. Aa yaa ŋa naadii
baanja kan, u ga pɔɔk.”

51 Yesu aah fuu Jairus do na, le waa cha
unii ubaa dii u ki koo ni, see Piita, ni
Jɔnn, ni Jems, ni upiibo ngbaan aate ni una.
52 Le binib bi məmək bi lichiln ni na bi wii
ikpowiil ki kaani. Le Yesu bui bi, “Taa wii
man. Waa kpo. U geen la.”

53 Le bi laa u pam. Bi bee ke u kpo la.
54 Le Yesu chuu uŋaal ki bui u, “Upiibo, fiin.”
55-56 Libuul ngbaan ni le waawiin ki gir koo u
ni, le u fii. Le ni gar ute ni una pam. Le Yesu
bui bi ke bi taa tuk unii ubaa waah ŋa pu na,
le ki bui bi ke bi tii ubo ngbaan tijikaar u ji.

9

Yesu aah tun waadidiliib kipiik ni bilee pu na
(Matiu 10.5-15; Mak 6.7-13)

1 Yesu nan yin ni waadidiliib kipiik ni
bilee ke bi kuun ni u chee, le ki tii bi mpɔɔn
bi ti nyan tiyayaar aabɔŋ mɔmɔk binib ni, ki
mu cha bibum pɔɔk; 2 le ki tun bi, bi ti li tuk
binib Uwumbɔr aanaan aabɔr, ki cha bibum
pɔɔk, le ki bui bi, 3 “Ni taa li tu lisachuln
aatuln libaa. Ni taa li joo kijaangbeek, ki
taa li joo litaakɔr, ki taa li joo tijikaar, ki taa
li joo ŋimombil, ki taa li joo ŋibɔkul ŋilee.
4 Naah ti koo lidichal li ponn ni na, ni li bi
li ponn ni ki ti saa bundaln ni ga nyan kitiŋ
ngbaan ponn ni na. 5 Kitiŋ kibaa aanib yaa
kaa gaa nimi kan, ni nyan nima ki kpaar
nitaa aatatan ki lii nima. Nimina le ga li ye
nsurm ki tii bi.”
6 Yesu aah tuk waadidiliib kina ki doo
na, le bi siir ki bɔ dii ntim ni, ki mooni
tibɔnyaan tee. Baah buen nimɔk na, le bi
cha bibum pɔɔk.

Ubɔr Herod aah len pu joo cha Yesu wɔb na
(Matiu 14.1-2; Mak 6.14-29)

7 Ubɔr Herod nan ŋun Yesu aah ŋa pu na,
kaa nyi waah ye udaan u na. Bibaa len ke
Jɔnn le fikr nkun ni, 8 bibaa mu len ke Elaija,
bibaa mu len ke n-yaayoonn na aabɔnabr
ubaa le fikr. 9 Le Herod bui ke, “M nan chuu
gii Jɔnn aayil. Maah ŋun u aabɔr na, u ye
ŋma?” le ki ban ke u kan u.

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋiŋmu pu na
(Matiu 14.13-21; Mak 6.30-44; Jɔnn 6.1-14)

10 Le Yesu aakpambalb ki gir ni, ki nan tuk
u baah ŋa pu na. Le u di bi buen Betseda
aatiŋ ni, bima bibaa. 11 Le kinipaak ngbaan
ŋun ke u buen nima. Le bi mu paan u pu. Le
u gaa bi, ki tuk bi Uwumbɔr aanaan aabɔr,
le ki cha bi ponn ni bi ye bibum na pɔɔk.
12 Nwiin aah ban mu lir na, le waakpam-
balb kipiik ni bilee na dan nan bui u, “Ti
bi kipɔɔk ni la; cha kinipaak ngbaan buen
itingbaan ni, ki ti ban tijikaar ni nkookoo
yaan.”
13 Le u bui bi, “Nimi nibaa tii bi tijikaar
man, bi ji.”
Le bi bui u, “Ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ni
ijan ilee baanja le bi. Aa ban ke ti buen ti
daa tijikaar ti ga ŋeer binib ngbaan mɔmɔk
na aa?” 14 Bijab ngbaan ga nan li fuu ŋichur
ŋiŋmu.
Le u bui waakpambalb ke bi cha kinipaak
ngbaan kal kitiŋ ŋikpuk ŋikpuk, piiŋmu
piiŋmu.
15 Le waakpambalb ŋa kina, ki cha bi
mɔmɔk kal. 16 Le u yoor ŋiboroboro kpin
ŋiŋmu, ni ijan ilee ngbaan, le ki waan lik
paacham, ki doon Uwumbɔr, ki gii, le ki di
tii waakpambalb ke bi yakr siin kinipaak ng-
baan mɔmɔk aanimbiin ni. 17 Le bi mɔmɔk
ŋman ki bab. Baah ŋman ki bab ki gur ni
na, le waakpambalb yoor tijikaar ti gur na,
ki gbiin tibɔɔkur kipiik ni tilee.

Piita aah len Yesu aabɔr pu na
(Matiu 16.13-19; Mak 8.27-29)

18 Kitaak kibaa daal, le Yesu nan bi mee
Uwumbɔr ubaa. Waadidiliib mu bi u chee.
Le u baa bi, “Kinipaak ngbaan bui ke m ye
ŋma?”
19 Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jɔnn
u nan muini binib nnyun ni na, le biken
mu len ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr Elaija
u nan bi n-yaayoonn na la; biken mu len ke
n-yaayoonn na aabɔnabr ubaa le fikr nkun
ni.”
20 Le u baa bi, “Nimi nibaa len ke m ye
ŋma?”
Le Piita bui u, “Aa ye Uwumbɔr Aanii
Kristo u ga gaa timi lii na la.”

Yesu aah tuk bi waah ga ji falaa pu na
(Matiu 16.20-28; Mak 8.30–9.1)

21 Le u sur bi mbamɔm ke bi taa tuk unii
ubaa, 22 le ki bui bi, “Min Unibɔn Aabo ga
ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni
Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr
aakaal aamɔmɔkb ga yii mi, ki ku mi. Iwiin
itaa daal le Uwumbɔr ga fikr mi nkun ni.”
23 Tɔ, u nan bui waadidiliib ni kinipaak
ngbaan, “Unii yaa ban u dii mi kan, u yii
ubaa, ki yoor waadɔpuinkoo iwiin mɔmɔk
aan ki li dii mi. 24 Unii umɔk kaan ŋmaa
kpo m pu na kan, waamɔfal ga bee yɔli la.
Unii umɔk ga ŋmaa kpo m pu na kan, u ga
kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. 25 Unii yaa
kan dulnyaa wee ni aawan mɔmɔk, ki lann
waamɔfal, ki wɔŋ kan, ba aanyoor le u kan?
26 Unii yaa san inimɔɔn m ni maaliin chee u

tuk binib biken kan, min Unibɔn Aabo ga
nan yii udaan ngbaan. M ga gir ni, ki li
kpa m ni Nte Uwumbɔr aapɔɔn. Uwumbɔr
aatuuntiib bi ye chain na mu ga nyuŋ mi.
N-yoonn ngbaan le m ga yii udaan ngbaan.
27 M tuk nimi mbamɔn la, binib bi si do
na ponn ni bibaa aan kpo see bi puen kan
Uwumbɔr aanaan waahr."

Yesu aawon aah kpeln pu na
(Matiu 17.1-8; Mak 9.2-8)

28 Waah len kina na, ni naahn iwiin iniin
aapuwɔb le u di Piita, ni Jɔnn, ni Jems, ki di
jon lijool paab, u ti mee Uwumbɔr. 29 Waah
bi mee Uwumbɔr na, le unimbil wɔb kpeln.
Le waawanpeenkaan mu kpaln tiwanpipiln
ni ga li deer aanimbil na. 30-31 Le bi kan bijab
bilee bi wiin chain na bi len u chee tibɔr. Bi
nan ye n-yaayoonn na aabɔnabtiib Moses ni
Elaija la. Bi nan len waah ga ŋa Uwumbɔr
aageehn ki kpo Jerusalem ponn ni pu na.
32 Le ngeen joo Piita mam. Baah finn na, le bi
kan Yesu aah wiin chain pu na, ki kan bijab
bilee bi si u chee na. 33 Bijab bilee ngbaan
aah siir cha u na, le Piita bui u, "Ndindaan,
taah bi do na, ni ŋan. Cha ti ŋa ŋiboo ŋitaa,
ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di
liken tii Elaija." Piita aah len kina na, waa
nyi waah len ti cha ni wɔb na.
34 Waah laa bi len kina na, le ntaalangbam
dan nan biin bi pu. Mu aah biin bi pu na, le
ijawaan chuu Yesu aadidiliib ngbaan. 35 Le
nneel len ntaalangbam na ni ke, "Maabo u
m lee u na sɔ. Li ŋun waah len pu na man."*
36 Nneel ngbaan aah len ki ti doo na,
bi nan kan Yesu baanja le si. Le bi joo
tibɔr ngbaan bima baanja, kaa tuk unii ubaa
n-yoonn ngbaan baah kan pu na.

Yesu aah nyan libimbikl ubo ni pu na
(Matiu 17.14-18; Mak 9.14-27)

37 Kitaak aah woln na, le bi sunn ni lijool
ngbaan taab. Le kinipaak sakpeŋ tooh u
nsan ni. 38 Le kinipaak ngbaan ponn ni uja
ubaa teen ke, "Umɔmɔkr, m gaŋ si, san
njapɔɔn kinimbaak. U ye maabobaal la.
39 Libimbikl le lir u ki cha u tar, ki cha uwon
gbaa, le umɔb ponn ni puk tipupukr, ki liin
u nsin sakpen, kaa ban li di u lii. 40 M gaŋ
saadidiliib ke bi nyan u libimbikl ngbaan. Bi
mu aa ŋmaa nyan u."
41 Le Yesu bui ke, "Nimi dandana aanib,
naa gaa Uwumbɔr ki kii, ki mu aa dii u
mbamɔm. Ni ban ke m yunn ni chee kinye
pu, aan ki li kpa limɔr ni pu?" le ki tuk ubo
ngbaan aate, "Li joo ni aajapɔɔn ngbaan m
chee."
42 Le ubo ngbaan aah choo na, libimbikl
lii u kitiŋ, le ki cha uwon gbaa sakpen. Le
Yesu kae libimbikl ngbaan, ki cha ubijabo
ngbaan pɔɔk, le ki di u giin tii ute. 43 Baah
kan Uwumbɔr aah kpa mpɔɔn sakpen pu
na, le ni gar kinipaak ngbaan mɔmɔk pam.

Yesu aah ki tuk waadidiliib waakun aabɔr pu na
(Matiu 17.22-23; Mak 9.30-32)

Naah gar binib ngbaan mɔmɔk kina na, le
Yesu bui waadidiliib, 44 "Bi ga di min Unibɔn
Aabo ŋa binib aaŋaal ni la. Cha tibɔr timina
koo nitafal ni man." 45 Le baa bee taatataa.
Uwumbɔr le bɔr taatataa ke bi taa bee. Le
baa kaa ke bi baa Yesu taatataa.

Ulau ye uninyuun?
(Matiu 18.1-5; Mak 9.33-37)

46 Le waadidiliib kpak tɔb kinikpakpak ke
ulau ye uninyuun bi ponn ni. 47 Le Yesu
bee baah dak pu na, le ki di ubo siin ubaa
chee, 48 le ki tuk bi, "Unii umɔk gaa ubo wee
maayimbil pu na kan, u gaa mi le na. Unii
umɔk gaa mi na kan, u gaa Uwumbɔr u tun
ni mi na le na. Unii u ye uwaatiir ni ponn ni
na, uma le ye uninyuun."

Taa kiir unii u tun Uwumbɔr aatuln na
(Mak 9.38-40)

49 Le Jɔnn tuk Yesu, "Ndindaan, ti kan unii
ubaa nyan tiyayaar binib ponn ni, saayimbil
pu. U mu aa dii timi, nima le ti bui u ke u di
cha."
50 Le Yesu bui u, "Taa ki tuk u ke u di cha.
Unii u kaa ye nimi aadin na si nichaŋ ni la."

Samaria yaab bibaa aah yii Yesu pu na

51 Bundaln Yesu ga gir buen paacham
na peen ni. Le u pɔɔk ubaa ke u buen
Jerusalem, 52 le ki tun bitutum ke bi loln u pu
nsan. Le bi buen, le ki ti fuu Samaria yaab†
aatiŋ kibaa ponn ni, bi ti gor kiir u. 53 Le
kitiŋ ngbaan ni aanib kan ke u ban u buen
Jerusalem. Nima le bi yii u. 54 Waadidiliib
Jems ni Jɔnn aah kan ke bi yii u na, le bi baa
u, "Tidindaan, aa ban ke ti mee Uwumbɔr
aan mmii nyan paacham ki gaa bi [ke Elaija
aah nan ŋa pu na aa]?"

* 9:35 : Lik Aisaya 42.1. † 9:52 : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mɔ.

55 Yesu nan fenn toŋ Jems ni Jɔnn le ki kae
bi, [ki bui bi, “Naa nyi Mfuur Nyaan mu yeh
nimi na aah bi pu na. 56 Min Unibɔn Aabo aa
dan m nan ku binib. M dan ke m nan gaa bi
lii la.”]
Le bi buen kitiŋ kiken ni.

Binib bi ban ke bi dii Yesu na
(Matiu 8.19-22)

57 Baah cha na, le uja ubaa dan nan bui
Yesu, “M ga dii si saah cha nin chee na
mɔk.”
58 Le Yesu bui u, “Iŋɔk kpa yaah koo ibuu i
ponn ni na. Inyoon i laani paacham na mu
kpa yaadil. Min Unibɔn Aabo aa kpa maah
ga doon nin chee na.”
59 Le Yesu tuk uja uken, “Li dii mi.”
Le u bui u, “Ndindaan, m mee si nsan, cha
m buen ti sub nte waahr, aan ki nan dii si.”
60 Le Yesu bui u, “Cha bitekpiib sub tɔb. Si
ma kan, aa li cha ti moon Uwumbɔr aanaan
aabɔr.”
61 Le uja uken mu tuk Yesu, “Ndindaan, m
ga dii si la. M mu mee si nsan, cha m buen
ti chɔi maachiln ni aanib waahr, aan ki nan
dii si.”
62 Le Yesu bui u, “Unii yaa joo unaaja ko
kisaak ki lik puwɔb kan, waa ŋeer Uwumbɔr
aanaan ni aatuln.”‡

10

Yesu aah tun waadidiliib imonko itaa ni kipiik pu na

1 Nee aapuwɔb le Tidindaan nyan bijab
imonko itaa ni kipiik ki kpee, le ki tun bi
bilelee ke bi loln u pu nsan, ki ti koo waah
ga buen ntim mu mɔmɔk ni na. 2 U bui bi,
“Idi biir le ki wiir. Bidicheeb aa wiir. Nima
pu na, ni li mee kisaak aadindaan man ke
u tun bidicheeb bi ti chee waajikaar. 3 Li
cha man. Maah tun nimi na, ni ga li bi ke
ipihbi i bi ŋisapol aakaasisik ni na la. 4 Ni taa
li joo ŋimombil aataakɔr, ki taa tun ŋitun,
ki taa li joo ŋinaatak, ki taa sil nsan ni ki
doon unii ubaa. 5 Ni yaa koo lidichal ni kan,
njan aawan le ye ke ni bui bi, ‘Uwumbɔr
aanyoor bi lidichal lee aanib pu.’ 6 Uninyaan
yaa bi nima chee kan, Uwumbɔr aanyoor
ga li bi u pu. Uninyaan yaa kaa bi kan,
Uwumbɔr aanyoor ga gir ni ni pu. 7 Lidichal
libaa aanib yaa gaa nimi kan, ni li bi nima
ki ti saa buyoonn ni ga nan nya na, ki taa
jir lidichal. Ni li ji ki li nyu baah ga tii nimi
ni na; ututunn mɔmɔk ŋeer waapar. 8 Ni
yaa koo kitiŋ kibaa ni aan bi gaa nimi kan,
ni li ji baah ga tii nimi ni na, 9 ki bui bi ke,
‘Uwumbɔr aanaan peen ni nimi la,’ ki cha
bibum bi bi nima na pɔɔk. 10 Ni yaa koo kitiŋ
kibaa ni, aan baa gaa nimi kan, ni bɔ dii ki
ponn ni ki bui ke, 11 ‘Nimi aatiŋ aatatan ti bi
titaapɔtan ni na, tima le ti kpaar lii do chee
na, ni li ye nsurm ki tii nimi. Ni li nyi ke
Uwumbɔr aanaan peen ni, le ni yii.’ 12 M tuk
nimi la, bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr
na, binib ngbaan aatafadaan ga jer Sodom
aatiŋ aanib aatafadaan.”

Binib bi kaa kpeln baabimbin na aabɔr
(Matiu 11.20-24)

13 “Korasinn aatiŋ aanib, tibɔbir bi ni pu.
Betseda aatiŋ aanib, tibɔbir bi ni mu pu;
ba pu? m yaa ba nan tun lijinjiir aatun
Taya ni Saidonn aatim aanib aakaasisik ni
ke maah tun lijinjiir aatun nikaasisik ni pu
na kan, bi ba ga kpeln baabimbin ni yunn,
ki li pee tiwanpeenkaan ni saak kuub na,
ki di nfatan puŋ biyil, aan ki mɔk ke bisui
bii baatunwanbir pu. 14 Bundaln Uwumbɔr
ga ji binib tibɔr na, nimi aatafadaan ga jer
Taya aatiŋ aanib ni Saidonn aatiŋ aanib
aatafadaan. 15 Nimi Kapenaum aatiŋ aanib
ma kan, bi ga yoor nimi paacham aa? Aayii.
Bi ga sunn nimi tataab tataab la.”
16 Yesu nan tuk waadidiliib, “Unii u ŋun
nimi aabɔr na kan, u ŋun maabɔr le na. Unii
u yii nimi na kan, u yii mi le na. Unii u yii
mi na kan, u yii Uwumbɔr u tun ni mi na le
na.”

Waadidiliib imonko itaa ni kipiik na aah gir ni pu na

17 Le bijab imonko itaa ni kipiik ngbaan
gir ni Yesu chee ni mpopiin, ki nan bui
u, “Tidindaan, tiyayaar mu kii timi aamɔb,
saayimbil pu.”
18 Le u bui bi, “M kan kinimbɔŋ nyan ni
paacham ki ŋa yɔli ke utaal aah moor ki lir
pu na. 19 Lik man, m tii nimi mpɔɔn, ni ti taa
ikuub ni inyoohn pu, ki tii nimi mpɔɔn, ni
nyaŋ timi aadin kinimbɔŋ aapɔɔn mɔmɔk,
le tiwan nibaa aan ŋmaa ŋa nimi nibaa.
20 Tɔ, tiyayaar aah kii nimi aamɔb na, ni
taa cha nima baanja le li ye nimi aapopiin.

‡ 9:62 : Naatataa le ye ke unii yaa kaa gaa Uwumbɔr aatuln iŋaal ilee kan, waa ŋeer u tun li.

Nimi aayimbil aah ŋmee paacham na le ye
mpopiin mbamɔm.”

Yesu aah kpa mpopiin sakpen pu na
(Matiu 11.25-27; 13.16-17)

21 N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr Aafuur
Nyaan cha Yesu kpa mpopiin pam, ki bui ke,
“Nte Uwumbɔr u ye paacham ni taab Aadin-
daan na, aa bɔr tibɔr timina bilankpalb ni
binimbiwolm, le ki di mɔk chapɔntiib, nima
le m pak si. Nte, saageehn le na, nima le cha
aa ŋa kina.
22 “Nte Uwumbɔr le tii mi tiwan mɔmɔk.
Ubaa aa nyi min Uwumbɔr Aajapɔɔn aah ye
udaan u na, see Nte Uwumbɔr. Ubaa mu
aa nyi Nte Uwumbɔr aah ye udaan u na,
see min Ujapɔɔn. Binib bi m ban ke m di
Uwumbɔr mɔk bi na, bi mu nyi u.”
23 Le u fenn ki toŋ waadidiliib, ki bui
bi libɔɔl ni, “Uwumbɔr aanyoor bi ni pu,
ninimbil aah kan tiwan ni na pu. 24 M tuk
nimi la, Uwumbɔr aabɔnabtiib ni bibɔrb bi
wiir na nan ban bi kan naah kan tiwan ni na,
kaa kan. Bi nan ban bi ŋun naah ŋun tibɔr
ti na, kaa ŋun ti.”

Samaria aatiŋ aaninyaan aah ŋa pu na

25 Le uja u nyi Uwumbɔr aakaal mbamɔm
na ubaa fii sil ki pen Yesu nlan, ki baa u,
“Umɔmɔkr, m ga ŋa kinye ki kan limɔfal li
kaa kpa ndoon na?”
26 Le Yesu baa u, “Ni ŋmee kinye
Uwumbɔr aakaal ponn ni? Aa karn kinye?”
27 Le u bui u, “Ni ŋmee ke, ‘Aa li gee Aadin-
daan Uwumbɔr aasui mɔmɔk ni, ni saawiin
mɔmɔk, ni saapɔɔn mɔmɔk, ni saalandak
mɔmɔk, ki li gee aana aabo ke saah gee
aabaa pu na.’ ”
28 Le Yesu bui u, “Aa len mbamɔn la. Li
ŋani kina, le aa ga kan limɔfal.”
29 Le u ban ke u li kpa mbamɔn, le ki baa
Yesu, “Ŋma ye nna aabo?”
30 Le Yesu bui u, “Uja ubaa nan nyan
Jerusalem ki cha Jeriko. Waah cha na, le
u ti lir bififiirb aaŋaal ni. Le bi chuu peer
waawanpeenkaan ki gbaa u, le u ti ban u
kpo. Le bi siir cha u. 31 Naah kpee siib na,
le Uwumbɔr aatotoor ubaa mu jer nima, ki
kan u. Waah kan u na, le u gɔln u ki jer.
32 Le Liifai* aanii ubaa mu paan ni, ki nan
jer nima, le ki kan u, le ki mu gɔln u ki
jer. 33 Le Samaria† aatiŋ aanii ubaa mu cha
waasachuln, ki nan fuu nima chee. Waah
kan u na, le kinimbaak chuu u. 34 Le u buen
u chee, ki di nnyɔk ni nkpan meen ibuun
ngbaan, ki di ŋitan poo u, le ki di u diŋ uma
ubaa aabon pu, ki di u buen tichaandir ponn
ni, ki ti lik u nima. 35 Le ni woln kitaak le u di
ŋimombil tii tichaandirdaan, le ki bui u, ‘Lik
u tii mi. Aa yaa jin ŋimombil ŋi jer ŋimina
kan, m nan gir ni kan, m ga nan pa si.’ ”
36 Le Yesu baa nkaal aamɔmɔkr ngbaan,
“Uja u lir bififiirb aaŋaal ni na, bijab bitaa
ngbaan ponn ni, ulau tee ye una aabo? Aa
dak kinye?”
37 Le u bui u, “Unii u san u kinimbaak na
le ye una aabo.”
Le Yesu bui u, “Li cha ki mu li ŋani kina.”

Yesu aah mann Mata ni Mari pu na

38 Tɔ, Yesu ni waadidiliib aah chuun
lisachuln pu na, le bi ti fuu kitiŋ kibaa ponn
ni. Le upii u bi yin u ke Mata na gaa u
waadichal ni. 39 Mata nan kpa naal ubaa,
bi yin u ke Mari. Le Mari ka Yesu chee, ki
pel waah len pu na. 40 Mata le tun tichann
aatuln ki bi gonni ki ti bak. Nima le u
dan nan bui Yesu, “Ndindaan, nnaal cha mi
baanja le channi nimi tichann kaa ter mi.
Aatafal aa bi ni ni ii? Bui u ke u ter mi.”
41 Le Tidindaan bui u, “Mata, Mata, aa
cha tiwan sakpen le muk si ki ŋa si ilandak.
42 Tiwan nibaa baanja le aa lann. Mari aah
lee ni na le ŋan. Ubaa aan nyan waah lee ni
na u chee.”

11

Yesu tuk bi baah ga mee Uwumbɔr pu na
(Matiu 6.9-13; 7.7-11)

1 Kitaak kibaa daal, le Yesu nan bi ni-
baa chee ki bi mee Uwumbɔr. Waah mee
u ti doo na, le waadidiliib ponn ni ubaa
bui u, “Ndindaan, mɔk timi taah ga mee
Uwumbɔr pu na, ke Jɔnn u nan muini binib
nnyun ni na aah nan mɔk waadidiliib pu
na.”
2 Le Yesu bui bi, “Ni yaa mee Uwumbɔr
kan, ni bui ke,
‘Tite Uwumbɔr [u bi paacham na,]
cha binib li san saayimbil;
cha saanaan dan.
[Bi li ŋani saageehn dulnyaa wee ni,
ke baah ŋani paacham pu na.]
3 Tiin timi din aawiin aajikaar.
4 Cha timi aatunwanbir pinn timi; ba pu?

* 10:32 : Liifai yaab nan tun lituln Uwumbɔr Aadichal ni la. † 10:33 : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mɔ.

ti mu di cha pinn binib bimək koo timi
aataani ni na.
Taa cha ti kan ntəŋ.
[Nyan timi tibəbir ni.]' "
5 Le Yesu ki bui bi, "Ni ponn ni ubaa yaa
buen aajə do kinyetaasiik ki ti sil lipaal ki
bui u, 'Njə, pinn mi ŋiboroboro kpin ŋitaa;
6 njə ubaa chuun fuu ni ndo; m mu aa kpa
tijiir tibaa m tii u' kan, 7 le aajə u bi kidiik
ni na ga bui si, 'Taa muk mi. M ni maabilb
doon ki laŋ kidiik a. Maan ŋmaa fii ki tii
si.' 8 Naa ye kijətiik pu le u ga fii ki tii si.
Aa yaa gaŋni u ki gaŋni u ki muk u kan,
nima le ga cha u fii ki tii si saah ban pu na
məmək. 9 Nima pu na, m tuk nimi la, ni li
mee Uwumbər man, le u ga tii nimi. Ni li
ban Uwumbər chee man, le ni ga kan. Ni
li kpaar jaaleŋ man, le u ga piir tii nimi.
10 Unii umək mee Uwumbər na, u ga tii u.
Unii umək ban na, u ga kan. Unii umək
kpaar jaaleŋ na, u ga piir tii u. 11 Ni ponn
ni ubaa aabo yaa mee si maab kan, aa ga di
litakpal tii u uu? U yaa mee si ujan kan,
aa ga di uwaa tii u uu? 12 U yaa mee si
likoojiln kan, aa ga di unyoohn tii u uu?
13 Nimi titunwanbirdam yaa tee nyi ipiin i
ŋan na ki tii nimi aabim kan, ŋmaninkabaa
Nite Uwumbər u bi paacham na le aan di
Waafuur Nyaan tii binib bi mee u ki ban mu
na aa?"

Binib bibaa aah sii Uwumbər Aafuur
Nyaan pu na

(Matiu 12.22-30; Mak 3.20-27)

14 Uja u tiyayaar cha u ŋa ubir na nan bi
nima chee. Le Yesu nyan tiyayaar ngbaan u
ni, le u len, kaa ki ye ubir. Le ni gar kinipaak
ngbaan pam. 15 Bi ponn ni bibaa mu bui
ke kinimbəŋ ki bi yin ki ke Beelsebul, u ye
tiyayaar aayidaan na, le tii u mpəən ke u
nyan tiyayaar binib ni.
16 Bibaa mu təŋ u ki ban ke u tun lijinjiir
aatuln ki mək bi ke u ye Uwumbər Aanii.
17 Le u bee baah dak pu na, le ki bui bi,
"Nnaan mubaa ni aanib yaa jaa təb kijaak
kan, nnaan ngbaan ga bee yəli la. Lidichal
libaa ni aanib mu yaa jaa təb kijaak kan,
bi ga lir la. 18 Ni len ke Beelsebul u ye
tiyayaar aayidaan na le tii mi mpəən ke m
nyan tiyayaar binib ni. Tiyayaar aayidaan
kinimbəŋ yaa ŋa kina kan, ki jan kibaa
kijaak la. Kaanaan ga ŋa kinye aan ki sil?
19 Ni yaa len ke tiyayaar aayidaan Beelsebul
le tii mi mpəən ke m nyan tiyayaar binib
ni kan, ŋma tii nimi aanib mu mpəən ke
bi nyan tiyayaar binib ni? Nimi aanib aah
ŋani pu na le ga mək ke ni kpa mbamən aan
naa kpa. 20 Mma kan, Uwumbər aapəən pu
le m nyani tiyayaar binib ni. Nima le mək
ke Uwumbər aanaan fuu ni ni chee.

Yesu aah nyaŋ kinimbəŋ ki bii kaawan pu
na

(Matiu 12.29; Mak 3.27)

21 "Liwəkl li kpa tijawan sakpen na yaa lik
waadichal kan, ubaa aan bii waawan. 22 Le
unii u kpa mpəən jer u na yaa lir u pu ki
nyaŋ u kan, u ga gaa waajawan ti ter u na
məmək, ki ji waawan.
23 "Unii u kaa dii mi na kan, u ye maadin
la. Unii u mu kaa kuuni binib tii mi na kan,
u yaani bi la."

Tiyayaar aah ga gir ni pu na
(Matiu 12.43-45)

24 "Tiyayaar yaa nyan unii ni kan, ti ga li
chuun gər nnyun aah kaa bi kipəək ki ponn
ni na, ki ban taah ga kal nin chee ki fuur na,
kaan kan. Le ti ga len ke, 'M ga gir kun maah
nan nyan unii u ponn ni na la.' 25 Le ti ga gir
ni ki nan kan ke bi toor taakookoo yaan, le
ni ŋan. 26 Le ti ga buen ki ti joo ni tiyayaar
tilole ti bir ki jer ti na. Le ti məmək ga koo
unii ngbaan ponn ni, ki ga li bi u ponn ni,
le ki ŋa u yəli ki jer waah nan bi njan na pu
na."

Binib bi kpa Uwumbər aanyoor mbaməm
na

27 Yesu aah len kina na, le kinipaak ng-
baan ponn ni upii ubaa len mpəən pu,
"Uwumbər aanyoor bi upii u ma si ki tii si
libiil na pu."
28 Le Yesu bui ke, "Binib bi ŋun Uwumbər
aabər ki kii ti na, Uwumbər aanyoor bi bima
le pu."

Baah ban ke Yesu tun lijinjiir aatuln pu na
(Matiu 12.38-42)

29 Kinipaak aah kuun ni Yesu chee na, le
u bui ke, "Dandana aanib ye binib bi bir
na la. Bi ban ke m mək bi lijinjiir aawan,
aan bi nin gaa mi ki kii. Uwumbər aah nan
ŋa lijinjiir aatuln ki ŋa waabənabr Jona pu
na, lituln limina aaboln le bi ga kan. Maan
mək bi lijinjiir aawan niken. 30 Uwumbər
aah nan ŋa Jona pu na, ni nan ye liməkl
le ki tii Ninefa aatiŋ aanib. Kina le waah
ga ŋa min Unibən Aabo pu na ga li ye

liməkl ki tii dandana aanib ngbaan. 31 Seba
aatiŋ aapiibər nan nyan ni dandar ke u
nan ŋun Ubər Solomonn aalan aaliin. Min
u jer Solomonn na bi do la, le naa ŋun
maaliin. Bundaln Uwumbər ga ji binib tibər
na, upiibər ngbaan aah nan ŋa pu na, nima
le ga mək ke dandana aanib aabər bii. 32 Jona
nan tuk Ninefa aatiŋ aanib Uwumbər aabər,
le bi kpeln baabimbin. Min, u jer Jona na le
tuk dandana aanib Uwumbər aabər, le baa
kpeln baabimbin. Bundaln Uwumbər ga ji
binib tibər na, Ninefa aatiŋ aanib aah nan
kpeln baabimbin pu na, nima le ga mək ke
dandana aanib aabər bii."

Tiwon aawiihn
(Matiu 5.15; 6.22-23)

33 "Unii yaa see karyaa kan, waan di u
di bər, kaan di lisambil chiŋ u pu. U ga
di u təŋ tiwan paab la, le u li wiin binib
bimək koo ni na chee, bi li waa. 34 Aanimbil
ye saawon aakaryaa la. Aanimbil yaa woln
ke aa dii Uwumbər aasan kan, saabimbin
məmək gbii nwiihn la. Aanimbil yaa kaa
woln kan, saabimbin gbii mbəmbəən la. 35 Li
nyi ki taa cha nwiihn mu bi aa ni na li ye
mbəmbəən. 36 Saabimbin məmək yaa gbii
nwiihn, kaa bəən nibaa chee kan, aa ga li bi
nwiihn ni mbaməm. Ni ga li bi ke karyaa u
wiin chain na aah ga woln saah bi nin chee
na pu na la."

*Yesu aah galn Farisii yaab ni ikaal aam*əməkb pu na
(Matiu 23.1-36; Mak 12.38-40)

37 Yesu aah len kina ki ti doo na, le Farisii
aanii ubaa bui u ke u dan udo ki nan ji
tijikaar. Le u koo waadichal ni, ki kal
ki bi ji. 38 Le Farisii aanii ngbaan kan ke
Yesu ji kaa ŋir uŋaal. Le ni gar u. 39 Le
Tidindaan bui u, "Nimi Farisii yaab, ni ŋir
tiyir ni ŋisambil aapuwəb mbaməm, kaa
ŋir ni ponn ni. Kina le ni ban ke binib
bui ke ni ye bininyaam; nisui ponn ni mu
gbii kinaayuk aatuln ni titunwanbir. 40 Nimi
bijərb bimina, Uwumbər u nan naan tiwon
na, uma le naan nisui mu. 41 Di naah kpa
tiwan ni na tii bigiim, ki di nibaa mu tii bi.
Ni yaa ŋa kina kan, tijəŋ tibaa aan ki li bi ni
chee.

42 "Nimi Farisii* yaab, tibəbir bi ni pu; ba
pu? ni yakr tikpifar nfum kipiik le ki nyan
nibaa le di tii Uwumbər, kaa ŋani ni ŋan
na, kaa gee Uwumbər. Ni ŋan ke ni li ŋani
ni ŋan na, ki li gee Uwumbər, ki yakr nimi
aawan mu ki di tii u.

43 "Nimi Farisii yaab, tibəbir bi ni pu; ba
pu? ni gee ke ni kal bininyuum aakakaa
chee mmeen aadir ni, ki gee ke binib doon
nimi mbaməm kinyaŋ ni. 44 Tibəbir bi ni pu.
Ni naahn ŋikaakul ŋi bəə na, ŋi binib chuun
taar ŋi pu, kaa nyi na."

45 Le Uwumbər aakaal aaməməkr ubaa bui
u, "Uməməkr, saah len kina na, aa sii ti mu
la."

46 Le Yesu bui ke, "Nimi Uwumbər aakaal
aaməməkb, tibəbir bi ni mu pu. Ni di
nkaal mu pəə sakpen na, le ki di kpee
Uwumbər aakaal pu, ki tuk binib ke bi
li dii kina. Ni mu aa ter bi ke bi dii
kina. 47 Tibəbir bi ni pu; ba pu? ni maa
ŋikaakul ki tii Uwumbər aabənabtiib bi nan
bi n-yaayoonn na. Niyaajatiib le nan ku bi.
48 Ni mu nyi baah nan ku bi pu na, ki mu
kii baah nan ŋa pu na. Niyaajatiib le nan
ku bi. Ni mu maa ŋikaakul tii bi. 49 Nima
pu le Uwumbər aah kpa nlan pu na, u bui
ke, 'M ga tun bibənabr ni bitutum bi chee.
Le bi ga ku ngem ki ŋa biken mu falaa.'
50 Buyoonn dulnyaa wee nan piin ki joo cha
na, binib nan ku Uwumbər aabənabtiib.
Linikul ngbaan məmək pu le Uwumbər ga
daa dandana aanib aatafal. 51 Njan, bi nan
ku Abel, le ki ku bininyaam ki joo cha, ki ti
pii Uwumbər aabənabr Sekaria, u bi nan ku
u, kitork aabimbiln ni Uwumbər Aadichal
aakaasisik ni na. Mbaməm, m tuk nimi la,
linikul ngbaan məmək pu le Uwumbər ga
daa dandana aanib aatafal.

52 "Nimi Uwumbər aakaal aaməməkb,
tibəbir bi ni pu. Naa mək binib Uwumbər
aakaal mbaməm. Nimi nibaa aa dii mu, le
ki tee leŋ binib bi ban bi dii mu na nsan."

53 Yesu aah nyan nima chee na, le
Uwumbər aakaal aaməməkb, ni Farisii yaab
kpak u kinikpakpak pam, ki baa u mbaan
tibər ti wiir na pu, 54 ki ban bi pen u nlan ki
kan waataani aan ki galn u.

12

Yesu tuk waadidiliib ke bi li nyi binib bi ŋmann bi na
(Matiu 10.26-27)

1 Binib churbaka aah nan kuun Yesu chee
ki ti taar təb pu pu na, le u bui waadidiliib,

* 11:42 : Farisii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na.

"Ni li nyi Farisii yaab aabimbin aah bi pu
na, ki taa li bi kina man. Bi ŋmanni ke bi ye
bininyaam, kaa ye. 2 Tibəbərkaan məmək ga
kpiir. Tibər timək bəə na, ti ga nyan mpaan
pu. 3 Naah loon len tibər ti mbəmbəən ni na,
binib ga ŋun ti nwiihn pu. Naah loon tibər
ti binib aatafal ni kidiik ponn ni na, bi ga di
ti moon lipaal."

Ni li san Uwumbər baanja
(Matiu 10.28-31)

4 "Nimi bi ye njətiib na, m tuk nimi la,
ni taa san binib ijawaan man. Bi ga ŋmaa
ku nimi aawon baanja la. Baan ki ŋmaa ŋa
nimi nibaa. 5 M sur nimi naah ga li san u
ijawaan na. Ni li san Uwumbər. U yaa ku
binib kan, u kpa mpəən ke u di bi ŋa mmii
mu kaan junn na ni. Mbamən, m tuk nimi
la, ni li san uma.
6 "Bi kooh iyaar iŋmu janjan bilee la. Le
Uwumbər aa suln i ponn ni ubaa aabər. 7 Ni
taa san ijawaan man. Ni jer iyaar pam.
Uwumbər nyi nimi aayikpir aakahm."

Lem binib aanimbil ni ke aa ye Kristo yoo la
(Matiu 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

8 "M tuk nimi la, unii umək len binib
aanimbil ni ke min le ye Udindaan na, min
Unibən Aabo mu ga len Uwumbər aatu-
uuntiib aanimbil ni ke udaan ngbaan le ye
miyoo. 9 Unii umək yii mi binib aanimbil
ni na, m mu ga yii udaan ngbaan Uwumbər
aatuuntiib aanimbil ni.
10 "Unii yaa bii min Unibən Aabo kan,
Uwumbər ga ŋmaa di cha pinn u. Unii yaa
sii Uwumbər Aafuur Nyaan kan, Uwumbər
aan di cha pinn u.
11 "Bi yaa chuu nimi, ki di ŋa mmeen aadir
ni, bee ntim aaninkpiib aanimbiin ni, bi
ti ji nimi tibər kan, ni taa baa nisui ni ke
ni ga len kinye aan ki nyan nibaa tibər ni.
12 N-yoonn ngbaan yaa fuu ni kan, Uwumbər
Aafuur Nyaan le ga mək nimi naah ga len pu
na."

Uwankpadaan u ye ujər na

13 Kinipaak ngbaan ponn ni le uja ubaa tuk
Yesu, "Uməməkr, bui nkpel ke u yakr tite
aafaal ki di min yaan tii mi."
14 Le Yesu bui u, "Uja, ŋma tii mi nsan ke
m ji nimi tibər ki yakr lifaal tii nimi?" 15 le ki
tuk kinipaak ngbaan, "Ni li nyi man ki taa li
kpa iniman. Unii yaa kpa liwangol li wiir na
kan, nima le aan tii u liməfal."
16 Yesu nan ŋakl bi liyataŋakl ke,
"Uwankpadaan ubaa aasaak nan ŋa tijikaar
ti wiir na. 17 Le u dak usui ni, 'Maa ki kpa
maah ga di maajikaar ŋa tiwan ni ponn ni
na. M ga ŋa kinye? 18 M ga ŋa kina la; m
ga gbaa wii maapil məmək, ki ki maa ŋipil
ŋi filk ki jer ŋimina na. M ga di maajikaar
məmək ŋa ŋi ponn ni. 19 Le m ga bui mbaa,
M kpa tijikaar ti ga fuu mi ŋibin sakpen na.
M ga fuur, ki ji, ki nyu, ki li məəni.' 20 Tə, le
Uwumbər bui u, 'Si ujər wee, kinyeek kee
le aa ga kpo. Saah kuun liwangol limək siin
na, ŋma ga li yeh li?'
21 "Kina le unii umək di liwangol bil kiir
ubaa, kaa kpa liwangol Uwumbər chee na,
u mu ye ujər."

Gaa Uwumbər ki kii mbaməm man
(Matiu 6.25-34)

22 Le Yesu bui waadidiliib, "Nima le m tuk
nimi, ni taa cha nimi aalandak li muk nimi
tiwon aawan pu, ki taa li dak ke, 'Ti ga ji
ba? Ti ga peen ba?' 23 Liməfal bi tijikaar
baanja pu la aa? Tiwon bi tiwanpeenkaan
baanja pu la aa? 24 Dakl lik ŋikakaa aah bi
pu na. Ŋaa ko tijikaar, ki mu aa chee ti,
kaa kpa ŋipil, kaa kpa ŋiboo. Uwumbər
le kpiini ŋi. Naa jer ŋi sakpen aa? 25 Ni
ponn ni ubaa ga ŋmaa muk waalandak aan
ki yunn ki jer Uwumbər aah siin pu na aa?*
26 Naah kaa ŋmaa ŋa tiwan ni kaa pəə na, ba
pu ni cha ilandak muk nimi ni gur na pu?
27 Dakl lik mmopuun aah bi pu na. Mu aa tun
lituln, ki mu aa fik tikokonn. M tuk nimi la,
Ubər Solomonn u nan pee tiwanpeenkaan
nyaan na aawanpeenkaan aa nan ŋan ke
mmopuun aah ŋan pu na. 28 Timoor bi
din, ki ga fe wu mmii fen, le Uwumbər ŋa
ti mmopuun mu ŋan na. Waan tii nimi
tiwanpeenkaan aa? Naa gaa Uwumbər ki
kii mbaməm. U ga tii nimi. 29 Ni taa cha
ninimbil li man tijikaar ni tiwanyukaan pu,
ki taa cha ilandak li muk nimi. 30 Tiwan
ngbaan məmək pu le dulnyaa wee ni aanib
bi kaa dii Uwumbər aasan na aanimbil man.
Nite Uwumbər nyi ke ni ban tiwan ngbaan.
31 Ni cha ninimbil li man Uwumbər aanaan
pu, le u ga di tiwan ngbaan məmək kpee
nimi."

* 12:25 : Bee "...aan ki di lisaŋ libaa kpee waafɔfɔk pu uu?"

Paacham aawankpal
(Matiu 6.19-21)

32 "Maanib bi bi siib na, ni taa san ijawaan
man. Nite Uwumbɔr le ban ke u tii nimi
nnaan. Waageehn le na. 33 Ni kooh naah
kpa tiwan ni na man, ki di ŋimombil ngbaan
tii bigiim, aan ki li kpa ŋimombil ŋi kaan
doo na. Ni ga li kpa liwankpal li kaan
doo na paacham. Unaayuk ubaa aan buen
nima. Ŋikpaambil aan li bi nima ki bii ni.
34 Saawankpal aah bi nin chee na, aasui mu
bi nima chee la."

Bitutum bi si kii na aayataŋakl

35 "Ni gor nibaa pu man, ki see nimi
aakaryaa mam, 36 ki li bi ke bitutum bi si
kii buyoonn bidindaan ga nya tibɔndinn
aajikaar aajim ni, ki fuu ni na. U yaa nan
fuu ni ki kpaar jaaleŋ kan, libuul ngbaan
ni le bi ga chuu piir tii u. 37 Bitutum bi lik
bidindaan aah ga fuu ni pu na, Uwumbɔr
aanyoor bi bi pu. M tuk nimi mbamɔn la, u
ga cha bi kal, ki ga di tijikaar siin binimbiin
ni. 38 U yaa fuu ni kinyetaasiik, bee u yaa
fuu ni likoojawiil yoonn, ki kan ke bi gor
kan, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu la. 39 Ni nyi
ke udichadaan yaa ba nyi buyoonn unaayuk
ga fuu ni na kan, waa ba ga doon ki geen,
u ba ga li ka lik, unaayuk ngbaan taa koo
ni waadichal ni. 40 Ni mu gor man; ba pu?
buyoonn naan li dak ke m ga gir ni na,
n-yoonn ngbaan le m ga gir ni."

Ututunn u ŋan na, ni u kaa ŋan na
(Matiu 24.45-51)

41 Le Piita baa Yesu, "Ndindaan, aa ŋakl
liyataŋakl ngbaan ki tii timi baanja le aan
aa ŋakl ki tii binib mɔmɔk la?"

42 Le Tidindaan bui u, "Uyidaan ubaa yaa
tii waatutunn ubaa tininkpir ke u li lik
waachiln ni aanib ki tii bi tijikaar naah
ŋeer buyoonn na kan, ututunn ngbaan ga
ŋa kinye ki li kpa nlan, ki li tun waatuln
mbamɔm? 43 Udindaan yaa nan fuu ni ki
mui waatutunn ŋani uma udindaan aah ban
pu na kan, Uwumbɔr aanyoor bi ututunn
ngbaan pu. 44 M tuk nimi mbamɔn la, u
ga tii u tininkpir u li lik waawan mɔmɔk.
45 Tɔ, ututunn ngbaan mu yaa dak usui ni
ke udindaan ga yunn, ki yaa piin ki gbaa
ututuŋeen aatɔtiib, bijab ni bipiib mɔmɔk,
ki ji ki nyu ndaan gbii kan, 46 udindaan ga
gir ni buyoonn waan li dak ke u ga gir ni na,
ki ga gbaa u ŋinaalab mbamɔm, ki ga di u ŋa
binib bi yii waamɔb na aah bi nin chee na.

47 "Ututunn u nyi udindaan aah ban pu
na, kaa gor, kaa ŋani kina na, bi ga gbaa u
sakpen. 48 Ututunn u kaa nyi udindaan aah
ban pu na, ki tun lituln li ŋeer ŋinaalab aag-
baan na kan, bi ga gbaa u siib la. Uwumbɔr
yaa tii unii nlan sakpen kan, u ga li ban ke
u di nlan ngbaan tun litunyaan jer biken.
Uwumbɔr yaa tii unii tininkpir kan, u ga li
ban ke udaan ngbaan tun ki jer biken aah
tun pu na."

Binib aah ga yakr tɔb chee Yesu pu pu na
(Matiu 10.34-36)

49 "M dan m nan tuur mmii dulnyaa wee
ni. Mu yaa puun gaal kan, m ba gee. 50 M
ga ji falaa ki ti nyaŋ. Nsui aan doon see
m jin falaa ngbaan ki ti doo. 51 Maah dan
dulnyaa wee ni na, ni dak ke nima le ga cha
binib mɔmɔk li kpaan kimɔbaan aa? Aayii.
M tuk nimi la, m pu le bi ga yakr tɔb chee.
52 Dandana ki joo cha, binib biŋmu yaa bi
lidichal libaa ni kan, bi ga yakr tɔb chee la.
Bitaa ga kpak bilee bi gur na. Bilee ngbaan
mu ga kpak bitaa na. 53 Uja ga yakr ujapɔɔn
chee; japɔɔn mu ga yakr ute chee; upii mu
ga yakr ubisal chee; bisal mu ga yakr una
chee; upii mu ga yakr ubipuu chee; bipuu
mu ga yakr uchapii chee."

*Baa bee Uwumb*ɔr aah ŋani pu na
(Matiu 16.2-3)

54 Le Yesu bui kinipaak ngbaan, "Ni yaa
kan utaal yun ki bɔln liwilir wɔb kan, libuul
ngbaan ni le ni ga bui ke, 'Utaal ga nu la,' le
u nu. 55 Libuln yaa nyan ni ŋŋangii aasikakl
wɔb kan, le ni ga bui ke, 'Kitotoŋ koo a,'
le ki koo. 56 Nimi biŋmaŋmannim, kitiŋ ni
paacham pu le cha ni beer naah ga li bi pu
na. Ba ŋa naa bee Uwumbɔr aah ŋani pu
dandana na?"

Aa yaa koo unii aataani ni kan, chuu utaal mala
(Matiu 5.25-26)

57 "Ba ŋa naa ŋmaa dakl lik ki bee ni ŋan
na? 58 Aa ni unii yaa kpa tibɔr, u ban u di ti
buen bibɔjirb chee kan, chuu utaal mala, u
taa kee fuu bi chee, ki taa di si ŋa biŋaal ni,
bi di si ŋa kiyondiik ni. 59 M tuk si la, saan
nya nima ki nan saa buyoonn aa ga pa kooti
ni aamombil mɔmɔk doo na."

13

Kpeln nimi aabimbin man

1 N-yoonn ngbaan le binib bibaa dan nan
bui Yesu ke Galilee aatiŋ aanib aah nan bi
toor kitork tii Uwumbər na, Pailat nan ku
bi. 2 Le Yesu baa bi, “Ni dak ke Galilee aatiŋ
aanib ngbaan nan ye titunwanbirdam ki jer
Galilee yaab biken aa? Nima le cha u ku bi
ii? 3 Aayii. M tuk nimi la, ni yaa kaa kpeln
nimi aabimbin kan, ni məmək ga kpo kina
la. 4 Tɔ, libimbifəfəŋ aah nan lir ki ku bijab
kipiik ni biniin Siloam aatiŋ ni na, ni dak
ke bi nan kpa taani ki jer Jerusalem aanib
məmək aa? 5 Aayii. M tuk nimi la, ni yaa
kaa kpeln nimi aabimbin kan, ni məmək ga
kpo kina la.”

Busub bu kaa lu ŋisubil na

6 Le u ŋakl bi liyataŋakl ke, “Uja ubaa nan
bun busub bubaa waasaak ponn ni; ki joo
cha, le u dan nan lik ke ŋisubil bi aa ŋaa bi, le
kaa kan nibaa. 7 Le u bui waatutunn, ‘Ŋibin
ŋitaa le na, le m choo m nan lik busub bue.
Maa kan lisubil libaa. Gaa bu lii. Taa cha bu
li si ki gaa kitiŋ yəli.’ 8 Le ututunn ngbaan
bui u, ‘Ndindaan, di cha bu libiln lee, m gbii
bu taab, ki ban tinaabin ki bil bu. 9 Libiln li
choo na, bu yaa lun kan, ni ŋan. Bu yaa kaa
lun kan, aa gaa bu lii.’ ”

Yesu aah cha upii u boo gui na pɔək pu na

10 Juu yaab aakpaakool daal le Yesu bi
mmeen aadiik ni, ki bi tuk binib Uwumbər
aabər. 11 Le upii ubaa bi nima. Tiyayaar le
joo u ki ŋa u ubun ŋibin kipiik ni ŋiniin. U
boo gui, kaa ŋmaa yaar. 12 Yesu aah kan u na,
le u yin u ke u dan u chee, le ki bui u, “Upii,
aa kan aabaa saaween chee,” 13 le ki di uŋaal
paan u pu. Libuul ngbaan ni le u yaar, le ki
nyuŋ Uwumbər.

14 Yesu aah cha upii ngbaan pɔək lik-
paakool daal na, nima le cha mmeen aadiik
ni aaninkpel gee liŋuul Yesu pu, le ki bui
kinipaak ngbaan, “Iwiin iloob le bi lik-
paakool aakaasisik ni, ti li tun lituln, ki
cha likpaakool daal. Nima pu na, ni dan
iwiin iloob ngbaan aakaasisik ni aan u cha
ni pɔək. Ni taa ki dan nan ban laafee
likpaakool daal.”

15 Le Tidindaan bui u, “Nimi biŋmaŋman-
nim, likpaakool daal kan, ni ga chuu gbiln
nimi aanaaja, bee nimi aabon, ki di u buen
nkpen ni ke u ti nyu nnyun. 16 Upii wee
ye Abraham aayaabil la, le kinimbəŋ buu
u ŋibin kipiik ni ŋiniin le ki ŋa u u boo
gui na. Maah chuu buur u likpaakool daal
na, naa ŋan aa?” 17 Yesu aah len kina
na, le inimɔən chuu binib bimək kpak u
kinikpakpak na. Waah tun lijinjiir aatun
pam pu na, le kinipaak ngbaan məmək nan
kpa mpopiin pam.

Tisufar aabil aayataŋakl
(Matiu 13.31-32; Mak 4.30-32)

18 Le Yesu baa bi, “Uwumbər aanaan
naahn ba? M ga di ba ki di ŋaŋ mu? 19 Mu
naahn linaanyiimbil li uja ubaa nan di bun
waakpaab ni na la. Le li muun ki ŋa busub.
Le inyoon i laani paacham na dan nan ter
yaadil bu aabon pu.”

Boroboro aanyək aayataŋakl
(Matiu 13.33)

20 Yesu nan ki baa bi, “M ga di ba ki di ŋaŋ
Uwumbər aanaan? 21 Mu naahn nnyək mu
bi joo ŋani boroboro ni aan upii ubaa nan di
ŋa boroboro aayon ponn ni na, le boroboro
ngbaan mək duun.”

Naah ga dii pu na
(Matiu 7.13-14, 21-23)

22 Le Yesu cha Jerusalem. Waah cha na, le
u bə dii ntisakpem ni ntiwaatiir ni, le ki tuk
binib Uwumbər aabər. 23 Le unii ubaa baa u,
“Ndindaan, binib bi ŋmar na le bi siib aa?”

24-25 Le Yesu bui bi, “Cha ninimbil li man
ni li dii mbisaməb mu kaa waa na. M tuk
nimi la, buyoonn udichadaan na ga nan fii
ki laŋ kidiik na, nee aapuwəb le binib pam
ga li ban bi koo ni, kaan ŋmaa koo ni. Ni
ga li si lipaal, ki kpaar jaaleŋ, ki bui ke,
‘Tidindaan, chuu piir tii timi.’ Le u ga bui
nimi, ‘Maa nyi nimi. Ni nyan ni la chee?’
26 Le ni ga bui ke, ‘Ti ni si le nan kpaan ji
ki nyun. Aa nan tuk binib Uwumbər aabər
timi aatiŋ ni la.’ 27 Le u ga ki bui nimi,
‘M tuk nimi la, maa nyi nimi. Ni nyan ni
la chee? Nimi titunwanbirdam, ni məmək
siir m chee man.’ 28 Le u ga jenn nimi. Le
ni ga li waa Abraham, ni Aisak, ni Jakob,
ni Uwumbər aabənabtiib məmək Uwumbər
aanaan ni. Ni ga li bi lipaal, ki wii ki ŋman
ŋinyin nima chee. 29 Binib ga nya liwipuul
wəb, ni liwilir wəb, ni isikakl mək, ki ga li
ka ki ji tijikaar Uwumbər aanaan ni. 30 Li pel
man, puwəb yaab bibaa ga nan ŋa bisalolm.
Bisalolm bibaa mu ga nan ŋa puwəb yaab.”

Yesu aah gee Jerusalem aanib pu na
(Matiu 23.37-39)

31 N-yoonn ngbaan le Farisii yaab bibaa
dan Yesu chee, ki nan bui u, “Nya do chee,
ki li cha. Ubər Herod ban u ku si la.”
32 Le Yesu bui bi, “Ni li cha ti tuk uŋək
ngbaan, ‘Din ni fen le m ga nyan tiyayaar
binib ni, ki cha bibum pəək. Iwiin itaa
daal le maatuln ga doo.’ 33 Nima le m cha
Jerusalem din, ni fen, ni daalpu. Baan ku
Uwumbər aabənabr ubaa nibaa chee, see
Jerusalem ponn ni.
34 “Jerusalem aanib, nsui bii ni pu la. Ni
ku Uwumbər aabənabtiib, ki yur waatutum
ŋitakpal ki ku bi. N-yoonn məmək le m nan
ban m kuun nimi ŋa mbaa chee ke ukəla aah
kuuni waakoobi pu ki ŋani ufeen ni na, le
naa kii. 35 Lik, Uwumbər siir cha nimi. M tuk
nimi la, naan ki kan mi ki nan saa bundaln
ni ga nan bui ke, ‘Uwumbər aanyoor bi unii
u choo uma Uwumbər aayimbil ni na pu.’ ”*

14

Yesu aah cha ubun pəək pu na

1 Juu yaab aakpaakool daal le Yesu nan
buen Farisii yaab aaninkpel ubaa do, u ti ji
tijikaar. Le bi lik waah ga ŋa pu na məmək.
2 Le uja u taakpachoo fuukoo nan chuu u na
mu bi nima, le ki dan Yesu chee. 3 Le Yesu
baa Uwumbər aakaal aaməməkb ni Farisii
yaab, “Timi aakaal kii ke unii cha bibum
pəək likpaakool daal aa?”
4 Le baa len tibaa. Le Yesu chuu uja
ngbaan ki ti cha waaween doo, ki cha u
buen. 5 Le u baa bi, “Unii ubaa aabon, bee
waanaaja yaa lir nnyunbun ni likpaakool
daal kan, waan nyan u likpaakool daal ng-
baan aa?”
6 Le baa ki ŋmaa len tibaa.

Binib bi Uwumbər ga nyuŋ bi na

7 Le Yesu kan ke binib bi dan bi nan ji
tijikaar na buen ti kal bininyuum aakakaa
chee. Nima le u ŋak bi liyataŋakl: 8 “Unii
ubaa yaa yin si ke aa dan nan ji u chee
tijikaar kan, taa kal bininyuum aakakaa
chee. Nibaakan, unii u jer si na ga fuu ni.
9 Le udichadaan ngbaan ga dan nan bui si,
‘Cha uja wee kal do chee.’ Le inimən ga
chuu si. Le aa ga fii ki ti kal uwaatiir aakakaa
chee. 10 Unii yaa yin si ke aa dan nan ji u chee
tijikaar kan, ti puen kal unii waatiir aakakaa
chee. Le udichadaan ngbaan ga dan nan bui
si, ‘Njɔ, nan kal nkakaa mu ŋan na chee.’ Le
binib bimək ji aa chee tijikaar na ga nyuŋ si.
11 Naatataa le ye ke unii umək nyuŋ ubaa na,
Uwumbər ga sunn u taab. Unii umək sunn
ubaa taab na, Uwumbər ga nyuŋ u.”
12 Le Yesu bui Farisii yaab aaninkpel u yin
u ke u dan nan ji tijikaar na, “Aa yaa ŋa njim
kan, taa yin aajətiib, bee saamaal aanib,
bee aanaabitiib, bee aaŋeen aatətiib bi ye
biwankpadam na, ke bi dan nan ji; ba pu? bi
mu ga ki yin si ke aa nan ji bi chee tijikaar
ki teen. 13 Aa yaa ŋa njim kan, yin bigiim,
ni bitaageeb, ni biwəb, ni bijoom, ke bi dan
nan ji. 14 Bima le aa kpa nibaa ke bi ki giin
tii si. Uwumbər le ga ŋa tinyoor ŋa aa pu.
Buyoonn bininyaam ga fikr nkun ni na, le
Uwumbər ga tii si saapal.”

Njim sakpem aayataŋakl
(Matiu 22.1-10)

15 Binib bi ji u chee tijikaar na ponn ni
ubaa ŋun waah len pu na, le ki bui u, “Binib
bi ga ji tijikaar Uwumbər aanaan ni na,
waanyoor bi bi pu la.”
16 Le Yesu bui u, “Uja ubaa nan bui binib
pam ke u ga ŋa tijikaar bi dan nan ji. Le
u ŋa tijikaar pam. 17 Tijikaar aajim yoonn,
le u tun waatutunn u ti bui bi, ‘Ni ŋeer
a. Dan man.’ 18 Waah bui bi kina na, le bi
məmək kpaan yii. Njan yoo na bui u, ‘M daa
bukpaab la, ki ban ke m buen ti lik bu aah bi
pu na. M ŋa si gafara la.’ 19 Le ubaa mu bui
u, ‘M daa inaaja i ko kisaak na kipiik la. M
cha m ti lik yaah bi pu na la. M ŋa si gafara.’
20 Le ubaa mu bui u, ‘M laa kunn upii la, le
kaan ŋmaa dan.’
21 “Le ututunn ngbaan gir kun udindaan
chee, ki ti tuk u bi məmək aah len pu na. Le
liŋuul chuu u. Le u bui waatutunn ngbaan,
‘Li cha kinyaŋ ni mala, ki ti yin ni bigiim,
ni bitaageeb, ni bijoom, ni biwəb, ke bi dan
nan ji.’ 22 Le waatutunn ŋa kina, ki dan
nan bui u, ‘Ndindaan, m ŋa saah len pu na.
Mpaan gur bi.’ 23 Le udindaan bui u, ‘Li cha
isan ni, ki ti gaŋ binib ke bi dan nan ji, aan
maadichal gbiin. 24 M tuk nimi la, binib bi m
nan puen bui bi ke bi dan nan ji na, bi ponn
ni ubaa aan lak maajikaar.’ ”

Unii u kaa ŋmaa yii tiwan məmək na aan
ŋmaa dii Yesu
(Matiu 10.37-38)

25 Le kinipaak pam dii Yesu. Le u fenn
toŋ bi, ki bui bi, 26 “Unii yaa dan u nan dii

* 13:35 : Lik Ilahn 118.26.

mi, ki yaa kaa gee mi ki jer waah gee ute
ni una, ni upuu, ni waabim, ni unaatiib, ni
ukpetiib, ni uninkpatiib, ni waaməfal pu na
kan, waan ŋmaa dii mi. 27 Unii umək kaan
yoor waadəpuinkoo ki dii mi na kan, waan
ŋmaa li ye maadidiir.
28 "Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u maa
kidifəfəŋ kan, u ga puen dakl lik ke
waamombil ga fuu aan ŋaan fuu. 29 U yaa
piin ki bi maa kidiik, kaa puen dakl lik
waamombil aah bi pu na kan, nibaakan,
waamombil aan fuu. Le waan ŋmaa maa
kidiik ngbaan doo. Binib bimək kan na ga
laa u, ki bui ke, 30 'Uja wee nan piin ki bi maa
kidiik, kaan ŋmaa doo.'
31 "Tə, ubər u kpa butəb aajab ŋichur
kipiik na yaa ban u buen ti to ubər u kpa
butəb aajab ŋichur moninko na butəb kan,
u ga puen dakl lik ke u ga ŋman aan waan
ŋman. 32 U yaa nyi ke waan ŋmaa nyaŋ u
kan, waah laa bi ni daa na, u ga tun bitutum
bi ti tooh u nsan ni, ki bui u ke u pəək
ubaa aan bi ti kpokl ki kuln kijaak ngbaan.
33 Ŋiyataŋak ngbaan aatataa le ye ke aa yaa
kaa yii saah kpa nimək na kan, saan ŋmaa
dii mi."

N-yaan aayataŋakl
(Matiu 5.13; Mak 9.50)

34 "Tə, n-yaan ŋan la. Mu yaa bii, ki yaa
kaa ki mə kan, nibaa aa bi ki ga ki ŋmaa ŋa
mu aan mu məək. 35 Mu ŋa yəli le na. Mu
aan ki li kpa nterm tii nibaa. Bi ga di kpir
la. U kpa litafal na kan, u ŋun."

15

Kiwakork ki wəŋ na aayataŋakl
(Matiu 18.12-14)

1 Bilampoogaab ni titunwanbirdam pam
nan bi kuuni Yesu chee ke bi ti pel waah
len tibər ti na. 2 Le Farisii yaab ni Uwumbər
aakaal aaməməkb ŋulni u pu ke, "Uja wee
gaal titunwanbirdam ki ji bi chee tijikaar."
3 Nima pu le Yesu ŋakl bi liyataŋakl, 4 "Ni
ponn ni ubaa yaa kpa ipiih nkub, ubaa yaa
wəŋ kan, u ga di cha ipiih imonko inaa ni
kipiik ni iwae i gur na timoor ni, ki buen
ti ban upiih u wəŋ na, ki ti saa buyoonn u
ga kan u na. 5 U yaa ti kan u kan, u ga li
məəni, ki di u buŋ usil, ki chaa kun. 6 U yaa
ti fuu linampal kan, le u ga yin ni ujətiib ni
udoyaab, ki nan bui bi, 'Maapiih u wəŋ na,
m kan u. Cha ti li məəni man.' 7 Liyataŋakl
lee aatataa le ye ke titunwanbirdaan ubaa
yaa kpeln waabimbin kan, paacham yaab
ga li məəni unii u kpeln waabimbin na pu,
ki jer baah ga li məəni bininyaam imonko
inaa ni kipiik ni biwae bi kaa ban bi kpeln
baabimbin na pu."

Ŋimombil ŋi wəŋ na aayataŋakl

8 "Upii ubaa yaa kpa tikunabr aamombil
kipiik, libaa yaa wəŋ kan, u ga see karyaa,
le ki ŋal lidichal ni, ki lik mbaməm ki ti
kan li. 9 Tə, u yaa ti kan li kan, u ga yi
ni unaakoontiib ni udoyaab, ki nan bui bi,
'Maamombil li wəŋ na, m kan li. Cha ti
li məəni man.' 10 Liyataŋakl lee aatataa
le ye ke titunwanbirdaan ubaa yaa kpeln
waabimbin kan, u pu le Uwumbər aatuun-
tiib ga li məəni paacham."

Japəən u wəŋ na aayataŋakl

11 Yesu nan ki bui bi, "Uja ubaa nan bi ki
nan kpa japətiib bilee. 12 Le uwaatiir na bui u
ke, 'Nte, yakr maafaal ki di tii mi dandana.'
Le ute yakr bimək aafaal ki di tii bi. 13 Iwiin
ilee aah jer na, le uwaatiir na kuun waafaal
məmək, ki di buen kitiŋ ki daa na ni. Waah
ti bi nima na, le u jin waafaal məmək yəl yəl,
le li ti doo. 14 Waah jin ni məmək ti doo na, le
nkon sakpem lir nima chee. Igiin le nan gur
joo u. 15 Le u di ubaa ti kpaan kitiŋ ngbaan
ni aanii ubaa chee. Le u tun u igbeer chee
timoor ni ke u ti li ŋani i tijikaar. 16 Nkon
aah joo u sakpen pu na, u ga ŋmaa ŋmə
igbeer ngbaan aajikaar. Unii ubaa mu aa
tii u nibaa. 17 Le u ŋa nlan le ki bui ke, 'Nte
aatutum məmək ji ki gur. Le nkon ban mu
ku mi do chee na. 18 M ga gir kun nte do,
ki ti bui u ke, Nte, m koo aa ni Uwumbər
mək aataani ni. 19 Naa ki ŋan ke aa yin mi
aajapəən. Ŋa mi saah ŋani saatutum pu na.'
20 Le u fii ki cha ute do.
"Waah laa bi ni daa na, le ute waa u, ki
san u kinimbaak, le ki san tooh u nsan ni, ki
ti di uŋaal kpal u, le ki moor utakpiln.* 21 Le
ujapəən bui u, 'Nte, m koo aa ni Uwumbər
mək aataani ni. Naa ki ŋan ke aa yin mi
aajapəən.' 22 Le ute bui waatutum, 'Li cha
mala ki ti yoor ni lininkpebəkul nyaan na,
ki nan di peen u, ki di kibəmbik ŋmaan u, ki
di ŋinaatak taŋ u, 23 ki li joo ni unaabo u filk
na, ki nan kər u, aan ti ji ki li məəni. 24 M nan

* 15:20 : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon təb kina le ki mək ngeehn.

nyi ke ɲjapɔɔn umina kpo a, le u bi. U nan
wɔŋ a, le m ki kan u.' Le bi piin ki bi mɔɔni.
25 "Tɔ, ujapɔpol na nan bi kisaak. Waah
nyan ni kisaak ki peen ni linampal na, le u
ŋun bi gbaa tibar ki gaa ilahn. 26 Le u yin
bitutum ponn ni ubaa, le ki nan baa u, 'Ni
ye kinye?' 27 Le u bui u, 'Aanaal na fuu ni
a. Waah fuu ni ni laafee na, le aate cha bi
kɔr unaabo u filk na.' 28 Ukpel aah ŋun kina
na, le u gee liŋuul, kaa ban u koo ni. Le ute
nyan ni lipaal, ki nan gaŋ u ke u koo ni. 29 Le
u bui ute, 'Lik, m tun lituln ŋibin sakpen
le ki tii si, kaa kee yii saamɔb. Le saa po
tii mi uŋobo ke m ni njɔtiib ji ki li mɔɔni.
30 Aajapɔɔn umina le nan dii bipiidagoob ki
ti bii saawangol mɔmɔk doo, le waah fuu ni
na, aa kɔr unaabo u filk na ki tii u.' 31 Le ute
bui u, 'Maabo, aa bi m chee n-yoonn mɔmɔk
la. Sin le yeh maah kpa tiwan ni na mɔmɔk.
32 Aanaal umina, m nan nyi ke u kpo a, le u
bi. U nan wɔŋ a, le m ki kan u. Nima le ni
ŋan ke ti li mɔɔni ki li kpa mpopiin.' "

16

Ututunn u kpa nlan na

1 Tɔ, Yesu nan bui waadidiliib,
"Uwankpadaan ubaa le nan bi ki kpa
ututunn u lik waawan mɔmɔk na. Le bibaa
dan nan bii u udindaan aanimbiin ni ke u
joo waawan ji la. 2 Le udindaan yin u ki nan
baa u, 'Maah ŋun saabɔr ti na, ti ye kinye?
Mɔk mi saah ŋa maawan pu na mɔmɔk.
Saan ki li ye maatutunn.' 3 Le ututunn
ngbaan dak usui ni, 'Ndindaan ga nyan mi
waatuln ni. M ga ŋa kinye? Maan ŋmaa
ko kisaak. M mu yaa kpaln uwanmeer kan,
inimɔɔn ga li joo mi. 4 M nyi maah ga ŋa
pu na, aan ndindaan yaa nyan mi waatuln
ni kan, bibaa gaa mi baadichal ni.' 5 Le u
buen ti yin ni binib bi joo udindaan aapɔln
na ke bi dan u chee ubaabaa ubaabaa, le ki
baa njan yoo na, 'Aa joo ndindaan aapɔln
iŋa?' 6 Le u bui u, 'Nkpan ankɔra nkub.' Le
u bui u, 'Yoor saapɔln aagbaŋ ki kal mala ki
ŋmee ankora piiŋmu.' 7 Le u baa uken, 'Si,
aa mu joo waapɔln iŋa?' Le u bui u, 'Idi bɔtɔ
nkub.' Le u bui u, 'Yoor saapɔln aagbaŋ ki
ŋmee bɔtɔ imonko inaa.' 8 Tɔ, ututunn u
kaa ŋan na aadindaan aah ŋun ni pu na, le
u pak u, ke waah ŋa pu na, u kpa nlan la.
Naatataa le ye ke dulnyaa wee aanib kpa
nlan baabɔr ni ki jer Uwumbɔr aanib aah
kpa pu na.
9 "M tuk nimi la, ni di dulnyaa wee ni
aawankpal ter bigiim, aan ni yaa doo kan,
ni ga koo nkookoo yaan mu ga li bi ki
cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na ni.
10 Unii u tun lituwaatiir mbamɔm na, u
ga tun litusakpeln mu mbamɔm. Unii u
kaa tun lituwaatiir mbamɔm na, waan tun
litusakpeln mu mbamɔm. 11 Ni yaa kaa
joo dulnyaa wee ni aawankpal mbamɔm
kan, ŋma ga di Uwumbɔr aatuln ŋa aaŋaal
ni? 12 Ni yaa kaa ŋa dulnyaa wee ni
aawan mbamɔm kan, Uwumbɔr aan tii nimi
paacham aawan.
13 "Unaagbiija ubaa aan ŋmaa tun lituln
ki tii dindatiib bilee. U ga li nan ubaa, le ki
li gee uken. U ga li si ubaa aachaŋ ni, le ki
lik uken fam. Naan ŋmaa li dii Uwumbɔr ni
liwankpal mu."

Yesu aah ki len pu na
(Matiu 11.12-13; 5.31-32; Mak 10.11-12)

14 Le Farisii yaab, bi gee ŋimombil sakpen
na, ŋun Yesu aah len tibɔr timina mɔmɔk
pu na, le ki laa u. 15 Le u bui bi, "Nimi
le ban ke binib li dak ke ni ye bininyaam.
Uwumbɔr le nyi nisui ni aah bi pu na. Binib
aah nyuŋni tiwan ni na ye fam le Uwumbɔr
chee.
16 "Uwumbɔr aakaal ni waabɔnabtiib
aaliin nan joo binib ki nan saa Jɔnn u
nan muini binib nnyun ni na aayoonn.
Waayoonn ngbaan ki joo cha, le bi mooni
Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee. Le binib
mɔk aabɔŋ koo Uwumbɔr aanaan ni mpɔɔn.
17 Uwumbɔr aakaal mubaa aah ga ŋa yɔli pu
na, ni pɔɔ ki jer paacham ni taab aah ga jer
pu na.
18 "Uja umɔk jenn upuu lii ki ki yoor upii
uken na, uja ngbaan kpaln udagoor la. Upii
aachal yaa jenn u lii aan uja uken ki yoor u
kan, uja ngbaan mu kpaln udagoor la."

Uwankpadaan ni uwanmeer Lasarus aabɔr

19 "Tɔ, uwankpadaan ubaa nan bi, ki peeni
tiwanpeenkaan nyaan, ki ji tijikaar ti mɔ
na iwiin mɔmɔk. 20 Le uwanmeer ubaa mu
nan bi, bi nan yin u ke Lasarus. Le ibusoon
joo u. Le bi joo u ti bilni uwankpadaan
ngbaan aabisamɔb chee. 21 Le u ban ke u li
peei ŋisaabol ŋi nyan uwankpadaan ngbaan
aateebul paab ki lir kitiŋ na ji. Le ibɔ mu
choo nan lakr waabuun ngbaan. 22 Naah
joo cha na, le uwanmeer ngbaan nan kpo.
Le Uwumbɔr aatuuntiib dan nan yoor u

ki di buen paacham, Abraham chee. [23] Le
uwankpadaan ngbaan mu nan kpo. Le binib
di u ti sub. Waah kpo na, le u ti bi mmii mu
kaan junn na ni, ki ji falaa sakpen, le ki waan
lik paacham, ki waa Abraham dandar, ki
waa Lasarus mu bi u chee nima. [24] Le u teen,
'Nte Abraham, m ji falaa sakpen mmii mue
ponn ni; san mi kinimbaak, ki tun Lasarus
u ti di uŋanbik tu nnyun ki nan di meeh
nlambil aan li sɔŋ.'
[25] "Le Abraham bui u, 'Maabo, teer ke saah
nan bi limɔfal ni na, aa nan bi ji saamɔɔn
la. Lasarus mu nan bi ji falaa la. Dandana
wee Lasarus aasui sɔŋ do chee na. Aa mu
bi ji falaa la. [26] Libuusakpeln mu bi ti ni
saakaasisik ni, aan binib bi ban bi nyan do ki
puur buen aa chee na taa ŋmaa puur, ubaa
mu taa nyan aa chee ki dan do chee na.' [27] Le
uwankpadaan ngbaan bui u, 'Nte, ni yaa ye
kina kan, m gaŋ si, tun Lasarus u buen nte
do [28] ki ti sur nnaatiib biŋmu bi gur na, bi taa
dan do chee na, ki mu nan ji falaa wee.'
[29] "Le Abraham bui u, 'Bi kpa Uwumbɔr
Aagbaŋ. Bi li ŋun kigbaŋ ngbaan aah len pu
na.' [30] Le u bui ke, 'Nte Abraham, aayii, baan
ŋun; unii yaa fikr nkun ni ki buen bi chee
kan, nima le bi ga kpeln baabimbin.' [31] Le
Abraham bui u, 'Bi yaa kaa ŋun Uwumbɔr
Aagbaŋ aah len pu na kan, unii yaa fikr
nkun ni kan, nima le aan cha bi kpeln
baabimbin.' "

17

Taa tɔŋ unii ke u tun titunwanbir
(Matiu 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

[1] Yesu nan bui waadidiliib, "Ntɔŋ ga sil
li bi; tibɔbir mu bi unii u tɔŋni binib ke bi
tun titunwanbir na pu. [2] Bi yaa ba tee di
kinaasakpeŋ ki di tul leen uneen ni, ki tur
u lii nnyusakpem nin chee nyoo na ni kan,
ni ba soor ki tii u, ni u tɔŋ maadidiliib ponn
ni uwaatiir ubaa u tun titunwanbir. [3] Ni li
nyi man.
"Aana aabo yaa ŋa si bakaa kan, sur u. U
yaa kpeln waabimbin kan, di cha pinn u. [4] U
yaa ŋa si bakaa nfum mulole nwiin mbaa
ponn ni, ki yaa dan aa chee nfum mulole ki
nan bui si, 'M ŋa si gafara la,' kan, aa di cha
pinn u."

*Gaa Uwumb*ɔr ki kii

[5] Le waakpambalb bui u, "Tidindaan, too
kpee timi aanaadii pu."
[6] Le u bui bi, "Ni yaa gaa Uwumbɔr ki
kii siib na kan, ni ga ŋmaa bui busub ng-
baan ke bu ŋɔb libuul ngbaan ni ki ti ŋum
nnyusakpem ponn ni, le bu ga kii nimi
aamɔb."

Unaagbiija aatuln aah ye pu na

[7] "Tɔ, ni ponn ni ubaa yaa kpa unaagbiija
u ko kisaak, bee u kpaa ipiih na kan, u yaa
nyan ni kisaak kan, saan bui u libuul ngbaan
ni, 'Nan ji tijikaar.' [8] Aa ga bui u, 'Ŋa tijikaar
ki siin mi aan m ji ki nyu. M yaa jin doo
kan, aa mu ga ji ki nyu.' [9] Saanaagbiija yaa
ŋa saah ban pu na kan, aa ga doon u ke u
ni lituln aa? Aayii. [10] Ni mu bi ke unaagbiija
ngbaan aah bi pu na la. Ni yaa ŋa Uwumbɔr
aah tuk nimi ke ni ŋa pu na mɔmɔk kan, ni
bui ke, 'Taa ŋeer ubaa pak timi. Ti po ŋa
taah ba ga ŋa pu na la.' "

*Yesu aah cha bik*ɔndam kipiik pɔɔk pu na

[11] Yesu aah cha Jerusalem na, le u
dii Samaria ni Galilee aatiŋ aanaanmɔk.
[12] Waah bi koo kitiŋ kibaa ni na, le bikɔndam
kipiik ton u nsan ni, ki si ni daa siib, [13] le ki
teen ke, "Tidindaan Yesu, san timi kinim-
baak."
[14] Yesu aah waa bi na, le u bui bi, "Li cha
Uwumbɔr aatotoortiib chee, aan bi ti ŋaŋ
nimi."
Baah cha na, le bi pɔɔk. [15] Le bi ponn
ni ubaa aah kan ke u pɔɔk na, u gir ni,
ki nyuŋni Uwumbɔr mpɔɔn pu, [16] le ki nan
gbaan Yesu aanimbiin ni, ki doon u. [17] Uja
ngbaan nan ye Samaria* aatiŋ aanii la. Le
Yesu baa ke, "Maa cha bikɔndam kipiik pɔɔk
la aa? ke biwae na bi la chee? [18] Ubaa aa
gir ni u nan nyuŋ Uwumbɔr see uwɔwɔnja
ngbaan baanja aa?" [19] le ki bui u, "Saah gaa
mi ki kii na, nima le cha aa pɔɔk. Fiin ki li
dii saasan."

*Uwumb*ɔr aanaan aah ga fuu ni pu na
(Matiu 24.23-28, 37-41)

[20] Le Farisii yaab nan baa u, "Uwumbɔr
aanaan ga fuu ni bayoonn?" Le u bui bi,
"Uwumbɔr aanaan aah ga fuu ni pu na,
binib aanimbil aan li waa mu. [21] Baan ŋmaa
bui ke, 'Lik, mu bi do,' kaan ŋmaa bui ke,
'Mu bi nima la.' Uwumbɔr aanaan bi ni ni."
[22] Le u tuk waadidiliib, "N-yoonn choo, le
ninimbil ga li man min Unibɔn Aabo aah ga
gir ni bundaln na, kaan kan. [23] Le bi ga bui
nimi, 'Lik, u bi nima,' ki ga ki bui ke, 'Lik, u

* 17:17 : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mɔ.

bi do.’ Ni taa buen ti lik, ki taa dii bi man.
24 Bundaln min Unibɔn Aabo ga nan gir ni
na, ni ga li bi ke utaal aah moor ki wolni
paacham məmək pu na, aan binib məmək
ga li waa pu na la. 25 Dandana aanib ga yii
mi, le m ga ji falaa sakpen waahr, aan ki nin
buen paacham aan ki gir ni. 26 Min Unibɔn
Aabo aah ga gir ni buyoonn na ga li bi ke
Nowa aayoonn aah nan bi pu na la.† 27 Bi
nan ji ki nyu, bijab nan yoor bipiib, bipiib
mu nan mən bijab, ki ti saa bundaln Nowa
nan koo buŋəb ni na, le nnyusakpem fuu
ni ki nan jin bi məmək.‡ 28 Tɔ, maah ga gir
ni bundaln na mu ga li bi ke Lot aayoonn
aah nan bi pu na la. Bi nan ji ki nyu, ki daa
tiwan ki kooh, ki bu tijikaar, ki maa tidir.
29 Bundaln Lot nyan Sodom aatiŋ ni na, le
mmii ni chirbil nyan ni paacham ki lir ni, ki
ku bi məmək.§ 30 Kina le ni ga li bi bundaln
min Unibɔn Aabo ga nan nya ni mpaan pu
na.

31 “N-yoonn ngbaan, unii yaa bi kidiik
paab* kan, u taa koo waadiik ponn ni u ti
yoor waawan ni bi ki ponn ni na. Unii u bi
kisaak na mu taa gir kun. 32 Teer man tibɔr
ti nan ŋa Lot aapuu na.† 33 Unii umək kaa
di ubaa tii Uwumbɔr na kan, waaməfal ga
bee yəli la. Unii umək di ubaa tii Uwumbɔr
na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon
na. 34 M tuk nimi la, buyoonn m ga gir ni
na, binib bilee ga li də kidiik kibaa ponn ni
kinyeek. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki
cha uken. 35 Bipiib bilee ga li boo nan idi. M
ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken. [
36 Bijab bilee ga li bi kisaak. M ga nan yoor
ubaa ki di buen, ki cha uken.”]

37 Le waadidiliib baa u, “Tidindaan, la
chee?”

Le u bui bi, “Liwankpol aah bi nin chee
na, nangba mam mu kuuni nima chee la.”

18

Ukpopii ni ubɔjir aabɔr

1 Le Yesu ŋakl bi liyataŋakl, u di mək bi ke
ni ŋan bi li mee Uwumbɔr n-yoonn məmək,
ki taa cha bitaakpab yəl. 2 “Ubɔjir ubaa nan
bi kitiŋ kibaa ni, kaa san Uwumbɔr, ki mu
aa pak binib. 3 Ukpopii ubaa mu nan bi kitiŋ
ngbaan ponn ni, le ki choo u chee n-yoonn
məmək, ki nan bui u ke u nyan u waadin
aaŋaal ni. 4 N-yoonn məmək le u yiil ni ti
yunn. Naah joo cha kina na, le u ti len
usui ni, ‘Maa san Uwumbɔr, ki mu aa pak
binib. 5 Tɔ, ukpopii wee mu aah choo m chee
n-yoonn məmək ki nan muk mi sakpen pu
na, m ga tii u waabamən, u taa ki beenin
choo nan muk mi kina aan nsui ti nyan
mbaa ponn ni.’ ”

6 Le Yesu ki bui waadidiliib, “Li ŋun man
ubɔjir u kaa ŋan na aah len pu na. 7 Waah len
ke u ga tii u waabamən pu na, Uwumbɔr aan
tii waanib bi mee u n-yoonn məmək nwiin
pu ni kinyeek na baabamən aa? U ga taan
aa? 8 M tuk nimi la, u ga tii bi baabamən
mala. Min Unibɔn Aabo mu yaa nan gir ni
kan, m ga kan binib beenin tii mi naadii
dulnyaa wee ni ii?”

Farisii aanii ni ulampoogaar aabɔr

9 Le Yesu ŋakl liyataŋakl tii binib bi dak
ke bima le ŋan ki jer unibɔn məmək, kaa
lik pak ubaa na ke, 10 “Bijab bilee nan
koo Uwumbɔr Aadichal ni ke bi ti mee
Uwumbɔr. Ubaa nan ye Farisii aanii la, uken
mu nan ye ulampoogaar. 11 Farisii aanii na
nan sil ubaa ki mee Uwumbɔr ki bui ke,
‘Uwumbɔr, m doon si ke maa bi ke binib
məmək aah bi pu na. Maa kpa iniman, kaa
tun lituln li kaa ŋan na, kaa gɔr kidagook,
kaa bi ke ulampoogaar umina aah bi pu
na. 12 Likpaakool məmək ponn ni, m lulni
bumɔb iwiin ilee la. Maah kan tinyoor
timək na, m yakr nfum kipiik ki nyan tibaa
tii si.’

13 “Ulampoogaar ngbaan nan sil dandar,
kaa kaa u waan lik paacham. U nan po si jik
uyil, le ki bui ke, ‘Uwumbɔr, san mi titun-
wanbirdaan kinimbaak,’ le ki siir kun. 14 M
tuk nimi la, Uwumbɔr len ke ulampoogaar
ngbaan aabɔr le ŋan, waa len ke Farisii aanii
ngbaan aabɔr ŋan; ba pu? unii umək nyuŋ
ubaa na, Uwumbɔr ga sunn u taab. Unii
umək sunn ubaa taab na, Uwumbɔr ga nyuŋ
u.”

Yesu aah ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa mbim
pu pu na

(Matiu 19.13-15; Mak 10.13-16)

† 17:26 : Lik Mpiin 6.5-8. ‡ 17:27 : Lik Mpiin 7.6-24. § 17:29 : Lik Mpiin 18.20–19.25. * 17:31 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham. † 17:32 : Lot aapuu nan fenn lik upuwəb le ki kpaln n-yaan aatakpal. Lik Mpiin 19.26.

15 Le binib bibaa joo ni mbipəm, ki di dan
Yesu chee, ki ban ke u di uŋaal paan bi
pu. Waadidiliib aah kan kina na, le bi kae
bi. 16 Le Yesu yin mbim ngbaan ke bi dan
u chee, le ki bui waadidiliib, "Cha mbim
ngbaan dan m chee man. Taa ki jenn bi
man. Binib bi aabimbin bi ke mbim aah bi
pu na, bima le yeh Uwumbər aanaan. 17 M
tuk nimi mbamən la, unii umək kaa gaa
Uwumbər aanaan ke ubo aah gaal tiwan pu
na aan koo mu ni."

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na
(Matiu 19.16-30; Mak 10.17-31)

18 Uyidaan ubaa nan baa Yesu, "Uməmək
nyaan, m ga ŋa kinye ki kan liməfal li kaa
kpa ndoon na?"
19 Le Yesu baa u, "Ba pu aa yin mi
ke Uməmək nyaan? Ubaa aa ŋan, see
Uwumbər baanja. 20 Aa nyi Uwumbər
aakaal: 'Taa gər kidagook; taa ku binib;
taa su kinaayuk; taa li ye nnyamən aaseer-
aadaan; li pak aate ni aana.' "
21 Le u bui u, "M joo nkaal mumina məmək
tibir ni la."
22 Yesu aah ŋun kina na, le u bui u, "Tiwan
nibaa le gur. Kooh saah kpa tiwan ni na
məmək, ki di ŋimombil ngbaan tii bigiim,
aan ki li kpa liwangol paacham, aan ki dan
nan dii mi." 23 Waah ŋun kina na, le ni ŋa
u mpombiin sakpen; ba pu? u nan kpa
liwankpal pam.
24 Yesu aah kan kina na, le u bui ke, "Ni
pəə sakpen binib bi kpa liwankpal na koo
Uwumbər aanaan ni. 25 Uwankpadaan aah
ga koo Uwumbər aanaan ni pu na, ni pəə ki
jer laakumii aah ga koo seerkaa aaboln ni
pu na."
26 Le binib bi ŋun kina na bui ke, "Ni yaa
ye kina kan, ŋma ga tee ŋmar?"
27 Le Yesu bui ke, "Tiwan ni pəə binib chee
na aa pəə Uwumbər chee."
28 Le Piita bui u, "Tima kan, ti nan di taah
kpa nimək na ki di lii, ki dii si la."
29 Le Yesu bui bi, "M tuk nimi mbamən la,
unii umək di cha waadichal, bee upuu, bee
unaabitiib, bee ute, bee una, bee waabim,
Uwumbər aanaan pu na kan, 30 u ga kan
ki jer waah di cha tiwan nimək na sakpen
dandana wee. N-yoonn mu choo na, u ga
nan kan liməfal li kaa kpa ndoon na."

Yesu aah ki len waakun aabər taataa pu na
(Matiu 20.17-19; Mak 10.32-34)

31 Yesu nan di waadidiliib kipiik ni bilee
na nyan n-gbaan, le ki ti bui bi, "Li pel
man, ti yaa fuu Jerusalem kan, bi ga ŋa min
Unibən Aabo ke Uwumbər aabənabtiib aah
nan ŋmee ke bi ga nan ŋa mi pu na məmək.
32 Bi ga di mi ŋa binib bi kaa ye Juu yaab
na aaŋaal ni, bi ti ŋa mi mbənyun, ki yook
mi, ki teei timəətan ŋani m pu, 33 ki lue mi
ŋinaalab, ki ga ku mi. Iwiin itaa daal le m
ga fikr nkun ni."
34 Le baa bee iliin imina aatataa.
Uwumbər le bər yaatataa. Nima le baa bee
waah len pu na aatataa.

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na
(Matiu 20.29-34; Mak 10.46-52)

35 Le Yesu aah peen Jeriko aatiŋ ni na,
ujoon ubaa ka nsan aaməgbeln, ki mee
binib tiwan. 36 Le u ŋun kinipaak aah choo
pu na, ki baa ke, "Ba ŋa?"
37 Le bi bui u, "Yesu u ye Nasaref aatiŋ
aanii na le choo."
38 Le u teen ke, "Yesu, u ye Ubər David
aayaabil na, san mi kinimbaak."
39 Le binib bi loln Yesu pu nsan na kae u ke
u ŋmin. Le u moo tar, "Ubər David aayaabil,
san mi kinimbaak."
40 Le Yesu sil nsan ni, le ki bui bi, "Li joo ni
u man." Waah duun ni u na, le Yesu baa u,
41 "Aa ban ba?"
Le u bui u, "Ndindaan, m ban ke aa likr
nnimbil le tii mi."
42 Le u bui u, "Aa likr a. Saah gaa mi ki kii
na, nima le cha aanimbil likr."
43 Libuul ngbaan ni le unimbil likr, le u
dii u, le ki nyuŋni Uwumbər. Binib ngbaan
məmək aah kan kina na, le bi pak Uwumbər.

19

Yesu aah tuk bilampoogaab aaninkpel pu na

1 Yesu nan koo Jeriko aatiŋ ni, ki bə dii ki
ponn ni. 2 Uja ubaa nan bi nima, bi nan yin
u ke Sakeus, u ye bilampoogaab aaninkpel,
ki mu ye uwankpadaan la. 3 Le u ban ke u
kan Yesu aah bi pu na, ki mu ye kinigengeŋ.
Kinipaak ngbaan pu, waa ŋmaa kan Yesu.
4 Le u san ki loln kinipaak ngbaan pu nsan,
le ki ti jon likakaln aasub pu ke u li waa Yesu
aah ga jer nima chee pu na. 5 Yesu aah nan
fuu ni nima chee na, le u waan lik, ki bui
u, "Sakeus, sunn ni mala. Din, m ga doon
aado."

6 Le u sunn ni mala, ki gaa u, ki kpa
mpopiin pam. 7 Kinipaak ngbaan aah kan ke
u koo Sakeus do na, le bi məmək ŋul u pu,
ke u buen titunwanbirdaan do la.
8 Tə, Sakeus nan fii sil, ki bui u, "Ndin-
daan, lik, m ga di maawankpal ligeln tii
bigiim la. Maah nan jin binib bi aawan na,
m ga giin kina nfum munaa le ki di tii bi."
9 Le Yesu bui u, "Din le lidichal limina
aanib ŋmar; ba pu? aa mu ye Abraham
aayaabil la. 10 Min Unibən Aabo dan m nan
ban binib bi wəŋ na ke bi ŋmar la."

Bitutum aah joo bidindaan aapiin pu na
(Matiu 25.14-30)

11 Yesu nan ŋakl binib bi ŋun tibər timina
na liyataŋakl, bi taa li dak ke waah peen
Jerusalem na Uwumbər aanaan ga fuu ni
libuul ngbaan ni. 12 U nan bui bi, "Uyidaan
ubaa nan ban u buen kitiŋ ki daa na ni, u ti ji
nnaan ki gir ni. 13 Le u yin waatutum kipiik,
le ki di salmaa aamombil kipiik, ki di yakr bi
ubaabaa, le ki bui bi, 'Li joo tiir kitiir man,
ki ti saa buyoonn m ga nan gir ni na,' le ki
buen. 14 Le waatiŋ ni aanib nan nan u, ki tun
binib ke bi paan u pu ki ti bui ubərkpaan na,
'Taa ban ke uja ngbaan le ye timi aabər.'
15 "Le u jin nnaan ngbaan, le ki gir kun,
ki yin waatutum bi u nan tii bi ŋimombil
ngbaan na, ke bi dan u chee, aan u lik
bimək aah tiir kitiir ki kan tinyoor pu na.
16 Le njan yoo dan nan bui u, 'Ndindaan,
saah nan tii mi limombil libaa li na, m kan
tinyoor ŋimombil kipiik ki kpee.' 17 Le u bui
u, 'Nfaan. Aa ye ututunn nyaan la. Saah
joo tiwan waatiir mbaməm na, m ga ŋa si
ntisakpem kipiik ni aaninkpel la.' 18 Le lelee
yoo mu dan nan bui u, 'Ndindaan, aa nan
tii mi limombil libaa la. M kan tinyoor
ŋimombil ŋiŋmu le ki kpee.' 19 Le u bui u mu,
'M ga ŋa si ntisakpem muŋmu ni aaninkpel
la.'
20 "Le uken na mu dan nan bui u, 'Ndin-
daan, lik, saamombil le na. M nan di
likekegeln le poo li, ki di bil. 21 Aa ye unii
u chur binib mpəən na la. Aa gaal saah kaa
yeh tiwan ni na, ki chee saah kaa nan bun
tijikaar ti na. Nima le m san si ijawaan.'
22 Le u bui u, 'Si ututunn u kaa ŋan na, saah
len pu na, nima le bii si. Aa bui ke aa
nyi ke m ye unii u chur binib mpəən na
ki gaal maah kaa yeh tiwan ni na, ki chee
maah kaa nan bun tijikaar ti na. 23 Saah
nyi kina na, ba ŋa saa nan di maamombil
ti bil banki ponn ni? Maah fuu ni na, m
ba ga kan maamombil ni tinyoor ki kpee,'
24 le ki bui binib bi si u chee na, 'Chuu gaa
waamombil libaa ngbaan man, ki di kpee
ututunn u joo ŋimombil kipiik na.' 25 Le bi
bui u, 'Tidindaan, u kpa ŋimombil kipiik la.'
26 Le u bui bi, 'M tuk nimi la, unii umək kpa
na, bi ga kpee u. U kaa kpa na, bi ga chuu
gaa waah kpa ni pokaa na. 27 Tə, maadim bi
kaa nan ban ke m li ye baabər na, li joo ni bi
do chee na, ki nan ku bi nnimbiin ni.' "

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na
(Matiu 21.1-11; Mak 11.1-11; Jənn 12.12-
19)

28 Yesu aah ŋakl bi liyataŋakl ngbaan ti
doo na, le u loln bi pu nsan ki cha Jerusalem.
29 Waah nan peen ni Befej ni Betani aatim
mu bi lijool li bi yin li ke Olif aasui aajool
paab na, 30 le u tuk waadidiliib ponn ni bilee,
"Li cha man naah si gbək kitiŋ ki na. Ni yaa
koo ki ponn ni kan, ni ga kan ubon u laa diin
na si gbin. Ubaa aa kee diŋ u pu. Chuu gbiln
u, ki li joo ni u m chee man. 31 Unii ubaa yaa
baa nimi, 'Ba ŋa ni chuu gbiln u?' kan, ni
bui u, 'Tidindaan le ban u.' "
32 Yesu aah tun bi pu na, le bi buen, ki ti
kan ubon u laa diin na waah tuk bi ke bi ga
kan pu na. 33 Baah bi gbilni u na, le binib
bi yeh u na baa bi, "Ba ŋa ni bi gbilni ubon
ngbaan?"
34 Le bi bui bi, "Tidindaan le ban u," 35 le
ki joo ni u Yesu chee, ki di baakeken paan
u pu, ki di Yesu diŋ u pu. 36 Le waah cha na,
kinipaak ngbaan di baakeken ter nsan ponn
ni.
37 Le u peen Jerusalem, ki fuu baah sunni
Olif aasui aajool nin chee na. Baah fuu
nima chee na, le kinipaak kimək dii u na
piin ki bi məəni. Baah kan u tun lijinjiir
aatun məmək pu na, le bi pak Uwumbər
mpəən pu, 38 ki bui ke, "Uwumbər aanyoor
bi Ubərkpaan u choo waayimbil ni na pu.
Lifuur bi paacham. Ni li nyuŋni Uwumbər
paacham man."
39 Le Farisii yaab bi bi kinipaak ngbaan
ponn ni na bibaa bui Yesu, "Uməmək, tuk
saadidiliib ngbaan ke bi kpa kifuuk."
40 Le Yesu bui bi, "M tuk nimi la, bi yaa
ŋmin kan, ŋitakpal ŋimina ga li tar la."

Yesu aah wii Jerusalem aanib aafalaa u choo na pu na

41 Yesu aah peen Jerusalem aatiŋ na, le
u waa ki, ki wii sakpen ki pu, 42 ki bui

ke, “Jerusalem aatiŋ aanib, ni yaa ba nyi
nsuudoon aasan din kan, ni ba ga li ŋan ki
tii nimi. Dandana wee, mu bər ke ninimbil
taa li waa mu. 43 Buyoonn Uwumbər ban u
ter nimi na, ni yii a. Nima le nimi aadim ga
nan gob nimi aatiŋ, ki yuu lakr kaagoln pu,
44 ki kuln ni məmək, ki gbaa wii nimi aadir
məmək. Tidir ngbaan aatakpal ŋilee aan ki
li bi ki tok təb pu.”

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na
(Matiu 21.12-17; Mak 11.15-19; Jənn 2.13-
22)

45 Yesu nan koo Uwumbər Aadichal ponn
ni, le ki jenn nyan binib bi kooh tiwakor na,
46 le ki tuk bi, “Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni
ke Uwumbər len ke, ‘Bi ga yin maadichal ke
Mmeen Aadichal;’ tə, nimi le ŋa li bififiirb
aakakaa chee.”*
47 Iwiin məmək Yesu nan bi Uwumbər
Aadichal ponn ni, ki tuk binib Uwumbər
aabər. Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni
Uwumbər aakaal aaməməkb, ni Juu yaab
aaninkpiib ka ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku
Yesu na, 48 kaa ŋmaa kan baah ga ku u pu na;
ba pu? binib ngbaan məmək aanimbil man
ke bi ŋun waah len pu na.

20

Baah baa Yesu waatuln pu pu na
(Matiu 21.23-27; Mak 11.27-33)

1 Kitaak kibaa daal, le waah bi Uwumbər
Aadichal ni ki tuk binib Uwumbər aaliin,
ki mooni tibənyaan tee na, le Uwumbər
aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal
aaməməkb, ni Juu yaab aaninkpiib dan u
chee, 2 le ki nan baa u, “Aa kpa nsan ke aa
ŋa saah ŋani pu na aa? Ŋma tii si nsan
ngbaan? Tuk timi.”
3 Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan.
4 Jənn aah nan muini binib nnyun ni na,
ŋma nan tii u nsan? Uwumbər aan binib?
Tuk mi man.”
5 Le bi kpokl təb, “Ti yaa bui ke Uwumbər
le nan tii u nsan kan, u ga baa timi ke ba
ŋa taa nan gaa u ki kii. 6 Ti yaa ki len ke
binib le tii u nsan kan, binib ngbaan məmək
ga mae timi ŋitakpal; bi məmək len ke Jənn
nan ye Uwumbər aabənabr la.” 7 Nima le bi
bui Yesu ke baa nyi udaan u tii Jənn nsan
na.
8 Le Yesu bui bi, “M mu aan tuk nimi maah
kpa nsan pu ki ŋani maah ŋani pu na.”

Bikpaab bi kaa ŋan na aayataŋakl
(Matiu 21.33-46; Mak 12.1-12)

9 Le u ŋakl binib ngbaan liyataŋakl, “Uja
ubaa nan naan kisaak, ki ŋum isui i lu
ŋisubil na ki ponn ni, le ki yin bikpaab
bibaa, ki di kisaak ngbaan ŋa biŋaal ni ke
bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan lun ŋisubil
kan, bi ker tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah
ŋa kina na, le u siir ki buen kitiŋ ki daa
na ni, ki ti yunn nima. 10 Buyoonn ŋisubil
ngbaan nan puir na, le u di unaagbiija ubaa
tun bikpaab ngbaan chee ke bi tii ni u kisaak
ngbaan ponn ni aasubil. Le bi gbaa u, ki giin
ni u, kaa tii u nibaa. 11 Le u ki di unaagbiija
uken tun bi chee. Le bi ti gbaa u mu, ki yook
u, le ki giin ni u, kaa tii u nibaa. 12 Le u ki tun
unaagbiija tatar bi chee. Le bi ti gbaa u mu,
ni ti ŋa u iween, le ki jenn nyan u nima. 13 Le
usadaan ngbaan bui ke, ‘M ga ŋa kinye? M
ga di maabogeehn le tun bi chee. Nibaakan,
bi ga pak uma.’ 14 Le bikpaab ngbaan aah
kan waabo ngbaan choo na, le bi kpokl təb,
‘Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man, aan
ki ji waafaal.’ 15 Le bi chuu u, ki di nyan
n-gbaan, le ki ti ku u.
“Kina pu na, usadaan ngbaan ga ŋa bi
kinye? 16 U ga dan nan ku bikpaab ngbaan,
ki di kisaak ngbaan tii bikpaab biken.”
Kinipaak ngbaan aah ŋun kina na, le bi
bui ke, “Uwumbər taa cha ni pii bi.”
17 Le Yesu lik bi, ki bui bi, “U yaa kaa ŋa bi
kina kan, Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na
aatataa ye kinye? ke,
‘Litakpal li bidimaab yii li na,
lima le ye litakpajal.’*
18 Unii umək lir litakpal ngbaan pu na, u ga
kool. Unii u litakpal ngbaan lir u pu na, li
ga nan u, u ŋa ke ntayon na.”

Baah pen Yesu nlan pu na
(Matiu 22.15-22; Mak 12.13-17)

19 Uwumbər aakaal aaməməkb, ni
Uwumbər aatotoorninkpiib nan bee ke
Yesu di liyataŋakl ngbaan ŋaŋ bima la.
Nima pu, le bi nan ban bi chuu u libuul
ngbaan ni, ki mu san kinipaak ngbaan
ijawaan. 20 Le bi ban nsan mu pu bi ga
chuu u na, ki di bipepekb tun u chee, bi
ti ŋmann ke bi ye bininyaam la, aan ki pen

* 19:46 : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11.
* 20:17 : Lik Ilahn 118.22.

u nlan, aan ki chuu u, ki di ŋa kitiŋ ngbaan
aayidaan aaŋaal ni. 21 Le bi dan nan bui u,
"Uməməkr, ti nyi ke aa len mbamən, ki tuk
binib Uwumbər aabər mbaməm, kaa pak
ubaa ki jer uken. Aa po mək bi Uwumbər
aasan mbaməm la. 22 Tuk timi, ni ŋan ti pa
lampoo ki di tii Ubərkpaan Siisa aan naa
ŋan?"
23 Le Yesu bee ke bi pen u nlan la, le ki bui
bi, 24 "Mək mi limombil man." Baah mək u
na le u baa bi, "Ŋma aanaŋ ni liyimbil bi li
pu?"
Le bi bui u, "Siisa yaan."
25 Le u bui bi, "Nima pu na, ni di ni ye Siisa
yaan na tii u man, ki di ni ye Uwumbər yaan
na tii Uwumbər."
26 Yesu aah len kina na, le ni gar bi pam.
Baa ŋmaa chuu u taani waabəlen pu, binib
aanimbil ni. Le bi ŋmin.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na
(Matiu 22.23-33; Mak 12.18-27)

27 Le Sajusii yaab bibaa dan u chee. Bima
le len ke binib aan fikr nkun ni na. 28 Le bi
bui u, "Uməməkr, Moses nan ŋmee nkaal tii
timi ke, 'Uja yaa kpa puu ki yaa kpo, kaa kpa
ubo kan, unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki
maa mbim tii ukpel.'† 29 Tə, naabitiib bilole
nan bi. Upol na nan yoor upii, le ki kpo, kaa
kpa ubo. 30 Le unaal di ukpopii ngbaan kpan,
ki mu kpo, kaa kpa ubo. 31 Le u paa u pu na
mu ŋa kina. Le bijab bilole ngbaan məmək
ŋa kina, ki kpo doo, kaa kpa ubo. 32 Kookoo
yoo le upii ngbaan mu kpo. 33 Kina pu na,
binib yaa nan fikr nkun ni kan, upii ngbaan
ga li ye ŋma aapuu? Bi məmək bilole nan
joo u la."
34 Le Yesu bui bi, "Dulnyaa wee ponn ni,
bijab yoor bipiib la. Bipiib mu mən bijab
la. 35 Binib bi ŋeer ke bi fikr nkun ni ki li
bi dulnyaa u choo na ni na aan yoor bipiib.
Bipiib mu aan mən bijab. 36 Bi ga li bi ke
Uwumbər aatuuntiib aah bi pu na, kaan
ki kpo. Baah ga fikr nkun ni na, bi ga li
ye Uwumbər aabim la. 37 Tə, Moses mu
nan mək timi ke binib bi kpo na ga fikr
nkun ni. Buyoonn u nan bi busub bu gaal
mmii na chee na, u nan yin Uwumbər ke
Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər la.‡
38 Uwumbər yaa len ke u ye binib bi kpo
na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa
liməfal. Bi məmək ye binifuub Uwumbər
chee la."
39 Le Uwumbər aakaal aaməməkb bibaa
bui Yesu, "Uməməkr, saah len pu na, ni ŋan
la." 40 Le baa kaa bi ki baa u mbaan.

Kristo u ga gaa binib lii na aabər
(Matiu 22.41-46; Mak 12.35-37)

41 Le Yesu baa bi, "Binib ŋa kinye pu ki bui
ke Kristo u ga gaa binib lii na ye Ubər David
aayaabil? 42 David ubaa nan len Uwumbər
aalahn aagbaŋ ponn ni ke,
'Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ŋŋangii
wəb,
43 ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim
məmək na.'§
44 David aah nan yin Kristo ngbaan ke Udin-
daan kina na, Kristo ga li ŋmaa ye uyaabil
aa?"

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməməkb aabər
(Matiu 23.1-36; Mak 12.38-40)

45 Kinipaak ngbaan aah pel Yesu aah len
pu na, le u bui waadidiliib, 46 "Ni li nyi
man Uwumbər aakaal aaməməkb aabər.
Baageehn le ye ke bi li pee ŋibəkul fəfək,
ki gee ke binib li dooni bi kinyaŋ ni, ki gee
ke bi kal bininyuum aakakaa chee mmeen
aadir ni, ni njim chee. 47 Bi ji bikpopiib durm
la, le ki mee Uwumbər ni yunni ke bi ŋmann
ke bi ye bininyaam la. Uwumbər ga daa
bitafal ki jer waah ga daa binib biken aatafal
pu na."

21

Ukpopii ubaa aah tii sakpen pu na
(Mak 12.41-44)

1 Yesu nan yaar lik, ki kan biwankpadam
joo ŋimombil pam ŋani Uwumbər aapiin
aadakaa ni, 2 ki kan ukpopiigiin ubaa mu di
janjan bilee ki di ŋa u ponn ni. 3 Le Yesu
bui ke, "M tuk nimi mbamən la, ukpopiigiin
wee tii ŋimombil ki jer bi məmək aah tii pu
na. 4 Bi məmək tii ki gur ŋimombil sakpen.
U ye ugiin la, le ki di waamombil məmək tii,
kaa ki gur nibaa."

Baah ga gbaa wii Uwumbər Aadichal pu na
(Matiu 24.1-2; Mak 13.1-2)

5 Tə, binib bibaa nan bi len Uwumbər
Aadichal aah ŋan pu na, ki kpa ŋitakpa-
nyaan, ni ipiin i binib tii Uwumbər na. 6 Le

† 20:28 : Lik Ikaal 25.5. ‡ 20:37 : Lik Nnyam 3.6. § 20:43 : Lik Ilahn 110.1.

Yesu bui bi, “N-yoonn choo, bi ga nan gbaa
wii lidichal limina məmək. Litakpal libaa
aan ki li paa liken pu.”

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Matiu 24.3-14; Mak 13.3-13)

7 Le Yesu aadidiliib baa u, “Umməmokr, bi
ga ŋa kina bayoonn? Ba ga li ye limokl ki
mək timi ke ni ŋeer bi ŋa kina?”
8 Le u bui bi, “Ni li nyi man, aan ubaa taa
ŋmann nimi. Binib pam ga nan dan ki pur
maayimbil ke bima le ye min Yesu, ki ga bui
ke ni ŋeer a. Ni taa dii bi man. 9 Ni yaa
ŋun ke ntim mubaa aanib to təb butəb, aan
ntim muken aanib kpa tibər kan, ni taa san
ijawaan man. Uwumbər le siin ke nimina
məmək ga ŋa. Nima le aan mək ke dulnyaa
wee ga doo libuul ngbaan ni.
10 “Linibol libaa ga to linibol liken butəb.
Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib
ga to təb butəb. 11 Kitiŋ ga deŋ sakpen
ŋipepel ŋipepel. Nkon mu ga lir. Iween mu
ga lir, ki ku binib pam ntim ntim ponn ni.
Lijinjiir aawan, ni tiwan ni faani binib na
mu ga li bi paacham.
12 “Nimina məmək aa kaa kee ŋa buyoonn
na, le bi ga chuu nimi, ki ŋa nimi falaa, ki
di nimi ŋa mmeen aadir ni ki ji nimi tibər,
ki di nimi ŋa kiyondiik ponn ni. M pu, le
bi ga di nimi siin bibərb ni ntim aaninkpiib
aanimbiin ni ke bi ji nimi tibər. 13 Nima le
ga tii nimi nsan le ni tuk bi tibɔnyaan tee.
14 Ni di ŋa nisui ni man ke naan puen baa
nisui ni ke ni ga len kinye? 15 M ga tuk nimi
naah ga len pu na, aan nimi aadim ubaa
taa ki ŋmaa kpak nimi, kaan ki ŋmaa len
tibaa. 16 Nitetiib, ni ninatiib, ni ninaabitiib,
ni nidoyaab, ni nijətiib, ga kooh nimi. Le
binib ga ku ni ponn ni bibaa. 17 Binib məmək
ga li nan nimi m pu. 18 Ni mu aan bee yəli;
nimi aayikpirk kibaa le aan bee yəli. 19 Ni yaa
ji limər falaa məmək ponn ni kan, ni ga kan
liməfal li kaa kpa ndoon na.”

Baah ga bii Jerusalem aatiŋ pu na
(Matiu 24.15-21; Mak 13.14-19)

20 “Ni yaa kan butəb aajab si gob
Jerusalem aatiŋ kan, ni li nyi man, naan
yunn, le bi ga bii kitiŋ ngbaan doo.
21 N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, binib
bi bi Judea aatiŋ ponn ni na san buen ŋijoo
paab. Binib bi bi Jerusalem ponn ni na mu
li nya ki ni. Binib bi bi itingbaan ni na, bi
taa koo ni Jerusalem aatiŋ ni. 22 N-yoonn
ngbaan le Uwumbər ga daa Jerusalem aatiŋ
aanib aatafal, aan ni gbiin waagbaŋ aah
ŋmee pu na məmək. 23 N-yoonn ngbaan,
bipiib bi kpa ŋipuu na, ni bipiib bi kpa mbim
bi laa ŋaa libiil na ga li kpa kinimbaak; ba
pu? Uwumbər ga gee liŋuul sakpen kitiŋ
ngbaan aanib pu. Bi ga ji falaa pam. 24 Bi ga
di kijaak aajum ku bibaa, ki ga chuu bibaa
mu tinaagbiir ki di buen ŋinibol məmək
aakaasisik ni. Le binib bi kaa ye Juu yaab na
ga bii Jerusalem ki ti saa baayoonn aah ga
doo pu na.”

Yesu aah ga gir ni pu na
(Matiu 24.29-31; Mak 13.24-27)

25 “Lijinjiir aawan ga li bi nwiin, ni uŋmal,
ni ŋiŋmabil ponn ni. Nnyusakpem ga ŋa
tinyunkpenn sakpiin, ki faa kifuuk sakpen,
ki ŋa binib ilandak. Baan ki li nyi baah
ga ŋa pu na. 26 Paacham aawan aan ki li
bi mbaməm. Nima le binib ga lik naah
ga li bi pu dulnyaa wee ni na, ki ga san
ijawaan ki ti fik. 27 N-yoonn ngbaan le bi ga
kan min Unibən Aabo bi ntaalangbam ni ki
choo, ki wiin chain, ki joo mpəən. 28 Ni yaa
kan tiwan nimina məmək bi ŋani kan, chuu
nibaa man, ki pəək nitaakpab. Naan yunn
le ni ga ŋmar.”

Isui aayataŋakl
(Matiu 24.32-35; Mak 13.28-31)

29 Yesu nan ŋakl bi liyataŋakl ke, “Ni li lik
bukpasəm ni isui məmək man. 30 Ni yaa nan
kan yaabon bi ŋani tifar kan, ni bee ke ni
yaa kpee siib kan, kiseek ga seer. 31 Kina na,
ni yaa kan nimina bi ŋani kan, ni bee ke ni
yaa kpee siib kan, Uwumbər aanaan ga fuu
ni.
32 “M tuk nimi mbaməɔn la, dandana aanib
aan jer le tiwan nimina məmək puen ŋa.
33 Paacham ni taab ga jer. Maaməbon ma
aan jer.”

Yesu aagirndaal aabər

34 “Ni li nyi man, ki taa nyu ndaan gbii ki
li kpa ndaan aaween, ki taa cha nimi aabim-
bin aabər gbiin nimi aalandak məmək, aan
maagirndaal taa yuk nipobil. 35 Maagirndaal
kan, dulnyaa wee ni aanib məmək aapobil
ga yuk ke gaawəb aah chuu upeel kan,
upobil yukr pu na. 36 Li nyi man n-yoonn
məmək, ki mee Uwumbər u tii nimi mpəən
ke ni nya falaa umək choo na ni, ki nan sil
min Unibən Aabo aanimbiin ni.”

37 Iwiin məmək le Yesu nan bi Uwumbər
Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbər aabər.
Tinyer məmək le u buen Olif aasui aajool
paab ki ti də geen. 38 Kichakpinaanyeek
ni məmək le binib chaa u chee Uwumbər
Aadichal ni, bi ti ŋun waah len pu na.

22

Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Mak 14.1-2; Jənn 11.45-53)

1 N-yoonn ngbaan, naa nan ki daa ke bi ji
Lakr-jer aajim,* ki ŋmə boroboro u kaa kpa
nnyək na. 2 Le Uwumbər aatotoorninkpiib,
ni Uwumbər aakaal aaməməkb nan kpokl
baah ga ŋa pu ki ku Yesu na. Bi mu nan san
binib na ijawaan.

Judas aah nan ban ke u kooh Yesu pu na
(Matiu 26.14-16; Mak 14.10-11)

3 Le kinimbəŋ koo Judas Iskariot aasui
ni. Judas nan ye Yesu aadidiliib kipiik ni
bilee na ponn ni ubaa. 4 Kinimbəŋ aah koo
Judas aasui ni na, le u buen Uwumbər aato-
toorninkpiib, ni Uwumbər Aadichal aakiki-
irb aaninkpiib chee, u ti kpokl bi waah ga
ŋa pu ki di Yesu ŋa biŋaal ni na. 5 Le bi
nan kpa mpopiin, ki puu tipuur ke bi ga tii
u ŋimombil. 6 Le u kii, ki ban nsan mu u
ga di Yesu ŋa biŋaal ni, buyoonn kinipaak
ngbaan aa bi u chee na.

Baah toor njim ngbaan pu na
(Matiu 26.17-25; Mak 14.12-21; Jənn 13.21-30)

7 Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ŋmə
boroboro u kaa kpa nnyək na aawiin mu
daal bi ga kər upihbo na, 8 le Yesu bui Piita
ni Jənn, "Li cha ti gor njim ngbaan aajikaar
aan ti ji."
9 Le bi baa u, "Aa ban ke ti gor ti la chee?"
10 Le u bui bi, "Ni yaa koo kitiŋ ngbaan
ni kan, uja u tu nnyun na ga ton nimi
nsan ponn ni. Ni li dii u man, ki ti koo
waah ga koo lidichal li ponn ni na, 11 ki
bui udichadaan na, 'Uməməkr bui ke u
ni waadidiliib ga ji njim ngbaan aajikaar
kiladiik ni?' 12 Le u ga mək nimi paacham
aadisakpeŋ ki bi puen toor ki na. Ni gor
njim ngbaan aajikaar nima chee."
13 Le bi buen, ki ti kan Yesu aah tuk bi
ke bi ga kan pu na. Le bi gor njim ngbaan
aajikaar.

Tidindaan aajim
(Matiu 26.26-30; Mak 14.22-26; 1 Korint Yaab 11.23-25)

14 Tijikaar aajim yoonn aah fuu ni na, le
Yesu ni waadidiliib dan nan kal. 15 Le u bui
bi, "Nnimbil nan man ke m ni nimi kpaan
ji njim mue waahr aan m nin ji maafalaa
ngbaan. 16 M tuk nimi la, maan ki ji njim
mue ki ti saa buyoonn Uwumbər ga nan ŋa
mu aah mək pu na waanaan ni."
17 Yesu nan yoor kiyinyook, le ki doon
Uwumbər, le ki bui bi, "Gaa man ki yakr təb.
18 M tuk nimi la, maan ki nyu ŋisubil aanyun
ngbaan ki ti saa buyoonn Uwumbər aanaan
ga fuu ni na."
19 Le u yoor boroboro, le ki doon
Uwumbər, ki gii, ki di tii waadidiliib ki bui
bi, "Maawon le na. Nimi aatunwanbir pu le
m tii tiwon tee. Ni li ŋmə kina aan ki li teer
mbər." 20 Baah jin tijikaar ngbaan ti doo na,
le u yoor kiyinyook, ki doon Uwumbər, ki
di tii bi, le ki bui bi, "Tiwanyukaan ngbaan
ye maasin aaməkl la. Maasin ga nya nimi
aatunwanbir pu la. Maasin pu, le Uwumbər
puu tipuupəln tii nimi.
21 "Lik, unii u ga kooh mi na, m ni uma
le aaŋaal kpaan bi lisambil ni na. 22 Min
Unibən Aabo ga sil kpo, Uwumbər aah nan
len ke m ga kpo pu na. Tibəbir mu ga li bi
uja u ga kooh mi na pu."
23 Le waadidiliib baa təb, "Ti ponn ni, ulau
ga tee ŋa kina?"

Ulau ye uninyuun?

24 Tə, Yesu aadidiliib nan kpak təb
kinikpakpak ke ulau tee ye uninyuun bi
ponn ni. 25 Le u bui bi, "Dulnyaa wee ni
aanibol aabərb yoor bibaa paacham la.
Binib bi kpa tininkpir na, baanib yin bi
baateterb la. 26 Nimi, ni taa li bi kina man.
Unii u ye uninyuun ni ponn ni na kan, u
ŋa ubaa ke uwaatiir na. Unii u ye usaloln
na kan, u ŋa ubaa ke nimək aatutunn na.
27 Unii u ŋa tijikaar na, ni unii u ji na, ŋma
jer uken? Naa ye unii u ji na aa? Mma kan,
m bi ke ututunn na le ni ponn ni.
28 "Tə, maah bi ntəŋ ni na, nimi le sil
nchaŋ ni. 29 M ga ŋa nimi bibərb ke Nte
Uwumbər aah ŋa mi ubər pu na. 30 Le ni ga
ji tijikaar ki nyu nnyun m chee maanaan ni,
ki kal ŋibərjal pu, ki ji Israel yaab aanibol
kipiik ni ŋilee tibər."

* 22:1 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Matiu 26.31-35; Mak 14.27-31; Jɔnn 13.36-38)

31 Le Yesu bui Simonn Piita, "Simonn,
Simonn, lik, kinimbɔŋ kan nsan ke ki tɔŋ
nimi, aan ni lir. 32 Le m mee Uwumbɔr tii si,
aa taa di cha maasan. Aa yaa ki gir ni ki nan
dii mi kan, pɔɔn aanaabitiib aataakpab."
33 Le Piita bui u, "Ndindaan, m ga ŋmaa
kpaan aa chee kiyondiik ni. M ni si ga ŋmaa
kpaan ki kpo."
34 Le Yesu bui u, "Piita, m tuk si la, din, aa
ga len nfum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja
nin wii."

*Litaak*ɔr ni kijaak aajuk aabɔr

35 Tɔ, Yesu nan baa bi, "Maah nan tun
nimi ki nan bui nimi ke ni taa li joo ŋimom-
bil aataakɔr, ki taa li joo litaakɔr mu, ki taa
li joo ŋinaatak na, ni nan lann nibaa aa?"
Le bi bui u, "Taa nan lann nibaa."
36 Le u bui bi, "Dandana wee, naa ki bi ke
naah nan bi pu na. Unii u kpa ŋimombil
aataakɔr na kan, u li joo li. Unii u kpa
litaakɔr mu na kan, u li joo li. Unii u kaa
kpa kijaak aajuk na kan, u di waabɔkul kooh,
ki daa kibaa. 37 M tuk nimi la, ni ŋmee
Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni ke bi ga ŋa mi ke
baah ŋani titunwanbirdam pu na. Le bi ga
sil ŋa mi kina. Baah nan ŋmee maabɔr pu
na, ni mɔmɔk bi gbiini la."
38 Le bi bui u, "Ndindaan, lik, ti kpa kijaak
aajum mulee la."
Le u bui bi, "Ni ŋeer a."

*Yesu aah mee Uwumb*ɔr pu na
(Matiu 26.36-46; Mak 14.32-42)

39 Le u nyan nima, le ki buen Olif aasui aa-
jool paab, waah chaa nima n-yoonn mɔmɔk
pu na. Waadidiliib mu dii u. 40 Waah ti
fuu nima chee na, le u bui bi, "Ni li mee
Uwumbɔr man, aan ki taa koo ntɔŋ ni."
41 Le u siir cha bi, ki foor siib, le ki gbaan
kitiŋ ki mee Uwumbɔr ke, 42 "Nte, ni yaa ye
saageehn kan, nyan mi falaa u choo na ni.
Tɔ, ŋa saageehn, ki taa ŋa maageehn." 43 Le
Uwumbɔr aatuun nyan ni paacham ki dan u
chee ki nan pɔɔk utaakpab. 44 Le Yesu aasui
ponn ni wu ki ti nyaŋ. Le u ki mee Uwumbɔr
linimaln. Le kitotoŋ naa u, ki ye nsin ki tuu
lir kitiŋ.
45 Le u mee Uwumbɔr ti doo, le ki fii, ki gir
buen waadidiliib chee, ki ti mui bi dɔ geen,
mpombiin pu. 46 Le u baa bi, "Ba ŋa ni dɔ
geen? Fiin, ki li mee Uwumbɔr man, aan ki
taa koo ntɔŋ ni."

Baah chuu Yesu pu na
(Matiu 26.47-56; Mak 14.43-50; Jɔnn 18.3-11)

47 Waah laa bi len kina na, le kinipaak fuu
ni bi chee. Judas u ye waadidiliib kipiik ni
bilee ponn ni ubaa na, loln kinipaak ngbaan
pu nsan, le ki buen Yesu chee ke u moor
utakpiln.† 48 Le Yesu baa u, "Judas, aa moor
ntakpiln ke aa kooh min Unibɔn Aabo oo?"
49 Yesu aadidiliib aah kan ke binib ngbaan
ban bi chuu u na, le bi baa u, "Tidindaan,
ti di kijaak aajum jan bi ii?" 50 Le waa-
didiliib ponn ni ubaa di kijaak aajuk ki gaa
per Uwumbɔr aatotoorninkpel aatutunn
aatafagiir.
51 Le Yesu bui bi, "Di cha kina man," le ki
di uŋaal meeh utafal le ki cha li pɔɔk.
52 Le Yesu baa Uwumbɔr aato-
toorninkpiib, ni Uwumbɔr Aadichal ni
aakikiirb, ni Juu yaab aaninkpiib bi dan
bi nan chuu u na, "Ni joo kijaak aajum ni
jagbaali mam ke ni nan chuu mi, ke maah ye
ufifiir le na aa? 53 M nan bi ni chee Uwumbɔr
Aadichal ni iwiin mɔmɔk, le naa nan chuu
mi. Tɔ, dandana wee le ye n-yoonn mu
Uwumbɔr siin ki tii nimi ni kinimbɔŋ ki tun
mbɔmbɔɔn aatuln na."

Piita aah nee Yesu pu na
(Matiu 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jɔnn 18.12-18, 25-27)

54 Le bi chuu Yesu ki di u buen Uwumbɔr
aatotoorninkpel aadichal ni. Le Piita paa u
pu ki bi dandar. 55 Le bi tuur mmii lichiln
ngbaan ni, ki ka gob mu. Piita mu nan ti kal
bi chee ki ka bikaasisik ni. 56 Mmii aah woln
unimbil wɔb na, le usapɔɔn u ye ututunn na
kan u, ki ka lik u sulm, le ki ti bui ke, "Uja
umina mu nan bi Yesu chee."
57 Le u nee, ki bui u, "Upii, maa nyi u."
58 Le ni kpee siib, le unii uken mu kan u,
ki mu bui u, "Aa mu ye bi ponn ni ubaa la."
Le Piita bui u, "Uja, maa ye."
59 Le ni ki kpee siib, le uja uken bui ke, "Ni
ye mbamɔn, uja wee mu nan bi u chee. U
mu ye Galilee aatiŋ aanii la."
60 Le Piita bui u, "Uja, maa nyi saah len pu
na aatataa."
Waah laa bi len kina na, libuul ngbaan ni,
le ukooja wii. 61 Tidindaan nan fenn ki lik

† 22:47 : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mɔk ngeehn.

Piita. Le Piita teer Tidindaan aah ba tuk u
pu na ke, “Din, aa ga len nfum mutaa ke saa
nyi mi le ukooja nin wii.” 62 Le Piita nyan
lipaal, ki ti wii pam.

Baah yook Yesu ki gbaa u pu na
(Matiu 26.67-68; Mak 14.65)

63 Le bijab bi joo Yesu na ŋa u mbənyun,
le ki gbaa u, 64 ki di likekeln poo unimbil, le
ki baa u, “Uwumbər aabənabr, ulau faa si?”
65 le ki seei u ŋisiibil pam.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibər pu
na
(Matiu 26.59-66; Mak 14.55-64; Jənn 18.19-
24)

66 Ki woln kitaak kichakpiik ni, le Juu yaab
aaninkpiib, ni Uwumbər aatotoorninkpiib,
ni Uwumbər aakaal aaməməkb kuun ni təb
chee, le ki di Yesu siin binimbiin ni, 67 le ki
baa u, “Aa ye Kristo u ga gaa timi lii na aa?
Tuk timi.”

Le u bui bi, “M yaa tuk nimi kan, naan li
pak maah len pu na. 68 M mu yaa baa nimi
mbaan kan, naan giin tii mi, [kaan di mi
lii.] 69 Dandana ki joo cha, min Unibən Aabo
ga kal Uwumbər u yeh mpəən məmək na
aaŋangii wəb.”

70 Le bi məmək baa u, “Aa ye Uwumbər
Aajapəən la aa?”

Le u bui bi, “Ni ye naah len pu na la.”

71 Le bi bui ke, “Taa ki ban seeraadam.
Timi tibaa ŋun waah len uməb ni pu na.”

23

Pailat aah jin Yesu tibər pu na
(Matiu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jənn
18.28-38)

1 Bi məmək nan fii, le ki di Yesu buen
kitiŋ ngbaan aaninkpel chee, bi nan yin u
ke Pailat, 2 le ki piin ki bi galni u, ki bui ke,
“Ti kan uja wee ŋmanni timi aanibol la. U
tuk bi ke bi taa ki pa lampoo tii Ubərkpaan
Siisa, ke uma ubaa le ye Kristo u ga gaa binib
lii na, ki ye Ubər.”

3 Le Pailat baa u, “Aa ye Juu yaab aabər la
aa?”

Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”

4 Le Pailat bui Uwumbər aato-
toorninkpiib ni kinipaak ngbaan, “Maa kan
uja wee aataani ubaa.”

5 Le bi moo galni u, ki bui ke, “U tuk binib
waaliin la, le bi ŋma tijar. U nan piin Galilee
aatiŋ ni, le ki bə dii Judea aatim məmək ni,
ki nan fuu ni kitiŋ kee ni.”

Ubər Herod aah jin Yesu tibər pu na

6 Pailat aah ŋun kina na, le u baa bi, “U
ye Galilee aatiŋ aanii la aa?” 7 Tə, Ubər
Herod le nan joo Galilee aatiŋ aanib. Pailat
aah ŋun ke Yesu nyan nima na, le u di u
tun Herod chee. U mu nan bi Jerusalem
aatiŋ ni n-yoonn ngbaan. 8 Ubər Herod aah
kan Yesu na, le u kpa mpopiin sakpen. U
nan ŋun waabər, ki ban u kan u ni yunn, ki
mak ke u ga tun lijinjiir aatuln aan u kan.
9 Le u baa Yesu mbaan pam. Yesu ma aa
len tibaa. 10 Le Uwumbər aatotoorninkpiib,
ni Uwumbər aakaal aaməməkb mu si nima
ki galni u mpəən pu. 11 Le Ubər Herod ni
waatəb aajab lik u fam, ki ŋa u mbənyun, ki
di kikpalk nyaan peen u, ki di u giin Pailat
chee. 12 Liyaadaal ngbaan le Herod ni Pailat
ki ŋa kijətiik. Bi nan ye təb aadim la.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 27.15-26; Mak 15.6-15; Jənn 18.39–
19.16)

13 Pailat nan yin Uwumbər aato-
toorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni
kinipaak ngbaan, 14 le ki bui bi, “Ni joo ni
uja wee m chee, ki bui ke u ŋmanni binib la.
Le m jin u tibər ninimbil ni. Nimi aagalm
ngbaan ponn ni, maa kan u ŋa tibaa. 15 Ubər
Herod mu aa kan waataani, le u di u giin ni
ti chee. Waa ŋa nibaa ni ŋeer u nkun. 16 M
ga cha bi lue u ŋinaalab, le ki di u lii.”

[17 Njim ngbaan məmək yoonn kan, see
Pailat nyan unaagbiija ubaa lii.] 18 Le bi
məmək kpaan ki teen ke, “Ku uja wee. Di
Barabas di lii.” 19 Barabas nan tukni kitiŋ
ngbaan aaninkpiib, ki ku binib, le bi laŋ u
kiyondiik ni.

20 Pailat nan ban u di Yesu lii, nima pu le
u ki len kinipaak ngbaan chee. 21 Le bi ki
teen ke, “Kpaa u ndəpuinkoo pu. Kpaa u
ndəpuinkoo pu.”

22 Le Pailat baa bi, “Ba ŋa? U tun bakaa
bayoo? Maa kan u ŋa nibaa ni ŋeer u nkun.
M ga cha bi lue u ŋinaalab, le ki di u lii.”

23 Le bi beenin tar mpəən pu, “Kpaa u
ndəpuinkoo pu.” Baah tar kina na, le bi
nyaŋ Pailat. 24 Le u kii ke u ga ŋa baah
ban pu na, 25 le ki di Barabas u nan tukni
kitiŋ ngbaan aaninkpiib ki ku binib, ki bi
kiyondiik ni na lii, baah ban pu na, le ki di
Yesu ŋa biŋaal ni, bi ti ŋa u baah ban pu na.

Baah kpaa Yesu ndəpuinkoo pu pu na
(Matiu 27.32-44; Mak 15.21-32; Jənn 19.17-27)

26 Le butəb aajab di Yesu buen. Baah cha
na, le bi ton uja u nyan ni ntingbaan ni
na nsan ni. Bi nan yin u ke Simonn, u ye
Sairene aatiŋ aanii na. Le bi chuu u ke u tun
Yesu aadəpuinkoo ki li paan u pu.
27 Le kinipaak sakpeŋ paa Yesu pu. Bi
ponn ni bibaa ye bipiib bi wii ki kaani u pu
na. 28 Le Yesu fenn ki toŋ bi, le ki bui bi,
"Jerusalem aatiŋ aapiib, ni taa wii m pu. Ni
li wii nimi nibaa ni nimi aabim pu; 29 ba pu?
falaa aayoonn choo. N-yoonn ngbaan le bi
ga len ke, 'Bipiiŋoob bi kaa ma mbim kaa tii
bi libiil na, bima le kpa mpopiin.' 30 N-yoonn
ngbaan le bi ga bui ŋijoo ni ŋigongon, 'Lir
ti pu, ki biin ti pu.'* 31 Bi yaa di ndəsoon ŋa
mmii ni aan mu gaa kan, ndəkuun ga li bi
kinye?"†
32 Le bi di bakadam bilee kpee Yesu pu, ki
di buen ke bi ti ku bi mu. 33 Le bi ti fuu nibaa
chee, bi yin nima chee "Kiyikpaŋ." Baah
ti fuu nima na, le bi di u kpaa ndəpuinkoo
pu, le ki di bakadam bilee na mu kpaa
idəpuinkee pu. Bi kpaa ubaa uŋangii wəb,
ki kpaa uken uŋangan wəb. 34 Baah bi kpaa
Yesu ndəpuinkoo pu na, le u bui ke, "Nte
Uwumbər, di cha pinn bi. Baa nyi baah ŋani
pu na."
Le butəb aajab ngbaan yoor waawan-
peenkaan bi ti yakr təb, le ki too inaan ke
bi lik bimək aah ga kan ni na. 35 Le kinipaak
ngbaan si ki lik u. Le Juu yaab aaninkpiib
sii u, ki bui ke, "U gaal biken le bi ŋmar; u
yaa ye Kristo u ga gaa timi lii, aan Uwumbər
nyan u na kan, u gaa ubaa mu lii."
36 Butəb aajab ngbaan mu nan ŋa u
mbənyun, ki di ndaan mu məən na nyunn
u, 37 le ki bui u, "Aa yaa ye Juu yaab aabər
kan, gaa aabaa lii."
38 Bi nan ŋmee kigbaŋ tam waadəpuinkoo
pu, uyil paab. Ni ŋmee ke, "Juu yaab Aabər
le na."
39 Le baah nan kpaa bakadam bilee bi
idəpuinkee pu na ponn ni ubaa mu sii u, ki
baa u, "Saa ye Kristo u ga gaa binib lii na aa?
Gaa aabaa lii aan ki gaa ti mu lii."
40 Le bakadaan uken na kae u, le ki bui
u, "Saa san Uwumbər aa? Aa ni u kpaan
kan ntafadaan mubaa la. 41 Timi le ŋeer
ntafadaan ngbaan. Bi ŋa timi, timi aatuln
aah ŋeer pu na la. Uma le aa ŋa bakaa
ubaa," 42 le ki bui Yesu, "Ndindaan, aa yaa
jin saanaan kan, aa teer mbər."
43 Le Yesu bui u, "M tuk si mbamən la, din
aa ga li bi m chee Paradais ni."‡

Yesu aah kpo pu na
(Matiu 27.45-56; Mak 15.33-41; Jənn 19.28-30)

44 Ni nan ye nwiin kaasisik ni. Le dulnyaa
mək bəln, ki ti saa nwiin aah kpar pu na.
45 Nwiin aa ki wiin. Le likekeln li yakr
Uwumbər aadiik ni nfum mulee na chuu
kar paacham, ki ti saa kitiŋ. 46 Le Yesu teen
mpəən pu, le ki bui ke, "Nte Uwumbər, m di
maawiin ŋa aaŋaal ni la." Waah len kina na,
le u kpo.
47 Tə, butəb aajab aaninkpel aah kan naah
ŋa pu na, le u nyuŋ Uwumbər, le ki bui ke,
"Uja ngbaan sil ye uninyaan la."
48 Le kinipaak kimək kuun nima chee ke
bi lik na aah kan tiwan ni məmək ŋa na, bi
nan kpa mpombiin ki labr kun. 49 Le ujətiib
məmək, ni bipiib bi nyan ni Galilee aatiŋ ni
ki dii u na si dandar, ki waa ni məmək.

Baah sub Yesu pu na
(Matiu 27.57-61; Mak 15.42-47; Jənn 19.38-42)

50-51 Uja ubaa nan bi, bi nan yin u ke Josef,
u nyan ni Juu yaab aatiŋ ki bi yin ki ke
Arimatea na ni. U nan ye uninyaan la, ki
kii Uwumbər aanaan aah ga fuu ni buyoonn
na. U nan ye bibəjirb aaninkpiib ponn ni
ubaa la. Le waa kii baah kpokl pu ki ku
Yesu na. 52 Le u buen Pailat chee, ki ti
bui u, "Di Yesu aawon tii mi." 53 Le Pailat
kii. Le u nyan waawon ndəpuinkoo pu,
le ki di u poo likekenyaan ni, ki di u ti
sub kitakpaluŋ ni. Bi nan gbii kitakpaluŋ
ngbaan litakpasakpeln aasikakl ni la. Baa
nan kee sub unii ubaa ki ponn ni. 54 Ni nan ye
kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal
na la.
55 Le bipiib bi nan nyan Galilee aatiŋ ni
ki dii Yesu na paan Josef pu, le ki ti kan
kitakpaluŋ ngbaan, ki kan baah di Yesu
aawon ki di ŋa ki ponn ni pu na. 56 Le bipiib
ngbaan gir kun, ki ti ban tulalee ni nkpan
mu nun mə na.

* 23:30 : Lik Hosea 10.8. † 23:31 : Naatataa le ye ke, uninyaan yaa ji falaa kina kan, bibiindam ga li bi kinye?
‡ 23:43 : Paradais ye Uwumbər do paacham la.

Juu yaab aakpaakool daal, le bi fuur, baakaal aah len pu na.

24

Yesu aah fikr nkun ni pu na
(Matiu 28.1-10; Mak 16.1-8; Jɔnn 20.1-10)

1 Juu yaab aakpaakool aah jin ki woln kitaak na, le bipiib ngbaan yoor tulalee ni nkpan ngbaan bi ti toor Yesu aawon, ki di buen likaakul ngbaan chee kichakpinaanyeek ni. 2 Baah ti fuu nima na, le bi kan ke litakpal li bi nan di leŋ kitakpaluŋ aamɔb na, aa ki bi. 3 Le bi koo, le kaa kan Tidindaan Yesu aawon. 4 Baa nyi baah ga li dak pu na. Libuul ngbaan ni le bijab bilee bi aawanpeenkaan wiin chain na sil bi chee. 5 Le ijawaan chuu bipiib ngbaan, le bi gbaan kitiŋ binimbiin ni. Le bijab ngbaan baa bi, "Ba pu ni ban unifuub bitekpiib ponn ni? 6 Waa bi do. U fikr nkun ni a. Teer man waah nan tuk nimi pu buyoonn u nan laa bi Galilee ni na, 7 ke Uwumbɔr siin ke bi ga di uma Unibɔn Aabo, ki di ŋa titunwanbirdam aaŋaal ni, bi ti kpaa u ndɔpuinkoo pu, ke iwiin itaa daal u ga fikr nkun ni."

8 Le bipiib ngbaan teer waabɔr timina. 9 Le bi nyan kitakpaluŋ ngbaan chee, ki gir kun, le ki di tibɔr timina tuk waakpambalb kipiik ni ubaa na, ni waadidiliib bi gur na mɔmɔk. 10 Bipiib ngbaan aayimbil le nan ye Mari Magdalene, ni Joana, ni Mari u ye Jems aana na. Bi ni bipiib bi nan dii bi na nan di tibɔr timina tuk waakpambalb. 11 Le waakpambalb aa pak baah len pu na. Bi dak ke ni ye kijɔrk aaliin la. 12 Le Piita fii ki san buen kitakpaluŋ ngbaan chee, ki ti boon ki gbuun lik, le ki muin ŋikeken ngbaan baanja le dɔ. Ni nan gar u pam. Le u gir kun.

Yesu aadidiliib ponn ni bilee aah kan u pu na
(Mak 16.12-13)

13 Liyaadaal ngbaan le bi ponn ni bilee cha kitiŋ ki bi yin ki ke Emaus na ni. Kitiŋ ngbaan ni Jerusalem aah daa tɔb chee pu na ye mal bilole la. 14 Baah cha na, le bi gbaa tɔb chee tibɔr, le ki len tiwan nimɔk ŋa na. 15 Baah gbaa tɔb chee tibɔr kina na, le Yesu ubaa pii bi nsan ni, ki dii bi. 16 Le Uwumbɔr doŋ binimbil ke bi taa bee u. 17 Le u baa bi, "Naah chuun gbaa tɔb chee tibɔr ti na, ti ye bɔr bayaar, aan ninimbil wɔb bi gbilngbiln kina?"

18 Le bi ponn ni ubaa, bi nan yin u ke Kleopas, baa u, "Bicham bi bi Jerusalem ponn ni na, si baanja le aa nyi tibɔr ti ŋa nima chee dandana na aa?"

19 Le u baa bi, "Tilabɔr?"

Le bi bui u, "Yesu u nan ye Nasaref aatiŋ aanii na aabɔr. U nan ye Uwumbɔr aabɔnabr la. U nan kpa mpɔɔn ki tun lijinjiir aatun; waaliin mu nan kpa mpɔɔn. U piir Uwumbɔr ni binib mɔmɔk aasui. 20 Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni timi Israel yaab aaninkpiib di u ŋa binib aaŋaal ni, ke u ŋeer nkun. Le bi kpaa u ndɔpuinkoo pu. 21 Ti nan kpa limakl ke uma le ga gaa timi Israel yaab lii. Baah nan ŋa u kina na, din le ye iwiin itaa. 22 Ti ponn ni bipiib bibaa mu tuk timi tibɔr ti gar timi sakpen na. Bi buen kitakpaluŋ ngbaan chee kichakpinaanyeek ni, 23 kaa ti kan waawon, le ki gir ni ki nan tuk timi ke bi kan Uwumbɔr aatuuntiib bi tuk bi ke u fikr na. 24 Le ti ponn ni bibaa buen kitakpaluŋ ngbaan chee, ki ti kan ni bi ke bipiib ngbaan aah len pu na. Uma le baa kan."

25 Le Yesu bui bi, "Nimi aalan par la. Naa gaa Uwumbɔr aabɔnabtiib aah nan len pu na mɔmɔk mala. 26 Uwumbɔr le nan siin ke Kristo u ga gaa binib lii na ga ji falaa kina, le ki nin kan mpɔɔn." 27 Le Yesu ŋeer waabɔr ti ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni na mɔmɔk tuk bi. Njan u tuk bi Moses aah nan ŋmee ti pu na, le ki nin tuk bi Uwumbɔr aabɔnabtiib mɔmɔk aah nan ŋmee ti pu na.

28 Le bi duun baah cha kitiŋ ki na ni. Le Yesu ŋa ke waah ga piln jer le na. 29 Le bi gaŋ u, "Doon ti chee. Kijook joor a. Naan yunn le ni ga mue." Le u koo ni bi chee. 30 Le bi ti kal ke bi ji tijikaar. Waah kal bi chee ke u ji tijikaar na, le u yoor boroboro, ki doon Uwumbɔr, ki gii, ki di tii bi. 31 Le Uwumbɔr likr binimbil ke bi bee u. Libuul ngbaan ni le baa ki kan u. 32 Le bi bui tɔb, "Waah dii timi nsan ni ki len ti chee ki ŋeer Uwumbɔr Aagbaŋ aaliin aatataa tuk timi na, tisui aa ba piin u pu sakpen aa?"

33 Libuul ngbaan ni, le bi fii, ki gir buen Jerusalem, ki ti kan Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na, ni waadidiliib biken kuun tɔb chee, 34 ki bi len ke, "Tidindaan sil fikr nkun ni. Simonn le kan u."

35 Le waadidiliib bilee ngbaan mu tuk bi Yesu aah pii bi nsan ni pu na, ni baah bee u buyoonn u gii boroboro na.

Yesu aah di ubaa mək waadidiliib pu na

(Matiu 28.16-20; Mak 16.14-18; Jɔnn 20.19-23; Lituln 1.6-8)

36 Baah len təb chee tibər kina na, libuul
ngbaan ni le Yesu ubaa sil bikaasisik ni, le
ki bui bi, "Ni li kpa nsuudoon man."
37 Le bipobil yuk; ijawaan chuu bi sakpen
a. Bi nan dak ke bi kan utekpiir aawiin la.
38 Le u baa bi, "Ba ŋa ni san ijawaan? Ba ŋa
ni beeni nisui ni? 39 Lik ŋŋaal ni ntaa, ki bee
ke m sil ye. Taln niŋaal ki di meeh mi ki
lik man. Utekpiir aawiin aa kpa tinann ni
ŋikpab ke naah kan m kpa pu na."
40 Waah len kina na, le u mək bi baah nan
kpaa uŋaal ni utaa ponn ni ipiin pu na. 41 Bi
nan kpa mpopiin sakpen, ki mu aa kee gaa
kii mbaməm. Ni nan gar bi pam. Le u baa
bi, "Tijikaar tibaa bi do oo?" 42 Le bi tii u
lijangeln li bi pul li mmii ni na. 43 Le u gaa,
ki ŋman li binimbil ni.
44 U nan bui bi, "Maabər timək ŋmee
Moses aakaal ponn ni, ni Uwumbər
aabənabtiib aagbann ni, ni Uwumbər
aalahn aagbaŋ ni na, Uwumbər le siin ke
ni məmək ga gbiin. Maah nan laa bi ni chee
na, m nan tuk nimi kina la."
45 Le u woln binimbil ke bi bee Uwumbər
Aagbaŋ aaliin aatataa, 46 le ki bui bi, "Ni
ŋmee ke Kristo u ga gaa binib lii na ga
ji falaa, ki fikr nkun ni, iwiin itaa daal.
47 Ni li mooni binib maayimbil pu, ke bi yaa
kpeln baabimbin kan, Uwumbər ga di cha
baatunwanbir pinn bi. Ni piin ki li mooni
Jerusalem aatiŋ aanib ni, aan ki nin moon
ŋinibol məmək mu ni. 48 Nimi le ye maabər
məmək aaseeraadam. 49 Nte Uwumbər aah
puu tipuur ti ke u ga tii nimi Waafuur Nyaan
na, m ga tun ni Nfuur Nyaan ngbaan ni
chee. Ni li bi Jerusalem ni ki ti saa bundaln
ni ga kan mpɔən mu ga nyan ni paacham
na."

Uwumbər aah di Yesu buen paacham pu na

(Mak 16.19-20; Lituln 1.9-11)

50 Le Yesu di bi buen Betani aatiŋ chee.
Baah ti fuu nima na, le u yoor uŋaal
paacham, ki ŋa Uwumbər aanyoor ŋa bi pu.
51 Waah laa bi ŋani kina na, le u nyan bi chee,
Uwumbər di u buen paacham. 52 Le bi gbaan
kitiŋ ki doon u, ki nin gir buen Jerusalem ni,
ki kpa mpopiin sakpen, 53 ki pak Uwumbər,
waadichal ponn ni, n-yoonn məmək.

Tibɔnyaan ti JƆNN ŋmee ti na

*Unii u bi yin u ke Limɔ*boln na aabɔr

1 Uwumbɔr aah kaa nan kee naan dulnyaa
na, ubaa nan bi, bi yin u ke Limɔboln. U nan
bi Uwumbɔr chee, ki bi ke Uwumbɔr aah bi
pu na. 2 U nan bi Uwumbɔr chee ki nyan ni
mpiin la. 3 Uwumbɔr nan cha u naan tiwan
mɔmɔk. Tiwan nibaa aa gur waa naan ni.
4 Uma le ye umɔfadaan. Limɔfal ngbaan tii
binib nwiihn mu woln binimbil na. 5 Nwiihn
ngbaan wolni mbɔmbɔɔn ni. Mbɔmbɔɔn aa
junn nwiihn ngbaan.
6 Uwumbɔr nan tun ni uja ubaa, bi nan
yin u ke Jɔnn. 7 U dan ke u nan tuk binib
nwiihn ngbaan aabɔr, aan binib mɔmɔk ŋun
waah len pu na, aan ki gaa nwiihn ngbaan.
8 Jɔnn aa nan ye nwiihn ngbaan. U dan ke
u nan tuk binib nwiihn ngbaan aabɔr la.
9 Nwiihn ngbaan le ye nwiihn bamɔnn, le
ki dan dulnyaa wee ni ki nan woln binib
mɔmɔk aanimbil.
10 Baah yin u ke Limɔboln na nan naan
dulnyaa, ki dan nan bi dulnyaa ni, le dul-
nyaa aanib aa bee u. 11 U dan udo aatiŋ ni,
le udo aatiŋ ni yaab yii u. 12 Binib bimɔk
gaa u na, u tii bi nsan ke bi kpaln Uwumbɔr
aabim. Bima le ye binib bi gaa u ki kii na.
13 Baah kpaln Uwumbɔr aabim na, naa ye ke
binibɔm le ma bi Uwumbɔr aamaal ni, kaa
ye binibɔm aageehn pu. Uwumbɔr le ma bi
waamaal ponn ni.
14 Baah yin u ke Limɔboln na nan kpaln
unibɔn, ki nan bi tikaasisik ni. U gee
binib chob, ki len ibamɔn baanja la. Le
ti kan waah kpa mpɔɔn pu na. Waah ye
Uwumbɔr Aajapɔnbaal na, u kpa mpɔɔn ke
Ute Uwumbɔr aah kpa pu na.
15 Jɔnn nan tuk binib waabɔr, ki len ke, "M
nan tuk nimi ke unii u ga paan ni mpuwɔb
na jer mi; baah kaa nan kee ma mi na, u nan
bi. Uma le na."
16 Uwumbɔr aah bi pu na, u mu bi kina le
chob. Le ti mɔmɔk gaa waabimbin. U ŋa
Uwumbɔr aanyoor ŋa ti pu, ki beenin ŋani
timi tinyoor n-yoonn mɔmɔk. 17 Uwumbɔr
nan tuk Moses waakaal ke u di tuk timi.
Yesu Kristo dan nan tuk timi Uwumbɔr
aah gee timi pu na, ki tuk timi tibɔr
ti ye mbamɔn na. 18 Ubaa aa kee kan
Uwumbɔr. Ujapɔnbaal Yesu Kristo, u bi ke
Ute Uwumbɔr aah bi pu na, ki bi u chee na,
uma le tuk timi Uwumbɔr aah bi pu na.

Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na aah
len pu na
(Matiu 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

19 Juu yaab bi nan bi Jerusalem aatiŋ ni
na nan tun ni Uwumbɔr aatotoorb ni Liifai
yaab Jɔnn chee ke bi ti baa u, "Aa ye ŋma?"
20 Le Jɔnn tuk bi mbamɔn, kaa gur tibaa.
U nan tuk bi mbamɔn, ki len ke, "Maa ye
Kristo u ga gaa binib lii na."
21 Le bi ki baa u ke, "Aa ye ŋma? Aa ye
Elaija aa?"
Le u bui bi, "Maa ye."
Bi nan ki baa u ke, "Aa ye Uwumbɔr
aabɔnabr u bi bui ke u ga dan aa?"
Le u bui bi, "Aayii."
22 Nima pu na, bi nan ki baa u ke, "Aa ye
ŋma? Tuk timi, aan ti ti tuk binib bi tun ni
timi na. Aa ga len saabɔr ngbaan kinye?"
23 U nan bui ke,
"M ye nneel mu tar nteersakpiin ni na ke:
'Toor Uwumbɔr aasan man.' "*
Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan len kina la.
24 Binib bi nan baa Jɔnn mbaan ngbaan na
nyan ni Farisii yaab chee la. 25 Le bi ki baa
u ke, "Saah kaa ye Kristo u ga gaa timi lii
na, kaa ye Elaija, kaa ye Uwumbɔr aabɔnabr
ngbaan mu na, ba pu aa muini binib nnyun
ni?"
26 Le u bui bi, "Mma muini binib nnyun ni
la. Ubaa mu bi nikaasisik ni. Nimi le aa nyi
u. 27 U ye unii u paan ni mpuwɔb na. Maa
ŋeer ke m chuu gbiln waanaatak aaŋmin tii
u."
28 Bi nan len tɔb chee tibɔr ngbaan Betani
aatiŋ, ki bi Jɔɔdann aamɔɔdapuul, Jɔnn aah
muini binib nnyun ni nin chee na ni.

*Unii u ye Uwumb*ɔr Aapihbo na

29 Ki woln kitaak le Jɔnn kan Yesu choo u
chee, le u bui ke, "Lik, Uwumbɔr Aapihbo
u nyani dulnyaa ni aanib aatunwanbir na.
30 M nan len ke uja ubaa paan ni mpuwɔb ki
mu tee jer mi; baah kaa nan kee ma mi na, u
nan bi. Uma le na. 31 Min mbaa aa nan nyi u;
m muini binib nnyun ni ke nimi Israel yaab
bee u la."

* 1:23 : Lik Aisaya 40.3.

32 Le Jɔnn jin seeraa ki tuk binib, “M kan
Uwumbɔr Aafuur Nyaan nyan ni paacham
ki naahn linanjel, ki nan tɔŋ u pu. 33 Min
mbaa aa nan nyi u; Uwumbɔr u tun ni mi
ke m nan muin binib nnyun ni na, uma le
bui mi ke m ga kan Waafuur Nyaan sunn ni
ki nan tɔŋ uja ubaa pu, ke uma le ye unii u
ga gbiin binib Uwumbɔr Aafuur Nyaan na.
34 Le m kan kina, ki ji seeraa ki tuk binib ke
uma le ye Uwumbɔr Aajapɔɔn.”

Binib bi puen ŋa Yesu aadidiliib na

35 Ki woln kitaak le Jɔnn ni waadidiliib
bilee nan ki bi nima, 36 ki kan Yesu bi chuun
nima. Jɔnn nan lik u, le ki len ke, “Lik,
Uwumbɔr Aapihbo.”
37 Jɔnn aadidiliib bilee ngbaan ŋun waah
len pu na, le ki di paan Yesu pu. 38 Le Yesu
fenn, ki kan bi paan ni u pu. Le u baa bi, “Ni
ban ba?”
Le bi baa u, “Umɔmɔkr, aa koo la chee?”
39 Le u bui bi, “Dan ki nan ti lik man.” Le bi
dii u ki ti kan waah koo nin chee na. Ni nan
ye tikur tinaa aayoonn la, le bi nan doon
udo liyaadaal ngbaan.
40 Bijab bilee bi nan ŋun Jɔnn aah len pu
aan ki dii Yesu na, bi yin bi ponn ni ubaa
ke Andru, u nan ye Simonn Piita aanaal na.
41 Libuul ngbaan ni le u buen ti kan ukpel
Simonn, ki tuk u, “Ti kan Masiya u ga gaa
timi lii na.” Masiya ni Kristo ye liyimbibaan
la. 42 Le u di u dan Yesu chee.
Le Yesu lik Piita, ki bui u, “Bi yin si le ke
Simonn, Jɔnn aajapɔɔn. Bi ga li gur yin si ke
Siifas la.” Siifas aatataa le ye ke “litakpal.”
Siifas ni Piita ye liyimbibaan la.

Yesu aah yin Filip ni Natanael pu na

43 Ki woln kitaak le Yesu ban u buen
Galilee aatiŋ ni, ki kan Filip, le ki bui u, “Li
dii mi.” 44 Filip do le ye Betseda aatiŋ ni. U
ni Andru ni Piita nyan ni kitinbaan ni la.
45 Filip mu nan ti kan Natanael le ki tuk u, “Ti
kan unii u Moses ni Uwumbɔr aabɔnabtiib
mu nan ŋmee waabɔr Uwumbɔr aakaal aag-
baŋ ni na. Uma le ye Josef aajapɔɔn Yesu, u
ye Nasaref aatiŋ aanii na.”
46 Le Natanael baa u, “Tiwanyaan nibaa ga
ŋmaa nyan ni Nasaref aatiŋ ni ii?”
Le Filip bui u, “Dan nan lik.”
47 Yesu nan waa Natanael choo u chee,
le ki bui ke, “Lik, Israel aabobamɔnn.
Nnyamɔn aa bi u ni.”
48 Le Natanael baa u, “Aa ŋa kinye ki ti nyi
mi?”
Le Yesu bui u, “Saah ba bi likakaln taab
na, m puen kan si, Filip aa kee yin si.”
49 Le Natanael bui u, “Umɔmɔkr, aa sil
ye Uwumbɔr Aajapɔɔn. Aa ye Israel yaab
Aabɔrkpaan la.”
50 Le Yesu baa u, “Maah bui ke m kan
si likakaln taab na, nima le cha aa gaa mi
ki kii ii? Aa ga kan lijinjiir aawan ki jer
nimina. 51 M tuk nimi mbamɔn la, ni ga kan
kitaapaak chuu piir, ki ga kan Uwumbɔr
aatuuntiib cha paacham ki ki sunni, min
Unibɔn Aabo pu.”

2

Yesu aah tun lijinjiir aatuln Kana aatiŋ ni pu na

1 Iwiin itaa daal le bi nan ji ubɔndinn
aajim Kana aatiŋ ki bi Galilee ni na. Yesu
aana mu nan bi nima. 2 Bi nan yin Yesu ni
waadidiliib ke bi mu dan nan ji. 3 Ni nan
bi cha, le ŋisubil aadaan na ti doo. Le Yesu
aana bui u, “Baa ki kpa ndaan.”
4 Le Yesu bui u, “Nna, ni ye maabɔr aa?
Maayoonn aa kee fuu.”
5 Le una bui bitutum na, “U yaa tuk nimi
pu na kan, ni ŋa kina.”
6 Ikin sakpiin iloob nan si nima. Galoŋ
piitaa, bee moninko ga ŋmaa koo mubaa
ponn ni. Juu yaab joo ikin ngbaan aanyun le
finni bibaa, baakaal aah dii pu na. 7 Le Yesu
tuk bitutum ngbaan, “Ban nnyun gbiin ikin
ngbaan man.” Le bi ban nnyun gbiin i
mɔmɔk paapaa. 8 Le u tuk bi ke bi kab ti
tii njim aaninkpel. Le bi kab ti tii u. 9 Baah
kab nnyun ngbaan ti tii u na, le mu kpaln
ndaan. Le u wub lik, kaa nyi mu aah nyan
nin chee na. Bitutum bi kab tii u na le nyi.
Le u yin uja u din upii na, 10 ki nan bui u,
“Binib mɔmɔk yaa ban bi tii ndaan kan, bi
puen tii mu mɔ na la. Binib yaa nyun ti bab
kan, le bi nin tii bi ndaan mu kaa mɔ na. Si
ma kan, saah tii bi mu puwɔb na le mɔ ki jer
saah puen tii bi mu na.”
11 Nima le ye njan aajinjiir aatuln li Yesu
tun na. U nan tun lituln ngbaan Kana aatiŋ
ki bi Galilee ni na ni la. Le binib kan waah
kpa Uwumbɔr aapɔɔn pu na. Le waadidiliib
gaa u ki kii.
12 Ubɔndinn aajim ngbaan aah doo na, le
u ni una ni unaatiib ni waadidiliib buen
Kapenaum aatiŋ ni, ki ti ŋa iwiin ilee nima.

Yesu aah toor Uwumbɔr Aadichal pu na
(Matiu 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)

13 Ni nan gur siib ke Juu yaab ji Lakr-jer
aajim.* Le Yesu buen Jerusalem aatiŋ ni 14 ki
ti koo Uwumbər Aadichal ni, le ki kan binib
ka nima ki kooh inaaja, ni ipiih, ni ŋinanjel.
Binib bi kpelni ŋimombil na mu ka nima.
15 Le u di iŋmin ŋa linaalab, ki di jenn nyan
inaaja, ni ipiih ngbaan məmək lipaal, le ki
labr binib bi kpelni ŋimombil na aateebul
tiib chiŋ, le ŋimombil yaa təb chee. 16 U nan
tuk binib bi kooh ŋinanjel na, "Di ŋinanjel
ngbaan nyan lipaal man. Ni taa ki di Nte
Uwumbər Aadichal ŋa kinyaŋ." 17 Le waa-
didiliib teer ke ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ
ni ke, "Uwumbər, maah neen saadichal pu
na bi ke mmii le aah wu mponn ni na." Le
bi bee ke ni ye Yesu aabər la.
18 Le Juu yaab baa u, "Aa ga ŋa ba aajinjiir
aawan ki mək timi ke aa kpa nsan ke aa ŋa
saah ŋani pu na?"
19 Le u bui bi, "Gbaa wii Uwumbər
Aadichal limina, aan m di iwiin itaa ki fiin
li."
20 Le bi bui ke, "Ŋibin imonko ilee ni
ŋiloob le bi nan di maa Uwumbər Aadichal
ngbaan. Le aa bui ke aa ga di iwiin itaa fiin
li ii?"
21 Tɔ, u mu aa nan len Uwumbər Aadichal
aabər la. Uma ubaa aawon le u nan len.
22 N-yoonn mu u fikr nkun ni na, le waa-
didiliib teer ke u nan len kina. Le bi pak
waah len pu na, ni Uwumbər Aagbaŋ aah
len pu na.

*Yesu nyi binib m*əmək aabimbin

23 Yesu aah bi Jerusalem aatiŋ ni, njim
ngbaan aayoonn na, le kinipaak kan waah
tun lijinjiir aatun pu na, le ki gaa u ki kii.
24 Uma aa tee gaa bi ki kii; 25 ba pu? u nyi
binib məmək aabimbin. Waa ban ke ubaa
nyaa u binib aabər. Uma ubaa nyi binib
aasui ni aabər.

3

Yesu aah tuk Nikodemus pu na

1 Uja ubaa mu nan bi nima, bi nan yin
u ke Nikodemus, u nan ye Farisii aanii
la, ki ye Juu yaab aaninkpel ubaa. 2 Le u
buen Yesu chee kinyeek ki nan bui u ke,
"Uməməkr, ti nyi ke aa ye Uməməkr u nyan
ni Uwumbər chee na la; ba pu? ubaa aan
ŋmaa tun lijinjiir aatun ke saah tun pu na,
see Uwumbər bi u chee."
3 Le Yesu bui u, "M tuk si mbamən la, bi
yaa kaa ma unii lelee kan, waan ŋmaa koo
Uwumbər aanaan ni."
4 Nikodemus nan baa u, "Unii yaa por kan,
bi ga ŋa kinye ki ki ma u lelee? U ga ŋmaa
gir koo una aaponn ni aan bi ki ma u uu?"
5 Le Yesu bui u, "M tuk si mbamən la,
Uwumbər Aafuur Nyaan yaa kaa ma unii
lelee aan bi muin u nnyun ni kan, waan
ŋmaa koo Uwumbər aanaan ni. 6 Unibən
aah ma u na ye unibən la. Uwumbər Aafuur
Nyaan aah ma u na ye Uwumbər Aafuur
Nyaan yoo la. 7 M tuk si la, see bi ki ma nimi
lelee. Maah tuk si pu na, taa cha ni gar nimi.
8 Libuln daar cha laah ban nin chee na, le
aa ŋun laah kpa kifuuk pu na, kaa nyi laah
nyan ni nin chee na, ki mu aa nyi laah cha
nin chee na. Ni bi kina le ki tii unii umək
Uwumbər Aafuur Nyaan ma u na."
9 Le Nikodemus baa u, "Ni ga ŋa kinye aan
ki ŋa kina?"
10 Le Yesu baa u, "Aa ye unii u mək Israel
yaab Uwumbər aakaal na, le kaa bee maah
len pu na aatataa aa? 11 M tuk si mbamən la,
ti len taah nyi pu na la, ki tuk binib tinimbil
aah kan pu na, le naa gaa taah len pu na.
12 M tuk nimi dulnyaa wee ni aabər, le naa
pak ti, ka m yaa tuk nimi paacham aabər
kan, ni ga ŋa kinye ki pak ti? 13 Ubaa aa kee
buen paacham see min Unibən Aabo u [bi
paacham ki] nyan ni paacham na.
14 "Moses aah nan di uwaa fin ndə pu ki di
chəən paacham nteersakpiin ni pu na, see
bi di min Unibən Aabo mu chəən paacham
kina, 15 aan unii umək gaa mi ki kii na li kpa
liməfal li kaa kpa ndoon na."
16 Uwumbər aah gee dulnyaa aanib
sakpen pu na, nima le u di Ujapənbaal tii ni
ke unii umək gaa u ki kii na taa kpo, u li kpa
liməfal li kaa kpa ndoon na. 17 Uwumbər tun
ni Ujapəən dulnyaa ni. Waa tun ni u ke u
nan ji dulnyaa wee ni aanib tibər, u tun ni
u ke u gaa bi lii la.
18 Unii umək gaa u ki kii na, Uwumbər
aa len ke waabər bii. Unii umək kaa gaa
u ki kii na, Uwumbər len ke waabər bii a.
Waah kaa gaa Uwumbər Aajapənbaal ki kii
na, nima le cha Uwumbər len ke waabər bii.
19 Uwumbər aah ga ji bi tibər pu na le ye ke
nwiihn dan dulnyaa ni, le binib yii mu, le ki
gee mbəmbəən ni; ba pu? baatuln aa ŋan.

* 2:13 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

20 Unii umək tun lituln li kaa ŋan na, u nan
nwiihn la, kaan dan nwiihn ponn ni, binib
taa kan waah tun pu na. 21 Unii umək tun
lituln li ŋan na kan, u choo nwiihn ponn ni
ke unii məmək nan kan waah tun pu na, ke
u tun Uwumbər aah gee pu na la.

Jənn aah len Yesu aabər pu na

22 Yesu aah len tibər timina ki ti doo na,
le u ni waadidiliib buen Judea aatiŋ ni, ki
ti bi nima ki muini binib nnyun ni. 23 Jənn
mu nan bi muini binib nnyun ni. U nan
bi Enonn aatiŋ ni, Salim aatiŋ chee, nnyun
aah wiir nima chee pu na. Le binib choo u
chee, le u muini bi nnyun ni. 24 Baa nan kee
chuu u ŋa kiyondiik ni n-yoonn ngbaan.

25 Le Jənn aadidiliib ni Juu aanii ubaa nan
kpak təb kinikpakpak, baah muini binib
nnyun ni pu na pu. 26 Le bi dan Jənn chee
ki nan tuk u, "Uməməkr, lik, unii u nan bi
aa chee Jəədann aaməədapuul na, aan aa
nan tuk binib waabər na, u mu gur bi muini
binib nnyun ni, le binib məmək gur chaa u
chee."

27 Le Jənn bui bi, "Ubaa aan ŋmaa ŋa nibaa
see Uwumbər le tii u. 28 Nimi nibaa ŋun
m len ke maa ye Kristo u ga gaa binib lii
na; Uwumbər tun ni mi ke m li ye Kristo
aasaloln ki toor nsan tii u. 29 Usapəən yaa
kun uchal do kan, uchal le yeh u. Le uchal
aajə u si u chee ki ŋun waaneel na kpa
mpopiin pam. Nima le cha m mu kpa
mpopiin mbaməm.* 30 Ni ŋan ke uma Kristo
li moo kani mpəən, le m ma gur."

Unii u nyan ni paacham na aabər

31 Uma u nyan ni paacham na le jer binib
məmək. Unii u nyan ni dulnyaa ni na
ye dulnyaa ni aanii la, ki len dulnyaa ni
aabər la. Yesu u nyan ni paacham na le jer
binib məmək. 32 U tuk binib waah kan pu
na, ni waah ŋun pu na. Ubaa mu aa gaa
waah len pu na. 33 Unii umək gaa waah len
pu na, u kii ke Uwumbər ye mbaməndaan
la. 34 Yesu u Uwumbər tun ni u na le len
uma Uwumbər aabər; ba pu? Uwumbər
di Waafuur Nyaan mu kaa kpa ŋŋaŋ na
gbiin u. 35 Uwumbər gee Ujapəən Yesu ki di
mpəən məmək ŋa uŋaal ni. 36 Unii umək gaa
Uwumbər Aajapəən ki kii na le kpa liməfal
li kaa kpa ndoon na. Unii umək kaa kii
Uwumbər Aajapəən aaməb na, waan kan
liməfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbər gee
liŋuul u pu n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

4

Yesu aah tuk Samaria aatiŋ aapii pu na

1 Le Farisii yaab ŋun ke Yesu ŋa binib
waadidiliib ki muin bi nnyun ni ki jer Jənn
aah ŋa pu na. 2 Yesu ubaa mu aa muin binib
nnyun ni. Waadidiliib na le muini bi. 3 Tə,
waah bee ke Farisii yaab ŋun kina na, le u
nyan Judea aatiŋ ni, ki ki gir buen Galilee
aatiŋ ni. 4 Waah cha na, le u neen ke u dii
Samaria* aatiŋ ni.

5 Le u ti fuu Samaria aatiŋ kibaa ni, bi
yin ki ke Saika. Bukpaab bu Jakob nan
di tii ujapəən Josef na aa daa nima chee.
6 Jakob aanyunbun mu bi nima chee. Le
Yesu aah chuun na, u bak a. Nima le u kal
nnyunbun ngbaan aaməgbeln pu. Nwiin
nan bi kaasisik ni.

7 Le Samaria aapii ubaa dan u nan lu
nnyun. Le Yesu bui u, "Pu mi nnyun m
nyu." 8 Waadidiliib na puun buen kitiŋ ponn
ni bi ti daa tijikaar.

9 Le upii ngbaan bui u, "Aa ye Juu aanii la,
m mu ye Samaria aapii la. Ba pu aa bui mi ke
m tii si nnyun?" Juu yaab ni Samaria yaab
aa kpaani təb chee, nima le cha u len kina.

10 Le Yesu bui u, "Aa yaa ba nyi Uwumbər
aah tii binib pu na, ki yaa ba nyi unii u mee
si nnyun na kan, aa ba ga bui u ke u tii si
nnyun mu ye liməfal aanyun na, le u ba ga
tii si."

11 Le upii ngbaan bui u, "Maaninkpel,
saa kpa goomaa, nnyunbun ngbaan nyoo,
aa ga kan liməfal aanyun ngbaan la chee?
12 Tiyaaja Jakob, ni ujapətiib, ni waawakor
nan nyu nnyunbun ngbaan ni la. Uma le
nan tii timi nnyunbun ngbaan. Aa jer uma
la aa?"

13 Le Yesu bui u, "Unii umək nyu nnyun
mue na, nnyunyuu ga ki chuu u. 14 Unii
umək nyun maah ga tii u nnyun mu na,
nnyunyuu aan ki chuu u. Maah ga tii u
nnyun mu na, mu ga li ye nnyunbun mu bu
u ponn ni kaan foor na, mu ga tii u liməfal
li kaa kpa ndoon na."

15 Le upii ngbaan bui u, "Maaninkpel, tii
mi nnyun ngbaan aan nnyunyuu taa ki
chuu mi, aan m taa ki dan do nan lu nnyun."

* 3:29 : Uja ni usapəən ngbaan si Yesu ni waanib aasisii la, Jənn le ye ujə. * 4:4 : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mə.

16 Le Yesu bui u, “Li cha ki ti yin ni aachal,
aan ki gir ni.”
17 Le u bui u, “Maa kpa chal.”
Le Yesu bui u, “Saah len ke saa kpa chal
na, ni ye mbamən la. 18 Aa nan kpa chatiib
biŋmu la. Saah bi uja u chee dandana na
aachal aa ye u. Saah len pu na, aa len
mbamən la.”
19 Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel,
m bee ke aa ye Uwumbər aabənabr la.
20 Timi Samaria yaab aayaajatiib nan dooni
Uwumbər lijool limina paab la, le nimi Juu
yaab ma bui ke ni ŋan ke binib li dooni
Uwumbər Jerusalem aatiŋ ni.”
21 Le Yesu bui u, “Upii, pakn maah ga
len pu na, n-yoonn choo, binib aan nan ki
doon Tite Uwumbər lijool limina paab, ki
mu aan ki doon u Jerusalem aatiŋ ni. 22 Nimi
Samaria yaab dooni Uwumbər u naa nyi u
na. Timi Juu yaab ma dooni Uwumbər u
ti nyi u na la. Unii u ga gaa dulnyaa ni
aanib lii na nyan ni Juu yaab aakaasisik ni
la. 23 N-yoonn choo, ki mu fuu ni a, le binib
bi dooni Tite Uwumbər mbaməm na ga li
dooni u bisui ni, Waafuur Nyaan aapəən
pu. Uwumbər ban binib kina aaboln le bi
li dooni u. 24 Uwumbər ye kifuurk la. Le
binib bimək dooni u na li dooni u bisui ni,
Waafuur Nyaan aapəən pu.”
25 Le upii ngbaan bui u, “M nyi ke Masiya†
u bi yin u ke Kristo na ga dan. U yaa fuu ni
kan, u ga nan tuk timi tiwan məmək aah bi
pu na.”
26 Le Yesu bui u, “Min u bi len aa chee na,
m ye uma.”
27 Libuul ngbaan ni le waadidiliib fuu ni.
Baah nan mui u ni upii bi len təb chee tibər
na,‡ le ni gar bi pam; ubaa mu aa baa upii
ngbaan, “Aa ban ba?” kaa baa Yesu mu, “Ba
pu aa len u chee tibər?”
28 Le upii ngbaan di waanyunbuul siin, ki
buen kitiŋ ni, ki ti bui binib ke, 29 “Dan nan
lik man uja u tuk mi maah nan tun pu na
məmək na. Uja ngbaan ga li ye Kristo u ga
gaa timi lii na la aa?” 30 Le bi nyan kitiŋ ni ki
cha u chee.
31 Upii ngbaan aah gir buen kitiŋ ni
na, le Yesu aadidiliib nan bi gaŋni u ke,
“Umməkr, ji tijikaar.”
32 Le u bui bi, “M kpa tijikaar ti naa nyi
tibər na m ji.”
33 Waah len kina na le waadidiliib baa təb,
“Ubaa le taanin joo ni tijikaar nan tii u uu?”
34 Le u bui bi, “Maajikaar le ye ke m ŋa
Uwumbər u tun ni mi na aah gee pu na, ki
tun waatuln doo. 35 Ni ŋakl liyataŋakl ke, ‘Ni
gur iŋmal inaa le ni ŋeer lijikaacheel.’ Tə,
m tuk nimi la, yaar lik man, tijikaar ŋeer
licheel a. 36 Unii u chee na ga kan tipar, ki
ga di binib koon Uwumbər aanaan ni, aan
bi kan liməfal li kaa kpa ndoon na. Nima
le ga cha unii u bun na, ni unii u chee na
məmək li kpa mpopiin. 37 Bi len ke ‘Ubaa
bun, le uken chee,’ le ti gbii; 38 ba pu? m tun
nimi, ni ti chee tijikaar ti naa tun taatuln
na. Biken aatuln pu, le ni jin tinyoor.”
39 Le upii ngbaan tuk Samaria yaab bi bi
kitiŋ ngbaan ni na ke Yesu tuk u waah nan
tun pu na məmək, nima le cha bi ponn ni
pam gaa Yesu ki kii. 40 Le bi dan u chee, ki
gaŋ u ke u li bi bi chee. Le u ŋa bi chee iwiin
ilee.
41 Le binib bi gaa u ki kii waaliin pu na wiir
ki jer binib bi gaa u ki kii upii ngbaan aaliin
pu na. 42 Le bi tuk upii ngbaan, “Ti gaa u
ki kii la; naa ki ye saaliin pu le ti gaa u ki
kii. Timi tibaa ŋun waah len pu na, ki bee
ke u sil ye Kristo u ga gaa dulnyaa ni aanib
lii na.”

Yesu aah cha uninkpel ubaa aabo pəək pu na

43 Yesu aah bi bi chee iwiin ilee na, le u
nyan nima ki buen Galilee aatiŋ ni. 44 Uma
ubaa le len ke Uwumbər aabənabr ma kan,
udo aatiŋ ni aanib aan nyuŋ u. 45 Waah ti fuu
Galilee aatiŋ ni na le bi gaa u; ba pu? bi mu
nan buen Jerusalem bi ti ji njim ngbaan, ki
kan waah tun lijinjiir aatun ŋimək na, njim
ngbaan yoonn.
46 Le u ki dan Galilee aatiŋ kibaa ni, bi
yin ki ke Kana, waah nan cha nnyun kpaln
ndaan nin chee na. Le ubərkpaan aakpam-
balb ponn ni ubaa bi Kapenaum aatiŋ ni. Le
ujapəən bun. 47 Uninkpel ngbaan nan ŋun
ke Yesu nyan ni Judea aatiŋ ni ki bi Galilee
aatiŋ ni. Le u buen Yesu chee, le ki ti gaŋ
u ke u dan udo, ki nan cha ujapəən u ban u
kpo na aaween səŋ. 48 Le Yesu bui u, “Ni yaa

† 4:25 : Hiibru aaliin ni, bi yin u ke Masiya, le ki yin u ke Kristo, Griik aaliin ni. Naatataa le ye ke “Unii u ga gaa binib lii na.” ‡ 4:27 : Juu yaab aabimbin aah nan bi pu na, uja ni upii u kaa ye upuu na aan gbaa təb chee tibər.

kaa kan lijinjiir aatun kan, naan gaa mi ki kii."

49 Le uninkpel ngbaan bui u, "Ndindaan, dan mala. Aa yaa taan kan, aa ga nan mui maabo kpo a."

50 Le Yesu bui u, "Li dii saasan. Aajapɔɔn kan limɔfal la."

Le uja ngbaan pak Yesu aah len pu na, ki labr kun. 51 Waah paan ni nsan pu na le waatutum tooh ni u nsan ni ki nan bui u ke waabo na kan limɔfal a.

52 Le u baa bi, "Bayoonn ni sɔŋ?" Le bi bui u, "Fen na, nwiin aah kpar buyoonn na, le uwon sɔŋ." 53 Le uja ngbaan mu bee ke n-yoonn mu Yesu fe bui u ke ujapɔɔn kan limɔfal na le na. Kina pu le cha u ni waachiln ni aanib mɔmɔk gaa Yesu ki kii.

54 Nimina le nan ŋa lijinjiir aatuln leler le u tun waah nyan ni Judea aatiŋ ni ki bi Galilee ni na.

5

Yesu aah cha uja pɔɔk nnyunbun chee pu na

1 Nee aapuwɔb le Juu yaab aajim mubaa nan bi. Le Yesu buen Jerusalem. 2 Jerusalem ponn ni le nnyunbun mu waa na bi ipiih aabisamɔb chee. Juu yaab aaliin ponn ni bi yin nnyunbun ngbaan ke Betsata. Tinaamboln tiŋmu nan si gob nnyunbun ngbaan. 3 Le bibum wiir ki dɔ tinaamboln ngbaan ponn ni. Bi nan ye bijoom, ni biwɔb, ni binib bi aawon faan na, [ki dɔ kii buyoonn nnyun ga fii yeŋ na; 4 ba pu? nwiin nwiin le Uwumbɔr aatuun ubaa sunn ni ki nan koo nnyunbun ni, ki ti kur nnyun. Bundaln u yaa ti dan nan kur nnyun na kan, ubun u puen koo nnyun ni na kan, le u pɔɔk.] 5 Le uja ubaa bi nima ki bun ŋibin piitaa ni ŋiniin. 6 Le Yesu kan u, u dɔ nima, le ki bee ke u bun ni yunn. Le u baa u, "Aa ban aa pɔɔk aa?"

7 Le u bui u, "Ndindaan, nnyun yaa fii yeŋ kan, maa kpa unii u ga di mi koon nnyun ni na. M yaa ban m koo nnyun ni kan, le ubaa puen mi ki koo."

8 Le Yesu bui u, "Fiin ki yoor saawandookaan ki li chuun." 9 Libuul ngbaan ni le u pɔɔk, le ki yoor waawandookaan, ki bi chuun.

Liyaadaal ngbaan nan ye Juu yaab aakpaakool daal la. 10 Nima pu le Juu yaab bui uja u pɔɔk na, "Din ye likpaakool la. Saah yoor saawandookaan na, aa bii timi aakaal."

11 Le u bui bi, "Uja u tii mi laafee na, uma le bui mi ke m yoor maawandookaan ki li chuun."

12 Le bi baa u, "Ŋma ye u bui si ke aa yoor saawandookaan ki li joo chuun na?"

13 Le uja u pɔɔk na aa nyi unii u ye na; ni ba ye kinipaak ni la, le Yesu nyan nima ki buen.

14 Nee aapuwɔb le Yesu kan u Uwumbɔr Aadichal ni le ki bui u, "Lik, aa pɔɔk a. Aa taa ki tun titunwanbir aan ki taa ki kan falaa u jer saah kan u na."

15 Le uja ngbaan buen ti tuk Juu yaab ke Yesu le ye uja u cha u pɔɔk na. 16 Nima pu le Juu yaab nan muk Yesu, ke ba ŋa u tii ubun laafee likpaakool daal. 17 Le Yesu bui bi, "Nte Uwumbɔr beenin tun lituln le ki nan saa dandana wee, le m mu bi tun."

18 Waah len kina na, le Juu yaab moo ban bi ku u; ba pu? naa ye waah bii likpaakool daal aakoobil na baanja, u yin Uwumbɔr ke Ute. Waah yin u ke Ute na, u di ubaa ŋaŋ Uwumbɔr la.

Yesu aah kpa tininkpir pu na

19 Le Yesu bui bi, "M tuk nimi mbamɔn la, min Uwumbɔr Aajapɔɔn aa ŋmaa ŋa nibaa mbaa pu. Maah kan Nte Uwumbɔr aah ŋani pu na, le m ŋani; waah ŋani pu na, le min Ujapɔɔn mu ŋani kina; 20 ba pu? Nte Uwumbɔr gee mi Ujapɔɔn, ki mɔk mi waah tun pu na mɔmɔk. U ga mɔk mi lituln li jer limina na ke m tun, aan ni moo gar nimi. 21 Nte Uwumbɔr aah fikr binib bi kpo na nkun ni, ki tii bi limɔfal pu na, kina le min Ujapɔɔn mu tii maah lee bi na limɔfal. 22 Nte Uwumbɔr aa ji unii ubaa tibɔr, u cha min Ujapɔɔn le ji binib mɔmɔk aabɔr, 23 aan binib mɔmɔk nyuŋ min Ujapɔɔn ke baah nyuŋ Nte Uwumbɔr pu na. Unii umɔk kaa nyuŋ min Uwumbɔr Aajapɔɔn na, waa nyuŋ Uwumbɔr u tun ni mi na le na.

24 "M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk ŋun maaliin ki gaa Uwumbɔr u tun ni mi na ki kii na, u kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbɔr aan ji u tibɔr. U nyan nkun ni, ki kan limɔfal a. 25 M tuk nimi mbamɔn la, n-yoonn choo, ki mu fuu ni a, le binib bi kpo na ga ŋun min Uwumbɔr Aajapɔɔn aaneel pu, le bi ŋun na ga kan limɔfal. 26 Nte Uwumbɔr ye Umɔfadaan la, le ki ŋa min Ujapɔɔn mu Umɔfadaan, 27 ki tii mi mpɔɔn

ke m ji binib tibər; ba pu? m ye Unibən
Aabo la. [28] Ni taa cha nimina gar nimi man.
N-yoonn choo, le binib bimək bi ŋikaakul ni
na ga ŋun maaneel pu, [29] ki nyan ni. Binib bi
nan tun lituln li ŋan dulnyaa wee ni na ga
fikr ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na. Binib
bi nan tun lituln li kaa ŋan na ga fikr ki kan
ntafadaan."

Tiwan ni mək ke Yesu sil nyan ni
Uwumbər chee na

[30] "Maa ŋmaa ŋa nibaa mbaa pu. M ji
binib tibər, Uwumbər aah tuk mi pu na la.
Maah ji bi tibər pu na, ni ŋan; ba pu? maa
ban maageehn, m ban Uwumbər u tun ni mi
na aageehn la.
[31] "M yaa tuk nimi maah ye pu na kan, ni
ga len ke taa gbii. [32] Ubaa mu bi ki len maah
ye pu na. Uma le ye Uwumbər. M nyi ke
waah len pu na, ti gbii. [33] Ni nan tun binib
Jənn chee. U mu nan tuk nimi maah ye pu
na, ki tuk nimi mbamən. [34] Naa ye ke m ban
unibən aaseeraa la. M ban ke ni ŋmar, nima
le cha m teer nimi Jənn aah len pu na. [35] Jənn
nan bi ke karyaa u gaal mmii ki wiin na la.
Ni nan gee ke ni li bi waawiihn ni, ni yunn
siib, ki nan kpa mpopiin. [36] Jənn nan tuk
nimi maah ye pu na. Tiwan nibaa mu bi
ki ji seeraa ki tii mi, ki jer Jənn aaseeraa.
Nte Uwumbər tii mi lituln ke m tun li ki
doo. Lima le m tun. Lituln ngbaan le ji
seeraa ki tii mi ke Nte Uwumbər tun ni mi
dulnyaa wee ni. [37] Nte Uwumbər u tun ni mi
na, uma ubaa le ji seeraa ki tii mi. Naa kee
ŋun waaneel, ki mu aa kee kan unimbil wəb.
[38] Waaliin aa bi nisui ni; u tun ni mi ni chee,
le naa pak maah len pu na; nima le mək ke
waaliin aa bi nisui ni. [39] Ni karni Uwumbər
Aagbaŋ ke ni bee kaah len pu na; ba pu? ni
dak ke ni ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na
ki ponn ni. Kigbaŋ ngbaan len maabər le
na. [40] Le naa kii ke ni dan m chee, aan ki kan
liməfal.
[41] "U nyuŋni mi na aa ye unibən. [42] M
nyi nimi ke naa gee Uwumbər. [43] M dan ni
chee Nte Uwumbər aayimbil pu, le naa gaa
mi. Ubaa mu yaa dan ni chee uma ubaa
aayimbil pu kan, ni ga gaa uma. [44] Ni nyuŋni
təb la, kaa ban ke Uwumbər, u ye Uwumbər
baan na, li nyuŋni nimi. Ni ga ŋa kinye aan
ki gaa mi ki kii? [45] Ni taa dak ke m ga bii
nimi Nte Uwumbər chee. Ubaa le bi ki ga
bii nimi. Uma le ye Moses. Ni mak ke ni
ga ŋmar waaməbon pu. [46] Tə, ni yaa ba pak
waaməbon kan, ni ba ga pak m mu aaliin;
ba pu? maabər le u ŋmee. [47] Ni yaa kaa pak
waah ŋmee pu na kan, ni ga ŋa kinye ki pak
maah len pu na?"

6

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋiŋmu pu na
(Matiu 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

[1] Yesu aah len kina ki ti doo na, le u puur
Galilee Aanyusakpem. Bi yin mu ke Galilee,
le ki ki yin mu ke Tiberias. [2] Kinipaak nan
dii u. Bi kan waah tun lijinjiir aatun ki tii
bibum laafee pu na, nima le cha bi dii u. [3] Le
u jon lijool paab, le u ni waadidiliib kal kitiŋ
nima. [4] Ni nan gur siib Juu yaab ji njim mu
bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.* [5] Le Yesu
yaar lik, le ki kan kinipaak choo u chee. Le
u baa Filip, "Ti ga daa tijikaar la chee aan
binib ngbaan ji?" [6] Uma ubaa nyi waah ga
ŋa pu na, le ki baa Filip kina ke u lik ke u ga
len kinye.
[7] Le Filip bui u, "Ti yaa di iwiin ikui ilee
aapal daa tijikaar kan, taan fuu bi məmək
kan siisii ki ji."
[8] Le waadidiliib ponn ni ubaa, bi yin u
ke Andru aan u ye Simonn Piita aanaal na,
bui u ke, [9] "Unachipənbo ubaa bi do ki joo
ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ni njanbim mulee;
binib ngbaan mu aah wiir pu na, nimina ga
ŋa bi ba?"
[10] Le Yesu bui bi, "Cha binib ngbaan kal
kitiŋ." Timosənn nan wiir nima chee. Le bi
kal kitiŋ. Bijab ga nan li fuu ŋichur ŋiŋmu.
[11] U nan yoor ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ng-
baan, le ki doon Uwumbər, ki geei geei ki tii
binib bi ka kitiŋ na, le ki geei geei njanbim
mulee na mu, ki tii bi, bimək aah ban pu na.
[12] Le bi məmək ŋman ki ti bab. Baah ŋman ki
ti bab na, le u bui waadidiliib, "Kuun ni baah
ŋman gur ni na man, nibaa taa bii." [13] Baah
ŋman ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ki ti bab ki
gur ni na, bi nan kuun ni gbiin tibəokur
kipiik ni tilee la.
[14] Binib ngbaan aah kan Yesu aah tun
lijinjiir aatuln ngbaan pu na, le bi bui ke,
"Uja wee sil ye Uwumbər aabənabr u bi nan
len ke u ga dan dulnyaa wee ni na la." [15] Yesu
nan bee ke bi ban bi chuu u mpəən ki di ŋa

* 6:4 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

baabər. Nima pu le u nyan bi chee, ki ki buen lijool ngbaan paab ubaa.

Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Matiu 14.22-33; Mak 6.45-52)

16 Kijook aah joor na, le waadidiliib buen nnyusakpem ni, 17 ki ti koo buŋəb ni, ki cha nnyusakpem aadapuul, Kapenaum aatiŋ ni. Waa nan kee fuu bi chee, le ni mue. 18 Le libuln daar ki pəə sakpen, le tinyunkpenn feeni. 19 Baah ŋaal buŋəb ki pii mal bitaa, bee binaa na, le bi kan u chuun nnyun pu ki choo, ki duun ni baaŋəb chee. Le ijawaan chuu bi. 20 Le u bui bi, "Min ye. Taa san ijawaan man." 21 Waah len kina na, le bi nan kpa mpopiin ki yoor u ŋa buŋəb na ni. Libuul ngbaan ni le bi fuu baah cha kitiŋ ki ni na.

Kinipaak ngbaan aah ban Yesu pu na

22 Ki woln kitaak le kinipaak ki gur nnyusakpem aadapuul na kan ke buŋəb bubaa aa ki bi bi chee nima, ki nyi ke buŋəb bubaa baanja le fe bi nima, ki nyi ke Yesu aa fe koo buŋəb ngbaan ni, waadidiliib chee, bi fe buen bibaa la. 23 Le iŋəi nyan ni Tiberias aatiŋ ni, ki duun ni nin chee Yesu fe doon Uwumbər ki tii bi tijikaar bi ji na. 24 Kinipaak ngbaan kan ke Yesu ni waadidiliib aa ki bi. Nima pu le bi koo iŋəi ni, ki cha nnyusakpem aadapuul, Kapenaum aatiŋ ni, bi ti ban Yesu.

*Yesu le ye limə*fal aajikaar

25 Le bi ti kan u nnyusakpem aadapuul, le ki baa u ke, "Uməmək, aa fuu ni do bayoonn?"

26 Le u bui bi, "M tuk nimi mbamən la, naah fe jin tijikaar bab na, nima le ni ban mi, naa ye ke ni bee lijinjiir aatun ngbaan aatataa la. 27 Ni taa cha ninimbil li man tijikaar ti ga bii na pu. Ninimbil li man tijikaar ti ga tii nimi liməfal li kaa kpa ndoon na pu. Min Unibən Aabo le ga tii nimi tijikaar ngbaan; ba pu? min Unibən Aabo le Nte Uwumbər mək ke m ye Waanii."

28 Le bi baa u, "Ti ga ŋa kinye aan ki tun Uwumbər aatuln waah ban pu na?"

29 Le Yesu bui bi, "Ni gaa mi, u Uwumbər tun ni na, ki kii man. Uwumbər aatuln le na."

30 Le bi baa u, "Aa ga tun lijinjiir aatuln bayaar, aan ti kan ki pak saah len pu na? Aa ga tun bayaar? 31 Tiyaajatiib nan ji tijikaar ti bi yin ti ke mana na, nteersakpiin ni; ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, 'U tii bi tijikaar ti nyan ni paacham na ke bi ji.' "†

32 Le Yesu bui bi, "M tuk nimi mbamən la, naa ye Moses le nan tii bi tijikaar ti nyan ni paacham na. Nte Uwumbər le tii nimi tijikaar bamənn ti nyan ni paacham na. 33 Tijikaar ti Uwumbər tii nimi na le ye tijikaar ti nyan ni paacham ki tii dulnyaa ni aanib liməfal li kaa kpa ndoon na."

34 Le bi bui u, "Tidindaan, li tii timi tijikaar ngbaan n-yoonn məmək."

35 Le u bui bi, "Min le ye liməfal aajikaar. Unii umək dan m chee na kan, nkon aan ki chuu u. Unii umək gaa mi ki kii na, nnyunyuu aan ki chuu u. 36 M nan tuk nimi ke ni kan mi, ki mu aa gaa mi ki kii. 37 Binib bimək Uwumbər di bi tii mi na, bi ga dan m chee. Unii umək dan m chee na, maan yii u, m ga gaa u. 38 M nyan ni paacham ke m nan ŋa Uwumbər u tun ni mi na aageehn la. Maa dan m nan ŋa mbaa aageehn. 39 Uwumbər aah tii mi binib bimək na, u ban ke m taa cha bi ponn ni ubaa wəŋ. U ban ke m fikr bi məmək nkun ni, kookoo aataadaal. Waageehn le na. 40 U ban ke unii umək bee ke m ye Ujapəən, ki gaa mi ki kii na, u li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Le m ga fikr u nkun ni, kookoo aataadaal. Nte Uwumbər aageehn le na."

41 Le Juu yaab ŋul u pu, ke ba ŋa u bui ke u ye tijikaar ti nyan ni paacham na. 42 Le bi baa təb ke, "Uja wee aa ye Josef aajapəən Yesu uu? Ti nyi ute ni una. Ba ŋa u len ke u nyan ni paacham?"

43 Le Yesu bui bi, "Ni taa ŋulni təb chee man. 44 Unii ubaa aan ŋmaa dan m chee see Nte Uwumbər u tun ni mi na daa foor ni u m chee. Unii umək dan m chee na le m ga fikr u nkun ni, kookoo aataadaal. 45 Uwumbər aabənabtiib nan ŋmee ke Uwumbər ga mək bi məmək waasan.‡ Unii umək ŋun Nte Uwumbər aah len pu na, ki bae waakaal na, u ga dan m chee. 46 Ubaa aa kee kan Nte Uwumbər. Min u nyan ni u chee na baanja le kan u. 47 M tuk nimi mbamən la, unii umək gaa mi ki kii na kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. 48 Min le ye liməfal aajikaar. 49 Niyaajatiib bi nan jin mana ngbaan nteersakpiin ni na, bi kpo a. 50 Unii

† 6:31 : Lik Nnyam 16.4, 15; Ilahn 78.24. ‡ 6:45 : Lik Aisaya 54.13.

umək ji tijikaar ti nyan ni paacham na aan
kpo. 51 Min le ye tijikaar ti nyan ni paacham
ki tii binib liməfal na. Unii yaa ji tijikaar
ngbaan kan, u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na. Tijikaar ti m ga tii u na, tima le
ye maawon. M ga di maawon tii dulnyaa ni
aanib, aan bi kan liməfal."
52 Waah len kina na, le Juu yaab kpak təb
kinikpakpak, "Uja ngbaan ga ŋa kinye ki tii
timi waawon, aan ti ji?"
53 Le u bui bi, "M tuk nimi mbamən la,
ni yaa kaa ji min Unibən Aabo aawon, kaa
nyu maasin kan, naa kpa liməfal li kaa kpa
ndoon na. 54 Unii umək ji maawon ki nyu
maasin na, u kpa liməfal li kaa kpa ndoon
na, le m ga nan fikr u nkun ni, kookoo
aataadaal. 55 Maawon ye tijikaar bamənn la.
Maasin ye tiwanyukaan bamənn la. 56 Unii
umək ji maawon ki nyu maasin na, u bi m
ni, le m mu bi u ni. 57 Nte Uwumbər u ye
liməfal daan ki tun ni mi na, u pu le m kpa
liməfal. Unii umək ji mi na, m pu le u mu ga
li kpa liməfal. 58 Timina le ye tijikaar ti nyan
ni paacham na. Unii umək ji ti na ga li bi,
ki nan saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
Tijikaar timina aa bi ke tijikaar ti niyaajatiib
nan jin ti na; tijikaar ngbaan aa nan tii bi
liməfal li kaa kpa ndoon na."
59 Yesu nan bi mmeen aadiik ni, Kape-
naum aatiŋ ni, le ki len kina.

*Limə*fal li kaa kpa ndoon na aabər

60 Binib bi dii u na aah ŋun kina na, le bi
ponn ni pam bui ke, "Ti ye tibər ti pəə na la.
Ubaa aa ŋmaa pel ti."
61 Le u bee usui ni ke bi ŋulni tibər ngbaan
pu, le ki baa bi, "Timina le kiir nimi maasan
ni ii? 62 Ni yaa ti kan min Unibən Aabo gir
buen paacham maah nan bi nin chee na
kan, ni ga len kinye? 63 Uwumbər Aafuur
Nyaan le tii binib liməfal. Tiwon aa kpa
tinyoor tibaa. Tibər ti m len ni chee na le
tii nimi Nfuur Nyaan ni liməfal. 64 Ni ponn
ni bibaa mu aa gaa mi ki kii." Yesu aah nan
piin waatuln buyoonn na, u nan nyi binib bi
kaa gaa u ki kii na, ki nyi udaan u ga nan di u
kooh waadim pu na. 65 Le u ki bui bi, "Nima
le cha m tuk nimi ke ubaa aa ŋmaa dan m
chee, see Nte Uwumbər cha u dan."
66 Nee aapuwəb le binib bi dii u na ponn
ni pam gir puwəb kaa ki dii u. 67 Le u baa
waadidiliib kipiik ni bilee na, "Ni mu ga
buen cha mi ii?"
68 Le Simonn Piita bui u, "Ndindaan, ti ga
buen ŋma chee? Sin le kpa liməfal li kaa kpa
ndoon na aaliin. 69 Ti pak saah len pu na, ki
bee ke aa ye Uwumbər Aanii u ye Chain na
la."
70 Le u bui bi, "M nyan nimi binib kipiik
ni bilee, le ni ponn ni ubaa ye kinimbəŋ
aanii." 71 U len Judas u ye Simonn Iskariot
aajapəən na aabər la; uma Judas mu nan ye
waadidiliib kipiik ni bilee na ponn ni ubaa,
u ga nan di Yesu kooh waadim pu na.

7

*Yesu ni unaatiib aah len t*əb chee tibər pu
na

1 Nee aapuwəb le Yesu bə dii Galilee aat-
ingbaan ni. Waa gee u bə dii Judea aating-
baan ni; ba pu? Juu yaab bi bi nima na ban
ke bi ku u la. 2 Ni nan gur siib, Juu yaab ji
njim mu bi yin mu ke Tikakar Aajim na.* 3 Le
unaatiib bui u, "Siir do, ki li cha Judea aatiŋ
ni, aan binib bi dii si na mu ti kan saah tun
lijinjiir aatun pu na. 4 Unii u ban u li kpa
liyimbil na, waan bər waah tun pu na. Aa
yaa tun lijinjiir aatun kan, cha binib məmək
kan saah tun pu na." 5 Unaatiib mu aa nan
gaa u ki kii.
6 Le u bui bi, "Maayoonn aa kee fuu. Nimi
aayoonn bi n-yoonn məmək la. 7 Dulnyaa
aanib aa ŋmaa li nan nimi. Bi nan mi la; ba
pu? m tuk bi ke baatuln aa ŋan. 8 Ni li cha ti
ji njim ngbaan. Maan kee buen; maayoonn
aa kee fuu." 9 U nan len bi chee kina, ki gaar
Galilee aatiŋ ni.

Yesu aah jin njim ngbaan pu na

10 Unaatiib aah buen bi ti ji njim ngbaan
na, le u mu paan. Waa dii nsan binib
aanimbil ni, ubaa aa nyi ubər. 11 Le Juu yaab
aaninkpiib ban u binib bi ji njim na ponn ni,
ki baa ke u bi la.
12 Le kinipaak na looni len waabər təb
chee. Bibaa len ke u ye unibamənn la. Biken
len ke waa ye, u ŋmanni binib la. 13 Ubaa
mu aa len waabər lipaal; bi san Juu yaab
aaninkpiib ijawaan la.
14 Njim ngbaan aakpaakool aakaasisik ni
le Yesu koo Uwumbər Aadichal ni, le ki tuk
binib Uwumbər aabər. 15 Le ni gar Juu yaab
aaninkpiib, ke uja ngbaan aa bae mbaem; u
ŋa kinye ki nyi kigbaŋ?

* 7:2 : Lik Liifai Yaab 23.34; Ikaal 16.13.

16 Le u bui bi, “Maah mək binib na, naa ye
min mbaa aaməkm, ni ye Uwumbər u tun
ni mi na aaməkm la. 17 Unii ubaa yaa ban
ke u ŋa Uwumbər aageehn kan, u ga bee
ke maah mək binib pu na, ni ye Uwumbər
aaməkm la, naa ye min mbaa aaməkm.
18 Unii u len ubaa pu na, u ban ke binib nyuŋ
u la. Unii u ban ke binib nyuŋ unii u tun ni
u na, uma le ye mbaməndaan, kaa ŋmanni
binib. 19 Moses nan tii nimi nkaal. Ni ponn
ni ubaa aa dii nkaal ngbaan. Ba ŋa ni ban ni
ku mi?”

20 Le kinipaak ngbaan bui u, “Aa kpa kin-
imbəŋ la. Ŋma ban u ku si?”

21 Le u bui bi, “Maah tun lijinjiir aatuln
libaa likpaakool daal na, le ni gar ni məmək.
22 Moses nan tii nimi nkaal ke ni li geei
ŋichakpan. Tə, naa ye Moses le puen tii
nimi nkaal ngbaan, niyaajatiib le nan puen
tii nimi. Likpaakool daal, ubo u ŋeer ni
gii uchakpaln na kan, ni geei la. 23 Ni geei
ubo aachakpaln likpaakool daal ke ni taa bii
Moses aakaal. Le maah cha ubun aawon
məmək pəək likpaakool daal na, ni gee
liŋuul m pu uu? 24 Ni taa bii unii, kaa nyi
tibər ti bi usui ni na. Puen bee tiwan ni bi
usui ni na, aan ki nin len waabər mbaməm.”

Baah len Yesu aabər təb chee pu na

25 Yesu aah len kina na, le Jerusalem yaab
bibaa baa ke, “Uja wee le bi ban bi ku u na
aa? 26 Lik waah len binib aanimbil ni pu na,
le ubaa aa len tibaa. Ni ye ke timi aaninkpiib
sil nyi ke u ye Kristo u ga gaa timi lii na
aa? 27 Kristo na yaa fuu ni kan, ubaa aan bee
waah nyan nin chee na. Uja wee ma kan, ti
məmək nyi waah nyan nin chee na.”

28 Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ni, ki bi
tuk binib waaliin, le ki len mpəən pu, “Ni
sil nyi mi ii? Ni nyi maah nyan nin chee na
aa? Maa dan mbaa pu. U tun ni mi na ye
mbaməndaan la. Le naa nyi u. 29 Min le nyi
u; uma le tun ni mi. M nyan ni u chee la.”

30 Waah len kina na, le bi ban bi chuu u.
Ubaa mu aa ŋa u nibaa; ba pu? waayoonn
aa nan kee fuu. 31 Kinipaak ngbaan ponn ni
binib pam le gaa u ki kii, le ki bui ke, “Kristo
yaa fuu ni kan, waan tun lijinjiir aatun ki jer
uja ngbaan aah tun pu na.”

Baah ban ke bi chuu Yesu pu na

32 Farisii yaab nan ŋun kinipaak ngbaan
looni len Yesu aabər kina. Le bi ni Uwumbər
aatotoorninkpiib tun baatutum ke bi ti
chuu ni u. 33 U nan bui kinipaak ngbaan, “M
ga li bi ni chee ni yunn siib, le ki nin gir buen
u tun ni mi na chee. 34 Ni ga nan ban mi,
kaan kan mi. Maah ga ti li bi nin chee na,
naan ŋmaa buen nima chee.”

35 Juu yaab nan baa təb ke, “Uja ngbaan
ga buen la chee, aan taan kan u? U ga buen
Juu yaab aah yaa nin chee Griik yaab aat-
ingbaan ni na, ki ti tuk Griik yaab Uwumbər
aabər aa? 36 U len ke ti ga ban u, kaan kan u,
kaan ŋmaa buen waah ga li bi nin chee na.
Waah len pu na aatataa ye kinye?”

*Limə*fal aanyun aabər

37 Bundaln njim ga doo na, liyaadaal le
nan ye njim sakpem. Liyaadaal ngbaan le
Yesu sil ki len mpəən pu, “Nnyunyuu yaa
chuu u na kan, udaan dan m chee ki nan
nyu. 38 Uwumbər Aagbaŋ len ke, ‘Unii umək
gaa mi ki kii na, liməfal aanyun ga puu nyan
ni usui ni.’ ” 39 Waah len pu na aatataa le
ye ke binib bi gaa u ki kii na, bi ga gaa
Uwumbər Aafuur Nyaan. N-yoonn ngbaan
Uwumbər aa nan kee tii binib Waafuur
Nyaan; ba pu? waa nan kee yoor Yesu
paacham.

Kinipaak ngbaan aah len Yesu aabər təb
chee pu na

40 Kinipaak ngbaan aah ŋun Yesu aah len
pu na, le bibaa bui ke, “Uja ngbaan sil ye
Uwumbər Aabɔnabr na la.”

41 Bibaa mu bui ke u ye Kristo u ga gaa
binib lii na la.

Biken mu bui ke, “Waa ye, ke Kristo aan
nyan ni Galilee aatiŋ ni. 42 Uwumbər Aagbaŋ
len ke u ga li ye tiyaaja David aayaabil, ki ga
nyan ni Betlehem aatiŋ ni, kitiŋ ki ye David
do na.” 43 Kinipaak ngbaan mək aaməi nan
bi ibaabaa la le Yesu aabər pu. 44 Bibaa mu
nan ban bi chuu u mpəən. Ubaa mu aa ŋa u
nibaa.

*Juu yaab aaninkpiib aah kaa gaa Yesu ki kii
pu na*

45 Uwumbər aatotoorninkpiib ni Farisii
yaab aah tun bitutum ke bi ti chuu ni Yesu
na, le bitutum ngbaan gir ni bi chee. Le bi
baa bi, “Ba ŋa naa chuu ni u?”

46 Le bi bui bi, “Unii ubaa aa kee len ke
waah len pu na.”

47 Le Farisii yaab na baa bi, “U ŋmann
ni mu la aa? 48 Timi Farisii yaab ni nimi
aaninkpiib ponn ni ubaa gaa u ki kii ii?

49 Kinipaak bi kaa nyi Uwumbɔr aakaal na
ma kan, tibɔbir bi bi pu la."
50 Nikodemus u nan buen Yesu chee kiny-
eek na, u mu nan ye Farisii yaab ponn ni
ubaa, le ki baa bi, 51 "Timi aakaal aah dii pu
na, ti ga ŋmaa bii unii kaa puen jin u tibɔr
ki bee waah tun pu na aa?"
52 Le Farisii yaab na baa u, "Aa mu nyan ni
Galilee aatiŋ ni la aa? Aa yaa karn Uwumbɔr
Aagbaŋ ni kan, aa ga bee ke Uwumbɔr
aabɔnabr ubaa aa nyan ni nima."
[53 Le bi mɔmɔk kun.

8

Upii u ŋa kidagook na

1 Yesu nan buen lijool libaa paab, bi yin
li ke Olif aasui aajool. 2 Le ki woln ki-
taak kichakpinaanyeek ni, le u gir buen
Uwumbɔr Aadichal ni. Le kinipaak kuun u
chee, le u kal ki tuk bi Uwumbɔr aabɔr. 3 Le
Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab
joo ni upii u bi pii u, u bi ŋani kidagook na,
le ki di u siin kinipaak ngbaan aanimbiin ni,
4 ki bui Yesu, "Umɔmɔkr, upii wee bi ŋani
kidagook, le bi pii u. 5 Moses aakaal len ke
unii yaa ŋa kina kan, bi yur u ŋitakpal ki ku
u, tɔ, aa len waabɔr kinye?" 6 Baah baa Yesu
kina na, bi nan bi tɔŋni u ke bi kan waataani
aan ki galn u. Le u boon ki joo uŋanbil ŋmee
kitiŋ.
7 Bi nan beenin baa u, le u yaar ki bui
bi, "Ni ponn ni u kaa kpa taani na kan, u
puen mee upii wee litakpal," 8 ki ki boon ki
joo uŋanbil ki ŋmee kitiŋ. 9 Baah ŋun u len
kina na, le bi mɔmɔk bolni ubaabaa; [ba pu?
baalandak galn bi]. U ye uninkpel na puen
boln siir, le bi mɔmɔk bolni ubaabaa, ki ti
cha upii ngbaan si Yesu aanimbiin ni. 10 Le
Yesu yaar ki baa u, "Upii, bi bi la chee? Ubaa
aa galn si ii?"
11 Le u bui u, "Ndindaan, ubaa aa galn mi."
Le Yesu bui u, "M mu aan galn si. Li cha,
ki taa ki tun titunwanbir."]

Yesu le ye dulnyaa ni aawiihn

12 Yesu nan ki len kinipaak ngbaan chee
ki bui bi, "Min le ye dulnyaa ni aawiihn ki
wolni binib aanimbil. Unii umɔk dii mi na
aan li bi mbɔmbɔon ni. U ga li kpa limɔfal,
ki ga li bi nwiihn ni."
13 Waah len kina na, le Farisii yaab bui u,
"Aa ji seeraa ki tii aabaa la. Saaseeraa aa ye
mbamɔn."
14 Le u bui bi, "M yaa ji seeraa ki tii mbaa
kan, maaseeraa ye mbamɔn; ba pu? m nyi
maah nyan ni nin chee na, ki nyi maah cha
nin chee na mu. Nimi le aa nyi maah nyan
ni nin chee na, kaa nyi maah cha nin chee
na mu. 15 Ni len maabɔr binibɔm aah len
tibɔr pu na la. Maa len unii ubaa aabɔr. 16 M
yaa len binib aabɔr kan, m len mbamɔn la;
ba pu? naa ye min baanja le len baabɔr, m
ni Uwumbɔr u tun ni mi na le len. 17 Nimi
aakaal ponn ni, ni ŋmee ke binib bilee yaa
ji seeraa ki len tibɔbaan kan, baaseeraa ye
mbamɔn la. 18 M ji seeraa ki tii mbaa la. Nte
u tun ni mi na mu ji seeraa ki tii mi."
19 Le bi baa u, "Aate bi la?"
Le u bui bi, "Naa nyi mi, kaa nyi Nte mu.
Ni yaa ba nyi mi kan, ni ba ga li nyi Nte mu."
20 Waah len kina na, u nan bi Uwumbɔr
Aadichal ni, baah tii Uwumbɔr ŋimombil
nin chee na. Le ubaa aa chuu u; ba pu?
waayoonn aa kee fuu.

Yesu aah sur Juu yaab pu na

21 Le u ki tuk bi, "M ga buen nibaa chee.
Ni ga ban mi, kaan kan mi, ki ga nan kpo; le
Uwumbɔr aan di cha pinn nimi. Maah cha
nin chee na, naan ŋmaa buen nima chee."
22 Le Juu yaab baa tɔb, "U ga ku ubaa la aa?
U len ke waah cha nin chee na, taan ŋmaa
buen nima chee."
23 Le u bui bi, "Ni nyan ni taab, le m ma
nyan ni paacham. Ni ye kitiŋ pu yaab la.
Maa ye kitiŋ pu yoo. 24 Nima le cha m tuk
nimi ke ni ga kpo, le Uwumbɔr aan di cha
pinn nimi; ba pu? ni yaa kaa gaa mi ki kii ke
m ye maah tuk nimi pu na kan, ni ga kpo, le
Uwumbɔr aan di cha pinn nimi."
25 Le bi baa u, "Aa ye ŋma?"
Le u bui bi, "Maah tuk nimi n-yoonn
mɔmɔk pu na, m ye kina la. 26 M ga ŋmaa
len tibɔr sakpenn ti ga bii nimi na. U tun ni
mi na ye ubamɔndaan la. Le m ŋun waah
len pu na, ki tuk dulnyaa ni aanib."
27 Yesu aah len kina na, baa bee ke u len
Ute Uwumbɔr aabɔr la. 28 Nima pu le u bui
bi, "Ni yaa nan yoor min Unibɔn Aabo kitiŋ
paacham kan, ni ga bee ke m ye maah ye u
na. Ni ga bee ke maa tun nibaa mbaa pu.
M len Nte Uwumbɔr aah tuk mi pu na la.
29 U tun ni mi na bi m chee la. Waa cha m bi
mbaa; ba pu? n-yoonn mɔmɔk m tun lituln
li piir usui na la."
30 Yesu aah len kina na, le binib pam gaa
u ki kii.

Titunwanbir aah chuu binib tinaagbiir pu na

31 Le u tuk Juu yaab bi gaa u ki kii
na, “Ni yaa beenin joo maaməbon kan, ni
sil ye maadidiliib la. 32 Le ni ga li beer
tibəbaməɲn. Tibəbaməɲn tee le ga nya
nimi tinaagbiir ni.”
33 Le bi bui u, “Ti ye Abraham aayaabitiib
la. Ubaa aa kee chuu timi tinaagbiir. Ba ŋa
aa bui ke ti ga nya tinaagbiir ni?”
34 Le u bui bi, “M tuk nimi mbaməɲ la, unii
uməɲk tun titunwanbir na kan, u ye titun-
wanbir aanaagbiija la. 35 Unaagbiija aan li
bi udindaan do n-yoonn məmək. Udin-
daan aajapəən ma ga li bi n-yoonn məmək.
36 Nima pu na, min Uwumbər Aajapəən yaa
nyan nimi tinaagbiir ni kan, ni ga sil nya
tinaagbiir ni. 37 M nyi ke ni ye Abraham
aayaabitiib, le ki tee ban ni ku mi. Ni yii
maaliin la. Nima le cha ni ban ni ku mi. 38 M
tuk nimi maah kan Nte Uwumbər chee pu
na la. Ni mu ŋani naah ŋun nite chee pu na
la.”
39 Le bi bui u, “Tite le ye Abraham.”
Le u bui bi, “Ni yaa ba ye Abraham
aabibaməm kan, ni ba ga tun waah nan tun
pu na. 40 M ŋun tibəbaməɲn Uwumbər chee,
le ki tuk nimi. Le ni ban ni ku mi. Abraham
aa nan ŋani kina. 41 Ni ŋani ke nite aah ŋani
pu na la.”
Le bi bui u, “Taa ye mbənbim. Tite ye
ubaa la. Uma le ye Uwumbər.”
42 Le u bui bi, “Nite yaa ba sil ye Uwumbər
kan, ni ba ga li gee mi; ba pu? m nyan
ni u chee le ki dan do. Maa dan mbaa pu.
Uma le tun ni mi. 43 Ba ŋa naa bee maah len
pu na aatataa? Ni ye ke naa gee ke ni ŋun
maaliin la. 44 Kinimbəŋ aabim le ye nimi,
kima le ye nite. Le ni ban ni li ŋani kaah
gee pu na. Dulnyaa aah nan piin buyoonn
ki nan saa dandana na, ki ye unikur la. Kaa
len ibaməɲ. Mbaməɲ aa bi ki ni. Ki yaa
len inyaməɲ kan, ki len tibər ti bi ki ni na
la. Ki ye unyaməɲdaan la. Kima le naan
inyaməɲ. 45 M ma len ibaməɲ la. Nima le
cha naa pak maaliin. 46 Ni ponn ni, ŋma ga
ŋmaa mək maatunwanbir? M len ibaməɲ
la. Ba ŋa naa pak maah len pu na? 47 Unii
uməɲk ye Uwumbər yoo na kan, uma le ŋun
waaliin. Nimi le aa ŋun waaliin. Ba pu? Naa
ye waanib. Nima le cha naa ŋun waaliin.”

Unii umək kii Yesu aabər na aan kpo

48 Le bi bui u, “Taah len ke aa ye Samaria
aatiŋ aanii ki kpa kinimbəŋ na, ti len
mbaməɲ la.”
49 Le u bui bi, “Maa kpa kinimbəŋ. M nyuŋ
Nte Uwumbər la. Le ni sii mi. 50 Min le aa
nyuŋni mbaa; Uwumbər le nyuŋni mi. Uma
le ga ji binib tibər. 51 M tuk nimi mbaməɲ la,
unii yaa joo maaliin kan, waan kpo.”
52 Le bi bui u, “Dandana wee ti bee ke aa
kpa kinimbəŋ la. Tiyaaja Abraham nan kpo.
Uwumbər aabənabtiib mu nan kpo, le aa
len ke unii yaa joo saaliin kan, waan kpo.
53 Aa jer tiyaaja Abraham la aa? U nan kpo.
Uwumbər aabənabtiib mu nan kpo. Aa len
ke aa ye ŋma?”
54 Le u bui bi, “M yaa nyuŋni mbaa kan,
ni ye fam la; Nte le nyuŋni mi. Uma le ni
len ke u ye nimi Aawumbər. 55 Le naa nyi
u. Min le nyi u. M yaa len ke maa nyi u
kan, m ga li ye unyaməɲdaan la, ke naah
ye binyaməɲdam pu na. M sil nyi u, ki joo
waaliin. 56 Niyaaja Abraham nan məəni; ba
pu? u ga nan kan buyoonn m ga dan na.
Waah sil kan n-yoonn mue na, nima le u
nan kpa mpopiin.”
57 Le bi baa u, “Saa ye ŋibin piiŋmu aanii,
ki bui ke aa nyi Abraham aa?”
58 Le u bui bi, “M tuk nimi mbaməɲ la,
baah kaa nan kee ma Abraham buyoonn na,
m nan bi.”
59 Le bi yoor ŋitakpal bi ti mae u. Le u miln
ki nyan Uwumbər Aadichal ni.

9

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na

1 Waah chuun cha na, le u kan ujoon ubaa.
Baah ma u na, u nan ye ujoon la. 2 Le Yesu
aadidiliib baa u, “Uməməkr, uja ngbaan le
tun titunwanbir, aan ute ni una le tun, aan
bi ma u ujoon.”
3 Le Yesu bui bi, “Naa ye uja ngbaan
aatunwanbir pu, ki mu aa ye ute, bee una
aatunwanbir pu. U ye ujoon aan binib kan
Uwumbər aah ga tun lijinjiir aatuln pu ki
tii u na. 4 Ni ŋan ke ti tun Uwumbər u tun
ni mi na aatuln nwiihn aah laa bi pu na;
mbəmbəən choo, le ubaa aan ki ŋmaa tun.
5 Maah laa bi dulnyaa ni na, m ye dulnyaa ni
aawiihn ki wolni binib aanimbil la.”
6 Waah len kina ki ti doo na, le u tii
timəətan lii kitiŋ, ki di uŋaal lee, le ni ŋa
titan, le ki di pəl ujoon ngbaan aanimbil, 7 ki
bui u, “Li cha ki ti finn aanimbil nnyunbun

mu bi yin mu ke Siloam na ni." Siloam
aatataa le ye ke "Bi tun u." Le ujoon ngbaan
buen ti finn unimbil, le unimbil likr, le u gir
ni.
8 Le udoyaab, ni binib bi nyi ke u ye
uwanmeer na baa tɔb, "Naa ye uja wee le
nan ka ki mee na aa?"
9 Bibaa bui ke u ye. Biken mu bui ke bi
naahn la, waa ye.
Le uma ubaa bui ke u ye.
10 Le bi baa u, "Aa ŋa kinye aan ki likr?"
11 Le u bui bi, "Uja u bi yin u ke Yesu na,
uma le nan di titan pɔl nnimbil, le ki bui mi
ke m li cha Siloam aanyunbun ni ki ti finn
nnimbil. Le m buen ti finn, le nnimbil likr."
12 Le bi baa u, "U bi la chee?"
Le u bui bi, "Maa nyi."

Farisii yaab baa u waah ŋa pu aan ki likr na

13 Le bi di u buen Farisii yaab chee.
14 Bundaln Yesu ŋa titan ki likr unimbil na
nan ye Juu yaab aakpaakool daal la. 15 Le
Farisii yaab baa uja u nan ye ujoon na, "Aa
ŋa kinye aan ki ti likr?" Le u bui bi, "U di
titan le pɔl nnimbil, le m finn, le nnimbil
likr."
16 Le Farisii yaab bibaa bui ke, "Uja ngbaan
aa joo likpaakool daal aakaal, nima le mɔk
ke waa nyan ni Uwumbɔr chee."
Le biken mu bui ke, "Unii yaa ye utun-
wanbirdaan kan, u ga ŋa kinye ki tun lijin-
jiir aatuln ke waah tun pu na?" Le bi mɔmɔk
aamɔi nan bi ibaabaa.
17 Le bi ki baa uja u nan ye ujoon na,
"Waah likr aanimbil na, aa len waabɔr
kinye?"
Le u bui bi, "U ye Uwumbɔr aabɔnabr la."
18 Le baa pak ke u nan ye ujoon le ki likr.
Le bi yin ni ute ni una, 19 ki nan baa bi,
"Nijapɔɔn le na aa? Naah ma u na, u ye
ujoon la aa? tɔ, u ŋa kinye ki likr dandana
wee?"
20 Le ute ni una bui bi, "Ti nyi ke tijapɔɔn
ye. Taah nan ma u na, u ye ujoon la. 21 Ti
mu aa nyi waah ŋa pu ki likr dandana wee
na, ki mu aa nyi udaan u likr unimbil na.
U mu aa ki ye ubo. Baa u man. U ga tuk
nimi waabɔr." 22 Budabu cha bi len kina na
le ye ke bi san Juu yaab aaninkpiib ijawaan;
ba pu? Juu yaab aaninkpiib nan puun len
ke unii yaa bui ke Yesu le ye Kristo u ga gaa
binib lii na kan, bi ga nyan udaan mmeen
aadiik ni. 23 Nima le ute ni una bui ke, "Waa
ki ye ubo. Baa u man."
24 Le Farisii yaab ki yin uja u nan ye ujoon
na, le ki nan bui u, "Nyuŋ Uwumbɔr. Ti nyi
ke uja ngbaan le ye titunwanbirdaan."
25 Le u bui bi, "Maan ŋmaa bee ke u ye
titunwanbirdaan, bee waa ye. Maah nyi ni
na le ye ke m nan ye ujoon la. Dandana wee
nnimbil likr a."
26 Le bi baa u, "U ŋa kinye aan ki likr
aanimbil?"
27 Le u bui bi, "Dandana wee le m tuk nimi.
Le naa gee ke ni ŋun. Ba pu ni ban ke m ki
gir tuk nimi? Ni mu ban ke ni ŋa waadidiliib
la aa?"
28 Waah len kina na, le bi sii u, ki bui u,
"Aa ye waadidiir la. Tima kan, ti ye Moses
aadidiliib la. 29 Ti nyi ke Uwumbɔr nan len
Moses chee tibɔr. Uja ngbaan ma kan, taa
nyi waah nyan nin chee na."
30 Le u bui bi, "U likr nnimbil la. Le naa
nyi waah nyan nin chee na. Ni gar mi pam.
31 Ti nyi ke Uwumbɔr aan ŋun titunwanbir-
dam aameen. Unii yaa dii Uwumbɔr ki ŋa
Uwumbɔr aageehn kan, uma le Uwumbɔr
ga ŋun waameen. 32 Dulnyaa aah piin ki nan
saa din na, baa kee ŋun ke unii likr unii u bi
ma u ijoon ni na aanimbil. 33 Uja ngbaan yaa
kaa nyan ni Uwumbɔr chee kan, waa ba ga
ŋmaa ŋa nibaa."
34 Le bi bui u, "Bi ma si aa ye titunwanbir-
daan la. Aa ye ŋma ki mɔk timi?" le ki jenn
nyan u mmeen aadiik ni.

Yesu aah wolni binib aanimbil pu na

35 Yesu nan ŋun ke bi nyan u. Le u ti kan
u, le ki baa u, "Aa gaa Uwumbɔr Aajapɔɔn
ki kii ii?"
36 Le u baa u, "Ndindaan, ŋma ye
Uwumbɔr Aajapɔɔn? Tuk mi aan m gaa
u ki kii."
37 Le Yesu bui u, "Aa waa u. Uma le len aa
chee tibɔr na."
38 Le u bui u, "Ndindaan, m gaa si ki kii,"
le ki gbaan unimbiin ni, ki pak u.
39 Le Yesu bui ke, "M dan dulnyaa wee
ni, m nan ji binib tibɔr, ki woln binib bi
aanimbil aa woln na aanimbil, ki jɔb binib
bi aanimbil woln na aanimbil."
40 Le Farisii yaab bi bi u chee na ŋun waah
len pu na, le ki baa u, "Ti mu aanimbil aa
woln aa?"
41 Le u bui bi, "Ninimbil yaa kaa ba woln
kan, naa ba ga li kpa ngalm. Le ni len ke
ninimbil woln, nima pu le ni kpa ngalm."

10

Ipiih aabɔkpuŋ aayataŋakl

1 “M tuk nimi mbamən la, unii u loon ki
koo ipiih aabɔkpuŋ ni, kaa dii mbisaməb
na, u ye unaayuk la, ki ga peel ipiih mpəən.
2 Unii u dii mbisaməb koo ni na, uma le ye
upihdaan. 3 Unii u kii mbisaməb na ga piir
tii u. Le ipiih ŋun waaneel. U yin uma
ubaa aapiih aayimbil, le i nyan ni. 4 U yaa
nyan waapiih məmək kan, le u loln nsan, le
i paa u pu? ba pu? i nyi waaneel. 5 Yaan dii
uniyayan. I ga san u chee; ba pu? yaa nyi
waaneel.”
6 Yesu ŋak bi liyataŋakl ngbaan, le baa bee
laatataa.

Yesu aah ye upihdaanyaan pu na

7 Baah kaa bee liyataŋakl ngbaan aatataa
na, le u ki bui bi, “M tuk nimi mbamən
la, min le ye ipiih aabɔkpuŋ aabisaməb.
8 Binib bimək puen mi ki dan na, bi nan
ye binaayukb la, ki nan ban bi peel ipiih
mpəən. Ipiih aa nan pel baaneel. 9 Min le
ye Uwumbər aanaan ni aabisaməb. Unii yaa
dii mi ki koo ni kan, u ga ŋmar, ki ga koo
ki nya ki gir koo, ki ga kan timosoon la.*
10 Unaayuk yaa dan kan, u ban ke u su ipiih,
ki ku i, ki bii i la. M dan m nan tii binib
limɔfal li kaa kpa ndoon na la.
11 “Min le ye upihdaanyaan na. Upih-
daanyaan ga ŋmaa kpo waapiih pu. 12 Unii
u kpaa ipiih ŋimombil pu, kaa ye upihdaan
na, u yaa kan lisapol choo kan, u ga san cha
i. Lisapol ga chur i, ki cha i yaa. 13 U kpaa
ipiih ŋimombil pu la. Utafal aa bi i ni. Nima
le cha u san cha i. 14 Min le ye upihdaanyaan
na, ki nyi maapiih. Le maapiih mu nyi mi,
15 ke Nte Uwumbər aah nyi mi pu na, kina
le m mu nyi u. Le m ga kpo maapiih pu;
ba pu? m ye upihdaanyaan na la. 16 M kpa
ipiih iken i kaa ye kibɔkpuŋ kee ponn ni
aapiih na. M ga li joo ni i mu. Le i ga ŋun
maaneel. I məmək ga ŋa ipihbaan la, ki ga
li kpa upihdaan ubaa la.
17 “M ga di maamɔfal bil maanib pu, ki ga
fikr nkun ni. Nima le cha Nte Uwumbər gee
mi. 18 Ubaa aan nyan maamɔfal m chee. M
ga di li bil maageehn pu la. M kpa mpəən ke
m di li bil, ki kpa mpəən ke m ki yoor li. Nte
Uwumbər le tuk mi ke m ŋa kina.”
19 Yesu aah len kina ki ti doo na, le Juu
yaab aaməi bi ibaabaa. 20 Bi ponn ni pam nan
bui ke, “Tiyayaar le joo u. U waar la. Ba ŋa
ni pel waah len pu na?”
21 Le biken mu len ke waah len pu na, naa
ye unii u tiyayaar joo u na aaliin, ke unii
u tiyayaar joo u na aan ŋmaa likr bijoom
aanimbil.

Juu yaab aah yii Yesu pu na

22 N-yoonn ngbaan le Juu yaab ji njim
Jerusalem ponn ni, ki teer baah nan
toor Uwumbər Aadichal buyoonn na. Ni
nan ye kakab aayoonn la. 23 Le Yesu
nan bi chuun Solomonn aakaakpaak ki bi
Uwumbər Aadichal ni na ni. 24 Le Juu yaab
kuun ki si gob u, le ki baa u, “Aa ga cha ti li
joo beeni ni yunn aa? Aa yaa ye Kristo u ga
gaa timi lii na kan, tuk timi mbamən.”
25 Le u bui bi, “M nan tuk nimi, le naa pak
maah len pu na. M tun lituln Nte Uwumbər
aayimbil pu. Lituln ngbaan le mək maah ye
udaan u na. 26 Nimi, naa ye maanib. Nima
le cha naa pak maah len pu na. 27 Maanib
ŋun maaneel, le m nyi bi, le bi dii mi. 28 M tii
maanib limɔfal li kaa kpa ndoon na. Baan
kpo, ubaa mu aan ŋmaa nyan bi ŋŋaal ni.
29 Nte Uwumbər u di bi tii mi na aapəən
jer mpəən məmək. Ubaa aan ŋmaa nyan
bi uma Uwumbər aaŋaal ni. 30 M ni Nte
Uwumbər ye unibaan la.”
31 Waah len kina na, le Juu yaab ki yoor
ŋitakpal bi ti mae u. 32 Le u bui bi, “M
tun litunyaan pam Nte Uwumbər aapəən
pu ninimbil ni. Lilatuln pu ni ban ni mae
mi ŋitakpal?”
33 Le Juu yaab bui u, “Naa ye litunyaan
pu le cha ti ban ti mae si ŋitakpal. Aa sii
Uwumbər la. Aa po ye unibən, le ki len ke
aa ye Uwumbər la.”
34 Le u bui bi, “Ni ŋmee nimi aakaal ponn
ni ke Uwumbər len ke, ‘Ni ye maabim la.’
Ubaa aan ŋmaa ŋa Uwumbər aaliin yəli.
35 Waah di waaliin ŋa binib bi aaŋaal ni na, u
bui ke bi ye waabim. 36 M ma kan, Uwumbər
nyan mi ki tun ni mi dulnyaa wee ni, le
maah len ke m ye Ujapəən na, ni bui ke m sii
u uu? 37 M yaa kaa tun Nte Uwumbər aatuln
kan, ni taa pak maah len pu na. 38 Ni yaa
kaa pak maah len pu na kan, ni gaa mi ki
kii Uwumbər aatuln li m tun na pu, aan ki

* 10:9 : Naatataa le ye ke binib bi dii Yesu na kan lifuur ni limɔfal aajikaar.

bee mbaməm ke Nte Uwumbər bi m ni, m
mu bi u ni."
39 Waah len kina na, le bi ki ban bi chuu u
mpəən, le u miln bi chee.
40 Le u ki puur Jəədann aaməədapuul, le ki
ti fuu nin chee Jənn nan muin binib nnyun
ni njan na, ki nan bi nima. 41 Le kinipaak
dan u chee, ki nan bui ke, "Jənn aa nan tun
lijinjiir aatuln; tə, u mu aah len uja wee
aabər ti na məmək gbii." 42 Le binib gaa u
ki kii nima chee, ki wiir.

11

Lasarus aah nan kpo pu na

1 Tə, uja ubaa nan bi, le ki bun, bi nan yin
u ke Lasarus. U ni uninkpatiib Mari ni Mata
nan bi kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Betani.
2 Mari ngbaan le ye upii u nan di tulalee kpir
Tidindaan aataa pu, ki di waayikpir per na.
Uma le aaninja Lasarus nan bun. 3 Waah
bun na, le uninkpatiib tun unii u ti tuk Yesu,
"Tidindaan, unii u aa gee u na bun."
4 Yesu aah ŋun kina na, le u bui ke, "Iween
ngbaan aadoon aan li ye nkun. Yaadoon le
ga cha binib nyuŋ Uwumbər aan ki nyuŋ
min Ujapəən mu."
5 Tə, Yesu nan gee Mata, ni unaal, ni
Lasarus. 6 Waah ŋun ke u bun na, le u gaar
waah bi nin chee na iwiin ilee. 7 Iwiin ilee
ngbaan aah jer na, le u bui waadidiliib, "Cha
ti ki gir buen Judea aatiŋ ni man."
8 Le waadidiliib baa u, "Uməməkr, naa ye
dandana le Juu yaab ban bi mae si ŋitakpal
nima aa? Le aa ki ban aa gir buen nima aa?"
9 Le u baa bi, "Nwiin mubaa aa ye tikur
kipiik ni tilee ee? Unii yaa chuun nwiin
pu kan, waan gbeer ki lir; ba pu? dulnyaa
ni aawiihn le cha u waa. 10 Unii mu yaa
chuun kinyeek kan, u ga gbeer ki lir; ba pu?
nwiihn aa ki bi u chee." 11 Yesu aah len kina
ki ti doo na, le u ki len ke, "Tijə Lasarus də
geen. M cha m ti finn u la."
12 Le waadidiliib bui u, "Tidindaan, u yaa
geen le kan, u ga pəək."
13 Yesu mu aah len pu na le ye ke u kpo
a. Waadidiliib ma nyi ke waah len pu na le
ye ke u də geen ngeenbaməm la. 14 Nima le
Yesu nin tuk bi chob chob, "Lasarus kpo a.
15 Ni ŋa mi mpopiin maah kaa nan bi u chee
aan u kpo na; ba pu? nima le ga cha ni moo
gaa mi ki kii. Cha ti li cha u chee man."
16 Le waadidiliib ponn ni ubaa, u bi yin u
ke Tomas ki ki yin u ke Kijaan* na le bui
biken, "Cha ti mu dii u man, bi yaa ti ku u
kan, ti mu kpo u chee."

U fikr binib nkun ni na le ye Yesu

17 Le bi buen. Yesu aah ti fuu Betani aatiŋ
ni na, le bi bui u, "Taah sub Lasarus na, iwiin
inaa le na." 18 Jerusalem ni Betani aa daa
təb, naa pii mal bilee. 19 Juu yaab pam le nan
nyan nima, ki dan Mata ni Mari chee, bi nan
səŋ bisui, bininja aah kpo pu na.
20 Le Mata ŋun ke Yesu choo, le u tooh u
nsan ni. Mari ma beenin ka kidiik ni. 21 Le
Mata ti bui Yesu, "Ndindaan, aa yaa ba bi
do kan, nninja aa ba ga kpo. 22 Dandana wee
mu, m nyi ke aa yaa mee Uwumbər tiwan
nimək pu na kan, u ga tii si."
23 Le Yesu bui u, "Aaninja ga fikr nkun ni."
24 Le Mata bui u, "M nyi ke u ga nan fikr
nkun ni, kookoo aataadaal, bundaln binib
məmək ga fikr nkun ni na."
25 Le Yesu bui u, "U fikr binib nkun ni, ki
tii bi liməfal na le ye min. Unii umək gaa mi
ki kii na, u yaa kpo kan, u ga li kpa liməfal.
26 Unii umək bi ki gaa mi ki kii na, waan kpo.
Aa pak maah len pu na aa?"
27 Le u kii ke, "Een, Ndindaan, m pak ke aa
ye Uwumbər Aajapəən. Aa ye Kristo† u bi
nan len ke u ga dan dulnyaa ni na."

Yesu aah wii pu na

28 Mata aah len kina na, le u buen ti loon
yin unaal Mari, le ki bui u, "Uməməkr fuu
ni, ki yin si."
29 Mari aah ŋun kina na, le u kpaan fii
mala, ki buen u chee; 30 Yesu aa nan kee fuu
ni kitiŋ ni, u nan laa bi nsan ni, Mata aah
tooh u nin chee na. 31 Juu yaab bi nan bi
lidichal ni Mari chee ke bi səŋ usui na aah
kan ke u kpaan fii nyan lipaal na, le bi mu
fii paan u pu. Bi nan nyi ke u cha likaakul
chee le u ti wii.
32 Le u ti fuu Yesu aah bi nin chee na.
Waah kan u na, le u gbaan unimbiin ni,
ki bui u, "Ndindaan, aa yaa ba bi do kan,
nninja aa ba ga kpo."
33 Le Yesu kan ke u bi wii. Juu yaab bi mu
dii u na, mu bi wii. Le usui bii. Le u fuur
kaa lii u ponn ni, 34 le ki baa bi, "Ni sub u la
chee?"
Le bi bui u, "Ndindaan, dan nan lik."

* 11:16 : Kijaan: Baaliin ni, bi yin u ke Didimus la.
† 11:27 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na.

35 Le Yesu wii. 36 Le Juu yaab bui ke, “Lik
waah gee u sakpen pu na.”
37 Le bibaa mu bui ke, “Uja u likr ujoon
aanimbil na, waa ba ga ŋmaa cha Lasarus
taa kpo oo?”

Yesu aah fikr Lasarus nkun ni pu na

38 Le Yesu ki fuur kaa lii u ponn ni, le ki ti
fuu likaakul na chee. Ni nan ye kitakpadan-
daŋ aakaakul la. Le litakpal lek mbisaməb.
39 Le u bui bi, “Chuu lekr litakpal na man.”
Mata, u ye uja u kpo na aaninkpan na nan
bui u, “Ndindaan, waah kpo na, iwiin inaa
din. Naah saa pu na, u ga li nuŋ a.”
40 Le Yesu baa u, “Maa tuk si ke aa yaa
gaa mi ki kii kan, aa ga kan Uwumbər aah
kpa mpəən pu na aa?” 41 Waah len kina na,
le bi chuu lekr litakpal na. Le u waan lik
paacham ki bui ke, “Nte Uwumbər, maah
len aa chee pu na, aa ŋun la. Nima le m
dooni si. 42 M nyi ke n-yoonn məmək aa ŋun
maah len aa chee pu na. Kinipaak ki si do
na pu, le m len kina, ke bi pak ke sin le tun
ni mi.” 43 Waah len kina na, le u teen mpəən
pu, “Lasarus, nya ni.” 44 Le utekpiir ngbaan
fikr, ki nyan ni likaakul ni. Likekeln beenin
poo uŋaal, ni utaa, ni unimbil wəb. Le Yesu
bui bi, “Chuu poor likekeln ngbaan man, ki
cha u li cha.”

Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

45 Tə, Juu yaab bi dii Mari ki kan Yesu aah
tun lijinjiir aatuln ngbaan pu na, bi ponn ni
pam le nan gaa u ki kii. 46 Bi ponn ni bibaa
mu nan buen Farisii yaab chee ki ti tuk bi
waah ŋa pu na. 47 Farisii yaab aah ŋun kina
na, le bi ni Uwumbər aatotoorninkpiib yin
bibəjirb aaninkpiib, le bi kuun ni bi chee. Le
bi baa bi, “Ti ga ŋa kinye? Uja ngbaan tun
lijinjiir aatun pam. 48 Ti yaa cha u beenin
ŋani kina kan, binib məmək ga gaa u ki kii,
le Rom yaab ga dan nan bii timi aatiŋ, ki
kuln timi aatimbol aanib məmək.”
49 Bi yin bi ponn ni ubaa ke Kayafas; uma
le nan ye Uwumbər aatotoorninkpel libiln
ngbaan; le u bui biken, “Naa nyi nibaa, 50 kaa
nyi ke ni ŋan ke uja ubaa kpo binib məmək
pu, aan litimbol ngbaan məmək taa kuln.”
51 Waah len pu na, naa ye ubaa pu le u len. U
nan ye Uwumbər aatotoorninkpel le libiln
ngbaan. Nima pu na, Uwumbər Aafuur
Nyaan nan cha u len ke Yesu ga kpo litimbol
ngbaan aanib məmək pu. 52 Naa ye litimbol
ngbaan baanja pu le u ga kpo. U ga kpo ki
kuun Uwumbər aanib bi yaa ki bi ŋipepel
məmək ni na, ki kpaan bi ke bi ŋa unibaan.
53 Uwumbər aatotoorninkpel ngbaan aah
len kina na, liyaadaal ngbaan ki joo cha,
bi nan kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na.
54 Nima pu le Yesu aa nan ki chuun mpaan pu
Juu yaab aatiŋ ni. U nan nyan nima ki buen
kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Efraim, le u ni
waadidiliib ti bi nima. Kaa daa nteersakpiin
chee.
55 Tə, ni nan gur siib le Juu yaab ji njim
mu bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.‡ Njim
aawiin aa nan kee fuu, le kinipaak nyan it-
ingbaan ni ki buen Jerusalem, bi ti ŋa bibaa
chain. 56 Le bi ban Yesu. Baah si Uwumbər
Aadichal ni na, le bi baa təb, “Ni dak kinye?
U ga tee dan njim mue ni aan waan dan?”
57 Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni Farisii
yaab nan bui bi ke unii ubaa yaa nyi waah
bi nin chee na kan, u mək bi, aan bi buen ti
chuu u.

12

Upii ubaa aah nyuŋ Yesu pu na
(Matiu 26.6-13; Mak 14.3-9)

1 Tə, ni nan gur iwiin iloob le Juu yaab ji
Lakr-jer aajim ngbaan, le Yesu buen Betani
aatiŋ ni. Lasarus, u Yesu nan fikr u nkun
ni na, mu nan bi nima. 2 Le bi ŋa tijikaar
ti ŋan na nima tii Yesu. Mata nan yoor
tijikaar ngbaan siin bi. Lasarus nan ye binib
bi nan ji Yesu chee tijikaar na ponn ni ubaa.
3 Le Mari yoor tulalee u kpa kidaak sakpen
na kpalba ubaa, ki di ŋmir Yesu aataa, ki
di uyikpir per utaa. Tulalee ngbaan aah
nu mə na, waabaam gaa kidiik ni. Bi yin
tulalee ngbaan ke naad. 4 Le Yesu aadidiliib
ponn ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot, u
ga nan kooh Yesu na, baa ke, 5 “Ba ŋa baa
di tulalee ngbaan kooh ki kan ŋimombil ŋi
ŋeer iwiin ikui itaa aapal ki di tii bigiim?”
6 Judas aatafal aa nan bi bigiim ni. U nan ye
unaayuk la, ki nan ye unii u joo ŋimombil
aataakər na, ki su baah di ŋimombil ŋi ŋa li
ponn ni na. Nima le cha u len kina.
7 Le Yesu bui Judas, “Di cha Mari. U joo
tulalee wee u toor mi kiir maasub daal la.

‡ 11:55 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

8 Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn məmək.
Mma aan li bi ni chee n-yoonn məmək.”

Baah kpokl ke bi ga ku Lasarus pu na

9 Tə, Juu yaab pam nan ŋun ke Yesu bi
Betani aatiŋ ni, le ki choo u chee. Naa ye
Yesu baanja pu le bi dan. Bi nan ban bi kan
Lasarus, u Yesu nan fikr u nkun ni na mu.
10 Nima pu le Uwumbər aatotoorninkpiib
kpokl ke bi ga ku Lasarus mu; 11 ba pu? u
pu le Juu yaab pam gaa Yesu ki kii, kaa ki dii
bima Uwumbər aatotoorninkpiib.

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na
(Matiu 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)

12 Ki woln kitaak le kinipaak ki bi
Jerusalem ke bi ti ji njim na ŋun ke Yesu
choo. 13 Le bi yoor tibəkpafar ki ti tooh u
nsan ni, le ki tar, “Hosiana,* Uwumbər ŋa
tinyoor ŋa unii u choo waayimbil ni na
pu. Uwumbər ŋa tinyoor ŋa Israel yaab
Aabərkpaan pu.”†
14 Le Yesu kan ubonsal ki diŋ u pu ke
Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na ke,
15 “Sionn aatiŋ aanib, taa san ijawaan man.
Lik man, nimi Aabərkpaan choo
ki dik ubon u laa diin na pu.”
16 Kinipaak ngbaan aah tooh Yesu nsan
pu kina na, n-yoonn ngbaan le waadidiliib
aa bee naatataa. Uwumbər aah yoor Yesu
paacham na, n-yoonn ngbaan le bi teer ke
ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke bi ga ŋa u
kina, le ki teer kinipaak ngbaan aah nan ŋa
u pu na.
17 Kinipaak ki nan bi Yesu chee bundaln
u yin Lasarus ke u nyan likaakul ni ki fikr
u nkun ni na le nan mooni tibər ngbaan.
18 Le binib pam ŋun waah tun lijinjiir aatuln
ngbaan pu na. Nima le cha bi tooh u nsan
ni. 19 Farisii yaab aah kan kina na, le bi bui
təb, “Ni kan aa? Taa ki kpa tinyoor tibaa.
Dulnyaa ni aanib məmək dii uma la.”

Griik yaab bibaa aah ban Yesu pu na

20 Binib bi dan Jerusalem bi nan ji njim
ngbaan ki doon Uwumbər na, bi ponn ni
bibaa nan ye Griik yaab. 21 Le bi dan Filip
chee. Filip nan ye Betseda aatiŋ ki bi Galilee
aatiŋ ni na aanii la. Le bi bui u, “Uninkpel,
ti ban ti kan Yesu.”
22 Le Filip buen ti tuk Andru. Le bi məmək
bilee buen ti tuk Yesu. 23 Le u bui bi, “Buy-
oonn Uwumbər ga yoor min Unibən Aabo
paacham na fuu ni a. 24 M tuk nimi mbamən
la, bi yaa di lidibil libaa bun kan, li ga kpo le
ki nin ŋa tijikaar sakpen; bi yaa kaa di li bun
kan, laan kpo, ki mu aan ŋa tijikaar, li ga li
ye libil libaa la. 25 Unii umək gee waaməfal
ki jer min Yesu na, waaməfal ga bee yəli la.
Unii umək gee min ki jer waaməfal dulnyaa
wee ni na, u ga li kpa liməfal li kaa kpa
ndoon na, kaan bee yəli. 26 Unii yaa ban ke u
tun lituln tii mi kan, udaan li dii mi. Maah
bi nin chee na, maatutunn mu ga li bi nima.
Unii yaa tun lituln tii mi kan, Nte Uwumbər
ga nyuŋ udaan.”

Yesu aah len waakun aabər pu na

27 “Dandana, nsui bii sakpen a. M ga len
kinye? M ga len ke, ‘Nte, nyan mi falaa u
choo na ni ii?’ Maan len kina; ba pu? ŋitaa
ŋi pu m dan dulnyaa wee ni na le ye ke m ji
falaa ngbaan. 28 Nte, cha binib nyuŋ si.”

Waah len kina na, le nneel nyan ni
paacham ki len ke, “M cha bi nyuŋ mi, ki
ga ki cha bi nyuŋ mi.”
29 Kinipaak ki si u chee ki ŋun nneel
ngbaan pu na, bi ponn ni bibaa nan bui ke
utaal le gbenni, biken mu bui ke Uwumbər
aatuun le len u chee.
30 Le u bui bi, “Nneel ngbaan aa len m
chee min baanja pu la. Mu len ni mu pu la.
31 Dandana wee, Uwumbər ga ji dulnyaa wee
ni aanib tibər, ki ga jenn nyan kinimbəŋ ki
ye dulnyaa aanib aayidaan na, ki ŋa ki yəli.
32 Bi yaa yoor mi kitiŋ paacham kan, m ga
daa foor binib məmək dan mbaa chee.” 33 U
nan len kina ke bi bee waah ga kpo pu na.
34 Le kinipaak ngbaan bui u, “Ti ŋun
Uwumbər Aagbaŋ len ke Kristo u ga gaa
timi lii na ga li bi n-yoonn məmək. Aa ŋa
kinye ki len ke bi ga yoor Unibən Aabo kitiŋ
paacham? Ŋma ye Unibən Aabo ngbaan?”
35 Le u bui bi, “Min u ye nwiihn na, maan
ki li bi nikaasisik ni, ni yunn. Dii nwiihn mu
aah laa bi pu na man, aan mbəmbəən taa
pii nimi. Unii umək chuun mbəmbəən ni na
kan, waa nyi waah cha niwəb na. 36 Buyoonn
min u ye nwiihn na laa bi ni chee na, gaa mi
ki kii man, aan ki ŋa nwiihn ni aabim.”

Juu yaab aah kaa gaa Yesu ki kii pu na

Yesu aah len kina na, le u nyan nima ki
bər ke bi taa ki kan u. 37 U nan tun lijinjiir
aatun pam binimbil ni. Bi mu aa nan gaa

* 12:13 : Hosiana aatataa le ye ke “Gaa timi lii.” † 12:13 : Lik Ilahn 118.25, 26.

u ki kii. [38] Baa gaa u ki kii, aan ni gbiin
Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu
na ke,
"Uwumbər, ŋma pak taah len pu na?
Ŋma bee saah kpa mpəən pu na?"‡
[39] Aisaya aah len kina na, le baa ŋmaa gaa
Yesu ki kii; Aisaya mu ki len ke,
[40] "Uwumbər jəb binimbil ke bi taa li waa;
ki cha bitafal pəə, bi taa bee waaliin aatataa,
ki taa fenn dan uwəb ke u tii bi laafee."§
[41] Aisaya nan len kina; ba pu? u nan kan
Yesu aah nyuun sakpen pu na, le ki len
waabər.
[42] Tə, Juu yaab aaninkpiib pam nan gaa
Yesu ki kii; Farisii yaab pu, le baa len lipaal
ke bi gaa u ki kii. Bi yaa len ke bi gaa u
ki kii kan, Farisii yaab ngbaan ga nyan bi
mmeen aadiik ni. [43] Nima le mək ke Juu yaab
aaninkpiib ngbaan gee binib aapak ki jer
Uwumbər yaan.

Tibər aajim aah ga li bi pu na

[44] Le Yesu teen ke, "Unii umək gaa mi ki
kii na kan, naa ye min baanja le u gaa ki kii,
u gaa u tun ni mi na mu ki kii. [45] Unii umək
kan mi na kan, u kan Uwumbər u tun ni mi
na mu. [46] M ye nwiihn le ki dan dulnyaa ni ke
m nan woln binib aanimbil, aan unii umək
gaa mi ki kii na kan, waan ki li bi mbəmbəən
ni. [47] Unii yaa ŋun maaliin, ki yaa kaa kii i
kan, maan ji u tibər; maa dan ke m nan ji
dulnyaa ni aanib tibər, m dan ke m gaa bi lii
la. [48] Unii umək yii mi, kaa gaa maaliin na
kan, tiwan nibaa bi ki ga mək ke waabər bii
a. Kookoo aataadaal kan, maaliin le ga mək
ke waabər bii, [49] ba pu? maa len mbaa pu.
Nte Uwumbər u tun ni mi na, uma le tuk mi
maah ga len pu na. [50] M bee ke unii umək kii
waaliin na ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon
na. Nima pu na, waah tuk mi pu na, m len
kina la."

13

Yesu aah finn waadidiliib aataa pu na

[1] Ni nan ye kitaak ki ga nan ji aan ki woln
Lakr-jer aajim* daal na. Le Yesu nyi ke ni
ŋeer u nya dulnyaa wee ni, ki buen Ute
Uwumbər chee. N-yoonn məmək u nan
gee waanib bi bi dulnyaa ni na. U gee bi
mbaməm ki ti saa ndoon.
[2] Le ni ŋeer bi ji kijook aajikaar. Le kin-
imbəŋ dan nan koo Judas Iskariot u ye Si-
monn aajapəən na aasui ni ke u kooh Yesu.
[3] Yesu nyi ke Ute Uwumbər tii u mpəən
məmək, ki nyi ke u nyan ni Uwumbər chee,
ki ga ki gir buen u chee la. [4] U ni waadidiliib
nan kal ke bi ji tijikaar, le u fii sil, ki chuu
peer waawanpeenkaan, ki di linaapuul buu
uchaŋ ni, [5] le ki ban nnyun ŋa lisambil ni,
ki piin ki bi finni waadidiliib aataa, ki joo
linaapuul li bi uchaŋ ni na per bitaa. [6] Waah
ti fuu Simonn Piita chee na le Simonn Piita
bui u, "Ndindaan, sin le tee labr finn ntaa
aa?"
[7] Le Yesu bui u, "Dandana, saa bee maah
ŋani pu na aatataa. N-yoonn choo le aa ga
nan bee."
[8] Le Piita bui u, "Saan finn ntaa daal-
baadaal."
Le Yesu bui u, "M yaa kaa finn aataa kan,
saan ki li ye maanii."
[9] Le Simonn Piita bui u, "Ndindaan, kina
kan, taa finn ntaa baanja. Finn ŋŋaal ni
n-yil mu."
[10] Le Yesu bui u, "Unii yaa fu nnyun kan,
waan ki li ban u finn uwon, see utaa baanja
le u ga finn; ba pu? uwon məmək bi chain.
Tə, nimi le bi chain; ni mu aa ye ni məmək."
[11] Yesu nyi ke udaan u ga kooh u na bi bi
ponn ni, nima le cha u len ke naa ye bi
məmək le bi chain.
[12] Waah finn bitaa ti doo, ki ki peen
waawanpeenkaan, ki gir kal waakakaa chee
na, le u baa bi, "Ni bee maah ŋa pu na
aatataa aa? [13] Ni yin mi ke Uməməkr, ki ki
yin mi ke Nidindaan. Ni len mbamən la; ba
pu? m ye kina la. [14] Tə, min u ye Nidindaan
ni nimi Aaməməkr na aah finn nitaa pu na,
ni ŋan ke ni mu li finni təb aataa kina. [15] M
mək nimi liməkl la, ke ni mu li ŋani təb ke
maah ŋa nimi pu na. [16] M tuk nimi mbamən
la, unaagbiija ubaa aa jer udindaan. Unii u
bi tun ni u na ubaa aa jer unii u tun u na.
[17] Ni yaa bee maah len pu na aatataa, ki yaa
ŋani kina kan, ni ga li kpa mpopiin.
[18] "Maa len ni məmək pu. M nyi maah
nyan bi na aasui ni aah bi pu na, ki nyan
nimi ke ni gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len
pu na ke, 'M ni unii u kpaan ni ji lisambil ni
na, uma le fii sil m pu.'† [19] M tuk nimi tiwan

‡ 12:38 : Lik Aisaya 53.1. § 12:40 : Lik Aisaya 6.10. * 13:1 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27. † 13:18 : Lik Ilahn 41.9.

ni kaa kee ŋa na aabɔr dandana, ke ni yaa
nan ŋa kan, ni ga pak ke m ye maah ye u na.
20 M tuk nimi mbamɔn la, unii yaa gaa maah
ga tun unii u na, u gaa mi le na. Unii yaa
gaa mi kan, u gaa Uwumbɔr u tun ni mi na
le na."

Yesu aah tuk bi ke bi ponn ni ubaa ga kooh u pu na
(Matiu 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

21 Yesu aah len kina na, le usui bii sakpen.
Le u bui bi, "M tuk nimi mbamɔn la, ni ponn
ni ubaa ga kooh mi."
22 Le waadidiliib lik tɔb, kaa bee waah len
u na. 23 Waadidiliib ponn ni ubaa, u Yesu gee
u na nan ka gbɔk u ki ji tijikaar. 24 Le Simonn
Piita di uŋaal mɔk u ke u baa Yesu ke u len
ŋma.
25 Le udidiir ngbaan foor duun Yesu ki baa
u, "Ndindaan, ŋma ye?"
26 Le Yesu bui u, "M yaa war bisaa, ki
di ŋa tikpin ni, ki di tii u na kan, uma le
na." Waah len kina na, le u war bisaa ki
di ŋa tikpin ni, ki di tii Judas, u ye Simonn
Iskariot aajapɔɔn na. 27 Judas aah gaa bisaa
ngbaan na, le kinimbɔŋ koo usui ni. Le Yesu
bui u, "Saah ga ŋa pu na kan, ŋa mala."
28 Binib bi nan bi ji tijikaar na ponn ni ubaa
aa nyi ŋitaa ŋi pu Yesu tuk u kina na. 29 Judas
le joo ŋimombil aataakɔr. Nima pu le bibaa
dak ke Yesu tuk u ke u buen ti daa baah
ban ŋjim aajikaar ti na la. Le biken mu
dak ke Yesu tuk u ke u buen ti tii bigiim le
ŋimombil.
30 Judas aah gaa bisaa ngbaan na, libuul
ngbaan ni le u nyan kidiik ni. Ni nan ye
kinyeek la.

Yesu aah tii bi nkaal pɔɔn pu na

31 Judas aah nyan na, le Yesu bui bi, "Dan-
dana, Uwumbɔr ga nyuŋ min Unibɔn Aabo.
M pu, le binib ga nyuŋ Uwumbɔr. 32 Bi yaa
nyuŋ Uwumbɔr m pu kan, Uwumbɔr mu ga
nyuŋ mi ubaa chee. U ga nyuŋ mi dandana
wee la. 33 Maabim, m ga li bi ni chee ni yunn
siib la. Ni ga li ban mi. Maah nan tuk Juu
yaab pu na, kina le m ki tuk ni mu dandana,
ke naan ŋmaa buen maah cha nin chee na.
34 M tii nimi nkaal pɔɔn la, ke ni li gee tɔb.
Maah gee nimi pu na, ni mu li gee tɔb kina.
35 Ni yaa gee tɔb kan, nima le ga cha binib
mɔmɔk bee ke ni ye maadidiliib."

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Matiu 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)

36 Le Simonn Piita baa u, "Ndindaan, aa ga
buen la chee?"
Le Yesu bui u, "Maah cha nin chee na,
saan ŋmaa dii mi dandana. N-yoonn choo,
le aa ga nan buen."
37 Le Piita baa u, "Ndindaan, ba pu maan
ŋmaa dii si dandana? M ga ŋmaa kpo aa
pu."
38 Le Yesu baa u, "Aa ga sil ŋmaa kpo m
pu uu? M tuk si mbamɔn la, aa ga len nfum
mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin wii."

14

*Yesu le ye nsan mu cha Uwumb*ɔr chee na

1 "Ni taa cha ilandak li muk nimi. Ni gaa
Uwumbɔr ki kii man, ki gaa m mu ki kii
man. 2 Tidir wiir Nte Uwumbɔr do. Ti yaa
kaa ba wiir kan, m ba ga tuk nimi. M cha m
ti toor nkookoo yaan ki kiir nimi la. 3 M yaa
buen ti toor nkookoo yaan ki kiir nimi kan,
m ga gir ni, ki nan yoor nimi buen mbaa
chee, ni ti li bi maah ga li bi nin chee na.
4 Ni nyi maah cha nin chee na aasan."
5 Le Tomas bui u, "Ndindaan, taa nyi saah
cha nin chee na. Ti ga ŋa kinye ki li nyi nsan
mu cha nima na?"
6 Le Yesu bui u, "Min le ye nsan ngbaan,
ni mbamɔn, ni limɔfal. Ubaa aan dan Nte
Uwumbɔr chee, see u dii mi. 7 Ni yaa ba nyi
mi kan, ni ba ga li nyi Nte Uwumbɔr mu.
Dandana ni nyi u, ki kan u."
8 Le Filip bui u, "Ndindaan, mɔk timi Aate.
Nima le tinimbil ga gbiin."
9 Le Yesu baa u, "Filip, m bi ni chee ni
yunn kina, le saa bee mi ii? Unii umɔk kan
mi na, u kan Nte Uwumbɔr mu le na. Ba pu
aa bui mi ke m mɔk nimi Nte? 10 M bi Nte
Uwumbɔr ni, Nte Uwumbɔr mu bi m ni. Saa
pak kina aa? Maah tuk nimi iliin i na, maa
len mbaa pu. Nte Uwumbɔr u bi m ni na le
cha m tun waatuln.
11 "Ni li pak ke m bi Nte Uwumbɔr ni, Nte
Uwumbɔr mu bi m ni. Ni yaa kaa pak maah
len pu na kan, gaa mi ki kii lituln ngbaan
pu man. 12 M tuk nimi mbamɔn la, unii
umɔk gaa mi ki kii na kan, u ga tun lituln
ke maah tun pu na. U mu ga tun lituln
li jer lituln ngbaan na; ba pu? m cha Nte
Uwumbɔr chee la. 13 Ni yaa mee Uwumbɔr
tiwan nimɔk maayimbil pu na kan, m ga
ŋa naah ban pu na tii nimi, aan binib nyuŋ
Uwumbɔr, min Ujapɔɔn pu. 14 Ni yaa mee mi
tiwan maayimbil pu kan, m ga ŋa naah ban
pu na tii nimi."

Uwumbər Aafuur Nyaan aah ga fuu ni pu na
15 "Ni yaa gee mi kan, ni ga kii maaməb,
16 le m ga mee Nte Uwumbər, le u ga tii nimi
Uteter uken, u li bi ni chee n-yoonn məmək.
17 Uma le ye Uwumbər Aafuur Nyaan mu ye
mbaməm na. Dulnyaa aanib aa ŋmaa gaa
mu; ba pu? baa waa mu, ki mu aa nyi mu.
Nimi le nyi mu; ba pu? mu bi ni chee, ki ga
li bi ni ni.
18 "Maan di nimi lii nibaa. M ga gir ni ni
chee. 19 Ni gur siib le dulnyaa aanib aan ki
kan mi. Nimi le ga kan mi. Maah kpa liməfal
na, nima pu le ni mu ga li kpa liməfal.
20 Liyaadaal ngbaan le ni ga bee ke m bi Nte
Uwumbər ni, le ni mu bi m ni, le m mu bi ni
ni.
21 "Unii umək nyi maakaal ki kii mu na,
uma le gee mi. Unii yaa gee mi kan, Nte
Uwumbər ga li gee udaan ngbaan. M mu ga
li gee u, ki ga di mbaa mək u."
22 Le Judas uken na, naa ye Judas Iskariot,
baa u, "Ndindaan, ba pu aa ga di aabaa mək
timi, kaan di mək dulnyaa ni aanib?"
23 Le Yesu bui u, "Unii yaa gee mi kan, u ga
kii maaliin, le Nte Uwumbər ga li gee u, le ti
ga dan u chee, ki ga li bi u chee. 24 Unii yaa
kaa gee mi kan, waan kii maaliin. Maah tuk
nimi iliin i na aa ye maaliin, i ye Uwumbər
u tun ni mi na aaliin la.
25 "Maah laa bi ni chee na, le m tuk nimi
tibər timina. 26 Nte Uwumbər ga tun ni
Uteter, maayimbil pu. Uteter ngbaan ye
Waafuur Nyaan la. Uma le ga mək nimi
tibər məmək aatataa, ki ga teer nimi maah
tuk nimi tibər timək na.
27 "M tii nimi nsuudoon la. Maah kpa
nsuudoon pu na, kina le m tii nimi. Dulnyaa
aawan aa ŋmaa tii nimi nsuudoon ke maah
tii nimi pu na. Ni taa cha ilandak li muk
nimi, ki taa san ijawaan man. 28 Ni ŋun m
len ke m ga buen ki ga ki gir ni, ni chee. Ni
yaa gee mi kan, ni ba ga li kpa mpopiin ke m
buen Nte Uwumbər chee; ba pu? Nte jer mi.
29 M tuk nimi tiwan ni kaa kee ŋa na aabər
dandana, ke ni yaa nan ŋa kan, ni gaa mi
ki kii. 30 Maan ki len ni chee tibər ni yunn;
ba pu? dulnyaa wee aayidaan kinimbəŋ le
choo. Ki mu aan ŋmaa ŋa mi nibaa. 31 M
ban ke dulnyaa ni aanib bee ke m gee Nte
Uwumbər, nima le m ŋani waah tuk mi pu
na məmək.
"Fiin, ti li cha man."

15

Yesu aah ye lisupuul bamənn pu na

1 "Min le ye ndaan aasubil aasupuul
bamənn na. Nte Uwumbər le ye ukpaal u lik
busub ngbaan na. 2 Ibon imək bi m pu kaa lu
ŋisubil na, u ga per i lii. Ibon imək lu ŋisubil
na, u ga toor i, i moo lu ŋisubil. 3 Maah tuk
nimi maaliin na, ima le toor nimi aabimbin.
4 Ni li kpaan m chee man, m mu kpaan ni
chee. Mbon yaa bi mubaa, kaa tuu busub
pu kan, mu aan ŋmaa lu ŋisubil. Kina le ni
mu yaa kaa kpaan m chee kan, naan ŋmaa
li ŋani tinyoor tii Uwumbər.
5 "Min le ye lisupuul ngbaan. Le ni ye
ibon. Unii umək kpaan m chee, m mu
kpaan u chee na, udaan ngbaan ŋani tiny-
oor sakpen tii mi; ni mu yaa kaa kpaan m
chee kan, naan ŋmaa ŋa nibaa. 6 Unii yaa
kaa kpaan m chee kan, u ga ŋa yəli ke mbon
mu kaa tuu busub pu na aah kuur pu na la.
Le Uwumbər ga mee u lii ke binib aah peei
ibokuun pu ki joo tuur mmii na. 7 Ni yaa
kpaan m chee, ki yaa joo maaliin nisui ni
kan, mee Uwumbər naah ban pu na man, le
u ga ŋa kina tii nimi. 8 Ni yaa ŋani tinyoor
sakpen tii Nte Uwumbər kan, nima le ga
nyuŋ u, ki ga mək ke ni sil ye maadidiliib.
9 Nte Uwumbər aah gee mi pu na, kina le m
mu gee nimi. Ni li beenin ye maah gee bi na.
10 M ŋani Nte Uwumbər aah tuk mi pu na, le
u beenin gee mi. Ni mu yaa ŋani maah tuk
nimi pu na kan, m mu ga li beenin gee nimi.
11 "M tuk nimi tibər timina ke ni li kpa
mpopiin ke maah kpa pu na. M ban ke ni
li kpa mpopiin mbaməm. 12 Maakaal le ye
ke ni li gee təb ke maah gee nimi pu na.
13 Unii yaa kpo ujətiib pu kan, ubaa aa ki
bi, ki kpa ngeehm ki ti jer kina. 14 Ni yaa
ŋani maah tuk nimi pu na kan, ni ye njətiib
la. 15 Maan ki yin nimi ke bitutum; m yin
nimi ke njətiib la. Ututunn aa nyi udindaan
aabər məmək; m tuk nimi tibər timək m
ŋun Nte Uwumbər chee na. 16 Nimi le aa
nyan mi. Min le nyan nimi, ki siin ke ni
li ŋani tinyoor ti ga li bi n-yoonn mu kaa
kpa ndoon na, ke ni yaa mee Nte Uwumbər
tiwan maayimbil pu kan, u ga tii nimi. 17 Ni
li gee təb. Maah tii nimi nkaal mu na le na."

Dulnyaa aanib aah ga li nan Yesu aanib pu na

18 "Dulnyaa aanib yaa nan nimi kan, ni li
nyi ke bi puen nan mi la, le ki nin nan ni mu.

[19] Ni yaa ba ye dulnyaa yaab kan, dulnyaa
yaab ba ga li gee nimi ke baah gee tɔb pu
na; ni mu aa ye dulnyaa yaab. M nyan nimi
dulnyaa ni aanib aakaasisik ni, nima le cha
dulnyaa yaab nan nimi. [20] Teer man maah
nan tuk nimi pu na ke, 'Unaagbiija ubaa
aa jer udindaan.' Bi yaa nan ŋa mi falaa
kan, bi ga ŋa ni mu falaa. Bi yaa nan kii
maaliin kan, bi ga kii nimi aaliin mu. [21] Baa
nyi Uwumbɔr u tun ni mi na. Nima le bi
ga ŋa nimi falaa m pu. [22] M yaa kaa ba dan
dulnyaa ni ki nan tuk bi maabɔr kan, baa
ba ga li kpa taani; naah bi pu na, bi kpa
taani; ba pu? maah tuk bi maabɔr na, baan
ki ŋmaa len ke baa nyi ti. [23] Unii yaa nan
mi kan, naa ye min baanja le u nan, u nan
Nte Uwumbɔr mu la. [24] M tun lijinjiir aatun
binimbil ni. Ubaa aa ki bi, ki ga ŋmaa tun
lijinjiir aatun kina. M yaa kaa ba tun lijinjiir
aatun ngbaan binimbil ni kan, baa ba ga li
kpa taani; naah bi pu na, bi kpa taani; ba
pu? bi kan maah tun pu na, ki nan m ni
Nte Uwumbɔr mɔk. [25] Bi nan timi kina ke ni
gbiin Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na ke, 'Bi
po nan mi fam la, naa ye ke m ŋa bi nibaa.'*
[26] "Tɔ, Uteter na ga fuu ni. Uma le ye Nte
Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu ye mbamɔn, ki
nyan ni Uwumbɔr chee na. Min le ga tun
ni mu ni chee. Muma le ga nan tuk nimi
maabɔr. [27] Ni mu ga tuk binib maabɔr; ba
pu? ni nan bi m chee, maah piin maatuln
buyoonn ki nan saa dandana na.

16

[1] "M tuk nimi binib aah ga nan ŋa nimi
falaa pu na, ke ni yaa nan ŋa kan, ni taa gir
puwɔb. [2] Bi ga nyan nimi mmeen aadir ni;
n-yoonn mbaa mu choo, unii yaa ku nimi
kan, u ga li dak ke u tun Uwumbɔr aatuln le
na. [3] Baa nyi Nte Uwumbɔr, kaa nyi m mu.
Nima le ga cha bi ŋa nimi kina. [4] M tuk nimi
baah ga ŋa nimi pu na, ke n-yaayoonn yaa
nan fuu ni kan, ni ga teer ke m nan tuk nimi
kina."

*Uwumb*ɔr Aafuur Nyaan aatuln

"Maah nan bi ni chee na, nima le cha maa
nan puen tuk nimi tibɔr tee. [5] Dandana, m
ga ki gir buen u tun ni mi na chee, le ni
ponn ni ubaa aa baa mi ke m cha la chee.
[6] Maah bui ke m ga buen cha nimi na, nima
pu le nisui bii sakpen. [7] M tuk nimi mbamɔn
la, m yaa buen kan, ni ŋan ki tii nimi; ba
pu? m yaa kaa buen kan, Uteter ngbaan
aan dan. M yaa buen kan, m ga tun ni u ni
chee. [8] U yaa fuu ni kan, u ga mɔk dulnyaa
ni aanib ke bi ye titunwanbirdam, ki ga mɔk
bi ke m ye uninyaan la, ki ga mɔk bi ke
Uwumbɔr ga ji bi tibɔr. [9] U ga mɔk bi ke bi
ye titunwanbirdam; ba pu? baa gaa mi ki
kii. [10] U ga mɔk bi ke m ye uninyaan la; ba
pu? m ga buen Nte Uwumbɔr chee, le naan
ki kan mi. [11] U ga mɔk bi ke Uwumbɔr ga ji bi
tibɔr; ba pu? u jin kinimbɔŋ ki ye dulnyaa
wee ni aayidaan na tibɔr.

[12] "M kpa tibɔr pam ki ga tuk nimi; ti
mu ye nnan aabɔr la, naan ŋmaa gaa ti
dandana. [13] Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu
ye mbamɔn na yaa nan fuu ni kan, mu
ga tuk nimi mbamɔn mɔmɔk; mu aan len
mubaa pu; mu aah ŋun Uwumbɔr chee ti
na, tima le mu ga len, ki ga tuk nimi budabu
ga nan ŋa n-yoonn mu choo na na. [14] Mu
ga nyuŋ mi; mu ga di maabɔr tuk nimi.
[15] Nte Uwumbɔr aabɔr mɔmɔk ye maabɔr la.
Nima le cha m bui nimi ke mu ga di maabɔr
tuk nimi."

Mpombiin ni mpopiin pu

[16] "Ni yaa kpee siib kan, naan ki kan mi.
Le ni ki kpee siib kan, ni ga ki kan mi."

[17] Le waadidiliib bibaa baa tɔb, "Waah len
pu na aatataa ye kinye? U bui ke ni yaa
kpee siib kan, taan ki kan u, ni ki kpee siib
kan, ti ga ki kan u, ki bui ke u ga buen Ute
Uwumbɔr chee. [18] 'Ni kpee siib' aatataa ye
kinye? Taa nyi waah len pu na aatataa."

[19] Le u bee ke bi ban bi baa u tibɔr ngbaan
aatataa. Le u bui bi, "M len ke ni yaa kpee
siib kan, naan ki kan mi, ni ki kpee siib kan,
ni ga ki kan mi. Ni baa tɔb maah len pu
na aatataa la aa? [20] M tuk nimi mbamɔn la,
nimi le ga li kaani ki wii; dulnyaa aanib ma
ga li kpa mpopiin. Ni ga li kpa mpombiin;
nimi aapombiin ngbaan mu ga nan kpaln
mpopiin. [21] Upii yaa ban u maa ubo kan, u ga
li kpa mpombiin waafalaa pu. U ti ma ubo
doo kan, waan ki teer falaa ngbaan aabɔr, u
ga li kpa mpopiin la; ba pu? unipɔɔn koo ni
udo. [22] Ni bi kina le ni mu chee. Dandana, ni
kpa mpombiin la. M ni nimi ga nan ki kan
tɔb, le ni ga li kpa mpopiin. Ubaa aan ŋmaa
nyan mpopiin ngbaan nisui ni.

* 15:25 : Lik Ilahn 35.19; 69.4.

23 "Liyaadaal ngbaan, naan ki baa mi ti-
wan nibaa pu. M tuk nimi mbamən la, ni
yaa mee Nte Uwumbər tiwan nimək maay-
imbil pu na kan, u ga tii nimi. 24 Naa kee
mee Uwumbər tiwan nibaa maayimbil pu,
ki nan saa din. Ni li mee u, le ni ga kan, ki li
kpa mpopiin mbaməm."

Yesu aah nyaŋ dulnyaa pu na

25 "M ŋakl ŋiyataŋak le ki tuk nimi tibər
timina. N-yoonn choo, maan ki ŋakl ŋiy-
ataŋak tuk nimi. M ga di iliin i diin na le
tuk nimi Nte Uwumbər aabər. 26 Liyaadaal
ngbaan le ni ga mee Uwumbər maayimbil
pu. Maa len ke m ga mee Nte Uwumbər ki tii
nimi; 27 uma ubaa le gee nimi; ba pu? ni gee
mi, ki pak ke m nyan ni u chee. 28 Tɔ, m nyan
ni Nte Uwumbər chee, le ki dan dulnyaa ni.
Dandana, m ga nya dulnyaa ni, ki gir buen
Nte Uwumbər chee."

29 Le waadidiliib bui u, "Dandana, aa len
iliin i diin na. Saa ki ŋakl ŋiyataŋak.
30 Dandana ti bee ke aa nyi tiwan məmək.
Binib aa kee baa si, le aa bee baah ban bi
baa si pu na. Nima le cha ti pak ke aa nyan
ni Uwumbər chee."

31 Le u baa bi, "Ni sil gaa mi ki kii dandana
wee la aa? 32 N-yoonn mbaa choo, ki mu fuu
ni a, le ni məmək ga yaa, ki kun, ki cha mi
mbaa; m mu aa bi mbaa, Nte Uwumbər bi m
chee. 33 M tuk nimi tibər timina ke ni li kpa
nsuudoon m pu. Ni ga kan falaa dulnyaa
ni. Ni li kpa lipobil man; ba pu? m nyaŋ
dulnyaa a."

17

*Yesu aah mee Uwumb*ər tii waadidiliib pu
na

1 Yesu aah len kina na, le u waan
lik paacham, ki bui ke, "Nte Uwumbər,
n-yoonn fuu ni a. Nyuŋ min Aajapəən, le
m mu nyuŋ si Nte; 2 ba pu? aa ŋa mi binib
məmək Aadindaan ke m di liməfal li kaa
kpa ndoon na, ki di tii saah tii mi binib
bi na məmək. 3 Sin baanja le ye Uwumbər
bamənn. Binib bi nyi si, ki nyi mi Yesu
Kristo u aa tun ni u na, bima le kpa liməfal
li kaa kpa ndoon na. 4 M nyuŋ si dulnyaa
wee ni; m tun saah tii mi lituln li na ki doo.
5 Nte Uwumbər, dulnyaa aah kaa nan kee bi
buyoonn na, m nan bi aa chee, le aa nyuŋ
mi. Nte, ki nyuŋ mi kina aa chee.

6 "M mək bijab bimina saah bi pu na. Aa
nyan bi dulnyaa ni aanib ponn ni ki di tii mi
la. Bi nan ye saanib la, le aa di bi tii mi, le bi
joo saaliin. 7 Dandana bi bee ke saah tii mi
tiwan nimək na, ni nyan ni aa chee la; 8 ba
pu? m tuk bi saah tuk mi tibər ti na, le bi
gaa ti, ki nyi ke ni ye mbamən ke m nyan ni
aa chee, ki pak ke si le tun ni mi.

9 "M mee si tii bi. Maa mee si tii dulnyaa
aanib. M mee si tii binib bi aa tii mi na la;
ba pu? bi ye saanib la. 10 Maanib məmək
ye saanib la. Le saanib mu ye maanib. Le
bi nyuŋ mi. 11 Dandana, m choo aa chee la.
Maan ki li bi dulnyaa ni; bima le ga li bi
dulnyaa ni. Nte Uwumbər u ye chain na,
aa tii mi saayimbil. Cha liyimbil ngbaan
aapəən li lik bi, bi li ye unibaan ke m ni si
aah ye unibaan pu na. 12 Maah bi bi chee
buyoonn na, m lik bi saayimbil li aa tii mi na
aapəən pu la. M lik bi, le bi ponn ni ubaa aa
bee yəli, see nifam na baanja. Waah bee fam
na, ni gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len pu
na. 13 Dandana m choo aa chee la. Maah laa
bi dulnyaa ni na, nima le m len aa chee tibər
timina ke bi li kpa mpopiin ke maah kpa pu
na. 14 M tuk bi saaliin. Maah kaa ye dulnyaa
yoo na, kina le bi mu aa ye dulnyaa yaab.
Nima le cha dulnyaa aanib nan bi. 15 Maa
mee si ke aa nyan bi dulnyaa ni. M mee si
ke aa taa cha kinimbəŋ ŋa bi nibaa. 16 Maah
kaa ye dulnyaa yoo na, kina le bi mu aa ye
dulnyaa yaab. 17 Ŋa bi chain. Cha saaliin i
ye mbamən na ŋa bi chain. 18 Saah tun ni mi
dulnyaa wee ni pu na, kina le m mu tun bi
dulnyaa ni. 19 Bi pu le m di mbaa tii si ke bi
mu li ye saanib bi bi chain mbaməm na.

20 "Maa mee si tii bijab bimina baanja. M
mee si tii binib bi ga gaa mi ki kii baaliin
pu na la. 21 M mee si ke bi məmək li ye
unibaan. Nte Uwumbər, aa bi m ni, le m mu
bi aa ni. Cha bi mu li bi ti ni, aan dulnyaa
ni aanib pak ke aa sil tun ni mi. 22 Saah tii
mi saabimbinyaan pu na, kina le m mu tii
bi, aan bi li ye unibaan ke m ni si aah ye
unibaan pu na. 23 M bi bi ni, le aa mu bi m ni,
ke bi kpaan unibaan mbaməm, aan dulnyaa
ni aanib bee ke aa tun ni mi, ki bee ke aa gee
saanib ke saah gee mi pu na.

24 "Nte Uwumbər, saah tii mi binib bi na,
m ban bi mu li bi maah bi nin chee na, ki
kan saah nyuŋ mi pu na; saah kaa nan kee
naan dulnyaa buyoonn na, aa nan gee mi.
25 Nte Uwumbər u ŋani ni ŋan na, dulnyaa
aanib aa nyi si. Min le nyi si. Binib bimina
mu bee ke aa tun ni mi la. 26 M mək bi saah

bi pu na, ki ga li beenin mək bi, ke bi mu li
gee təb ke saah gee mi pu na, aan m mu li bi
bi ni."

18

Baah chuu Yesu pu na
(Matiu 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

1 Yesu aah len kina ki ti doo na, le u ni
waadidiliib puur nkpen mu bi yin mu ke
Kidronn na. Isui i lu ŋisubil jikee na aasaak
kibaa bi nima chee. Le bi koo kisaak ngbaan
ni. 2 Le Judas, u ga kooh Yesu na, mu nyi
nima chee; Yesu ni waadidiliib nan kuuni
nima chee kpala kpala. 3 Le Judas nan di
butəb aajab ni bitutum bi nyan ni Uwumbər
aatotoorninkpiib ni Farisii yaab chee na, ki
buen kisaak ngbaan ni bi ti chuu Yesu. Bi
nan joo ni karyaa mam, ni tijawan. 4 Le Yesu
nyi budabu ga ŋa u na. Le u tooh bi nsan ni,
le ki ti baa bi, "Ni ban ŋma?"

5 Le bi bui u, "Ti ban Yesu u ye Nasaref
aatiŋ aanii na la."

Le u bui bi, "Min ye."

Judas u kooh u na mu nan si butəb aajab
ngbaan chee. 6 Yesu aah len ke uma ye na, le
bi sur puwəb, ki lir kitiŋ. 7 Nima le u ki baa
bi, "Ni ban ŋma?"

Le bi bui ke, "Yesu u ye Nasaref aatiŋ
aanii na."

8 Le u bui bi, "M tuk nimi ke min ye. Ni yaa
ban mi kan, ni cha maadidiliib na li cha."
9 U len kina ke ni gbiin waah len pu na, ke
Uwumbər aah tii u binib bi na, waa cha bi
ponn ni ubaa bee fam.

10 Le Simonn Piita joo kijaak aajuk, le ki di
gaa per Uwumbər aatotoorninkpel aanaag-
biija aatafagiir. Bi yin unaagbiija ngbaan
ke Malkus. 11 Le Yesu bui Piita, "Di saajuk
ngbaan fu kijuchook ni. M taa ji falaa u Nte
Uwumbər siin mi na aa?"

Baah di Yesu buen uninkpel Anas chee pu na

12 Le butəb aajab, ni baaninkpel, ni bitu-
tum ngbaan chuu Yesu ki buu uŋaal, 13 le
ki pue di u buen Anas chee. Anas nan
ye Kayafas aachool la. Kayafas nan ye
Uwumbər aatotoorninkpel le libiln ngbaan,
14 ki ye uja u nan tuk Juu yaab ke ni ŋan ke
unibaan kpo binib məmək pu na.

Piita aah nee Yesu pu na
(Matiu 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

15 Baah di Yesu buen na, le Simonn Piita
ni Yesu aadidiir ubaa paan u pu. Uwumbər
aatotoorninkpel nyi Yesu aadidiir ngbaan.
Nima le u dii Yesu ki koo ni Uwumbər
aatotoorninkpel aachiln ni. 16 Le Piita nan
sil mbisaməb chee lipaal. Le Yesu aadidiir
u Uwumbər aatotoorninkpel nyi u na buen
ti len usapəən u si kii mbisaməb na chee, le
ki di Piita koo ni. 17 Le usapəən ngbaan baa
Piita, "Aa mu ye uja ngbaan aadidiir ubaa la
aa?"

Le u bui u, "Maa ye."

18 Tiwoor nan bi. Le Uwumbər aato-
toorninkpel aatutum, ni Juu yaab aatutum
nan di nkoon tuur mmii, ki si wol. Le Piita
mu si bi chee, ki si wol mmii.

*Uwumb*ər aatotoorninkpel aah jin Yesu
tibər pu na

(Matiu 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)

19 Le Uwumbər aatotoorninkpel baa Yesu
waadidiliib aabər, ki baa u waah mək binib
pu na aabər. 20 Le Yesu bui u, "N-yoonn
məmək, le m len binib məmək aanimbil ni,
ki tuk bi Uwumbər aaliin, mmeen aadir ni,
ni Uwumbər Aadichal ni, Juu yaab məmək
aah kuuni nin chee na. Maa len tibər tibaa
libəəl ni. 21 Ba ŋa aa baa mi? Baa binib bi
ŋun maah len pu na ke m tuk bi kinye. Bi
nyi maah len pu na."

22 Yesu aah len kina na, le ututunn u
si u chee na di uŋaal faa u, le ki baa u,
"Uwumbər aatotoorninkpel chee le aa len
kina aa?"

23 Le Yesu bui u, "M yaa len tibəbir kan,
mək binib ngbaan taah bir pu na. Maah len
pu na yaa ŋan kan, ba ŋa aa faa mi?"

24 Le Anas di Yesu tun Kayafas u ye
Uwumbər aatotoorninkpel na chee. Tiku-
luln beenin buu uŋaal.

Piita aah ki nee Yesu pu na
(Matiu 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)

25 Simonn Piita aah si wol mmii pu na, le bi
baa u, "Aa mu ye waadidiliib ponn ni ubaa
la aa?"

Le u nee ki bui ke waa ye.

26 Le Uwumbər aatotoorninkpel aanaag-
biib ponn ni ubaa, u ye uja u Piita gaa per
utafal na aana aabo ubaa na, baa u, "Maa ba
kan si Yesu chee kisaak ngbaan ni ii?"

27 Le Piita ki nee. Libuul ngbaan ni le
ukooja wii.

*Pailat aah jin Yesu tib*ər pu na
(Matiu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)

28 Le bi di Yesu nyan Kayafas aadichal
ni, ki di u buen kitiŋ ngbaan aaninkpel

aadichal ni, bi yin u ke Pailat. Ni nan ye
lichakpitaawoln la. Juu yaab aaninkpiib
nan ban ke bi li bi chain ki ji Lakr-jer aajim,*
nima le baa nan koo ni lidichal ngbaan ni.
29 Nima pu le Pailat nyan lipaal bi chee, ki ti
baa bi, "Ni galn uja ngbaan kinye?"
30 Le bi bui u, "Uja ngbaan yaa kaa ba ye
bakadaan kan, taa ba ga chuu u ŋa aaŋaal
ni."
31 Le Pailat bui bi, "Nimi nibaa gaa u ki ti
ji u tibɔr, nimi aakaal aah dii pu na."
Le bi bui u, "Taa kpa nsan ti ku unii."
32 Baah len kina na, ni gbiin Yesu aah nan
len pu ki mɔk binib waah ga nan kpo pu na.
33 Le Pailat ki labr koo lidichal na ni, le ki
yin Yesu, ki nan baa u, "Sin le ye Juu yaab
aabɔr aa?"
34 Le Yesu baa u, "Saah len pu na, aa len
aabaa pu le aan binib le tuk si ke m ye Juu
yaab aabɔr."
35 Le Pailat baa u, "M ye Juu yaab aanii
la aa? Sin aabaa aanib ni Uwumbɔr aato-
toorninkpiib le di si ŋa ŋŋaal ni. Aa ŋa ba?"
36 Le Yesu bui u, "Maanaan aa ye dulnyaa
wee ni aanaan. Maanaan yaa ba ye dulnyaa
wee ni aanaan kan, maadidiliib ba ga jan ki-
jaak, Juu yaab taa ŋmaa chuu mi. Maanaan
aa ye dulnyaa wee ni aanaan."
37 Le Pailat baa u, "Aa sil ye ubɔr la aa?"
Le Yesu bui u, "Ni ye saah len pu na.
M dan dulnyaa wee ni ke m nan tuk binib
mbamɔn la. Nima le cha bi ma mi. Unii
umɔk ban mbamɔn na kan, u ga kii maah
len pu na."
38 Le Pailat baa u, "Mbamɔn ye kinye?"

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)

Pailat aah len kina na, le u ki nyan
lipaal Juu yaab chee, ki ti bui bi, "Maa
kan waataani ubaa. 39 Nimi aakaal le ye ke
m nyan unaagbiija ubaa lii Lakr-jer aajim
yoonn. Ni ban ke m di Yesu, u ye Juu yaab
Aabɔr na lii ii?"
40 Le bi teen, "Taa di uja ngbaan lii. Di
Barabas lii." Barabas nan ye ufifiir la.

19

1 Le Pailat di Yesu ŋa waatɔb aajab aaŋaal
ni ke bi lue u ŋinaalab. 2 Le bi luu ikokon
aayikpupuk ki di chiŋ u, ki di libɔkumaln
peen u, 3 le ki choo ki nan dooni u, ki bui
u, "Juu yaab Aabɔr, aa doon aa?" le ki joo
biŋaal gbaa u.
4 Le Pailat ki nyan lipaal, ki ti bui Juu yaab,
"M ga di u nyan ni lipaal ni chee, aan ni bee
ke maa kan waataani ubaa." 5 Le Yesu nyan
ni lipaal, ki beenin chik ikokon aayikpupuk
ki pee libɔkumaln ngbaan. Le Pailat bui bi,
"Lik man, uja ngbaan sɔ."
6 Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni baatu-
tum aah kan u na, le bi teen ke, "Kpaa u
ndɔpuinkoo pu, kpaa u ndɔpuinkoo pu."
Le Pailat bui bi, "Nimi nibaa kpaa u
ndɔpuinkoo pu man. Maa kan waataani
ubaa."
7 Le bi bui u, "Ti kpa nkaal la. Nkaal
ngbaan aah dii pu na, u ŋeer nkun; ba pu?
u len ke u ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la."
8 Pailat aah ŋun ke Yesu bui ke u ye
Uwumbɔr Aajapɔɔn na, le ijawaan moo
chuu u. 9 Le u ki gir koo lidichal ngbaan ni,
ki ti baa Yesu, "Aa nyan ni la chee?"
Le Yesu aa len tibaa. 10 Le Pailat baa u,
"Saan gar mi tibaa aa? Li nyi. M kpa mpɔɔn,
ki ga ŋmaa di si lii, ki kpa mpɔɔn ki ga ŋmaa
kpaa si ndɔpuinkoo pu."
11 Le Yesu bui u, "Uwumbɔr yaa kaa tii si
mpɔɔn kan, saan ŋmaa li kpa mpɔɔn ki ŋa
mi nibaa. Nima pu na, unii u di mi ŋa aaŋaal
ni na, waatunwanbir jer siyaan."
12 Waah len kina na, nima le Pailat ban ke
u di u lii; le Juu yaab teen ke, "Aa yaa di uja
ngbaan lii kan, saa ye Ubɔrkpaan Siisa aajɔ;
unii umɔk len ke u ye ubɔr na, u ye Siisa
aadin la."
13 Pailat aah ŋun kina na, le u ki nyan Yesu
lipaal ki ti kal ubɔjir aajal pu, bi yin nima
chee ke "Ntakpateer paab." Juu yaab aaliin
ponn ni, bi yin nima chee ke "Gabata." 14 Ni
nan ye Lakr-jer aajim yoonn la. Liyaadaal
ngbaan nan ye kitaak ki ga ji ki woln Juu
yaab aakpaakool daal na la. Ni nan ye
kichakpiik ni, ki naahn tikur tiloob yoonn.
Le Pailat bui Juu yaab, "Lik man, nimi aabɔr
sɔ."
15 Le bi teen, "Nyan u nima, nyan u nima,
kpaa u ndɔpuinkoo pu."
Le Pailat baa bi, "M di nimi aabɔr kpaa
ndɔpuinkoo pu uu?"
Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib bui u,
"Taa ki kpa ubɔr ubaa ki kpee Siisa pu."

* 18:28 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

16 Baah len kina na, le u di Yesu ŋa biŋaal
ni, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

Baah kpaa Yesu ndəpuinkoo pu pu na
(Matiu 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

Le bi gaa u, 17 ki cha u yoor waadəpuinkoo,
le bi di u nyan kitiŋ ponn ni, ki buen nibaa
chee, bi yin nima chee ke "Kiyikpaŋ aape-
pel." Juu yaab aaliin ponn ni, bi yin nima
chee ke "Golgota." 18 Le butəb aajab ngbaan
kpaa u ndəpuinkoo pu nima chee, le ki kpaa
bijab bilee mu idəpuinkee pu. Bi kpaa ubaa
uŋangan wəb, ki kpaa uken uŋangii wəb. Le
Yesu nan bi bikaasisik ni. 19 Pailat nan ŋmee
ŋŋmeen ke, "Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii,
ki ye Juu yaab Aabər na," le ki di ŋŋmeen
ngbaan tam waadəpuinkoo pu. 20 Ni ŋmee
Juu yaab aaliin ponn ni, ni Rom yaab aaliin
ponn ni, ni Griik yaab aaliin ponn ni. Baah
nan kpaa Yesu ndəpuinkoo pu nin chee na
aa daa kitiŋ ni, nima pu na, Juu yaab pam
le nan karn ŋŋmeen ngbaan. 21 Le Juu yaab
aatotoorninkpiib bui Pailat, "Taa ŋmee ke u
ye Juu yaab Aabər. Ŋmeen ke uma le len ke
u ye Juu yaab Aabər."
22 Le Pailat bui bi, "Maah ŋmee pu na, ni
ŋmee a."
23 Le butəb aajab bi kpaa u ndəpuinkoo
pu na yakr waawanpeenkaan nfum munaa,
bima binib binaa; le ki yoor waakpalk mu.
Kikpalk ngbaan nan ye litamuln, kaa kpa
baah ŋal nin chee na. 24 Nima pu le bi bui
təb, "Taa cha ti kar kikpalk ngbaan. Cha ti
too inaan, ki lik ke ulau ga ji ki." Baah ŋa pu
na, ni gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na
ke:
"Bi di maawanpeenkaan yakr tii təb,
ki too inaan maakpalk pu."*
Nima le cha butəb aajab ngbaan ŋa kina.
25 Le Yesu aana, ni unawaa, ni Mari u ye
Klopas aapuu na, ni Mari Magdalene, nan
si gbək Yesu aadəpuinkoo. 26 Le Yesu kan
una ni waadidiir u u gee u na si gbək u.
Le u bui una, "Nna, lik, aajapəən sə," 27 le
ki bui waadidiir ngbaan mu, "Lik, aana sə."
Liyaadaal ngbaan, le udidiir ngbaan di Yesu
aana koon waachiln ni.

Yesu aah kpo pu na
(Matiu 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49)

28 Le Yesu bee ke u tun waatuln doo a. Le
u bui ke, "Nnyunyuu chuu mi." Waah len
kina na, ni gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len
pu na.
29 Le tiwanyukaan ni məən na gbii lisam-
bil ki si nima chee. Le bi di nkiisuk bən ni ni,
ki di ŋa ndə pu, ki di ŋa uməb ni ke u moor.
30 Waah moor ni na, le u bui ke, "Maatuln
doo a," le ki gaa tiin, ki cha waawiin nyan,
le u kpo.

Baah saa Yesu aasikakl pu na

31 Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab
aafuur daal na la. Likpaakool daal ngbaan
nan ye nwiin sakpiin daal la. Nima le
Juu yaab aa ban ke ŋinikpol li beenin bi
idəpuinkee pu likpaakool daal. Nima le
bi bui Pailat ke u cha waajab ti gbaa kool
bitaa, aan bi kpo mala, aan bi chuu nyan bi
idəpuinkee pu. 32 Le waajab dan nan gbaa
kool bijab bi lee idəpuinkee pu Yesu chee
na aataa. Bi gbaa kool ubaa aataa, ki ti gbaa
koo uken mu aataa. 33 Baah ti fuu Yesu chee
na, bi mui u kpo a, nima le baa gbaa kool
utaa. 34 Le butəb aaja ubaa di kigbalk saa
Yesu aasikakl. Libuul ngbaan ni, le nsin ni
nnyun nyan. 35 Uja u kan kina na tuk binib
waah kan pu na, aan ni mu tii naadii. Waah
len pu na, ti gbii. U nyi ke u len mbamən
la. 36 Bi ŋa Yesu kina ke ni gbiin Uwumbər
Aagbaŋ aah len pu na ke, "Waakpab ponn
ni libaa aan koo."† 37 Uwumbər Aagbaŋ ki
len ke, "Bi ga lik uja u bi saa u na."‡

Baah sub Yesu pu na
(Matiu 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56)

38 Tə, Josef, u nan ye Arimatea aatiŋ aanii
na, mu nan bi nima. U nan ye unii u dii
Yesu na, ki mu san Juu yaab ijawaan, kaa
cha binib nyi. Uja ngbaan nan buen ti
mee Pailat ke u cha u nyan Yesu aawon
ndəpuinkoo pu. Le Pailat kii. Le u buen
ti nyan u ndəpuinkoo pu. 39 Nikodemus, u
nan dan Yesu chee njan kinyeek na, mu nan
fuu ni, ki joo ni tulalee. Ni nan ye tulalee
u bi yin u ke mir na, ni tulalee u bi yin u
ke alos na, aan bi di ŋmal təb ni la. Tulalee
ngbaan aanyunyuun ga pii bətəmən. 40 Le bi
di likekenyaan ni tulalee ngbaan poo Yesu
aawon. Juu yaab yaa ban bi sub linikpol
kan, bi ŋani kina la. 41 Baah kpaa Yesu nin
chee na, ŋisubil aasui aasaak kibaa nan bi
nima. Bi nan gbii kitakpaluŋ kibaa nima
chee. Baa nan kee sub unii ubaa ki ponn

* 19:24 : Lik Ilahn 22.18. † 19:36 : Lik Nnyam 12.46; Nkahm 9.12; Ilahn 34.20. ‡ 19:37 : Lik Sekaria 12.10.

ni. [42] Kitakpaluŋ ngbaan aah kaa daa nima
chee na, le bi di Yesu aawon ti sub ki ponn
ni. Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab
aakpaakool daal na la.

20

Yesu aa ki bi likaakul na ni
(Matiu 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12)

[1] Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln
kitaak na, le Mari Magdalene buen likaakul
ngbaan chee. Ni nan ye lichakpitaawoln,
ki laa bɔɔn. Waah ti fuu likaakul chee na,
le u kan ke litakpal li bi nan di leŋ likaakul
aamɔb na, aa ki bi. [2] Le u san buen Simonn
Piita ni Yesu aadidiir uken u Yesu gee u
na chee, le ki ti bui bi, "Bi nyan Tidindaan
aawon likaakul ni a. Taa nyi baah di ti ŋa
nin chee na."
[3] Le Piita ni Yesu aadidiir uken ngbaan fii
san buen likaakul ngbaan chee. [4] Le Yesu
aadidiir uken ngbaan san jer Piita ki puen
fuu li chee, [5] le ki ti boon ki gbuun lik, ki mui
ŋikeken ngbaan le dɔ. Waa koo likaakul na
ni. [6] Le Simonn Piita, u paan ni puwɔb na
mu fuu ni, le ki koo likaakul na ni, ki mui
ŋikeken ngbaan dɔ. [7] U mui likekeln li bi nan
di poo uyil na kpab, ki dɔ libaa. [8] Le Yesu
aadidiir u puen fuu ni likaakul chee na mu
koo, ki kan, le ki tii naadii. [9] Baa nan kee bee
Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu na aatataa, ke
Yesu ga fikr nkun ni. [10] Le bi gir kun.

Yesu aah di ubaa mɔk Mari Magdalene pu na
(Matiu 28.9-10; Mak 16.9-11)

[11] Tɔ, Mari nan beenin si likaakul na chee
ki wii. Waah si wii na, le u boon ki gbuun lik
li ponn ni, [12] le ki kan Uwumbɔr aatuuntiib
bilee bi pee tiwanpiln na ka Yesu aawon aah
ba dɔ nin chee na. Ubaa nan ka uyil aah ba
bi ni wɔb na, le uken mu ka utaa aah ba bi
ni wɔb na. [13] Le bi baa u, "Upii, ba ŋa si aa
wii?"
Le u bui bi, "Bi nyan Ndindaan aawon la.
Maa nyi baah di ti ŋa nin chee na."
[14] Waah len kina na, le u fenn lik upuwɔb,
ki mui Yesu si, kaa nyi ke Yesu ye. [15] Le Yesu
baa u, "Upii, ba ŋa si aa wii? Aa ban ŋma?"
Mari nan nyi ke uja u kii kisaak na ye. Le
u bui u, "Maaninkpel, aa yaa di waawon ŋa
nin chee na kan, mɔk mi, m ti yoor."
[16] Le Yesu bui u ke, "Mari."
Le u fenn, ki bui u Juu yaab aaliin ni ke,
"Raboni." Naatataa le ye ke "Umɔmɔkr."
[17] Le Yesu bui u, "Taa meeh mi. Maa kee
buen paacham, Nte Uwumbɔr chee. Li cha
ki ti tuk nnaabitiib ke m cha paacham, Nte u
ye Maawumbɔr na chee la, u ye ni mu Aate,
ki ye ni mu Aawumbɔr na."
[18] Le Mari Magdalene buen ti tuk bi, "M
kan Tidindaan a," le ki tuk bi Yesu aah tuk
u tibɔr ti na.

Yesu aah di ubaa mɔk waadidiliib pu na
(Matiu 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

[19] Tɔ, Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki
woln kitaak na aajook le Yesu aadidiliib bi
kidiik ni, ki laŋ; ba pu? bi nan san Juu yaab
ijawaan. Le Yesu dan nan sil bikaasisik ni, le
ki bui bi, "Ni li kpa nsuudoon man." [20] Waah
len kina na, le u taln uŋaal ki mɔk bi baah
nan kpaa uŋaal ponn ni ipiin pu na, le ki
mɔk bi baah nan saa usikakl kigbalk pu na.
Waadidiliib aah kan u na, le bi kpa mpopiin
pam. [21] Le u ki bui bi, "Ni li kpa nsuudoon
man. Nte Uwumbɔr aah tun ni mi pu na,
kina le m mu tun nimi." [22] Waah len kina
na, le u fuur lii bi pu, le ki bui bi, "Gaa
Uwumbɔr Aafuur Nyaan man. [23] Ni yaa di
cha pinn binib baatunwanbir kan, bi ga kan
chapinn. Ni yaa kaa di cha pinn bi kan, baan
kan chapinn."

Yesu aah tuk Tomas pu na

[24] Tomas, u bi yin u ke Kijaan, aan u ye
Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa
na, aa nan bi bikaasisik ni buyoonn Yesu
dan na. [25] Le Yesu aadidiliib biken tuk u, "Ti
kan Tidindaan a."
Le u bui bi, "M yaa kaa kan baah nan
kpaa uŋaal ponn ni ipiin pu na aabue, ki di
ŋŋanbik baan ŋibue ngbaan ponn ni, ki di
ŋŋaal baan baah nan saa usikakl kigbalk pu
na aabuer ponn ni kan, maan pak naah len
pu na."
[26] Tɔ, le iwiin iniin jer. Le Yesu aadidiliib
nan ki bi kidiik ni. Tomas mu nan bi bi
chee. Bi nan laŋ kidiik a. Le Yesu dan
nan sil bikaasisik ni, le ki bui ke, "Ni li
kpa nsuudoon man," [27] le ki bui Tomas, "Di
aaŋanbik baan ŋŋaal aabue ponn ni, ki di
aaŋaal baan nsikakl aabuer mu ponn ni, aan
ki gaa mi ki kii, aan ki taa ki beeni."
[28] Tomas nan bui u, "Aa ye Ndindaan ni
Maawumbɔr la."
[29] Le Yesu bui u, "Saah kan mi na le aa gaa
mi ki kii. Uwumbɔr aanyoor bi binib bi kaa
kan mi aan ki gaa mi ki kii na pu."

Ŋitaa ŋi pu bi ŋmee kigbaŋ kee na

30 Tɔ, Yesu nan tun lijinjiir aatun ŋiken
pam waadidiliib aanimbil ni. Ni məmək mu
aa bi kigbaŋ kee ni. 31 Bi ŋmee nimina ke ni
pak ke Yesu le ye Kristo u gaa timi lii na, ki
ye Uwumbər Aajapəən. Ni yaa gaa u ki kii
kan, u pu le ni ga li kpa liməfal.

21

Yesu aah ki di ubaa mək waadidiliib pu na

1 Nee aapuwəb le Yesu di ubaa mək waa-
didiliib nnyusakpem chee, bi yin mu ke
Tiberias (ki ki yin mu ke Galilee). Kina le
u nan di ubaa mək bi. 2 Simonn Piita ni
Tomas u bi yin u ke Kijaan na, ni Natanael
u nyan ni Kana aatiŋ ki bi Galilee aatiŋ
ni na, ni Sebedee aajapətiib bilee na, ni
Yesu aadidiliib bilee biken nan bi təb chee.
3 N-yoonn ngbaan le Simonn Piita bui bi, "M
cha m ti chur ijan la."

Le bi bui u, "Ti mu ga dii si." Le bi buen ti
koo buŋəb ni, ni di ti woln, baa kan nibaa.

4 Nwiin aah laa puu ni na, le Yesu sil
nnyun aagbaan. Bididiliib ngbaan aa nan
nyi ke Yesu ye. 5 Le u baa bi, "Binachipəm,
naa kan ijan aa?"

Le bi bui u, "Taa kan."

6 Le u bui bi, "Di kipəək ngbaan di mee
buŋəb aaŋangii wəb man, le ni ga kan." Le
bi mee ki chuu ijan pam, le kaa ŋmaa yoor.

7 Le Yesu aadidiir u Yesu gee u na bui Piita,
"Tidindaan ye." Baah nan bi ban ijan na,
bi nan yii ŋikpatambinn baanja la. Simonn
Piita aah ŋun ke Tidindaan ye na, le u yoor
waabəkul ki di peen, le ki lir nnyun ni ki cha
u chee. 8 Waadidiliib bi gur na nan bi buŋəb
ngbaan ni ki dar kipəək ki gbii ijan na, ki
choo nnyun aagbaan. Nnyun aagbaan aa
nan daa. Ni naahn ŋisaŋ ikui ilee la. 9 Baah
ti fuu nnyun aagbaan ki nyan buŋəb ni na,
bi mui nkoon aamii bi, ujan pu mu ni, le
boroboro mu bi. 10 Le Yesu bui bi, "Li joo ni
naah chuu ijan i na ngem."

11 Le Simonn Piita ki koo buŋəb na ni ki
ti gbiln kipəək na, ki joo dar cha n-gbaan.
Kipəək ngbaan nan gbii ijan sakpiin. Ijan
ngbaan nan ye nkub ni piiŋmu ni itaa.
Yaah po wiir kina na, kipəək ngbaan aa nan
kar. 12 Le Yesu bui bi, "Dan nan ji man."
Waadidiir ubaa aa nan kaa u baa u, "Si ŋma
ye?" ba pu? bi nyi ke Tidindaan ye. 13 Le
Yesu dan nan yoor boroboro ni ijan ki di tii
bi.

14 Yesu aah nan fikr nkun ni ki joo ubaa
mək waadidiliib na, nimina le nan ŋa
taataa.

Yesu aah tuk Piita pu na

15 Baah jin tijikaar ngbaan doo na, le Yesu
baa Simonn Piita, "Simonn, Jənn aajapəən,
aa gee mi ki jer tiwan nimina aa?"

Le u bui u, "Ndindaan, een, aa nyi ke m
gee si."

Le Yesu bui u, "Kpiin maapihbi," 16 le ki ki
baa u lelee, "Simonn, Jənn aajapəən, aa gee
mi ii?"

Le u ki bui u, "Ndindaan, een, aa nyi ke m
gee si la."

Le Yesu bui u, "Li kii maapiih," 17 le ki ki
baa u taataa, "Simonn, Jənn aajapəən, aa
gee mi ii?"

Le Simonn Piita aasui bii; ba pu? u nan
baa u nfum mutaa mək, "Aa gee mi ii?" Le
u bui u, "Ndindaan, aa nyi tiwan məmək. Aa
nyi ke m gee si."

Le Yesu bui u, "Kpiin maapiih. 18 M tuk
si mbamən la, saah nan ye unachipəən na,
aa nan peeni saawanpeenkaan, ki chaa saah
gee nin chee na. Aa yaa ti por kan, aa ga
taln aaŋaal, unii ubaa le ga peen si, ki yoor
si buen saah kaa gee nin chee na." 19 U nan
bui Piita kina ke u mək u, uma Piita aah ga
kpo ki nyuŋ Uwumbər pu na. Waah len kina
na, le u bui u, "Li dii mi."

20 Le Piita fenn upuwəb, ki kan Yesu aah
gee waadidiir u na paa ni bi pu. Waadidiir
ngbaan ye unii u nan foor duun Yesu, baah
nan bi ji tijiir buyoonn na, ki nan baa u ke,
"Ndindaan, ŋma ga kooh si?" na. 21 Piita
aah kan u paani bipuwəb na, le u baa Yesu,
"Ndindaan, ba ga ŋa uja wee?"

22 Le Yesu bui u, "M yaa gee ke u li bi ki
nan saa buyoonn m ga nan gir ni na kan, ti
ye saabər aa? Li dii mi."

23 Nima le Yesu aanib bui ke waadidiir
ngbaan aan kpo. Yesu ma aa bui ke waan
kpo, u po bui le ke, "M yaa gee ke u li bi ki
nan saa buyoonn m ga nan gir ni na kan, ti
ye saabər aa?"

24 Waadidiir ngbaan le ye unii u tuk binib
tibər tee, ki ŋmee ti kigbaŋ kee ni na. Ti bee
ke waah len pu na gbii.

25 Tiwan pam aabəŋ le Yesu ŋa, bi mu aa
ŋmee ni məmək. Bi yaa ba ŋmee ni məmək
kan, maa dak ke bi ba ga kan mpaan dulnyaa
ni ki bil baah ŋmee tigbann ti na.

Yesu Aakpambalb aah tun LITULN pu na

1 Njɔ Teofilus, min Luk nan ŋmee njan
aagbaŋ ke m tuk si Yesu aah nan ŋa pu na
məmək, ni waah mək binib pu na məmək,
n-yoonn mu u nan piin waatuln 2 ki ti saa
n-yoonn mu Uwumbər di u buen paacham
na. Waah nan bi dulnyaa wee ni na, le u
lee waakpambalb. Uwumbər Aafuur Nyaan
aapɔɔn pu le u nan tuk waakpambalb ng-
baan baah ga ŋa pu na, le Uwumbər nin di
u buen paacham. 3 Waah kpo ki fikr nkun ni
na, le u di ubaa mək bi n-yoonn n-yoonn, le
ki ti saa iwiin imonko ilee, ki mək bi chain
ke u sil kpa liməfal. Binimbil nan kan u. Le u
len bi chee, ki tuk bi Uwumbər aanaan aah
bi pu na. 4 Waah nan laa bi bi chee na, le
u bui bi, "Ni taa nya Jerusalem ni. Ni li bi
nima, ki ti saa bundaln Nte Uwumbər ga tii
nimi Waafuur Nyaan, waah nan puu tipuur
ti na. Ni nan ŋun tipuur ngbaan pu m chee
la. 5 Mbamən, Jənn nan muin binib nnyun
ni. Naan ki yunn, le m ga di Uwumbər
Aafuur Nyaan gbiin nimi."

*Uwumb*ər aah di Yesu buen paacham pu na

6 Yesu aakpambalb aah kuun u chee na,
le bi baa u, "Tidindaan, dandana wee, aa ga
nyan timi Israel yaab timi aadim aaŋaal ni,
ki ki giin timi aanaan tii timi ii?"
7 Le Yesu tuk bi, "Bundaln Nte Uwumbər
ga ŋa waah ban pu na, aa ye nimi aabər.
Ti bi u chee la. 8 Waafuur Nyaan yaa nan
gbiin nimi kan, ni ga li kpa waapɔɔn, ki ga
li ye maaseeraadam Jerusalem ponn ni, ni
Judea aatim məmək ni, ni Samaria aatim ni,
ni dulnyaa aanaan məmək ni." 9 Waah len
kina na, le Uwumbər di u buen paacham,
binimbil ni. Le ntaalangbam biin u pu. Baa
ki waa u.
10 Le bi beenin si lik waah cha paacham
pu na. Libuul ngbaan ni, le bijab bilee nan
sil bi chee,* ki pee ŋikekepipiin, 11 ki baa
bi, "Galilee aanib, ba pu ni si lik paacham
kina? Yesu, u Uwumbər nyan u ni chee
buen paacham na, u ga gir ni. Ni kan waah
buen pu na. Kina, le u ga nan ki gir ni."

Baah nyan unii ke u leŋ Judas aaleleŋ pu na

12 N-yoonn ngbaan, Yesu aakpambalb nan
bi lijool libaa paab, bi yin li ke Olif aasui
aajool. Naa daa Jerusalem. Ni naahn li-
malgeln la. Le bi nyan nima, ki gir buen
Jerusalem. 13 Baah ti fuu Jerusalem na, le bi
koo baah koo kidiik ki ponn ni na. Kidiik
ngbaan nan ye paacham aadiik la. Le Piita,
ni Jənn, ni Jems, ni Andru, ni Filip, ni
Tomas, ni Batolomiu, ni Matiu, ni Jems u
ye Alfeus aajapɔɔn na, ni Simonn u nan
ban u kuln waatiŋ aadim na, ni Judas u
ye Jems aajapɔɔn na, məmək nan bi kidiik
ngbaan ni. 14 Le bi ni Mari u ye Yesu aana na,
ni bipiib bibaa, ni Yesu aanaatiib, məmək
kuuni təb chee, ki kpaani kiməbaan, ki mee
Uwumbər n-yoonn məmək.
15 N-yoonn ngbaan, le binib bi dii Yesu na
nan kuun təb chee. Bi ga nan li fuu binib
nkub ni moninko. Le Piita fii sil bikaasisik
ni, ki bui bi, 16 "Nnaabitiib, n-yaayoonn
na, Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha Ubər
David len Judas aabər. Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ponn ni. Naah ŋmee pu Uwumbər
Aagbaŋ ponn ni na, see ni ŋa kina. Judas
le nan mək binib Yesu aah bi nin chee na,
le bi ti chuu u. 17 Judas nan ye timi Yesu
aakpambalb ponn ni ubaa la. Yesu nan
nyan u, ke u tun Uwumbər aatuln ti chee."
18 U ŋa tiwan ni kaa ŋan na, le ki kan
ŋimombil, ki daa bukpaab. Le u lir kitiŋ
bukpaab ngbaan ponn ni, ki kpo. Upuul nan
puu, le tineer məmək nyan. 19 Binib bimək
bi Jerusalem na nan ŋun waabər. Nima pu
na, baaliin ponn ni, bi yin bukpaab ngbaan
ke Akeldama aakpaab. Naatataa le ye ke
"Nsin aakpaab."
20 "N-yaayoonn na, Ubər David nan ŋmee
Judas aabər, Uwumbər aalahn aagbaŋ ponn
ni ke,
'Taa cha tiwan nibaa ki li bi waadichal ni.
Taa cha unii ubaa ki li bi li ponn ni.'†
U nan ki ŋmee Judas aabər ke,
'Cha unii uken leŋ waaleleŋ.' "‡
21-22 Piita nan ki len ke, "Nima pu na, ni
ŋeer ke unii ubaa ki kpee ti pu, ki li ye seer-
aadaan, ki tuk binib ke Tidindaan Yesu fikr
nkun ni. Ti ban unii u nan chuun ŋisachun
ti ni Tidindaan Yesu chee, n-yoonn mu
Jənn nan muin Yesu nnyun ni na, ki ti saa

* 1:10 : Bijab bilee ngbaan nan ye Uwumbər aatuuntiib la. † 1:20 : Lik Ilahn 69.25. ‡ 1:20 : Lik Ilahn 109.8.

bundaln Uwumbər nyan Yesu ti chee ki di u
buen paacham na."
23 Piita aah len kina na, le bi nyan bijab
bilee. Bi yin ubaa ke Josef Basabas Justus ki
yin uken ke Matias. 24-25 Le bi mee Uwumbər
ke, "Tidindaan, aa nyi binib məmək aasui
ni aah bi pu na. Mək timi unii u aa lee u
na bijab bilee ngbaan ponn ni aan u li ye
saakpambal ki gaa lituln li Judas nan di cha
ki buen nin chee ŋeer u na." 26 Baah mee
Uwumbər doo na, le bi di ŋitakpabil tii bi,
ke bi lik baah ga lee uja u na. Nimina nan
mək bi ke bi ga lee Matias la. Le bi di u kpee
Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na pu.

2

*Uwumb*ər Aafuur Nyaan aah nan fuu ni
pu na
1 Juu yaab aawinyaan mubaa nan saa. Bi
yin mu ke Pentekost daal. Le binib bi dii
Yesu na məmək bi kidiik kibaa ni. 2 Libuul
ngbaan ni, le bi ŋun kifuuk nyan ni kitaa-
paak. Ni nan bi ke libuln pəpəəl aah kpa
kifuuk pu na, ki nan gbiin lidichal li bi ka
li ponn ni na. 3 Le bi kan tiwan nibaa, ni bi
ke imiigaal na, ki nan təŋ bi məmək aayil
paab. 4 Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin
bi məmək. Le bi len iliin yayan, Uwumbər
Aafuur Nyaan aah cha bi len pu na.
5 N-yoonn ngbaan le Juu yaab nan bi
Jerusalem ni. Bi nan ye binib bi pak
Uwumbər na, ki nyan ni ŋinibol məmək
ponn ni dulnyaa wee ponn ni. 6 Le bi ŋun
Yesu aanib len iliin yayan. Le bi kuun ni
nima, ki wiir. Le bi məmək ŋun bi len
baaliin ibaabaa. Le ni muk bi nima chee,
ki gar bi pam. 7 Le bi bui ke, "Bijab bi len
kina na məmək ye Galilee aatiŋ aanib la.
8 Bi ŋa kinye aan ki len timi aaliin aabəŋ
kina? Ti ŋun bi len ti məmək aaliin ibaabaa
la. 9 Timi bibaa nyan ni Patia aatiŋ ni,
bibaa mu nyan ni Media aatiŋ ni, bibaa mu
nyan ni Elam aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni
Mesopotamia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni
Judea aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Kapadosia
aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Pontus aatiŋ ni,
bibaa mu nyan ni Asia aatiŋ ni, 10 bibaa mu
nyan ni Frijia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni
Pamfilia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Ijipt
aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Libia aatim mu
bi Sairene aatiŋ chee na, bibaa nan ye Juu
yaab, ni Biniyayam bi kpeln bibaa ki dii Juu
yaab aasan na, ki nyan ni Rom aatiŋ ni na,
11 bibaa mu nyan ni Krete aatiŋ ni, bibaa mu
nyan ni Arabia aatiŋ ni. Ti məmək ŋun bi
len timi aaliin ki mooni Uwumbər aah tun
lijinjiir aatun pu na." 12 Le ni gar bi məmək,
ki cha bilan ŋmal. Le bi baa təb, "Naatataa
ye kinye?"
13 Le bibaa mu ŋani bi mbənyun ki bui ke
bi nyun ndaan le ki gbii.

*Piita aah tuk bi Uwumb*ər aaliin pu na
14 Le Piita ni Yesu aakpambalb kipiik ni
ubaa na fii sil. Le Piita len mpəən pu,
ki tuk kinipaak ngbaan, "Nnaabitiib, Juu
yaab, ni nimi bimək bi Jerusalem ni na, ni
li pel mbaməm, ki ŋun maah ga len pu na.
15 Ni dak ke binib ngbaan nyun ndaan gbii
la. Baa nyun. Dandana, ni ye tikur tiwae
kichakpiik ni la. Nima pu na, baa nyun
ndaan. 16 Baah len iliin yayan pu na, ni ye
Uwumbər aabənabr Joel aah nan len pu na
la. Joel nan len ke Uwumbər len ke:
17 'N-yoonn mu choo na,
m ga di Maafuur Nyaan ŋa binib
məmək pu.
Nijapətiib ni nibisatiib ga nabr min
Uwumbər aah len pu na.
Nimi aanachipəm ga kan lijinjiir
aawan.
Nimi aaninkpiib ga daŋ tidaŋ.
18 N-yoonn ngbaan, m ga nan di Maafuur
Nyaan
ŋa maanaagbiijab ni maanaagbiipiib
mu pu,
le bi ga nabr maah len pu na.
19 M ga ŋa lijinjiir aatun kitaapaak ni, ni kitiŋ
pu;
nsin, ni mmii, ni iŋmanyuu ga li bi;
20 nwiin ga bəln, le uŋmal mann ke nsin na,
waahr aan Uwumbər aawiin daal nin
fuu ni.
Mu ga li ye nwiin sakpiin mu kpa
liyimbil na.
21 Liyaadaal ngbaan, unii umək mee
Uwumbər na le ga ŋmar.' "*
22 Tə, Piita ki len ke, "Israel yaab, li pel
man. Uwumbər ban ke u mək binib ke uma
le tun ni Yesu, u ye Nasaref aatiŋ aanii na.
Nima pu le u cha u ŋani lijinjiir aatun, ni
lituln li kpa liyimbil na, nimi ponn ni. Nimi
nibaa nyi kina. 23 Uwumbər aageehn pu le
bi nan di Yesu ŋa niŋaal ni. Uwumbər nan

* 2:21 : Lik Joel 2.28-32.

nyi ke bi ga ŋa kina. Le ni di u ŋa mbiindam
aaŋaal ni ke bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu, ki
ku u. Nima pu na, nimi le ku u. [24] Uwumbər
le fikr u nkun ni ki bii nkun aapəən, kaa cha
nkun joo u. [25] Ubər David nan len Yesu aabər
ke,
'M nan kani Tidindaan m chee n-yoonn
məmək.
U bi ŋŋangii wəb, ki biin m pu,
ke tiwan nibaa taa muk mi.
[26] Nima pu na, m kpa mpopiin, ki len
mpopiin aaliin,
[27] le ki kpa limakl ke saan cha maawiin
bee kitekpiitiŋ ni.
M ye saabo u ye chain na, le saan cha
maawon bur.
Nima le m bi dulnyaa wee ni ki kpa nsuu-
doon.
[28] Aa nan mək mi liməfal aasan.
Saah bi m chee pu na, le m kpa mpopiin
pam.' "†

[29] Le Piita ki len ke, "Nnaabitiib, m ban m
tuk nimi tiyaaja David aabər chain la. U nan
kpo, le bi sub u. Din pu na, waakaakul bi do.
[30] U nan ye Uwumbər aabənabr ubaa la, ki
nyi ke Uwumbər puu tipuur ke u ga ŋa uma
David uyaabil ubaa ubər, ke uma David aah
ye ubər pu na. [31] David nan nyi Uwumbər
aah ga ŋa pu na. Nima pu na, u nan len
ke Uwumbər ga nan fikr Kristo u gaa timi
lii na nkun ni, kaan cha u bee kitekpiitiŋ
ni. Waawon aa bur. [32] Uwumbər fikr Yesu
nkun ni. Tinimbil kan u, le ti tuk binib.
[33] Uwumbər nyuŋ Yesu, ki di u kaan uŋangii
wəb. U gaa Nfuur Nyaan Ute Uwumbər
chee, uma Uwumbər aah nan puu tipuur ti
ke u ga tii u na. Naah kan pu na, ni naah ŋun
pu dandana wee na, ye Uwumbər Aafuur
Nyaan le u di ŋa ti ni. [34] David aa nan buen
paacham. U mu nan len ke,
'Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ŋŋangii
wəb,
[35] ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim
məmək na.' "‡

[36] Le Piita ki len ke, "Israel yaab məmək, m
ban ke ni sil bee ke ni ye Yesu aabər le m len.
Nimi le kpaa u ndəpuinkoo pu. Uwumbər le
mək ke uma Yesu le ye Kristo u gaa timi lii
na, ki ye Tidindaan."

[37] Kinipaak ngbaan aah ŋun Piita aah len
pu na, le ni muk bi sakpen. Le bi baa Piita
ni Yesu aakpambalb biken na, "Tinaabitiib,
ti ga ŋa kinye?"

[38] Le Piita bui bi, "Ni məmək kpeln nimi
aabimbin, ki cha ti muin nimi nnyun ni,
Yesu Kristo aayimbil pu. Le Uwumbər ga di
cha nimi aatunwanbir pinn nimi, ki tii nimi
ipiin i ye Waafuur Nyaan na. [39] Tidindaan
Uwumbər nan puu tipuur ke u ga di Waa-
fuur Nyaan tii nimi, ni nimi aabim, ni binib
bi bi ni daa na: u ga tii binib bi u ga yin bi
na məmək."

[40] Le Piita di tibər ti wiir na tuk bi Yesu
aabər, le ki sur bi ki bui bi, "Pəən nibaa
man ki ŋmar, ki nya ntafadaan mu ga pii
titunwanbirdam ngbaan na ni." [41] Le bi
muin binib bi gaa Piita aah len pu na nnyun
ni. Liyaadaal ngbaan le binib ŋichur ŋitaa
ŋmar, ki kpee bi pu. [42] Binimbil nan man
ke bi bae Yesu aabər, waakpambalb chee.
Bi məmək nan kpaan kiməbaan, ki ji təb
chee tijikaar, ki kpaani təb chee ki mee
Uwumbər.

Yesu aanib aabimbin aah nan bi pu na

[43] Uwumbər nan cha Yesu aakpambalb
tun lijinjiir aatun pam. Nima pu na, binib
məmək nan san Uwumbər. [44] Le binib bimək
gaa Yesu ki kii na kpaan təb chee, ki di
baawan yakr təb. [45] Binib nan kooh baah
kpa tiwan ni na, ki di ŋimombil ngbaan yakr
təb, baah ban pu na. [46-47] Idaa məmək bi
nan kuuni Uwumbər Aadichal ni, ki kpaani
bido ki ji tijikaar, ki pak Uwumbər, ki kpa
mpopiin, ni tibulchinn. Le binib məmək
pak bi. Tidindaan nan joo binib bi ŋmar na
kpae waanib pu idaa məmək la.

3

Baah cha uwəb pəək pu na

[1] Daalbaadaal, tikur titaa yoonn, Piita
ni Jənn nan buen Uwumbər Aadichal ni.
Ni nan ye limeel yoonn la. [2] Uja ubaa
nan bi nima ki ye uwəb. Baah nan ma
u na, u nan ye uwəb la. Bi nan yoor u
kaani Uwumbər Aadichal aabisaməb chee
idaa məmək. Bi yin mbisaməb ngbaan ke
"Mbisaməb Nyaan." Bi nan joo u kaani
nima chee ke u li mee binib bi koo ni
Uwumbər Aadichal ni na, ke bi tii u ŋimom-
bil. [3] Le u kan Piita ni Jənn bi koo Uwumbər
Aadichal ni. Waah kan bi na, le u mee bi
ke bi tii u tiwan. [4] Le Piita ni Jənn lik u. Le
Piita bui u, "Lik timi." [5] Le u lik bi, ki dak

† 2:28 : Lik Ilahn 16.8-11. ‡ 2:35 : Lik Ilahn 110.1.

ke bi ga tii u tiwan la. [6] Le Piita bui u, “Maa
kpa ŋimombil. M ga tii si maah kpa ni na
la. Yesu Kristo u ye Nasaref aatiŋ aanii na
aayimbil pu, m tuk si la, fii chuun.” [7] Le Piita
chuu uŋangii, ki fiin u. Le u fii sil. Libuul
ngbaan ni, le utaagben pɔɔk. [8] Le u fii yuk,
ki sil utaa pu, ki piin ki chuun gonni, le ki dii
bi, ki koo Uwumbɔr Aadichal ni, ki bi chuun,
ki yukr, ki pak Uwumbɔr. [9] Le kinipaak
mɔmɔk kan u bi chuun ki pak Uwumbɔr.
[10] Le bi bee ke u ye uwanmeer u nan ka
Uwumbɔr Aadichal aabisamɔb nyaan chee
na. Waah pɔɔk na, le ni gar bi pam.

Piita aah tuk binib Uwumbɔr Aadichal ni
pu na

[11] Uja ngbaan aah laa joo Piita ni Jɔnn na,
le binib ngbaan mɔmɔk san buen bi chee
kikaakpaak kibaa ni, bi yin ki ke “Solomonn
aakaakpaak.” Ni nan gar bi pam. [12] Tɔ, Piita
aah kan bi na, le u baa bi, “Israel yaab, ba pu
ni gar nimi? Ba pu ni lik timi kina? Ni dak
ke ni ye tibaa aapɔɔn le cha uja wee pɔɔk aa?
Ni dak ke ni ye timi aabimbin mu bi chain
na pu uu? Ni mu aa ye kina. [13] Uwumbɔr
le cha u pɔɔk. Abraham, ni Aisak, ni Jakob
Aawumbɔr, u ye tiyaajatiib Aawumbɔr na,
nyuŋ Waabo Yesu la. Nimi le nan di Yesu
kooh, le ki yii u Pailat chee. Pailat nan ban
u di u lii, le naa kii. [14] Yesu le ye unii u
Uwumbɔr nyan u aan u ye uninyaan na. Le
ni yii u, ki bui Pailat ke u di unikur lii. [15] Ni
ku Yesu u tii timi limɔfal na. Le Uwumbɔr
fikr u nkun ni. Timi le ye waaseeraadam ke
u fikr nkun ni a. [16] Ni kan uja wee, ki bee
u. Yesu aayimbil le kpa mpɔɔn, le ki cha u
pɔɔk. Waah ŋa Yesu aayimbil naadii pu na,
nima le cha u pɔɔk. U gaa Yesu ki kii, le uma
Yesu tii u laafee ninimbil ni.

[17] “Nnaabitiib, m nyi ke ni ni nimi
aaninkpiib aah ku Yesu pu na, naa nyi naah
tun lituln li na. [18] N-yaayoonn na, Uwumbɔr
nan cha waabɔnabtiib mɔmɔk len ke Waanii
Kristo* ga nan ji falaa. Baah len pu na, le
Uwumbɔr cha ni ŋa kina. [19] Nima pu na,
kpeln nimi aabimbin man, ki dii Uwumbɔr
aasan. Ni yaa ŋa kina kan, Uwumbɔr ga
di cha pinn nimi aatunwanbir, ki tii nimi
lifuur, [20] ki ki tun ni Yesu ni chee, aan ni
ŋmar. Uma le ye Kristo, u Uwumbɔr nan
puu tipuur ke u ga tii nimi na. [21] Uma Yesu
le ga li bi Uwumbɔr do ki ti saa n-yoonn
mu Uwumbɔr ga toor tiwan mɔmɔk na.
N-yaayoonn na, Uwumbɔr aabɔnabtiib bi bi
chain na nan len tibɔr timina. [22] Uwumbɔr
aabɔnabr Moses nan len ke, ‘Nidindaan
Uwumbɔr ga tun ni ubɔnabr ubaa ni chee,
ke waah tun ni mi pu na. U mu ga li ye
ninaabitiib ponn ni ubaa la. Li keei waah
ga len tibɔr ti na mɔmɔk man. [23] Unii umɔk
kaa kii ubɔnabr ngbaan aah ga len pu na,
Uwumbɔr ga yakr u, ki nyan ni u waanib
ponn ni, ki ku u.’† [24] Uwumbɔr aabɔnabtiib
bimɔk nan len tibɔr na, Samuel ni bibɔnabr
bi mu nan paan ni u pu na, mu nan len tibɔr
timina. [25] Nimi le ye bibɔnabtiib ngbaan
aayaabitiib. Uwumbɔr nan puu tipuur tii
niyaajatiib. Nimi le yeh tipuur ngbaan.
Uwumbɔr nan tuk Abraham ke u ga ŋa
tinyoor ŋa ŋinibol ŋimɔk bi dulnyaa wee ni
na pu, uma Abraham aayaabil pu.‡ [26] Nima
pu na, Uwumbɔr nan nyan Waabo, ki nan
tun ni u ni chee njan, ke u nan ŋa nimi
tinyoor; u cha ni di cha nimi aatunwanbir;
tinyoor ngbaan le na.”

4

Juu yaab aaninkpiib aah jin Piita ni Jɔnn
tibɔr pu na

[1-2] Piita ni Jɔnn nan laa beenin len tibɔr
kinipaak ngbaan chee, ki tuk bi ke Yesu fikr
nkun ni a, ke waah fikr nkun ni na, binib bi
kpo na mu ga nan fikr nkun ni. Le Uwumbɔr
aatotoortiib, ni Uwumbɔr Aadichal aakiki-
irb aaninkpel, ni Sajusii yaab mu fuu ni
nima, kaa gee Piita ni Jɔnn aah tuk kinipaak
ngbaan pu na, [3] le ki gee liŋuul bi pu, ki chuu
bi, ki di ŋa kiyondiik ni. Naah ye kijook na,
le bi cha bi bi kiyondiik ni, ki ti woln kitaak.
[4] Binib bi ŋun Piita ni Jɔnn aah len pu na, bi
ponn ni pam nan gaa Yesu ki kii. Bijab bi
gaa u ki kii na ga nan li fuu ŋichur ŋiŋmu.

[5] Naah woln kitaak na, le Juu yaab aayi-
dam, ni bibɔjirb aaninkpiib, ni Uwumbɔr
aakaal aamɔmɔkb nan kuun Jerusalem
ponn ni. [6] Bi ni Uwumbɔr aatotoorninkpel
u bi yin u ke Anas na, ni Kayafas, ni Jɔnn,
ni Aleksanda, ni utotoorninkpel do yaab
biken, nan kuun tɔb chee. [7] Le bi cha Piita
ni Jɔnn sil binimbiin ni, le ki baa bi, “Ni
ŋa kinye aan ki cha uwɔb ngbaan pɔɔk? Ni

* 3:18 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na. † 3:23 : Lik Ikaal 18.15, 18, 19. ‡ 3:25 : Lik Mpiin 22.18; 26.4.

kpa ba aapɔɔn? Ni di ŋma aayimbil ki tii u
laafee?”
8 Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan fir Piita pu.
Le u bui bi, “Juu yaab aayidam, ni bibɔjirb
aaninkpiib, 9 taah ter uwɔb ngbaan na, le
ni ji timi tibɔr din, ki baa timi ke ti ŋa
kinye ki cha u pɔɔk. 10 M ban ke nimi ni Juu
yaab biken mɔmɔk bee ke Yesu Kristo, u ye
Nasaref aatiŋ aanii na, waayimbil aapɔɔn le
cha uja wee pɔɔk. Uma Yesu pu, le u kpa
laafee mbamɔm, ki si ninimbiin ni. Nimi
le kpaa Yesu ndɔpuinkoo pu, le Uwumbɔr
fikr u nkun ni. 11 Yesu aabɔr ŋmee Uwumbɔr
Aagbaŋ ni ke,
‘Litakpal li bidimaab yii li na,
lima le ye litakpajal.’*
12 Uma Yesu pu, le ti ga ŋmar. Uwumbɔr di
Yesu aayimbil tii timi, ke ti ŋmar. Ubaa aa
bi dulnyaa wee ni ki ga ŋmaa gaa timi lii, see
Yesu baanja. Uma baanja pu, le ti ga ŋmar.”
13 Bininkpiib ngbaan nan bee ke Piita ni
Jɔnn aa ye binib bi nyuun na, kaa bae
mbaem, le ki kpa lipobil ki len. Baah kpa
lipobil pu na, le ni gar bininkpiib ngbaan.
Bi bee ke bi nan ye Yesu aajɔtiib la. 14 Bi kan
uja u Piita ni Jɔnn cha u pɔɔk na si bi chee.
Nima pu na, baa nan ki ŋmaa kpak bi. 15 Le bi
tuk bi ke bi nya kidiik ngbaan ni. Baah nyan
kidiik ngbaan ni na, le bininkpiib ngbaan
kpokl tɔb baah ga ŋa pu na, 16 ki baa tɔb, “Ti
ga ŋa bijab ngbaan kinye? Binib bimɔk bi
Jerusalem ni na nyi ke bi tun lijinjiir aatuln
li kpa liyimbil na. Taan ŋmaa nee. 17 Ti mu
aa ban ke tibɔr ngbaan ki moon. Nima pu
na, cha ti faan bijab ngbaan aan bi taa ki tuk
binib Yesu aabɔr, ki taa ki pur waayimbil.”
18 Le bi yin bi ke bi gir koo ni, le ki
nan kpaa bi pu ke bi taa ki tuk binib Yesu
aabɔr, ki taa ki pur waayimbil. 19 Le Piita
ni Jɔnn bui bi, “Ti yaa kii nimi aamɔb, bee
ti yaa kii Uwumbɔr aamɔb le kan, nilani
ŋan Uwumbɔr chee? Ni dakl ki lik. 20 Ti
ga li beenin tuk binib taah kan pu na, ni
taah ŋun pu na. Taan ŋmaa yii.” 21 Baah
len kina na, le bininkpiib ngbaan ki faan
bi, le ki di bi lii. Kinipaak ngbaan pu le
baa ŋmaa daa bitafal. Kinipaak ngbaan
mɔmɔk nan bi nyuŋni Uwumbɔr, lijinjiir
aatuln ngbaan pu. 22 Uja u bi cha u pɔɔk na
nan jer ŋibin imonko ilee aanii. Nima pu le
ni gar kinipaak ngbaan mɔmɔk.

Yesu aanib aah mee Uwumbɔr ke u tii bi lipobil pu na

23 Baah di Piita ni Jɔnn lii na, le bi gir buen
bijɔtiib chee, ki ti tuk bi Uwumbɔr aato-
toorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib aah tuk
bi pu na mɔmɔk. 24 Baah ŋun kina na, le bi
mɔmɔk kpaan kimɔbaan, ki mee Uwumbɔr,
ki len ke, “Mpɔɔnsakpiindaan, sin le nan
naan paacham, ni kitiŋ, ni nnyusakpem,
ni tiwan nimɔk bi ni mɔmɔk ponn ni na.
25 N-yaayoonn na, aa nan cha tiyaaja Ubɔr
David len saabɔr. U nan ye saatutunn la.
Saafuur Nyaan aapɔɔn pu le u nan len ke,
‘Binib bi kaa ye Juu yaab na gee liŋuul fam
la.
Ŋinibol mu dakl ilandak i kaa kpa tiny-
oor na.
26 Dulnyaa wee ni aabɔrb gor bibaa,
binib aayidam kuun tɔb chee,
bi ti jan Uwumbɔr ni Waanii Kristo
kijaak.’†
27 Tɔ, David aah nan len pu na, ni ye mbamɔn
la. Ubɔr Herod, ni Pontius Pailat, ni Juu
yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na nan
kuun kitiŋ kee ponn ni, ke bi nan ku Saatu-
tunn Yesu u ye chain na. Uma le aa nyan
ke u gaa timi lii. 28 Bi nan kuun bi ti ŋa
saah nan len ke bi ga ŋa pu na. Saapɔɔn, ni
saageehn pu, le aa nan siin ke bi ga ŋa kina.
29 Uwumbɔr, lik baah faani timi nfaan pu na.
Ter timi saatutum, ki tii timi lipobil, aan ti
di tuk binib saabɔr. 30 Di saapɔɔn tii bibum
laafee. Cha ti tun lijinjiir aatun, ki mɔk
binib ke Saabo Yesu u ye chain na aayimbil
kpa mpɔɔn.”
31 Baah mee Uwumbɔr doo na, le baah
bi kidiik ki ponn ni na deŋ. Le Uwumbɔr
Aafuur Nyaan gbiin bi mɔmɔk. Le bi kan
lipobil, le ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr.

Yesu aanib aah di baawan yakr tɔb pu na

32 Binib bimɔk nan gaa Yesu ki kii na nan
kpaan kimɔbaan, ni nlandakbaan. Ubaa
aa len ke waawan nibaa le ye uyaan. Le
bi mɔmɔk yakr baawan mɔmɔk, ki di tii
tɔb. 33 Le Yesu aakpambalb kpa mpɔɔn ki jin
seeraa ke Tidindaan Yesu sil fikr nkun ni. Le
Uwumbɔr ter bi mɔmɔk sakpen. 34-35 Binib
nan kooh baah kpa tisar ni ŋidichal ŋi na,
ki joo ni ŋimombil ŋi bi kan na, ki nan di tii
Yesu aakpambalb. Le bi yakr tii bimɔk aah
ban pu na. Ubaa aa ki bi bi ponn ni ki lann
nibaa.

* 4:11 : Lik Ilahn 118.22. † 4:26 : Lik Ilahn 2.1-2.

36 Uja ubaa nan bi bi ponn ni, bi yin u
ke Josef, le Yesu aakpambalb duln u ke
Banabas. Naatataa le ye ke, “U sǝŋni binib
aasui na”. U nan ye Liifai yaab aanii ubaa la.
Bi nan ma u Saiprus aatiŋ ni la. 37 U nan kpa
kisaak, ki kooh, ki di ŋimombil ŋi u kan na,
ki nan tii Yesu aakpambalb.

5

Ananias ni upuu Safaira aah ŋa pu na

1 Uja uken nan bi nima, bi nan yin u ke
Ananias, ki yin upuu ke Safaira. U nan kpa
kisaak, ki kooh ki, ki kan ŋimombil, 2 ki di
ngem nan tii Yesu aakpambalb, ki gur ubaa
mu ngem. Upuu mu nan nyi waah ŋa pu
na. 3 Le Piita baa u, “Ananias, ba ŋa aa
cha kinimbǝŋ koo aasui ni, ki cha aa ban
ke aa ŋmann Uwumbǝr Aafuur Nyaan, ki
gur aabaa ŋimombil ngem? 4 Kisaak ngbaan
aah nan bi aa chee na, ki nan ye siyaan la.
Saah kooh ki na, ŋimombil ngbaan mu ye
siyee la. Ba ŋa aa dak aasui ni ke aa ga
ŋa kina? Saa mǝn nnyamǝn ki tuk binib
baanja. Uwumbǝr le aa mǝn nnyamǝn tuk
u.” 5 Ananias aah ŋun waah len pu na, le u
kpo ki lir kitiŋ. Le ijawaan chuu binib bimǝk
ŋun tibǝr ngbaan na. 6 Le binachipǝm nan di
likekeln poo u, ki yoor u nyan lipaal, ki ti di
sub.
7 Ni nan kpee siib, le upuu mu koo ni, kaa
nyi tibǝr ngbaan. 8 Le Piita baa u, “Naah
kooh kisaak ngbaan na, ŋimombil ngbaan
mǝmǝk le na aa?”
Le u kii ke, “Een, ŋima le na.”
9 Le Piita baa u, “Ba ŋa aa ni aachal mǝmǝk
kpaan kimǝbaan ke ni ga tǝŋ Uwumbǝr Aa-
fuur Nyaan? Lik, binachipǝm bi sub aachal
na fuu ni mbisamǝb. Le bi ga yoor aa mu
ki nya lipaal.” 10 Libuul ngbaan ni, le u mu
kpo, ki lir kitiŋ, unimbiin ni. Le binachipǝm
ngbaan koo ni ki kan u kpo a. Le bi yoor u
mu, ki ti di sub uchal chee. 11 Le Yesu aanib
mǝmǝk, ni binib bimǝk ŋun tibǝr ngbaan na
san ijawaan sakpen.

Yesu aakpambalb aah tun lijinjiir aatun pu na

12 Yesu aakpambalb nan tun lijinjiir aatun
pam. Lijinjiir aatun ngbaan le mǝk binib ke
Uwumbǝr bi bi chee. Le binib bimǝk gaa
Yesu ki kii na kuun tǝb chee, Solomonn
aakaakpaak ni, Uwumbǝr Aadichal ni.
13 Binib bi kaa gaa Yesu ki kii na aa nan kaar
ke bi li kpaani bi chee. Binib mǝmǝk mu
nan pak bi. 14 Binib pam nan gaa Tidindaan
ki kii, ki kpae n-yoonn mǝmǝk, ki kpaani bi
chee. Bi nan ye bijab ni bipiib mu, ki wiir.
15 Yesu aakpambalb aah tun lijinjiir aatun
pu na, le binib yoor bibum paan ikan pu,
ni tiwandookaan pu, ki di kaan nsan ni, ki
ban ke Piita yaa chuun jer kan, waajunjuŋ
pinn jer bi pu, ki cha bi pǝǝk. 16 Le kinipaak
mu nyan ni Jerusalem aatingbaan ni, ki joo
ni bibum, ni binib bi tiyayaar joo bi na. Le
Yesu aakpambalb cha bi mǝmǝk pǝǝk.

Baah ŋa Yesu aakpambalb falaa pu na

17 Le Uwumbǝr aatotoorninkpel, ni binib
bimǝk dii u ki nan ye Sajusii yaab na, nan
kpa lipiipoln Yesu aakpambalb pu, 18 le ki
dan nan chuu bi, ki di laŋ kiyondiik ni.
19 Kinyeek ngbaan le Uwumbǝr aatuun dan
nan chuu piir kiyondiik aajaaleŋ, le ki nyan
bi, ki bui bi, 20 “Li cha ti sil Uwumbǝr
Aadichal ni, ki tuk binib limǝfal ngbaan
aabǝr mǝmǝk.” 21 Le bi kii Uwumbǝr aatuun
ngbaan aamǝb. Kichakpinaanyeek ni, le bi
koo ni Uwumbǝr Aadichal ni, ki nan tuk
binib limǝfal aabǝr na.

Le Uwumbǝr aatotoorninkpel, ni binib bi
dii u na dan nan yin bibǝjirb aaninkpiib,
ni Juu yaab aaninkpiib mǝmǝk, le ki tun
bikikiirb, ke bi buen kiyondiik ni ki ti li
joo ni Yesu aakpambalb. 22 Baah ti fuu
nima kaa kan bi na, le bi labr ki nan tuk
bibǝjirb aaninkpiib, 23 “Ti fuu kiyondiik ni,
ki kan ni lak mbamǝm. Bikikiirb mu si kii
jaaleŋ mam chee. Le ti chuu piir kidiik,
kaa kan unii ubaa ni ni.” 24 Uwumbǝr
Aadichal aakikiirb aaninkpel, ni Uwumbǝr
aatotoorninkpiib aah ŋun kina na, le ni
muk bi pam. Baa ki nyi baah ga ŋa pu na.
25 N-yoonn ngbaan le unii ubaa koo ni, ki
nan bui bi, “Lik, bijab bi ni di ŋa kiyondiik
ni na bi Uwumbǝr Aadichal ni, ki bi tuk
binib Yesu aabǝr.” 26 Le Uwumbǝr Aadichal
aakikiirb ni baaninkpel buen ti joo ni Yesu
aakpambalb ngbaan. Bi nan joo ni bi suuna,
kaa chuu bi mpǝǝn; ba pu? bi san ijawaan ke
kinipaak na ga mae bi ŋitakpal.

27 Baah joo ni Yesu aakpambalb kidiik
ponn ni na, le bi di bi siin bibǝjirb
aaninkpiib aanimbiin ni. Le Uwumbǝr aa-
totoorninkpel bui bi, 28 “Ti tuk nimi ke ni
taa ki tuk binib Yesu aabǝr, ki taa ki pur
waayimbil. Le ni beenin mooni waabǝr

Jerusalem məmək ni, ki len ke waasin bi
tiŋaal ni la."

29 Le Piita ni Yesu aakpambalb biken na
bui bi, "Ni ye ke ti kii Uwumbər aaməb
la, naa ye binib aaməb. 30 Nimi le kpaa
Yesu ndəpuinkoo pu, ki ku u. Le tiyaajatiib
Aawumbər fikr u nkun ni, 31 ki nyuŋ u, ki di
u kaan uŋangii wəb, u li ye timi Aayidaan u
gaal timi lir, ki tii timi Israel yaab nsan ke
ti kpeln timi aabimbin na, aan Uwumbər di
cha timi aatunwanbir pinn timi. 32 Timi ni
Uwumbər Aafuur Nyaan le ye Yesu aaseer-
aadam ki tuk binib tibər ngbaan. U di
Waafuur Nyaan tii binib bi kii waaməb na."

33 Bibəjirb aaninkpiib aah ŋun baah len
pu na, le bi gee liŋuul sakpen, ki ban bi ku
bi. 34 Le bibəjirb aaninkpiib ponn ni ubaa fii
sil binimbiin ni. Bi nan yin u ke Gamaliel.
U nan ye Farisii yaab aanii ubaa la, ki mu
ye Uwumbər aakaal aaməməkb aaninkpel,
ki kpa liyimbil Juu yaab məmək chee. Le
u tuk bi ke bi di Yesu aakpambalb ngbaan
nyan lipaal siib. 35 Baah nyan lipaal na, le
u bui bi, "Israel yaab, ni li nyi naah ga ŋa
bijab ngbaan pu na. 36 N-yaayoonn na, uja
ubaa nan bi, bi yin u ke Tudas. U nan yoor
ubaa ke uma le ye uninyuun, le bijab ikui
inaa nan dii u. Binib nan ku u, le bijab
bimək dii u na nan yaa, ki bee fam. 37 Uja
umina aayoonn aah jer na, le Galilee aatiŋ
aanii ubaa nan yoor ubaa paacham, bi yin u
ke Judas. U nan bi buyoonn bi nan chuun
kahn binib na. Kinipaak nan dii u. Le bijab
ku u mu. Waadidiliib bimək dii u na mu
yaa. 38 Nima le m tuk nimi, nyan niŋaal bijab
ngbaan aabər ni, ki taa ŋa bi nibaa. Baah
kpokl pu na, ni baah tun lituln pu na, yaa ye
binibəm aatuln kan, li ga bee yəli. 39 Ni yaa
ye Uwumbər aatuln kan, naan ŋmaa nyaŋ
bi. Ni yaa jan bi kijaak kan, ni li nyi man,
nibaakan, ni ga kan ke ni jan Uwumbər le
kijaak."

Bi nan kii Gamaliel aah len pu na. 40 Le
bi yin Yesu aakpambalb ngbaan, ke bi gir
koo ni, le ki gbaa bi, ki tuk bi ke bi taa
ki tuk binib Yesu aabər daalbaadaal, ki taa
ki pur waayimbil, le ki di bi lii. 41 Le Yesu
aakpambalb ngbaan siir bi chee, ki nan kpa
mpopiin; ba pu? Uwumbər pak bi ke bi ye
binib bi ga ŋmaa ji iniməən Yesu aayimbil
pu na. 42 Idaa məmək le bi chaa Uwumbər
Aadichal ni, ni binib do, ki ti tuk binib
Uwumbər aabər ki mooni tibənyaan tee, ke
Yesu le ye Kristo u gaa binib lir na.

6

Baah nyan biteterb bilole pu na

1 Binib nan gaal Yesu ki keei idaa məmək
ki kpae waadidiliib pu. N-yoonn ngbaan
le Juu yaab bi len Griik aaliin na ŋulni Juu
yaab bi len Juu aaliin na pu, le ki bui ke
baah yakr tijikaar idaa məmək na, bi sulni
baakpopiib bər. 2 Le Yesu aakpambalb kipiik
ni bilee na yin Yesu aadidiliib məmək, ki
nan bui bi, "Naa ŋan ti li yakr tijikaar ki
di cha Uwumbər aaliin. 3 Nnaabitiib, nima
pu na, ni nyan ni ponn ni bijab bilole bi
gbiin Uwumbər Aafuur Nyaan, ki kpa nlan
mbaməm, ki kpa liyimbil na, ki cha bi li
ye lituln ngbaan aaninkpiib. 4 Tima aan-
imbil ga li man limeel, ni Uwumbər aabər
aamoon pu la."

5 Yesu aakpambalb aah len pu na, le ni
piir bi məmək aasui. Le bi nyan uja ubaa, bi
yin u ke Stiifen, u gaa Yesu ki kii mbaməm
ki gbii Uwumbər Aafuur Nyaan na. Bi
nan nyan Filip, ni Prokorus, ni Nikanor, ni
Timonn, ni Pamenas, ni Nikolas, u nan ye
Antiok aatiŋ aanii na mu. Nikolas aa nan
ye Juu aanii. U nan kpeln le ki dii Juu yaab
aasan. 6 Le bi nyan bijab bilole bimina, ki
cha bi sil Yesu aakpambalb aanimbiin ni. Le
bi mee Uwumbər tii bi, ki di biŋaal paan bi
pu.

7 Le Uwumbər aabər nan mooni ŋipepel
məmək. Le binib moo gaal Yesu ki keei, ki
kpae waadidiliib pu ki wiir, Jerusalem ponn
ni. Uwumbər aatotoorb pam mu nan gaa
Yesu aabənyaan tee ki kii.

Baah chuu Stiifen mpəən pu na

8 Uwumbər nan ter Stiifen mbaməm, ki tii
u mpəən sakpen, ki cha u tun lijinjiir aatun
Juu yaab aakaasisik ni. 9 Le Juu yaab bibaa
fii ki kpak u. N-yoonn mubaa, Juu yaab
ngbaan nan ye binaagbiib, ki nan gaa bibaa.
Bi nyan ni Sairene aatiŋ ni, ni Aleksandria
aatiŋ ni, ni Silisia aatiŋ ni, ni Asia aatiŋ ni.
Bijab ngbaan le kpak Stiifen kinikpakpak.
10 Uwumbər Aafuur Nyaan aah tii Stiifen
nlan sakpen pu na, baa ŋmaa len ki nyaŋ u.
11 Nima pu le bi tii bijab bibaa ŋimombil ke bi
məln inyamən paan u. Le bijab ngbaan len
ke bi ŋun u sii Moses ni Uwumbər. 12 Baah
len pu na, le Juu yaab, ni baaninkpiib,

ni Uwumbər aakaal aaməməkb gee liŋuul
Stiifen pu. Bi dan nan chuu u mpəən, ki di u
siin bibəjirb aaninkpiib aanimbiin ni, [13] le ki
joo ni binib bi ga məln inyamən paan u na.
Le bi len ke, "N-yoonn məmək uja wee bii
Moses aakaal, ki seei Uwumbər Aadichal.
[14] Ti ŋun u len ke Yesu, u ye Nasaref aatiŋ
aanii na, ga gbaa wii Uwumbər Aadichal
ngbaan, ki kpeln Moses aah nan tii timi
ikaal i məmək na." [15] Le bibəjirb aaninkpiib
məmək lik Stiifen ki kan ke unimbil wəb
wiin chain ke Uwumbər aatuun aanimbil
wəb na.

7

Stiifen aah len pu na

[1] Uwumbər aatotoorninkpel nan baa Sti-
ifen, "Baah len pu na, ti gbii ii?"
[2] Le Stiifen bui ke, "Ntetiib ni nnaabitiib,
ni li pel man. Uwumbər u nyuun na nan
dan tiyaaja Abraham chee. Waah nan dan
u chee na, u nan laa bi Mesopotamia aatiŋ
ni, kaa kee buen Harann aatiŋ ni, ke u ti kal
nima. [3] Le Uwumbər bui u, 'Nya aado yaab
aatiŋ ni, ni saanib chee, ki li cha maah ga
mək si kitiŋ ki na ponn ni.'* [4] Nima pu le
u fii Kaldii yaab aatiŋ ni, ki buen Harann
aatiŋ ni, ki nan ti bi nima. Waah bi nima
na, le ute kpo. Ute aah kpo na, le Uwumbər
nyan u nima chee, ki di u dan taah bi kitiŋ ki
ponn ni dandana wee na. [5] N-yoonn ngbaan,
Uwumbər aa nan tii u kitiŋ kibaa do chee
na. Waa nan po tii u lisaŋ libaa. U nan
puu tipuur tii u ke u ga di kitiŋ kee tii u ni
uyaabitiib. N-yoonn mu Uwumbər nan puu
tipuur tee tii u na, Abraham aa nan kee kpa
ubo. [6] Le Uwumbər bui u, 'Aayaabitiib ga li
ye bicham kitiyayaŋ ponn ni. Kitiŋ ngbaan
aanib ga di bi ŋa binaagbiib, ki ŋa bi bakaa
ŋibin ikui inaa. [7] Kitiŋ ngbaan aanib aah ga
di bi ŋa binaagbiib na, le m ga daa bitafal.
N-yoonn ngbaan le aayaabitiib ga nya kitiŋ
ngbaan ni, ki dan kitiŋ kee ponn ni, ki nan
li dooni mi do chee na.'† [8] Le Uwumbər
puu tipuur tii Abraham, ki tii u nkaal, ke
u ni uyaabitiib məmək gii ŋichakpan, aan
ni mək ke bi kii uma Uwumbər aah puu
tipuur ti na. Le Abraham ma ubijabo, ki yin
u ke Aisak, le ki gii uchakpaln, u nan laa
ye iwiin iniin aabo la. Le Aisak ma waabo
Jakob. Jakob mu ma japətiib kipiik ni bilee
bi ye tiyaajaninkpiib na. Le bi məmək gii
ŋichakpan.
[9] "Le Jakob aajapətiib nan kpa lipiipoln
binaal Josef pu, ki di u kooh binib pu, u li
ye unaagbiija kitiŋ kibaa ponn ni, bi yin ki
ke Ijipt. Le Uwumbər mu nan bi u chee,
[10] ki ter u, ki nyan u waafalaa məmək ponn
ni. N-yoonn ngbaan Faro nan ye Ijipt aatiŋ
aabər. Le Uwumbər tii Josef nlan, ki cha
Faro gee waabər. Le Faro di u ŋa kitiŋ
ngbaan aayidaan, ni waachiln aayidaan.
[11] N-yoonn ngbaan le nkon lir Ijipt aatiŋ ni,
ni Kanaann aatiŋ ni. Binib nan kan falaa
sakpen. Tiyaajatiib nan bi Kanaann aatiŋ
ni. Baa nan kan tijikaar. [12] Le bite Jakob ŋun
ke tijikaar bi Ijipt aatiŋ ni. Nima pu na, u
nan cha ujapətiib buen nima chee bi ti daa
tijikaar. Le bi buen ti daa, ki gir ni, ki ki
buen lelee. [13] Baah buen lelee na, le Josef
ti di ubaa mək bi, le ki di waamaal mu mək
Ubər Faro, [14] le ki tun bi ute Jakob chee, ke bi
ti yin ni u ni waamaal məmək, bi dan u chee
Ijipt aatiŋ ni. Bi nan ye binib imonko itaa
ni kipiik ni biŋmu la. [15] Le bi məmək buen u
chee Ijipt aatiŋ ni, ki nan bi nima kina ki ti
kpo. [16] Baah kpo na, le bi yoor bi ki di dan
Sekem aatiŋ ki bi do chee na ni, ki ti di bi
sub. Bi nan sub bi nfal mu Abraham nan di
ŋimombil daa Hamor yaab chee na ponn ni
la.
[17] "Tə, Uwumbər nan puu tipuur tii Abra-
ham. Le n-yoonn mu u ga ŋa waah puu
tipuur ti na peen ni. N-yoonn ngbaan le
Israel yaab too pər kpee Ijipt aatiŋ ni. [18] Ni
nan yunn pam, le ubərkpaan u kaa nan nyi
Josef aabər na jin nnaan Ijipt aatiŋ ni. [19] Le u
nan ŋmanni tiyaajatiib ki ŋani bi bakaa, le
ki tuk waanib ke bi di tiyaajatiib aabim mee
timoor ni aan bi kpo. [20] N-yoonn ngbaan le
bi ma Moses, u nan ye ubo u ŋan sakpen na
la. Le bi kpiin u ute do iŋmal itaa. [21] Waah ŋa
iŋmal itaa aabo na, le bi di u bil timoor ni.
Le Faro aabisal ti kan u, ki yoor u, ki kpiin
u, ki di u ŋa waabo. [22] Le bi mək u Ijipt yaab
aalan aabəŋ aabəŋ. Le u kpaln unii u nyi
tibər na, ki tun lituln li kpa liyimbil na.
[23] "Waah ŋa ŋibin imonko ilee aaja na, u
nan ban ke u mann unaabitiib Israel yaab.
[24] Le u mann bi, ki kan Ijipt aanii ubaa
ŋa Israel aanii ubaa bakaa. Le u buen ti
ter Israel yaab aanii ngbaan, ki gbaa Ijipt

* 7:3 : Lik Mpiin 12.1. † 7:7 : Lik Mpiin 12.7; 15.13-14; 17.8; Nnyam 3.12.

aanii ngbaan teen ki ku u. [25] U nan dakl
ke unaabitiib ga bee ke Uwumbər ga cha u
nyan bi baadim aaŋaal ni. Le baa bee. [26] Le
ni woln le u ti kan Israel yaab bilee bi jaa.
U nan ban ke u par bi, le ki bui bi, 'Njətiib,
ni ye naabitiib la. Ba ŋa ni ŋani təb bakaa?'
[27] Le unii u ŋa uŋeen aatə bakaa na nan tur
Moses foor bibaa chee, ki bui u, 'Ŋma ŋa si
timi aayidaan ni ubəjir? [28] Aa ban ke aa ku
mi ke saah fe ku Ijipt aaja na pu na la aa?'‡
[29] Waah len kina na, le Moses san nyan Ijipt
aatiŋ ni, ki buen Midiann aatiŋ ni, ki nan
ti ye uchaan nima. Le upuu ma mbijabim
bilee nima.

[30] "Ŋibin imonko ilee aah jer na, le
Uwumbər aatuun di ubaa mək Moses.
N-yoonn ngbaan le Moses nan bi nteer-
sakpiin ni, lijool li bi yin li ke Sainai na chee.
Uwumbər aatuun ngbaan nan bi mmii ponn
ni, busub bu bi ke bu aah gaal mmii le na
pu. [31] Moses aah kan ni na, le ni gar u pam.
Le u foor mal mmii ngbaan u ti lik. Waah
foor mal mu na, le u ŋun Uwumbər aaneel
len ke, [32] 'Min le ye aayaajatiib Abraham, ni
Aisak, ni Jakob Aawumbər.' Ijawaan chuu
Moses, le uwon gbaa. Waa ki kaa u ki lik.§
[33] Le Uwumbər bui u, 'Saah si nin chee na ye
kitiŋ ki bi chain na la. Chuu takl saanaatak
ngbaan. [34] M kan maanib Israel yaab aah bi
ji falaa sakpen Ijipt aatiŋ yaab aaŋaal ponn
ni pu na, ki ŋun baah wii pu na, le m sunn
ni ke m nan gaa bi lii. Li pel, m ga tun si Ijipt
aatiŋ ni, aa ti nyan bi nima chee.'*

[35] "Tə, Moses le ye unii u Israel yaab nan
yii u, ki bui u ke, 'Ŋma ŋa si timi aayidaan ni
ubəjir?' Uma le Uwumbər nan tun waatuun
u chee, busub bu bi ke bu aah gaal mmii le
na pu, u ti tuk u ke u buen ti nyan ni waanib
tinaagbiir ni, ki li joo ni bi. [36] Uma Moses le
nyan bi Ijipt aatiŋ ni, ki tun lijinjiir aatun
nima chee, ni Limɔɔkal Aanyusakpem† ni,
le ki ti nin tun lijinjiir aatun timoor ni,
ŋibin imonko ilee. [37] Uma Moses le tuk Israel
yaab,‡ 'Uwumbər ga tun ni ubənabr ubaa
ni chee, ke waah tun ni mi pu na. U mu
ga li ye ninaabitiib ponn ni ubaa la.' [38] Uma
Moses, ni tiyaajatiib, ni Uwumbər aatuun
nan bi nteersakpiin ni, Sainai aajool chee,
le Uwumbər aatuun len u chee tibər lijool
ngbaan paab, ki tuk u liməfal aabər ke u nan
tuk timi.

[39] "Le tiyaajatiib aa gee ke bi kii waaməb.
Bi yii u, ki ban ke bi ki labr buen Ijipt aatiŋ
ni, [40] le ki bui Moses aanaal Aaronn, 'Maa
ŋiwaa tii timi, ti li dii ŋi. Moses u nyan
ni timi Ijipt aatiŋ ni na, taa ki nyi waah
bi niwəb na.'§ [41] N-yoonn ngbaan le bi di
salmaa məə unaabo, le ki toor kitork tii u.
Baah məə unaabo ngbaan na, le bi jin njim
ki məəni sakpen. [42] Le Uwumbər daak bi
chee, le ki siir cha bi, le bi dooni ŋiŋmabil
ŋi bi kitaapaak na. Uwumbər aabənabr nan
ŋmee tibər ngbaan Uwumbər Aagbaŋ ponn
ni, ke Uwumbər len ke,

'Israel yaab, ni nan kər tiwakor
ki toor kitork ŋibin imonko ilee timoor
ni.
Naah toor kitork na, ni toor tii min aa?
Aayii.
[43] Ni nan yoor liwaal li bi yin li ke Molek na
aabool,
ni liwaal Refann* li ye liŋmabil aanaŋ
na.
Ni nan məə ŋiwaa ŋimina, ke ni li
dooni ŋi.
Nima pu na, m ga di nimi buen tinaagbiir
ni,
kitiŋ ki bi Babiloŋ aatiŋ aapuwəb na
ni.'†

[44] "Tə, tiyaajatiib nan joo ngban aabool
timoor ni. Uwumbər nan joo ubaa mək
bi libool ngbaan ponn ni la. U nan tuk
Moses waah ga ŋa pu ki ŋa libool ngbaan
na. Le Moses ŋa li Uwumbər aah mək u
pu na. [45] Tiyaajatiib nan di libool ngbaan
tii baabim. Baabim ni baayidaan Josua
mu nan yoor libool ngbaan, le ki buen bi
ti gaa kitiŋ ki Uwumbər jenn binib nima
na. Le libool ngbaan nan bi nima, ki ti
saa Ubər David aayoonn. [46] Uwumbər nan
gee Ubər David. Le David nan ban ke u
maa lidichal tii Uwumbər, u nan ye uyaaja
Jakob Aawumbər na. David mu aa nan maa
lidichal tii Uwumbər. [47] Ujapɔɔn Solomonn
le nan maa lidichal tii Uwumbər.

‡ 7:28 : Lik Nnyam 2.14. § 7:32 : Lik Nnyam 3.6. * 7:34 : Lik Nnyam 3.1-10. † 7:36 : Limɔɔkaal Aanyusakpem—bi ki yin mu ke Nnyusakpem Mamam la. ‡ 7:37 : Lik Ikaal 18.15, 18. § 7:40 : Lik Nnyam 32.1. * 7:43 : Refann nan ye n-yaayoonn na aawaal li bi nan len ke lima le joo liŋmabil li bi yin li ke Saturin na. Binib bi kaa dii Uwumbər na nan dooni liwaal ngbaan. † 7:43 : Lik Amos 5.25-27.

48 "Tɔ, Uwumbɔr u kaa kpa ŋeen aatɔ na
aa bi binib aah maa ŋidichal ŋi na ponn
ni baanja. Uwumbɔr aabɔnabr nan len ke
Uwumbɔr len ke,
49 'Kitaapaak le ye maabɔrjal,
le kitiŋ ye ntaa aah taa ni pu na:
ni ga maa ba aadichal aaboln ki tii mi?
Ba aapaan ni ga kan tii mi aan m li koo
nima?
50 Min mbaa le ŋan naan tiwan nimina
mɔmɔk.' "‡
51 Tɔ, Stiifen nan ki len ke, "Nitafal pɔɔ,
naa dii Uwumbɔr aasan nisui ni, kaa pel
waaliin. N-yoonn mɔmɔk ni ban ni yii
Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ke niyaajatiib aah
nan yii mu pu na. 52 Niyaajatiib nan muk
Uwumbɔr aabɔnabtiib mɔmɔk, le ki ku
binib bi tuk bi ke Uwumbɔr Aatutunyaan
ga dan na. U fuu ni, le ni kooh u, ki ku u.
53 Uwumbɔr nan tun ni waatuuntiib bi nan
tii nimi waakaal. Le ni yii, kaa kii nkaal
ngbaan."

Baah mae Stiifen ŋitakpal ki ku u pu na

54 Stiifen aah len kina na, le liŋuul chuu
binib ngbaan, le bi ŋmɔ ŋinyin. 55 Le Stiifen
u Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbii u na, waan
lik paacham, le ki kan Uwumbɔr aah wiin
chain pu na, le ki kan Yesu si uŋangii wɔb.
56 Le u bui ke, "Lik, m kan kitaapaak chuu
piir, ki kan Unibɔn Aabo na si Uwumbɔr
aaŋangii wɔb."
57 Waah len kina na, le bi teen mpɔɔn pu,
ki di biŋaal ŋeeb bitafal, le ki kpaan ber
bi ti chuu u, 58 ki nyan u kitiŋ ponn ni, ki
di buen n-gbaan, ki ti mae u ŋitakpal. Le
biseeraadam ngbaan chuu peer baabɔkul,
ki di bil unachipɔɔn ubaa chee, bi yin u
ke Sɔɔl. 59 Le bi mae Stiifen ŋitakpal u
ti kpo. Baah bi mae u ŋitakpal na, le u
mee Tidindaan ke, "Tidindaan Yesu, gaa
maawiin," 60 le ki gbaan utaaŋaayil pu, le
ki teen mpɔɔn pu, "Tidindaan, taa teen bi
baah ŋa bakaa u na." Waah len kina na, le u
kpo.

8

Sɔɔl aah ŋa Yesu aanib falaa pu na

1 Baah ku u pu na, le Sɔɔl kii. Liyaadaal
ngbaan le bi piin ki bi muk Yesu aanib bi bi
Jerusalem ni na, ki ŋa bi falaa sakpen. Nima
pu na, bi mɔmɔk nan yaa, ki buen Judea
ni Samaria aatim mɔmɔk ponn ni. Yesu
aakpambalb baanja le nan gur Jerusalem
ponn ni, kaa yaa. 2 Le bijab bi san Uwumbɔr
na sub Stiifen ki wii mpɔpɔɔn pu.
3 Le Sɔɔl pɔɔn ubaa, u ti bii Yesu aanib ki
ŋa bi fam. U nan koo ŋidichal ŋidichal ponn
ni ki ban bi, ki chuu nyan bijab ni bipiib
mpɔɔn, ki ti di ŋa kiyondiik ni.

Filip aah buen Samaria aatiŋ ni pu na

4 Tɔ, binib bi dii Yesu na nan yaa koo ntim
mɔmɔk ni, le ki tuk binib waabɔnyaan. 5 Le
Filip buen Samaria aatiŋ ni ki ti tuk binib
Kristo u gaa binib lii na aabɔr, 6 ki tun lijinjiir
aatun. Baah kan lijinjiir aatun ngbaan ki
ŋun waah len pu na, le kinipaak pel waabɔr
ngbaan mbamɔm. 7 U nan nyan tiyayaar
binib pam ponn ni, le ti teen mpɔɔn pu,
ki nyan biwon ni. Le binib bi aawon faan
na, ni biwɔb mu pam kan laafee. 8 Nima
pu le Samaria aatiŋ aanib nan kpa mpopiin
sakpen.
9 Le uja ubaa nan bi nima bi nan yin u
ke Simonn; u nan ye ubɔɔ la, ki tun lijinjiir
aatun ŋi gar Samaria aatiŋ aanib na pam, le
ki yoor ubaa ke uma le ye uninyuun. 10 Le
binib mɔmɔk, bigiim ni bipɔɔndam kii tii u,
ki len ke u kpa Uwumbɔr aapɔɔn, ki yin u
ke Mpɔɔn Sakpiindaan. 11 U nan tun inyɔk
aatun ni yunn, ki cha ni gar binib pam.
Nima pu na, bi nan kii tii u. 12 Le Filip dan
nan tuk bi Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan, ni
Yesu Kristo aabɔnyaan ngbaan. Le bi kii
waah len pu na. Baah kii waah len pu na,
le u muin bi nnyun ni, bijab ni bipiib mɔk.
13 Le Simonn, u ye ubɔɔ ngbaan na, mu kii
Filip aah len pu na. Le Filip muin u nnyun
ni. Le u dii Filip idaa mɔmɔk, ki kan u tun
lijinjiir aatun pam. Le ni gar u ki ti nyaŋ.
14 Le Yesu aakpambalb bi bi Jerusalem
ni na ŋun ke Samaria aatiŋ aanib gaa
Uwumbɔr aaliin. Baah ŋun kina na, le bi
cha Piita ni Jɔnn buen bi chee. 15 Le Piita
ni Jɔnn ti fuu nima, ki mee Uwumbɔr tii
binib bi gaa Uwumbɔr aaliin na, ke u tii bi
Waafuur Nyaan. 16 Waafuur Nyaan aa nan
kee sunn ni bi ponn ni ubaa pu. Filip nan
muin bi nnyun ni baanja, Tidindaan Yesu
aayimbil pu la. 17 Nima pu na, Piita ni Jɔnn
nan mee Uwumbɔr tii bi, le ki di biŋaal paan
bi pu. Baah ŋa kina na, le Uwumbɔr Aafuur
Nyaan gbiin binib ngbaan.
18 Le Simonn kan ke Yesu aakpambalb aah
di biŋaal paan binib pu na, Uwumbɔr tii

‡ 7:50 : Lik Aisaya 66.1-2.

binib ngbaan Waafuur Nyaan. Waah kan
kina na, le u ban ke u pa bi ŋimombil, [19] bi
tii u mpɔɔn mumina, ke u yaa di uŋaal paan
binib pu kan, bi ga kan Uwumbɔr Aafuur
Nyaan.
[20] Le Piita baa u, "Aa dak ke aa ga ŋmaa
di ŋimombil daa Uwumbɔr aapiin aa? Saah
dak pu na, naa ŋan. Aa ni saamombil
bee fam. [21] Aasui aa ŋan Uwumbɔr chee.
Aaŋaal aa bi waabɔnyaan ni. [22] Kpeln aapo-
bil, ki di cha saatunwanbir ngbaan, ki mee
Uwumbɔr ke u di cha saalandakbir pinn si.
[23] M kan ke aasui to sakpen a. Titunwanbir
le joo si."
[24] Le Simonn bui Piita ni Jɔnn, "Mee
Uwumbɔr tii mi, aan saah len tibɔr ti na, ti
taa pii mi."
[25] Tɔ, Piita ni Jɔnn nan tuk Samaria aatiŋ
aanib Tidindaan aabɔr, ki sur bi mbamɔm,
le ki nin gir buen Jerusalem. Baah chuun ki
cha na, le bi bɔ dii Samaria aatim pam ponn
ni, ki tuk binib Yesu aabɔnyaan.

Itiopia aatiŋ aaninkpel aah gaa Yesu ki kii pu na

[26] N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr aatuun
tuk Filip ke u gor ki dii ŋŋangii wɔb, ki
dii timoor ni aasan mu nyan Jerusalem ki
cha Gasa aatiŋ ni na. Dandana wee, nsan
ngbaan ŋa nsankpok a. [27-28] Le Filip fii ki
cha. Uja ubaa nan ka itaan aah dar tɔroku
sakpiin u na ponn ni, nsan ni. U nan ye
Itiopia aatiŋ aanii la, ki mu ye unii u bi lee
nyan ŋikookpimbil na, ki mu ye uninyuun
la. Uma le nan lik Itiopia aatiŋ aamombil
mɔmɔk, ki kpa mpɔɔn sakpen, ki tun lituln
tii Itiopia aabɔrpii, u bi yin u ke Kandake
na. Uja ngbaan nan dan Jerusalem u nan
doon Uwumbɔr, ki labr cha, ki laa beenin
bi nsan ni. Filip aah kan u na, u nan bi
waatɔroku sakpiin ponn ni, ki karni kigbaŋ
ki Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan ŋmee ki
na. [29] Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan tuk Filip
ke u li cha tɔroku ngbaan chee. [30] Le Filip
san buen u chee ki ti ŋun u bi karni kigbaŋ
ki Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan ŋmee ki
na. Le Filip baa u, "Saah bi karni kigbaŋ ki
na, aa bee naatataa aa?"
[31] Le u bui ke, "Unii yaa kaa mɔk mi kan,
m ga ŋa kinye ki bee?" le ki tuk Filip ke u
koo ni u chee ki nan kal tɔroku na ponn ni.
[32] Tɔ, waah bi karni Uwumbɔr Aagbaŋ ponn
ni nin chee na ŋmee ke,

"Bi yaa chuu upiih bi ti kɔr u kan, waa wii.
Bi yaa chee upihbo aakokor pu kan, u
mu aa wii.
U mu bi kina la.
Baah chuu u mpɔɔn pu na,
waa len tibaa ke u nyan ubaa tibɔr
ngbaan ni.
[33] Bi nan di u ŋa bibɔjirb chee, ki mɔln
inyamɔn paan u,
ki jinn u inimɔɔn.
Bi nan ku u, le unii ubaa aan ŋmaa len
uyaabitiib pu."*
[34] Tɔ, le uja ngbaan baa Filip, "Uwumbɔr
aabɔnabr aah nan len pu na, u len ŋma
aabɔr? U len ubaa aabɔr le aan u len uken
aabɔr la?" [35] Le Filip tuk u ŋŋmeen ngbaan
aatataa, ke ni ye Yesu aabɔr la, le ki tuk u
tibɔnyaan na. [36] Baah bi tɔroku na ponn ni
ki cha na, le bi ti fuu nkpen mubaa ni, le ki
kan nnyun dɔ. Le uja ngbaan bui Filip, "Lik,
nnyun sɔ. Aa ga ŋmaa muin mi nnyun ni
dandana wee ee?"
[[37] Le Filip bui u, "Aa yaa gaa Yesu ki kii
mbamɔm kan, m ga ŋmaa muin si nnyun
ni."
Le u bui u, "M pak ke Yesu Kristo ye
Uwumbɔr Aajapɔɔn la."]
[38] Le u cha waatɔroku sil. Le u ni Filip
mɔmɔk bilee sunn sil ni kitiŋ, ki koo nnyun
ni. Le Filip muin u nnyun ngbaan ni. [39] Le
bi nyan ni nnyun ni. Baah nyan ni nnyun
ni na, le Uwumbɔr Aafuur Nyaan yoor Filip,
ki di u buen. Uja ngbaan aa ki kan u. Le
u ki koo waatɔroku ponn ni, ki cha, ki nan
kpa mpopiin pam. [40] Binib nan kan Filip
kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Asotus. Le u bɔ
dii ntim mɔmɔk ni, nima chee, ki tuk binib
Yesu aabɔnyaan, le ki ti fuu Siisarea aatiŋ
ni.

9

Sɔɔl aah gaa Yesu ki kii pu na
(Lituln 22.6-16; 26.12-18)

[1-2] Sɔɔl ma nan beenin kpa liŋuul Tidin-
daan aadidiliib pu, ki ban ke u chuu bi ki ku
bi. U nan ban ke u buen Damaskus aatiŋ
ni, ki ti ban bi, bijab ni bipiib mɔmɔk, ki
chuu bi mpɔɔn, ki di tikululn buu bi, ki di
gir dan Jerusalem. Le u buen Uwumbɔr
aatotoorninkpel chee, ke u ŋmee kigbaŋ
tii u. U yaa ti fuu Damaskus aatiŋ ni kan,
u ga di kigbaŋ ngbaan mɔk mmeen aadir

* 8:33 : Lik Aisaya 53.7-8.

aaninkpiib, ke bi cha u chuu binib bi dii
Yesu aasan na.
3 Tɔ, le u siir ki cha. Waah laa bi nsan ni ki
ti peen Damaskus aatiŋ ni na, libuul ngbaan
ni le nwiihn nyan ni paacham, ki woln ki
mann gonn u. 4 Le u lir kitiŋ, ki ŋun nneel
len ke, “Sɔɔl, Sɔɔl, ba ŋa aa ŋani mi falaa?”
5 Le Sɔɔl baa u, “Ndindaan, ŋma ye?”
Le u bui u, “Min le ye Yesu, u aa ŋa u falaa
na. 6 Fii sil, ki li cha kitiŋ ngbaan ni. Aa yaa
ti fuu kan, bi ga tuk si saah ga ŋa pu na.”
7 Binib bi nan dii Sɔɔl na si ŋmin, kaa
ŋmaa len tibaa. Bi ŋun nneel len, kaa waa
unii. 8 Le Sɔɔl fii sil, ki likr unimbil, kaa
ki waa. Le bi chuu uŋaal, ki dar u cha
Damaskus aatiŋ ni. 9 Waa nan waa ki ti saa
iwiin itaa, kaa ki ji, kaa ki nyu mu.
10 Le Yesu aadidiir ubaa nan bi Damaskus
aatiŋ ni, bi nan yin u ke Ananias. Le
Tidindaan len u chee tidaŋ ponn ni, ki bui
u, “Ananias.”
Le u bui ke, “Ndindaan, m sɔ.”
11 Le Tidindaan bui u, “Fiin, ki li cha nsan
mu bi yin mu ke Nsan Mu Tok na ni, ki li cha
Judas do, ki li ban uja u bi yin u ke Sɔɔl, aan u
ye Tasus aatiŋ aanii na. U bi mee Uwumbɔr,
12 le ki daŋ tidaŋ ki kan uja u bi yin u ke
Ananias na koo ni u chee, ki nan di uŋaal
paan u pu, ke unimbil ki likr.”
13 Le Ananias bui ke, “Ndindaan, binib
pam tuk mi uja ngbaan aabɔr, ke u ŋani
saanib bakaa sakpen Jerusalem ponn ni.
14 U fuu ni do, ki kpa nsan mu Uwumbɔr
aatotoorninkpiib tii u ke u chuu saanib
mɔmɔk, ki buu bi tikululn na.”
15 Le Tidindaan bui u, “Li cha u chee. M
nyan u la, u ti li joo maabɔr tuk bibɔrb, ni
Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ki
cha bi bee mbɔr. 16 Min mbaa ga mɔk u waah
ga ji falaa u mɔmɔk maayimbil pu na.”*
17 Le Ananias fii ki buen Judas do, ki ti koo
Sɔɔl chee, ki di uŋaal paan u pu, le ki bui u,
“Nna aabo Sɔɔl, Tidindaan le tun ni mi aa
chee. Yesu u di ubaa mɔk si, saah bi nsan
ponn ni ki choo na, uma le tun ni mi, ke
m cha aa ki likr, ki gbiin Uwumbɔr Aafuur
Nyaan.” 18 Waah len kina na, libuul ngbaan
ni le tiwan ni naahn tijanpɔkr na nyan Sɔɔl
aanimbil ni. Le unimbil ki likr, le u fii sil. Le
bi muin u nnyun ni. 19 Le u jin tijikaar, ki ki
kan mpɔɔn.

Sɔɔl aah moon Uwumbɔr aabɔr Damaskus aatiŋ ni pu na

Sɔɔl nan laa bi Yesu aadidiliib chee iwiin
ilee, Damaskus aatiŋ ni. 20 Libuul ngbaan ni
le u koo mmeen aadir ni, ki ti tuk binib Yesu
aabɔr, ke u ye Uwumbɔr Aajapɔɔn la.
21 Le ni gar binib bimɔk ŋun waah len pu
na. Le bi baa tɔb, “Naa ye uja ngbaan le nan
ŋa Yesu aanib falaa Jerusalem ponn ni ii?
U dan do, ke u nan chuu bi, ki di tikululn
buu bi, ki di bi buen Jerusalem, ki ti di bi ŋa
Uwumbɔr aatotoorninkpiib aaŋaal ni.”
22 Sɔɔl nan moo kani mpɔɔn u di tuk binib
Yesu aabɔr, le ki len ki nyaŋ Juu yaab bi bi
Damaskus aatiŋ ni na, ki mɔk bi ke Yesu sil
ye Kristo u gaa binib lii na.
23 Ni nan ŋa iwiin ilee, le Juu yaab kuun
tɔb, ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Sɔɔl na.
24 Idaa mɔmɔk, kinyeek ni nwiin pu, le bi ka
kii kitiŋ ngbaan aagoln aabisamɔb chee, ke
Sɔɔl yaa nan nyan ni kan, bi chuu u ki ti ku
u. Le Sɔɔl ŋun baah kpokl pu na. 25 Kitiŋ
ngbaan aagoln nan kpa takolu mam. Le Sɔɔl
aadidiliib yoor u ŋa kibɔɔkuuk sakpeŋ ponn
ni, ki di u dii takolu nyan.

Baah nan muk Sɔɔl Jerusalem ni pu na

26 Le Sɔɔl buen Jerusalem. Waah ti fuu
nima na, le u ban u kpaan Yesu aadidiliib
chee. Le bi san u ijawaan, kaa pak ke u
ye Yesu aadidiir ubaa. 27 Le Banabas dan
nan di u buen Yesu aakpambalb chee, ki ti
tuk bi ke Sɔɔl nan kan Tidindaan nsan ni,
ke Tidindaan nan len u chee, ke Sɔɔl nan
kpa lipobil ki di Yesu aabɔr tuk binib bi bi
Damaskus aatiŋ ni na. 28 Banabas aah tuk bi
kina na, le bi cha Sɔɔl kpaan bi chee. Le u dii
bi baah cha nin chee na Jerusalem ponn ni,
ki kpa lipobil u tuk binib Tidindaan aabɔr.
29 N-yoonn, n-yoonn le u ni Juu yaab bi len
Griik aaliin na kpak tɔb kinikpakpak, le bi
ban bi ku u. 30 Le Yesu aanib ŋun ke bi ban
bi ku u. Baah ŋun kina na, le bi yoor u buen
Siisarea aatiŋ ni, ki cha u kun Tasus aatiŋ ni.
31 Nima pu na, Yesu aanib bi nan bi Judea
aatim ni, ni Galilee aatim ni, ni Samaria
aatim ni na nan gaa bibaa. Unii ubaa aa
ki muk bi. Le bi moo bae Tidindaan aaliin
n-yoonn mɔmɔk, ki pak u. Le Uwumbɔr
Aafuur Nyaan ter bi, ki cha binib moo kpee
bi pu.

Piita aah tun lijinjiir aatun pu na

* 9:16 : Lik Kolose Yaab 1.24.

32 Tɔ, Piita nan bɔ dii ntim mɔmɔk ponn
ni nima chee. U nan buen Lida aatiŋ mu
ni, ki mann Uwumbɔr aanib bi bi nima na.
33 Waah bi nima na, le u kan uja ubaa, bi
yin u ke Eneas, u nan ye uja u aawon faan
na la. Ŋibin ŋiniin u po dɔ kidiik ni la,
kaa ŋmaa fii. 34 Le Piita bui u, “Eneas, Yesu
Kristo tii si laafee dandana wee. Fii sil, ki
kpab saawandookaan.” Libuul ngbaan ni, le
u kpaan fii sil. 35 Le binib bimɔk bi Lida aatiŋ
ni, ni Saronn aatiŋ ni na kan u, ki kpeln
baabimbin, ki dii Tidindaan aasan.
36 Kitiŋ kibaa mu bi, ki bi gbɔk nima chee,
bi yin ki ke Jɔpa. Upii u dii Yesu aasan
na nan bi nima, bi yin u ke Tabita. Griik
aaliin ponn ni, bi yin u ke Dokas. Waayimbil
aatataa le ye ke upeeyun. U nan ye litun-
yaandaan la. 37 N-yoonn ngbaan le u buŋ, ki
kpo. Le bi fu linikpol ngbaan nnyun, ki di u
ti bil paacham aadiik ni. 38 Jɔpa aatiŋ, ni Lida
aatiŋ aa daa tɔb. Le Yesu aadidiliib bi bi Jɔpa
aatiŋ ni na ŋun ke Piita bi Lida aatiŋ ni. Le bi
tun bijab bilee, ke bi ti yin ni Piita, ke u pɔɔn
ubaa ki dan mala. 39 Le Piita fii dii bi. Waah
ti fuu ni nima na, le bi di u buen paacham
aadiik ngbaan ni. Le bikpopiib kuun nima,
ki si Piita chee, ki wii, le ki mɔk u ŋibɔkul
ŋi Dokas nan ŋa tii bi, waah nan bi na. 40 Le
Piita jenn nyan bi mɔmɔk kidiik ngbaan ni,
le ki gbaan utaaŋaayil pu, ki mee Uwumbɔr,
le ki lik linikpol ngbaan ki len ke, “Tabita, fii
sil.” Le u likr unimbil. Waah kan Piita na, le
u fii kal. 41 Le Piita chuu uŋaal, ki ter u, u
fii sil, le ki yin Uwumbɔr aanib ni bikpopiib
ngbaan, ki di u mɔk bi, ke u fikr a. 42 Le binib
bimɔk bi Jɔpa aatiŋ ni na ŋun tibɔr ngbaan.
Nima pu na, binib pam nan gaa Tidindaan
ki kii. 43 Piita nan bi Jɔpa aatiŋ ni, ki yunn.
U nan koo uja u bi yin u ke Simonn, aan u
ye ugbanjab na do la.

10

Uninkpel Konelius aah yin Piita pu na

1 Tɔ, uja ubaa nan bi Siisarea aatiŋ ni,
bi nan yin u ke Konelius. U nan ye butɔb
aajab nkub aaninkpel la. Bi yin butɔb aajab
ngbaan ke “Itali aatiŋ aajab.” 2 Konelius
nan ye uninyaan la. U ni waachiln ni
aanib mɔmɔk pak Uwumbɔr. U nan ŋani
Juu yaab aagiim tiŋann sakpen, ki mee
Uwumbɔr idaa mɔmɔk la. 3 Le kijook wɔb,
tikur titaa aayoonn, u daŋ tidaŋ ki kan
Uwumbɔr aatuun koo ni u chee ki nan bui
ke, “Konelius.”
4 Waah kan Uwumbɔr aatuun ngbaan na,
le u san ijawaan, ki baa u, “Maaninkpel, aa
ban ba?”
Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u,
“Uwumbɔr ŋun saameen, ki nyi saah ter
bigiim pu na, ki teer aa bɔr. 5 U ban ke aa
cha bijab bibaa buen Jɔpa aatiŋ ni, ki ti yin
ni uja ubaa, bi yin u ke Simonn Piita. 6 U
koo ugbanjab ubaa aadichal ni, bi yin u
ke Simonn. Waadichal bi nnyusakpem na
aagbaan.” 7 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan ki
gir buen. Waah buen na, le Konelius yin
waatutum ponn ni bilee, ni butɔb aaja u ye
uninyaan ki bi u chee idaa mɔmɔk ki tun
lituln tii u na. 8 Konelius nan tuk bi waah
kan pu na mɔmɔk, le ki tun bi, ke bi buen
Jɔpa aatiŋ ni.
9 Naah woln kitaak na, le bi bi nsan ni,
ki peen Jɔpa aatiŋ ni. Nwiin kaasisik ni, le
Piita jon kidiik paab* u ti mee Uwumbɔr.
10 Le nkon chuu u, le u ban u ji tijikaar. Baah
bi mɔn bisaa ke bi tii u na, 11 le u daŋ tidaŋ ki
kan kitaapaak chuu piir, ki kan tiwan nibaa
sunn ni kitiŋ. Ni nan naahn likekeln ki pee.
Le bi joo ikekefeen inaa pu, ki sunn ni kitiŋ.
12 Ipeel, ni iwaa, ni tiwan nimɔk baar kitiŋ
na, ni inyoon mɔmɔk aabɔŋ nan bi likekeln
ngbaan pu. 13 Le nneel len ke, “Piita, fii, ki
ku ki ŋmɔ.”
14 Le Piita bui ke, “Ndindaan, aayii. Maa
kee ŋman tiwan ni kɔ ke nee na.”
15 Le nneel ngbaan ki len ke, “Uwumbɔr
yaa len ke aa ga ŋmaa ji tiwan ni na kan,
aa taa bui ke ni kɔ.” 16 Le ni ŋa kina nfum
mutaa. Le tiwan ngbaan gir buen paacham.
17 Le Piita dakl lik ke u bee lijinjiir aawan
ngbaan aatataa. Ni nan ŋa u ilandak.
N-yoonn ngbaan binib bi nyan ni Konelius
do na baa binib, ki bee Simonn do, ki si
mbisamɔb chee, 18 le ki teen ke, “Simonn
Piita bi do oo?”
19 Le Piita laa beenin bi kidiik paab, ki
bi dak lijinjiir aawan ngbaan aatataa. Le
Uwumbɔr Aafuur Nyaan bui u, “Lik, bijab
bitaa fuu ni do, ki ban si. Min le tun ni
bi. 20 Fii ki sunn ni, ki dii bi, ki taa joo

* 10:9 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

beeni.” [21] Le Piita sunn ni kitiŋ, ki bui bijab
ngbaan, “Min le ye unii u ni ban na. Ni
chuun kinye?”
[22] Le bi bui u, “Konelius, u ye butəb aajab
nkub aaninkpel na le tun ni timi. U ye
unibamənn u pak Uwumbər na. Juu yaab
məmək pak u sakpen. Le Uwumbər aatuun
mubaa tuk u ke u yin si, ke aa dan udo, u
nan pel saah ga len pu na.” [23] Le Piita bui bi
ke bi koo ni, le ki chann bi tichann. Le bi
doon udo.
Naah woln kitaak na, le u gor ki dii bi. Le
Yesu aanib bi nan bi Jəpa aatiŋ ni na bibaa
mu dii u. [24] Ki woln kitaak, le bi fuu Siisarea
aatiŋ ni. Le Konelius nan yin waamaal, ni
ujətiib dan udo, ki nan ka kii Piita. Le Piita
ti fuu ki koo bi chee. [25] Waah koo ni na,
le Konelius dan nan gbaan unimbiin ni, ki
doon u. [26] Le Piita fiin u, ki bui u, “Fii sil. M
po ye unibən la.” [27] Piita nan beenin bi len u
chee le ki ti koo kidiik ni, ki kan binib pam
kuun nima chee. [28] Le Piita bui bi, “Ni nyi ke
timi Juu yaab aakaal aa kii ke ti mann binib
bi kaa ye Juu yaab na, kaa kii ke ti kpaan bi
chee. Le Uwumbər mu mək mi ke m taa li
dak ke unii ubaa kə. [29] Nima pu na, naah yin
mi pu na, le m dan, kaa yii. Ni yin mi ba
pu?”
[30] Le Konelius bui u, “Daanab na, tikur
titaa kijook wəb, kinakokoona, le m nan
bi maadiik ni, ki bi mee Uwumbər. Maah
bi mee Uwumbər na, le m kan uja u pee
likekeln li wiin chain na si nnimbiin ni [31] ki
bui ke, ‘Konelius, Uwumbər ŋun saameel,
ki teer saah ter bigiim pu na. [32] U ban ke
aa cha binib buen Jəpa aatiŋ ni, bi ti yin
ni uja u bi nima aan bi yin u ke Simonn
Piita na, ke u koo ugbanjab ubaa do, bi yin
u ke Simonn na. Waadichal bi nnyusakpem
na aagbaan.’ [33] Waah tuk mi kina na, libuul
ngbaan ni le m tun binib bi ti yin si. Saah
dan pu na, ni ŋan. Dandana wee, ti məmək
bi do, Uwumbər aanimbiin ni. Ti ban ti ŋun
tibər ti Tidindaan tuk si ke aa tuk timi na.”

Piita aah tuk Konelius mam Uwumbər aabər pu na

[34] Le Piita bui bi, “M bee ke ni ye mbamən
ke Uwumbər aa pak ubaa ki jer uken. U po
pak ti məmək la. [35] Ŋinibol məmək ponn ni,
unii yaa bi, ki pak Uwumbər ki tun lituln
li ŋan na kan, u piir Uwumbər aasui. [36] Ni
nyi ke Uwumbər tuk Israel yaab tibənyaan.
Tibənyaan tee le ye ke Uwumbər ga tii bi
nsuudoon Yesu Kristo pu. Uma le ye ti
məmək Aadindaan. [37] Jənn nan tuk binib
ke bi yaa kpeln baabimbin kan, u ga muin
bi nnyun ni. N-yoonn ngbaan aah jer na,
le Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na piin ki
bi tun waatuln Galilee aatim ni, ki bə dii
Judea aatim məmək ni. [38] Ni nyi waabər.
Uwumbər nan nyan u, ki di Waafuur Nyaan
gbiin u ki tii u mpəən, ki nan bi u chee.
Uwumbər aah bi u chee na, le u buen
ŋipepel məmək, ki tun lituln li ŋan na, ki
cha binib bimək nan bi kinimbəŋ aaŋaal ni
na pəək. [39] Ti kan waah ŋani tiwan nimək
Jerusalem ni Juu yaab aatim məmək ponn
ni na. Le bi kpaa u ndəpuinkoo pu, ki ku u.
[40] Iwiin itaa daal, le Uwumbər fikr u nkun ni,
ki cha binib kan u. [41] Naa ye binib məmək
le kan u. Uwumbər nyan timi le ke ti kan
u, ki li ye waaseeraadam. Waah fikr nkun
ni na, ti ni u kpaan jin tijikaar, ki kpaan ki
nyu nnyun. [42] U tuk timi ke ti buen ŋipepel
məmək, ki ti tuk binib waabər, ki ji seeraa
ke Uwumbər nyan u, u ti ji binifuub ni
bitekpiib tibər. [43] N-yaayoonn na, Uwumbər
aabənabtiib məmək nan len Yesu aabər, ke
unii umək gaa u ki kii na, Uwumbər ga di
cha pinn u, uma Yesu aayimbil pu.”
[44] Tə, Piita aah laa bi len kina na, le
Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni ki nan
gbiin binib bimək ŋun waah len pu na.
[45] Yesu aanib bi nyan Jopa ki dii Piita na
nan ye Juu yaab, le ni gar bi pam, ba pu?
Uwumbər di Waafuur Nyaan tii binib bi kaa
ye Juu yaab na mu, [46] le bi ŋun bi len iliin
yayan ki nyuŋni Uwumbər. [47] Tə, Piita bui
ke, “Uwumbər di Waafuur Nyaan tii binib
bimina, ke waah tii timi pu na. Ubaa ga
ŋmaa len ke ti taa muin bi nnyun ni ii?”
[48] Waah len kina na, le u bui bi ke bi muin
bi nnyun ni, Yesu Kristo aayimbil pu. Tə,
Konelius mam nan gaŋ Piita ke u ŋa bi chee
iwiin ilee.

11

Piita aah tuk Yesu aanib tibər ngbaan pu na

[1] Yesu aakpambalb ni Judea aatiŋ aanib bi
nan gaa Yesu ki kii na, nan ŋun ke binib bi
kaa ye Juu yaab na mu gaa Uwumbər aabər.
[2] Le Juu yaab bibaa len ke binib bi kaa ye
Juu yaab na yaa gaa Uwumbər aabər kan,
ni ŋan ke bi gii ŋichakpan. Le Piita ki gir
buen Jerusalem. Waah ti fuu nima na, le Juu

yaab ngbaan kpak u kinikpakpak, [3] ke ba ŋa
u mann binib bi kaa ye Juu yaab na, ki jin bi
chee tijiir, Juu yaab aah kɔ pu na.

[4] Le Piita ŋeer tibɔr məmək aah piin ki ti
saa pu na, ki tuk bi:

[5] "M nan bi Jɔpa aatiŋ ni, ki bi mee
Uwumbɔr, le ni ŋa mi ke tidaŋ pu na, le
m kan tiwan nibaa nyan ni paacham. Ni
naahn likekeln, ki pee. Le bi joo ikekefeen
inaa pu, ki sunn ni kitiŋ m chee. [6] Le m
lik ni mbamɔm, ki kan tiwakor, ni ipeel,
ni iwaa, ni tiwan nimək baar kitiŋ na, ni
inyoon, ni pu. [7] Le m ŋun nneel len ke, 'Piita,
fii, ki ku ki ŋmɔ.' [8] Le m len ke, 'Ndindaan,
aayii. Maa kee ŋman tiwan ni kɔ ke nee
na.' [9] Le nneel ngbaan ki len paacham ke,
'Uwumbɔr yaa len ke aa ga ŋmaa ji tiwan ni
na kan, aa taa bui ke ni kɔ.' [10] Le ni ŋa kina
nfum mutaa. Le tiwan ngbaan ki gir buen
paacham. [11] Libuul ngbaan ni le bijab bitaa
fuu ni maah bi lidichal li ni na aabisamɔb
chee. Bi nan nyan ni Siisarea aatiŋ ni la.
Konelius le tun ni bi, ke bi nan yin mi. [12] Le
Uwumbɔr Aafuur Nyaan bui mi, 'Dii bi, ki
taa joo beeni.' Le m dii bi. Le Yesu aanib
biloob bimina mu dii mi, le ti buen Siisarea
aatiŋ ni, ki ti fuu ki koo Konelius do. [13] Le
Konelius tuk timi ke u nan kan Uwumbɔr
aatuun si udo ki tuk u ke u cha binib buen
Jɔpa aatiŋ ni, ki ti yin uja ubaa, bi yin u ke
Simonn Piita, [14] u ga tuk u tibɔr ti ga cha u
ni waachiln ponn ni aanib məmək ŋmar na.
[15] Le m piin ki bi tuk bi Yesu aabɔr. Maah
laa bi tuk bi na, le Uwumbɔr Aafuur Nyaan
sunn ni bi pu, ke mu aah nan sunn ni ti pu
ŋjan pu na. [16] Le m teer ke Tidindaan nan
tuk timi ke, 'Jɔnn nan muin binib nnyun
ni. Mma ga gbiin nimi Uwumbɔr Aafuur
Nyaan.' [17] Tɔ, Uwumbɔr di Waafuur Nyaan
tii timi bi gaa Tidindaan Yesu Kristo ki kii
na, le ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu,
ke waah tii timi pu na. M mu ye ŋma ki ga
ŋmaa yii Uwumbɔr?"

[18] Juu yaab ngbaan aah ŋun Piita aah
len pu na, le baa ki kpak u. Bi nan
nyuŋ Uwumbɔr, le ki bui ke, "Kina pu na,
Uwumbɔr cha binib bi kaa ye Juu yaab na
mu kpeln baabimbin ki kan limɔfal."

Binib aah gaa Yesu ki kii Antiok aatiŋ ni pu na

[19] Tɔ, binib bi ku Stiifen na nan muk Yesu
aanib ki ŋani bi falaa. Le bi yaa, ki buen
ntim məmək ni, ki ti saa Fonisia aatiŋ ni,
ni Saiprus aatiŋ ni, ni Antiok aatiŋ ni, ki
joo Yesu aabɔr tuk Juu yaab baanja. [20] Le
Yesu aanib bibaa, bi nyan ni Saiprus aatiŋ
ni, ni Sairene aatiŋ ni na mu buen Antiok
aatiŋ ni, ki ti tuk binib bi kaa ye Juu yaab na
mu Tidindaan Yesu aabɔnyaan. [21] Tidindaan
aapɔɔn nan bi bi chee, le binib pam gaa
Tidindaan ki kii, ki kpeln baabimbin, ki dii
waasan.

[22] Yesu aanib bi nan bi Jerusalem na ŋun
bi pu. Nima pu le bi tun Banabas ke u
buen Antiok aatiŋ ni. [23-24] U nan ye uni-
bamɔnn, ki gaa Yesu ki kii mbamɔm, ki gbii
Uwumbɔr Aafuur Nyaan. Le u di ti fuu
nima. Waah ti fuu nima, ki kan Uwumbɔr
aah san binib ngbaan kinimbaak pu pu na,
le ni ŋa u mpopiin. Le u sur bi məmək ke bi
cha binimbil li man bi dii Tidindaan aasan
mbamɔm. Le binib pam gaa Tidindaan ki kii
ki kpee waanib pu.

[25] Le Banabas buen Tasus aatiŋ ni, u ti ban
Sɔɔl, [26] le ki ti kan u, ki di u dan Antiok aatiŋ
ni. Libiməln le Banabas, ni Sɔɔl, ni Yesu
aanib nan kuuni nima chee; le bi tuk binib
pam Uwumbɔr aabɔr, Antiok aatiŋ ni, le bi
naan Yesu aadidiliib liyimbil lee, ke Kristo
Yaab.

[27] N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr
aabɔnabtiib bibaa nyan ni Jerusalem, ki dan
Antiok aatiŋ ni. [28] Bi yin ubaa ke Agabus.
Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha u len ke
nkon sakpem ga lir dulnyaa wee ponn ni.
Ubɔrkpaan Klɔdius aayoonn le mu nan lir.
[29] Agabus aah len kina na, le Yesu aadidiliib
len ke bi məmək ga tii ŋimombil, baah ga
ŋmaa tii pu na, ki di tii Yesu aanib bi bi
Judea aatiŋ ni na. [30] Le bi məmək tii kina. Le
Banabas ni Sɔɔl di ŋimombil ngbaan buen
Judea, ti di tii Yesu aanib aaninkpiib.

12

*Ub*ɔr Herod aah ŋa Yesu aanib falaa pu
na

[1] N-yoonn ngbaan le Ubɔr Herod piin ki
bi ŋani Yesu aanib bibaa falaa. [2] U cha binib
di kijaak aajuk ku Jems u ye Jɔnn aakpel
na. [3] Waah ŋa kina na, le ni piir Juu yaab
aasui. Nima pu le u cha binib chuu Piita mu.

* 12:3 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

Ni nan ye n-yoonn mu Juu yaab ji Lakr-jer aajim* ki ŋmə boroboro u kaa kpa nnyək na.
4 Baah chuu Piita na, le bi di u ŋa kiyondiik ni. Le butəb aajab kipiik ni biloob si kii u. Binaa yaa kiir ki ti saa tikur titaa kan, le binaa mu nan gaa. Ubər Herod nan len ke Lakr-jer aajim ngbaan yoonn yaa jer kan, u ga nyan Piita kiyondiik ni, ki di u siin Juu yaab aanimbiin ni, ki ji u tibər. 5 Piita aah laa bi kiyondiik ni na, le Yesu aanib mu nan bi mee Uwumbər linimaln, ki tii u.

*Uwumb*ər aatuun aah nyan Piita kiyondiik ni pu na

6 Kinyeek ngbaan yaa woln kan, Ubər Herod ga nyan Piita ki ji u tibər. Le Piita də geen bikikiirb bilee aakaasisik ni. Bi nan di tikululn buu uŋaal məmək ilee, ki di tibaa gbin dar ukikiir wee, ki di tiken gbin dar uken. Le bikikiirb biken si kii mbisaməb chee. 7 Kinyeek ngbaan, le Tidindaan aatuun dan ki nan sil u chee. Le nwiihn woln kidiik ponn ni. Le u gbaa finn Piita, ki bui u ke, "Fii sil mala mala." Waah len kina na, le tikululn ngbaan chuu leer lir. 8 Le Tidindaan aatuun ngbaan bui u, "Di saagbapapaln buu aachaŋ, ki di saanaatak taŋ." Le Piita ŋa kina. Le u ki bui u, "Di saakekeln peen, ki dii mi." 9 Le Piita dii u ki buen, ki dak ke ni ye tidaŋ la. Waa dak ke ni sil ye ibamən. 10 Baah cha na, le bi jer ukikiir ubaa, ki ki foor, le ki ki jer uken, ki ti fuu tikur aajaaleŋ u lek lipaal aabisaməb na. Le jaaleŋ ngbaan piir ubaa pu. Le bi nyan, ki bə dii nsan mubaa. Libuul ngbaan ni le Tidindaan aatuun ngbaan buen, ki cha Piita.

11 Le Piita aanimbil woln. Le u len ke, "M bee ke ni sil ŋa kina. Tidindaan tun ni waatuun ke u nan nyan mi Ubər Herod aaŋaal ni, ki nyan mi Juu yaab aah ban bi ŋa mi pu na ni."

12 Tə, Piita nan bee waabər aah bi pu na, le ki buen Mari, u ye Jənn Mak aana na do. Kinipaak nan bi nima, ki bi mee Uwumbər. 13 Le Piita kpaar lipaal aajaaleŋ. Le ututunn u ye upii aan bi yin u ke Roda na, dan nan lik udaan u kpaar jaaleŋ na, 14 le ki bee Piita aaneel. Le ni ŋa u mpopiin sakpen. Le u gir buen biken chee, kaa piir jaaleŋ, ki ti tuk bi ke Piita si lipaal. 15 Le bi tuk u ke u waar la. Le u beenin len ke ni ye mbamən. Le bi bui u ke ni ga li ye Piita aawiin la.

16 Le Piita beenin si kpaar jaaleŋ. Le bi piir jaaleŋ, ki kan u. Baah kan u na, le ni gar bi sakpen. 17 Le Piita yoor uŋaal ki nyii bi pu, ke bi ŋmin, le ki tuk bi Tidindaan aah ŋa pu ki nyan u kiyondiik ni na, ki bui bi ke bi tuk Jems ni Yesu aanib biken. Piita aah len kina na, le u siir buen nibaa chee.

18 Kitaak aah woln na, le bikikiirb ngbaan aapobil yuk. Le bi baa təb budabu ŋa Piita na. 19 Le Ubər Herod bui bi ke bi ban u. Le bi ban u, kaa kan u. Le Herod yin bikikiirb ngbaan, ki nan baa bi tibər ngbaan, le ki len ke baabər bii, ki ku bi.

Tə, Herod nan nyan Judea aatiŋ ni, ki buen Siisarea aatiŋ ni, ki ti yunn nima siib.

*Ub*ər Herod aah kpo pu na

20 Herod nan gee liŋuul ki ŋa Taya aatiŋ aanib, ni Saidonn aatiŋ aanib pu. Le bi məmək kuun ki buen u chee. Bi nan puen buen uja ubaa chee la. Bi yin u ke Blastus, u ye Herod aatutum aaninkpel la. Le Taya aanib ni Saidonn aanib buen u chee bi ti jənn u kijətiik, le ki nin buen Ubər Herod chee, ki ti mee u ke u taa cha bi li kpa kijaak. Bi gaal baajikaar Ubər Herod aatiŋ ni la. Nima pu na, baa ban ke bi li kpa kijaak.

21 Le Herod siin nwiin mundaln bi ga kuun təb na. Liyaadaal le u di waabərkekeln peen, ki kal waabərjal pu, le ki len bi chee tibər. 22 Waah len tibər pu na, le bi məmək tar ke, "Ni ye Uwumbər aaneel la, naa ye unibən." 23 Tə, libuul ngbaan ni le Tidindaan aatuun cha iween chuu u; ba pu? waa tii Uwumbər lisil. Le ŋikpaambil ŋman u, le u kpo.

24 Tə, Uwumbər aabər nan moo mooni ŋipepel məmək. Le binib too kpae ki gaal i.

25 Banabas ni Səəl ma kan, baah nan di ŋimombil tii Yesu aanib aaninkpiib na, le bi di Jənn Mak nyan Jerusalem ni, ki labr buen Antiok aatiŋ ni.

13

*Uwumb*ər Aafuur Nyaan aah nyan Banabas ni Səəl pu na

1 Yesu aanib bibaa nan bi Antiok aatiŋ ni. Bi ponn ni bibaa nan ye Uwumbər aabənabtiib, bibaa mu nan ye Yesu aabər aaməməkb. Bi yin ubaa ke Banabas, ki

* 13:1 : Baaliin ni, bi yin Unibəmbən ke Niger.

yin uken ke Simeonn, ki ki yin u ke
Unibəmbən,* ki yin uken ke Lusius, u nan
ye Sairene aatiŋ aanii na, ki yin uken ke
Manaenn u Ubər Herod aate nan kpiin u na,
ki yin uken ke Səəl. 2 Le bi məmək dooni
Uwumbər ki lul buməb. Baah ŋani kina na,
le Uwumbər Aafuur Nyaan tuk bi ke bi nya
Banabas ni Səəl bi ti tun waah siin bi lituln
li na.
3 Le Yesu aanib lul buməb, ki mee
Uwumbər, ki di biŋaal paan bi pu, le ki cha
bi buen.

Banabas ni Səəl aah ŋa pu Saiprus aatiŋ
ni na

4 Tə, Uwumbər Aafuur Nyaan aah tun
Banabas ni Səəl pu na, le bi buen, ki ti fuu
kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Selusia, le ki
koo buŋəb ni, ki puur ki ti fuu lidikl pu,
bi yin lidikl ngbaan ke Saiprus, 5 le ki fuu
kitiŋ ki bi lidikl ngbaan paab na, bi yin
ki ke Salamis. Baah fuu nima na, le bi
koo Juu yaab aameen aadir ni, ki tuk binib
Uwumbər aabər. Jənn Mak mu nan dii bi, ki
ter bi.
6 Le bi ki buen lidikl ngbaan aapepel
liken wəb, ki ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin
ki ke Pafos. Baah ti fuu nima na, le bi
kan ubəə ubaa, bi yin u ke Bariyesu. U
nan ye Juu yaab aanii le ki ŋmann ke u
ye Uwumbər aabənabr la. 7 Lidikl ngbaan
aatim aaninkpel mu nan bi nima, bi yin u
ke Sejius Pəəlus. U nan ye unii u kpa nlan
na la. Ubəə ngbaan aajə le nan bi na. Le
uninkpel ngbaan yin Banabas ni Səəl ke bi
dan u chee, ki ban u ŋun Uwumbər aabər.
8 Ubəə ngbaan aayimbil leler nan ye Elimas
la. Elimas aatataa le ye ke ubəə. Le u
kpak Banabas ni Səəl kinikpakpak, ki pəəni
ubaa ke uninkpel ngbaan taa gaa Yesu ki
kii. 9 Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir Səəl,
u bi duln u ke Pəəl na pu, le u lik Elimas
mbaməm, 10 le ki bui u, "Sin u ye kinimbəŋ
aajapəən na, aa ye litunyaan məmək aadin
la, ki ŋmanni binib n-yoonn məmək, ki kpa
mbiin sakpen, ki ban aa bii Tidindaan aasan
mu tok na. 11 Uwumbər ga daa aatafal, ki cha
aa jəb, kaan ki li waa, ki ti saa n-yoonn mu
Uwumbər gee na."

Libuul ngbaan ni le likpakpal bəmbəln
biin unimbil pu, le u jəb, ki chuun mann
gonni ki ban unii u ga chuu uŋaal ki dar u
na. 12 Uninkpel ngbaan aah kan kina, ki bae
Tidindaan aah bi pu na, le ni gar u pam. Le
u gaa Yesu ki kii.

Pəəl aah moon Uwumbər aabər Antiok
aatiŋ ni pu na

13 Pəəl mam nan nyan Pafos aatiŋ ni, le ki
koo buŋəb ni, ki ti puur, ki ti fuu kitiŋ kibaa
ni, bi yin ki ke Pega, ki bi Pamfilia aapepel
ni la. Baah ti fuu nima na, le Jənn Mak gir
buen Jerusalem ki cha bi. 14 Le bi nyan Pega
aatiŋ ni, ki buen ti fuu Antiok aatiŋ ki bi
Pisidia aapepel ni na. Juu yaab aakpaakool
daal, le bi koo kal mmeen aadiik ni. 15 Le
unii ubaa karn Uwumbər Aagbaŋ ponn ni.
U karn Moses ni Uwumbər aabənabtiib aah
nan ŋmee pu na. Waah karn doo na, le
mmeen aadiik aaninkpiib tun unii bi chee,
ke u ti tuk bi ke bi yaa ban bi tuk binib tibər
ti ga pəək bitaakpab na kan, bi tuk bi.
16 Le Pəəl fii sil ki yoor uŋaal ki len ke,
"Israel yaab, ni nimi bi kaa ye Israel yaab ki
pak Uwumbər na, li pel man: 17 Timi Israel
yaab Aawumbər nan nyan tiyaajatiib. Bi
nan ye bicham le Ijipt aatiŋ ni. Baah bi
nima na, le Uwumbər ter bi, ki cha bi pər.
Le Uwumbər nyan bi Ijipt aatiŋ ni, ki mək
Ijipt aatiŋ aanib waapəən sakpiin. 18 Ŋibin
imonko ilee le Uwumbər kpiin tiyaajatiib
timoor ni, 19 le ki nin jenn nyan ŋinibol
ŋilole Kanaann aatiŋ ni, ki di kitiŋ ngbaan
yakr ke lifaal na tii bi. Buyoonn bi nan koo
Ijipt aatiŋ ni na, ki ti saa bundaln bi nan gaa
Kanaann aatiŋ na, nan ye ŋibin ikui inaa ni
piiŋmu la.
20 "N-yoonn ngbaan le u tii bi bibəjirb, bi li
joo bi, ki ti saa waabənabr Samuel aayoonn.
21 N-yoonn ngbaan le bi len ke bi ban ubər,
u li joo bi. Baah len kina na, le Uwumbər
nyan Səəl, u nan ye Kis aajapəən na, u li ye
baabər. U nan ye Benjaminn aanibol ponn
ni aanii, ki nan joo bi ŋibin imonko ilee la.
22 Nee aapuwəb le Uwumbər nyan u bi chee,
ki di David ŋa baabər, ki len ke, 'David u
ye Jese aajapəən na bi maah gee pu na. U
ga li ŋani maah gee pu na məmək.' 23 Tə,
Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tun unii
Israel yaab chee, ke u gaa bi lii. Yesu le u
tun ni u bi chee, ke u gaa bi lii. Uma le
ye Ubər David aayaabil ubaa. 24 Jənn u nan
muini binib nnyun ni na nan loln nsan ki
fuu ni, le Yesu nin paan ni. Yesu aah kaa
nan kee piin waatuln na, le Jənn tuk Israel
yaab ke bi yaa kpeln baabimbin kan, u ga

muin bi nnyun ni. [25] Jɔnn aah kaa nan kee
tun waatuln doo na, le u baa bi, ‘Ni dak ke
m ye ŋma? Maa ye Kristo u ga gaa binib lii
na. Uma le paan ni mpuwɔb. Maa ŋeer m
chuu gbiln waanaatak aaŋmin.’ ”
[26] Tɔ, Pɔɔl nan ki bui bi, “Nnaabitiib, Abra-
ham aayaabitiib, ni binib bi kaa ye Juu yaab
ki pak Uwumbɔr na, timi chee le Uwumbɔr
nan tun ni tibɔnyaan ke u ga gaa timi lii.
[27] Binib bi bi Jerusalem ni na, ni baaninkpiib
aa nyi ke Yesu le ga gaa bi lii. Likpaakool
mɔmɔk daal, bi karni Uwumbɔr Aagbaŋ
ponn ni, Uwumbɔr aabɔnabtiib aah nan len
pu na, kaa bee naatataa. Le bi jin Yesu tibɔr
ki len ke waabɔr bii. Uwumbɔr aabɔnabtiib
nan len ke bi ga ŋa kina. [28] Juu yaab nan
mee Pailat nsan ke bi ku Yesu. Bi mu aa kan
waataani ki ga ŋmaa len ke u ŋeer bi ku u.
[29] Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni baah
ga nan ŋa Yesu pu ki ku u na. Le bi nan
ŋani naah ŋmee pu na mɔmɔk, le ki nyan
u ndɔpuinkoo pu, ki di u sub kitakpaluŋ
ni. [30] Le Uwumbɔr fikr u nkun ni. [31] Le u di
ubaa mɔk binib bi nan dii u Galilee ki nan
saa Jerusalem na. Le bi kan u iwiin pam.
Dandana wee, bima le ye waaseeraadam,
ki tuk Juu yaab waabɔr. [32-33] Timi le joo ni
tibɔnyaan ngbaan nan tuk nimi. Uwumbɔr
nan puu tipuur tii tiyaajatiib. Timi le ye
tiyaajatiib aayaabitiib. Waah puu tipuur
ti tii tiyaajatiib na, u gbiin tipuur ngbaan
dandana wee tii timi, ki fikr Yesu nkun
ni. Uwumbɔr aalahn aagbaŋ ponn ni, ŋiyil
ŋilee, le Uwumbɔr len Yesu chee ke,

‘Sin le ye Maabo, din wee le m ma si.’†

[34-35] Tɔ, Uwumbɔr ki bui ke:

‘M ga sil ŋa tinyoor ti bi chain na ŋa ni pu,
ke maah puu tipuur tii Ubɔr David pu
na.’‡

Uwumbɔr ki len kigbaŋ kibaa ponn ni:

‘Maan cha maabo u ye chain na aawon
bur.’ ”§

Tɔ, Pɔɔl nan ki len ke, “Uwumbɔr aah len
pu na, naatataa le ye ke u fikr Yesu nkun
ni. Waan ki kpo. Waawon aan bur. [36] Ubɔr
David aah nan bi na, u nan tun Uwumbɔr
aatuln, le ki ti kpo. Le bi sub u uyaajatiib
chee, le u bur. [37] Yesu u Uwumbɔr fikr u
nkun ni na, uma aawon aa bur. [38-39] Tijɔtiib,
ti tuk nimi ke Uwumbɔr ga di cha nimi
aatunwanbir pinn nimi Yesu pu. Binib
bimɔk gaa Yesu ki kii na, Uwumbɔr ga di
cha pinn bi, ki nyan bi baatunwanbir ni.
Moses aakaal aa ŋmaa di cha pinn binib, kaa
ŋmaa nyan bi baatunwanbir ni. Ti ban ke ni
li nyi tibɔr timina mbamɔm. [40-41] Uwumbɔr
aabɔnabtiib nan len ke Uwumbɔr len ke:

‘Mbɔnyundam, lik, m bi tun lituln libaa
nimi aayoonn.
Unii yaa tuk nimi ke m tun lituln limina
kan,
naan tii naadii la.
Cha ni gar nimi man, aan ki bee yɔli.’ ”*

Tɔ, Pɔɔl nan ki tuk bi, “Ni li nyi aan
Uwumbɔr aabɔnabtiib aah len pu na, ni taa
ŋa nimi.”
[42] Pɔɔl aah len doo na, le u ni Banabas
nyan ni mmeen aadiik ni. Baah nyan ni na,
le binib bui bi ke likpaakool li choo na daal
bi ki gir ni, ki nan ki tuk bi tibɔr ngbaan.
[43] Binib mɔmɔk aah nyan mmeen aadiik ni
na, le Juu yaab, ni binib bi nan kpeln ki
dii Juu yaab aasan na pam nan dii Pɔɔl ni
Banabas. Le Pɔɔl ni Banabas len bi chee ki
tuk bi ke Uwumbɔr aah san bi kinimbaak pu
na, bi li beenin dii waasan.
[44] Tɔ, likpaakool li paan ni na daal, le binib
bimɔk bi kitiŋ ngbaan ni na nan kuun ni bi
nan ŋun Tidindaan aabɔr. Ubaabaa baanja
le nan gur linampal. [45] Juu yaab aah kan
kinipaak ngbaan kuun kina na, le bi kpa
lipiipoln sakpen, ki kpak Pɔɔl kinikpakpak,
ki seei u. [46] Le Pɔɔl ni Banabas kpa lipobil
ki bui Juu yaab ngbaan, “Ni ŋan ke ti puen
tuk nimi Uwumbɔr aabɔr. Le ni yii, kaa kii,
kaa dak ke ni ŋeer ni kan limɔfal li kaa kpa
ndoon na. Kina pu na, ti ga di cha nimi, ki
tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Uwumbɔr
aabɔr. [47] Uwumbɔr tuk timi waagbaŋ ponn
ni ke ti ŋa kina. U nan len ke,

‘M nyan si la, ke aa woln binib bi kaa ye Juu
yaab na aanimbil,
ki tii dulnyaa wee ni aanib mɔmɔk
nsan ke bi ŋmar.’ ”†

[48] Tɔ, binib bi kaa ye Juu yaab na aah ŋun
baah len pu na, le bi kpa mpopiin sakpen, le
ki bui ke Uwumbɔr aabɔr ŋan sakpen a. Le
binib bi Uwumbɔr nyan bi ke bi kan limɔfal
li kaa kpa ndoon na gaa Yesu ki kii.
[49] Le Uwumbɔr aabɔr moon itingbaan
mɔmɔk ni. [50] Le bipiib bi kpa mpɔɔn ki pak
Uwumbɔr na bi kitiŋ ngbaan ponn ni. Kitiŋ

† 13:32-33 : Lik Ilahn 2.7. ‡ 13:34-35 : Lik Aisaya 55.3. § 13:34-35 : Lik Ilahn 16.10. * 13:40-41 : Lik Habakuk 1.5. † 13:47 : Lik Aisaya 49.6.

ngbaan aaninkpiib mu nan bi. Le Juu yaab
ŋa, ki cha bi ŋma tijar Pəəl ni Banabas pu, ki
ŋa bi falaa, ki nyan bi baatiŋ ni. 51 Le Pəəl ni
Banabas kpaar bitaa aatatan lii nima, ni ye
nsurm le ki tii bi, ki nyan ni nima, ki buen
kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Ikonium. 52 Le
Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin binib bi gaa
Yesu ki kii Antiok aatiŋ ni na. Le bi nan kpa
mpopiin pam.

14

*P*əəl mam aah buen Ikonium aatiŋ ni pu na

1 Pəəl ni Banabas nan ti fuu Ikonium aatiŋ
ni, ki koo mmeen aadiik ni, ki kpa mpəən
ki tuk binib Uwumbər aabər. Nima pu na,
binib pam nan gaa Yesu ki kii, bi ye Juu
yaab, ni bi kaa ye Juu yaab na mu. 2 Le
Juu yaab bibaa yii Uwumbər aabər, ki bii
Yesu aanib, ki cha binib bi kaa ye Juu yaab
na bibaa gee liŋuul bi pu. 3 Le Pəəl ni
Banabas nan bi nima ki yunn, ki nan kpa
lipobil ki tuk binib Tidindaan aabər, ke u
gee bi. Le Tidindaan cha bi tun lijinjiir
aatun, ki mək ke baah len pu na, ti gbii. 4 Le
kitiŋ ngbaan aanib aa kpa kiməbaan. Bibaa
nan si Juu yaab aapuwəb, biken mu si Yesu
aakpambalb aapuwəb.
5 Le Juu yaab ni baaninkpiib, ni binib bi
kaa ye Juu yaab na bibaa kpokl ke bi ga ŋa
Yesu aakpambalb bakaa ki mae bi ŋitakpal.
6 Le Yesu aakpambalb ŋun baah ban bi ŋa bi
pu na, ki san ŋmar, ki buen Listra aatiŋ ni,
ni Debe aatiŋ ni, ni itingbaan i bi nima na.
Listra aatiŋ, ni Debe aatiŋ məmək bi Likonia
aapepel ni la. 7 Le bi tuk nima chee aanib
tibənyaan ngbaan.

*Baah mae P*əəl ŋitakpal Listra aatiŋ ni pu na

8 Uja ubaa nan bi Listra aatiŋ ni, le utaafar
faan. Una aah nan ma u na, u nan ye uwəb
la. Waa nan chuun. 9 U nan ka pel Pəəl
aah len pu na, le Pəəl bee ke u gaa Yesu
ki kii, nima le u ga ŋmaa tii u laafee. Le
Pəəl lik u sulm, 10 ki len mpəən pu, "Fii sil
aataa pu." Le uja ngbaan fii yuk sil, le ki
chuun gonni. 11 Le kinipaak ngbaan kan
Pəəl aah ŋa pu na. Le bi teen Likonia aatiŋ
aanib aaliin ponn ni, "Ŋiwaa le kpaln binib
ki dan ti chee do." 12 Le bi yin Banabas
ke Seus.* Pəəl nan len tibər jer Banabas.
Nima pu le bi yin u ke Hemes.† 13 Liwaal
Seus aadichal nan bi kitiŋ ngbaan aagoln
aabisaməb chee la. Le unii u toor kitork tii
liwaal ngbaan na joo ni inaaja ni nsupuun ki
di dan kitiŋ ngbaan aagoln aabisaməb chee.
U ni kinipaak ngbaan nan ban ke bi toor
kitork tii Uwumbər aakpambalb Banabas ni
Pəəl la.
14 Le Banabas ni Pəəl ŋun baah ban bi ŋa
pu na. Baah ŋun kina na, le bi chuu kar
baabəkur, le ki san koo kinipaak ngbaan
aakaasisik ni, ki tar ke, 15 "Njətiib, ba pu ni
ŋani kina? Ti po ye binibəm ke naah ye pu
na la. Ti dan ti nan tuk nimi tibənyaan la.
Di cha man, ki taa ki dii ŋiwaa man. Ŋi ye
fam la. Ni li dii Uwumbər u fu na. Uma le
nan naan paacham ni kitiŋ, ni nnyusakpem,
ni tiwan məmək. 16 N-yaayoonn na, u nan
cha ŋinibol məmək ŋani baah gee pu na.
17 N-yoonn məmək u mu ŋani nimi tiŋann, ki
tii nimi utaal, ki cha tijikaar ŋani, ki kpiini
nimi, ki cha ni kpa mpopiin, u mək nimi
ke u bi." 18 Le Pəəl ni Banabas len kina ki
pəəni bibaa ke bi taa cha kinipaak ngbaan
toor kitork ngbaan tii bi, le baa ki toor ki tii
bi.
19 Le Juu yaab bibaa nyan ni Antiok aatiŋ
ni, ni Ikonium aatiŋ ni, ki dan Listra aatiŋ
ni, bi nan bii Pəəl ni Banabas ki cha binib
gee liŋuul bi pu. Le bi mae Pəəl ŋitakpal, ki
dar fuul u nyan kitiŋ ni, ki ti di bil, ki dak
ke u kpo, le ki siir cha u. 20 Le Yesu aadidiliib
dan nan sil gob u. Baah sil gob u na, le u fii
sil, ki labr buen kitiŋ ngbaan ni.

*P*əəl mam aah labr buen Antiok aatiŋ ni pu na

Kitaak aah woln na, le Pəəl ni Banabas
siir buen Debe aatiŋ ni, 21 ki ti tuk nima
chee aanib tibənyaan ngbaan. Le binib
pam gaa ti, ki dii Yesu aasan. Le Pəəl ni
Banabas nyan nima ki ki labr buen Listra
aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ ni, ni Antiok
aatiŋ ki bi Pisidia aapepel ni na. 22 Baah dii
ntim ngbaan ni na, le bi pəək Yesu aanib
aataakpab, ki toor tuk bi Uwumbər aabər,
le ki tuk bi ke bi sil Yesu aachaŋ ni, ke binib
yaa ban bi koo Uwumbər aanaan ni kan, bi
ga ji falaa sakpen le ki nin koo ni. 23 Ntim
məmək ni, bi nan leer Yesu aanib ponn ni
bininkpiib ke bi li joo bi, le ki lul buməb, ki
mee Uwumbər tii bi. Baah gaa Tidindaan ki

* 14:12 : Seus nan ye liwaal sakpeln libaa la. † 14:12 : Hemes nan ye liwaal li bi bui ke li len tibər sakpen na la.

kii na, le bi di bi ŋa uŋaal ponn ni, ke u li lik bi.
[24] Le bi bɔ dii Pisidia aatim ponn ni, ki ti
ki fuu Pamfilia aapepel ni, [25] le ki ti fuu Pega
aatiŋ ni, ki tuk binib Yesu aabɔr, le ki buen
Atalia aatiŋ ni. [26] Baah ti fuu nima na, le bi
koo buŋɔb ni, ki puur nnyusakpem ki gir
buen Antiok aatiŋ ni, kitiŋ ki bi nan nyan ni
ki ni na. Baah nan ban bi nyan kitiŋ ngbaan
ponn ni na, Yesu aanib nan mee Uwumbɔr
tii bi, ki di bi ŋa uŋaal ni, ke u ter bi waatuln
ponn ni. Baah ti tun lituln ngbaan doo na,
le bi ki gir ni nima.
[27] Baah fuu ni na, le bi yin Yesu aanib ke bi
kuun ni, le ki tuk bi tiwan nimɔk Uwumbɔr
cha bi ŋa na, ki tuk bi waah ŋa pu ki tii binib
bi kaa ye Juu yaab na nsan ke bi gaa Yesu ki
kii na. [28] Pɔɔl ni Banabas nan ti bi nima, Yesu
aadidiliib chee, ki yunn.

15

Baah kuun Jerusalem ponn ni pu na

[1] Tɔ, bijab bibaa nan nyan ni Judea aatiŋ
ni, ki dan Antiok aatiŋ ni, le ki nan tuk
Yesu aanib ke bi yaa kaa gii ŋichakpan,
Moses aakaal aah mɔk pu na kan, baan
ŋmar. [2] Le bijab ngbaan kpak Banabas ni
Pɔɔl kinikpakpak sakpen tibɔr ngbaan pu.
Nima pu na, bi mɔmɔk nan kii ke bi ga
tun Pɔɔl ni Banabas ni binib bibaa aan bi
buen Jerusalem, ki ti baa Yesu aakpambalb
ni Yesu aanib aaninkpiib bi bi nima na, ki
lik.
[3] Yesu aanib nan ter bi, le bi gor ki buen.
Baah cha na, le bi bɔ dii Fonisia aatim ni,
ni Samaria aatim ni, ke bi ti mann Yesu
aanib, ki tuk bi ke binib bi kaa ye Juu yaab
na mu gaa Yesu ki kii. Le ni tii bi mɔmɔk
mpopiin sakpen. [4] Le Pɔɔl ni Banabas ti fuu
Jerusalem. Baah ti fuu nima na, le Yesu
aanib ni baaninkpiib ni Yesu aakpambalb
doon bi ni mpopiin. Le Pɔɔl ni Banabas tuk
bi tiwan nimɔk Uwumbɔr cha bi ŋa na, ki
tuk bi waah ter bi pu na. [5] Le Farisii yaab
bibaa, bi dii Yesu na, fii sil, le ki len ke binib
bi kaa ye Juu yaab na yaa dii Yesu kan, ni
ŋan ke bi gii ŋichakpan, ki kii Moses aakaal.
[6] Le Yesu aakpambalb ni Yesu aanib
aaninkpiib kuun tɔb chee, ke bi kpokl tibɔr
ngbaan. [7] Baah kpokl ki ti yunn na, le
Piita fii sil ki bui ke, “Nnaabitiib, ni nyi ke
n-yoonn mu jer na Uwumbɔr nan lee mi ni
ponn ni, ke m buen binib bi kaa ye Juu yaab
na chee, ki ti tuk bi tibɔnyaan ngbaan, aan
bi ŋun ki gaa Yesu ki kii. [8] Uwumbɔr u nyi
binib mɔmɔk aasui ni aah bi pu na nan di
Waafuur Nyaan tii binib bi kaa ye Juu yaab
na, ke waah tii timi pu na. [9] Waah ŋa kina
na, u mɔk ke u pak binib bi kaa ye Juu yaab
na mu. Waa yakr timi. U po dak ke binib
mɔmɔk ye tiwanbaan la. Baah gaa u ki kii
na, le u finn bisui ni titunwanbir. [10] Nima
pu na, ba pu ni muk bi, ki tɔŋni Uwumbɔr?
Timi ni tiyaajatiib aah nan ban ti dii Moses
aakaal na, ni nan pɔɔ ti chee. Taa ŋmaa dii.
Ni bi ke lituln li nyuun na la. Ba pu ni ban ke
Yesu aadidiliib ngbaan dii kina? [11] Binib bi
kaa ye Juu yaab na yaa gaa Tidindaan Yesu
ki kii kan, waanimbaasaln pu le u ga gaa bi
lii. Kina le u ga gaa ti mu lii.”
[12] Piita aah len kina na, le bi mɔmɔk ŋmin,
ki pel Banabas ni Pɔɔl aah len pu na. Le
bi tuk bi Uwumbɔr aah ŋa pu ki cha bi tun
lijinjiir aatun binib bi kaa ye Juu yaab na
aakaasisik ni na. [13] Banabas ni Pɔɔl aah len
ti doo na, le Jems bui ke, “Nnaabitiib, li
pel man. [14] Dandana wee, Simonn Piita tuk
timi Uwumbɔr aah ŋa pu njan na, ki mɔk
ke utafal bi binib bi kaa ye Juu yaab na ni, ki
lee bi ponn ni binib bibaa, ke bi li ye waanib.
[15] Uwumbɔr aabɔnabtiib nan len ke u ga ŋa
kina. Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni ke
[16] ‘Uwumbɔr len ke: Ubɔr David aanaan aah
lir na,
m ga gir ni aan ki nan fiin waanaan
ngbaan.
M ga ŋa mu nnaanpɔm, ki cha mu sil
mbamɔm.
[17] Nima pu na, binib bi gur na ga li ban min
Uwumbɔr.
Ŋinibol ŋimɔk ye maanib na ga li ban
mi.
[18] Uwumbɔr le len kina.
N-yaayoonn na ki joo cha,
u nan tuk binib tibɔr timina.’ ”*
[19] Jems nan ki bui ke, “M dak ke ti taa
ki muk binib bi kaa ye Juu yaab ki kpeln
baabimbin ki dii Uwumbɔr aasan na. [20] Cha
ti ŋmee kigbaŋ tii bi, ki tuk bi ke bi taa ki
ŋmɔ kitork aanann, ki taa ki gɔr kidagook,
ki taa ki ŋmɔ tiwan ni bi tab ku ni na, ki
taa ki ŋmɔ nsin. [21] Tiyaajatiib yoonn ki di
nan saa din, bi tuk binib Moses aakaal ntim
mɔmɔk ponn ni. Likpaakool daal mɔmɔk bi
po karni Moses aakaal mmeen aadir ni.”

* 15:18 : Lik Amos 9.11-12.

Baah ŋmee kigbaŋ ngbaan pu na

22 Jems aah len ti doo na, le Yesu aakpam-
balb, ni Yesu aanib məmək, ni baaninkpiib
kpokl ke bi ga nya bi ponn ni bijab bibaa, ki
di kpee Pəəl ni Banabas pu, ki tun bi Antiok
aatiŋ ni, bi ti di kigbaŋ ngbaan tii bi. Le
bi nyan bijab bilee. Bi yin ubaa ke Judas
Basabas, ki yin uken ke Sailas. Bijab bilee
ngbaan nan ye biyidam le Yesu aanib ponn
ni. 23 Le bi ŋmee kigbaŋ ki di tun bi, bi di
buen ti tii binib bi kaa ye Juu yaab na. Bi
ŋmee ke:

"Tinaabitiib bi kaa ye Juu yaab ki bi
Antiok aatiŋ ni, ni Siria aatiŋ ni, ni Silisia
aatiŋ ni na, ti dooni nimi. Timi Yesu
aakpambalb, ni Yesu aanib aaninkpiib
dooni nimi. 24 Ti ŋun ke bijab bibaa nyan
ti ponn ni, ki dan ni chee, ki ti tuk nimi
tibər ti muk nimi ki ŋa nimi ilandak na.
Taa nan tuk bi ke bi tuk nimi kina. 25 Nima
pu na, ti kuun təb ki kpaan kiməbaan, ki
nyan ti ponn ni bijab bilee, ke ti tun ni
bi ni chee. Bi ni tijətiib Banabas ni Pəəl,
bi ti gee bi na, le ti ga tun ni bi ni chee.
26 Banabas ni Pəəl nan di baaməfal paan
talmaa Tidindaan Yesu Kristo pu. 27 Bijab
bi ti nyan bi na le ye Judas ni Sailas. Bi
mu ga tuk nimi tibər ngbaan aah ŋmee
pu na. 28 Ti ni Uwumbər Aafuur Nyaan
kpaan kiməbaan, kaa ban ti di nkaal mu
pəə na kpee nimi. 29 Ni ŋan ke ni taa ki
ŋmə kitork aanann, ki taa ki ŋmə nsin, ki
taa ki ŋmə tiwan ni bi tab ku ni na, ki taa
ki gər kidagook. Ni yaa kii kina kan, nima
le ŋan. Uwumbər ter nimi."

30 Le bi di kigbaŋ ngbaan tii Banabas mam,
ke bi di buen Antiok aatiŋ ni. Baah ti fuu
nima na, bi nan kuun ni Yesu aanib məmək,
ki di kigbaŋ ngbaan tii bi. 31 Baah karn kig-
baŋ ngbaan ponn ni na, le ni ŋa bi mpopiin.
Ni nan ye tibər ti pəək bitaakpab na la. 32 Le
Judas ni Sailas, bi ye Uwumbər aabənabtiib
na, tuk bi Uwumbər aabər pam ki pəək
bitaakpab, ki ter bi, bi li dii mbaməm. 33 Bi
nan yunn nima siib. Baah nan yunn nima
siib na, le bi chəi bi, ki gir buen Yesu
aakpambalb chee. [34 Sailas ma nan gaar
Antiok aatiŋ ni.]

35 Pəəl ni Banabas nan ti bi Antiok aatiŋ
ni, ni yunn siib. Le bi ni binib pam tuk binib
Tidindaan aabənyaan, ki mək bi baah ga dii
u mbaməm pu na.

*P*əəl ni Banabas aah yakr təb chee pu na

36 Naah yunn siib na, le Pəəl bui Banabas,
"Cha ti gir buen taah nan tuk binib Tidin-
daan aabər ntim mu məmək ni na, ki ti
mann Yesu aanib ki lik ke bi joo Yesu aabər
kinye?" 37 Le Banabas ban ke Jənn Mak dii bi.
38 Le Pəəl aa kii; ba pu? baah nan bi Pamfilia
aatiŋ ni na, Jənn Mak nan labr kun ki cha
bi, kaa ki ter bi lituln na ponn ni. Nima pu
na, Pəəl aa nan kii ke u ki dii bi. 39 Le Pəəl ni
Banabas kpak kinikpakpak ki yakr təb chee,
kaa ki dii təb. Le Banabas ni Jənn Mak koo
buŋəb ni, ki buen lidikl libaa pu, bi yin li ke
Saiprus. 40 Le Pəəl nyan Sailas ke u dii u. Le
Yesu aanib mee Uwumbər tii bi, ki di bi ŋa
Uwumbər aaŋaal ni, u ter bi. Le bi buen, 41 ki
bə dii Siria aatim ni, ni Silisia aatim ni, ki
pəək Yesu aanib aataakpab, ki toor tuk bi
Uwumbər aaliin.

16

*Timoti aah dii P*əəl ni Sailas pu na

1 Pəəl mam nan ti fuu Debe aatiŋ ni, ni
Listra aatiŋ ni. Le Yesu aadidiir ubaa nan
bi nima. Bi yin u ke Timoti. Una nan ye Juu
yaab aabo la, ki mu gaa Yesu ki kii. Ute nan
ye Griik aanii la. 2 Yesu aanib bimək bi Listra
aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ ni na məmək nan
pak Timoti. 3 Le Pəəl ban ke Timoti li dii
u. Juu yaab bimək bi nima na nan nyi ke
Timoti aate ye Griik aanii la. Nima pu na,
Pəəl nan gii Timoti aachakpaln ke Juu yaab
aah geei pu na, le ki cha u dii bi. 4 Le bi bə dii
ntim ngbaan ponn ni, ki mann Yesu aanib.
Pəəl mam aah nan bi Jerusalem ni na, le
Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib aaninkpiib
bi nan bi nima na nan kpokl, binib bi kaa ye
Juu yaab ki dii Yesu na aah ga ŋa pu na. Le
Pəəl tuk bi baah nan kpokl ki len pu na, ke bi
kii kina. 5 Nima pu na, Yesu aanib aataakpab
nan pəək waasan ni. Idaa məmək le binib
biken mu gaal u ki kii, ki kpae waanib pu.

*P*əəl aah daŋ tidaŋ Troas aatiŋ ni pu na

6 Uwumbər Aafuur Nyaan aa nan kii ke
Pəəl mam buen Asia aatiŋ ni ki ti tuk binib
Yesu aabər. Le bi bə dii Frijia aatim ni, ni
Galasia aatim ni, 7 ki ti fuu Misia aatiŋ mək,
ki ban bi buen Bitinia aatim ni. Le Yesu
Aafuur Nyaan aa kii. 8 Le bi bə dii Misia
aatim ni, ki ti fuu Troas aatiŋ ni. 9 Kinyeek
ngbaan le Pəəl daŋ tidaŋ ki kan Masedonia
aatiŋ aanii ubaa si u chee ki gaŋni u ke u dan
Masedonia aatim ni ki nan ter bi. 10 Pəəl aah
daŋ tidaŋ ngbaan kina na, le min Luk ni Pəəl

mam gor ke ti buen Masedonia aatim ni. Ti
nan bee ke Uwumbɔr le yin timi ke ti buen
ki ti tuk kitiŋ ngbaan aanib tibɔnyaan na.

Upii Lidia aah gaa Yesu ki kii pu na

11 Ti nan koo buŋɔb, Troas aatiŋ ni, ki
puur nnyusakpem na ki ti jer lidikl libaa, bi
yin li ke Samotres. Naah woln kitaak na, le
ti fuu Neapolis aatiŋ ni. 12 Le ti nyan buŋɔb
ni, ki chuun kitiŋ ki ti fuu Filipi aatiŋ ni. Ki
ye Masedonia aatiŋ kibaa, ki ye kitisakpeŋ.
Rom yaab nan bi nima, ki joo kitiŋ ngbaan.
Ti nan bi kitiŋ ngbaan ponn ni, ki pii iwiin
ilee. 13 Juu yaab aakpaakool daal, le ti nyan
kitiŋ ngbaan ponn ni, ki buen limɔɔl aag-
baan. Ti nan dak ke likpaakool daal mɔmɔk
Juu yaab kuuni nima ke bi mee Uwumbɔr.
Le ti kan bipiib kuun nima. Le ti kal ki tuk bi
Uwumbɔr aaliin. 14 Upii ubaa nan bi nima ki
ŋun taah len pu na. Bi nan yin u ke Lidia. U
nan ye Tiataira aatiŋ aapii la, ki chuun kooh
ŋitanyaan aakeken ŋi kpa kidaak na. U nan
ye upii u pak Uwumbɔr na la. Le Tidindaan
piir usui ke u pel mbamɔm, ki gaa Pɔɔl aah
len pu na. 15 Le bi muin u ni waachiln ni
aanib nnyun ni. Le u tuk timi, "Ni yaa dak
ke m sil gaa Tidindaan ki kii kan, ni dan nan
mann mi, ki li bi ndo." Le u gaŋ timi, le ti
buen.

Baah di Pɔɔl mam ŋa kiyondiik ni pu na

16 Ti nan ki buen baah mee Uwumbɔr nin
chee na. Taah cha na, le usapɔɔn ubaa
ton timi nsan ni. U nan ye unaagbiibo
la. Bininkpiib nan dii u, ki cha u tuk
binib tiwan ni choo ki ga nan ŋa na aabɔr.
Waah ŋani kina na, le u kan ŋimombil
pam ki tii udindatiib. 17 Le u paan ni ti
ni Pɔɔl aapuwɔb, ki tar ke, "Bijab bimina
le ye Uwumbɔr u kaa kpa ŋeen aatɔ na
aanaagbiib. Bi tuk nimi naah ga ŋa pu
ki ŋmar na." 18 Usapɔɔn ngbaan nan ŋani
kina iwiin mɔmɔk. Waah ŋani kina na,
le Pɔɔl gee liŋuul, ki fenn lik u, ki tuk
bininkpiib bi dii u na, "M tuk nimi Yesu
Kristo aayimbil pu, nya u ni man." Libuul
ngbaan ni le bininkpiib ngbaan nyan u ni.
19 Tɔ, bininkpiib ngbaan aah nyan u ni na,
le udindatiib gee liŋuul. Bi bee ke waan ki
kan ŋimombil tii bi. Le bi chuu Pɔɔl ni Sailas
ki dar bi mpɔɔn, ki di buen kitiŋ ngbaan
aabɔjirb aanimbiin ni, 20 ki ti len ke, "Bijab
bimina ye Juu yaab, ki muk do aanib, 21 ki
tuk bi nkaal mubaa. Taah ye Rom yaab na,
naa ŋan ke ti gaa nkaal mue ki dii mu."
22 Baah len kina na, le kinipaak ngbaan mu
gee liŋuul Pɔɔl ni Sailas pu.

Le bibɔjirb ngbaan chuu peer baawan, ki
tuk baatutum ke bi di ŋidabil gbaa bi. 23 Le
bi gbaa bi pam, ki tur bi ti ŋa kiyondiik
ni, ki tuk kiyondiik aaninkpel ke u li kii bi
mbamɔm. 24 Baah tuk u kina na, le u tur bi
ŋa ponn ni aadiik ni, kiyondiik ni, ki baa bi
ŋibaa.

25 Kinyetaasiik le Pɔɔl ni Sailas bi mee
Uwumbɔr, ki gaa ilahn ki pak u. Le bi-
naagbiib biken ka pel. 26 Libuul ngbaan
ni le kitiŋ deŋ sakpen, ki cha kiyondiik
aadinyikl mu deŋ. Libuul ngbaan ni le
kiyondiik aajaaleŋ mam mɔmɔk chuu piir.
Le binaagbiib mɔmɔk aakululn chuu gbiln
lir. 27 Le kiyondiik aaninkpel finn, ki kan
ke jaaleŋ mam mɔmɔk piir a. U nan dak
ke binaagbiib mɔmɔk nyan a. Le u yoor
waajaak aajuk ke u ku ubaa. 28 Le Pɔɔl teen
ke, "Taa ku aabaa. Ti mɔmɔk bi do."

29 Le kiyondiik aaninkpel teen ke, "Li joo
ni karyaa," ki san koo ni, le ki nan gbaan
Pɔɔl ni Sailas aanimbiin ni, le uwon gbaa.
30 Le u nyan bi lipaal, ki baa bi, "Ndindatiib,
m ga ŋa kinye aan ki ŋmar?"

31 Le bi bui u, "Aa yaa gaa Tidindaan
Yesu ki kii kan, aa ga ŋmar, le saachiln
ponn ni aanib mu ga ŋmar." 32 Le bi tuk
u ni waachiln ni aanib mɔmɔk Tidindaan
aabɔr. 33 N-yoonn ngbaan le u di nnyun char
baabuun ngbaan, baah fe gbaa lakr bi pu na.
Le bi muin u ni waachiln ni aanib mɔmɔk
nnyun ni. 34 Le u di Pɔɔl ni Sailas buen
waadichal ni, ki ti tii bi tijikaar ke bi ji. U
ni waachiln ni aanib aah nan gaa Uwumbɔr
ki kii na, ni ŋa bi mpopiin pam.

35 Naah woln kitaak na, le bibɔjirb ngbaan
tun baatutum ke bi buen ti tuk kiyondiik ni
aaninkpel ke u di bijab na lii aan bi li cha.

36 Le kiyondiik aaninkpel tuk Pɔɔl,
"Bibɔjirb ngbaan len ke m di aa ni Sailas
lii, ni li cha. Ni nya suuna ki li cha."

37 Le Pɔɔl aa kii kina. U nan bui bitutum
ngbaan, "Bibɔjirb ngbaan aah ŋa pu na, naa
ŋan. Timi tibaa mu po ye Rom yaab la. Baa
jin timi tibɔr, kaa kan timi aataani, le ki
gbaa timi binib aanimbil ni, ki di timi laŋ
kiyondiik ni. Baah ŋa timi Rom yaab kina
na, naa ŋan. Dandana wee, bi ban ke ti li

cha, ubaa taa li nyi. Taan kii kina. Cha
bibɔjirb ngbaan bibaa dan nan nyan timi."
38 Le bitutum ngbaan buen ti tuk bibɔjirb
ngbaan Pɔɔl aah len pu na. Baah ŋun ke
Pɔɔl ni Sailas ye Rom yaab na, le ijawaan
chuu bi. 39 Le bi buen Pɔɔl ni Sailas chee ki ti
sɔŋ bisui, ki nyan bi kiyondiik ni, le ki gaŋ bi
ke bi nya kitiŋ ngbaan ni. 40 Le Pɔɔl ni Sailas
siir nima chee, ki buen Lidia aadichal ni, ki
ti doon Yesu aanib, ki len bi chee ki pɔɔk
bitaakpab, le ki nin siir nima.

17

Binib aah ŋma tijar Tesalonika aatiŋ ni pu na

1 Baah siir nima na, le bi bɔ dii Am-
fipolis aatiŋ ni, ni Apolonia aatiŋ ni, le
ki ti fuu Tesalonika aatiŋ ni. Juu yaab
aameen aadiik nan bi nima. 2 Le Pɔɔl ti koo
mmeen aadiik ngbaan ni, waah ti ŋani pu
ŋikpaakoo mɔmɔk na. U nan di ŋikpaakoo
ŋitaa le tuk bi Uwumbɔr Aagbaŋ aah len pu
na aatataa, 3 ki mɔk bi ke ni ye Kristo u gaa
binib lii na aabɔr, ke Uwumbɔr Aagbaŋ len
ke see Kristo na jin falaa, ki kpo, ki fikr nkun
ni, le ki len ke waah tuk bi Yesu u aabɔr na,
uma le ye Kristo ngbaan. 4 Le Juu yaab bibaa,
ni Griik yaab bi pak Uwumbɔr na ponn ni
pam, ni bipiib bi ye mpɔɔndam na kii tii Pɔɔl
aah len pu na, ki kpaan u ni Sailas chee.
5 Le Juu yaab bi kaa kii tii u na nan kpa
lipiipoln u pu, ki kuun ni binib bi kaa ŋan,
kaa bi tibɔr tibaa ni na, ki cha kitiŋ ngbaan
aanib mɔmɔk gee liŋuul, ki kpa kifuuk, ki
ŋma tijar, le ki buen uja u bi yin u ke Jasonn
na do, ki ban bi koo ni. Le waa kii. Le bi koo
mpɔɔn, ki ti bi ban Pɔɔl ni Sailas, ke bi nyan
bi buen kinipaak ngbaan chee, 6 le kaa kan
bi. Baah kaa kan bi na, le bi chuu Jasonn
ni Yesu aanib bibaa mpɔɔn, ki di buen kitiŋ
ngbaan aaninkpiib chee, le ki ti teen ke,
"Pɔɔl mam bi muk binib ntim mɔmɔk ponn
ni na dan do mu, 7 le Jasonn cha bi bi udo.
Bi bii Ubɔrkpaan Siisa aakaal mɔmɔk ki len
ke ubɔr uken bi, bi yin u ke Yesu." 8 Juu yaab
aah len kina na, le kinipaak, ni kitiŋ ngbaan
aaninkpiib gee liŋuul Pɔɔl ni Sailas pu. 9 Le
bi cha Jasonn mam pan ŋimombil ke bi di bi
lii. Le bi pan, le bi di bi lii.

Berea aatiŋ aanib aah gaa Yesu aabɔr pu na

10 Kinyeek ngbaan le Yesu aanib cha Pɔɔl
ni Sailas siir buen Berea aatiŋ ni. Baah ti fuu
na, le bi buen Juu yaab aameen aadiik ni.
11 Le binib bi bi nima na pel Pɔɔl aah len pu
na. Binib ngbaan ye binib ki jer Tesalonika
aatiŋ ni yaab. Le binimbil man Pɔɔl aah
len pu na pu. Idaa mɔmɔk bi nan kpar
Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni, ki karni ke bi lik
ke ti gbii aan taa gbii. 12 Nima pu na, bi ponn
ni pam nan gaa Yesu ki kii. Griik yaab bi nan
ye bininyuum na, bijab ni bipiib, mu gaa u
ki kii ki wiir. 13 Le Juu yaab bi bi Tesalonika
aatiŋ ni na ŋun ke Pɔɔl bi Berea aatiŋ ni ki
bi tuk binib Uwumbɔr aabɔr. Le bi mu buen
nima ki ti cha kinipaak na ŋma tijar Pɔɔl pu.
14 Libuul ngbaan ni, le Yesu aanib cha Pɔɔl
siir buen ki dii nsan mu cha nnyusakpem
aagbaan na. Sailas ni Timoti ma nan bee
Berea aatiŋ ni. 15 Le Yesu aanib bi cheen
Pɔɔl na nan cheen u ti saa Atens aatiŋ ni.
Le Pɔɔl tuk bi ke bi ti tuk Sailas ni Timoti
ke bi chuun mala ki dan u chee. Waah tuk
bi kina na, le binib bi cheen u na gir buen
Berea aatiŋ ni.

Pɔɔl aah moon Yesu aabɔr Atens aatiŋ ni pu na

16 Le Pɔɔl ti bi Atens aatiŋ ni, ki ka kii
Sailas ni Timoti. Waah bi nima na, le u
kan ŋiwaa pam kitiŋ ngbaan ponn ni. Le
ni bii usui sakpen. 17 Likpaakool daal le u
koo mmeen aadiik ni, ki tuk Juu yaab, ni
binib bi pak Uwumbɔr na Yesu aabɔr. Le
bi gbaa tɔb chee tibɔr ngbaan. Idaa mɔmɔk
u nan chaa kinyaŋ ni, ki ti tuk binib bi bi
nima na Yesu aabɔr. Le u ni bi gbaa tɔb chee
tibɔr ngbaan. 18 Binib bibaa mu nan bi kitiŋ
ngbaan ponn ni. Bi yin bibaa ke Epikurus*
aanib, ki yin bibaa mu ke Stoik† aanib. Baah
ŋun Pɔɔl aah len pu na, le bibaa baa tɔb,
"Ulambidaan ngbaan len kinye?"

Le bibaa mu bui ke bi dak ke u len ŋiwaa
yayan ŋibaa aabɔr la. Pɔɔl ma nan bi len
Yesu aabɔnyaan, ke u fikr nkun ni. 19 Bi nan

* 17:18 : Epikurus yaab nan ye binib bi dii Griik aalandaan ubaa aamɔkm na la. Uma le nan mɔk ke mpopiin ye limɔfal aawanyaan kpaan la. † 17:18 : Stoik aanib nan dii Griik yaab aalandaan u nan bi n-yaayoonn na aamɔkm na la. U nan mɔk ke aa yaa ban mpopiin kan, aatafal taa li bi mmɔɔn, ni iween ni. ‡ 17:19 : Areopagus ye ligongoln libaa, le ki bi Atens aatiŋ ni. Nima chee le kitiŋ ngbaan ni aaninkpiib nan kaa ki ŋani baakuun. Kina pu na, bi nan yin bininkpiib ngbaan ke Areopagus aanib la.

yin kitiŋ ngbaan aaninkpiib ke Areopagus‡
aanib. Le bi di Pəəl buen bininkpiib ng-
baan chee, le ki ti bui u ke waah tuk binib
tibəchann ti na, bi ban ke u tuk bi mu, bi
bee, [20] ke waah len pu na, ni gar bi, bi ban ke
u tuk bi mu taatataa. [21] Atens aatiŋ aanib, ni
bicham bi nan bi nima na, nan gee ke bi li
kuun ni ki gbaa təb chee tibəchann n-yoonn
məmək. Nima pu le bi ban bi ŋun Pəəl yaar
mu.

[22] Le Pəəl sil bikaasisik ni, ki len ke, "Atens
aatiŋ aanib, m bee ke nitafal bi ŋiwaa aabər
ni pam. [23] M chuun nimi aatiŋ ponn ni ki kan
naah dooni ŋiwaa pu na, le ki kan bi nan
ŋmee ŋŋmeen naah toor kitork nin chee
na. Bi ŋmee ke, 'Taah kaa nyi Uwumbər
u na.' Ni dooni Uwumbər, ki mu aa nyi
u. Waabər le m ban m tuk nimi dandana
wee. [24] Uwumbər nan naan dulnyaa wee,
ni tiwan nimək bi ni ponn ni na. Uma le
ye paacham ni taab Aadindaan. Waa bi
liwaal aadiik ni. [25] Uma ubaa le tii binib
məmək liməfal, ni libuln li ti fuur na, ni
tiwan məmək. Waah ban pu na, u kpa. Unii
yaa tun lituln tii uma Uwumbər kan, naa
kpae Uwumbər nibaa. [26] Njan u nan naan
uja ubaa, uma le ye ŋinibol məmək aayaaja.
Uma Uwumbər le cha ŋinibol məmək bi
dulnyaa wee məmək ponn ni. U nan siin
n-yoonn mu binib məmək ga li bi na, ki siin
nin chee bi məmək ga li bi na. [27] Waah nan
naan binib na, u ban ke bi li ban u. U dak ke
nibaakan bi ga baa ki ban u, ki kan u. Waa
daa unii ubaa chee. U po mal timi la. [28] Uma
pu le ti fu, ki chuun, ki bi. N-yaayoonn na,
nimi aalankpalb bibaa nan len ke,

'Ti ye Uwumbər aabim la.'

Baah len pu na, ti gbii. [29] Taah ye Uwumbər
aabim na, taa cha ti li dak ke Uwumbər
aabimbin bi ke ŋiwaa na. Ŋiwaa po ye ŋi-
takpal le bi kpii ŋi, bee salmaa, bee tikunabr
le bi di məə ŋi. [30] Binib aah kaa nan kee nyi
Uwumbər aasan buyoonn na, waa nan gar
baah ŋani pu na. Dandana wee le u len ke u
ban ke binib bimək bi dulnyaa wee məmək
ponn ni na kpeln baabimbin ki dii waasan.
[31] Ba pu? u siin nwiin bundaln u ga ji binib
məmək tibər na, ki ti saa baah ŋa ki ŋeer pu
na. U nyan uja u ga ji binib tibər na. U nan
fikr uja ngbaan nkun ni, nima le ye liməkl
tii binib məmək."

[32] Binib ngbaan aah ŋun Pəəl len ke
Uwumbər fikr unii nkun ni na, le bibaa ŋani
u mbənyun. Le bibaa mu len ke bi ban bi
ki ŋun tibər ngbaan. [33] Le Pəəl siir nima ki
buen. [34] Le bijab bibaa gaa Yesu ki kii, ki
kpaan Pəəl chee. Bi yin ubaa ke Dionisius, u
nan ye Areopagus aanii ubaa na. Uken mu
nan ye upii u bi yin u ke Damaris na. Binib
biken mu nan gaa Yesu ki kii.

18

*P*əəl aah moon Yesu aabər Korint aatiŋ
ni pu na

[1] Pəəl nan siir Atens aatiŋ ni, ki di buen
Korint aatiŋ ni. [2] Waah bi nima na, le u kan
Juu yaab aaja ubaa, bi yin u ke Akuila. Bi
nan ma u Pontus aatiŋ ni la. Bi yin upuu
ke Prisila. Bi nan bi Itali aatisakpeŋ Rom ni.
Le Ubərkpaan Klədius nan siin nkaal ke Juu
yaab məmək nya Rom aatiŋ ponn ni. Nima
pu le Akuila ni Prisila nan nyan nima, ki dan
Korint aatiŋ ni. Bi nan fuu ni naa yunn, le
Pəəl nan ti kan bi. [3] Uja ngbaan ni upuu nan
jab igban le ki gaal ŋiboo. Baatuln le nan bi
na. Pəəl aatuln ni baatuln kpaa la. Nima pu
le u nan ti bi bido. Le bi tun lituln ngbaan
təb chee. [4] Likpaakool daal məmək kan, Pəəl
nan chaa mmeen aadiik ni. Juu yaab ni Griik
yaab mu nan bi nima. Le u ni bi gbaa təb
chee Yesu aabər. Le u pəəni ubaa ki ban ke
bi gaa Yesu ki kii.

[5] Sailas ni Timoti nan nyan ni Masedonia
aatim ni, ki fuu ni Pəəl chee. Baah fuu ni
na, le Pəəl mooni Yesu aabər linimaln, kaa
ki tun lituln liken. U nan ŋeer tuk Juu yaab
ke Yesu le ye Kristo u gaa binib lii na. [6] Le bi
kpak u kinikpakpak, ki seei u. Baah ŋa kina
na, le Pəəl chuu waakekeln gbuk ki nyan
kitangbaak, ni ye nsurm le ki tii bi, le ki bui
bi, "Ni yaa kaa ŋmar kan, nimi aasin ga li
bi nimi nibaa aaŋaal ni la, naa ye maataani.
M ga di cha nimi, ki tuk binib bi kaa ye Juu
yaab na le Yesu aabər." [7] Le u siir cha bi, ki
buen unii ubaa do, bi yin u ke Titius Justus,
u nan ye unii u pak Uwumbər na. Udo
ni mmeen aadiik si gbək təb la. [8] Mmeen
aadiik aaninkpel u bi yin u ke Krispus na, ni
waachiln ni aanib məmək gaa Tidindaan ki
kii. Le Korint aatiŋ aanib pam mu ŋun Yesu
aabər, ki gaa u ki kii. Le bi muin bi nnyun
ni.

[9] Kinyeek kibaa daal, le Pəəl daŋ tidaŋ, le
Tidindaan bui u, "Taa ki san ijawaan. Aa
li beenin tuk binib tibənyaan ngbaan. Taa
di cha. [10] M bi aa chee. Ubaa aan ŋmaa ŋa

si nibaa. Kitiŋ kee ponn ni, binib pam ye
maanib la." 11 Kina pu na, Pəəl nan bi nima
ki ti saa libiln libaa ni ligeln, ki tuk binib
Uwumbər aabər.
12 Korint aatiŋ nan bi Akaya aapepel ni la.
Akaya ngbaan məmək aaninkpel nan ye uja
u bi yin u ke Galio na. Waayoonn ngbaan le
Juu yaab kuun ki nan chuu Pəəl, ki di u buen
uma Galio aanimbiin ni, 13 ki len ke Pəəl tuk
bi baah ga ŋa pu ki doon Uwumbər na, kaa
tuk bi mbaməm, ke u bii baatiŋ aakaal la.
14 Pəəl aah ban ke u len na, le Galio tuk Juu
yaab, "U yaa ba ŋa bakaa ni kinimbəŋ kibaa
kan, m ba ga ji u tibər. U mu aa ŋa nibaa.
15 Nimi Juu yaab, ni kpak təb iliin pu, ni binib
aabər pu, ni nimi aakaal pu la. Ni bi ni chee
la, naa ye maabər. Maan ji tibər ngbaan."
16 Le u jenn nyan bi bibəjirb aadiik ni. 17 Le bi
məmək chuu mmeen aadiik aaninkpel u bi
yin u ke Sosenes na, le ki gbaa u libəjil aadiik
chee. Le Galio aatafal aa nan bi ni ponn ni.

Pəəl mam aah gir buen Antiok aatiŋ ni pu na

18 Pəəl nan bi Korint aatiŋ ni ki yunn.
Waah bi nima ki yunn na, le u chəi Yesu
aanib. Le u ni Prisila ni Akuila buen Senkrea
aatiŋ ni. Pəəl aah ti bi nima na, le u kuu
uyikpir lii. Ni mək ke waah nan puu tipuur
ti tii Uwumbər na le na. Le bi nan ti koo
buŋəb ni, ke bi puur nnyusakpem na ki
buen Siria aatim ponn ni. 19 Le bi ti fuu
Efesus aatiŋ ni, ki nyan buŋəb na ni. Le Pəəl
buen mmeen aadiik ni. Le u ni Juu yaab ti
gbaa təb chee Yesu aabər. 20 Le bi ban ke u
yunn bi chee. Le waa kii, 21 le ki chəi bi, ki
tuk bi ke Uwumbər yaa kii kan, u ga ki gir
ni bi chee. Le u ki labr ti koo buŋəb ni, ki
cha Prisila ni Akuila nima, ki buen, ki ti fuu
Siisarea aatiŋ ni.
22 Waah ti fuu nima na, le u nyan buŋəb na
ni, ki buen Jerusalem, ki ti doon Yesu aanib
bi nan bi nima na, le ki nyan buen Antiok
aatiŋ ni, 23 ki ti yunn nima siib, le ki bə dii
Galasia aatim ni, ni Frijia aatim ni, ki mann
Yesu aanib, ki pəək bitaakpab.

Uja u bi yin u ke Apolos na aabər

24 Juu yaab aanii ubaa nan bi, bi yin u ke
Apolos. Bi nan ma u Aleksandria aatiŋ ni
la. Le u dan Efesus aatiŋ ni. U nan ye unii
u nyi tibər aalem na, ki nyi tibər ti ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni na mbaməm. 25 Binib
nan tuk u Tidindaan Yesu aasan aabər, le
unimbil man tibər ngbaan pu. U nan len
binib chee, ki tuk bi Yesu aabər mbaməm.
U mu aa nyi Yesu aah gbiini binib Uwumbər
Aafuur Nyaan pu na. U po nyi Jənn aah
nan muini binib nnyun ni pu na la. 26 Le
Apolos koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib
Yesu aabər ni lipobil. Le Prisila ni Akuila
ŋun waah tuk bi pu na. Baah ŋun na, le bi
di u di buen bido, ki ti toor tuk u Uwumbər
aasan aabər mbaməm. 27-28 Tə, Apolos nan
ban ke u buen Akaya aatim ni. Le Yesu
aanib bi bi Efesus aatiŋ ni na ter u, ke u
buen, le ki ŋmee kigbaŋ tii u ke u ti tii Yesu
aanib bi bi Akaya aatim ni na, ke bi chann
u tichann. Waah ti fuu nima na, le Juu yaab
bi bi nima na nan kpak u kinikpakpak. Le u
len tibər nyaŋ bi, ki mək bi binib aanimbil
ni ke Uwumbər Aagbaŋ len ke Yesu sil ye
Kristo u gaa binib lii na. Apolos aah ŋa
kina na, u nan ter binib bi kan Uwumbər
aanimbaasaln ki gaa Yesu ki kii na.

19

Pəəl aah moon Yesu aabər Efesus aatiŋ ni pu na

1 N-yoonn mu Apolos nan laa bi Korint
aatiŋ ni na, le Pəəl bə dii ŋijoo aatiŋ ni, ki ti
fuu Efesus aatiŋ ni. Waah ti fuu nima na, le
u kan Yesu aanib bibaa. 2 Le u baa bi, "Naah
gaa Yesu ki kii na, ni gbii Uwumbər Aafuur
Nyaan aa?"
Le bi bui u, "Taa kan, ki mu aa ŋun ke
Uwumbər Aafuur Nyaan bi."
3 Le Pəəl baa bi, "Ni yaa ye kina kan, bi
muin nimi nnyun ni kinye?"
Le bi bui u, "Bi muin timi nnyun ni ke
Jənn aah nan ŋani pu na la."
4 Le Pəəl bui bi, "Jənn nan muin binib bi
kpeln baabimbin na nnyun ni, ki tuk bi ke
bi gaa unii u ga paan ni upuwəb na ki kii.
Uma le bi yin u ke Yesu."
5 Pəəl aah tuk bi kina na, le bi cha u muin
bi nnyun ni, Tidindaan Yesu aayimbil pu.
6 Le u di uŋaal paan bi pu. Le Uwumbər
Aafuur Nyaan sunn ni bi pu. Le bi len iliin
yayan, le ki nabr Uwumbər aah len pu na.
7 Bi ga nan li fuu bijab kipiik ni bilee.
8 Likpaakool məmək daal kan, Pəəl nan
chaa mmeen aadiik ni, ki ti saa iŋmal itaa,
ki len binib chee ni lipobil, le ki tuk bi
Uwumbər aanaan aabər. Le bi ni Pəəl gbaa
təb chee tibər ngbaan. Pəəl nan pəəni
ubaa ke u mək bi ke waah len ti na gbii.
9 Le bi ponn ni bibaa aatafal pəə. Baa kii

tii waaliin, le ki len tibər ti kaa ŋan na
Tidindaan aasan pu, kinipaak aanimbil ni.
Kina pu le Pəəl siir cha bi, ki di binib bi dii
Yesu aasan na buen uja u bi yin u ke Tiranus
na aadisakpeŋ ki ponn ni binib ŋmaa kuun
ni na. Idaa məmək le u ni binib gbaa təb
chee Yesu aabər nima. [10] U nan ŋani kina ki
ti saa ŋibin ŋilee. Waah ŋa kina ŋibin ŋilee
ngbaan pu na, le Asia aatiŋ aanib məmək,
bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na
məmək ŋun Tidindaan aabər.

*Skefa aajap*ətiib aabər

[11] Uwumbər nan cha Pəəl tun lijinjiir
aatun ki ti nyaŋ. Binib aa nan kee kan
kina. [12] Le bi yoor Pəəl aakekengen ŋi u joo
per unimbil wəb na, ni ŋikeken ŋi u joo
biini unimbiin ni na, ki ti di paan bibum
pu, ni tiyayaar aah joo bi na mu pu. Baah
ŋani kina na, libuul ngbaan ni le bi pəək.
[13-14] Tə, Juu yaab aanii ubaa mu nan bi nima.
Bi yin u ke Skefa. U nan ye Uwumbər
aatotoorninkpel ubaa la, ki nan kpa japətiib
bilole. Ujapətiib nan chuun chaa ntim ntim
ponn ni, ki nyani tiyayaar binib ni. Le
bi ban ke bi di Tidindaan Yesu aayimbil
nyan tiyayaar uja ubaa ni, le ki bui tiyayaar
ngbaan, "M tuk nimi Yesu u Pəəl mooni
waabər na aayimbil pu, nya li cha man."

[15] Le tiyayaar ngbaan bui bi, "M nyi Yesu,
ki nyi Pəəl. Nimi ma kan, ŋma ye nimi?"

[16] Le uja u tiyayaar joo u na nan chuu bi,
ki gbaa lakr bi, ki gaa baawanpeenkaan ki
nyaŋ bi. Le bi məmək san biŋmeen ki nyan
udo. [17] Le Efesus aatiŋ aanib bi ye Juu yaab
na, ni bi kaa ye Juu yaab na məmək ŋun
tibər ngbaan. Le ijawaan chuu bi məmək.
Le bi nyuŋ Tidindaan Yesu. [18-19] Le binib
bi gaa Yesu ki kii na pam nan dan Pəəl
chee, ki nan kpiir ki tuk u binib aanimbil
ni, baah nan ŋani inyək pu na. Bi ponn ni
pam nan kpa inyək aagbann. Le bi di inyək
aagbann ngbaan see mmii ni, binib məmək
aanimbil ni. Le bi kahn inyək aagbann
ngbaan aadaak, le ni ye iwiin ŋichur piiŋmu
aapal. [20] Le Tidindaan aaliin moo moon
ŋipepel məmək, ki moo kan mpəən.

Binib aah ŋma tijar Efesus aatiŋ ni pu na

[21] Nee aapuwəb, le Pəəl nan ban ke u bə
dii Masedonia aatim ni, ni Akaya aatim ni,
ki nin buen Jerusalem. Le u ŋa nlandak ke
u yaa buen Jerusalem aatiŋ ni kan, u ga ti
buen Rom aatiŋ mu ni. [22] Le u nyan binib bi
ter u na ponn ni bilee, bi yin ubaa ke Timoti,
ki yin uken ke Erastus, le ki cha bi loln u pu
nsan ki cha Masedonia aatiŋ ni. Uma Pəəl
nan laa beenin bi Asia aatiŋ ni, ki yunn siib.

[23] N-yoonn ngbaan, le Efesus aatiŋ aanib
ŋma tijar Tidindaan aasan pu. [24] Unii ubaa
nan bi nima, bi yin u ke Demetrius. U nan
di tikunabr le məə ŋidichal waatiir ŋi bi ke
liwaal li bi yin li ke Atemis na aadichal na,
aan ki joo kooh binib pu. Le binib pam
mu tun lituln ngbaan, ki kan tinyoor pam.
[25] Le Demetrius kuun binib bimək tun lituln
ngbaan na, ki bui bi ke, "Njətiib, ni nyi ke
timi aatuln kpa tinyoor pam. [26] Pəəl mu
bi bii timi aatuln la. Ni kan aa? Ni ŋun
waah len pu na. U len ke ŋiwaa ŋi binib
məə ŋi na aa ye nibaa. Binib bi bi Efesus
aatiŋ ni do, ni Asia aapepel məmək ponn
ni na pam pak waah len pu na, kaa ki dii
ŋiwaa. [27] U yaa beenin ŋani kina kan, u ga
bii timi aatuln. Atemis, li ye liwaal sakpeln
na aadichal ga bee fam. Atemis li Asia aatim
aanib, ni dulnyaa ni aanib məmək dooni li
na, mu ga ŋa fam, kaan ki li bi tibər tibaa
ni."

[28] Binib ngbaan aah ŋun kina na, le bi
gee liŋuul sakpen, ki tar ke, "Atemis li
ye Efesus aatiŋ aanib aawaal na ye liwaal
sakpeln la." [29] Le kitiŋ ngbaan aanib məmək
kpa kifuuk ki ŋma tijar, le ki chuu Pəəl
aajətiib bilee, Gayus ni Aristakus, ki di san
mala buen binib aah kuuni nin chee na,
mpaan sakpiin ni. Gayus ni Aristakus nan
ye Masedonia aatiŋ aanib bilee bi dii Pəəl
waasachuln ponn ni na la. [30] Le Pəəl ubaa
nan ban ke u buen kinipaak na aah kuun
nin chee na, u ti len bi chee. Le Yesu aanib
aa cha u buen. [31] Kitiŋ ngbaan aaninkpiib
ponn ni bibaa nan ye Pəəl aajətiib la. Bi
mu nan tun unii Pəəl chee ke u ti tuk u ke
u taa buen kinipaak ngbaan aah kuun nin
chee na. [32] Kinipaak ngbaan nan kpa kifuuk
sakpen; bibaa nan tar ki len tibaa, bibaa mu
nan tar ki len tiken. Baa nyi budabu pu
bi kuun ni nima chee na. [33] Le Juu yaab bi
nan bi nima na nan nyan uja ubaa bi yin
u ke Aleksanda, ke u sil kinipaak ngbaan
aanimbiin ni. Nima pu na, binib bibaa mu
nan dak ke ni ye uma Aleksanda aabər la.
Le u yoor uŋaal ki nyii bi pu, ki ban ke u
tuk bi ke naa ye Juu yaab aabər. [34] Kinipaak
ngbaan aah bee ke u ye Juu yaab aanii na,
le bi kpaan ki teen nfumbaa ke, "Atemis li

ye Efesus aatiŋ aanib aawaal na ye liwaal
sakpeln la." Bi nan tar kina ki ti saa tikur
tilee.
35 Le kitiŋ ngbaan aaninkpel ubaa dan nan
nyii bi pu, ke bi di cha kifuuk. Baah di
cha na, le u len ke, "Efesus yaab, binib
məmək nyi ke nimi Efesus yaab lik Atemis
ni laadichal pu la, ki nyi ke Atemis ye liwaal
sakpeln li nyan ni kitaapaak ki sunn ni kitiŋ
na. 36 Ubaa aan ŋmaa nee ke taa gbii. Sɔŋ
nisui man, ki taa tun lituln fam. 37 Nimi le
joo ni bijab ngbaan do chee na. Baa sun
tiwan liwaal aadichal ponn ni, kaa sii timi
aawaal. 38 Demetrius mam ni unii ubaa yaa
kpa tibɔr kan, bibɔjirb bi, libɔjil daal mu
bi. Cha bi buen nima ki ti len. 39 Nimi
aaninkpiib mu yin binib ki kuun bi, ke bi
nan ji tibɔr. Ni yaa kpa tibɔr kpee kan, bi
ga len ti mu. 40 Ni kpa kifuuk ki ŋma tijar
din. Nibaakan, timi aatiŋ aaninkpiib ga ji
timi tibɔr kifuuk ngbaan pu. Nibaa aa bi ni
ponn ni, ni po kpa kifuuk fam la. Bi yaa baa
timi kifuuk ngbaan pu kan, taa nyi taah ga
len pu na." 41 Waah len kina na, le u cha bi
məmək siir.

20

Pɔɔl aah buen Masedonia ni Griis aape-
pel ni pu na

1 Kifuuk ngbaan aah ti ŋmin na, le Pɔɔl
yin Yesu aanib ke bi dan u chee, ki nan len
bi chee tibɔr, ki pɔɔk bitaakpab, ki chɔi bi,
le ki buen Masedonia aatiŋ ni. 2 Le u bɔ dii
ntim mu bi nima na ni, ki mann Yesu aanib
bi bi nima na, ki len bi chee tibɔr pam, ki
pɔɔk bitaakpab, ki ti fuu Griis aatiŋ ni, 3 ki
nan bi nima ki pii iŋmal itaa, le ki ban u
koo buŋɔb ni, ki buen Siria aatiŋ ni. Le u
ŋun ke Juu yaab kpokl ke u yaa koo buŋɔb
na ni kan, bi ga ku u. Waah ŋun kina na, le
waa buen, ki len ke u ga labr jer Masedonia
aatim. 4 Le binib bibaa nan dii u. Binib
bi nan dii u na aayimbil nan ye Sopata, u
nan ye Berea aatiŋ aanii, ki nan ye Pirus
aajapɔɔn na; ni Aristakus, ni Sekundus, bi
nan ye Tesalonika aatiŋ aanib na; ni Gayus,
u nan ye Debe aatiŋ aanii na; ni Tikikus,
ni Trofimus, bi nan ye Asia aatiŋ aanib na;
ni Timoti. 5 Le bi məmək loln nsan ki buen
Troas aatiŋ ni, ki ti kii timi nima. 6 Le ti nan
bi Filipi aatiŋ ni, ki ti saa bundaln Juu yaab
ji njim ki ŋmə boroboro u kaa kpa nnyɔk na.
Liyaadaal ngbaan aah jer na, le ti koo buŋɔb
ni ki buen. Ti di iwiin iŋmu le fuu Troas
aatiŋ ni, ki ti pii tijɔtiib nima. Le ti nan bi
nima ki ti saa iwiin ilole.

Pɔɔl aah buen Troas aatiŋ ni kookoo
yaan pu na

7 Likpaakool ponn ni, njan aawiin daal,
le ti kuun tɔb chee ke ti nan ji Tidindaan
aajikaar. Le Pɔɔl len bi chee Uwumbɔr
aabɔr le kitaak ti siir. U nan ban ke kitaak
yaa woln kan, u buen cha bi. Nima le cha
u len bi chee tibɔr kitaak ti siir. 8 Taah kuun
paacham aadiik ni na, karyaa mam nan wiir
ki ponn ni. 9 Unachipɔɔn ubaa nan bi nima,
bi yin u ke Yutikus. U nan ka kiditatar
aatakolu pu, le ngeen chuu u. Pɔɔl aah bi
len tibɔr ki yunn na, le u geen, ki ker lir
kitiŋ. Le bi məmək nyan ni, ki sunn ti yoor
u. U mu kpo a. 10 Le Pɔɔl mu nyan ni, ki sunn
buen bi chee, ki ti doon paan u pu, le ki di
uŋaal kpal u, le ki bui bi, "Chuu nibaa man.
Waa kpo. U bi." 11 Le Pɔɔl gir koo paacham
aadiik ngbaan ni, ki ti jin bi chee tijikaar,
ki ki len bi chee tibɔr ki yunn, hali ki ti
woln kitaak. Naah woln na, le u buen cha
bi. 12 Le bi yoor unachipɔɔn ngbaan di buen
udo. Waah fikr na, le bisui sɔŋ mbamɔm.

Taah buen Miletus aatiŋ ni pu na

13 Le ti loln nsan ki koo buŋɔb ni, ki puur
buen Asos aatiŋ ni. Pɔɔl ma nan chuun
kitiŋ, ki mu buen nima, le ti ti keln tɔb.
Pɔɔl nan tuk timi ke u mu ga koo buŋɔb
na ni nima. 14 Waah ti pii timi Asos aatiŋ
ni na, le ti yoor u ŋa buŋɔb na ni, le ti di
buen Mitilene aatiŋ ni. 15 Ti nan nyan nima
ki nabr buen. Naah woln kitaak na, le ti
fuu lidikl libaa chee, bi yin li ke Kios, ki ki
woln kitaak, le ti fuu lidikl liken chee, bi
yin li ke Samos, ki ki woln kitaak le ti nan
fuu Miletus aatiŋ ni. 16 Le Pɔɔl ban u fuu
Jerusalem mala. U nan ban ke u pɔɔn ubaa
ki fuu nima Pentekost aawiindaal. Nima pu
na, waa nan ban ke u yunn Asia aatiŋ ni.
Le u bui ke u ga gɔln Efesus aatiŋ, waan dii
nima.

Pɔɔl aah chɔi Yesu aanib aaninkpiib pu
na

17 Le Pɔɔl tun unii ke u buen Efesus aatiŋ
ni ki ti yin ni Yesu aanib aaninkpiib, ke
bi dan u chee Miletus aatiŋ ni. 18 Baah
fuu ni u chee na, le u bui bi, "Maah nan
fuu Asia aatiŋ ni, ki nan bi ni chee na, ni
nan bee maabimbin aah nan bi pu n-yoonn

ngbaan məmək na. [19] Ni nan bee ke m
sunn mbaa taab, ki tun Tidindaan aatuln
ni tinyunyunn, ki kan falaa Juu yaab chee,
baah kpokl n-yoonn məmək ke bi ŋa mi
bakaa pu na. [20] M buen binib aah kuuni
nin chee na, ki buen nido mu, ki tuk nimi
Yesu aabər. M tuk nimi tibər timək ga ter
nimi na, kaa gur tibaa. [21] M sur Juu yaab
ni binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ke bi
kpeln baabimbin ki dii Uwumbər aasan ki
gaa Tidindaan Yesu ki kii. [22] Dandana wee m
kii Uwumbər Aafuur Nyaan aaməb le ki cha
Jerusalem ni, kaa nyi baah ga ti ŋa mi nima
chee pu na. [23] M po nyi ke ntim məmək ponn
ni, Uwumbər Aafuur Nyaan sur mi ke bi ga
di mi ŋa kiyondiik ni, ki ŋa mi falaa. [24] Tɔ,
m yaa kpo, bee m yaa bi kan, ntafal aa bi ni
ni. Tidindaan Yesu tii mi lituln, ke m tuk
binib tibənyaan ngbaan, ke Uwumbər gee
bi. Ntafal bi lituln ngbaan ponn ni, ke m tun
li ti doo.

[25] "Maah nan bi ni chee na, m nan chuun
tuk nimi Uwumbər aanaan aabər. M nyi ke
ni ponn ni ubaa aan ki kan mi. [26] Din, m tuk
nimi mbaməŋ la, unii ubaa ni ponn ni yaa
kaa kan liməfal li kaa kpa ndoon na kan,
naa ye maataani. [27] M tuk nimi Uwumbər
aabər məmək, kaa gur tibaa. [28] Ni li nyi man,
ki taa cha unii ubaa ŋmann nimi. Ni li ter
Yesu aanib, ki taa cha unii ubaa ŋmann bi
mu. Uwumbər Aafuur Nyaan nan ŋa nimi
waanib aaninkpiib. Ni li joo waanib ngbaan
mbaməm. Waabo nan dan nan kpo bi pu, ke
bi kpaln waanib la. [29] M nyi ke m yaa kaa ki
bi ni chee kan, binib ga dan nan bii nimi, ke
ŋisapol aah chuun chur ipiih pu na. [30] Binib
bibaa mu bi ni ponn ni, ki ga bii Uwumbər
aaliin ke bi ŋmann Yesu aanib, bi taa ki li
dii waasan. Bi ga li ban ke bi dii bima la.
[31] Nima pu na, ni li nyi man, ki li teer ke ŋibin
ŋitaa le na, m nan bi ni chee ki sur nimi ni
tinyunyunn, nwiin pu ni kinyeek.

[32] "Nnaabitiib, m di nimi ŋa Uwumbər
aaŋaal ni, ke u li lik nimi. M tuk nimi
waaliin i mək timi waah gee timi pu na.
Waaliin ngbaan ga ter nimi, ke ni dii waasan
mbaməm. U ga di lifaal tii nimi, ni binib
bimək bi chain na. [33] Maah nan bi ni chee na,
maa nan ban unii ubaa aamombil, kaa ban
unii ubaa aawanpeenkaan. [34] M ni njətiib
yaa nan ban tiwan ni na kan, min mbaa le
nan tun lituln, le ki kan taah ban tiwan ni
na. Nimi nibaa nyi kina. [35] Maah tun lituln
kina na, m mək nimi ke ni mu li tun kina, ki
ter bibum, ki li teer ke Tidindaan Yesu ubaa
nan len ke, 'Uwumbər aanyoor bi unii u tii
na pu ki jer u gaa na pu.' "

[36] Pəəl aah len doo na, le bi məmək gbaan
bitaŋaayil pu, ki mee Uwumbər. [37] Le bi
məmək ubaabaa chaa ki ti joo biŋaal kpalni
Pəəl, ki joo buməb moor utakpiln,* ki wii.
[38] Waah tuk bi ke baan ki kan u na, le ni bii
bisui sakpen. Le bi cheen u buen u ti gir koo
buŋəb ngbaan ni.

21

*P*əəl aah buen Jerusalem pu na

[1] Tɔ, ti nan chəi bi, le ki koo buŋəb ngbaan
ni, le ki puur ki ti fuu lidikl libaa chee, bi
yin li ke Kos; ki woln kitaak, le ti fuu Rodes
aatiŋ ni, ki nyan nima, ki buen Patara aatiŋ
ni, [2] le ki ti kan buŋəb bu ga buen Fonisia
aatiŋ ni na. Le ti nyan ti koo bu ponn ni,
ki cha. [3] Taah cha na, le ti jer lidikl libaa
bi yin li ke Saiprus, li bi ŋŋangan wəb na,
le ki ti fuu Taya, kitiŋ ki bi Siria aatiŋ ni
na. Taah ti fuu nima na, le bi ban bi bi
nima ni yunn siib, bi ti nyan ŋitun. [4] Le ti
nyan buŋəb na ni, ki buen kitiŋ ponn ni, ti
ti ban Yesu aanib. Ti nan ti kan bi, ki nan
bi bi chee ki ti saa iwiin ilole. Taah bi bi
chee na, le Uwumbər Aafuur Nyaan cha bi
tuk Pəəl ke u taa buen Jerusalem. [5] Iwiin
ilole ngbaan aah jer na, le ni ŋeer ti gir koo
buŋəb na ni. Taah gir cha ti ti koo buŋəb
ni na, le bi məmək, ni bipuutiib, ni baabim
cheen timi, ki nyan ni kitiŋ ngbaan ni. Le ti
məmək gbaan nnyusakpem na aagbaan, ki
mee Uwumbər, [6] ki chəi təb. Le bi gir kun.

Le ti mu koo buŋəb na ni, [7] ki ti nyan Taya
aatiŋ ni, ki puur buen Tolemais aatiŋ ni.
Taah ti fuu nima na, le ti nyan buŋəb na ni,
ki buen ti doon Yesu aanib bi bi nima na,
ki nan bi bi chee nwiin mubaa. [8] Naah woln
kitaak na, le ti nyan kitiŋ ngbaan ni, ki ti
fuu Siisarea aatiŋ ni. Taah ti fuu nima na,
ti nan buen Filip do, ki ti koo udo. U nan ye
unii u tuk binib Yesu aabənyaan na la. Baah
nan nyan bijab bilole bi Jerusalem ponn ni,
ke bi li yakr tijikaar tii Yesu aanib na, u
nan ye bijab bilole ngbaan ponn ni ubaa.
[9] Ubisatiib nan ye binaa, kaa kpa chatiib.

* 20:37 : Bi moor utakpiln: Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mək ngeehn.

Le Uwumbər Aafuur Nyaan cha bi nabr
Uwumbər aah len pu na. [10] Ti nan bi nima
ki yunn siib. Le Uwumbər aabənabr ubaa
nyan ni Judea ki fuu ni ti chee nima, bi yin
u ke Agabus. [11] Le u gaa Pəəl aagbapapaln,
ki di buu ubaa aataa ni uŋaal, ki tuk Pəəl
ke Uwumbər Aafuur Nyaan bui ke Juu yaab
bi bi Jerusalem na ga nan di udaan u yeh
ligbapapaln ngbaan na buu utaa ni uŋaal
kina, ki di u ŋa binib bi kaa ye Juu yaab na
aaŋaal ni.

[12] Taah ŋun kina na, le ti ni binib bi
bi nima na nan gaŋ Pəəl ke u taa buen
Jerusalem. [13] Le Pəəl baa bi, "Ni ŋani ba
kina, ki wii, ki bii nsui? Bi yaa ga ti buu mi
Jerusalem ni, bee bi yaa ga ti ku mi nima
Tidindaan Yesu pu kan, m ga buen. Maan
di cha."

[14] Taa nan ŋmaa chuu u ke u taa buen, le
ki len ke, "Cha Tidindaan ŋa waah gee pu
na," le ki ŋmin, kaa ki len tibaa.

[15] Ti nan bi nima ki yunn siib, le ki gor
ke ti buen Jerusalem. [16] Le Yesu aanib bi
nyan ni Siisarea aatiŋ ni na bibaa mu dii
timi, ki di buen Jerusalem, uja ubaa do, ki ti
koo nima. Bi nan yin u ke Menasonn, u ye
Saiprus aatiŋ aanii, ki nan dii Yesu ni yunn.

*P*əəl aah buen ti mann Jems pu na

[17] Taah ti fuu Jerusalem na, Yesu aanib
nan gaa timi ki nan kpa mpopiin. [18] Naah
woln kitaak na, ti ni Pəəl nan buen ti ti doon
Jems. Yesu aanib aaninkpiib məmək mu
nan bi nima.

[19] Le Pəəl doon bi, ki ŋeer tuk bi Uwumbər
aah ŋa tiwan nimək na, binib bi kaa ye
Juu yaab na aakaasisik ni, uma Pəəl aatuln
pu. [20] Baah ŋun kina na, le bi məmək nyuŋ
Uwumbər, ki bui Pəəl, "Tina aabo, aa nyi
ke Juu yaab ŋichur pam le gaa Yesu ki kii.
Bi məmək aanimbil man Moses aakaal pu.
[21] Le bi ŋun ke aa mək Juu yaab bimək bi
Biniyayam aatim ni na ke bi taa ki dii Moses
aakaal, ki taa ki geei baabim aachakpan, ki
taa ki dii Juu yaab aakaal. [22] Bi ga ŋun ke aa
fuu ni. Ti ga ŋa kinye? [23] Ti ga tuk si saah
ga ŋa pu na. Bijab binaa bibaa bi do. Bi
nan puu tipuur tii Uwumbər. [24] Bi ga buen
Uwumbər Aadichal ni, bi ti ŋa bibaa chain.
Aa mu li dii bi cha, ki mu ti ŋa aabaa chain,
ki tii bi ŋimombil, aan bi ti daa tiwan ki nan
toor kitork tii Uwumbər, ki kuu baayikpir.
Aa yaa ŋa kina kan, binib məmək ga bee
ke aa mu dii Moses aakaal. Bi ga bee ke
binib bi len ke saa dii Moses aakaal na aa
len mbamən. [25] Tə, binib bi kaa ye Juu yaab
ki gaa Yesu ki kii na ma kan, ti nan ŋmee
kigbaŋ tii bi, ki tuk bi taah kpokl pu na, ke
bi taa ki ŋmə kitork aanann, ki taa ki ŋmə
nsin, ki taa ki ŋmə tiwan ni bi tab ku ni na,
ki taa ki gor kidagook."

[26] Tə, Pəəl nan kii baah tuk u pu na. Ki
woln kitaak le u yoor bijab binaa ngbaan, le
u ni bi ti ŋa bibaa chain. Le u koo Uwumbər
Aadichal ni, ki ti tuk Uwumbər aatotoor
bundaln bi ga ŋa chain doo aan ki toor
kitork tii Uwumbər na. Iwiin ilole daal, le
bi ga ŋa chain doo.

*Binib aah chuu P*əəl Uwumbər Aadichal
ni pu na

[27] Tə, iwiin ilole ngbaan aa nan kee fuu,
le Juu yaab bibaa, bi nyan ni Asia aatim ni
na, kan Pəəl Uwumbər Aadichal ni. Le bi
cha kinipaak ŋma tijar Pəəl pu, ki chuu u
mpəən, ki tar ke, [28] "Israel yaab, ter timi
man. Uja wee ye unii u buen ŋipepel
məmək na, ki tuk binib məmək ke bi taa
li pak timi Juu yaab, ki taa li pak Moses
aakaal, ki taa li pak Uwumbər Aadichal. U
mu joo ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ki di
bi koo ni Uwumbər Aadichal li ye chain na
ni, ki bii li." [29] Bi nan kan Pəəl ni Trofimus,
u ye Efesus aatiŋ aanii na chuun dii kitiŋ
ngbaan ponn ni. Le bi dak ke Pəəl di u koo
ni Uwumbər Aadichal ni. Nima pu le bi len
ke u joo ni binib bi kaa ye Juu yaab na koo
ni Uwumbər Aadichal ni.

[30] Le kitiŋ ngbaan aanib məmək ŋma tijar,
ki san kuuni təb chee, ki chuu Pəəl ki dar
nyan ni u Uwumbər Aadichal ni. Libuul
ngbaan ni le Uwumbər Aadichal aakikiirb
piin jaaleŋ mam. [31] Le kinipaak na pəən
bibaa bi gbaa ku Pəəl. Le unii ubaa buen
Rom aatəb aajab aapol chee, le ki tuk u
ke Jerusalem aanib məmək bi ŋmə tijar la.
[32] Libuul ngbaan ni le upol ngbaan di butəb
aajab bibaa ni baaninkpiib, ki san buen
kinipaak ngbaan chee. Baah kan butəb
aajab ngbaan ni baapol na, le bi di cha Pəəl,
kaa ki gbaa u. [33] Le upol ngbaan buen Pəəl
chee, ki ti chuu u, ki tuk waajab ke bi di
tikululn tilee buu u, le ki baa ke, "Ŋma ye
uja wee? U ŋa kinye?" [34] Le bibaa tar baah
gee pu na, le biken mu tar baah gee pu na.
Kifuuk ngbaan pu, le upol ngbaan aa ŋmaa
bee budabu ŋa na. Le u tuk waajab ke bi

di Pəəl buen butəb aajab aadichal ni. 35 Le
bi di u buen ti fuu ŋibimbin ŋi bi maa tam
lidichal ngbaan na. Baah joo u cha na, le
kinipaak ngbaan naa naa ke bi ti chuu nyan
u. Nima pu na, baah ti fuu ŋibimbin taab na,
le butəb aajab ngbaan yoor u paacham, le
binib aa ki pii u. 36 Le bi məmək paa bipuwəb
ki tar, "Ku u man."

*P*əəl aah len waabamən pu na

37 Le bi ti fuu lidichal ngbaan aabisaməb
chee, ki ban bi koo. Le Pəəl bui upol ngbaan
Griik aaliin ponn ni, "Cha m tuk si tibər
tibaa."

Le upol ngbaan baa u, "Aa ŋun Griik
aaliin aa? 38 M nyi ke aa ye Ijipt aatiŋ
aanii u nan cha kinipaak tukni timi aatiŋ
aaninkpiib, ki di binikurb ŋichur ŋinaa
buen nteersakpiin ni na la."

39 Le Pəəl bui u, "M ye Juu yaab aanii la.
Bi nan ma mi Tasus aatiŋ ki bi Silisia aatiŋ
ni na; ki ye kitiŋ ki kpa liyimbil na la. Pəək
aabaa ki cha m len kinipaak ngbaan chee."

40 Le u kii ke u len. Le Pəəl sil ŋibimbin
paab, ki di uŋaal nyii bi pu. Baah ŋmin na,
le u len bi chee bima Juu yaab aaliin ponn
ni.*

22

1 U nan len ke, "Ntetiib ni nnaabitiib, li
pel man, ki cha m tuk nimi maabamən."
2 Baah ŋun ke u len bima bibaa aaliin na, le
bi sil chii.

Le Pəəl len ke, 3 "M ye Juu yaab aanii la.
Bi nan ma mi Tasus aatiŋ ki bi Silisia aatiŋ
ponn ni na la. M nan bae mbaem Jerusalem
ni, do chee na la. Gamaliel le nan mək
mi. M nan bae tiyaajatiib aakaal mbaməm.
Nnimbil nan man Uwumbər aatuln pu, ke
ni məmək aah bi pu dandana wee na. 4 M
nan ŋa binib bi dii Yesu aasan na falaa, ki
ban m ku bi. M nan chuu bijab ni bipiib
mpəən, ki di tikululn buu bi, ki di bi ŋa
tiyondir ni. 5 Uwumbər aatotoorninkpel ni
Juu yaab aaninkpiib ga ŋmaa tuk nimi ke m
len mbamən la. Bi nan ŋmee kigbaŋ tii Juu
yaab bi bi Damaskus aatiŋ ni na, ke bi tii mi
nsan m ti chuu Yesu aanib bi bi nima na, ki
di tikululn buu bi, ki di bi dan Jerusalem, ke
m nan daa bitafal. Le m nan buen."

*P*əəl aah tuk bi waah nan gaa Yesu ki kii
pu na

(Lituln 9.1-19; 26.12-18)

6 "M nan bi nsan ni ki ti peen Damaskus
aatiŋ. Nwiin kaasisik ni, le nwiihn nyan ni
paacham, ki nan woln ki mann gonn mi, ki
wiin chain. 7 Le m lir kitiŋ, ki ŋun nneel
len ke, 'Səəl, Səəl, ba ŋa aa ŋa mi falaa?'
8 Le m baa u, 'Ndindaan, ŋma ye?' Le u bui
mi, 'Min le ye Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii
na. Aa ŋani mi le falaa.' 9 Bijab bi nan si m
chee na nan kan nwiihn ngbaan, kaa ŋun
udaan u len m chee na aaneel. 10 Le m baa u,
'Ndindaan, m ga ŋa kinye?' Le u bui mi, 'Fii
sil ki li cha Damaskus aatiŋ ni. Unii ubaa bi
nima, ki ga ti tuk si tiwan nimək Uwumbər
ban ke aa ŋa na.' 11 Nwiihn ngbaan aah nan
deer nnimbil na, le m jəb, kaa ki waa. Le
binib bi dii mi na dar mi di buen Damaskus
aatiŋ ni.

12 "Uja ubaa nan bi nima, bi nan yin u ke
Ananias. U dii Uwumbər aasan mbaməm,
ki kii timi aakaal. Juu yaab bimək bi nima
na pak u. 13 Le u dan nan sil m chee ki bui
mi, 'Nna aabo Səəl, likr.' Libuul ngbaan
ni, le nnimbil kpaan likr, le m kan u, kaa
ki ye ujoon. 14 Le u bui mi, 'Tiyaajatiib
Aawumbər nyan si, ke aa bee waageehn,
ki kan Waabonyaan, ki ŋun waaneel len aa
chee. 15 Aa ga li ye waaseeraadaan, ki tuk
binib məmək saah kan pu na, ni saah ŋun
pu na. 16 Taa taan. Fiin, ki yin waayimbil ki
mee u, ki cha m muin si nnyun ni, ki finn
aapobil saatunwanbir pu.' "

17 "Nimina aah jer na, le m nan gir buen
Jerusalem, ki ti koo Uwumbər Aadichal ni,
ki mee Uwumbər. Maah mee Uwumbər na,
18 le m kan lijinjiir aawan; m kan Tidindaan,
ki ŋun u bui mi ke, 'Fiin, ki nya Jerusalem ni
mala. Aa yaa tuk do chee na aanib maabər
kan, bi ga yii, kaan gaa ti.' 19 Le m bui u,
'Ndindaan, bi nyi ke m nan buen mmeen
aadir ni, ki chur binib bi gaa si ki kii na, ki
gbaa bi. 20 Binib aah nan ku saaseeraadaan
Stiifen na, m mu nan bi nima, ki kii ke ni
ŋan, ki joo binib bi ku u na aabəkul.' 21 Le
Tidindaan bui mi, 'Li cha. M ga tun si ni daa
na, binib bi kaa ye Juu yaab na chee.' "

22 Pəəl aah len kina na, le kinipaak ngbaan
aa ki pel. Le bi məmək teen mpəən pu,
"Ku u man. Naa ŋan ke u ki li bi dulnyaa
wee ni." 23 Le bi məmək tar, ki joo baabəkul
feeni paacham, ki leer titan mae paacham,
le kitangbaak feei. 24 Le butəb aajab aapol
ngbaan tuk waajab ke bi di Pəəl koon ni

* 21:40 : Juu yaab aaliin ye Hiibru aaliin la.

kidiik ponn ni, ki ti gbaa u ŋinaalab, aan
ki nin baa u waah ŋa budabu na, ke bi bee
budabu ŋa aan Juu yaab ŋma tijar u pu
na. 25 Le bi di tikululn buu u, bi ti gbaa u
ŋinaalab. Le Pəəl bui butəb aajab aaninkpel
u si u chee na, “Naah ban ni gbaa mi na,
nkaal kii kina aa? Naa jin mi tibər, ki mu
aa kan maataani. M ye Rom aanii la.”*
26 Uninkpel ngbaan aah ŋun kina na, le u
buen upol ngbaan chee, ki ti bui u, “Li nyi
saah ga ŋa pu na. Uja ngbaan ye Rom aanii
la.”
27 Le upol ngbaan buen Pəəl chee, ki ti baa
u, “Aa ye Rom aanii la aa?”
Le Pəəl kii ke u ye.
28 Le upol ngbaan bui u, “M nan pan
ŋimombil pam, le ki kpaln Rom aanii.”
Le Pəəl bui u, “M ye Rom aabo la.”
29 Pəəl aah len kina na, le bijab bi ban bi
gbaa u na aa ki kaa u, le ki sur bipuwəb.
Upol ngbaan aah bee ke Pəəl ye Rom aanii
na, le u mu san ijawaan. U bee ke waah di
tikululn buu u na, naa ŋan.

Baah jin Pəəl tibər pu na

30 Tə, upol ngbaan nan ban u bee
mbaməm Juu yaab aah len Pəəl aah ŋa pu
na. Ki woln kitaak, le u chuu buur tikululn
ti bi di buu Pəəl na, le ki tuk Uwumbər
aatotoorninkpiib, ni bibəjirb aaninkpiib
məmək ke bi kuun ni, le ki di Pəəl nan siin
binimbiin ni.

23

1 Le Pəəl lik bi, ki len ke, “Nnaabitiib, m
bee nsui ni ke maabimbin le ŋan Uwumbər
chee ki nan saa din.” 2 Waah len kina na,
le Uwumbər aatotoorninkpel Ananias tuk
binib bi si Pəəl chee na ke bi faa uməb.
3 Le Pəəl bui u, “Uwumbər ga faa si. Aa bi
ke ligoln li kaa ŋan, aan bi di pente pipiin
pente li na la. Aa ka do, ke aa ji mi tibər,
nkaal aah dii pu na. Saah tuk binib ke bi faa
mi na, sin le bii nkaal ngbaan.”
4 Le binib bi si Pəəl chee na baa u, “Aa sii
Uwumbər aatotoorninkpel la aa?”
5 Le Pəəl len ke, “Nnaabitiib, maa nyi ke u
ye Uwumbər aatotoorninkpel. M yaa ba nyi
kan, maa ba ga len kina; ba pu? ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni ke, ‘Taa len saanib
aaninkpel tibəbir.’ ”*
6 Tə, Pəəl nan bee ke bi ponn ni bibaa ye
binib bi dii Sajusii yaab aaməkm na, bibaa
mu ye binib bi dii Farisii yaab aaməkm na.
Le u teen ke, “Nnaabitiib, m ye unii u dii
Farisii yaab aaməkm na la. Nte mu nan ye
unii u dii Farisii yaab aaməkm na la. M kpa
limakl ke binib bi kpo na ga fikr nkun ni.
Limakl ngbaan pu, le bi ji mi tibər.”
7 Waah len kina na, le binib bi dii Farisii
yaab aaməkm na, ni binib bi dii Sajusii
yaab aaməkm na yakr təb chee, ki kpak
təb kinikpakpak. 8 Sajusii yaab len ke binib
aan fikr nkun ni, ke Uwumbər aatuuntiib
aa bi, ke unii aawiin mu aa bi. Farisii yaab
mu len ke binib ga fikr nkun ni, Uwumbər
aatuuntiib bi, unii aawiin mu bi. 9 Le bi
kpak təb kinikpakpak, ki tar mpəən pu, ki
kpa kifuuk. Le Uwumbər aakaal aaməməkb
ponn ni bibaa, bi ye Farisii yaab na fii sil, ki
kpak sakpen, le ki len ke, “Taa kan uja wee
aataani. Nibaakan, Uwumbər aatuun, bee
unii aawiin le sil len u chee.”
10 Le Farisii yaab ni Sajusii yaab kpak təb
kinikpakpak sakpen, ki ŋma tijar. Le butəb
aajab aapol ngbaan dak ke bi ga chuu daa
par Pəəl. Le u tuk waajab ke bi buen ti gaa
ni Pəəl, ki nyan u bi chee, ki nan di u ŋa
baadichal ni.
11 Kinyeek ngbaan, le Tidindaan dan nan
sil Pəəl chee, ki nan bui u, “Chuu aabaa,
ki taa san ijawaan. Saah tuk binib maabər
Jerusalem ponn ni pu na, kina le aa ga tuk
bi maabər Rom aatiŋ mu ni.”

Juu yaab aah kpokl ke bi ga ku Pəəl pu na

12 Naah woln kitaak kichakpiik ni na, le
Juu yaab bibaa kuun təb chee, ki kpokl,
le ki puu ke baan ji tijikaar, kaan nyu
nnyun mu see bi ku Pəəl. 13 Binib bi nan
kpokl kina na jer bijab imonko ilee. 14 Bi
nan buen Uwumbər aatotoorninkpiib ni
Juu yaab aaninkpiib chee, ki ti bui bi, “Ti
puu ke taan ji nibaa see ti ku Pəəl. 15 Ti ban
ke ni ni bibəjirb aaninkpiib tun unii ke u
buen butəb aajab aaninkpel chee, ki ti tuk
u ke u li joo ni Pəəl ni chee, ke ni ban ni nan
ki baa u tibər tiken kpee la. Bi yaa joo u choo
kan, waan fuu ni do. Ti ga ku u nsan ponn
ni.”
16 Le Pəəl aaninkpan aajapəən ŋun baah
kpokl pu na. Le u koo butəb aajab aadichal
ni, ki ti tuk Pəəl. 17 Le Pəəl yin butəb aajab

* 22:25 : Unii yaa ye Rom aanii kan, baakaal aa kii ke bi daa utafal see bi puen jin u tibər ki kan waataani. * 23:5 : Lik Nnyam 22.28.

aaninkpel ubaa, ki tuk u ke u di unachipɔɔn
na buen butəb aajab aapol chee, aan u ti
tuk u tibər tibaa. [18] Le uninkpel ngbaan di
u buen butəb aajab aapol chee, ki ti bui u,
"Unaagbiija Pəəl le yin mi, ke m dan u chee,
le ki ti tuk mi ke m di unachipɔɔn wee dan
aa chee, u nan tuk si tibər tibaa."
[19] Le upol ngbaan chuu uŋaal ki dar u
buen n-gbaan, ki ti baa u, "Aa ban aa tuk
mi bayaar?"
[20] Le u bui u, "Juu yaab na kpokl ke bi
ga tuk si ke aa fe li joo ni Pəəl bibəjirb
aaninkpiib chee, ke bi nan baa u tibər tiken
kpee. [21] Bi yaa bui si kina kan, aa taa kii.
Bijab bi jer imonko ilee na ga bər ki kiir
Pəəl bi nan ku u. Bi məmək puu ke baan
ji tijikaar kaan nyu nnyun mu, see bi ku u.
Dandana wee bi gor ke bi ku u, ki kiir ke bi
ŋun saah ga len pu na."
[22] Le butəb aajab aapol bui unachipɔɔn
ngbaan, "Taa ki tuk unii ke aa tuk mi tibər
ngbaan," le ki cha u buen.

Baah di Pəəl buen Ubər Feliks chee pu na

[23] Le upol ngbaan yin waajab aaninkpiib
ponn ni bilee, ke bi dan u chee, le ki nan
tuk bi ke bi ban butəb aajab ikui ilee, ni
bitandam imonko itaa ni kipiik, ni butəb
aajab bi joo tikpaatunn na ikui ilee, aan bi
gor ki nan buen kinyeek ngbaan tikur tiwae
Siisarea aatiŋ ni, [24] ki ban itaan tii Pəəl aan
u li diŋ ni, ki di u buen Ubər Feliks chee, u
nyan chakb, nibaa taa ŋa u. [25] Upol ngbaan
nan ŋmee kigbaŋ ke bi ti tii Ubər Feliks. U
nan ŋmee ke:

[26] "Min Klədius Laisias, m doon si
Ubərkpaan Feliks. [27] Juu yaab nan chuu
uja wee, ki gbaa u ki ti ban bi ku u. M ŋun
ke u ye Rom aanii la. Maah ŋun kina na,
le m di butəb aajab buen aan ti ti nyan ni
u, [28] ki kpaan di u buen Juu yaab aabəjirb
aaninkpiib chee. M nan ban ke m ti bee
baah len ke u ŋa pu na. [29] Baah jin u tibər
na, le m bee ke waah ŋa pu na, naa ŋeer
ti ku u, kaa ŋeer ti di u ŋa kiyondiik ni.
Baakaal pu, le bi galn u. Bi len ke u bii
baakaal. [30] Le unii ubaa tuk mi ke Juu yaab
kpokl ke bi ti ku u. Maah ŋun kina na,
libuul ngbaan ni le m di u tun ni aa chee,
ki tuk binib bi galn u na, ke bi mu dan aa
chee ki nan tuk si waah ŋa pu na."

[31] Tə, butəb aajab ngbaan nan ŋa baapol
aah tuk bi pu na. Kinyeek ngbaan, le bi
nan di Pəəl buen Antipatris aatiŋ ni. [32] Naah
woln kitaak na, le butəb aajab bi chuun
kitiŋ na labr kun baadichal ni, Jerusalem
ponn ni. Le bitandam ngbaan cheen Pəəl
buen Siisarea aatiŋ ni. [33] Baah ti fuu nima
na, le bi di kigbaŋ ngbaan tii Ubər Feliks, ki
di Pəəl kaan u chee. [34] Ubər ngbaan nan karn
kigbaŋ ngbaan, le ki baa Pəəl, "Aa nyan ni
kilatiŋ ni?" Le Pəəl mu bui u, "M nyan ni
Silisia aatiŋ ni la." Waah ŋun ke u nyan ni
Silisia aatiŋ ni na, [35] le u bui u, "Binib bi galn
si na yaa fuu ni kan, m ga ji si tibər," le ki
tuk waatəb aajab ke bi di Pəəl ŋa lidichal li
Ubər Herod nan maa li na ni, ki cha bi li kii
u.

24

Juu yaab aah bii Pəəl pu na

[1] Iwiin iŋmu nan jer, le Uwumbər aato-
toorninkpel Ananias dan Siisarea aatiŋ ni.
Le Juu yaab aaninkpiib bibaa ni ləya ubaa dii
u. Bi yin ləya ngbaan ke Tetulus. Bi nan sil
Ubər Feliks aanimbiin ni, ki bii Pəəl. [2] Le bi
yin Pəəl ke u dan. Waah fuu ni na, le Tetulus
piin ki bi bii u, le ki bui Ubər Feliks:

"Timi aaninkpel, ti pak si. Aa joo timi
tiŋann, ki cha timi aatiŋ kee mə. Aa kpa
nlan, ki ter timi aanib sakpen. [3] Ti məmək
nyi saah ŋani pu na, ki dooni si mbaməm.
[4] Maan len tibər ti li wiir. Maa ban ke ni ŋun
si. Pəən aabaa, ki li pel maah ban m len pu
na. [5] Ti nyi ke Pəəl muk binib sakpen. U muk
Juu yaab bi bi dulnyaa wee məmək ni na, ki
cha bi ŋmə tijar. Binib bibaa bi, ki dii Yesu
u ye Nasaref aatiŋ aanii na aasan. Pəəl ye
bi ponn ni aaninkpel ubaa la. [6] U nan ban u
bii Uwumbər Aadichal. Nima pu le ti chuu
u. [Ti nan ban ti ji u tibər, timi aakaal aah
dii pu na. [7] Le butəb aajab aapol Laisias dan
nan nyan u mpəən ti chee, [8] ki tuk binib bi
galn u na, ke bi li choo aa chee ki nan len
waah ŋa pu na.] Aa yaa jin u tibər ngbaan
kan, sin aabaa ga bee tibər ngbaan aah bi
pu na." [9] Tetulus aah len pu na, le Juu yaab
kpaan kii, ke ti gbii.

Pəəl aah tuk Ubər Feliks waabamən pu
na

[10] Le Feliks yoor uŋaal ki tii Pəəl nsan ke u
len.

Le Pəəl bui ke, "M nyi ke aa joo maanib
ngbaan ŋibin pam. Kina pu na, m kpa
mpopiin ke m tuk si maabamən. [11] M nan
buen Jerusalem m ti doon Uwumbər. Naa

jer iwiin kipiik ni ilee. Aa ga ŋmaa baa
binib ke ti gbii aan taa gbii. 12 Maah nan bi
Uwumbər Aadichal ni, ni mmeen aadir ni,
ni kitiŋ ni na, Juu yaab aa kan mi m kpak
unii ubaa kinikpakpak, kaa kan mi m muk
unii ubaa. 13 Bi bii mi la, ki mu aa ŋmaa mək
ke baah len pu na gbii. 14 M kii ke ti gbii
ke maah dooni tiyaajatiib Aawumbər pu na,
m dii Yesu aasan la. Juu yaab len ke nsan
ngbaan aa ye mbamən. M kii Moses aakaal
məmək mu, ki kii tii Uwumbər aabənabtiib
aah nan ŋmee pu na məmək. 15 M kpa limakl
ke Uwumbər ga fikr binib bi ŋan na, ni bi
kaa ŋan na məmək nkun ni. Juu yaab mu
kpa limakl kina la. 16 N-yoonn məmək m
pəəni mbaa ke m taa li kpa taani Uwumbər
ni binib chee.

17 "Ŋibin ŋibaa le maa nan bi Jerusalem.
M nan ki buen nima m ti tii maanib bi
ye bigiim na ŋimombil, ki toor kitork
tii Uwumbər. 18 M nan buen Uwumbər
Aadichal ni, m ti ŋa mbaa chain, aan ki
toor kitork tii Uwumbər. Maah ŋa kina na,
le Juu yaab kan mi Uwumbər Aadichal ni.
Kinipaak aa nan bi m chee. Kifuuk mu aa
nan bi m chee. 19 Le Juu yaab bibaa, bi nyan
ni Asia aatim ni na mu nan bi nima. Bi
yaa kaa gee maah ŋa pu na kan, ni ŋan ke
bima bibaa dan aa chee, ki nan tuk si maah
ŋa pu na. 20 Bibəjirb aaninkpiib jin mi tibər
Jerusalem ponn ni. Bi yaa kan maataani
kan, cha binib ngbaan tuk si. 21 Maah nan si
bi chee na, le m teen ke, 'M pak ke Uwumbər
ga fikr bi kpo na nkun ni. Nima pu le ni ji
mi tibər din.' Maah len kina na, nibaakan
bi dak ke naa ŋan."

22 Feliks nan nyi Yesu aasan aabər. Le u
bui bi, "M ga di cha kina la. Butəb aajab
aapol Laisias yaa fuu ni kan, m ga lik maah
ga ŋa tibər ngbaan pu na." 23 U tuk butəb
aajab nkub aaninkpel ke u cha waajab li kii
Pəəl, ki taa joo u mpəən, ki cha ujətiib li ter
u ki tii u waah ban pu na.

24 Iwiin ilee aah jer na, le Ubər Feliks ni
upuu Drusila fuu ni. Upuu nan ye Juu aabo
la. Le Feliks tun unii ke u ti yin ni Pəəl ke u
dan nan len tibər ngbaan aan bi pel. Le Pəəl
tuk bi baah ga ŋa pu ki gaa Yesu Kristo ki
kii, 25 ki ŋa bininyaam, ki li chur bibaa, ki taa
tun titunwanbir na; ba pu? Uwumbər ga ji
binib məmək tibər. Pəəl aah len kina na, le
ijawaan chuu Feliks. Le u bui Pəəl, "Ni ŋeer
aa di cha kina. M yaa kan nfaawom kan, m
ga yin si." 26 Le Feliks dak ke nibaakan Pəəl
ga tii u ŋimombil, aan u piir u lii. Nima pu
na, n-yoonn məmək kan, u ti yin ni u ki nan
len u chee tibər.

27 Ŋibin ŋilee nan jer. Le ubər u bi yin u ke
Posius Festus na dan nan leŋ Feliks aaleleŋ.
Feliks nan ban ke u piir Juu yaab aasui.
Nima pu na, waa nan nyan Pəəl kiyondiik
ni. U nan cha u beenin pii, le ki buen.

25

*P*əəl aah len ke u ban ke Ubərkpaan
Siisa ji waabər pu na

1 Ubər Festus nan fuu Siisarea aatiŋ ni, u
nan leŋ Ubər Feliks aaleleŋ. Waah bi nima
iwiin itaa na, le u buen Jerusalem. 2 Waah ti
bi nima na, le Uwumbər aatotoorninkpiib
ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee, ki nan
bii Pəəl, ki gaŋ Ubər Festus 3 ke u pəən ubaa
ki tun binib bi ti yoor ni Pəəl ki di dan
Jerusalem. Bi nan puen kpokl ke u yaa choo
kan, bi ga ku u nsan ponn ni. 4 Le Festus
bui bi, "Ti laa beenin joo u Siisarea aatiŋ
ni. Ni yaa kpee siib kan, m mu ga ki labr
buen nima. 5 U yaa kpa taani kan, cha nimi
aaninkpiib dii mi nima, aan ki ti galn u."

6 Festus nan bi bi chee ki ti saa iwiin
kipiik, bee iniin, le ki gir cha Siisarea aatiŋ
ni, ki ti fuu nima. Naah woln kitaak na, le
u koo libəjil aadiik ni, ki ti kal ubəjir aajal
pu, le ki tun ke bi ti li joo ni Pəəl. 7 Juu yaab
bi nyan ni Jerusalem na mu nan bi nima.
Pəəl aah fuu ni na, le bi sil goln u, ki bii u
ki ti nyaŋ. Le baa ŋmaa mək ke baah len pu
na gbii. 8 Le Pəəl bui ke, "Maa bii Juu yaab
aakaal, kaa bii Uwumbər Aadichal, kaa bii
Rom yaab Aabərkpaan Siisa."

9 Le Festus ban ke u piir Juu yaab aasui.
Nima pu le u baa Pəəl, "Aa ga li gee ke aa
buen Jerusalem m ti ji si tibər nima aa?"

10 Le Pəəl bui u, "M bi Ubərkpaan Siisa
aabəjir aadiik ni, nin chee ni ŋeer bi ji mi
tibər na. Sin aabaa nyi ke maa ŋa Juu yaab
bakaa. 11 M yaa ba ŋa bakaa, bee m yaa ti
ki ŋa tiwan ni ŋeer nkun na kan, maa ba ga
ban ke m ŋmar. Baah bii mi pu na yaa kaa
gbii kan, ubaa aan ŋmaa di mi ŋa biŋaal ni.
M ban ke Ubərkpaan Siisa ji mi tibər."

12 Le Ubər Festus len waakpambalb chee
ke u lik waah ga ŋa pu na, nee aapuwəb le u
tuk Pəəl, "Aa len ke aa ban ke Siisa ji si tibər.
Aa ga buen u chee, ni ti len ti."

Ubər Festus aah tuk Ubər Agripa pu na

13 Naah ŋa iwiin ilee na, le Ubər Agripa
ni uninkpan Beniis dii ni, ki dan Siisarea
aatiŋ ni, bi nan doon Ubər Festus. 14 Baah
bi nima iwiin ilee na, le Festus tuk u Pəəl
aabər ke, "Uja ubaa bi do. Feliks nan buen
le ki cha u beenin pii kiyondiik ni. 15 M
nan buen Jerusalem. Maah nan bi nima na,
le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Juu yaab
aaninkpiib dan nan galn uja ŋbaan. Bi
ban ke m len ke waabər bii. 16 Le m tuk bi
ke timi Rom yaab aa ŋani kina. Binib yaa
galn unii kan, ti cha bi kuun ni təb la, aan
u ti ŋun baah galn u pu na, ki cha u mu
len waabəmən aah bi pu na. Taan daa unii
aatafal see ti puen jin u tibər kina. 17 Maah
tuk bi kina na, le bi nan dan do. Baah fuu ni
na, maa taan. Naah woln kitaak na, m nan
buen libəjil aadiik ni, ki ti kal ubəjir aajal pu,
ki tun binib ke bi ti li joo ni Pəəl. 18 Waah fuu
ni na, le binib bi galn u na fii ke bi bii u. M
nan dak ke bi ga len ke u ŋa bakaa ki ti nyaŋ
la. Ni mu aa ye kina. 19 Baah kpak u pu na,
ni ye baakaal aabər, ki mu ye uja u bi yin u
ke Yesu na aabər pu la. Bi len ke u kpo. Pəəl
mu beenin len ke u bi. 20 Maa nan nyi maah
ga ŋa pu ki bee tibər ŋbaan na. Le m baa
Pəəl ke u kii ke u buen Jerusalem aan bi ti ji
u tibər nima aan waa kii? 21 Le u len ke u ban
ke Ubərkpaan Siisa ji u tibər. Nima pu le m
cha butəb aajab kii u, ke ni saa bundaln m
ga cha bi di u buen Ubərkpaan chee na."
22 Le Ubər Agripa bui Festus, "M ban ke m
ŋun uja ŋbaan aah ga len pu na."
Le Festus bui u, "Aa ga fe ŋun fen."

Baah di Pəəl siin Ubər Agripa aanimbiin ni pu na

23 Naah woln kitaak na, le Ubər Agripa
ni uninkpan Beniis dan ke bininyuum na.
Le butəb aajab aaninkpiib, ni kitiŋ ni
aaninkpiib dii bi, ki nyuŋni bi. Le bi məmək
koo kidisakpeŋ kibaa ni. Kidiik ŋbaan ni,
le bi ji binib tibər. Baah fuu ni na, le Festus
tuk binib ke bi li joo ni Pəəl. Le bi joo ni
u. 24 Le Festus bui ke, "Ubər Agripa ni nimi
bimək bi do na, ti məmək kan uja wee. Juu
yaab nan dan m chee Jerusalem ponn ni, ki
ki dan m chee do chee na mu, ki nan tar ke
ni ŋeer ti ku u. 25 Le m jin u tibər. Maah jin
u tibər na, le m bee ke waa ŋa tiwan ni ŋeer
ke ti ku u na. Le uma ubaa len ke u ban ke
Ubərkpaan na ji u tibər. Nima pu le m ga
cha u buen. 26 Le m ban ke m ŋmee kigbaŋ
tii maaninkpel ki tuk u Pəəl aabər. M mu aa
nyi maah ga ŋmee pu na. Nima pu le m joo
ni u, u nan tuk nimi waabər. Ubər Agripa,
m ban ke aa lik waabər ŋbaan aah bi pu
na, aan ki tuk mi maah ga ŋmee pu na. 27 M
yaa cha bi di unaagbiija buen Ubərkpaan na
chee, ki yaa kaa tuk u baah galn u pu na kan,
naa ŋan."

26

Pəəl aah tuk Ubər Agripa waabəmən pu na

1 Tə, Ubər Agripa nan bui Pəəl, "Aa ga
ŋmaa tuk timi saabər aah ye pu na."
Le Pəəl yoor uŋaal ki doon u, ki bui ke,
2 "Ubər Agripa, maah bi do din ke m tuk si
maabəmən na, m kpa mpopiin pam. Juu
yaab galn mi sakpen a. 3 M nyi ke aa nyi Juu
yaab aakaal aah bi pu na. Aa nyi baah kpak
təb budabu pu baakaal pu na. Kina pu na,
maah kpa nsan m tuk si maabəmən pu na,
le m kpa mpopiin. M gaŋ si ke aa li kpa limər
ki li pel maah ga len pu na.
4 "Maah nan ye unachipəən na, m nan bi
maanib ponn ni, ni Jerusalem ponn ni. 5 Juu
yaab məmək nan nyi maabimbin n-yoonn
ŋbaan. Bi nyi ke n-yoonn ŋbaan məmək
m nan dii Farisii yaab aasan. M nan ye
binib bi dii Moses aakaal mbaməm na ponn
ni ubaa la. Bi yaa gee kan, bi ga ŋmaa
tuk si kina. 6 M kpa limakl ke Uwumbər ga
gbiin tipuur ti u nan puu tii tiyaajatiib na.
Nima le cha ni ji mi tibər din. 7 Timi Juu
yaab aanibol kipiik ni ŋilee dooni Uwumbər
nwiin pu ni kinyeek, ki mu kpa limakl ke
bi ga kan tipuur ŋbaan. Ubər Agripa, m
mu kpa limakl ŋbaan, nima le cha Juu yaab
galn mi. 8 Ba ŋa ni dak ke Uwumbər aan
ŋmaa fikr binib nkun ni?
9 "N-yoonn mubaa, min mbaa nan dak ke
ni ŋan ke m pəək mbaa ki bii Yesu u ye
Nasaref aatiŋ aanii na aayimbil. 10 Le m nan
ŋa kina Jerusalem ponn ni. M nan buen
Uwumbər aatotoorninkpiib chee, ke bi tii
mi nsan ke m chur Uwumbər aanib ki di ŋa
tiyondir ni. Juu yaab yaa nan len ke bi ga ku
bi kan, m mu nan keei la. 11 N-yoonn məmək
m nan chaa mmeen aadir ni ki ti dar bitafal,
ki mukr bi ke bi sii Yesu. M nan gee liŋuul
sakpen bi pu; nima pu na, m nan buen ntim
muken ponn ni, ki ti ŋa bi falaa."

*P*ɔɔl aah tuk bi waah nan gaa Yesu ki kii pu na

(Lituln 9.1-19; 22.6-16)

12 "Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib nan tii
mi nsan ke m ti chuu Yesu aanib bi nan bi
Damaskus aatiŋ ni na. Le m nan buen nima.
13 Ubɔr Agripa, maah nan bi Damaskus aasan
pu ki cha nima na, le nwiin kaasisik ni,
nwiihn nyan ni paacham, ki wiin jer nwiin,
ki woln ki mann gonn m ni bijab bi dii na.
14 Le ti mɔmɔk lir kitiŋ. Le m ŋun nneel len
Juu yaab aaliin ponn ni ke, 'Sɔɔl, Sɔɔl, ba
ŋa aa ŋa mi falaa? Ni pɔɔ aa di aataal lee
ikokon.' 15 Le m baa u, 'Ndindaan, ŋma ye?'
Le u bui mi, 'Min le ye Yesu u aa ŋa u falaa
na. 16 Fii sil. M dan aa chee, ke m lee si
aan aa tun maatuln, ki ji seeraa, ki tuk binib
saah kan mi pu na, ki tuk bi maah ga mɔk
si n-yoonn mu choo na pu na. 17 M ga nyan
si Juu yaab aaŋaal ni, ni binib bi kaa ye Juu
yaab na aaŋaal ni, ki cha aa buen bi chee,
18 aan ki ti tuk bi maaliin, ki cha binimbil
woln, ki nyan bi mbɔmbɔɔn ni, ki cha bi li
bi nwiihn ni, ki nyan bi kinimbɔŋ aaŋaal
ni, ki di bi ŋa Uwumbɔr aaŋaal ni, aan ki
cha bi gaa min Yesu ki kii, aan Uwumbɔr di
cha pinn bi baatunwanbir, ki ŋa bi waanib
ponn ni bibaa, baah gaa min Yesu ki kii pu
na pu.' "

*P*ɔɔl tuk bi waatuln aah bi pu na

19 "Ubɔr Agripa, maah kan lijinjiir aawan
paacham pu na, le m kii Yesu aamɔb. 20 Njan,
m tuk binib bi nan bi Damaskus aatiŋ ni
na, ke bi kpeln baabimbin ki dii Uwumbɔr
aasan, ki tun lituln li ga mɔk ke bi sil
kpeln baabimbin na. Njan, m nan tuk bi
kina Damaskus aatiŋ ni, le ki nin buen
Jerusalem, ki nin bɔ dii Judea aatim mɔmɔk
ponn ni, le ki nin buen binib bi kaa ye Juu
yaab na aatim ponn ni, ki ti tuk bi mu kina.
21 Nima pu le Juu yaab chuu mi Uwumbɔr
Aadichal ni, ki ban bi ku mi. 22 Le Uwumbɔr
mu ter mi n-yoonn mɔmɔk ki nan saa din,
ki cha m si do, ki ye waaseeraadaan, ki tuk
binib aabɔŋ mɔmɔk waabɔr. M po tuk bi
Uwumbɔr aabɔnabtiib ni Moses aah nan len
pu na. Bi nan len tiwan ni ga nan ŋa na, 23 ke
Kristo u ga gaa binib lii na ga nan ji falaa, ki
li ye unii u ga puen fikr nkun ni na, ki tuk
Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na tibɔr
ti ga woln binimbil na."

24 Pɔɔl aah len kina na, le Festus teen ke,
"Pɔɔl, aa ye uwaar la. Saah bae mbaem
sakpen na le cha aa waar."
25 Le Pɔɔl bui u, "Ubɔr Festus, maa ye
uwaar. Maah len pu na, ni ye mbamɔn
la. Naa ye uwaar aaliin. 26 Ubɔr Agripa
nyi tibɔr ngbaan. Nima pu le m di lipobil
len unimbiin ni, m nyi ke u nyi tibɔr tim-
ina, tibaa aa bɔr u. Tibɔr ngbaan nan ŋa
binib aanimbil ni la. 27 Ubɔr Agripa, aa gaa
Uwumbɔr aabɔnabtiib aah nan len pu na ki
kii ii? M nyi ke aa gaa kii."
28 Le Agripa baa Pɔɔl, "Aa dak ke naa pɔɔ
m ŋa Kristo yoo la aa?"
29 Le Pɔɔl bui u, "M mee Uwumbɔr ke
ni pɔɔye naa pɔɔye, aa ni binib bimɔk pel
maah len pu dandana wee na, ŋa Kristo
yaab ke min na. M mu aa ban ke bi buu nimi
tikululn, ke min na."
30 Le Ubɔr Agripa, ni Ubɔr Festus, ni
Beniis, ni binib bi ka bi chee na, fii nyan
lipaal. 31 Baah nyan lipaal na, le bi ti bui tɔb,
"Uja ngbaan aah ŋa pu na, naa ŋeer ti ku u,
kaa ŋeer ti di u ŋa kiyondiik ni." 32 Le Agripa
bui Festus, "Uja ngbaan yaa kaa ba len ke u
ban ke Ubɔrkpaan Siisa ji u tibɔr kan, ti ba
ga ŋmaa di u lii."

27

*P*ɔɔl aah buen Rom aatiŋ ni pu na

1 Tɔ, bi nan len ke ti ga buen Ubɔrkpaan
Siisa chee, Itali aatiŋ ni. Le bi di Pɔɔl ni
binaagbiib biken tii butɔb aajab aaninkpel
u bi yin u ke Julius na. Butɔb aajab ngbaan
aayimbil nan ye ke "Ubɔrkpaan aajab." 2 Le
ti koo buŋɔb ni. Buŋɔb ngbaan nyan ni kitiŋ
kibaa ni, bi yin ki ke Adramitium. Bi nan
gor ke bi di bu buen Asia aatiŋ ni la. Le ti
koo ki buen. Uja ubaa mu nan dii timi, bi yin
u ke Aristakus. U nan ye Masedonia aatiŋ
aanii, ki nyan ni Tesalonika aatiŋ ni. 3 Naah
woln kitaak na, le ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi
yin ki ke Saidonn. Le butɔb aajab aaninkpel
Julius gee Pɔɔl aabɔr, ki cha u buen ujɔtiib
chee nima, u ti kan waah ban pu na. 4 Tɔ,
ti nan nyan nima, le libuln daar took timi.
Nima pu le ti peŋ lidikl libaa, bi yin li ke
Saiprus, le libuln aa ki pii timi. 5 Le ti jer
Silisia aatiŋ, ni Pamfilia aatiŋ, ki ti fuu Mira
aatiŋ ki bi Lisia aatiŋ ni na. 6 Taah ti fuu
nima na, le butɔb aajab aaninkpel ngbaan
kan buŋɔb bu nyan ni Aleksandria aatiŋ ni,

ki ga buen Itali aatiŋ ni na. Le u cha ti
məmək koo buŋəb ngbaan ponn ni.
7 Buŋəb ngbaan aa nan chuun mala. Ni
nan pəə la. Bu nan yunn nsan ni siib, le ki ti
fuu Kenaidus aatiŋ chee. Libuln aa nan kii
le ti nan ti bee nsan ponn ni. Nima pu na, ti
nan ti peŋ lidikl libaa, bi yin li ke Krete. Le
ti jer Salmone aatiŋ, 8 ki kpak nnyusakpem
na aagbaan. Ni nan pəə sakpen a. Le ti nan
ti fuu kiloloŋ kibaa ni, bi yin ki ke Kiloloŋ
Nyaan. Nima chee aa daa Lasea aatiŋ ni.
9 Ti nan yunn nsan ngbaan ponn ni, ki ti
pii Juu yaab aaməlul daal, buyoonn kibuŋ
ga ŋmaa fii na. Naa ba nan ŋan ke ti ki li joo
buŋəb. Ni nan kpa linimaln sakpen. Le Pəəl
sur bi ke, 10 "Njətiib, ti yaa ki joo buŋəb kan,
m nyi ke ti ga kan linimaln. Ŋitun ni buŋəb
na ga bii. Binib pam mu ga kpo ti ponn
ni." 11 Le butəb aajab aaninkpel aa kii Pəəl
aah len pu na. U kii uŋədaan ni biŋəŋaab
aaninkpel aah len pu na la. 12 Libuln ni utaal
aayoonn yaa ti fuu ni n-yoonn mu na kan,
naa ŋan ti li bi kiloloŋ ngbaan ponn ni.
Nima le ti ponn ni binib pam bui ke ni ŋan ti
nyan kiloloŋ ngbaan ponn ni, ki pəək tibaa
ke ti fuu Fiiniks, kitiŋ ki bi Krete aadikl paab
na. Kiloloŋ bi nima mu. Libuln ni utaal yaa
fuu ni n-yoonn mu na kan, ni ŋan ke timi
aaŋəb li bi ki ponn ni. Kiloloŋ ngbaan aah bi
liwilir wəb pu na, nima le libuln aan ŋmaa
pii timi nima.

*Libup*əpəəl aah muk timi buŋəb ni pu na
13 Le libuln li kaa pəə na nyan ni ŋŋangii
wəb. Le bi bui ke ni ŋeer ke ti nyan kiloloŋ
ngbaan ponn ni. Le bi chuu gbiln buŋəb
na, le ki di siir. Bi nan joo bu kpak Krete
aadikl ngbaan chee la. 14 Naah kpee siib na,
le libupəpəəl nyan ni ŋŋangan wəb ki daar
choo, 15 ki daar yeŋni buŋəb na, ki cha bu
sil. Libuln daar tooh bu la. Nima pu na,
bu aa nan ŋmaa chuun. Le ti cha bu jənn
libuln. 16 Le ti ti fuu lidikl libaa chee, bi
yin li ke Kəda, li bi ŋŋangan wəb. Ti nan
peŋ lidikl ngbaan, le libuln aa ki pii timi ki
pəə. Le timi aaŋəsakpem dar buŋəb waatiib
bubaa. Taah peŋ lidikl ngbaan na, le ti chuu
yoor buŋəb waatiib na ŋa busakpem ni. 17 Bi
nan di iŋmin gbin punn punn busakpem
na. Litambol nan də nnyun ni, Libia aatiŋ
chee, le bi dak ke nibaakan buŋəb na ga
dii litambol ngbaan paab. Nima pu na, bi
nan chuu gbiln buŋəb aakekeln li nan bi
paacham na, ki cha bu jənn libuln. 18 Libuln
nan beenin daar ki pəə, le buŋəb na yeŋni.
Naah woln kitaak na, le bi chuu nyan ni
ŋitun na ki di mee lii nnyun ni; 19 ki ki woln
kitaak, le ti chuu nyan buŋəb aawan mu ki
di lii nnyun ni. 20 Taah nan bi bu ponn ni
na, ni nan yunn le taa ŋmaa kan nwiin, kaa
waa ŋiŋmabil mu, ntaalangbam pu. Libuln
mu nan beenin daar, ki pəə. Taa nan ki dak
ke ti ga ŋmar.
21 Tə, baa nan ki ji tijikaar, ni ti yunn.
Baah kaa ki ji tijikaar ni yunn na, le Pəəl fii
sil binimbiin ni, ki bui bi, "Njətiib, ni yaa
ba pel maah nan len pu na, ki yaa kaa ba
nyan ni Krete aadikl ni kan, ni ba ga li ŋan.
Timi aawan aa ba ga bii. 22 Tə, m gaŋ nimi
la, chuu nibaa man. Ti ponn ni unii ubaa
aan kpo. Buŋəb ngbaan baanja le ga bii. 23 M
ye Uwumbər aanii, le ki dooni u. Kinyeek
na, le waatuun ubaa dan nan sil m chee,
24 ki bui mi, 'Pəəl, taa san ijawaan. Aa ga sil
Ubərkpaan Siisa aanimbiin ni. Uwumbər ga
cha binib bimək bi buŋəb bue ponn ni na
ŋmar, saanimbaak pu.' 25 Njətiib, nima pu
na, chuu nibaa man. M pak ke Uwumbər ga
ŋa waah tuk mi pu na. 26 Libuln mu ga daa
buŋəb na ti tam lidikl libaa, ki bii bu."
27 Tə, libupəpəəl ngbaan nan daar iwiin
kipiik ni inaa. Kinyeek, le libuln nan
buenin joo timi nnyusakpem na ponn
ni. Bi yin nnyusakpem ngbaan ke Adria.
Kinyetaasiik, le biŋəŋaab dak ke ti yak kitiŋ
kibaa ni. 28 Le bi ban bi təŋ lik nnyun aah
nyoo pu na. Bi nan di ŋŋmin di gbin tikur
ti nyuun na, ki di lii nnyun ni, ki təŋ lik, ki
ŋaŋ ŋitaa nkub ni moninko. Le bi too foor
kpee, le ki ki təŋ lik, ki ŋaŋ ŋitaa imonko
inaa ni kipiik. 29 Le bi dak ke nibaakan buŋəb
ngbaan ga duur ŋitakpal ki bii. Nima pu
na, bi nan di tikur tinaa gbin iŋmin inaa
pu, ki di gbin liŋəjuul, le ti doon tam kitiŋ,
ki joo bu. Bu aan ki ŋmaa chuun. Baah
ŋa kina na, le bi mee Uwumbər ke u cha
kitaak woln. 30 Le biŋəŋaab ban ke bi loon
nyan buŋəb na ni. Le bi chuu nyan buŋəb
waatiib na di deen nnyun pu, ki ŋmann ke
bi chuu nyan tikur tibaa le liŋəyil pu. 31 Tə,
Pəəl nan bee baah ban bi ŋa pu na, le ki
bui butəb aajab ni baaninkpel, "Biŋəŋaab
ngbaan yaa nyan buŋəb ngbaan ponn ni
kan, naan ŋmaa ŋmar." 32 Waah len kina
na, le butəb aajab chuu buŋəb waatiib na

aaŋmin gii, ki di bu lii, ki cha busakpem na.
33 Kichakpinaanyeek ni le Pəəl gaŋ bi
məmək ke bi pəək bibaa ki ji tijikaar, ki bui
bi, "Iwiin kipiik ni inaa le na, nimi aalandak
muk nimi, le ni lul buməb. 34 Ni pəək nibaa ki
ji pəkaa man. Ni ga ter nimi, ni kan mpəən.
Nibaa aan ŋa unii ubaa do ponn ni." 35 Pəəl
aah len kina na, le u yoor boroboro, ki doon
Uwumbər bi məmək aanimbil ni, ki gii ki
ŋman. 36 Waah ŋa kina na, le bi məmək chuu
bibaa, ki mu jin tijikaar. 37 Ti nan ye binib
ikui ilee ni imonko itaa ni kipiik ni biloob
le buŋəb ngbaan ponn ni. 38 Le bi məmək
ŋman ti bab. Baah ŋman bab na, le bi di
tijikaar ti gur na di mee nnyun ni. Bi nan
ban ke buŋəb ngbaan yook la.

Timi aaŋəb aah bii pu na

39 Kitaak aah woln na, le ti kan kitiŋ. Le
biŋəŋaab aa nyi kitiŋ ngbaan ni. Le bi kan
kiloloŋ. Litambol mu də kiloloŋ ngbaan
aagbaan. Le bi len ke bi ga pəən bibaa ki
cha buŋəb na ti nyal litambol ngbaan paab.
40 Le bi chuu geei tikur na aaŋmin, le ti
bee nnyun ni. Le bi chuu gbiln tiŋəpann
aaŋmin, ki nan di likekeln gbin liŋəyil ndə
pu paacham. Libuln aah daar na, le bi
ban ke likekeln ngbaan li joo buŋəb chuun
cha nnyun aagbaan. Le bu chuun buen.
41 Litambol libaa nan də nnyun ponn ni, le
baa waa li, ki di dii lipaab. Le liŋəyil chəb
lipaab, kaan ki ŋmaa chuun. Tinyunkpenn
nan gbaa buŋəb na le liŋəjuul ti wii.
42 Tə, butəb aajab nan dak ke nibaakan
binaagbiib na ga yuk lir nnyun ni, ki wo
nyan, aan ki san ŋmar. Kina pu na, bi
nan ban bi ku bi məmək. 43 Butəb aajab
aaninkpel aa nan ban ke bi ku Pəəl, nima pu
le waa kii. U nan tuk bi ke binib bi ŋmaa wo
nnyun na puen yuk lir nnyun ponn ni, ki wo
buen nnyun aagbaan, ki ti nyan; 44 ke binib
bi kaa ŋmaa wo nnyun na nyoon ŋikpan, ni
ŋiŋəbək, ki li cha nnyun aagbaan, ki ti nyan.
Le ti ŋa kina. Le ti məmək ti nyan.

28

Taah fuu Malta aatiŋ ni pu na

1 Taah nyan nnyun ngbaan ni na, le bi
tuk timi ke bi yin lidikl ngbaan ke Malta.
2 Le kitiŋ ngbaan aanib gaa timi ki ŋa timi
tiŋann pam. Le utaal piin ki bi nu, le tiwoor
bi. Le bi tuur mmii tii timi. 3 Le Pəəl ti peei
ni idə nan di ŋa mmii ni. Waah di i ŋa mmii
ni na, le i toŋ. Le uwaa nyan i ni, ki juu dab
uŋaal, ki jən. 4 Waah juu dab uŋaal ki jən
na, le kitiŋ ngbaan ponn ni aanib kan, ki
bui təb ke uja ngbaan ye unikur, le ki nyan
ni nnyusakpem ni; Uwumbər mu aan cha u
ŋmar. 5 Tə, Pəəl nan gbək uŋaal, le uwaa na
lir mmii ni. Naa ŋa u nibaa. 6 Bi dak ke ni ga
duun la, ni yaa kaa ye kina kan, u ga kpo. Bi
nan lik le ni ti yunn, ki mu aa kan nibaa ŋa
u. Le bi ki dak ke u ye liwaal la, le ki kpaln
unii.
7 Tə, kitiŋ ngbaan aanib aaninkpel mu
nan bi. Bi yin u ke Publius. Waasaak aa
nan daa taah bi nin chee na. Le u gaa timi,
ki chann timi tichann ki ŋa timi tibulchinn
iwiin itaa. 8 Ute nan bun, ki də kidiik ni.
Uwon nan ton, le u peel nsin. Pəəl nan koo
u chee kidiik ni, ki ti mee Uwumbər tii u,
ki ti di uŋaal paan u pu, le u pəək. 9 Pəəl
aah ŋa kina na, le bibum biken bi bi lidikl
ngbaan aatiŋ ni na mu dan Pəəl chee, le u
cha bi mu pəək. 10 Le bi tii timi ipiin pam.
Taah nan ban ti buen na, bi nan ki tii timi,
timi aasachuln aapiin.

Taah nyan Malta aadikl pu ki buen Rom aatiŋ ni pu na

11 Ti nan bi nima iŋmal itaa, le buŋəb
bubaa nan bi nima tiwoor ni libuln yoonn.
Bu nyan ni kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke
Aleksandria. Bi nan yin buŋəb ngbaan ke
"Bijaam." Le ti koo bu ni, ki buen. 12 Ti nan
ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Sirakus, ki
nan bi nima iwiin itaa, 13 le ki nyan nima,
ki buen ki ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki
ke Regium. Naah woln kitaak na, le libuln
nyan ni tipuwəb, ki daar choo. Le ti nyan
nima, ki buen. Iwiin ilee le ti nan ti fuu kitiŋ
kibaa ni, bi yin ki ke Puteoli. 14 Ti nan kan
Yesu aanib bibaa nima. Le bi gaŋ timi ke ti
li bi bi chee ki ti saa iwiin ilole. Iwiin ilole
ngbaan aah jer na, le ti chuun kitiŋ ki buen
Rom aatiŋ ni. 15 Yesu aanib bi nan bi Rom
aatiŋ ni na nan ŋun ke ti choo. Le bi tooh ni
timi nsan pu. Bibaa nan tooh ni timi Apius
Aanyaŋ ponn ni, le bibaa mu tooh ni timi
Tidir Daakaan Titaa na chee. Pəəl aah kan
bi na, le u doon Uwumbər, ki kan lipobil.

Pəəl aah moon Yesu aabər Rom aatiŋ ni pu na

16 Tə, ti nan ti fuu Rom aatiŋ ni. Taah fuu
nima na, le bi cha Pəəl koo kidiik kibaa ni,
le butəb aaja ubaa si kii u.

17 Iwiin itaa aah jer na, le Pəəl yin Juu yaab
aaninkpiib ke bi kuun ni u chee. Baah kuun
ni u chee na, le u bui bi, “Nnaabitiib, maa ŋa
timi aanib bakaa, kaa bii tiyaajatiib aakaal.
Bi po chuu mi Jerusalem ni ki di mi ŋa Rom
yaab aaŋaal ni. 18 Bi nan jin mi tibər, le ki
bee ke maa ŋa bakaa, naa ŋeer bi ku mi.
Le bi ban ke bi di cha mi. 19 Le Juu yaab
aa kii ke bi di cha mi. Nima pu na, m len
ke m ban ke Ubərkpaan Siisa le ji mi tibər
ngbaan. Naa ye ke m ban ke m galn maanib
u chee. 20 Nima pu le m yin nimi ke ni dan
m chee, aan ti nan len təb chee tibər. Timi
Israel yaab kpa limakl ke unii u ga gaa timi
lii na ga dan. Limakl ngbaan pu, le bi buu
mi tikululn tee.”

21 Le bi bui u, “Judea aatiŋ aanib aa ŋmee
saabər kigbaŋ ni tii ni timi. Tina aabo ubaa
aa nyan ni nima, ki nan tuk timi saabər, kaa
len tibəbir aa pu. 22 Ti nyi ke bi len ntim
məmək ponn ni ke saah dii nsan mu na aa
ŋan. Nima pu na, ti ban ti ŋun tibər ti bi
aaməb ni na.”

23 Le bi siin bundaln bi ga ki kuun Pəəl
chee na. Liyaadaal aah fuu ni na, bi nan
ki kuun ni waadiik ni, ki wiir pam. U nan
len bi chee tibər kichakpiik ni ki nan saa
kijook, ki tuk bi Uwumbər aanaan aabər, ke
Moses ni Uwumbər aabənabtiib nan ŋmee
Yesu aabər, Uwumbər Aagbaŋ ponn ni. Pəəl
nan pəəni ubaa ke bi gaa Yesu ki kii. 24 Juu
yaab bibaa kii tii waah len pu na, bibaa mu
aa kii tii. 25 Le bi kpak təb kinikpakpak.
Baah ban bi nyan Pəəl aadiik ni na, le u
bui bi, “Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha
waabənabr Aisaya tuk niyaajatiib mbaməŋ.
26 U nan tuk Aisaya ke,

‘Li cha ti tuk binib ngbaan ke Uwumbər len
ke:
Ni ga pel ki pel, kaan bee maaliin aatataa.
Ni ga lik ki lik, kaan li waa.
27 Binib ngbaan aasui aa bi nibaa ni.
Bitafal kpaa la.
Bi ŋub binimbil, kaa ban ke binimbil woln,
kaa ban ke bitafal ŋun,
kaa ban ke bisui bee maaliin aatataa,
kaa ban ke bi kpeln baabimbin ki dii
maasan,
aan m tii bi laafee.’ ”*

28 Pəəl nan ki bui bi, “M ban ke ni bee ke
Uwumbər tun mi ke m buen binib bi kaa ye
Juu yaab na chee, ki ti tuk bi waabər, aan bi
mu ŋmar. Bima le ga ŋun.”

[29 Pəəl aah len kina na, le Juu yaab
ngbaan nyan waadiik ni, ki beenin kpak təb
kinikpakpak sakpen.]

30 Pəəl nan bi kidiik ngbaan ponn ni ŋibin
ŋilee. U nan pan ki pu, le ki bi ki ni. Le
binib choo nan manni u nima. Le u gaa
bi məmək ni mpopiin. 31 U nan beenin tuk
binib Uwumbər aanaan aabər, ni Tidindaan
Yesu Kristo aabər, ki nan kpa lipobil ki len.
Ubaa mu aa bui ke u di cha.

* 28:27 : Lik Aisaya 6.9-10.

Kigbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii
ROM YAAB
na

1 Min Pəəl le ŋmee kigbaŋ kee. M ye Yesu
Kristo aatutunn la. Uwumbər nan yin mi
ke m li ye Yesu aakpambal, ki nyan mi ke m
moon waabənyaan tee.
2 N-yaayoonn na, Uwumbər nan puu
tipuur ke u ga tii timi tibənyaan tee. Le
waabənabtiib ŋmee ti waagbaŋ ki ye chain
na ponn ni. 3 Tibənyaan ngbaan le ye
Ujapəən aabər. Uma le ye Tidindaan Yesu
Kristo. Waah nan kpaln unibən na, bi
nan ma u Ubər David aamaal ponn ni.
4 Uwumbər nan fikr u nkun ni, le Waafuur
Nyaan mək ke u ye uma Uwumbər Aajapəən
u kpa mpəən na. 5 U pu le Uwumbər ŋa
tinyoor ŋa m pu, le ki ŋa mi waakpambal,
ke m tuk ŋinibol məmək ke ni ŋan ke bi tii
u naadii, ki kii waaməb. 6 Nimi bi bi Rom
aatiŋ ni na, Uwumbər yin ni mu, ke ni li ye
Yesu Kristo aanib.
7 Nima le m ŋmee kigbaŋ kee m tii nimi
bimək bi Rom aatiŋ ni na. Uwumbər gee
nimi ki yin nimi ke ni li ye waanib.
Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo
ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Idoon aameel

8 Yesu Kristo pu, le m dooni Maawumbər
ni məmək pu; ba pu? binib bimək bi
dulnyaa ni na ŋun naah gaa Yesu Kristo ki
kii pu na. 9 M di nsui məmək tun lituln tii
Uwumbər, ki tuk binib Ujapəən Yesu Kristo
aabənyaan ngbaan. Uma Uwumbər le nyi
ke ni ye mbamən, m teer nibər maameen
məmək ponn ni, 10 ki mee u n-yoonn məmək
ke ni yaa ye waageehn kan, u tii mi nsan ke
m dan nan mann nimi dandana wee. 11 M
ban ke m kan nimi, ki ter nimi aan ni kan
Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin i ga pəək
nitaakpab na. 12 Maah len pu na le ye ke m
ni nimi aah gaa Yesu Kristo ki kii pu na, ti
ga pəək təb aataakpab.
13 Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke n-yoonn
məmək m nan ban ke m dan ni chee, le kaa
kee ŋmaa dan. M ban ke m cha binib gaa
Yesu ki kii Rom aatiŋ ni, ke maah ŋa pu ntim
muken ponn ni na. 14 Ni ye limukl le ke m di
tibənyaan tee tuk binib məmək, bi aanimbil
woln na, ni bi aanimbil kaa woln na, ni bi
bae mbaem na, ni bi kaa bae mbaem na.
15 Nima le m ban ke m tuk nimi bi bi Rom
aatiŋ ni na mu tibənyaan ngbaan.

*Tib*ənyaan ngbaan aapəən

16 Maa san iniməən Yesu aabənyaan tee
pu. Tibənyaan ngbaan kpa Uwumbər
aapəən. Binib bimək ŋun ti ki gaa Yesu
Kristo ki kii na ga ŋmar; njan, bi ye Juu yaab
na ga ŋmar, le bi kaa ye Juu yaab na mu ga
ŋmar. 17 Tibənyaan ngbaan mək timi ke unii
yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan, Uwumbər
ga len ke waabər ŋan. Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke, "Uninyaan aah gaa Uwumbər
ki kii na, u ga li kpa liməfal."*

*Unib*ən aataani

18 Uwumbər mək binib ke u gee liŋuul
titunwanbirdam pu; bi tun lituln li kaa ŋan
na, kaa dii u. Baabiin pu le bi yii mbamən.
19 Uwumbər gee liŋuul bi pu la; ba pu?
waabər ti binib ga ŋmaa bee ti na bi mpaan
pu. Uwumbər le di ti mək bi. 20 Buyoonn
Uwumbər nan naan dulnyaa wee ki nan saa
dandana wee na, binib kani waabimbin aah
bi pu na. Naa ye ke binimbil le kan u. Bi kan
tiwan ni u naan ni na, ki kan ke u kpa mpəən
mu kaan doo na, ki sil ye Uwumbər. Nima le
baan ŋmaa len ke baa nyi. 21 Bi nyi ke u bi, ki
mu aa nyuŋni u waah ŋeer pu na, ki mu aa
dooni u waaterm pu. Nima le baalandak bee
fam. Bisui ni bəən la, kaa kpa nlan. 22 Bi len
ke bi ye bilankpalb, le ki tee ye bijərb. 23 Baa
ki dooni Uwumbər u nyuun ki bi n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. Bi ŋa binibəm aanaŋ,
ni inyoon aanaŋ, ni iwaa aanaŋ, ki dooni
ŋiwaa ngbaan.
24 Nima le Uwumbər di cha bi, le bi dii
bisui aah ban pu na, ki tun tijəŋ aatuln, ki
tun lituln li jinni biwon iniməən na. Bi yii
Uwumbər u ye mbamən na, ki dii ŋiwaa.
25 Bi dooni tiwan ni Uwumbər naan ni na,
ki dii ni, kaa dooni Uwumbər u naan tiwan
məmək na, kaa dii u. Uma Uwumbər le
yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
Amii.
26 Baah yii Uwumbər na, nima le u siir
cha bi. Le bi tun iniməən aatuln, bisui aah
ban pu na. Bipiib di biŋeen aatətiib kpaln
bijab, ki doo bi chee. 27 Bijab mu yii bipiib, ki
chuun ban bijab, ki di biŋeen aatətiib kpaln

* 1:17 : Lik Habakuk 2.4.

bipiib ki tun inimɔɔn aatuln, le Uwumbɔr
daa bitafal, baatunwanbir aah ŋeer pu na.
28 Baah kaa gee ke bi li nyi Uwumbɔr na, le
u siir cha bi. Le bi dak ilandak i ye fam na, ki
tun lituln li kaa ŋan na, 29 ki gbii titunwanbir
aabɔŋ mɔmɔk. Bi gɔr kidagook ki tun baka
baka, ki kpa iniman, kaa gee tɔb, ki kpa
lipiipoln, ki jaa kijaak, ki ku tɔb, ki ŋmanni
tɔb, ki nan tɔb, ki bii tɔb libɔɔl ni, 30 ni mpaan
pu. Bi nan Uwumbɔr, le ki seei tɔb, ki kpa
kalmbaani, ki puk kipupuk. Bi po dak baah
ga ŋa pu ki moo tun titunwanbir na la. Bi
yii bite ni bina aamɔi. 31 Baa kpa nlan. Bi
yaa puu tipuur kan, baa gbiini ti. Baa gee
baamaal aanib, kaa cha pinni binib, kaa san
binib kinimbaak. 32 Bi nyi ke Uwumbɔr len
ke binib bi ŋani kina na ŋeer nkun, le bi tee
beenin ŋani kina, ki len ke binib yaa ŋani
kina kan, naa bir.

2

Uwumbɔr aah ji binib tibɔr pu na

1 Tɔ, si u galni binib biken na, saan ŋmaa
len tibaa ki nyan aabaa tibɔr ni Uwumbɔr
chee; ba pu? aa mu ŋani kina la. Saah galni
bi na, le ni mɔk ke saabɔr mu bii; ba pu? si u
galni bi na, aa mu ŋani ke baah ŋani pu na
la. 2 Ti nyi ke Uwumbɔr yaa daa binib bi ŋani
kina na aatafal kan, ni ŋan. 3 Si u ŋani kina
na, ki galni biken bi ŋani kina na, aa dak
ke Uwumbɔr aan daa aatafal aa? 4 U ŋa si
tibulchinn sakpen, ki kpa limɔr ni suklaa aa
pu. Ba ŋa aa lik u fam? Saa nyi ke Uwumbɔr
ban ke aa kpeln saabimbin aa? Nima le cha
u ŋa si tibulchinn. 5 Le aatafal pɔɔ. Saa ban
ke aa kpeln aasui. Nima le Uwumbɔr ga
moo daa aatafal, bundaln u ga gee liŋuul
binib aanimbil ni ki ji bi tibɔr mbamɔm na.
6 U ga ŋa binib mɔmɔk baatuln aah ŋeer pu
na.* 7 Binib bi kpa limɔr ki tun lituln li ŋan
na, ki ban mpakm, ni nnyuŋ, ni limɔfal li
kaa kpa ndoon na, bima le Uwumbɔr ga tii
bi limɔfal li kaa kpa ndoon na. 8 Binib bi
ban tibɔr, ki yii mbamɔn, ki dii nsan mu kaa
ŋan na, bima le Uwumbɔr gee liŋuul sakpen
bi pu. 9 Binib bimɔk tun titunwanbir na ga
kan falaa ni limukl. Njan, Juu yaab ga kan,
le binib bi kaa ye Juu yaab na mu ga kan.
10 Binib bimɔk tun lituln li ŋan na, Uwumbɔr
ga nyuŋ bi, ki pak bi, ki tii bi nsuudoon.
Njan, u ga tii Juu yaab, le ki ga tii binib bi
kaa ye Juu yaab na mu; 11 ba pu? Uwumbɔr
aa pak ubaa ki jer uken.
12 Binib bimɔk kaa nyi Moses aakaal ki
tun titunwanbir na aan kan limɔfal li kaa
kpa ndoon na. Uwumbɔr aan baa bi ke bi
dii Moses aakaal aan baa dii. Binib bimɔk
nyi Moses aakaal ki tun titunwanbir na,
Uwumbɔr ga baa bi tibɔr nkaal ngbaan aah
dii pu na, ki ga daa bitafal. 13 Uwumbɔr aan
len ke binib bi nyi waakaal kaa dii mu na
aabɔr ŋan. U ga len ke binib bi dii waakaal
na le aabɔr ŋan. 14 Binib bi kaa ye Juu yaab
na aa nyi Moses aakaal. Bi yaa ŋani Moses
aakaal aah len pu na baageehn pu, ki mu
aa nyi nkaal ngbaan kan, baalandak le mɔk
bi baah ga dii pu na. 15 Baah ŋani pu na,
nima le mɔk ke Moses aakaal aah len pu na
bi bisui ni. Bisui ponn ni, bi nyi ni ŋan na,
ni ni kaa ŋan na. Nima le baalandak bii bi
n-yoonn mubaa, ki pak bi n-yoonn mubaa
mu. 16 Ni ga li bi kina le bundaln Uwumbɔr
ga cha Yesu Kristo ji binib tibɔr, ki baa bi
tibɔbɔrkaan ti bi bisui ni na aabɔr. Maah tuk
binib tibɔnyaan ti na le mɔk kina.

Juu yaab ni nkaal na

17 Tɔ, aa len ke aa ye Juu aanii la, ki dak ke
saah nyi Moses aakaal na, nima le ga cha aa
ŋmar; aa kpa kipupuk ke aa nyi Uwumbɔr,
18 ki nyi waah gee pu na, ki bae Moses aakaal,
ki nyi lituln li ŋan na, ni li kaa ŋan na, 19 ki
dak ke aa ye usanmɔkr le ki tii bijoom, ki
ga ŋmaa woln binib bi kaa waa na aanimbil,
20 ki ga ŋmaa mɔk bijɔrb nlan, ki ga ŋmaa
mɔk mbim mmɔkm. Saah nyi Moses aakaal
mu na, aa dak ke aa nyi tiwan mɔmɔk, ki dak
ke saah len pu na mɔmɔk ye mbamɔn. 21 Tɔ,
si u mɔk biken na, ba ŋa saa mɔk aabaa? Si
u tuk binib ke bi taa su kinaayuk na, ba ŋa
aa su? 22 Si u len ke binib taa gɔr kidagook
na, ba ŋa aa gɔr? Si u yii ŋiwaa na, ba ŋa
aa su ŋaadir ni aawan? 23 Si u kpa kipupuk
Uwumbɔr aakaal pu ki bii nkaal ngbaan na,
aa jinn u inimɔɔn la. 24 Ni ŋmee Uwumbɔr
Aagbaŋ ponn ni ke, "Nimi Juu yaab aah ŋani
titunwanbir pu na, nima le cha binib bi kaa
ye Juu yaab na len Uwumbɔr tibɔbir."†
25 Tɔ, aa yaa joo Moses aakaal kan, lichak-
pangeei kpa tinyoor. Aa mu yaa gii lichak-
paln ki bii Moses aakaal kan, ni mɔk ke saa
gii le na. 26 Binib bi kaa gii ŋichakpan na yaa

* 2:6 : Lik Ilahn 62.12; Ŋiyataŋak 24.12. † 2:24 : Lik Aisaya 52.5; Esekiel 36.20-22.

joo Uwumbər aakaal kan, Uwumbər aan yii
bi, ke baa gii ŋichakpan. 27 Binib bi kaa gii
ŋichakpan na yaa joo Uwumbər aakaal kan,
bi ŋan jer nimi Juu yaab bi gii ŋichakpan
Moses aakaal aah mək pu na, ki bii nkaal
muken na. 28 Unii u ye Juu aanii mpaan
pu baanja na aa ye Juu aanibamənn. Unii
u gii lichakpaln kaa kpeln waabimbin na,
naa ye lichakpangeei bamənn. 29 Unii u gii
lichakpaln, kaa kpeln waabimbin na aa piir
Uwumbər aasui. Unii u dii Uwumbər usui
ni na, uma le ye Juu aanibamənn. Unii u
Uwumbər Aafuur Nyaan bi u ni na, nima le
ye lichakpangeei bamənn. Uwumbər le ga
pak udaan, naa ye binib.

3

1 Lichakpangeei aanyoor ye ba? Juu yaab
jer binib bi kaa ye Juu yaab na aa? 2 Een, bi
jer bi tiwan aabəŋ ni la. Ni jer tiwan məmək
na le ye ke Uwumbər nan di waabər ŋa bima
le aaŋaal ni. 3 Bi ponn ni bibaa yaa kaa gaa
Uwumbər ki kii kan, ni ye ba? Baah kaa
gaa u ki kii na, Uwumbər aan gbiin waa puu
tipuur ti na aa? 4 U ga gbiin ti. Binib məmək
yaa ye binyaməndam kan, Uwumbər ma ye
mbaməndaan la. Ni ŋmee waagbaŋ ni ke,
"Bi ga kan ke saah len pu na ye mbamən,
Aa yaa jin binib tibər kan, aa kpa mbamən
la."*
5 Timi aatunwanbir yaa mək ke Uwumbər
ŋani ni ŋan na kan, ti ga len ke Uwumbər
yaa daa titafal kan, u ŋa ni kaa ŋan na aa?
Binib bi kaa dii Uwumbər na le baa kina. 6 U
ŋa ni ŋan na la; ba pu? ni yaa kaa ŋan kan,
u ga ŋa kinye ki ji dulnyaa ni aanib tibər?
7 Ubaa ga baa ke, "Maah gee nnyamən
na yaa mək ke Uwumbər ye mbaməndaan
ki ga cha binib nyuŋ u kan, ba ŋa u daa
ntafal ke m ye titunwanbirdaan?" 8 Ti ga
tun titunwanbir aan ni kpaln tiwan ni ŋan
na aa? Taan ŋa kina kpala. Binib bibaa seei
timi ki bui ke ti len kina la. Binib ngbaan ga
kan ntafadaan mu ŋeer bi na.

Ubaa aa ŋan Uwumbər chee

9 Tə, timi Juu yaab ŋan ki jer binib bi kaa
ye Juu yaab na aa? Taa jer bi. M nan mək
nimi ke binib bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye
Juu yaab na məmək ye titunwanbirdam la.
10 Ni ŋmee kina le Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
"Unii ubaa aa ye uninyaan,
11 ubaa aa kpa nlan, ubaa aa ban
Uwumbər,
12 bi məmək di cha waasan, bi məmək bee
fam la.
Ubaa aa bi ki tun lituln li ŋan na, ubaa
baanja aa bi.†
13 Baaliin po ye iliin i bir na la.
Bi geei inyamən ki ŋmanni binib.
Baaliin bii binib ke ujagen
aaluul aah bii binib pu na la.‡
14 Baaməi gbii ŋisiibil ni kinanaŋ la.§
15 Bi yaa ban bi ku binib kan, naa pəə.
16 Bi muk binib ki ŋani bi falaa n-yoonn
məmək la.
17 Bi chuun ban tibər la.
18 Baa san Uwumbər."*
19 Tə, ti nyi ke nkaal aah len pu na məmək
len binib bi bi mu chee na la. Nima le
dulnyaa wee ni aanib məmək aabər bii
Uwumbər chee. Ubaa aan ŋmaa len tibaa ke
u nyan ubaa tibər ni Uwumbər chee. 20 Ubaa
aan ŋmaa len ke waah joo Uwumbər aakaal
mbaməm pu na, waabər ŋan Uwumbər
chee. Uwumbər aakaal le mək binib ke bi
ye titunwanbirdam la.

Uwumbər aah cha ti ni uma tuuk pu na

21 Dandana wee, Uwumbər mək timi waah
ga ŋa pu ki len ke timi aabər ŋan na.
Waakaal ni waabənabtiib aaliin le bi waag-
baŋ ponn ni, ki mu tuk timi kina la. Naa
ye ke ti dii waakaal mbaməm le cha u len.
22 Binib bimək gaa Yesu Kristo ki kii na, bima
le Uwumbər len ke baabər ŋan. Baah gaa
Yesu Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbər
len ke baabər ŋan. Ubaa aa bi ubaa, ki cha
biken; 23 binib məmək tun titunwanbir la,
kaa gbiin Uwumbər aanimbil. 24 Le Yesu
Kristo daa timi, ki gaa timi lii. Timi bi kpaan
u chee na, le Uwumbər len ke timi aabər
ŋan. Waabulchinn pu le u len, naa ye ke ti
ŋan la. 25 U nan di Yesu siin binib aanimbil
ni, ke u nan kpo, aan uma Uwumbər taa ki
gee liŋuul ti pu. Ti yaa gaa Yesu ki kii kan,
waasin pu le Uwumbər ga di cha pinn timi.
Nima le mək ke Uwumbər ŋani ni ŋan na;
ba pu? u nan kpa limər, kaa bii binib bi tun
titunwanbir buyoonn Yesu Kristo aa kee
dan dulnyaa wee ni na. 26 Tə, dandana wee,
u len titunwanbir aabər ki bui ke binib bi

* 3:4 : Lik Ilahn 51.4. † 3:12 : Lik Ilahn 14.1-3; 53.1-3; Ulandaan 7.20. ‡ 3:13 : Lik Ilahn 5.9; 140.3. § 3:14 : Lik Ilahn 10.7. * 3:18 : Lik Ilahn 36.1.

gaa Yesu ki kii na aabər ŋan u chee. Nimina
le mək ke uma Uwumbər si chob.
[27] Tə, ba pu aan ti ga li kpa kipupuk? Taan
li kpa kipupuk nibaa pu. Ba pu? Naa ye
ke ti dii Uwumbər aakaal mbaməm le cha
u gaa timi lii, taah gaa Yesu ki kii na, nima
le cha u gaa timi lii. [28] Nima pu na, ti bee
ke ti yaa gaa Yesu ki kii kan, Uwumbər
ga len ke timi aabər ŋan. Naa ye ke ti
joo waakaal mbaməm le cha u len kina.
[29] Uwumbər ye Juu yaab baanja Aawumbər
la aa? Waa ye binib bi kaa ye Juu yaab na mu
Aawumbər aa? Mbaməŋ, u ye. [30] Uwumbər
ye Uwumbərbaan la. Juu yaab yaa gaa Yesu
ki kii kan, Uwumbər ga len ke baabər ŋan.
Bi mu kaa ye Juu yaab na yaa gaa Yesu ki kii
kan, Uwumbər ga len ke bi mu aabər ŋan.
[31] Ti yaa len ke binib yaa gaa Yesu ki kii ki ga
ŋmar kan, ti yii Uwumbər aakaal aa? Naa bi
kina kpala. Ti ŋa mu tibəkpaan la.

4

*Abraham aah ye limə*kl pu na

[1] Tə, cha ti lik tiyaaja Abraham aabər aah
nan bi pu na: [2] Ni yaa ba ye waatunyaan
pu le cha Uwumbər len ke waabər ŋan
kan, u ba ga ŋmaa li kpa kipupuk. U mu
aa ŋmaa li kpa kipupuk Uwumbər chee.
[3] Uwumbər Aagbaŋ len ke, "Abraham nan
gaa Uwumbər aaməboln ki kii, kina pu na le
Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee."*
[4] Unii u tun lituln ki kan tipar na, tipar
ngbaan aa ye ipiin, ni ye waapar la. [5] Tə,
unii u kaa joo nkaal na yaa gaa Uwumbər
u di cha pinn titunwanbirdam na ki kii
kan, waah gaa Uwumbər ki kii na, nima
le Uwumbər ga len ke waabər ŋan. [6] Ubər
David mu nan len ke binib bi Uwumbər len
ke baabər ŋan na le kpa mpopiin. Bi gaa
Uwumbər ki kii, nima le cha u len ke baabər
ŋan, naa ye ke bi tun litunyaan le cha u len
kina. Ubər David nan len ke,
[7] "Binib bi Uwumbər di cha baatunwanbir
pinn bi na
le kpa mpopiin.
Uwumbər aah di cha binib bi aataani pinn
bi na
le kpa mpopiin.
[8] Binib bi Uwumbər aan len ke baabər bii na,
bima le kpa mpopiin."†
[9] U len ke Juu yaab baanja le kpa mpopiin
ngbaan aa? Waa len kina. Binib bi kaa ye
Juu yaab na mu kpa. Ti len ke Abraham
nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii, nima
le cha Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u
chee. [10] Bayoonn Uwumbər len ke waabər
ŋan? Buyoonn u nan gii lichakpaln na le
aan buyoonn waa nan kee gii na? Buyoonn
waa nan kee gii na. [11] Waah gii lichakpaln
na, nima le nan ye liməkl ki mək ke u gaa
Uwumbər ki kii, nima le Uwumbər gaa u
ke u ye uninyaan u chee, buyoonn waa
nan kee gii lichakpaln na. Nima pu le
Abraham ye binib bimək gaa Uwumbər ki
kii, kaa gii ŋichakpan na aate. Baah gaa
Uwumbər ki kii na, nima le Uwumbər gaa
bi ke bi ye bininyaam u chee. [12] Binib bi gii
ŋichakpan, ki tak Abraham aataabuu ponn
ni, ki gaa Uwumbər ki kii ke Abraham aah
nan gaa u ki kii pu, buyoonn waa nan kee
gii lichakpaln na, bima mu le Abraham ye
bite.

*Gaakii pu le ti ga kan Uwumb*ər aah puu
tipuur ti na

[13] Uwumbər nan puu tipuur tii Abraham
ni uyaabitiib, ke bima le ga li yeh dulnyaa.
Naa ye ke bi joo Uwumbər aakaal le ga cha
bi kan tipuur ngbaan. Bi gaa Uwumbər ki
kii la, le u len ke baabər ŋan. Nima le ga
cha bi kan tipuur ngbaan. [14] Uwumbər yaa
ba puu tipuur ke binib bi joo waakaal na
le ga li yeh dulnyaa kan, naadii aa ba ga
li kpa tinyoor. Tipuur ngbaan mu aa ba
ga gbiin; ba pu? ubaa aan ŋmaa joo nkaal
məmək mbaməm. [15] Binib aah bii nkaal na,
le Uwumbər gee liŋuul bi pu. Nkaal aah kaa
bi nin chee na, binib aa bii nkaal.
[16] Nima le Uwumbər puu tipuur tii binib
bi gaa u ki kii na. Uwumbər aah gee binib
pu na, nima le u tii Abraham aayaabitiib
məmək waah nan puu tipuur ti na. U ga tii
Abraham aayaabitiib bi ye Juu yaab ki gaa u
ki kii na, ni binib bi kaa ye Juu yaab ki mu
gaa u ki kii na ke Abraham aah nan gaa u
ki kii pu na. Abraham ye timi bimək gaa
Uwumbər ki kii na aayaaja la. [17] Ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke Uwumbər bui
Abraham, "M ŋa si ŋinibol pam aayaaja la."
‡ Abraham le ye tite Uwumbər chee. U nan
tii Uwumbər naadii. Uma Uwumbər le fikr

* 4:3 : Lik Mpiin 15.6; Galasia yaab 3.6. † 4:8 : Lik Ilahn 32.1-2. ‡ 4:17 : Lik Mpiin 17.5.

binib bi kpo na nkun ni, le ki yin binib bi
kaa kee bi na, ke baah bi le na. 18 U nan puu
tipuur tii Abraham ke u ga ŋa u ŋinibol pam
aayaaja, ke uyaabitiib ga li wiir ke iŋmabi
aah wiir pu na. Ni nan bi ke tipuur ngbaan
aah kaan ŋmaa gbiin le na. Abraham mu
nan tee kpa limakl ke ti ga nan gbiin.§ 19 Ni
nan gur siib u pii ŋibin nkub. Waah nan
por pu na, ni nan naahn ke waan ki ŋmaa
maa ubo. Upuu Sara mu nan jer timar. Le
Abraham pak Uwumbər aah tuk u pu na,
kaa joo beeni. 20 Uwumbər aah puu tipuur
ti tii u na, tima le gur ye waalandak. Le u
pak tipuur ngbaan mbaməm, kaa joo beeni
ke ti ga gbiin bee taan gbiin? U nan moo
gaa Uwumbər ki kii le ki nyuŋ u, 21 ki sil
nyi ke Uwumbər aah puu tipuur ti na, u ga
ŋmaa ŋa kina. 22 Waah nan gaa Uwumbər
aaməboln ki kii kina na, nima le Uwumbər
gaa u ke u ye uninyaan u chee. 23-24 Ni ŋmee
kina le Uwumbər Aagbaŋ ni. Timi pu le bi
nan ŋmee kina, naa ye Abraham baanja pu;
ba pu? timi bi gaa Uwumbər u nan fikr
Tidindaan Yesu nkun ni ki kii na, le u ga
len ke timi aabər ŋan. 25 Yesu nan kpo timi
aatunwanbir pu, le ki fikr nkun ni. Nima le
Uwumbər len ke timi aabər ŋan.

5

Saah ga li bi pu ki li ŋan Uwumbər chee na

1 Taah gaa Uwumbər ki kii pu na, nima
le u len ke timi aabər ŋan. Tidindaan Yesu
Kristo pu le ti ni Uwumbər kpaan kijətiik.
2 Yesu Kristo pu, le Uwumbər len ke timi
aabər ŋan. Le ti məəni ki kpa limakl ke
ti ga yakr u chee Uwumbər aaməən. 3 Naa
ye nima baanja pu le ti məəni. Falaa mu
pu le ti məəni. Ba pu? falaa le tii timi
suklaa. 4 Suklaa mu tii timi mbimbinyaan.
Mbimbinyaan mu tii timi limakl. 5 Limakl
ngbaan aan jinn timi iniməən. Ba pu?
Uwumbər aah tii timi Waafuur Nyaan na,
Nfuur Nyaan ngbaan le cha ti bee tisui ni
waah gee timi sakpen pu na.

6 Naah nan ŋeer na, le Kristo nan kpo timi
bi ye titunwanbirdam na pu, taah kaa kpa
mpəən buyoonn na. 7 Ni pəə ke unii kpo
ke u nyan unii u dii mbaməm na nkun ni.
Nibaakan, unii ubaa ga kaa ki kpo uninyaan
pu. 8 Tima kan, buyoonn ti nan laa ye
titunwanbirdam na le Kristo nan kpo ti pu.
Nima le mək timi Uwumbər aah gee timi
sakpen pu na. 9 Kristo aasin pu le Uwumbər
len ke timi aabər ŋan. Ŋmaninkabaa taah
ga nya ntafadaan mu ponn ni u pu na?
10 Buyoonn ti nan ye Uwumbər aadim na,
le Ujapəən nan kpo ti pu. U pu, le ti ni
Uwumbər kpaan kijətiik. Ti ni Uwumbər
aah kpaan kijətiik na, ŋmaninkabaa taah
ga ŋmar waaməfal pu pu na? 11 Naa ye
nima baanja pu le ti məəni. Tidindaan Yesu
Kristo pu le ti bee Uwumbər aah ŋan pu na,
le ki məəni. U pu le ti ni Uwumbər kpaan
kijətiik.

*Adam pu le ti kpo, Kristo pu le ti kpa limə*fal

12 Unibaan* le nan joo ni titunwanbir
dulnyaa ni, le titunwanbir ngbaan joo ni
nkun. Binib məmək aah tun titunwanbir
na, le nkun yaa gaa dulnyaa məmək ni.†
13 Buyoonn Moses aa nan kee tuk binib
Uwumbər aakaal na, titunwanbir nan bi.
Nkaal aah kaa bi nin chee na, Uwumbər aan
len ke bi bii mu. 14 Adam aayoonn ki ti saa
Moses aayoonn le nkun pii binib. Bi nan
tun titunwanbir la. Baatunwanbir ni Adam
u nan yii Uwumbər aaməb na aatunwanbir
aa kpaan. Nkun mu pii bi la.

Ti məmək kan Adam aatunwanbir
aatafadaan. Kina le ti məmək yakr Kristo
aatunyaan aanyoor mu. 15 Uwumbər aah tii
timi ipiin i na aa bi ke Adam aatunwanbir
na. Ni ye mbamən ke unibaan aatunwanbir
pu le nkun pii binib məmək. Yesu Kristo
aanimbaasaln pu, le Uwumbər san binib
məmək kinimbaak, ki tii bi ipiin i ye limə́fal
na. 16 Uwumbər aapiin aah ŋa timi pu na
aa bi ke Adam aatunwanbir aah ŋa timi pu
na. Adam aatunwanbirbaan pu, le binib
aabər bii. Uninyaan ubaa u ye Yesu na pu,
le Uwumbər di cha pinn titunwanbirdam
pam, ki len ke baabər ŋan. Waapiin le na.
17 Unibaan u bi yin u Adam na aatunwanbir
pu, le nkun pii binib məmək. Unibaan Yesu
Kristo na pu, le binib ga kan Uwumbər
aaterm sakpen. U ga len ke baabər ŋan.
Nima le ye waapiin. Bi ga li kpa limə́fal li
kaa kpa ndoon na, ki kan linyaŋ.

18 Unibaan aatunwanbir pu, le binib
məmək aabər bii. Yesu aatunyaan pu, le
Uwumbər ga len ke binib bimək gaa Yesu
ki kii na aabər ŋan, ki ga tii bi limə́fal li kaa
kpa ndoon na. 19 Unibaan Adam aah nan yii

§ 4:18 : Lik Mpiin 15.5. * 5:12 : Unibaan ngbaan nan ye Adam la. † 5:12 : Lik Mpiin 3.6.

Uwumbər aaməb na, nima le binib məmək
aabər bii Uwumbər chee. Yesu aah nan kii
Uwumbər aaməb na, nima le binib bimək
gaa uma Yesu ki kii na aabər ŋan Uwumbər
chee.
20 Moses nan tuk binib Uwumbər aakaal.
Nkaal ngbaan mək bi ke baatunwanbir
wiir sakpen. Le titunwanbir aah wiir nin
chee na Uwumbər aanimbaasaln wiir ki jer
titunwanbir. 21 Titunwanbir pu le binib kpo.
Tidindaan Yesu Kristo pu, le Uwumbər san
timi kinimbaak, ki len ke timi aabər ŋan, le
ti kan liməfal li kaa kpa ndoon na.

6

Taa ki tun titunwanbir man

1 Kina pu na, ti ga len kinye? Ti ga
li beenin tun titunwanbir aan Uwumbər
aanimbaasaln kpee ee? Taan li ŋani kina
kpala. 2 Ti kpo ke titunwanbir taa ki li joo
timi la. Ti yaa beenin tun titunwanbir kan,
naa ŋan. 3 Baah muin timi nnyun ni, Yesu
Kristo aayimbil pu na, nima le mək ke ti ni
Yesu Kristo kpaan la. Nima pu na, waah
nan kpo na, ti mu kpo u chee la. Naa bee
kina aa? 4 Baah muin timi nnyun ni na,
nima le mək ke ti kpo, le bi sub timi u chee.
Uwumbər aapəən pu le u fikr Kristo nkun
ni. Waapəən mu pu le ti kpa mbimbipəm ki
ŋani ni ŋan na.
5 Ti ni u aah kpaan pu na, ti kpo ke
waah kpo pu na. Ti mu ga fikr nkun
ni, ke waah fikr pu na. 6 Ti bee ke baah
kpaa u ndəpuinkoo pu na, bi kpaa timi
aabimbikpok mu u chee, ke mbimbikpok
mu kaa ŋan na taa ki li bi, aan ti taa ki li
ye titunwanbir aanaagbiib. 7 Unii u kpo na
nyan titunwanbir ni. 8 Taah kpo Kristo chee
na, ti ŋa naadii ke ti ga li kpa liməfal u chee.
9 Ti nyi ke waah fikr nkun ni na, waan ki
kpo. Nkun aa ki kpa mpəən u chee. 10 Waah
kpo na, u kpo ke u kuln titunwanbir nfum
mubaa, aan titunwanbir taa ki li joo timi.
Waah kpa liməfal dandana wee na, u bi ke
u nyuŋ Uwumbər la. 11 Kina pu na, ni mu
li nyi ke ni kpo ke titunwanbir taa ki li joo
nimi la. Naah kpaan Yesu Kristo chee pu na,
le ni mu kpa liməfal ke ni nyuŋ Uwumbər.
12 Nima pu na, ni taa ki cha titunwanbir li
joo nimi aawon ti ga kpo na, ki taa ki kii tii
tiwon aah ban pu na. 13 Ni taa di nimi aawon
tii titunwanbir, ki taa tun lituln li kaa ŋan
na. Ni di nibaa tii Uwumbər, ke binib bi fikr
nkun ni na, ki di nimi aawon tii Uwumbər,
ke ni tun lituln li ŋan na ki tii u. 14 Nkaal aa
ki joo nimi. Uwumbər aanimbaasaln le joo
nimi. Nima le titunwanbir aan ki li ye nimi
aadindaan.

Li ye mbimbinyaan aanaagbiib man

15 Nkaal aah kaa ki joo timi aan Uwumbər
aanimbaasaln joo timi na, ti ga tun titun-
wanbir aa? Taan ŋa kina kpala. 16 Aa yaa di
aabaa tii unii aan ki kii waaməb kan, aa ye
waanaagbiija la. Naa bee kina aa? Aa yaa
kii tii titunwanbir kan, aa ye titunwanbir
aanaagbiija la, le ki ga kpo. Aa yaa kii
Uwumbər aaməb kan, u ga bui ke saabər
ŋan. 17 N-yoonn mubaa, ni nan ye titun-
wanbir aanaagbiib la. Ti dooni Uwumbər
sakpen, ke baah mək nimi waasan pu na, ni
dii nsan ngbaan nisui məmək ni, 18 ki nya ni
titunwanbir aanaagbiir ni, ki ŋa litunyaan
aanaagbiib. 19 M di biniboəm aabimbin ŋaŋ
Uwumbər aabər ke ni bee maah len pu na
aatataa mbaməm la. Ni nan joo nimi aa-
won tun tijəŋ aatuln, ni titunwanbir aabəŋ
məmək la. Dandana wee, ni di nimi aawon
tun lituln li ŋan na man, aan ki ŋa binib bi
bi chain na.
20 Naah nan ye titunwanbir aanaagbiib
na, nitafal aa nan bi litunyaan ni. 21 Ni
yaa teer naah tun titunwanbir ti na kan,
ni jinni nimi iniməən dandana wee la.
Tinyoor nan bi titunwanbir ngbaan ni ii?
Aayii. Titunwanbir ngbaan aadoon ye
nkun la. 22 Uwumbər nyan nimi titun-
wanbir aanaagbiir ni la. Dandana wee,
ni ye uma Uwumbər aanaagbiib la. Nimi
aanyoor ye mbimbin mu bi chain na la.
Naadoon ga li ye liməfal li kaa kpa ndoon
na. 23 Titunwanbir aapar ye nkun la. Tidin-
daan Yesu Kristo pu le Uwumbər aapiin ye
liməfal li kaa kpa ndoon na.

7

*Lichamə*ln aaməkl

1 Nnaabitiib, ni məmək nyi nkaal aah bi
pu na. Nima le ga cha ni bee maah ga len
pu na aatataa. Nkaal dii unii buyoonn u
bi na baanja la. U yaa kpo kan, nkaal aa
ki dii u. 2 Nkaal pu le upii u kpa chal na
ye uchal yoo n-yoonn mumək uchal bi na.
Uchal yaa kpo kan, nkaal mu len ke u ye
uchal yoo na aa ki dii u. 3 Upii yaa ban uja
uken buyoonn uchal bi na kan, bi ga len
ke u ye upiidagoor la. Uchal yaa kpo kan,
nkaal ngbaan aa ki dii u. U yaa mən uja uken

kan, waa ye upiidagoor. 4 Nnaabitiib, nimi
aabɔr mu bi kina la. Kristo aah nan kpo
ndɔpuinkoo pu na, ni mu nan kpo; nkaal aa
ki dii nimi. Ni kpaan Kristo u fikr nkun ni na
chee la, le ki dii Uwumbɔr aasan. 5 Taah kaa
nan dii Uwumbɔr buyoonn na, tisui nan gee
Uwumbɔr aakaal aah kɔ pu na, ki cha ti tun
titunwanbir ki dii nkun aasan. 6 Dandana
wee, taah kpo na, nkaal na aa ki dii timi, ki
mu aa ki joo timi tinaagbiir. Le Uwumbɔr
Aafuur Nyaan tii timi mbimbipɔm, ke ti tun
lituln tii Uwumbɔr. Nkaal na aa ki joo timi.

Nkaal ni titunwanbir

7 Nima pu na, ti ga len ke Moses aakaal aa
ŋan aa? Mu ŋan. Nkaal na yaa kaa ba bi
kan, maa ba ga bee titunwanbir. Nkaal na
yaa kaa ba len ke "Taa li kpa iniman" kan,
maa ba ga bee ke iniman ye titunwanbir.
8 Nkaal aah len kina na, le titunwanbir ti
bi nsui ni na yii nkaal ngbaan, ki cha m
kpa iniman aabɔŋ aabɔŋ. Nkaal yaa kaa bi
kan, titunwanbir aa fu. 9 N-yoonn mubaa
m nan bi, kaa nyi nkaal aatataa mbamɔm.
Buyoonn m bee nkaal aatataa mbamɔm na,
le titunwanbir fikr nsui ni. Le m bee ke m
ŋeer nkun. 10 Uwumbɔr nan tii timi waakaal
ke ti dii mu, aan ki kan limɔfal. Le m bee
ke maah kaa ŋmaa joo waakaal mɔmɔk na,
m ŋeer nkun. 11 Nkaal pu le titunwanbir ti
bi nsui ni na nan kpa nsan ki ŋmann mi, ki
cha m ŋeer nkun.

12 Uwumbɔr aakaal bi chain la. Uwumbɔr
aah tuk timi ke ti ŋa pu na le bi chain, ki
bi mbamɔm, ki ŋan. 13 Waakaal mu ŋan na
le ku mi ii? Aayii. Titunwanbir le ku mi.
Nkaal mu ŋan na pu, le titunwanbir ku mi,
ki cha ti bee ke titunwanbir aa ŋan. Nkaal
na le mɔk timi titunwanbir aah bir sakpen
pu na.

14 Ti bee ke Uwumbɔr aakaal mɔk timi
Uwumbɔr aah ban pu na. M mu aa ŋani
kina; ba pu? m ye titunwanbir aanaagbiija
la. 15 Maah ŋani pu na, maa kii kina nsui ni.
Maah kaa gee ke m li ŋani tiwan ni na, m
ŋani nima la. Maah nan tiwan ni na, nima
le m tee ŋani. 16 M yaa ŋani maah kaa gee ke
m li ŋani tiwan ni na kan, nima le mɔk ke m
kii ke Uwumbɔr aakaal ŋan. 17 Naa ye ke min
le ŋani kina, titunwanbir ti bi nsui ni na le
cha m ŋani. 18 M bee ke tiwan ni ŋan na aa
bi maabimbikpok ni; m ban ke m tun lituln
li ŋan na, kaa ŋmaa tun. 19 Maah ban m tun
litunyaan li na, maa tun kina. Maah kaa ban
m tun titunwanbir ti na, m tun tima la. 20 M
yaa tun maah kaa gee m tun pu na kan, naa
ye ke min le tun kina, titunwanbir ti bi nsui
ni na le cha m tun.

21 Naah ye pu na, m yaa ban m tun lituln
li ŋan na kan, titunwanbir bi m chee la. 22 M
gee Uwumbɔr aakaal nsui ni. 23 M mu kan
nkaal muken maawon ni. Nkaal ngbaan jaa
Uwumbɔr aakaal mu bi nsui ni na kijaak la.
Nima le titunwanbir aakaal i bi maawon ni
na joo mi tinaagbiir. 24 M kpa kinimbaak.
Titunwanbir bi tiwon tee ni, ki ga ku mi.
Ŋma ga nyan mi titunwanbir ngbaan ni?
25 M dooni Uwumbɔr u nyan mi titunwanbir
ngbaan ni, Tidindaan Yesu Kristo pu na.

Mma kan, maalandak baanja le dii
Uwumbɔr aakaal. Maabimbikpok dii
titunwanbir aakaal la.

8

*Uwumb*ɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn pu le ti
bi

1 Nima pu na, Uwumbɔr aan len ke
binib bi kpaan Yesu Kristo chee na aabɔr
bii. 2 Taah kpaan Yesu Kristo chee na, le
Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn tii timi
limɔfal; Nfuur Nyaan aapɔɔn ngbaan le
nyan mi titunwanbir ni nkun aapɔɔn ni.
3 Nkaal aan ŋmaa ŋa kina; ba pu? binib
aa kpa mpɔɔn ke bi joo nkaal ngbaan. Le
Uwumbɔr ŋa waakaal aah kaa ŋmaa ŋa pu
na; timi aatunwanbir pu le u nan tun ni
Ujapɔɔn Yesu dulnyaa wee ni, ke u di tiwon
ti naahn timi titunwanbirdam aawon na
bii titunwanbir ti bi tisui ni na aapɔɔn, 4 ki
tii timi bi dii Waafuur Nyaan kaa ki dii
mbimbikpok na mpɔɔn ke ti li dii waakaal
mbamɔm. 5 Binib bi dii mbimbikpok na,
bitafal bi mbimbikpok aabɔr ni la. Binib bi
dii Uwumbɔr Aafuur Nyaan na, bitafal bi
Nfuur Nyaan aabɔr ni la. 6 Binib bi aatafal
bi mbimbikpok aabɔr ni na ga kpo la. Binib
bi aatafal bi Uwumbɔr Aafuur Nyaan aabɔr
ni na ga kan limɔfal, ni nsuudoon. 7 Binib
bi aatafal bi mbimbikpok aabɔr ni na, bi
ye Uwumbɔr aadim la; ba pu? baa dii
waakaal, ki mu aa ŋmaa dii mu. 8 Binib bi dii
mbimbikpok aah ban pu na aan ŋmaa piir
Uwumbɔr aasui.

9 Tɔ, Uwumbɔr Aafuur Nyaan yaa bi ni ni
kan, naa dii mbimbikpok aah ban pu na, ni
dii Nfuur Nyaan aah ban pu na la. Kristo
Aafuur Nyaan yaa kaa bi unii ni kan, udaan
ngbaan aa ye Kristo yoo. 10 Titunwanbir

pu, le nimi aawon ga kpo. Kristo yaa
bi ni ni kan, Uwumbər Aafuur Nyaan tii
nimi liməfal; ba pu? u len ke nimi aabər
ŋan. 11 Uwumbər nan fikr Yesu nkun ni.
Uwumbər u fikr Yesu nkun ni na Aafuur
Nyaan yaa bi ni ni kan, uma Uwumbər u fikr
Yesu Kristo nkun ni na ga fikr nimi aawon
ti ga kpo na mu. Waafuur Nyaan mu bi ni ni
na aapəən pu, le u ga fikr nimi nkun ni.
12 Nnaabitiib, nima pu na, ni ŋan ke ti dii
Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na, ki
taa dii unibən aabimbin aah ban pu na. 13 Ni
yaa dii unibən aabimbin aah ban pu na kan,
ni ga kpo la. Ni yaa kuln nimi aawon aatun-
wanbir, Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən pu
kan, ni ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.
14 Binib bimək dii Uwumbər Aafuur Nyaan
aah ban pu na, bima le ye Uwumbər aabim.
15 Nfuur Nyaan mu Uwumbər tii nimi na,
mu aa joo nimi tinaagbiir ke ni san ijawaan.
Waafuur Nyaan le ŋa nimi waabim, le ki
cha ti yin u ke "Nte." 16 Waafuur Nyaan le
kpaan timi aawiin chee, le ki ji seeraa ke ti
ye Uwumbər aabim. 17 Taah ye Uwumbər
aabim na, ti ga kan Uwumbər aah di ti-
wanyaan ni bil kiir timi paacham na. Ti ni
Kristo ga kpaan kan tiwanyaan ngbaan. Ti
yaa ji falaa u pu kan, ti ni u ga nan kpaan ji
mməən paacham.

N-yoonn mu choo na aanyuŋ

18 M nyi ke dandana aafalaa aan ŋmaa ŋaŋ
mpopiin mu ti ga nan kan mu paacham na.
19 Tiwan ni Uwumbər naan ni na məmək
aanimbil man ke ni kan bundaln Uwumbər
ga nyan waabim mpaan pu na. 20 Buyoonn
Adam nan tun titunwanbir na, Uwumbər
nan len ke tiwan ni u naan ni na, ni ga
li bi, ki bi fam la. Waageehn pu, le u len
kina. Naa ye tiwan ni u naan ni na aageehn.
21 Uwumbər mu tii tiwan ni u naan ni na
limakl ke ni ga ŋa tiwan ni kaan bur na, ki
kan lifuur nyaan ke Uwumbər aabim aah
kan pu na. 22 Ti nyi ke Uwumbər aah naan
tiwan nimək na wu ke imalween aah wu
pu na, ki du ki nan saa dandana. 23 Naa
ye tiwannaankaan baanja le wu; timi bi
Uwumbər puen tii timi Waafuur Nyaan na,
ti mu du tisui ni, ki kii bundaln Uwumbər
ga mək ke ti sil ye waabim, ki ga tii timi
tiwon ti kaan kpo na. 24 Taah ŋmar pu na,
le ti kpa limakl. Unii yaa kpa limakl ke u
ga kan tiwan kan, ni mək ke waa kee kan la.
U yaa kan ni kan, waan ki li kpa limakl ni
pu. 25 Tə, ti yaa kpa limakl ke ti ga kan tiwan
ni tinimbil aa waa ni na kan, le ti ga li kpa
limər ki kii bundaln ti ga kan ni na.
26 Le Uwumbər Aafuur Nyaan ter timi,
timi aadabur ni. Taa nyi taah ga mee u
mbaməm pu na, le Waafuur Nyaan mee u
tii timi, ki du, ubaa aah kaa ŋmaa len pu na.
27 Uwumbər u lik binib aasui ni aah bi pu na
nyi Waafuur Nyaan aalandak aah bi pu na;
ba pu? Nfuur Nyaan mee u tii waanib waah
ban pu na.
28 Ti nyi ke tiwan nimək pii timi na,
Uwumbər le cha ni məmək kpaln tiwan ni
ŋan na ki tii binib bi gee u na. Waageehn
pu le u nan yin bi. 29 U nan nyi binib bimək
ga kii tii u na, le ki nan nyan bi, ke bi kpaln
Ujapəən Yesu Kristo aah bi pu na, aan u li ye
njan aabo, naabitiib pam ponn ni. 30 Binib bi
Uwumbər nyan bi na, le u yin bi. Binib bi u
yin bi na, le u len ke baabər ŋan, ki nyuŋ bi.

*Uwumb*ər aah gee timi pu na

31 Uwumbər aah ŋa kina məmək na, ti ga
len kinye? Uwumbər aah si tichaŋ ni na,
ubaa aan ŋmaa ŋa timi nibaa. 32 Uwumbər
aa yii ke waan tii timi Ujapəən. U nan di
Ujapəən ŋa binib aaŋaal ni ke u ti kpo ti
məmək aatunwanbir pu la. Waah tii timi
Ujapəən na, u ga ki tii timi tiwan məmək
ki kpee. 33 Ŋma ga ŋmaa galn binib bi
Uwumbər nyan bi na? Uwumbər ubaa len
ke baabər ŋan. 34 Nima le ubaa aan ŋmaa
galn timi. Yesu Kristo nan kpo ti pu, ki fikr
nkun ni, ki bi Uwumbər aaŋangii wəb, ki
mee u ki tii timi. 35 Ba ga ŋmaa nyan timi
Kristo u gee timi na aaŋaal ni? Falaa aa?
Tibər aa? Limukl aa? Nkon aa? Igiin aa?
Linimaln aa? Nkun aa? Aayii. 36 Ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
"Sin pu le bi ku timi iwiin məmək,
le ti naahn ipiih i bi ban bi ti kər i na la."*
37 Tə, Yesu Kristo u gee timi na aapəən pu,
le ti kan linyaŋ kookoo. 38-39 Tidindaan Yesu
Kristo pu, le Uwumbər gee timi. M sil bee ke
nibaa aa bi ki ga ŋmaa yakr ti ni waageehm.
Nkun, liməfal, Uwumbər aatuuntiib, kin-
imbəŋ aapəən, dandana aabər, daalbaadaal
aabər, mpəən, paacham aawan, taab aawan,
tiwan nimək bi na, ni məmək aan ŋmaa
yakr ti ni Uwumbər aageehm.

* 8:36 : Lik Ilahn 44.22.

9

*Uwumb*ər ni waanib Israel yaab

1 Tɔ, maah ye Kristo aanii na, m len
mbamən la. Maa gee nnyamən. Maalan-
dak ni Uwumbər Aafuur Nyaan ji seeraa
ke m len mbamən la. 2 M kpa mpombiin
sakpen. Nsui bii n-yoonn məmək, mmaal
aanaabitiib Juu yaab pu la. 3 M ga li ŋmaa
ban ke m bee fam Kristo chee, bima taa bee.
4 Bi ye Israel yaab la. Uwumbər nan ŋa bi
waabim, ki nyuŋ bi, ki puu tipuur tii bi, ki
tii bi waakaal, ki mək bi baah ga li dooni u
pu na, ki bui bi waah ga ŋa tinyoor pu ki ŋa
bi pu na. 5 Biyaajatiib ye tiyaajaninkpiib la.
Kristo* aah nan ŋa unibən na, u nan ye bi
ponn ni ubaa la. Uma le yeh mpəən məmək.
Cha ti pak Uwumbər n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na. Amii.

6 Uwumbər aah puu tipuur ti tii Israel
yaab na, maa len ke waa gbiin tipuur ng-
baan. Bi ye Israel aayaabitiib la. Ni mu
aa ye bi məmək le ye Israel yaab baməm.
7 Bi ye Abraham aayaabitiib la. Ni mu
aa ye bi məmək le ye uyaabitiib baməm.
Uwumbər nan tuk Abraham ke waabo Aisak
aayaabitiib baanja le ga li ye uyaabitiib
baməm.† 8 Nima le mək ke Abraham
aayaabitiib ŋgem aa ye Uwumbər aabim.
Mbim bi Uwumbər nan puu tipuur ke Abra-
ham ga maa na, bima le ye uyaabitiib
baməm. 9 Uwumbər nan puu tipuur tii u
ke ni yaa nan ŋeer kan, u ga dan u chee, le
upuu Sara ga maa ubijabo.‡

10 Naa ye nimina baanja. Rebeka aabi-
jabim mulee nan kpa te ubaa, u ye tiyaaja
Aisak la. 11-12 Le Uwumbər nan bui Rebeka
ke ubo u ye uwaatiir na ga jer ukpel.§
Buyoonn Uwumbər bui u kina na, waa nan
kee ma mbim ngbaan. Baa nan kee ŋa
ni ŋan na, bee ni kaa ŋan na. Uwumbər
nyan mbim mulee ngbaan ponn ni ubaa,
waageehn pu, naa ye baatuln pu. Nima le
mək ke Uwumbər aageehn pu le u nyan
waah ban unii u na. 13 Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ponn ni ke u len ke u gee Jakob ki
jer Esɔ.*

14 Kina kan, ti ga len kinye? Ti ga len ke
Uwumbər ŋa ni kaa ŋan aa? Taan len kina
kpala. 15 U nan bui Moses ke binib bi u ban u
san bi kinimbaak na, u ga san bi kinimbaak
la.† 16 Naa ye binib aageehn pu, kaa ye baat-
uln pu; Uwumbər aanimbaasaln pu, le u san
bi kinimbaak. 17 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ
ni ke Uwumbər nan bui Ubər Faro, "M ŋa
si ubər ke m mək binib maah kpa mpəən ki
chiin si pu na, aan maayimbil nya paacham,
dulnyaa aapepel məmək ni."‡ 18 Nima le
binib bi u ban u san bi kinimbaak na, u san
bi kinimbaak. Binib bi u ban ke u cha bi gaa
biyil na, u cha bi gaa la.

*Uwumb*ər aaŋuul, ni waanimbaasaln

19 Nibaakan, aa ga baa mi, "Ni yaa ye kina
kan, ba pu Uwumbər galn binib? Ŋma ga
ŋmaa yii waageehn?" 20 Njɔ, aa ye ŋma ki
kpak Uwumbər? Tiwanaankaan aan baa
unii u naan ni na, "Ba ŋa aa naan mi kina?"§
21 Uyakmaal ga ŋmaa yakr tiyakr waageehn
pu, ki di tibaa ti maa lisil aasambil, ki di
tiken maa lisambil li kaa ye lisil aasambil na.

22 Uwumbər aah ŋa pu na, ni bi kina la.
U nan ban ke u mək binib ke u gee liŋuul
titunwanbir pu, ki ban ke bi bee waah kpa
mpəən pu na. Nima le u ji limər pam binib
bi ŋa u liŋuul ki ŋeer ntafadaan na pu.
23 U mu ban ke binib bee waah ŋan sakpen
pu na, ki san timi kinimbaak, ki ŋa timi
mpopiin pam. U nan naan timi ke u ŋa timi
kina la, 24 ki yin timi bi ye Juu yaab na, ni
binib bi kaa ye Juu yaab na mu. 25 Ni ŋmee
Hosea aagbaŋ ni ke Uwumbər bui ke,

"Binib bi kaa nan ye maanib na, m ga yin bi
maanib.
Ŋinibol ŋi maa nan gee ŋi na, m ga yin ŋi
maanigeehm la.*
26 Baah nan tuk bi ke baa ye maanib nin chee
na,
nima chee le bi ga yin bi ke min
Uwumbər u fu na aabim."†

27 Tɔ, Uwumbər aabənabr Aisaya nan len
Israel yaab aabər; u nan len ke Israel yaab
wiir ke nnyusakpem aatambol aah wiir pu
na, le bi ponn ni, binib siib baanja ga ŋmar;
28 ba pu? Uwumbər ga daa dulnyaa aanib
aatafal, waah nan len pu na, kaan taan.‡
29 Ni bi ke Aisaya aah nan ki len pu na ke,

* 9:5 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na. † 9:7 : Lik Mpiin 21.12.
‡ 9:9 : Lik Mpiin 18.10, 14. § 9:11-12 : Lik Mpiin 25.23. * 9:13 : Lik Malakai 1.2-3. † 9:15 : Lik Nnyam 33.19.
‡ 9:17 : Lik Nnyam 9.16. § 9:20 : Lik Aisaya 29.16; 45.9. * 9:25 : Lik Hosea 2.23. † 9:26 : Lik Hosea 1.10.
‡ 9:28 : Lik Aisaya 10.22-23.

"Uwumbər Mpəənsakpiindaan yaa kaa ba
gur timi yaabitiib siib kan, ti məmək ba ga
kuln ke Sodom aatiŋ aanib ni Gomora aatiŋ
aanib aah nan kuln pu na la."§

*Israel yaab ni tib*ənyaan ngbaan

30 Nima pu na, ti ga len kinye? Binib bi
kaa ye Juu yaab na aanimbil aa nan man ke
Uwumbər len ke baabər ŋan. Dandana wee,
baah gaa Yesu ki kii na, nima le Uwumbər
len ke baabər ŋan. 31 Israel yaab aanimbil
nan man ke bi li joo nkaal, aan Uwumbər
len ke baabər ŋan. Bi mu aa nan ŋmaa joo
mu; 32 ba pu? baa gaa Uwumbər ki kii. Bi dak
ke baatuln pu le Uwumbər ga len ke baabər
ŋan. Bi yii Yesu Kristo le ki lir; 33 bi gbeer
lifaakuul li Uwumbər Aagbaŋ len laabər na
ke,

"U di lifaakuul bil Sionn aatiŋ ni.
Binib ga gbeer li ki lir.
Le unii umək gaa u ki kii na aan ji
iniməən."*

10

1 Nnaabitiib, m mee Uwumbər tii maanib
Israel yaab ke bi ŋmar. M ban kina le
nsui məmək. 2 M ga ŋmaa ŋa bi seeraa ke
binimbil man Uwumbər aatuln pu. Bi mu
aa bee u mbaməm. 3 Baa nyi Uwumbər aah
ŋa pu aan ki len ke binib aabər ŋan u chee
na. Bi nan ban ke bi dii nkaal aan ki ŋmar,
ki yii Uwumbər aah ŋa pu ki cha binib aabər
ŋan u chee na. 4 Kristo fuu ni ke binib bi gaa
u ki kii na aabər li ŋan. Naa ye ke baah dii
nkaal pu na le cha baabər ŋan.

*Uwumb*ər ban ke u gaa binib məmək lii

5 Moses nan ŋmee ke unii yaa kii nkaal
aah mək pu na kan, Uwumbər ga len ke
waabər ŋan. U nan ŋmee ke "Unii yaa
ŋa nkaal aah mək pu na kan, u ga kan
liməfal."* 6 Timi bi gaa Yesu ki kii na,
Uwumbər len ke timi aabər ŋan. Nima pu
le ti len ke, "Taa baa aabaa aasui ni ke, 'Ŋma
ga buen paacham u ti li joo ni Kristo?' 7 ki
taa baa ke, 'Ŋma ga buen bitekpiib do ki ti
fikr Kristo nkun ni?' " 8 Ti len ke, "Uwumbər
aaliin aa daa aa chee. I bi aaməb ni, ni
aasui ni." Iliin ngbaan le ti mooni ke aa gaa
Yesu ki kii.† 9 Aa yaa len binib aanimbil ni
ke Yesu le ye Aadindaan, ki yaa ŋa naadii
aasui ni ke Uwumbər fikr u nkun ni kan, aa
ga ŋmar. 10 Ti gaa u ki kii tisui ni la, nima
le Uwumbər len ke timi aabər ŋan. Ti len
binib aanimbil ni ke ti gaa u ki kii, nima le ti
ŋmar. 11 Uwumbər Aagbaŋ len ke unii umək
gaa u ki kii na aan ji iniməən.‡ 12 Binib bi ye
Juu yaab na, ni binib bi kaa ye Juu yaab na
məmək kpaan la. Uwumbər le ye bi məmək
Aadindaan, ki ŋa tinyoor sakpen ŋa binib
bimək mee u ke bi ŋmar na pu. 13 Waagbaŋ
len ke unii umək mee Uwumbər ke u gaa bi
lii na kan ga ŋmar.§

14 Bi yaa kaa gaa u ki kii kan, bi ga ŋa kinye
aan ki mee u ke u gaa bi lii? Bi yaa kaa ŋun
waaliin kan, bi ga ŋa kinye aan ki gaa u ki
kii? Unii yaa kaa mooni waaliin kan, bi ga
ŋa kinye aan ki ŋun? 15 Uwumbər yaa kaa
tun bi ke bi ti moon waaliin kan, bi ga ŋa
kinye aan ki moon i? Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke, "Binib bi joo ni tibənyaan ti
tii timi nsuudoon na, bi tii timi mpopiin
pam."* 16 Tə, naa ye binib məmək le kii
tii tibənyaan ngbaan. Uwumbər aabənabr
Aisaya nan baa ke, "Uwumbər, ŋma pak
taah len pu na?"† 17 Tə, unii u gaa Kristo
ki kii na, u ŋun waabər, nima le u gaa u ki
kii. Unii u ŋun Kristo aabər na, unii ubaa le
moon tibər ngbaan, nima le cha u ŋun.

18 Le m baa ke, "Israel yaab aa nan ŋun
aa?" Mbamən, bi ŋun. Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke,

"Bineel mu tee chaa dulnyaa wee məmək ni,
le kitiŋ kee məmək pu ŋun."‡

19 M ki baa ke, "Israel yaab aa nan bee ee?"
Bi bee. Njan Moses nan len ke Uwumbər len
ke,

"M ga ŋa litimbol li kaa ye tibaa na tinyoor,
le ki cha nimi Israel yaab li kpa lipi-
ipoln li pu.
M ga ŋa litimbol li aanib ye bijərb na tiny-
oor,
le ki cha ni gee liŋuul bi pu."§

20 Aisaya mu nan kpa lipobil pam ki len ke
Uwumbər len ke,

"Binib bi kaa chuun ban mi na kan mi la.
M di mbaa mək binib bi kaa baa
maabər na."*

§ 9:29 : Lik Aisaya 1.9. * 9:33 : Lik Aisaya 8.14; 28.16. * 10:5 : Lik Liifai Yaab 18.5. † 10:8 : Lik Ikaal 30.12-14.
‡ 10:11 : Lik Aisaya 28.16. § 10:13 : Lik Joel 2.32. * 10:15 : Lik Aisaya 52.7. † 10:16 : Lik Aisaya 53.1.
‡ 10:18 : Lik Ilahn 19.4. § 10:19 : Lik Ikaal 32.21. * 10:20 : Lik Aisaya 65.1.

21 Israel yaab ma kan, Uwumbər len baabər
ke, “Iwiin məmək m kai ŋŋaal ki yin binib
bi yii mi kaa kii maaməb na.”†

11

Uwumbər aah ga san Israel yaab kinim-
baak pu na
1 Nima pu le m baa ke, “Uwumbər yii
waanib Israel yaab aa?” Naa bi kina kpala.
Min Pəəl mbaa ye Israel yaab aanii la. M ye
Abraham aayaabil, ki ye Benjaminn aanibol
aanii la. 2 Uwumbər aa yii waanib bi u nan
lee bi njan na. Ni bee Uwumbər Aagbaŋ
aah len Elaija aabər pu na. Elaija nan
galn Israel yaab Uwumbər chee, 3 le ki bui
ke, “Uwumbər, bi ku saabɔnabtiib, ki gbaa
wii saatork aabimbin. Min baanja le gur
saabɔnabtiib ponn ni. Le bi ban bi ku m
mu.” 4 Uwumbər nan bui u kinye? U nan
bui u, “M gur mbaa bijab ŋichur ŋilole bi
kaa gbaan ki doon liwaal Baal na.” 5 Ni
bi kina le dandana wee. Israel yaab ponn
ni, binib siib baanja le ŋmar. Uwumbər
lee bi waanimbaasaln pu. 6 Waah lee bi
waanimbaasaln pu na kan, naa ye baatuln
pu le u lee bi. Ni yaa ye baatuln pu kan,
waanimbaasaln aan ki li ye linimbaasaln
bamənn.
7 Kina kan, ni bi kinye? Israel yaab aah
ban pu na, baa kan. Binib bi Uwumbər nyan
bi na le kan. Bi gur na gaa biyil. 8 Ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Uwumbər chuu
nyan nlan biyil ni ke binimbil taa woln,
bitafal mu taa ŋun, ki nan saa dandana
wee.”
9 Ubər David mu nan len ke,
“Cha baajikaar aajim kpaln gaawəb,
cha bi kan ntafadaan ki lir.
10 Cha binimbil li bəən, aan bi taa li waa,
ki cha bi kan falaa sakpen.”
11 Nima pu le m baa ke: Juu yaab lir ke
bi taa ki fii ii? Naa bi kina kpala. Baah lir
na, nima le cha binib bi kaa ye Juu yaab na
ŋmar, aan Juu yaab li kpa lipiipoln bi pu.
12 Juu yaab nan yii Yesu, kaa ŋmar, nima le
dulnyaa ni aanib bi kaa ye Juu yaab na kan
tinyoor ki ŋmar. Juu yaab yaa nan ŋmar
doo kan, nima le binib bi kaa ye Juu yaab na
ga kan tinyoor ki jer baah nan kan pu na.

Binib bi kaa ye Juu yaab na aah ŋmar pu na

13 Tə, m ga len nimi bi kaa ye Juu yaab na
chee tibər. Uwumbər aah tun mi ke m tuk
nimi waabər na, le m pak lituln ngbaan; 14 ba
pu? m ban ke maanibol Juu yaab kan naah
ŋmar pu na, aan ki li ban ke bi mu ŋmar.
15 Uwumbər aah yii Juu yaab na, le u ni binib
bi kaa ye Juu yaab na kpaan kijətiik. U yaa
ki gaa Juu yaab kan, ni ga li ye liməfal le ki
tii binib. Nkun aan ki li joo bi.
16 Tə, bi yaa di njan aaboroboro tii
Uwumbər kan, ni mək ke boroboro umək
gur na mu ye uyoo la. Bi yaa di busub
aanyaan tii Uwumbər kan, ni mək ke ibon
mu ye uyaan la. 17 Uwumbər nan gaa gii
busunyaan aabon ibaa, le ki di timoor ni
aasub aabon ki di toŋ bu pu. Juu yaab bi
ke busunyaan na la. Nimi bi kaa ye Juu
yaab na bi ke timoor ni aasub aabon na.
Le Uwumbər chuu nyan ni binib bibaa Juu
yaab ponn ni, ki di nimi koon Juu yaab ponn
ni, ke ni yakr baanyoor, ni baawanyaan.
18 Nima pu na, ni taa li kpa kipupuk ke ni jer
bi. Ni ga ŋa kinye ki li kpa kipupuk? Ni po ye
ibon la. Naa joo inyaan, inyaan le joo nimi.
Juu yaab pu le ni ŋmar, naa ye nimi pu le
cha Juu yaab ŋmar.
19 Nibaakan, ni ga len ke, “Uwumbər chuu
nyan ni binib bibaa Juu yaab ponn ni, ke u
di timi koon bi ponn ni.” 20 Ni ye mbamən,
Juu yaab aah kaa gaa Yesu Kristo ki kii na,
nima le cha Uwumbər di bi lii. Nimi le gaa
u ki kii. Nima le ni leŋ baaleleŋ. Ni taa li kpa
kalmbaani. Ni li san Uwumbər. 21 U nan daa
Juu yaab aatafal. Ni li nyi ke u ga ŋmaa daa
ni mu aatafal. 22 Ni kan Uwumbər aah ŋan
pu na, ki kan waah dar binib aatafal pu na.
U dar binib bi kaa kii tii u na aatafal la, le
ki ŋa nimi tiŋann. Ni yaa beenin dii u kan,
u ga li beenin ŋani nimi tiŋann. Ni yaa kaa
beenin dii u kan, u ga di ni mu lii la. 23 Juu
yaab mu yaa kpeln ki yaa gaa Yesu Kristo ki
kii kan, Uwumbər ga ki di bi toŋ waanib pu;
u ga ŋmaa ŋa kina. 24 Nimi bi kaa ye Juu yaab
na, ni bi ke timoor ni aasub aabon na, le
Uwumbər gaa gii nimi ki di toŋ busunyaan
pu, binib aah kaa ŋani pu na. Nima le naa
pəə u di Juu yaab, bi bi ke busunyaan aabon
na, ki ki di toŋ busunyaan ngbaan pu.

Uwumbər aanimbaasaln
25 Nnaabitiib, m ban ke ni bee tibəbərkaan
tibaa, aan ki taa li dak ke ni kpa nlan sakpen.

† 10:21 : Lik Aisaya 65.2.

Juu yaab bibaa kpak tibɔnyaan tee la, ki ga
kpak ti ki nan saa buyoonn binib bi kaa ye
Juu yaab aan Uwumbɔr lee bi na ga ŋmar
na. [26] N-yoonn ngbaan le Juu yaab mɔmɔk
mu ga ŋmar. Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni
ke,
"U gaal binib lir na ga nyan ni Sionn
paacham,
ki nyan Jakob aayaabitiib aatunwan-
bir.
[27] Maah puu tipuur ti tii bi na
le ye ke m ga nyan baatunwanbir bi
chee."
[28] Tɔ, baah yii Yesu aabɔnyaan tee na, bi
ye Uwumbɔr aadim la. Nima le ni kan
tinyoor ki ŋmar. Uwumbɔr mu nan lee bi;
waah lee bi na, biyaajatiib pu le u gee bi.
[29] Uwumbɔr yaa lee binib ki ŋa tinyoor ŋa
bi pu kan, waan kpeln waalandak. [30] Nimi bi
kaa ye Juu yaab na, n-yaayoonn na, ni nan
yii Uwumbɔr aamɔb. Le dandana wee u san
nimi kinimbaak, Juu yaab aah yii u na pu.
[31] Uwumbɔr aah san nimi kinimbaak pu na,
nima le ga cha u san Juu yaab bi kaa gaa
Yesu ki kii dandana wee na kinimbaak. [32] U
len ke Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab
na mɔmɔk ye titunwanbirdam, aan u san bi
mɔmɔk kinimbaak.
[33] Uwumbɔr kpa nlan ni mbaem sakpen.
Ubaa aan ŋmaa bee waah kpa sakpen pu na.
Waah siin pu na, ubaa aan ŋmaa bee ŋitaa ŋi
pu u siin kina na. Ubaa aan ŋmaa bee waah
ŋani pu na. [34] Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni
ke,
"Ŋma nyi Uwumbɔr aalandak?
Ŋma ga ŋmaa tuk u waah ga ŋa pu na?
[35] Ŋma tii u nibaa aan u giin tii u?"
[36] Tiwan nimɔk bi na, ni nyan ni u chee la. U
cha tiwan mɔmɔk beenin bi. Tiwan mɔmɔk
bi, ke ni pak u. Uma le yeh mpakm n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. Amii.

12

Taah ga tun Uwumbɔr aatuln pu na

[1] Nima pu na, nnaabitiib, Uwumbɔr aan-
imbaasaln pu le m gaŋ nimi, ni di nimi
aawon tii Uwumbɔr, ki ŋa kitork ki fu, ki
bi chain, ki ga piir usui na. Nimina le ye
naah ga li dooni u mbamɔm pu na. [2] Ni taa
ki li bi ke dulnyaa wee aanib aah bi pu na.
Kpeln nimi aalandak man aan ki kpeln nimi
aabimbin. Nima le ni ga bee Uwumbɔr aah
gee pu na. Ni ga bee naah ga ŋa pu ki li bi
mbamɔm ki tun litunyaan ki piir usui na.
[3] Tɔ, Uwumbɔr aah tii mi tininkpir pu na,
nima le m bui unii umɔk bi ni ponn ni na, ke
u taa li dak ke u ŋan jer waah ŋan pu na. U
li dak suuna, Uwumbɔr aah cha unii mɔmɔk
tii u naadii pu na. [4] Ti kpa tiwon aawan ni
wiir na tiwonbaan ponn ni la. Tiwon aawan
mɔmɔk aatuln bi libaa libaa la. [5] Ti mu bi
kina la. Ti wiir, le taah kpaan Kristo chee
na, ti kpaan tiwonbaan. Ti mɔmɔk toŋ tɔb
pu ke tiwon aawan aah toŋ tɔb pu pu na la.
[6] Uwumbɔr tii timi Waafuur Nyaan aapiin
ibaabaa ke i cha ti tun waatuln libaabaa na.
Waah tii timi pu na, cha ti tun kina man.
Unii aapiin yaa ye ke u nabr Uwumbɔr aah
len pu na kan, u len iliin ngbaan waah ŋa
naadii pu na. [7] Uken aapiin yaa ye Uwumbɔr
aatuln kan, u li tun lituln ngbaan. Uken
yaa ŋmaa mɔk binib Uwumbɔr aabɔr kan,
u li mɔk bi. [8] Uken yaa ŋmaa pɔɔni binib
aataakpab kan, u pɔɔk bitaakpab. Uken mu
yaa ŋmaa tii bigiim kan, u li tii bi ki li kpa
tibulchinn. Uken mu yaa ye Yesu aanib
aaninkpel kan, utafal li bi bi ponn ni. Uken
mu yaa ter binib baamukl ni kan, u li ter bi
ki li kpa mpopiin.
[9] Tɔ, ni li gee binib nisui ni. Ni li nan
lituln li kaa ŋan na, ki li gee lituln li ŋan
na. [10] Ni li gee tɔb mbamɔm, ke mmaalbaan
ni aanib aah gee tɔb pu na, ki li pak biken
ki jer nibaa. [11] Ni taa li san ligbanyakl man.
Cha ninimbil li man Tidindaan aatuln pu,
[12] ki li kpa mpopiin nimi aamakl pu, ki li
kpa limɔr falaa ponn ni, ki li mee Uwumbɔr
n-yoonn mɔmɔk, [13] ki yakr nimi aawan tii
Uwumbɔr aanib bi lann ni na, ki chann
bicham tichann.
[14] Ni mee Uwumbɔr ke u ŋa tinyoor ŋa
binib bi ŋani nimi falaa na pu. Ni bui bi ke,
"Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ni pu." Ni taa sii
bi. [15] Ni li kpa mpopiin binib bi kpa mpopiin
na chee, ki li wii binib bi wii na chee. [16] Ni li
kpaa kimɔbaan man. Ni li jɔnni bigiim man,
ki taa li kpa kalmbaani. Ni taa li dak ke ni
kpa nlan sakpen.
[17] Unii yaa ŋa si bakaa kan, taa teen u.
Ni li ŋani ni ŋan na binib mɔmɔk aanimbil
ni. [18] Ni li pɔɔni nibaa man, ki li bi suuna
binib mɔmɔk chee. [19] Maanigeekaab, binib
yaa ŋa nimi bakaa kan, ni taa teen bi. Cha
Uwumbɔr le daa bitafal. Ni ŋmee Uwumbɔr
Aagbaŋ ni ke Uwumbɔr len ke, "Min baanja
le kpa nsan ke m daa binib aatafal. Min le ga

teen bi.” [20] Ni ki ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni
ke, “Nkon yaa joo saadin kan, tii u tijikaar
u ji. Nnyunyuu yaa joo u kan, tii u nnyun
u nyu. Aa yaa ŋa kina kan, inimən ga ku
u.” [21] Unii yaa ŋa si bakaa kan, taa cha bakaa
ngbaan nyaŋ si. Cha tiŋann le nyaŋ bakaa.

13

*Kii bitinjoob aamə*b

[1] Ni ŋan ke binib məmək li keei baatiŋ
aayidam aaməb. Uyidaan ubaa aa bi ubaa
pu see Uwumbər le cha u bi. Biyidam bi
bi na, Uwumbər le nyan bi siin. [2] Nima pu
na, unii yaa yii waatiŋ aayidam kan, u yii
Uwumbər aah siin pu na la. Binib bi yii bi
na ga kan ntafadaan. [3] Biyidam aa bi ke bi
li faani binib bi tun lituln li ŋan na. Bi bi
ke bi li faani binib bi tun lituln li kaa ŋan
na la. Aa ban ke aa li kaar biyidam aa? Tun
lituln li ŋan na, nima le bi ga pak si. [4] Bi ye
Uwumbər aatutum ke bi biin aa pu la. Aa
mu yaa tun lituln li kaa ŋan na kan, li san
ijawaan. Bi kpa mpən ke bi daa aatafal. Bi
ye Uwumbər aatutum ke bi daa binib bi tun
lituln li kaa ŋan na aatafal. [5] Nima pu na, ni
li keei nimi aatiŋ aayidam aaməi, ki taa kan
ntafadaan; nimi aalandak mu taa bii nimi.
[6] Nima pu na, ni ŋan ke ni li pa lampoo
mu. Bi ye Uwumbər aatutum bi u nan siin
bi ke bi tun lituln ngbaan na la. [7] Nima pu
na, ni li tii nimi aayidam baah ŋeer pu na.
Ni li pa lampoo tii bilampoogaab. Ni li pak
binib bi ŋeer mpakm na, ki li nyuŋni binib
bi ŋeer nnyuŋ na.

Ngeehm

[8] Ni taa li joo unii ubaa aapəln. Naah joo
təb aapəln li na le ye ke ni li gee təb. Unii
u gee binib na, u gbiin Uwumbər aakaal
məmək la. [9] Ba pu? ikaal məmək nyan ni
nkaal mu len ke, “Aa li gee binib biken ke
saah gee aabaa pu na” ni la. Ikaal i len
ke, “Taa gər kidagook, taa ku binib, taa su
kinaayuk, taa gee nnyamən paani binib, taa
li ban biken aawan” na, ikaal ngbaan, ni
ikaal i gur na məmək nyan ni nkaal ngbaan
ponn ni la. [10] Unii u gee binib na aa ŋani bi
bakaa ubaa. Nima pu na, unii u gee binib
na gbiin Uwumbər aakaal məmək aah len
pu na la.
[11] Ni li ŋani kina man. Ba pu? n-yoonn
mumina ye linimaln aayoonn la. Ni ŋeer ke
ni finn ngeen pu ki taa ki san ligbanyakl.
Tidindaan aah ga gir ni bundaln na aan
ki yunn. Le u ga nyan timi falaa məmək
ponn ni. [12] Naan yunn, kinyeek ga doo.
Kitaak aawoln aa ki daa. Nima pu na, cha
ti di cha mbəmbən ni aatuln, aan ki li kpa
mbimbinyaan mu ŋeer nwiihn na. [13] Cha ti
li bi mbaməm, ke binib bi bi nwiihn ni na
aah bi pu na, ki taa li ye bidanyurb, ki taa
nyu ndaan ki gbii, ki taa gər kidagook, ki taa
ŋani yəl yəl aatuln, ki taa jaa kijaak, ki taa li
kpa lipiipoln. [14] Ni li bi ke Tidindaan Yesu
Kristo aah bi pu na, ki taa ki li ŋani nimi
aabimbikpok aah ban pu na.

14

*Taa galn aaŋeen aat*ə

[1] Tə, unii u gaa Yesu ki kii, ki mu aa bee
waasan mbaməm na, ni gaa u man. Ni mu
taa kpak u kinikpakpak waah joo beeni pu
na pu. [2] Ubaa ga pak ke tijikaar tibaa aa kə.
Unii u kaa kee bee Yesu aasan mbaməm na
ga li kə tinann. [3] Unii u kaa kə tijikaar tibaa
na, u taa lik unii u kə tinann na fam. Unii
u kə tinann na mu taa galn unii u kaa kə
tijikaar tibaa na; ba pu? Uwumbər gaa u mu
la. [4] Aa ye ŋma ki galn uken aatutunn? U
yaa sil kan, u sil ki tii uma ubaa Aadindaan
la. U yaa ti ki lir kan, u lir ki tii uma ubaa
Aadindaan la. Ni ye mbamən, u ga sil; ba
pu? Uwumbər ga ŋmaa cha u sil.
[5] Unii ubaa pak nwiin mubaa ki jer iken la.
Ubaa mu len ke iwiin məmək kpaan la. Cha
unii məmək li nyi waah dak pu na, ki li ŋani
kina. [6] Unii u pak nwiin mubaa ki jer iken
na, u pak mu ki tii Tidindaan la. Unii u kaa
pak nwiin mubaa ki jer iken na, u ŋa kina ki
tii Tidindaan la. Unii u kaa kə tijikaar tibaa
na, u ji ti ki tii Tidindaan la; ba pu? u dooni
Uwumbər le ki nin ji. Unii u kə tijikaar tibaa
na, waa ji ti, ki tii Tidindaan, ki mu dooni
Uwumbər. [7] Unii ubaa aa bi ubaa baanja pu,
ubaa mu aakun aa ye uma baanja aabər. [8] Ti
yaa bi kan, ti bi ke ti li pak Tidindaan la. Ti
yaa kpo kan, ti kpo ke ti li pak Tidindaan la.
Nima pu na, ti yaa bi, bee ti yaa kpo kan, ti
ye Tidindaan yaab la. [9] Kristo nan kpo ki fikr
nkun ni, ke u li ye binib bi kpo na, ni binib bi
fu na mu Aadindaan la. [10] Sin, ba ŋa aa galn
aana aabo? Sin, ba ŋa aa lik aana aabo fam?
Ti məmək ga sil Uwumbər aanimbiin ni, le
u ji timi tibər. [11] Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ
ni ke uma Uwumbər len ke,

"Ni ye mbamən, binib məmək ga dan nan
gbaan nnimbiin ni,
ki pak mi, ke min le ye Uwumbər."
12 Nima pu na, ti məmək ga tuk Uwumbər
taah ŋa pu na.

Taa gbii aana aabo pu libuul

13 Nima pu na, ti taa ki galni təb. Ni li
nyi ki taa leŋ nina aabo Uwumbər aasan ni.
14 Maah kpaan Tidindaan Yesu chee na, le m
sil bee ke tiwan nibaa aa kɔ nibaa pu. Unii
mu yaa dak ke tiwan nibaa kɔ kan, ni kɔ u
chee la. 15 Aa yaa ji tijikaar ti kɔ aana aabo
chee na, ki bii usui kan, naa ye ke aa gee u
le cha aa ŋa kina. Kristo le nan kpo u pu.
Aa taa ŋa u fam saajikaar pu. 16 Ni taa ŋani
tiwan ni ga cha binib bii nimi aasanyaan
na. 17 Uwumbər aanaan aa ye tijikaar ni
tiwanyukaan. Mu ye mbimbinyaan, ni nsu-
udoon, ni mpopiin, Waafuur Nyaan aah tii
timi pu na la. 18 Unii u dii Kristo ki bi kina
na, u ga piir Uwumbər aasui. Binib mu ga
pak u.
19 Nima pu na, ni li pəəni nibaa aan ki
li kpaan kiməbaan, aan ki ter təb ke ni
dii Uwumbər aasan mbaməm. 20 Ni taa bii
Uwumbər aatuln tijikaar pu. Tijikaar tibaa
aa kɔ. Aa mu yaa ji tijikaar ti ga bii uken
aasui na kan, nima le aa ŋan. 21 Ni ŋan ke
aa taa kiir aana aabo Uwumbər aasan ni; ni
taa ŋmə kitork aanann, ki taa nyu ndaan,
ki taa ŋa tiwan nibaa ni ga cha aana aabo
tun titunwanbir ki lir na. 22 Aa yaa kɔ tijikaar
tibaa, bee aa yaa kaa kɔ tibaa kan, cha ni li bi
aa ni Uwumbər chee. Unii u ji tijikaar ti ŋan
u chee na, kaa galni ubaa na, u kpa mpopiin
la. 23 Unii u ji tijikaar, kaa pak ke ti ŋan na,
waabər bii la; ba pu? waa ŋa naadii ke ni
ŋan. Unii yaa kaa pak ke tiwan ŋan, ki ŋa ni
kan, ni ye titunwanbir la.

15

Li pak aaŋeen aatə ki jer aabaa

1 Timi bi gaa Yesu ki kii mbaməm na,
ni ŋan ke ti li ji limər, ki ter binib bi
kaa gaa u mbaməm na, ki taa ŋani tibaa
aageehn baanja. 2 Cha ti məmək aatafal li
bi tinaabitiib ponn ni, aan ki ter bi, bi dii
Uwumbər aasan mbaməm. 3 Kristo aa nan
ban ke u li ŋani uma ubaa aageehn. Ni
ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, "Ŋisiibil ŋi
ye sin yee na choo min chee la." 4 Tiwan
nimək ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni na,
ni ŋmee ke ti bae ni la. Waagbaŋ pəəni timi
aataakpab, ki ter timi ti li kpa limər, ki tii
timi limakl. 5 Uwumbər u tii timi limər, ki
pəək timi aataakpab na tii nimi kiməbaan
Yesu Kristo aah ban pu na, 6 aan ni məmək
li kpaan kiməbaan ki nyuŋ Uwumbər, u ye
Tidindaan Yesu Kristo aate na.

*Binib bi kaa ye Juu yaab na mu ŋun tib*ənyaan ngbaan

7 Ni gaa təb ke Kristo aah nan gaa nimi
pu na, aan ki nyuŋ Uwumbər man. 8 M tuk
nimi la, Kristo nan ter Juu yaab ki gbiin
Uwumbər aah nan puu tipuur tii biyaajatiib
pu na, ki mək ke Uwumbər len mbamən
la, 9 ki cha binib bi kaa ye Juu yaab na
mu nyuŋ Uwumbər waanimbaasaln pu, ke
naah ŋmee waagbaŋ ponn ni ke,
"M ga doon si binib bi kaa ye Juu yaab na
aakaasisik ni,
ki gaa ilahn ki pak si."
10 Uwumbər ki len ke,
"Nimi bi kaa ye Juu yaab na,
ni li kpa mpopiin Uwumbər aanib
chee,"
11 ki ki len ke,
"Nimi bi kaa ye Juu yaab na,
ni məmək pak Uwumbər man.
Ŋinibol məmək, li pak u mbaməm."
12 Uwumbər aabənabr Aisaya mu nan len ke,
"Jese aayaabil ga fuu ni.
Uwumbər ga tii u mpəən u li ye
binib bi kaa ye Juu yaab na aayidaan.
Le bi ga gaa u ki kii."
13 Uwumbər tii timi limakl la. Naah gaa
u ki kii pu na, u gbiin nimi mpopiin ni
nsuudoon məmək. Nima le ni ga li kpa
limakl sakpen, Waafuur Nyaan aapəən pu.

Naah ŋa pu aan Pəəl ŋmee kina na

14 Nnaabitiib, m nyi nsui ni ke nimi aabim-
bin ŋan pam. Ni bee Uwumbər aaliin
mbaməm, ki ga ŋmaa sur təb. 15 Tə, m mu
aah ŋmee kigbaŋ kimina tii nimi na, m kpa
lipobil ki teer nimi tibər tibaa pu; ba pu?
Uwumbər san mi kinimbaak, 16 ki ŋa mi Yesu
Kristo aatutunn ke m tuk binib bi kaa ye
Juu yaab na Uwumbər aabənyaan, ki di bi
tii Uwumbər, ke kitork na. Waafuur Nyaan
le ŋa bi chain ke bi piir usui. 17 Maah tun
lituln tii Uwumbər na, le m ga ŋmaa li kpa
kipupuk Yesu Kristo pu. 18 M ban m tuk
nimi Kristo aah cha m tun lituln pu na la.
Maan len biken aatuln pu. U cha m tuk
binib bi kaa ye Juu yaab na waabər ki tun

lijinjiir aatun, ke bi kii waaməb. [19] Uwumbər
Aafuur Nyaan aapəən pu le m tun lijinjiir
aatun, ke bi bee waah kpa mpəən pu na.
Kina le m mooni Kristo aabənyaan məmək
Jerusalem ponn ni, ki di ti saa Ilirikum aatiŋ
ni. [20] Nnimbil nan man ke m moon Kristo
aabənyaan tee, binib aah kaa kee ŋun ti pu
nin chee na. Maa nan ban m buen biken aah
puen moon ti nin chee na. [21] Ba pu? ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke,

"Binib bi kaa kee ŋun waabər na,
bi ga ŋun, ki bee taatataa."*

Pəəl aah ŋa nlandak ke u mann Rom yaab pu na

[22] Tə, maah ban m moon tibənyaan tee
nima chee na, nima pu le maa kee kan nsan
ke m dan ni chee. [23] Ŋibin pam aakaasisik ni,
le nnimbil man ke m dan ni chee. Maah kaa
ki kpa lituln do chee na na, m ban ke m dan
ni chee dandana wee la. [24] M yaa cha Speenn
aatiŋ ni kan, m ban ke m dii ni chee, ki nan
mann nimi, ki yunn ni chee siib, aan ki li
kpa mpopiin. Nima kan, ni ga ŋmaa ter mi
m buen Speenn aatiŋ ni. [25] Dandana wee, m
cha Jerusalem m ti tii Uwumbər aanib bi bi
nima na ŋimombil la. [26] Ba pu? Yesu aanib
bi bi Masedonia aatim ni, ni Akaya aatim
ni na, nan too ŋimombil baageehn pu ki di
ŋa ŋŋaal ni, ke m ti di tii Uwumbər aanib
bi ye bigiim na Jerusalem ponn ni. [27] Ni ye
mbamən la, baageehn pu le bi nan tii bi.
Ni ŋan ke bi tii bi; ba pu? tibənyaan tee
nan nyan ni Jerusalem aanib chee le ki fuu
ni bi chee. Nima le ni ŋan ke bi mu tii bi
ipiin. [28] M yaa fuu Jerusalem ki ti tii bi ipiin
ngbaan kan, m ga nyan nima chee, ki dii ni
chee, le ki nin buen Speenn aatiŋ ni. [29] M
nyi ke m yaa fuu ni ni chee kan, Kristo ga
ŋa tinyoor sakpen ki ŋa ti pu.

[30] Nnaabitiib, Tidindaan Yesu Kristo pu,
ni Uwumbər Aafuur Nyaan aageehn pu, m
gaŋ nimi ke ni li mee Uwumbər linimaln
ki tii mi, [31] ke u biin m pu, aan Judea aatiŋ
aanib bi kaa gaa Yesu ki kii na taa ku mi, ki
mee u ke maah ga tii Uwumbər aanib ipiin
i na, i ga li mə bi. [32] Ni yaa mee Uwumbər
kina tii mi aan u yaa kii kan, m ga fuu ni
ni chee, ki ga li kpa mpopiin. Le m ni nimi
aataakpab ga pəək. [33] Uwumbər u tii timi
nsuudoon na li bi ni məmək chee. Amii.

16

Pəəl ubaa aadoon

[1] Tə, m ban ke ni gaa tina aabo Fiibi. U
ye upii u ter Yesu aanib bi bi Senkrea aatiŋ
ni na la. [2] U nan ter binib pam ki ter m mu.
Nima na, ni mu gaa u Tidindaan pu, naah
ŋeer Uwumbər aanib pu na, ki li ter u waah
ga li ban pu na.

[3] Ni doon Prisila ni uchal Akuila tii mi.
Bi ye maatutuŋeer tiib Yesu Kristo aatuln
ponn ni la. [4] M pu le bi məmək ba ga kpo.
Nima le m dooni bi. Naa ye mi baanja le
dooni bi. Yesu aanib bi kaa ye Juu yaab na
məmək mu dooni bi. [5] Ni doon Yesu aanib bi
kuuni bido na.

Ni doon njə Epanetus, u m gee u na, ki
tii mi. Uma le puen gaa Kristo ki kii, Asia
aatiŋ ni. [6] Ni doon Mari tii mi. U nan tun
lituln pam ki ter nimi. [7] Ni doon nnaabitiib
Andronikus ni Junia. Bi nan bi kiyondiik ni
m chee. Bi kpa liyimbil Yesu aakpambalb
chee, ki nan puen mi ki gaa Kristo ki kii.

[8] Ni doon njə Ampliatus tii mi. M gee
u sakpen Tidindaan pu la. [9] Ni doon njə
Ubanus tii mi, u ye timi aatutuŋeer Kristo
aatuln ponn ni. Ni doon Stakis u m gee u
na ki tii mi, [10] ki doon Apeles, u nyaŋ ntəŋ
Kristo pu na, ki doon Aristobulus aachiln
ni aanib, [11] ki doon nna aabo Herodionn, ki
doon Nasisus aachiln ni aanib bi dii Tidin-
daan na.

[12] Ni doon Traifina ni Traifosa bi tun lituln
tii Tidindaan na, ki doon tina aabogeehn
Pesis u tun lituln pam tii Tidindaan na,
[13] ki doon Tidindaan aanibamənn Rufus, ni
una u kpaln m mu aana na, [14] ki doon
Asinkritus ni Flegonn, ni Hemes, ni Pa-
trobas, ni Hemas, ni tinaabitiib bi bi bi chee
na, [15] ki doon Filologus, ni Julia, ni Nereus
ni uninkpan, ni Olimpas, ni Uwumbər aanib
bimək bi bi chee na.

[16] Ni li dooni təb mbaməm.* Yesu Kristo
aanib bi bi ŋipepel məmək ni na dooni nimi.

Kookoo aasurm

[17] Nnaabitiib, m gaŋni nimi ke ni li nyi
binib bi jaani nimi ki cha ni lir, ki kpak
naah nan bae Uwumbər aabər ti na. Ni nya
bi chee man. [18] Binib bi bi kina na aa dii
Tidindaan Yesu Kristo. Bi dii bima bibaa
aasui aah ban pu na la. Bi kpa mməməən
ki ŋmanni bininyaam. [19] Nimi ma kan, binib

* 15:21 : Lik Aisaya 52.15. * 16:16 : Bi nan ŋmee ke: Moor təb aatakpan ni mbimbin mu bi chain na.

məmək nyi naah kii Yesu Kristo aaməb pu
na. Nima le m kpa ni pu mpopiin sakpen.
M ban ke ni li kpa nlan ki li tun lituln li
ŋan na, ki li bi chain, ki taa li tun lituln li
kaa ŋan na. [20] Naan yunn, le Uwumbər u
tii timi nsuudoon na, ga cha ni di nitaa taa
kinimbəŋ pu.

Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni
pu.

[21] Timoti, u ye maatutuŋeer na dooni
nimi. Nnaabitiib Lusius, ni Jasonn, ni Sosi-
pata mu dooni nimi.

[22] Min Tesius u ŋmee kigbaŋ kee tii Pəəl
na, m mu dooni nimi Tidindaan pu.

[23] Gayus u chann m ni Yesu aanib məmək
tichann na, u mu dooni nimi. Erastus, u joo
kitiŋ kee aamombil na, u mu dooni nimi.
Tina aabo Kəətus mu dooni nimi.

[[24] Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni
məmək pu. Amii.]

Kookoo aapak aameel

[25] Cha ti nyuŋ Uwumbər. U kpa mpəən ke
u cha ni sil mbaməm. Maah mooni Yesu
Kristo aabənyaan ti na le len kina. Ti ye
tibəbərkaan ti kpiir na la. N-yaayoonn na ti
nan bər la. [26] Dandana wee, ti nyan mpaan
pu. Uwumbər aabənabtiib nan ŋmee ti
waagbaŋ ni. Uwumbər, u bi n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na le siin ke ŋinibol məmək
ŋun tibənyaan ngbaan, aan ki bee, ki tii u
naadii, ki kii waaməb.

[27] Uwumbər baanja le kpa nlan. Ubaa aa
ki bi. Uma le yeh mpakm Yesu Kristo pu,
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Njan aagbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii KORINT YAAB na

1 Min Pəəl u Yesu Kristo yin mi ke m le
ye waakpambal, Uwumbər aageehn pu na,
m ni tina aabo Sosenes le ŋmee kigbaŋ kee
2 tii Uwumbər aanib bi bi Korint aatiŋ ni na.
Uwumbər Aafuur Nyaan ŋa nimi bininyaam
Yesu Kristo pu, ki yin nimi ke ni li ye
waaninyaam, ni binib bimək yin Tidindaan
Yesu Kristo aayimbil ntim məmək ni na. U
ye Bidindaan, ni ti mu Aadindaan.
3 Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo
ŋa tinyoor ŋa ni pu ki tii nimi nsuudoon.

Tinyoor ti bi Yesu Kristo ni na

4 N-yoonn məmək m dooni Maawumbər
ni pu. Waah ŋa nimi tiŋann Yesu Kristo
pu na, le m dooni u. 5 U pu, ni kan
Uwumbər aanyoor tiwan məmək ponn ni,
ki nyi waabər, ki ŋmaa len ti mbaməm. 6 Ba
pu? taah nan tuk nimi Kristo aabər na, ni
gaa ti mbaməm. 7 Nima pu na, naa lann
Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin mubaa, ki bi
ki kii bundaln Tidindaan Yesu Kristo ga gir
ni na. 8 U mu ga pəə nimi aataakpab waasan
wəb, ni taa li kpa taani Tidindaan Yesu
Kristo aataak daal. 9 Uwumbər ŋani waah
len pu na la. U yin nimi ke ni ni Ujapəən
Tidindaan Yesu Kristo li kpaan kijətiik ni
təb.

N-yakr mu bi Yesu Kristo aadidiliib ponn ni na

10 Nnaabitiib, m gaŋ nimi Tidindaan Yesu
Kristo aayimbil pu ke ni məmək li ŋun tii
təb, aan kinikpakpak taa li bi nikaasisik
ni; ni li kpa kimobaan, ki li kpaan nlan-
dak mubaa. 11 Nnaabitiib, Kloe aachiln ni
aanib tuk mi ke kinikpakpak bi nikaasisik
ni. 12 Maah len pu na le ye ke ubaa len ke
u dii Pəəl la, uken mu len ke u dii Apolos la,
uken mu len ke u dii Piita la, uken mu len ke
u dii Kristo la. 13 Kristo yakr la aa? Bi kpaa
min Pəəl ndəpuinkoo pu ki tii nimi ii? Bi
muin nimi nnyun ni Pəəl aayimbil ni la aa?
14 M dooni Uwumbər ke maa muin ni
ponn ni ubaa nnyun ni, see Krispus ni
Gayus baanja. 15 Nima pu na, ubaa aan ŋmaa
len ke bi muin nimi nnyun ni maayimbil ni.
16 M muin Stefanas aachiln ni aanib mu
nnyun ni. M mu aa ki teer ke m muin unii
uken kpee. 17 Ba pu? Kristo aa tun ni mi
ke m nan muin binib nnyun ni. U tun ni
mi ke m nan tuk bi waabənyaan ngbaan la.
Naa ye ke m di binib aalan le tuk bi. M yaa
ba ŋa kina kan, ni ba ga cha Kristo aah kpo
ndəpuinkoo pu na ŋa yəli.

Yesu Kristo le ye Uwumbər aapəən, ni waalan

18 Binib bi ga kuln na, ti yaa tuk bi ke
Kristo nan kpo ndəpuinkoo pu ki tii bi kan,
ni bi ke kijərk aaliin na le ki tii bi. Ni mu
ye Uwumbər aapəən le ki tii timi bi ŋmar
na. 19 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ponn ni ke
uma Uwumbər bui ke,*
"M ga cha bilankpalb aalan bee yəli,
m ga yii binibiwolm aalan."
20 Bilankpalb bi la? Binibiwolm mu bi la?
Dandana aanib bi kpak kinikpakpak na mu
bi la? Uwumbər cha dulnyaa wee aalan ŋa
yəli.
21 Uwumbər u kpa nlan na len ke dulnyaa
wee aalan aa ŋmaa cha binib bee u. Nima pu
na, u gaa binib bi gaa Yesu ki kii na lii, kijərk
aabər ti ti joo tuk binib na pu. Waageehn
le na. 22 Juu yaab ban ke bi kan lijinjiir
aawan, le ki nin gaa Yesu ki kii, Griik yaab
mu ban nlan. 23 Le ti tuk bi Kristo aah kpo
ndəpuinkoo pu ki tii bi pu na. Ni ye liŋuul
aabər le ki tii Juu yaab, ki ye kijərk aabər
ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu. 24 Tə,
Kristo le ye Uwumbər aapəən ni waalan ki
tii binib bi u yin bi na, bi ye Juu yaab na, ni bi
kaa ye Juu yaab na mu. 25 Ba pu? Uwumbər
aajərk kpa nlan jer binib aalan, le waagiin
mu kpa mpəən jer binib aapəən.
26 Nnaabitiib, teer naah nan bi pu buy-
oonn Uwumbər yin nimi na. Ni ponn ni,
naa ye binib pam le nan kpa nlan, naa
ye binib pam le nan ye mpəəndam, naa
ye binib pam le nan ye mpəən aamaal ni
aanib. 27 Uwumbər nyan binib bi ye bijərb
dulnyaa ni aanib aanimbil ni na, le ki tee
cha binib bi kpa nlan na ji iniməən. U nyan
binib bi ye bigiim dulnyaa ni aanib aanimbil
ni na, le ki tee cha bipəəndam ji iniməən.
28 U nyan bigiim, ki nyan binib bi ye fam
binib aanimbil ni na, ki nyan binib bi kaa
ye nibaa binib aanimbil ni na mu, aan ki
ŋa binib bi kpa ipəən na yəli. 29 U ŋa kina

* 1:19 : Lik Aisaya 29.14.

ke unii ubaa taa li kpa kipupuk ubaa pu
uma Uwumbər chee. [30] Uwumbər cha ni ni
Yesu Kristo kpaan la, ki cha u ye timi aalan.
Yesu pu, le u len ke timi aabər ŋan, ki ŋa
timi waaninyaam, ki gaa timi lii. [31] Nima pu
na, ni li ŋani naah ŋmee Uwumbər Aagbaŋ
ponn ni pu na ke, "Unii umək ban u li
kpa kipupuk na, u li kpa kipupuk Uwumbər
pu."†

2

Baah kpaa Yesu Kristo ndəpuinkoo pu pu na aabər

[1] Nnaabitiib, nima pu na, maah nan dan
nan tuk nimi Uwumbər aabər na, maa nan
di mməməən ni binib aalan le tuk nimi.
[2] Ba pu? maa nan ban m dakl tibər tibaa
nikaasisik ni see Yesu Kristo aabər, ni waah
kpo ndəpuinkoo pu pu na aabər. [3] Maah
nan bi ni chee na, m nan ye udabur la.
Ijawaan pu, le nwon nan gbaa. [4] M nan
joo Uwumbər aaliin tuk nimi, kaa nan joo
mməməən ni binib aalan tuk nimi. M nan
tuk nimi Uwumbər aaliin ki mək nimi Waa-
fuur Nyaan aah kpa mpəən pu na; [5] ba pu?
m nan ban ke ni gaa Yesu ki kii Uwumbər
aapəən pu, ki taa li ye binib aalan pu.

Uwumbər aalan

[6] Tə, ti len nlan aabər ki tuk binib bi
chikr Uwumbər aabər wəb na. Nlan ngbaan
mu aa ye dulnyaa aalan, ki mu aa ye dul-
nyaa wee ni aabərb aalan. Dulnyaa wee ni
aabərb aapəən bi bar la. [7] Ti len Uwumbər
aabəbərkaan aalan mu nan bər na aabər la.
Uwumbər aah kaa nan kee naan dulnyaa
wee na, u nan dakl nlan mue, ke ti mu ji
waaməən. [8] Dulnyaa wee ni aabər ubaa aa
nyi nlan ngbaan. Bi yaa ba nyi kan, baa
ba ga kpaa Tidindaan u yeh tiwan məmək
na ndəpuinkoo pu. [9] Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke,
"Tiwan ni binib aanimbil aa kee kan ni,
bitafal mu aa kee ŋun ni pu,
aan baalandak aa kee dakl naabər na,
nima le Uwumbər ŋa tii binib bi gee u na."*
[10] Le Uwumbər cha Waafuur Nyaan kpiir ti-
wan ngbaan mək timi. Ba pu? Nfuur Nyaan
ngbaan nyi tiwan məmək, ki nyi Uwumbər
aasui ni aabər mu. [11] Unibən ma kan, ubaa
aa nyi usui ni aabər. Waawiin mu bi u ni
na baanja le nyi. Kina pu na, ubaa aa nyi
Uwumbər aasui ni aabər, Uwumbər Aafuur
Nyaan baanja le nyi. [12] Naa ye dulnyaa wee
aabimbin le ti gaa. Uwumbər Aafuur Nyaan
le ti gaa, aan ki bee tiwan ni Uwumbər tii
timi, waabulchinn pu na.
[13] Tibər ngbaan le ti joo tuk binib. Naa
ye iliin i binib aalan mək timi na, le ti joo
tuk bi. Ti joo iliin i Uwumbər Aafuur Nyaan
mək timi na la. Ti joo Uwumbər Aafuur
Nyaan aaliin le tuk binib Waafuur Nyaan
aabər. [14] Unii u kaa kpa Uwumbər Aafuur
Nyaan na, u yii Nfuur Nyaan aabər, ki dak
ke Nfuur Nyaan aabər ye kijərk aabər la.
Uwumbər Aafuur Nyaan le cha binib bee
mu aabər. Nima pu na, unii u kaa kpa
Uwumbər Aafuur Nyaan na aa ŋmaa bee
mu aabər. [15] Unii u kpa Uwumbər Aafuur
Nyaan na nyi tibər məmək, le unii ubaa
aan bee udaan ngbaan aabimbin. [16] Ŋma
nyi Uwumbər aalandak? Ŋma ga ŋmaa mək
u waah ga ŋa pu na? Timi le kpa Kristo
aalandak.

3

Uwumbər aatutum aabimbin

[1] Nnaabitiib, maa ŋmaa len ni chee ke
maah ga len binib bi kpa Uwumbər Aafuur
Nyaan na chee pu na. M len ni chee ke maah
ga len binib bi dii dulnyaa aasan na chee
pu na la. Ni laa ye mbipəm le Kristo aasan
ponn ni. [2] Mbipəm ŋaa libiil la. Baa ŋmaa
ŋmə tinann. Kina le cha m nan tuk nimi
iliin i diin na. Ba pu? naa nan kee ŋmaa
beer iliin i pəə na. Dandana wee naa kee nin
bee. [3] Ba pu? ni laa beenin bi ke binib bi dii
dulnyaa aasan na la. Ni ponn ni bibaa kpa
lipiipoln ki kpak təb kinikpakpak. Nima le
mək ke ni dii ke dulnyaa aanib aah dii pu
na, ki ŋani ke dulnyaa yaab na. [4] Ubaa yaa
len ke u dii Pəəl, le uken mu yaa len ke u dii
Apolos kan, naa naahn dulnyaa yaab aa?
[5] Ŋma ye Apolos? Ŋma ye Pəəl? Ti po
ye Uwumbər aatutum bi ter nimi ke ni gaa
Yesu ki kii na la. Ti məmək tun lituln li
Uwumbər tii timi ke ti tun na la. [6] Min le bun
tijikaar, le Apolos ŋani nnyun; Uwumbər le
cha ti punni ki muuni. [7] Nima na, unii u bun
na, ni unii u ŋani nnyun na, aa ye nibaa.
Uwumbər u cha ti punni ki muuni na, uma
le ye u nyuun na. [8] Unii u bun na, ni unii
u ŋani nnyun na kpaan la. Uwumbər ga tii
unii məmək waapar, waatuln aah ŋeer pu
na. [9] Ba pu? ti ni Uwumbər kpaan le ki tun

† 1:31 : Lik Jeremia 9.24. * 2:9 : Lik Aisaya 64.4.

lituln. Ni bi le ke Uwumbər aasaak na. Ni bi
le ke Uwumbər aadiik na.
10 Uwumbər aah ter mi pu na, le m ye
kidiik aatotoor aaninkpel u kpa nlan, ki
maa kidiik ngbaan aadinyikl na. Le bi mu
paa na maa li pu. Unii məmək li nyi waah
ga ŋa pu ki maa lidinyikl ngbaan paab na.
11 Yesu Kristo le ye lidinyikl li bi maa na.
Ubaa aa ŋmaa maa lidinyikl liken. 12 Bibaa
ga di salmaa, bibaa tikunabr, bibaa ŋitak-
panyaan maa kidiik ngbaan; bibaa mu ga
di idə, bibaa timoor, bibaa ŋikak, ki maa.
13 Binib məmək aatuln ga nan nya mpaan
pu. Bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na,
liyaadaal ngbaan ga mək baatuln aah ye pu
na. Liyaadaal ngbaan mmii aataak daal le
na. Mmii ngbaan ga təŋ lik binib məmək
aatuln aah bi pu na. 14 Binib məmək aah maa
lidinyikl paab pu na, mmii yaa kaa gaa kan,
bi ga kan baatuln aapar. 15 Mmii ngbaan
yaa gaa unii aah maa pu na kan, waan kan
waatuln aapar. Uma ubaa ga ŋmar, ki ga li
bi ke unii u ŋmar mmii ni na.
16 Naa nyi ke ni ye Uwumbər aadiik aa?
Naa nyi ke Uwumbər Aafuur Nyaan bi ni
ni ii? 17 Unii yaa bii Uwumbər aadiik kan,
Uwumbər ga bii udaan ngbaan. Ba pu?
Uwumbər aadiik bi chain la. Nimi le ye
kidiik ngbaan.
18 Ni taa ŋmanni nibaa. Unii yaa bi nikaa-
sisik ni ki dak ke u kpa dulnyaa wee ni
aalan kan, cha u di nlan ngbaan lii, aan
ki kan Uwumbər aalan. 19 Ba pu? dulnyaa
wee ni aalan ye kijərk le Uwumbər chee.
Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, "U chur
bilankpalb baalan ni," 20 ki ki ŋmee ke, "U
nyi bilankpalb aalandak, ke i ye yəli la."*
21 Nima pu na, ubaa taa li kpa kipupuk binib
pu. Tiwan məmək ye nimi yaan la. 22 Min
Pəəl, ni Apolos, ni Siifas,† ni dulnyaa wee,
ni liməfal, ni nkun, ni tiwan ni bi dandana
na, ni tiwan ni ga li bi n-yoonn mu choo na
məmək ye nimi yaan la. Ni mu ye Kristo
yaab la. 23 Kristo mu ye Uwumbər yoo la.

4

Yesu Kristo aatutum aabimbin

1 Ni ŋan ke ni bee ke ti ye Kristo aatutum
la. Uwumbər di waabəbərkaan ŋa tiŋaal ni
ke ti di tuk binib. 2 Bi yaa di tiwan ŋa unii
aaŋaal ni kan, ni ŋan ke u ŋa ni mbaməm.
3 Mma kan, nimi, bee dulnyaa ni aanib yaa
ji mi tibər kan, ntafal aa bi ni ni. M mu aa
ji mbaa tibər. 4 Maa nyi tiwan nibaa nsui ni
aan naa ŋan. Nimina mu aa mək ke maabər
ŋan Uwumbər chee. Tidindaan le ye u ji mi
tibər na. 5 Nima pu na, ni yaa kaa kee ŋeer
kan, ni taa ji unii ubaa tibər, see Tidindaan
nan gir ni. Uma le ga kpiir tiwan ni bəə
mbəmbəən ni na, ki kpiir unibən məmək
aalandak. Liyaadaal ngbaan kan, Uwumbər
ga pak binibaməm məmək.
6 Nnaabitiib, maah len pu na, m len ŋaŋ m
ni Apolos aabər, ke m ter nimi la. M ban ke
ni dii Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na. Ni
taa li kpa kipupuk ubaa pu ki lik uken fam.
7 Ŋma ŋa si le aa jer uken? Saah kpa ni na,
naa ye Uwumbər le tii si ii? Uwumbər aah
tii si na, ba ŋa aa kpa kipupuk ke uma le aah
kaa tii si na?
8 Ni dak ke ni puun kan tiwan bab a,
ki ye bipəəndam, ki kpaln bibərb, ki cha
timi a. Ni yaa ba sil ye bibərb aan ti mu
li ye bibərb ni chee kan, ni ba ga li mə
timi. 9 Ba pu? m dak ke Uwumbər ŋa
timi waakpambalb puwəb yaab. Ti naahn
bijab bi, bi ga ku bi binib aanimbil ni na
la. Ti ye lijinjiir aawan le dulnyaa wee
ni. Ti ye lijinjiir aawan, binib ni Uwumbər
aatuuntiib aanimbil ni. 10 Kristo pu, ti ye
bijərb la; le nimi ye bilankpalb Kristo aasan
ni. Ti ye bigiim la; le nimi ye bipəəndam.
Ni kan nnyuŋ binib chee; le tima ye fam bi
chee. 11 Nkon le joo timi, nnyunyuu mu joo
timi, le ki nan saa dandana wee. Ti peeni
tiwanchar la. Le binib gbaa timi. Taa kpa
taah ga li koo nin chee na. 12 Ti tun lituln
linimaln, ki joo timi aaŋaal imina le ki tun.
Binib seei timi la, le ti bui bi ke, "Uwumbər
ŋa tinyoor ŋa ni pu." Bi ŋani timi falaa la,
le ti ji limər. 13 Bi bii timi la, le ti len bi
iməliinyaan. Bi ŋani timi ke dulnyaa aajəŋ,
ni litapuln pu aabir na la, le ki nan saa din.
14 Maa ŋmee tibər ngbaan m jinn nimi
inimən. M ban m sur nimi ke maabigeehm
na la. 15 Ba pu? ni yaa kpa biməmək ŋichur
kipiik Kristo aasan ni kan, ni kpa te ubaa
baanja la. Min le ye nite. Kinye? maah
nan tuk nimi tibənyaan tee na, le m kpaln
nite Yesu Kristo aasan ni. 16 Nima pu na,
m gaŋni nimi, ni li dii ke maah dii pu na.
17 Nima le m ga cha Timoti dan ni chee. U

* 3:20 : Lik Ilahn 94.11. † 3:22 : Siifas ye Piita aayimbil liken la.

ye maabogeehn Tidindaan aasan ni, ki bi
mbamɔm. U ga teer nimi maah dii Kristo
aasan pu na, ki ga teer nimi ke m tuk Kristo
aanib bi bi ŋipepel mɔmɔk ni na ke bi mu
dii kina.
18 Ni ponn ni bibaa kpa kalmbaani, ki dak
ke maan dan ni chee. 19 Tidindaan yaa kii
kan, m ga dan ni chee dandana wee, ki nan
bee binib bi kpa kalmbaani na aabimbin.
Maan lik baaliin. M ga lik ke Uwumbɔr
aapɔɔn bi bi chee aan mu aa bi. 20 Uwumbɔr
aanaan aa ye iliin. Mu ye mpɔɔn la. 21 Ni
ban ke m dan ki li joo ni ntafadaan, aan ni
ban ke m dan ki li joo ni ngeehm aaliin ni
nsuudoon la?

5

Kininsuŋ ki bi nikaasisik ni na

1 Tɔ, bi tee len ke kininsuŋ aatuln bi
nikaasisik ni, ke ni ponn ni ubaa gaa ute
aapuu. Hali binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan
na aa ŋani kina. 2 Nimi ŋani kina la, ki mu
kpa kalmbaani. Ba ŋa naa bii nisui? Ni ŋan
ke ni nyan unii u ŋa kina na nikaasisik ni.
3 Mma kan, nwon aa bi ni chee, maalandak
mu tee bi ni ni. Nima pu na, m puun
siin unii u ŋa kina na ntafadaan, ke maah
bi ni chee le na. 4 Ni yaa kuun tɔb chee
kan, maawiin, ni Tidindaan Yesu aapɔɔn
mu bi ni chee, Tidindaan Yesu aayimbil ni,
5 ni di udaan ngbaan ŋa kinimbɔŋ aaŋaal
ni, ke ki cha uwon ji falaa dulnyaa wee
ponn ni. Nima le waawiin ga ŋmar bundaln
Tidindaan ga ji binib tibɔr na.

6 Naa ŋan ke ni li kpa kipupuk. Naa nyi ke
boroboro aanyɔk siib le cha boroboromɔn
duuni ii? 7 Ni ŋan ke ni nyan boroboro
aanyɔkpok, aan ki li ye boroboro u kaa kpa
nnyɔk na. Ni sil ye boroboro u kaa kpa
nnyɔk na la. Maah len pu na le ye ke
titunwanbir siib ga bii ni mɔmɔk. Nima pu
na, ni nyan titunwanbir mɔmɔk nikaasisik
ni. Ni ye bininyaam la. Ni li ŋani ke
bininyaam na. Ba pu? Kristo nan di ubaa
toor kitork tii Uwumbɔr, timi aatunwanbir
pu. 8 Nima pu na, cha ti li ji Lakr-jer aajim,*
ki ŋmɔ boroboro u kaa kpa nnyɔk na, ki di
boroboro aanyɔkpok lii. Maah len pu na le
ye ke ti li dak ilandak i ŋan na, ki li ŋani
mbamɔm, ki di bakaa ni titunwanbir lii.

9 Tɔ, m nan ŋmee kigbaŋ ki tuk nimi ke
ni ni bidagoob taa kpaan tɔb chee. 10 Maa
len dulnyaa aanib pu; dulnyaa aanib bi ye
bidagoob, ni binimandam, ni binib bi ji
biken pempem na, ni biwaadam na, naa
ŋmaa nya bi chee, see ni nyan dulnyaa
wee ni. 11 Maah len pu na le ye ke unii
u len ke u dii Kristo aasan na, u yaa ye
udagoor, bee unimandaan, bee uwaadaan,
bee ŋisiibil daan, bee udagbiir, bee unii u ji
binib pempem na kan, ni ni udaan ngbaan
taa kpaan. Hali ni taa ji u chee tijikaar.

12-13 Binib bi kaa ye Yesu aanib na,
maan siin bi ntafadaan. Naa ye maabɔr.
Uwumbɔr le ga siin bi ntafadaan. Binib bi
ye Yesu aanib na yaa ŋani ni kaa ŋan na kan,
nimi nibaa siin bi ntafadaan man. Nima
pu na, ni nya utunwanbirdaan ngbaan
nikaasisik ni.

6

Naah joo biken chaa libɔjil ni pu na

1 Tɔ, ni ponn ni ubaa ni uŋeen aatɔ
yaa kpa tibɔr kan, ba ŋa ni chaa bibɔjirb
chee, binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na
aanimbiin ni, bi ti len tibɔr ngbaan, kaa
cha Uwumbɔr aanib len ti? 2 Naa nyi ke
Uwumbɔr aanib ga ji dulnyaa yaab tibɔr
aa? Ni yaa ga ji dulnyaa yaab tibɔr kan,
naa ŋmaa toor tibɔr waatiir aa? 3 Naa nyi
ke ti ga ji Uwumbɔr aatuuntiib tibɔr aa?
Ŋmaninkabaa dandana wee aabɔr? 4 Nima
pu na, tibɔr yaa bi nikaasisik ni kan, cha
binib bi ye biwaatiib nikaasisik ni na len ti.
5 M len ke m jinn nimi inimɔɔn la. Ulankpal
ubaa aa bi nikaasisik ni ii? Ni ponn ni ubaa
aan ŋmaa len tibɔr tii nimi ii? 6 le ki cha
ubaa ni una aabo cha bibɔjirb chee, ki ti cha
binib bi kaa gaa Yesu ki kii na len baabɔr.

7 Ni yaa po kpa tibɔr nikaasisik ni, ki di ŋa
bibɔjirb aaŋaal ni kan, naa dii Yesu aasan
mbamɔm. Aana aabo yaa ŋa si bakaa, bee
u ji saawan kan, taa gar u. Aa yaa kaa
gar u kan, ni soor ni aa di ti buen bibɔjirb
chee. 8 Ni ye naabitiib la; le nimi nibaa ŋani
tɔb bakaa, ki su tɔb kinaayuk. 9 Naa nyi
ke binib bi aabimbin kaa ŋan na aan kan
Uwumbɔr aanaan aa? Ni taa ŋmanni nibaa
man; bibɔnbɔnn, ni biwaadam, ni bidagoob,
ni bijab bi di biŋeen aatɔtiib kpaln bipiib

* 5:8 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbɔr nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

ki doo bi chee na, ni bijab bi mu di bibaa
ŋa bipiib ki cha bijab ŋeen aatətiib doo bi
chee na, [10] ni binaayukb, ni binimandam,
ni bidagbiirb, ni ŋisiibildam, ni binib bi
ji biken pempem na, aan kan Uwumbər
aanaan. [11] Ni ponn ni bibaa nan bi kina la;
le Uwumbər finn nipobil, ki ŋa nimi binib
bi bi chain na, ki len ke nimi aabər ŋan,
Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu, ni timi
Aawumbər Aafuur Nyaan pu.

*Cha Uwumb*ər kan nnyuŋ saawon pu

[12] Nimi bibaa bui ke tiwan nibaa aa kɔ.
Tə, ni mu aa ye tiwan məmək le ga ter
nimi. Tiwan nibaa aa kɔ; m mu aan cha
tiwan nibaa chuu mi tinaagbiir. [13] Bibaa
len ke lipuul pu le tijikaar bi, le tijikaar
mu pu, lipuul bi. Tə, Uwumbər ga cha
ni məmək nilee ŋa yəli. Timi aawon tee
aa bi kidagook aatuln pu, ti bi Tidindaan
aatuln pu la. Tiwon mu ye Tidindaan yaan
la. [14] Uwumbər nan fikr Tidindaan nkun ni.
Waapɔən pu, u ga fikr timi mu nkun ni.
[15] Naa nyi ke nimi aawon ye Kristo aawon
aawan aa? M ga di nwon tee, ti ye Kristo
aawan na, ki di kpaan upiidagoor aawon
ni ii? Maan ŋa kina kpala. [16] Naa nyi ke
unii u doon upiidagoor chee na, bi kpaan
tiwon tibaa la aa? Ba pu? Uwumbər Aagbaŋ
len ke, "Upii ni uja yaa nyi təb kan, bi
kpaa tiwon tibaa la." [17] Tə, unii u kpaan
Tidindaan chee na, bi kpaan nwiinbaan la.
[18] Ni di cha kidagook aatuln. Unii yaa tun
titunwanbir kan, naa bi tiwon ponn ni, see
kidagook aatuln. Unii u gər kidagook na,
u ŋa uma ubaa aawon bakaa la. [19] Naa nyi
ke nimi aawon ye Uwumbər Aafuur Nyaan
aadiik la aa? Uwumbər tii nimi Waafuur
Nyaan, le mu bi ni ni. [20] Uwumbər daa nimi
le ki pan. Naa yeh nibaa, Uwumbər le yeh
nimi. Nima pu na, ni di nimi aawon tun
lituln li ga nyuŋ Uwumbər na.

7

*Licham*əln aabaan

[1] Naah ŋmee mi kigbaŋ tibər ti pu na, ni
ŋan ke uja taa li nyi upii. [2] Tə, kidagook
aatuln pu, ni ŋan ke uja məmək li kpa uma
ubaa aapuu, upii məmək li kpa uma ubaa
aachal. [3] Upii yaa ban uchal kan, u taa yii,
uja mu yaa ban upuu kan, u taa yii. [4] Upii
aa joo uwon, uchal le joo ti. Uja mu aa joo
uwon, upii le joo ti. [5] Ubaa taa yii uken,
see ni puen kii tii təb ki laa di cha siib, aan
ki li kpa n-yoonn ki mee Uwumbər, [ki lul
buməb,] le ki ki kpaan təb chee. Ni yaa kaa
ki kpaan təb chee kan, kinimbəŋ ga təŋ nimi
ni tun kidagook aatuln. Ba pu? naan ŋmaa
chuu nibaa.
[6] Maah ga len tibər ti na le ye ke m ga
cha ni ŋa kina, maa len ke see ni ŋa kina.
[7] Maageehn le ye ke ni məmək li bi ke maah
bi pu na. Uwumbər mu tii unii məmək uma
ubaa aapiin. Ti məmək aapiin aa kpaa. U tii
ti məmək mbaabaa la.
[8] Bijaakpaab, ni bisapəm, ni bikpopiib, m
tuk nimi la, ni ŋan ke ni li bi kina, ke maah bi
pu na. [9] Ni mu yaa kaa ŋmaa chuu nibaa kan,
cha bijab din bipiib, bipiib mu mən. Bijab ni
bipiib yaa yoor təb kan, ni soor ni binimbil
li man təb pu, kaa kan.
[10] Bipiijoob ni bichadam, m ga tuk nimi
naah ga ŋa pu na, naa ye min le tuk nimi,
Tidindaan le tuk nimi, ke upii taa di uchal
lii. [11] U yaa di uchal lii kan, u li bi ubaa, see
u ki gir buen uchal chee, bi ti took. Uja mu
taa jenn upuu.
[12] Binib bi gur na, Tidindaan aa len
baabər. Min le tuk bi ke uja u ye Yesu aanii
na yaa kpa puu u kaa ye Yesu aanii na kan,
upii ngbaan yaa kii ke u li bi u chee kan,
u taa jenn u. [13] Upii u mu ye Yesu aanii na
yaa kpa chal u kaa ye Yesu aanii na kan, uja
ngbaan yaa kii ke u li bi u chee kan, u taa
di uchal lii. [14] Uja u kaa ye Yesu aanii na,
Uwumbər ga ŋa u ke waanib ponn ni ubaa
na, upuu u ye Yesu aanii na pu la. Upii u
mu kaa ye Yesu aanii na, Uwumbər ga ŋa
u ke waanib ponn ni ubaa na, uchal u ye
Yesu aanii na pu la. Ni yaa kaa ba ye kina
kan, baabim ba ga li bi ke binib bi kaa dii
Uwumbər aasan na aabim la. Tə, naah ye
kina na, Uwumbər gaal bi ke bi ye waabim.
[15] Unii u kaa ye Yesu aanii na yaa ban u di
upuu, bee uchal u ye Yesu aanii na lii kan,
cha u li cha. Naa ye limukl. Uwumbər yin
timi ke ti li kpa nsuudoon. [16] Upii, aa nyi ke
sin pu aachal ga ŋmar aan waan ŋmar? Uja,
aa nyi ke sin pu aapuu ga ŋmar aan waan
ŋmar?

*Tib*ɔkpaan le ye ke aa kii Uwumbər
aaməb

[17] Tə, Tidindaan aah tii unii məmək pu na,
u li bi kina. Unii məmək aah nan bi pu aan
Uwumbər nan yin u na, u li bi kina. Maah ga
tuk nimi pu na, kina le m tuk Yesu aanib bi
bi ŋipepel məmək ni na. [18] Ubaa yaa nan ye

uchakpangendaan aan Uwumbər nan yin u
na kan, u li bi kina, u taa toor li. U mu kaa ye
uchakpangendaan aan Uwumbər nan yin u
na kan, u taa ki gii. [19] Lichakpangeel aa kpa
tinyoor. Unii yaa kaa gii kan, ni mu aa kpa
tinyoor. Ti yaa kii Uwumbər aaməb kan,
nima le kpa tinyoor. [20] Unii məmək aah nan
bi pu aan Uwumbər nan yin u na, u li bi
kina. [21] Uwumbər aah nan yin si na, aa yaa
ye unaagbiija kan, taa cha ni li wu si. Aa mu
yaa ga ŋmaa nya tinaagbiir ngbaan ni kan,
nya ki li bi aabaa. [22] Tidindaan mu yaa yin
unii u ye unaagbiija na kan, u ye Tidindaan
aanii u u gaa u lii na la. Kina le ni ye ke
Tidindaan yaa yin unii u kaa ye unaagbiija
na kan, u ye Kristo aanaagbiija la. [23] Yesu
daa nimi le ki pan. Nima pu na, ni taa li ye
binib aanaagbiib. [24] Nnaabitiib, unii məmək
aah nan bi pu aan Uwumbər nan yin u na, u
li bi kina Uwumbər chee.

Bijaakpaab aabər

[25] Binachipəm ni bisapəm aabər kan,
Tidindaan aa tuk mi; waanimbaasaln pu, le
m ye unibamənn, ki ga tuk nimi maah dak
pu na.
[26] Dandana aafalaa pu, m dak ke ni ŋan ke
unii li bi ke waah bi pu na. [27] Aa yaa kpa puu
kan, taa li ban ke aa jenn u. Aa yaa kaa kpa
puu kan, taa ki ban. [28] Uja mu yaa din upii
kan, naa bir. Usapəən mu yaa mən uja kan,
naa bir. Bipiijoob ni bichadam mu ga kan
falaa dulnyaa wee ni. Le maa ban ke ni kan
falaa ngbaan.
[29] Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke
n-yoonn mu gur na, mu par a. Nima pu na,
binib bi kpa puutiib na, bi li bi ke baah kaa
kpa le na; [30] binib bi wii na mu li bi ke baah
kaa wii le na, binib bi kpa mpopiin na mu,
bi li bi ke baah kaa kpa mpopiin le na, binib
bi daa ki tiir na mu, bi li bi ke baah kaa kpa
nibaa na. [31] Binib bi kpa dulnyaa ni aawan
ki joo tun baatuln na, bi taa cha binimbil li
man ni pu; ba pu? dulnyaa wee, ni waawan
bi jer la.
[32] Maa ban ke nibaa li muk nimi nisui ni.
Uja u kaa kpa puu na, utafal bi Tidindaan
aabər ni la. U dakl waah ga ŋa pu ki piir
Tidindaan aasui na la. [33] Uja u kpa puu na,
utafal bi dulnyaa wee ni aabər ni la, u dakl
waah ga ŋa pu ki piir upuu aasui na la, [34] le
waalandak yakr mfum mulee. Upii u kaa
kpa chal na, bee usapəən u kaa nyi uja na,
utafal bi Tidindaan aabər ni la; u ban ke
uwon ni waawiin li bi chain. Upii u kpa chal
na, utafal bi dulnyaa wee ni aabər ni la, u
dakl waah ga ŋa pu ki piir uchal aasui na la.
[35] M ban m ter nimi la. Nima le cha m
len kina. Naa ye ke m ban m leŋ nimi la.
M ban ke ni li ŋani tiwan məmək mbaməm,
ninimbil li man Tidindaan aabər pu, nibaa
taa leŋ nimi.
[36] Uja yaa kpa bisal u jer lichaməln na, ki
yaa dak ke u jinn ubisal iniməən aan ni yaa
muk u kan, cha u ŋa waah ban pu na, cha
u kunn ubisal ngbaan uchal do. Naa bir.
[37] Nibaakan, uja ubaa bi ki kpa nsan ki ga
ŋmaa ŋa waah gee pu na, unii ubaa aa chuu
u mpəən, waalandak mu aa kpelni, le u di
ŋa usui ni ke waan di ubisal kunn uchal do,
udaan ngbaan ŋa ni ŋan na la. [38] Nima pu
na, uja u kunn ubisal uchal do na, u ŋa ni
ŋan na la. Uja u mu kaa kunn ubisal uchal
do na, u ŋa ni ŋan na ki jer uja u kunn ubisal
uchal do na.
[39] N-yoonn mumək upii ni uchal bi na,
upii ye uchal yoo la. Uchal yaa kpo kan, u
ga ŋmaa mən uja u dii Tidindaan aasan na
aan u gee u na. [40] M mu dak ke u yaa bi ke
waah bi pu na kan, u ga li kpa mpopiin ki jer
u yaa ki mən kan. M dak ke m kpa Uwumbər
Aafuur Nyaan le ki len kina.

8

Ŋiwaa aatork aajikaar aabər

[1] Tə, joo cha kitork aanann aabər wəb na,
ti nyi ke ti məmək kpa nnyim. Nnyim cha
binib kpa kipupuk la. Ngeehm le ter binib
ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm. [2] Unii
yaa dak ke u nyi tiwan kan, waa kee nyi
waah ba ga li nyi pu na. [3] Unii mu yaa
gee Uwumbər kan, Uwumbər beer udaan
ngbaan.
[4] Joo cha kitork aanann aajim aabər na, ti
nyi ke ŋiwaa ŋimək bi dulnyaa wee ni na aa
ye nibaa. Ti nyi ke Uwumbər ubaa baanja
le bi. [5] Ŋiwaa ni tiwan ni binib dooni ni na
bi paacham ni taab, ki wiir. [6] Tima kan, ti
kpa Uwumbərbaan, u ye Tite na. Uma le
nan naan tiwan məmək. Ti bi ke ti li ŋani
waageehn la. Ti kpa Tidindaan ubaa mu la.
Uma le ye Yesu Kristo. Uma le Uwumbər
nan cha u naan tiwan məmək. Uma pu le ti
bi.
[7] Binib bibaa mu aa nyi kina. Bi nan dii
ŋiwaa ni yunn. Nima pu na, bi yaa ŋman
kitork aanann kan, ti ye kitork aanann le bi

chee, le ni ŋa bi ilandak. [8] Tɔ, tijikaar aan
ŋmaa cha ti piir Uwumbɔr aasui; ti yaa jin,
bee ti yaa kaa jin kan, naa kpa taani.
[9] Aa mu yaa nyi ke ŋiwaa aa ye nibaa kan,
li nyi ki taa cha unii u kaa kee nyi Uwumbɔr
aasan mbamɔm na tun titunwanbir. [10] Unii
u kaa nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na yaa
kan si, u kpa nnyim na, ji tijikaar ŋiwaa
aadichal ni kan, u mu ga li kpa lipobil
ki ŋmɔ kitork aanann, ki lir. [11] Saanyim
ngbaan pu le ga cha aana aabo u kaa nyi
Uwumbɔr aasan mbamɔm na bee yɔli. Aana
aabo ngbaan pu, le Kristo nan kpo. [12] Nima
pu na, aa yaa kiir tinaabitiib bi kaa kee nyi
Uwumbɔr aasan mbamɔm na kan, aa ŋa bi
bakaa le na. Naa ye bima baanja le aa ŋa
bakaa, Kristo le aa ŋa bakaa. [13] Nima pu na,
tijikaar tibaa yaa kiir nna aabo, Uwumbɔr
aasan ni kan, maan ki ji tijikaar ngbaan
kpala, aan ki taa kiir nna aabo, Uwumbɔr
aasan aadiim.

9

Yesu Kristo aatutunn aah kpa nsan mu na

[1] Tɔ, maa ye Yesu aakpambal aa? Maa
yeh mbaa aa? Maa kan Tidindaan Yesu
uu? Naah gaa Yesu ki kii na, maatuln le na
Tidindaan pu. [2] Biken yaa dak ke maa ye
Yesu aakpambal kan, ni nyi ke m ye. Naah
gaa Tidindaan ki kii na, nima le mɔk ke m
ye waakpambal. [3] Kina le m tuk binib bi ban
bi baa mi na.
[4] Maah tuk binib Uwumbɔr aabɔr na, maa
ŋeer bi tii mi tijikaar ni tiwanyukaan aa?
[5] Maa ŋeer m mu li ŋani ke bikpambalb
biken, ni Tidindaan aanaatiib, ni Siifas aah
ŋani pu na, ki li joo upii ubaa u mu li dii mi
lisachuln ni ii? [6] M ni Banabas baanja le ye
binib bi mooni Uwumbɔr aaliin ki tun lituln
liken kpee ke ti ji ii? [7] Unii yaa ye butɔb aaja
kan, baa pa u lipal aa? Unii yaa ko kisaak
kan, waan ji tijikaar ti bi ki ni na aa? Unii
yaa kpaa inaa kan, waan wub nnaabiin aa?
[8] Maah len pu na aa ye unibɔn aalan
baanja. Moses aakaal mu len kina la. [9] Ni
ŋmee nkaal ngbaan ni, Uwumbɔr Aagbaŋ ni
ke, "Aa yaa joo unaaja poi idi kan, aa taa buu
umɔb."* Uwumbɔr aatafal bi inaaja aabɔr
baanja ponn ni la aa? [10] Waah len pu na, waa
len ke u ter ti mu la aa? Mbamɔn, timi pu
le ni ŋmee kina. Ba pu? ni ŋan ke unii u ko
kisaak na, ni unii u poi njikaabim na li kpa
limakl ke bi ga kan ni ponn ni ki ji. [11] Ti nan
tuk nimi Uwumbɔr aabɔr la. Ti yaa gaa ni
chee dulnyaa ni aawan kan, naa ye sakpen.
[12] Binib biken yaa kpa nsan ke bi gaa tiwan
ni chee kan, taa kpa nsan ki jer bi ii? Ti kpa
nsan, ti mu aa nan gaa; ba pu? taa ban ti
leŋ Kristo aabɔnyaan. Nima pu, le ti nan
ji falaa mɔmɔk. [13] Naa nyi ke binib bi tun
lituln Uwumbɔr Aadichal ni na ji nima la
aa? Binib bi toor kitork tii Uwumbɔr na, bi
mu ji nima la. [14] Kina le Tidindaan nan len
ke binib bi mooni tibɔnyaan tee na, bi mu li
ji ti ponn ni.
[15] M mu kpa nsan m mu li ji kina; le maa
ŋa kina. Maah ŋmee pu na, maa ŋmee ke
binib ŋa kina ki tii mi. Maah kaa gaal nibaa
binib chee na, nima le m kpa kipupuk. Maa
ban ke m li kpa kipupuk yɔli. [16] M yaa tuk
binib tibɔnyaan tee kan, maan ŋmaa li kpa
kipupuk ti pu. Ni muk mi ke m tuk bi. M
yaa kaa tuk binib tibɔnyaan tee kan, tibɔbir
ga li bi m pu. [17] M yaa tuk binib tibɔnyaan
tee maageehn pu kan, m ba ga li ban lipal.
Ni yaa kaa ye maageehn kan, ni ye lituln li
Uwumbɔr tii mi ke m li tun na la. [18] Nima
pu na, maapar ye ba? Ni ye ke m li mooni
tibɔnyaan tee aan binib ŋun ki taa pa nibaa.
M kpa nsan ke m li gaal tiwan bi chee, ki mu
aa gaal.
[19] Maa ye unii ubaa aanaagbiija. M mu di
mbaa ŋa binib mɔmɔk aanaagbiija, aan ki
moo kan binib tii Kristo. [20] Juu yaab chee,
m bi ke Juu yaab na, aan ki kan Juu yaab ki
tii Kristo. Binib bi dii Moses aakaal na chee,
m mu bi ke baah bi pu na, aan ki kan binib bi
dii Moses aakaal na, ki tii Kristo. Mma aa bi
Moses aakaal taab. [21] Binib bi kaa dii Moses
aakaal na chee, m mu bi ke baah bi pu na,
aan ki kan binib bi kaa dii Moses aakaal na,
ki tii Kristo. Maa len ke maa dii Uwumbɔr
aakaal. M dii Kristo aakaal la. [22] Binib bi ye
bidaburb Kristo aasan ni na, m bi ke baah bi
pu na la, aan ki kan bi mu ki tii Kristo. Binib
mɔmɔk aabɔŋ chee, m po bi ke baah bi pu na
la. M ŋani tiwan mɔmɔk maah ga ŋmaa ŋa
pu na, aan ki cha binib bibaa ŋmar.
[23] Tibɔnyaan tee pu le m ŋani tiwan
mɔmɔk, aan m ni binib biken mu kpaan ki
kan tinyoor ti ponn ni. [24] Ni nyi ke binib yaa
kpak ki san litaasaln kan, bi mɔmɔk san; le
unibaan u ji na, uma le kani ipiin. Kina pu

* 9:9 : Lik Ikaal 25.4; 1 Timoti 5.18.

na, ni məmək li san ke unii u ji na aah san
pu na, aan ki kan ipiin ngbaan. 25 Unii umək
ban u kpak ngbiir ni na kan, u chur ubaa la,
kaa ŋani tiwan ni ga bii tiwon na. U ŋani
kina ke u kan ipiin i ga bii na. Tima kan, ti
kpak ki ban ipiin i kaan bii na la. 26 Nima pu
na, maa san ke unii u san kaa nyi budabu pu
u san na. Maa gbaa ke unii u gbaa fam na;
27 m muk maawon le ti kii maaməb. Ni yaa
kaa ye kina kan, m ga tuk biken tibənyaan
tee, le min mbaa ga nan bee yəli.

10

Ŋiwaa aabər

1 Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke
ntaalangbam nan sunn ni ki mək tiyaajatiib
nsan. Le Uwumbər nan tii bi nsan
nnyusakpem aakaasisik ni, bi puur.
2 Baah puur nnyusakpem ngbaan ki dii
ntaalangbam ngbaan aah mək bi pu na, ni
naahn ke bi muin bi nnyun ni ki ŋa bi Moses
aadidiliib la. 3-4 Bi məmək nan ji tijikaabaan
ki nyu nnyunbaan la. Uwumbər Aafuur
Nyaan le nan tii bi tijikaar ni nnyun ngbaan.
Nfuur Nyaan ngbaan nan cha nnyun nyan
ni litakpal ni, le bi nyu. Nima le nan ye
liməkl ki mək ke Kristo dii bi. 5 Le bi ponn ni
binib pam mu aa nan piir Uwumbər aasui.
Kina pu na, bi nan kpo ki bee kipəək ni.
6 Tibər timina ye nsurm le ki tii timi, ke ti
taa ban tiwan ni kaa ŋan na, ke baah nan
ban pu na. 7 Ni mu taa dii ŋiwaa, ke bi
ponn ni bibaa aah nan dii pu na; ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni ke, "Binib ngbaan nan
kal ki ŋman kitork aanann, ki nyu ndaan
gbii, le ki fii ki tun kininsuŋ aatun."* 8 Ni mu
taa tun kidagook aatuln ke bi ponn ni bibaa
aah nan tun pu ki cha binib ŋichur moninko
ni ŋitaa kpo liwinbaal na. 9 Ni mu taa təŋ
Tidindaan ke bi ponn ni bibaa aah nan təŋ
u pu ki cha iwaa junn ku bi na. 10 Ni mu taa
ŋulni ke bi ponn ni bibaa aah nan ŋulni pu
ki cha Uwumbər aakun aatuun ku bi na.
11 Tibər ngbaan nan ŋa bi kina ki ye liməkl
le ki mək binib. Bi nan ŋmee ti Uwumbər
Aagbaŋ ni, ke ni li ye nsurm le ki tii timi bi
bi kookoo aayoonn na.
12 Nima pu na, unii u dak ke u si chob na,
u li nyi ki taa lir. 13 Naa kee kan ntəŋ mu pəə
ki jer unibən mək aah kani pu na. Uwumbər
ye mbaməndaan, kaan cha ni kan ntəŋ mu
jer nimi na. Ni yaa kan ntəŋ kan, u ga toor
nsan tii nimi, ni nyaŋ ntəŋ ngbaan. Nima le
ni ga li kpa limər ntəŋ ponn ni.
14 Njətiib, nima pu na, di ŋiwaa lii ki di
cha ŋaabər. 15 M len ni chee ke maah ba ga
len bilankpalb chee pu na la. Maah ga len
pu na, ni dakl ki lik naatataa. 16 Ti yaa yoor
Uwumbər aayinyook ki doon u ki pu, ki
nyu kan, ni ye Kristo aasin le ti kpaan nyu.
Taah gii boroboro ki ŋman na mu, ni ye
Kristo aawon le ti kpaan ŋman. 17 Boroboro
ngbaan ye boroboro kpiln libaa la. Nima le
mək ke ti kpaan tiwon tibaa la; ba pu? ti
məmək kpaan ŋman boroboro kpiln libaa
la.
18 Dakl lik man Juu yaab aah ŋani pu na.
Binib bi toor kitork tii Uwumbər ki ji na,
bi ni u kpaan la. 19 Maah len pu na le ye
ke liwaal ye nibaa aa? Tijikaar ti bi di tii
li na ye nibaa aa? Naa ye. 20 Maah len pu
na le ye ke binib bi kaa dii Uwumbər aasan
na yaa toor kitork kan, bi toor ki tii tiwan
ni kaa ye Uwumbər na la, kinimbəŋ le bi
toor tii. Maa ban ke ni ni kinimbəŋ li kpaan.
21 Naan ŋmaa yoor Tidindaan aayinyook ki
nyu, ki gir ki ti nyu kinimbəŋ aayinyook ni.
Naan ŋmaa ŋmə Tidindaan aaboroboro, ki
gir ti ŋmə kinimbəŋ aanann mu. 22 Ti ban
Tidindaan li kpa lipiipoln ti pu uu? Ti kpa
mpəən jer u uu?

Ni li nyuŋni Uwumbər n-yoonn məmək

23 Tə, binib bibaa ga bui ke tiwan nibaa
aa kə. Ni mu aa ye tiwan məmək le ŋan.
Tiwan nibaa aa kə. Ni mu aa ye tiwan
məmək le ga ter timi aan ti dii Uwumbər
aasan mbaməm. 24 Ubaa taa li lik ki ban
ubaa aanyoor baanja. U li lik ki ban uŋeen
aatətiib aanyoor mu.
25 Tinann ti bi kooh kinyaŋ ni na, ni ga
ŋmaa daa ti ki ŋmə, ki taa baa ke ti ye ba
aanann, ki taa cha nimi aalandak li muk
nimi ti pu. 26 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ
ni ke, "Uwumbər le yeh dulnyaa ni tiwan
nimək bi u ponn ni na."†
27 Unii u kaa gaa Yesu ki kii na yaa ŋa
tijikaar ki yin nimi kan, ni yaa buen kan,
waah di tijikaar ti siin nimi na, jim man, ki
taa baa ke ti ye kitork aanann la aa? ki taa
cha nimi aalandak li muk nimi. 28 Unii ubaa
mu yaa bui nimi ke ti ye kitork aanann le
kan, ni taa ji; waah tuk nimi na pu, ni taa

* 10:7 : Lik Nnyam 32.6. † 10:26 : Lik Ilahn 24.1.

ji, aan waalandak taa li muk u. [29] Maah len
pu na le ye ke aa yaa jin kan, u mu ga ji,
le waalandak ga muk u, ke waah ŋa pu na
aa ŋan. [30] Tɔ, nibaakan, unii ubaa ga baa ke
ba ŋa waan ŋmaa ŋa waah ban pu na, unii
uken aalandak pu, ke u yaa doon Uwumbər
tijikaar ti u ji na pu kan, bi ga ŋa kinye ki bii
u ti pu?
[31] Maah len pu na le ye ke ni yaa jin kan,
jim ke ni nyuŋ Uwumbər; ni yaa nyun kan,
nyum ke ni nyuŋ Uwumbər; ni yaa ŋani
tiwan nimək na kan, ni li ŋani ke ni nyuŋ
Uwumbər. [32] Ni taa ŋa tiwan ni ga kiir
Juu yaab Uwumbər aasan ni na, ki taa kiir
binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ki taa kiir
Uwumbər aanib mu. [33] Ni li ŋani ke maah
ŋani pu na. M piir binib məmək aasui tiwan
məmək ni, ke bi ŋmar. Maa ban mi baanja
aanyoor. M ban bi məmək kan tinyoor, aan
ki ŋmar la.

11

[1] Ni li dii maataabuu man, ke maah dii
Kristo aataabuu pu na.

*Uwumb*ər aadoon aakaal

[2] M pak nimi; ba pu? ni teer mi tiwan
məmək ponn ni, ki ŋani maah mək nimi
pu na la. [3] Tɔ, m ban ke ni bee ke uja
məmək aayidaan le ye Kristo; upii məmək
mu aayidaan le ye uchal; Kristo aayidaan
le ye Uwumbər. [4] Uja yaa mee Uwumbər,
bee u yaa nabr Uwumbər aah len pu na,
ki laa chik kiyikpupuk kan, u jinn uyidaan
inimɔən a. [5] Upii mu yaa mee Uwumbər, bee
u yaa nabr Uwumbər aah len pu na, kaa buu
kiyibubuuk kan, u jinn uyidaan inimɔən. Ni
bi ke waah kuu tiyikpir le na. [6] Upii yaa
kaa buu kiyibubuuk kan, ni kpa inimɔən
ke waah chee tiyikpir le na. Upii u chee
tiyikpir, bee u chuu kuu tiyikpir na, ni kpa
inimɔən. U yaa kaa buu kiyibubuuk kan, ni
mu kpa inimɔən. Nima pu na, ni ŋan ke u
buu kiyibubuuk. [7] Uja yaa mee Uwumbər
kan, u taa chiŋ kiyikpupuk uyil pu; ba pu?
u naahn Uwumbər, ki ye waasil la. Upii mu
ye uja aasil la. [8] Uwumbər aah nan naan uja
na, u nan nyan uja aasikaakpab le ki di naan
upii, naa ye upii aasikaakpab le u nan nyan
di naan uja. [9] Uja pu, le u nan naan upii.
Naa ye upii pu le u nan naan uja. [10] Nima
pu na, Uwumbər aatuuntiib mu pu, ni ŋan
upii buu kiyibubuuk uyil pu, ki mək ke u bi
kichadiik ni. [11] Tɔ, Tidindaan aasan ni, upii
ni uja ban təb aaterm la. Upii yaa kaa bi kan,
uja aan ŋmaa li bi. Uja yaa kaa bi kan, upii
mu aan ŋmaa li bi. [12] Upii nan nyan ni uja ni.
Uja mu nyan ni upii ni. Le bi məmək nyan
ni Uwumbər chee.
[13] Ni dakl lik man. Upii yaa mee Uwumbər
ki yaa kaa buu kiyibubuuk kan, naa ŋan.
[14] Tiwan məmək aah bi pu na le mək nimi
ke uja yaa kpa tiyikpir fəfək kan, ni kpa
inimɔən la. [15] Upii mu yaa kpa tiyikpir fəfək
kan, waanyaan le na. Ba pu? Uwumbər
tii bipiib tiyikpir fəfək ti li bii bi pu la.
[16] Unii ubaa yaa kaa kii kina ki ban u kpak
kinikpakpak kan, m tuk nimi la, taa ki kpa
nkaal muken. Uwumbər aanib mu aa kpa
nkaal muken.

Tidindaan aajim
(Matiu 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.14-20)

[17] Tɔ, maah ban m tuk nimi pu na, maan
ŋmaa pak nimi. Ni kuuni təb chee, kaa ŋani
tiwan ni ga ter nimi na, le ki tee ŋani tiwan
ni kaa ŋan na. Nimina pu, maan ŋmaa pak
nimi. [18] Njan aabər le ye ke m ŋun ke naah
kuuni təb chee na, ni kpak təb kinikpakpak,
ki yakr təb. Le m pak maah ŋun pu na tibaa,
ke ni sil ŋani kina la. [19] Nnyamən aaməməkb
ga li bi ni ponn ni ki cha ni bee binib bi
ye mbaməndam na. [20] Naah kuuni nan ji
tijikaar ti na, naa ye Tidindaan aajim le ni
ji. [21] Nimi bibaa puen ji nimi yaan nibaabaa.
Le ni ponn ni bibaa aa ji babr. Bibaa mu nyu
gbii. [22] Naan ŋmaa ji ki nyu nimi aadichal ni
ii? Ni lik Uwumbər aanib fam ki jinn bigiim
inimɔən la aa? M ga len kinye? M ga pak
nimi nimina pu uu? Maan pak nimi.
[23] Tidindaan le nan tuk mi, le m mu tuk
nimi kina, ke kinyeek ki Judas nan kooh
u na, kinyeek ngbaan le Tidindaan Yesu
nan yoor boroboro [24] le ki doon Uwumbər,
le ki gii, ki bui bi, "[Gaa man ki ŋmə.]
Nwon le na. Nimi aatunwanbir pu, le m
tii tiwon tee. Ni li ŋmə kina aan ki li teer
mbər." [25] Baah jin tijikaar ti doo na, le
u yoor kiyinyook ki doon Uwumbər, le ki
bui bi, "Tiwanyukaan ngbaan ye tipuupəln
ti Uwumbər puu tii nimi na, maasin pu.
N-yoonn mumək ni ga ti nyu tiwanyukaan
ngbaan na, ni li ŋani kina ki teer mbər." [26] Ba
pu? n-yoonn mumək ni ga ŋmə boroboro
ngbaan, ki nyu tiwanyukaan ngbaan na, ni
mooni ke Tidindaan nan kpo ni pu la, ki ti
saa bundaln u ga gir ni na.

27 Nima pu na, unii yaa ŋman Tidindaan
aaboroboro ngbaan, ki nyu waawanyukaan
ngbaan, kaa tii u lisil kan, u sii Tidindaan
aawon ni waasin. 28 Nima pu na, cha unii
məmək lik waabimbin aah bi pu na aan
ki nin ŋmə boroboro ngbaan ki nyu ti-
wanyukaan ngbaan. 29 Unii yaa ŋman ki
yaa nyun, ki yaa kaa bee Tidindaan aawon
aatataa kan, u ga cha Uwumbər daa utafal.
30 Nima le cha ni ponn ni pam ye bidaburb,
pam mu aa kpa laafee, pam mu kpo. 31 Ti
yaa puen lik timi aabimbin aah bi pu na,
aan ki nin ji ki nyun kan, Tidindaan aan daa
titafal. 32 U mu yaa daa titafal kan, u chiini
timi ke u taa bii timi bundaln u ga ji dulnyaa
aanib tibər na la.
33 Nnaabitiib, nima pu na, ni yaa kuun təb
chee ki ti ji kan, ni məmək li kii təb ki kpaan
ji. 34 Nkon yaa chuu u na kan, cha u ji udo
aan ki nin dan. Nima na, ni yaa nan kuun
təb chee kina kan, ni taa kan ntafadaan ni
pu. Tibər ti gur na, m yaa nan dan kan, m
ga toor ti mu.

12

*Uwumb*ər Aafuur Nyaan aapiin aabəŋ

1 Nnaabitiib, m ban ke ni bee tibər ti joo
cha Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin wəb na
la. 2 Ni nyi ke naah kaa nan kee dii Uwumbər
aasan na, ni nan dii ŋiwaa ŋi ye bibirb na.
Ŋi nan cha ni yenni n-yoonn məmək la.
3 Nima pu na, m ban ke ni bee ke Uwumbər
Aafuur Nyaan aapəən yaa cha unii len tibər
kan, waan ŋmaa sii Yesu. Unii ubaa mu
aan ŋmaa len ke Yesu le ye Udindaan see
Uwumbər Aafuur Nyaan le ga cha u len
kina.
4 Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin aabəŋ
aabəŋ le bi; Nfuur Nyaanbaan ngbaan le tii
timi ipiin ngbaan məmək. 5 Lituln aabəŋ
aabəŋ mu bi; Tə, Dindaan baan mu le ti
tun tii. 6 Uwumbər aapəən le cha binib
tun lituln aabəŋ. Le Uwumbər u cha unii
məmək tun lituln ngbaan məmək na, u ye
ubaa. 7 Uwumbər Aafuur Nyaan tii unii
məmək waapiin, ke u di ter Uwumbər aanib
biken. 8 Mu cha ubaa len nlan aaliin. Muma
muchachaan ngbaan cha ubaa mu beer
tibər ki len. 9 Muma muchachaan le cha
ubaa mu gaa Uwumbər ki kii mbaməm.
Muma muchachaan ngbaan le tii ubaa mu
mpəən mu cha bibum pəək. 10 Mu tii ubaa
mu mpəən u tun lijinjiir aatun. Mu cha
ubaa mu nabr Uwumbər aah len pu na. Mu
cha ubaa mu beer mu ye Uwumbər Aafuur
Nyaan na, ni mu kaa ye na. Mu cha ubaa mu
len iliin yayan. Mu cha ubaa mu nabr iliin
yayan ngbaan. 11 Uwumbər Aafuur Nyaan
muchachaan ngbaan le cha unii məmək tun
lituln ngbaan məmək. Mu tii unii məmək
ipiin aabəŋ aabəŋ mu aah ban pu na la.

*Tiwon aawan aab*ər

12 Tiwon kpa tiwan pam, ki tee ye tiwon-
baan la. Kristo aanib mu bi kina la. Bi wiir,
ki mu ye unibaan la. 13 Ti ponn ni bibaa ye
Juu yaab, bibaa mu ye binib bi kaa ye Juu
yaab na, bibaa mu ye binaagbiib, bibaa mu
ye bimalb, le Yesu gbiin ti məmək Nfuur
Nyaan baan, ki ŋa timi unibaan. U cha ti
məmək kan Nfuur Nyaan baan la.
14 Tə, tiwon aa kpa tiwan nibaa baanja.
Ti kpa tiwan kipaak la. 15 Kitaafaak yaa
bui ke, “Maah kaa ye kiŋaalfaak na, maa
ye tiwon aawan” kan, naa ye tiwon aawan
aa? 16 Litafal mu yaa bui ke, “Maah kaa ye
linimbil na, maa ye tiwon aawan” kan, naa
ye tiwon aawan aa? 17 Tiwonmən yaa ba ye
linimbil ŋmeen kan, ti ba ga ŋa kinye ki
ŋun? Ti yaa ba ki ye litafal ŋmeen kan, ti
ba ga ŋa kinye ki ŋun nnun? 18 Naah ye pu
na, Uwumbər le di tiwon aawan məmək saŋ
təb ponn ni, waah ban pu na. 19 Tiwonmən
yaa ba ye liwanbaal kan, ni ba ga li ye tiwon
aa? 20 Naah ye pu na, tiwon kpa tiwan aabəŋ
aabəŋ, le ki ye tiwonbaan.
21 Nima pu na, linimbil aan ŋmaa tuk
kiŋaalfaak, “Maa ban si.” Liyil mu aan
ŋmaa tuk titaafar, “Maa ban nimi.” 22 Tiwon
nin chee kaa kpa mpəən ke niken na, see
ni mu li bi. 23 Tiwon nin chee lann lisil na,
ti ga tii nima chee lisil ki jer niken. Le
tiwon nin chee kaa ŋan na, ti ga ŋa nima
chee ni ŋaŋ. 24 Le tiwon nin chee ŋan na,
naa ki ban nterm. Uwumbər le di tiwon
aawan saŋ təb ni, ki di lisil tii nin chee ni
lann lisil na. 25 Nima na, tiwon aawan aan
li kpak təb kinikpakpak, ni ga li ter təb ke
naah ter nibaa pu na la. 26 Tiwon nibaa chee
yaa ji falaa kan, ni məmək ga kpaan ji falaa
kina. Nibaa chee mu yaa kan nnyuŋ kan, ni
məmək ga li kpa mpopiin.
27 Nimi le ye Kristo aawon. Unii məmək
ye waawon aawan nibaabaa la. 28 Uwumbər
di timi ŋa waanib ponn ni la; njan, bibaa
ye Yesu aakpambalb; lelee, bibaa mu ye

Uwumbər aabənabtiib; taataa, bibaa mu ye bimməkb; le u tii bibaa mu mpəən bi tun lijinjiir aatun; ki tii bibaa mu mpəən ke bi cha bibum pəək; bibaa mu ye biteterb; bibaa mu ye biyidam; bibaa mu len iliin yayan. [29] Ti məmək ye Yesu aakpambalb aa? Ti məmək ye Uwumbər aabənabtiib aa? Ti məmək ye bimməkb aa? Ti məmək kpa mpəən ki tun lijinjiir aatun aa? [30] Ti məmək ŋmaa tii bibum laafee ee? Ti məmək len iliin yayan aa? Ti məmək ŋmaa nabr iliin yayan ngbaan aa? [31] Tə, cha ninimbil li man ipiin i ŋan ki jer iken na pu.

Cha m mək nimi nsan mu ŋan ki jer muken na.

13

Ngeehm aabər

[1] Unii yaa ŋmaa len binib aaliin ni Uwumbər aatuuntiib aaliin, ki yaa kaa gee binib kan, u bi ke tiwangbaakaan ni libəluln na la. [2] U yaa ŋmaa nabr Uwumbər aah len pu na, ki yaa bee tibər ti bəə na məmək, ki yaa bee mbeen məmək, ki yaa kpa naadii u ga ŋmaa foor ŋijoo na, ki yaa kaa gee binib kan, waa ye nibaa. [3] U yaa di waawan məmək kpiin bigiim, ki yaa cha binib di u pun mmii ni Yesu pu, ki yaa kaa gee binib kan, naa kpa tinyoor Uwumbər chee.

[4] Unii u gee binib na, u kpa limər bi pu, ki kpa tibulchinn. Waa kpa lipiipoln, kaa kpa kipupuk, kaa kpa kalmbaani, [5] kaa kpa inimpoo, kaa ye ukuməndaan, kaa ye uŋuudaan, kaa dak tilandakbir binib pu, [6] kaa kpa mpopiin uŋeen aatə aatunwanbir pu; u kpa mpopiin mbaməŋ pu. [7] Unii u gee binib na kpa suklaa n-yoonn məmək, ki dakl ilandak nyaan uŋeen aatətiib pu, ki kpa limakl n-yoonn məmək, ki kpa limər falaa məmək ni.

[8] Ngeehm ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Uwumbər aabənabr aaliin ma kan, i ga doo. Iliin yayan ma kan, i mu ga doo. Mbeem ma kan, mu ga doo. [9] Dandana wee ti nyi ligeln, ki nabr Uwumbər aah len pu na ligeln, [10] le buyoonn ti ga kan tiwaməŋ na kan, ti ga di ligeln lii.

[11] Maah nan ye ubo na, m nan len ibiliin la, ki nan beer tiwan mbim aah beer pu na, ki dak mbim aah dak pu na. Maah ŋa unii na, le m di cha mbim aabər. [12] Dandana, ni bi ke ti lik kinimbilikr, ki lik puu na la; n-yoonn mu choo na, tiwan nibaa aan nan ki li bi tinimbiin ni ki doŋ timi tiwan nibaa chee. Ti ga li waa tiwan məmək chain. Dandana m nyi ngem. N-yoonn mu choo na, m ga nan li nyi ni məmək, ke Uwumbər aah nyi maabər məmək pu na.

[13] Tə, naadii, ni limakl, ni ngeehm, ni məmək nitaa le bi; ngeehm mu le jer ni məmək.

14

Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin aabər tiken

[1] Pəək nibaa man ki li gee binib, ki cha ninimbil li man Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin pu; ni mu tee li ban ipiin i ga cha ni nabr Uwumbər aah len pu na, ki jer naah ban ipiin iken məmək pu na. [2] Ba pu? unii u len iliin yayan na, waa len binib chee, Uwumbər chee le u len; ubaa aa ŋun waah len pu na. Uwumbər Aafuur Nyaan cha u len tibər ti bəə na la. [3] Unii u nabr Uwumbər aah len pu na, u len binib chee, ki ter bi ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm, ki pəək bitaakpab, ki səŋni bisui. [4] Unii u len iliin yayan na, u ter ubaa ke u dii Uwumbər aasan mbaməm la. Unii u nabr Uwumbər aah len pu na, u ter Yesu aanib ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm la.

[5] Ni məmək yaa len iliin yayan kan, ni ga li mə mi; ni məmək mu yaa nabr Uwumbər aah len pu na kan, ni ga li mə mi ki jer kina. Unii u nabr Uwumbər aah len pu na, u jer unii u len iliin yayan na, see unii u ga nabr iliin yayan ngbaan na bi. U yaa nabr iliin yayan ngbaan kan, u ga ter Yesu aanib ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm. [6] Nnaabitiib, m yaa dan ni chee ki nan len iliin yayan baanja kan, ni ga ter nimi ii? Aayii. Naan ter nimi, see m tuk nimi Uwumbər aah kpiir tibər ti tuk mi na, bee m tuk nimi mbeen mu nyan ni Uwumbər chee na, bee m nabr Uwumbər aah len pu na, bee m mək nimi Uwumbər aabər.

[7] Tə, tiwangbaakaan mu yaa kaa wii mbaməm kan, ni ye fam la. Ni yaa ye liwul, bee ni yaa ye kibeek kan, ni yaa kaa wii mbaməm kan, ubaa aan bee naah wii pu na. [8] Unii yaa pii ukpiin, kaa pii mbaməm kan, baan kuun təb chee ke bi ti to butəb. [9] Ni mu bi kina la. Nilambil yaa kaa len iliin i si mbaməm na kan, binib ga ŋa kinye ki ŋun naah len pu na? Ni len tii libuln la. [10] M nyi ke iliin aabəŋ aabəŋ le bi dulnyaa wee ni, le i məmək mu kpa yaatataa. [11] M

mu yaa kaa ŋun unii ubaa aaliin kan, m
ga li ye uwəwənja le u chee, u mu ga li ye
uwəwənja le m chee. 12 Nimi, ninimbil aah
man Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin pu na,
ni li ban ipiin i ga ter Yesu aanib ke bi dii
waasan mbaməm na. Ni li ban ipiin ngbaan
ki jer naah ban ipiin iken pu na.
13 Nima pu na, unii yaa len iliin yayan
kan, u li mee Uwumbər ke u cha u nabr
iliin yayan ngbaan. 14 Ba pu? m yaa mee
Uwumbər ki len iliin yayan kan, Uwumbər
Aafuur Nyaan le cha m mee kina, nlandak
aa dak. 15 Kina pu na, ni ŋan ke m ŋa kinye?
M ga mee Uwumbər, Waafuur Nyaan aah ga
cha m mee pu na, ki mee maalandak mu
aah ga cha m mee pu na. M ga gaa ilahn
Waafuur Nyaan aah ga cha m gaa pu na, ki
gaa ilahn maalandak mu aah ga cha m gaa
pu na. 16 Aa yaa doon Uwumbər, Waafuur
Nyaan aah cha aa doon u pu na kan, unii
yaa bi nikaasisik ni, kaa nyi Uwumbər aasan
kan, u ga ŋa kinye ki len ke saah doon
Uwumbər pu na ye mbamən; ba pu? waa
ŋun saah len pu na. 17 Mbamən, saah doon
Uwumbər pu na, ni ŋan, ni mu aa ter udaan
ngbaan ke u dii Uwumbər aasan.
18 M dooni Uwumbər ke m len iliin yayan
ki jer ni məmək. 19 M mu yaa bi Yesu aanib
aakaasisik ni, ki yaa len maalandak aaliin
iŋmu baanja, aan ki mək bi Uwumbər aabər
kan, ni soor ni m len iliin yayan ŋichur
kipiik.
20 Nnaabitiib, ni taa ki li dak ke mbim aah
dak pu na. Ni li dak ke binib bi chikr na aah
dak pu na. Tə, bakaa wəb ma kan, ni li bi ke
mbipəm na. 21 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni
ke Uwumbər len ke,

"M ga di biwəwəm bi len ŋitimbol yayan
aaliin na len binib ngbaan chee,
hali m yaa ŋa kina kan, baan pel."*

22 Nima pu na, iliin yayan aa ye liməkl ki tii
binib bi gaa Yesu ki kii na; i ye liməkl ki tii
binib bi kaa gaa u ki kii na la. Uwumbər
aabənabr aaliin mu aa ye liməkl ki tii binib
bi kaa gaa Yesu ki kii na; i ye liməkl ki tii
binib bi gaa u ki kii na la.
23 Nima pu na, Yesu aanib məmək yaa
kuun təb chee, aan bi məmək yaa len iliin
yayan kan, binib bi kaa nyi Yesu aasan na,
bee binib bi kaa gaa u ki kii na, bi yaa koo
ni kan, baan len ke ni waar la aa? 24 Le ni
məmək yaa nabr Uwumbər aah len pu na
kan, unii u kaa gaa Yesu ki kii na, bee unii
u kaa nyi Yesu aasan na yaa koo ni kan,
ni məmək aah len pu na le ga cha waalan-
dak li muk u, ki cha u bee waatunwanbir
aah bi pu na, 25 ki cha usui ni aabər nya
mpaan pu. Nima pu le u ga gbaan kitiŋ,
ki pak Uwumbər, ki len ke ni ye mbamən,
Uwumbər sil bi nikaasisik ni.

Naah ga li dooni Uwumbər pu na

26 Nnaabitiib, maah len pu na ye kinye? Ni
yaa nan kuun təb chee kan, ubaa ga li ban
ke u gaa nlahn, uken mu ga li kpa mməkm,
ubaa mu ga li kpa Uwumbər aah kpiir pu
ki tuk u na, uken mu ga li kpa iliin yayan,
ubaa mu ga ŋmaa nabr iliin yayan ngbaan.
Naah ga ŋa tiwan ni məmək na, ni li ŋani
tiwan ni ga ter Uwumbər aanib ke bi dii
waasan mbaməm na. 27 Ni ponn ni bibaa
yaa ban bi len iliin yayan kan, cha binib
bilee, bee bitaa len. Binib bi len na taa
jer bitaa. Cha bi len ubaabaa, ki cha ubaa
mu nabr baah len pu na. 28 Unii u ga ŋmaa
nabr iliin yayan ngbaan na yaa kaa bi kan,
cha bi ŋmin Uwumbər aadiik ni, ki li len
bibaa ni Uwumbər chee. 29 Cha Uwumbər
aabənabtiib bilee bee bitaa mu len, ki cha
biken lik baah len pu na. 30 Uwumbər yaa
kpiir tibər ki mək unii u mu ka nikaasisik ni
na kan, cha unii u puen len na ŋmin waahr
aan uleler mu len. 31 Le ni məmək ga ŋmaa
nabr Uwumbər aah len pu na ubaabaa. Ni
yaa ŋa kina kan, ni məmək ga ŋmaa bae
Uwumbər aabər, le ni ga pəək ni məmək
aataakpab. 32 Nfuur Nyaan yaa cha unii
nabr Uwumbər aah len pu na kan, u ga
ŋmaa chuu ubaa ki li kii n-yoonn mubaa.
33 Uwumbər aa ban kifuuk, u ban suuna la.
34 Bipiib li ŋmin Yesu aanib aakuun ponn
ni na. Baa kpa nsan ke bi len. Ni bi kina Yesu
aanib aakuun məmək ponn ni la. Ni ŋan bi
li keei bichatiib aaməi. Uwumbər Aagbaŋ
mu len kina la. 35 Bi yaa ban bi bee tiwan
kan, cha bi baa bichatiib linampal. Ba pu?
upii yaa len Yesu aanib aakuun ni kan, ni
kpa inimən la.
36 Uwumbər aabər puen nyan ni nimi le
chee ee? Tibər ngbaan pii nimi baanja la
aa? 37 Tə, unii yaa dak ke u ye Uwumbər
aabənabr kan, bee u yaa dak ke u kpa
Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin kan, cha u

* 14:21 : Lik Aisaya 28.11-12.

bee ke maah ŋmee pu tii nimi na, ni ye
Tidindaan aah len pu na la. 38 Unii yaa kaa
gar maah ŋmee pu na kan, ni mu taa gar u.
39 Nnaabitiib, nima pu na, cha ninimbil li
man ke ni nabr Uwumbər aah len pu na, ki
taa bui unii ubaa ke u taa len iliin yayan.
40 Ni mu li ŋani tiwan məmək, ni li dii nsan.

15

Yesu Kristo aah fikr nkun ni pu na

1 Nnaabitiib, m ban m teer nimi maah nan
tuk nimi tibənyaan ti na la. Ni nan gaa
tibənyaan ngbaan, ki sil ti pu. 2 Tibənyaan
ngbaan mu pu le ni ŋmar. Ni yaa joo maah
tuk nimi ti na mbaməm, ki yaa kaa gaa ti ki
kii fam kan, ni ŋmar a.
3 Maah nan gaa tibənyaan ngbaan na,
tima le m nan di tuk ni mu. Ti ye tibəkpaan
ki jer tibər məmək. Tibənyaan ngbaan le ye
ke Kristo nan kpo timi aatunwanbir pu. Ni
ŋmee kina Uwumbər Aagbaŋ ni. 4 Le bi nan
di u di sub. Iwiin itaa daal le Uwumbər fikr
u nkun ni. Ni ŋmee kina Uwumbər Aagbaŋ
ni. 5 Waah fikr nkun ni na, le Piita kan u.
Le waakpambalb kipiik ni bilee mu kan u.
6 Le waadidiliib bi jer ikui iŋmu na mu nan
kpaan kan u. Bi ponn ni pam beenin bi,
le bibaa mu kpo. 7 Jems mu nan kan u, le
bikpambalb məmək mu kan u.
8 Gbelngbeln yaan le m mu kan u. Min u bi
ke baah ker ubo u lii na, m mu kan u. 9 Yesu
aakpambalb məmək jer mi. Maa ŋeer ke bi
yin mi ke Yesu aakpambal; ba pu? m nan ŋa
waanib falaa. 10 Le Uwumbər aah ter mi pu
na, m bi ke maah bi pu dandana na. Waah
ter mi pu na, waa ter mi yəli. M tun lituln
ki jer Yesu aakpambalb məmək. Ni mu aa ye
min le tun lituln ngbaan. Uwumbər aaterm
mu bi m chee na le cha m tun. 11 Nima pu na,
min le yaa nan tuk nimi tibənyaan ngbaan,
bee bima le yaa nan tuk nimi kan, ti məmək
tuk nimi kina la, ni mu gaa ti ki kii kina.

*Uwumb*ər aanib aah ga fikr nkun ni pu
na

12 Tə, taah nan tuk nimi ke Uwumbər fikr
Kristo nkun ni na, ni ŋa kinye aan ni ponn
ni bibaa ki len ke binib bi kpo na aan fikr
nkun ni. 13 Bi yaa len ke binib bi kpo na
aan fikr nkun ni kan, ni mək ke Uwumbər
aa fikr Kristo nkun ni. 14 Uwumbər yaa kaa
nan fikr Kristo nkun ni kan, taah tuk nimi
tibənyaan ti na mu ye yəli la. Ni mu gaa ti ki
kii yəli la; 15 ni mu mək ke ti mən nnyamən
paan Uwumbər; ba pu? ti len ke u fikr
Kristo nkun ni. Ni yaa ye mbamən ke binib
bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mək ke
Uwumbər aa fikr Yesu mu nkun ni. 16 Ba pu?
Bi yaa len ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni
kan, ni mək ke Uwumbər aa fikr Kristo mu
nkun ni. 17 Uwumbər yaa kaa nan fikr Kristo
nkun ni kan, ni gaa u ki kii yəli, ki beenin bi
nimi aatunwanbir aapəən ni. 18 Binib bi nan
dii Yesu ki kpo na mu, ni mək ke bi mu bee
yəli. 19 Ti yaa kpa limakl Kristo pu dulnyaa
wee ponn ni baanja kan, ti kpa kinimbaak
ki jer binib məmək.

20 Tə, ni ye mbamən la, Uwumbər sil fikr
Kristo nkun ni. Uma le ye njan aanii u puen
fikr nkun ni na, le ki mək ke binib bimək kpo
na mu ga nan fikr nkun ni. 21 Uja ubaa pu, le
nkun bi. Uja ubaa mu pu, le binib bi kpo
na mu ga fikr nkun ni. 22 Adam pu, le binib
məmək kpu. Kristo pu, le binib məmək ga
kan liməfal. 23 Kina le bi ga li paa təb pu.
Kristo le ye njan aanii u puen fikr nkun ni
na. U yaa gir ni kan, binib bi ye uyaab na mu
ga fikr nkun ni. 24 Tiwan nimina məmək yaa
ti ŋa kan, le tiwan məmək ga doo. N-yoonn
ngbaan le u ga kuln waadim aabəŋ məmək
aapəən, ki di nnaan na tii Ute Uwumbər, 25 ki
ga li joo tiwan məmək ki nan saa buyoonn
Uwumbər di waadim məmək ŋa utaapətan
ni na. 26 Kookoo aadin u u ga bii u na le
ye nkun. 27 Uwumbər Aagbaŋ le len ke u
di tiwan məmək di ŋa Kristo aataapətan
ni ke ni kii waaməb. Uwumbər Aagbaŋ
aah len ke u cha tiwan məmək kii Kristo
aaməb na, nima le aa mək ke Uwumbər
ubaa mu ga kii waaməb. 28 Uwumbər yaa
cha tiwan məmək kii Kristo aaməb kan, le
Kristo, u ye Uwumbər Aajapəən na, u mu
ga kii Uwumbər u nan cha tiwan məmək kii
waaməb na aaməb. Nima kan, Uwumbər le
ga li joo tiwan məmək pel pel.

29 Tə, ni muin binib bibaa nnyun ni, ke
bi sil binib bi kpo na aasisiiyaan la. Bibaa
yaa bui ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni
kan, ba pu ni muin binib nnyun ni baasisi-
iyaan? 30 Binib yaa kaan fikr nkun ni kan,
ba pu ti kani linimaln n-yoonn məmək?
31 Nnaabitiib, idaa məmək m chuun nkun ni
la. M kpa kipupuk ni pu Tidindaan Yesu
Kristo aasan ni, nima le cha m len kina.
32 Ipeel nan tak mi Efesus aatiŋ ni. M yaa po
ye unibən u kaan fikr nkun ni kan, m kan
tinyoor ni pu uu? Aayii. Binib bi kpo na yaa

kaan fikr nkun ni kan, “Cha ti li ji ki li nyu;
ba pu? ti ga fe kpo fen.” Tɔ, ni ye mbamɔn,
binib bi kpo na ga sil fikr nkun ni.
33 Ni taa cha unii ubaa ŋmann nimi man.
“Ni yaa dii binib bi kaa ŋan na kan, nimi
aabimbinyaan ga bii.” 34 Finn ngeen pu man,
ki tun lituln li ŋan na, ki taa ki tun titun-
wanbir. Ni ponn ni bibaa aa nyi Uwumbɔr.
M len kina ke m jinn nimi inimɔɔn la.

Tiwon ti fikr nkun ni na aabɔr

35 Le unii ubaa ga baa ke, “Binib bi kpo na
ga ŋa kinye ki fikr nkun ni? Bi yaa fikr nkun
ni kan, tiwon ngbaan aaboln ga li bi kinye?”
36 Ujɔr, aa yaa di lijikaabuul bun kan, li yaa
kaa kpo kan, laan punn. 37 Lijikaabuul li aa
di bun na aa bi ke li ga lu na aah ga li bi
pu na. Ni po ye lijikaabuul la, nibaakan idi,
nibaakan tijikaar tiken. 38 Le Uwumbɔr tii
lijikaabuul ngbaan tiwon, waah gee pu na.
U tii lijikaabuul mɔmɔk aawon aabɔŋ aabɔŋ
la.
39 Tiwan mɔmɔk aawon aa kpaan. Binib
aawon bi tibaa, tiwakor mu aawon bi tibaa,
inyoon mu aawon bi tibaa, ɪjan mu aawon
bi tibaa.
40 Paacham aawan mu bi la, le ki cha kitiŋ
aawan. Paacham aawan kpa kinyaan, kitiŋ
aawan mu kpa kinyaan. Naanyaan mu aa
kpaan. 41 Nwiin, ni uŋmal, ni ŋiŋmabil kpa
kinyaan; ni mu aanyaan aa kpaan; ŋiŋmabil
mɔmɔk aanyaan mu aa kpaan.
42 Binib yaa nan fikr nkun ni kan, ni ga
nan li bi kina la. Tiwon ti bi di sub na, ni
ye tiwan ni ga bur na la. Ni yaa fikr nkun
ni kan, ni ga nan li ye tiwon ti kaan ŋmaa
bur na la. 43 Tiwon ti bi di sub na, aa ye
lisil aawon. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni
na, tima le ga li ye lisil aawon. Tiwon ti bi
di sub na aa kpa mpɔɔn. Tiwon ti ga nan
fikr nkun ni na, tima le ga li kpa mpɔɔn.
44 Tiwon ti bi di sub na, ti ye dulnyaa ni
aawon la. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni na
ga nan ŋeer Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah
ban pu na la. Dulnyaa wee ponn ni aawon
aah bi na, tiwon ti ga ŋeer Uwumbɔr Aafuur
Nyaan aah ban pu na mu bi la. 45 Ni ŋmee
Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke Uwumbɔr nan naan
njan aanii Adam, ki tii u limɔfal.* Kookoo
yoo le ye Nfuur Nyaan mu tii timi limɔfal li
kaa kpa ndoon na. Uma le ye Kristo. 46 Njan,
ti kpa dulnyaa wee ni aawon. Lelee le ti
ga kan tiwon ti ga ŋeer Uwumbɔr Aafuur
Nyaan aah ban pu na paacham. 47 Uwumbɔr
nan di titan le naan njan aanii Adam. U
nyan ni kitiŋ la. Lelee aanii, u ye Kristo na,
uma le nyan ni Uwumbɔr do. 48 Binib bi ye
kitiŋ yaab na bi ke unii u Uwumbɔr nan di
titan ki naan u na aah bi pu na la. Binib bi
ye Uwumbɔr do yaab na, bi mu bi le ke unii
u nyan ni paacham na aah bi pu na. 49 Ti
naahn unii u Uwumbɔr nan di titan ki naan
u na la. Kina le ti ga li naahn unii u nyan ni
Uwumbɔr do na mu.
50 Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke
tiwon ti ye tinann ni nsin na aan ŋmaa koo
Uwumbɔr aanaan ni paacham. Ni ga bur na
mu aan ŋmaa le ye ni kaan bur na.
51 Li pel man, m ga tuk nimi tibɔr ti bɔɔ na.
Timi bibaa ga kpo, bibaa mu ga pii Kristo
aah ga gir ni bundaln na. Le ti mɔmɔk
aawon ga kpeln. 52 Kakaan yaa wii kookoo
yaan kan, libuul ngbaan ni le ti ga kpeln.
Naan pii linimbil aah ga kab pu na. Kakaan
ga nan wii, le binib bi kpo na ga fikr nkun
ni, kaan ki bur. Le Uwumbɔr ga kpeln timi
aawon. 53 See tiwon ti ga bur na kpaln tiwon
ti kaan ki bur na, tiwon ti ga kpo na mu
kpaln ti kaan kpo na. 54 Tiwon ti ga bur na
yaa nan kpaln ti kaan bur na, aan tiwon ti
ga kpo na yaa nan kpaln tiwon ti kaan ki
kpo na kan, liyaadaal ngbaan le Uwumbɔr
Aagbaŋ aah len pu na ga gbiin ke,
“Uwumbɔr nyaŋ nkun, ki kuln mu.†
55 Nkun aapɔɔn bi la chee?
Nkun aaween ki bi la chee?”‡
56 Titunwanbir le ye nkun aaween.
Uwumbɔr aakaal le ye titunwanbir aapɔɔn.
57 Le ti dooni Uwumbɔr; ba pu? Tidindaan
Yesu Kristo pu le u tii timi bunyaŋ.
58 Nnaabigeehm, nima pu na, n-yoonn
mɔmɔk ni li tun Tidindaan aatuln sakpen,
ki taa cha nibaa leŋ nimi. Ni li bi li ni; ba
pu? ni nyi ke ni yaa tun lituln tii Tidindaan
kan, naa tun fam.

16

Ipiin i ni ga di tii Uwumbɔr aanib na

1 Tɔ, tibɔr ti bi ki joo cha ipiin i ni ga too
ki tii Yesu aanib bi bi Judea aatiŋ ni na, ni
li ŋani maah tuk Yesu aanib Galasia aatiŋ
ponn ni ke bi li ŋani pu na. 2 Likpaakool daal

* 15:45 : Lik Mpiin 2.7. † 15:54 : Lik Aisaya 25.8. ‡ 15:55 : Lik Hosea 13.14.

məmək, ni məmək aah kan tinyoor pu na,
ni di ŋgem bil, ki li kii buyoonn m ga labr ni
na. Nima kan, m yaa nan fuu ni kan, naan
ki piin ki li too ŋimombil. 3 Ni lee ni ponn
ni bibaa. M yaa nan fuu ni kan, m ga tii bi
tigbann, ki tun bi, ke bi di naah too ipiin i na
ki di buen ti tii Yesu aanib bi bi Jerusalem
na. 4 Ni yaa ŋeer m mu buen nima chee kan,
m mu ga dii bi.

Pəəl aalandak

5 M ban m bɔ dii Masedonia aatim ni. M
yaa bɔ dii nima chee kan, m ga dii ni ni
chee. 6 Nibaakan, m ga li bi ni chee ki yunn,
nibaakan, kakab yoonn ga ti jer. Nima kan,
ni ga ter mi m gor ki ki buen maah cha nin
chee na. 7 M yaa nan fuu ni ni chee kan, maa
ban m nan li bi ni chee iwiin siib. Tidindaan
yaa kii kan, m ban ke m nan li bi ni chee ki
yunn la.

8 Tɔ, m ga li bi Efesus aatiŋ ni do ki ti
saa Pentekost daal; 9 ba pu? m kpa nsan
sakpen ke m tuk binib Yesu aabɔnyaan tee.
Le maadim mu wiir.

10 Timoti yaa nan fuu ni ni chee kan, ni
taa ŋaab ulan; ba pu? u mu tun Tidindaan
aatuln ke maah tun pu na la. 11 Nima pu
na, ubaa taa lik u fam. Ni ter u man aan u
gor ki ki chuun buen nibaa chee ni mpopiin,
aan ki ki gir ni m chee; m nyi ubər ke u ni
tinaabitiib ga fuu ni.

12 Tina aabo Apolos ma kan, m gaŋ u
sakpen ke u dii tinaabitiib ki dan ni chee, le
waa ban ke u dan dandana wee. U yaa kan
nsan kan, u ga dan ni chee.

Kookoo aabər

13 Ni li nyi man, ki li dii Yesu mbaməm,
ki taa di cha waasan. Ni li kpa lipobil man,
ki li kpa mpəən mu Uwumbər tii nimi na.
14 Naah tun lituln limək na, ni li gee təb man.

15 Ni nyi Stefanas ni waachiln ni aanib
aabər, ke bima li puen Akaya aatiŋ aanib
məmək ki dii Yesu aasan. N-yoonn məmək
bi kpa liyabr ki ter Yesu aanib. 16 Nnaabitiib,
m gaŋ nimi, ni dii binib bimək bi kina na, ni
binib bimək kpaan ti chee ki tun Uwumbər
aatuln linimaln na aasan.

17 Stefanas, ni Fotunatus, ni Akaikus aah
fuu ni na, le m kpa mpopiin. Naah kaa bi m
chee na, le bi leŋ nimi aaleleŋ. 18 Baah fuu ni
na, bi pəək ntaakpab, ni ni mu aataakpab.
Ni li pak binib bi bi kina na.

19 Uwumbər aanib bi bi Asia aatim ni na
dooni nimi. Akuila ni upuu Prisila, ni Tidin-
daan Yesu aanib bi kuuni bido na mu dooni
nimi mbaməm waayimbil pu. 20 Tinaabitiib
məmək dooni nimi.

Ni mu doon təb ke naabitiib aah gee təb
pu na.

21 Min Pəəl le ŋmee maaŋmeen ki dooni
nimi.

22 Unii yaa kaa gee Tidindaan kan,
Uwumbər aabəbir li bi u pu.

Tidindaan, dan.

23 Tidindaan Yesu ŋa tinyoor ŋa ni pu.

24 M gee ni məmək Yesu Kristo pu.

Lelee aagbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii KORINT YAAB na

1 Min Pəəl u ye Yesu aakpambal Uwumbər
aageehn pu na, m ni tina aabo Timoti le
ŋmee kigbaŋ kee tii nimi Uwumbər aanib
bi bi Korint aatiŋ ni na, ni waanib bimək bi
Griis aatim məmək ni na. 2 Tite Uwumbər ni
Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu,
ki tii nimi nsuudoon.

Pəəl di idoon tii Uwumbər

3 Cha ti pak Uwumbər u ye Tidindaan
Yesu Kristo Aate na. U ye Tite u san timi
kinimbaak sakpen ki səŋ tisui na. 4 Timi
aafalaa məmək ponn ni u səŋni tisui, ke ti
mu ga ŋmaa səŋ binib bi bi falaa məmək
aabəŋ ni na aasui. Ti mu ga səŋ bisui ke
Uwumbər aah səŋ tisui pu na. 5 Kristo pu,
le ti ji falaa sakpen. Kristo pu, le Uwumbər
səŋ tisui sakpen. 6 Taah ji falaa pu na, ni pu
le ti ji falaa, ke ti səŋ nisui ki ter nimi, ni
ŋmar. Uwumbər yaa səŋ tisui kan, ni pu le
u səŋ tisui, ke ti mu səŋ nisui, ke ni li kpa
limər ki ji falaa ke ti mu aah ji falaa pu na.
7 Nima pu na, ti dak ke naan gir puwəb. Ba
pu? ti nyi ke ni yaa ji falaa ke taah ji falaa
pu na kan, Uwumbər ga səŋ nisui, ke waah
səŋ tisui pu na.
8 Tinaabitiib, ti ban ke ni bee taah nan ji
falaa pu Asia aatiŋ ni na. Falaa ngbaan nan
muk timi ki ti chaar jer. Taa nan dak ke ti
ga ki li bi. 9 Timi tibaa nan len ke ti ga kpo.
Ni ŋa kina ke ti bee ke taan ŋmaa ter tibaa.
Uwumbər u fikr binib nkun ni na baanja le
ga ŋmaa ter timi. 10 U nyan timi ijawaan
aakun ni, ki beenin nyani timi. Ti pak ke u
ga ki nyan timi. 11 Ni mu aah mee Uwumbər
tii timi pu na, ni ter timi la. Binib aah mee
Uwumbər tii timi ki wiir pu na, le u ga ŋa
tinyoor ŋa ti pu. Nima le binib pam ga doon
Uwumbər tii timi.

Pəəl aalandak aah kpeln pu na

12 Ti kpa kipupuk; ba pu? ti nyi tisui ni
ke ti bi chain. Timi aabimbin bi mbaməm
Uwumbər aah ban pu na. Binib aalan le
aa cha ti bi mbaməm, Uwumbər aaterm pu,
le cha ti bi mbaməm joo cha dulnyaa wee
ni aanib wəb, ki moo bi mbaməm joo cha
niwəb. 13 Ti yaa ŋmee kigbaŋ tii nimi kan, ti
ŋmee tibər ti gbii na baanja la. Ni ga ŋmaa
karn ti, ki bee ti məmək aatataa. M kpa li-
makl ke ni ga bee ti məmək doo. 14 Dandana
ni bee timi aabimbin ngem aah bi pu na. M
kpa limakl ke bundaln Tidindaan Yesu ga
gir ni na, ni ga sil bee ke ni ga li ŋmaa kpa
kipupuk ti pu, ke ti mu aah ga li kpa kipupuk
ni pu pu na.
15-16 Maah nyi kina na, le m nan ban ke m
puen mann nimi. Maah nan cha Masedonia
aatiŋ ni na, m nan ban ke m dii ni ki nan
mann nimi, le ki nin buen nima; m yaa ti
ki gir ni kan, m ki dii ni ki nan mann nimi,
ki ter nimi nfum mulee, aan ni mu ter mi m
buen Judea aatiŋ ni. 17 Maah nan len ke m ga
dan na, maa len fam la; maah dak ke m ga
ŋa pu na, ni ye ke m dii binib aalan la aa? Ni
dak ke m ye unii u aalandak kpelni yəl yəl na
la aa? 18 Uwumbər aah ye mbaməndaan na,
ti mu aa kpelni timi aalandak yəl yəl. 19 M ni
Silfanus ni Timoti nan tuk nimi Uwumbər
Aajapəən Yesu Kristo aabər. Uma le aa ye
unii u aalandak kpelni yəl yəl na. U ŋani
waah len pu na n-yoonn məmək. 20 U pu,
le Uwumbər gbiin waah puu tipuur ti wiir
na məmək. Nima pu na, u pu le ti bui ke,
"Amii," le ki nyuŋ Uwumbər. 21 Uwumbər
le ter ti ni nimi ke ti dii Kristo mbaməm,
ki lee timi ke ti tun waatuln. 22 U daan timi
ke uma le yeh timi, ki di Waafuur Nyaan ŋa
tisui ni, ke u mək timi waah ga tii timi pu na
n-yoonn mu choo na.
23 M puu Uwumbər ke m len mbamən la;
maa nan ban ke m kae nimi, nima le cha m
nan len ke maan dan ni chee Korint aatiŋ
ni n-yoonn ngbaan. 24 Taa joo nimi mpəən;
naah gaa Yesu ki kii mbaməm na, le ti ban
ti ter nimi ni li kpa mpopiin. Timi aatuln le
na.

2

1 M nan di ŋa nsui ni, ke maan ki dan ni
chee ki nan tii nimi mpombiin. 2 Ba pu?
nimi le ye binib bi tii mi mpopiin na. M yaa
bii nisui kan, naan ki ŋmaa tii mi mpopiin.
3 Nima le cha m nan ŋmee kigbaŋ ngbaan
tii ni nimi. Maa ban m dan ki nan li kpa
mpombiin ni pu. Ni ye binib bi ba ga ŋmaa
ŋa mi mpopiin na la. M nyi nimi aabimbin,
ke m yaa kpa mpopiin kan, ni mu ga li kpa
mpopiin. 4 Maah nan ŋmee kigbaŋ ngbaan
m tii nimi na, nsui nan bii sakpen. M nan
wii pam. Maa nan ŋmee kigbaŋ ngbaan ke
m tii nimi mpombiin, m nan ban ke ni bee
maah gee nimi sakpen pu na la.

Di cha pinn unii u tun si taani na

5 Ni ponn ni ubaa yaa tun titunwanbir ki
bii nsui kan, naa ye nsui baanja le u bii, ni
məmək aasui le u bii. M mu aa ban ke m
len tibər ngbaan ki ti chaar jer. 6 Ni ponn
ni pam aah kii ki daa utafal pu na, nima le
ŋeer. 7 Dandana ni ŋan ke ni di cha pinn
u, ki səŋ usui, u taa li kpa mpombiin ki ti
chaar jer. 8 Nima pu na, m gaŋ nimi, ni cha
u sil bee naah gee u pu na. 9 M nan ban m
bee nimi aabimbin aah bi pu na, ke ni ga kii
maaməb məmək aan naan kii. Nima le cha
m nan ŋmee kigbaŋ ngbaan tii nimi. 10 Ni
yaa di cha pinn unii kan, m mu ga di cha
pinn u. Maah di cha pinn u pu na, ni pu le
m di cha pinn u, ki si Kristo aasisiiyaan. 11 M
di cha pinn u, ke kinimbəŋ taa nyaŋ timi; ba
pu? ti nyi kaah ban ki bii timi pu na.

Ilandak aah nan joo Pəəl pu na

12 M nan buen Troas aatiŋ ni, m ti moon
Kristo aabənyaan. Maah fuu ni na, le Tidin-
daan tii mi nsan ke m tun waatuln ngbaan.
13 Le maah kaa kan nna aabo Taitus nima
chee na, maa ŋmaa fuur lii nsui ni. Nima
le m chəi nima chee aanib, le ki siir buen
Masedonia aatiŋ ni.

Yesu Kristo pu le ti nyaŋni

14 Tə, cha ti doon Uwumbər mbaməm.
N-yoonn məmək u cha ti nyaŋni kinimbəŋ,
Kristo aapəən pu, ki cha ti buen ni kookoo,
ki tuk binib waabər ke bi bee u. Waabər
mə ke tulalee aah nu mə pu na. 15-16 Ti mu
bi Uwumbər chee ke tulalee aayon mu nu
mə na la; ba pu? Kristo bi tisui ni. Binib
bi ŋmar na ŋun waah nu mə pu na, ki kan
liməfal; ba pu? bi gaa u ki kii. Binib bi kaa
ŋmar na mu ŋun ki kan nkun; ba pu? baa
gaa u ki kii. Ubaa ga ŋmaa tun Uwumbər
aatuln ubaa pu uu? Aayii. 17 Ti mu aa mooni
Uwumbər aabər ŋimombil pu ke binib pam
aah ŋani pu na. Uwumbər le tun timi ke
ti moon waabər. Nima pu le ti ye binib bi
len mbamən na, ki mooni Uwumbər aabər
unimbil ni, Kristo aapəən pu.

3

Ti ye tipuupəln aatutum la

1 Ni dak ke ti piin ke ti ki nyuŋ tibaa aa?
Taa bi ke binib bibaa aah bi pu na, ki ban
ke binib ŋmee kigbaŋ ki pak timi na, ti tii
nimi. Ti ban ke ni ŋmee kigbaŋ ki pak timi
ii? Aayii. 2 Nimi nibaa le ye kigbaŋ ki pak
timi na ki ŋmee tisui ni. Ba pu? binib yaa
lik nimi aabimbin aah bi pu na kan, bi ga
bee ke ti mək nimi nsanyaan la. 3 Bi ga bee
ke ni ye kigbaŋ ki nyan ni Kristo ni na, le u
cha ti ŋmee ki. Taa nan di ngbaŋmeemoon
le ŋmee ki. Uwumbər u ye liməfadaan na
Aafuur Nyaan le ŋmee ki. Ŋŋmeen ngbaan
aa ŋmee ŋitakpal pu,* ni ŋmee binib aasui
ni la.

4 Kristo pu, le ti kpa limakl kina,
Uwumbər aanimbiin ni, nima le cha ti len
kina. 5 Taa len ke ti ga ŋmaa ŋa nibaa tibaa
aapəən pu. Timi aapəən nyan ni Uwumbər
chee la. 6 Uma le tii timi mpəən ke ti tuk
binib waah puu tipuupəln ti na. Taa tuk bi
ke bi yaa kaa kii Moses aakaal məmək kan,
bi ga kpo. Ti tuk bi ke Uwumbər Aafuur
Nyaan le ga tii bi liməfal. Ba pu? Moses
aakaal mək timi ke ti ŋeer nkun, Uwumbər
Aafuur Nyaan le tii timi liməfal.

7 Moses aakaal nan ŋmee ŋitakpapapan
pu, ki nan fuu ni ni mpəən aafuun la.
Uwumbər aah nan cha Moses tii Israel yaab
nkaal mu bi door na, Moses aanimbil wəb
nan wiin chain, le binib aanimbil aa ŋmaa
lik u. Tə, nkaal mu mək timi ke ti ŋeer
nkun na aah nan joo ni nwiihn kina na,
8 Uwumbər yaa tii timi Waafuur Nyaan kan,
Nfuur Nyaan ngbaan ga li joo ni nwiihn
ki ti jer kina. 9 Waah nan tii binib nkaal
mu mək bi ke baabər bii na, bi nan kan
nwiihn mu deer binimbil na, le waah tii
timi tibənyaan ti mək timi ke timi aabər
ŋan u chee na, tibənyaan ngbaan ga tii timi
nwiihn ki ti jer kina. 10 Moses aakaal mu
nan joo ni nwiihn na aa ki kpa nwiihn; ba
pu? tibənyaan ngbaan aawiihn jer nwiihn
ngbaan la. 11 Moses aakaal mu jer na yaa
nan kpa nwiihn kan, tibənyaan ti ga li bi
n-yoonn məmək na le kpa nwiihn ki ti jer
kina.

12 Taah kpa limakl tibənyaan tee pu na,
nima le ti kpa lipobil ki len. 13 Taa bi ke
Moses na. U nan di likekeln biin unimbil
wəb, ke Israel yaab taa kan nkaal mu nan
bi door na aah nan cha unimbil wəb wiin
chain pu na. 14 Bitafal nan pəə. Bi yaa
karn Uwumbər aagbakpok kan, baa beer
naatataa ki nan saa dandana. Ba pu? unii
aan ŋmaa bee naatataa see u gaa Kristo ki
kii. 15 Bi yaa karn Moses aakaal kan, baa beer

* 3:3 : Moses aakaal nan ŋmee ŋitakpal pu la. Lik Nnyam 24.12.

naatataa ki nan saa dandana. [16] Unii yaa
fenn ki dii Tidindaan kan, u ga bee naatataa.
[17] Tidindaan ni Nfuur Nyaan ye Unibaan la.
Nfuur Nyaan aah bi nin chee na, lifuur bi
nima. [18] Ti məmək waa Tidindaan aah wiin
chain pu na. Nibaa aa bi ki dok timi ke ti
taa li waa u. Tidindaan u ye Nfuur Nyaan na
le cha ti bi kpelni, ki naŋni u, ki moo wolni
n-yoonn məmək, ke waah wiin chain pu na.

4

*Tib*ɔnyaan ti kpa mpɔɔn na bi timi bi
kaa kpa mpɔɔn na aaŋaal ni la

[1] Tɔ, Uwumbər aanimbaasaln pu, le u
tii timi waatuln ke ti tun. Nima le timi
aataakpab aa yəl. [2] Ti yii inimɔɔn aatuln, ni
mbəmbɔɔn aatuln, kaa ŋmanni binib, kaa
kpelni Uwumbər aabər. Ti bi Uwumbər
aanimbil ni la. Nima le cha ti tuk binib
waabər mbaməm, aan bi məmək bee ke ti
len mbamən. [3] Binib bi kaa ŋmar na baanja
le aa bee tibɔnyaan tee aatataa. [4] Kinimbɔŋ
ki joo dulnyaa aanib na le jəb binib bi kaa
gaa Yesu ki kii na aanimbil, ke tibɔnyaan
tee taa woln binimbil. Tibɔnyaan tee tuk
timi Kristo aah ŋan sakpen pu na. U ye
Uwumbər aanaŋ la. [5] Taa mooni timi tibaa
aabər. Ti mooni Yesu Kristo aabər la, ke
uma le ye binib məmək Aadindaan. U pu le
ti ye nimi aatutum. [6] Uwumbər u nan len ke
"Cha nwiihn woln mbəmbɔɔn ni" na,* uma
le woln tinimbil, ke ti bee waah ŋan sakpen
pu na. Yesu Kristo aabimbin aah bi pu na le
mək timi Uwumbər aah ŋan sakpen pu na.

[7] Timi bi kaa kpa mpɔɔn na, Uwumbər
di tibɔnyaan ti kpa mpɔɔn sakpen na ŋa
tiŋaal ni, aan binib bee ke tibɔnyaan ng-
baan aapɔɔn nyan Uwumbər chee, naa ye
ti chee. [8] Limukl aabɔŋ le pii timi, ki mu
aa nyaŋ timi. N-yoonn mbaa le timi aalan
ŋmal, le ti tee kpa limakl. [9] Binib ŋani timi
falaa, le Uwumbər aa di cha timi. Bi lii timi
kitiŋ, ki mu aa ku timi.

[10] N-yoonn məmək binib dii timi ke bi ti
ku timi, ke baah nan dii Yesu bi ti ku u pu
na. Baah kaa ku timi na, nima le mək ke
Yesu aaməfal aapɔɔn bi ti ni. [11] Yesu pu, le
binib ban bi ku timi n-yoonn məmək. Baah
kaa ku timi na, nima le mək ke Yesu aaməfal
aapɔɔn bi timi bi ga kpo na ni. [12] Nkun dii
timi la, le ni kan liməfal.

[13] Tɔ, unii u nan ŋmee Uwumbər aalahn
aagbaŋ na ŋmee ke u gaa Uwumbər ki kii,
le ki len.

Uwumbər Aafuur Nyaan le cha ti mu gaa
u ki kii kina, le ki len.† [14] Ti bee ke Uwumbər
u nan fikr Tidindaan Yesu nkun ni na, ga
fikr timi bi mu kpaan Yesu chee na nkun ni,
ki ga li joo timi ni nimi ki di buen ubaa chee.
[15] Ni pu, le ti ji falaa ngbaan məmək. Binib bi
gaa Uwumbər na yaa kpae kan, binib bi ga li
dooni Uwumbər na mu ga li wiir, ki ga nyuŋ
u.

*N-yoonn mu choo na aab*ər

[16] Nima le cha tiwon aa yəl. Tiwon tim-
ina bi diŋni iwiin məmək la. Timi aawiin
aapɔɔn kpae iwiin məmək la. [17] Dandana
aafalaa aan yunn, kaa wiir. Falaa ngbaan
pu, le ti ga kan mpopiin ki ti nyaŋ, n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. [18] Titafal aa bi tiwan
ni ti waa ni na ni, titafal bi taah kaa waa
tiwan ni na le ni. Taah waa tiwan ni na aan
li bi n-yoonn məmək. Taah kaa waa tiwan
ni na, nima le ga li bi n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na.

5

[1] Tɔ, ti nyi ke tiwon timina yaa kpo kan,
tiwon ti ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na bi paacham. Uwumbər le toor tiwon
ngbaan ki tii timi. [2] Taah bi dulnyaa wee
ni na, le ti ji falaa, ki du. Tinimbil man ke
ti kan timi aawon ti bi paacham na. [3] Ti
yaa kan tiwon ngbaan kan, timi aawiin aan
chuun mu ŋmeen. [4] Ni ye mbamən, timi
bi bi dulnyaa wee ni na, falaa muk timi, le
ti du. Naa ye ke ti ban ke timi aawiin li
chuun muŋmeen. Ti ban ke ti kan tiwon ti
bi paacham na. Ti ban ke ti di tiwon ti ga
kpo na lii, ki kan tiwon ti ga li bi n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. [5] Uwumbər le toor
tiwon ngbaan tii timi, ki tii timi Waafuur
Nyaan ke u mək timi ke u ga tii timi waah
nan puu tipuur ti na.

[6] Nima le cha ti kpa lipobil n-yoonn
məmək. Ti nyi ke taah laa bi dulnyaa
wee ni buyoonn na, taa bi Tidindaan do
paacham. [7] Ti dii gaakii aasan,* taa dii tiwan
ni tinimbil waa ni na. [8] Le ti kpa lipobil. Ti
yaa di tiwon timina lii, ki kun Tidindaan do
paacham kan, ni ga li mə timi. [9] Ti yaa bi
kitiŋ do, bee ti yaa bi paacham kan, ti ban ke

* 4:6 : Lik Mpiin 1.3. † 4:13 : Lik Ilahn 116.10. * 5:7 : Naatataa le ye ke: Ti ŋa naadii ke u bi, le ki dii waasan.

ti piir usui la. [10] Ba pu? ti məmək ga nan sil
Kristo aanimbiin ni, aan u lik timi aabimbin
aah bi pu na, ki bee ke ti tun ni ŋan na, bee
ni kaa ŋan na dulnyaa wee ni, ki ga tii ti
məmək taah tun pu na aapal.

Yesu Kristo pu le ti ni Uwumbər kpaan

[11] Nima le cha ti san Tidindaan, ki sur
binib ke bi li dii u. Uwumbər nyi timi
aabimbin aah bi pu na. M dak ke ni mu nyi
timi aabimbin. [12] Naa ye ke ti bi pak tibaa
la. Ti ban ke ti tii nimi ŋitaa ŋi pu ni ga li
kpa kipupuk ti pu na, aan ni bee naah ga kii
pu ki len tii binib bi lik biken paacham, ki
kpa kipupuk bi pu, kaa lik bisui ni na. [13] Bi
yaa len ke ti waar kan, Uwumbər pu le ti bi
kina. Ti yaa kpa laasaab kan, ni pu le ti kpa,
ke ti ter nimi. [14] Kristo aah gee timi pu na
le junni tiwon ni, ki cha ti bi kina. Ti nyi ke
unibaan nan sil binib məmək aasisiiyaan ki
gaa baakun ki kpo, nima le bi məmək kpo.
[15] U nan kpo binib məmək pu, ke binib bi
laa bi na taa ki ŋani baageehn, bi li ŋani
waageehn; ba pu? u nan kpo bi pu ki fikr
nkun ni.
[16] Taan ki lik unii ubaa paacham ke dul-
nyaa ni aanib aah lik pu na. N-yoonn mubaa
ti nan lik Kristo kina la. Ti mu aa ki lik
u kina. [17] Nima pu na, unii umək kpaan
Kristo chee na, u ye unipəən la. Udaan
aabimbikpok jer a, ki kpeln mbimbipəən.
[18] Mbimbipəən ngbaan nyan ni Uwumbər
chee la. Kristo pu, le Uwumbər di timi
kpaan ubaa chee, ke ti taa ki li ye waadim,
ki tii timi lituln ke ti kpaan binib u chee.
[19] Maah len pu na le ye ke Kristo aah nan
kpo na, nima le tii Uwumbər nsan ke u di
dulnyaa ni aanib kpaan ubaa chee, ki di
cha baatunwanbir pinn bi. U di tichandaan
aaliin imina ŋa tiŋaal ni, ke ti tuk binib.
[20] Ti sil Kristo aasisiiyaan, le ki gaŋni nimi.
Ni bi ke Uwumbər ubaa le aah gaŋni nimi
na. Ti gaŋni nimi ki tii Kristo, ke ni gir ni
Uwumbər chee man. [21] Kristo aa nan tun
titunwanbir tibaa. Timi aatunwanbir pu,
le Uwumbər nan daa utafal. Timi bimək
kpaan Kristo chee na, Uwumbər len ke timi
aabər ŋan.

6

[1] Timi bi kpaan Uwumbər chee ki tun
waatuln na le gaŋni nimi, ni taa gaa
Uwumbər aaterm yəli. [2] Uma Uwumbər le
len ke,

"Naah ŋeer pu na, le m pel saameen.
Bundaln ni ŋeer ke m gaa si lii na, le m ter
si."
Li pel man, din le ni ŋeer. Din le ye n-yoonn
mu u ga gaa si lii na.*

[3] Taa ŋani tiwan ni ga leŋ unii ubaa
Uwumbər aasan ni na, aan ubaa taa len
ke timi aatuln kpa taani. [4] Timi aabimbin
aah bi pu na, nima le mək binib ke ti ye
Uwumbər aatutum. Kinye pu? ti kan falaa,
ni limukl, ni tibər, ki ji limər, ni məmək
ponn ni. [5] Binib lue timi ŋinaalab, ki laŋ
timi tiyondir ponn ni, ki ŋma tijar ti pu.
Ti tun lituln linimaln, kaa geeni kinyeek,
ki lann tijikaar. [6] Timi aabimbin bi chain
la. Ti bee Uwumbər aabər, ki kpa limər, ni
tibulchinn, ki gbii Uwumbər Aafuur Nyaan,
ki gee binib mbaməm, [7] ki tuk bi Uwumbər
aabər ti ye mbaməm na. Ti kpa Uwumbər
aapəən. U len ke timi aabər ŋan, nima
le ye tijawan ti bi tiŋangii ni tiŋangan ni
na. [8] Binib bibaa nyuŋni timi, bibaa mu
seei timi. Bibaa bii timi, bibaa mu pak
timi. Bibaa len ke ti ŋmanni binib la. Le
ti tee len ibaməŋ. [9] Taa kpa liyimbil binib
chee. Ti kpa liyimbil Uwumbər chee la.
Nkun dii timi, le ti beenin bi. Uwumbər
cha falaa pii timi, ki mu aa cha u ku timi.
[10] Tisui bii la. Yesu pu, le ti kpa mpopiin
n-yoonn məmək. Ti ye bigiim la, le ki ŋa
binib pam biwankpadam Uwumbər chee.
Taa kpa dulnyaa wee ni aawan nibaa, ti kpa
paacham aawan məmək. Nimina məmək le
mək ke ti sil ye Uwumbər aatutum.

[11] Nimi Korint aatiŋ aanib, ti tuk nimi
tiponn ni aabər məmək. Ti gee nimi
sakpen. [12] Naa ye ke timi le aa gee nimi. Ni
ye ke nimi le aa gee timi. [13] M len nimi ke uja
aah ga len waabim pu na. Ni li gee mi man,
ke maah gee nimi pu na.

Ni taa dii binib bi kaa dii Yesu Kristo na aasan

[14] Ni taa kpaan binib bi kaa gaa Yesu
ki kii na chee man. Binib bi ŋan na, ni
binib bi kaa ŋan na ga ŋmaa kpaan təb
chee ee? Nwiihn ni mbəmbəən ga li ŋmaa
kpaan bi ii? [15] Kristo ni kinimbəŋ ga li ŋmaa
kpaan kiməbaan aa? Unii u dii Yesu aasan
na, ni unii u kaa dii na aabimbin kpaan
aa? [16] Uwumbər aadiik ni ŋiwaa kpaan aa?
Naa kpaan. Timi le ye Uwumbər u ye

* 6:2 : Lik Aisaya 49.8.

liməfadaan na aadiik. Uma ubaa le nan len ke,
"M ga li bi maanib aasui ni, ki chuun bikaa-
sisik ni.
M ga li ye Baawumbər, bi mu ga li ye
maanib."†
17 Nima le cha Uwumbər ki bui ke,
"Nya binib bi kaa dii mi na ponn ni man, ki
li bi nibaa,
ki di cha titunwanbir, le m ga gaa
nimi.‡
18 M ga li ye Nite;
ni mu ga li ye njapətiib ni mbisatiib.§
Min Uwumbər u kpa mpəən məmək na, le
len kina."

7

1 Maanigeekaab, Uwumbər aah puu tipuur tee ki tii timi na, cha ti di cha lituln li kaa ŋan na məmək, ni ilandak i kaa ŋan na məmək, ki li san u, ki li ye binib bi bi chain ki doo na.

*P*əəl aapopiin

2 Ni li gee timi man. Taa ŋa ubaa bakaa, ki mu aa bii ubaa, ki mu aa ji unii ubaa aawan. 3 Maa len kina ke m galn nimi. Maah tuk nimi pu na, ti gee nimi la. Ti yaa kpo, bee ti yaa bi kan, ti po gee nimi la. 4 M kpa lipobil sakpen le ki len nimi. M kpa kipupuk sakpen ni pu. Nsui səŋ mbaməm la. Timi aafalaa məmək ponn ni, m kpa mpopiin ni pu ki ti nyaŋ.

5 Tə, taah nan fuu Masedonia aatiŋ ni na, taa ŋmaa fuur. Ti nan kan limukl, ŋipepel məmək ni. Binib nan kpak timi kinikpakpak. Nimi aabər mu pu le ilandak nan joo timi. 6 Uwumbər u səŋni binib bi kpa mpombiin na aasui na, uma le cha Taitus fuu ni ti chee ki nan səŋ tisui. Waah fuu ni na, nima le cha tisui səŋ. 7 Naa ye nima baanja le səŋ tisui. U tuk timi nimi aabimbin aah ŋan pu na. Nima le cha tisui səŋ. U tuk timi ke ninimbil man ke ni ki kan mi, ke ni kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu, ke ninimbil man ke ni kii maaməb. Nima le cha m moo kpa mpopiin.

8 Maah nan ŋmee kigbaŋ tii nimi na, kigbaŋ ngbaan nan bii nisui ni yunn pəkaa. Nisui aah nan bii na, le ni gar mi. Dandana, naa ki gar mi. 9 M kpa mpopiin la. Naa ye ke nisui aah bii na le cha m kpa mpopiin. Nimi aapombiin le cha ni kpeln nimi aabimbin, nima le cha m kpa mpopiin. Uwumbər nan cha ni kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu. Nima le kigbaŋ ki nan bii nisui na nan ŋa nimi tinyoor. 10 Ba pu? Uwumbər yaa cha unii kpa mpombiin waatunwanbir pu kan, nima le ga cha u kpeln waabimbin ki ŋmar. Naan ki gar u. Tə, dulnyaa wee ni aapombiin joo ni nkun la. 11 Uwumbər aah cha ni kpa mpombiin pu na, ni kan naah ŋa nimi tinyoor pu na. Nitafal bi waabər ni. Ni gee liŋuul titunwanbir pu, ki ban ni nyan nibaa tibər ngbaan ni, ki san Uwumbər ijawaan, ki ban ni ki kan mi, ki ban ni ŋa Uwumbər aageehn, ki ban ni daa unii u tun titunwanbir na aatafal. Naah ŋa kina na, ni mək ke naa kpa taani ubaa tibər ngbaan ponn ni.

12 Maah nan ŋmee kigbaŋ ngbaan tii nimi na, naa ye unii u tun titunwanbir na pu le m nan ŋmee ki, kaa ye bakaa aah kan u na pu le m ŋmee ki. M nan ban ke Uwumbər mək nimi naah gee timi mbaməm pu na. Nima le cha m ŋmee ki, 13 le tisui səŋ ni pu.

Taitus aah nan bi ni chee na, le usui səŋ nimi aabimbinyaan pu, le ni ŋa u mpopiin. Nima le cha ti mu kpa mpopiin sakpen. 14 M nan pak nimi u chee, le naa jinn mi iniməən. Taah tuk nimi tibər ti na məmək, ti len mbamən la. Kina le taah nan pak nimi Taitus chee pu na, ti len mbamən. 15 U teer naah nan gaa u pu na, ki teer naah san u, ki pak waah len pu na, ki kii waaməb. Nima le cha u moo gee nimi. 16 M bee ke ni ga li beenin ŋani tiwan məmək mbaməm. Nima le m kpa mpopiin ni pu.

8

*Naah ga tii Uwumb*ər ipiin pu na

1 Tinaabitiib, ti ban ke ni bee Uwumbər aah ŋa tinyoor ŋa Yesu aanib bi bi Masedonia aatim ni pu na. 2 Bi nan kan falaa, ni ntəŋ, ni igiin sakpen a. Le bi mu nan kpa mpopiin ki ti nyaŋ. Baagiin ponn ni, le bi nan kpa tibulchinn, ki tii Uwumbər ipiin sakpen. 3 M ga ŋmaa ji seeraa ki tii bi, ke baah kpa tiwan ni na, bi tii u, ki jer kina. Baageehn pu, le bi tii, 4 ki gaŋ timi ke ti gaa ipiin ngbaan, aan ki di tii Yesu aanib bi lann na. Ni mə bi ke bi ter bi la. 5 Bi tii ki jer taah nan dak pu na. Njan, le bi di bibaa

† 6:16 : Lik Liifai Yaab 26.12; Jeremia 32.38; Esekiel 37.27. 1 Bibərb Aabər 17.13.

‡ 6:17 : Lik Aisaya 52.11.

§ 6:18 : Lik 2 Samuel 7.14;

tii Tidindaan, le ki nin di bibaa tii ti mu,
Uwumbər aageehn pu. [6] Nima pu na, Taitus
aah nan cha ni piin ki bi too ŋimombil ke ni
tii Uwumbər na, le ti bui u ke u pəən ubaa
ki cha ni too ŋimombil ngbaan ki doo. [7] Ni
ŋa Yesu naadii, le ki bee waabər, ki ga ŋmaa
tuk biken. Ninimbil man waatuln pu. Le ni
gee timi. Naah ŋani tiwan nimina məmək
ki ti chaar jer na, ni li nyi ki tii ipiin mu ki ti
jer kina.

[8] Maah len pu na, naa ye ke m muk nimi
ke ni tii. M tuk nimi ke Yesu aanib biken
aanimbil man ke bi tii u ipiin, ke m bee ni
mu aah gee u pu na. [9] Ni nyi Tidindaan Yesu
Kristo aah kpa tibulchinn pu na. U nan ye
uwankpadaan la. Nimi pu le u ŋa ugiin.
Waah ŋa ugiin na, nima le cha ni mu ŋa
biwankpadam.

[10] Cha m tuk nimi maalandak. Naah nan
piin ki bi too ŋimombil ŋi giina na, ni ŋan
ke ni too ŋi ki doo libiln lee. Ni nan puen
biken ki ban ke ni tii Uwumbər ipiin, ki nan
puen piin ki bi too ipiin ngbaan. Pəən nibaa
man ki too i doo. Ninimbil nan man ke ni
piin ki too ipiin ngbaan. [11] Cha ninimbil li
man ke ni tii naah ga ŋmaa tii pu na, aan ki
too ipiin ngbaan doo. [12] Unii yaa gee ke u tii
Uwumbər ipiin ki yaa tii u waah kpa pu na
kan, Uwumbər ga gaa la. Uwumbər aa ban
ke unii tii ki jer waah kpa pu na.

[13] Maa ban ke m ŋa nimi falaa ke m ter
biken. M ban ke ni məmək ŋaŋ la. [14] Maah
len pu na le ye ke naah kpa sakpen pu
dandana na, ni ŋan ke ni ter binib bi kaa
kpa na. Ni mu yaa nan lann daalbaadaal
kan, bi yaa nan kpa sakpen kan, bi mu ga ter
nimi. Kina le ni məmək ga ŋaŋ. [15] Ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
"Unii u nan kan sakpen na aa nan ji ki gur.
Unii u mu nan kan siib na aa nan lann."*

Taitus ni uŋeen aatɔtiib

[16] Tɔ, m doon Uwumbər u cha Taitus ban
u ter nimi na ke ti mu aah ban ti ter nimi pu
na. [17] Ti bui u ke u pəən ubaa ki dan ni chee,
le u kii. Unimbil man ke u dan, waageehn
pu le u ga dan. [18] Le ti ga cha tina aabo ubaa
mu dii u dan ni chee. Tina aabo ngbaan aah
mooni Yesu aabənyaan pu na le cha Yesu
aanib məmək pak u sakpen. [19] Bi mu nyan u
ke u dii timi ke ti buen ti ter Uwumbər aanib
bi ye bigiim na. Nima le ga nyuŋ Tidindaan,
ki mək bi ke ti ban ti ter təb la.

[20] Ti ga li joo ŋimombil sakpen ke ti tii
bi. Taa ban ke unii ubaa bii timi ke ti
gur tibaa ngem. [21] Tidindaan nyi ke ti ŋani
mbaməm la. Ti ban ke binib mu bee ke ti
ŋani mbaməm.

[22] Nima le ti ga tun tina aabo uken u mu
dii Taitus mam ki dan ni chee. N-yoonn
məmək ti nan lik tina aabo ngbaan aabim-
bin aah bi pu na, ki kan ke unimbil man
Uwumbər aatuln pu. U pak nimi ke ni ga ŋa
maah ban pu na, nima le cha u moo ban ke
u dan ni chee. [23] Binib yaa baa nimi Taitus
aabər kan, ni tuk bi ke u ye maatutuŋeer
u ter mi m tuk nimi Yesu aabənyaan na la.
Ubaa yaa baa nimi tinaabitiib bi dii Taitus
na aabər kan, ni tuk u ke bi ye Yesu aanib
aatutum la. Baabimbinyaan pu, le binib
nyuŋni Kristo. [24] Ni li mək bi ni Yesu aanib
məmək naah gee Uwumbər aanib pu na, ki
ter bi, ke taah nan pak nimi pu na.

9

Naah ga ter Yesu Kristo aadidiliib biken pu na

[1] Maa ki ban m ŋmee kigbaŋ ki tuk nimi
naah ga ter Yesu aanib bi bi Jerusalem ni
pu na. [2] M nyi ke ni ban ni ter bi. M nan
pak nimi Masedonia aanib chee, ki bui bi ke
nimi bi bi Griis aatiŋ ni na nan ban ni ter
Yesu aanib giina. Ninimbil aah man ke ni
ter Uwumbər aanib pu na, nima le cha bi
ponn ni pam mu ban bi ter bi. [3] Le m ban
m cha tinaabitiib bimina buen ni chee, aan
bi ti kan ke taah nan pak nimi pu na, ti gbii
la. Ni ga li bi ke maah nan len pu na, ki gor
ke ni too ŋimombil ngbaan. [4] Ni yaa kaa ye
kina kan, Masedonia aatiŋ aanib bibaa yaa
dii mi ki fuu ni ni chee, ki kan ke naa kee gor
kan, ni ga jinn mi inimɔən, naa ye mi baanja
aanimɔən, ti məmək aanimɔən. Ba pu? ti
nan pak nimi bi chee. [5] Nima le m dak ke ni
ŋan m gaŋ tinaabitiib bimina ke bi loln m
pu nsan ki buen ni chee, ki ter nimi ni too
ŋimombil ngbaan, naah nan puu tipuur ti
na. M yaa fuu ni kan, m ga nan mui ni too
ŋi ki doo. Nima le ga mək ke ni too ŋi, nimi
aageehn pu, naa ye ke bi nan muk nimi le ni
too ŋi.

[6] M tuk nimi la, unii u bun tijikaar siib na
ga nan chee siib la. Unii u mu bun tijikaar
sakpen na ga nan chee sakpen la. [7] Unii
məmək aah di pu ŋa usui ni ke u ga tii ni

* 8:15 : Lik Nnyam 16.18.

na, cha u tii kina. U taa tii ni mpombiin, ki
taa tii limukl aatiin. Ba pu? Uwumbər gee
unii u tii ni mpopiin na la. [8] Uwumbər ga
ŋmaa ŋa tinyoor məmək ŋa ni pu, aan ni taa
lann nibaa. Ni ga li kpa ki gur, ki ga ŋmaa
tii binib bimək lann na. [9] Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke,
"Ubulchindaan tii bigiim sakpen,
waaŋann aa kpa ndoon."*
[10] Uwumbər u di ŋijikaabil di tii unii u bu
tijikaar na, ki tii binib tijikaar bi ji na, uma
le ga tii nimi naah ban pu na məmək, ki jer
kina, aan ni moo ter binib biken. [11] Ni yaa
moo ter binib kan, Uwumbər le ga moo tii
nimi. Naah ga tii timi ipiin ke ti tii biken
na, nima le binib pam ga doon Uwumbər
ipiin ngbaan pu. [12] Ni yaa ter Yesu aanib
ki tii bi baah lann pu na kan, nima le binib
pam ga doon Uwumbər mbaməm. [13] Ni yaa
ter bi kan, nima le ga mək bi ke ni gaa
Kristo aabənyaan ki kii, ki kpa tibulchinn, ki
yakr naah kpa tiwan ni na tii bima, ni biken
məmək. Nima le ga cha bi nyuŋ Uwumbər,
[14] ki mee u tii nimi, ki li gee nimi, Uwumbər
aah cha ni kpa tibulchinn sakpen pu na.
[15] Cha ti doon Uwumbər u tii timi Ujapəən
u jer ipiin məmək na man.

10

Pəəl aah len waatuln aabər pu na

[1] Min Pəəl mbaa gaŋni nimi la. Ni ponn
ni bibaa len ke maah nan bi ni chee na, maa
kaar nimi, ke m yaa bi nibaa chee kan, m
kpa lipobil ki ŋmee kigbaŋ ki sur nimi. Min
Pəəl bi suuna ke Kristo aah bi pu na, ki gaŋni
nimi ke ni toor nimi aabimbin man, [2] aan
m yaa fuu ni ni chee kan, m taa chiin ni
ponn ni bibaa. M nyi ke m yaa fuu ni ni
chee kan, m ga ŋmaa li kpa lipobil ki chiin
binib bi len ke ti dii dulnyaa ni aanib aah dii
pu na. [3] Ni ye mbaməŋ ke ti po ye binib la.
Ni mu aa ye binib aajaak le ti jaa, [4] ki mu aa
di binib aapəən le jan kijaak ngbaan. Ti di
Uwumbər aapəən mu bii kinimbəŋ aapəən
məmək na le jan ki. Ti len ki nyaŋ binib bi
kpak Uwumbər aabər kinikpakpak na, [5] ki
nyaŋ binib bi kpa kalmbaani ki dak ke bi
kpa nlan ki jer Uwumbər na. Ti cha ilandak
məmək kii Kristo aaməb. [6] Ti yaa bee ni
ponn ni binib bi ga kii Uwumbər aaməboln
na, le ti ga ŋmaa daa binib bi gur kaa kii na
aatafal.
[7] Tə, ni lik binib paacham la aa? Ubaa
yaa bi ni ponn ni ki len ke u ye Kristo aanii
kan, cha u teer ke ti mu ye Kristo aanib
ke waah ye pu na la. [8] Tidindaan tii mi
tininkpir ke m ter nimi ni dii u mbaməm,
waa tii mi tininkpir ngbaan ke m bii nimi.
M yaa puk kipupuk ki jer maah ba ga puk
pu na kan, maan ji inimməən. [9] Ni taa li dak
ke m ban m ŋmee kigbaŋ ki ga li kpa nimi
ijawaan na. [10] Bibaa len ke m ŋmee tigbann
ke mpəəndaan na, ke m yaa bi ni chee kan,
maa pəə, maaliin aa bi tibər tibaa ni. [11] Cha
binib ngbaan aaboln bee ke ti yaa ŋmee
kigbaŋ ponn ni taah ga ŋa pu na kan, ti yaa
fuu ni kan, ti ga ŋa kina la.
[12] Taa ban ke ti di tibaa ŋaŋ binib bi yoor
bibaa paacham na, kaa ban ke ti len ke ti
ye bi ponn ni bibaa. Baa kpa nlan. Bi lik
təb aabimbin aah bi pu na, ki ŋaŋni bibaa
la. [13] Tima kan, taan li kpa kipupuk ki lakr
taah tun lituln pu na. Ti ga li kpa kipupuk
Uwumbər aah siin lituln li ki tii timi na pu.
Taah nan tuk nimi waaliin na, nima le ye
lituln ngbaan ponn ni ngem. [14] Ti nan puen
biken ki fuu ni ni chee ki tuk nimi Kristo
aabənyaan tee. Taah ŋani kina na, ti po tun
lituln li Uwumbər siin timi na la. [15] Taa ban
mpakm biken aatuln pu. Ti kpa limakl ke
ni ga moo dii Yesu aasan mbaməm, ki ga
ter timi ke ti tun Uwumbər aatuln sakpen,
waah siin li pu ki tii timi na. [16] Le ti ga ŋmaa
buen ntim mu daa ki jer nimi aatiŋ na, ki
ti tuk binib tibənyaan tee. Taan buen biken
aah tun lituln nin chee na, kaa ban ke bi pak
timi biken aatuln pu.
[17] Uwumbər Aagbaŋ len ke, "Unii umək
ban ke u puk kipupuk na, cha u puk kipupuk
Uwumbər pu."* [18] Unii yaa pak ubaa kan,
nima le aa mək ke Uwumbər aanimbil gbiin
u. Uwumbər yaa pak unii kan, nima le mək
ke Uwumbər aanimbil sil gbiin u.

11

Binib bi ban ke bi ŋmann Yesu aanib na aabər

[1] Tə, m yaa len kijərk aaliin siib kan, ni
pəən nibaa man ki li kpa limər m pu. [2] M
gee nimi sakpen ke Uwumbər aah gee nimi
pu na. Ni bi ke usapəən u kaa nyi uja na aah
bi pu na, le m ban m di nimi tii Kristo, ni li

* 9:9 : Lik Ilahn 112.9. * 10:17 : Lik Jeremia 9.24.

dii uma baanja. 3 M san ijawaan ke binib ga
ŋmann nimi, ni taa ki dii Kristo mbaməm,
ke kinimbəŋ aah nan ŋmann Adam aapuu
Iif pu na. 4 Unii yaa fuu ni ni chee ki yaa
tuk nimi tibər yayan ti kaa ye taah nan
tuk nimi Yesu aabər ti na kan, ba ŋa ni ji
limər u pu? Ba ŋa ni gaa tibər ti kaa ye
Yesu aabənyaan, kaan cha ni kan Uwumbər
Aafuur Nyaan na? Taah nan tuk nimi Yesu
aabənyaan tee na, tibər ngbaan le nan cha
ni kan Uwumbər Aafuur Nyaan.

5 Binib bi ŋmanni ke bi ye Yesu aakpam-
balb na, maa dak ke bi jer mi. 6 Nibaakan,
maan ŋmaa len ke unii u bae mbaem sakpen
na aah len pu na. M mu nyi Yesu aabər
mbaməm, ki ŋeer ti məmək tuk nimi, binib
aanimbil ni.

7 M nan sunn mbaa taab ke m yoor nimi
paacham; kinye pu? m nan tuk nimi
Uwumbər aabənyaan, kaa jin nimi kidaak.
Maah ŋa kina na, ni kpa taani ii? 8 Maah nan
tuk nimi Uwumbər aabər na, Yesu aanib
biken nan pa mi la. Ni naahn ke m nan
yoor baamombil ngbaan ke m li joo ter nimi
le na. 9 Buyoonn m nan bi ni chee ki lann
maah ban pu na, maa muk nimi ke ni ter
mi. Tinaabitiib bi nyan Masedonia aatiŋ ni
na nan joo ni maah ban tiwan ni na məmək.
Maah nan bi pu n-yoonn ngbaan na, m ga li
beenin bi kina la, kaan muk nimi ke ni ter
mi. 10 Kristo pu le m len mbaməŋ, maan muk
unii ubaa nibaa chee Griis aatiŋ ponn ni ke
u ter mi. 11 Ba pu? Ni ye ke maa gee nimi le
ki len kina aa? Uwumbər nyi ke m gee nimi
la.

12 M ga li beenin tuk nimi Yesu aabər,
kaan ji nimi kidaak. Biŋmaŋmannim bi ji
nimi kidaak na aan ŋmaa pak bibaa ki len
ke bi bi ke taah bi pu na. 13 Binib ngbaan
ŋmanni nimi la. Baa ye Kristo aakpambalb.
Bi ŋmanni nimi ke bi tun waatuln, ki mu
aa tun. 14 Baah ŋani kina na, ni taa cha
ni gar nimi. Kinimbəŋ kibaa ŋmanni ke
ki ye Uwumbər aatuun u wiin chain na.
15 Kinimbəŋ aatutum yaa ŋmanni ke bi ye
bininyaam kan, ni taa cha ni gar nimi.
Uwumbər ga daa bitafal baatuln aah ŋeer
pu na.

*P*əəl aah ji falaa Yesu Kristo pu pu na

16 M ki tuk nimi la, ni taa dak ke m ye
ujər. Ni mu yaa dak ke m ye ujər kan, ni li
kpa limər m pu, ki cha m mu pak mbaa siib.
17 Maah ga len pu na aa ye Tidindaan aabər
aaboln. Maah ga pak mbaa pu na, m ga len
ke ujər na la. 18 Binib pam le bi ki pak bibaa
dulnyaa ni aawan pu. Nima le m mu ga pak
mbaa. 19 Ni dak ke ni kpa nlan. Ba ŋa ni ji
limər bijərb pu ki kpa mpopiin? 20 Maah len
pu na le ye ke unii yaa chuu nimi tinaagbiir,
bee u ji nimi aawan, bee u ŋmann nimi, bee
u kpa kalmbaani, bee u faa nimi kitapak
kan, le ni kpa limər u pu. 21 Taah kaa muk
nimi kina na, le ni bii timi, ke taa kpa mpəən
aa?

Unii ubaa yaa kaar ke u pak ubaa kan,
m mu kaar kina la. M len ke ujər na la.
22 Biŋmaŋmannim ngbaan ye Hiibru yaab la
aa? M mu ye. Bi ye Israel yaab la aa? M
mu ye. Bi ye Abraham aayaabitiib la aa? M
mu ye. 23 Bi ye Kristo aatutum la aa? M mu
ye ki jer bi. M ŋa nimi gafara la, m len ke
ujər na la. M nan tun Kristo aatuln ki jer
bi, ki koo tiyondir ponn ni ki jer bi. Kristo
pu, binib nan gbaa mi ŋinaalab ki ti chaar
jer. M nan kani linimaln, naa nan pəə ke
m kpo. 24 Nfum muŋmu le Juu yaab gbaa
mi linaalab nfum piitaa ni muwae. 25 Rom
yaab nan gbaa mi ŋidabil nfum mutaa la.
Binib nan mae mi ŋitakpal nfum mbaa la.
Nfum mutaa le iŋəi liin nnyusakpem ni ki
cha mi. Kinyeek kibaa ni nwiməŋ le m
nan bi likpaln pu nnyusakpem ni. 26 M
nan chuun ŋisachun n-yoonn məmək, ki
kani linimaln nnyun ni, le ki kani linimaln
bififiirb chee, le ki kani linimaln maanib
Juu yaab chee, le ki kani linimaln binib bi
kaa ye Juu yaab na chee, le ki kani linimaln
ntim ponn ni, ni kipəək ni, ni nnyusakpem
ni, le ki kani linimaln binib bi ŋmann ke
bi ye Yesu Kristo aanib na chee. 27 M tun
Yesu Kristo aatuln linimaln, ki kani falaa,
kaa geeni kinyeek. Nkon ni nnyunyuu mək
nan joo mi. M nan lann tijikaar. Tiwoor
nan joo mi. Maawanpeenkaan aa nan fuu
tiwoor ngbaan. 28 Naa ye falaa umina baanja
le m kan. Ilandak joo mi iwiin məmək
Yesu aanib məmək pu. 29 Ubaa yaa kaa kpa
mpəən kan, ni yəl m mu aawon la. Ubaa yaa
təŋ uken ke u tun titunwanbir kan, ni fiini
maaŋuul la.

30 Tə, m yaa puk kipupuk kan, m ga puk
kipupuk maadabur aabər pu la. 31 Tidindaan
Yesu Aate Uwumbər, u yeh mpakm n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na, uma le nyi ke m
len mbaməŋ la. 32 Maah nan bi Damaskus

aatiŋ ni, Ubər Aretas aayoonn na, le kitiŋ ngbaan aaninkpel nan ban u chuu mi, le ki cha waatəb aajab si kii kitiŋ na aabisaməb chee, ke bi nan chuu mi. 33 Le njətiib di mi ŋa kibəəkuuk sakpeŋ ni, ki ti di mi laan takolu u bi kitiŋ ngbaan aagoln pu na, le m nyan uŋaal ni.

12

Pəəl aah kan tibəkpiirkaan ti na

1 See m puk kipupuk. Ni mu aa kpa tinyoor. M ga tuk nimi Tidindaan aah mək mi lijinjiir aawan pu ki kpiir tibər ti tuk mi na. 2 Ŋibin kipiik ni ŋinaa le Uwumbər nan yoor mi buen udo paacham. M nyi u di maawiin baanja le buen aan u di maawiin ni nwon mək le di buen. Uma le nyi. 3 M po nyi ke Uwumbər yoor mi buen paacham, Paradais* ni. 4 Le m ŋun tibər ti maan ŋmaa tuk unii ubaa na. Uwumbər aa kii ke m len ti. 5 Lijinjiir aawan ngbaan pu, le m ga puk kipupuk. Maan pak mbaa, m ga puk kipupuk maadabur aabər pu la. 6 M yaa ban m puk kipupuk kan, maan le ye ujər; ba pu? m ga len mbamən la. M mu aan puk kipupuk. Ba pu? maa ban ke unii ubaa pak mi ki jer maah ŋeer pu na. M ban ke bi lik maabimbin aah bi pu na, ki pel maah len pu na, le ki bee maah bi pu na.

7 Tə, Uwumbər aah nan mək mi lijinjiir aawan sakpen pu na, waa ban ke m yoor mbaa paacham lijinjiir aawan ngbaan pu. Nima le u cha limukl li nyan ni kinimbəŋ chee na muk mi. Limukl ngbaan wu mi ke nkokon aah saa tiwon kan, ni wu pu na. 8 Le m mee Tidindaan nfum mutaa ke u nyan mi limukl ngbaan ni. 9 Le waa kii, le ki bui mi ke waaterm le ga cha m nyaŋ limukl ngbaan; ba pu? unii u kaa kpa mpəən na ga li kpa waapəən mbaməm. Le m kpa mpopiin ki kpa kipupuk maadabur aabər pu, aan ki li kpa Kristo aapəən. 10 M yaa kan idabur, ni ŋisiibil, ni falaa, ni limukl, ni tibər, Kristo pu kan, le ni mə mi; ba pu? maah kaa kpa mbaa aapəən buyoonn na, le m kpa Kristo aapəən.

Pəəl aatafal aah bi Korint aatiŋ aanib ni pu na

11 Ni yaa ba pak mi kan, ni ba ga li ŋan. Naah kaa pak mi na, nima le cha m pak mbaa ke ujər na. M yaa kaa bi tibər tibaa ni kan, binib bi ŋmanni ke bi ye Yesu aakpambalb na aa jer mi. 12 Maah nan bi ni chee na, m nan tun lijinjiir aatun Uwumbər aapəən pu, ki nan kpa limər n-yoonn məmək. Nima le mək ke m ye Yesu aakpambalb mbaməm. 13 Yesu aanib biken jer nimi kinye? Maah kaa muk nimi ke ni tii mi nibaa na le cha bi jer nimi ii? Nimina yaa kpa taani kan, m ŋa nimi gafara la.

14 Tə, dandana wee, m gor ke m dan ni chee taataa. Maan li ban nibaa ni chee. M ban nimi la, naa ye nimi aamombil. Mbim aa kpiini tetiib, tetiib le kpiini mbim. Ni bi ke maabim na la. 15 Nima le ni mə mi ke m di mbaa tii nimi, ki tun lituln linimaln ke m ter nimi. M yaa moo gee nimi kan, nimi aageehm bar la aa?

16 Ni ye mbamən, maa nan ŋani nimi falaa ke ni tii mi nibaa. Le ni ponn ni bibaa len ke m nan ŋmanni nimi, ki jin nimi aawan. M jin nimi aawan kinye? 17 Maah nan cha binib buen ni chee na, bi ponn ni ubaa nan jin nimi aawan ki tii mi ii? Aayii. 18 M nan gaŋ Taitus ke u buen ni chee, le ki cha tina aabo uken mu dii u. Taitus jin nimi aawan nibaa aa? Aayii. Ti kpaan nlandak mubaa la. Maah ŋani pu na, u mu ŋani kina la. Ti məmək dii kitaabuk kibaa la.

19 Ni dak ke ti len ke ti nyan tibaa tibər ni la aa? Taa ŋani kina kpala. Ti bi Uwumbər aanimbiin ni, ki len Kristo aah ban pu na. Maanigeekaab, ti ban ke ti ter nimi ke ni moo dii Uwumbər aasan mbaməm. Nima le cha ti len. 20 M san ijawaan ke m yaa fuu ni ni chee kan, naah bi pu na aan li mə mi, m mu aah ga li bi pu na aan li mə nimi mu. M san ijawaan ke m ga nan mui ni bi kpak təb kinikpakpak, ki kpa lipiipoln təb pu, ki gee liŋuul təb pu, ki yakr təb, ki sii təb, ki bii təb, ki kpa kalmbaani, ki ŋma tijar, 21 ke m yaa fuu ni ni chee ki kan ke ni ponn ni pam tun titunwanbir, ni tijəŋ aatuln, ki gər kidagook, ki ŋani tiwan ni kaa ŋan na, kaa kpeln nimi aabimbin kan, ni ga bii nsui sakpen. Le Maawumbər ga cha m ji inimən ni pu.

13

Kookoo aasurm ni idoon

1 Tə, m ga dan nan mann nimi taataa la. Ni yaa galn unii ubaa kan, maan gar

* 12:3 : Paradais ye Uwumbər do paacham la.

* 13:1 : Lik Ikaal 17.6; 19.15.

nimi, see biseeraadam bilee, bee bitaa len.*
2 Maah nan mann nimi lelee na, m nan
sur ni ponn ni bimɔk tun titunwanbir na.
Dandana wee, maah kaa bi ni chee na, m ki
sur bi ke maah nan sur bi njan pu na, ke m
yaa fuu ni kan, m ga daa bitafal. 3 Nima le
ga mɔk nimi ke Kristo le cha m len. Waa
ye udabur ni chee, u kpa mpɔɔn ni chee.
4 U nan di waapɔɔn lii ki cha bi kpaa u
ndɔpuinkoo pu. Dandana, u fu Uwumbɔr
aapɔɔn pu la. Timi bi mu kpaan u chee na
aa kpa mpɔɔn. Ti mu aah kpaan u chee na,
ti mu fu Uwumbɔr aapɔɔn pu, ki ga ŋmaa
mɔk nimi mpɔɔn ngbaan.

5 Ni lik nimi aabimbin aah bi pu na man,
ke ni sil tii Yesu Kristo naadii aan naa tii. Ni
taa lik maabimbin aah bi pu na man, ni li
lik nimi nibaa aabimbin aah bi pu na. Naa
bee ke Yesu Kristo bi ni ni ii? U bi ni ni
la; u yaa kaa bi ni ni kan, naa ye waanib
mbamɔm. 6 M kpa limakl ke ni ga bee ke timi
le ye waanib mbamɔm. 7 Ti mee Uwumbɔr
tii nimi, ke ni taa tun titunwanbir. Naa ye
ke ti ban ti mɔk nimi timi aabamɔn la. Ni
yaa po dak ke taa ye Yesu aanib mbamɔm
kan, ti po ban ke ni tun lituln li ŋan na la.
8 Ba pu? taan ŋmaa di mpɔɔn mu Uwumbɔr
tii timi na, ki leŋ tibɔnyaan tee. Ti ban ke
tibɔnyaan ngbaan loln nsan la. 9 Ti yaa kaa
kpa mpɔɔn, le nimi le kpa mpɔɔn kan, ni
mɔ timi la. Le ti mee Uwumbɔr tii nimi ke
ni toor nimi aabimbin. 10 M ŋmee kigbaŋ
kee, ke maah kaa bi ni chee na, m yaa nan
fuu ni ni chee kan, m taa chiin nimi, ki
mɔk nimi maapɔɔn. Nima le cha m ŋmee
ki. Tidindaan le tii mi tininkpir ke m ter
nimi ni dii waasan mbamɔm. Waa tii mi
tininkpir ngbaan ke m di bii nimi.

11 Nnaabitiib, tibɔr ti gur na le ye ke m ban
m chɔi nimi la. Toor nimi aabimbin man.
Sɔŋ tɔb aasui man. Ni li kpa kimɔbaan ni
nsuudoon man, le Uwumbɔr u gee timi ki
tii timi nsuudoon na ga li bi ni chee.

12 Ni li dooni tɔb mbamɔm man.

Uwumbɔr aanib bimɔk bi do na dooni
nimi.

13 Tidindaan Yesu Kristo aanimbaasaln,
ni Uwumbɔr aageehm, ni Waafuur Nyaan
aamɔbaan li bi ni mɔmɔk chee.

Kigbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii GALASIA YAAB na

1-2 Min Pəəl ni nnaabitiib bimək bi m chee
na dooni nimi Yesu aanib bi bi Galasia aatim
ni na. Yesu Kristo ni Tite Uwumbər u fikr
u nkun ni na le ŋa mi waakpambal. Naa
ye unibən le ŋa mi, kaa ye binib le di lituln
ngbaan tii mi.
3 Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo
ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.
4 Tite Uwumbər aageehn pu, le Kristo nan
kpo timi aatunwanbir pu, ke u nyan timi
dulnyaa wee aatunwanbir ni. 5 Uwumbər le
yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
Amii.

*Tib*ənyaan baan baanja le bi

6 Kristo aanimbaasaln pu, le Uwumbər
yin nimi ke ni dii u. Ni tee gar mi pam; ba
pu? ni ban ni di Uwumbər lii mala, ki gaa
tibəyayan, 7 ti kaa ye tibənyaan na. Binib
bibaa bi, ki muk nimi, ki ban bi kpeln Kristo
aabənyaan tee. 8 Timi le yaa tuk nimi tibər
ti kaa ye taah nan tuk nimi tibənyaan ti na,
bee ni ti ki ye Uwumbər aatuun u nyan ni
Uwumbər do na le tuk nimi tibəyayan tee
kan, cha Uwumbər puun lii u pu. 9 Taah nan
tuk nimi pu na, m ki tuk nimi dandana wee,
ke unii ubaa yaa tuk nimi tibəyayan ti kaa
ye naah nan gaa tibənyaan ti na kan, cha
Uwumbər puun lii u pu.
10 M ban m piir binib aasui le aan
Uwumbər aasui? M ban ke binib pak mi ii?
Aayii. M yaa ban ke binib pak mi kan, maa
ba ga li ye Kristo aatutunn.

*P*əəl aah ŋa Yesu Kristo aatutunn pu na

11 Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke maah
nan tuk nimi tibənyaan ti na, taa nyan ni
binib chee. 12 Maa nan gaa ti binib chee.
Unii ubaa aa di ti tuk mi. Yesu Kristo ubaa
le kpiir ti tuk mi.
13 Ni nan ŋun maabimbin aah nan ye pu
buyoonn m nan dii Juu yaab aasan na. M
nan ŋa Uwumbər aanib falaa sakpen a, ki
ban ke m kuln bi. 14 M nan dii Juu yaab aasan
ki jer ŋŋeen aatətiib ponn ni pam aah dii pu
na. Nnimbil nan man tiyaajatiib aakaal pu.
15 Uwumbər aanimbaasaln pu, le u lee mi
buyoonn baa nan kee ma mi na, le ki yin mi
ke m dii u. 16 Waageehn pu le u kpiir Ujapəən
aah bi pu na mək mi, ke m buen ti tuk binib
bi kaa ye Juu yaab na waabər. Waah ŋa kina
na, le maa buen unii ubaa chee ki ti kpokl
maah ga ŋa pu na, 17 kaa buen Jerusalem ki
ti kpokl binib bi puen ye Yesu aakpambalb
na chee. M nan buen Arabia aatiŋ ni ki ti bi
nima mbaa ki mee Uwumbər, le ki nin gir
buen Damaskus aatiŋ ni. 18 Ŋibin ŋitaa aah
jer na, le m buen Jerusalem m ti mann Piita,
ki nan bi u chee iwiin kipiik ni iŋmu. 19 Maa
nan ki kan Yesu aakpambal ubaa kpee, see
Jems u ye Tidindaan aanaal na baanja.
20 Maah ŋmee pu tii nimi na, Uwumbər
nyi ke maa mən nnyamən.
21 Tə, le m nyan Jerusalem, ki buen Siria
aatiŋ ni, ni Silisia aatiŋ ni. 22 N-yoonn
ngbaan Kristo aanib bi nan bi Judea aatim
ni na aa nan kee kan mi, kaa nyi mi. 23 Bi po
ŋun ke uja u nan ŋani bi falaa na, dandana
wee u chuun mooni tibənyaan ti u nan ban
u bii ti na. 24 Nima le cha bi nyuŋ Uwumbər
m pu.

2

*P*əəl ni Yesu Kristo aakpambalb biken

1 Ŋibin kipiik ni ŋinaa aah jer na, le m
ni Banabas gir buen Jerusalem. Taitus mu
nan dii timi. 2 Uwumbər nan tuk mi ke m
buen Jerusalem. Nima le cha m buen. Le
m ni Yesu aanib aaninkpiib kuun təb chee
tibaa, le m ŋeer tuk bi tibənyaan ti m mooni
binib bi kaa ye Juu yaab chee na; ba pu? m
nan ban ke bininkpiib ngbaan kii maah tun
Uwumbər aatuln pu na, maatuln taa bee
fam. 3 Tə, Taitus u nan bi m chee na ye Griik
aanii la. Le Yesu aanib aaninkpiib ngbaan
aa muk u ke u gii uchakpaln. 4 Binib bibaa
bi, ki ŋmanni ke bi dii Yesu Kristo, ki kpaan
ti chee; bima le nan ban ke bi gii u. Bi kpaan
ti chee ke bi lik taah gaa tibaa pu ki dii Yesu
aasan kaa ki dii Moses aakaal na. Le bi nan
ban ke bi muk timi ti ki dii Moses aakaal. 5 Le
taa kii baah ban pu na kpala. Taa nan ban
unii ubaa kpeln Yesu aabənyaan tee ki tuk
nimi tibəyayan.
6 Yesu aanib aaninkpiib bi kpa liyimbil
na, baah bi pu na, naa ye nibaa m chee;
ba pu? Uwumbər aa pak ubaa ki jer uken,
binib ngbaan aa len ke m di tibər tibaa ki
kpee maah mooni tibər ti na pu. 7 Bi bee ke
Uwumbər lee mi ke m di Yesu aabənyaan
tuk binib bi kaa ye Juu yaab na, ke waah nan
lee Piita u ti tuk Juu yaab pu na. 8 Uwumbər

u tii Piita mpɔɔn ke u ti tuk Juu yaab Yesu
aabɔnyaan na, uma le tii m mu mpɔɔn ke m
tuk binib bi kaa ye Juu yaab na. 9 Le Jems, ni
Piita, ni Jɔnn, bi ye Yesu aanib aaninkpiib
na, bee Uwumbɔr aah ter mi waatuln ponn
ni pu na, le bi di biŋaal tii m ni Banabas ke
naabitiib pu na, ki kii ke ni ŋan ke ti buen
binib bi kaa ye Juu yaab na chee, aan bi mu
buen Juu yaab chee. 10 Bi nan ban ke ti li teer
ki ter binib bi ye bigiim bi ponn ni na. M mu
aanimbil man ke m ter bi.

Pɔɔl aah kae Piita pu na

11 Tɔ, Piita aah fuu ni Antiok aatiŋ ni na, le
m kpak u; ba pu? u nan kpa taani la. 12 Bijab
bi nan nyan ni Jems chee na aah kaa nan
kee fuu ni buyoonn na, u nan ji binib bi kaa
ye Juu yaab na chee tijikaar. Bijab ngbaan
aah nan fuu ni na, le u nyan binib bi kaa ye
Juu yaab na chee, kaa ki ji bi chee tijikaar; ba
pu? u nan san Juu yaab bi nyan ni Jems chee
na ijawaan. 13 Le Juu yaab bi nan bi Antiok
aatiŋ ni na mu ŋani Piita aah ŋa pu na. Bi
nyi tiwan ni ŋan na, le kaa ŋani ni. Hali bi
nan cha Banabas mu yenn. 14 M nan kan ke
baa dii Yesu aabɔnyaan mbamɔm. Le m tuk
Piita bi mɔmɔk aanimbil ni ke, "Aa ye Juu
aanii la. Aa yaa dii binib bi kaa ye Juu yaab
na aah dii pu na, kaa ki dii Juu yaab aasan
kan, ba ŋa aa muk binib bi kaa ye Juu yaab
na ke bi dii Juu yaab aasan?"

*Gaakii pu le Uwumb*ɔr ga gaa binib lii

15 Tɔ, ti ye Juu aamaal ni la. Taa ye binib
bi kaa ye Juu yaab bi ye titunwanbirdam
na; 16 le ti mu nyi ke unii yaa dii Moses
aakaal kan, nima le aan cha Uwumbɔr len
ke waabɔr ŋan. Unii yaa gaa Yesu Kristo
ki kii kan, nima le ga cha Uwumbɔr len ke
waabɔr ŋan. Le ti gaa Yesu Kristo ki kii;
ba pu? taah gaa u ki kii pu na, nima le
cha Uwumbɔr len ke timi aabɔr ŋan, naa
ye ke ti dii Moses aakaal mbamɔm le cha u
len; ba pu? Uwumbɔr aan len ke unii ubaa
aah dii nkaal ngbaan pu na le cha waabɔr
ŋan. 17 Taah kpaan Kristo chee ke ti ŋmar
pu na, nima le mɔk ke timi Juu yaab ye
titunwanbirdam ke binib bi kaa ye Juu yaab
na mu aah ye pu na. Nimina mɔk ke Kristo
ban titunwanbir aa? Aayii. 18 M nan yii
Moses aakaal ki dii Yesu aasan la. M yaa
ki dii nkaal ngbaan kan, nima le ga ŋa mi
utunwanbirdaan. 19 Maa ki dii nkaal ngbaan
ke unii u kpo na aah kaa ki dii pu na la.
Ni naahn ke nkaal ngbaan aah ku mi le na.
M yii nkaal ngbaan ke m li bi Uwumbɔr
aah ban pu na la. 20 M nan kpo Kristo chee
ndɔpuinkoo pu, le m mu beenin fu; naa ki
ye min Pɔɔl le fu. Kristo le fu m ni. Uma
Uwumbɔr Aajapɔɔn u gee mi ki nan kpo m
pu na, uma le m gaa u ki kii, nima pu le m bi.
21 Maa yii Uwumbɔr aanimbaasaln. Maah
len pu na le ye ke unii yaa bui ke waah dii
Moses aakaal na, nima le ga gaa u lii kan, u
bui ke Yesu nan kpo fam le na.

3

Nkaal bee gaakii

1 Galasia aatiŋ aanib, bijɔrb, ŋma ŋmann
nimi ke ni taa ki dii mbamɔn? Ti nan tuk
nimi Yesu Kristo aah nan kpo ndɔpuinkoo
pu pu na. Ni bi ke ninimbil aah kan
le na. 2 Cha m baa nimi mbaan mbaa.
Naah dii Moses aakaal na le cha ni gaa
Uwumbɔr Aafuur Nyaan aan naah ŋun Yesu
aabɔnyaan tee ki gaa u ki kii na le cha ni
gaa? 3 Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn pu,
le ni nan piin ki dii waasan. Ni ye bijɔrb ki
dak ke ni ga ŋmaa dii u nimi nibaa aapɔɔn
pu uu? 4 Uwumbɔr aah tun litukpaan ki tii
nimi na, ni ye fam la aa? M mak ke laa
ye fam. 5 Uwumbɔr nan tii nimi Waafuur
Nyaan ki tun lijinjiir aatun nikaasisik ni.
Naah dii Moses aakaal na le cha u ŋani kina
aan naah ŋun Yesu aabɔnyaan tee ki gaa u
ki kii na le cha u ŋani kina?

6 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, "Abra-
ham nan gaa Uwumbɔr aamɔboln ki kii,
kina pu na le Uwumbɔr gaa u ke u ye
uninyaan u chee."* 7 Nimina mɔk timi
ke binib bi gaa Uwumbɔr ki kii na, bima
le ye Abraham aayaabitiib. 8 Ni ki ŋmee
Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke Uwumbɔr nan bee
ke binib bi kaa ye Juu yaab na ga nan gaa
u ki kii ki ŋmar. Baah kaa nan kee gaa u ki
kii buyoonn na, le u nan puen tuk Abraham
tibɔnyaan tee, ki bui u, "Aa pu, le m ga ŋa
tinyoor ŋa ŋinibol mɔmɔk pu."† 9 Nima pu
na, Uwumbɔr ga ŋa tinyoor ŋa binib bi gaa
u ki kii na pu, ke waah nan ŋa tinyoor ŋa
Abraham u nan gaa u ki kii na pu na.

10 Tɔ, binib bimɔk dii Moses aakaal ke
bi ŋmar na, Uwumbɔr aamɔpuur bi bi pu

* 3:6 : Lik Mpiin 15.6; Rom Yaab 4.3. † 3:8 : Lik Mpiin 12.3.

la. Ba pu? ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni
ke, “Uwumbər aaməpuur bi unii umək yii,
kaa dii ikaal ni mmək̚m mumək bi Nkaal
aagbaŋ ni na pu la.”‡ 11 Ni ye mbamən
la, unii yaa dii Moses aakaal kan, nima le
aan cha Uwumbər len ke waabər ŋan. Ni
ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Unii yaa
gaa Uwumbər ki kii kan, Uwumbər ga len
ke udaan ngbaan aabər le ŋan, uma le ga
kan liməfal li kaa kpa ndoon na.”§ 12 Moses
aakaal bi, le ki cha naadii mu bi. Nkaal
ngbaan len ke unii u dii mu mbaməm na ga
li kpa liməfal.*

13 Ti bii nkaal ngbaan la, nima le
Uwumbər aaməpuur bi ti pu. Le Kristo
nyan timi mməpuur ngbaan ni; kinye pu?
u nan kpo ndəpuinkoo pu ki di mməpuur
ngbaan di tun uma ubaa aayil pu, ke baah
nan ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni pu na
ke,† “Unii umək bi kpaa u ndəpuinkoo
pu na, Uwumbər aaməpuur bi u pu la.”
14 Uwumbər nan ŋa tinyoor ŋa Abraham pu.
Le Yesu Kristo nan kpo ti pu ke binib bi kaa
ye Juu yaab na mu kan tinyoor ngbaan. Le ti
yaa gaa Yesu ki kii kan, ti ga gaa Uwumbər
Aafuur Nyaan, waah nan puu tipuur ti ke u
ga tii timi na.

Nkaal na, ni tipuur ngbaan

15 Nnaabitiib, m ga di binib aabər ki di ŋaŋ
Uwumbər aabər aah bi pu na la. Unii yaa
puu tipuur, ki ŋmee waayimbil ti pu kan,
ubaa aan ŋmaa kpeln ti, kaan ŋmaa ŋa ti
fam. 16 Uwumbər nan puu tipuur tii Abra-
ham ni uyaabil la. Waa len ke uyaabitiib,
kaa len ke kinipaak, u len ke unibaan la. U
nan len ke uyaabil la.‡ Uma le ye Kristo.
17 Maah len pu na le ye ke Uwumbər nan
puu tipuur, ki puu ke u ga sil ŋa kina [Kristo
pu]. Ŋibin ikui inaa ni ŋibin piitaa aah jer
na, le u tii binib nkaal. Nkaal ngbaan aa ŋa
tipuur ngbaan fam. 18 Tipuur ngbaan pu le
Uwumbər nan ŋa tinyoor ŋa Abraham pu.
Nima le mək ke u ga ŋa tinyoor ŋa ti mu
pu, tipuur ngbaan pu. Naa ye ke ti dii nkaal
ngbaan le ga cha u ŋa tinyoor ŋa ti pu.

19 Ni yaa ye kina kan, ba pu Uwumbər
nan tii binib nkaal ngbaan? U nan tii bi
nkaal ngbaan ke bi bee titunwanbir aah ye
pu na. U ban ke nkaal ngbaan li bi ki nan
saa buyoonn Abraham aayaabil§ ga fuu ni
na. Abraham aayaabil ngbaan le Uwumbər
nan puu tipuur ngbaan tii u. Uwumbər
nan cha waatuuntiib di nkaal ngbaan tii
Moses, ke u di tii binib. 20 Uwumbər nan
cha waatuuntiib ni Moses le tii binib nkaal
ngbaan. Uwumbər ubaa le nan puu tipuur
na ki tii Abraham.

Nkaal ngbaan aatuln

21 Moses aakaal kpak Uwumbər aah puu
tipuur ti na aa? Aayii. Nkaal ngbaan yaa ba
ŋmaa tii timi liməfal kan, nkaal ngbaan pu
le ti ba ga ŋmar. 22 Tə, Uwumbər Aagbaŋ len
ke dulnyaa ni aanib məmək ye titunwanbir-
dam la, ke Uwumbər aah nan puu tipuur
ti na, u ga ŋa tinyoor ŋa binib bi gaa Yesu
Kristo ki kii na pu. Binib bi gaa u ki kii na,
bima le u ŋa tinyoor ŋa bi pu.

23 Buyoonn Yesu aa nan kee fuu ni na,
Moses aakaal nan dii timi ki nan saa buy-
oonn Yesu nan dan dulnyaa ni na ke ti gaa
u ki kii. 24 Nkaal ngbaan nan ye ukikiir ki
kii timi, ki nan saa buyoonn Yesu fuu ni na,
aan ti gaa u ki kii le ki ŋmar. 25 Dandana wee
Yesu le ti gaa ki kii. Moses aakaal aa ki joo
timi.

26 Nimi bimək gaa Yesu Kristo ki kii na,
u pu le ni ye Uwumbər aabim. 27 Baah nan
muin nimi nnyun ni, Kristo aayimbil pu na,
ni gaa Kristo aabimbin la. 28 Naah kpaan
Yesu Kristo ni na, ni məmək ye unibaan
la. Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab
na, ni binaagbiib ni mmaal aabim, ni bijab
ni bipiib, ni məmək ye unibaan la. 29 Ni ye
Kristo aanib la. Nima le ni ye Abraham
aayaabitiib. Le ni ni u ga kan tiwanyaan ni
Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tii nimi
paacham na.

4

1 Maah len pu na le ye ke ubo u ga ji
lifaal na le yeh ute aawan məmək; le waah
laa ye ubo buyoonn na, waa jer unaagbiija.
2 U bi waaninkpiib ni bimməmək̚b aaŋaal ni,
ki nan saa nwiin mu ute siin na. 3 Ti mu
bi kina la. Buyoonn taa nan kee nyi Yesu
aabər na, dulnyaa aawanbir nan joo timi
tinaagbiir la. 4 Naah nan ŋeer n-yoonn mu
na, le Uwumbər nan tun ni Ujapəən. Upii le
nan ma u. Juu yaab aakaal le nan joo u, 5 ke

‡ 3:10 : Lik Ikaal 27.26. § 3:11 : Lik Habakuk 2.4. * 3:12 : Lik Liifai Yaab 18.5. † 3:13 : Lik Ikaal 21.23.
‡ 3:16 : Lik Mpiin 12.7. § 3:19 : Abraham aayaabil ngbaan ye Yesu la.

u gaa binib bi dii nkaal ngbaan na lii, aan
Uwumbər ŋa timi waabim.
6 Taah ye Uwumbər aabim na, le
Uwumbər tun ni Ujapəən Aafuur Nyaan
tisui ni. Muma le cha ti yin Uwumbər ke
Tite. 7 Nima pu na, saa ki ye unaagbiija. Aa
ye Uwumbər aabo la. Saah ye waabo na, aa
ga kan waah puu tipuur ti na [Kristo pu].

Pəəl aatafal aah bi Galasia yaab ni pu na

8 Buyoonn naa nan kee nyi Uwumbər
na, ŋiwaa ŋi kaa ye Uwumbər na nan joo
nimi tinaagbiir la. 9 Dandana wee, ni nyi
Uwumbər, le u mu nyi nimi. Ba ŋa ni ban ni
labr ki ki dii dulnyaa aawanbir mu kaa kpa
mpəən, kaa ŋmaa ter nimi na? Ba ŋa ni ban
ke tiwanbir ngbaan ki li joo nimi tinaagbiir?
10 Ni joo nwiin aakpaakool, ki joo uŋmal
mu aakpaakool, ki joo libiln mu aakpaakool
la. 11 M nan tun Uwumbər aatuln linimaln
nikaasisik ni. Le ni muk mi nsui ni, ke
nibaakan maatuln ga nan ŋa yəli la.
12 Nnaabitiib, m nan di ŋikoobil ngbaan
məmək lii, ke m li bi ke naah bi pu na. M
gaŋni nimi ke ni mu li bi ke maah bi pu na,
ki taa ki dii ŋikoobil ngbaan. Ni ye mbamən
la, naa ŋa mi bakaa ubaa. 13 Idabur nan
joo mi. Ni nyi ke idabur ngbaan nan tii
mi nsan njan ke m dan nan tuk nimi Yesu
aabənyaan. 14 Le ni ŋa mi tibulchinn, kaa
lik mi fam, kaa yii mi ke m ye iween aanii.
Ni nan gaa mi ke naah ba ga gaa Uwumbər
aatuun, bee Yesu Kristo pu na. 15 Ni nan kpa
mpopiin m pu la. Mpopiin ngbaan ki bi la
chee dandana wee? M nyi ke ni yaa ba ga
ŋmaa lokr nimi aanimbil ngbaan ki di tii
mi kan, ni ba ga lokr ŋi tii mi. 16 Dandana
wee, maah sur nimi ki tuk nimi mbamən na,
nima le cha m kpaln nimi aadin aa?
17 Binib bi tuk nimi tibəyayan na, binimbil
man ni pu la. Baabər mu aa ŋan. Bi ban
ke bi nyan nimi Yesu aasan ni. Bi ban ke
ninimbil li man bi pu, aan ni dii bi. 18 Binib
aanimbil yaa man nsanyaan pu kan, nima
le ŋan. Ni ŋan, maah bi ni chee buyoonn
na, ki ŋan maah kaa bi ni chee buyoonn
na mu. 19 Maabim, ni wu mi ke imalween
aah chuu upii kan, ni wu pu na, ki nan saa
buyoonn ni ga chikr Kristo aasan ni na. 20 M
ban ke m li bi ni chee dandana wee, ki kpeln
maaməboln; ba pu? nlan ŋmal nimi aabər
pu la.

*Sara ni unaagbiipii Hagar aamək*l

21 Nimi bi ban ni dii Moses aakaal na,
naa nyi nkaal ngbaan aah len pu na
aa? 22 Uwumbər Aagbaŋ len ke Abra-
ham nan kpa japətiib bilee. Unaagbiipii
nan ma ubaa, mmaal aabo mu ma uken.
23 Unaagbiipii ngbaan ma kan, u po ma
ubijabo binib aah ma pu na la. Mmaal aabo
ma kan, Uwumbər le nan puu tipuur tii u ke
u ga maa ubijabo, le u ma u. 24 Bipiib bilee
ngbaan aabər kpa ŋitaa la. Unaagbiipii u
bi nan yin u ke Hagar na nan ma nnaagbi-
ibim la. Hagar aabər ŋaŋ Moses aakaal la;
ba pu? Moses aakaal joo binib tinaagbiir
la. Uwumbər nan tii Moses nkaal ngbaan
Sainai aajool paab. 25 Sainai aajool bi Arabia
aatiŋ ni la. Hagar aabim mu nan bi nima la.
Jerusalem aatiŋ ki bi dulnyaa ni na naahn
unaagbiipii Hagar la; ba pu? Jerusalem
aanib ye binaagbiib la. Moses aakaal le joo
bi tinaagbiir. 26 Le Jerusalem aatiŋ ki bi
paacham na aanib ye mmaal aabim. Timi
le ye waabim. 27 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ
ni ke,
"Upii u kaa ma mbim na, u li kpa mpopiin.
Imalween aah kaa chuu upii u na,
u li tar mpopiin ngbaan pu;
ba pu? upii u aachal yii u na aabim wiir
ki jer upii u kpa chal na aabim."*
28 Nnaabitiib, ti bi ke mmaal aabijabo
Aisak aah nan bi pu na la; ba pu? Uwumbər
aah puu tipuur ti na le cha ti ye waabim.
29 N-yoonn ngbaan unaagbiipii aabijabo nan
muk mmaal aabijabo Aisak u bi nan ma
u Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən pu na.
Dandana wee, ni bi kina la. Binib bi dii Juu
yaab aakaal na muk timi bi ye Uwumbər
aabim Waafuur Nyaan aapəən pu na la.
30 Uwumbər Aagbaŋ len kinye? Ki len ke
Uwumbər nan bui Abraham, "Nyan unaag-
biipii na ni waabo; unaagbiipii aabo na aa
kpa nsan u ji lifaal mmaal aabo na chee."†
31 Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke taa ye
unaagbiipii aabim, ti ye mmaal aabim la.

5

Yesu Kristo aah gaa timi lii pu na

1 Kristo nan gaa timi lii, ke ti taa ki li bi
tinaagbiir ni. Nima pu na, ni li si mbaməm,
ki taa cha tiwan nibaa ki li joo nimi tinaag-
biir.

* 4:27 : Lik Aisaya 54.1. † 4:30 : Lik Mpiin 21.10.

2 Ni li pel mbamɔm, min Pɔɔl le tuk nimi
ke ni yaa gii lichakpaln ke ni ŋmar kan,
Kristo aan ŋa nimi tinyoor. 3 Unii umɔk gii
uchakpaln ke u ŋmar na, m ban m ki sur
u ke Moses aakaal mɔmɔk dii u la. 4 Nimi
bi ban ke ni dii Moses aakaal ke ni ŋmar
na, ni yakr Kristo chee la, ki di Uwumbɔr
aaterm lii a. 5 Uwumbɔr Aafuur Nyaan bi ti
ni. Le ti gaa Yesu ki kii. Nima le cha ti kii
bundaln Uwumbɔr ga nan len ke timi aabɔr
ŋan na. 6 Ti yaa kpaan Yesu Kristo ni kan,
lichakpangeei aa ye tibɔkpaan. Unii yaa kaa
gii kan, ni mu aa ye tibɔkpaan. Ti yaa gaa
Yesu ki kii, ki mu yaa gee binib kan, nima le
ye tibɔkpaan.

7 Ni nan dii Yesu mbamɔm la. Ŋma kiir
nimi ke ni taa ki kii waabɔr ti ye mbamɔn
na? 8 Binib bi kiir nimi na aabɔr aa nyan ni
Uwumbɔr u yin nimi na chee. 9 Boroboro
aanyɔk siib le cha boroboro mɔmɔk duuni.
10 Tɔ, naah ye Tidindaan aanib na le m bee
ke naan dii nnyamɔn aamɔkm. Ntafadaan
ga pii binib bi muk nimi na.

11 Nnaabitiib, binib bibaa len ke m tuk
binib ke bi li geei ŋichakpan aan ki ŋmar.
Ti yaa gbii kan, ba pu Juu yaab beenin ŋani
mi falaa? Ti yaa gbii ke m tuk binib ke bi
li geei ŋichakpan aan ki ŋmar kan, Yesu
aadɔpuinkoo aabɔr aa ba ga cha Juu yaab
gee liŋuul. 12 Cha binib bi muk nimi lichak-
pangeei pu na lee nyan bibaa aajawan.

13 Nnaabitiib, Uwumbɔr yin nimi ke u nan
gaa nimi lii la. Waah gaa nimi lii na, ni taa
ki li ŋani nimi aabimbikpok aah ban pu na.
Ni li gee tɔb ki li ter tɔb. 14 Uwumbɔr aakaal
mbaa len ke, "Aa li gee aana aabo ke saah
gee aabaa pu na."* Aa yaa joo nkaal ngbaan
kan, Uwumbɔr aakaal mɔmɔk le aa joo.

15 Ni mu yaa kpa lipiipoln ki kpak tɔb
kinikpakpak kan, ni li nyi, ni ga kuln tɔb.

*Nfuur Nyaan ni unib*ɔn aabimbin

16 M tuk nimi la, cha Uwumbɔr Aafuur
Nyaan le joo nimi man, ki taa ŋani nimi
aabimbikpok aah gee pu na. 17 Timi aabim-
bikpok aah ban pu na le kpak Uwumbɔr
Aafuur Nyaan aah ban pu na. Uwumbɔr
Aafuur Nyaan aah ban pu na mu kpak timi
aabimbikpok aah ban pu na. Timi aabim-
bikpok ni Uwumbɔr Aafuur Nyaan ye tɔb
aadim la. Nima le cha ni pɔɔ ke ni dii
mbamɔm naah ban pu na. 18 Ni yaa dii
Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah ban pu na kan,
Moses aakaal aa dii nimi.

19 Mbimbikpok aatuln bi lipaal la. Binib
bi dii kina na le gɔr kidagook, ki tun tijɔŋ
aatuln, ni inimɔɔn aatuln, 20 ki dii ŋiwaa, ki
chuun ji inyɔk, ki nan binib, ki ban tibɔr, ki
kpa lipiipoln, ki kpa liŋuul, ki kpa kukumɔŋ,
ki kpak tɔb kinikpakpak, ki yakr tɔb, 21 ki kpa
iniman, ki ku binib, ki nyu ndaan gbii, ki
gbiir bidagbiib aagbiir, ki tun lituln limina
mɔk aaboln. M ki sur nimi ke maah nan sur
nimi n-yoonn mu jer na pu na, ke binib bi
ŋani kina na aan koo Uwumbɔr aanaan ni.

22 Uwumbɔr Aafuur Nyaan le cha binib
gee tɔb, ki kpa mpopiin, ni nsuudoon, ni
limɔr, ni tibulchinn, ni mbimbinyaan, ni
ibamɔn, 23 ki bi suuna, ki chur bibaa. Nkaal
aa bi ki ga kpak binib bi ŋani kina na. 24 Binib
bi ye Yesu Kristo aanib na, bi yii baabim-
bikpok aah ban pu na mɔmɔk, ki di mbim-
bikpok ngbaan kpaa Yesu aadɔpuinkoo pu.

25 Ti kpa limɔfal Uwumbɔr Aafuur Nyaan
pu. Nima pu na, cha Nfuur Nyaan ngbaan
le joo timi. 26 Ti taa li kpa kalmbaani, ki taa
muk tɔb, ki taa li kpa lipiipoln tɔb pu.

6

*Ni li ye t*ɔb aatutum

1 Nnaabitiib, bi yaa pii unii titunwanbir ni
kan, nimi bi nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm
na, ni li bi suuna ki ter u ke u ki dii mbamɔm,
ki li lik aabaa, kinimbɔŋ taa tɔŋ aa mu. 2 Kii
Kristo aakaal mbamɔm man, ki li ter tɔb
nimi aamuk ponn ni. 3 Unii u kaa bi tibɔr
tibaa ni na yaa dak ke u ye uninyuun kan,
u ŋmanni ubaa la. 4 Cha unii mɔmɔk dakl
lik ke waatuln ŋan aan laa ŋan. Li yaa ŋan
kan, u ga li kpa mpopiin uma ubaa aatuln
pu. U taa li kpa kipupuk ke waatuln ŋan ki
jer una aabo yaan. 5 Ba pu? unii mɔmɔk kpa
uma ubaa aatuln la.

6 Tɔ, binib bi bae Yesu aabɔnyaan na, cha
bi yakr baah kpa ni na tii unii u mɔk bi
tibɔnyaan ngbaan na.

7 Tɔ, ni taa ŋmanni nibaa; ni taa dak ke ni
ga ŋmaa ŋmann Uwumbɔr; tiwan ni aa bun
na, nima le aa ga nan chee. 8 Maah len pu na
le ye ke unii yaa ŋani unibɔn aabimbin aah
ban pu na kan, u ga kan nkun. Unii yaa ŋani
Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah ban pu na kan,
u ga kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. 9 Cha
ti tun litunyaan ki taa di cha; ba pu? ti yaa

* 5:14 : Lik Liifai Yaab 19.18.

kaa di cha kan, ni nan saa naayoonn kan, ti
ga kan lituln ngbaan aanyoor. [10] Nima na,
ti yaa kan nsan kan, ti li ŋani binib məmək
tiŋann. Binib bi gaa Yesu ki kii na, ti li ŋani
bima le tiŋann sakpen.

Kookoo aasurm ni idoon

[11] Lik man, m di mbaa aaŋaal ŋmee ke
ni filk ki tii nimi. [12] Binib bi muk nimi
ke ni li geei ŋichakpan na, bi ban ke bi
piir Juu yaab aasui, aan bi taa ŋa bi falaa
Kristo aadəpuinkoo aabər pu la. [13] Tə, binib
ngbaan geei ŋichakpan la; bima bibaa aa
dii Moses aakaal məmək. Bi po ban ni li
geei ŋichakpan, aan bi li kpa kipupuk ke ni
ŋa kina. [14] Mma kan, m ga li kpa kipupuk
tiwan nibaa baanja le pu, nima le ye ke
Tidindaan Yesu Kristo nan kpo ndəpuinkoo
pu. Waadəpuinkoo pu, le dulnyaa wee ni
aawan aa ki mə m chee, ntafal aa ki bi
dulnyaa wee ni aawan ni. [15] Unii yaa dii
Yesu Kristo aasan kan, lichakpangeei aa ye
tibəkpaan, unii yaa kaa gii kan, ni mu aa
ye tibəkpaan. Mbimbipəən le ye tibəkpaan.
[16] Binib bimək kii kina na le ye Uwumbər
aanib, ki ye Israel yaab baməm. Uwumbər
tii bi nsuudoon ki san bi kinimbaak.

[17] Tə, ubaa taa ki muk mi; ba pu? binib aah
gbaa mi na aabue bi nwon pu, ki mək ke m
ye Yesu yoo.

[18] Nnaabitiib, Tidindaan Yesu Kristo
aaŋann li bi nisui ni. Amii.

Kigbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii EFESUS YAAB na

1 Min Pəəl, u ye Yesu Kristo aakpambal
Uwumbər aageehn pu na, le ŋmee kigbaŋ
kee tii Uwumbər aaninyaam bi bi Efesus
aatiŋ ni, ki joo waasan mbaməm, ki kpaan
Yesu Kristo chee na.
2 Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo
ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

*Uwumb*ər aah tii timi Waafuur Nyaan
aanyoor pu na

3 Cha ti pak Uwumbər, u ye Tidindaan
Yesu Kristo Aate na. Taah kpaan Kristo
ni na, le Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ti pu,
ki tii timi Waafuur Nyaan aapiin məmək
paacham. 4 Uwumbər aah kaa nan kee
naan dulnyaa wee buyoonn na, le u nan
nyan timi, Kristo pu, ke ti li ye waanib,
ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa
unimbiin ni. U gee timi la. 5 Taah kpaan
Yesu Kristo chee na, le Uwumbər ŋa timi
waabim. N-yaayoonn na, u nan nyan timi
ke ti li ye waabim. Nima le ye waageehn, ki
ye waah ban pu na. 6 Waabogeehn pu le u
ŋa tinyoor sakpen ŋa ti pu, nima le ti pak u
ki nyuŋni u waabulchinn sakpenn pu.
7 Kristo aasin pu, le Uwumbər gaa timi lii,
ki di cha pinn timi, ki ŋa timi tibulchinn
sakpen, 8 ki ŋa tinyoor sakpen ŋa ti pu, ki
tii timi nlan məmək, ni mbeen məmək, 9 ki
kpiir tibəbərkaan ti u nan dak usui ni ke
u ga ŋa ti na mək timi. Kristo pu le u
kpiir ti. Waageehn le na. 10 Tibəbərkaan
ngbaan le ye ke ni yaa nan ŋeer kan, u ga di
tiwan nimək bi paacham ni taab na kpaan
təb chee, ki ŋa ni kiməbaan, ki ŋa Kristo ni
məmək aayidaan.
11 Uwumbər aah ŋani tiwan məmək pu na,
u ŋani waageehn, waah dak pu na la. Taah
kpaan Kristo ni na, le Uwumbər ŋa timi
waanib. N-yaayoonn na, le u nan nyan timi
ke ti li ye waanib. 12 U nyan timi bi puen kpa
limakl Kristo pu na, ke ti li mək binib waah
ŋan sakpen pu na, aan bi pak u.
13 Ni mu gaa Kristo ki kii la. Naah
ŋun Uwumbər aabər ti ye mbamən, ki ye
tibənyaan ti cha ni ŋmar na, le ni gaa Kristo
ki kii. Naah kpaan u ni na, le Uwumbər
tii nimi Waafuur Nyaan, ke waah nan puu
tipuur ti na, ki mək ke ni ye waanib la.
14 Waah tii timi Waafuur Nyaan na, nima le
mək ke u ga tii timi waah puu tipuur ti na
məmək, ki ga gaa timi bimək ye waanib na
lii. Nima pu na, cha ti li pak u, waah ŋan
sakpen pu na.

*P*əəl aah mee Uwumbər pu na

15 M ŋun naah gaa Tidindaan Yesu ki kii, ki
gee waanib məmək pu na, 16 nima le m dooni
Uwumbər ni pu n-yoonn məmək, 17-18 ki teer
nimi maameel ponn ni. Tite Uwumbər, u
ye Tidindaan Yesu Kristo Aawumbər, ki yeh
lisil məmək na aah woln ninimbil pu na,
m mee u ke u tii nimi Waafuur Nyaan mu
ga tii nimi nlan, ki kpiir Uwumbər aah bi
pu na mək nimi na, aan ni bee u mbaməm,
ki bee waah yin nimi ki tii nimi limakl
pu na, ki bee waah ga tii waanib paacham
aawan ni mə sakpen na pu na, 19 ki bee ke
u kpa mpəən sakpen ki ti nyaŋ, ki tii timi
bi gaa u ki kii na. Mpəən ngbaan le ye
mpəən sakpiin 20 mu u nan di fikr Kristo
nkun ni, ki di u kaan uŋangii wəb paacham
na. 21 Uma Kristo bi nima ki kpa mpəən
mu jer mpəən məmək na: u kpa mpəən
jer inyək, ni ŋiwaa, ni bipənib aapəən, ki
kpa tininkpir jer tininkpir məmək, ki kpa
mpəən jer dindatiib aapəən məmək. Waay-
imbil jer ŋiyimbil ŋimək bi dandana wee
na, ni ŋimək ga li bi n-yoonn mu choo
na. 22 Uwumbər di tiwan məmək di ŋa
uma Kristo aataapətan taab, ki ŋa u tiwan
məmək aayidaan ki tii waanib. 23 Waanib le
ye uma Kristo aawon, le u gbii bi, ki mu bi
tiwan nimək bi ŋipepel məmək na ni.

2

*Naah nyan nkun ni ki kan lim*əfal pu na

1 U tii nimi liməfal la. Ni nan tun titun-
wanbir, kaa nan kii Uwumbər aaməb, nima
le naa nan kpa liməfal. 2 Ni nan dii dulnyaa
aasan mu kaa ŋan na, ki kii kinimbəŋ ki ye
tiwanbir məmək aayidaan na aaməb. Kima
le joo binib bi yii Uwumbər aaməb na. 3 Ti
məmək mu nan bi bi ponn ni, ki mu dii taah
ban tiwan ni kaa ŋan na pu na, ki ŋani tisui
ni tiwon aah gee pu na. Taah nan bi pu na le
nan cha Uwumbər gee liŋuul ti pu, ke waah
gee liŋuul titunwanbirdam biken pu pu na.
4 Tə, Uwumbər mu kpa linimbaasaln
sakpen, ki gee timi sakpen. 5 Taah nan
tun titunwanbir na, taa nan kpa liməfal.
Taah kpaan Kristo ni na, le Uwumbər tii

timi limɔfal. Waanimbaasaln pu le u gaa
nimi lii. 6 Taah kpaan Yesu Kristo ni na, le
Uwumbɔr kpaan yoor timi ni uma Kristo,
ki cha ti ti kal u chee paacham. 7 N-yoonn
mu choo na, nima le ga mɔk ke Uwumbɔr
kpa linimbaasaln sakpen, ki gee timi ki ti
nyaŋ, Yesu Kristo pu. 8 Naah gaa Yesu ki kii
pu na, le ni ŋmar, Uwumbɔr aanimbaasaln
pu. Naa ye nimi nibaa pu le ni ŋmar. Ni
ye Uwumbɔr aapiin la. 9 Naa ye nimi aatun-
yaan pu le ti ŋmar, ubaa taa li kpa kipupuk.
10 Ti ye Uwumbɔr aawanaankaan la. Taah
kpaan Yesu Kristo ni na, le Uwumbɔr ŋa
timi binipɔm, ke ti li tun lituln li ŋan na. U
nan di lituln ngbaan siin kiir timi, ke ti nan
tun li.

Nimi ni Yesu Kristo kpaan la

11 Nimi bi kaa ye Juu yaab na, Juu yaab
yin nimi binib bi kaa geei ŋichakpan na, ki
yin bibaa bichakpangeeb; ba pu? bi geei
ŋichakpan. Ni teer man, naah nan bi pu
n-yoonn mu jer na. 12 N-yoonn ngbaan, naa
nan kpaan Kristo chee, kaa nan ye binib bi
Uwumbɔr nyan bi na ponn ni bibaa, kaa
nan bi tipuur ti Uwumbɔr nan puu tii bi na
ni. Ni nan bi dulnyaa wee ni, kaa nan kpa
limakl, kaa nan nyi Uwumbɔr. 13 Le dandana
wee, naah kpaan Yesu Kristo ni na, nimi
bi nan daa Uwumbɔr chee na duun u chee
dandana wee, Kristo aasin pu. 14 Uma pu
le kimɔbaan bi. U nan di timi Juu yaab, ni
binib bi kaa ye Juu yaab na kpaan unibaan,
ki gbaa wii ligoln li nan bi tikaasisik ni na.
15 Waah kpo na, u kuln kiduŋ ki nan bi ti ni
bikaasisik ni na. U kuln Juu yaab aakaal ni
baakoobil, ki di timi Juu yaab, ni binib bi kaa
ye Juu yaab na kpaan ŋa liniboɔln libaa,
bi kpaan u ni na, nima le ti ŋa kimɔbaan.
16 Waah kpo ndɔpuinkoo pu na, u di timi
ni bima, ki kpaan linibol libaa, ki giin bi
Uwumbɔr chee, bi ni Uwumbɔr ti kpaan ki
ŋa kijɔtiik. Waah ŋa kina na, le u kuln kiduŋ
ki nan bi ti ni bikaasisik ni na. 17 Kristo nan
dan ki nan tuk nimi bi nan daa Uwumbɔr
chee na, ni Juu yaab bi duun u chee na,
ke u ga ŋa nimi, ni Juu yaab, ni Uwumbɔr
kijɔtiik. 18 Kristo pu, le binib bi ye Juu yaab
na, ni binib bi kaa ye Juu yaab na mɔmɔk
kpaani Uwumbɔr Aafuur Nyaan baan ni, ki
dan Tite Uwumbɔr chee.

19 Nima pu na, nimi bi kaa ye Juu yaab
na aa ki ye biwɔwɔm ni bicham Uwumbɔr
aanib chee. Ni ye Uwumbɔr aanib ponn
ni bibaa, ki ye waamaal mu ponn ni bibaa
la. 20 Nimi Yesu aanib naahn kidiik la. Bi
maa nimi lidinyikl li ye Yesu aakpambalb ni
Uwumbɔr aabɔnabtiib na pu la. Yesu Kristo
ubaa le ye lidinyikl ngbaan aatakpakpaan.
21 Uma pu le kidiik aawan mɔmɔk tɔŋ tɔb pu,
ki ŋa kidiik ki bi chain na, ki tii u. 22 Naah
kpaan u ni na, ni mu ye kidiik ngbaan aawan
ponn ni nibaa, ki ŋa kidiik ki Uwumbɔr
Aafuur Nyaan bi ki ponn ni na.

3

Pɔɔl aah tuk binib bi kaa ye Juu yaab na tibɔnyaan pu na

1 Nima pu na, min Pɔɔl mee Uwumbɔr
tii nimi la. M ye Yesu Kristo aayom, nimi
bi kaa ye Juu yaab na pu. 2 M dak ke ni
ga li ŋun Uwumbɔr aah san mi kinimbaak
pu ki cha m tuk nimi waah gee nimi pu
na. 3 U nan kpiir tibɔbɔrkaan mɔk mi. M
puun ŋmee ti kigbaŋ kee ponn ni siib. 4 Ni
yaa karn maah ŋmee pu na kan, ni ga
bee maah nyi Kristo aabɔbɔrkaan pu na.
5 Uwumbɔr aa nan kpiir tibɔbɔrkaan ngbaan
mɔk n-yaayoonn na aanib. Dandana wee
le Waafuur Nyaan kpiir ti, ki mɔk Yesu
aakpambalb ni waabɔnabtiib bi bi chain
na. 6 Tibɔbɔrkaan ngbaan le ye ke timi Juu
yaab, ni nimi bi kaa ye Juu yaab ki gaa
Yesu aabɔnyaan tee na, ga kpaan ki yakr
Uwumbɔr aawanyaan, ki kpaan ki li ye Yesu
Kristo aanib, ki kpaan ki li bi Uwumbɔr aah
nan puu tipuur ti na ni, Yesu Kristo pu.

7 Uwumbɔr aanimbaasaln pu, le u san mi
kinimbaak ki ŋa mi tibɔnyaan tee aatutunn,
ki tii mi mpɔɔn ke m tun lituln ngbaan.
8 Maa pii Uwumbɔr aaniwaatiir ubaa, le u
mu tee tii mi litunyaan limina, ke m buen
binib bi kaa ye Juu yaab na chee, ki ti
moon tibɔnyaan tee, ki tuk bi Kristo aah
ŋan sakpen pu na, 9 ki kpiir tibɔbɔrkaan
mɔk binib mɔmɔk, ke binib bi kaa ye Juu
yaab na mu ga ŋmar. Uwumbɔr u nan naan
tiwan mɔmɔk na le nan bɔr tibɔbɔrkaan
ngbaan ki nan saa dandana. 10 U ŋa kina ke
waatuuntiib bi bi paacham na yaa kan Juu
yaab ni bi kaa ye Juu yaab na aah kpaan tɔb
chee ki ŋa Yesu aanib pu na kan, bi ga bee
uma Uwumbɔr aah kpa nlan mɔk aabɔŋ pu
na. 11 N-yaayoonn na le u nan len ke u ga ŋa
kina Tidindaan Yesu Kristo pu. 12 Taah gaa
Yesu ki kii ki kpaan u ni na, nima le ti kpa
lipobil ke ti dan Uwumbɔr chee ki nan doon

u, ki taa li san ijawaan. 13 Nima pu na, m
gaŋ nimi, ke ni taa cha nitaakpab yəl maah
ji falaa ni pu pu na. Maafalaa le ye nimi
aaterm.

Yesu Kristo aah gee timi pu na

14 Nima pu le m gbaan Tite Uwumbər
aanimbiin ni. 15 Waah ye Tite na, nima le
mək timi te aabimbin bamənn aah bi pu
na. 16 Waah kpa mpəən sakpen pu na, le m
mee u ke u tii nimi mpəən nisui ni, Waafuur
Nyaan pu, 17 ki ki mee u ke Kristo li bi nisui
ni, naah gaa u ki kii pu na, ki ki mee u ke
ngeehm li bi ni chee mbaməm, 18 ki ki mee u
ke ni ni waanib məmək ŋmaa bee Kristo aah
gee nimi sakpen ki ti nyaŋ pu na. 19 Waah
gee timi pu na jer unii aah ga ŋmaa bee pu
na. M ban ke ni bee waah gee nimi pu na
aan nimi aabimbin li bi ke waah bi pu na
mbaməm.

20 Waapəən aah bi tisui ni ki tun lituln pu
na, u ga ŋmaa ŋa sakpen tii timi ki jer taah
dak pu na bee taah ga mee u pu na. 21 Yesu
Kristo aanib aah kpaan u ni na, bi li nyuŋni
Uwumbər n-yoonn məmək ki ti saa dulnyaa
wee aadoon, ki li nyuŋni u n-yoonn mu kaa
kpa ndoon na. Amii.

4

Tiwon aah kpaan pu na

1 Min Pəəl, u bi kiyondiik ni Tidindaan
pu na, m gaŋni nimi, ni li dii mbaməm.
Uwumbər aah yin nimi ke ni li dii u pu
na, ni li dii u kina. 2 Ni li sunni nibaa
taab man, ki li bi suuna, ki li kpa suklaa
n-yoonn məmək, ki li gee təb, ki li kpa
limər təb pu. 3 Uwumbər Aafuur Nyaan aah
kpaan nimi unibaan pu na, ni li pəəni nibaa
man, ki li kpaan kiməbaan, ki li beenin ye
unibaan. 4 Timi Yesu aanib məmək kpaan ki
ye tiwonbaan ti ye waawon na la. Uwumbər
Aafuur Nyaan baan le bi. Uwumbər yin
nimi ki tii nimi limakl libaa ke ni ga ŋmar.
5 Ti kpa Dindaan ubaa la, ki dii naadii aasan
mubaa la. Bi muin nimi nnyun ni Dindaan
ubaa aayimbil pu la. 6 Uwumbər ubaa u ye
ti məmək Aate na mu bi. U ye ti məmək
Aayidaan ki cha ti məmək tun waatuln la,
ki bi ti məmək ni.

7 Kristo yakr ipiin tii ti məmək waah ban
pu na la. 8 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
"Waah buen paacham na u joo binaagbiib
pam,
ki di ipiin tii binib."*
9 Naah ŋmee ke u buen paacham na, ni mək
ke u puen nyan ni paacham le ki sunn ni
kitiŋ kee pu, le ki nin ki gir buen paacham.
10 U sunn ni kitiŋ kee pu na mu ye u buen
paacham na, ki bi ŋipepel məmək, ki ye dul-
nyaa wee məmək, ni paacham məmək Aayi-
daan. 11 Uma le tii binib ipiin. U nan nyan
bibaa bi li ye waakpambalb, bibaa mu li ye
waabənabtiib, bibaa mu li mooni tibənyaan
tee na, bibaa mu li ye waanib aaninkpiib,
bibaa mu li ye waabər aaməməkb. 12 Kristo
le di binib ngbaan məmək tii timi waanib,
ke bi toor timi aabimbin, ti ti tun waatuln,
ki ter təb, aan ti məmək li dii u mbaməm,
13 ki li kpaan kiməbaan, uma u ye Uwumbər
Aajapəən na aasan ni, ki bee u mbaməm, ki
chikr waasan ni, ki li kpa mbimbinyaan ki
ti doo, uma Kristo aah tii timi pu na. 14 Ti
taa ki li ye mbim. Biŋmaŋmannim bi kpa
nnyamən aalan ke bi di ŋmann binib na yaa
tuk nimi tibəyayan ti kaa ye Kristo aabər na
kan, ni taa dii bi. 15 Ti li kpa ngeehm ki li len
ibamən man, aan timi aabimbin məmək li
moo naahn Kristo u ye timi Aayidaan na.
16 Kristo aah joo timi pu na, le ti məmək
kpaan təb chee, le ki tun ter təb waah tii ti
məmək lituln pu na, aan ti məmək li moo
dii u mbaməm, ki li gee təb.

*Limə*fapəln li bi Yesu Kristo ni na

17 Ni taa li dii ke binib bi kaa nyi Uwumbər
na aah dii pu na. Tidindaan aayimbil pu, le
m len tibər timina. Baalandak məmək ye
ilandak yəli la. 18 Binimbil aa woln. Bitafal
aah pəə pu na, le baa nyi Uwumbər. Nima
le baa kpa liməfal li Uwumbər tii timi na.
19 Binimbil man kidagook ni tijəŋ aatuln pu
la. Baalandak aa ki muk bi titunwanbir pu.

20 Kristo aa mək nimi ke ni dii kina. 21 M
nyi ke ni ŋun waabər ki bae waaliin i ye
mbamən na. 22 Nima pu na, ni di cha nimi
aabimbikpok mu kaa ŋan na. Mbimbikpok
ngbaan nan cha ni ban tiwan ni kaa ŋan ki
ŋmanni nimi na la. Ni taa ki li dii naah nan
dii pu na man. 23 Cha Uwumbər kpeln nimi
aasui aan ki ŋa nimi nsuupəən, 24 ki yoor
mbimbipəm mu Uwumbər naan mu ki di tii
nimi na. Mu ye mbimbinyaan, ki bi chain
mbaməm, ki naahn Uwumbər aabimbin la.

25 Nima pu na, ni taa ki məni inyamən.
Ni məmək li len ibamən təb chee. Ti yaa
ŋmanni təb kan, ni naahn ke tiwon aawan

* 4:8 : Lik Ilahn 68.18.

nibaa le aah ŋmanni niken na. 26 Ni yaa gee liŋuul kan, ni taa cha nimi aaŋuul ngbaan
tun titunwanbir. Ni taa li beenin joo liŋuul
ngbaan nwiin ti lir,† 27 ki taa tii kinimbɔŋ
nsan. 28 Binaayukb taa ki su. Cha bi di biŋaal
tun lituln li ŋan na linimaln, aan ki kan
baah ban pu na, ki tii bigiim mu. 29 Ni taa
cha iliin i kaa ŋan na nyan nimi aamɔi ni. Ni
li len iliin i ŋan na, i ga ter binib bi ŋun na
ke bi dii Uwumbɔr aasan mbamɔm. 30 Ni taa
ŋani tiwan ni ga tii Uwumbɔr Aafuur Nyaan
mpombiin. Nfuur Nyaan ngbaan ye kidaan,
le Uwumbɔr di daan nimi, ki mɔk ke uma
le yeh nimi. N-yoonn mbaa bi ki choo, u ga
nan gaa nimi lii kookoo. 31 Ni taa cha niponn
ni li to tɔb pu; ni li nyani liŋuul nisui ni; ni
taa li ŋmɔ tɔb pu tijar; ni taa li seei tɔb; ni
taa cha kinanaŋ kibaa ki li bi ni chee. 32 Ni
li ŋani tɔb tiŋann, ki li san tɔb kinimbaak,
ki di cha pinn tɔb ke Uwumbɔr aah di cha
pinn nimi, Kristo pu pu na.

5

Uwumbɔr aanib aabimbin

1 Naah ye Uwumbɔr aabigeehm na, pɔɔk
nibaa man, ki li bi ke waah bi pu na. 2 Cha
ngeehm li bi ni chee man, ke Kristo aah
gee timi pu, ki kpo ti pu, ki ŋa kitork ki
piir Uwumbɔr aasui, ki ŋa ti ni Uwumbɔr
kijɔtiik na.

3 Naah ye Uwumbɔr aanib na, ni taa gɔr
kidagook, ki taa tun tijɔŋ aatuln libaa, ki taa
li kpa iniman. Ni taa po len lituln limina
aaboln aabɔr. 4 Ni taa len iliin i kaa ŋan na,
ni kijɔrk aaliin, ni yaasaraapɔɔl aaliin. Iliin
imina aaboln aa ye Yesu aanib aah len i na.
Ni taa len kina. Ni li dooni Uwumbɔr man.
5 Ni po nyi ke unii umɔk ye udagoor na, ni
unii umɔk ye tijɔŋdaan na, ni unii umɔk
ye unimandaan na, aan koo ni Kristo ni
Uwumbɔr aanaan ni. Unii yaa kpa iniman
kan, liwangol ye liwaal la, le u dii.

6 Titunwanbir timina aaboln pu, le
Uwumbɔr gee liŋuul binib bi kaa kii
waamɔb na pu. Ni taa cha unii ubaa ŋmann
nimi ki tuk nimi ke naa bir. 7 Ni taa dii binib
bi tun kina na. 8 N-yoonn mbaa, ni mu nan
bi mbɔmbɔɔn ni la. Dandana, naah kpaan
Tidindaan ni na, ni bi nwiihn ni la. Naah bi
nwiihn ni na, ni li bi mbamɔm, ke nwiihn
ni aanib aah bi pu na. 9 Binib bi bi nwiihn
ni na, bi kpa mbimbinyaan, ki tun lituln
li ŋan na mɔmɔk, ki dii Uwumbɔr aabɔr ti
ye mbamɔn na la. 10 Pɔɔk nibaa man, aan
ki bee tiwan ni ga piir Tidindaan aasui na.
11 Ni taa kpaan binib bi bi mbɔmbɔɔn ni ki
tun yɔl yɔl na chee man. Ni tee li sur bi
man. 12 Ti yaa po len baah tun lituln li libɔɔl
ni na aabɔr kan, ni ye inimɔɔn la. 13 Tɔ,
tiwan mɔmɔk yaa nyan ni mpaan pu kan, le
naabimbin ga kpiir chain; nwiihn le nyan
ni tiwan mɔmɔk mpaan pu. 14 Nima pu le ti
gaa ilahn ke,

"Si u dɔ geen na,
finn aan ki fikr nkun ni,
le Kristo ga li wiin aa pu."

15 Nima pu na, ni li nyi man, ki li bi
mbamɔm. Ni taa li bi ke bijɔrb aah bi pu na.
Ni li kpa laasaab man. 16 Ni li tun Uwumbɔr
aatuln n-yoonn mɔmɔk, ki taa li ka fam;
ba pu? titunwanbir wiir dandana wee la.
17 Nima pu na, ni taa li ye bijɔrb man. Pɔɔk
nibaa man ki bee Tidindaan aah ban ke ni
ŋa pu na.

18 Ni taa nyu ndaan ki gbii man. Ndaan
ga bii nimi la. Cha Uwumbɔr Aafuur
Nyaan li gbii nimi n-yoonn mɔmɔk, 19 ki li
gaa Uwumbɔr aalahn ni ilahn i bi waag-
baŋ ni na tɔb chee man, ki li yikr ti-
wanyikrkaan, ki gaa ilahn tii Tidindaan, ki
pak u nisui ni. 20 Ni li dooni Tite Uwumbɔr
n-yoonn mɔmɔk, tiwan mɔmɔk pu, Tidin-
daan Yesu Kristo aayimbil pu. 21 Tɔ, naah
san Uwumbɔr pu na, ni li keei tɔb aamɔi.

Puutiib ni chatiib aabɔr

22 Bipiib, ni li keei nichatiib aamɔi, ke
naah kii Tidindaan aamɔb pu na; 23 ba pu?
uja le ye upuu aayidaan ke Kristo aah ye
waanib Aayidaan pu na. Kristo aanib ye
waawon la. U mu gaal bi lir la. 24 Bipiib, ni li
keei nichatiib aamɔi tiwan mɔmɔk ponn ni,
ke Kristo aanib aah kii waamɔb pu na.

25 Bijab, ni li gee nipuutiib, ke Kristo aah
gee waanib ki nan kpo bi pu pu na. 26 U
nan kpo bi pu, ke u ŋa bi chain. Baah ŋun
waabɔr na, le u nyan titunwanbir bisui ni,
le bi muin bi nnyun ni, 27 ke u di bi tii uma
ubaa, bi li bi u chee, ki li ŋan sakpen, ki li bi
chain, ki taa li kpa tijɔŋ tibaa, ki taa li kpa
taani ubaa. 28 Kina le ni ŋan ke bijab li gee
bipuutiib ke baah gee bibaa aawon pu na.
Uja u gee upuu na, u gee ubaa la. 29 Unii ubaa
aa kee nan uma ubaa aawon. U kpiini ti, ki
joo ti tiŋann, ke Kristo aah joo waanib pu

† 4:26 : Lik Ilahn 4.4.

na; 30 ba pu? timi Kristo aanib le ye waawon.
31 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, “Nima le
cha uja ni upii nya cha bitetiib ni binatiib, ki
ti kpaan tɔb chee, ki ŋa unibaan.”* 32 Tibɔr
timina le ye tibɔkpaan ti ye mbamɔn na,
le m di tibɔr ngbaan ŋaŋ Kristo ni waanib.
33 Nima pu na, uja mɔk aah gee ubaa pu na,
u li gee upuu mu kina. Upii mɔk mu li pak
uchal.

6

Mbim ni tetiib ni natiib aabɔr

1 Mbim, ni li keei nitetiib ni ninatiib
aamɔi Tidindaan pu; ba pu? nima le ŋan.
2 Li pak aate ni aana. Nkaal ngbaan ye nkaal
kpaan la. Uwumbɔr puu tipuur ke ni yaa kii
mu kan, 3 u ga ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi
limɔfafɔfɔŋ dulnyaa wee ni.*
4 Tetiib, ni taa fiini nimi aabim aaŋuul.
Ni li joo bi mbamɔm, ki sur bi, ki tuk bi
Tidindaan aabɔr.

Binaagbiib ni dindatiib aabɔr

5 Binaagbiib, ni li keei nidindatiib bi bi
dulnyaa wee ni na aamɔi, ki li san bi, ki
tun lituln mbamɔm, ke naah tun lituln pu
ki tii Kristo na. 6 Bi yaa bi ni chee, bee bi
yaa kaa bi kan, ni li tun lituln mbamɔm, ke
naah ga tun tii Kristo pu na, ki taa ban ke
binib pak nimi. Naah ye Kristo aanaagbiib
na, ni li joo nisui mɔmɔk ŋani Uwumbɔr
aageehn, 7 ki li kpa mpopiin ki tun lituln tii
nidindatiib, ke naah ga tun pu tii Tidindaan
na, naa ye binib. 8 Teer man ke unii umɔk
tun litunyaan na, u yaa ye unaagbiija, bee u
yaa kaa ye kan, Tidindaan ga tii u waatuln
aapar.
9 Dindatiib, ni mu li ŋani nimi aanaagbiib
mbamɔm, ki taa faani bi, ki li nyi ke ni
ni nimi aanaagbiib kpaan Dindaan baan le
paacham. Uma aa pak ubaa ki jer uken.

Tijawan ti Uwumbɔr tii timi na

10 Nnaabitiib, gbelngbeln yaan le ye ke
Tidindaan aah kpa mpɔɔn sakpen pu na, ni
li kpa mpɔɔn mu u tii nimi na. 11 Yoor man
tijawan timɔk Uwumbɔr tii timi na. Nima
le ga cha ni ŋmaa yii kinimbɔŋ aanyamɔn
aalan. 12 Naa ye binib le ti jaa kijaak. Ti
jaa kinimbɔŋ aanikpiwanbir ti bi paacham
ki kpa mpɔɔn ki joo dulnyaa aanib bi bi
mbɔmbɔɔn ni na le kijaak. 13 Nima pu na,
ni yoor tijawan timɔk Uwumbɔr tii timi na.
Nima le ga cha ni yii kinimbɔŋ, ki nyaŋ ki,
ki li beenin si bundaln ki ga jan nimi kijaak
na.
14 Nima pu na, gor nibaa man ki ti jan
kijaak. Ni li joo Uwumbɔr aabɔr ti ye
mbamɔn ki naahn ligbapapaln na; ki li kpa
mbimbinyaan mu bi ke tikur ti bii kibiŋ
pu na; 15 ki li tak ŋinaatak ŋi ye tibɔnyaan
ti tii timi nsuudoon na; 16 ki li ŋani Yesu
Kristo naadii, naadii bi ke kipeln ki ga kiir
kinimbɔŋ aapiin i wu ke mmii na; 17 ki li chik
tikur aayikpupuk ki ye Uwumbɔr aapɔɔn
mu gaa nimi lii na; ki yoor Uwumbɔr aabɔr
ti naahn kijaak aajuk ki Waafuur Nyaan di
tii timi na; 18 ki li mee Uwumbɔr ki gaŋni u
ke u ter nimi. N-yoonn mɔmɔk ni li mee u
mbimbin mɔmɔk pu. Waafuur Nyaan aah
mɔk nimi pu na, ni li mee u kina, ki taa
geeni man, ki taa di cha man. Ni li mee u
n-yoonn mɔmɔk ki tii waanib mɔmɔk, 19 ki
li mee u ki tii m mu, ke u mɔk mi maah ga
len pu na, ki tii mi lipobil ke m waar mmɔb
ki tuk binib tibɔnyaan tee aabɔbɔrkaan.
20 M si Yesu aasisiiyaan, ki bi kiyondiik ni,
tibɔnyaan ngbaan pu la. Nima pu na, ni li
mee Uwumbɔr ke u tii mi lipobil, ke m tuk
binib tibɔnyaan ngbaan, maah ba ga tuk bi
pu na.

Kookoo aadoon

21 Tinaabogeehn Tikikus u ye Tidindaan
aatutunn bamɔnn na le ga tuk nimi maabɔr
mɔmɔk, le ni bee maah bi pu na. 22 Nima le
m cha u dan ni chee, ke u nan tuk nimi taah
bi pu na, aan ki sɔŋ nisui.
23 Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo
tii tinaabitiib nsuudoon, ki cha ni li gee
tɔb ki gaa u ki kii mbamɔm. 24 Tidindaan
Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa binib bimɔk gee
u n-yoonn mu kaa kpa ndoon na pu.

* 5:31 : Lik Mpiin 2.24. * 6:3 : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16.

Kigbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii FILIPI YAAB na

1 Min Pəəl ni Timoti bi ye Yesu Kristo
aanaagbiib na dooni waaninyaam bimək
bi Filipi aatiŋ ni na, ni baaninkpiib ni
baateterb mu. 2 Tite Uwumbər ni Tidindaan
Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi
nsuudoon.

Pəəl aah mee Uwumbər pu na

3 Maah teer nibər n-yoonn məmək pu na,
m dooni Uwumbər u m dii u na, ni pu la.
4 Maah mee Uwumbər tii ni məmək n-yoonn
məmək pu na, m mee u ni mpopiin la, ba
pu? 5 bundaln ni nan gaa Yesu aabər ki
nan saa din na, ni ter mi ke m tuk binib
waabənyaan tee la. 6 M bee ke Uwumbər u
nan piin ki bi toor nimi aabimbin na, u ga
li beenin ŋani kina ki toor nimi aabimbin ti
doo bundaln Yesu Kristo ga gir ni na. 7 Maah
nyi kina na, ni ŋan; ba pu? m gee nimi la. Ni
məmək nan ter mi kiyondiik ni, ki nan ter
mi buyoonn m nan bi bibəjirb aanimbiin ni
na ke m ti len Yesu aabənyaan tee aabamən.
8 Uwumbər nyi ke nnimbil man ke m ki kan
nimi; ba pu? m gee nimi, Kristo aah tii mi
ngeehm pu na.
9 M mee Uwumbər ke ni li moo gee təb
ki li moo nyi Uwumbər aabər, ki li kpa
nlan nyaan, 10 aan ki lee nsan mu ŋan na,
aan ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa
bundaln Kristo ga gir ni na. 11 M ban ke ni
li kpa mbimbinyaan ki li tun lituln li ŋan
na n-yoonn məmək, Yesu Kristo aapəən pu,
aan binib nyuŋ Uwumbər ki pak u.

Yesu Kristo pu le ti bi

12 Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke maah
bi kiyondiik ni na, nima le cha binib pam
ŋun Yesu aabənyaan tee. 13 Ubərkpaan na
aajab, ni binib bimək bi do na nyi ke Kristo
pu le m bi kiyondiik ni. 14 Maah bi kiyondiik
ni na, nima le pəək nnaabitiib aataakpab
Tidindaan aasan ni, ki tii bi lipobil ke bi tuk
binib Yesu aabər ki taa san ijawaan.
15-17 Binib bibaa kpa lipiipoln m pu, ki ban
baayimbil. Nima le cha bi mooni Kristo
aabər. Bi ban ke binib nyuŋ bi la. Binimbil
aa man Kristo aabər pu. Maah bi kiyondiik
ni Yesu aabər pu na, le bi ban ke m ji
falaa ki kpee. Nima le cha bi mooni Yesu
aabər. Bibaa mu bi, ki mu gee mi ki mooni
Kristo aabər ke bi ter mi; ba pu? bi bee
ke Uwumbər le cha m bi do ke m len Yesu
aabənyaan tee aabamən.
18 M ga len kinye? Bi yaa mooni Kristo
aabər lipiipoln pu, bee bi yaa mooni waabər
ngeehm pu kan, naa muk mi. Bi məmək
aah mooni waabər pu na le cha m kpa
mpopiin. Ni ye mbamən la, m ga li beenin
kpa mpopiin, ba pu? 19 ni mee Uwumbər tii
mi la, Yesu Kristo Aafuur Nyaan mu ter mi,
le m bee ke nima le ga cha m nya kiyondiik
ni. 20 Nnimbil man ke binib nyuŋ Kristo m
pu. M yaa kpo u pu, bee m yaa kaa kpo u pu
kan, m ban ke m li kpa lipobil dandana wee,
ke maah kpa n-yoonn məmək pu na, ki li len
ki taa li san binib inimən. 21 M yaa bi liməfal
ni kan, Kristo pu le m bi. M yaa kpo kan,
m ga kan tinyoor. 22 M yaa bi kan, m ga tun
Uwumbər aatuln, le u ga ŋa tinyoor ŋa li pu.
Maa nyi maah ga lee pu na; 23 nkun ni liməfal
məmək ŋan la. M ban ke m nya dulnyaa ni,
ki ti li bi Kristo chee; ba pu? nima le ga li
ŋan sakpen ki jer naah ŋan pu dulnyaa wee
ni na. 24 M mu yaa kaa kpo kan, ni mu ŋan;
ba pu? m ga li ŋmaa beenin ter nimi. 25 Nima
pu le m bee ke maan kpo dandana wee. M
ga li beenin bi ni chee, ki ter nimi, ni moo
gaa Yesu ki kii mbaməm, ki li kpa mpopiin.
26 M yaa ki gir ni ni chee kan, m pu le ni ga
nyuŋ Yesu Kristo sakpen.
27 Tibəkpaan le ye ke nimi aabimbin li bi
Kristo aabənyaan tee aah mək nimi pu na,
aan m yaa dan nan mann nimi, bee m yaa
kaa dan kan, m ga ŋun nimi aabər, ke ni si
Yesu aachaŋ ni, ki kpa kiməbaan, ki kpaan
tuk binib Yesu aabənyaan, ke bi gaa u ki kii.
28 Ni taa san nimi aadim ijawaan man. Nima
le ga mək bi ke bi ga kan ntafadaan mu kaa
kpa ndoon na, ki ga mək nimi ke Uwumbər
ga gaa nimi lii. 29 Uwumbər cha ni gaa Kristo
ki kii la, ki cha ni ji falaa mu u pu. 30 Ni nan
kan maah jin falaa Yesu pu pu na, ki ŋun
maah ji falaa u pu dandana wee pu na. Le
ni mu bi ji falaa ke maah ji pu na.

2

Mpəəndaan Yesu Kristo aah nan sunn ubaa pu na

1 Tə, Kristo pəəni nitaakpab, le waah gee
nimi pu na səŋni nisui, ni ni Uwumbər
Aafuur Nyaan mu kpaan kijətiik, le ni kpa
tibulchinn ki san təb kinimbaak, 2 nima pu

na, ni li kpaan kiməbaan, ki li gee təb, ki li
kpaan nlandak mbaa. Ni yaa ŋa kina kan,
m ga li kpa mpopiin mbaməm. [3] Ni taa li
kpa lipiipoln təb pu, ki taa li ban ke binib
li pak nimi. Ni sunn nibaa taab man, ki li
nyuŋni təb ki jer nibaa. [4] Ubaa taa li ban
uma ubaa aanyoor baanja. Aa li ban ke ni
məmək kan tinyoor. [5] Ni sunn nibaa taab
man ke Yesu Kristo aah sunn ubaa taab pu
na. [6] U bi ke Uwumbər aah bi pu na. U mu
aa dak ke ni ye limukl ke u ni Uwumbər li
ŋak. [7] Waageehn pu le u di cha tiwanyaan
nimək bi Uwumbər do na, ki ŋa ubaa ke
unaagbiija na. U kpaln unibən, [8] ki sunn
ubaa taab, ki kii Uwumbər aaməb, hali ki ti
kpo ndəpuinkoo pu. [9] Nima pu le Uwumbər
nyuŋ u sakpen ki yoor u paacham, le ki tii u
liyimbil li jer ŋiyimbil məmək na, [10] ke binib
ni tiwan nimək bi paacham na, ni binib ni
tiwan nimək bi kitiŋ do na, ni binib ni tiwan
nimək bi kitiŋ aataab na, bi məmək yaa ŋun
Yesu aayimbil pu kan, bi li gbaani unimbiin
ni. [11] Bi məmək pel pel ga len binib ni,
ke Yesu Kristo le ye tiwan ni binib məmək
Aadindaan. Nima le ga nyuŋ Tite Uwumbər.

Ni li wiin ke nwiihn na dulnyaa ni

[12] Nima pu na, nnaabitiib bi m gee bi
na, maah kaa bi ni chee na, m ban ke ni
kii maaməb ki jer naah nan kii maaməb
buyoonn m nan bi ni chee pu na. Naah
ŋmar pu na, ni li tun Uwumbər aatuln ke
binib bi ŋmar na aah ba ga tun pu na, ki
li san Uwumbər n-yoonn məmək; [13] ba pu?
Uwumbər bi tun lituln nisui ni, ke ni li neen
ke ni kii waaməb, ki li ŋani waageehn.

[14] Naah ŋani tiwan nimək na, ni taa li
ŋulni, ki taa kpak kinikpakpak, [15] aan ki li ye
Uwumbər aabim bi kaa kpa taani, kaa kpa
ngalm na. Ni bi titunwanbirdam aakaasisik
ni la. Ni li bi ke nwiihn na le dulnyaa wee
ni ki wiin bikaasisik ni, [16] ki joo ni Uwumbər
aabər ti tii binib liməfal na. Ni yaa bi kina
kan, le m ga li kpa kipupuk ni pu bundaln
Kristo ga gir ni na, ke maah tun lituln
linimaln ki tuk nimi Uwumbər aabər na,
naa ye fam.

[17] Ni yaa gaa Yesu ki kii ki tun waatuln
mbaməm kan, m kpa mpopiin ni pu. Bi yaa
po ku mi kan, m kpa mpopiin. [18] Ni mu li kpa
mpopiin sakpen ke maah kpa pu na.

Uwumbər aatutum Timoti ni Epafrodai-
tus

[19] Tə, Tidindaan Yesu pu le m kpa limakl
ke m ga cha Timoti dan ni chee dandana
wee. U yaa nan tuk mi nimi aabər aah bi pu
na kan, nsui ga səŋ. [20] Utafal bi ni ni la. Maa
ki kpa unii u aatafal bi ni ni, ke utafal aah
bi ni ni pu na. [21] Biken na məmək aatafal bi
bibaa ni la. Bitafal aa bi Yesu Kristo aatuln
ni. [22] Ni nyi Timoti aabimbin aah ŋan pu na,
ki nyi ke u tun lituln m chee ke ubo aah tun
lituln ute chee pu na, ki ti tuk binib Yesu
aabənyaan tee. [23] Nima pu na, m yaa kan
maabər aah ga doo pu na kan, m ga cha u
dan ni chee. [24] Tidindaan pu le m nyi ke ni
yaa kpee siib kan, m mu ga dan ni chee.

[25] M dak ke ni ŋan ke m cha tina aabo
Epafrodaitus ki gir ni ni chee. U ye maatu-
tuŋeer ni maajaŋeer Tidindaan aasan ni, ki
ye nimi aatutunn u dan nan tii mi maah
ban pu na. [26] Unimbil man ke u ki kan
nimi. Naah ŋun ke u bun na, nima le usui
bii. [27] Ni ye mbamən, u nan bun ki ti ban
u kpo, le Uwumbər san u kinimbaak ki cha
u pəək. Waah cha u pəək na, u san m mu
kinimbaak, m taa li kpa mpombiin ki kpee
mpombiin pu. [28] Le m ban ke m cha u gir ni
ni chee mala, ni yaa nan kan u kan, ni ga
li kpa mpopiin. Le nsui ga səŋ. [29] Nima pu
na, ni gaa u tiŋann Tidindaan pu, ki li kpa
mpopiin sakpen, ki nyuŋ u ni binib bimək
bi ke waah bi pu na; [30] ba pu? Kristo aatuln
pu, waa nan daa nkun. Waah nan ban u ter
mi, naah kaa nan ŋmaa ter mi pu na pu, le
u nan kan linimaln.

3

Mbimbinyaan baməm

[1] Nnaabitiib, kookoo aabər le ye ke ni li
kpa mpopiin Tidindaan pu. M yaa ki ŋmee
ke maah nan ŋmee pu tii nimi na kan, naan
muk mi; ba pu? ni ŋan ke ni ki ŋun maah ga
ŋmee pu tii nimi na.

[2] Tə, ni li nyi binib bi tun lituln li kaa
ŋan na, ki bi ke ibə na, ki len ke ni yaa kaa
gii lichakpaln kan naan ŋmar na. [3] Timi bi
kpaan Uwumbər Aafuur Nyaan chee ki pak
u, ki kpa kipupuk Yesu Kristo pu, ki bee ke
taan ŋmar tibaa aapəən pu na, timi le kpa
lichakpangeei bamənn. [4] Min mbaa ba ga li
kpa nsan ki ga ŋmaa len ke m ga ŋmaa ŋmar
mbaa pu. Unii ubaa yaa len ke u kpa nsan ke
u ga ŋmaa ŋmar ubaa pu kan, m kpa nsan
ki jer u. [5] Maah nan ye iwiin iniin aabo na,
bi nan gii nchakpaln. M ye Juu yaab aabo,

ki ye Benjaminn aanibol ponn ni aanii ubaa
la. M ye Hiibru yaab aabo bamənn la. M
nan dii Moses aakaal, Farisii yaab aah dii pu
na. 6 Nnimbil nan man ke m ŋa Yesu aanib
falaa. M nan dii Moses aakaal mbaməm,
kaa yii nkaal mbaa. 7 Nimina məmək nan ye
tinyoor le ki tii mi. Le m yii ni məmək Kristo
pu, ke naa ye nibaa. 8 Ni ye mbamən la, m yii
tiwan məmək ke naa ye nibaa, ke m li nyi
Yesu Kristo u ye Ndindaan na. Maah nyi u
pu na, nima le jer tiwan məmək. U pu le m
di tiwan məmək lii, ke ni ye timoor la, ke m
gaa uma, 9 ki kpaan u ni. M yaa dii Moses
aakaal kan, nima le aan cha Uwumbər len
ke maabər ŋan. Maah gaa Kristo ki kii na,
nima le cha Uwumbər len ke maabər ŋan;
m gaa Yesu Kristo ki kii le ki ŋan Uwumbər
chee. 10 M ban ke m bee Kristo, ni mpəən mu
fikr u nkun ni na, ki ji falaa u pu. M ban ke
maabimbikpok kpo ke waah nan kpo pu na,
11 aan m mu nan fikr nkun ni.

Pəəl aanimbil aah man Yesu Kristo aasan pu pu na

12 Maa len ke m fuu Yesu aah ban pu na,
kaa len ke m ye unii u ŋan ti doo na. M pəəni
mbaa ke m li bi Yesu Kristo aah ban ke m li
bi pu na; ba pu? u gaa mi ki ŋa mi waanii la.
13 Nnaabitiib, maa len ke m fuu waah ban pu
na. Nnimbil man tiwan nibaa le pu. M suln
tiwan ni bi mpuwəb na, ki pəəni mbaa ke m
pii tiwan ni bi nnimbiin ni na. 14 Yesu Kristo
pu le Uwumbər yin mi ke m dii nsan mu cha
paacham na. Nima le nnimbil man ke m fuu
nima, ki ti kan tinyoor ti Uwumbər ga tii mi
na.

15 Nimi bi dii Uwumbər aasan mbaməm
na, cha ni mu aanimbil li man kina man.
Ni yaa kaa bee waabər tibaa mbaməm kan,
u ga mək nimi. 16 Ti mu aah nyi Uwumbər
aabər məmək pu na, cha ti li dii kina man.

17 Nnaabitiib, ni li kpaan kiməbaan ki dii
maataabuu, ki lik binib bi dii ke taah dii
pu na. 18 Tɔ, binib pam aah dii pu na, bi
ye Yesu aadəpuinkoo aadim la. M nan tuk
nimi baabər n-yoonn məmək, ki ki tuk nimi
dandana wee, ni tinyunyunn la. 19 Baadoon
le ga li ye ntafadaan mu kaa kpa ndoon na.
Baawumbər le ye bipuul. Bi kpa kipupuk
iniməən aatuln pu. Baalandak bi dulnyaa
wee ni aawan ni la. 20 Tima kan, Uwumbər
do le ye tido, le ti kii bundaln Tidindaan
Yesu Kristo u ga gaa timi lii na ga nya ni
nima na. 21 U kpa mpəən ki ga ŋmaa nyaŋ
tiwan məmək, ki cha ni məmək kii waaməb.
Waah kpa mpəən kina na, le u ga di timi
aawon ti kaa ye lisil aawon na ŋa tiwonpənn
ti naahn uyaar ti ye lisil aawon na.

4

Nsurm

1 Nnaabitiib, Tidindaan aah ga ŋmaa ŋa
kina ki tii nimi na, ni li si uchaŋ ni. M gee
nimi la. Le nimi aabər bi nsui ni. Le mponn
piin ni pu. Nimi le ye maatuln aanyoor.

2 Yuwodia ni Sintiki, m gaŋ nimi,
ni li kpaan kiməbaan Tidindaan pu.
3 Maatutuŋeer bamənn, m mee aa mu,
ter bipiib ngbaan; ba pu? bi ni Klement
ni maatutuŋeerb biken nan tun lituln
linimaln m chee, ki ter mi m tuk binib Yesu
aabənyaan tee. Baayimbil ŋmee liməfal
aagbaŋ ki bi paacham na ni.

4 Ni li kpa mpopiin Tidindaan pu,
n-yoonn məmək. M ki tuk nimi la, ni li
kpa mpopiin man.

5 Ni li bi suuna binib məmək chee man.
Tidindaan ga gir ni dandana wee. 6 Ni taa
cha ilandak li muk nimi tiwan nibaa pu.
Ni li mee Uwumbər tiwan məmək pu, ki
gaŋni u, ki dooni u ki tuk u naah ban pu na
məmək. 7 Ni yaa ŋani kina kan, Uwumbər
ga tii nimi nsuudoon mu jer taah nyi pu na.
Nisui, ni nimi aalandak ga doon; ba pu? ni
kpaan Yesu Kristo chee.

8 Nnaabitiib, kookoo yaan le ye ke ni li dak
ilandak i ye mbamən na, ni i kpa laasaab na,
ni i tok na, ni i ye chain na, ni i ŋan na, ni
i kpa lisil na. Ni cha ilandak imək ŋan ki
ŋeer mpakm na li joo nimi. 9 Ni nan bae
Uwumbər aabər m chee, ki gaa ti, ki ŋun
maah len pu na, ki kan maah ŋani pu na. Ni
li dii kina, le Uwumbər u tii timi nsuudoon
na ga li bi ni chee.

Ipiin pu aadoon

10 Ni yunn le naa ki kan mi; le nitafal mu
beenin bi m ni. Nima le m kpa mpopiin
sakpen Tidindaan pu. M bee ke nitafal bi
m ni n-yoonn məmək; le ni mu aa nan kpa
nsan ni ter mi. 11 Maa len igiin pu. M yaa
kpa sakpen, bee m yaa kpa siib kan, m bae
maah ga ŋa pu aan nnimbil gbiin kina na.
12 M nyi igiin, ki nyi liwankpal mu. Ni yaa
mə, bee ni yaa kaa mə kan, m yaa ji bab, bee
nkon yaa pii mi kan, m yaa kpa sakpen, bee
m yaa kaa kpa nibaa kan, m bae maah ga ŋa
pu aan nnimbil gbiin kina na. 13 Kristo aah

tii mi mpɔɔn mu na, m ga ŋmaa ŋa tiwan
məmək.
[14] Tɔ, naah ter mi maafalaa ni pu na, ni
ŋa mbaməm la. [15] Nimi Filipi aatiŋ aanib
nyi ke maah nan tuk nimi Yesu aabɔnyaan
tee njan ki nin nyan Masedonia aatiŋ ni na,
Uwumbər aanib ponn ni ubaa aa tii mi ipiin,
see nimi baanja. M nan tuk nimi Uwumbər
aabər, le ni mu nan tii mi ipiin. [16] Maah nan
bi Tesalonika aatiŋ ni na, ni nan tun ni unii
nfum mulee u nan tii mi maah ban pu na.
[17] Naa ye ke m ban ipiin la. Naah tii mi ipiin
pu na, nima le ni ga li moo kpa tinyoor.
Nima le m ban. [18] Naah tii mi tiwan ni na,
m gaa ni məmək ki kpa sakpen. Naah tun
ni Epafrodaitus ke u nan tii mi ipiin i na, u
nan tii mi i. Naah tii mi ipiin i na, ni naahn
kitork ki ŋan na le ki tii Uwumbər, le usui
piir, le u gaa i. [19] Uma Uwumbər u m dii u na
le ga tii nimi naah lann pu na məmək; waah
kpa liwankpal sakpen paacham pu na, kina
le u ga tii nimi, Yesu Kristo pu. [20] Cha ti li
nyuŋni Tite Uwumbər n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

[21] Ni doon Yesu Kristo aaninyaam məmək
tii mi. Tinaabitiib bi bi m chee na dooni
nimi. [22] Uwumbər aanib məmək dooni nimi.
Ubərkpaan Siisa aatutum bi ye Uwumbər
aanib na mu dooni nimi mbaməm.
[23] Tidindaan Yesu Kristo aaŋann li bi nisui
ni. [Amii.]

Kigbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii KOLOSE YAAB na

1 Min Pəəl u ye Yesu Kristo aakpambal
Uwumbər aageehn pu na, m ni tina aabo
Timoti 2 le ŋmee kigbaŋ kee ti tii nimi
Uwumbər aanib bi ye tinaabitiib ki gaa
Kristo ki kii, ki bi Kolose aatiŋ ni na. Tite
Uwumbər [ni Tidindaan Yesu Kristo] ŋa
tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Idoon aameel

3 N-yoonn mumək ti mee Uwumbər u ye
Tidindaan Yesu Kristo Aate na tii nimi na, ti
dooni u ni pu; 4 ba pu? ti ŋun ke ni gaa Yesu
Kristo ki kii mbaməm, ki gee Uwumbər
aanib məmək; 5 ba pu? ni kpa limakl ke ni ga
nan kan Uwumbər aah di tiwan ni siin nimi
paacham na. Ni ŋun ni pu buyoonn ni ŋun
tibənyaan ti fuu ni ni chee ki ye mbamən na
chee la. 6 Tibənyaan ngbaan le cha nimi ni
binib bi bi ŋipepel məmək na tun litunyaan.
Binib moo gaal tibənyaan ngbaan ki keei,
nikaasisik ni, ni ŋipepel məmək. Naah ŋun
ti, ki bee mbaməm Uwumbər aah ŋani nimi
tiŋann pu na, le binib moo gaal tibənyaan
ngbaan ki keei nikaasisik ni, ki nan saa dan-
dana. 7 Timi aatutuŋeer Epafras u ti gee u
na le nan tuk nimi Uwumbər aanimbaasaln
pu. Uma Epafras le si timi aasisiiyaan ki tun
Kristo aatuln mbaməm ki ter nimi. 8 U tuk
timi Uwumbər Aafuur Nyaan aah cha ni gee
binib pu na.

9 Nima pu le ti mee Uwumbər tii nimi, kaa
di cha. Buyoonn ti nan ŋun ni pu ki nan
saa dandana wee na, le ti mee Uwumbər
tii nimi, ke ni ga bee waah ban ke ni li
ŋani pu na. Ti mee u ke u tii nimi nlan
ni bee Waafuur Nyaan aabər, 10 aan ki li dii
Tidindaan waah ban pu na, aan ki gbiin
unimbil, ki tun litunyaan aabəŋ məmək, ki
moo bee waabər. 11 Ti mee u tii nimi ke
waah kpa mpəən sakpen pu na, u tii ni mu
mpəən, aan ni li kpa limər falaa ponn ni
n-yoonn məmək, ki li kpa mpopiin, 12 ki li
dooni u; ba pu? uma le ŋa nimi binib bi ŋeer
ke bi kan tiwan ni u ga tii waanib, nwiihn
aanaan ni na. 13 Uma le nan nyan timi
mbəmbəən aanaan ni, ki nabr timi di buen
Ujapəgeehn aanaan ni. 14 Uma le gaa timi lii,
le Uwumbər di cha pinn timi aatunwanbir,
[Ujapəən aasin pu].

Yesu Kristo aabimbin, ni waatuln

15 U ye Uwumbər u taa waa u na aanaŋ,
ki ye tiwan nimək Uwumbər naan ni na
Aayidaan; 16 ba pu? Uwumbər nan cha u
naan tiwan məmək, ni bi paacham, ni ni
bi kitiŋ na, ni taah waa ni na, ni taah kaa
waa ni na; ni yaa ye nnaan, bee ipəən, bee
bitinjoob, bee tininkpir, uma le nan naan
ni məmək ke ni li nyuŋni u. 17 Uma Yesu
le puen tiwan məmək bi. Uma pu le tiwan
məmək beenin bi. 18 Uma le ye waanib
Aayidaan. Le waanib mu ye waawon, le u
tii bi liməfal. Uma le puen fikr nkun ni, ki
ye tiwan məmək Aayidaan; 19 ba pu? ni mə
Uwumbər ke waah bi pu na, Yesu mu bi kina
la. 20 Uma Yesu pu, le ni mə Uwumbər ke u
di tiwan ni məmək bi paacham, ni tiwan ni
məmək bi kitiŋ na tooh kijətiik ubaa chee.
Waasin nan nyan uwon ni, ndəpuinkoo pu;
waasin ngbaan pu le Uwumbər cha tiwan
ngbaan məmək ni uma ŋa kijətiik.

21 N-yoonn mbaa ni nan ye biwəwəm le
Uwumbər chee. Ni nan dak ilandak i kaa
ŋan na, ki tun lituln li kaa ŋan na, nima le ni
nan ye Uwumbər aadim, 22 le dandana wee
u cha ni ni uma ŋa kijətiik; ba pu? Ujapəən
nan kpo ni pu la. U nan kpo ni pu, ke ni
li bi chain, ki li ye bininyaam, ki taa li kpa
ngalm mubaa, bundaln u ga di nimi siin
Uwumbər aanimbiin ni na. 23 Ni ŋan ke ni li
dii u mbaməm, ki taa di cha waasan, ki taa
cha nibaa leŋ nimi. Naah ŋun tibənyaan tee
na, tibər ngbaan tii nimi limakl la. Ni taa di
cha limakl ngbaan. Bi moon tibənyaan tee,
ki tuk binib bimək bi dulnyaa wee ni na la.
Min Pəəl mu ŋa unii u mooni ti na la.

*P*əəl aah ye Yesu Kristo aanib aatutunn
pu na

24 Tə, maah jin falaa u ni pu na, nima le m
kpa mpopiin. Kristo nan tuk mi maah ga ji
falaa waanib pu pu na, le maah ji falaa tiwon
tee ni na, falaa ngbaan u gur na le m ji.*
Waanib bi m ji falaa bi pu na le ye waawon.
25 Uwumbər nan ŋa mi waanib aatutunn, ki
di lituln siin mi, ke m tun ki ter nimi. Lituln
ngbaan le ye ke m tuk nimi waabər məmək
pel pel. 26 Ti ye tibəbərkaan la. Uwumbər
nan bər ti n-yaayoonn na aanib, le ki kpiir ti
tuk waanib dandana wee. 27 U ban ke bi bee

* 1:24 : Lik Lituln 9.16.

tibər ngbaan aah ŋan sakpen ki ter ŋitimbol
məmək pu na la. Tibəbərkaan ngbaan le
ye ke Kristo bi ni ni. Waah bi ni ni na,
nima le ni kpa limakl ke ni ga ji waaməən.
28 Kristo aabər ngbaan le ti mooni, ki sur
binib məmək, ki tuk bi waabər, waah tii timi
nlan pu na. Ti ban ke bi məmək li kpaan
Kristo ni, ki li ye binib bi ŋan doo na. Ti ban
ke ti di bi ki mək Uwumbər la. 29 Nima le cha
m tun lituln linimaln. M tun lituln ngbaan
waapəən sakpiin pu la.

2

1 M ban ke ni bee ke m tun lituln linimaln
nimi pu, ni Laodisea aatiŋ aanib pu, ni binib
bimək kaa kee kan mi na pu, 2 ke m pəək
bitaakpab. M ban ke ni məmək li kpaan
kiməbaan, ki li gee təb, ki bee Uwumbər
aabər mbaməm, aan ki li pak ti mbaməm,
ki taa joo beeni. M ban ke ni bee Uwumbər
aabəbərkaan, ti ye Kristo aabər na. 3 Uma
baanja le ga ŋmaa tii timi nlan mu ye nlan
bamənn na. Uma baanja le ga ŋmaa mək
timi nnyim məmək.
4 M tuk nimi kina ke ubaa taa ŋmann nimi
la. Unii yaa məln inyamən i mə na ki tuk
nimi kan, ni taa kii. 5 Maawon aa bi ni chee,
le maalandak bi ni ni. Naah gaa Kristo ki
kii mbaməm ki dii waasan mu mbaməm na,
nima le m kpa mpopiin sakpen.

Cha Yesu Kristo aabimbin li gbii si

6 Ni nan gaa Yesu Kristo, ki kii ke u ye
Nidindaan. Nima pu na, ni li kpaan u ni,
ki li dii u man, 7 ki too chuu u ke busub
aanyaan aah koo kitiŋ pu na, ki li bae
waabər n-yoonn məmək, ki gaa ti ki kii
mbaməm, taah nan tuk nimi pu na, ki li
dooni u n-yoonn məmək.
8 Unii yaa tuk nimi nnyamən aalan mu ye
fam na kan, ni li nyi man ki taa dii u; nlan
ngbaan ye binib aalan mu nyan ni kinimbəŋ
ki joo dulnyaa wee na, naa ye Kristo aabər.
9 Uwumbər aabimbin məmək bi Yesu Kristo
aawon ni. 10 Naah kpaan u ni na, le ni kpa
liməfal bamən. Uma le ye tininkpir ni
ipəən məmək aayidaan.
11 Naah kpaan Kristo ni na, le ni bi ke binib
bi gii ŋichakpan na; ni mu aa ye ŋichakpan
le ni gii, ni ye nimi aabimbikpok le ni gii
lii. Ni ye Kristo aah gii pu na la. 12 Baah
muin nimi nnyun ni na, ni mək ke bi di nimi
sub Kristo chee la. Baah nyan nimi nnyun
ni na, le ni mək ke ni ki fikr u chee; ba
pu? ni pak ke Uwumbər kpa mpəən ki fikr
Kristo nkun ni. 13 N-yoonn mbaa, ni nan tun
titunwanbir, kaa nan dii Uwumbər aakaal.
Nima le naa nan kpa liməfal li kaa kpa
ndoon na. Naah kpaan Kristo ni dandana
wee na, nima le Uwumbər fikr nimi. U
di cha timi aatunwanbir məmək pinn timi.
14 Taah ba ga ŋa pu na le ŋmee kigbaŋ pu.
Taah kaa ŋa kina na, nima le timi aabər bii.
Le Kristo aah nan kpo ndəpuinkoo pu na,
nima le Uwumbər aa ki len ke timi aabər
bii. 15 Waah kpo ndəpuinkoo pu na, le u ŋa
kinimbəŋ aapəən məmək fam, le ki nyaŋ ki,
ki jinn ki inimməən, binib aanimbil ni.
16 Nima pu na, ni taa cha ubaa galn
nimi tijikaar aakoobil pu, bee tiwanyukaan
aakoobil pu, bee likpaakool daal aakoobil
pu. 17 Ŋikoobil məmək po ye tiwan ni
choo na aajunjuŋ la. U bi na le ye Kristo.
18 Binib bibaa bi ki sunni bibaa taab, ki pak
Uwumbər aatuuntiib, ki bui ke bi daŋ tidaŋ
ki kan lijinjiir aawan, ki kpa kalmbaani, ki
dak dulnyaa aalandak i ye fam na. Ni taa
cha binib ngbaan bii nimi. 19 Baa joo timi
aayidaan Kristo. Uma aapəən pu, le ti muun
waasan ni, Uwumbər aah ban pu na. Uma le
kpaan timi kiməbaan, ke ti li tuk təb pu, ke
ŋituk ni ŋigir aah cha tiwon aawan məmək
tuk təb pu pu na.

Ni naahn ke ni kpo ki beenin fu Yesu Kristo pu

20 Ni nan kpo Kristo chee la, nima le ni
nyan kinimbəŋ ki joo dulnyaa na aapəən
ni. Nima pu na, ba ŋa nimi aabimbin bi ke
naah beenin ye dulnyaa yaab le na? Ba ŋa
ni kii nkaal mu len ke, 21 "Taa ji nee," "Taa
lakl nee," "Taa meeh nee" na? 22 Binib yaa
jin timina məmək kan, ti doo la. Ŋikoobil
ŋimina po ye binib aakaal, ni baaməkm la.
23 Ni naahn nlan la, ki mu aa ye nlan. Bi
dooni bisui aah gee tiwan ni na la, ki sunn
bibaa taab, ki muk tiwon. Le baah ŋani pu
na, naa ter bi ke bi chuu bibaa.

3

1 Ni kpaan fikr Kristo chee la. Nima pu na,
cha nitafal li bi paacham aawan ni. Kristo
bi nima ki ka Uwumbər aaŋangii wəb. 2 Ni li
dakl tiwan ni bi paacham na aabər, ki di cha
tiwan ni bi kitiŋ do na. 3 Ba pu? ni naahn ke
ni kpo; le nimi aaməfal kpaan Kristo ni, ki
bi Uwumbər chee paacham, le u biin li pu.
4 Kristo, u ye timi aaməfal na yaa nan gir ni
kan, ti mu ga li bi u chee, ki kan nnyuŋ.

Mbimbikpok ni mbimbipəm

5 Nima pu na, kuln man tiwon aah ban
pu na, ki taa gər kidagook, ki taa tun tijəŋ
aatuln, ki taa li ban tiwan ni kaa ŋan na, ki
taa li kpa iniman. Unii u kpa iniman na aa
dii Uwumbər, u dii liwankpal la. 6 Binib bi yii
Uwumbər aaməb ki tun titunwanbir timina
na, u ga daa bitafal. 7 N-yoonn mbaa, ni
mu nan bi bikaasisik ni, ki tun titunwanbir
ngbaan.

8 Le naah ye Yesu aanib dandana wee na,
ni di titunwanbir ngbaan məmək lii. Ni taa
ki gee liŋuul ki li tar binib pu, ki taa ki li
kpa kinanaŋ, ki taa ki seei ŋisiibil, ki taa ki
len iliin i kaa ŋan na. 9 Ni taa məln inyamən
ki tuk təb; ba pu? ni nan di nimi aabim-
bikpok aatuln lii a, 10 ki yoor mbimbipəm la.
Uwumbər le tii nimi mbimbipəm ngbaan, ki
bi toor mu, ke ni moo bee u, ki li naahn u.
11 Naah kpa mbimbipəm na, naa ki yakr Juu
yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ni binib
bi gii ŋichakpan na, ni binib bi kaa gii na, ni
biwəwəm, ni timoor ni aanib, ni binaagbiib,
ni bimalb. Ni məmək kpaan la. Kristo le jer
tiwan ngbaan məmək, ki bi waanib məmək
ni.

12 Uwumbər nan nyan nimi, ki ŋa nimi
waaninyaam, ki gee nimi. Nima pu na, ni
li kpa linimbaasaln, ni tibulchinn, ki sunn
nibaa taab, ki li bi suuna, ki li kpa suklaa,
13 ki li kpa limər təb chee. Ni ponn ni ubaa
ni uŋeen aatə yaa kpa tibər kan, ni di cha
pinn təb. Tidindaan aah di cha pinn nimi
pu na, ni mu di cha pinn təb kina. 14 Tibər
ti jer ti məmək na le ye ke ni li gee təb; ba
pu? ngeehm di ni məmək kpaan təb chee la,
ni li kpaan kiməbaan mbaməm. 15 Kristo yin
nimi ke ni li kpaan tiwonbaan ni, ki li kpa
nsuudoon mu u tii nimi na. Nima pu na,
cha nsuudoon ngbaan li joo nisui man, ki
li dooni Uwumbər, waabulchinn pu. 16 Cha
Kristo aabər li bi nisui ni sakpen, ki tii nimi
nlan. Ni li tuk təb waabər, ki li sur təb, ki
li gaa ilahn i bi Uwumbər Aagbaŋ ni na, ni
waanib aalahn, ni ilahn i Waafuur Nyaan
mək nimi na. Ni li gaa ilahn ngbaan, ki li
dooni Uwumbər nisui ni. 17 Ni yaa len kan,
ni len Tidindaan Yesu aayimbil pu; ni yaa
tun lituln kan, ni li tun waayimbil pu, ki li
ŋani tiwan məmək waayimbil pu, ki li dooni
Tite Uwumbər u pu.

Naah ga li bi pu Tidindaan aasan ni na

18 Tə, bipiib, ni li keei nichatiib aaməi.
Naah dii Tidindaan na, ni ŋan ke ni li ŋani
kina.
19 Chatiib, ni li gee nipuutiib, ki taa muk
bi.
20 Mbim, ni li keei nitetiib ni ninatiib
aaməi tiwan məmək ni, Tidindaan aah ban
pu na; ba pu? nima le piir Uwumbər aasui.
21 Tetiib, ni taa fiini nimi aabim aaŋuul,
aan bitaakpab taa yəl.
22 Binaagbiib, ni li keei nidindatiib bi bi
dulnyaa ni na aaməi tiwan məmək ni. Bi
yaa bi ni chee, bee bi yaa kaa bi kan, ni
li tun lituln mbaməm. Ni taa ban binib li
pak nimi. Naah san Uwumbər na, ni li tun
lituln mbaməm nima pu. 23 Naah ŋani tiwan
nimək na, ni cha nitafal li bi ni ni, ki tun
lituln ke naah ba ga tun tii Tidindaan pu na,
naa ye binib. 24 Tidindaan Kristo le ni tun
lituln tii u. Nima le ni bee ke uma le ga pa
nimi tipar, waah nan puu tipuur ti ke u ga
tii nimi na. 25 Unii umək tun lituln li kaa ŋan
na, Uwumbər ga daa utafal waah ŋeer pu
na. Uwumbər aa pak ubaa ki jer uken.

4

1 Dindatiib, ni li ŋani nimi aanaagbiib
mbaməm; ba pu? ni nyi ke ni mu kpa
Dindaan paacham.

Nsurm

2 Tə, ni məmək li beenin mee Uwumbər
linimaln, ki li nyi ki taa geeni, ki li dooni
u mmeen ponn ni, 3 ki li mee u tii ti mu,
ke u tii timi nsan ti moon waabər ki tuk
binib tibəbərkaan ti ye Kristo aabər na.
Waabənyaan ngbaan pu, le m bi kiyondiik
ni. 4 Ni ŋan ke m tuk binib waabənyaan ng-
baan aatataa mbaməm. Ni mee Uwumbər
tii mi ke u ter mi, m tuk bi kina.
5 Ni li kpa nlan ki li bi mbaməm joo
cha binib bi kaa dii Uwumbər aasan na
wəb. Naah kan nsan buyoonn na, ni li tun
Uwumbər aatuln n-yoonn məmək. 6 Ni li
len ibulchiliin n-yoonn məmək, ki li len
Uwumbər aalambil aah ye pu na. Ni yaa len
kina kan, ni ga bee naah ga giin pu ki kii unii
məmək na.

Kookoo aadoon

7 Tina aabo Tikikus u ti gee u na ga tuk
nimi maabər məmək aah bi pu na. U ye timi
aatutuŋeer le Tidindaan aatuln ponn ni, ki
tun lituln ngbaan mbaməm. 8 M cha u dan
ni chee ke u nan tuk nimi, timi aabər aah

bi pu na, aan ki sɔŋ nisui. Nima le m cha
u dan ni chee. [9] Onesimus ni uma le dii ni.
Onesimus mu ye tina aabo u ti gee u na la.
U ter timi mbamɔm, ki ye ni ponn ni aanii
ubaa la. Bima le ga tuk nimi do chee na
aabɔr mɔmɔk.
[10] Aristakus u bi kiyondiik ni m chee na
dooni nimi. Mak, u ye Banabas aaninkpan
aajapɔɔn na, u mu dooni nimi. M nan tuk
nimi naah ga ŋa u pu na. U yaa dan ni
chee kan, ni gaa u iŋaal ilee. [11] Josua Justus
mu dooni nimi. Bijab bitaa ngbaan ye Juu
yaab la. Juu yaab ponn ni, bima baanja le
ye maatutuŋeerb ki tun Uwumbɔr aanaan
aatuln. Bijab ngbaan sɔŋ nsui la.
[12] Epafras mu dooni nimi. U ye ni ponn ni
aanii ubaa la, ki ye Yesu Kristo aatutunn. U
mee Uwumbɔr n-yoonn mɔmɔk linimaln le
ki tii nimi, ke ni li dii Uwumbɔr mbamɔm,
ki taa di cha, ki kii Uwumbɔr aah gee pu na
mɔmɔk. [13] M tuk nimi la, Epafras tun lituln
linimaln, ki tii nimi, ni Laodisea aatiŋ aanib,
ni Hierapolis aatiŋ aanib. [14] Luk u ye dɔkta, u
ti gee u na mu dooni nimi. Demas mu dooni
nimi.
[15] Ni li dooni tinaabitiib bi bi Laodisea
aatiŋ ni na tii timi, ki li dooni Nimfa ni Yesu
aanib bi kuuni udo na, tii timi. [16] Bi yaa
karn kigbaŋ kee tii nimi kan, ni cha bi karn
ki tii Yesu aanib bi bi Laodisea aatiŋ ni na
mu. Maah ŋmee kigbaŋ ki tii Laodisea aatiŋ
aanib na, ni mu karn ki. [17] Tuk Akipus ke
Tidindaan aah tii u lituln li ke u tun na, u
li nyi ki tun li mbamɔm.
[18] Min Pɔɔl le di ŋŋaal ŋmee idoon imina.
Ni teer ke m bi kiyondiik ni la.
Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ni pu. [Amii.]

Njan aagbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii TESALONIKA YAAB na

1 Min Pəəl, ni Silfanus, ni Timoti le ŋmee
kigbaŋ kee ti tii Yesu aanib bi bi Tesalonika
aatiŋ ni ki ye Tite Uwumbər ni Tidindaan
Yesu Kristo aanib na. Uwumbər ŋa tinyoor
ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Tesalonika yaab aabimbin

2 N-yoonn mumək ti mee Uwumbər na,
ti mee u tii nimi, ki dooni u ni məmək pu.
3 Ti teer nimi Tite Uwumbər aanimbiin ni
n-yoonn məmək, ki teer ke naah ŋani pu
na, nima le mək ke ni gaa u ki kii; naah
tun lituln pu na, nima le mək ke ni gee
u; naah kpa limər pu na, nima le mək ke
ni kpa limakl Tidindaan Yesu Kristo pu.
4 Tinaabitiib bi Uwumbər gee bi na, ti nyi
ke u lee nimi la; 5 ba pu? taah tuk nimi
waabənyaan na, tibənyaan ngbaan aa nan
ye iliin baanja, Uwumbər Aafuur Nyaan
aapəən nan bi ti ni la, ki cha ni bee ke ti
sil gbii. Taah nan bi nikaasisik ni buyoonn
na, ni nan bee timi aabimbin aah nan bi pu
na. Ti nan bi kina ke ti ter nimi la. 6 Le ni
nan ŋakni timi ni Tidindaan; ba pu? ni gaa
Yesu aabər ki kan falaa sakpen tibər ngbaan
pu, ki mu nan kpa mpopiin mu Uwumbər
Aafuur Nyaan tii nimi na. 7 Naah nan bi
pu na, nima le mək Yesu aanib bimək bi
Masedonia ni Akaya aatim ni na, bi mu aah
ga li ŋani pu na; 8 ba pu? ni nan chuun
mooni Tidindaan aabər, ki tuk Masedonia
ni Akaya aatim aanib. Naa ye nima yaab
baanja, ntim məmək aanib ŋun ke ni gaa
Uwumbər ki kii la. Nima pu na, taa ki ban
ke ti tuk bi nimi aabər. Bi puun nyi. 9 Ba
pu? binib ngbaan len ke taah nan dan ni
chee na, ni nan gaa timi, ki di ŋiwaa lii, ki
fenn ki dii Uwumbər, u ye liməfadaan ki ye
Uwumbər bamənn na, 10 le ni kii bundaln
Ujapəən Yesu ga nyan ni paacham ki gir ni
na. Uma le Uwumbər nan fikr u nkun ni.
Uma le nyan timi ntafadaan mu choo na ni.

2

*P*əəl aah tuk Tesalonika yaab tibənyaan
pu na

1 Tinaabitiib, nimi nibaa nyi ke taah nan
dan ni chee na, naa ye fam. Ni nyi ke taah
nan bi Filipi aatiŋ ni na, 2 le nima yaab nan
ŋa timi falaa, ki yook timi, le ti nin dan ni
chee. Binib pam nan kpak timi kinikpak-
pak, le timi Aawumbər tii timi lipobil ke
ti tuk nimi waabənyaan. 3 Taah tuk nimi
waabənyaan ngbaan na, tibər ngbaan aa ye
nnyamən. Taa ŋmann nimi. Ti nan bi chain
la. 4 N-yoonn məmək ti nan len Uwumbər
aah ban ke ti len pu na; ba pu? u nan lik
taah bi pu na, le ki di waabənyaan ngbaan
ŋa tiŋaal ni, ke ti tuk binib. Nima pu le ti
ban ke ti piir Uwumbər aasui, naa ye binib
aasui. Uma Uwumbər le lik timi aasui ni
aah bi pu na. 5 Ni nyi ke taa nan gbaa nimi
mməməən aabər. Uwumbər nyi ke taa nan
ye inimandam bi ŋmanni, ke binib taa bee
ke ti ye na. 6 Taa nan ban ke ni nyuŋ timi,
kaa nan ban ke binib biken nyuŋ timi. 7 Taah
ye Kristo aakpambalb na, ti ba ga li ban ke
ni nyuŋ timi. Le taa nan ban kina. Ti nan bi
suuna ni chee ke upii aah bi pu waabim chee
ki lik bi na la. 8 Ti gee nimi la. Nima pu na,
ti nan kpa mpopiin ti tuk nimi Uwumbər
aabənyaan. Naa ye tibənyaan baanja le ti
nan tii nimi, ti nan di tibaa mu tii nimi;
ba pu? ti gee nimi pam. 9 Nnaabitiib, ni
teer taah nan tun lituln linimaln pu na. Ti
tuk nimi Uwumbər aabənyaan, ki tun lituln
nwiin pu ni kinyeek mək, ke ti ji. Ba pu? taa
nan ban ni ji ti pu falaa.

10 Nimi bi gaa Yesu ki kii na, ti ŋa nimi
mbaməm la, ki nan bi chain, kaa nan kpa
taani ubaa joo cha ni wəb. Ni ni Uwumbər
nyi ke ni ye mbamən la. 11 Ni nyi ke uja
aah ŋani waabim pu na, ti nan ŋani nimi
ubaabaa kina la; 12 ti sur nimi, ki nan səŋni
nisui, ki gaŋni nimi ke ni li dii Uwumbər
waah ban pu na. Uma le yin nimi ke ni koo
waanaan ni ki nan ji waaməən.

13 Ti dooni Uwumbər ni pu n-yoonn
məmək la; ba pu? taah nan tuk nimi
Uwumbər aabər na, ni nan gaa tibər ng-
baan, ki bee ke naa ye binib aabər, ni
ye Uwumbər aabər la. Mbamən, ni ye
Uwumbər aabər la, ki kpelni nimi bi gaa u
ki kii na aabimbin. 14 Nnaabitiib, ni ŋakni
Uwumbər aanib bi bi Judea aatim ni ki
kuuni Yesu Kristo aayimbil pu na; kinye pu?
nido yaab aah ŋa nimi falaa pu na, Juu yaab
ŋa bi mu falaa kina la. 15 Bima Juu yaab
nan ku Uwumbər aabənabtiib ni Tidindaan
Yesu mu, ki jenn nyan timi mu. Baa piir
Uwumbər aasui. Bi ye binib məmək aadim

la, [16] ki kiir timi, kaa ban ke ti tuk binib bi kaa
ye Juu yaab na tibɔnyaan tee, aan bi ŋmar.
Juu yaab ngbaan aah ŋani kina na, bi too
kpae baatunwanbir pu n-yoonn məmək la.
Uwumbər aaŋuul pii bi kookoo.

Pəəl aah neen ke u ki gir mann bi pu na

[17] Nnaabitiib, taah kaa kan nimi ni yunn
siib na, naa mə timi. Taa nan bi ni chee,
timi aalandak ma nan bi ni ni; tinimbil nan
man ni pu, le ti nan pəəni tibaa ke ti ki
kan nimi. [18] Ti nan ban ti gir dan ni chee.
Min Pəəl, n-yoonn məmək m ban ke m gir
dan ni chee. Le kinimbɔŋ kiir timi ke ti taa
dan. [19] Tidindaan Yesu yaa nan gir ni kan,
bilabi pu ti ga li kpa limakl, ni mpopiin, ni
kipupuk unimbiin ni? [20] Naa ye nimi pu uu?
Mbamən, ti kpa kipupuk ni mpopiin ni pu.

3

[1] Taah kaa bi ni chee na, taa ki ŋmaa mər,
nima le ti len ke ni ŋan ti cha Timoti dan
ni chee. Timi baanja le gur Atens aatiŋ ni.
[2] Tina aabo Timoti ye Uwumbər aatutunn u
tuk binib Kristo aabɔnyaan na la. Ti cha u
dan ni chee ke u pəək nitaakpab Uwumbər
aasan ni, [3] ubaa taa gir puwəb falaa ngbaan
pu. Nimi nibaa nyi ke falaa ngbaan ye
Uwumbər aah siin timi pu na la. [4] Taah nan
bi ni chee na ti nan tuk nimi ke ti ga ji falaa,
le ni bee ke ni sil ŋa kina. [5] Le maa ki ŋmaa
mər. Nima le cha m tun ni Timoti ni chee, ke
u nan lik ke ni beenin dii Yesu mbaməm aan
naa dii. Ni muk mi la, m dak ke nibaakan
kinimbɔŋ təŋ nimi, ki ŋa timi aatuln yoli.
[6] Le Timoti ki nyan ni ni chee; dandana
u ki fuu ni ti chee, ki tuk timi tibɔnyaan ke
ni beenin tii Yesu naadii mbaməm, ki gee
təb. U tuk timi ke ti bi nisui ni n-yoonn
məmək, le ni ban ke ni ki kan timi, ke ti mu
aah ban ke ti kan nimi pu na. [7] Tinaabitiib,
ti bi limukl ni ki ji falaa la; le ti ŋun naah tii
Yesu naadii pu na, nima le tisui səŋ. [8] Ni yaa
dii Tidindaan aasan ni, kaa di cha kan, nima
le ti fuur. [9] Nima pu na, taa ki nyi taah ga ki
pak Uwumbər ni pu pu na; ba pu? ti kpa
mpopiin sakpen ki məəni ni pu, Uwumbər
aanimbiin ni. [10] Ti mee u linimaln nwiin pu
ni kinyeek mək ke u cha ti ki kan nimi ki tuk
nimi naah kaa kee bee waabər pu na.
[11] M mee Tite Uwumbər ni Tidindaan
Yesu ke bi tii timi nsan aan ti dan ni chee.
[12] Tidindaan cha ni li moo gee təb ni binib
məmək, ke taah gee nimi pu na. [13] U tii nimi
mpəən ke ni li bi chain ki taa li kpa taani
ubaa Tite Uwumbər aanimbiin ni, bundaln
Tidindaan Yesu ni waanib məmək ga gir ni
na.

4

Mbimbin mu piir Uwumbər aasui na

[1] Tinaabitiib, ti nan mək nimi naah ga ŋa
pu ki piir Uwumbər aasui na. Le ni ŋani
kina. Ti gaŋni nimi, ki sur nimi Tidindaan
Yesu aayimbil pu ke ni li moo ŋani kina. [2] Ni
bee taah nan sur nimi pu Tidindaan Yesu
aayimbil pu na. [3] Uwumbər aageehn le ye ke
ni li bi chain, ki taa gər kidagook. [4] Ni ŋan ke
ni məmək bee naah ga ŋa pu ki li joo tiwon
mbaməm aan ti li bi chain, ki tun lituln li
ŋan na. [5] Ubaa taa cha bipiib aakpeek li bi
u ni, ke binib bi kaa nyi Uwumbər na aah
bi pu na. [6] Uja ubaa taa li ban una aabo
aapuu ki tun titunwanbir timina. Ti nan tuk
nimi ki sur nimi mbaməm ke Tidindaan dar
binib aatafal titunwanbir ngbaan məmək
pu. [7] Uwumbər yin timi ke ti li bi chain. Waa
yin timi ke ti li gər kidagook. [8] Unii umək yii
mməkm ngbaan na, naa ye binib aaməkm
le u yii, u yii Uwumbər u tii nimi Waafuur
Nyaan na aaməkm la.
[9] Uwumbər mək nimi naah ga li gee təb
pu na. Nima pu na, naa ki ban ke m ŋmee
kigbaŋ ki tuk nimi naah ga li gee ninaabitiib
pu na. [10] Ni ye mbamən la, ni gee tinaabitiib
bimək bi Masedonia aatim məmək ni na. Ti
gaŋni nimi, ni li moo gee bi. [11] Cha ninimbil
li man ke ni li bi suuna, ki li tun nimi aatuln,
ki di nimi aaŋaal tun lituln, ke taah nan tuk
nimi pu na. [12] Ni yaa ŋani kina kan, naan
lann nibaa; binib bi kaa dii Uwumbər aasan
na mu ga pak nimi.

Tidindaan aah ga nan gir ni pu na

[13] Tinaabitiib, ti ban ke ni bee binib bi kpo
na aabər, aan ki taa li kpa mpombiin, ke
binib bi kaa kpa limakl na aah kpa mpom-
biin pu na. [14] Ti pak ke Yesu nan kpo, ki ki
fikr nkun ni. Nima pu le ti pak ke Uwumbər
ga fikr Yesu aanib bi kpo na mu, ki cha bi li
dii u bundaln u ga gir ni na.
[15] Taah ban ti tuk nimi tibər ti na, ti ye
Tidindaan aabər la. Tidindaan aanib bi ga li
bi dulnyaa wee ni bundaln u ga gir ni na aan
puen binib bi kpo na ki buen paacham. [16] Ba
pu? Tidindaan ubaa ga nyan ni paacham
ki sunn ni. U yaa sunn ni kan, le ti ga
ŋun nneel sakpiin, ni Uwumbər aatuuntiib
aaninkpel aaneel, ni Uwumbər aakakaan

aawiil. 17 Njan, Yesu aanib bi kpo na le ga
fikr nkun ni, le Uwumbər nin kpaan yoor
bi ni waanib bi mu ga li bi n-yoonn ngbaan
na, le bi ti tooh Tidindaan ntaalangbam ni,
paacham. Kina le ti ga li bi Tidindaan chee
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. 18 Nima pu
na, ni li tuk təb kina, aan ki səŋ təb aasui.

5

Gor ki li kii Tidindaan aagirndaal

1 Nnaabitiib, naa ki ban ke m ŋmee ki tuk
nimi bundaln tiwan nimina məmək ga ŋa
na. 2 Ba pu? nimi nibaa nyi mbaməm ke
Tidindaan aawiindaal ga fuu ni ke unaayuk
aah fuur ni kinyeek pu na la. 3 Buyoonn
binib ga len ke bi bi bibaa pu, nibaa aan ŋa
bi nibaa na, libuul ngbaan ni le tibəbir ga lir
bi pu. Ni ga li bi ke imalween aah chuu upii
pu na la. Baan ŋmaa nyan ti. 4 Nnaabitiib,
nima aa bi mbəmbəən ni. Nima pu na, ni taa
cha Tidindaan aawiindaal ŋa nimi lijinjiir
ke unaayuk aah fuur ni pu na. 5 Ba pu? ni
məmək ye nwiihn ni aabim la. Ni ye nwiin
pu aabim la. Taa ye kinyeek yaab, kaa ye
mbəmbəən ni yaab. 6 Nima pu na, ti taa li
geeni, ke biken aah geeni pu na. Cha ti li
kii, ki chuu tibaa man. 7 Binib bi də geen na,
kinyeek le bi də geen. Binib bi nyu ndaan
gbii na, kinyeek le bi gbii. 8 Tima ye nwiin
pu aabim la, nima pu na, cha ti chuu tibaa
man. Cha ti tii Yesu naadii, ki li gee təb. Ti
yaa ŋani kina kan, nima le ga biin ti pu, ke
tikur ti bii kibiŋ pu na. Le ti yaa kpa limakl
ke ti ga sil ŋmar kan, ni ga li bi ke tikur
aayikpupuk ki bii tiyil na. 9 Uwumbər aah
lee timi na, waa lee timi ke u gee liŋuul ti pu,
u lee timi ke ti ŋmar Tidindaan Yesu Kristo
pu la. 10 Uma le nan kpo ti pu. Nima pu na, ti
yaa bi, bee ti yaa kpo bundaln u ga gir ni na
kan, ti ga buen ti li bi u chee. 11 Nima pu na,
ni li pəəni təb aataakpab, ki li ter təb, ni li
moo dii Uwumbər aasan mbaməm, ke naah
ŋani pu dandana wee na.

Kookoo aasurm ni idoon

12 Tinaabitiib, ti gaŋ nimi, ke ni li pak
nimi aaninkpiib bi tun Tidindaan aatuln
nikaasisik ni, ki sur nimi waasan ni na. 13 Ni
li pak bi mbaməm, ki li gee bi baatuln pu.
Ni məmək li kpaan kiməbaan man.
14 Tinaabitiib, ti gaŋ nimi, ke ni sur binib
bi kaa ban bi tun lituln na, ki li pəəni binib
bi aataakpab yəl na aataakpab, ki ter binib
bi kaa pəə na, ki li kpa limər binib məmək
pu. 15 Ni taa cha unii ubaa teen uken waah
ŋa bakaa u na pu. Pəən nibaa man ki li ŋani
təb, ni binib məmək tibulchinn, n-yoonn
məmək.
16 Ni li kpa mpopiin n-yoonn məmək,
17 ki li mee Uwumbər n-yoonn məmək, 18 ki
li dooni u tiwan məmək pu. Uwumbər
aageehn le ye ke ni li ŋani kina; ba pu? ni
ye Yesu Kristo aanib la.
19 Ni taa yii Uwumbər Aafuur Nyaan aah
ban pu na. 20 Unii yaa len Uwumbər Aafuur
Nyaan aah tii u iliin i na kan, ni taa lik iliin
ngbaan fam. 21 Ni li lik tibər məmək aah bi
pu na, ke ti ŋan aan taa ŋan, ki li joo ti ŋan
na mbaməm. 22 Ni yii man isan i kaa ŋan na
məmək aabəŋ.
23 Uwumbər u tii timi nsuudoon na, ŋa
nimi aabimbin məmək chain, ki li joo nimi
aawiin, ni nisui, ni nimi aawon mbaməm,
ni taa li kpa taani ubaa bundaln Tidindaan
Yesu Kristo ga gir ni na. 24 Uwumbər u yin
nimi na ye mbaməndaan la, ki ga ŋa nimina
məmək.
25 Tinaabitiib, ni mee Uwumbər tii timi.
26 Ni doon tinaabitiib məmək mbaməm.
27 M gaŋ nimi Tidindaan aayimbil pu ke
ni cha bi karn kigbaŋ kee tii tinaabitiib
məmək.
28 Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni
pu. [Amii.]

Lelee aagbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii TESALONIKA YAAB na

1 Min Pəəl, ni Silfanus, ni Timoti le ŋmee
kigbaŋ kee ti tii Yesu aanib bi bi Tesalonika
aatiŋ ni ki ye Tite Uwumbər ni Tidindaan
Yesu Kristo aanib na. 2 Tite Uwumbər ni
Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu
ki tii nimi nsuudoon.

*Uwumb*ər aah ga daa binib aatafal pu na

3 Tinaabitiib, ni ŋan ke ti li dooni
Uwumbər ni pu n-yoonn məmək; ba pu?
ni moo gaal Yesu ki kii mbaməm ki moo
gee təb la. 4 Nima pu le ti puk kipupuk ni
pu Uwumbər aanib chee, ki tuk bi naah
gaa Yesu ki kii ki kpa limər, falaa ni limukl
məmək ponn ni pu na.
5 Binib aah ŋani nimi falaa pu na, nima
le mək ke Uwumbər yaa daa bitafal kan, ni
ŋan. Naah ji falaa pu na, Uwumbər aanaan
pu le ni ji. Nima le Uwumbər ga len ke ni
ŋeer ke ni koo waanaan ngbaan ni. 6 Ni ye
mbaməŋ, Uwumbər len ke ni ŋan ke binib
bi ŋani nimi falaa na, u mu ŋa bi falaa, 7 ki
tii timi ni nimi bi ji falaa na lifuur. Ti ga kan
lifuur ngbaan bundaln Tidindaan Yesu ga
nyan ni paacham ki mək waah bi pu na. U ni
waatuuntiib ga nyan ni paacham ni mpəən,
8 ki li joo ni mmiigaal u nan daa binib
aatafal. Binib bi yii Uwumbər na, ni binib
bi kaa kii Tidindaan Yesu aabɔnyaan tee na,
u ga daa bima le aatafal. 9 Tidindaan ga
nyan bi unimbiin ni, waapəən ni waawiihn
sakpiin chee. U ga daa bitafal, ki cha bi ji
falaa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. 10 Bi ga
kan ntafadaan ngbaan bundaln Tidindaan
ga gir ni na. Liyaadaal ngbaan le waanib bi
məmək gaa u ki kii na ga nyuŋ u, ki pak u.
Ni mu ga li bi waanib ngbaan ponn ni; ba
pu? taah tuk nimi Yesu aabər na, ni gaa ti
ki kii la.
11 Nima pu le ti mee timi Aawumbər tii
nimi n-yoonn məmək ke u len ke ni ye binib
bi ŋeer waayim na, ki ter nimi ke ni li ban
ni ŋa tiwan ni ŋan na, ki tii nimi mpəən ke
ni li ŋani kina, ki tun lituln li ga mək ke ni
gaa Yesu ki kii mbaməm na. 12 Ni yaa ŋani
kina kan, nima le ga nyuŋ Tidindaan Yesu
Kristo, le u mu ga nyuŋ nimi, u ni Uwumbər
aabulchinn pu.

2

Mbiindaan na

1 Tinaabitiib, ti ban ke ti len ni chee ki
joo cha bundaln Tidindaan Yesu Kristo ga
gir ni ki nan kuun timi u chee na aabər la.
2 Bi yaa len ke Tidindaan aawiindaal fuu ni
kan, ti gaŋ nimi ke ni taa cha nipobil yuk, ki
taa cha ni li muk nimi. Nibaakan, bi ga bui
ke Uwumbər Aafuur Nyaan mək bi kina la,
nibaakan, bi ga bui ke ti ŋmee kigbaŋ ki len
kina la. 3 Ni taa cha ubaa ŋmann nimi kina;
buyoonn binib pam ga yii Uwumbər na le
ga puen fuu ni, le Tidindaan aawiindaal nin
fuu ni. Uja u yii Uwumbər aakaal məmək
na, u mu ga puen nya mpaan pu. Uwumbər
siin u ntafadaan la. 4 U ga yii Uwumbər, ni
ŋiwaa, ni tiwan nimək binib dii ni na. U
ga nyuŋ ubaa ki jer ni məmək, ki ga kal
Uwumbər Aadichal ni, ki len ke uma le ye
Uwumbər.
5 Naa teer aa? Maah nan laa bi ni chee na,
m nan tuk nimi tibər tee. 6 Le ni nyi tiwan ni
kiir titunwanbirdaan ngbaan dandana wee
na. Waayoonn yaa nan fuu ni kan, u ga
nya mpaan pu. 7 Titunwanbir ti bəə na,
binib ŋani ti dandana wee la. Le unii u kiir
titunwanbir ngbaan dandana wee na ga kiir
ti, ki nan saa buyoonn Uwumbər ga nyan u
nima na. 8 N-yoonn ngbaan le titunwanbir-
daan ngbaan ga kpiir. N-yoonn ngbaan le
Tidindaan Yesu ga gir ni, ni mpəən, ki pii
libuln lii u pu, ki ku u, ki ŋa waapəən məmək
yəli. 9 Titunwanbirdaan ngbaan yaa nan fuu
ni kan, u ga li kpa kinimbəŋ aapəən, ki tun
kaatuln, ki li kpa mpəən ki ŋmann ke u tun
lijinjiir aatun la, 10 ki li kpa nlan mu kaa ŋan
na ke u ŋmann binib bi Uwumbər ga daa
bitafal na. Bi yii Uwumbər aabər ti ga cha
bi ŋmar na, kaa gee ti. Nima le Uwumbər
ga daa bitafal. 11 Baah yii Uwumbər aabər
na, nima le u cha nnyaməŋ aapak bi bisui ni,
bi li pak nnyaməŋ. 12 Nima pu na Uwumbər
ga len ke binib bi gee titunwanbir kaa pak
mbaməŋ na aabər bii a.

*Uwumb*ər aah lee nimi pu na

13 Tɔ, tinaabitiib bi Tidindaan gee bi na, ni
ŋan ke ti li dooni Uwumbər ni pu n-yoonn
məmək; ba pu? tiwan məmək aah nan piin
buyoonn na, u nan lee nimi ke ni ŋmar.

Waafuur Nyaan ŋa nimi binib bi bi chain ki
pak mbamən, aan ki ŋmar na. 14 Taah tuk
nimi Uwumbər aabənyaan ti na pu, le u yin
nimi ke ni ŋmar ki ji Tidindaan Yesu Kristo
aaməən. 15 Nnaabitiib, nima pu na, ni li dii
u mbaməm, ki taa di cha. Taah tuk nimi
Uwumbər aabər ti, timəb ni, ni kigbaŋ ni pu
na, ni li joo tibər ngbaan mbaməm.
16 Tɔ, Tite Uwumbər gee timi sakpen.
Waabulchinn pu, le u tii timi lipobisoon li
kaan doo na, ni limakl nyaan. 17 Uma ni
Tidindaan Yesu Kristo ubaa pəən nitaak-
pab, ki tii nimi mpəən ke ni tun litunyaan
məmək, ki len iliinyaan məmək.

3

*Mee Uwumb*ər tii timi man

1 Tinaabitiib, tibər ti gur na le ye ke ni li
mee Uwumbər ki tii timi, ke u cha waabər
moon ŋipepel məmək mala, ki kan mpakm
ke naah pak ti pu na, 2 ki li mee u ke u nyan
timi titunwanbirdam bi kaa ŋan na aaŋaal
ni; ba pu? naa ye binib məmək le gaa Yesu
ki kii.
3 Tidindaan le ŋani waah len pu na, ki ga
tii nimi mpəən, ki biin ni pu, kinimbəŋ ki
kaa ŋan na taa ŋa nimi nibaa. 4 Tidindaan
pu le ti bee ke ni ŋani taah tuk nimi pu na,
ki ga li beenin ŋani kina.
5 Tidindaan ter nimi ke ni bee nisui ni
Uwumbər aah gee nimi pu na, ki li kpa limər
Kristo aah tii nimi pu na.

*Ni ŋan ke unii m*əmək li tun

6 Tinaabitiib, ti tuk nimi Tidindaan Yesu
Kristo aayimbil pu la, ninaabitiib bimək kaa
ban ke bi tun lituln, kaa dii taah tuk nimi
pu na, ni nya bi chee. 7 Ni bee ke ni ŋan ni
li dii ke taah dii pu na. Taah nan bi ni chee
buyoonn na, taa nan san ligbanyakl. 8 Ti nan
pa taah jin tijikaar ti na məmək pu la, ki tun
lituln linimaln nwiin pu ni kinyeek mək; ba
pu? taa nan ban ni ji ti pu falaa. 9 Naa ye
ke taa nan kpa nsan ti ji niŋaal ni la. Ti nan
ban ti mək nimi liməkl, ni li dii ke taah dii
pu na. 10 Taah nan bi ni chee buyoonn na,
ti nan tuk nimi ke unii umək kaa ban u tun
lituln na kan, u taa ji.
11 Ti ŋun ke ni ponn ni bibaa san lig-
banyakl, kaa tun lituln libaa, ki chuun koo
biken aabər ni. 12 Binib bi bi kina na, ti tuk
bi, ki sur bi Tidindaan Yesu Kristo aayimbil
pu, ke bi li bi suuna, ki tun lituln ki kan
ki ji. 13 Tinaabitiib, nima kan, ni yaa tun
litunyaan kan, ni taa cha nitaakpab li yəl li
ponn ni.
14 Unii ubaa yaa kaa dii taah tuk nimi
kigbaŋ kee ponn ni pu na kan, ni daan
udaan ngbaan, ki taa kpaan u chee. Nima
le ga cha iniməən chuu u. 15 Ni taa ŋani u ke
nimi aadin na, ni li sur u ke nina aabo na.

*Kookoo aab*ər

16 Tidindaan u tii timi nsuudoon na tii
nimi nsuudoon n-yoonn məmək, tiwan
məmək ponn ni. Tidindaan li bi ni məmək
chee.
17 Min Pəəl le di ŋŋaal ŋmee idoon imina.
Nimina ye kidaan la, le ki mək maagbann
məmək ponn ni. Kina le m ŋmee.
18 Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni
məmək pu.

Njan aagbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii TIMOTI na

1 Min Pəəl ye Yesu Kristo aakpambal la; ba
pu? Uwumbər u gaal timi lir na, ni Tidin-
daan Yesu Kristo u tii timi limakl na, bima le
len ke m li ye waakpambal. 2 M ŋmee kigbaŋ
kee m tii si Timoti, u ye maabo bamənn
Uwumbər aasan ni na la. Tite Uwumbər ni
Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa aa pu,
ki san si kinimbaak, ki tii si nsuudoon.

*Tinyam*ənbər aasurm

3 Maah nan cha Masedonia aatiŋ ni na, m
nan bui si ke aa li beenin bi Efesus aatiŋ ni;
ba pu? binib bibaa bi nima ki mək binib
mməkm mu kaa ye Yesu aaməkm na. Aa
sur bi ke bi taa ki mək kina, 4 ki taa ki joo
ŋiyimbil ŋi bi Uwumbər Aagbaŋ ni na tiini
itiin baah nan ŋani pu na. Nimina le cha
binib baa mbaan. Naa ter bi ke bi gaa Yesu
ki kii aan ki dii waasan mbaməm. 5 M tuk
si ke aa sur bi kina; ba pu? m ban ke Yesu
aanib aasui li bi chain, ki ban ke bi bee bisui
ni ke titunwanbir aa bi bi chee, ki gaa Yesu
ki kii mbaməm, ki li gee təb. 6 Binib bibaa bi,
kaa ki dii kina. Bi yenn la, ki gbaa təb chee
tibər ti ye fam na. 7 Bi ban bi li ye bimməkb
bi mək binib Uwumbər aakaal na, ki mu aa
bee baah len pu na aatataa, ki len tibər ke
binib bi nyi taatataa na, ki mu aa nyi.

8 Tə, ti nyi ke unii yaa joo Uwumbər
aakaal, uma Uwumbər aah ban pu na kan,
nkaal ngbaan ŋan la. 9 Ti yaa nyi ke nkaal
aa bi bininyaam pu kan, nkaal ngbaan ŋan
la. Mu bi tiniwanbir le pu, ni binib bi
kaa gee bi ŋun tibər na, ni binib bi kaa
dii Uwumbər aasan na, ni titunwanbirdam,
ni binib bi yii Uwumbər kaa pak u na, ni
binib bi ku bitetiib ni binatiib na, ni binib
bi ku biken na, 10 ni binib bi gər kidagook
na, ni bijab bi yii bipiib ki ban bijab na, ni
binib bi chur biken tinaagbiir na, ni binib
bi chuun məni inyamən na, ni binib bi
puur Uwumbər yəl yəl na, ni binib bi ŋani
tiwan ni kaa dii mməkm mu ŋan na. Nkaal
ngbaan bi titunwanbir timina məmək pu la.
11 Uwumbər aabənyaan len kina la, ki tuk
timi Uwumbər u ti pak u na aah ŋan sakpen
pu na. Uma le di tibənyaan tee ŋa ŋŋaal ni,
ke m di tuk binib.

*Uwumb*ər aah san Pəəl kinimbaak pu na

12 M dooni Tidindaan Yesu Kristo u tii mi
mpəən ke m tun lituln ngbaan na la. U len
ke m ye mbaməndaan, ki lee mi ke m tun
waatuln. 13 N-yoonn mu jer na, m nan len
tibəbir u pu, ki seei u, ki ŋa waanib falaa.
Maah kaa nan gaa u ki kii n-yoonn ngbaan
na, le maa nan nyi ke m ŋani ni kaa ŋan na.
Maah kaa nan nyi na, le Uwumbər san mi
kinimbaak, 14 le Tidindaan Yesu Kristo mu
gee mi sakpen, ki cha m gaa u ki kii, ki kpaan
u ni, ki gee u ni waanib məmək. 15 Yesu
Kristo nan dan dulnyaa wee ni ke u nan
nyan titunwanbirdam baatunwanbir ni la.
Tibər timina gbii la. Ni ŋan ke binib məmək
gaa ti ki kii. Min le ye titunwanbirdaan
ki jer binib məmək. 16 Le Uwumbər san mi
kinimbaak. Yesu Kristo ŋa suklaa, min u ye
titunwanbirdaan ki jer binib məmək na pu
sakpen la. Waah ŋa mi suklaa pu na, nima le
mək binib bi ga gaa u ki kii ki kan liməfal li
kaa kpa ndoon na, waah kpa suklaa pu na.
17 Cha ti pak Uwumbər, ki nyuŋ u. Uma le
ye Uwumbər baan; tinimbil aa waa u; u ye
Ubərkpaan u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na, kaan kpo. Amii.

18 Maabo Timoti, Uwumbər Aafuur Nyaan
nan cha m len tibər aa pu, nima le cha
m tuk si saah ga tun Uwumbər aatuln pu
na. Cha Nfuur Nyaan aabər ngbaan tii si
mpəən ke aa yii kinimbəŋ, 19 ki tii Yesu
naadii mbaməm, ki taa di cha, ki li ŋani
tiwan ni aa bee ke ni tok na. Binib bibaa bi,
ki nyi ni ŋan na, ki mu aa ŋani kina. Nima
le baa ki dii Yesu aasan. 20 Bi ponn ni binib
bilee ye Haimeneus ni Aleksanda. Le m di
bi ŋa kinimbəŋ aaŋaal ni ke ki daa bitafal,
aan bi bee ke naa ŋan bi ki sii Uwumbər.

2

*Naah ga li dooni Uwumb*ər pu na

1 Tə, tibər ti ye tibəkpaan na le ye ke
m ban ke ni li mee Uwumbər ki tii binib
məmək, ki li gaŋni u ke u san bi kinimbaak,
ki li dooni u bi pu. 2 Ni li mee Uwumbər
kina ki tii bibərb, ni kitiŋ aayidam məmək,
aan ti li bi tibaa pu, ki li kpa nsuudoon, ki li
dii Uwumbər aasan, ki li ŋani tiwan məmək
mbaməm.

3 Ni yaa mee Uwumbər kina kan, ni ŋan,
ki piir Uwumbər u gaal timi lir na aa-
sui. 4 U ban ke binib məmək ŋmar, aan
ki bee waabər ti ye mbaməm na. 5 Ba pu?

Uwumbər ye Uwumbər baan la. Uchandatuln ubaa baanja le bi Uwumbər ni binib aakaasisik ni. Uma le ye Yesu Kristo u nan kpaln unibən, [6] ki sil binib məmək aasisiiyaan ki kpo, ke u gaa bi lii na. Naah nan ŋeer buyoonn na le Uwumbər mək timi tibənyaan ngbaan. [7] Nima pu le Uwumbər lee mi ke m li ye Yesu aakpambal, ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Yesu aabər ngbaan, ke bi gaa u ki kii, ki bee waabər ti ye mbamən na. Maa mən nnyamən, maah len pu na gbii la.

[8] M ban ke bijab bi bi ŋipepel məmək na mee Uwumbər, ki yoor iŋaal paacham. Bi li ye binib bi bi chain na, ki taa li kpa liŋuul, ki taa li kpa kinikpakpak.

[9] M ban ke bipiib li pee tiwanpeenkaan ni ŋeer bipiib bi dii Uwumbər na, ki li bi suuna, ki taa li kpa kalmbaani, ki taa fiini tiyikpir sakpen siini, ki taa tuun ŋitafajən ŋi kpa kidaak na, ki taa gbin nleen mu kpa kidaak na, ki taa li peeni tiwanpeenkaan ni kpa kidaak na. [10] Bi li tun litunyaan. Nima le ŋan tii bipiib bi len ke bi dii Uwumbər aasan na. [11] Bi li ŋmin ki li bae Uwumbər aabər ki li ŋun tibər. [12] Maa kii ke bipiib tuk bijab Uwumbər aabər, kaa kii ke bi li ye bijab aayidam. Bi li ŋmin. [13] Ba pu? Uwumbər nan puen naan tiyaaja Adam, le ki nin naan upuu Iif. [14] Kinimbəŋ aa nan ŋmann Adam, ki nan ŋmann upii ngbaan la, le u tun titunwanbir. [15] Tə, bipiib mu yaa gaa Yesu ki kii, ki gee binib, ki bi chain, ki bi suuna kan, bi ga ŋmar imalween ni.

3

Bisalolm aabər

[1] Tibər tee gbii la, ke unii yaa ban u li ye Yesu aanib aaninkpel kan, ni ŋan; ba pu? li ye lituln li ŋan na la. [2] Ni ŋan ke Yesu aanib aaninkpel taa li kpa taani ubaa. Ni ŋan u li joo upiibaab, ki li chur ubaa tiwan məmək ni, ki li kpa laasaab, ki li bi mbaməm, ki li channi bicham tichann, ki li ye unii u ga ŋmaa tuk binib Uwumbər aabər mbaməm na. [3] U taa li ye udagbiir, ki taa gbaa binib [ki taa li kpa iniman]. U li bi suuna ki taa li kpa kinikpakpak. Unimbil taa li man ŋimombil pu. [4] Ni ŋan ke u li joo waachiln ni aanib mbaməm, ki li joo waabim mbaməm, aan bi li pak u ki kii waaməb. [5] Ba pu? unii yaa kaa ŋmaa joo waachiln ni aanib mbaməm kan, u ga ŋa kinye ki li joo Yesu aanib? [6] U taa li ye unii u kaa yunn Uwumbər aasan ni na. U yaa ye unii u kaa yunn Uwumbər aasan ni na kan, nibaakan, u ga li kpa kigaak, ki kan ntafadaan ke kinimbəŋ na. [7] Ni ŋan ke Yesu aanib aaninkpel li ye unii u kpa kipak binib bi kaa dii Yesu aasan na chee, aan binib taa galn u ki cha u lir kinimbəŋ aagaawəb ni.

Biteterb aabər

[8] Tə, ki joo cha Yesu aanib aateterb wəb na, ni ŋan ke bi mu li kpa laasaab. Bi taa len fam fam. Bi li ŋani baah len pu na. Bi taa li ye bidagbiib. Binimbil taa li man ŋimombil pu. [9] Ni ŋan ke bi li joo tibəbərkaan ti kpiir, ki ye Yesu aabər na, ki li nyi mbimbin mu ŋan na, ki li ŋani kina. [10] Binib yaa ban bi li ye biteterb kan, cha Yesu aanib aaninkpiib puen lik baabimbin aah bi pu na waahr, bi yaa kaa kpa taani kan, cha bi li tun biteterb aatuln. [11] Ni ŋan ke bipuutiib mu li kpa laasaab, ki li chur bibaa, ki li ŋani tiwan məmək mbaməm, ki taa li ye binibiinib. [12] Ni ŋan ke Yesu aanib aateterb li joo upii ubaabaa, ki li joo baabim ni baachiln ni aanib mbaməm. [13] Binib bi tun biteterb aatuln ngbaan mbaməm na ga kan liyimbil, ki li kpa lipobil sakpen ki tuk binib baah ga gaa Yesu Kristo ki kii pu na.

Tibəbərkaan kpaan

[14] Tə, m kpa limakl ke naan yunn, m ga dan aa chee. Le maah ŋmee kigbaŋ kee tii ni si na, [15] m yaa yunn kan, aa ga bee mbimbin mu ŋan tii Uwumbər Aadichal ni aanib, bi ye Uwumbər u ye liməfadaan na aanib na. Waabər ti ye mbamən na bi biŋaal ni la, le bi joo ti. [16] Uwumbər aah kpiir waasan aabər ti tuk timi na, ti ye tibəkpaan la:

U nan yoor unibən aawon, ki nyan ubaa mpaan pu.
Uwumbər Aafuur Nyaan le mək ke u ŋan.
Uwumbər aatuuntiib waa u.
Binib moon waabər ki tuk ŋitimbol aanib,
le binib gaa u ki kii dulnyaa wee məmək ni.
Uwumbər nan yoor u ki di buen paacham,
ki nyuŋ u.

4

Bimməkb bi ye binyaməndam na

[1] Tə, Uwumbər Aafuur Nyaan len mpaan pu, ke n-yoonn mu choo na binib bibaa ga yii Yesu aabər, ki kii inyamən, ki dii

bipɔnib bi ŋmanni bi na. 2 Bipɔnib ngbaan
ga cha binib bibaa ŋmann ke bi mɔk binib
Uwumbɔr aasan. Bi ye binyamɔndam la.
Baalandak aa ki muk bi baatunwanbir pu.
3 Bi ga len ke bijab taa din bipiib, bipiib mu
taa mɔn bijab. Bi ga li kɔ tijikaar tibaa.
Uwumbɔr le naan tijikaar ngbaan. U ban ke
binib bi gaa u ki kii ki nyi mbamɔn na le ji
ti, ki doon u ti pu. 4 Tiwan nimɔk Uwumbɔr
naan ni na, ni ŋan la. Ti taa li kɔ tijikaar
tibaa. Ti li ji ti, ki li dooni u ti pu. 5 Ba pu?
taah ji tijikaar ti ki dooni Uwumbɔr ti pu na,
nibaa aa bi ti ni; ba pu? Uwumbɔr len ke ti
ŋan.

Yesu Kristo aatutunn bamɔnn

6 Aa yaa teer Yesu aanib tibɔr timina
kan, aa ye Yesu Kristo aatutunn bamɔnn
la. Saah bae Yesu aabɔr ki dii nsanyaan
pu na, nima le cha saabimbin bi mbamɔm.
7 Aa taa gar binyamɔndam ngbaan aatiin; ba
pu? itiin ngbaan aa kpa tinyoor ki tii si,
kaa mɔk si Uwumbɔr aasan. Chuu aabaa
ki bae Uwumbɔr aabɔr. 8 Unii yaa san ke
uwon yabr kan, ni kpa tinyoor siib la. Unii
yaa chuu ubaa ki bae Uwumbɔr aasan kan,
nima le ye tinyoor sakpen ki tii u. Ba pu?
Uwumbɔr puu tipuur ke nima le ga tii binib
limɔfanyaan dandana wee, ni n-yoonn mu
choo na. 9 Tibɔr tee gbii la. Ni ŋan ke binib
mɔmɔk gaa ti. 10 Nima le ti tun Uwumbɔr
aatuln linimaln; ba pu? ti gaa Uwumbɔr u
ye limɔfadaan ki gaal binib mɔmɔk lir na ki
kii la. Uma le gaal binib bimɔk gaa u ki kii
na lir.

11 Mɔk binib tibɔr tee, ki tuk bi ke bi li
ŋani kina. 12 Taa cha bi lik si fam ke aa
ye unachipɔɔn la. Li len iliinyaan, ki li bi
mbamɔm, ki li gee binib, ki li tun Uwumbɔr
aatuln mbamɔm, ki li bi chain, aan ki li ye
limɔkl ki mɔk binib bi gaa Yesu ki kii na
baah ga li dii mbamɔm pu na. 13 Li karni
Uwumbɔr aabɔr tii binib, ki mɔk bi taatataa,
ki tuk bi baah ga li ŋani pu na. Li ŋani
kina linimaln, ki nan saa buyoonn m ga fuu
ni na. 14 Taa suln Uwumbɔr Aafuur Nyaan
aapiin i bi aa ni na, i Uwumbɔr nan tii si
buyoonn waabɔnabtiib nan len, aan Yesu
aanib aaninkpiib di biŋaal paan aa pu na.
15 Maah tuk si pu na, li ŋani kina mbamɔm ki
cha aanimbil li man ni pu, aan binib mɔmɔk
bee saah dii Yesu aasan mbamɔm pu na. 16 Li
nyi saabimbin aah bi pu na, ki li nyi saah
mɔk binib Yesu aabɔr pu na. Li beenin ŋani
maah tuk si pu na. Aa yaa beenin ŋani kina
kan, sin aabaa ga ŋmar, le binib bi mu ŋun
Yesu aabɔr aa chee na mu ga ŋmar.

5

Usaloln aah ga li joo Yesu aanib pu na

1 Tɔ, taa kae uja u por na. Li sur u ke aate
na. Li ŋani bijab bi kaa por na ke aanaabitiib
na. 2 Li ŋani bipiib bi por na ke aana na. Li
ŋani bipiib bi kaa por na ke aaninkpatiib na,
ki li bi chain bi chee.

3 Li ter bikpopiib bi sil ye bikpopiib na.
4 Ukpopii mu yaa kpa mbim, bee u ti ki kpa
yaabitiib le kan, ni ŋan ke bi bae Uwumbɔr
aah ban ke bi ter baachiln ni aanib pu na, ki
teen binatiib, ni biyaatiib, baah nan kpiin bi
pu na; ba pu? nima le piir Uwumbɔr aasui.
5 Ukpopii u sil ye ukpopii ki gur ubaa na
kpa limakl Uwumbɔr pu la. Le u ga li mee
Uwumbɔr ki gaŋni u nwiin pu ni kinyeek.
6 Ukpopii u kaa bi mbamɔm na ma kan, u
lann limɔfal Uwumbɔr chee ki laa chuun fu.
7 Tuk Yesu aanib ke bi li ŋani maah len pu
na, aan bikpopiib bi bi bikaasisik ni na taa li
kpa ngalm. 8 Unii u kaa ter udo yaab, kaa ter
uma ubaa aachiln ni aanib ki jer biken na, u
yii Yesu aasan le na, ki ye kiniwanbiik ki jer
binib bi kaa gaa Yesu ki kii na.

9 Ukpopii yaa kaa fuu ŋibin imonko itaa
kan, aa taa ŋmee waayimbil bikpopiib aag-
baŋ ponn ni. Uchal yaa nan ye ujabaan
kan, 10 binib yaa len ke upii ngbaan tun
litunyaan: u yaa nan kpiini mbim mbamɔm,
ki yaa nan ŋani bicham tichann, ki yaa sunn
ubaa taab ki tun lituln tii Yesu aanib, ki yaa
nan ter binib bi bi limukl ni na, aan unimbil
yaa man litunyaan mɔmɔk pu kan, aa ŋmee
waayimbil bikpopiib aagbaŋ ponn ni.

11 Taa ŋmee bikpopiib bi kaa por na aay-
imbil; ba pu? bijab aakpeek yaa chuu bi kan,
bi ga di Kristo aatuln lii, ki ban ke bi mɔn
tichal, 12 kaan gbiin baah puu tipuur ti na.
Nima le bi ga li kpa ngalm. 13 Ki ki kpee na,
bi ga li san ligbanyakl, ki ga li chaa ŋidichal
ŋidichal ni. Naa ye ke bi ga li san ligbanyakl
baanja la, bi ga li ye bibɔtukb la, ki ga li koo
binib aabɔr ni, ki ga len naah kaa ba ŋan
bi len pu na. 14 M ban ke bikpopiib bi kaa
por na mɔn tichal, ki maa mbim, ki li lik
baachiln ni aabɔr, ki taa tii timi aadim nsan
ke bi galn timi. 15 Ba pu? bikpopiib bibaa
yenn, ki dii kinimbɔŋ aasan. 16 Tɔ, bikpopiib
yaa bi upii u gaa Yesu ki kii na do kan, ni ŋan

ke u li ter bi, aan ki taa muk Yesu aanib ke
bi ter bikpopiib ngbaan. Nima le bi ga ŋmaa
ter bikpopiib bi kaa kpa do yaab na.
17 Tɔ, ni ŋan ke Yesu aanib pa baaninkpiib
bi joo bi mbamɔm na lipal li wiir na. Yesu
aanib aaninkpiib bi tun lituln linimaln, ki
mooni tibɔnyaan tee, ki mɔk binib taatataa
na, ni ŋan ke bima le aapar li wiir jer biken
yaan. 18 Ba pu? Uwumbɔr Aagbaŋ len ke,
"Aa yaa joo unaaja poi idi kan, aa taa buu
umɔb,"* ki ki len ke, "Ututunn aapar ŋeer u
la."† 19 Tɔ, bi yaa galn Yesu aanib aaninkpel
kan, taa gar baah len pu na, see biseer-
aadam bilee bee bitaa len kina. 20 Kae binib
bi tun titunwanbir na Yesu aanib mɔmɔk
aanimbil ni, aan bi gur na san ijawaan.
21 M sur si Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu
Kristo ni waatuuntiib bi u nyan bi na aan-
imbiin ni la, aa li ŋani maah len pu na, ki
li joo Yesu aanib mbamɔm, ki taa li kpa
imaagann. 22 Unii yaa kaa yunn Uwumbɔr
aasan ni kan, taa nyan u ke u tun Uwumbɔr
aatuln. Taa cha biken aatunwanbir li ye
saataani. Cha saabimbin li bi chain.
23 Saah kaa kpa laafee kpala kpala na, taa
ki nyu nnyun baanja, aa nyu ŋisubil aadaan
siib, aan ni ter aaponn ni.
24 Binib bibaa aatunwanbir bi mpaan pu,
ki tii bi ntafadaan mala. Bibaa mu aatun-
wanbir aa kpiir mala. 25 Kina le litunyaan
mu bi lipaal. Li yaa bɔɔ kan, laan li bɔɔ
n-yoonn mɔmɔk.

6

1 Tɔ, Yesu aanib ponn ni bi ye binaagbiib
na, bi mɔmɔk li pak bidindatiib mbamɔm,
aan binib taa bii Uwumbɔr aayimbil, ni
waabɔr. 2 Binaagbiib bi kpa dindatiib bi gaa
Yesu ki kii na taa lik bidindatiib fam, ke
bi ye binaabitiib. Bi li moo tun lituln tii
bidindatiib ngbaan ki jer baah ba ga tun pu
na; ba pu? dindatiib bi kan tinyoor baatuln
ponn ni na ye binib bi gaa Yesu ki kii na la,
le bi gee bi.

Yesu Kristo aanib aasurm

Tuk bi ki sur bi ke bi li ŋani kina.
3 Tidindaan Yesu Kristo aabɔr le ye
tibɔnyaan, ki mɔk timi taah ga dii Uwumbɔr
aasan mbamɔm pu na. Unii ubaa yaa mɔk
bi mmɔkm yayan kaa kii tibɔr ngbaan kan,
4 u ye kalmbaanidaan la, kaa nyi nibaa. U
gee ke u kpak kinikpakpak ibɔliin aatataa
pu. Nima le cha lipiipoln, ni tibɔr, ni ŋisiibil
bi, ki cha binib dak ilandak i kaa ŋan na tɔb
pu. 5 Le binib bi dak ilandakbir na kpak tɔb
kinikpakpak. Baa ki nyi mbamɔn. Bi dak
ke Uwumbɔr aasan ye liwankpal aasan la.
[Nya binib ngbaan chee.]
6 Tɔ, unii aanimbil yaa gbiin waah kpa ni
na pu ki yaa dii Uwumbɔr aasan kan, nima
le ye tinyoor sakpen ki tii u. 7 Taah nan
dan dulnyaa wee ni buyoonn na, taa nan
joo ni nibaa. Taah ga ki nya dulnyaa wee
ni buyoonn na, taan ki ŋmaa joo nibaa ki
di nya. 8 Nima pu na, taah kpa tijikaar ni
tiwanpeenkaan ni na, cha tinimbil gbiin ni.
9 Binib bi aanimbil man liwankpal pu na ga
kan ntɔŋ, ki lir. Binimbil ga li man kijɔrk
aawan sakpenn le pu. Ni ye fam la, ki ga bii
bi. Tiwan ngbaan aaboln le cha binib bee
fam ki kan ntafadaan mu kaa kpa ndoon na.
10 Binib yaa gee ŋimombil sakpen kan, nima
le cha bi tun titunwanbir mɔk aabɔŋ. Binib
bibaa aanimbil aah man ŋimombil pu pu na
le cha bi yenn, kaa ki dii Yesu aasan, ki kan
mpombiin ki ti chaar jer.

Nsurm ki tii Timoti

11 Saah ye Uwumbɔr aanii na, yii titun-
wanbir timina mɔmɔk, ki li dii mbim-
binyaan, ki li bi Uwumbɔr aah ban pu na, ki
li tun waatuln mbamɔm, ki li kpa ngeehm,
ni suklaa, ki li bi suuna. 12 Saah tii Yesu
naadii pu na, ni ŋan ke aa pɔɔn aabaa ki yii
lituln limɔk kaa ŋan na, ki li ŋub limɔfal li
kaa kpa ndoon na mbamɔm. Uwumbɔr yin
si ke aa nan kan limɔfal ngbaan, buyoonn
aa nan tii seeraa nyaan binib pam aanimbil
ni, ki tuk bi saah gaa Uwumbɔr ki kii pu na.
13 Yesu Kristo nan tii seeraa nyaan Pontius
Pailat aanimbiin ni. Le m sur si, uma Yesu
ni Uwumbɔr u tii tiwan mɔmɔk limɔfal na
aanimbiin ni 14 ke aa tun Uwumbɔr aah tii si
lituln li na mbamɔm, ki li bi chain, ki taa li
kpa taani ubaa, ki nan saa Tidindaan Yesu
Kristo aah ga gir ni buyoonn na. 15 Ni yaa
nan ŋeer kan, Uwumbɔr ga cha u gir ni.
Uwumbɔr u ti pak u na, uma baanja le ye ti-
wan mɔmɔk Aayidaan. U ye bibɔrb mɔmɔk
Aabɔr, ki ye dindatiib mɔmɔk Aadindaan.
16 Uma baanja le ye limɔfal li kaa kpa ndoon
na Aadindaan. U bi nwiihn ni la. Ubaa aan
ŋmaa duun mu ni. Ubaa aanimbil aa kee

* 5:18 : Lik Ikaal 25.4. † 5:18 : Lik Matiu 10.10; Luk 10.7.

kan u. Ubaa mu aan ŋmaa kan u. Cha binib
məmək nyuŋ u, ki kii waaməb n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na. Amii.
17 Aa sur binib bi kpa liwankpal dulnyaa
wee ni na ke bi taa li kpa kalmbaani, ki taa
li kpa limakl liwankpal ngbaan pu. Ba pu?
li ye libuln la. Bi li kpa limakl Uwumbər pu.
U tii timi sakpen, le taa ti ki nyi ni məmək;
u ban ke ti gaa, ki li kpa mpopiin. 18 Tuk
biwankpadam ngbaan ke bi li ter biken, ki li
tun litunyaan sakpen, ki li kpa tibulchinn,
ki li ban ke bi yakr baawankpal tii biken.
19 Bi yaa ŋa kina kan, bi ga di liwankpal bil
paacham. Ni ga li ye nterm nyaan le ki tii bi
n-yoonn mu choo na, le bi ga kan liməfal li
ye libaməln na.
20 Timoti, li joo tibər ti Uwumbər di ŋa
aaŋaal ni na. Binib bibaa len tibər yəl yəl,
ki yii Uwumbər aabər, ki dak ke bi nyi la,
kaa nyi. Yii baah len pu na. 21 Ba pu? binib
bibaa bi, ki len ke bi nyi nnyim, ki mu yenn,
kaa ki dii Yesu aasan.
Tə, Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu.

Lelee aagbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii TIMOTI na

1 Min Pəəl ye Yesu Kristo aakpambal
Uwumbər aageehn pu, ke m ti tuk binib
ke Uwumbər puu tipuur ke binib bi kpaan
Yesu Kristo ni na ga kan limɔfal.
2 M ŋmee kigbaŋ kee m tii maabo Timoti u
m gee u na la. Tite Uwumbər ni Tidindaan
Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa aa pu, ki san si
kinimbaak, ki tii si nsuudoon.

Idoon ni ntaakpab pəən aabər

3 M yaa mee Uwumbər u m tun lituln
tii u mbamɔm ke n-yaajatiib aah nan ŋani
pu na kan, m teer aabər n-yoonn məmək
maameel ni, kinyeek ni nwiin pu, ki dooni
u aa pu la. 4 M teer maah buen cha si aan
aa wii pu na. Le nnimbil man ke m ki kan
si, aan ki li kpa mpopiin. 5 M teer saah gaa
Yesu ki kii mbamɔm pu na. Aayaa Lois ni
aana Yunis le nan puen gaa u ki kii. Le m
bee ke aa mu sil gaa u ki kii. 6 Le Uwumbər
nan tii si Waafuur Nyaan aapiin buyoonn
m nan di ŋŋaal paan aa pu na; le m ban
m teer si ke aa fikr ipiin ngbaan. 7 Nfuur
Nyaan mu Uwumbər tii timi na aan ŋa timi
bijawaandam. Mu tii timi mpəən, ki cha ti
gee binib, ki chur tibaa.
8 Nima pu na, tuk binib Tidindaan aabər,
ki taa san inimɔən. Maah bi kiyondiik ni
Tidindaan pu na, taa cha inimɔən li joo si
kina pu. Aa mu li ji falaa Yesu aabɔnyaan
tee pu, Uwumbər aah tii si mpəən pu na.
9 U gaa timi lii, ki yin timi ke ti li bi
chain. Naa ye timi aatunyaan pu le u yin
timi. Waah kpa tibulchinn pu na, nima
le u yin timi waageehn pu. Waah kaa
nan kee naan dulnyaa buyoonn na, le u
nan ŋa timi tibulchinn ngbaan Yesu Kristo
pu. 10 Dandana wee, ti kan waah ŋa timi
tibulchinn pu na; ba pu? Yesu Kristo, u gaal
timi lir na, dan dulnyaa wee ni ki nan kuln
nkun, ki tii timi limɔfal li kaa kpa ndoon na.
Waabɔnyaan tee le kpiir kina.
11 Uwumbər nan nyan mi ke m li ye Yesu
aakpambal, ke m li chuun mooni binib
waabɔnyaan tee, ki tuk bi taatataa. 12 Nima
pu le m ji falaa kiyondiik ni. Ni mu aa kpa mi
inimɔən. Ba pu? m nyi Yesu u m gaa u ki kii
na. Maah di mbaa tii u na, m sil nyi ke u ga
ŋmaa li joo mi, ki nan saa waagirndaal. 13 Aa
nan gaa Yesu Kristo ki kii le ki gee u; nima
pu na, aa li joo maah tuk si tibɔnyaan ti na
mbamɔm. 14 Uwumbər di tibɔnyaan tee ŋa
aaŋaal ni la; aa li joo ti mbamɔm, Uwumbər
Aafuur Nyaan mu bi ti ni na aapəən pu.
15 Aa nyi ke Asia aatiŋ aanib ponn ni pam
nan san cha mi. Bi ponn ni binib bilee
le ye Fijelus ni Hemojenes. 16 Onesiforus
pəəni ntaakpab kpala kpala. Maah nan bi
kiyondiik ni na, inimɔən aa nan joo u kina
pu. Cha Uwumbər san u ni waachiln ni
aanib kinimbaak. 17 Waah fuu ni Rom aatiŋ
ni na, u nan chuun ban mi linimaln le ki
ti kan mi. 18 Aa sil nyi waah nan ter mi
pu Efesus aatiŋ ni na. Tidindaan san u
kinimbaak uma Tidindaan aagirndaal.

2

Yesu Kristo aajabamɔnn

1 Maabo, pəək aataakpab Yesu Kristo aah
ter si pu na. 2 Aa nan ŋun Uwumbər aabər m
chee kinipaak aanimbil ni. Di tibər ngbaan
ŋa bijab bi bi mbamɔm ki ga ŋmaa tuk biken
na aaŋaal ni.
3 Ji falaa Yesu Kristo pu ke waajanyaan
na. 4 Uja u to butəb na aatafal aa bi dulnyaa
wee ni aabər ni; ba pu? u ban u piir
waaninkpel aasui la. 5 Unii u san litaasaln
na yaa kaa dii litaasaln ngbaan aakaal kan,
waan ji litaasaln aanyoor. 6 Ukpaal u tun
lituln linimaln na, ni ŋan ke uma le puen
ji kisaak ngbaan aajikaar. 7 Aa dakl lik maah
len pu na aatataa, le Tidindaan ga ter si aa
bee ni məmək aatataa.
8 Teer Yesu Kristo bər. U fikr nkun ni, ki
ye Ubər David aayaabil la. Maah tuk binib
tibɔnyaan ti na le na. 9 Tibɔnyaan tee pu,
le m ji falaa. Le bi buu mi idəribi kiyondiik
ni, ke bakadaan na. Uwumbər aabər ma aa
buu. 10 Nima pu le m kpa limər falaa məmək
ni, binib bi Uwumbər nyan bi na pu, aan bi
mu kpaan Yesu Kristo ni, ki ŋmar, ki li kpa
mpopiin mu kaa kpa ndoon na. 11 Tibər tee
gbii,
"Timi aabimbikpok yaa kpo Yesu chee kan,
ti ga li kpa limɔfal u chee.
12 Ti yaa dii u ki kpa limər kan,
ti ga ji nnaan u chee.
Ti yaa len ke taa nyi u kan,
u mu ga len ke waa nyi timi.
13 Ti yaa kaa ye mbamɔndam kan,
uma beenin ye mbamɔndaan la,

waan ŋmaa yii uma ubaa aabimbin.”

Ututunn bamənn

14 Aa li teer binib tibər timina, ki sur
bi Tidindaan aanimbiin ni ke bi taa li
kpak kinikpakpak ibəliin aatataa pu; ba pu?
naa kpa tinyoor, kaa ter binib ke bi dii
mbaməm. 15 Cha aanimbil li man ke aa piir
Uwumbər aasui, ki li ye waatutunn bamənn
u kaan ji inimən waatuln pu na, ki li tuk
binib Uwumbər aabər ti ye mbamən na, ki
mək bi taatataa mbaməm. 16 Yii tibər ti ye
fam na; ba pu? binib bi len kina na ga moo
tun titunwanbir. 17 Baabər aa ŋan, ki ga pər
ke mbuun aah pər pu na la. Bi ponn ni binib
bilee le ye Haimeneus ni Filetus. 18 Bi yenn
kaa ki dii mbamən aasan. Bi len ke ti fikr
nkun ni a. Baah len kina na, nima le binib
bibaa aa ki tii Yesu naadii mbaməm. 19 Tə,
Uwumbər aanib ye waadinyikl li pəə, ki kpa
kidaan, ki si na la. Kidaan ngbaan le ye ke,
“Uwumbər nyi binib bi ye waanib na,”* ki
ki ye ke, “Binib bi pur Uwumbər aayimbil
na məmək di cha titunwanbir.”
20 Tə, ŋisambil aabəŋ bi lidichasakpeln
ni. Ŋibaa ye salmaa, ŋibaa ye tikur, ŋibaa
mu ye busub yaan, ŋibaa mu ye tiyakr. Bi
joo ŋibaa tun litukpaan, ki joo ŋibaa tun
lituwaatiir. 21 Unii yaa di cha titunwanbir
məmək kan, Tidindaan ga cha u tun litukpaan, ba pu? u ga li bi chain ki ŋeer lituln
ngbaan, ki gor ke u tun litunyaan məmək
tii Tidindaan. 22 Chuu aabaa ki taa dii tiwan
ni kaa ŋan na aakpeek ke binachipəm aah
dii pu na. Tun lituln li ŋan na, ki tii Tidindaan naadii mbaməm, ki li kpa ngeehm, ni
nsuudoon. Kpaan binib bi mu bi kina ki
joo bisui məmək mee Tidindaan na chee.
23 Yii mbaan mu ye kijərk aabaan, kaa kpa
ŋitaa na. Aa nyi ke nima le cha binib
kpak kinikpakpak. 24 Tidindaan aatutunn
taa li kpak kinikpakpak. Ni ŋan ke u li
ŋani binib məmək tibulchinn, ki tuk bi Yesu
aabər mbaməm, ki li kpa limər, 25 ki li bi
suuna ki sur binib bi kpak u kinikpakpak
na. Nibaakan, Uwumbər ga cha bi kpeln
baabimbin ki bee waabər ti ye mbamən na,
26 ki ki kpaln binib, ki nyan ni kinimbəŋ ki
nan chuu bi ke bi li ŋani kaageehn na aaŋaal
ni.

3

Kookoo aayoonn aabər

1 Tə, aa li nyi ke n-yoonn mu choo na ga
li ye falaa aayoonn la. 2 Ba pu? binib ga li ye
bikuməndam. Binimbil ga li man ŋimombil
pu. Bi ga li kpa kipupuk, ki li kpa kigaak,
ki li seei binib. Baan li pak bite ni bina,
kaan li nyi idoon, kaan li pak Uwumbər,
3 kaan li gee baamaal aanib, kaan di cha pinn
binib. Bi ga li ye binibiinib. Baan ŋmaa
chuu bibaa. Bi ga li kpa mbiin, ki ga li
nan nsanyaan. 4 Bi ga kooh binib. Baan li
kpa ilandak. Bi ga yoor bibaa paacham, ki
ga li gee dulnyaa wee ni aawanyaan, kaan
li gee Uwumbər. 5 Bi ga li ŋmanni ke bi
dii Uwumbər aasan, ki ga lann Uwumbər
aapəən. Aa taa dii binib ngbaan. 6 Bi ponn
ni bibaa looni ki koo ŋidichal ponn ni, ki
ŋmanni bipiijərb bi gbii titunwanbir ki dii
bisui aah gee pu na aabəŋ na. 7 Bipiib
ngbaan bae mbaem n-yoonn məmək, kaa
ŋmaa bee Uwumbər aabər. 8 Janes ni Jamberes aah nan kpak Moses kinikpakpak na,
bijab ngbaan mu kpak Uwumbər aabər kina
la. Bi dak ilandak i kaa ŋan na, kaa tii Yesu
naadii. 9 Bi mu aan ki li ŋmanni binib ki
yunn; ba pu? binib məmək ga bee ke bi
ye bijərb, ke binib aah nan bee Janes ni
Jamberes pu na.

Kookoo aasurm

10 Sin ma kan, aa dii maah mək si pu na,
ki dii maabimbin aah bi pu na. Maah ban
ke m li ŋani pu na, aa mu ban kina la. Aa
nyi maah tii Yesu naadii pu na, ki nyi maah
kpa limər, ni ngeehm, ni suklaa pu na. 11 Aa
nyi binib aah muk mi pu na, ki nyi maah ji
falaa pu na. Aa nyi tibər ti lir m pu Antiok
aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ ni, ni Listra aatiŋ
ni na. Bi ŋa mi falaa sakpen la. Le Tidindaan
nan nyan mi falaa ngbaan məmək ni. 12 Ni
ye mbamən la, binib bimək ye Yesu Kristo
yaab ki ban ke bi li bi mbaməm Uwumbər
aanimbiin ni na, binib ga ŋa bi falaa la. 13 Le
mbiindam ni biŋmaŋmannim ga moo tun
titunwanbir ki li ŋmanni binib, le binib mu
gir ki li ŋmanni bi. 14 Sin ma kan, aa bae
Uwumbər aabər, ki sil bee ke ti gbii la. Aa
li beenin dii kina; ba pu? aa bee ke binib
bi mək si na ye mbəmondam la. 15 Aa bae
Uwumbər Aagbaŋ aaliin tibir ni la. Iliin
ngbaan ga ŋmaa tii si nlan mu ga mək si
saah ga gaa Yesu Kristo ki kii ki ŋmar pu
na. 16 Iliin imək bi Uwumbər Aagbaŋ ni na

* 2:19 : Lik Nkahm 16.5.

nyan ni Uwumbər chee la. Le i məmək kpa
tinyoor, ki mək timi waasan, ki sur timi, ki
toor timi aabimbin, ki mək timi taah ga li
dii mbaməm pu na. 17 Unii u tun Uwumbər
aatuln na yaa kii iliin ngbaan kan, u ga li bi
mbaməm, ki gor ke u tun litunyaan məmək.

4

1 Yesu Kristo ga gir ni ki nan ji nnaan,
ki ji binifuub ni bitekpiib tibər; m sur si
uma ni Uwumbər aanimbiin ni la, 2 li chuun
mooni waabər. Ni yaa ŋeer, bee naa kee
ŋeer kan, aa li mooni waabər, ki kae binib,
ki li kpaa bi, ki li sur bi, ki li kpa limər ki tuk
bi Uwumbər aabər, ki taa di cha. 3 Ba pu?
n-yoonn choo, le binib aan ki pel mməkm
mu ŋan na. Bitafal aan li bi mu ni. Bi ga
li ban bimməkb bi ga tuk bi bisui aah gee
tibər ti na la. 4 Bi ga yii mbamən, ki li ban
ke bi ŋun itiin. 5 Sin ma kan, chuu aabaa
n-yoonn məmək, ki ji suklaa falaa ponn ni,
ki tuk binib tibənyaan tee, ki tun lituln li
Uwumbər di siin si na məmək.
6 Mma kan, m bi ke kitork na la; bi ban
ke bi ku mi Yesu aabər pu la. Ni gur siib,
maan ki li bi dulnyaa wee ni. 7 M pəən mbaa
Uwumbər aasanyaan ni, ki tun maatuln
doo, ki joo Yesu aabənyaan mbaməm, 8 le
Uwumbər len ke maabər ŋan, ki di tinyoor
bil kiir mi paacham. Tidindaan u ji binib
tibər mbaməm na, le ga ti di tinyoor ngbaan
tii mi bundaln u ga gir ni na. Naa ye mi
baanja le u ga tii. U ga tii binib bimək gee u
ki ban ke u ki gir ni na.

Pəəl ubaa aaməboln

9 Tə, pəən aabaa ki dan m chee mala; 10 ba
pu? Kreskens buen Galasia aatiŋ ni, Taitus
mu buen Dalmasia aatiŋ ni. Demas gee
dulnyaa wee ni aawan, ki di mi lii, ki buen
Tesalonika aatiŋ ni. 11 Luk baanja le bi m
chee. Li joo ni Mak ki dan. U ga ŋmaa ter
mi, Uwumbər aatuln ni. 12 M cha Tikikus
buen Efesus aatiŋ ni. 13 Aa yaa choo kan, aa
li joo ni maabəkul li m nan di bil Troas aatiŋ
ni, Kapus do na, ki li joo ni maagbann, ki taa
suln tigbann waatiir ngbaan bər.
14 Uchaa u bi yin u ke Aleksanda na nan
ŋa mi bakaa sakpen. Tidindaan ga teen u
waah tun bakaa pu na. 15 U kpak taah mooni
tibənyaan ti na kinikpakpak ki ti chaar jer,
nima pu na, aa mu li nyi u.
16 Maah nan puen ban m len tibər bibəjirb
aanimbiin ni ki nyan maabamən na, ubaa
aa nan sil mpuwəb, bi məmək nan san
cha mi la. Uwumbər taa chuu bi taani ni
pu. 17 Tidindaan le nan sil mpuwəb, ki tii
mi mpəən m len waabər məmək, aan bi
məmək ŋun. Waa cha ubəjir len ke bi ku mi.
18 Tidindaan ga nyan mi binib aah ban bi ŋa
mi bakaa u na məmək ponn ni. U ga biin m
pu ki li joo ni mi waanaan ni paacham. Uma
le yeh nnyuŋ n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na. Amii.

Kookoo aadoon

19 Aa doon Prisila, ni Akuila, ni Onesiforus
aachiln ni aanib tii mi. 20 Erastus beenin bi
Korint aatiŋ ni. Trofimus bun la, nima le m
cha u bee Miletus aatiŋ ni. 21 Pəən aabaa ki
dan m chee aan kakab yoonn nin fuu ni.
Yubulus, ni Pudens, ni Linus, ni Klədia ni
tinaabitiib məmək dooni si.
22 Tidindaan li bi saawiin chee.
Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu.

Kigbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii TAITUS na

1 Min Pəəl, m ye Uwumbər aatutunn, ki ye
Yesu Kristo aakpambal, ke m ter Uwumbər
aah nyan binib bi na ke bi gaa u ki kii, ki bee
waabər ti gbii na. Waabər ngbaan ter bi, ke
bi li bi waah ban pu na. 2 Waabər pu le bi
kpa limakl ke bi ga li kpa liməfal li kaa kpa
ndoon na. Uwumbər u kaa məni inyamən
na, uma le nan puu tipuur n-yaayoonn na,
ke u ga tii timi liməfal ngbaan. 3 Naah nan
ŋeer na, le uma Uwumbər u gaa timi lii na
kpiir liməfal ngbaan aabər, ki tuk mi ke m li
chuun mooni ti.
4 M bi ŋmee kigbaŋ kee m tii si Taitus
u ye maabo bamənn Yesu Kristo aasan ni
na. Tite Uwumbər ni Yesu Kristo u gaal
timi lir na ŋa tinyoor ŋa aa pu, [ki san si
kinimbaak,] ki tii si nsuudoon.

Taitus aah tun lituln li Krete aatiŋ ni na

5 Tɔ, m cha aa bee Krete aatiŋ ni ke aa tun
lituln li kaa kee tun na, ki lee binib bi ga li
ye Yesu aanib aaninkpiib ntim məmək ponn
ni na. 6 Aa lee bijab bi kaa kpa taani ubaa, ki
kpa upii ubaabaa, ki kpa mbim bi gaa Yesu
ki kii, kaa ŋani bakaa, kaa ye tafalaaŋundam
na. 7 Uwumbər aanib bi baaninkpel aaŋaal
ni la, nima pu le ni ŋan ke u taa li kpa taani
ubaa, ki taa li tun uma ubaa aageehn, ki
taa li ye liŋuuldaan, ki taa li ye udagbiir, ki
taa gbaa binib; unimbil taa li man ŋimombil
pu. 8 Ni ŋan ke u li ye unii u channi bicham
tichann na, ki li gee lituln li ŋan na, ki li
kpa laasaab, ni mbimbinyaan, ki li bi chain,
ki li chur ubaa, 9 ki li joo taah nan tuk u
tibənyaan ti ye Uwumbər aabər bamənn na,
aan ki mək binib mməkm mu ŋan na, ki
pəək bitaakpab, ki len tibər ki nyaŋ binib bi
kpak u kinikpakpak na.
10 Ba pu? binib pam le bi ki ye tafalaaŋun-
dam, ki len tibər yəl yəl, ki ŋmanni binib.
Juu yaab ponn ni bibaa le ŋani kina ki jer
biken na. 11 Ni ŋan ke aa cha bi ŋmin; ba
pu? bi mək binib mməkm mu kaa ba ye
bi mək bi na, ki cha ŋidichal ŋibaa ponn
ni aanib məmək yenn. Ŋimombil pu, le bi
ŋani kina. Naa ŋan. 12 Krete aatiŋ aanib
ponn ni ubaa, u nan ye ulankpal na, nan
bui ke, "Krete aatiŋ aanib ye binyaməndam
n-yoonn məmək la. Bi naahn ipeel i kaa
ŋan na la. Bi ye bigbanyakdam, ki ye
bipuusakpendam." 13 Ulankpal ngbaan aah
len pu na ye mbamən la. Nima pu na, kae
bi mbaməm, aan bi li dii Yesu aasan chob,
14 ki taa gar Juu yaab aatiin, ki taa gar binib
bi yii Yesu aabənyaan na aaməkm. 15 Tiwan
məmək bi chain binib bi bi chain na chee la.
Binib bi kaa bi chain, kaa gaa Yesu ki kii na,
tiwan nibaa aa bi chain ki tii bi. Baalandak
mu aa ŋan. Baa ki nyi lituln li ŋan na, ni li
kaa ŋan na. 16 Bi len ke bi nyi Uwumbər, le
baah tun pu na mək ke baa nyi u. Uwumbər
aa gee baah ŋani pu na. Baa kii waaməb, kaa
ŋmaa tun litunyaan libaa.

2

*Mm*əkm bamənn

1 Sin ma kan, mək binib mməkm mu ŋan
na. 2 Tuk bininkpiib ke bi li chur bibaa
tiwan məmək ni, ki ŋeer kipak, ki li kpa
laasaab, ki li dii Yesu aasan chob, ki li gee
binib, ki li kpa limər. 3 Tuk bipininkpiib mu
ke bi li san Uwumbər tiwan məmək ni, ki
taa li ye binibiinib, ki taa li ye bidagbiib.
Ni ŋan ke bi mək mməkm mu ŋan na, 4 ki
mək bipininkpisapəm ke bi li gee bichatiib
ni baabim, 5 ki li kpa laasaab, ki taa gər
kidagook, ki li lik lichiln ni aatuln mbaməm,
ki li kpa tibulchinn, ki li keei bichatiib
aaməi, aan ubaa taa bii Uwumbər aabər.
6 Sur binachipəm mu ke bi li chur bibaa.
7 Sin aabaa mu li ŋani tiwan məmək chob,
aan ki li ye limək̀l ki tii biken. Tuk binib
Uwumbər aabər mbaməm, ki li kpa laasaab.
8 Li len iliin i bi chob kaa kpa ngalm na, aan
udin ubaa taa ŋmaa bii timi. Nima kan,
inimɔən ga chuu u.
9 Tuk binaagbiib ke bi li keei bidindatiib
aaməi, ki piir bisui tiwan məmək ni, ki taa
kpak bi kinikpakpak, 10 ki taa su baawan, ki
li bi mbaməm tiwan məmək ni. Bi yaa bi
kina kan, baabimbinyaan ga mək binib ke
Uwumbər u gaal timi lir na aasan le ŋan.
11 Ba pu? ti kan Uwumbər aah kpa
tibulchinn pu na. Waabulchinn pu le binib
məmək ga ŋmaa ŋmar. 12 Waabulchinn mək
timi ke ti yii lituln limək kaa ŋan na, ki taa
ki dii tiwan ni kaa ŋan na aakpeek, ki li chur
tibaa mbaməm, ki li dii mbaməm, ki li bi
Uwumbər aah ban pu na dulnyaa wee ni.
13 Ti kpa limakl li tii timi mpopiin na. Ti
kii bundaln ti ga nan kan li na. Taah kpa

limakl li na le ye ke timi Aawumbər sakpiin,
Yesu Kristo u gaal timi lir na, ga gir ni ki
nan nyan waah nyuun pu na mpaan pu. 14 U
nan kpo ti pu ke u gaa timi lii ki nyan timi
titunwanbir məmək ni, aan ti li bi chain, ki
li ye waanib, ki li ye binib bi aanimbil man
ke bi tun litunyaan na.
15 Uwumbər aah tii si tininkpir pu na, tuk
binib tibər timina, ki pəək bitaakpab, ki sur
bi, ki taa cha ubaa lik si fam.

3

Yesu Kristo aadidiir aabimbin aah ye pu na

1 Teer bi ke bi li pak kitiŋ aayidam, ni
binib bi kpa tininkpir na, ki kii baaməi, ki
gor ke bi tun litunyaan məmək, 2 ki taa bii
unii ubaa, ki taa kpak binib kinikpakpak.
Bi li kpa kijətiik binib biken chee, ki li bi
suuna binib məmək chee. 3 N-yoonn mbaa
timi tibaa nan ye bijərb, kaa kii Yesu aaməb.
Kinimbəŋ nan ŋmann timi la. Tinimbil nan
man tiwan ni kaa ŋan na aabəŋ pu. Tisui
aah gee tiwan ni na le ti nan ban. Ti nan
gee baka baka aatuln, ki nan kpa lipiipoln,
ki nan ye binib bi ubaa aa gee bi na, ki mu
nan nan təb. 4 Le Uwumbər u gaal timi lir na
mək timi waah kpa tibulchinn ki gee timi pu
na, 5 ki gaa timi lii. Naa ye timi aatunyaan pu
le u gaa timi lii, waanimbaasaln pu le u gaa
timi lii. Le Waafuur Nyaan gir ma timi, ki
tii timi liməfapəln, ki finn tipobil ni. 6 Taah
kpaan Yesu Kristo u gaal timi lir na ni na,
le Uwumbər ŋa timi tibulchinn ki tii timi
Waafuur Nyaan. 7 Waabulchinn pu le u len
ke timi aabər ŋan, ki tii timi limakl ke ti
ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na. 8 Tibər
ngbaan gbii la.
M ban ke aa li tuk binib tibər ngbaan
n-yoonn məmək, aan binib bi gaa Uwumbər
ki kii na aatafal li bi litunyaan ponn ni.
Nimina le ŋan ki kpa tinyoor ki tii binib.
9 Yii mbaan mu ye kijərk aabaan na, ki taa
kpak kinikpakpak niyaajatiib aayimbil pu.
Aa taa jaa kijaak, ki taa kpak kinikpak-
pak Uwumbər aakaal aatataa pu. Nimina
məmək ye fam la, kaa kpa tinyoor tibaa.
10 Unii yaa bi ki cha Yesu aanib yakr təb chee
kan, aa sur u nfum mulee. U yaa kaa di
cha kan, yii u. 11 Aa bee ke unii u bi kina
na yenn a, ki tun titunwanbir. Uma ubaa
aatunwanbir le mək ke waabər bii.

Kookoo aasurm

12 M yaa cha Atemas, bee Tikikus dan
aa chee kan, pəən aabaa ki dan m chee
Nikopolis aatiŋ ni; m ŋa nlandak nsui ni ke
m ga li bi nima chee kakab yoonn. 13 Pəən
aabaa ki ter Senas, u ye ubəjir na, ni Apolos,
ke bi piin baasachuln, ki taa cha bi lann
baasachuln aawan nibaa. 14 Ni ŋan ke Yesu
aanib bae ke ni ŋan ke bitafal li bi litunyaan
ponn ni, ki li ter binib bi ban nterm na, aan
ki taa li bi fam.
15 Binib bimək bi m chee na dooni si. Aa ti
doon binib bi gaa Yesu ki kii ki gee timi na.
Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni məmək pu.
[Amii.]

Kigbaŋ ki Pəəl ŋmee ki tii FILEMONN na

1 Min Pəəl u bi kiyondiik ni Yesu Kristo pu
na, ni tina aabo Timoti le ŋmee kigbaŋ kee
ti tii si Filemonn, u ye timi aatutuŋeer u ti
gee u na, 2 ni Yesu aanib bi kuuni aado na, ni
Afia u ye tininkpan na, ni Akipus u ye timi
aatutuŋeer Yesu aasan ni na.
3 Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo
ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Filemonn aageehm ni waagaakii

4 N-yoonn mumək m mee Maawumbər
na, m mee u tii si, ki dooni u aa pu; 5 ba pu?
m ŋun saah tii Tidindaan Yesu naadii, ki gee
u ni Uwumbər aanib məmək pu na. 6 Saah
tii Kristo naadii pu na, le aa nyi tiwanyaan
nimək ti kpa u pu na, le m mee Uwumbər
ke nima le ga cha aa yakr tiwanyaan ngbaan
tii biken. 7 Nna aabo, saah gee binib pu na,
nima le tii mi mpopiin sakpen, ki sɔŋ nsui;
ba pu? saah ŋani pu na, aa pəək Uwumbər
aanib aataakpab la.

Pəəl aah gaŋ Onesimus pu pu na

8 Nima pu na, maah ye Kristo aatutunn
na, m ba ga li kpa lipobil ki cha aa ŋa tiwan
ni ŋan na, 9 tɔ, maah gee si na, nima le m
gaŋni si kaakaan. Min Pəəl u si Yesu Kristo
aasisiiyaan, ki bi kiyondiik ni dandana wee
u pu na, 10 m gaŋni si ki tii maabo Ones-
imus;* maah bi kiyondiik ni na le m kpaln
ute Uwumbər aasan ni. 11 N-yoonn mubaa
waa nan kpa tinyoor aa chee; le dandana
ma u kpa tinyoor aa chee, ni m mu chee.
12 M ki giini u aa chee. Waah kaa ki bi m
chee na, waabər bi nsui ni sakpen a. 13 M ba
gee ke u li bi m chee ki li si saasisiiyaan ki
ter mi buyoonn m bi kiyondiik ni tibɔnyaan
tee pu na. 14 Aa mu yaa kaa kii kan, maan ŋa
nibaa see aa kii. Maa ban ke m muk si ke aa
ter mi. M ban ke aa ter mi saageehn pu la.
15 Nibaakan, u yakr aa chee ni yunn siib,
aan u ki gir ni aa chee ki li bi n-yoonn
məmək mu kaa kpa ndoon na. 16 Dandana
wee, waa ki bi ke unaagbiija na. U jer
unaagbiija. U ye tina aabo u ti gee u na la.
M yaa gee u kan, aa ga li gee u ki jer kina; ba
pu? u ye saanaagbiija, ki mu ye aana aabo
Tidindaan pu.
17 Nima pu na, aa yaa len ke m ye saatu-
tuŋeer Uwumbər aatuln ponn ni kan, gaa
u ke saah ba ga gaa mi pu na. 18 U yaa nan
koo saataani ni, bee u yaa joo saapəln kan,
cha ni li ye maapəln. 19 Min Pəəl le di ŋŋaal
ki ŋmee kina, m ga pa tii si. Maan len ke
saapəln li bi m chee na le ye saaməfal. 20 Nna
aabo, taah kpaan Tidindaan ni na, piir nsui,
ki pəək ntaakpab uma Kristo pu.
21 M nyi ke aa ga kii maaməb. Nima le cha
m ŋmee kigbaŋ kee m tii si. M nyi ke aa ga
ŋa maah len pu na ki jer kina. 22 Ni gur na le
ye ke m ban ke aa toor nkookoo yaan ki siin
mi. Naah bi mee Uwumbər ki tii mi na, m
kpa limakl ke u ga cha m gir ni ni chee.

Kookoo aadoon

23 Epafras u mu bi m chee kiyondiik ni,
Yesu Kristo pu na, dooni si. 24 Mak, ni Aris-
takus, ni Demas, ni Luk, bi ye maatutuŋeerb
Uwumbər aatuln ponn ni na, bi mu dooni si.
25 Tidindaan Yesu Kristo aaŋann li bi nisui
ni. [Amii.]

* 1:10 : Onesimus aatataa le ye ke “U kpa tinyoor”.

Kigbaŋ ki bi ŋmee ki tii HIIBRU YAAB na

Yesu aah ye Uwumbər aaməboln pu na

1 N-yaayoonn na Uwumbər nan cha
waabənabtiib tuk tiyaajatiib waabər ki di
tiwan aabəŋ aabəŋ ŋaŋ waasan. 2 Kookoo
aayoonn mue le u cha Ujapəən tuk timi
waabər. Uma le u nan cha u naan dulnyaa
wee, ki len ke uma le ga li yeh tiwan məmək.
3 U wiin chain ke Uwumbər aah wiin chain
pu na, ki ye Uwumbər aanaŋ bamənn, ki
di waabər ti kpa mpəən na le joo tiwan
məmək. U di ubaa toor kitork ki finn timi
ki nyan timi aatunwanbir, le ki nin kal
Uwumbər u yeh mpəən məmək na aaŋangii
wəb paacham.

Uwumbər Aajapəən aapəən jer waatu-
untiib aapəən

4 Uwumbər tii u liyimbil li jer waatuuntiib
aayimbil na. Waayimbil aah jer baayimbil
pu na, kina le u jer bi. 5 Uwumbər nan bui
Ujapəən ke,

"Sin le ye Maabo, din wee le m ma si,"*
ki ki bui ke,
"Min le ga li ye Ute,
le u li ye Maabo."†
Uwumbər aa nan bui waatuun ubaa kina.

6 U nan tun ni Ujapəən u kaa kpa ŋeen
aatə na dulnyaa wee ni, le ki bui waatuun-
tiib məmək ke bi gbaan unimbiin ni ki doon
u.

7 Uwumbər len waatuuntiib aabər, ke u
cha waatuuntiib tun waatuln la, ke libuln ni
mmiigaal aah tun waatuln pu na.‡ 8 Le u len
Ujapəən aabər ke,
"Uwumbər, saanaan ga li bi
ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
Aa joo saanaan ni aanib mbaməm la.
9 Aa gee lituln li ŋan na, le kaa gee titunwan-
bir.
Nima pu le Uwumbər u ye Saawumbər na
lee si,
ki tii si mpopiin ki jer aaŋeen aatətiib
məmək."§
10 Uwumbər Aagbaŋ ki len ke,
"Naah nan piin na, sin Uwumbər le nan
naan kitiŋ,
ni paacham mu.
11 Kitiŋ ni paacham ga doo,
le aa ma ga li beenin bi.
Kitiŋ ni paacham ga kpoi ke libəkul na.
12 Aa ga kpab kitiŋ ni paacham ke likekeln
na,
ki kpeln ni nipəən,
le sin ma beenin bi, kaan kpeln;
saayoonn aan doo."*
13 Uwumbər nan bui Ujapəən ke,
"Kal ŋŋangii wəb,
ki ti saa buyoonn m ga nyaŋ saadim
məmək na."†
Tə, Uwumbər aa nan bui waatuun ubaa
kina.

14 Kina kan, waatuuntiib ye ba? Bi məmək
ye iwiin i tun lituln tii Uwumbər na la. U
tun ni bi ke bi nan ter timi waanib bi ŋmar
na.

2

Ŋŋmarm kpaan

1 Nima pu na, ni ŋan ke titafal li bi
tibənyaan ti ti ŋun ti na ponn ni, ti taa di ti
lii. 2 Tibər ti Uwumbər nan cha waatuuntiib
tuk waanib na sil mbaməm la. Unii umək
nan yii tibər ngbaan ki ŋa taah kə pu na
nan kan ntafadaan mu ŋeer u na. 3 Nima
pu na, ti yaa yii ŋŋmarkpaan ngbaan aaboln
kan, taan nyan ntafadaan ni. Tidindaan
ubaa le nan pue tuk binib ŋŋmarm ngbaan
aabər. Le binib bi ŋun na mu tuk timi, ki
mək timi ke ti gbii la. 4 Uwumbər mu cha
bi tun lijinjiir aatun aabəŋ aabəŋ, waapəən
pu, ki tii bi Waafuur Nyaan aapiin waah gee
pu na. Nima le mək ke bi len mbamən.

Yesu u gaal timi lir na

5 Ti len dulnyaa u choo na aabər la.
Uwumbər aa nan di dulnyaa ngbaan ŋa
waatuuntiib aaŋaal ni. 6 Ni ŋmee Uwumbər
Aagbaŋ ni ke,
"Unibən ye ba aan aa teer ubər?
Unibən ye ba aan aatafal bi u ni?
7 Aa sunn u taab ki cha saatuuntiib jer u, ni
yunn siib.
Aa di kipak ni liyimbil le di tii u,
ki di u ŋa saawanaankaan məmək aayi-
daan,

* 1:5 : Lik Ilahn 2.7. † 1:5 : Lik 2 Samuel 7.14; 1 Bibərb Aabər 17.13. ‡ 1:7 : Lik Ilahn 104.4. § 1:9 : Lik Ilahn 45.6-7. * 1:12 : Lik Ilahn 102.25-27. † 1:13 : Lik Ilahn 110.1. * 2:8 : Lik Ilahn 8.4-6.

[8] ki cha tiwan məmək kii uməb.”*
Tə, saah cha tiwan məmək kii uməb na,
tiwan ni kaa kii uməb na aa ki gur. Ti
mu aa kee kan tiwan məmək kii uməb; [9] ti
kan Yesu la. Uwumbər nan sunn u taab
ki cha waatuuntiib jer u, ni yunn siib, aan
u ti kpo binib məmək pu, uma Uwumbər
aanimbaasaln pu. Dandana wee ti kan ke
waah jin nkun aafalaa na, Uwumbər di
kipak ni liyimbil le di tii u. [10] Uwumbər u
nan naan tiwan məmək ki joo ni məmək na,
ni ŋeer u ke u cha Yesu ji falaa, ki li joo
ni Uwumbər aabim bi wiir na waanaan ni.
Uma le gaa bi lii. Waah ji falaa pu na, nima
le cha u ye timi aaŋmaŋmardaan bamənn.
[11] U ŋani binib chain la. U ni binib bi u
ŋani bi chain na, bi məmək kpaan te ubaa
la. Nima le inimən aa joo u ke u yin bi
unaabitiib. [12] Le u bui Uwumbər ke,
“M ga tuk nnaabitiib saah tun pu na.
M ga pak si baah kuun nin chee na,”†
[13] ki ki len ke,
“M ga tii Uwumbər naadii la,”‡
ki ki len ke,
“Lik, m ni mbim bi Uwumbər tii mi na sə.”§
[14] Tə, timi waabim aah ye binibəm pu na,
nima le uma Yesu mu kpaln unibən, ke u
nan kpo ki ŋa kinimbəŋ ki nan kpa nkun
aapən na fam, [15] le ki gaa binib bimək san
nkun ijawaan na lii; baayoonn məmək nkun
aajawaan nan joo bi. [16] Ni ye mbamən, naa
ye Uwumbər aatuuntiib le u ter. Abraham
aayaabil le u ter. [17] Ni ŋan ke u li naahn
unaabitiib tiwan məmək ponn ni, aan ki
li ye utotoorninkpel u san timi kinimbaak,
ki tun Uwumbər aatuln mbaməm, ki di
ubaa toor kitork aan Uwumbər di cha pinn
waanib baatunwanbir na. [18] Uma ubaa le
kan ntəŋ ki jin falaa, nima le u ga ŋmaa ter
binib bi kan ntəŋ na.

3

Yesu jer Moses pel pel

[1] Nnaabitiib bi bi chain, aan Uwumbər
yin bi na, ni li dakl lik Yesu aabər. Ti
dii u ki len binib aanimbil ni ke ti dii u
la. Uwumbər nan tun ni u, ke u nan li ye
utotoorninkpel. [2] U tun lituln mbaməm tii
Uwumbər u tii u lituln ngbaan na. Moses
mu nan tun Uwumbər aatuln mbaməm
Uwumbər aamaal aanib aakaasisik ni. [3] Unii
u ye mmaal aayaaja na le kani nnyuŋ ki jer
mmaal aanii ubaa. Kina le Uwumbər len
ke Yesu ŋeer nnyuŋ ki jer Moses. [4] Mmaal
məmək kpa yaaja la. Uwumbər le nan naan
binib məmək. [5] Ni ye mbamən, Moses nan
tun Uwumbər aatuln mbaməm, Uwumbər
aamaal aanib aakaasisik ni. U nan ye
Uwumbər aatutunn, ki tuk binib Uwumbər
aah nan ban ke u tuk bi pu na. [6] Kristo
ma kan, u ye Uwumbər Aajapən, le ki joo
Uwumbər aamaal mbaməm. Timi le ye
waamaal ni aanib. Ti yaa kpa lipobil ni
mpopiin ki ti saa ndoon kan, ki yaa kaa joo
beeni kan, ti ye waamaal yaab la.

*Uwumb*ər aanib aafuur

[7] Uwumbər Aafuur Nyaan nan bui Israel
yaab ke,
“Ni yaa ŋun Uwumbər aaneel din wee kan,
[8] ni taa cha nitafal li pən
ke niyaajatiib aatafal aah nan pən pu
buyoonn bi nan yii waaməb nteer-
sakpiin ni na.
[9] Bi nan təŋ u ki lik, nteersakpiin ni.
Hali bi nan kan waah tun
lijinjiir aatun pu na ŋibin imonko ilee,
le ki təŋ u nima chee.
[10] Nima pu le u nan gee liŋuul bi pu,
le ki bui ke baalandak yenni n-yoonn
məmək la,
baa bee waasan.
[11] Nima pu na, u nan gee liŋuul, ki puu
tipuukpaan
ke baan koo kitiŋ ki ponn ni u ba ga tii
bi lifuur na.”*
[12] Nnaabitiib, ni li nyi man, ni ponn ni
ubaa aasui taa li bir aan u li joo beeni ki yii
Uwumbər u ye liməfadaan na. [13] Ni li pək
təb aataakpab iwiin məmək, nsan aah laa
bi pu buyoonn na, titunwanbir taa ŋmann
unii ubaa aan utafal li pən. [14] Ti yaa beenin
tii u naadii ke taah nan tii u naadii njan pu
na ki ti saa ndoon kan, ti ga ji waamən.
[15] Uwumbər Aagbaŋ len ke,
“Ni yaa ŋun Uwumbər aaneel din wee kan,
ni taa cha nitafal li pən
ke niyaajatiib aatafal aah nan pən pu
buyoonn bi nan yii waaməb nteer-
sakpiin ni na.”†
[16] Ŋma ŋun Uwumbər aaneel ki yii
waaməb? Naa ye binib bimək Moses nan
nyan bi Ijipt aatiŋ ni na aa? [17] Uwumbər

† 2:12 : Lik Ilahn 22.22. ‡ 2:13 : Lik Aisaya 8.17. § 2:13 : Lik Aisaya 8.18. * 3:11 : Lik Ilahn 95.7-11. † 3:15 : Lik Ilahn 95.7-8.

nan gee liŋuul ŋma pu ŋibin imonko ilee?
Naa ye binib bi nan tun titunwanbir ki kpo
kipɔɔk ni na aa? [18] U nan puu tipuukpaan ke
ŋma aan koo kitiŋ ki ponn ni u ba ga tii bi
lifuur na? Naa ye binib bi nan yii waamɔb
na aa? [19] Nima le ti bee ke baah kaa nan gaa
u ki kii na, nima le baa nan ŋmaa kan lifuur
ngbaan u chee.

4

[1] Tɔ, Uwumbɔr aah puu tipuur ke u ga tii
timi lifuur na, nsan laa beenin bi ke ti kan li.
Nima na, ni li nyi man, ubaa taa lann lifuur
ngbaan. [2] Ti mu ŋun tibɔnyaan tee ke binib
ngbaan aah nan ŋun ti pu na. Bi nan ŋun ti,
kaa gaa ti ki kii, nima le tibɔnyaan ngbaan
aa ŋa bi tinyoor. [3] Timi bi gaa Yesu ki kii na
le kan lifuur ngbaan. Uwumbɔr nan len ke,

"M nan gee liŋuul binib bi kaa gaa mi ki kii
na pu,
ki puu tipuukpaan ke baan koo kitiŋ ki
ponn ni m ba ga tii bi lifuur na."*

Waah nan naan dulnyaa wee doo na, waat-
uln doo le na. [4] Iwiin ilole daal aabɔr
bi Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, "Uwumbɔr
nan fuur winlole daal ki di cha waatuln
mɔmɔk."† [5] Ni ki ŋmee ke, "Baan koo kitiŋ
ki ponn ni m ba ga tii bi lifuur na." [6] Binib bi
puen ŋun tibɔnyaan tee na, baa nan gaa ti
ki kii, nima le baa kan lifuur ngbaan. Binib
biken mu ga kan lifuur ngbaan. [7] Nima pu le
Uwumbɔr ki siin nwiin mu bi ga kan lifuur
ngbaan na, ki yin nwiin ngbaan ke "Din."
Binib ngbaan aa kan lifuur ngbaan; le ŋibin
pam jer, le David nan ŋmee Uwumbɔr Aag-
baŋ ni, naah nan puen ŋmee pu na ke,

"Ni yaa ŋun Uwumbɔr aaneel din wee kan,
ni taa cha nitafal li pɔɔ."‡

[8] Tɔ, Josua yaa ba nan tii Israel yaab lifuur
ngbaan kan, Uwumbɔr aa ba ga ki siin nwiin
muken. [9] Naah bi pu na, lifuur beenin bi ki
tii Uwumbɔr aanib. [10] Unii u kan lifuur li
Uwumbɔr tii u na, u di cha ubaa aatuln ke
Uwumbɔr aah nan di cha waatuln pu na la.
[11] Nima pu na, cha tinimbil li man ke ti kan
lifuur ngbaan, ubaa taa yii Uwumbɔr aamɔb
ki lir, ke Israel yaab aah nan lir pu na.

[12] Uwumbɔr aabɔr fu, ki kpa mpɔɔn, ki
ka jer kijuk ki ka ŋipepel mɔmɔk ŋilee na,
ki koo unii aasui ni, ni waawiin ni, ki lik
usui ni aabɔbɔrkaan aah bi pu na, ki mɔk
waalandak aah bi pu na, ki lik usui aah ban
pu na, ke ni ŋan aan naa ŋan. [13] Tiwan nibaa
aa bi ki bɔr Uwumbɔr. Tibɔr mɔmɔk nyan
ki dɔ mpaan pu, ki dɔ tiŋmeen unimbil ni.
Uma le ti ga len timi aabɔr ki tuk u.

Yesu le ye utotoorninkpekpaan

[14] Tɔ, ti kpa utotoorninkpekpaan u bi
Uwumbɔr do na. U ye Uwumbɔr Aajapɔɔn
Yesu la. Nima pu na, cha ti li beenin dii u ki
taa di waasan lii. [15] Utotoorninkpel ngbaan
ga ŋmaa san timi kinimbaak timi aafalaa
ponn ni. U kan ntɔŋ aabɔŋ aabɔŋ ke taah
kan ntɔŋ mɔmɔk pu na. Uma le aa tun
titunwanbir tibaa. [16] Timi aatotoorninkpel
aah bi kina na, cha ti li kpa lipobil ki
dan Uwumbɔr u kpa tibulchinn na aabɔrjal
chee, aan u san timi kinimbaak, ki ter timi
buyoonn ti ban nterm na.

5

[1] Utotoorninkpel umɔk bi na, Uwumbɔr
le lee u ki nyan u binib ponn ni siin, ke u
ti sil baasisiiyaan Uwumbɔr aanimbiin ni,
aan ki tii u ipiin, ki toor kitork tii u binib
aatunwanbir pu. [2] Utotoorninkpel ubaa mu
kpa titunwanbir la. Nima le u ga ŋmaa
san binib bi tun titunwanbir kaa nyi na
kinimbaak. [3] Uma ubaa aah kpa titunwan-
bir pu na, ni ŋan ke u toor kitork uma
ubaa aatunwanbir, ni bi mu aatunwanbir
pu. [4] Unii ubaa aan ŋmaa nyuŋ ubaa ki ŋa
ubaa utotoorninkpel, see Uwumbɔr le lee
u, ki ŋa u utotoorninkpel, ke waah nan lee
utotoorninkpel Aaronn pu na.

[5] Kina le Kristo aa nyuŋ ubaa ki ŋa ubaa
utotoorninkpel. Uwumbɔr le bui u ke,

"Sin le ye Maabo, din wee le m ma si,"*

[6] le ki ki bui u ke,

"Aa ye utotoor ke Melkisedek aah nan ye pu
na,
ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na."†

[7] Buyoonn Yesu nan ye unibɔn na, u nan
wii tinyunyunn mpɔɔn pu, ki gaŋ Uwumbɔr
u ga ŋmaa nyan u nkun ni na. Waah san
Uwumbɔr na, le u ŋun waameel. [8] U ye
Uwumbɔr Aajapɔɔn la, le ki kii waamɔb, ki
jin falaa, le ki bae naah pɔɔ pu aan u kii
Uwumbɔr aamɔb ki jin falaa na. [9] Nima le
cha u ye timi aaŋmaŋmardaan bamɔnn, ki
gaa binib bimɔk kii waamɔb na lii n-yoonn

* 4:3 : Lik Ilahn 95.11. † 4:4 : Lik Mpiin 2.2. ‡ 4:7 : Lik Ilahn 95.7-8. * 5:5 : Lik Ilahn 2.7. † 5:6 : Lik Ilahn 110.4.

mu kaa kpa ndoon na. [10] Uwumbər len ke
u ye utotoorninkpel ke Melkisedek aah nan
ye pu na.

Taa yii Uwumbər aasan man

[11] Ti ga ki ŋmaa len waabər ti wiir na, le
nimi aalan par, nima le taatataa ga li pəə
ni chee. [12] Naah dii Uwumbər ni yunn pu
na, ni ba ga mək binib biken waasan. Le ni
ban ke unii ki mək nimi Uwumbər aaməkm
mu diin na. Ni naahn binib bi ban nnaabiin
kaa ban tijikaar bamənn na la. [13] Unii umək
nyu nnaabiin na ye ubopəən la, kaa ŋmaa
len nsanyaan aabər. [14] Tijikaar bamənn le
ye binib bi chikr na yaan. Bi bae Uwumbər
aabər ki dii taah mək bi pu na. Nima le bi
kpa nlan ki nyi nsan mu ŋan na, ni mu kaa
ŋan na.

6

[1] Nima na, ti taa li beenin len Kristo
aaməkm mu diin na baanja aabər n-yoonn
məmək. Cha ti bae waaməkm mu gur
na məmək, aan ki chikr waasan ni. Naa
ki ban ke ti li beenin tuk nimi n-yoonn
məmək ke, "Kpeln nimi aabimbin man, ki di
cha ŋitukpok, ki tii Uwumbər naadii man."
[2] Naa ki ban ke ti li beenin tuk nimi n-yoonn
məmək baah muini binib nnyun ni pu na, ni
baah joo biŋaal paani binib pu pu na aabər,
ni binib aah ga fikr nkun ni pu na aabər,
ni ntafadaan mu kaa kpa ndoon na aabər.
Timina məmək ye njan aabər le waasan ni.
[3] Uwumbər yaa kii kan, ti ga bae waabər ti
gur na, ki di kpee njan aabər ngbaan pu.

[4] Tə, binib bi Uwumbər woln binimbil na
yaa di cha waasan kan, baan ki ŋmaa kpeln
baabimbin ki ki dii u. Bi kan waapiin, ki
gaa Waafuur Nyaan, [5] ki bee waabər aah ŋan
pu na, ki kan dulnyaa u choo na aapəən, le
ki di cha waasan. [6] Baah di cha waasan na,
ni mək ke bi ki bi kpaa Uwumbər Aajapəən
ndəpuinkoo pu, ki jinn u iniməən binib
aanimbil ni la, le saan ŋmaa cha bi ki kpeln
baabimbin ki ki dii u.

[7] Kitiŋ ki gaa utaal aanyun mu lir ni ki
pu, ki ŋani tijikaar ti ŋan na ki tii binib bi
ko ti na, Uwumbər ŋani tinyoor ŋani kitiŋ
ngbaan pu. [8] Tə, kitiŋ ki po ŋani ikokon ni
ichakpeejagar baanja na bee yəli la. Naan
yunn, le bi ga see ki mmii ki bii ki. Kitiŋ
ngbaan aadoon le na.

[9] Timi aanigeekaab, ti len kina la; ti mu
aa dak ke ni bi ke kitiŋ ki bi ga see ki mmii
na. Ti bee ke ni ŋmar ki ga kan tinyoor.
[10] Uwumbər ŋan la. Waan suln naah tun
lituln pu ki ter waanib, ki beenin ter bi na,
ki mək u naah gee u pu na bər. [11] Ti ban ke
ni məmək pəək nibaa ki li kpa limakl ki nan
saa ndoon. [12] Ni taa li san ligbanyakl man.
N-yaayoonn na aanib bi nan gaa Uwumbər
ki kii ki jin suklaa na, bi bi paacham ki kan
waah puu tipuur ti ke u ga tii bi na. Ni mu
li dii baah dii pu na.

Uwumbər ga ŋa waah puu tipuur ti na

[13] Uwumbər aah puu tipuur ki tii Abra-
ham na, u nan puu uma ubaa aayimbil pu
la. Ubaa aa bi ki jer u, ke u puu waayimbil,
nima le cha u puu uma ubaa aayimbil. [14] U
nan puu tipuur le ki bui Abraham, "M ga
ŋa tinyoor ŋa aa pu pam, ki cha aa pər
sakpen."* [15] Abraham nan kpa limər, le ki
nan kan Uwumbər aah nan puu tipuur ti
na. [16] Binib yaa puu tipuur kan, bi puur unii
u jer bi na aayimbil pu la. Binib yaa kpak
kinikpakpak ki ti puu tipuur kan, ni doo le
na. [17] Uwumbər nan ban ke u mək binib bi ga
kan waah puu tipuur ti na, ke waan kpeln.
Nima le u nan puu uma ubaa aayimbil pu.
[18] Waah nan puu tipuur ti na, waan kpeln.
Waah puu uma ubaa aayimbil pu na, nima
le sil mək ke waan kpeln. Waan ŋmaa mən
nnyamən. Nima le timi bi san cha u chee
ke ti ŋmar na aataakpab pəə mbaməm, le ti
kpa limakl ke ti ga kan waah puu tipuur ti
na. [19] Taah kpa limakl ngbaan na, nima le joo
timi aasui ke ti taa di cha waasan. Yesu pu,
le ti kpa limakl ngbaan. Limakl ngbaan pu,
le Yesu u bi paacham na aalandak bi tisui
ni. [20] Yesu le ye utotoorninkpel n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na, ke Melkisedek aah nan ye
pu na, ki loln ti pu nsan ki buen Uwumbər
do, ke u ti sil timi aasisiiyaan nima chee,
Uwumbər aanimbiin ni.

7

Melkisedek u nan ye utotoor na

[1] Melkisedek ngbaan nan ye Salem aatiŋ
aabər, ki nan ye Uwumbər u kaa kpa ŋeen
aatə na aatotoor la. Abraham aah nan
ku bibərb bi ye waadim na ki gir ni na,
le Melkisedek tooh u nsan pu ki ti ŋa
Uwumbər aanyoor ŋa u pu. [2] Le Abra-
ham nan nyan tiwan nimək u nan gaa

* 6:14 : Lik Mpiin 22.16-17.

na nibaabaa kipiik mək ponn ni, ki di tii
Melkisedek. Melkisedek aatataa le ye ke
“ubər u kpa mbimbinyaan na.” U nan ye
Salem aatiŋ aabər la. Salem aatataa le ye
ke “nsuudoon.” 3 Baa ŋmee ute ni una ni
uyaajatiib aabər, kaa ŋmee buyoonn bi nan
ma u na, ki mu aa ŋmee buyoonn u doo
waatuln na. Waaməfal aayoonn məmək
u nan ye Uwumbər aatotoor la. Nima le
u naahn Uwumbər Aajapəən u ye utotoor
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

4 Dakl lik man uja ngbaan aah nan nyuun
pu na; tiyaajaninkpel Abraham nan yakr
waadim aawan tiwan nfum kipiik, ki nyan
nibaa, ki di tii u, ki gur niwae. 5 Uwumbər
aakaal len ke Israel yaab yakr baawan
məmək nfum kipiik, ki nyan nibaa tii Li-
ifai aayaabitiib, bi ye Uwumbər aatotoorb
na. Bi ni Israel yaab nan ye binibaan la.
Bi məmək nan ye Abraham aayaabitiib la.
6 Melkisedek aa nan ye Liifai aayaabil, le
Abraham yakr waawan məmək nfum kipiik,
ki nyan nibaa tii u. Le u ŋa tinyoor ŋa Abra-
ham pu. Abraham le Uwumbər nan puu
tipuur tii u. 7 Unii yaa kpa mpəən ke u ŋa
Uwumbər aanyoor ŋa uken pu kan, ni mək
ke u jer u la. Ubaa aan kpak kina. 8 Israel
yaab yakr baawan məmək nfum kipiik, ki
nyan nibaa ki di tii Uwumbər aatotoorb,
bi nan ye binib bi ga kpo na. Melkisedek
u Abraham nan yakr waawan nfum kipiik
ki nyan nibaa tii u na ma kan, baa ŋmee
waakun aabər. Bi ŋmee waabimbin aabər
la. 9 Abraham aah nan yakr waawan ki di
tii u na, ti ga ŋmaa len ke uyaabitiib Liifai
yaab bi gaal biken chee na, mu nan tii u la.
10 Buyoonn Melkisedek nan tooh Abraham
nsan ni na, Abraham aa nan kee ma uyaabil
Liifai. Ti ga ŋmaa len ke Abraham nan sil
uyaabil Liifai aasisiiyaan la.

11 Uwumbər tii Israel yaab nkaal mu mək
bi waatotoorb Liifai yaab aah ga li joo bi
pu na. Bitotoorb ngbaan aatuln yaa ba gaa
binib lii kan, Uwumbər aa ba ga li ban u
tun ni Yesu u ye utotoor ke Melkisedek aah
nan ye pu na. U ba ga ki tun ni utotoor
u bi ke Aaronn aayaabitiib Liifai yaab aah
nan bi pu na la. 12 Waah tun ni utotoor
uken aaboln na, see u kpeln nkaal ngbaan
mu. 13 Tidindaan u ti len waabər na, aa
nan ye Liifai aanibol ponn ni aanii. U nan
ye linibol liken ponn ni aanii la. Waanibol
ponn ni aanii ubaa aa nan kee ye Uwumbər
aatotoor. 14 Binib məmək nyi ke Tidindaan
nan ye Juda aanibol ponn ni aanii la. Moses
aa nan len ke linibol ngbaan aanib ga li ye
bitotoorb.

Utotoor yayan u bi ke Melkisedek na

15 Nima le mək timi chob ke utotoor
yayan, u bi ke Melkisedek aah nan bi pu
na, fuu ni. 16 Naa ye binib le nyan u ki ŋa u
utotoor baakaal aah dii pu na. Uma le kpa
liməfal li kaa kpa ndoon na aapəən. Nima
le cha u ye utotoor. 17 Uwumbər nan bui u,
“Aa ga li ye utotoor n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na ke Melkisedek aah nan bi pu na.”*
18-19 Moses aakaal aa nan kpa tinyoor, kaa
nan kpa mpəən, kaa ŋmaa ŋa bi binib bi
ŋan ti doo na. Nima le Uwumbər di nkaal
ngbaan lii, le ki tii timi limakl li ŋan ki jer
nkaal ngbaan na. Limakl ngbaan pu le ti ga
ŋmaa duun Uwumbər.

20 Uwumbər aah nan puu tipuur ti na mu
bi. Uwumbər aah nan nyan Israel yaab
aatotoorb buyoonn na, waa nan puu tipuur.
21 Waah ŋa Yesu utotoor buyoonn na, u nan
puu tipuur tii u, le ki bui u ke,

“Min Uwumbər le puu tipuukpaan, kaan
kpeln,
ke aa ga li ye utotoor n-yoonn mu kaa
kpa ndoon na.”†

22 Uwumbər aah puu tipuupəln ti tii Yesu na,
nima le mək ke tipuupəln ngbaan le ŋan ki
jer tipuukpokl na.

23 Israel yaab aatotoorb nan ye binib bi ga
kpo na, le biken leŋni baaleleŋ. Nima le bi
nan wiir. 24 Yesu ma kan, u ye utotoor u ga
li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Ubaa
aan ki nab waatuln pu ki toor kitork. 25 U
bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, u li mee
Uwumbər tii binib bi dan Uwumbər chee u
pu na. Nima le u ga ŋmaa gaa bi lii n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na.

26 Yesu le ye utotoorninkpel taah ban pu
na. U bi chain, kaa kpa ngalm, kaa kpa
titunwanbir tibaa. U ni titunwanbirdam aa
kpaani. Uwumbər yoor u paacham ki jer
bimək bi paacham na. 27 Bitotoorninkpiib
biken aah bi pu na, waa bi kina. Waa toor
kitork uma ubaa aatunwanbir pu, u toor
kitork binib aatunwanbir pu la. Waa toor
kitork iwiin məmək. U nan di ubaa toor ki-
tork nfum mubaa, kookoo aatork mu le na.

* 7:17 : Lik Ilahn 110.4. † 7:21 : Lik Ilahn 110.4.

[28] Bi nan leer bitotoorninkpiib Moses aakaal
aah dii pu na. Bitotoorninkpiib ngbaan aa
nan ŋan ti doo. Nkaal ngbaan aapuwəb
le Uwumbər puu tipuur, ki ŋa Ujapəən
utotoorninkpel. Uma le ye utotoorninkpel
bamənn, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na.

8

Yesu le ye timi aatotoorninkpel

[1] Maah len pu na aayil le ye ke ti kpa
utotoorninkpel wee aaboln. Uma le ye Yesu
Kristo u ka Uwumbər u yeh mpəən məmək
na aabərjal aaŋangii wəb paacham na. [2] U
tun utotoorninkpel aatuln paacham aadiik
ki ye kidibaməŋ ki bi chain na ponn ni.
Uwumbər le maa ki, naa ye binib.

[3] Baah leer bitotoorninkpiib bimək na,
bi lee bi ke bi tii Uwumbər ipiin, ki toor
kitork tii u. Nima pu na, ni ŋan ke uto-
toorninkpel ngbaan mu li kpa tiwan ki tii
Uwumbər. [4] Bitotoorninkpiib bi dulnyaa
wee ni ki toor kitork tii Uwumbər, Juu yaab
aakaal aah dii pu na la. Yesu yaa ba laa
bi dulnyaa wee ni kan, waa ba ga li ye
utotoor. [5] Bitotoorninkpiib ngbaan aatuln
ye paacham aatuln aanaŋ la. Moses yaan
mu nan bi kina la. Waah nan ban ke u ŋa
libool tii Uwumbər na, Uwumbər nan bui u
ke u li nyi ki ŋa tiwan məmək ke waah mək
u laanaŋ, lijool paab pu na.* [6] Tə, Uwumbər
nan tii Yesu lituln li jer bitotoorninkpiib
ngbaan aatuln na. Kina le tipuupəln ti
Uwumbər puu tii waanib Yesu pu na jer
tipuukpokl na, ki mək ke u ga tii timi tiwan
ni ŋan jer tipuukpokl ngbaan aawan na.

[7] Uwumbər aah puu tipuur ti njan na yaa
kaa ba lann nibaa kan, waa ba ga li ban ke u
ki puu tipuur lelee. [8] Uwumbər nan kan ke
waanib kpa taani, le ki bui ke,

"Lik, n-yoonn choo, le m ga nan puu tipuupəln
tii Israel yaab ni Juda yaab.
[9] Tipuur ngbaan aan li bi ke tipuur ti m nan puu tii biyaajatiib,
buyoonn m nan chuu biŋaal ki daar nyan bi,
ki cheen bi nyan Ijipt aatiŋ ni na.
Baa nan joo tipuur ngbaan, nima le maa nan ki gar bi.
Min Uwumbər le len kina.
[10] Maah ga puu tipuur ti tii Israel yaab n-yoonn mu choo na na le ye ke:
M ga di maakaal ŋa baalandak ni, ki ŋmee mu bisui ponn ni.
M ga li ye Baawumbər, le bi li ye maanib.
[11] Bi ponn ni ubaa aan ki bui uŋeen aatə ke, 'Bee Uwumbər.'
Ubaa mu aan ki bui una aabo ke, 'Bee Uwumbər.'
Ba pu? bi məmək ga bee mi, biwaatiib ki ti saa bikpaam məmək ga bee mi.
[12] M ga di cha pinn baatunwanbir, kaan ki teer baataani."†
[13] Tə, Uwumbər aah len ke u ga puu
tipuupəln na, u ŋa njan yaan tipuukpokl la.
Tiwan yaa ye tiwankpok kan, naan yunn,
naan ki li bi.

9

Tipuukpokl ni tipuupəln na

[1] Uwumbər aah nan puu njan aapuur tii
bi na, u nan mək bi baah ga doon u pu
na. Bi nan kpa libool li bi ga li dooni u li
ponn ni, aan binib gaa li na. [2] Bi nan ŋa
libool lipepel libaa wəb, ki yin li ke chain
aapepel. Karyaa ni teebul ni boroboro u
bi di tii Uwumbər na, nan bi li ponn ni.*
[3] Bi nan di likekeln gii libool ngbaan ponn
ni lipepel libaa wəb, ki yin li ke chain
chain.† [4] Salmaa aatork aabimbiln nan bi
ni ponn ni. Libimbiln ngbaan paab le bi
seer tulalee aayon tii Uwumbər. Uwumbər
aakaal aah nan bi dakaa u ponn ni na, mu
nan bi ni ni. Bi nan di salmaa aakur le
biin dakaa ngbaan pu. Tijikaar ti bi yin
ti ke mana‡ na, nan bi salmaa aasambil
ponn ni, dakaa ngbaan ponn ni. Aaronn
aadabil li nan ŋeen nsupuun na mu nan bi
u ponn ni. Uwumbər aakaal aah nan ŋmee
ŋitakpapapan ŋilee ŋi pu na, mu nan bi u
ponn ni.§ [5] Tiwan ni kpa ifeen na* nilee mu
nan bi dakaa ngbaan paab. Nima chee le
Uwumbər nan mək Israel yaab waah wiin
chain pu na. Tiwan ngbaan aafeen nan
biin dakaa ngbaan aabiil pu, Uwumbər aah

* 8:5 : Lik Nnyam 25.40. † 8:12 : Lik Jeremia 31.31-34. * 9:2 : Lik Nnyam 26.1-30; 25.31-40, 23-30. † 9:3 : Nnyam 26.31-33. ‡ 9:4 : Lik Nnyam 16.33. § 9:4 : Nnyam 30.1-6; 25.10-16. * 9:5 : Baaliin ni, bi yin ni ke "kerubim" la. Ni naan tiwakor, ki mu kpa ifeen.

san bi kinimbaak nin chee na. Taan ŋmaa
len tiwan nimina məmək aatataa nibaabaa
dandana wee.

6 Baah di tiwan nimina məmək siin kina
na, le bitotoorb koo məb aadiik ni iwiin
məmək, bi ti tun lituln tii Uwumbər.
7 Utotoorninkpel baanja le koo ni chain
chain aapepel li bi libool ngbaan ponn ni
na. U koo ni nima chee libiln məmək
nfum mbaa baanja la. U yaa koo ni kan,
see u joo ni nsin nan tii Uwumbər, uma
ubaa aatunwanbir ni binib aatunwanbir pu.
8 Uwumbər Aafuur Nyaan mək timi ke məb
aadiik ngbaan aah nan laa bi na, binib aa
nan kpa nsan ke bi koo ni chain chain
aapepel ponn ni. 9 Libool ngbaan le nan ye
Yesu aabər aaməkl ki tii bi. Libool ngbaan
ponn ni, le bi joo ipiin, ni tiwakor toor
kitork tii Uwumbər. Kitork ngbaan aa nan
cha bisui doon titunwanbir pu. 10 Nkaalkpok
ngbaan mək bi tijikaar ni tiwanyukaan ni kɔ
na, ni ni kaa kɔ na, ki mək bi baah ga finn
bibaa ki ŋa chain pu na. Ni nan mək ke see
bi dii kina le ki nan saa buyoonn Yesu ga joo
ni nsanpəən mu ŋan na.

11 Dandana wee Kristo fuu ni a, ki ye
utotoorninkpel, ki joo ni nsanyaan mu bi
nan len ke mu ga fuu ni na. Waa koo ni
libool li binib ŋa li dulnyaa wee ni na. U dii
lipepel li jer dulnyaa wee aabool ngbaan na,
12 le ki koo lipepel li ye chain na paacham,
nfum mbaa kookoo. Uma ubaa aasin pu
le u nan gaa timi lii n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na, naa ye tiwakor aasin pu. 13 Bi
nan joo iŋoob ni inaaja aasin yək binib bi
kaa ye chain na pu, ki di unaasabo aafatan
gbaa gbaa bi, le ni ŋa tiwon chain. 14 Nimina
yaa nan ŋa tiwon chain kan, Kristo aasin
ga ter timi, ki jer kina. Uwumbər Aafuur
Nyaan mu bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na
aapəən pu, u nan di ubaa toor kitork ki kaa
kpa ngalm na tii Uwumbər. Waasin ga nyan
titunwanbir ti ga ku timi na tisui ni, aan ti
dii Uwumbər u ye liməfadaan na.

15 Yesu aah ŋa kina na, le Uwumbər puu
tipuupəln tii timi. Nima pu, le binib bi
Uwumbər yin bi na ga kan lifaal li kaa kpa
ndoon na, waah puu tipuur ti ke u ga tii
bi na pu. Binib bi Uwumbər nan puu njan
aapuur tii bi na nan tun titunwanbir la.
Yesu aah kpo na, nima le Uwumbər di cha
pinn bi, ki gaa bi lii.

16 Unii yaa yakr waafaal ki laa ka kan, ubaa
aan ŋmaa ji lifaal ngbaan, see ni puen mək
ke u kpo. 17 Buyoonn u laa beenin bi na, ubaa
aan ŋmaa ji lifaal ngbaan, see u kpo. 18 Nima
pu na, Uwumbər aah nan puu tipuur ti njan
na, bi nan joo nsin le ki mək ke tipuur bi,
bi ni Uwumbər aakaasisik ni. 19 Njan, Moses
nan tuk binib məmək baah ga dii Uwumbər
aakaal məmək pu na, le ki nin di tikumaman
ni tifar ŋa inaabi ni iŋoob aasin, ni nnyun
ni, ki di yək yək Uwumbər aakaal aagbaŋ
pu, ni binib məmək pu, 20 le ki bui bi ke,
"Nsin mue le mək nimi Uwumbər aah nan
puu tipuur ti tii nimi ki tuk nimi ke ni li
joo ti na,"† 21 le ki di nsin ngbaan yək yək
libool, ni baah joo tiwan nimək tun lituln tii
Uwumbər na pu. 22 Nkaal ngbaan aah dii pu
na, bi yaa nan ban ke bi ŋa tiwan chain kan,
see bi di nsin yək yək ni pu le ki ŋa ni chain.
Nsin yaa kaa nyan kan, Uwumbər aan di cha
pinn titunwanbir.

Yesu Kristo aatork nyani titunwanbir

23 Uwumbər Aabool, ni tiwan nimək nan
bi li ponn ni na ye paacham aawan aanaŋ
la. Le bi nan di tiwakor aasin ŋa ni məmək
chain. Paacham aawan bamənn le ban
nsin mu jer tiwakor aasin na, aan ni ŋa
chain. 24 Kristo aa koo ni chain aapepel li
ye paacham yaan aanaŋ li binib maa li na
ponn ni. Paacham le u koo ni, ki si timi
aasisiiyaan, Uwumbər aanimbiin ni. 25 Juu
yaab aatotoorninkpel nan di nsin mu kaa ye
uma ubaa aasin na le koo ni chain aapepel
ni, libiln məmək. Yesu Kristo di ubaa toor
kitork nfum mbaa baanja la. 26 U yaa ba
nan joo ubaa toor kitork libiln məmək kan,
u ba ga ji falaa n-yoonn məmək, buyoonn
dulnyaa wee piin ki joo cha na. Naah ye
pu na, u fuu ni buyoonn ni ŋeer na, ki di
ubaa toor kitork nfum mubaa, ke u kuln
titunwanbir. 27 Uwumbər siin ke binib ga
kpo nfum mubaa la, nee aapuwəb le u ga
ji bi tibər. 28 Kristo mu di ubaa toor kitork
nfum mubaa, binib pam aatunwanbir pu. U
ga ki fuu ni lelee. Naa ye titunwanbir pu le
u ga ki fuu ni. U ga fuu ni ke u nan gaa binib
bi kii waagirndaal na lii.

10

1 Moses aakaal nan ye nsanyaan mu choo
na aaməkl la, naa nan ye nsanyaan ngbaan
mbaməm. Binib bi dii Moses aakaal na toor

† 9:20 : Lik Nnyam 24.6-8.

titorbaan ŋibin ŋibin, nima le aa ŋmaa ŋa bi
binib bi ŋan ti doo na. [2] Nkaal ngbaan yaa ba
nan nyan bi titunwanbir ni kan, baalandak
aa ba ga ki li muk bi titunwanbir pu. Bi mu
aa ba ga ki toor kitork ngbaan. [3] Naah ye
pu na, kitork ngbaan teer bi baatunwanbir
pu, libiln məmək la. [4] Inaaja aasin, ni iŋoob
aasin aa ŋmaa nyan titunwanbir binib aasui
ni.

[5] Nima pu na, Yesu Kristo aah nan ban
ke u dan dulnyaa wee ni na, u nan bui
Uwumbər ke,
"Saa ban tiwakor ni tijikaar aatork.
Aa naan tiwon tii mi la.
[6] Saa ban ke m di tiwakor aatork, ki di see
mmii ni tii si,
kaa ban ke m toor kitork ngbaan titun-
wanbir pu.
[7] Le m bui ke, 'Uwumbər, m fuu ni ke m nan
ŋa saageehn,
ke baah ŋmee maabər pu saagbaŋ ni
na.' "*
[8] Njan, le u bui Uwumbər ke, "Saa ban
tiwakor ni tijikaar aatork, kaa ban ke m di
tiwakor aatork ki di see mmii ni tii si, kaa
ban ke m toor kitork ngbaan titunwanbir
pu." (Moses aakaal aah dii pu na, bi toor
kitork kina la.) [9] Le u ki bui Uwumbər, "M
fuu ni ke m nan ŋa saageehn." Uma Yesu
Kristo aah di ubaa toor kitork na, Uwumbər
gaa waatork, le ki kuln kitorkpok ngbaan.
[10] U ŋa Uwumbər aageehn, le ki di ubaa
aawon toor kookoo aatork nfum mbaa, le ki
ŋa timi waanib bi ye chain na.

[11] Juu yaab aatotoorb məmək tun lit-
uln iwiin məmək tii Uwumbər. N-yoonn
məmək, bi toor kitork kichachaan le tii u.
Kitork ngbaan aan ŋmaa nyan titunwanbir
binib aasui ni. [12] Yesu Kristo toor kookoo
aatork titunwanbir pu nfum mbaa, le ki kal
Uwumbər aaŋangii wəb. [13] U bi nima ki kii
bundaln Uwumbər ga nyaŋ waadim ki di bi
ŋa utaapətan ni na. [14] Kitork baan ngbaan
pu, le u nyan titunwanbir binib aasui ni, ki
ŋa bi binib bi ŋan ti doo ki cha n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na.

[15] Uwumbər Aafuur Nyaan mu tuk timi
kina la. Mu nan bui [16] ke Uwumbər len ke,
"Maah ga puu tipuur ti tii bi n-yoonn mu
choo na le ye ke
m ga di maakaal ŋa bisui ni,
ki ŋmee mu baalandak ni,"†
[17] ki ki len ke,
"Maan teer baatunwanbir bər,
kaan ki teer baah bii maakaal pu na."‡
[18] Kina pu na, Uwumbər yaa di cha pinn
titunwanbir kan, baan ki toor kitork ti pu.

Cha ti foor duun Uwumbər man

[19] Nnaabitiib, Yesu aasin pu le ti kpa
lipobil ke ti koo ni chain aapepel ponn
ni, Uwumbər aah bi nin chee na. [20] Yesu
aah di ubaa toor kitork tii Uwumbər na, u
nyan tiwan nimək nan bi ti ni Uwumbər
aakaasisik ni na, ki tii timi nsanpəən mu ye
nsanbaməɲn na, ke ti koo ni Uwumbər aah
bi nin chee na. [21] Ti kpa utotoorninkpel u
joo timi bi ye Uwumbər aanib na. [22] Nima
pu na, cha tisui li bi mbaməm, aan ti duun
Uwumbər chee, ki gaa u ki kii mbaməm ki
taa joo beeni; ba pu? Yesu Kristo aasin finn
tisui ni aatunwanbir, timi aalandak taa ki
li muk timi titunwanbir pu. Le bi finn timi
aawon nnyun mu bi chain na ni. [23] Taah
bui ke ti kpa limakl na, cha ti li joo limakl
ngbaan iŋaal ilee ki taa joo beeni. Ba pu?
Uwumbər u puu tipuur tii timi na ga sil tii
timi waah puu tipuur ti na. [24] Cha titafal li
bi təb pu man, aan ki fiin təb aasui, aan ki
li gee təb, ki tun lituln li ŋan na. [25] Cha ti li
beenin kuuni təb chee ki ti dooni Uwumbər
man, ki taa di cha, ke binib bibaa aah di
cha pu na. Ni li pəəni təb aataakpab man.
Ni kan ke bundaln Yesu Kristo ga gir ni
na peen ni. Nima na, ni li moo pəəni təb
aataakpab man.

[26] Tə, unii yaa gaa Uwumbər aabər ki
nyi waah ban pu na, ki yaa ki yii ki tun
titunwanbir kigaak pu kan, kitork kibaa aa
ki bi ki ga cha Uwumbər di cha pinn u.
[27] U ga kan ntafadaan mu kpa ijawaan na;
ba pu? Uwumbər ga gee liŋuul pam, ki di
waadim ŋa mmii mu ton sakpen na ponn ni.
[28] Unii ubaa yaa nan yii Moses aakaal kan,
biseeraadam bilee, bee bitaa, yaa len ke ti
gbii kan, le bi ku u, kaa san u kinimbaak.
[29] Unii yaa lik Uwumbər Aajapəən fam, ki
yaa dak ke Yesu aasin mu ŋa u chain na ye
fam, ki yaa sii Uwumbər Aafuur Nyaan mu
san timi kinimbaak na kan, udaan ngbaan
ŋeer ntafadaan sakpen ki jer unii u bii
Moses aakaal na aah kan pu na. [30] Ti nyi
ke Uwumbər len ke uma le ga daa bitafal,

* 10:7 : Lik Ilahn 40.6-8. † 10:16 : Lik Jeremia 31.33. ‡ 10:17 : Lik Jeremia 31.34. § 10:30 : Lik Ikaal 32.35-36; Ilahn 135.14.

uma le ga teen bi. U ki len ke u ga ji
waanib tibər.§ 31 Aa yaa lir Uwumbər u ye
liməfadaan na aaŋaal ni kan, ni kpa ijawaan
sakpen a.
32 Ni teer man n-yoonn mu jer na. Buy-
oonn ninimbil nan woln njan na, ni nan jin
falaa sakpen, ki nan kpa limər. 33 N-yoonn
mbaa bi nan ŋa nimi bakaa, ki sii nimi binib
aanimbil ni. N-yoonn mbaa mu, ni yakr
binib bi jin falaa kina na aafalaa la, 34 ki san
binib bi bi kiyondiik ni na kinimbaak. Binib
aah gaa nimi aawan mpəən pu na, le ni nan
kpa mpopiin; ba pu? ni nyi ke ni kpa tiwan
paacham ni jer baah gaa ni na, ke tiwan
ngbaan ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na. 35 Ni taa di nimi aapobil lii man; ba
pu? nima le ga cha ni kan tinyoor sakpen.
36 Ni ban ni li kpa limər, aan ki ŋa Uwumbər
aageehn, aan ki kan waah puu tipuur ti na.
37 Uwumbər Aagbaŋ len ke,
"Naan yunn, u choo na ga fuu ni, kaan taan.
38 Uwumbər aaninyaam bi gaa u ki kii na ga
li kpa liməfal.
Unii ubaa mu yaa gir puwəb kan, waan piir
Uwumbər aasui."*
39 Tima kan, taa ye binib bi gir puwəb aan
ki beer yəli na. Ti ye binib bi tii Uwumbər
naadii aan ki ŋmar na la.

11

Gaakii

1 Ti yaa gaa Uwumbər ki kii kan, naatataa
le ye ke ti bee ke ti ga sil kan tiwan ni ti kpa
limakl ke ti ga kan ni na. Tinimbil aa kan ni,
le ti nyi ke ni sil bi. 2 N-yaayoonn na aanib
aah nan gaa Uwumbər ki kii na, nima le u
len ke baabimbin ŋan.
3 Ti gaa Uwumbər ki kii, nima le cha ti bee
ke u nan len ki naan kitiŋ ni paacham. U
nan di tiwan ni tinimbil aa ŋmaa kani ni na
naan tinimbil aah kani nimək na.
4 Abel nan gaa Uwumbər ki kii, nima le
cha u nan toor kitork ki ŋan ki jer ukpel
Keenn aah toor pu tii Uwumbər na. Waah
gaa Uwumbər ki kii pu na, le Uwumbər
len ke waabimbin ŋan, le ki gaa waah toor
kitork ki tii u na. U kpo, le waah gaa
Uwumbər ki kii pu na pu, u beenin len.
5 Enok nan gaa Uwumbər ki kii, nima
le nan cha waa nan kpo. Uwumbər nan
yoor u buen paacham la. Ubaa aa ki kan
u; ba pu? Uwumbər nan yoor u buen
paacham. Uwumbər Aagbaŋ len ke buy-
oonn waa nan kee yoor u buen paacham na,
u nan piir Uwumbər aasui. 6 Unii yaa kaa
gaa Uwumbər ki kii kan, waan ŋmaa piir
Uwumbər aasui. Unii u dan Uwumbər chee
na, see u pak ke u bi, ki pak ke u ŋani binib
bi ban u na tinyoor.
7 Uwumbər nan bui Nowa linimaln li nan
choo na pu, le laa kee fuu ni. Nowa aah
nan tii Uwumbər naadii pu na, le u nan
pak waah len pu na, le ki kii waaməb, le ki
kpii buŋəb bu, u ni waamaal koo ki ŋmar
na. Nowa aah nan ŋa kina na, le ni mək ke
dulnyaa ni yaab biken aabər bii Uwumbər
chee. Nowa nan tii Uwumbər naadii, nima
le nan cha Uwumbər len ke waabər ŋan u
chee.
8 Uwumbər nan yin Abraham, ki bui u ke
u buen kitiŋ ki u puu tipuur ke u ga di tii u
na. Abraham aah nan gaa Uwumbər ki kii
pu na le u kii waaməb, le ki nyan waatiŋ ni,
ki buen, kaa nyi waah cha nin chee na. 9 U
nan ti fuu kitiŋ ki Uwumbər puu tipuur ke
u ga di tii u na ni. Le u pak Uwumbər aah
len pu na, nima le u nan kal nima, ki nan
ye uwəwənja. U ni waabo Aisak, ni uyaabil
Jakob nan bi nima, ŋiboo ponn ni. Bi mu
nan yeh tipuur tichachaan ngbaan la. 10 U
nan ban kitiŋ ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa
ndoon aan Uwumbər maa ki na la.
11 Abraham aapuu Sara mu nan tii
Uwumbər naadii, nima le nan cha u kan
mpəən ke u dek lipuul, buyoonn u jer timar
na. Ba pu? u nan pak ke Uwumbər ga
ŋa waah puu tipuur ti na. 12 Nima pu na,
ujabaan u nan bi ke waah kpo le na, nan ma
binib bi wiir ke iŋmabi aah wiir pu na. Bi
wiir ke litambol li də nnyusakpem aagbaan
na. Ubaa aa ŋmaa kahn bi.
13 Binib ngbaan məmək nan tii Uwumbər
naadii le ki ti saa baakundaal, kaa kan
Uwumbər aah puu tipuur ti na. Bi nan bee
ke n-yoonn mu choo na, u ga nan ŋa waah
puu tipuur ti na. Bi nan len ke bi ye bicham
le dulnyaa wee ni. 14 Binib bi len kina na mək
chain ke bi ban bite do la. 15 Binimbil yaa ba
man kitiŋ ki bi nyan ni ki ponn ni na pu kan,
bi ba ga li kpa nsan ke bi gir buen nima. 16 Bi
nan ban kitiŋ ki ŋan jer kitiŋ ngbaan na la.
Bi nan ban paacham aatiŋ la. Nima pu na,

* 10:38 : Lik Habakuk 2.3-4.

inimɔɔn aa nan joo Uwumbɔr ke bi yin u ke
Baawumbɔr. U nan toor kitiŋ tii bi.

17-18 Uwumbɔr nan puu tipuur tii Abraham
ke u ga kan yaabitiib waabo Aisak pu,*
le Abraham nan gaa tipuur ngbaan. Le
Uwumbɔr tɔŋ u, ki bui u ke u di waabo toor
kitork tii u. Waanaadii pu le u nan kii, ki
di waabo u nan ye libibaal na, u ti kɔr u ki
toor kitork tii Uwumbɔr. 19 Ba pu? u nan pak
ke Uwumbɔr ga ki ŋmaa fikr u nkun ni. Ni
ye mbamɔn, waah nan gaa Uwumbɔr ki kii
pu na, le Uwumbɔr nyan u nkun ngbaan ni.
Ni naahn ke Abraham nan ki gaa u nyan ni
nkun ni la.

20 Aisak nan gaa Uwumbɔr ki kii, nima le
nan cha u nan bui waabim Jakob ni Esɔ ke
Uwumbɔr ga ŋa tinyoor ŋa bi pu n-yoonn
mu choo na.

21 Jakob nan gaa Uwumbɔr ki kii, nima le
nan cha u ŋa Uwumbɔr aanyoor ŋa waabo
Josef aabim bilee pu buyoonn u nan ban u
kpo na, le ki nyii waajaangbeedabil pu, ki
doon Uwumbɔr.

22 Josef nan gaa Uwumbɔr ki kii, nima le
waah nan ban u kpo na, u len ke Israel yaab
ga nya Ijipt aatiŋ ponn ni, ki tuk bi ke bi yaa
nan nyan kan, bi yoor waawon di buen.

23 Moses aate ni una aah nan gaa
Uwumbɔr ki kii pu na, le bi nan di u bɔr
iŋmal itaa. Bi nan kan ke u ye ubo u ŋan
sakpen na, kina pu na, baa nan san Ubɔr
Faro aah nan siin ke bi ku bima Israel yaab
aabijabim pu na aakaal.

24 Moses nan gaa Uwumbɔr ki kii, nima le
waah nan chikr na, waa nan kii ke bi yin u
ke Ubɔr Faro aabisal aabo. 25 U nan kii ke u
ni Uwumbɔr aanib kpaan ji falaa, ke ni soor
ni u ji titunwanbir aamɔɔn mu kaa yunn na.
26 U nan bee ke u yaa kan ŋisiibil Kristo† pu
kan, u ga nan kan tinyoor ti jer Ijipt aatiŋ
aawankpal mɔmɔk na. Ba pu? utafal nan bi
tinyoor ti Uwumbɔr ga tii u na ni la.

27 Waah nan gaa Uwumbɔr ki kii pu na le
u nan nyan Ijipt aatiŋ ni, kaa san ubɔr na
aah gee liŋuul pu na. Ni naahn ke u waa
Uwumbɔr u unibɔn aanimbil aan ŋmaa kan
u na la. Nima le u nan kpa limɔr le ki sil
mbamɔm. 28 Waah nan gaa Uwumbɔr ki kii
pu na le u nan bui Israel yaab ke bi kɔr
ipihbi, ki di nsin gbaa gbaa ibisamɔi, aan
Uwumbɔr aatuun u ga ku mbipolb na taa
nan ŋa bi nibaa.

29 Israel yaab aah nan ban ke bi puur
Limɔɔkal Aanyusakpem,‡ baah nan gaa
Uwumbɔr ki kii pu na, le nnyun nan yakr
ki cha nsan tii bi, le bi puur. Ijipt aatiŋ
aanib aah nan ban bi mu puur na, bi nan
bee nnyun ni la.

30 Israel yaab nan gaa Uwumbɔr ki kii,
nima le baah nan chuun manni Jeriko aatiŋ
aagon iwiin ilole na, ŋi nan lir. 31 Rahab, u
nan ye upiidagoor na, nan gaa Uwumbɔr ki
kii, ki chann bipepekb tichann. Waah nan
gaa Uwumbɔr ki kii pu na, le baa nan ku
u buyoonn bi kuln waatiŋ aanib bi kaa kii
Uwumbɔr aamɔb na.

32 Tɔ, m ga ki len ke ba? Maa kpa
n-yoonn ke m len Gideonn, ni Barak, ni
Samsonn, ni Jefta, ni David, ni Samuel, ni
Uwumbɔr aabɔnabtiib aabɔr. 33 Baah nan
gaa Uwumbɔr ki kii pu na, le bibaa nan
nyaŋ ŋitimbol aajab, bibaa mu tun lituln li
ŋan na, bibaa mu kan Uwumbɔr aah puu
tipuur ti na, bibaa mu muib ichinn aamɔi,
i taa ŋa bi nibaa.§ 34 Bibaa mu aah nan gaa
Uwumbɔr ki kii pu na, mmii sakpiin aa nan
ŋmaa ŋa bi nibaa. Bibaa mu aah nan gaa
Uwumbɔr ki kii pu na, le bi nan nyan kijuk
aakun ni. Bibaa mu nan ye bidaburb, le
baah gaa Uwumbɔr ki kii pu na, bi nan kan
mpɔɔn. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbɔr
ki kii pu na, le bi kan mpɔɔn bi ti to butɔb
ki nyaŋ baadim. 35 Bipiib bibaa aah nan gaa
Uwumbɔr ki kii pu na, le biyaab bi kpo na
nan fikr nkun ni.

Bibaa mu aah nan gaa Uwumbɔr ki kii pu
na, le binib gbaa ku bi. Baa yii Uwumbɔr
ke bi nyan bibaa nkun ni. Bi nan pak ke
bi ga kan limɔfal li ŋan ki jer dulnyaa wee
aamɔfal na paacham. 36 Bibaa mu aah nan
gaa Uwumbɔr ki kii pu na, le binib nan ŋa
bi mbɔnyun, ki lue bi ŋinaalab, ki buu bi
tikululn, ki laŋ bi kiyondiik ni. 37 Bibaa mu
aah nan gaa Uwumbɔr ki kii pu na, le binib
mae bi ŋitakpal ku bi. Bibaa mu aah nan gaa
Uwumbɔr ki kii pu na, le bi chuu gii por bi
ki ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbɔr ki
kii pu na, le bi nan [tɔŋ bi, ki] di kijaak aajuk

* 11:17-18 : Lik Mpiin 22.1-14. † 11:26 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke Uwumbɔr nyan u ke u gaa waanib lii. ‡ 11:29 : Limɔɔkaal Aanyusakpem—bi ki yin mu ke Nnyusakpem Mamam la. § 11:33 : Lik Daniel 6.1-27.

ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki
kii pu na, le bi nan ye bigiim, ki chuun pee
ipiih, ni iŋoob aagban, ki jin falaa. Binib mu
ŋa bi bakaa. [38] Bi nan ye biwəwəm, ki nan bi
kipəək ni, ni ŋijoo paab, ki koo titakpalunn
ni, ni ibuu i bi kitiŋ ni na. Bi mu nan ye
bininyaam ki jer dulnyaa wee aanib.
[39] Binib ngbaan məmək nan gaa
Uwumbər ki kii, nima le nan cha u len ke
baabər ŋan. Bi mu aa kan tiwan ni u nan
puu tipuur ke u ga tii bi na, [40] Ba pu? u nan
ban ke u ŋa ti mu tiŋann sakpen la. U nan
ban ke u di timi, ni bi mu, kpaan ŋa binib bi
ŋan ti doo na la.

12

Tite Uwumbər

[1] Tə, n-yaayoonn na aanib bi nan gaa
Uwumbər ki kii na wiir pam, ki gonn timi,
ki lik taah dii Uwumbər aasan pu na. Nima
pu na, cha ti di tiwan nimək leŋ timi na lii,
ki di cha titunwanbir ti dii timi na, ki li kpa
limər, ki li dii Uwumbər aasan. [2] Cha ti li
lik Yesu chee man. Waapəən pu le ti nan
piin ki gaa u ki kii. Waapəən mu pu, le ti
ga tii u naadii, ki ti saa ndoon. Mpopiin
mu u ga nan kan mu na pu, le u jin falaa
ni iniməən ndəpuinkoo pu, ki lik iniməən
ngbaan fam. Dandana wee le u ka Uwumbər
aabərjal aaŋangii wəb.
[3] Titunwanbirdam nan nan u, ki yii u. Le
u nan kpa limər. Ni teer kina man, aan ki taa
cha nitaakpab yəl aan ni di waasan di lii. [4] Ni
yii titunwanbir, le ki pəəni nibaa ke ni taa
lir; ni mu aa kee kpo nsanyaan ngbaan pu.
[5] Ni suln Uwumbər aah sur nimi pu na aa?
U yin nimi waabim ki bui ke,
"Maabo, Uwumbər yaa sak si kan, ŋun
mbaməm.
U yaa cha falaa pii si ke u chiin si kan,
taa cha aataakpab yəl.
[6] Ba pu? Uwumbər sak binib bimək u gee bi
na,
ki dar binib bi u ŋa bi waabim na
məmək aatafal."
[7] Tə, naah ji falaa pu na, Uwumbər mək
nimi nlan le na. U ŋa nimi ke binib aah
ŋani baabim pu na la. Ubo ubaa aa bi,
kaa kan ntafadaan ute chee. [8] Uwumbər
yaa kaa daa nitafal, ke waah dar waabim
məmək aatafal pu na kan, naa ye waabim,
ni ye mbəmbim le u chee. [9] Titetiib bi
ma timi na nan dar titafal la, le ti pak bi.
Nima le ni ŋan ke ti kii Tite Uwumbər u
bi paacham na aaməb ki jer kina, aan ki
kan liməfal. [10] Taah nan ye mbim buyoonn
na, titetiib nan dar titafal, baah gee pu na.
Uwumbər ma kan, u dar titafal ke u ŋa timi
tinyoor, aan ti yakr waabimbin mu bi chain
na la. [11] Buyoonn ti kan ntafadaan na, ni
wu la, naa ye mpopiin aawan. Binib mu yaa
kan ntafadaan kan, nee aapuwəb le bi kani
nsuudoon ni mbimbinyaan.

*Mm*əkm ni nsurm kpaam

[12] Nima pu na, ni li yoor iŋaal i bak na
man, ki li pəəni nitaakpab, [13] ki li beenin dii
nsan mu tok na, aan binib bi joo beeni na
taa yenn; bi mu li dii mbaməm.
[14] Ni məmək pəə nibaa ki li kpa kiməbaan
man, ki li bi chain. Unii umək kaa ye chain
na aan kan Tidindaan. [15] Ni li nyi man,
ubaa taa lann Uwumbər aanyoor. Ni li nyi
man, ubaa taa cha usui li to, ki li muk nimi
ki cha binib pam yenn. [16] Ni li nyi man,
ubaa mu taa gər kidagook. Ubaa mu taa
lik Uwumbər fam ke Esə aah nan ŋa pu na.
Tijikaar pu, le u nan di ubopol aafaal kooh.
[17] Nee aapuwəb na, u nan ki ban lifaal li
ye Uwumbər aanyoor ngbaan na, kaa kan.
Waa nan ŋmaa kpeln waah nan ŋa pu na.
U nan wii ki gaŋni ute ke u ŋa Uwumbər
aanyoor ŋa u pu. Le ute yii.
[18] Tə, naa fuu ni dulnyaa wee ni aajool
chee. Israel yaab nan fuu ni Sainai aajool
chee, ki kan lijool ngbaan gaal mmii ki kpa
iŋmanyuu i bəən ki bəln nima chee na. Bi
nan ŋun kibuŋ ki daar na, [19] ki ŋun kakaan
wii mpəən pu, ki ŋun nneel mu len mpəən
pu. Baah ŋun nneel ngbaan pu na, le bi gaŋ
Uwumbər ke u taa ki len bi chee tibər. [20] U
nan bui bi ke kiwakork kibaa yaa po meeh
lijool ngbaan kan, bi mae ki ŋitakpal ki ti
kpo. Nima le ijawaan nan joo bi sakpen.*
[21] Baah kan tiwan ni na nan kpa ijawaan
pam. Moses mu nan len ke ijawaan joo u
sakpen, le uwon gbaa.†
[22] Naa fuu ni lijool ngbaan chee. Ni fuu
ni Sionn aajool chee la. Nima chee le
Uwumbər u ye liməfadaan na aatiŋ bi. Kitiŋ
ngbaan ye Jerusalem la, ki bi paacham.
Uwumbər aatuuntiib churbaka bi ki ponn
ni. [23] Ni fuu ni Uwumbər aabipolb bi aay-
imbil ŋmee paacham na aakuun chee la. Ni

* 12:20 : Lik Nnyam 19.12-13. † 12:21 : Lik Ikaal 9.19.

fuu ni Uwumbər u ye binib məmək aabəjir
na chee. Ni fuu ni bininyaam aawiin mu
Uwumbər ŋa mu, mu ŋan ti doo na chee.
24 Ni fuu ni Yesu chee la. U pu, le Uwumbər
puu tipuupəln tii timi. Uma Yesu aasin mu
yaa ti pu na le ŋa timi chain. Mu pu, le
Uwumbər di cha pinn timi. Waasin ngbaan
len tibər ti ŋan jer Abel aasin aah nan len
pu na.‡

25 Ni li nyi man, ki taa yii Uwumbər u
len ni chee na. Buyoonn u nan sur Israel
yaab dulnyaa wee ni na, le bi yii, le u daa
bitafal. Ti yaa yii Yesu u nyan ni paacham
ki nan sur timi na kan, u ga sil daa titafal.
26 N-yaayoonn na waaneel nan cha kitiŋ deŋ.
Dandana wee u puu tipuur ke u ga ki cha
kitiŋ ni paacham mək deŋ.§ 27 Waah len kina
na, ni mək timi ke u ga deŋ waah nan naan
tiwan nimək na, ki nyan ni, ki cha tiwan ni
kaan deŋ na. 28 Ti ga ji nnaan mu ga li bi
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Nima pu na,
cha ti doon Uwumbər, ki tun lituln li ga piir
usui na tii u, ki li pak u, ki li san u ijawaan.
29 Ba pu? timi Aawumbər bi ke mmiigaal mu
ji tiwan ni kaa ŋan na məmək na la.*

13

Naah ga ŋa pu ki piir Uwumbər aasui na

1 Tə, ni li beenin gee təb man ke naabitiib
na. 2 Ni li teer ki chann bicham tichann.
Binib bibaa nan chann Uwumbər aatuun-
tiib tichann, kaa nyi ke Uwumbər aatuun-
tiib ye. 3 Ni teer man binib bi bi kiyondiik
ni na, ke nimi le aah bi ki ni na, ki teer man
binib bi ji falaa na. Ba pu? ni mu bi tiwon
tee ni la.

4 Tə, chatiib ni puutiib, ni li nyi ke
Uwumbər le di nimi kpaan, ki li pak kina,
ki taa gər kidagook man. Binib bi chuun
bəəni na, ni binib bi chuun gər kidagook na,
Uwumbər ga ji bi tibər.

5 Ni taa cha ninimbil li man ŋimombil pu.
Cha ninimbil gbiin naah kpa ni na pu. Ba
pu? Uwumbər ubaa le bui ke waan di cha
si. Waan di si lii.* 6 Nima pu le ti ga li kpa
lipobil ki bui ke,

"Uwumbər ye maateter la. Maan san
ijawaan.
Ubaa aan ŋmaa ŋa mi nibaa."†

7 Ni teer man nimi aayidam bi tuk nimi
Uwumbər aabər na, ki li teer baaməfal aah
doo pu na, ki li beenin dii Yesu aasan ke
baah nan dii pu na. 8 Yesu Kristo aa kpelni.
Waah fe bi fen na pu na, u beenin bi kina le
din, ki joo cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na. 9 Ni taa dii mməkm yayan aabəŋ aabəŋ
ki yenn. Ni ŋan ke nisui doon Uwumbər
aaterm pu, naa ye tijikaar pu. Binib bi
kə tijikaar tibaa ki ji tiken na, naa ŋa bi
tinyoor.

10 Timi aatork aabimbiln le ye Yesu
aadəpuinkoo. Juu yaab aatotoorb aan ŋmaa
ji timi aatork. 11 Bi yaa toor kitork kan,
le baatotoorninkpel di nsin koo ni chain
aapepel ponn ni, titunwanbir pu. Le bi
nyan tinann ngbaan kitiŋ ponn ni ki di buen
n-gbaan, bi ti di see mmii. 12 Nima pu le Yesu
mu nan kpo kitiŋ aagbaan, ke waasin finn
tisui, ki ŋa timi chain. 13 Nima pu na, ti li cha
u chee n-gbaan nima, ki dii waasan, ki yakr
u chee waaniməən. 14 Tido u bi dulnyaa wee
ni na aan li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na. Ti ban tido u bi dulnyaa u choo na ni
la. 15 Yesu pu, cha ti pak Uwumbər n-yoonn
məmək, ki li dooni u waabulchinn pu. Nima
le ye kitork ki tii u. 16 Ni teer man aan ki
li tun lituln li ŋan na, ki yakr naah kpa ni
na tii təb man. Nima le ye kitork ki ga piir
Uwumbər aasui mbaməm na.

17 Ni li keei nimi aayidam aaməi man, ki
taa kpak bi. Bitafal bi ni ponn ni, ke ni dii
Uwumbər aasan mbaməm. Bi nyi ke see bi
mək Uwumbər baah nan joo nimi pu na. Ni
yaa keei baaməi kan, bi ga li kpa mpopiin,
le ki joo nimi. Ni yaa kaa keei baaməi kan,
bi ga li kpa mpombiin, le ki joo nimi. Nima
le aan ŋa nimi tinyoor.

18 Ni li beenin mee Uwumbər ki tii timi. Ti
nyi ke timi aalandak aa galn timi tiwan ni-
baa pu. Ti ban ke ti li bi mbaməm n-yoonn
məmək la. 19 M gaŋ nimi ke ni li moo mee
Uwumbər ki tii mi, ke u ter mi, aan m gir ni
ni chee mala.

Kookoo aameel

20 Uwumbər nan fikr Tidindaan Yesu u
ye waanib məmək aayidaan na nkun ni.
Waasin pu, le Uwumbər puu tipuupəln tii
timi. Tipuur ngbaan ga li bi n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. 21 Uwumbər, u
tii timi nsuudoon na, toor nimi aabimbin

‡ 12:24 : Lik Mpiin 4.10. § 12:26 : Lik Hagai 2.6. * 12:29 : Lik Ikaal 4.24. * 13:5 : Lik Ikaal 31.6. † 13:6 : Lik Ilahn 118.6-7.

mbaməm, aan ni li ŋani waah gee pu na.
Cha u ŋa nimi binib bi ga piir usui na Yesu
Kristo pu. Uma le yeh mpakm n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aabɔr

22 Nnaabitiib, m gaŋ nimi, ni li ji limər ki
pel maah sur nimi kigbaŋ kee ponn ni pu
na. Maah ŋmee pu na, ni ye siib la. 23 M ban
ke ni bee ke bi nan di tina aabo Timoti di
lii. U yaa fuu ni mala kan, m ni uma ga kan
nimi.

24 Ni doon nimi aayidam məmək, ni
Uwumbər aanib biken məmək tii timi.
Binib bi ye Itali aatiŋ aanib na dooni nimi.

25 Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni məmək pu.
Amii.

Kigbaŋ ki JEMS ŋmee ki na

1 Min Jems, u ye Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo aatutunn na, m dooni
Uwumbər aanib bi yaa ki bi itingbaan
məmək ni na.

Gaakii ni nlan

2 Nnaabitiib, ni yaa kan ntəŋ məmək
aabəŋ kan, ni cha ni məmək li ye mpopiin
ni chee. 3 Ba pu? ni bee ke ni yaa kan ntəŋ,
kaa koo mu ni kan, nima le tii nimi limər.
4 Ni mu li nyi man ki li kpa limər ki ti saa
naadoon, ki taa di cha, aan ki li ye binib bi
ŋan doo na, ki taa li kpa taani ubaa, ki taa
lir. 5 Ni ponn ni ubaa yaa lann nlan kan,
cha u mee Uwumbər, le u ga tii u; ba pu?
Uwumbər tii binib məmək sakpen, kaa jinni
ubaa iniməən. 6 U mu yaa mee Uwumbər
kan, u li pak ke u ga kan, ki taa joo beeni; ba
pu? unii u joo beeni na naahn ke libuln aah
daar kan, nnyusakpem aanyunkpuŋ feei pu
na. 7 Udaan taa dak ke u ga kan nibaa
Uwumbər chee. 8 Ulandak aa si tiwanbaan
pu, u saa labr, ki nya do, ki ti saa do la.

Igiin ni liwangol

9 Tə, Uwumbər aah nyuŋ tinaabitiib bi ye
bigiim na, bi li kpa mpopiin. 10 Waah sunn
tinaabitiib bi ye biwankpadam na taab na,
bi mu li kpa mpopiin; ba pu? bi ga jer ke
mmopuun aah gbaar mala pu na. 11 Nwiin
yaa puu ki toŋ kan, le timoor ga yəl, le
mmopuun gbaar, kaa ki kpa kinyaan. Kina
le biwankpadam mu ga kpo, ki cha baawan
məmək.*

Ntəŋ aabər

12 Tə, unii u kan ntəŋ ki kpa limər na,
Uwumbər aanyoor bi u pu. Ba pu? u yaa
kan ntəŋ ki si mbaməm kan, u ga kan ipiin
i ye liməfal li Uwumbər nan puu tipuur ke
u ga tii binib bi gee u na. 13 Unii yaa kan
ntəŋ kan, u taa len ke Uwumbər le təŋ u;
ba pu? Uwumbər aa gee titunwanbir, ki mu
aa təŋni unii ubaa. 14 Unii aakpeek yaa cha
u ban ke u nya Uwumbər aasan ponn ni ki
tun usui aah gee pu na kan, nima le cha u
kani ntəŋ. 15 Kikpeek yaa dek lipuul kan, ki
maa titunwanbir la; titunwanbir yaa chikr
kan, ti maa nkun la.
16 Nnaabitiib bi m gee bi na, ni taa
ŋmann nibaa. 17 Ipiin imək ŋan ki ye
mbaməm na nyan ni paacham la. I nyan
ni Tite Uwumbər u nan naan iwiihn imək
bi paacham na chee la. Uma le aa kpelni
ke nwiin ni uŋmal aah kpelni pu na, kaa
kpa mbəmbəən. 18 U tii timi waabər ti ye
mbamən na, ki ŋa timi waabim. Waageehn
le na. U ban ke ti jer waah naan tiwan ni
məmək na.

Pel ki ŋa

19 Nnaabitiib bi m gee bi na, ni bee nimina
la. Ni ŋan ke unii məmək li gee ke u pel, ki
taa len mala, ki taa gee liŋuul mala; 20 ba pu?
binib aaŋuul aa tun Uwumbər aatunyaan.
21 Nima pu na, ni di cha titunwanbir ni tiwan
nimək kaa ŋan na, ki li bi suuna, ki gaa tibər
ti Uwumbər di ŋa nisui ni na; tibər ngbaan
ga gaa nimi lii.
22 Ni li ŋani waaməboln aah len pu na.
Ni yaa pel, ki yaa kaa ŋani kan, ni ŋmanni
nibaa la. 23 Unii yaa pel tibər ngbaan ki yaa
kaa ŋani taah len pu na kan, u bi le ke unii
u lik kinimbilikr ni, ki waa unimbil wəb aah
bi pu na. 24 Ba pu? u kan unimbil wəb aah
bi pu na, le ki siir. Libuul ngbaan ni le u
suln waah bi pu na. 25 Tə, unii yaa dakl lik
nkaal mu ye mbaməm ki gaal timi lir na, ki
yaa beenin dii mu, ki yaa kaa ye unii u pel ki
sulni na kan, ki ye unii u ŋani mu aah len pu
na kan, Uwumbər ga ŋa tinyoor ŋa udaan
ngbaan aatuln pu.
26 Unii yaa len ke u dii Uwumbər aasan, u
yaa kaa chuu ulambil kan, u ŋmanni ubaa
la. Waa dii le na. Ni ye fam la. 27 Unii yaa ter
nkpobim ni bikpopiib baabər ni, ki yaa joo
ubaa chain, ki di cha titunwanbir məmək
kan, uma le dii Tite Uwumbər mbaməm, ki
bi chain Uwumbər aanimbil ni.

2

Taa pak ubaa ki jer uken

1 Nnaabitiib, ni tii Tidindaan Yesu Kristo
u yeh mpakm na naadii la. Naah tii u naadii
pu na, ni taa pak ubaa ki jer uken. 2 Unii
u ŋmaa salmaa aabəmbik ki pee tiwanyaan
na yaa koo naah dooni Uwumbər kidiik ki
ponn ni na, aan ugiin u pee tiwanchar na
mu yaa koo ni kan, 3 ni yaa pak unii u pee

* 1:11 : Lik Aisaya 40.6-7.

tiwanyaan na, ki bui u ke, “Kal do lijal li ŋan
na pu,” ki bui ugiin ngbaan ke, “Sil nima,”
bee aa bui u ke, “Kal kitiŋ ntaa chee,” kan,
4 nima le mək ke ni kpa imaagann, ki dak
ilandak i kaa ŋan na ki ŋaŋni binib la.
5 Nnaabitiib bi m gee bi na, ni li pel
man. Uwumbər nyan binib bi ye bigiim
dulnyaa wee ni na ke bi gaa u ki kii ki li
ye biwankpadam u chee, ki ji nnaan mu
Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tii binib
bi gee u na. 6 Nimi le lik bigiim fam. Bilabi
muk nimi ki joo nimi tii bibəjirb? Naa ye
biwankpadam aa? 7 Bima le seei Kristo u tii
nimi waayimbinyaan na.
8 Uwumbər aanaan aakaal mu bi waagbaŋ
ni na le ye ke, “Aa li gee aana aabo ke saah
gee aabaa pu na.” Ni yaa sil ŋani kina kan,
nima le ŋan.* 9 Ni mu yaa pak ubaa ki jer
uken kan, ni tun titunwanbir la. Uwumbər
aakaal galn nimi ke ni bii mu la. 10 Unii
yaa bii nkaal mubaa baanja kan, u bii ikaal
məmək le na. 11 Uwumbər u len ke “Taa
gər kidagook” na, uma le len ke, “Taa ku
unii.” Aa yaa kaa gər kidagook, ki yaa ku
unii kan, aa bii ikaal məmək le na.† 12 Ni li
nyi naah len pu na, ni naah tun lituln pu
na; ba pu? Uwumbər ga ji nimi tibər, nkaal
mu gaal binib lir na aah dii pu na. 13 Unii u
kaa san binib kinimbaak na, Uwumbər ga ji
u tibər, kaan san u mu kinimbaak. Unii u
san biken kinimbaak na, Uwumbər ga san u
mu kinimbaak.

Li tun saagaakii aah mək pu na

14 Nnaabitiib, unii yaa len ke u gaa Yesu
ki kii, u yaa kaa tun litunyaan kan, ni kpa
tinyoor aa? U yaa gaa Yesu ki kii kina kan,
nima le ga cha u ŋmar aa? 15 Tina aabo
ubaa yaa kaa kpa tiwanpeenkaan, kaa kpa
tijikaar kan, 16 ni ponn ni ubaa yaa bui u ke,
“Uwumbər ter si, ki tii si tiwanpeenkaan, ki
kpiin si,” kaa tii u waah lann pu na kan, ni
kpa tinyoor aa? 17 Aa yaa len ke aa gaa Yesu
ki kii ki yaa kaa tun litunyaan kan, ni ye yəli
le na.
18 Unii yaa len ke, “Ubaa gaa Yesu ki kii
la, ubaa mu tun litunyaan la,” m mu ga bui
u, “Aa yaa kaa tun lituln nyaan kan, saan
ŋmaa len ke aa gaa Yesu ki kii. Maatunyaan
mu le ga mək si ke m gaa Yesu ki kii.” 19 Aa
pak ke Uwumbər baan le bi. Nima le ŋan.
Kinimbəŋ mu pak kina, le ki san ijawaan
pam. 20 Si ujər, cha m tuk si, aa yaa len ke aa
gaa Uwumbər ki kii, kaa tun litunyaan kan,
ni ye yəli la. 21 Tiyaaja Abraham nan tun
litunyaan. Nima le nan mək ke waabər ŋan
Uwumbər chee; ba pu? u nan di ujapəən
Aisak ki di paan kitork aabimbiln paab, u
di toor kitork tii Uwumbər. 22 Ni kan ke
waah gaa Uwumbər ki kii pu na, le u tun
litunyaan. Waatunyaan ngbaan mək ke
u gaa Uwumbər ki kii mbaməm. 23 Le ni
gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na ke,
“Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki
kii, kina pu na le Uwumbər gaa u ke u ye
uninyaan u chee.”‡ Le Uwumbər yin u
ke ujə. 24 Ni kan ke Uwumbər ga len ke
unii aabər ŋan litunyaan pu, naa ye naadii
baanja pu.
25 Kina le Rahab u nan ye upiidagoor na
nan chann Josua aatutum tichann, ki tuk bi
ke bi dii nsan yayan aan baadim taa kan bi.
Nima pu le waabər nan ŋan Uwumbər chee.
26 Tiwon ti kaa kpa nwiin na, ti kpo le na,
kina le naadii u kaa kpa litunyaan na mu
kpo.

3

Lilambil aabər

1 Nnaabitiib, bimməmkb taa li wiir; ba
pu? ni nyi ke timi bi ye bimməmkb na,
Uwumbər ga ji timi tibər ki jer biken. 2 Ba
pu? ti məmək yenni sakpen. Unii yaa kaa
yenni waabəlen ponn ni kan, uma le ye
unibamənn, ki ga ŋmaa chuu tiwon məmək
ti taa ŋa bakaa. 3 Ti joo itangar ŋani itaan
aaməi ni, ke i kii tii timi. Le ti ga ŋmaa cha
i dii taah ban pu na. 4 Lik iŋəsakpiin aah
bi pu na. I ye isakpiin la. Le libuln li pəə
na daar i joo cha laah cha ni wəb na. Bi
mu ki joo tiŋəpann waatiir ŋaal i, ki cha i
dii buŋəŋaab aah ban ni wəb na. 5 Kina le
lilambil mu ye tiwan waatiir tiwon ponn ni,
ki puk tipupuk sakpen.
Lik, mmii waatiir aah ga ŋmaa wu ki-
choosakpeŋ pu na. 6 Le lilambil ye mmii
ki ye tiwan ni kaa ŋan na timi aawon ni,
ki ga ŋmaa bii tiwon məmək, ki wu binib
aabimbin. Lilambil aamii nyan ni kinimbəŋ
chee la. 7 Binib ga ŋmaa tiŋ ipeel aabəŋ
məmək, ni inyoon aabəŋ məmək, ni tiwan
ni baar na aabəŋ məmək, ni ijan aabəŋ

* 2:8 : Lik Liifai Yaab 19.18. † 2:11 : Lik Nnyam 20.13-14; Ikaal 5.17-18. ‡ 2:23 : Lik Mpiin 15.6.

məmək. Bi ga ŋmaa tiŋ ni məmək aabəŋ.
8 Ubaa mu aan ŋmaa tiŋ lilambil. Li ye tiwan
ni kaa ŋan, kaa fuur na, le ki gbii liluul. 9 Ti
joo lilambil pak Tite Uwumbər, le ki ki joo li
seei binib bi Uwumbər naan bi aan bi naahn
u na. 10 Buməb buchachaan ngbaan le pak
Uwumbər, le ki ki len tibəbir. Nnaabitiib,
naa ŋan ke ni li ŋani kina. 11 Nnyun mu
mə na, ni mu kaa mə na, ga ŋmaa nya
nnyunbun baan ni ii? 12 Likakaln ga ŋmaa
lu tikpasənn aa? Lichachar ga ŋmaa lu
ŋikakanbil aa? Kina le nnyun mu diin na
ni mu mə na məmək aa ŋmaa li bi nnyun-
bubaan ni.

Nlan mu nyan ni paacham na

13 Tə, unii ubaa bi ni ponn ni ki kpa nlan ni
ŋuntii ii? Ni ŋan ke waabimbinyaan le mək
ke u kpa. U li bi suuna, ki li kpa nlan, ki tun
litunyaan. 14 Tə, lipiipoln ni kinikpakpak
yaa bi nisui ni kan, ni taa li kpa kipupuk
ke ni kpa nlan, ki taa mən nnyamən ki
paan mbamən pu. 15 Nlan mumina aaboln
aa nyan ni Uwumbər chee. Mu ye dulnyaa
wee ni aalan la. Naa ye Uwumbər Aafuur
Nyaan aalan. Mu ye kinimbəŋ aalan la. 16 Ba
pu? lipiipoln ni kinikpakpak aah bi nin
chee na, tijar ni lituln li kaa ŋan na məmək
bi nima chee la. 17 Le unii u kpa nlan mu
nyan ni Uwumbər chee na, u bi chain, ki
kpa nsuudoon, ni mbimbisuuna, ki ŋun tii
binib, ki kpa linimbaasaln sakpen, ki tun
litunyaan sakpen, kaa kpa imaagann, ki ye
mbaməndaan. 18 Binib bi par kijaak na le
joo ni nsuudoon, ki ga kan tinyoor ti ye
mbimbinyaan na.

4

Dulnyaa aajətiik

1 Tə, butəb ni kijaak ki bi nikaasisik ni na,
ni nyan ni la chee? Naa ye nimi aakpeek le
jaa kijaak nisui ni ii? 2 Ninimbil man tiwan
pu la, le naa kpa. Nima le ni ku binib. Tiwan
aakpeek bi nisui ni la, le naa ŋmaa kan ni,
nima le ni jaa kijaak, le ki to butəb. Naah
kaa mee Uwumbər ke u tii nimi na, nima
le naa kpa. 3 Ni mee Uwumbər ke u tii nimi
tiwan ni kaa ŋan u chee na, nima pu le naa
kan. Ni mee u ki ban tiwan ni ga ku nimi
aakpeek na la. 4 Ni di Uwumbər lii a, ke
upiidagoor aah di uchal di lii pu na. Naa nyi
ke dulnyaa aajətiik le ye Uwumbər aadiŋ
aa? Nima pu na, unii u ban dulnyaa aajətiik
na, u ye Uwumbər aadin la. 5 Uwumbər
Aagbaŋ len ke, "Unii yaa joo waawiin dooni
tiwan ki cha Uwumbər kan, Uwumbər kpa
lipiipoln sakpen a." Ni dak ke ni len kina
fam la aa? 6 Tə, Uwumbər tii timi nterm ki
jer kina, le waagbaŋ len ke, "Uwumbər yiil
kalmbaanidam, le ki lik faar binib bi sunni
bibaa taab na."*
7 Nima pu na, ni kii Uwumbər aaməb man.
Ni yii kinimbəŋ man, le ki ga san nya ni
chee. 8 Ni foor malni Uwumbər man, le u mu
ga foor mal nimi. Nimi titunwanbirdam, di
nimi aatunwanbir lii man. Nimi bi ban ni
dii dulnyaa aasan, ni Uwumbər aasan mu
na, toor nisui man. 9 Ni li kpa mpombiin
nimi aatunwanbir pu, ki li wii. Cha nimi
aalaar kpaln iwiil. Cha nimi aapopiin kpaln
mpombiin. 10 Ni sunn nibaa taab man Tidin-
daan aanimbiin ni, le u ga nyuŋ nimi.

Ni taa galni təb man

11 Nnaabitiib, ni taa bii təb. Unii yaa bii
una aabo ki yaa galn u kan, u bii Uwumbər
aakaal ki galn mu la. Aa yaa galn nkaal
ngbaan kan, saa ye unii u ŋani nkaal aah len
pu na, aa ye unii u galni mu la. 12 Uwumbər
baanja le ye u tii timi nkaal na, ki ye nkaal
Aadindaan, ki ye u ji binib tibər na. Uma
baanja le ga ŋmaa gaa timi lii, ki ga ŋmaa
bii timi. Aa ye ŋma ki galn aaŋeen aatə?

Kipupuk aabər

13 Li pel man, nimi bi len ke, "Din, ke
nibaakan fen, ti ga fe buen kitiŋ kibaa ni,
ki ti ŋa nima libiln libaa, ki daa tiwan, ki
ŋa kitiirk ki kan tinyoor," 14 naa nyi tiwan ni
ga fe ŋa fen na. Nimi aaməfal bi kinye? Li
naahn likpakpal li ŋub siib ki ki kpaan woln
na la. 15 Nimi aaməfal aah bi kina na, nima le
ni ŋan ke ni len ke, "Tidindaan yaa kii kan,
ti ga li bi, ki ŋa kina, ki ki ŋa kina." 16 Le ni
tee kpa kalmbaani ki puk kipupuk. Ni yaa
puk kipupuk kina kan, naa ŋan.
17 Nima pu na, unii yaa nyi lituln li ŋan na,
kaa ŋani li kan, u tun titunwanbir le na.

5

Biwankpadam aasurm

1 Nimi biwankpadam, ni li pel man. Ni
li wii ki li kaani falaa u ga pii nimi na pu.
2 Nimi aawankpal bii a. Ŋikpaambil moo
nimi aakeken a. 3 Ni di ŋimombil bil, le ŋi
daŋ a. Ŋaah daŋ pu na, nima le mək ke

* 4:6 : Lik Ŋiyataŋak 3.34.

nimi aabɔr bii a, ki ga ji nimi aawon ke mmii
na. Naah kuun liwankpal li wiir na bil na,
ni kuun ntafadaan mu wiir ki ga pii nimi
kookoo aataadaal na la. [4] Ni ji bitutum bi
chee tijikaar tii nimi na pem pem, kaa pa
bi. Le bi bi ki wii baapal pu. Le Uwumbɔr
Mpɔɔnsakpiindaan ŋun baah wii pu na. [5] Ni
bi dulnyaa wee ni, ki piir nisui, ki ŋani naah
gee pu na mɔmɔk, ki kpiini nibaa ki filk
sakpen a; ni bi ke inaa i filk aan bi kɔr i na
la. [6] Nimi le bii bininyaam ki ku bi, le baa
kpa mpɔɔn bi nyan bibaa nimi aaŋaal ni.

Limɔr ni limeel

[7] Nnaabitiib, nima pu na, ni li kpa limɔr
ki ti saa bundaln Tidindaan ga gir ni na. Lik
man, ukpaal aah kpa limɔr pu ki kii buy-
oonn waasaak ga nan ŋa tijikaar nyaan na.
U kpa limɔr ki kii unaalantaal ni utakuutaal
aah ga nan nu pu na. [8] Ni mu li kpa limɔr
man, ki pɔɔk nitaakpab; ba pu? buyoonn
Tidindaan ga gir ni na peeni.

[9] Nnaabitiib, ni taa ŋulni tɔb pu man aan
Uwumbɔr taa ji nimi tibɔr. Ni gur siib, u
ga ji binib tibɔr. [10] Nnaabitiib, bibɔnabr bi
nan len Uwumbɔr aayimbil ni na, ni lik
baah nan jin falaa ki kpa limɔr pu na, ni
ye limɔkl le ki tii nimi. [11] Binib bi kpa
limɔr falaa ponn ni ki ti saa naadoon na,
bima le ti len ke bi kan Uwumbɔr aanyoor.
Ni ŋun Job aah nan kpa limɔr falaa ponn
ni pu na, ki kan Uwumbɔr aah nan ter u
pu falaa ngbaan aapuwɔb na. Ni kan ke
Uwumbɔr kpa linimbaasaln sakpen, ki san
binib kinimbaak.

[12] Nnaabitiib, ni jer ni mɔmɔk na le ye ke
ni taa puu nibaa pu. Ni taa puu paacham pu,
ki taa puu kitiŋ pu, ki taa puu tiwan nibaa
pu. Ni po len ke "Een," bee "Aayii," ki len
mbamɔn. Ni yaa po len kina kan, Uwumbɔr
aan daa nitafal.

[13] Ni ponn ni ubaa yaa kpa falaa kan, u li
mee Uwumbɔr. Ni ponn ni ubaa yaa kpa
mpopiin kan, u li gaa ilahn ki pak Uwumbɔr.
[14] Ni ponn ni ubaa yaa bun kan, cha u yin
Yesu aanib aaninkpiib, ke bi dan ki nan mee
Uwumbɔr tii u, ki di nkpan meen u, Tidin-
daan aayimbil pu. [15] Bi yaa mee Uwumbɔr
ki pak ke u ga tii u laafee kan, mmeen
ngbaan le ga cha ubun ngbaan pɔɔk, le
Tidindaan ga fiin u. U yaa tun titunwanbir
kan, u ga di cha pinn u. [16] Nima pu na,
ni kpiir nimi aatunwanbir ki tuk tɔb, ki
mee Uwumbɔr tii tɔb, aan u tii nimi laafee.
Unii u dii Uwumbɔr aasan mbamɔm na yaa
mee Uwumbɔr linimaln kan, waameel kpa
mpɔɔn sakpen. [17] Elaija nan ye unibɔn ke ti
mu aah ye pu na la. Le u mee Uwumbɔr
linimaln ke utaal taa nu. Le ŋibin ŋitaa ni
iŋmal iloob utaal aa nan nun kitiŋ ngbaan
ni. [18] Le u ki mee Uwumbɔr, le utaal nun, le
tijikaar ŋa.

[19] Nnaabitiib, ni ponn ni ubaa yaa yenn
mbamɔn aasan chee kan, unii yaa giin u
mbamɔn chee kan, [20] u bee ke unii u giin
titunwanbirdaan waah yenn pu na, u nyan
waamɔfal nkun ni la, ki cha Uwumbɔr di
cha pinn titunwanbir pam.*

* 5:20 : "ki cha Uwumbɔr di cha pinn titunwanbir pam" bee "ki biin titunwanbir pam pu".

Njan aagbaŋ ki PIITA ŋmee ki na

1 Min Piita u ye Yesu Kristo aakpambal na
le ŋmee kigbaŋ kee m tii Uwumbər aanib
bi ye biwəwəm dulnyaa wee ni, ki yaa ki
bi Pontus aatiŋ ni, ni Galasia aatiŋ ni, ni
Kapadosia aatiŋ ni, ni Asia aatiŋ ni, ni
Bitinia aatiŋ ni na. 2 Tite Uwumbər nan
nyan nimi waageehn pu, ki cha Waafuur
Nyaan ŋa nimi chain, ni li keei Yesu Kristo
aaməb, aan Uwumbər di cha pinn nimi Yesu
aasin pu. Uwumbər ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki
tii nimi nsuudoon pam.

*Limakl li bi n-yoonn m*əmək na

3 Cha ti pak Uwumbər u ye Tidindaan
Yesu Kristo Aate na; ba pu? u san timi
kinimbaak sakpen a, ki gir ma timi lelee, ki
di timi ŋa waabim. U nan fikr Yesu Kristo
nkun ni. Nima le ti kpa limakl li bi n-yoonn
məmək na. 4 Ti mak ke ti ga sil kan tinyoor
ti Uwumbər di siin paacham kiir timi na.
Tinyoor ngbaan aan ŋmaa bii, kaan ŋmaa
wəŋ, kaan doo. 5 Naah gaa Yesu ki kii na,
nima le Uwumbər aapəən biin ni pu, ki ti
saa buyoonn ni ga kan waah ga gaa nimi lii
mbaməm pu na, kookoo aataadaal.
6 Nima le ni kpa mpopiin. Ni yaa po kpa
mpombiin ni yunn siib dandana wee, falaa
aabəŋ ponn ni kan, ni li kpa mpopiin; 7 ba
pu? falaa ngbaan ga mək ke ni gaa Yesu
ki kii mbaməm aan naa gaa. Naah gaa u
ki kii pu na jer salmaa u ga bii na. Bi joo
salmaa pu mmii ponn ni ke bi lik ke u ŋan
aan waa ŋan. Kina le Uwumbər cha ni ji
falaa ke u lik ke ni gaa u ki kii mbaməm aan
naa gaa. Ni yaa gaa u ki kii mbaməm kan,
le ni ga kan mpakm ni nnyuŋ bundaln Yesu
Kristo ga nyan ubaa mpaan pu na. 8 Naa
kee kan u, le ni gee u. Ninimbil aa waa u
dandana wee, le ni gaa u ki kii. Nima le ni
kpa mpopiin sakpen, ki pak Uwumbər, kaa
ŋmaa len naah kpa mpopiin ki ti saa pu na.
9 Naah gaa Yesu ki kii na, le u gaa nimi lii.
10 Tə, n-yaayoonn na aabənabtiib bi nan
tuk binib Uwumbər aah ga ter nimi pu
na, nan dakl lik mbaməm, ki ban ke bi
bee Uwumbər aah ga ŋa pu ki gaa binib
lii na. 11 Le Kristo Aafuur Nyaan mu nan
bi bibənabr ngbaan ponn ni na mək bi ke
uma Kristo ga ji falaa, le ki nin kan nnyuŋ
falaa ngbaan aapuwəb. Le bi nan ban bi
bee ke ulau ga ji falaa ngbaan, ki ban bi
bee buyoonn u ga ji falaa ngbaan na. 12 Le
Uwumbər nan mək bi ke baah len tibər ti
na, baa len ke bi ter bima bibaa, bi len ke
bi ter nimi la. Le ni ŋun tibər ngbaan dan-
dana wee. Uwumbər cha Waafuur Nyaan
nyan ni paacham ki tii binib mpəən bi tuk
nimi tibənyaan tee. Tibənyaan timina le
Uwumbər aatuuntiib ban ke bi bee taatataa.

Ni li bi chain man

13 Nima pu na, ni li dak ilandak i ŋan na,
ki li chur nibaa, ki li kpa limakl n-yoonn
məmək; ba pu? Yesu Kristo yaa nyan ubaa
mpaan pu kan, u ga ŋa tinyoor ŋa ni pu
la. 14 Ni li keei Uwumbər aaməb. Buyoonn
naa nan kee nyi nsan mu ŋan na, le ni nan
dii nisui aah gee pu na. Ni taa ki dii kina.
15 Cha nimi aabimbin məmək li bi chain, ke
Uwumbər u yin nimi na aabimbin aah bi
chain pu na. 16 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ
ni ke Uwumbər bui nimi, “Min Uwumbər
bi chain la; nima pu na, ni mu li bi chain
man.”*
17 Ni yaa mee Uwumbər kan, ni yin u ke
Nite la. Nima pu na, ni li san u buyoonn
ni bi na; ba pu? waa pak ubaa ki jer uken.
U ga ji binib məmək aabər baah tun pu na.
18 Niyaajatiib nan bi mbimbin yəl yəl ponn
ni. Ni nyi ke u gaa nimi lii ki nyan nimi
mbimbin ngbaan ponn ni. Naa ye tiwan ni
ga bii ke ŋimombil na, le u di pan ki gaa nimi
lii. 19 U nan di Kristo aasin mu jer ŋimombil
na le gaa nimi lii; uma Yesu nan di ubaa toor
kitork ki tii Uwumbər, ki bi ke upihbo nyaan
u kaa kpa iween ibaa na. 20 Uwumbər aa nan
kee naan dulnyaa le ki nyan Kristo ke u li
ye kitork ngbaan. Naah nan ŋeer na, le u
dan dulnyaa wee ni, nimi pu. 21 U pu, le ni
gaa Uwumbər ki kii. U nan fikr u nkun ni ki
nyuŋ u. Nima pu le ni gaa Uwumbər ki kii
ki kpa limakl.
22 Ni kii Uwumbər aabər ti gbii na la. Nima
le cha nimi aabimbin bi chain. Le ni sil gee
ninaabitiib. Nima pu na, ni li beenin gee
təb mbaməm. 23 Bi ma nimi lelee la. Naa ye
unibən u ga kpo na le ma nimi lelee. U ma
nimi na aan kpo. Uwumbər di waaməboln

* 1:16 : Lik Liifai Yaab 11.44-45; 19.2.

li kpa limɔfal ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na le gir ma nimi lelee. [24] Ni ŋmee
Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke,
“Binib mɔmɔk bi ke timoor na la.
Baanyaan bi ke mmopuun na la.
Timoor yɔl mala, le mmopuun mu gbaar,
[25] Uwumbɔr aamɔboln ma ga li bi
ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na.”†
Limɔboln ngbaan le ye tibɔnyaan ti bi tuk
nimi na.

2

Ni taa ki tun titunwanbir man

[1] Nima pu na, ni taa ki li kpa kinanaŋ,
ki taa ki ŋmanni tɔb, ki taa li ye binib bi
ŋmanni ke bi ŋan na, ki taa li kpa lipiipoln,
ki taa li bii binib. [2-3] Nimi nibaa lik ki kan
Tidindaan aah kpa tiŋann pu na. Nima pu
na, ni li ban Uwumbɔr aamɔbon ke ubopɔɔn
aah ban mbiin pu na. Uwumbɔr aabɔr
gbii, ki ga ter nimi ke ni moo dii waasan
mbamɔm, ki ŋmar.
[4] Dan Tidindaan u ye limɔfadaan na chee
man. U naahn litakpal li bidimaab yii li
na la. Le Uwumbɔr lee u ke u ŋan sakpen.
[5] Ni mu bi ke ŋitakpal ŋi kpa limɔfal na.
Uwumbɔr di nimi maa lidichal ke Waafuur
Nyaan li bi li ni. U ban ke ni li ye uma
ubaa aatotoorb, ki li tun waatuln, Waafuur
Nyaan aapɔɔn pu. Yesu Kristo pu, le u ga
gaa nimi aatuln ngbaan. [6] Uwumbɔr Aagbaŋ
len ke,
“Lik, m lee litakpal li ŋan na ki di bil Sionn
aatiŋ ni.
M di litakpal ngbaan ki di siin kaalɔlɔŋ ni,
le unii umɔk gaa u ki kii na aan ji inimɔɔn.”*
[7] Nimi bi gaa u ki kii na, u ŋan ni chee sakpen
la. Le binib bi kaa gaa u ki kii na, bi li nyi ke
Uwumbɔr Aagbaŋ len ke,
“Litakpal li bidimaab yii li na,
lima le ye litakpajal,”†
[8] ki ki len ke,
“Binib bibaa ga gbeer litakpal ngbaan ki lir.
Litakpal ngbaan pu le bi ga lir.”‡
Baa kii Uwumbɔr aabɔr; nima le cha bi lir,
waah siin bi pu na.
[9] Tɔ, nimi bi gaa Uwumbɔr ki kii na le
ye waanileekaam. Ni ye Uwumbɔr u ye
Ubɔrkpaan na aatotoorb, ki ye litimbol li
bi chain na, ki sil ye Uwumbɔr aanib. U
lee nimi ke ni li tuk binib waah ŋan sakpen
pu na; ba pu? u nyan nimi mbɔmbɔɔn
ni, ki di koon waawiihn mu ŋan sakpen na
ni. [10] N-yoonn mbaa naa nan ye Uwumbɔr
aanib. Dandana wee ni ye Uwumbɔr aanib
la. N-yoonn mbaa Uwumbɔr aa nan san
nimi kinimbaak. Dandana wee u san nimi
kinimbaak.

*Uwumb*ɔr aatutum

[11] Maanigeekaab, ni ye biwɔwɔm ni
bisachum dulnyaa wee ni la. Nima pu na, m
gaŋ nimi, ni taa kii nisui aah gee pu na; ba
pu? nisui aah gee pu na kiir nimi Uwumbɔr
aasan ni. [12] Ni bi binib bi kaa dii Uwumbɔr
aasan na aakaasisik ni la. Ni li tun lituln
li ŋan na bi chee. Le bi yaa bii nimi ke ni
ye bakadam kan, nimi aatunyaan chee bi
ga kan ke ni ŋan. Nima le ga cha bi nyuŋ
Uwumbɔr bundaln u ga ji binib tibɔr na.
[13] Tɔ, ni li keei nimi aaninkpiib mɔmɔk
aamɔi Tidindaan pu. Ni li keei nimi
aabɔrkpaan u joo binib mɔmɔk na aamɔb.
[14] Waah kaan bininkpiib ntim ni na, ni li keei
bi mu aamɔi. Ba pu? u kaan bi ke bi daa
binib bi tun lituln li kaa ŋan na aatafal, ki
ban ke bi pak binib bi tun lituln li ŋan na.
[15] Uwumbɔr ban ke ni tun litulnyaan aan ki
cha bijɔrb bi kaa nyi nibaa ki bii nimi na
ŋmin la. [16] Ni bi nibaa pu la. Nima le aa tii
nimi nsan ke ni li chuun ŋani bakaa. Ni li
bi ke Uwumbɔr aatutum aah ba ga li bi pu
na. [17] Ni li pak binib mɔmɔk, ki li gee binib
bimɔk dii Yesu aasan na, ki li san Uwumbɔr,
ki li pak ubɔrkpaan na.

*Yesu Kristo aafalaa aam*ɔkl

[18] Binib bi ye binaagbiib ni ponn ni na,
ni li pak nidindatiib mbamɔm, ki li keei
baamɔi. Bi yaa ye binibamɔm, bee bi ti ki
ye bakadam kan, ni li pak bi. [19] Unii u kaa ŋa
nibaa na, bi yaa ŋa u falaa aan u yaa ji limɔr
Uwumbɔr pu kan, nima le ŋan Uwumbɔr
chee. [20] Bi yaa gbaa nimi, nimi aatunwanbir
pu aan ni yaa ji limɔr kan, nima le aan cha
ubaa pak nimi. Ni mu yaa kan falaa nimi
aatunyaan pu, ki yaa ji limɔr kan, nima le ga
piir Uwumbɔr aasui. [21] Ba pu? Uwumbɔr yin
nimi bi dii u na ke ni li ji falaa; ba pu? Kristo
mu nan jin falaa ni pu. Nima le ye limɔkl ki
tii nimi, ke ni li dii waataabuu. [22] Waa nan ŋa
titunwanbir aatuln libaa, ki mu aa nan mɔn

† 1:25 : Lik Aisaya 40.6-8. * 2:6 : Lik Aisaya 28.16.
§ 2:22 : Lik Aisaya 53.9.
† 2:7 : Lik Ilahn 118.22. ‡ 2:8 : Lik Aisaya 8.14-15.

nnyamən mubaa.§ 23 Baah seei u na, waa
giin sii bi. Waah jin falaa na, waa len ke u
ga teen bi. U di ubaa ŋa Uwumbər u ji tibər
məmək mbaməm na aaŋaal ni la. 24 U nan
kpo ndəpuinkoo pu timi aatunwanbir pu, ki
sil timi aasisiiyaan ki gaa timi aatafadaan.
Nima pu na, ni di titunwanbir məmək lii, ki
li dii mbimbin mu ŋan na. Waah gaa tigbar
ti na pu, le Uwumbər tii nimi laafee. 25 Ni
nan bi ke ipiih i yenn na, le dandana wee, ni
gir ni Kristo chee. U kpaa nimi ke upihkpaal
aah kpaa ipiih pu na, ki kii nimi aaməfal.

3

Puutiib ni chatiib aabər

1 Bipiib, ni li keei nichatiib aaməi. Ni
yaa keei baaməi, aan chatiib yaa bi, kaa kii
Uwumbər aabər kan, nibaakan bi ga gaa u
ki kii nimi aabimbinyaan pu. Hali ni yaa kaa
len tibaa kan, 2 bi ga kan ke ni san Uwumbər
ki kpa mbimbin mu bi chain na. 3 Bipiib,
tiwan ni ga cha ni li ŋan na aa ye tiyikpir
ti buu na, kaa ye nleen mu kpa kidaak na,
kaa ye tiwanpeenkaan nyaan. 4 Tiwan ni
ga cha ni li ŋan na le ye mbimbin mu ŋan
na. Ni yaa kpa mbimbin suuna kan, nima
le ye kinyaan ki kaan fir, ki ŋan sakpen
Uwumbər chee na. 5 N-yaayoonn na aapiib
bi nan bi chain ki kpa limakl Uwumbər pu
na, nan keei bichatiib aaməi, nima le nan
cha bi kpa kinyaan ki nan ŋan binib chee.
6 Sara nan ŋani kina la. U nan keei uchal
Abraham aaməb, ki yin u ke udindaan. Ni
yaa tun lituln li ŋan na, ki yaa kaa san
ijawaan ibaa Uwumbər aasan ni kan, ni
kpaln Sara aabisatiib la.

7 Bijab, ni mu li nyi naah joo nipuutiib pu
na. Bipiib aa kpa mpəən ke bijab aah kpa
pu na, nima na, ni li pak bi; ba pu? nimi
ni bima le ga kpaan kan Uwumbər aapiin i
ye liməfal li kaa kpa ndoon na. Ni li joo bi
mbaməm, nimi aameel taa ŋa yəli.

Ji mbimbinyaan aafalaa

8 Kookoo aabər le ye ke ni məmək li kpaan
kiməbaan, ki cha nitafal li bi təb ni, ki li gee
təb ke naabitiib na, ki li san təb kinimbaak,
ki sunn nibaa taab. 9 Binib yaa ŋa nimi bakaa
kan, ni taa teen bi. Bi yaa sii nimi kan, ni
taa sii bi ki teen. Ni bui bi ke, "Uwumbər
ŋa tinyoor ŋa ni pu;" ba pu? Uwumbər yin
nimi ke u ŋa tinyoor ŋa ni pu la. 10 Ni ŋmee
Uwumbər Aagbaŋ ni ke,

"Unii yaa ban ke u li kpa mpopiin, ni mbim-
bin mu mə na kan,
u taa ki len tibəbir, ki taa ki məni
inyamən,
11 ki taa ki tun lituln li kaa ŋan na;
u tun lituln li ŋan na,
ki li ban nsuudoon linimaln;
12 ba pu? Tidindaan Uwumbər aatafal bi
bininyaam ni,
ki ŋun baameel n-yoonn məmək,
le ki yiil binib bi tun titunwanbir na."*

13 Tə, ninimbil yaa man lituln li ŋan na pu
kan, ubaa ga ŋa nimi bakaa aa? 14 Ni mu yaa
kan falaa lituln li ŋan na pu kan, Uwumbər
aanyoor bi ni pu la. Ni taa san unii ubaa
ijawaan, ki taa cha ilandak li joo nimi.† 15 Ni
li pak Kristo nisui ni, ki di u ŋa Nidindaan.
Ni li gor n-yoonn məmək, unii yaa nan baa
nimi kan, ni ga ŋmaa tuk u naah kpa limakl
pu na. Ni tuk u suuna, ki pak Uwumbər. 16 Ni
li ŋani ni ŋan na n-yoonn məmək, le naah
dii Kristo mbaməm ki kpa mbimbin mu ŋan
na na, nima le ga cha iniməən chuu binib bi
sii nimi ki len nimi tibəbir na. 17 Ni yaa ye
Uwumbər aageehn ke aa ji falaa litunyaan
pu kan, ni soor ni aa ji falaa titunwanbir pu.
18 Ba pu? Kristo ubaa nan kpo nfum mbaa
timi aatunwanbir pu. Kristo u ye uninyaan
na nan kpo timi bi ye tiniwanbir na pu,
ke u di ti ni Uwumbər kpaan. Bi nan ku
waawon, le Uwumbər Aafuur Nyaan tii u
liməfal, 19 le u nan buen ki ti len tibənyaan
binib aawiin i bi kiyondiik ni, kitekpiitiŋ ni
na chee. 20 Bi nan bi Nowa aayoonn, kaa
nan kii Uwumbər aaməb, le u nan jin limər
bi pu, ki kii n-yoonn mu Nowa nan ti kpii
buŋəb doo na. Binib biniin baanja le nan
koo buŋəb ngbaan ni, le ki ŋmar nnyun
pu. 21 Nnyun ngbaan le ye baah muini binib
nnyun ni na aaməkl. Dandana wee, bi yaa
muin nimi nnyun ni kan, ni ŋmar a; ba pu?
Yesu Kristo nan fikr nkun ni. Nima le cha ni
ŋmar. Bi yaa muin nimi nnyun ni kan, naa
ye ke bi fu nimi aawon nnyun tiwon aajəŋ
pu la. Ni ye ke ni di titunwanbir di lii, ki
puu tipuur ke ni ga dii Uwumbər. 22 Yesu
Kristo nan buen paacham ki ti bi Uwumbər
aaŋangii wəb. Le Uwumbər di waatuuntiib,

* 3:12 : Lik Ilahn 34.12-16. † 3:14 : Lik Aisaya 8.12.

ni paacham yaab, ni kinimbəŋ ni kaapəən
məmək ŋa Yesu Kristo aaŋaal ni.

4

1 Tə, Kristo aah nan joo unibən aawon na,
u nan jin falaa. Nima pu na, ni mu kii ke ni
ga ji falaa man, ke waah nan kii pu na. Waah
nan jin falaa tiwon ponn ni pu na le u nan
kuln titunwanbir. 2 Nima pu na, naah laa bi
dulnyaa wee ni na, ni taa ki kii nisui aah gee
pu na, ni li keei Uwumbər aah gee pu na. 3 Ni
nan tun titunwanbir n-yoonn mu jer na; ni
ŋeer kina. Ni nan ŋani ke binib bi kaa nyi
Uwumbər na aah ŋani pu na, ki dii bipiib,
ki dii tiwan ni kaa ŋan na aakpeek, ki nan
kuuni təb ki nyun ndaan gbii, ki tun lituln
li kaa ŋan na, ki dii ŋiwaa ŋi sukr ponn ni
na. 4 Naah kaa ki kpaani titunwanbirdam
ngbaan chee ki ŋani kina na, ni gar bi la, le
bi seei nimi. 5 Bi ga sil Uwumbər aanimbiin
ni ki len baah tun pu na. U gor ke u ji binib
bi fu na, ni binib bi kpo na tibər. 6 Nima le
cha bi nan tuk binib bi kpo na Uwumbər
aabənyaan tee. Bi nan kpo ke unibən mək
aah kpo pu na. Le bi nan tuk bi Uwumbər
aabənyaan tee, ke bi kan nsan ki gaa u ki kii
aan baawiin kan Uwumbər aaməfal ki li bi
u chee.

*Ni li ye Uwumb*ər aatutunyaam

7 Tə, ni gur siib le tiwan məmək ga doo.
Nima pu na, ni li kpa laasaab, ki chur nibaa,
ki mee Uwumbər. 8 Tiwan ni jer tiwan
məmək na le ye ke ni li gee təb mbaməm;
ba pu? aa yaa gee unii kan, aa ga di cha
pinn u titunwanbir pam. 9 Ni li channi
təb tichann ki taa ŋulni. 10 Uwumbər tii
ni məmək Waafuur Nyaan aapiin la. Waah
tii nimi ipiin aabəŋ aabəŋ na, ni di ipiin
ngbaan ter biken. 11 Uwumbər yaa tii unii
ipiin ke u len Uwumbər aabər kan, u teer
ke ni ye Uwumbər aabər le u len. Uwumbər
yaa tii unii ipiin ke u ter biken kan, u li
ter bi Uwumbər aah tii u mpəən pu na. Ni
li nyuŋni Uwumbər tiwan məmək ni, Yesu
Kristo pu. Uma le yeh mpakm ni mpəən
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Yesu Kristo aadidiliib aah ji falaa pu na

12 Njətiib bi m gee bi na, ni ji falaa u wu
sakpen na la. Ni taa dak ke ni ye tiwachann
la. Uwumbər cha ni ji falaa ke u lik nimi
aabimbin aah bi pu na la. Ni taa cha ni gar
nimi. 13 Ni li kpa mpopiin; ba pu? ni yaa ji
falaa u Kristo nan jin na kan, ni ga li kpa
mpopiin sakpen bundaln u ga gir ni ki nan
mək waah nyuun pu na. 14 Bi yaa sii nimi
Kristo aayimbil pu kan, Uwumbər aanyoor
bi ni pu la; ba pu? Uwumbər Aafuur Nyaan
mu ŋan sakpen na bi ni ni. [Bima le seei
Kristo, le nima pak u.] 15 Le ni ponn ni ubaa
yaa jin falaa linikul pu, bee kinaayuk pu,
bee baka baka pu, bee libəbaln pu kan, nima
aa ŋan. 16 Tə, unii yaa jin falaa Yesu Kristo
aasan pu kan, u taa cha iniməən li joo u. U
li pak Uwumbər waah ye Yesu Kristo yoo na
pu.

17 Ni ŋeer Uwumbər piin ki ji binib tibər.
U ga puen ji waanib le tibər, le ki nin ji biken
tibər. U yaa puen ji timi waanib tibər kan,
binib bi kaa kii waabənyaan na aabər ga doo
kinye? 18 Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke,
"Ni yaa pəə bininyaam ŋmar kan,
titunwanbirdam bi kaa pak Uwumbər
na
ga tee ŋa kinye ki ŋmar?"*
19 Nima pu na, unii yaa ji falaa Uwumbər
aageehn pu kan, u li tun lituln li ŋan na,
ki di ubaa ŋa Uwumbər u nan naan u ki ye
mbaməndaan na aaŋaal ni.

5

*Uwumb*ər aanib aabimbin

1 Tə, m ye Yesu aanib aaninkpel, ki nan
kan Kristo aah jin falaa pu na, ki tuk binib
kina. M mu ga ji waaməən mu ga nya
mpaan pu na. Nima pu na, m gaŋ nimi
bi ye Yesu aanib aaninkpiib na, 2 ni li ter
Uwumbər aanib bi bi nido na, ke upihkpaal
aah lik waapiih pu na. Ni taa ter bi limukl
aaterm. Ni li ter bi nimi aageehn, Uwumbər
aah ban pu na. Ni taa ter bi ŋimombil pu,
ni li ter bi ni mpopiin. 3 Uwumbər di bi
ŋa niŋaal ni la. Ni taa ŋani ke naah ye
bidindatiib le na. Cha nimi aabimbinyaan
mək bi baah ga dii pu na. 4 Ni yaa ŋani
kina kan, buyoonn upihkpaaninkpel ga gir
ni na, ni ga kan lipal li mə sakpen ki ga li bi
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

5 Nimi bi kaa por na, ni li keei binib
bi kpeln nimi na aaməb. Ni məmək li
sunni nibaa taab, ki li ter təb. Ba pu?
Uwumbər Aagbaŋ len ke, "Uwumbər yiil
kalmbaanidam, le ki lik faar binib bi sunni
bibaa taab na."* 6 Nima pu na, ni li sunni

* 4:18 : Lik Ŋiyataŋak 11.31. * 5:5 : Lik Ŋiyataŋak 3.34.

nibaa taab, Uwumbər u yeh mpəən məmək
na aaŋaal ni. Le ni yaa nan ŋeer kan, u ga
nyuŋ nimi. 7 Limukl limək muk nimi na kan,
ni di li məmək ŋa Uwumbər aaŋaal ni; ba
pu? utafal bi ni ni.
8 Ni li kpa laasaab ki li nyi; ba pu? kin-
imbəŋ ki ye nimi aadin na chuun gonni, ki
ban ke ni di Uwumbər aasan lii. Ki bi ke
uchinn u chuun tar, ki ban unii u ki ga chuu
ki ŋmə na la. 9 Ni yii u man. Ni gaa Uwumbər
ki kii mbaməm man, ki taa di cha. Ni nyi ke
ninaabitiib bi bi dulnyaa wee ni na mu bi
ji falaa ke naah ji pu na la. 10 Ni yaa ji falaa
ni yunn siib kan, Uwumbər ga ter nimi, ki
tii nimi mpəən ni li dii u mbaməm, ki taa
gir puwəb. Ba pu? nterm məmək nyan ni
uma le chee. U nan yin nimi Kristo pu, ke ni
nan ji waaməən n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na. 11 Uma le yeh mpəən məmək n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

12 Tə, m nyi ke Silfanus, u ye tina aabo
na, bi mbaməm la. Uma le ter mi le m
ŋmee kigbaŋ waatiir kimina tii nimi ki pəək
nitaakpab, ki tuk nimi mbamən ke maah
ŋmee pu na le ye Uwumbər aabər, ki ye
mbamən. Ni taa di ti lii.
13 Yesu aanib bi bi Babiloŋ aatiŋ ni na
dooni nimi. Bi ye binib bi Uwumbər nyan
bi na. Maabo Mak mu dooni nimi. 14 Ni li
dooni təb ke binib bi gee təb na.

Uwumbər tii nimi bimək ye Kristo yaab
na nsuudoon.

Lelee aagbaŋ ki PIITA ŋmee ki na

1 Min Simonn Piita u ye Yesu Kristo aak-
pambal ni waatutunn na le ŋmee kigbaŋ
kee m di tii nimi bi gaa timi Aawumbɔr Yesu
Kristo u gaal timi lir na ki kii na. Waah ŋan
sakpen pu na le u cha ni gaa u ki kii ke ti
mu aah nan gaa u ki kii pu na. 2 Naah nyi
Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu pu na, bi ŋa
tinyoor ŋa ni pu ki tii nimi nsuudoon pam.

*Uwumb*ɔr aah nyan timi ki yin timi pu na

3 Waapɔɔnsakpiin pu, le u tii timi tiwan
nimɔk ga ter timi ke ti kan limɔfal ki dii
u mbamɔn na. Taah nyi u pu na, nima le
cha u tii timi. U nan mɔk timi ke u ŋan
sakpen, ki kpa mbimbinyaan, ki yin timi
ke ti dii u, 4 ki puu tipuur ti ŋan sakpen
na tii timi. Binib kpa iniman la. Nima
le titunwanbir bi dulnyaa wee ni. Ni yaa
gaa Uwumbɔr aah puu tipuur ti na kan,
ni ga nya titunwanbir ngbaan ni, ki gaa
Uwumbɔr aabimbin. 5 Nima pu na, naah gaa
Yesu ki kii pu na, ni li pɔɔni nibaa ki li kpa
mbimbinyaan, ki di kpee ni pu; ki li kpa
nlan ki di kpee mbimbinyaan pu; 6 ki chuu
nibaa ki di kpee nlan pu; ki li kpa limɔr ki
di kpee chuumbaa pu; ki li san Uwumbɔr
ki di kpee limɔr pu; 7 ki li ŋani ninaabitiib
tibulchinn ki di kpee Uwumbɔr aasam pu;
ki li gee tɔb, ki di kpee tibulchinn pu. 8 Nimi
aabimbin yaa moo bi kina mbamɔm kan,
nima le ga cha ni bee Tidindaan Yesu Kristo
mbamɔm, ki tun waatuln sakpen, ki ŋa
tinyoor tii u. 9 Unii u lann mbimbin ngbaan
aaboln na kan, u jɔb la. U suln ke Uwumbɔr
nan finn u ki nyan titunwanbir ti nan bi
usui ni na.

10 Nnaabitiib, Uwumbɔr aah nyan nimi ki
yin nimi pu na, ni li pɔɔni nibaa ki cha nimi
aabimbinyaan li mɔk ke ni sil ye waanib. Ni
yaa ŋa kina kan, naan lir. 11 Uwumbɔr ga tii
nimi nsan ke ni koo Tidindaan Yesu Kristo u
gaal timi lir na aanaan mu ga li bi n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na ni.

12 Nima pu le m ga li teer nimi tibɔr timina
n-yoonn mɔmɔk. Ni ŋun ti, ki nyi ti, ki joo
ti mbamɔm. 13 M mu dak ke ni ŋan ke m li
teer nimi, ki fiin nimi aalandak, maah laa bi
tiwon tee ni buyoonn na. 14 M nyi ke naan
yunn, le m ga di tiwon tee lii, Tidindaan
Yesu Kristo aah nan tuk mi pu na. 15 Le m
ga pɔɔk mbaa ki tii nimi kigbaŋ ki ga li teer
nimi tibɔr tee n-yoonn mɔmɔk, ki joo cha
maakundaal aapuwɔb na.

Binib bi aanimbil kan Yesu Kristo aah wiin chain pu na

16 Ti nan tuk nimi ke Tidindaan Yesu
Kristo kpa mpɔɔn sakpen ki ga ki gir ni.
Taah tuk nimi pu na aa ye itiin. Ti
gbii la. Tinimbil kan waah kpa mpɔɔn
sakpen pu na. 17 Ti nan bi u chee buyoonn
Tite Uwumbɔr nan pak u ki nyuŋ u na.
Uwumbɔr aaneel nan nyan ni paacham nin
chee wiin chain na, ki bui ke, "Njapɔɔn u
m gee u na sɔ. Nnimbil gbiin uma la."*
18 Timi tibaa nan ŋun nneel ngbaan nyan
ni paacham, buyoonn ti nan bi u chee
Uwumbɔr aajool paab na.

19 Nima le mɔk timi ke Uwumbɔr
aabɔnabtiib aah nan len Yesu aabɔr pu na,
bi len mbamɔn la. Ni ŋan ke ni kii baah
len pu na. Baaliin bi ke karyaa u wiin
mbɔmbɔɔn ni na aah bi pu na. I ga woln
ninimbil ki ti saa buyoonn Yesu Kristo ga
gir ni ki nan woln ninimbil mbamɔm na.
20 Tibɔkpaan le ye ke ni li nyi ke Uwumbɔr
aabɔnabr aaliin ibaa aa ye bima bibaa
aalandak le bi joo ŋmee. 21 Naa ye bima
bibaa aageehn pu le cha bi len. Bi nan len
Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah cha bi len pu
na.

2

*Biŋmaŋmannim aab*ɔr

1 Biŋmaŋmannim mu nan bi Israel yaab
ponn ni n-yoonn ngbaan, ki ŋmanni ke bi ye
Uwumbɔr aabɔnabr la. Le biŋmaŋmannim
ga li bi ni mu ponn ni, ki ga li looni ki
mɔk nimi nnyamɔn aamɔkm mu ga bii nimi
na. Hali bi ga yii Tidindaan u nan gaa
bi lii na. Nima pu le Uwumbɔr ga daa
bitafal mbamɔm mala. 2 Binib pam ga dii
baasanwanbir ngbaan. Bi pu le binib ga sii
mbamɔn aasan na. 3 Bi ga li kpa iniman ki
ga ŋmann nimi, ke bi ji nimi. Ni yunn le
Uwumbɔr nan puun len ke baabɔr bii. Naan
yunn le u ga daa bitafal.

* 1:17 : Lik Matiu 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35.

4 Hali Uwumbər aatuuntiib bi nan tun
titunwanbir na, Uwumbər aa nan di cha bi,
u daa bitafal la. U buu bi idəribi, ki di bi lii
mmii mu kaan junn na ni, mbəmbəən ni, bi
li bi nima ki ti saa bundaln u ga ji bi tibər
na. 5 Waa nan di cha dulnyaakpok aanib
mu. U nan cha nnyun jin dulnyaakpok, ki
kuln binib bi kaa san u na; ki gaa Nowa u
nan mooni waabənyaan na lii; ki gaa binib
bilole lii ki kpee Nowa pu. 6 Tə, Uwumbər
nan bii Sodom ni Gomora aatim ki cha mu
kpaln nfatan, ki kuln ntim ngbaan aanib.
Ni ye liməkl la, le ki mək titunwanbirdam
Uwumbər aah ga daa bitafal pu na. 7 U nan
gaa Lot lii; ba pu? u nan ye uninyaan; le
titunwanbirdam na aah tun tijəŋ aatuln pu
na, ni muk u sakpen a. 8 Uninyaan ngbaan
nan bi baatiŋ ni, ki kan baah tun yəl yəl pu
na, ki ŋun baah len iliinbir pu na. Waah
nan ye uninyaan na, le baatunwanbir bii
usui iwiin məmək. 9 Tə, nimina məmək
le mək timi ke Tidindaan ga ŋmaa nyan
binib bi san u na ntəŋ ni, ki ga ŋmaa li dar
titunwanbirdam aatafal ki ti saa bundaln u
ga ji bi tibər na. 10 Binib bi dii tiwon aah
ban pu na, ki gər kidagook, kaa kii unii ubaa
aaməb na, Uwumbər ga daa bitafal ki jer
waah ga daa biken aatafal pu na.

Biŋmaŋmannim bi bi ni ponn ni na
aatafal pəə la. Baa san unii ubaa. Bi
seei Uwumbər aatuuntiib, kaa san ijawaan.
11 Uwumbər aatuuntiib kpa mpəən ki jer
bi, ki mu aa galn bi, kaa seei bi Tidindaan
aanimbiin ni. 12 Binib ngbaan ŋani baah gee
pu na, ki bi ke ipeel i binib chur i ki ku i
na la. Bi sii Uwumbər aatuuntiib, kaa nyi
baah bi pu na. Bima bibaa aatunwanbir le
ga kuln bi. 13 Baah ŋa binib falaa pu na, bi
mu ga kan falaa. Baageehn le ye ke bi gər
kidagook nwiin pu. Baah bi nikaasisik ni pu
na, bi bi ke tijəŋ aah likr likekeln pu pu na
la. Baah ji ni chee tijikaar na, baalandak bi
baatuln li kaa ŋan na ponn ni la. 14 Binimbil
yaa kan upii kan, bi ban u la, kaan ŋmaa di
cha titunwanbir. Bi ŋmanni binib bi kaa nyi
Uwumbər aasan mbaməm na ke bi yenn.
Bisui bae iniman la. Uwumbər aaməpuur
bi bi pu la. 15 Bi yii nsanyaan le ki yenn,
ki dii Beor aajapəən Balaam aah nan dii pu
na. U nan gee titunwanbir aanyoor la. 16 Le
Uwumbər sur u waatunwanbir pu, ki cha
ubon u ye ubir na di unibən aaneel ki sur
u, u taa tun uwaar aatuln.
17 Biŋmaŋmannim ngbaan naahn inyun-
bun i kaa kpa nnyun na, ki naahn utaal
u yun ki bəln ki joo libuln kaa nu na la.
Uwumbər ga di bi ŋa mbəmbəən sakpiin
ni, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. 18 Bi
len kalmbaani aaliin i ye fam na, ki ŋmanni
binib bi kaa dii Uwumbər aasan ni yunn na,
ki təŋni bi ke bi ŋa tiwon aah gee pu na ki
gər kidagook, 19 ki bui bi ke bi ga gaa bibaa
la. Bima bibaa ye titunwanbir aanaagbiib
la; tiwan ni nyaŋ unii na joo u tinaagbiir
la. 20 Binib yaa nyi Tidindaan Yesu Kristo
u gaal timi lir na, ki nyan ni titunwanbir
ti bi dulnyaa wee ni na aan titunwanbir
ngbaan ki nyaŋ bi kan, baadoon ga li bir ki
jer baapiin aah nan bi pu na. 21 Bi yaa kaa ba
nyi nsanyaan ngbaan kan, ni ba ga li soor ni
baah nyi mu aan ki yii Yesu aabənyaan ti bi
ŋun na. 22 Bi gbiin ŋiyataŋak aah len pu na
ke, "Ubəja gir ki ti jin waawuln la. Ugbeer u
fu nnyun na gir ti koo tikpakpar ni, ki weei
la."*

3

Tidindaan ga sil gir ni

1 Maanigeekaab, kigbaŋ kimina ye kigbaŋ
leler le m ki ŋmee tii nimi. Tigbann tilee ng-
baan məmək ponn ni, le m teer nimi tibər
ngbaan pu, ke m fiin ilandaknyaan nisui
ni. 2 M ban ke ni li teer tibər ti Uwumbər
aabənabnyaam nan len n-yaayoonn na, ki
li teer Tidindaan u gaa timi lii na aabər ti
timi waakpambalb tuk nimi na. 3 Njan, m
ban ke ni li nyi ke binib bi dii bisui aah
ban pu na ga li bi kookoo aayoonn, ki ga ŋa
nimi mbənyun, 4 ki ga bui ke, "Yesu Kristo
aah puu tipuur ti ke u ga gir ni na, u bi la
chee? Buyoonn titetiib nan kpo ki nan saa
dandana wee na, tiwan məmək beenin bi
ke naah nan bi pu buyoonn Uwumbər naan
dulnyaa wee na la." 5 Baageehn pu, le bi suln
ke n-yaayoonn na, Uwumbər nan di uməb
len, le ki naan paacham, ni kitiŋ ki nyan
ni nnyun ni, ki bi nnyun aakaasisik ni na.
6 Nnyun le nan jin dulnyaakpok, ki bii u. 7 Bi
suln ke Uwumbər aaliin ichachaan ngbaan
le joo paacham ni kitiŋ ki bi dandana wee
na, ki nan saa buyoonn u ga see paacham
ni taab mmii, ki kuln titunwanbirdam na;
liyaadaal ngbaan le u ga ji bi tibər ki bii bi.

* 2:22 : Lik Ŋiyataŋak 26.11.

8 Maanigeekaab, ni taa suln ke liwin-
baal naahn ŋibin lichur le Tidindaan chee.
Ŋibin lichur mu naahn liwinbaal le u chee.
9 Tidindaan aan taan ke u ŋa waah puu
tipuur ti na, ke binib bibaa aah dak pu na.
U ji limər ni pu la, kaa ban ke unii ubaa bii.
U ban ke binib məmək kpeln baabimbin ki
ŋmar la.
10 Tidindaan aawiindaal ga fuu ni ke un-
aayuk aah fuur ni pu na la. Liyaadaal ng-
baan le paacham ga faa kifuuk sakpen ki jer.
Mmii mu ton sakpen na ga donn paacham
aawan məmək. Kitiŋ, ni tiwan nimək bi
kitiŋ pu na mu ga gaa mmii. 11 Tiwan nimina
məmək aah ga bii kina na, ni ŋan ke ni li ye
ba aanibol? Ni ŋan ke ni li bi chain, ki li san
Uwumbər, 12 ki li lik Uwumbər aawiindaal
aah ga fuu ni buyoonn na, ki cha ninimbil
li man nwiin ngbaan pu. Liyaadaal ngbaan,
le paacham ga gaa mmii ki donn. Mmii
mu ton sakpen na ga donn paacham aawan
məmək. 13 Uwumbər mu aah nan puu tipuur
ti na, ti kpa limakl ke paacham pəən ni
kitipəŋ ga li bi. Nima chee le tiwan məmək
ga li bi mbaməm.
14 Maanigeekaab, naah kpa limakl kina
na, ni li pəəni nibaa ki li bi suuna, ki li bi
chain, ki taa li kpa taani ubaa Uwumbər
chee bundaln u ga lik nimi aabimbin aah bi
pu na. 15 Tidindaan aah jin limər, kaa gir ni
mala na, ni bee ke u tii binib nsan ke bi ŋmar
le waahr, le u nin gir ni. Tinaabogeekoo
Pəəl mu nan ŋmee kigbaŋ tii ni nimi, ki
tuk nimi kina, Uwumbər aah tii u nlan pu
na. 16 Waagbann məmək ponn ni u ŋmee
Uwumbər aawiindaal aabər, ki mək nimi
tibər timina. Tibər ti pəə unii bee taatataa
na tibaa mu bi waagbann ponn ni. Le binib
bi kaa kpa nlan ki ga ŋmaa yenn mala na
kpeln taatataa, ke baah kpeln Uwumbər
Aagbaŋ aabər tiken pu na. Nima pu na,
Uwumbər ga daa bitafal.
17 Maanigeekaab, ni puen bee baah ŋani
pu na. Naah dii mbaməm pu na, ni li nyi
man, ki taa dii titunwanbirdam aanyaməm
aan ki yenn. 18 Ni moo gaa Tidindaan Yesu
Kristo u gaal timi lir na aaterm, ki li moo
bae waaliin. Uma le yeh mpakm dandana
wee ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
Amii.

Njan aagbaŋ ki JƆNN ŋmee ki na

*Limə*fal aaməboln

1 Timi Yesu aakpambalb le ban ke ti tuk
nimi liməfal aabər. Tibər ngbaan ye Yesu
aabər la. U nan bi n-yaayoonn na, ki beenin
bi. Ti nan ŋun waah len pu na. Tinimbil nan
kan u, ki lik mbaməm waah bi pu na. Tiŋaal
nan meeh u. 2 Yesu, u ye liməfal ngbaan na,
nan di ubaa mək timi. Le ti kan u. Nima pu
le ti ji seeraa, le ki tuk nimi liməfal ngbaan
aabər. Yesu le ye liməfal li kaa kpa ndoon
na daan. N-yoonn məmək u nan bi Tite
Uwumbər chee, le ki di ubaa nan mək timi.
3 Ti tuk nimi taah kan pu na, ni taah ŋun
pu na, aan ti ni nimi li kpaan kijətiik. Ni ye
mbaməm la, taah kpaan kijətiik na, ti ni Tite
Uwumbər ni Ujapəən Yesu Kristo le kpaan
kijətiik ngbaan. 4 Ti ban ke ti li kpa mpopiin
mbaməm, nima pu le ti ŋmee tibər timina
tii nimi.

*Uwumb*ər ye nwiihn la

5 Ti nan ŋun tibər timina Yesu chee la,
le ki tuk nimi. Tibər ngbaan le ye ke
Uwumbər ye nwiihn la. Mbəmbəən mubaa
aa bi u chee. 6 Ti yaa len ke ti ni Uwumbər
kpaan kijətiik ki yaa beenin dii mbəmbəən
aasan kan, ti mən nnyamən la, kaa dii
mbaməm aasan. 7 Ti yaa dii nwiihn aasan
ke Uwumbər aah bi nwiihn ni pu na kan,
ti kpaan kijətiik təb chee la. Le Uwumbər
Aajapəən Yesu Kristo aasin finni tipobil ki
nyani titunwanbir məmək.
8 Ti yaa len ke taa ye titunwanbirdam
kan, ti ŋmanni tibaa la; mbaməm aa bi
tisui ni. 9 Uwumbər ŋani waah len pu na
ki ye mbaməndaan la. Ti yaa kpiir timi
aatunwanbir tuk u kan, u ga di cha pinn
timi aatunwanbir, ki finn tipobil, ki nyan
tiwan ni kaa ŋan na məmək. 10 Ti yaa len
ke taa tun titunwanbir kan, ti yin Uwumbər
unyaməndaan la. Waabər aa bi tisui ni.

2

Yesu Kristo le ye timi aateter

1 Maabim, maa ban ke ni tun titunwanbir.
Nima le cha m ŋmee tibər tee tii nimi.
Unii mu yaa tun titunwanbir kan, ti kpa
uchandatuln Tite Uwumbər chee. Uchan-
datuln ngbaan ye Yesu Kristo la, uma le ye
mbaməndaan. 2 U nan si timi aasisiiyaan
ki di ubaa toor kitork tii Uwumbər, timi
aatunwanbir pu; naa ye timi baanja aatun-
wanbir pu, binib bimək bi dulnyaa ni na
aatunwanbir pu. Uma Yesu pu, le Uwumbər
ga di cha pinn timi.
3 Ti yaa kii Uwumbər aaməb kan, nima le
cha ti bee ke ti nyi u. 4 Unii yaa len ke u
nyi Uwumbər, ki yaa kaa kii waaməb kan, u
ye unyaməndaan la; mbamən aa bi usui ni.
5-6 Unii umək kii Uwumbər aaməb na, uma le
gee Uwumbər mbaməm. Unii umək len ke
u kpaan Uwumbər chee na, u li bi ke Yesu
aah bi pu na. Nima le cha ti bee ke ti kpaan
Uwumbər chee.

*Nkaal p*əən

7 Maanigeekaab, naa ye nkaal pəən le m
ŋmee tii nimi. Ni ye nkaal kpok la. Naah
nan piin ki dii Yesu aasan na, ni ŋun nkaal
ngbaan, le ki di nan saa din. Nkaal kpok
ngbaan le ye tibər ti ni ŋun na. 8 Tə, maah
bi ŋmee nkaal mu na ye nkaal pəən la. Yesu
nan ŋa nkaal ngbaan aah len pu na. Ni
mu ŋani mu aah len pu na la. Nimina mək
ke mu ye mbamən. Mbəmbəən bi jer la.
Nwiihn bamənn bi wolni la.
9 Unii yaa len ke u bi nwiihn ni ki yaa nan
una aabo kan, u beenin bi mbəmbəən ni la,
le ki di nan saa din. 10 Unii umək gee una
aabo na bi nwiihn ni la. Tiwan ni ga cha
unii lir na aa bi nwiihn ni. 11 Unii umək nan
una aabo na bi mbəmbəən ni la, le ki dii
mbəmbəən aasan. Mbəmbəən ngbaan jəb
unimbil la, nima le waa nyi waah cha nin
chee na.
12 Maabim, Uwumbər di cha pinn nimi
aatunwanbir Yesu aayimbil pu. Nima pu le
m ŋmee tibər tee tii nimi. 13 Ntetiib, ni nyi
Yesu u nan bi n-yoonn məmək na. Nima pu
le m ŋmee tibər tee tii nimi. Binachipəm, ni
nyaŋ kinimbəŋ ki kaa ŋan na. Nima pu le m
ŋmee tibər tee tii nimi.
14 Maabim, ni nyi Tite Uwumbər. Nima pu
le m ŋmee tibər tee tii nimi. Ntetiib, ni nyi
Yesu u nan bi n-yoonn məmək na. Nima pu
le m ŋmee tibər tee tii nimi. Binachipəm, ni
kpa mpəən, le Uwumbər aabər bi nisui ni, le
ni nyaŋ kinimbəŋ ki kaa ŋan na. Nima pu le
m ŋmee tibər tee tii nimi.
15 Tə, ni taa li gee dulnyaa wee aasan. Ni
taa li gee dulnyaa wee ponn ni aawan. Unii

yaa gee dulnyaa wee aasan kan, waa gee
Tite Uwumbər. [16] Binib aanimbil man tiwan
ni kaa ŋan na pu. Binimbil man baah kan ti-
wan ni na pu. Bi kpa kalmbaani baawan pu.
Tiwan nimina məmək ye dulnyaa wee aasan
la, naa ye Tite Uwumbər aasan. [17] Dulnyaa
wee ga doo. Tiwan ni binib aanimbil man
ni pu na, ni mu ga doo. Unii umək ŋani
Uwumbər aageehn na ga li bi n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na.

Yesu Kristo aadin

[18] Maabim, ni yaa kpee siib kan, kookoo
aayoonn ga fuu ni. Ni nan ŋun ke Yesu
aadin ga dan. Dandana wee Yesu aadim fuu
ni ki wiir. Nima pu le ti nyi ke ni yaa kpee
siib kan, kookoo aayoonn ga fuu ni. [19] Binib
bi ye Kristo aadim na nyan ti chee. Bi mu aa
nan ye timi aanib. Bi yaa ba ye timi aanib
kan, bi ba ga li beenin bi ti chee. Bi nyan ti
chee ke ti bee ke bi ponn ni ubaa aa ye timi
aanii.

[20] Nimi kan, Yesu u ye chain na tii nimi
Waafuur Nyaan. Waafuur Nyaan aah bi
nisui ni na, nima le ni məmək nyi tibər ti ye
mbamən na. [21] Naa ye ke naa nyi mbamən
ngbaan le cha m ŋmee tibər tee tii nimi. Ni
nyi mbamən, ki mu nyi ke nnyamən mubaa
aa ye mbamən. Nima pu le m ŋmee tibər
tee tii nimi.

[22] Ŋma ye unyaməndaan? Unyaməndaan
ye unii u len ke Yesu aa ye Kristo u gaa timi
lii na. Udaan le ye Kristo aadin. U yii Tite
Uwumbər ni Ujapɔɔn mək. [23] Unii umək yii
Uwumbər Aajapɔɔn na yii Uwumbər mu la.
Unii umək gaa Uwumbər Aajapɔɔn na gaa
Uwumbər mu la.

[24] Naah nan piin ki dii Yesu aasan ki di
nan saa din na, ni ŋun waabər la. Ni li nyi
ki cha tibər ngbaan li beenin bi nisui ni.
Tibər ngbaan yaa beenin bi nisui ni kan, ni
ga kpaan Tite Uwumbər ni Ujapɔɔn chee la.
[25] Waah puu tipuur ke u ga tii timi tiwan ni
na, nima le ye limɔfal li kaa kpa ndoon na.

[26] M ŋmee tibər tee tii nimi, ke m tuk
nimi binib bi ban bi ŋmann nimi na pu.
[27] Nimi le Yesu nan tii Waafuur Nyaan.
Waafuur Nyaan ngbaan beenin bi ni ni.
Nima pu na, naa ki ban ke unii ubaa mək
nimi waabər. Waafuur Nyaan le mək nimi
Uwumbər aabər məmək. Waafuur Nyaan
aah mək nimi pu na, ni ye mbamən la, naa
ye nnyamən. Nima pu na, kii man Waafuur
Nyaan aah mək nimi pu na, ki li kpaan Yesu
chee n-yoonn məmək.

[28] Maabim, ni li kpaan Yesu chee n-yoonn
məmək, aan ti li kpa lipobil ki taa san
inimɔɔn u chee bundaln u ga gir ni na. [29] Ni
nyi ke Yesu ye mbaməndaan la. Nima pu
le ni bee ke unii umək ŋani ni ŋan na ye
Uwumbər aabo.

3

Uwumbər aabim

[1] Lik Tite Uwumbər aah gee timi sakpen
pu na. U yin timi ke waabim. Le ti mu sil
ye waabim. Dulnyaa aanib aa nyi Uwumbər.
Baah kaa nyi Uwumbər na, nima pu le baa
nyi ti mu. [2] Maanigeekaab, dandana wee ti
ye Uwumbər aabim la. Taa kee nyi taah ga
nan li bi pu na. Ti po nyi ke Yesu yaa nan
gir ni kan, ti ga kan waah bi pu na. Nima pu
le ti mu ga li naahn u. [3] Unii umək kpa Yesu
pu limakl ngbaan na, u ŋani ubaa chain la,
ke Yesu aah ye chain pu na.

[4] Unii umək tun titunwanbir na, u ŋani
Uwumbər aakaal aah kɔ pu na la; ba pu?
unii yaa ŋa Uwumbər aakaal aah kɔ pu na
kan, nima le ye titunwanbir. [5] Ni nyi ke Yesu
aah nan dan dulnyaa wee ni na, u dan u nan
nyan titunwanbir la. Ni nyi ke uma Yesu aa
tun titunwanbir tibaa. [6] Unii umək bi Yesu
ni na aan ki li beenin tun titunwanbir. Unii
umək beenin tun titunwanbir na aa kan u,
ki mu aa nyi u.

[7] Maabim, taa cha unii ubaa ŋmann nimi.
Unii umək ŋani ni ŋan na, udaan ye uni-
bamənn ke Yesu aah ye unibamənn pu na
la. [8] Unii umək tun titunwanbir n-yoonn
məmək na, u ye kinimbəŋ aanii la. Ba pu?
kinimbəŋ aah nan piin buyoonn na, ki po
tun titunwanbir la. Uwumbər Aajapɔɔn aah
nan dan dulnyaa wee ni na, u nan dan ke u
nan ŋa kinimbəŋ aatuln yəli la.

[9] Unii umək ye Uwumbər aabo na,
Uwumbər aabimbin bi u ni. Nima pu,
waan ki li beenin tun titunwanbir. Ute
le ye Uwumbər. Nima pu, waan ŋmaa dii
titunwanbir aasan. [10] Unii umək kaa ŋani ni
ŋan na aa ye Uwumbər aabo. Unii umək kaa
gee una aabo na, u mu aa ye Uwumbər aabo.
Nima le cha ni beer binib bi ye Uwumbər
aabim na, ni binib bi ye kinimbəŋ aabim na.

Ni li gee təb

[11] Naah nan piin ki dii Yesu aasan ki di nan
saa din na, naah ŋun tibər ti na le ye ke,

"Cha ti li gee təb." [12] Taa cha ti li bi ke Keenn
na. U nan ye kinimbəŋ ki kaa ŋan na aanii
la, le ki ku unaal. Ba pu u ku unaal? Uma
Keenn aatuln aa nan ŋan. Unaal ma aatuln
nan ŋan. Nima le nan cha u ku u.
[13] Nnaabitiib, dulnyaa aanib yaa nan nimi
kan, taa cha ni gar nimi man. [14] Taah gee
tinaabitiib na, nima le cha ti bee ke ti nyan
nkun ni, ki kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.
Unii umək kaa gee una aabo na, u beenin bi
nkun ni la. [15] Unii umək nan una aabo na, u
ye unikur la. Ni nyi ke unikur ubaa aa kpa
liməfal li kaa kpa ndoon na. [16] Yesu nan sil
timi aasisiiyaan ki kpo ti pu. Nima le cha
ti bee ngeehm aah ye pu na. Ni ŋan ke ti
mu ga ŋmaa kpo tinaabitiib pu. [17] Unii yaa
kpa liwankpal ki yaa kan una aabo bi igiin ni
ki yaa kaa san u kinimbaak kan, Uwumbər
aageehm aa bi usui ni. [18] Maabim, taa cha ti
li gee binib timəb ni baanja. Nima ye fam la.
Cha ti li gee bi mbaməm, ki li ter bi. [19] Nima
le ga cha ti bee ke ti dii mbamən aasan.
Nima le ga cha ti li kpa nsuudoon Uwumbər
chee. [20] Ti yaa dak tisui ni ke timi aabər bii
kan, cha ti li teer ke Uwumbər jer tisui, ki
nyi tiwan məmək. [21] Maanigeekaab, ti yaa
bee tisui ni ke timi aabər aa bii kan, ti kpa
lipobil Uwumbər chee. [22] Ti kii waaməb la,
ki ŋani tiwan ni piir usui na. Nima pu, taah
mee u tiwan ni na, u tii timi. [23] Waah tuk timi
ke ti li ŋani pu na le ye ke: ti gaa Ujapɔən
Yesu Kristo ki kii, ki li gee təb, uma Yesu aah
tuk timi pu na. [24] Unii umək kii Uwumbər
aaməb na, u bi Uwumbər ni. Uwumbər mu
bi u ni. U tii timi Waafuur Nyaan, nima le
cha ti bee ke u bi ti ni.

4

Binib bi ŋmanni nimi na aabər

[1] Maanigeekaab, binib yaa len ke bi kpa
Uwumbər Aafuur Nyaan kan, ni taa pak bi
məmək. Ni lik baah len pu na, aan ki bee ke
ni ye Uwumbər Aafuur Nyaan le cha bi len
aan naa ye. Biŋmaŋmannim chuun dulnyaa
wee ni ki wiir, ki len ke bi ye Uwumbər
aabənabtiib, kaa ye. [2] Ubənabr umək len ke
Yesu Kristo nan kpaln unii ki dan dulnyaa
wee ni na, uma le kpa Uwumbər Aafuur
Nyaan. Nima le ga cha ni bee binib bi kpa
Uwumbər Aafuur Nyaan na, ni binib bi kaa
kpa na. [3] Ubənabr umək len ke Yesu aa
kpaln unii na kan, udaan ngbaan aa kpa
Uwumbər Aafuur Nyaan. U ye Kristo aadin
aabənabr la. Ni nan ŋun ke Kristo aadin
aabənabtiib ga dan. Dandana wee, bi fuu ni
dulnyaa ni a.
[4] Maabim, ni ye Uwumbər yaab la.
Uwumbər Aafuur Nyaan mu bi nisui ni
na jer kinimbəŋ ki bi dulnyaa wee ni na.
Nima pu le ni nyaŋ Yesu aadin aabənabtiib
ngbaan. [5] Bi ye dulnyaa yaab la. Nima pu le
bi len dulnyaa aabər, le dulnyaa aanib pel
baah len pu na. [6] Tima kan, ti ye Uwumbər
yaab la. Unii umək nyi Uwumbər na pel
taah len pu na. Unii umək kaa ye Uwumbər
yoo na aa pel taah len pu na. Nimina le ga
cha ti bee binib bi kpa Uwumbər Aafuur
Nyaan mu ye mbamən na, ni binib bi ye
Yesu aadin aabənabtiib na.

*Uwumb*ər ye ngeehm la

[7] Maanigeekaab, cha ti li gee təb. Ba
pu? u cha binib gee təb na le ye Uwumbər.
Unii umək gee unaabitiib na, u ye Uwumbər
aabo la, ki nyi Uwumbər. [8] Uwumbər ye
ngeehm la. Nima pu na, unii u kaa gee un-
aabitiib na, waa nyi Uwumbər. [9] Uwumbər
nan tun ni Ujapənbaal dulnyaa wee ni ke ti
nan kan liməfal li kaa kpa ndoon na u pu.
Nimina le mək timi ke u gee timi. [10] Ngeehm
aa ye ke timi le gee Uwumbər. Ngeehm ye
ke Uwumbər le gee timi, ki tun ni Ujapɔən
dulnyaa ni, u nan sil timi aasisiiyaan ki di
ubaa toor kitork tii Uwumbər, timi aatun-
wanbir pu. Uma pu, le Uwumbər ga di cha
pinn timi.
[11] Maanigeekaab, Uwumbər aah gee timi
sakpen kina na, ni ŋan ke ti mu li gee təb.
[12] Unii ubaa aa kee kan Uwumbər. Ti yaa gee
təb kan, Uwumbər bi ti ni la, nima le ti gee
təb mbaməm, waah ban pu na.
[13] Tɔ, u tii timi Waafuur Nyaan. Nima
le cha ti bee ke ti bi u ni, u mu bi ti ni.
[14] Tinimbil nan kan Uwumbər Aajapɔən, le
ti jin seeraa ke Ute tun ni u dulnyaa wee
ni, ke u nan gaa dulnyaa ni aanib lii. [15] Unii
umək len binib aanimbil ni ke Yesu le ye
Uwumbər Aajapɔən na kan, Uwumbər bi
u ni la, u mu bi Uwumbər ni. [16] Ti nyi
Uwumbər aah gee timi pu na, ki pak ke u
gee timi la.
Uwumbər ye ngeehm la. Unii umək gee
binib n-yoonn məmək na, u bi Uwumbər
ni la, Uwumbər mu bi u ni. [17] Ti gee
binib mbaməm ke ti li kpa lipobil bundaln
Uwumbər ga ji binib tibər na. Ba pu? Yesu

aah bi pu na, ti mu bi kina le dulnyaa
wee ni. [18] Unii u gee Uwumbər na aa san
ijawaan. Unii yaa kpa ngeehm mbaməm
kan, ngeehm ngbaan nyan ijawaan u ni.
Unii u san ijawaan na aa gee Uwumbər
mbaməm; ijawaan ye falaa la.
[19] Uwumbər le nan puen gee timi. Nima
pu le ti mu gee u. [20] Unii yaa len ke u gee
Uwumbər ki yaa nan una aabo kan, u ye
unyaməndaan la. U yaa kaa gee una aabo
u unimbil waa u na kan, u ga ŋa kinye ki li
gee Uwumbər u unimbil aa waa u na? [21] Yesu
aah nan tuk timi pu na le ye ke: unii u gee
Uwumbər na, u li gee una aabo mu.

5

Taah nyaŋ dulnyaa aabimbin pu na

[1] Unii umək pak ke Yesu ye Kristo u gaa
timi lii na, udaan ngbaan ye Uwumbər aabo
la. Unii umək gee ubo aate na, u ga li
gee waabo mu. [2] Ti yaa gee Uwumbər ki
kii waaməb kan, nima le cha ti nyi ke ti
gee waabim. [3] Ti yaa gee Uwumbər kan,
naatataa le ye ke ti kii waaməb. Le waaməb
aa pəə. [4] Ba pu? binib bimək ye Uwumbər
aabim na nyaŋni dulnyaa aatəŋ. Taah gaa
Yesu ki kii na, nima le cha ti nyaŋni dulnyaa
aatəŋ. [5] Ulau nyaŋni dulnyaa aatəŋ? Unii
umək pak ke Yesu ye Uwumbər Aajapəən
na, uma le nyaŋni dulnyaa aatəŋ.

Yesu Kristo aaseeraadam

[6] Yesu Kristo le ye u nan dan dulnyaa wee
ni na, le Jənn muin u nnyun ni. Baah nan ku
u na, le waasin nyan. Naa ye ke Jənn muin
u nnyun ni baanja la, bi nan ku u ki kpee, le
waasin nyan. Uwumbər Aafuur Nyaan mək
timi ke nimina ye mbaməm la; ba pu? Nfuur
Nyaan ye mbaməndaan la. [7-8] Jənn nan
muin Yesu nnyun ni. U nan kpo, le waasin
nyan. Nimina le mək ke u ye Uwumbər
Aajapəən. Nfuur Nyaan ngbaan mu mək ke
u ye Uwumbər Aajapəən. [9] Kina le Uwumbər
ji seeraa ki mək ke Yesu sil ye Ujapəən. Ti
pak binib aaseeraa la. Uwumbər aaseeraa
jer binib yoo. [10] Unii umək gaa Uwumbər
Aajapəən ki kii na, u pak Uwumbər aah len
pu na. Unii umək kaa pak Uwumbər aah
len pu na, u yin Uwumbər unyaməndaan
la; kinye pu? waa pak Uwumbər aah len
Ujapəən aabər pu na. [11] Uwumbər aah len
pu na le ye ke u tii timi liməfal li kaa kpa
ndoon na, ke liməfal ngbaan bi Ujapəən
ni. [12] Unii umək kpa Uwumbər Aajapəən
na le kpa liməfal ngbaan. Unii umək kaa
kpa Uwumbər Aajapəən na aa kpa liməfal
ngbaan.

*Limə*fal li kaa kpa ndoon na

[13] M ŋmee tibər tee tii nimi bi gaa
Uwumbər Aajapəən ki kii na, ke ni bee ke
ni kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. [14] Ti kpa
lipobil ki mee Uwumbər ki bee ke ti yaa mee
u tiwan ni ye waageehn na kan, u ŋun timi
aameel la. [15] Ti yaa bee ke u ŋun timi aameel
kan, ti bee ke ti kan taah mee u tiwan ni na
la.
[16] Unii yaa kan una aabo tun titunwan-
bir ti kaan cha u kpo na kan, u ga mee
Uwumbər tii u. Le Uwumbər ga tii u liməfal.
Binib bi tun titunwanbir ti kaan cha bi
kpo na, Uwumbər ga tii bi liməfal. Le
titunwanbir ti cha binib kpo na mu bi. Maa
len ke ni li mee Uwumbər tii binib bi tun
titunwanbir ngbaan na. [17] Lituln limək kaa
ŋan na po ye titunwanbir la. Titunwanbir
ti kaan cha binib kpo na mu bi.
[18] Ti nyi ke unii umək ye Uwumbər aabo
na aa ki tun titunwanbir; ba pu? Uwumbər
Aajapəən kii u, le kinimbəŋ aan ŋmaa ŋa u
nibaa.
[19] Ti nyi ke ti ye Uwumbər aabim la, ki
nyi ke dulnyaa aanib məmək bi kinimbəŋ
aaŋaal ni la.
[20] Ti nyi ke Uwumbər Aajapəən nan dan
ki nan tii timi nlan ke ti bee Uwumbər, u ye
Uwumbər bamənn na la. Ti bi Ujapəən Yesu
Kristo ni, nima le ti bi Uwumbər bamənn
mu ni. Uma le ye Uwumbər bamənn, ni
liməfal li kaa kpa ndoon na daan.
[21] Maabim, ni nyan nibaa ŋiwaa ni man.

Lelee aagbaŋ ki JƆNN ŋmee ki na

1 Min Jɔnn u ye uninkpel na le ŋmee tibər
tee tii nimi Yesu aanib, nimi bi Uwumbər
nyan bi na. M gee nimi mbaməm la. Naa
ye min baanja le gee nimi. Binib bimək nyi
mbamən na mu gee nimi. 2 Mbamən pu, le
ti gee nimi. Mbamən ngbaan bi tisui ni, ki
ga li bi ti chee n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na.
3 Tite Uwumbər, ni Yesu Kristo u ye Tite
Uwumbər Aajapəən na, ga ter timi, ki san
timi kinimbaak, ki tii timi nsuudoon, ki cha
ti li dii mbamən aasan, ki li gee təb.

*Mbam*ən ni ngeehm

4 M kan ke ni ponn ni bibaa dii mbamən
aasan, Tite Uwumbər aah tuk timi pu na.
Le ni ŋa mi mpopiin sakpen. 5 Yesu aanib,
m gaŋ nimi, cha ti məmək li gee təb man.
Maa ŋmee nkaal pəən tii nimi. Taah nan
piin ki dii Yesu aasan na, ti nan ŋun nkaal
ngbaan la, le ki di nan saa din. 6 Ti yaa gee
Uwumbər kan, naatataa le ye ke ti li keei
waaməb. Naah nan piin ki dii Yesu aasan
na, ni nan ŋun nkaal ngbaan la, le ki di nan
saa din. Nkaal ngbaan le ye ke ti li gee təb
n-yoonn məmək.
7 Biŋmaŋmannim chuun dulnyaa wee ni
ki wiir. Bi len ke Yesu Kristo aa nan kpaln
unii ki dan dulnyaa wee ni. Bima le ye
biŋmaŋmannim ki ye Kristo aadim. 8 Li nyi
man, taa cha nimi aatuln bee yəli. M ban ke
ni kan naah tun lituln li na aapiin məmək
la.
9 Unii umək kaa beenin dii Kristo aabər,
ki di tibəyayan kpee ti pu na kan, waa gaa
Uwumbər. Unii umək beenin dii Yesu aabər
na kan, u gaa Tite Uwumbər ni Ujapəən
məmək la. 10 Unii yaa dan ni chee ki joo ni
tibər ti kaa ye Kristo aabər na kan, ni taa cha
u koo ni nido. Hali ni taa doon u. 11 Unii u
doon u na kpaln ubakaatə le na.

*Kookoo aab*ər

12 M kpa tibər sakpen ki ban m tuk nimi;
m mu aa ban m ŋmee ti kigbaŋ kee ponn ni.
M dak ke m ga mann nimi, ki len ni chee,
aan ti li kpa mpopiin mbaməm.
13 Ninaabitiib bi Uwumbər lee bi na dooni
nimi la.

Taataa aagbaŋ ki JƆNN ŋmee ki na

1 Min Jɔnn u ye uninkpel na dooni si,
njɔgeehn Gayus. M gee si mbamɔm la.
2 Njɔgeehn, m mee Uwumbɔr tii si, ke aa
li kpa laafee, ki kani tinyoor, ke saawiin
aah kpa tinyoor Uwumbɔr chee pu na.
3 Tinaabitiib bibaa dan do, ki nan tuk mi
saah dii mbamɔm pu na. Le ni ŋa mi
mpopiin sakpen a. Aa sil dii mbamɔm la.
4 M yaa ŋun ke maabim dii mbamɔm kan, ni
ŋani mi mpopiin la. Nibaa aa bi ki ŋani mi
mpopiin ki jer kina.
5 Njɔgeehn, m nyi ke aa ter Yesu aanib bi
ye bicham na n-yoonn mɔmɔk; saah kaa nyi
bi na mu, aa ter bi la. Saah ŋani kina na, aa
ŋani mbamɔm la. 6 Bi tuk m ni Yesu aanib bi
bi do na saah gee bi pu na. Aa pɔɔk aabaa,
ki li beenin ter bi baasachuln ponn ni. Ter
bi Uwumbɔr aah ban pu na. 7 Yesu pu, le
bi chuun tuk binib waabɔr, kaa gaal tiwan
nibaa binib bi kaa dii Yesu aasan na chee.
8 Nima pu, ni ŋan ke timi bi dii Yesu aasan
na li ter bi. Ti yaa ter bi kan, ti ter bi ke bi
tuk binib Yesu aabɔr ti ye mbamɔn na la.
9 M nan ŋmee tibɔr tibaa tii Yesu aanib.
Le Diotrefes aa gar ti. U ban ke u li ye
Yesu aanib aayidaan. 10 U len tibɔbir ki geei
inyamɔn paani timi. Waah ŋa kina na, waa
faar. Tinaabitiib yaa dan kan, waa channi bi
tichann. Binib bi ban ke bi chann bi tichann
na, u kiir bi, kaa kii, ki ban ke u jenn nyan bi
Yesu aanib ponn ni. M yaa fuu ni kan, m ga
baa u waah ŋani pu na, aan ti nyan mpaan
pu.
11 Njɔgeehn, taa dii unii u kaa ŋan na
aataabuu. Li dii unii u ŋan na aataabuu.
Unii umɔk ŋani ni ŋan na kan, u ye
Uwumbɔr yoo la. Unii umɔk ŋani ni kaa ŋan
na kan, waa nyi Uwumbɔr.
12 Binib mɔmɔk pak Demetrius. Waah dii
mbamɔn aasan pu na le mɔk ke u ye unii. Ti
mu pak u. Aa bee ke taah len pu na, ti gbii
la.

Kookoo aabɔr

13 M kpa tibɔr sakpen, ki ban m tuk si. Maa
ban m ŋmee ti kigbaŋ kee ponn ni. 14 M dak
ke ni yaa kpee siib kan, m ga kan si, ki len
aa chee.
15 Uwumbɔr tii si nsuudoon.
Yesu aanib bi bi do na dooni si. Aa doon
Yesu aanib bi bi aa chee na mɔmɔk ubaabaa
tii timi.

Kigbaŋ ki
JUUD
ŋmee ki na

1 Min Juud, u ye Yesu Kristo aatutunn, ni
Jems aanaal na le ŋmee tibər tee tii nimi bi
Uwumbər lee nimi na. U gee nimi, ki joo
nimi Yesu Kristo pu la.
2 M mee Uwumbər ke u moo san nimi
kinimbaak, ki tii nimi nsuudoon, ki cha ni
li gee təb mbaməm.

Bibiindam aah ŋani pu na

3 Maanigeekaab, nnimbil nan man ke m
ŋmee kigbaŋ ki tuk nimi Uwumbər aah
gaal timi lir pu na aabər tii nimi. M mu
aa ŋmee kina; ba pu? ni muk mi ke m
ŋmee kigbaŋ ki gaŋ nimi ke ni li pəəni
nibaa ki li joo Uwumbər aabər, ki yii binib
bi bii ti na. Uwumbər le nan di tibər
ngbaan tii waaninyaam. Ubaa taa kpeln ti.
4 Budabu cha m gaŋni nimi kina na le ye
ke binib bibaa nan koo ni nikaasisik ni, ki
ŋmanni nimi. Baa san Uwumbər. Bi len
ke Uwumbər aah di cha pinn timi pu na,
ti yaa gər kidagook kan, waan daa titafal.
Bi yii Tidindaan Yesu Kristo. Uma baanja
le ye Tidindaan. N-yaayoonn na, Uwumbər
aabənabtiib nan ŋmee ke Uwumbər ga daa
bibiindam ngbaan aatafal.
5 Ni nyi maah ga tuk nimi pu na məmək.
Le m ban m teer nimi. Uwumbər nan nyan
Israel yaab Ijipt aatiŋ ni ki gaa bi lii. Le u
mu nan ku bi ponn ni binib bi kaa gaa u ki
kii na.
6 Teer man, Uwumbər aatuuntiib bi nan
di cha Uwumbər aah tii bi lituln li na, ki
nyan ni bido paacham na aabər. Uwumbər
nan buu bi tikululn ti baan ŋmaa buur ti na,
ki di bi ŋa mbəmbəən mu bi kitiŋ aataab na
ni, ki nan saa nwiin mundaln u ga ji bi tibər
ki siin bi ntafadaan na. 7 Teer man, Sodom
ni Gomora aatim, ni itingbaan na aanib bi
nan gər kidagook, ki mu yii bipiib ki ban
bijab na aabər. Uwumbər nan daa bitafal,
ki di bi ŋa mmii mu kaan junn na ni, ni le ye
nsurm ki tii titunwanbirdam məmək.
8 Le bibiindam bi bi nikaasisik ni na aa
gar nsurm ngbaan. Bi mu ŋani ke binib
ngbaan aah nan ŋani pu na la. Bi len ke
bi daŋ tidaŋ ti mək bi ke bi gər kidagook,
ki seei Uwumbər aatuuntiib, ki taa kii unii
ubaa aaməb na. 9 Maikel u ye Uwumbər
aatuuntiib aaninkpel na aa nan gee ke u
sii kinimbəŋ. U ni kinimbəŋ nan kpak
kinikpakpak Moses aawon pu, ke ulau ga
yoor u. Maikel mu aa gee ke u sii kinimbəŋ
ki bii ki. U nan po bui ki ke, "Uwumbər
li kae si." 10 Bibiindam ngbaan ma seei
Uwumbər aatuuntiib la, kaa nyi baah bi pu
na. Bi ŋani bisui aah gee pu na, ke ipeel i
kaa dak ilandak na aah ŋani pu na. Nima
le Uwumbər ga daa bitafal. 11 Tibəbir bi bi
pu la. Bi yii Uwumbər aaməb ke Keenn aah
nan yii pu na. Bi mək binib mməkm mu
kaa ŋan na ŋimombil pu, ke Balaam aah
nan ŋa pu na. Bi yii baaninkpiib aaməi ke
Kora aah nan yii pu na. Uwumbər ga bii bi
mu. 12 Ni yaa kpaan ni ji tijikaar Uwumbər
aadiik ni kan, bi sak nikaasisik ni ke tijəŋ
aah likr libəkul pu pu na; ba pu? bi kpaan
ji ni chee, kaa san Uwumbər. Bi ban ke bi
kpiin bibaa baanja la. Baa kpa tinyoor. Bi
naahn utaal u yun ki bəln ki joo ni libuln kaa
nu na la; ki naahn isui i kaa lu ŋisubil ki kpo
ki kpukr lir na la. 13 Bi tun iniməən aatuln
la, ki naahn nnyusakpem aanyunkpenn ti
ŋani tipupukr ni tijəŋ nnyun aagbaan na la,
ki ki naahn ŋiŋmabil ŋi kaa chuun ŋaasan
ni na. Uwumbər ga di bi ŋa mbəmbəən ni,
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
14 Tə, Enok, u nan ye Adam aayaabisəsək
loloob na, nan puun len Uwumbər aah ga
ŋa bibiindam ngbaan pu na ke, "Li pel man,
Uwumbər ni waatuuntiib ŋichur kipiik ga
dan 15 ki nan ji binib məmək tibər, ki ga
bii titunwanbirdam məmək; ba pu? bi yii
Uwumbər, ki tun titunwanbir waah kaa gee
pu na, ki len tibəbir u pu."
16 Bibiindam ngbaan ŋulni n-yoonn
məmək; tiwan nibaa aa mə bi chee. Bi dii
tiwan ni kaa ŋan na aakpeek, ki len mpəən
pu ki kpa kipupuk, ki pak biwankpadam,
ŋimombil pu.

Nsurm ni nsakm aabər

17 Maanigeekaab, teer man Tidindaan
Yesu Kristo aakpambalb aah nan tuk nimi
pu na, 18 ke kookoo aayoonn ni, binib ga li bi
ki ŋani bininyaam mbənyun, ki dii tiwan ni
kaa ŋan na aakpeek, Uwumbər aah kaa gee
pu na. 19 Binib ngbaan yakr Yesu aanib la, ki
dii bisui aah gee pu na, kaa kpa Uwumbər
Aafuur Nyaan. 20 Maanigeekaab, naah gaa
Uwumbər aabər ti ye chain na pu na, ni

li moo dii waasan mbaməm, ki li mee u
Waafuur Nyaan aapəən pu, [21] ki li ye binib
bi Uwumbər ga li gee bi na, ki kii buyoonn
Tidindaan Yesu Kristo ga tii timi liməfal li
kaa kpa ndoon na, waanimbaasaln pu na.
[22] Binib bibaa joo beeni la. San bidam kin-
imbaak man, [23] ki ter bibaa mu ke bi ŋmar ki
nya ntafadaan ni. San bibaa mu kinimbaak
man, ki li nan baatunwanbir ti ŋa bi tijəŋ
na, ki li san ijawaan baatunwanbir taa doo
nimi.

Kipak aameel

[24] Uwumbər u wiin chain na ga li ŋmaa
joo nimi, ni taa lir, ki ga ŋmaa di nimi
siin unimbiin ni, le ni ga li kpa mpopiin
sakpen, kaan li kpa taani ubaa. [25] Uwumbər
baan baanja le bi. Tidindaan Yesu Kristo
pu le u nyan timi ntafadaan ni, ki gaa timi
lii. Uwumbər le yeh nnyuŋ, ni mpakm, ni
mpəən məmək, ni tiwan məmək, n-yoonn
mu jer na, ni dandana wee, ni n-yoonn mu
kaa kpa ndoon na. Amii.

TIBƆKPIIRKAAN
(REFELEESIONN)

1 Tibər tee le Uwumbər nan tuk Yesu
Kristo ke u nan kpiir tuk waatutum. Ti ye
tibər ti ga ŋa woween na la. Le Yesu nan tun
waatuun ke u buen waatutunn Jənn chee ki
ti tuk u tibər ngbaan. 2 Uwumbər ni Yesu
Kristo aah tuk Jənn tibər ti, ki mək u tiwan
ni na, le u ŋmee ni məmək kigbaŋ ponn ni.
3 Unii u karn Uwumbər aabər timina binib
aanimbil ni na, Uwumbər aanyoor bi u pu.
Binib bi ŋun ki ŋa taah len pu na, Uwumbər
aanyoor bi bi mu pu. Ba pu? buyoonn tibər
tee ga nan ŋa na aa ki daa.

U doon Yesu aanib bi bi ntim mulole ni na

4-5 Min Jənn le ŋmee kigbaŋ kee ke m
tii Yesu aanib bi bi Asia aatim mulole ni
na. Uwumbər u nan bi, ki beenin bi, ki
ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ni
Waafuur mulole mu bi waabərjal chee na,
ni Yesu Kristo, ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii
nimi nsuudoon. Yesu Kristo len mbamən,
ki puen fikr nkun ni, ki ye dulnyaa wee ni
aabərb aayidaan.

U gee timi la, ki di waasin finn timi, ki
nyan timi titunwanbir ni, ki gaa timi lii, 6 ki
ŋa timi waanaan ni aanib bi ye bitotoorb
na, ke ti li tun lituln tii Ute Uwumbər.
Uma Yesu le ye uyimbidaan, ki kpa mpəən
məmək n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
Amii.

7 Lik, u ga dii ntaalangbam ni ki dan.
Binib məmək aanimbil ga kan u. Binib bi
nan saa u na mu ga kan u. U pu, le ŋinibol
ŋimək bi dulnyaa wee ni na ga wii. Ni ye
mbamən la. Amii.

8 Tidindaan Uwumbər, u yeh mpəən
məmək, ki nan bi, ki beenin bi, ki ga li bi
n-yoonn mu kaa kpa ndoon na le len ke
uma le ye Alfa ni Omega,* mpiin ngbaan ni
ndoon ngbaan.

Yesu aah kpiir ubaa mək Jənn pu na

9 Min Jənn u ye nina aabo na, m ni nimi
kpaan ki ji falaa ni suklaa Yesu pu, ki ye
waanaan ni aanib. Uwumbər aabər ni Yesu
aabənyaan tee pu, le bi nan di mi kaan lidikl
li bi yin li ke Patmos na pu. 10 Tidindaan
aakpaakool daal le Uwumbər Aafuur Nyaan
nan fir m pu. Le m ŋun nneel sakpiin
len mpuwəb ke kakaan na, 11 ki bui mi ke,
"Ŋmee saah ga kan pu na kigbaŋ ni, ki di
kigbaŋ ngbaan tun Yesu aanib bi bi Asia
aatim mulole ni na chee, bi bi Efesus aatiŋ
ni, ni Simina aatiŋ ni, ni Pegamum aatiŋ
ni, ni Tiataira aatiŋ ni, ni Sadis aatiŋ ni, ni
Filadelfia aatiŋ ni, ni Laodisea aatiŋ ni na."

12 Le m fenn lik ke m bee udaan u len
m chee kina na. Maah fenn na, le m kan
salmaa aawan ni pu karyaa tiib təŋni na
tiwan nilole, 13 ni unii u naahn Unibən Aabo
na, bi bikaasisik ni, ki pee libəkul li pii
utaafar na, ki buu salmaa aagbapapaln ubiŋ
chee.† 14 Uyil ni waayikpir piin chain, ke
tikokonn na. Unimbil wiin ke mmii na.
15 Utaafar mu wiin ke baah pur tikur ti mmii
ni na aah wiin pu na. Uneel mu fuuk
ke bunyəb sakpem aanyun na. 16 Le u joo
iŋmabi ilole uŋangii ni. Kijaak aajuk ki
ka ŋipepel məmək ŋilee na mu bi uməb
ni. Unimbil wəb wiin chain, ke nwiin aah
wiin chain pu nwiin pu na. 17 Maah kan
u na, le m lir gbaan unimbiin ni ke maah
kpo le na. Le u di uŋangii paan m pu, ki
bui mi ke, "Taa san ijawaan. Min le ye
mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan. 18 Min le
ye uməfadaan. M nan kpo, le ki fikr, ki ga
li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ki joo
nkun ni kitekpiitiŋ aasaafii tiib. 19 Nima pu
na, ŋmee saah kan pu na, ki ŋmee naah
bi pu dandana wee na, ki ŋmee naah ga
nan ŋa pu n-yoonn mu choo na na. 20 Saah
kan iŋmabi ilole i ŋŋangii ni, ki kan salmaa
aawan ni pu karyaa tiib təŋni na tiwan
nilole na, naatataa le ye ke iŋmabi ilole
ngbaan si maanib bi bi ntim mulole ngbaan
ni na aatuuntiib aasisiiyaan. Karyaa tiib
aah təŋni tiwan ni pu, aan ni ye nilole
ngbaan mu si maanib bi bi ntim mulole
ngbaan ni na aasisiiyaan.

2

Efesus aatiŋ aanib aabər

1 "Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Efesus
aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u joo iŋmabi
ilole ngbaan ŋŋangii ni, ki chuun salmaa
aawan ni pu karyaa tiib təŋni na tiwan
nilole na aakaasisik ni na le len tibər timina:
2 M nyi naah tun lituln linimaln pu na, ki
nyi naah kpa limər pu na, ki nyi ke ni yii

* 1:8 : Alfa ni Omega aatataa le ye mpiin ni ndoon.

† 1:13 : Lik Daniel 7.13; 10.5.

bibiindam, ke ni lik binib bi ŋmanni ke bi
ye maakpambalb kaa ye na aabimbin aah bi
pu na, ki bee ke bi ye biŋmaŋmannim la. 3 Ni
kpa limər la. M pu, le ni ji falaa, kaa bakr.
4 Tə, m mu galn nimi; ba pu? naa ki gee mi
ke naah nan gee mi njan pu na. 5 Teer man
naah nan bi pu, kaa ki bi kina dandana wee
na, ki kpeln nimi aabimbin man, ki ki li ŋani
ke naah nan ŋani njan pu na. Ni yaa kaa
kpeln nimi aabimbin kan, m ga dan ni chee
ki nan chuu nyan nimi aakaryaa ngbaan, le
naan ki li ye maanib. 6 Tə, ni mu nan Nikolas
aanib aah tun pu na. Naah nan baatuln na,
nima le ŋan; m mu nan baah tun pu na.

7 "U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər
Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

"Unii umək nyaŋ na, m ga cha u moo
liməfal aasubil ŋi bi Uwumbər do, aan bi yin
nima chee ke Paradais* na.

Simina aatiŋ aanib aabər

8 "Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Simina
aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u ye mpiin
ngbaan ni ndoon ngbaan, ki nan kpo ki ki
fikr na le len tibər timina: 9 M nyi naah ji
falaa sakpen pu na, ki ye bigiim pu na; ni
mu tee ye biwankpadam le Uwumbər chee.
M nyi binib bibaa aah sii nimi pu na. Bi len
ke bi ye Juu yaab, le kaa ye; bi ye kinimbəŋ
aanib la. 10 Ni ga ji falaa dandana wee; ni
mu taa san ijawaan man. Kinimbəŋ ga di
ni ponn ni bibaa ŋa kiyondiik ni, aan ni kan
ntəŋ, le ni ga ji falaa iwiin kipiik. Ni li dii
maasan mbaməm ki nan saa nkundaal man.
Le m ga nan tii nimi lipal li ye liməfal li kaa
kpa ndoon na.

11 "U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər
Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

"Unii umək nyaŋ na aan kan lelee aakun.

Pegamum aatiŋ aanib aabər

12 "Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Pega-
mum aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u kpa
kijaak aajuk ki ka ŋipepel məmək ŋilee na
le len tibər timina: 13 M nyi naah bi nin chee
na, ke ni bi kitiŋ ki ye kinimbəŋ aatiŋ na
ponn ni la. Ni mu beenin si nchaŋ ni la, kaa
yii mi. Buyoonn bi nan ku maaseeraadaan
bamənn Antipas nikaasisik ni, kinimbəŋ
aah bi nin chee na, naa nan yii mi. 14 Tə,
m mu galn nimi tibər tibaa pu. Ba pu? Ni
ponn ni bibaa joo Balaam aaməkm; uma le
nan mək Ubər Balak waah ga ŋa pu ki təŋ
Israel yaab bi ti ŋmə libaawol aanann, ki
gər kidagook, aan Uwumbər daa bitafal na.
15 Binib bibaa mu bi ni ponn ni, ki ŋani kina,
ki dii Nikolas aanib aaməkm kina. 16 Nima
pu na, kpeln nimi aabimbin man. Ni yaa kaa
kpeln nimi aabimbin kan, m ga fuu ni mala,
ki di kijaak aajuk ki bi mməb ni na jan binib
ngbaan.

17 "U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər
Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

"Unii umək nyaŋ na kan, m ga tii u
tijikaar ti bər aan bi yin ti ke mana† na, ki
ga tii u litakpapiln li liyimbipəln ŋmee li pu
na. Ubaa aan li nyi liyimbipəln ngbaan; unii
u gaa li na baanja le ga li nyi.

Tiataira aatiŋ aanib aabər

18 "Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Tiataira
aatiŋ ni na aatuun ke min Uwumbər Aa-
japəən u kpa ŋinimbil ŋi wiin ke mmii na,
ni titaafar ti wiin ke baah pur tikur ti mmii
ni na aah wiin pu na le len tibər timina: 19 M
nyi naah tun pu na, ki gee binib pu na, ki
gaa mi ki kii pu na, ki kpa limər pu na, ki tun
lituln dandana wee ki jer naah nan tun njan
pu na. 20 Tə, m mu galn nimi; ba pu? ni ŋmin
ki lik Jesebel, upii u len ke u ye Uwumbər
aabənabpii kaa ye na. U ŋmanni maatutum,
ki tuk bi ke bi yaa gər kidagook ki ŋman
libaawol aanann kan, naa bir. 21 M tii u nsan
ke u kpeln waabimbin, u mu aa ban u di
cha kidagook aatuln. 22 U ni binib bi dii ki
gər kidagook na yaa kaa kpeln baabimbin
ki di cha waatuln kan, m ga cha bi ji falaa
sakpen, 23 ki ga ku waabim mu. Le maanib
bi bi ŋipepel məmək na ga bee ke min le nyi
bisui ni aah bi pu na. M ga tii ni ponn ni unii
məmək waatuln aah ŋeer pu na.

24-25 "Tə, nimi bibaa mu bi Tiataira aatiŋ
ni, kaa dii Jesebel ngbaan aaməkm, kaa bae
kinimbəŋ aatuln li bi yin li ke 'tibər ti nyoo
na.' Nimi le m len ke ni li joo naah kpa tibər
ti na, ki nan saa bundaln m ga fuu ni na.
Maan bui nimi ke ni ŋa tiwan nibaa ki kpee.
26 Binib bimək nyaŋ ki tun maatuln n-yoonn
məmək na, m ga tii bi tininkpir bi li joo
ŋinibol na, ke maah gaa Nte Uwumbər chee
tininkpir pu na. 27 Le bi ga li joo ŋi mpəən

* 2:7 : Paradais aatataa le ye ke "isui i lu ŋisubil ŋi mə sakpen na aasaak." † 2:17 : Mana ye tijikaar ti Uwumbər nan tii Israel yaab buyoonn bi nan bi nteersakpiin ni kaa kpa nibaa bi ji na. Lik Nnyam 16.33.

pu, ki gbaa wii ŋi yak yak ke tiyakr aabuul
na.‡ 28 M ga tii bi liŋmabil naanyuun mu.
29 "U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər
Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

3

Sadis aatiŋ aanib aabər

1 "Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Sadis
aatiŋ ni na aatuun ke min u kpa Uwumbər
Aafuur mulole ki joo iŋmabi ilole ŋŋaal ni
na le len tibər timina: M nyi naah tun pu
na, ki nyi ke ni naahn ke ni kpa liməfal le
na, ki mu tee kpo. 2 Fiin man, ki toor nimi
aabimbin, ki dii Uwumbər mbaməm ki jer
naah dii u pu dandana wee na; nimi aatuln
aa gbiin Uwumbər aanimbil. 3 Nima pu na,
teer man naah nan ŋun Uwumbər aabər ki
gaa ti pu na. Ni li keei ti man, ki kpeln nimi
aabimbin. Ni yaa kaa finn ngeen pu kan,
m ga dan ni chee ke unaayuk aah ga dan
pu na. Naan li nyi buyoonn m ga dan ni
chee na. 4 Tə, ni ponn ni bibaa bi Sadis aatiŋ
ponn ni, kaa tun titunwanbir. Bima le ga
chuun m chee paacham, ki pee ŋibəkupiin;
ba pu? bi ŋeer kina. 5 Unii umək nyaŋ na,
m ga peen u libəkupiln. Maan chuu ber
waayimbil liməfal aagbaŋ ni. M ga len ke
u ye maanii, Nte Uwumbər ni waatuuntiib
aanimbiin ni.
6 "U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər
Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

Filadelfia aatiŋ aanib aabər

7 "Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Filadelfia
aatiŋ ni na aatuun, ke min Yesu u ye chain,
ki ye mbamən, ki kpa Ubər David aasaafii
na, yaa piir mbisaməb kan, ubaa aan ŋmaa
piin mu; m yaa piin mu mu kan, ubaa aan
ŋmaa piir mu, 8 min le len tibər timina: M
nyi naah tun pu na. M bee ke ni kpa mpəən
siib. Ni joo maabər, kaa yii maayimbil. M
piir mbisaməb tii nimi, le ubaa aan ŋmaa
piin mu. 9 M ga cha kinimbəŋ aanib bi mən
nnyamən ke bi ye maanib, kaa ye na, dan
ni chee ki nan gbaan kitiŋ ninimbiin ni, ki
bee ke m gee nimi la. 10 Ni kii maabər, ki
kpa limər. Nima pu na, m mu ga li lik nimi,
ki nyan nimi falaa u ga pii dulnyaa aanib
məmək ki təŋ bi na ni. 11 M ga gir ni mala.
Ni li beenin dii maasan mbaməm ke naah
dii pu dandana wee na, ubaa taa leŋ nimi
aapiin nsan ni. 12 Unii umək nyaŋ na, m ga
ŋa u jatəlk Maawumbər Aadichal ni, le u ga
li bi nima n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
M ga ŋmee Maawumbər aayimbil, ni waatiŋ
ki ye Jerusalem pəən ki ga nyan ni u chee
paacham na aayimbil u pu. M ga ki ŋmee
maayimbipəln mu u pu.
13 "U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər
Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

Laodisea aatiŋ aanib aabər

14 "Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Laodisea
aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u ye
mbamən, ki len ibamən, ki ye Uwumbər aah
nan naan tiwan ni məmək na aayidaan na,
le len tibər timina: 15 M nyi naah tun pu na;
naa soon kaa ton mu; m ba ga li gee ke ni li
soon, bee ni li ton. 16 Ni bi ke kinyubəbəək
ki kaa ton kaa soon mu na la; nima pu le
m ga tii nimi mməb ni lii. 17 Ni len ke ni
ye biwankpadam ki kan liwangol kaa lann
nibaa, kaa tee nyi ke ni kpa kinimbaak, ki
ye bigiim, ki ye bijoom, ki si niŋmeen la.
18 Nima pu na, m sur nimi ke ni daa m chee
salmaa u bi di pu mmii ni aan u ŋa chain
na, aan ki sil li ye biwankpadam; ki daa m
chee tiwanpeenkaan ni piin na ki di peen,
aan binib taa ki kan naah si niŋmeen pu
na; ki daa m chee linimbil aanyək ki di mee
ninimbil aan ki likr. 19 Maah gee binib bimək
na, m sur bi ki dar bitafal. Nima pu na, cha
ninimbil li man aan ni kpeln nimi aabimbin
man. 20 Li pel man, m si mbisaməb chee ki
kpaar jaaleŋ. Unii umək ŋun maaneel ki
piir tii mi na, m ga koo ni u chee, ki nan ji u
chee tijikaar, u mu ga ji m chee. 21 Unii umək
nyaŋ na, m ga cha u kal m chee maabərjal
pu, ke m mu aah nan nyaŋ pu ki kal Nte
Uwumbər chee waabərjal pu pu na.
22 "U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər
Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na."

4

Paacham yaab aah dooni Uwumbər pu na

1 Waah len ti doo na, le m kan Uwumbər
do aabisaməb piir. Le nneel mu naahn
kakaan ki len m chee njan na le len ke, "Dan
paacham do, le m ga mək si budabu ga sil ŋa
n-yoonn mue aapuwəb na." 2 Libuul ngbaan
ni le Uwumbər Aafuur Nyaan yoor mi buen
paacham. Le m ti kan libərjal si Uwumbər
do; ubaa mu ka li pu. 3 U ka li pu na wiin
chain ki piin, ki man. Waakpimanja u ye

‡ 2:27 : Lik Ilahn 2.8-9.

likal na mu lur goln libərjal ngbaan. [4] Le
ŋjijal moninko ni ŋinaa mu si gob libərjal
ngbaan. Bininkpiib moninko ni binaa mu
ka ŋjijal ngbaan pu, ki pee tiwanpiln, ki
chik salmaa aayikpupur. [5] Libərjal ngbaan
chee moor lak lak ke utaal aah moor pu na,
kifuuk mu faa ke utaal aah tar pu na. Karyaa
bilole mu wiin libərjal ngbaan aanimbiin ni,
ki ye Uwumbər Aafuur mulole la. [6] Libərjal
aanimbiin ni wəb naahn nnyusakpem, ki
wiin chain ke kinimbilik aah wiin pu na.

Le tiwanfuurkaan ninaa mu si gob
libərjal ngbaan. Tiwanfuurkaan ngbaan
aanimbiin ni, ni nipuwəb mu nan ye
ŋinimbil ŋmeen la. [7] Le nibaa naahn
uchinn, nibaa mu naahn unaajabo, nibaa
mu aanimbil wəb naahn unii la, nibaa mu
naahn libərwiin li laani na. [8] Ni məmək nan
kpa ifeen iloloob, ki mu nan kpa ŋinimbil
tiwon məmək pu. Nwiin pu ni kinyeek
məmək, naa fuur; n-yoonn məmək ni len
ke,

"Chain, chain, Tidindaan Uwumbər u yeh
mpəən məmək na ye chain la.
U nan bi, ki beenin bi,
ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon
na."

[9] Tiwanfuurkaan ninaa ngbaan le len
kina, ki di mpakm, ni lisil, ni idoon
tii Uwumbər u ka libərjal pu, ki ga
li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
[10] Tiwanfuurkaan ngbaan aah len kina na, le
bininkpiib moninko ni binaa ngbaan gbaan
Uwumbər u ka libərjal pu ki ga li bi n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na aanimbiin ni, ki doon
u, ki di baasalmaa aayikpupur bil waabərjal
taab, ki len ke,

[11] "Tidindaan Uwumbər, si le ŋeer ke ti pak
si, ki nyuŋ si,
ki ŋeer aa li kpa mpəən;
ba pu? si le naan tiwan məmək.
Saageehn pu le aa nan naan tiwan
məmək.
Saageehn pu le ni məmək bi."

5

Kigbaŋ ni Upihbo na

[1] Le m kan Uwumbər u ka libərjal pu
na ŋub kigbaŋ uŋangii ni. Kigbaŋ ng-
baan nan kpa ŋŋmeen ŋipepel məmək, ki
dab ŋiməgbin nfum mulole. [2] Le m ŋun
Uwumbər aatuun mpəəndaan len mpəən
pu ke, "Ŋma ŋeer u dabr kigbaŋ ngbaan ki
kpar ki?" [3] Le baa kan unii ubaa paacham,
bee kitiŋ, bee kitiŋ aataab, u ga ŋmaa kpar
kigbaŋ ngbaan ki lik ki ponn ni na. [4] Baah
kaa kan unii u ŋeer u kpar kigbaŋ ngbaan
ki lik ki ponn ni na, nima pu le m wii pam.
[5] Le bininkpiib na ponn ni ubaa bui mi ke,
"Taa ki wii. Lik, Yesu u pəə ke uchinn, ki ye
Juda aanibol ni aanii ubaa, ki ye Ubər David
aayaabil na le nyaŋ, ki ga ŋmaa dabr kigbaŋ
ki bi dab ki nfum mulole na, ki kpar ki."

[6] Le m kan Upihbo si libərjal, ni tiwanfu-
urkaan ninaa, ni bininkpiib na aakaasisik
ni. Upihbo ngbaan kpa libuel uneen ni
ke baah kər u le na, ki kpa iyiin ilole
ni ŋinimbil ŋilole ŋi ye Uwumbər Aafuur
mulole mu Uwumbər tun ni mu ŋipepel
məmək dulnyaa wee ni na. [7] Le Upihbo
ngbaan buen Uwumbər u ka libərjal pu na
chee, ki ti gaa kigbaŋ ngbaan uŋangii ni.
[8] Waah gaa kigbaŋ na, le tiwanfuurkaan ni-
naa ngbaan, ni bininkpiib moninko ni binaa
ngbaan, nan gbaan unimbiin ni. Bi məmək
gbaa tibar, ki joo salmaa aasambil ŋi gbii
tulalee aayon na. Tulalee aayon ngbaan si
Uwumbər aanib aameel aasisiiyaan. [9] Le bi
gaa ilahnpəən ki tii Upihbo ngbaan ke,

"Si le ŋeer aa gaa kigbaŋ ngbaan ki dabr ki;
ba pu? aa nan kpo ki di saasin daa binib tii
Uwumbər;
binib ngbaan nyan ŋitimbol
məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni,
ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni na,
[10] Aa ŋa bi saanaan ni aanib bi ye bitotoorb
na,
bi ti tun lituln tii timi Aawumbər,
le bi ga li joo dulnyaa məmək."

[11] Le m lik ki kan Uwumbər aatuuntiib
ŋichur ŋichur, kaa ti nyi baakahm. Bi si
gob Uwumbər aabərjal, ni tiwanfuurkaan,
ni bininkpiib ngbaan. [12] Le m ŋun bi məmək
len mpəən pu ke,

"Upihbo u bi nan kər u na le ŋeer u kan yiko,
ni liwankpal,
ni nlan, ni mpəən, ni nnyuŋ, ni
mpakm, ni idoon."

[13] Le m ŋun binib bi bi paacham na, ni binib
bi bi kitiŋ na, ni binib bi bi kitiŋ aataab na,
ni tiwan nimək bi nnyusakpem ni na, ni
Uwumbər aah naan tiwan nimək na məmək
len ke,

"Uwumbər u ka libərjal pu na, ni Upihbo
ngbaan
le yeh mpakm, ni lisil, ni nnyuŋ, ni
mpəən,

n-yoonn mu kaa kpa ndoon na."
14 Le tiwanfuurkaan ninaa ngbaan kii ke
"Amii." Bininkpiib ngbaan mu nan gbaan
Uwumbər ni Upihbo ngbaan aanimbiin ni
ki doon bi.

6

Ŋidab na

1 M kan Upihbo ngbaan chuu dabr kigbaŋ
ki bi nan dab ki nfum mulole pu na ni-
baa. Le m ŋun tiwanfuurkaan ninaa ngbaan
ponn ni nibaa len ke utaal aah tar pu na
ke, "Dan." 2 Le m lik ki kan utapiin. Unii
u dik u pu na joo butəm. Le bi tii u linyaŋ
aayikpupuk u di chiŋ. Le u buen u ti nyaŋ
binib, ki sil ti nyaŋ bi.

3 Le Upihbo ngbaan nan ki chuu dabr
kigbaŋ ngbaan aadam leler. Le m ŋun
tiwanfuurkaan leler len ke, "Dan." 4 Le
utaman mu fuu ni. Bi nan tii unii u dik
utaman ngbaan pu na kijaak aajuk sakpeŋ,
le Uwumbər tii u mpəən ke u cha dulnyaa
aanib to butəb ki ku təb.

5 Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam
tatar. Le m ŋun tiwanfuurkaan tatar len
ke, "Dan." Le m lik ki kan utanbən. Unii
u dik utanbən ngbaan pu na nan joo tiwan
ni bi joo ŋaŋni tijikaar na uŋaal ni. 6 Le
m ŋun nneel len tiwanfuurkaan ninaa ng-
baan aakaasisik ni ke, "Tijikaar taa li wiir,
taadaak li pəə. Tə, taa bii nkpan ni ŋisubil
aawanyukaan."

7 Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam
nanar. Le m ŋun tiwanfuurkaan nanar
aaneel len ke, "Dan." 8 Le m lik ki kan
utanyənyən. Unii u dik u pu na aayimbil
ye Nkun. U bi yin u ke Kitekpiitiŋ na mu
dii u. Le Uwumbər tii bi mpəən ke bi di
kijaak aajum, ni nkon, ni iween, ni ipeel ku
dulnyaa aanib lipepel nanar wəb.

9 Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam
ŋmuŋmur. Le m kan binib aawiin kitork
aabimbiln taab, Uwumbər do. Bi ye binib
bi bi nan ku bi na. Bi nan mooni Uwumbər
aabər ki tuk binib Yesu aabənyaan. Nima
le cha bi ku bi. 10 Le binib ngbaan aawiin
teen mpəən pu ke, "Tidindaan u ye chain
ki ye mbamən na, ni ga yunn ki ti saa kinye
pu aan aa ga ji dulnyaa aanib bi ku timi na
aabər ki daa bitafal?" 11 Le Uwumbər peen
bi məmək tikparpipiin, ki bui bi ke u siin ke
binib ku bitutuŋeen aatətiib bi məmək dii
Yesu na, ke baah nan ku bi pu na. Bi laa fuur
siib ki nan saa n-yoonn ngbaan.

12 Le m kan Upihbo ngbaan ki chuu dabr
ndam loloob. Le kitiŋ deŋ sakpen. Le nwiin
bəln ke likekebəln na. Le uŋmal mann ke
nsin na. 13 Iŋmabi nyan ni paacham ki lir
kitiŋ ke kibuŋ aah ker ŋisubil ŋi kaa puir
na lir pu na. 14 Kitaapaak kpab ki buen
ke baah kpai kikapeek pu na. Le ŋijoo ni
ŋidik məmək fii foor. 15 Le dulnyaa aayi-
dam, ni bibərb, ni butəb aajab aayidam, ni
biwankpadam, ni bipəəndam, ni binaagbiib
məmək, ni bimalb məmək bər titakpalunn
ni, ni ŋitakpasakpiin taab ŋijoo paab, 16 ki
bui ŋijoo ni ŋitakpal ke, "Lir ti pu, ki biin ti
pu, aan Uwumbər u ka libərjal pu na taa li
waa timi, Upihbo ngbaan mu aaŋuul taa pii
timi; 17 ba pu? baaŋuul aawiin sakpiin daal
fuu ni a. Ŋma ga ŋmaa sil?"

7

Israel aanib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa na

1 Nimina aapuwəb le m kan Uwumbər
aatuuntiib binaa si dulnyaa aapepel məmək
ŋinaa, ki kiir libuln ke li taa ki daa kitiŋ
ni, ki taa daa nnyusakpem ni, ki taa daa
isui ni. 2 Le m kan Uwumbər aatuun uken
nyan ni liwipuul wəb ki dan paacham, ki joo
ni Uwumbər u ye liməfal daan na aadaan,
ki nan teen mpəən pu, ki tuk Uwumbər
aatuuntiib binaa bi Uwumbər tii bi mpəən
ke bi bii kitiŋ ni nnyusakpem na ke, 3 "Ni
taa bii kitiŋ, bee nnyusakpem, bee isui ki li
kii buyoonn ti ga nan daan timi Aawumbər
aatutum aayigbeer pu na." 4 Le m ŋun baah
daan binib bi na aakahm. Bi nan ye binib
ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa, ki
nyan ni Israel aanibol məmək ni. 5-8 Bi nan
daan bi kina la:

Juda aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Rubenn aanibol aanib ŋichur kipiik ni
ŋilee,
Gad aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Aser aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Naftali aanibol aanib ŋichur kipiik ni
ŋilee,
Manase aanibol aanib ŋichur kipiik ni
ŋilee,
Simeonn aanibol aanib ŋichur kipiik ni
ŋilee,
Liifai aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,

Isakar aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Sebulunn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Josef aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Benjaminn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee.

Kinipaak sakpeŋ

9 Nimina aapuwəb le m kan kinipaak sakpeŋ. Ubaa aa ti ki nyi baakahm. Bi nyan ŋitimbol məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni na, ki si Uwumbər aabərjal ni Upihbo ngbaan aanimbiin ni, ki pee tikparpipiin, ki ŋub tibəkpafar biŋaal ni, 10 ki teen mpəən pu ke, "Timi Aawumbər u ka libərjal pu na, ni Upihbo ngbaan le nan gaa timi lii." 11 Le Uwumbər aatuuntiib məmək si gob Uwumbər aabərjal, ni bininkpiib, ni tiwanfuurkaan ninaa ngbaan. Le Uwumbər aatuuntiib doon ŋichichik ki di binimbil kpaa kitiŋ Uwumbər aabərjal taab ki dooni u, 12 ki len ke, "Ni ye mbamən, timi Aawumbər le yeh mpakm, ni nnyuŋ, ni nlan, ni idoon, ni lisil, ni yiko, ni mpəən n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii."

13 Le bininkpiib na ponn ni ubaa baa mi ke, "Binib bi pee tikparpipiin na, bi ye ba aanib? Bi nyan ni la chee?"

14 Le m bui u ke, "Maaninkpel, si le nyi."

Le u bui mi ke, "Bi ye binib bi nyan falaa sakpiin ni, ki finn baakpar Upihbo ngbaan aasin ni aan ti ŋa ti tipipinn na. 15 Nima le cha bi si Uwumbər aabərjal taab. Bi bi waadichal ni, nwiin pu ni kinyeek, ki tun lituln tii u. Uwumbər u ka libərjal ngbaan pu na ga li bi bi chee, ki biin bi pu. 16 Nkon aan ki chuu bi, nnyunyuu mu aan ki chuu bi, nwiin mu aan ki see bi, ntoton mu aan ki ŋun bi; 17 ba pu? Upihbo u bi Uwumbər aabərjal aakaasisik ni na le ga kpiin bi, ki ga mək bi uyayak aanyun mu ga tii bi liməfal na chee. Uwumbər ga per binimbil tinyunyunn məmək."

8

Ŋidab ŋilole na

1 Le Upihbo ngbaan chuu dabr ndam lolole. Le Uwumbər do ŋmin chii chii ki yunn siib. 2 Le m kan Uwumbər aatuuntiib bilole bi si Uwumbər aanimbiin ni na. Le bi tii bi kakaan tiib bilole.

3 Le Uwumbər aatuun uken dan nan sil kitork aabimbiln chee, ki ŋub salmaa aasambil li bi joo tulalee aayon ŋani li ponn ni na. Le bi tii u tulalee aayon sakpen u di kpee Uwumbər aanib məmək aameel pu, ki di ŋa salmaa aabimbiln li bi Uwumbər aabərjal aanimbiin ni na paab, ki di tii Uwumbər. 4 Le tulalee aayon ngbaan aabaan, ni Uwumbər aanib aameel nyan Uwumbər aatuun ngbaan aaŋaal ni, ki fii paacham Uwumbər aanimbiin ni. 5 Le Uwumbər aatuun ngbaan moo mmii mu bi kitork aabimbiln paab na gbiin tulalee aayon aasambil ngbaan, le ki di mee yaa dulnyaa wee ponn ni. Le kifuuk faa, le utaal tar ki moor, le kitiŋ deŋ.

Kakaan tiib

6 Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi ŋub kakaan tiib bilole na gor ke bi pii.

7 Le Uwumbər aatuun ŋjan yoo pii waakakaan. Waah pii waakakaan na, le ŋitaatakpabil, ni mmii, ni nsin ŋmal təb ponn ni, ki nyan paacham ki lir ni kitiŋ. Le mmii gaa kitiŋ ligetatar, ni isui mu ligetatar, ni timosənn məmək.

8 Le Uwumbər aatuun leler mu pii waakakaan. Le bi di tiwan ni naahn lijool li gaal mmii na mee lii nnyusakpem ponn ni. Le nnyun ngbaan ligetatar kpaln nsin. 9 Le tiwan nimək bi nnyun ligetatar ngbaan ponn ni na kpo. Iŋəi ligetatar mu bii a.

10 Le Uwumbər aatuun tatar mu pii waakakaan. Le liŋmabisakpeln li gaal mmii ke liməfifil na nyan ni paacham ki lir ŋiməə ligetatar ponn ni, ni inyunbun ligetatar ponn ni. 11 Liŋmabil ngbaan aayimbil le ye ke "Ni To." Le laah lir nnyun ni na mu aagetatar kpaln nnyun mu to na. Le binib pam kpo nnyun ngbaan pu; ba pu? mu to la.

12 Le Uwumbər aatuun nanar mu pii waakakaan. Le nwiin ligetatar chuu gii ki bəln. Uŋmal ligetatar, ni iŋmabi ligetatar mu chuu gii ki bəln. Le nwiin ligetatar aa wiin. Kinyeek ligetatar mu aa wiin.

13 Le m kan libərwiin laani paacham, ki ŋun li teen mpəən pu ke, "Uwumbər aatuuntiib bitaa bi gur kaa kee pii baakakaan na yaa pii kan, tibəbir sakpenn ga lir dulnyaa aanib pu."

9

1 Le Uwumbər aatuun ŋmuŋmur mu pii waakakaan. Le m kan liŋmabil li nyan ni

paacham ki lir ni kitiŋ na. Le bi tii li libuul li
nyoo kaa kpa limək na aasaafii. 2 Le li chuu
lakr libuul ngbaan aajaaleŋ. Le iŋmanyuu
nyan li ponn ni ki fii paacham, ki naahn
mmii mu gaal sakpen na aaŋmanyuu, ki
bəln nwiin timm. 3 Le itoon nyan ni iŋ-
manyuu ngbaan ponn ni, ki yaa gaa dulnyaa
ni. Le Uwumbər tii i mpəən ke i li junni
binib ke inyoohn aah junni binib pu na, 4 le
ki tuk i ke i taa ŋmə timoor, ki taa ŋmə
tijikaar, ki taa ŋmə isui, i li junni binib bi
kaa kpa Uwumbər aadaan biyigbeer pu na;
5 i taa ku binib ngbaan, i mək bi falaa ki ti saa
iŋmal iŋmu. Falaa ngbaan wu ke unyoohn
aah juu unii kan, ni wu pu na. 6 N-yoonn
ngbaan, binib ga li ban nkun ke mu ku bi,
kaan kan mu. Nkun ga san cha bi.

7 Itoon ngbaan naahn itaan i gor ke i
to butəb na. Tiwan ni naahn salmaa
aayikpupur na nan bi iyil pu. Inimbil wəb
naahn binib aanimbil wəb la. 8 Yaayikpir
mu ti ki naahn bipiib aayikpir la. Yaanyin
mu naahn ichinn aanyin la. 9 Tiwan nibaa
bii ibiŋ pu ki naahn tikur la. Yaafeen kpa
kifuuk ke itaan ni təroku i san cha i ti to
butəb na aah kpa kifuuk pu na. 10 Yaajuu
mu naahn inyoohn aajuu la. Inyoohnpiin
bi yaajuu pu, ki kpa mpəən ke i mək binib
falaa ki ti saa iŋmal iŋmu. 11 Libuul li kaa kpa
limək na aatuun le ye yaabər. Hiibru* aaliin
ponn ni, bi yin u ke Abadonn. Griik aaliin
ponn ni, bi yin u ke Apolionn. Naatataa le
ye ke "U kulni binib na."

12 Njan aabəbir ma jer a. Tibəbir tilee mu
choo.

13 Le Uwumbər aatuun loloob mu pii
waakakaan. Le m ŋun nneel nyan ni salmaa
aabimbiln li bi Uwumbər aanimbiin ni na
aaməju ŋinaa chee. 14 Le nneel ngbaan tuk
Uwumbər aatuun loloob u joo kakaan na
ke, "Chuu gbiln Uwumbər aatuuntiib binaa
bi bi liməəsakpeln li bi yin li ke Yufrates
na chee lii." 15 Le u chuu gbiln Uwumbər
aatuuntiib binaa ngbaan lii. Uwumbər le
gor bi, ki siin bi libiln, ni uŋmal, ni nwiin,
ni kikurk ki bi ga di ku binib ligetatar na.
16 Bi nan kpa butəb aajab bi dik itaan pu na.
Le m ŋun baakahm aah ye pu na. Bi nan ye
butəb aajab ŋichur ŋichur ikui ilee. 17 Tidaŋ
ponn ni le m nan kan itaan ngbaan ni binib
bi dik i pu na. Tikur aawan nibaa bii bibiŋ
pu ki man ke mmii na, ki bən ke nsiin na,
ki man ke chirbil na. Itaan ngbaan aayil
naahn ichinn aayil la. Mmii, ni iŋmanyuu,
ni chirbil nyan ni iməi ni. 18 Tiwan nitaa
ngbaan, mmii, ni iŋmanyuu, ni chirbil ni
nan nyan ni itaan ngbaan aaməi ni na le
ku linigetekr tatar; 19 ba pu? itaan ngbaan
aapəən le bi yaaməi ni, ni yaajuu ni. Yaajuu
ngbaan naahn iwaa le ki kpa ŋiyil ki mək
binib falaa.

20 Binib bi gur kaa kpo iween ngbaan pu
na aa kpeln baabimbin, kaa di cha baah
ŋani ŋiwaa ŋi na. Bi beenin dooni tininkpi-
wanbir, ni ŋiwaa ŋi bi nan di salmaa, ni
tikunabr, ni tikur, ni ŋitakpal, ni idə naan
ŋi na, ŋiwaa ŋi kaa waa, ki mu aa ŋun tibər,
ki mu aa ŋmaa chuun na. 21 Binib ngbaan
beenin ku binib, ki ji inyək, ki gər kidagook,
ki su kinaayuk, kaa kpeln baabimbin.

10

*Uwumb*ər aatuun ni kigbaŋ waatiir na

1 Le m kan Uwumbər aatuun mpəəndaan
uken nyan ni paacham. U pee kitaalangbaŋ,
le waakpimanja mu lur goln uyil. Unim-
bil wəb naahn nwiin la. Utaa mu naahn
kimiigaak. 2 U joo kigbaŋ waatiir ki kpar na
uŋaal ni. Le u di utaagiil taa nnyusakpem
pu, le ki di utaagal mu taa kitiŋ pu, 3 le ki
teen mpəən pu ke uchinn aah tar pu na.
Waah teen kina na, le utaal mu teen nfum
mulole. 4 Utaal aah teen nfum mulole na, le
m ban m ŋmee waah len pu na kigbaŋ ni.
Le m ŋun nneel len Uwumbər do ke, "Taa
ŋmee utaal aah len tibər ti na, ki taa kpiir
ti."

5 Uwumbər aatuun u m kan u si
nnyusakpem, ni kitiŋ pu na le yoor uŋangii
paacham 6 ki puu Uwumbər u bi n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na, ki nan naan paacham
ni tiwan nimək bi ni ponn ni na, ni kitiŋ ni
tiwan nimək bi kitiŋ pu na, ni nnyusakpem,
ni tiwan nimək bi mu ponn ni na, ke
Uwumbər aan ki taan. 7 Buyoonn Uwumbər
aatuun lolole ga pii waakakaan na, n-yoonn
ngbaan le Uwumbər ga tun waatunyaan li
bər na ki doo, waah nan tuk waabənabr bi
ye waatutum na ke u ga tun pu na.

8 Nneel mu m ŋun paacham na ki len
m chee ki bui mi ke m li cha ti gaa kig-
baŋ ki kpar ki bi Uwumbər aatuun u si
nnyusakpem, ni kitiŋ pu na aaŋaal ni na.

* 9:11 : Hiibru aaliin ye Juu yaab aaliin la.

9 Le m buen Uwumbɔr aatuun ngbaan
chee, le ki ti bui u ke u tii mi kigbaŋ waatiir
ngbaan. Le u bui mi ke, “Gaa ki ŋmɔ. Ni ga
li mɔ aamɔb ni ke tisiir na la, ki tee ga li to
aaponn ni.”
10 Le m gaa kigbaŋ waatiir ngbaan uŋaal
ni, ki ŋman ki. Maah ŋman ki na, le ni mɔ
mmɔb ni ke tisiir na. Le maah di nab na, ni
to mponn ni. 11 Le bi bui mi, “See aa ki tuk
ŋitimbol mɔmɔk aanib bi bi dulnyaa wee ni
ki len iliin imɔk bi dulnyaa wee ni na, ni
baabɔrb, tibɔr ti ga ŋa bi n-yoonn mu choo
na.”

11

Seeraadam bilee na

1 Le bi tii mi tiwaŋaŋkaan ni naahn lidabil
na, le nneel bui ke, “Li cha ti ŋaŋ Uwumbɔr
Aadiik, ni kitork aabimbiln, ki lik naafɔfɔk,
ki kahn binib bi dooni Uwumbɔr nima chee
na. 2 Taa ŋaŋ kikaakpaak ki bi lipaal na
aafɔfɔk; ba pu? Uwumbɔr di kikaakpaak
ngbaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na
la. Le bi ga bii Uwumbɔr aatinyaan ki ti
saa iŋmal imonko ilee ni ilee. 3 Le m ga
tun ni maaseeraadam bilee bi nan moon
Uwumbɔr aabɔr ki ti saa iwiin lichur ni
ikui ilee ni imonko itaa, ki ga li pee tiwan-
peenkaan ni saak kuub na.”
4 Biseeraadam bilee ngbaan ye nkpan aa-
sui ilee ni karyaa tiib aah tɔŋni tiwan ni pu
na bilee bi si dulnyaa Aadindaan aanimbiin
ni na. 5 Unii ubaa yaa ban u ŋa bi nibaa kan,
mmii ga nyan bimɔi ni ki ku baadim. Unii
ubaa yaa ban u ŋa bi nibaa kan, see bi ku u
kina. 6 Biseeraadam bilee ngbaan nan kpa
mpɔɔn bi kiir utaal u taa nu buyoonn bi bi
mooni Uwumbɔr aabɔr na, ki kpa mpɔɔn
ki cha nnyun kpaln nsin, ki kpa mpɔɔn ki
cha falaa aabɔŋ mɔmɔk lir dulnyaa wee ni,
n-yoonn mumɔk bi gee na.
7 Bi yaa moon Uwumbɔr aabɔr doo kan,
le upeel u nyan ni kinimbɔŋ chee, libuul li
kaa kpa limɔk na ni na, ga to bi butɔb ki
nyaŋ bi, ki ku bi. 8 Le ŋinikpol ngbaan ga
li dɔ kitisakpeŋ na aasan ni. Uwumbɔr yin
kitiŋ ngbaan ke Sodom, ki ki yin ki ke Ijipt.
Bi nan kpaa Tidindaan ndɔpuinkoo pu nima
la. 9 Le ŋitimbol mɔmɔk aanib bi bi dulnyaa
wee ni ki len iliin imɔk bi dulnyaa wee ni
na, bi ponn ni bibaa ga lik ŋinikpol ngbaan
ki ti saa iwiin itaa ni ligeln, kaan kii ke unii
ubaa ti sub bi. 10 Baakun pu le dulnyaa aanib
ga li kpa mpopiin sakpen, ki waa liwaal, ki
tii tɔb ipiin; ba pu? Uwumbɔr aabɔnabr
bilee bi ŋa bi falaa na kpo a. 11 Iwiin itaa ni
ligeln ngbaan aah jer na, le Uwumbɔr ki tii
bi limɔfal. Le bi fii sil. Le binib bimɔk kan
bi na san ijawaan sakpen. 12 Le ŋinikpol ŋi
fikr na ŋun nneel sakpiin nyan ni paacham
ki bui bi, “Dan paacham do man.” Le bi koo
ntaalangbam ni ki buen paacham. Baadim
mu kan baah buen pu na. 13 N-yoonn ngbaan
le kitiŋ deŋ pam. Le kitisakpeŋ ngbaan
aadir ligeln kipiik lir kitiŋ. Kitiŋ aah deŋ
pu na le ni ku binib ŋichur ŋilole. Binib bi
gur kaa kpo na, ijawaan chuu bi sakpen, le
bi nyuŋ Uwumbɔr u bi paacham na.
14 Tibɔbir leler jer a. Tibɔbir tatar mu
choo mala.

Kakaan tiib bilole na

15 Le Uwumbɔr aatuun lolole mu pii
waakakaan. Le ineel sakpiin len Uwumbɔr
do ke, “Dulnyaa wee ni aanaan mɔmɔk
kpaln Tidindaan Uwumbɔr ni Waabo
Kristo* aanaan la. U ga li joo mu n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na.” 16 Le bininkpiib
moninko ni binaa bi ka baabɔrjal pu,
Uwumbɔr aanimbiin ni na, doon ŋichichik
ki di binimbil kpaa kitiŋ ki dooni Uwumbɔr,
17 ki len ke,
“Tidindaan Uwumbɔr, u yeh mpɔɔn
mɔmɔk,
ki nan bi, ki beenin bi na, ti dooni si;
ba pu? aa di saapɔɔn sakpiin ki joo dulnyaa
wee.
18 Ŋinibol aanib nan gee liŋuul, le saaŋuul
mu fii,
le ni ŋeer aa ji bitekpiib tibɔr,
ki ŋeer aa di ipiin tii
saabɔnabtiib bi ye saatutum na,
ni saanib bi mɔmɔk pak si na,
bi ye biwaatiib na, ni bi ye bisakpem
na,
ki ŋeer aa kuln binib bi ku dulnyaa aanib
na.”
19 Tɔ, le bi chuu piir Uwumbɔr aadiik ki
bi paacham na. Le m kan Uwumbɔr aakaal
aadakaa si waadiik ponn ni. Le utaal moor,
le kifuuk faa, le utaal tar, le kitiŋ deŋ, le
utaal nu ŋitaatakpabil sakpiin.

12

Upii na, ni kipeewanbiik na

* 11:15 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke Uwumbɔr nyan u ke u gaa binib lii.

1 Tə, le m kan lijinjiir aawan paacham.
Upii ubaa nan bi ki pee nwiin. Le uŋmal
mu nan bi utaa aataab. Iŋmabi kipiik ni ilee
mu nan bi uyil pu. U nan kpa lipuul, 2 le
imalween chuu u, le u wii ki ban u maa ubo.
3 Le m ki kan lijinjiir aawan niken
paacham. M nan kan kipeewanbiik sakpeŋ
mamaŋ ki kpa ŋiyil ŋilole ni iyiin kipiik,
ki chik ubər aayikpupur tilole na. 4 Le
kipeewanbiik ngbaan di kijuul kuun foor ni
iŋmabi ligetatar, ki di lii ni kitiŋ, ki dan nan
sil upii u ban u maa ubo na aanimbiin ni ke
ki ŋmə waabo.
5 Le upii ngbaan ma ubijabo u ga li
joo ŋinibol məmək mpəən pu na. Le
Uwumbər yoor ubo ngbaan di buen ubaa
chee paacham, waabərjal chee. 6 Le upii ng-
baan san buen nteersakpiin ni, Uwumbər
aah toor mpaan nin chee tii u na, ki ti
kpiini u nima chee iwiin lichur ni ikui ilee
ni imonko itaa.
7 Tə, le bi to butəb paacham. Uwumbər
aatuuntiib aaninkpel Maikel ni waatuun-
tiib to kipeewanbiik ngbaan ni waatuuntiib
butəb, 8-9 le ki nyaŋ bi, ki nyan bi paacham.
Baa ki kan mpaan paacham. Kipeewanbiik
ngbaan ye kinimbəŋ la. Bi yin ki ke Uwaa
u Yunn na, ki ki yin ki ke Defil,* ki ki yin ki
ke Sintana. Kima le ŋmanni dulnyaa aanib
məmək. Bi nyan ki ni kaatuuntiib paacham,
ki di lii ni kitiŋ.
10 Le m ŋun nneel sakpiin len mpəən
pu paacham ke, "Dandana wee ti kan timi
Aawumbər aah kpa mpəən pu ki gaa waanib
lii ki joo waanaan ni aanib na. Dandana ti
kan Kristo u gaa timi lii na aah kpa yiko
pu na. Ba pu? u nyan kinimbəŋ paacham.
Kinimbəŋ ye unibiinii u nan si Uwumbər
aanimbiin ni ki bii Uwumbər aanib nwiin
pu ni kinyeek na la. 11 Upihbo Yesu aasin
aapəən pu ni waabər aapəən pu le bi nyaŋ
kinimbəŋ. Bi gee Yesu ki jer baaməfal, ki kii
ke bi kpo u pu. 12 Nimi bi bi Uwumbər do
na, li kpa mpopiin man; ba pu? kinimbəŋ
aa ki kpa mpəən. Tə, tibəbir mu ga lir
kitiŋ aanib pu, ni nnyusakpem ni aanib pu;
ba pu? kinimbəŋ sunn ni bi chee, ki gee
liŋuusakpeln; ba pu? ki bee ke kaayoonn aa
ki wiir."
13 Kipeewanbiik ngbaan aah kan ke bi
nyan u paacham ki di lii ni kitiŋ na, le u
san dii upii u ma ubijabo na, ke u chuu
u. 14 Le Uwumbər tii upii ngbaan libərwiin
aafeen ilee ke u fii buen nteersakpiin ni,
waapaan ni, kipeewanbiik ngbaan taa ki pii
u nima chee. Le bi ti kpiini u nima chee ki ti
saa ŋibin ŋitaa ni ligeln. 15 Le kipeewanbiik
ngbaan tii nnyun sakpem uməb ni ke liməol
na ki lii, ke mu di upii ngbaan puu buen.
16 Le kitiŋ ter upii ngbaan, ki waar kiməb
ki di nnyun mu nyan kipeewanbiik ngbaan
aaməb ni na nab, le mu aa ki pii upii ngbaan.
17 Le kipeewanbiik ngbaan gee liŋuul sakpen
upii ngbaan pu, ki buen ti to waabim biken
butəb. Waabim le ye binib bi kii Uwumbər
aaməb ki tuk binib Yesu aabənyaan na.
18 Le kipeewanbiik ngbaan sil nnyusakpem
aagbaan.

13

Ipeel ilee na

1 Le m kan upeel nyan ni nnyusakpem
ponn ni. U nan kpa ŋiyil ŋilole ni iyiin
kipiik, le ki chik ubər aayikpupur waayiin
kipiik məmək pu. Le liyimbil li ye lisiibil
ki tii Uwumbər na nan bi ŋiyil məmək
pu. 2 Upeel ngbaan nan naahn unaamuun
la. Utaafar pəə sakpen. Uməb mu naahn
uchinn aaməb. Kipeewanbiik ngbaan le di
waapəən, ni waanaan, ni waapəən sakpiin
tii u. 3 Libuel nan bi uyil libaa pu ki naahn ke
laah kpo ki səŋ le na. Laah səŋ na, le ni gar
dulnyaa aanib məmək pam. Le bi dii u, 4 ki
gbaan kitiŋ ki doon kipeewanbiik ngbaan;
ba pu? u nan di waapəən tii upeel ngbaan.
Bi nan gbaan kitiŋ ki doon upeel ngbaan
mu, le ki baa ke, "Ŋma bi ke upeel wee na?
Ŋma ga ŋmaa to u butəb?"
5 U nan kpa nsan ke u li kpa kipupuk ki
sii Uwumbər, ki kpa nsan ke u li bi iŋmal
imonko ilee ni ilee. 6 Le u waar uməb
ki sii Uwumbər, ni Uwumbər aayimbil, ni
Uwumbər do, ni bimək bi Uwumbər do na,
7 ki kpa nsan ke u to Uwumbər aanib butəb
ki nyaŋ bi. Le Uwumbər tii u tininkpir u
li joo ŋitimbol məmək aanib bi bi dulnyaa
wee ni ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni
na. 8 Le dulnyaa ni aanib bimək aayimbil
aa ŋmee Uwumbər Aapihbo u bi nan ku u
na aaməfal aagbaŋ ni buyoonn Uwumbər aa
nan kee naan dulnyaa wee na ga dii upeel
ngbaan.

* 12:8-9 : Defil ni Sintana ye kinimbəŋ aayimbil ŋiken la.

9 "U kpa litafal na kan, u ŋun. 10 Binib bi
Uwumbər len ke bi ga chuu bi tinaagbiir
na, bima le bi ga chuu bi tinaagbiir. Unii
umək joo kijaak aajuk ku binib na, kijaak
aajuk le ga ku u mu. Nima le cha ni ŋan
ke Uwumbər aanib li ban limər ke bi dii
Uwumbər mbaməm."
11 Le m kan upeel leler nyan ni kitiŋ ni. U
nan kpa iyiin ilee i naahn upihbo aayiin na,
le ki len ke kipeewanbiik aah len pu na. 12 U
nan bi njan aapeel chee, ki kpa waapəən, ki
muk dulnyaa, ni binib bimək bi dulnyaa ni
na, ke bi li dii njan aapeel u nan kpa nkun
aabuel li səŋ na. 13 Upeel leler ngbaan nan
tun lijinjiir aatun pam, ki cha mmii nyan ni
paacham ki sunn ni kitiŋ, binib aanimbil ni,
14 ki ŋmann binib bimək bi dulnyaa ni na; ba
pu? u nan kpa nsan ke u tun lijinjiir aatun
njan aapeel aanimbiin ni, ki tuk dulnyaa
ni aanib ke bi ŋa liwaal li naahn upeel u
nan kpa kijuk aabuel li səŋ na. 15 Upeel
leler ngbaan nan kpa nsan ke u cha liwaal
ngbaan fuur libuln ki len tibər, le ki cha bi
ku binib bimək kaa dii liwaal ngbaan na, 16 ki
cha bi daan binib məmək biŋangii pu, bee
biyigbeer pu. U nan cha bi daan biwaatiib,
ni bisakpem, ni biwankpadam, ni bigiim, ni
binaagbiib, ni bimalb. 17 Kidaan ngbaan le
ye upeel ngbaan aayimbil, bee waayimbil
aanamba. Unii u kaa kpa kidaan ngbaan na,
baa nan cha u daa tiwan nibaa, kaa cha u
kooh tiwan nibaa mu.
18 Tibər timina ban nlan la. Unii u
kpa nlan na ga ŋmaa bee upeel ngbaan
aanamba aatataa. Ni ye unibən aanamba la.
Waanamba ye ikui iloob ni imonko itaa ni
niloob.

14

Upihbo na, ni waanib

1 Tɔ, le m kan Upihbo na si Sionn aa-
jool paab. Binib ŋichur nkub ni imonko
ilee ni ŋinaa nan bi u chee, le waayimbil
ni Ute Uwumbər aayimbil nan ŋmee paa
biyigbeer pu. 2 Le m ŋun binib gaa ilahn
paacham. Ni nan fuuk ke bunyəb aanyun
aah fuuk pu na, ki fuuk ke utaal aah teen
mpəən pu pu na, ki naahn binib aah gbaa
tibar aan ti wii pu na. 3 Binib ngbaan bi
Uwumbər aabərjal, ni tiwanfuurkaan ni-
naa, ni bininkpiib na aanimbiin ni, ki gaa
ilahnpəən. Ubaa aan ŋmaa bae nlahn ng-
baan see binib ŋichur nkub ni imonko ilee
ni ŋinaa bi Uwumbər daa bi ki nyan bi
dulnyaa wee ni na. 4 Bima le ye binib bi
kaa doon bipiib chee kaa ŋa bibaa tijəŋ.
Baa nyi bipiib. Bima le dii Upihbo ngbaan
waah cha nin chee na məmək. Uwumbər
nyan bi binib ponn ni ki daa bi, bi li ye u
ni Upihbo ngbaan aanib. 5 Nnyamən mubaa
aa bi biməi ni. Baa kpa taani ubaa.

Uwumbər aatuun tiib bitaa na

6 Le m kan Uwumbər aatuun uken laani
paacham, ki joo ni tibənyaan ti bi n-yoonn
mu kaa kpa ndoon na, ki ti di ti tuk ŋitim-
bol məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni ki
len iliin imək bi dulnyaa wee ni na. 7 Le
Uwumbər aatuun ngbaan len mpəən pu ke,
"Ni li san Uwumbər, ki nyuŋ u man; ba
pu? ni ŋeer u ji binib tibər. Ni li pak
Uwumbər u nan naan paacham, ni kitiŋ, ni
nnyusakpem, ni nnyun məmək na."
8 Uwumbər aatuun leler nan paan ni njan
yoo na aapuwəb ki len ke, "Kitisakpeŋ Ba-
biloŋ lir a. Kitiŋ ngbaan le nan cha ŋinibol
məmək aanib nyu ndapəm gbii. Ndaan
ngbaan le ye waadagook aakpeek. Nima le
ki lir a."
9 Uwumbər aatuun tatar nan paan ni
uleler na aapuwəb ki len mpəən pu ke,
"Binib bimək dii upeel ngbaan, ni liwaal li
naahn u na, ki gaa waadaan biyigbeer pu,
bee biŋaal pu na, 10 ga nyu ndaan mu ye
Uwumbər aaŋuul, le u kpir ŋa kiyikuuk ni,
kaa di nnyun kpee mu pu. Nima le mək
waaŋuul sakpen, le bi ga li bi waatuuntiib
bi bi chain na, ni Upihbo ngbaan aanimbiin
ni, ki ga ji falaa sakpen mmii ni chirbil ponn
ni. 11 Iŋmanyuu nyan ni mmii ngbaan ni ki
fii paacham n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
Binib bi dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn
u na, ki gaa waadaan ki ye waayimbil na,
ga ji falaa mmii ngbaan ponn ni, kaan fuur
nwiin pu, kaan fuur kinyeek mu."
12 Nima le cha ni ŋan ke Uwumbər aanib
bi kii waaməb ki dii Yesu mbaməm na li kpa
limər.
13 Le m ŋun nneel len paacham ke, "Ŋmee
ke: Bitekpiib bi nan dii Tidindaan na,
waanyoor bi bi pu dandana wee ki joo cha."
Le Uwumbər Aafuur Nyaan kii ke, "Ni
ye mbaməŋ; ba pu? bi nan tun litunyaan
linimaln. Baah kpo na, le bi fuur. Baah tun
pu na mu dii bi."

Dulnyaa aajikaacheel

14 Le m kan ntaalangbapim. Ubaa ka
mu pu ki naahn unii, ki chik salmaa
aayikpupuk, ki joo gɔrk u ka na uŋaal
ni.* 15 Le Uwumbɔr aatuun uken nyan ni
Uwumbɔr Aadichal ni, ki len mpɔɔn pu
ki tuk u ka ntaalangbam pu na ke, "Di
saagɔrk chee tijikaar; ba pu? ni ŋeer li-
jikaacheel. Dulnyaa aajikaar biir a." 16 Le
u ka ntaalangbam pu na di waagɔrk chee
dulnyaa aajikaar.
17 Le Uwumbɔr aatuun uken nyan ni
Uwumbɔr Aadichal li bi paacham na ni. U
mu nan joo gɔrk u ka na.
18 Le Uwumbɔr aatuun uken nyan ni ki-
tork aabimbiln chee. Uma le ye mmii aayi-
daan. Le u teen mpɔɔn pu ki tuk Uwumbɔr
aatuun u joo gɔrk u ka na ke, "Di saagɔrk
u ka na ker ndaan aasubil ŋi bi dulnyaa
ni na; ba pu? ŋisubil ngbaan puir a."
19 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan di waagɔrk
ker dulnyaa aasubil ngbaan, ki di ŋa libu-
usakpeln li ponn ni bi ŋmaani ŋisubil ki
nyani ŋaanyun na. Nima le mɔk Uwumbɔr
aah ga bii binib bi kaa dii u na pu na. 20 Le bi
taa ŋisubil ngbaan pu libuusakpeln ngbaan
ponn ni, kitiŋ aagbaan, ki nyan ŋaanyun.
Le nsin nyan libuul ngbaan ni, ki wiir aan
utaan yaa sil mu ponn ni kan, u ga ŋmaa liin
na, ki puu ti saa mal ikui ilee aafɔfɔk aah bi
pu na.

15

Gbelngbeln aafalaa na

1 M nan ki kan lijinjiir aawan niken
paacham. Ni nan ye tiwankpaan, le ki gar
mi pam. M nan kan Uwumbɔr aatuuntiib
bilole bi joo ni falaa bilole na. Falaa ngbaan
ga li ye gbelngbeln aafalaa la; ba pu? falaa
ngbaan aapuwɔb Uwumbɔr aaŋuul ga sɔŋ.
2 Le m kan tiwan ni naahn nnyusakpem
mu mmii ŋmal mu ponn ni na, le mu wiin
chain ke kinimbilik na. Le m kan binib
bi nyaŋ, kaa dii upeel ngbaan, ni liwaal li
naahn u na, kaa gaa waadaan ki ye waay-
imbil aanamba na; bi ka nnyusakpem mu
wiin chain ke kinimbilik na chee, ki joo
tibar ti Uwumbɔr tii bi na, 3 ki gaa ilahn i
ye Upihbo ngbaan ni Uwumbɔr aatutunn
Moses aalahn na ke,
"Tidindaan Uwumbɔr u yeh mpɔɔn mɔmɔk
na,
saatuln ye litukpaan ki gar binib pam.
Saasan ye nsanyaan, ki mu ye nsan bamɔnn.
Si le ye Ubɔr n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.
4 Tidindaan, ŋma bi, kaan san si ki nyuŋ si?
Si baanja le ye chain.
ŋinibol mɔmɔk ga dan ki nan
gbaan aanimbiin ni ki doon si;
ba pu? binib mɔmɔk kan saatunyaan."
5 Nimina aapuwɔb le m kan ke bi nan
chuu piir Uwumbɔr Aapepel li bi chain
chain na aan li bi waabool ponn ni paacham
na, 6 le Uwumbɔr aatuuntiib bilole bi joo ni
falaa bilole na nyan ni li ponn ni, ki pee
ŋikekepiin ŋi bi chain na, ki buu salmaa
aagbapapann bibiŋ pu. 7 Le tiwanfuurkaan
ninaa ponn ni nibaa di salmaa aasambil
ŋilole tii Uwumbɔr aatuuntiib bilole ng-
baan. Uwumbɔr u bi n-yoonn mu kaa
kpa ndoon na aaŋuul aah fii pu na le gbii
ŋisambil ngbaan. 8 Le Uwumbɔr aanyuŋ
ni waapɔɔn cha iŋmanyuu gbiin waadichal.
Ubaa aa ŋmaa koo lidichal ngbaan ni ki
nan saa buyoonn falaa bilole bi Uwumbɔr
aatuuntiib bilole joo ni bi na ga pii dulnyaa
ni aanib ki doo na.

16

Uwumbɔr aaŋuul aasambil

1 Le m ŋun nneel sakpiin nyan ni
Uwumbɔr Aadichal ni, ki tuk Uwumbɔr
aatuuntiib bilole ngbaan ke, "Li cha ti di
falaa u bi ŋisambil ŋilole ni na kpir dulnyaa
ni; ba pu? Uwumbɔr gee liŋuul bi pu."
2 Le Uwumbɔr aatuun ubaa buen ki ti di
falaa u bi waasambil ni na kpir dulnyaa ni.
Le ni ŋa ibuun i wu sakpen na ki baan binib
bi kpa upeel ngbaan aadaan ki dii waawaal
na pu.
3 Le Uwumbɔr aatuun leler mu di falaa u
bi waasambil ni na kpir nnyusakpem ponn
ni. Le nnyusakpem ngbaan aanyun kpaln
nsin ke linikpol aasin na. Le tiwan nimɔk bi
nnyusakpem ponn ni na kpo.
4 Le Uwumbɔr aatuun tatar mu di falaa
u bi waasambil ni na kpir ŋimɔɔ ni, ni
inyunbun ni. Le nnyun ngbaan kpaln nsin.
5 Le m ŋun Uwumbɔr aatuun u ye nnyun
aayidaan na len ke, "Uwumbɔr u ye chain
daan, ki nan bi, ki beenin bi na, saah daa
binib ngbaan aatafal kina na, aa ŋa ni ŋan;
6 ba pu? bi ku saanib ni saabɔnabtiib ki
cha baasin nyan, le aa mu cha baanyun

* 14:14 : Lik Daniel 7.13.

kpaln nsin bi nyu. Bi ŋeer kina la." 7 Le m
ŋun nneel nyan ni kitork aabimbiln ni ki
len ke, "Tidindaan Uwumbər, u yeh mpəən
məmək na, ni ye mbamən, aa jin binib tibər
mbaməm ki ŋa bi naah ŋeer bi pu na."
8 Le Uwumbər aatuun nanar mu di falaa
u bi waasambil ni na kpir nwiin pu. Le
Uwumbər cha mu seer binib ke mmii aah
seer pu na. 9 Le ntoton sakpen seer binib.
Le bi sii Uwumbər u kpa mpəən ki cha bi
ji falaa kina na. Baa kpeln baabimbin, kaa
nyuŋ u.
10 Le Uwumbər aatuun ŋmuŋmur mu di
falaa u bi waasambil ni na kpir upeel ng-
baan aabərjal pu. Le waanaan bəln. Le binib
junni bilambil iween pu. 11 Iween ngbaan
pu, ni ibuun ngbaan pu, le bi seei Uwumbər
u bi paacham na, kaa kpeln baabimbin, kaa
di cha baatunwanbir.
12 Le Uwumbər aatuun loloob mu di falaa
u bi waasambil ni na kpir liməəsakpeln li bi
yin li ke Yufrates na ni. Le laanyun foor,
ki ŋa nsan ki tii bibərb bi nyan ni liwipuul
wəb na. 13 Le m kan tiyayaar ti naahn titaa-
teeraakpann na titaa nyan ni kipeewanbiik,
ni upeel ngbaan, ni waabənabr u ŋmanni
binib na aaməi ni la. 14 Tiyayaar ngbaan ye
kinimbəŋ yaan la, le ki tun lijinjiir aatun, ki
buen dulnyaa wee ni aabərb məmək chee,
ki ti kuun bi, ke bi to butəb, Uwumbər u yeh
mpəən məmək na aawiinsakpiin daal.
15-16 Tiyayaar ngbaan nan kuun bi lipepel
libaa wəb. Hiibru* aaliin ponn ni bi yin
nima chee ke Amagedonn. Le Yesu bui ke,
"Li pel man, m ga dan ke unaayuk aah choo
pu na la. Uwumbər aanyoor bi binib bi
si kii bundaln m ga nan fuu ni na, ki lik
baawanpeenkaan ke bi taa chuun biŋmeen,
ki taa ji iniməən."
17 Le Uwumbər aatuun lolole mu di falaa
u bi waasambil ni na kpir libuln pu. Le
nneel sakpiin nyan ni Uwumbər aabərjal li
bi waadichal ni na, ki len ke, "Ni ŋa doo a."
18 Le utaal moor, kifuuk mu faa, le utaal teen,
le kitiŋ deŋ sakpen ki ti nyaŋ. Uwumbər
aah nan naan binib buyoonn na, kitiŋ aa
nan deŋ sakpen ke kaah deŋ n-yoonn ng-
baan sakpen pu na. 19 Le kitisakpeŋ ng-
baan aadir məmək yakr nfum mutaa ki lir
kitiŋ. Ŋinibol məmək aatim mu lir kitiŋ
a; ba pu? Uwumbər aa suln kitisakpeŋ
Babiloŋ ngbaan aanib aatunwanbir bər, ki
tii bi kiyikuuk ki gbii ndaan mu ye waaŋuul
sakpen na, ki cha bi nyu. 20 Le ŋidik məmək
muin nnyun ni kaa ki bi, ŋijoo məmək mu
lir. 21 Le utaal nun ŋitaatakpabil sakpiin,
ki lir binib pu. Ŋi məmək nan nyuun ke
njikaabim bətə aah nyuun pu na. Le binib
sii Uwumbər ŋitaatakpabil ngbaan aabəbir
pu; ŋi nan ŋa bi falaa pam.

17

Upiidagookpaan na aabər

1 Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi joo
ŋisambil ŋilole ngbaan na ubaa dan ki nan
len m chee ki bui mi ke, "Dan do, aan m nan
mək si Uwumbər aah ga daa upiidagook-
paan u bi nnyunkpaan chee na aatafal pu
na. 2 Dulnyaa aabərb gər chaa upiidagoor
ngbaan chee. Dulnyaa aanib mu gər chaa
u chee ki nyu waadagoor aadaan ki gbii."
3 Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir m pu, le
waatuun ngbaan yoor mi ki di buen nteer-
sakpiin ni. Le m ti kan upii ubaa dik upeel
u man na pu. Ŋiyimbil ŋi seei Uwumbər na
nan bi upeel ngbaan aawon məmək pu. U
nan kpa ŋiyil ŋilole ni iyiin kipiik. 4 Upii
ngbaan nan pee tiwanpeenkaan nyaan, ni-
baa chee man, niken chee mu bən ke nsiin
na, ki pee nleen mu ŋan ki kpa kidaak
na uneen ni. Waawanpeenkaan pu nan
ye salmaa ni ŋitakpabinyaan ŋi kpa kidaak
na. U nan joo salmaa aasambil uŋaal ni.
Tiwan ni kaa ŋan, ki ye waadagook aawan,
ki kpa tijəŋ na nan gbii waasambil ngbaan
ni. 5 Liyimbil li aatataa bəə na nan ŋmee
paa uyigbeer pu. Liyimbil ngbaan le ye
ke, "Kitisakpeŋ Babiloŋ ki ye bipiidagoob ni
bininsum məmək aana na." 6 Le m kan upii
ngbaan gbii ndaan ki də; ba pu? u nyun
Uwumbər aanib aasin, ni binib bi kpo Yesu
pu na aasin ki gbii.
Maah kan u na, le ni gar mi pam. 7 Le
Uwumbər aatuun ngbaan baa mi ke, "Ba pu
ni gar si? M ga kpiir upii ngbaan aabər, ni
waah dik upeel u pu na aabər aatataa, ki tuk
si. 8 Upeel u kpa ŋiyil ŋilole ni iyiin kipiik
aan aa kan u na, u nan bi, kaa ki bi. Ni yaa
kpee siib kan, u ga nyan ni libuul li nyoo
kaa kpa limək na ni, ki cha nin chee bi ga
kuln u. Le dulnyaa ni aanib bi aayimbil aa
ŋmee liməfal aagbaŋ ni buyoonn Uwumbər
aa nan kee naan dulnyaa wee na, yaa kan

* 16:15-16 : Hiibru aaliin ye Juu yaab aaliin la.

upeel ngbaan kan, ni ga gar bi pam; ba pu?
u nan bi, kaa ki bi, ki ga ki gir ni.
9 "Unii umək kpa nlan na, u dakl lik ki bee
nimina aatataa. Upeel ngbaan aayil ŋilole
na ŋaŋ ŋijoo ŋilole ŋi upii ngbaan ka ŋi pu
na, ki mu ŋaŋ bibərb bilole. 10 Bibərb bilole
ngbaan ponn ni biŋmu lir a, ubaa laa bi
dandana wee, uken aa kee fuu ni. U yaa nan
fuu ni kan, waan ki yunn. 11 Upeel u nan bi,
kaa ki bi na le ŋaŋ ubər niniin, ki ye bibərb
bilole ngbaan ponn ni ubaa, ki cha nin chee
bi ga kuln u na.
12 "Saah kan iyiin kipiik i na, i ŋaŋ bibərb
kipiik bi kaa kee ji nnaan na la. Bi ni upeel
ngbaan ga kan bibərb aapəən, ni yunn siib.
13 Bibərb kipiik ngbaan kpa kiməbaan, ki di
baapəən ni baayiko tii upeel ngbaan. 14 Bi
ga faa Uwumbər Aapihbo butəb. Le Upihbo
ngbaan ga nyaŋ bi; ba pu? u ye dindatiib
məmək Aadindaan, ki ye bibərb məmək
Aabərkpaan la. Binib bi dii u na le ye waah
nyan bi ki yin bi na, le bi si uchaŋ ni."
15 Le Uwumbər aatuun ngbaan ki bui mi
ke, "Aa kan nnyunkpaan mu upiidagoor ng-
baan ka mu chee na. Nnyunkpaan ngbaan
ŋaŋ binib la. Bi ye ŋitimbol məmək aanib
bi bi dulnyaa wee ni, ki len iliin imək bi
dulnyaa wee ni na. 16 Saah kan iyiin kipiik
i na ni upeel ngbaan ga li nan upiidagoor,
ki ga yoor waawan məmək ki cha u chuun
uŋmeen, ki ga ji waawon ki see u mmii;
17 ba pu? Uwumbər le cha bi ban bi ŋa
waageehn, ki cha bi kpa kiməbaan ki di
baanaan tii upeel ngbaan u ji ki nan saa
buyoonn Uwumbər aah len pu na nan ŋa.
18 "Saah kan upii u na, u ye kitisakpeŋ ki
ye dulnyaa ni aabərb aayidaan na la."

18

Babiloŋ aalirn

1 Nimina aapuwəb, le m ki kan Uwumbər
aatuun uken nyan ni paacham ki sunn ni,
ki kpa mpəən sakpen, ki wiin chain ki woln
dulnyaa wee ni, 2 le ki len mpəən pu ke,
"Kitisakpeŋ Babiloŋ lir a. Ki lir kookoo a.
Bipənib, ni tiyayaar, ni tiwanbir, ni inyoon
i bir ki kɔ na baanja le koo nima chee; 3 ba
pu? ŋinibol məmək nyun ndaan mu ye kitiŋ
ngbaan aadagook aakpeek na, le dulnyaa ni
aabərb gər chaa ki chee. Binib bi chuun tiir
na nan kan tinyoor sakpen ki pu; ba pu?
kaanib nan ban tiwanyaan ki ti nyaŋ."
4 Le m ki ŋun nneel nyan ni paacham ki len
ke,
"Maanib, nyan ni kitiŋ ngbaan aanib chee,
ki taa kpaan tun titunwanbir bi chee,
ki taa ji falaa u bi ga ji u na;
5 Kitiŋ ngbaan aatunwanbir muun ki wiir ki
ti fuu paacham,
le Uwumbər aa suln kaatunwanbir."
6 U bui ke, "Teen kitiŋ ngbaan kaah nan tii
pu na.
Teen ki kaah nan tun pu na mfum
mulee.
Gbiin kaayikuuk ndaan mu pəək jer kaah tii
biken na mfum mulee.
7 Kitiŋ ngbaan nan nyuŋ kibaa ki gaa ti-
wanyaan ki ti nyaŋ.
Cha ki ji falaa ki li kpa mpombiin ki ti
ki saa kina;
ba pu? ki len kisui ni
ke ki ye ubərpii, kaa ye ukpopii,
kaan kan mpombiin kpala.
8 Nima pu le falaa ga pii kitiŋ ngbaan liwin-
baal.
Iweenbir, ni mpombiin, ni nkon ga lir
ki pu.
Le mmii ga gaa kitiŋ ngbaan məmək; ba pu?
Tidindaan Uwumbər u dar kitafal na
kpa mpəən sakpen."
9 Tɔ, dulnyaa aabərb bi nan gər kitiŋ
ngbaan chee ki jin kaawanyaan na yaa kan
mmii gaal kitiŋ ngbaan, ki kan iŋmanyuu fii
paacham kan, bi ga li wii ki kaani. 10 Kitiŋ
ngbaan aafalaa pu bi ga li san ijawaan, ki ga
li si dandar, ki len ke, "Kitisakpeŋ Babiloŋ
ki nan kpa mpəən na, tibəbir bi ki pu.
Ntafadaan pii ki liwinbaal."
11 Le binib bi chuun tiir dulnyaa ni na mu
ga wii ki li kpa mpombiin kitiŋ ngbaan pu;
ba pu? ubaa aan ki daa baawan. 12 Ubaa aan
ki daa baasalmaa, ni tikunabr, ni ŋitakpabil
ŋi ŋan ki kpa kidaak na, ni ileen i kpa kidaak
na, ni ŋikekenyaan, ni ŋikeken ŋi bən ke
nsiin na, ni ŋi man na, ni ŋikpanyaan,
ni iluub aanyin aasambil, ni idə aasambil
ŋi kpa kidaak na, ni tikur aawan, ni ŋi-
takpanyaan aawan, 13 ni tikpin aawan, ni
kinimbəəpaŋ, ni tulalee, ni nkpaŋmirkoo,
ni tulalee aayon mu bi joo toor kitork na,
ni ndaan, ni nkpan, ni boroboro aayon,
ni tijikaar, ni inaa, ni ipiih, ni itaan, ni
təroku tiib, ni binaagbiib, ni binib aaməfal.
14 Tijikaar nyaan ti kitiŋ ngbaan aanib aan-
imbil nan man ti pu na, taa ki bi bi chee.
Tiwanpeenkaan ni ŋan na ni tiwanyaan

məmək waŋ a. Baan ki kan ni. [15] Binib bi
chuun tiir tiwan nimina kitiŋ ngbaan ponn
ni ki kan tinyoor na ga san ijawaan kitiŋ
ngbaan aafalaa pu, ki ga li si dandar ki wii,
ki kpa mpombiin, [16] ki len ke, "Tibəbir bi
kitisakpeŋ ngbaan pu la. Kaanib nan pee
ŋikekenyaan, ni ŋikeken ŋi bən ke nsiin na,
ni ŋikeken ŋi man na, ki nan kpa salmaa
ni ŋitakpabil ŋi ŋan ki kpa kidaak na, ni
ileen i ŋan ki kpa kidaak na. [17] Liwinbaal le
liwankpasakpeln ngbaan məmək bee yəli."

Le biŋədam məmək, ni binib bimək koo
iŋəi ni ki chuun na, ni biŋəŋaab məmək,
ni binib bimək ji nnyusakpem aatuln ponn
ni na, bi məmək si dandar [18] ki lik mmii
aah gaal kitiŋ ngbaan pu na, le ki tar ke,
"Kilatiŋ ki bi ke kitisakpeŋ ngbaan na?"
[19] le ki faa kitangbaak ŋa biyil pu, ki wii
ki li kpa mpombiin ki len ke, "Tibəbir bi
kitisakpeŋ ngbaan pu la. Biŋədam bimək
chuun nnyusakpem pu na nan kan tinyoor
pam; ba pu? kitiŋ ngbaan aanib nan daa bi
chee tiwan ni kpa kidaak na. Liwinbaal le
kitiŋ ngbaan məmək kuln a."

[20] Tə, nimi bi bi paacham na, ni Uwumbər
aanib, ni Yesu aakpambalb, ni Uwumbər
aabənabtiib, ni li kpa mpopiin kitisakpeŋ
ngbaan aah kuln pu na pu; ba pu?
Uwumbər teen ki kaah ŋa nimi bakaa u
na, ki daa kitafal.

[21] Tə, le Uwumbər aatuun mpəəndaan
yoor litakpal li naahn kinaak sakpeŋ na, ki
di mee lii nnyusakpem ponn ni, le ki bui ke,
"Kina le bi ga yoor kitisakpeŋ Babiloŋ ki di
lii. Kaan ki li bi. [22] Ubaa aan ki li ŋun binib
bi gbaa tibar na, ni binib bi gaa ilahn na, ni
binib bi pii ŋiwul ni kakaan tiib na pu, kitiŋ
ngbaan ponn ni. Ututunn ubaa mu aan ki
li bi ki ponn ni. Upii ubaa mu aan ki nan
tijikaar ki ponn ni. [23] Karyaa ubaa mu aan ki
li wiin ki ponn ni. Uja ubaa mu aan ki yoor
upii ki ponn ni. Upii ubaa mu aan ki mən uja
ki ponn ni. Binib bi chuun tiir tiwan ki ponn
ni na nan ye mpəəndam la. Kaanib nan ŋani
inyək ki ŋmanni ŋinibol məmək."

[24] Uwumbər daa kitiŋ ngbaan aanib
aatafal; ba pu? bi ku waanib, ni
waabənabtiib, ni binib bimək kpo u pu na.
Baasin bi kitiŋ ngbaan ponn ni.

19

[1] Nimina aapuwəb le m ŋun nneel mu
naahn kinipaak sakpeŋ na aaneel paacham.
Bi len ke, "Haleluya, Tidindaan Uwumbər le
gaa timi lii. Uma le yeh nnyuŋ, ni mpakm,
ni mpəən. [2] U jin binib tibər mbaməm ki ŋa
bi naah ŋeer bi pu na. U jin upiidagookpaan
u nan cha dulnyaa ni aanib gər kidagook
na aabər, ki daa utafal; ba pu? u nan
ku uma Uwumbər aatutum." [3] Le kinipaak
ki bi paacham na ki len ke, "Haleluya.
Iŋmanyuu nyan kitiŋ ngbaan ni ki ga fii
paacham n-yoonn mu kaa kpa ndoon na."
[4] Le bininkpiib moninko ni binaa ngbaan, ni
tiwanfuurkaan ninaa ngbaan gbaan kitiŋ ki
pak Uwumbər u ka libərjal pu na, ki len ke,
"Amii. Haleluya."

Upihbo ngbaan aajim

[5] Le nneel nyan ni libərjal chee ki len ke,
"Nimi bimək ye timi Aawumbər aatutum
ki san u na, biwaatiib ni bipəəndam, ni
məmək pak u man." [6] Le m ŋun nneel mu
naahn kinipaak sakpeŋ aaneel, ki naahn
bunyəb sakpem aanyun aah fuuk pu na,
ki fuuk ke utaal aah tar mpəən pu na, len
ke, "Haleluya. Dandana wee Tidindaan
Uwumbər u kpa mpəən məmək na le joo
tiwan məmək. [7] Cha ti li məəni ki li kpa
mpopiin sakpen ki nyuŋ u; ba pu? ni ŋeer
Upihbo ngbaan yoor upuu.* Le upuu gor
ubaa. [8] Uwumbər tii u ŋikekenyaan ŋi bi
chain ki wiin na, u di gbab." Ŋikekenyaan
ngbaan le ye Yesu aanib aatunyaan.

[9] Le Uwumbər aatuun ngbaan bui mi ke,
"Ŋmee ke: Binib bi Uwumbər yin bi ke bi
dan ki nan ji Upihbo ngbaan aabəndinn
aajikaar na, Uwumbər aanyoor bi bi pu."
Le Uwumbər aatuun ngbaan ki len ke,
"Uwumbər aabər ti ye tibamənn na le na."

[10] Le m gbaan kitiŋ utaafar chee, le ki ban
ke m pak u. Le u bui ke m taa ŋa kina;
ba pu? u mu po ye m ni nnaabitiib bi joo
tibər ti Yesu kpiir na aatutuŋeer la, ke m
pak Uwumbər baanja.

Tə, tibər ti Yesu kpiir na le tii
waabənabtiib mpəən ke bi len.

Unii u dik utapiin pu na

[11] Le m kan kitaapaak chuu piir, ki kan
utapiin. U dik u pu na aayimbil le ye ke,
"Mbaməndaanyaan." U yaa ji binib tibər
kan, u tii bi baabamən, ki mu dii nsanyaan
ki ti to butəb. [12] Unimbil wəb wiin ke
mmiigaal na. Ubər aayikpupur ti wiir na

* 19:7 : Upihbo le ye Yesu. Upuu le ye waanib.

bi uyil pu. Waayimbil ŋmee u pu. Ubaa
aa nyi liyimbil ngbaan see uma baanja. 13 U
pee kikpalk ki bi di ki məon nsin ni na.
Bi yin u ke "Uwumbər Aaməboln." 14 Le
Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na paa
upuwəb, ki dik itapiin pu, ki pee ŋikekepiin
ŋi ŋan ki bi chain na. 15 Le kijaak aajuk
ki ka na bi uməb ni, ke u ti nyaŋ ŋinibol
məmək. U ga di tikur aadabil ki li joo bi
mpəən pu, ki ga ŋa bi ke binib aah taar
ŋisubil pu libuusakpeln ponn ni ki nyani
ŋaanyun pu na, le ki mək bi Uwumbər
Mpəənsakpiindaan aah gee liŋuul pu na.†
16 Liyimbil nan ŋmee waakpalk pu, utaapaln
chee ke, "Bibərb məmək Aabərkpaan ni
dindatiib məmək Aadindaan."
17 Le m kan Uwumbər aatuun ubaa si
nwiin ni. Le u teen mpəən pu ki yin inyoon
imək laani paacham na, ke i dan ki nan ji
tijikaar sakpenn ti Uwumbər ga tii i na, 18 ti
ye bibərb aawon, ni butəb aajab aaninkpiib
aawon, ni bipəəndam aawon, ni itaan aa-
won, ni binib bi dik i pu na aawon, ni binib
məmək aawon, bi ye binaagbiib ni bi kaa ye
binaagbiib na, ni bi ye biwaatiib, ni bi ye
bipəəndam na aawon la.
19 Le m kan upeel ngbaan, ni dulnyaa
aabərb ni baajab məmək kuun təb chee, bi
ti to unii u dik utaan pu na, ni waatuun-
tiib butəb. 20 Le u chuu upeel ngbaan, ni
waabənabr u nan tun lijinjiir aatun unim-
biin ni ki ŋmanni binib bi nan gaa upeel
ngbaan aadaan ki dii waawaal na. Bi nan
chuu upeel ngbaan ni waabənabr ngbaan ki
di ŋa chirbil aamii sakpiin ni, bifuub. 21 Le
unii u dik utaan ngbaan pu na di kijaak
aajuk ki bi uməb ni na ku baajab ngbaan
məmək. Le inyoon məmək jin baawon ki ti
bab.

20

Ŋibin lichur na

1 Le m kan Uwumbər aatuun nyan ni
paacham ki ŋub libuul li nyoo kaa kpa limək
na aajaaleŋ aasaafii, ni tikululn sakpenn,
uŋaal ni. 2 U nan chuu kipeewanbiik ki ye
kinimbəŋ aan bi yin ki ke Uwaa u Yunn na,
ki ki yin ki ke Defil,* ki ki yin ki ke Sintana
na, le ki di tikululn ngbaan buu ki, 3 ki di
ki ŋa libuul ngbaan ni, ki di libiil biin, ki
laŋ, ke ki li bi ni ponn ni ŋibin lichur, ki
taa ki ŋmanni binib ki ti saa buyoonn ŋibin
lichur ngbaan ga jer na. N-yoonn ngbaan
aapuwəb, see bi chuu buur ki, ki di ki lii, ni
yunn siib.
4 Le m kan ŋibərjal, ni binib bi ka ŋi pu
na. Le Uwumbər tii bi nsan ke bi ji binib
tibər. Bi nan ye binib bi nan kpo Yesu pu na
aawiin. Binib nan chuu gii biyil lii; ba pu? bi
nan moon tibəbamənn ti Yesu nan kpiir na
ni Uwumbər aabər. Baa dii upeel ngbaan,
bee waawaal, kaa gaa waadaan biyigbeer
pu, bee biŋaal pu. Bi nan kpa liməfal ki jin
nnaan Kristo chee ŋibin lichur. 5 Bima le ye
binib bi puen fikr nkun ni na. Bitekpiib bi
gur na aan ki kan liməfal ki nan saa buy-
oonn ŋibin lichur ngbaan ga jer na. 6 Binib
bi puen fikr nkun ni na kpa mpopiin; bi ye
Uwumbər aanib la. Baan ki kpo lelee. Bi ga
li ye bitotoorb ki tun lituln tii Uwumbər ni
Kristo, ki ga ji nnaan u chee ŋibin lichur.

Kinimbəŋ aalirn

7 Ŋibin lichur ngbaan yaa jer kan,
Uwumbər ga cha bi nyan kinimbəŋ
kiyondiik ni, ki di ki lii. 8 Le ki ga buen ki
ti ŋmann ŋinibol ŋi bi dulnyaa wee məmək
ni na, ki ti kuun bi, bi ti to butəb. Ŋinibol
ngbaan aayimbil le ye Gog, ni Magog. Bi
wiir ke nnyusakpem aatambol aah wiir pu
na, 9 ki chuun gbii dulnyaa aapepel məmək
ni, ki si gob kitiŋ ki Uwumbər gee ki, aan
waanib bi nima chee na. Le mmii nyan ni
Uwumbər do ki nan wun bi məmək. 10 Le
Uwumbər chuu kinimbəŋ ki ŋmann bi na,
ki di ki ŋa chirbil aamii ni, upeel ngbaan
ni waabənabr u nan ŋmanni binib na aah
bi nin chee na. Le bi ga ji falaa, nwiin pu
ni kinyeek ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na.

Kookoo aabəjil

11 Le m kan libərjal pipiln sakpeln, ni u ka
li pu na. Le kitiŋ ni paacham san nyan u
chee, kaa ki bi. 12 Le m kan bitekpiib, bi ye
bipəəndam ni bi ye biwaatiib na, si libərjal
ngbaan aanimbiin ni. Le u kpar tigbann, ki
ki kpar kigbaŋ kiken, ki ye liməfal aagbaŋ
na, ki jin bitekpiib tibər, baabər aah ŋmee
tigbann ngbaan ponn ni pu na, baah nan
tun pu na. 13 Le bitekpiib məmək nyan ni
kitekpiitiŋ ni, ki si nima; binib bi nan bee
nnyusakpem ponn ni na, bi mu nyan ni ki

† 19:15 : Lik Ilahn 2.9. * 20:2 : Defil ni Sintana ye kinimbəŋ aayimbil ŋiken la.

si nima. Le u jin bi məmək tibər baatuln
aah ye pu na. 14 Le u di nkun ni kitekpiitiŋ
ŋa mmii sakpiin ponn ni. Mmii ngbaan
le ye lelee aakun. 15 Le bi di binib bimək
aayimbil aa ŋmee liməfal aagbaŋ ni na ŋa
mmii ngbaan ponn ni.

21

Paacham pəən ni kitipəŋ

1 Le m kan paacham pəən, ni kitipəŋ;
ŋjan aapaacham, ni ŋjan aatiŋ na jer a.
Nnyusakpem mu aa ki bi. 2 Le m kan ki-
tiŋ ki bi chain, ki ye Jerusalem pəən na,
nyan ni Uwumbər chee paacham, ki gor ke
ubəndinn u ban u mən tichal na aah gor
ubaa pu pu na. 3 Le m ŋun nneel sakpiin
libərjal ngbaan chee len ke, "Lik, Uwumbər
do bi binib chee, le u ga li bi bi chee. Bi ga
li ye waanib. Uma ubaa ga li bi bi chee ki ga
li ye Baawumbər, 4 ki ga per bi tinyunyunn
məmək. Nkun aan ki li bi; mpombiin mu
aan ki li bi; iwiil mu aan ki li bi; iween mu
aan ki li bi; ba pu? tiwankpok məmək jer a."
5 Le Uwumbər u ka libərjal ngbaan pu na
len ke, "Lik, m ŋa tiwan məmək nipənn." Le
u mu bui mi ke, "Ŋmee kina; ba pu? tibər
timina ye mbamən, ki ga sil ŋa kina." 6 Le u
ki bui mi ke, "M ŋa tiwan ngbaan məmək
doo. Min le ye Alfa ni Omega, mpiin ni
ndoon ngbaan. Unii umək nnyunyuu chuu
u na, m ga tii u liməfal aanyun, le waan
pa nibaa. 7 Unii umək nyaŋ na ga li yeh
tiwan məmək. M ga li ye Waawumbər; u
mu ga li ye maabo. 8 Le bijawaandam, ni
binib bi yii mi na, ni bininsom, ni binikurb,
ni bidagoob, ni bibəəb, ni biwaadam, ni
binyaməndam məmək ga li bi chirbil aamii
ni. Nima le ye lelee aakun na."

Jerusalem pəən na

9 Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi joo
kookoo aafalaa bilole ŋisambil ŋilole ponn
ni na, bi ponn ni ubaa dan m chee ki
nan bui mi ke, "Dan, aan m nan mək si
Ubəndinn u ye Upihbo ngbaan aapuu na."
10 Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir m pu, le
Uwumbər aatuun ngbaan yoor mi ki di
buen lijoosakpeln li fək na paab, le ki ti
mək mi Jerusalem aatiŋ ki ye chain na
nyan ni Uwumbər chee paacham, 11 ki wiin
chain Uwumbər aanyuŋ pu, ki wiin chain ke
lichachatakpal li kpa kidaak aan bi yin li ke
Jaspa na aah wiin pu na. 12 Ligoln sakpeln
li fək na mann gonn kitiŋ ngbaan, ki kpa
ibisaməi kipiik ni ilee. Uwumbər aatuun-
tiib ponn ni kipiik ni bilee mu si ibisaməi
ngbaan məmək chee. Israel yaab aani-
bol kipiik ni ŋilee aayimbil ŋmee ibisaməi
kipiik ni ilee ngbaan mək pu. 13 Ibisaməi
itaa bi liwipuul wəb, itaa mu bi ŋŋangan,
itaa mu bi ŋŋangii, itaa mu bi liwilir wəb.
14 Ligoln ngbaan kpa ŋidinyik kipiik ni ŋilee.
Upihbo na aakpambalb kipiik ni bilee aay-
imbil ŋmee ŋidinyik ngbaan məmək pu.

15 Uwumbər aatuun u len m chee na joo
salmaa aadabil u ti ŋaŋ kitiŋ ngbaan ki
lik kaah wiir pu na, ki ŋaŋ ki lik ligoln
aabisaməi aah waa pu na, ki ŋaŋ ki lik ligoln
mu aah fək pu na. 16 Kitiŋ ngbaan nan ye
likpakpaln la. Ŋipepel məmək ŋinaa aah
waa pu na ŋak la. Le u di lidabil ngbaan
ŋaŋ ki lik kitiŋ ngbaan aah wiir pu na. Le
ŋipepel ŋinaa məmək ye mal lichur libaa ni
ikui iŋmu, ki mu fək kina la. 17 Le u ŋaŋ ki
lik ligoln aapepeen. Ni ye ŋitaa ikui ilee ni
kipiik ni ŋiloob, binib aah ŋaŋni ŋitaa pu
na; le Uwumbər aatuun ngbaan ŋaŋ kina.
18 Bi nan di litakpanyaan li kpa kidaak aan
bi yin li ke jaspa na le maa ligoln ngbaan.
Kitiŋ ngbaan ye salmaa u bi chain na, ki
wiin ke kinimbilik ki bi chain na. 19-20 Ligoln
ngbaan aadinyik nan ye ŋitakpanyaan ŋi
kpa kidaak na məmək aabəŋ la.

Njan aatakpal ngbaan nan ye litakpa-
nyaan li bi yin li ke jaspa na,
lileler nan ye litakpanyaan li bi yin li ke
safir na,
litatar nan ye litakpanyaan li bi yin li ke
agate na,
linanar nan ye litakpanyaan li bi yin li ke
emeral na,
liŋmuŋmur nan ye litakpanyaan li bi yin
li ke sadoniks na,
liloloob nan ye litakpanyaan li bi yin li ke
kaneliann na,
lilolole nan ye litakpanyaan li bi yin li ke
krisolate na,
linininn nan ye litakpanyaan li bi yin li ke
beril na,
liwawaer nan ye litakpanyaan li bi yin li
ke topas na,
kipiik nan ye litakpanyaan li bi yin li ke
kalsedoni na,
kipiik ni libaa nan ye litakpanyaan li bi
yin li ke jasinte na,

kipiik ni nilee nan ye litakpanyaan li bi
yin li ke ametis na.
[21] Le ibisaməi kipiik ni ilee ngbaan nan ye
ŋitakpanyaan kipiik ni ŋilee li bi yin li ke
peral na; i məmək nan ye litakpanyaan
libaabaa. Kitiŋ ngbaan ponn ni aasan nan
ye salmaa u bi chain ki naahn kinimbilik ki
bi chain na la.
[22] Maa nan kan Uwumbər Aadichal ki-
tiŋ ngbaan ponn ni; ba pu? Tidindaan
Uwumbər u yeh mpəən məmək na, ni Up-
ihbo ngbaan bi kitiŋ ngbaan ponn ni, le
binib dooni bi. [23] Kitiŋ ngbaan aa ban
nwiin ni uŋmal li wiin ki ponn ni; ba pu?
Uwumbər aah wiin pu na woln ki ponn ni.
Kaakaryaa ye Upihbo ngbaan la. [24] Kaawiin
ga woln ŋinibol aanib pu, ke bi chuun.
Dulnyaa aabərb ga li joo ni baawanyaan ki
ponn ni. [25] Kitiŋ ngbaan aagoln aabisaməi
kipiik ni ilee aan piin nwiin pu. Kinyeek
aan li bi nima. [26] Ŋinibol aanib ga li joo ni
baawanyaan ki ponn ni. [27] Tiwan ni kpa tijəŋ
na nibaa aan koo ni ki ponn ni. Binib bi dii
ŋiwaa na ponn ni ubaa aan koo ni. Binib bi
məln inyamən na ponn ni ubaa mu aan koo
ni. Binib bi aayimbil ŋmee Upihbo ngbaan
aaməfal aagbaŋ ni na baanja le ga koo ni.

22

[1] Uwumbər aatuun ngbaan nan mək mi
liməəl li ye liməfal aanyun ki wiin chain na.
Mu nyan ni Uwumbər ni Upihbo ngbaan
aabərjal chee, ki puu dii kitiŋ ngbaan aasan
aakaasisik ni. [2] Le liməfal aasui si liməəl
ngbaan aapepel məmək ŋilee pu, le ki lu
ŋisubil libiln ponn ni nfum kipiik ni mulee,
uŋmal uŋmal ponn ni. Isui ngbaan aafar le
tii ŋinibol mək laafee. [3] Tiwan ni Uwumbər
kɔ na nibaa aan li bi kitiŋ ngbaan ni.

Uwumbər ni Upihbo ngbaan aabərjal ga
li bi ki ponn ni; le waatutum ga tun lituln
tii u, [4] ki ga kan unimbil wəb. Waayimbil
ga li bi biyigbeer pu. [5] Kinyeek aan ki li bi.
Baan li ban karyaa, kaan li ban nwiin; ba
pu? Tidindaan Uwumbər le ga li wiin bi pu.
Bi ga li ye bibərb ki cha n-yoonn mu kaa kpa
ndoon na.

Yesu aah ga nan gir ni pu na

[6] Le Uwumbər aatuun ngbaan bui mi ke,
"Tibər ngbaan ye mbamən ki ga sil ŋa.
Tidindaan Uwumbər u di Waafuur Nyaan tii
waabənabtiib na tun ni waatuun u nan mək
waatutum tiwan ni ga ŋa mala na."

[7] Tə, Yesu len ke, "Li pel man, m ga gir ni
mala. Binib bi kii kigbaŋ kee aabər ti tuk
timi tiwan ni ga ŋa na, Uwumbər aanyoor
bi bi pu."

[8] Min Jənn le ŋun ki kan tiwan nimina.
Maah ŋun ki kan ni məmək doo na, le m
gbaan kitiŋ, Uwumbər aatuun u mək mi
tiwan ngbaan na aanimbiin ni, ki ban ke
m pak u. [9] Le u bui mi ke, "Taa ŋa kina.
Pak Uwumbər baanja. M mu ye saatutuŋeer
ubaa la, ni Uwumbər aabənabtiib bi ye
aanaabitiib na aatutuŋeer la, ni binib bi kii
kigbaŋ kee aabər na aatutuŋeer la." [10] Le u
ki bui mi ke, "Kigbaŋ kee aabər ti tuk timi
tibər ti ga ŋa na, taa joo ti aabaa; ba pu?
naan yunn, ti ga ŋa. [11] Unii umək tun lituln li
kaa ŋan na, u li beenin tun kina. Unii umək
tun tijəŋ aatuln na, u li beenin tun kina.
Unii umək tun lituln li ŋan na, u li beenin
tun kina. Unii umək bi chain na, u li beenin
bi chain."

[12] Yesu len ke, "Li pel man, m ga gir ni
mala, ki ga li joo ni ipiin ki nan tii unii
məmək ipiin waatuln aah ŋeer pu na. [13] Min
le ye Alfa ni Omega, njan yoo ni gbelngbeln
yoo, mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan."

[14] Tə, binib bi finn baawanpeenkaan ki ŋa
ni chain na, Uwumbər aanyoor bi bi pu. Bi
ga li kpa nsan ke bi moo liməfal aasubil,
ki dii kitiŋ ngbaan aabisaməi ni ki koo ni.
[15] Le tiniwanbir, ni bibəəb, ni bidagoob, ni
binikurb, ni biwaadam, ni binyaməndam,
ni biŋmaŋmannim ma kan, baan koo ni
kitiŋ ngbaan ni.

[16] "Min Yesu tun ni maatuun u nan tuk
nimi tibər tee, ni ti tuk maanib. M ye Ubər
David aayaabil, ki ye liŋmabil naanyuun li
wiin chain na."

[17] Uwumbər Aafuur Nyaan ni Yesu aanib
bui ke, "Dan."

Unii umək ŋun na, u mu bui ke, "Dan."

Unii umək nnyunyuu chuu u na, u mu
dan. Unii umək ban na, u mu dan ki nan
nyu liməfal aanyun, ki taa pa nibaa.

Kookoo aabər

[18] M sur unii umək ŋun kigbaŋ kee aabər
ti tuk timi tiwan ni ga ŋa na, unii ubaa yaa
di tibər tiken kpee tibər ngbaan pu kan,
Uwumbər ga di falaa u ŋmee kigbaŋ kee
ponn ni na kpee u. [19] Unii ubaa yaa bar
kigbaŋ kee aabər ti tuk timi tiwan ni ga ŋa
na kan, Uwumbər aan cha u moo liməfal

aasubil, kaan cha u koo ni kitiŋ ki bi chain
na ponn ni, tiwanyaan ni bi ŋmee kigbaŋ
kee ponn ni na.
[20] Yesu u tuk timi tibər tee na bui ke, "Een,
m ga gir ni mala."
Mbamən, Ndindaan Yesu, dan.
[21] Tidindaan Yesu ŋa tinyoor ŋa waanib
məmək pu. Amii.